

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ

ЛІТУРГІКА

КИР ЮЛІЯН ПЕЛЕШ

ЛІТУРГІКА

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

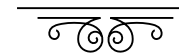

*Кир Юліян ПЕЛЕСШ
(1843–1896)*

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕСШ

ЛІТУРГІКА

Біографічні матеріали

Видавець Олександр Савчук
ХАРКІВ • 2019

*Це видання присвячене
175-річчю з дня народження
Владики Юліяна Пелеша*

*Видання підготовлене за підтримки
Українського культурного фонду.
Позиція Українського культурного фонду
може не збігатися з думкою автора*

П 24 **Кир Ю. Пелеш**
Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю. Пелеш ;
упоряд. А. Черемський. — Харків : Видавець Олек-
сандр Савчук, 2019. — 672 с.

ISBN 978-617-7538-30-0

*“Літургіка” є основною частиною фундаментального під-
ручника Кир Ю. Пелеша “Пастирське Богословіє”, за яким
навчалося кілька поколінь українських студентів-теологів пе-
ред Другою світовою війною.*

УДК 232.931:243

© Кир Ю. Пелеш, 2019

© А. П. Черемський, упорядкування, 2019

© Видавець Олександр Савчук, макет, 2019

ISBN 978-617-7538-30-0

ВІД УПОРЯДНИКА

Розвиток у нашій державі теологічної освіти створює сталий попит на якісну богословську літературу. Але, на жаль, більшість підручників, за якими сьогодні змушені навчатися українські студенти-теологи (як православні, так і греко-католики), є або російського походження або написані на основі російськомовних джерел. Зазвичай цей факт пояснюється нерозвиненістю української богословської думки і відсутністю якісної навчальної літератури, написаної вітчизняними теологами. Але це не зовсім правда, оскільки в недалекому минулому така література існувала, зокрема в Греко-католицькій Церкві.

Одним із найвідоміших богословських підручків, за яким навчалося кілька поколінь українських студентів-теологів, є “Пастирське Богословіє” Кир Юліяна Пелеша (1843-1896). Понад століття ця Книга була обов’язковою лектурою для алюмнів греко-католицьких семінарій, а в часи підпілля вона залишалася по суті єдиним (після “Катехизму” Ф. Шпіраго) базовим підручником для навчання майбутніх священиків.

На відміну від багатьох подібних підручників, “Пастирське Богословіє” Кир Ю. Пелеша написано на базі виключно західноєвропейських наукових джерел (тобто серед бібліографічних посилань відсутні російськомовні праці), що робить його унікальним, оскільки показує нашу інтегрованість до європейської богословської традиції, а також доводить, що східній обряд мож-

на досліджувати і без посередництва Росії. Як зазначає у своїй монографії “Божественна Літургія” о. Мелетій Соловій¹⁾, “Літургіка” Кир Ю. Пелеша була першим правдиво науковим підручником літургіки в українській богословській літературі, що взорувався на західно-католицькі джерела (головно на праці німецьких авторів о. Франца Шміда і о. Якоба Флюка²⁾).

Підручник Кир Ю. Пелеша не тільки давав вичерпні знання самого предмету, але й виконував ще одну важливу місію: скріплював фундамент віри майбутнього священика. Можливо тому серед представників передвоєнного духовенства ми бачимо так багато прикладів жертвовної відданості Апостольському Престолу, попри всі випробування, які випали на їхню долю в часи підпілля.

Призначенням Пастирського Богословія, як прикладної науки, є допомога священикові сповняти свій уряд: славити Бога і вказувати людям шлях до вічного спасіння. Спираючись на слова, якими Спаситель встановив душпастирський чин (Мт. 28: 19-20), Кир Ю. Пелеш поділяє Пастирське Богословіє на три частини відповідно до потрійного уряду священика як учителя, совершителя Святих Тайн і пастиря свого духовного стада. Цими частинами є: Дидактика, Літургіка і Теорія душпастирювання (Годегетика).

Перше видання “Пастирського Богословія” (1877 р.) виходило окремими випусками, а друге (1885 р.) — об’єднало всі три частини в одному томі. Як доповнення до основного тексту, Автор написав також і четверту частину, яка виходила двома виданнями (1878 і 1898 рр.) під назвою “Росправа о духовнім урядовім стилю”, де ґрун-

¹⁾ о. Соловій М., ЧСВВ. Божественна Літургія: історія, розвиток, пояснення (1-ше вид. – Рим: В-во оо. Василіян, 1964; 2-ге вид. – Львів: Свічадо, 1999. – С. 137–138).

²⁾ З оригінальним текстом книг *Fluck J. Katholische Liturgik*. Bd. I–II. Regensburg 1853–55; *Schm id F. Grundriß der Liturgik der Christkatholischen Religion*. Passau 1836, а також другого (1835) і третього (1840–42) видання книги *Schm id F. Liturgik der Christkatholischen Religion*. Bd. I–III. Passau, можна ознайомитися на сайті: books.google.com.ua.

товно розглянуто канцелярйну практику священика. Всі частини “Пастирського Богословія” побачили світ у Відні, у видавництві оо. Мехітаристів.

Готуючи до друку перше за останні 135 років перевидання монументальної праці Кир Ю. Пелеша, ми прагнули не тільки зібрати разом усі 4 частини цієї Книги, але й доповнити основний текст прекрасними проповідями й статтями Автора, посилання на які він використовує як ілюстративний матеріал, а також подати біографічні відомості й спогади про нашого незабутнього Владику.

Через значну різницю в обсязі кожної з чотирьох частин книги, ми розподілили весь матеріал на 2 томи приблизно однакового обсягу. До 1-го тому ввійшли найбільша II частина “Пастирського Богословія” – “Літургіка” (у зв’язку з цим нумерація параграфів у томі починається з § 141), а також біографічні матеріали; до 2-го тому ввійшли I і III частини “Пастирського Богословія” – “Дидактика” і “Годегетика” (у зв’язку з цим у томі після § 140 одразу ж іде § 374), а також “Росправа о духовнім урядовім стилю” (IV частина), біографічні матеріали (ті ж самі, що в 1-му томі) і цитовані Автором проповіді й статті, надруковані в часописі “Рускій Сіонь”.

Для сучасного читача стиль тексту може видатися трохи незвичним через наявність архаїчних слів, полонізмів та церковнослов’янізмів. Але це не повинно відлякувати, адже будь-яка освічена людина мусить уміти користуватися словниками (багато з яких зараз є доступними on-line). Певною мірою утруднити сприйняття тексту може також не зовсім “стандартний” правопис. Ця проблема тісно пов’язана з історією розвитку нашої літературної мови. Справа в тому, що наприкінці XIX ст. в Галичині рівнобіжно функціонували кілька правописів, кожен з яких мав певну сферу застосування. Зокрема в церковній літературі, де важливим було зберегти традиційне написання слів церковнослов’янського походження, широко використовували етимологічний правопис М. Максимовича. Фіксуючи традиційне написання слів, цей правопис пропонував позначати змі-

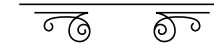
ни, які історично відбулися в їхній вимові, за допомогою символа ^ ("дашок"). У більшості випадків ці зміни стосувалися звука [i]. Отже, літери *ô, ê, î* слід читати як [i]. Наприклад, *мôй* = [мій], *жалôбно* = [жалібно], *кôнь* = [кінь]; *втêкали* = [втікали], *матêрью* = [матір'ю], *головнî* = [головні], *котрî* = [котрі]. На початку слова *ô* означає не лише [i] на місці етимологічного [o], але й протетичний звук [v], що утворився перед ним: *ôть* = [від], *ôнь* = [він]. Порівняно з фонетичними правописами, перевагою "максимовичівки" була можливість розрізняти на письмі слова, подібні за звучанням, але різні за значенням (омоніми): *нêсь* = [ніс] і *нôсь* = [ніс]; *вêзь* = [віз] і *вôзь* = [віз]. На відміну від російської транскрипції, літеру *ѣ* (*ять*) також слід читати як [i]: *бѣгъ* = [біг], *хлѣбъ* = [хліб], *цѣлый* = [цілий]. Літери *ѣ, ы, ъ* зберігалися.

Враховуючи брак доступної інформації про особу Кир Ю. Пелеша, основний текст "Пастирського Богословія" доповнено біографічними матеріалами (сповіда о. Северина Матковського, о. Петра Мельничука, о. М. Горникевича, оглядові статті о. Іринія Назарка ЧСВВ та о. Івана Хоми), які дають нам змогу краще усвідомити історичне значення цієї непересічної людини для нашої Церкви.

Андрій Черемський MD, PhD

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Д-р ЮЛІАН ПЕЛЕШ
Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш був сином убогого вчителя²⁾ з Лемківщини. Народився 3 січня 1843 р. в с. Смереківці Біцького деканату. Його мати була попадянюкою, дочкою о. Т. Щавінського з с. Рететів Перемиської єпархії. Завдяки своїй матері знав священиче життя, що оберталось навколо церкви та на попівщині. Змалку мав нагоду бачити й пізнати те патріархальне життя священиків, яким особливо відзначалася Лемківщина. І хоч мені це напевно невідомо, все ж можна здогадуватися, що лишень під впливом родини пішов молодий Юліан до школи, що вона допомогла йому вирватися з убогих стін дяківки-школи³⁾ в широкий світ до кращого життя. Про це можна здогадуватися напевно, бо за тих часів у нас всі хлопці з-під сільської стріхи тією самою дорогою — наукою, пильністю, а особливо здібностями, — домагалися кращих умов життя. Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу: побачити свого сина при вівтарі у своїй церковці. У тій церковці, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя. Так почалося життя і д-ра Ю. Пелеша. Нижчу школу закінчив він у Яселі в 1854 р., шість класів гімназії — в Пряшеві на Угорській

¹⁾ З книги: о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Споми́ни з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. – Львів, 1932. – С. 31–45. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, розшифровано малозрозумілі для сучасного читача скорочення і внесено невеликі уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).

²⁾ Так пишуть його біографи. На мою думку, радше дяковчителя, якого я мав нагоду особисто пізнати в Станіславо́ві.

³⁾ Наші селяни донині називають дяківку школою.

Русі (1855–1861 рр.), а VII і VIII кляси гімназійні — в Перемишлі, де 1863 р. зложив іспит зрілости з відзнакою. Богословіє студіював у Відні в семінарії св. Варвари, де як питомець IV року зложив перший строгий докторський ригороз. На священника його висвятив єпископ Тома Полянський у Перемишлі 13 жовтня 1867 р. По висвяченню повернувся Юліян до Відня як докторант св. богословія, а в 1870 р. став доктором св. богословія. Молодий доктор, вернувши по студіях до Галичини, до Львова, почав свою кар'єру, як це у нас звичайно водилося, від семінарійного префекта і катехита шкіл.

Та недовго лишався у Львові, бо в 1873 р. покликано його до Перемишля на професора пастирського богословія. Але вже у 1874 р. зайшли у Віденській семінарії непорозуміння, внаслідок яких задумував уряд її розв'язати.¹⁾ Тоді, за впливом митрополита Йосифа

¹⁾ От що пише колишній австрійський міністр Фльоріан Земляковський (*F. Ziemiałkowski*) у своїх "Паміятниках" (Краків, 1904. – Т. 1. – S. 59-60): "Drugą sprawą, którą się niezwłocznie zająłem, było tutejsze (віденське) ruskie seminaryum ad St. Barbaram. Seminaryum to, założone przez Maryę Teresę dla kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, nie miało już teraz racji bytu szczególnie dla Galicyi...; był zaś ten zakład wielce szkodliwym nie tylko dla Galicyi, ale i dla Państwa, dostawszы się bowiem od bardzo już dawna pod wpływ kapelanów ambasady rosyjskiej, wysyłał do kraju księdzy, zakażonych schyzmą prawosławija i oddanych Rosyi. Z seminaryum tego wyszli tacy Jachimowicze, Litwinowicze, Popiele, krzewiący między duchowieństwem unickim dążności rosyjskie i schyzmatyckie..."

Wyłożywszy te powody, przedstawiłem Karolowi von Stremayerowi (тодішньому австрійському міністру Просвіти і Віроісповідань) wniosek zniesienia tego seminaryum jako niepotrzebного і шкодлиwego, а obrócenia pieniędzy (które rocznie kosztowało do 700 flor. на кожного alumna) на lepszą dotację seminarjum lwowskiego, któremu по sto kilkadziesiąt złotych rуńskich на alumna wyznaczono (sic! справді до глибини серця зворушуюча дбайливість і прихильність "ministra-rodaka" для покривдження уніятських питомців у Львові, що їх аж такими видумками мусів боронити перед холодом і голодом).

Ponieważ seminaryum ad St. Barbaram, służące do kształcenia alumnów unickich z Galicyi i Węgier, utrzymywane było *pro rata* kosztem austriackim i węgierskim, więc K. Stremayer odniósł się z moim wnioskiem до węgierskiego ministia wyznań. Ten, zapytawszy swoich biskupów о zdanie, odpowiedział, że się на zwinієcie tego seminaryum zgadza, "weil dort unsere Alumen von den galizischen mit russischen und schismatischen ideen angesteckt werden", że zresztą nie chce przesądzać, co rząd austriacki postanowi, rząd węgierski od najbliższego roku

Сембратовича, став д-р Ю. Пелеш ректором тієї семінарії і zarazом парохом церкви св. Варвари. У Відні, далеко

szkolnego począwszy, swoich alumnów do seminaryum ad St. Barbaram posyłać nie będzie. Otrzymawszy taką odpowiedź, zapytał Stremayer naszych biskupów unickich, tj. ks. Metropolite (a był nim wówczas ks. Józef Sembratowicz) i ks. J. Stupnickiego, biskupa przemyskiego. Obydwaj byli за utrzymaniem rzeczzonego seminaryum, utrzymując, że we Wiedniu mogą się przedzej kształcić на докторów św. teologii niż we Lwowie, а ks. Metropolita *ad captandam benevolentiam* ministra dodał, że we Wiedniu mogą nauczyć się dobrze niemieckiego języka. Zastaniając się tą opinją biskupów, utrzymał Stremayer seminaryum ad St. Barbaram, chociaż teraz stalo się jeszcze kosztowniejszym, gdyż rząd węgierski natychmiast przestał posyłać swoich alumnów, а więc і subsydia płacić. Na przytoczony zaś w moim memorandum przeciw temu zakładowi zarzut, że w nim wychowują się moskalofile і schyzmatycy pod wpływem ambasady rosyjskiej, wcale nie zważano, minister K. Stremayer bowiem był przekonany, że Polacy uprzedzeni są przeciw Rusinom і помawіają ich о skłanianie się ku Rosyi і schyzmie całkiem niesłusznie. Dopiero gdy w parę lat później przy sprawdzaniu rachunków tego zakładu spostrzeżono jakimś przypadkiem, że liczono więcej porcyj niż było alumnów, przedsięwzięto rewizję і зналеzione w seminaryum ośmiu Moskali, słuchaczów medycyny і chemii, usunięto rektora, ks. J. Ciepanowskiego і zabroniono dawać przytułek obcym (були то не москалі, а бідні академіки-русини з Галичини, що діставали так звану "емпіри"-ю, себто харч від питомців даром. Практикувалося це не лише у Відні, але й у Львові довгі часи. Таким харчем удержувалося багато молодих людей, що пізніше ставали вченими, професорами, лікарями і т. п.) (*див. також прим. 1 на с. 21 цього видання (ред.)*).

"Rektorem zamianowano на rekomendację ks. J. Stupnickiego, terazniejszego biskupa przemyskiego ks. dr. J. Pelesza. Ten zaprowadził trochy porządku, zakazał alumnom wychodzić pojedynczo на miasto, zachęcał, by brali udział w uroczystościach obrządku łacińskiego і т. п., całkiem wszakże usunąć zakorzenionych там tendencyj nie potrafił. Dopiero terazniejszy Metropolita ks. Sylwester Sembratowicz, gdy і biskupi łacińscy zażądali mieć swoich alumnów przy swym boku (в семінарії св. Варвари латинників не було), зажадалі zniesienia zakładu ad St. Barbaram і niema go już, chwała Bogu" (*з оригінальним текстом "Паміятніків" можна ознайомитися на сайті Gorlickiej Biblioteki Cyfrowej: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)*). Видко з цих слів, як дуже декому залежало на тому, щоби: 1) розірвати всякий зв'язок і відносини між галицькими українцями а прикарпатськими на Угорщині; 2) відгородити українців китаїським муром від Відня й Заходу, піддавши їх цілком під вплив польської культури; 3) віддати українців у Австрії виключно в руки польської влади в Галичині. Звідси беруть свій початок ті гарячі змагання польського "ministra-rodaka" і його побожне зітхання "chwała Bogu"!

від рідного краю, перебув він, як сам мені пізніше розповідав, найкращі хвили свого життя, сповняючи місію виховання молодого клеру, призначеного до проводу в ділах Церкви й народу.

Тут показав д-р Ю. Пелеш свою велику інтелігенцію, ерудицію та пильну працю. Його *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”*, написана для цілого вченого світу, та *“Пастирське Богословіє”*, написане для молодого греко-католицького українського клеру, здобули йому славу у вчених колах не тільки Австро-Угорщини, але також Німеччини і Риму. Своею історичною працею здобув він собі ім'я вченого в колах німецького клеру, університетах, нунціятурі, а навіть і на царському дворі у Відні. Цю його працю уважно досліджували не лише його земляки-українці, але й румуни, серби, а також православні вчені москалі та греки. Він сміливо і ясно описав долю з'єднаної Церкви на Русі, розвіяв не одні неправдиві наклепи й вигадки, приневолюючи особливо польських і московських істориків та публіцистів полемізувати з ним, виправдовуючи ті вислови, що компромітували як царську православну Росію, так не менше і римо-католицьку Польщу з її клером і шляхтою.

У висвітленні д-ра Ю. Пелеша польський католицизм виглядав трохи инакшим від того, що голошено з польської сторони. З'ясувалося, що дуже часто католицизм у Польщі служив засобом винародовлення українського народу, оруддям шляхетської пихи й захланності. І хоч як намагалися оспорювати цю, на фактах і історичних, критично оброблених джерелах оперту істину, все-таки *“Geschichte der Union”* лишилася і, здається, ще довго буде джерелом історичної правди для вченого світу. З тих причин дехто говорив і донині говорить, що д-р Ю. Пелеш писав свою історію на замовлення віденських двірських сфер, щоби тим способом зогидити раз на все Росію і її цареслав'є в очах галицьких українців, а піднести добродійства, яких діждалася уніяцька Церква й духовенство під скипетром Габсбургів, австрійських цісарів. Такий погляд здається мені мало правдивим і ймовірним, а більше подібним є на загальновідому в нас пісеньку про німецьку інтригу, яка, мовляв, завжди

старалася порізнити й розділити слов'янських братів, що довго жили *“w zgodzie i miłości bratniej”*, аж поки їх не порізнили німці. Д-р Ю. Пелеш вияснив добре ту єдність і згоду на церковнім полі, якої ми сьогодні є очевидцями й свідками.

Якими б одначе не були мотиви написання історії уніяцької Церкви д-ром Ю. Пелешем, певним є те, що нею він здобув собі славу й пошану. На нього посипалися похвали і багато почесей. Йому пропонували єпископський престіл у Крижевачі в Хорватії, але він не погодився, бо його тягнуло до рідного краю. Інші богословські праці д-ра Ю. Пелеша також визначаються великою ерудицією. Він писав проповіді, богословські статті, підручники для школи, а його *“Пастирське Богословіє”* показало, як добре визнавався він у церковних книгах і взагалі в обрядах нашої Греко-Католицької Церкви. Його *“Літургіка”* до сьогодні є одним із найобширніших підручників для нашого клеру. Всі ті літературні праці почав він ще у Львові, коли, як молодий префект, був головним співробітником церковного часопису *“Рускій Сіонь”*, що його видавав д-р Сильвестер Сембратович. Він доложив також праці при виданні *“Изборника”*, який нині є майже в кожній церкві і в руках кожного священика. Його *“Пастирське Богословіє”* вийшло друком у Відні в 1876–1877 рр., *“Учебник католицької релігії”* для V і VI клас гімназій — у Львові в 1877–1878 рр., *“Розправа о духовнім урядовім стилю”* — у Відні в 1878 р., *“Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom”* — у Відні в 1878 р. (I часть) і в 1880 р. (II часть).¹⁾ Цей останній твір закуплено до приватної,

¹⁾ Теперішній парох церкви св. Варвари у Відні о. д-р Мирон Горникевич у статті *“150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні”* (*“Нива”*. — 1926. — Ч. 2. — С. 48–49) пише: *“У 1874 р. по резигнації о. д-ра Якова Ціпановського приходить на ректора семінарії і пароха церкви св. Варвари знаменитий д-р Юліян Пелеш (1874–1883). Вистачить глянути в парохіяльні книги й архів, щоби одразу побачити зміну в управі парохії. Д-р Ю. Пелеш є надзвичайно визначною особистістю в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці, незрівнянно цінні своїм особливо великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії, яка дістала тоді славу першого наукового виховуючого інституту у Відні, він дбав не лише про наукову освіту нашого молодого клеру, але*

підручної бібліотеки Святійшого Отця в Римі і цісаря Франца Йосифа у Відні. Д-р Ю. Пелеш був також одним із головних співробітників великого видання кардинала Йозефа Гергенротера "Kirchen-Lexicon", яке мало загальне і всесвітнє значення в німецькому католицькому богослов'ї, про що згадує у своїх записках учений крилошанин о. Антоній Петрушевич зі Львова. У 1883 р. вийшла критична розвідка д-ра Ю. Пелеша під заголовком "Унія і православ'є"¹⁾ та інші дрібніші розвідки і статті.

Внаслідок такої діяльності д-р Ю. Пелеш став немов би амбасадором галицького греко-католицького єпископату у Відні, посередником між нунціатурою і віденським урядом а українським галицьким клером.

Віденська нунціатура пильно прислуховувалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися Греко-Католицької Церкви й народу. І д-р Ю. Пелеш вповні доріс до того становища, яке займав. Своєю поведінкою, зовнішнім виглядом, товариською оглядою та чудовою

й про його виховання на добрих церковних і народних працівників. Мабуть, у Віденській семінарії зродився той гарний звичай, що богослови по черзі зрікалися однієї страви для своїх світських товаришів і таким способом давали їм змогу втриматися в дорогому місті. Можливо саме завдяки цьому число наших студентів у Відні помітно збільшилося і вони заснували перше світське українське товариство "Академічна Січ", першими членами якого стали наші богослови. Національна свідомість нашого молодого покоління у Відні росла. А який дух панував між нашою молоддю можна пізнати з того, що уторський уряд, боючись, щоби уторські русини, поміщені в семінарії разом з галичанами, не набралися патріотичного "сепаратистичного" духу, постарався про перенесення їх до уторських духовних семінарій, щоби виховувати їх на мадяронів... На той час багато залежало від доброї волі уряду. Тому зрозуміло, що д-р Ю. Пелеш, який був учителем молодого престолонаслідника Рудольфа і мав довір'я на цісарському дворі, міг зробити багато доброго для своєї парохії. І дійсно, в його часах ця парохія стала однією з перших у Відні, а її парох мав у Відні й цілій Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ" (цитата подається в повному обсязі за оригінальним текстом статті. Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови (прим. ред.)).

¹⁾ Рускій Сіонъ. – 1883. – Річник 11 (прим. ред.).

красномовністю, а при тому знаючи, як обертатися у найвищих сферах, здобув він собі вступ навіть до цісарського двору, де його покликали на одного з учителів наслідника престолу архикнязя Рудольфа.

Нічого дивного, що в ньому зродилася амбіція, себто охота показати всюди, що він для справи своєї Церкви зробити може. У своїй праці науковій чи педагогічній, чи на будь-якому іншому полі, він старався перевищити інших і не жалів для цього ні свого труду, ні здоров'я. Цю ревність проявляв він і пізніше, коли вже став єпископом у Станиславові. Ця надмірна праця робила його нервовим, і не раз у тому нервовому настрої можна було бачити сльози в його очах. Це додавало йому ще більшого чару й робило симпатичним для всіх, хто його таким бачив. Його любили і настоятелі, і підлеглі, і ціле оточення.¹⁾ Віденські питомці майже сліпо вірили у слова "sui magistri".

Бо хоч він тримав їх у руках досить гостро, все ж таки вони старалися не робити йому прикрости, що більше, під впливом свого ректора виробили собі на Віденському університеті таку опінію, що професори вважали питомців семінарії св. Варвари найліпшими слухачами. Справді треба визнати, що сама атмосфера Віденського університету сильно впливала на гурток наших віденських питомців, і то найздібніших (бо лише таких тут висилано), та на їх замишування до наукової праці. З тієї семінарії вийшли найчільніші наші люди: митрополити Антоній Ангелович, кардинал Михайло Левицький, Григорій Яхимович, Спиридон Литвинович, єпископи Іван Снігурський і д-р Юліян Пелеш та інші визначні священники і вчені, як: д-р Іван Пулюй, професор Празького університету; д-р Михайло Людкевич, професор богословського факультету в Перемишлі; Ігнатій Онишкевич, славіст і професор Чернівецького університету; о. Андрій Білецький, архіпресвітер Львівської капітули; о. Богдан Пюрко, славіст і крилошанин зі Львова; о. Олександр Стефанович, професор зі Львова; Ізидор Громницький,

¹⁾ Я бачив на власні очі, як семінарійна служба у Відні заливалася ревними сльозами, хоч це були німці, коли д-р Ю. Пелеш виїжджав із Відня назавжди.

гімназійний директор; д-р Віновський; єпископ Ілля Гранілович з Крижевача; д-р Тит Мишковський, професор Львівського університету; о. Іван Костецький, професор математики зі Львова та багато інших. І треба визнати, що той дух і традиційна слава духовної семінарії св. Варвари за ректорату д-ра Ю. Пелеша не тільки не змарніли, а навіть зміцнилися. Не раз траплялося, що коли ніхто зі студентів-німців, мадярів чи інших, навіть докторантів, на так званих університетських семінарах не вмів відповісти на поставлене питання, професор звертався до питомців зі "Schönlaterngasse" з окликом: "No! Es wird uns schon gewiss ein Grieche sagen!", і звичайно, не помилявся. "Griech"-ами називали богословів семінарії св. Варвари, вважаючи їх окрасою Віденського факультету.

Церква св. Варвари, хоч і маленька, відзначалася чистотою та порядком. Гарні й точні богослуження притягали до себе не лише віденських парохіян, але і з далеких сторін Австрії, Сирії, Тиролю та інших провінцій Австро-Угорщини з'їздилися порозкидані скрізь українці. Особливо в більші свята громадилися численні парохіяни в церкві, а звідти йшли відвідати свого пароха, який старим звичаєм на Великдень заставляв для них обильні столи зі "свяченим" і вмів для кожного знайти прихильні слова заохоти і похвали, а часом, як було треба, й упімнення.

Прибуваючі з Галичини священники, інтелігенція та селяни знаходили в семінарії захист, пораду й поміч. Особливо селяни, які не раз приїздили до цісаря на авдієнцію, щоби поскаржитися на свою біду й кривду, завжди знаходили в о. ректора поміч та гостину. Пригадую собі добре, як якийсь селянин із Поділля, під час мого побуту у Відні, чотири тижні гостював у д-ра Ю. Пелеша, чекаючи на цісаря, що виїхав був, як звичайно щороку, до Ішль на купелі. Бідні студенти зі світських факультетів також мали в отці-ректорі моральну і матеріальну підтримку. Взагалі д-р Ю. Пелеш не жалував ні труду, ні коштів, коли ходило о поміч якомусь землякові з Галичини.

Він полагав багато справ (приміром, за мого побуту у Відні, справу фантової лютерії на дівочий інститут

у Перемишлі), які йому поручали владики, крилошани й інші, і полагав, що добре, бо всюди знаходив доступ, повагу і вислухання. Як ставилися до нього високі сфери духовні й світські у Відні, я мав нагоду бачити не раз, як от на святкуванні 100-ї річниці заложення семінарії чи парохії св. Варвари. На тому торжестві, окрім галичан, були присутні папський нунцій і багато духовних та світських достойників. Промова, виголошена нунцієм, була повна похвал для д-ра Ю. Пелеша. Ось такого я пізнав о. д-ра Ю. Пелеша, коли гостював у нього з моїм братом Іваном і ходив на виклади на Віденському університеті. Задалеко завело б мене, коли б я хотів описувати його приватне домашнє життя, яке я мав нагоду обсервувати, зустрічаючись із ним майже щодня.

Скажу лише коротко, що воно було дуже систематичне, обчислене майже на години. Кожна пора дня мала своє призначення. Вечорами грав на фісгармонії, бо був музикальний, і я не раз прислуховувався його музиці. Він дуже часто награв церковні пісні з Ірмольгіона чи Гласопіснця, і тоді я навчився пізнавати красу нашого обряду, який д-р Ю. Пелеш дуже любив і високо цінував.

У 1883 р. повернувся д-р Ю. Пелеш до рідного краю, чого собі так дуже бажав. Його покликали на мітрата, архідиякона Львівської капітули. Та найбільший труд чекав його в часі, коли по утворенню нової єпархії в Станиславові (1885 р.) його іменовано першим її єпископом.¹⁾ Організація й упорядкування всіх справ, спо-

¹⁾ Ось як пише про ці події о. Петро Мельничук у книзі "Владика Григорій Хомишин" (1-ше вид. – Рим-Філадельфія, 1979; 2-ге вид. – Львів: Місіонер, 1997. – С. 10–11): "Заснування нової дієцезії не було таке легке. Зі сторони Митрополитичого Ординаріату було велике, але безуспішне зусилля, щоби створити нову дієцезію. І хто знає, як довго це було би потривало, якби до тієї справи не вмівся престолонаслідник — цісаревич архикнязь Рудольф. Він був великим прихильником о. д-ра Юліяна Пелеша, пароха українського греко-католицького населення Відня. Цей своєю пристойною поставою, науковим стажем і повагою вибився в столиці Австрії на видне місце, так що удостоївся почеси — бути вчителем наслідника престолу архикнязя Рудольфа... З нагоди інтронізації на Владичий престіл архикнязя прислав Єпископові в дарунок 2 пари сивих коней, а коли в 1886 р.

лучених з новокреованим єпископством, як капітула, консисторія і т. ін., — це та велетенська праця, яка переходила сили одного чоловіка, та він її довершив і виконав добре. А робив усе буквально він сам, бо опинився в Станиславові самотній, лише зі своїм слабковитим капеляном о. Львом Бачинським, і тому полагався на усі справи особисто.

Інтронізація Єпископа Ю. Пелеша в 1886 р. проходила величаво. Такого привітання, яке зготував першому Станиславівському єпископові бурмістр д-р Ігнацій Камінський, Станиславів ще не бачив і, здається, не скоро побачить. Ціле місто удекороване. Величезний з'їзд священників і світських людей, всі готелі, приватні доми, школи і касарні зайняті гостями. Одним словом, це був тріумфальний в'їзд, відсвяткований містом, околицею і цілою новою єпархією. Але одночасно був це і тріумф бурмістра д-ра І. Камінського, який мусів вести велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р І. Камінський, що був також послом до Відня, перемиг, і вибір упав на Станиславів. Він сам особисто розповідав мені про всі свої заходи й кошти, бо ми один одного добре знали і взаємно відвідували. Але, на мою думку, вибір єпископської столиці був не дуже щасливим, бо Коломия на це підходила більше, ніж положений на краю єпархії жидівський Станиславів.

Так опинився д-р Ю. Пелеш у Станиславові, який приніс йому надмірний труд, а за цим — і розчарування. Тут настав поворот у його дотепер спокійному і щасливому житті, як це мені розповідав. Правда, він, полишений сам собі, — хоч зразу і не знав тамошнього клеру й умовин, у яких мусив спершу розглянутися, — зумів швидко зорієнтуватися, підібрати собі людей і до двох літ пустити цілу ту велику машину управи єпархією в рух. Хоч це коштувало йому не тільки величезної праці, але й дуже значно підірвало його сили і здоров'я. Нерви зачали виповідати йому послух, хоч змущував їх ріжни-

об'їздив цілу Галичину, зложив йому візиту, що було великою честю і для всіх українців" (прим. ред.).

ми героїчними середниками до витривалости. Сам енергійний, він любив коло себе тільки таких людей. З того приводу не один нерішучий і боязкий потерпів від нього і мав причину нарікати, але недовго, бо Єпископ, побачивши свою похибку, старався її якнайскорше направити. Скоро орієнтуючись, і справедливий, хоч рішучий, з'єднував собі щораз більше прихильників поміж клером. Доказом цього є факт, що за почином заліщицького деканату сільський клер закупив з добровільних складок і датків для свого Єпископа пару гарних коней і повозку за 4.000 золотих ринських і пожертвував йому на знак відданости й признання. Такий дар для Єпископа від клеру може видатися дивним тому, що були вони незнайомі з умовами, в яких жив д-р Ю. Пелеш. А треба знати, що його матеріальне становище було дуже лихе й скрутне. Вивінування станиславівського єпископства було найнужденнішим у цілій Австро-Угорщині, а те, що одержували, завдячували лише енергії й впливам самого Єпископа, і то лише у Відні, бо неприхильні урядові сфери у Львові дуже по-мачушиному обходилися з єпископством у Станиславові. Сама палата єпископська і той маленький будинок капітульний, які одержало єпископство, вказує на те, як лихо його спершу вивінувано. Донині ще сидять станиславівські крилошани в найманих помешканнях, а нижчий клер тулиться, де може, здалеку від катедри. І діялося все це не випадково, але було зумисне обдумане.

Правда, Єпископ любив блиск і велич, і задля піднесення обряду все старався так виступати, то ж не дивно, як мусіло його боліти й дратувати те, що не мав навіть гарнішого єпископського гардеробу, а капітульна ризниця була дуже вбога. Не допомагала і прихильність радника намісництва українця Сильвестра Гавришкевича, який з рамени намісництва мав подбати про те, що належить до єпископства, бо пропонувані радником кредити власноручно зменшував намісник, відсилаючи до Відня відповідні реляції. Всю ту історію знаю докладно з уст самого радника С. Гавришкевича, який дуже тим обурювався, але супроти намісника нічого вдіяти не міг.

Тому єпископ Ю. Пелеш мусів сам багато писати і часто їздити до Відня, бо у Львові йому відмовляли. Але

та жебранина в кінці і йому опротивіла, а віденським кругам надокучила. Мав він у Відні своїх “приятелів”, що кидали йому колоди під ноги, як, наприклад, колишнього “ministra-rodaka” Ф. Земялковського, польського демократа, який кпить собі з тієї жебранини єпископа Ю. Пелеша у своїх споминах, оголошених друком. Там читаємо:

“Książ J. Pełesz objąwszy nowokreowaną stolicę biskupią w Stanisławowie, zgłosił się do mnie z żalem, że zapłaciwszy podatek, nema już zaco urządzić swei rezydencji, na co potrzeba choć 5000 fl. Idę znowu do cesarza. “Der Mensch ist ja unersättlich!” wykrzyknął “ich hab ihm unlängst einige Tausend gegeben”. Ks. J. Pełesz dostał te 5.000 fl., a ja swoją drogą skorzystałem ze złego humoru cesarza. Wyczytałem w “Neue freie Presse”, iż “Dnewnyk Warszawskij” ogłosił odręczne pismo cara, nakazujące wyrazić swe monarsze uznanie biskupowi Popielowi za gorliwe nawracanie unitów na prawosławie oraz oznajmił mu, iż wolno mu sprowadzić jeszcze więcej księży ruskich z Galicyi, jeśli tego potrzebę uzná. Przypomniawszy sobie, iż cesarz, gdym mu wspomniá o prześladowaniu unitów w Rosji, powiedział, iż jest pewnym że to się dzieje bez wiedzy cara, wyciąłem owo doniesienie “Nowej Presy” i nosiłem przy sobie w pularesie z zamiarem pokazania go przy dobrej sposobności cesarzowi. Za taką sposobność uważałem niezadowolienie jego z natrętności ks. J. Pełesza i, przypomniawszy mu jego słowa o carze co do prześladowania unitów, podałem wyż wymieniony odcinek z “Nowej Presy”. “Der Dnewnyk ist ja ein Regierungsblatt?” zapytał po przeczytaniu, a gdym to potwierdził, dodał: “dann muss das authentisch sein: ich danke ihnen”. I na tem audyencya się skończyła, ale “das Eis war gebrochen”. Cesarz przestał wierzyć w “lojalność der Ruthenen” — czy i cara? — o tem ostatniem nie wiem. Co zaś dotyczy Ruteńców, to przekonałem się potem niejednokrotnie, że patrzy na nich tak, jak na to zasłużyli” (гяди: “Pamiętniki”. — Т. 1. — S. 72).¹⁾

Єпископ Ю. Пелеш бував, отже, часто в грошевих клопотях, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало роз-

¹⁾ З оригінальним текстом “Pamiętników” можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)

мах, з яким брався до всякого діла. Це впливало також на його настрої і поведінку. Він ставав нетерпеливим, а навіть прикрим для свого найближчого оточення. Це, напевно, було й однією з причин його зденервування.

У найтіснішому своєму колі він не раз скаржився і нарікав, що ліпше й легше йому жилося в семінарії у Відні, ніж тепер на єпископському престолі, чого я й сам був свідком.

Одначе при тім усі його публічні виступи завжди були зрівноважені і сполучені з достоїнством. Пригадую собі добре, як раз на канонічній візитації в якомусь містечку вступив на запрошення до латинського костела, і там латинський парох, вітаючи його промовою, почав розводитися о “narodowościach i zgodzie”, а сам був великим душехватом і шовіністом. Знетерпеливлений Єпископ відповів хитрому “proboszczowi”, що захотів давати якісь “braterskie” наставлення й упізнання “ruskiemu duchowieństwu, a może i samemu biskupowi” в присутності польської інтелігенції і дідичів, які громадно зібралися в костелі, більш-менш такими словами: “Księżę proboszczu, przybyłem tutaj nie jako polityk, ale jako pasterz do swoich owieczek. Kto chce zgody i braterstwa, musi zaczynać od siebie i odpowiednio postępować. Dlatego ja, jako biskup katolicki, jestem w prawie i ciebie, proboszczu, nie tylko prosić, ale i polecić tobie, tak pracować w winnicy Chrystusowej, żeby miłość i zgoda, którą ja zawsze zalecam swoim wiernym i duchowieństwu, stała się rękojmnią, że wspólnymi siłami i pracą dojdziemy do tego najwyższego celu, do którego każdy prawy katolik pilnie zdążać powinien...”

Бесіда була коротка, але так переконуюча, що не тільки “proboszcz” стратив голову, але й уся присутня Польонія сконстернована заметушилася з обурення на свого “proboszcza kanonika” і шукала відтак способів, як би затерти цей немилий інцидент. Чи це їй вдалося, — не знаю.

Якими були поведінка і публічні виступи єпископа Ю. Пелеша може також відобразити історія, яка зчинилася в Снятині, де Єпископ посвячував новозбудовану величаву церкву св. Михаїла.

Не тільки парохіяни Снятина, але й місто, рада повітова та дідичі-вірмени величаво вітали Єпископа. По торжественних церковних відправах, у яких взяли участь близько 50 священників, до великого обіду засіло, окрім крилошан і священників, 10 дідичів-коляторів, цілий урядничий вищий світ Снятина та інші визначні громадяни міста й околиці. На бажання Єпископа до стола запрошено також двох снятинських міщан, яких Єпископ відзначив з-поміж інших гостей особливішим способом, наказавши посадити їх близько себе. В часі обіду підніс тост на честь снятинського міщанства, а у своїй промові зазначив, що перше місце тут належиться міщанству, бо воно своїм заходом і коштом вибудувало цю величаву церкву, яку він приїхав посвятити. Наслідком цього було те, що присутні пани, які спершу дивилися на бідних міщан як на інтрузів у товаристві, нараз так змінили свою поведінку, що здивовані міщани не вірили собі й допитувалися мене (а я тоді був сотрудником у Снятині), що сталося, що ті пани, які звикли були викидати міщан зі своїх канцелярій за двері, тепер нараз так дуже почемніли. Довідавшись про це, Єпископ тішився і сміявся, а тих міщан казав прикликати ще раз, із ними разом повечеряв і довго розмовляв та на просьбу міщанства затримався в Снятині аж три дні. А міщанство собі так сподобало Єпископа, що з власного почину покрило всі кошти того торжества у своєму місті.

Єпископ любив свій нарід, любив бідних, понижених і покривджених, а до того ж темних селян, радо і довго з ними говорив, випитував і радив. А його популярність довела до того, що мужики, особливо з поблизьких повітів від Станиславова, стали щодня облягати його палату і так йому докучали, що він мусів обмежувати ті відвідини, бо забирали йому багато часу і часто ставали для нього тягарем.

Не обходилося при тім і без скарг на священників, часто комічних, а то й злобних. Одного разу прийшли до Єпископа парохіяни славного проповідника тверезости о. Антонія Струтинського з с. Ямниці коло Станиславова. Вони говорили, що їх церква дуже бідна, а причиною цього є парох. Здивований Єпископ, що особисто

знав о. А. Струтинського як дуже ревного душпастиря і не раз, виїзджаючи на прохід, вступав до нього, як сам казав "на квасне молоко", запитав, з якої причини. Мужики відповіли, що парох щодня так багато відправляє в церкві, що годі йому настарчити церковного світла. Парохіяни Ямниці почули "admonitionem paternam", а Єпископ переконався, що не завжди можна вірити всяким скаргам, бо не так легко людей задовільнити, а зате дуже легко вразити навіть маленькою дрібницею.

Доказом того, що Єпископ скоро здобував собі довір'я не тільки мужиків, але й серця свого клеру, а навіть станиславівської світської інтелігенції, які зачали покладати на нього великі надії, є поставлення його кандидатури до Віденського парламента, і то проти його волі. Це був необдуманий крок зі сторони станиславівського клеру, який не зміг належно оцінити, що при галицьких виборах, при неприхильности міродайних чинників – сильних міра цього – з цілої тої історії вийде тільки компромітація Владики. Єпископ програв тоді проти митрополитичого урядового кандидата о. Корнилія Мандичевського, пароха Надвірної (Станиславівської єпархії).

Єпископ Ю. Пелеш здебільшого стояв здалеку від політики. Раз лише виголосив у Львівському соймі велику бесіду при шкільній дебаті, і вона зробила сильне враження і в соймі, і в краю. Поза тим займався лише церквою і духовенством.

Треба ще тут згадати, що єпископ Ю. Пелеш звернув пильну увагу на Буковину, яка належала до його єпархії, і на тамошні відносини. Він ними дуже цікавився, бував там сам і вислав своїх відпоручників – між іншими о. Клима Кульчицького, пароха і декана в Підпечарах. За часів Єпископа прилучилася до Греко-Католицької Церкви численна громада православних буковинських українців, і для них зостала креована нова греко-католицька парохія в Раранчі. Визначний конвертит селянин Дутка навіть їздив з єпископом Ю. Пелешем до Риму і був представлений св. Отцю Папі Римському.

У 1891 р. перенесено єпископа Ю. Пелеша до Перемишля, де його прийняли досить недовірливо, бо його випередила опінія строогого і дуже вимогливого настоя-

теля, а при тому нервового чоловіка. Але скоро і там та опінія змінилася на користь Єпископа, а нагоду до того дала його діяльність на Львівському Синоді. Ці справи, хоч дуже цікаві, але по більшій часті вже знані з брошури “Висвітлення до історії Львівських Синодів”, тому їх тут пропускаю.

Цей мій погляд якнайкраще ілюструє вислів синодального о. Йосифа Крушинського (пароха Селиськ, Перемиської єпархії) на прощальній авдієнції членів Синоду, звернений спеціально до особи єпископа Ю. Пелеша: “Ви полонили і забрали наші серця!” І відповідь Єпископа: “Єпископи також мають серце!” Ці слова не були лише звичайними конвенціональними фразами, які можна почути при всяких нагодах, а були щирим висловом почуттів і того довір’я й любови, які єпископ Ю. Пелеш здобув собі у загалу всього синодального клеру своєю поведінкою і позицією, яку там зайняв в обороні прав і привілеїв Греко-Католицької Церкви і духовенства.

Думаю, що цікавою річчю буде хоч дещо пізнати ставлення до Преосвященого Єпископа Ю. Пелеша Святійшого Отця, а також Префекта Конгрегації для Поширення Віри (*Congregacio de Propaganda Fide*), якій донедавна підлягала Греко-Католицька Церква. Знаю з оповідання самого Єпископа, що Святійший Отець ставився до нього дуже прихильно, приймав його на приватних авдієнціях, просьби його вислуховував дуже уважно та прихилився до них. При обсаджуванні Митрополічного престолу по уступленні митрополита Й. Сембратовича Святійший Отець спочатку взяв був під увагу віденську пропозицію обсадити Митрополію особою д-ра Ю. Пелеша. Довго важилося між ним а д-ром Сильвестром Сембратовичем. Врешті перемогла думка римських кругів за д-ром С. Сембратовичем. Відень уступив Римові, а д-р Ю. Пелеш пішов до Станиславова. Причини тої зміни не знаю, можна лишень здогадуватися, що деяким римським сферам не міг подобатися на становищі Митрополита рішучий і самостійний характер д-ра Ю. Пелеша, який все ж таки мав велику повагу в Римській курії. Ситуація значно змінилася тоді, коли префектуру Кон-

грегації для поширення віри обійняв польський кардинал гр. Мечислав Ледоховський. Яка була тому причина, сам Єпископ не оповідав, але скаржився, а радше вигорився перед о. Павлом Матковським, перемиським архідияконом, що цей кардинал накинувся на нього, а навіть грозив усуненням з єпископського престолу. Не пояснив ближче причини такої поведінки кардинала, але знаю докладно, що в капітульних кругах оповідали собі, що причиною афери, яка вийшла між Кардиналом і Єпископом, було становище д-ра Ю. Пелеша на Львівському Синоді і його спротив на змагання папського делегата архієпископа Августина Чіяски і митрополита С. Сембратовича. Говорили також, що погрози кардинала М. Ледоховського усунути єпископа Ю. Пелеша з престолу не могли мати ніякого успіху хоча б тому, що всім членам Синоду була запоручена недоторканість особи і повна свобода ділання на Синоді. Що більше, за єпископом Ю. Пелешем стояли високі віденські сфери. І справді, Єпископ нічого не робив собі з тих погроз, бо чув за собою сильні плечі на Віденському дворі.

Він лише нарікав, що великою кривдою для Греко-Католицької Церкви є те, що в Римі Її ставлять на рівні з якоюсь місією десь там в Африці серед муринів чи ботокудів. Він оповідав, що говорив про це зі св. Отцем і переконував його, що тут повинна наступити якась зміна. Все те мало діятися під час поїздки всіх трьох наших єпископів до Риму. Коли иншим разом Митрополит знову запрошував його їхати до Риму, єпископ Ю. Пелеш відмовився і вже більше не їздив туди аж до самої смерті. Коли раз на консисторській сесії в Перемишлі бесіда зійшла на Рим, і єпископ Ю. Пелеш запитав о. архідиякона П. Матковського, чому він ані разу не був у Римі, той відповів менше-більше так: “Преосвященні! Коли б я мав паломничати до Риму, то я не їхав би до св. Міста залізницею, і то ще вигідно І-ю клясою, а пішов би пішки. Але, на жаль, я вже застарий, а до того ж по-латині трохи забув, а по-італійськи не розумію, по-руськи ж знов там не розуміють”. Ці слова зробили велике враження на Єпископа, він устав з крісла, зняв з голови фіолетову шапочку, поклонився перед

о. П. Матковським і сказав: "Тоді піду і я з Вами". Відтак з усмішкою на лиці, як то в нього було звичаєм, додав: "Вас по-руськи не зрозуміли б у Римі, але я Вас добре розумію!" Згодом довідався я від о. П. Матковського, що єпископ Ю. Пелеш дякував йому пізніше за те, що своїм висловом на консисторській сесії відрадив йому їхати до Риму, і при тому розповів інцидент, який мав з кардиналом М. Ледоховським, про який я вище згадав.

Від Синоду не любив єпископ Ю. Пелеш говорити про митрополита С. Сембратовича. Чи зносився з ним ближче, — не знаю. Зрозумів я це, коли одного разу в розмові з Єпископом звернув бесіду на Митрополита. Єпископ нервово перервав мене і зачав говорити про щось інше. Невдовзі зачав Єпископ щораз більше хворіти, хоч до того не признавався і не допускав до себе нікого, а в 1896 р. попрощався зі світом навіки.

Був це чоловік великого ума, що піднявся високо лише завдяки своїй праці і талантові, а однак був невдоволений своїм кругом ділання, відколи засів на владичім престолі. Для його таланту, знання, праці і розмаху цей престіл був замалий. Йому належалося місце в катедрі св. Юра у Львові, а не в глухій Станиславові. Так думало багато людей і явно про це говорили. Та тут вирішували різні політичні позакулісові інтриги й махінації, а не дійсна потреба нашої св. Церкви.

Чи діждеться колись наша св. Церква, щоби ніхто непокликаний не вмішувався до наших церковних справ і не шукав своїх власних інтересів і вигод там, де ходить лише про справи Божі? Чи діждеться наш нарід, щоби його церковні провідники служили лише інтересам Церкви і народу, їх лишень мали на оці і на серці та могли провадити так, щоби це виходило на славу Божу, спасіння душ і добро українського народу, щоби не потребували оглядатися на своїх ворогів і на шкідників Христового стада? Нам приходить лише сказати з пророком: "Дивні діла Твої, Господи, і ще дивніші дороги, якими Ти провадиш своїх людей до найвищої цілі". Та я вірю кріпко, що прийде час, коли всемогутчий Господь Бог утихомирить бурю і дозволить нашій Церкві й нашому народові доплисти до тихого соняшного берега та зажити своїм власним щасливим життям!

Тут властиво можна би вже скінчити мої спомини про другого синодального єпископа д-ра Юліяна Пелеша, який, як усі часописи писали, заскоро зійшов з цього світу. Однак мушу ще звернути увагу шановного читача на діяльність цього Владика на Львівському Синоді, де він скоро зорієнтувався в ситуації, обійняв невдячну роль посередника, щоби втихомирити бурю, яка грозила вибухом, що міг розсадити цілий Синод і скомпromітувати нашу церковну єрархію. Його діяльність на Синоді була рішуча й децидуюча, і нею він здобув собі серця не лише свого перемиського клеру, але й загалу нашого духовенства. Однак тією своєю діяльністю рівночасно стягнув він на себе невдоволення тих сфер, які хотіли вжити Синоду до своїх цілей.

Для повного образу треба ще додати кілька слів про те, яких переконань політичних, а властиво національно-партійних, був покійний д-р Ю. Пелеш. Певне, що був великий прихильник Австрії й цісаря та видів будучність свого народу в зв'язі з Австрійською державою. Зрештою, його переконання були українські. Це видно хоч би з того, що був прихильний до програми народо-вців і замолodu брав участь у культурній роботі тієї партії, яка поволи на його очах приходила до сили і впливу. Ще як академік він належав до віденської "Січи", а відтак був її почесним членом. У Львові знову працював у відділі товариства "Просвіта". Однак, стоячи непохитно при вірності католицизмові, він не годився на той радикальний напрям, який під впливом М. Драгоманова зачав ширитися поміж молодими народо-вцями, і поборював його при кожній нагоді. Поборював також і москвофільство, оскільки воно перероджувалося в цареслав'є і схизму. Толерував однак і лишав у спокої тих москвофілів, що вірно стояли при католицизмові й Австрії. Як Єпископ стояв осторонь від політики, хоч слідкував за нею. В єпископі Ю. Пелешу зійшов зі світу чоловік, на якого всі покладали дуже великі надії. Наскільки він їх сповнив, осудить майбутній історик і вкаже на його заслуги як Єпископа. Але безперечно, що був це непересічний чоловік і визначний Владика нашої святої Церкви.

о. Іриней Назарко, ЧСВВ

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Кир Юліан Пелеш народився 3 січня 1843 р. в селі Смереківці на Лемківщині, де його батько був учителем, а на думку інших, — радше вбогим дяко-вчителем.²⁾ Мати Юліяна була попадянкою, дочкою о. Т. Щавинського — пароха в Регетові перемиської єпархії. Від своєї матері малий Юліан багато довідався про патріархальне життя наших священників, особливо на Лемківщині. Тому що дальша рідня побачила небуденні природні здібності малого Юліяна, батьки післали його до школи. “Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу — пише дальше згаданий о. С. Матковський — побачити свого сина при вівтарі у своїй церкві. У тій церкві, де вони знаходили розраду і пораду у своєму горі й нужді, де гоїлися їхні рани і болі серця, де родилися їхні надії і радощі життя, де починалося і кінчалося їхнє невеселе, але чесне життя”.³⁾

Так зачалося й життя малого Юліяна. Вселюдну школу закінчив він у Яселі 1854 р., шість кляс гімназії — у Пряшеві на Карпатській Україні (1855–1861 рр.),

¹⁾ Зі статті: о. І. Назарко, ЧСВВ Єпископ Ю. Пелеш — історик Церкви // Український історик. — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1981. — Ч. 1–4 (69–72). — С. 118–127. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.)).

²⁾ о. Матковський С. Три синодалні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31 (матеріали з цієї книги подаються в нашому виданні (прим. ред.)).

³⁾ о. Матковський С. Три синодалні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 31.

а сьому й восьму гімназійні кляси — в Перемишлі, де йому допомагав грошево вуйко — брат його матері. У Перемишлі в 1863 р. він склав іспит зрілості (матуру) з відзначенням. За порадою Перемиського Владика Томи Полянського (1860–1869) Юліан почав студіювати богословіє в семінарії св. Варвари у Відні. 13 жовтня 1867 р. єпископ Т. Полянський висвятив Юліяна на священника, але новоіерей, як докторант богословія, вернувся до Відня, де в 1870 р. осягнув науковий ступінь доктора теології. Після докторату о. Юліан виїхав до Львова, де став катехитом кількох шкіл, префектом Духовної семінарії, а згодом — ад’юнктом богословського факультету Львівського університету та співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.¹⁾ Та недовго він залишався у Львові, бо вже у 1873 р. о. д-ра Ю. Пелеша покликано до Перемишля на професора пастирського богословія.²⁾ Одначе в той час зайшли різні прикрі непорозуміння у Віденській семінарії, внаслідок яких австрійський уряд задумував її розв’язати. Треба знати, що Центральну семінарію “ad St. Barbaram” заснувала імператриця Марія Тереза в 1774 р. для виховання уніятських питомців з Галичини й Закарпаття, отже поляки такої семінарії не мали.³⁾ Тому вони оскаржували Віденську семінарію перед австрійським урядом у тому, що ця семінарія є гніздом москвофільства і схизми. Але австрійський міністр освіти й віроісповідань звернувся за виясненням до наших Владик, а вони запропонували нового ректора для Віденської семінарії в особі о. д-ра Ю. Пелеша. Так о. Ю. Пелеш уже в 1874 р. став одночасно ректором Духовної семінарії й парохом церкви св. Варвари у Відні.⁴⁾ Одночасно він став також

¹⁾ Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. — Париж — Нью-Йорк, 1976. — Т. 8. — С. 2842.

²⁾ Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1873. — Lemberg, 1872. — S. 466.

³⁾ Андрухович А. Віденське Barbareum: Історія королівської Генеральної греко-католицької семінарії при церкві св. Варвари у Відні з першого періоду її існування (1775–1784) // В кн.: Греко-католицька духовна семінарія у Львові: матеріали і розвідки / зібрав о. Й. Сліпий. — Ч. 1. — Львів, 1935.

⁴⁾ Українська Загальна Енциклопедія / за ред. І. Раковського. — Львів — Станіславів — Коломия, 1931. — Т. II. — С. 1009.

виховником цісарського престолонаслідника архикнязя Рудольфа.¹⁾ У Відні о. Ю. Пелеш провів найкращі й найплідніші роки свого життя, бо не тільки сповняв важливу місію виховання українського видатнішого клеру, але й виявив свою працьовитість, ерудицію та інтелігенцію, бо саме тут написав свої найважливіші наукові твори: “Історія Унії Руської Церкви з Римом”, “Пастирське Богословіє” та ін. До тих часів відноситься характеристика о. Ю. Пелеша, яку подав уже згаданий його пізніший наступник на парафії св. Варвари — о. д-р Мирон Горникевич. Він писав: “Д-р Ю. Пелеш — це надзвичайно визначна особистість в історії не лише цієї парохії, але й цілої нашої Церкви. Світлий, учений історик, що видав наукові праці незрівнянно цінні, особливо своїм великим матеріалом. Незвичайно енергійний ректор семінарії ... дбав не лише про наукове виховання клеру, але й про його виховання на добрих церковних і народніх працівників”.²⁾

Внаслідок такої діяльності о. д-р Ю. Пелеш став у Відні немов амбасадором українського католицького єпископату й посередником між нунціятурою і віденським урядом та українським галицьким клером. Віденська нунціятура пильно прислухалася, що скаже ректор Віденської семінарії св. Варвари, а віденський кардинал і вчений богословський світ уважали його авторитетом у всіх справах, що торкалися греко-католицької Церкви й народу. І о. д-р Ю. Пелеш повністю доріс до того становища, яке займав.³⁾

Не дивно, що коли Папа Лев XIII еригував для українців у Станиславові нову єпархію, першим її єпископом іменовано о. д-ра Ю. Пелеша.⁴⁾ Акт церковної інтронізації довершив сам митрополит Сильвестр Сембратович

¹⁾ Ісайя П. Історія Перемиського єпископства східнього обряду. — Філядельфія, 1970. — С. 32.

²⁾ о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. — Львів, 1926. — Ч. 2. — С. 49.

³⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 35.

⁴⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. — Romae, 1954. — V. II. — P. 460–467.

у 1886 р. Ця інтронізація проходила величаво. Такого привітання, яке приготував новому Владиці бургомістр д-р А. Камінський, Станиславів, мабуть, ще не бачив. Це був водночас тріумф бургомистра й посла до Відня д-ра А. Камінського, бо він мусів вести тяжку боротьбу з Коломиєю, що всіма силами хотіла стати столицею нової єпархії.¹⁾ Однак торжества скоро минулися, а прийшла щоденна праця і труднощі, пов'язані з утворенням капітули, зорганізуванням консисторії, заведенням ладу в катедрі, підбиранням відповідних людей і т. п. Єпископ Ю. Пелеш переїхав із Відня, тутешніх людей не знав, був полишений сам собі, але вкортці зорієнтувався і до двох років велику машину єпархії запустив у рух. Однак це коштувало йому багато труду, підривало йому здоров'я, і нерви починали йому вповідати послух. Крім цього, матеріальна ситуація нової єпархії була дуже скрутна. Вивінування станиславівського єпископа було найнужденніше в цілій Австро-Угорщині.²⁾ Владика Ю. Пелеш часто бував у грошевих клопотах, що дуже вражало його амбіцію і зменшувало розмах у його плянах. Сам намісник відмовляв йому підмоги, тому єпископ часто писав і їздив до Відня, але тоді міністром був поляк Ф. Зем'ялковський, який кожну авдієнцію Кир Ю. Пелеша в грошевих справах використовував на те, щоби перед цісарем оклеветати українців як схизматиків і москвофілів. Це описує сам Ф. Зем'ялковський у своїх споминах.³⁾

Єпископ щиро любив свій нарід, особливо міщан і селян, які не раз облягали його палату з різними скаргами й просьбами. На урочистому обіді з нагоди посвячення величавої церкви, збудованої міщанами у Снятині, казав Владика разом з крилошанами, польськими коляторами і високими урядовцями посадити при столі двох міщан. А міщанству так сподобався єпископ, що воно

¹⁾ Львівські Архієпархіальні Відомості. — 1886. — Ч. 10.

²⁾ о. Матковський С. Три синодальні архієреї: Спомини з життя і діяльності преосвящених Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембратовича. — Львів, 1932. — С. 39.

³⁾ Ziemiałkowski F. Pamiętniki. — Kraków, 1904. — Т. 1. — С. 72 (з оригінальним текстом цього видання можна ознайомитися на сайті: www.mbpgorlice.info (прим. ред.)).

з власного почину покрито всі кошти цього торжества. Духовенство ж Кир Ю. Пелеш так до себе прихилив, що на одному торжестві священики прилюдно заявили йому: “Владико, Ви полонили наші серця!”. Варто також підкреслити, що єпископ Ю. Пелеш особливо опікувався Буковиною, яка належала до його єпархії, часто її відвідував, відправляв богослуження, говорив проповіді, а зокрема, доручив її піклуванню свого відпоручника о.-декана Климентія Кульчицького з Підпечар.

До політики Кир Ю. Пелеш не мішався, тільки раз виголосив у Львівському соймі велику промову в шкільній дебаті, й вона зробила сильне враження як у соймі, так і в цілім краю.¹⁾

У 1891 р. Апостольська Столиця перенесла Кир Ю. Пелеша на його власне бажання і бажання цісаря до Перемишля на єпископа-ординарія.²⁾ Однак в Перемишлі Владика прийняли холодно і з недовір'ям, бо його випередила опінія дуже строгого й вимогливого настоятеля, а при тому нервової людини. Але в дуже короткому часі ця опінія змінилася на користь Владики Юліяна, особливо на Львівському Синоді 1891 р., де він рішуче став у обороні прав і привілеїв нашої Церкви й духовенства.³⁾ Також у короткому часі кількома мудрими публічними виступами Єпископ здобув собі майже всю перемиську інтелігенцію, яка хотіла вести свою, від Львова незалежну політику, бо їй не подобався радикалізм під впливом М. Драгоманова. З апостольською ревністю Єпископ взявся до праці у своїй новій єпархії. Майже щонеділі й щосвята вибирався він не раз і в далекі околиці на канонічні візитації. Дуже достойно відправляв торжественні богослуження, а проповідував так сердечно, що часто витискав сльози з

¹⁾ Neue Freie Presse. – Wien, 1890, IX, 4 (ознайомитися з оригінальним текстом цього числа газети можна на сайті Österreichische Nationalbibliothek: anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp (прим. ред.)).

²⁾ Welykyj A., OSBM Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. – Romae, 1953. – V. I. – P. 472–473.

³⁾ Korczak A. Die griechisch-katholische Kirche in Galizien. – Leipzig-Berlin, 1921. – S. 37.

очей слухачів. Тому нарід щиро полюбив свого Єпископа і з парафії до парафії їхав або йшов за ним. Особливо лемки гордилися своїм великим земляком.¹⁾

Владика виступав проти того, щоби цісарський намісник поляк граф К. Бадені втручався в церковні справи його єпархії. Скарги намісника на Владика до Відня успіху не мали, бо Владика мав великі впливи на цісарському дворі.

Владика Пелеш подбав, щоби австрійський уряд у 1893 р. дав державний дозвіл на заснування повної Духовної семінарії в Перемишлі.²⁾

За цього Владики о.-крилошанин Костянтин Чехович (пізніше єпископ) вів активно далі справу побудови Інституту для дівчат. Владика ж сам дав поважний доток на ту ціль, у 1893 р. посвятив наріжний камінь, а в 1895 р. урочисто освятив Інститут і відкрив виділову школу для дівчат, до якої пізніше додано шестилітній ліцей (у 1903 р.). Після Першої світової війни цей ліцей переіменовано на гуманітарну гімназію, яка проіснувала до 1939 р.

Як у Станіславській, так і в Перемиській єпархії Владика проявив виразний український національний напрям. А треба знати, як пише проф. П. Ісаїв, що “Перемишль і Посяння мали найдовше багато москвофілів”. За цього Владики особливо молодші священики займалися не тільки душпастирською працею, але й закладали читальні “Просвіти”, дбали про національне освідомлення своїх вірних.

Десь на четвертому році такої праці Владика почав занепадати на здоров'ї. Крилошани на засіданнях консисторії спостерегли, що Єпископ раптом блідне на обличчі, пітніє, а не раз навіть передає провід офіціялові. Згодом були випадки, що Єпископ не міг докінчити Архієрейського богослуження і сідав за престолом крайньо вичерпаний, а священики самі закінчували

¹⁾ Кривецький І. Лемки — зелена вітка українського народу // Нова Зоря. – Станіславів, 1929. – Ч. 7.

²⁾ Ісаїв П. Історія Перемиського єпископства східного обряду. – Філадельфія, 1970. – С. 32.

богослуження. Опісля щораз то частіше хворів, хоч і не признавався до важкої недуги (рак), і невдовзі помер у 1896 р. на 53-му році життя. Похований у Перемишлі...

Немає сумніву, що Кир Ю. Пелеш був непересічною людиною та визначним Владикою нашої Церкви. Велику роль тут відіграли його багаті природні дарування. Широкий горизонт думки, що охоплював усі потреби Церкви й народу, велика ерудиція, набута в закордонних університетах, пориваюча красномовність, зовнішня поведінка, повна поваги, товариське вигладження, вміння обертатися в найвищих сферах, здобули йому вступ на цісарський двір, де він був учителем наслідника трону, архикнязя Рудольфа. Мав він великі досягнення педагогічні у вихованні духовної молоді, ще більші досягнення письменницькі, а найбільші успіхи — наукові, як єдиний по сьогодні історик нашої Церкви. Був людиною сильної волі, негасимого ентузіазму, невтомної активності і надмірної працьовитості, що руйнувала його здоров'я, і тому заскоро зійшов з цього світу. Може, був занадто великим прихильником Австрії і цісаря, але був українських переконань: як студент належав до віденської "Січи", як священник був членом виділу товариства "Просвіта", але поборював у ньому драгоманівську радикальщину й москвофільство. Словом, Юліян Пелеш був українським католицьким єпископом-науковцем великого формату.

о. Іван Хома

КОРОТКИЙ ЖИТТЄПИС КИР ЮЛІЯНА ПЕЛЕША¹⁾

Єпископ Юліян Пелеш народився 3 січня 1843 року в с. Смереківці Ясельського повіту, на Лемківщині, як син місцевого дяковчителя Григорія й Іванни Щавінської (дочки пароха зі Ждині).²⁾ Вчився спершу в Яселі, опісля ходив до гімназії (I-VI кл.) у Пряшеві (на Закарпатті), а VII-VIII гімназійні класи закінчив у Перемишлі в 1863 р., де склав із відзначенням іспит зрілості. Філософічні й богословські студії завершив у Відні в 1867 р. і в тому ж році прийняв священничі свячення з рук перемиського єпископа Томи Полянського.

Окрім клясичних мов (латинської і грецької), дуже добре знав німецьку й польську, а у Відні вивчив досить добре ще французьку, італійську й румунську мови. Був зразковим священником, визначним науковцем, промовцем, проповідником, організатором. Церковні настоятелі цінили його обов'язковість і працьовитість як душпастиря й науковця та як практичну людину.

10 травня 1870 р. він здобув докторат з богословія у Віденському університеті. Потім від 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. був префектом студій у греко-католицькій Генеральній семінарії у Львові, а крім того, мав ще й інші побічні зайняття: як катехит у вірменській високій школі для дівчат, як катехит в учительській семіна-

¹⁾ Зі статті: о. І. Хома Єпископ Юліян Пелеш і його "Історія Унії Руської Церкви з Римом" (1878–1880) // Науковий збірник УВУ. – Мюнхен, 1983. – Т. 10. – С. 864–873. (Авторський текст адаптовано відповідно до вимог сучасної літературної мови. Крім того, внесено уточнення в написання титулів та імен деяких осіб, бібліографічні посилання, а також у назви деяких населених пунктів (прим. ред.).)

²⁾ Шах С. Між Сяном і Дунайцем: Спомин. – Мюнхен, 1960. – Ч. I. – С. 45 (з оригінальним текстом цієї книги можна ознайомитися на сайті: diasporiana.org.ua (прим. ред.).)

рії, як “ексортатор” Академічної гімназії й екзаменатор при богословських іспитах.¹⁾

У вересні 1872 р. став професором пасторального богословія у Духовній семінарії в Перемишлі, а крім того — просинодальним екзаменатором, референтом консисторії й членом комісії для підготовки і видання катехитичних книжок. Був також співзасновником церковного часопису “Рускій Сіонь”.

19 жовтня 1874 р. цісар Франц Йосиф апробував пропозицію міністра культури й освіти К. Стремаера (*Karl von Stremayer*), щоби о. д-р Юліян Пелеш став ректором греко-католицької Духовної семінарії у Відні й парохом тамошньої церкви св. Варвари. Канонічно це перевів галицький митрополит Йосиф Сембратович, бо віденська парохія св. Варвари була під його властю, так що на початку 1875 року о. Ю. Пелеш перебрав два згадані становища у Відні. Якщо б тоді він був відмовився, то за рік греко-католицька Духовна семінарія була б розв’язана, і під знаком запиту опинилося б даліше існування нашої парохії св. Варвари. Він одразу взявся до реорганізації обох установ і мав для цього визначні прикмети душпастиря, науковця, виховника й організатора. Ці прикмети були джерелом його успіху і одночасно довір’я до нього, так що час його урядування був щасливим часом для обох установ.

Як ректор Духовної семінарії він дбав не лише про богословську освіту майбутніх священиків, але й про виховання їх на добрих церковних і народних діячів. Йому, як молодому священикові, треба завдячувати те, що у віденській Духовній семінарії започатковано гарний звичай: богослови по черзі зрікалися одної страви для своїх товаришів-студентів і тим способом помагали їм вдержатися на студіях у Відні. Мабуть, у зв’язку з тим число наших студентів у Відні значно збільшилося, і вони в 1868 р. заснували студентське товариство “Академічна Січ”, першими членами якого стали богослови. Опісля поступово витворювалося і закріплювалося братнє спів-

¹⁾ *Plöchl W. M. St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 209–210.*

життя між нашими світськими студентами й богословами та зростала національна свідомість серед них.¹⁾ Отець Ю. Пелеш зайнявся українською студійною молоддю у Відні в широкому пляні й підтримував її.

Крім численних завдань, які о. Ю. Пелеш узяв на себе або які на нього було накладено, треба згадати ще одне особливе завдання, що його він мав у Відні: бути учителем престолонаслідника архикнязя Рудольфа. Воно вказувало на окреме зацікавлення цісаря Франца Йосифа Східною Церквою в Австрії, бо він хотів, щоби престолонаслідник одержав відповідне й авторитетне знання також і з цієї ділянки. Сповнюванням цього завдання о. Ю. Пелеш здобув собі велике довір’я у престолонаслідника і при віденському цісарському дворі.

Отець Юліян Пелеш вісім років був парохом церкви св. Варвари у Відні. “В той час ця парохія була одною з перших у Відні, а її парох мав у Відні й Австрії таке значення, якого міг би йому позавидувати не один єпископ”.²⁾ Апостольський нунцій у Відні Л. Якобіні, пізніший державний секретар, в тому часі не раз звертався до о. Ю. Пелеша за інформацією в деяких церковних справах (наприклад, запитував про о. Івана Наумовича, пароха Гниличок, і про о. Йосифа Черлунчакевича, пароха церкви св. Норберта в Кракові).

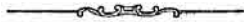
У 1883 р. о. Ю. Пелеш стає архідияконом Львівської митрополічної капітули, а 27 березня 1885 р. — першим Станіславівським єпископом, маючи перед собою важ-

¹⁾ “Das war eine der Ursachen, warum verhältnismäßig viele Ruthenen nach Wien studieren kamen. Für sie, die oft mittellos waren, wurden St. Barbara, Sitsch, aber auch das Klerikalseminar ein echtes Stück Heimat und eine geistliche und materielle Hilfe. Wie weit das ging, erhellt aus der Tatsache, daß J. Pelesch die Studierenden des Klerikalseminars dazu bewog, täglich auf eine Speise der immerhin reich gedeckten Tafel zugunsten ihrer studierenden Landsleute zu verzichten. Da die Kleriker des Zentralseminars zumeist auch dem Studentenverein Sitsch angehörten, so ergab sich hier eine echt bundesbrüderliche Gemeinschaft...” (гляди: *Plöchl W. M. St. Barbara zu Wien: Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara. – Wien, 1975. – Bd. I. – S. 212*, а також: *о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 48*).

²⁾ *о. Горникевич М. 150-ліття церкви св. вмч. Варвари у Відні // Нива. – Львів, 1926. – Ч. 2. – С. 49.*

ливе і нелегке завдання зорганізувати й упорядкувати всі справи, пов'язані з новоствореною єпархією. Великі вроджені здібності й широка освіта допомогли йому виконати це завдання. В тому часі він був також співтворцем Львівського синоду 1891 р., на якому обороняв наші прадідні традиції, знаючи добре історію своєї Церкви, її світла й тіні.

Останні п'ять років свого життя (від 27 червня 1891 р. до 22 квітня 1896 р.), будучи Перемишльким єпископом, Кир Ю. Пелеш намагався здійснити плян свого попередника (1700 – 1713 рр.) єпископа Юрія Винницького (пізніше митрополита) — заснувати в Перемишлі Духовну семінарію. Завдяки своїм давнім знайомствам і впливам у Відні Кир Ю. Пелеш виєднав державне розпорядження від 13 липня 1893 р., яке дозволяло заснувати повну Духовну семінарію в Перемишлі.¹⁾ Він рішуче протиставився втручанням у церковні справи своєї єпархії галицького намісника поляка графа Казимира Бадені, так що доноси того до віденської цісарської канцелярії не мали успіху.²⁾ Владика Ю. Пелеш домагався від галицького крайового уряду окремої єпископської палати, однак галицький крайовий відділ не хотів дати згоди на неї з "ощадностевих причин". Тоді він звернувся за поміччю на ту ціль до цісаря й одержав позитивну відповідь: австрійський уряд покрив кошти будови гарної палати перемишльких владик, що її закінчено в 1896 р. Кир Ю. Пелеш сам доглядав за будовою палати, радів нею, але мешкати в ній не дочекався, бо помер 22 квітня 1896 р. на Липовиці (Засяння), проживши 53 роки життя, повного великої посвяти й праці для нашої Церкви й народу.

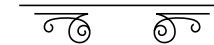

¹⁾ о. Гриник В. Українська Католицька Духовна Семінарія в Перемишлі: Ювілейний Альманах українських католицьких богословів Перемишльської єпархії. — Перемишль, 1937. — С. 107.

²⁾ о. Голінський П. Перемишльські владика і духовенство в службі Церкві і народові. Перемишль — західний бастион України. — Нью-Йорк — Філадельфія, 1961. — С. 76.

Кир Юліян Пелеш

ЛІТУРГІКА

ПАСТЫРСКОЕ БОГОСЛОВІЕ.

Написавъ

Д^{ръ} ЮЛІАНЪ ПЕЛЛЕШЪ.

~~~~~  
Второе исправленое издание.  
~~~~~

Друга часть:

Л И Т У Р Г И К А.

ВЪДЕНЬ 1885.

НАКЛАДОМЪ ОО. МИХИТАРИСТОВЪ.
Зъ печати В. Гейриха.

Передне слово до первого выданья.

Возванный р. 1872 черезъ Преосвященный Ординаріатъ Перемыскій на вмѣстного профессора пастырского богословія въ богословскѣмъ заведенію въ Перемышляхъ, пѣзнавъ емъ заразъ въ першихъ дняхъ моего учительского дѣйствованья велики трудности и недогѣдности такъ для учителя, якъ и для учениковъ, выплываючи изъ недостатка учебника пастырского богословія; не меньше дався пѣзнати той недостатокъ при испытахъ конкурсовыхъ о душпастырски посады, Моимъ ученикамъ дававъ емъ по кождѣмъ преподаванью мои писъма до ѳтписованья, но на тѣмъ вѣчнѣмъ ѳтписованью они тратили не тѣлько дорогій часъ, но и ослабляли здоровье. Отожь, щѣбы тому недостатку хотъ въ ѳбъемѣ моего тогдашного званія зарадити, постановивъ емъ рукопись моихъ преподаваній изъ пастырского богословія для ужитку моихъ учениковъ дати выпечатати. Въ тѣмъ постановленью утвердило мене еще бѣльшениѣніе досвѣдченныхъ душпастырей, котри перечитавши мою рукопись судили, щѣ она дѣйстно може служити яко руководство при сповненью душпастырского званія. Но пригѣтовленья до печатанья заняли бѣльше часу, а межѣ тымъ и я оставъ перенесеный на инне мѣстце, и покликанный до инного уряда, котрый менѣ до совершенья моего намѣреного дѣла мало часу оставлявъ. Однакожь тымъ дѣло остало ѳтрочене, но не залишене; бо и тутъ зновъ показалася потреба такой книги, въ котрой бы літургика ведля приписѣвъ нашего обряда и нашей церковной провинціи була по можности вѣрно и точно выложена. Бо наши богословы, котри на Вѣденскѣмъ Всеучилищи на богословскій выдѣлъ ходять, не мають спѣсѣбности поучитися о своѣмъ обрядѣ, тѣлько въ сѣменищи; про недостатокъ ѳвѣтного учебника були бы про тое припуждени ѳтписовати собѣ дѣтычни писъма. И то була послѣдна причина, котра мене припуждила намѣрене дѣло безъ дальшой ѳтволоки довершити. И славити Бога, оно стало довершене.

Въ своихъ початкахъ въ тѣснѣмъ ѳбъемѣ тѣлько яко пѣдручникъ для академичныхъ преподаваній призначене, стало

постепенно розширене, и намѣряе прислужитися не тѣлько слушателямъ богословія пастырского, но и дѣйственнымъ душпастырямъ. При составленіи сей книги уживавъ емъ всяки умѣтніи пособія, яки менѣ були приступни, и на отвѣтныхъ мѣстцахъ они суть точно наведены; а при тѣмъ старавъ емъ ся всюди звертати увагу на существующи и въ нашѣй церковной провинціи правосильни законы и распорядженія власти церковной и державной, и въ тѣмъ взглядѣ исповняю милый обовязокъ, складаючи подяку Всеч. О. Іоанну Крыницкому, пароху въ Ходновичохъ, Епархіи Перемыской и Всеч. О. Михаилу Куніцкому, пароху въ Медыни, Львовской Архіепархіи, котри менѣ, находячися въ канцеляріяхъ ихъ парохіальныхъ урядѣвъ, различни державни и церковни законы и распорядженія до ужитку ласкаво заудѣлити зволили. Впрочемъ послѣдовавъ емъ всюди и во всѣмъ науцѣ непогрѣшимои учительки истинны, единой, святой, соборной и апостольской Церкви; и если бы щонибудь съ тою наукою несогласялося, тое симъ яко несказане уважаю и ѣткликую. Языкословамъ же, котри въ сѣмъ письмѣ сходятъ найти грамматицни ошибки, отповѣдаю напередъ словами св. Августина (до пс. 138.): „Лучше есть, если высмѣютъ насъ грамматицы, якъ не поразумѣютъ народы“.

Отдаючи сію первую мою самостоятельную працю въ руки моихъ въ Христѣ собратей и содѣлателей въ виноградѣ Христовѣмъ маю тѣлько одно щире желаніе: щобы она хоть для моихъ колишнихъ ученикѣвъ и початковыхъ душпастырей сталася помѣчною при справованіи ихъ тяжкого, но славного званія, котре стремитъ прославити Бога и спасти души, — а тогди мѣй трудъ буде богато вынадгородженъ.

Въ Вѣдни, въ праздникъ Покрова Пресв. Богородицы 1877.

АВТОРЪ.

Л І Т У Р Г И К А.

§. 141.

Понятіе літургій, літургики.

Дѣло ѣткупленія рода людского, которе І. Христось проповѣданьемъ слова вѣчной правды начавъ, остало объективно совершено Его смертію крестною. Яко Учитель показавъ Христось „заблудшей овци“ дорогу до еи цѣли, до селеній приготовленныхъ ей небеснымъ Отцемъ; а яко Первосвященникъ, который на крестнѣмъ деревѣ принѣсъ Богу жертву нового Завѣта, заслуживъ Христось роду людскому благодать, за помощію которой цѣлый родъ людскій и каждый чловѣкъ, може побѣдити всѣ перепоны стоячіи ему въ дорозѣ до осягненія цѣли, котору черезъ проповѣданье Слова божого пѣзнавъ, и до которого дѣстатися жалае; яко Первосвященникъ стався Христось истиннымъ посередникомъ межи Богомъ и людьми, щобы людей ѣтпавшихъ ѣтъ Бога до Бога припривадити. Той урядъ священнической, або тое посередничество межи Богомъ и людьми, поручивъ Христось, такъ само, якъ и урядъ учительскій, своей Церкви, котора тойже черезъ своихъ слугъ, священникѣвъ, въ літургін и зрочихъ літургичныхъ священнодѣйствахъ выповняе.

Слово „літургія“ обнимае въ своѣмъ ширшѣмъ значеніи всѣ ѣтъ Христа установленіи и ѣтъ Церкви передани и устроени священнодѣйства, черезъ котри вѣрнымъ посредствомъ священникѣвъ, яко заступникѣвъ Христа и слугъ Церкви, благодать божа подаеся и Богу дожна честь ѣтдаеся, а черезъ тое и виѣшнымъ способомъ показуеся общеніе Бога съ людьми. —

Літургика же есть умѣтнѣсть, котора учитъ, якъ цѣле церковне священнодѣйствіе есть и дожно бути устроене, и справоване, щобы могло свою високу цѣль осягнути; або: пастырская літургика есть умѣтне наставленіе; якъ священникъ літургію, т. е. всѣ богослужбни

дѣла має совершати, щоби цѣль літургій остала осягнена. Задача літургики пастырской состоить одже въ тѣмъ, щоби представити и пояснити цѣле богослуженье, пояснити его составни части, и показати, якъ они съ собою суть тѣсно соединени, и разомъ органичну цѣлѣсть составляютъ.

Літургични поясненья могутъ бути розличного рода, такъ: исторични, котори показываютъ, якъ поодинокі богослуженья повстали, и въ розличныхъ краяхъ совершаются. Таки поясненья належать властиво до исторіи христіанской старожитности; но и пастырская літургика довжна за нихъ хоть въ короткости згадати, по за якъ они суть конче потрібни до зрозумѣнья и належитого оцѣненья теперъ существующихъ правосильныхъ літургичныхъ приписѣвъ. Въ тѣмъ взглядѣ однакъ треба хоронитися передъ крайнимъ розумованьемъ тыхъ, котори видячи, що многи священнодѣйства въ давныхъ часахъ въ иннѣмъ видѣ совершались, хотѣли бы до первобытныхъ установленій повернути; . . . що выдаея подобнымъ до стремленія того чоловѣка, который бы широко многими допылами скрѣплену рѣку хотѣвъ наверхъ до вузкого, слабого поточка, зъ которого она повстала. Поясненья предметови, котори показываютъ цѣль и значенье поодинокихъ священнодѣйствій и ихъ отношенье до цѣлои літургій. При тѣмъ поясненью треба поступати на пѣдставѣ св. катол. вѣроученія, и неспускати зъ очей узаконненои Церквою терминологіи. Практични наставленья и поясненья, котори показываютъ, яки обовязки мають всѣ при богослуженью участвующи лица.

Тѣи три роды літургичныхъ поясненій будутъ тутъ углядянтися.

§. 142.

Подѣлъ паст. Літургики.

Всѣ священнодѣйства мають межі собою гденки вспѣльни составни части, въ инныхъ же цѣлкомъ ътъ себе различаються; для того буде найперше о тѣмъ бесѣда, що всѣмъ священнодѣйствамъ есть вспѣльне, а потѣмъ о тѣмъ, що каждому зъ нихъ есть властиво, и чимъ ътъ себе различаються. Соотвѣтно сказаному дѣлится літургика пастырская на загальну и на частну літургику.

§. 143.

Жерела паст. літургики.

Жерела пастырской літургики суть въ загаль тѣи сами, що и пастырского богословія. Тутъ перше мѣстце зани-

мае Письмо св. и Преданіе. — Письмо св. ст. Завѣта показуе священнодѣйства ътъ самого Бога яко приготовленье до христіанства установлени богослужební обряды, котори або цѣлкомъ або въ змѣненѣмъ видѣ до христіанского богослуженья остали приняты*); Письмо св. нового Завѣта содержитъ всѣ сущи составни части христіанско-катол. богослуженья, и учитъ на примѣрѣ Христа и Апостолѣвъ, якъ Бога и внѣшно духомъ и истинною належить почитати и прославляти, вѣрнымъ благодать божу удѣляти, и ихъ съ Богомъ соединити. — Преданіе (именно рѣшенія вселенскихъ и частныхъ Соборѣвъ, рѣшенія престола Апостольского письма св. Отецъ, літургій розличныхъ краѣвъ и народѣвъ) показуе постепенне розвѣтье цѣлои літургій.

Точни правила всего священнодѣйствія содержатъ особливо літургични (церковни) книги, рѣшенія св. Собранія Обрядѣвъ, и право звычайе.

А) Церковни книги суть:

Служебникъ (літургиконъ), Минеа, Октоихъ, Тріодіонъ, Требникъ (Евхологіонъ), Часословъ, и всѣ прочи въ Церкви употребляеми книги, о которыхъ еще на иннѣмъ мѣстци буде бесѣда. Всѣ тѣи книги содержатъ кромѣ текста т. е. богослуженья, такожъ приписы (рубрики) показуючи, якъ поодинокі богослуженья довжни совершатися. Тѣи приписы обвязуютъ священнослужителя въ совѣсти, такъ що безъ грѣха не можна ихъ ани змѣнити, ани опустити. Се показуея зъ цѣли и существа обрядѣвъ тыми приписами управильныхъ и зъ ихъ тѣснои звязи съ вѣроученіемъ, дальше зъ потреби обряды въ ихъ чистотѣ и однообразности заховати, а особливо зъ выразныхъ приказѣвъ церковной власти. Такъ каже Соборъ Трид.: „Если бы кто казавъ, що принятіи и одобреніи Церквою при торжественнѣмъ удѣлянью св. Таинъ употребляни обряды, може каждый душпастырь ведля своей воли безъ грѣха опустити або на яки инни нови перемѣнати, най буде анатема“ (Зас. 7. к. 13.). Соборъ Замостскій приказуе „держатися установленныхъ и Церквою освященныхъ обрядѣвъ при священнодѣйствіяхъ содержаныхъ въ ономъ и тѣмъ самѣмъ требнику безъ всякого додатка и безъ наименьшого скороченья“ (tit. III. de sacram. cor. administr.). Престолъ Апостольскій приказуе якъ найстрожше точне захованье літургичныхъ приписѣвъ, понеже въ дотычныхъ

*) Тутъ належить и. пр. тиніамъ (Исходъ 30, 7., 8.), свѣтло при богослуженью; уживанье елей, воды; св. одежи; часы молитвѣ посвячени; празднованье одного дня въ седмици, розлични праздники (пасха, сошествіе).

рѣшеніяхъ находимо выразы: „praecipimus observari“, — „in virtute s. obedientiae praecipimus“, — „praecipit et mandat“, „inviolate observent“, — котори выразы не содержатъ совѣтъ або поученіе, но строгій приказъ. То само слѣдуе и зъ самыхъ рубрикъ, бо передъ ними часто находятя слова: „Внемли о Іерею!“ або: Іерей творить, — чтеть, — распро­стираеть или тонъ. — Іерей руцѣ и оцѣ выспрь вознесъ вкупѣ же и мысль, глаголетъ велегласно и т. п. Всѣ тѣи и инни літургични приписы суть составлени въ видѣ певного, положительного приказа, которого священнослужитель строго мае держатися.

Впрочѣмъ тая довжнѣсть слѣдуе изъ самого понятія обрядѣвъ церковныхъ, и то само подтверждаетъ исторія библійна и церковна. Бо если застанови­мося надъ составными частями якого ни будь обряда при справованью св. Таинъ, побачимо, що той обрядъ есть тѣлько внѣшнымъ совершеннымъ представленьемъ того, що стано­вить сущнѣсть дотычної Таины. До того обряда не можна одже безъ нарушеня его совершенной цѣлости ани ничъ додати, ани ничъ перемѣнити. Обрядъ есть то красна гар­монія. Всѣ его части, и сами найменьши, соглашаются межи собою и съ головною пѣдставою, котора слѣдуе изъ догмата; для того не можна ани найменьшу часть змѣнити безъ на­рушеня и безъображеня той гармоніи. Якъ наилучшій му­зыкальный утворъ тратить свою вартѣсть, если тѣлько оденъ ложный тонъ дастся чути, такъ само рѣчь маеся и въ обрядѣ. Для того наилучше есть заховати и тое, що здаеся бути найменьше важнымъ, такъ само, якъ и найважѣйше. Не можна одже въ літургичныхъ приписахъ говорити о рѣ­чахъ маловажныхъ; бо цѣль літургіи, одже и літургичныхъ приписѣвъ есть прославленіе Бога и спасеніе людей; въ предметѣ же такъ великон ваги не може бути бесѣды о рѣ­чахъ незначительныхъ. Тое подтверждаетъ библійна исторія; такъ: огонь спаливъ сынѣвъ Аарона, понеже приносили ти­міамъ непосвященный; Оза укараный оставъ смертію за тое, що непозволено дѣткнувся скинїи Завѣта; тысячи Витсамі­тѣвъ згнули за подѣбне преступленіе; — були то кары за презрѣніе старозавѣтныхъ літургичныхъ приписѣвъ, и если Богъ въ новѣмъ Завѣтѣ не допускае такъ тяжки кары за не­захованье новозавѣтныхъ літургичныхъ приписѣвъ, то зъ того не слѣдуе, що оставляе ихъ безкарными, бо неизслѣдами суть совѣты божи. Самъ Спаситель учитъ насъ своимъ при­мѣромъ, якъ точно належитъ заховати літургични приписы, бо ведля приказа старозавѣтной синагоги не вѣльно було въ суботу бѣльше читати, якъ три, пять або сѣмъ стихѣвъ, що Христось точно заховавъ (Лук. 4, 16.). Такъ поступала по

всѣ часы св. Церковь и до того священство и вѣрныхъ строго напоминала. (Ср. Сафнер, Past. Theol. I. 123.)

Всѣ літургични приписы (рубрики) собрани суть въ Типиконѣ*), котрый точно показуе, якъ всякого рода церковни богослуженія дожны ѳтправлятися, и въ Евхоло­гіонѣ**), котрый содержитъ обрядъ при совершанью св. Таинъ и инныхъ церковныхъ обрядѣвъ.

В) Рѣшенія св. Собранія Обрядѣвъ.

По всѣ часы старалася власть церковна о тое, щобы богослуженіе совершалося всюди ведля певного устава, ко­торый основанный на преданію церковнѣмъ мавъ удержати во всѣхъ Церквахъ однообразнѣсть богослуженія, и не допустити ніякихъ обрядѣвъ, котори бы не соглашались съ цѣлю и идеами цѣлого богослуженія. Но се дѣло було получене зъ великими трудностями; майже кожда Епархія мала велики розличія въ обрядахъ, а понеже було обще желаніе запрова­дити въ тѣмъ взглядѣ однообразнѣсть, для того рѣшивъ Со­боръ Тридентійскій, щобы Престолъ Апостольскій занявся снмъ дѣломъ, що и сталося, и въ западнѣй Церкви остала постепенно запроваджена однообразнѣсть въ обрядѣ. П. Сикстъ V. установивъ въ тѣй цѣли въ конституціи „Immensa aeterni Dei“ р. 1577. Собраніе св. обрядѣвъ (Congregatio sacrorum rituum), до котрон належитъ чувати надъ однообразностію и чистотою обрядѣвъ, рѣшати взглядни споры и заниматься дѣлами канонизаціи Святыхъ.

Дѣлами восточного Обряда занималося Собра­ніе розширеня вѣры (Congregatio de propaganda fide), до которого належало межи инными исправленіе літургичныхъ книгъ восточной Церкви. (При тѣй конгрегаціи находится печатня, въ которѣй печатаются книги въ майже всѣхъ язы­кахъ цѣлого свѣта). П. Пій IX. розширивъ тую Кон­грегацію черезъ конституцію „Romani Pontifices“, додаючи до неѣ ѳддѣль для дѣлъ восточного Обряда.

*) Типиконъ, сирѣчь Оуставъ церковнаго пѣнія по ука­замъ въ книгахъ церковныхъ обрѣтающимя, въ Перемышлѣ изданъ г. 1852 Іер. Яковомъ Досковскимъ т. вр. сотрудникомъ катедр. Пароха; а потѣмъ г. 1870 розсмотренъ, исправленъ и розширенъ черезъ Архіпресвитера Собора клиросса Перемышского Григорія Шашкевича.

**) Евхологіонъ се есть Требникъ ко исправленію Таинъ святыхъ и инныхъ обрядѣвъ церковныхъ, первѣе въ манастерѣ Уневскомъ Инокѣмъ Ч. С. В. В. лѣта 1739 . . . ново напечатанъ въ Перемышлѣ, въ типографіи Епископской р. 1844.

Для ея важности наводжу тую конституцію дословно*). До той Конгрегаціи належать одже всѣ дѣла восточного Обряда и ея рѣшенія суть закономъ для восточныхъ Церквей або въ загалѣ, або въ частности для тыхъ, для которыхъ суть выдани. Тая Конгрегація выдала вже многи распорядженья относящися до руско-католической Церкви, именно до Церковной провинціи Галицко-Львовской, межи которыми одно изъ важнѣйшихъ мѣстцъ занимаетъ такъ звана „*Конкордія*“, котра на основѣ давныхъ законѣвъ церковныхъ о обрядахъ восточныхъ, управленяе точнѣйше и подробно зо взгляду на Галицки

*) *Pius Papa IX. Ad perpetuam rei memoriam. Romani Pontifices, quibus ab ipso Christo Domino in persona beatissimi Apostolorum Principis fuit commissa suprema cura et potestas universam regendi et moderandi Ecclesiam, nunquam intermiserunt indefessis consiliis et laboribus sanctissimam Christi fidem, religionemque diffundere per omnes terras, et secundum Domini praeceptum confirmare Fratres, et homines nutantes sustinere, et imperitos docere, et devios revocare, et incertos ducere, ac vel haeresis vel schismatis contagione infectos ad catholicae unitatis centrum reducere, et spirituali omnium populorum bono consulere, et omnia peragere, quae majori Ecclesiae utilitati quovis modo conducere possent. Cum autem Ecclesia a Christo Domino fundata una omnino sit, eaque ex Occidentis et Orientis populis constet, tum iidem Romani Pontifices suas omnes paternas curas cogitationesque in Orientalis quoque Ecclesiae gentes assidue contulerunt, quae tot habuit viros ingenio, consilio, sacraeque praesertim doctrina, eruditione, eloquentia ac sapientissimis scriptis, magnorumque recte factorum, et sanctitatis gloria insignes.*

Et sane ut in Oriente integrum inviolatumque catholicae fidei servaretur depositum, utque ecclesiastica disciplina prospere procederet, et sacra liturgia omni sanctitate ac splendore fulgeret, iidem Pontifices, ubi primum Ecclesiae pax fuit donata, et plura convocarunt concilia, et varias edidit constitutiones, decreta, nihilque intentatum reliquere, ut Orientalium utilitatem promoverent. Quod quidem singulare Romanorum Pontificum, et hujus Sanctae Sedis erga orientales populos studium et amor semper vixit, ac vel maxime enituit, cum aliqua praesertim oborta est haeresis aut schisma excitatum, quandoquidem iidem Pontifices nullis sibi curis parcendum esse duxerunt, ut in Oriente catholica servaretur, et magis in dies propagaretur unitas. Atque haec fidei unitas cum legitimorum rituum varietate optime consistit, ex quibus immo major in Ecclesiam ipsam splendor et majestas mirifice redundat. Hinc ipsi Decessores Nostri non solum in animo nunquam habuere Orientales gentes ad ritum latinum ducere, verum etiam quoties opportunum esse existimarunt,

обстоятельства взаимни отношенія латиньского и греческого обряда, и становитъ для згаданой церковной области почастие право. Причиною того закона було тое обстоятельство, що многи незважаючи на распорядженья Престола Апостольского нарушали права греко-католической Церкви, и противъ выразныхъ многихъ заказѣвъ найвысшой власти церковной перетягали вѣрныхъ гр.-кат. обряда на рим.-кат. обрядъ, въ слѣдствіе чого ѳтъ давныхъ часѣвъ були межи клиромъ обоихъ обрядѣвъ всегдашни споры, а до Престола Апостольского засылано зъ одной и другой стороны пѣдозрѣванья и жалобы.

luculentissimis verbis clare aperteque declararunt, se nolle proprios Orientalium Ecclesiarum ritus utpote venerabili suae originis antiquitate, et sanctorum Patrum auctoritate commendatos, destruere, vel immutare, sed unice velle, ne quid in ritus ipsos forsitan induceretur, quod fidei catholicae adversetur, vel periculum generet animarum, vel ecclesiasticae deroget honestati, quemadmodum immortalis memoriae Benedictus XIV. Decessor Noster copiose demonstravit suis encyclicis litteris ad orientales Missionarios die 16. Julii anno 1755 datis, quarum initium „Allatae sunt.“ Quod si orientales ritus alicujus arbitrio aliquando immutati fuerint, id nunquam Apostolicae huic Sedi est tribuendum.

Majores vero, ac potissimae post funestissimum et nunquam satis lungendum Photii schisma curae et sollicitudines pro Orientalibus a Romanis Pontificibus, et ab hac Apostolica Sede adhibitae fuere, quae optatissimum in Florentino Concilio asequutae sunt exitum, cum in eodem Concilio sancta catholica unio, jamdiu tam vehementer expetita fuerit restituta. Cum vero Marcus Archiepiscopus Ephesinus tamquam novus Photius hujusmodi unionem insigni prorsus audacia convellere et labefactare est conatus, Romani Pontifices omnem dederunt operam, ut Graecos ad catholicam unitatem reducerent, ac spiritualibus omnium Orientalium necessitatibus studiosissime occurrerent. Quocirca eorundem Pontificum cura et Missionarii ad orientales gentes missi, et Orientalium rituum libri recogniti, et peculiaris S. R. E. Cardinalium Consilia instituta, quae eorum negotia sedulo examinarent ac definirent. Et quidem pluribus annis ante Clementis VIII. Pontificatum specialis instituta fuit Congregatio de rebus Graecorum, ac alia deinde sub eodem Pontifice erecta super negotiis fidei et religionis catholicae paulo post appellata de Propaganda Fide, quae tum Graecorum aliorumque Orientalium negotia, tum fidei propagationem in Occidentalibus regionibus curaret. Atque haec Congregatio eundem habebat finem, quem deinde habuit, et in praesentia habet Congregatio generalis eodem titulo Propagandae Fidei insignita, et a Gregorio XV. Apostolicis litteris die 23. Maji anno 1622 datis, et incipientibus „Inscru-

Неменьше ходили таки жалобы и до правительства такъ польского, якъ и по ѳтзысканью Галичины черезъ Австрію до австрійского; но хотяй ѳтъ всѣхъ тыхъ найвысшихъ властей часто приходили найсправедливши рѣшенія, то однакожь дѣло не осталось залагоджене, споры не уставали, понеже „многочисленни Конституціи и премноги рѣшенія св. Престола Апостольского, выдани черезъ кѳлька столѣтій въ користь Католикѳвъ восточного Обряда въ нашихъ окрестностяхъ, гдѣкотри злобно не хотѣли знати, инни же тїижь для цѣлей зовсѣмъ не церковныхъ вызыскавали“, *) и для

tabili“ erecta cum munere praesidendi Missionibus omnibus ad praedicandum et docendum Evangelium et catholicam doctrinam.

At vero, inspecta Orientalium cum ritus tum disciplinae varietate, vel facile fuit agnoscere, etiam post praedictae Congregationis generalis de propaganda Fide institutionem, necesse esse, ut quemadmodum Occidentalium ita et Orientalium graviora negotia, quae majori examine et studio indigerent, peculiariter a nonnullis ejusdem Congregationis generali Cardinalibus tractarentur. Quocirca, Urbano VIII. Pontifice, qui in locum Gregorii XV. fuit suffectus, duae speciales ex ipsius generalis Congregationis de Propaganda Fide gremio Congregationes constitutae fuere, quarum altera appellata super dubiis Orientalium, altera super correctione Euchologii Graecorum. Ut vero opus ab hac postrema Congregatione inceptum ad finem perduceretur, et studia eidem pro Euchologio Graecorum commissa omnes Orientalium libros complecterentur, nova Congregatio uti stabilis et distincta a Congregatione de Propaganda Fide erecta fuit a Clemente XI. super correctione librorum Orientalium, proprium habens Praefectum et Secretarium, et constans ex quinque Cardinalibus, pluribus theologis, virisque orientalium rituum et linguarum peritis. Ex ipsius autem Congregationis Christianae Fidei Propagandae actis apparet, quomodo fere semper, ubi de aliquibus summi momenti Orientalium negotiis erat peragendum, eorum cura et examen fuerit demandatum peculiaribus consiliis, seu Congregationibus S. R. E. Cardinalium ejusdem Congregationis de Propaganda Fide, quemadmodum praestitum fuit de rebus, quae Graecos Melchitas, Armenos, Coptos, Maronitas, Ruthenos, aliasque orientales nationes respiciebant.

Haec autem agendi ratio, quam ipsa rerum natura et indoles exposcit, Nobis viam monstravit ad ea deliberanda, quae Nostris hisce Litteris constituere existimavimus. Cum enim arcano divinae providentiae consilio in hac Petri Cathedra, licet immerentes, collocati pastoralis Nostrae vigilantiae, sollicitudini et caritatis

*) Дръ Спиридонъ Литвинювичъ, Метрон. посланіе зъ дня 4. Студня 1864 ч. 136 (Орд.).

того сожалѣнія достойный станъ рѣчи не змѣнився. На тое съ „болестію сердца поглядали Епископы“, и щобы тымъ mezi-обрядовымъ спорамъ конецъ положити, заключили дня 23. Студня 1853 договоръ, конкордію, котору предложили св. Престолу до осужденія и затверженія. Но справа тая не заразъ стала залагоджена, ажъ р. 1862 приказавъ св. Отець Пій П. IX., щобы установлена черезъ Него Конгрегація для дѣл восточного Обряда занялася тою справою; и истинно ѳтбула тая Конгрегація на дняхъ 4. и 12. Серпня 1862 два засѣданья, на котрыхъ поодинокы точки згаданой Конкордіи

curas cogitationesque ad universum humanum genus indesinenter debeamus extendere, ac simul omni contentione eniti et efficere, ut omnes homines cognoscant solum Deum verum, et quem misit Jesum Christum, et omnes occurrentes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei vitam habeant, idcirco vel ab ipso Nostri Pontificatus exordio curas Nostras ad Orientales studiosissime aequae ac amantissime convertimus, elementissimum misericordiarum Patrem sine intermissione orantes et obsecrantes, ut qui in unitate fidei cum hac veritatis Cathedra sunt consociati, magis in dies stabiles et immoti persistent, et crescentes in scientia Dei, et cognitione Domini Nostri Jesu Christi per bona opera certam eorum vocationem et electionem faciant; qui vero ab unico Christi ovilli, extra quod salus esse non potest, misere aberrant, ad illud redire properent atque festinent. Ea porro spe sustentamur fore, ut dives in misericordia Deus hisce Nostris humillimis et ferventissimis precibus propitius annuere velit. Interim vero prae oculis habentes praesentem Orientalium conditionem, et noscentes, in aliquibus locis quaedam impedimenta, Deo auxiliante, ita fuisse remota, ut Orientalis ritus gentes possint cum hac Apostolica Sede libere communicare, et idcirco facilius Nobis sit gravibus illarum indigentis occurrere, Apostolici Nostri ministerii esse duximus, Nostras paternas curas et sollicitudines ingeminatis studiis adhibere, ut spirituali eorundem Orientalium bono et necessitatibus majorem in modum prospicere valeamus. Itaque selectae S. R. E. de Propaganda Fide Cardinalium et Romanae Curiae Praesulum Congregationi commisimus, ut, rebus sedulo perpensis, Nobis proponeret, quae potiora essent suscipienda consilia ad Orientalium utilitatem magis magisque procurandam. Qui quidem Cardinales et Praesules ex una parte apprime noscentes, quam multiplices gravesque sint Orientalium indigentiae, et quam necesse sit, ut illorum negotia, propter linguae, ritus disciplinaeque varietatem peculiari ratione quotidie magis dirigantur: ex altera vero animadvertentes, quae quantaeque sint curae et occupationes ejusdem Congregationis Fidei Propagandae ob mirum sanctissimae nostre religionis progressum, hoc potissimum ineunte saeculo divina adspirante gratia, in America septentrionali, in Indiis Orientalibus, in Sinis, in

були розмотрени, и понеже найдено еще гдещо не зовсімъ точно пояснено, для того остала тая справа звернена Апостольскѣй Нунціатурѣ въ Вѣднѣ съ тымъ, чтобы таяжь ѡтъ взглядныхъ Епископѣвъ зажадала потребныхъ поясненій. Но понеже отвѣты не заразъ надѣйши, а споры літургични и обрядови съ кождымъ днемъ змагалися, для того вѣзвавъ П. Пій IX. пѣдъ днемъ 2. Марта 1863 Епископѣвъ обохъ обрядѣвъ, чтобы чимъ скорше предложили средства, якъ бы тому сумному состоянію можна зарадити, и чтобы выслали до Риму якого богослова, котрый бы о цѣлѣй справѣ мѡгъ св.

Oceania, aliisque Europae locis singulari ejusdem Congregationis opera studioque effectum, et ob auctum Sedium Episcopaliū et Apostolicorum Vicariatum et sacrarum expeditionum seu Missionum numerum, vel facile sibi persvaserunt, eandem Congregationem novis indigere auxiliis, ut sine gravibus difficultatibus Orientalium negotiis speciali modo providere queat. Quamobrem censere opportunum omnino esse ad hujusmodi assequendum finem, ut ex ipsius Congregationis Fidei Propagandae more, formandi scilicet speciales Congregationes pro rerum ac temporum gravitate, institueretur peculiaris Congregatio, quae stabili modo omnia tum ritus, tum disciplinae Orientalium Ecclesiarum negotia tractanda, ac dirigenda unice curaret. Quamobrem Nobis proposuere consilium formandi ex ipsa Congregatione Propagandae Fidei specialem et stabilem Congregationem, quae Orientalium libris corrigendis, omnibusque et singulis ejusque generis Orientalium negotiis tractandis unice operam navet, quaeque constet ex nonnullis ejusdem Congregationis Fidei Propagandae Cardinalibus, atque a Generali ipsius Congregationis Cardinali Praefecto pendeat, et proprium habeat Secretarium, proprios Consultores, ac proprios Officiales. Nos igitur de majori Orientalium bono summopere solliciti et ea omnia peragere vehementer cupientes, quae spirituali eorundem prosperitati magis in dies conducere queant, de eorundem Venerabilium Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio ac sententia hisce Litteris Auctoritate Nostra Apostolica, praedictam specialem Congregationem pro omnibus Orientalium Ecclesiarum negotiis unice tractandis ac dirigendis perpetuum in modum erigimus et constituimus, iis tamen legibus et conditionibus, quas hisce Nostris Litteris statuimus, et quas perpetuo servandas esse praecipimus.

Omnia itaque negotia, quae ex commemoratis Decessoris Nostri Gregorii XV. Litteris „Inscrutabili“ aliorumque Romanorum Pontificum Constitutionibus ad eandem Congregationem de Propaganda Fide pertinent, erunt in posterum in duas plane distinctas classes divisa, nempe in negotia latini ritus, et negotia orientalis ritus. Nova Congregatio a Nobis instituta omnia Orientalium negotia, etiamsi mixta, quae scilicet

Престолу точну справу здати. На тое возванье удалися сами Епископы обохъ Обрядѣвъ до Риму, именно: изъ рускон стороны б. п. Дръ Ѳома Полянскій, Епископъ Перемыскій и б. п. Дръ Спиридонъ Литвиновичъ, тогда Еп. Канатскій и Администраторъ Апост. Львовской Епархіи; а зъ латинской стороны Львовскій Архіепископъ Ф. Кс. Вѣршлейскій и Юсифъ Гоппе, Пралатъ и Викарій капитулярный Перемыскій. Тѣи достойники церковни брали участь на собраніяхъ Конгрегациі, и дня 17. Червня 1863 пѣдписали Конкордію р. 1853 составлену и теперъ мало перемѣнену, съ чимъ согласився и лат. Епископъ Тарновскій Г. А. Пукальскій. Тую Конкордію розмотряли еще Кардиналы на засѣданью дня 30. Вересня 1863, а дня 6. Жовтня предложивъ ей Секретарь Конгрегациі для дѣль восточного Обряда Его Святости, котрый тую Конкордію затвердивъ, и она пѣдъ днемъ 6. Жовтня 1863 остала яко законъ оголошена. — Въ Львовскѣй Епархіи остала Конкордія оголошена пастырскимъ посланіемъ Митрополита Литвиновича пѣдъ днемъ 4. Студня 1864 ч. 136 (орд.) въ рускѣмъ и латинскѣмъ языцѣ. — Поодинокіи постановленія Конкордіи будутъ на отвѣтныхъ мѣстцахъ*). Поясненія гдєкотрыхъ вопросовъ ѡтносячихся до Конкордіи находятся въ окружнѣмъ посланію Львовской Митр. Консистоіи зъ дня 12. Сѣчня 1865 ч. 3 — и зъ дня 4. Жовтня 1869 ч. 5552. Последне распорядженье выдано зъ иовода т. зв. закона межиконфессійного зъ дня 25. Мая 1868).

sive rei, sive personarum ratione Latinos attingant, tractare debet, nisi eadem Congregatio negotia ipsa ad generalem Propagandae Fidei Congregationem deferenda esse interdum existimaverit. Atque haec Congregatio pro negotiis Ecclesiarum ritus Orientalis, cui praeerit Cardinalis Praefectus Congregationis Propagandae Fidei, constabit ex sufficienti numero Cardinalium ipsius Congregationis Fidei Propagandae; et proprios habebit Consultores, ac distinctum Secretarium, et Secretarium cum suis propriis Officialibus. Ut autem huic Congregationi a Nobis statuae praesto sint viri, qui Ecclesiarum Orientalium linguas, ritum ac disciplinam calleant, in hanc almam urbem nostrum nonnullos arcessivimus ecclesiasticos viros doctrina, et Orientalium rerum peritia spectatos, qui suis studiis et scientia eidem Congregationi a Nobis erectae auxilio sint in iis praesertim, quae Orientalium Ecclesiarum ritus ac disciplinam, et Orientalium librorum emendationem respiciunt etc. — Datum Romae VIII. Idus Januarii 1862. Епископамъ обвѣщено черезъ бреве „Amantissimus humani generis“ зъ дня 8 Цвѣтня 1862; въ Львовскѣй Епархіи оголошено посланіемъ зъ дня 25. Мая 1862 ч. 29.

*) Важнѣйши документа ѡтносячихся до обряда нашего, будутъ наведены въ додатку до пастырского богословія.

Важнѣйши рѣшенія Престола Апостольского относятся до нашего Обряда суть: Булля П. Климента VIII. зъ р. 1595 „Magnus Dominus et laudabilis“ выдана по обновленію Уніи Руси съ Римомъ на Синодѣ Берестскѣмъ; — Брѣве П. Павла V. 10. Студня 1615, въ которѣмъ опровергае клеветне мнѣніе тыхъ, котори утверждаютъ, що Престоль Римскій хоче черезъ Унію Русинѣвъ перетягнути на латинскій обрядъ;* — Брѣве „Apostolatus officium“ зъ дня 19. Липня 1724 П. Венедикта XII. затверждаюче рѣшенія Синода Замостского;**) многи декреты П. Венедикта XIV. особливо: брѣве „Etsi dubitare non possumus“ зъ дня 26. Листопада 1742 — брѣве „Inter plures“ зъ 24. Мая 1744 въ которыхъ декретахъ Папа говоритъ о устройствѣ монастырей Ч. С. Василя В., о духовнѣмъ Сѣменищи для Русинѣвъ въ Вѣдні, о Синодѣ Замостскѣмъ, который на ново подтверждаетъ, и торжественно заявляє, що Престоль Апостольскій не хоче, щоба Русины перейшли на латинскій обрядъ, тѣлько щобы заховали единство вѣры; и приказуе, щобы Русины заховали свѣй обрядъ ведля давнѣйшихъ Папскихъ рѣшній, именно ведля рѣшеній „Etsi pastoralis“ зъ дня 25. Мая 1742 и „Demandatum coelitus“ зъ дня 24. Студня 1743, въ которыхъ обширно поясняе, якъ Престоль Апостольскій подтверждавъ восточни обряды. — Енциклика „Allatae sunt“ зъ дня 16. Липня 1755. выдана до Миссіонерѣвъ восточныхъ, въ которѣй П. Венедиктъ XIV. на ново запевняе Грекамъ ненарушимѣсть ихъ обрядѣвъ. — (Тѣн документа находятся въ дѣлѣ: Annales Ecclesiae Ruthenae, Leopoli 1862). П. Григорій XVI. въ брѣве „Perlatum ad Nos“ зъ дня 17. Липня 1841 выдано зъ повода пастырского посланія Митрополита Михаила Левицкого зъ дня 10. Марта 1841 о Приматѣ Папы Римского, которе брѣве Митрополитъ М. Левицкій оголосивъ окружнымъ посланіемъ зъ дня 11. Жовтня 1841. На тое брѣве покликуюея Митрополитъ Григорій Яхимовичъ въ окружномъ посланію зъ дня 10. Сѣчня 1862 ч. 9 (орд.), въ которѣмъ Митрополитъ подѣ найстрожшими карами заказуе всяки змѣны обрядовіи. П. Григорій XVI. енциклика „Inter gravissimas“ зъ дня 3. Лютого 1832 „Studium paternae benevolentiae“ зъ дня 2. Мая 1836. Особливше старанье посвящае П. Пій IX. восточному Обрядови и рускѣй Церквѣ, якъ посвѣдчае установленье особнои Конгрегаціи для дѣл восточного Обряда, Конкордія и многи инни постановленья, межи которыми

*) Theiner, Neueste Zustände, Dokumente S. 32 Gusty, Historia kościoła ruskiego, wyd. Lawrowski. Kraków 1858 II., 22. — Annales, Harasiewicz, 249.

**) Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae a. 1720. Romae 1838, pag. IX.

найновша есть енциклика зъ дня 13. Мая 1874 начинаюча ся словами: „Omniem sollicitudinem“ выдана зъ повода ѳтпаденія Холмской Епархіи ѳтъ Церкви. (Тая енциклика оголошена въ Львовскѣй Епархіи пастырскимъ посланіемъ Митрополита Юсифа Сембратовича зъ дня 17. Червня 1874 ч. 64 (орд.), а въ Перемыскѣй Епархіи пастырскимъ посланіемъ Епископа Іоанна Ступницкого зъ дня 18. Серпня 1874 ч. 180 (орд.). Тое епископске пастырске посланіе опираеся на исторію руской Церкви католической, и есть дуже занимательна.

Г. Право звичаево.

Кромѣ приписѣвъ літургичныхъ книгъ и рѣшеній найвысшой власти церковной суть такожъ и законни звичаи жереломъ пастырской літургики. Тое не подлежитъ ніякому сомнѣнію, понеже Церковь кладе въ премногихъ рѣшеніяхъ великій натискъ на звичаи; но иде тутъ передъ всѣмъ о тое, щобы звичай бувъ законный; бо якъ Церковь съ одной стороны приказуе, „щобы заховати звичаи; щобы ничъ не змѣняти“, такъ зновъ выразно каже: „Треба заховати літургични приписы, бо противни звичаи суть надужитя (corruptelae potius dicendae sunt, quam consuetudines и т. п. — Щобы звичай літургичный бувъ законный, довженъ бути: а) розумный, т. е. самъ въ собѣ добрый (або хоть обоятный) и похвальный, который такъ само якъ и літургичный приписъ представляе догматичну правду, и служитъ до поднесенья и возвеличенья богослуженья; в) законно задавнений (legitime praescripta) т. е. що той звичай заховували розлични люде въ розличныхъ часахъ при многихъ случайностяхъ, або що ани не дасть опредѣлитися, ѳтъ коли той звичай зачався (consuetudo immemorabilis, ѳтъ непамятныхъ часѣвъ). До законного задавненья потреба ведля канонистѣвъ 40 лѣтъ; г) звичай не повиненъ спротивлятися выразному закону, с. е. якъ выражаются канонисты, не бути „contra legem“, но або „secundum“ або „praeter legem“, то есть такой, который або ѳтповѣдае вымогамъ закона, або тычится обстоятельства закономъ не предвидженого и неопредѣленого. Звичай противозаконный не може въ рѣчахъ літургичныхъ николи осягнути силы закона, якъ много разъ рѣшивъ Престоль Апостольскій; въ концѣ д) до законности звичая потребе есть согласіе дотычнои власти церковной. Компетентна законодательна власть въ дѣлахъ обрядовыхъ есть Престоль Апостольскій; доки одже Престоль Апостольскій якійсь літургичный звичай або выразно або мовчливо (tacito consensu) не подтвердитъ, такъ довго не мае той звичай, хотьбы мавъ всѣ прочи условія до законности потрібни, силы законной, и не есть законнымъ звичаемъ, но наду-

житьемъ. Правда того твердження слѣдує изъ понятія законодательной власти церковной. Бо еслибысьмо хотѣли утверждать, що до законности певного літургичного звичаю не потрібне єсть согласіє законодательной власти церковной, то довжинибысьмо такожъ признати, що законодательну власть не має установлене ѓть Бога Начальство, но нарѣдъ, що очевидно спротивляєся вѣрѣ; бо если бы нарѣдъ мавъ право впроваджати такі літургични звичаи, котри єть часомъ и безъ согласія законодательной власти могутъ статися законами, то бнѣ въ инныхъ церковныхъ дѣлахъ може законы давати, и що законодательну власть церковну має нарѣдъ, а не установлене ѓть Христа Начальство церковне? — Такъ одже законодательну власть въ дѣлахъ літургичныхъ (обрядовыхъ) має Престоль Апостольскій; Епископы же обовязани чувати надъ тымъ, щобы всѣ законы літургични всюди и ѓть всѣхъ, точно були исповнени, щобы дальше всяки похвальни звичаи обрядови не спротивляючися законамъ були заховани, а въ сомнительныхъ случаяхъ удаватися о рѣшеніє до Престола Апостольского надглядно до св. Собранія обрядѣвъ, и щобы втиснувшися наджуватися літургични остали усунени. Кляръ же обовязанъ слухати и выконувати приписы и распорядженія Епископѣвъ, помагати имъ въ сѣмъ многоважнѣмъ дѣлѣ, и николи и пѣдъ ніякимъ условіємъ ани прямо ани непрямо не спротивлятися ихъ распорядженіямъ.

Якъ сумни и соблазнительни послѣдства за собою потягає протівне поступованье, учитъ исторія послѣднихъ часѣвъ нашої святой Церкви, коли гдекотри пѣдъ видомъ очищенія обряда стали протівъ выразныхъ заказѣвъ власти церковной своевольнѣ робити обрядови змѣны (зр. Паст. посланіє Митр. Гр. Якимовича зъ дня 10. Сѣчня 1862 ч. 9 (орд.) и многи инни), котри допровадили до тыхъ сумныхъ событій, о котрыхъ св. Отець Пій П. IX. въ посланію зъ дня 3. Мая 1874 „Omnem sollicitudinem“ такъ выражаєся: „Nemini pro-rsus, hac Sancta Sede inconsulta, fas esse in re liturgica vel leviores innovationes peragere“; а дальше; „Nec ullius momenti est, quod ad fucum faciendum adjicitur, nimirum liturgicas hujusmodi innovationes proponi, ut orientalis ritus expurgetur et ad nativam integritatem restituatur. Quandoquidem Ruthenorum liturgia nulla alia esse potest, nisi quae vel a sanctis Ecclesiae Patribus fuit instituta, vel Synodorum canonibus sancita, vel legitimo usu inducta, Apostolica Sede sive expresse sive tacite semper approbante; et si quae variationes temporis lapsu in eadem Liturgia occurrerunt, eae profecto non inconsultis Romanis Pontificibus et potissimum ea mente invec-tae sunt, ut hujusmodi ritus a quavis haeretica et schismatica labe eximerentur, atque ita catholica dogmata ad incolumitatem fidei tuendam, et bonum

animarum promovendum rectius et clarius exprimerentur“. И заключаетъ: „Post haec Vos Ven. Fratres, etiam atque etiam in Domino hortamur, ut liturgicam disciplinam ab Apostolica Sede probatam, vel eadem sciente et non contradicente invec-tam religiose tueamini, quavis innovatione penitus interdicta, et accuratam sacrorum Canonum hac in re editorum, ac potissimum Zamoscenae Synodi custodiam Parochis atque Sacerdotibus vel per severissimas, si opus fuerit, poenarum sanctiones praeci-piendam curetis.“ *)

Такъ одже совѣсть приказує каждому священникови свято и точно заховати всѣ літургични приписы, рѣшенія Престола Апостольского въ дѣлахъ літургичныхъ и одобренія церковною властію літургични звичаи, а Літургика яко часть пастырского богословія довжна на нихъ опиратися и зъ нихъ свои засады и правила выводити.

До жерель пастырской літургики причислити належитъ такожъ распорядженія власти державной ѓтносячися до такихъ дѣйствій, котри душпастырь не тѣлько яко слуга Церкви, но такожъ яко державный урядникъ спра-вує, и для того будутъ дотычни распорядженія тутъ єть всею можливою точностію наведени.

§. 144.

Литература паст. Літургики.

Въ первыхъ вѣкахъ христіанства єсть література пастырской літургики цѣлкомъ не заступлена, и не ма въ першыхъ шести столѣтїяхъ ани одного писателя, который бы симъ предметомъ исключно и нарочно занимався. Въ письмахъ св. Отець находимъ вправдѣ многи и дуже цѣнни расправы літургични, котри однакѣ тѣлько случайно говорятъ о рѣ-чахъ літургичныхъ, и намъ вправдѣ скудни, но дорогоцѣнни вѣсти о літургїи першихъ пѣкѣвъ христіанства подають. И не могло инакше бути, бо если поглянемо на часы передъ Константиномъ В., видимо Церковь стогнаючу пѣдъ тяжкимъ игомъ лютыхъ гоненій поганьскихъ, коли христіане були принуждени въ тайныхъ домахъ и пещерахъ совершати священнодѣйства, особливо тайну Вечерю, и не могли ани думати о торжественнѣмъ совершанью священно-

*) Паст. Посланіє Митроп. киръ Іос. Сембратовича зъ д. 17. Юнія 1874 ч. 64. — Паст. Посланіє Еписк. киръ Іоана Ступницкого зъ д. 18. Серпня 1874 ч. 180 — Зр. Сафнер, Handbuch der Pastoral, Supplementband. Salzburg 1870. S. 26. ss. — Шкѣч, Pastoral-Theologie, Vinz 1875. S. 290. — Josephus Papp-Szilágyi, Enchiridion Juris Ecclesiae orientalis catholicae M. Varadini 1862. §§. 56—61.

дѣйствій. Для того ограничуются и письма, котри зъ тыхъ часѡвъ походятъ, на опроверганью злобныхъ клеветъ и нападѡвъ ворогѡвъ христіанства и на захооченью христіанъ до неустрашимой борьбы и постоянности въ вѣрѣ и въ терпѣніяхъ. Письма христіанскихъ писателей тыхъ вѣковъ суть одже апологетични и паренетични. Но и по часахъ Константина В. не спріяли обстоятельства развитію літургичныхъ обрядѡвъ; бо якъ церковна исторія свѣдчить, тогда всѣ були заняты догматичными спорами, не могли одже звертати належиту увагу на літургію въ загалѣ и въ особенности. Тѣи всегдашни внѣшни и внутрени гоненія, споры и неспокой були одже первою причиною, для чого літургична література въ першихъ шести столѣтіяхъ не могла розвиватися. Но суть еще нини дуже важни причины. Такъ найперше знаема изъ церковной исторіи disciplina arcani. Христіане видячи, що суть зо всѣхъ сторонъ обсачени найзатяттшими ворогами, котри и найсвятѣйши рѣчи и дѣла не убоятся безбожно высмѣвати и для своихъ цѣлей злобно перекручати, свято хоронили и укрывали таинства христіански передъ иновѣрцами, и для того не могли о нихъ въ публичныхъ письмахъ розсправляти. Дальше великой ваги есть и тое обстоятельство, що догматы еще не були точно и ясно опредѣлены, и хотяи ѡтъ Церкви хранени и вѣрени, не були еще ясными словами высказани; а понеже богослуженіе есть съ вѣрою тѣсно соединене, и властиво есть внѣшнымъ представленьемъ вѣры, для того не могло богослуженіе скорше розвинути ся, ажъ тогда, коли вѣроученіе остало во всѣхъ своихъ точкахъ противъ иновѣрцѣвъ точно и ясно высказане и опредѣлене. Для доказа сказаного наводжу лише гдекотри случаи: Щобы въ богослуженію дати выразъ догмату о божествѣ Іисуса Христа, котре Аріане оспорювали, кажучи о Христѣ: „*ἦν ὅτε οὐκ ἦν*“ (с. е. бувъ часть, коли Христа не було або Христось не есть вѣчный) додала Церковь до славословія: „Слава Отцу и Сыну и святому Духу“ слова: „Нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминь.“ — Манихен уважали вино за плодъ злого начала, и для того совершали тайну вечерю тѣлько подъ видомъ хлѣба, що споводовало П. Льва В. распорядити, щобы вѣрни причащались св. Таинъ подъ видами хлѣба и вина; а коли пѡзнѣйше реформаторы оспорювали важнѡсть Тайны подъ однимъ видомъ, распорядила Церковь, щобы вѣрни причащались подъ однимъ видомъ.*) Такъ дѣялося на востоцѣ и на западѣ по всѣ часы, и такъ дѣсся и нынѣ, и въ томъ змыслѣ мають розумѣтися слова посланія Пія П. IX. зъ дня 3. Мая 1874. „*Omnem sollicitudinem*“: „*Ruthenorum liturgia nulla alia esse potest, nisi quae vel*

*) *Maßt, der Cultus ein Reflex des Glaubens, in der Tübinger Quartalschrift 1845. IV. S. 523 n. 24.*

a sanctis Ecclesiae Patribus fuit instituta, vel Synodorum canonibus sancita, vel legitimo usu inducta, Apostolica Sede sive expresse sive tacite semper approbante: et si quae variationes temporis lapsu in eadem Liturgia occurrerunt, eae profecto non inconsultis Romanis Pontificibus et potissimum ea mente invectae sunt, ut huiusmodi ritus a quavis haeretica et schismatica labe eximerentur, atque ita catholica dogmata ad incolumitatem fidei tuendam, et bonum animarum promovendum rectius et clarius exprimerentur.“

Изъ наведенныхъ причинъ есть одже література пастырской літургики дуже скудно заступлена, и не ма письма, котри бы исключительно и нарочно тымъ предметомъ занимались. Маемо однакожь и зъ тыхъ часѡвъ дорогоцѣнни при инной случайности составлени письма, межи котрыми суть найважнѣйши слѣдуючи:

Св. Юстинъ М. († 167) описуе въ первой апологій подъ ч. 65 обрядъ крещенія, а подъ ч. 67 обрядъ празднованья безкровной жертвы въ Недѣли.

Св. Тертуллианъ († 220 або 245) въ многихъ письмахъ, особливо въ письмѣ: „*De oratione de baptismo; ad uxorem*“, говоритъ о различныхъ священнодѣйствіяхъ; въ письмѣ „*de anima*“ о обрядѣ похоронномъ.

Св. Кипріанъ († 258) расправляе въ письмѣ „о молитвѣ Господнѣй“ и въ посланію до Цециліи о безкровной жертвѣ.

Въ дѣлѣ „Апостольски Конституціи“ находятся въ кн. II, ч. 57 и кн. VIII, ч. 6—8 двѣ літургіи, перша безъ молитвъ, друга обширнѣйша съ молитвами. Такъ послѣдняя содержитъ обрядъ безкровной жертвы, обрядъ принятія оглашенныхъ и крещенія, рукоположенья, поминанія о усопшихъ и церковный уставъ для низшихъ клириковъ и дѣвицъ.

Церковный историкъ Евзевій описуе посвященіе Церкви въ Тирѣ и Церкви св. Гроба (h. e. X. 19).

Св. Кирилъ Іерусалимскій († 386) описуе въ пяти послѣднихъ катихизахъ обрядъ крещенія, миропомазанія и безкровной жертвы.

Св. Василій В. († 379) говоритъ въ книжѣ *liber reg. fus. explicat. interrog. 35.* о часахъ на молитву посвященныхъ и о молитвахъ (псалмахъ) при той случайности употребляемыхъ.

Св. Амброзій († 397) упоминае въ своихъ бесѣдахъ часто о літургичныхъ дѣлахъ и обрядахъ.

Св. Іоанъ Златоустъ († 407) часто говоритъ о рѣчахъ літургичныхъ; такъ въ 14. омиліи до I. Тимот. о часахъ молитвъ посвященныхъ; въ 80. ом. до евангелія св. Іоанна при словахъ: „Горѣ имѣемъ сердца“ о колѣноприклоненію, и нини.

Св. Іеронимъ († 420), въ котрого письмахъ находятся многи примѣчанія о богослужбныхъ обрядахъ тогдашнихъ часѡвъ.

Св. Августинъ († 430) занимается въ многихъ своихъ письмахъ дѣлами літургичными особливо въ дѣлахъ: de catechizandis rudibus; confessiones; de cura mortuorum; de Symbolo ad catechumenos; epistola ad Januarium.

Св. Левъ В. Папа († 461) подае въ своихъ бесѣдахъ отлични поученія о літургії въ загалѣ и о роцѣ церковномъ.

Павлінъ Епископъ Нолетанскій, († коло 431) которого письма суть важни для архітектуры церковной.

Кромѣ згаданныхъ занимаются еще инни писателѣ першихъ столѣтій дѣлами літургичными, но ихъ записки суть меньшой ваги.

Численнѣйши суть літургични письма зъ пѣзнѣйшихъ вѣкѣвъ, именно зъ середнихъ вѣкѣвъ, въ котрыхъ многи писателѣ нарочно и исключно занималися росправами о літургії. Тутъ есть тое замѣчательне, що они любовалися въ мистичныхъ поясненяхъ літургичныхъ обрядѣвъ, но рѣдко коли занималися ихъ историчнымъ изслѣдованьемъ. Межи тыми писателями суть особливо замѣчательни:

Јсидоръ Севильскій († 636) въ чѣлѣ: „De divinis s. eccl. officiis ad Fulgentium epist. l. II.“ Въ первой книзѣ пише о Церкви, о богослужебныхъ дѣйствіяхъ въ загалѣ и въ частности, о праздникахъ и постахъ; въ другій книзѣ о церковныхъ лицахъ, оглашенныхъ, о символѣ, крещенію, миропомазанію и священствѣ. Се дѣло мало въ своѣмъ часѣ велику славу.

Св. Іоанъ Дамаскинъ, наибольшій богословъ своихъ часѣвъ, сочинивъ многи літургични письма, пѣсни и молитвы, о котрыхъ низше буде бесѣда. — **Алкуинъ**, **Амаларій**, **Валаридъ**, **Страбо**, **Вильгельмъ**, **Дурандъ** и многи инни, котрыхъ сочиненія для насъ суть меньшой ваги, и для того ихъ поименно не наводжу.

Важнѣйши суть для насъ слѣдующи сочиненія:

Leo Allatius, бібліотекаръ Ватиканской бібліотеки, въ 17. ст. писавъ о греческой літургії многи росправы, котори содержитъ дѣло: De Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione. Paris 1648. — De templis Graecorum recentioribus, de narthice ecclesiae veteris et de Graecorum quorundam ordinariis. Coloniae 1645. — De dominicis et hebdomadibus ecclesiae graecae. Coloniae 1645.

Jacobus Goar, Доминиканъ, удався р. 1631 по приказу **Настоятеля на востокъ**, где черезъ 8 лѣтъ проживавъ на островѣ **Хіосъ**, и по своѣмъ поворотѣ зъ востока написавъ *Εὐχολόγιον* sive *Rituale Graecorum*. Lutet. Paris 1647. Venet 1730.

Isaacus Habertus (Епископъ) *Ἀρχιεράτικον* seu Pontificale Ecclesiae graecae. Paris 1626.

Eusebius Renandot, *Liturgiarum orientalium collectio*. Paris 1716.

Jos. Aloys. Assemanus, *Codex lit. eccl. universae in XV. libros distributus, in quo continentur libri rituales, missales, pontificales, officia diptycha ecclesiarum Orientis et Occidentis*. Romae 1749 — 1766 tom. IV.

Joannes Granelas (Doctor Sorbonicus), *antiquae Liturgiae seu Ordines, quibus sacrosanctum missae sacrificium olim per quaelibet saecula celebrabatur in Ecclesia tum orientali tum occidentali*. Paris 1697. — *Vetus ecclesiae Sacramentarium*. Paris 1699.

Pierre le Brun, *prêtre de l'Oratoire, Explication litterale, historique et dogmatique de prières et des ceremonies de la Messe*, à Paris 1777—78 8 volumes.

Anton Josef Winterim, *Pfarrer zu Bils bei Köln, die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christ-katholischen Kirche aus den ersten, mittleren und lezten Zeiten*. Mainz, 1825—33, 7 Theile in 16 Bänden.

Ludovicus Thomassin, *vetus et nova Ecclesiae disciplina*. Magontiaci 1787, 10 libri.

Joannes Bona, *Cardinalis* († 1674), *Rerum liturgicarum libri duo*. Romae 1671.

Henricus Denzinger, *Ritus Orientalium in administrandis Sacramentis*. Wirceburgi 1863—64, duo volumina.

Dr. Isidor Silbernagel, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients*. Landshut. 1865.

N. Nilles S. J. *de rationibus festorum mobilium utriusque ecclesiae occidentalis atque orientalis commentarius*. Vienne 1868.

Dr. Hugo Laemmer, *in decreta Concilii Ruthenorum Zamosciensis animadversiones theologico-canonicae*. Triburgi Brisgoviae 1865.

Систематичну літургику писали:

Franz Xaver Schmid, *Liturgik der christ-kath. Religion*. Passau 1832. 3 Bände. — *Grundriß der christ-katholischen Liturgik*. Passau 1836.

Johann Bapt. Lüst, *Wissenschaftliche Darstellung des kath. Cultus*. Mainz 1844.

Dr. Jak. Fluck, *Kath. Liturgik*, Regensburg 1853—1855 2 Theile.

Dr. Ferd. Probst, *Monographien über die Messe, Altarsakrament, Benedictionen, Esequien, Brevier*.

Кромѣ того занимае літургику важну часть въ кождомъ пастырскомъ богословію.

Література пастырской Літургики обширно наведена есть въ слѣдующихъ дѣлахъ: **Fluck**, *Liturgik*. Regensburg 1853. I. С. 23—46. — **Gollowiz**, *Pastoral-Theologie*. Regensburg 1845. II. С. 15—21.

ПЕРВА РОСПРАВА.

Загальна Літургика.

§. 145.

Переглядъ.

Літургика займаєся систематичнымъ поясненємъ и представленьемъ всѣхъ богослужебныхъ чинѣвъ яко одной ограниченой цѣлости, но кожда цѣлость довжна мати певну основну провѣдну гадку, идею, ѳтъ котрой всѣ составни части виходять, до ней ѳтносятся, и въ нѣй сосредоточаются; если про тое літургія въ загальѣ есть истинно органична цѣлость, мае безперечно такожъ свою провѣдну гадку, идею, цѣль, котра такъ цѣле богослуженіе якъ и его составни части одушевляє, и всюди хотъ въ розличныхъ видахъ показуєся; про тое есть перша задача літургика яко богословской умѣтности показати, яка есть идея цѣлого богослуженія.

Тая идея богослуженія не може однакожь остати тайна и невидима, но довжна явитися въ ви́шніомъ для нашихъ змыслѣвъ понятнѣмъ и приступнѣмъ видѣ; для того есть друга задача літургика представити форму богослуженія. Соотвѣтно тому, що сказано въ §. 142 буде тутъ тѣлько о тѣмъ бесѣда, що всѣмъ богослужебнымъ чинамъ есть вспѣльне, одже о идеи и цѣли богослуженія въ загальѣ, и о формѣ богослуженія, о скѣлько она всѣмъ богослужебнымъ чинамъ есть вспѣльна.

I. Отдѣль.

§. 146.

Идея и цѣль богослуженія.*)

Иисусъ Христосъ, основатель Церкви, есть такожъ основателемъ богослуженія; но Иисусъ Христосъ бувъ Богочоловѣкъ, и для того розличаемъ въ дѣлахъ І. Христа божеску и чоловѣческу сторону; про тое видимо и въ церковнѣмъ богослуженію тую двояку сторону, именно божеску и чоловѣческу. Перва обнимає все, що священникъ яко слуга божій въ имени божѣмъ дѣлає, до другой же належить все, що дѣсєя въ имени христіаньской громады будьто черезъ

самыхъ вѣрныхъ, будьто черезъ священника яко представителя вѣрныхъ.*) Тую двояку сторону богослуженія треба въ оцѣ задержати, щобы поняти и опредѣлити идею и цѣль богослуженія. Вправдѣ не выступаютъ тѣи двѣ стороны богослуженія нигде чисто и незмѣшано, но всегда разомъ получени, понеже они ѳтносятся до себе якъ причина и слѣдствіе, съ божескою дѣятельностію соединяєся чоловѣческа дѣятельность и взаимно чоловѣческа дѣятельность опираєся на божеской дѣятельности. Богослуженіе есть вѣрнымъ образомъ истинного религіиного житія: якъ въ религіинѣмъ житію чоловѣкъ безъ благодати божой не може ничъ спасительного здѣлати, но обовязанъ съ благодатію божією содѣйствовати, такъ само рѣчь маєся и въ богослуженію. Зъ той причины належить одже опредѣлити:

1. Яка есть цѣль богослуженія зо взгляду на его божеску (объективну) сторону?

2. Яка есть цѣль богослуженія зо взгляду на его чоловѣческу (субъективну) сторону?

1. Цѣль богослуженія зо взгляду на его божеску сторону состоитъ въ тѣмъ, щобы ѳткупленья рода людского Христомъ совершеного всѣхъ людей участниками здѣлати, т. е. щобы каждый чоловѣкъ осягнувъ вѣчне спасеніе. — Чоловѣкъ бувъ назначеный до вѣчной счасливости. Богъ выпосаживъ го надприродными дарами, межи Богомъ и чоловѣкомъ заходила якъ найѳснѣйша звязь, и Богъ хотѣвъ, щобы той станъ Нимъ поставлений стався въ певнѣмъ змыслѣ черезъ чоловѣка заслуженымъ, тымъ, що чоловѣкъ исполнить положене ѳтъ Бога условіе, що заховає одну ему дану заповѣдь. Но чоловѣкъ не исполнивъ того условія, стався непослушнымъ, а черезъ тое утративъ надприродни дары, стягнувъ на себе тяжку вину и кару, его силы душевни остали ослаблени, разумъ притыменымъ а воля до злого склонною, его тѣло смерти пѣддане, а въ кѣнци и нерозумна природа почула гнѣвъ божій, и на нѣй затяжила такожъ клятва божєа. (Римл. 8, 9—22). Такъ одже стався чоловѣкъ найнесчаслившимъ. Зъ того несчасливого состоянія прійшовъ Сынъ божій чоловѣка выкупити, и для того треба було знищити всѣ послѣдства первородного грѣха, именно: а) Задосытучинити за вѣчну вину и кару; б) просвѣтити разумъ чоловѣка, щобы ѳнъ знавъ найти путь до своего источника, Бога; г) подати му средства спомагаючи, щобы мѣгъ ведля пѣзнаной правды жити, и свою послѣдну цѣль

*) Н. пр. до первыхъ належить справованье св. Таинъ, овященія и пр. до другихъ молитвы, клячанье, поклоны и т. п.

*) Зр. Слудъ, Liturgif I. 47 ss.

осягнути; *д*) освободити природу *отъ* тяжаючої на нѣй клятвы, и привернути ея до первобытнои зависимости *отъ* чловѣка. — Всѣ тое остало исповнено черезъ дѣло *откупленя* Христомъ совершено. Такъ: *а*) Иисусъ Христосъ задосыть учинивъ оскорбленій справедливости божѣй, понеже стався за насъ непослушныхъ послушнымъ „даже до смерти, смерти же крестной“; *б*) просвѣтивъ нашъ разумъ свѣтломъ евангелской правды; *в*) низпославъ намъ св. Духа, который каждому удѣляе благодать, щобы мѣгъ ведля *пѣзнаной* правды жити, и не упавъ *пѣдъ* перепонами спротивляющимися осягненью его вѣчного назначенья, и *д*) освободивъ нерозумну природу *отъ* клятвы, котора на нѣй вѣ слѣдствіе первородного грѣха тяжила. (Ср. Іоан 2, 1—11. Мат. 8, 23—28. Марк. 6, 45, 51. Лук. 5, 1—11).

Но Христосъ совершивъ дѣло *откупленя* тѣлько обективно; а щобы оно такожь субъективно, т. е. на кождѣмъ чловѣцѣ вѣ особенности совершилося, и щобы кождый чловѣкъ доступись вѣчного спасенія, поручивъ тое дѣло Церкви, котора овочи *откупленя* Христомъ совершеного каждому чловѣкови привѣняе, вѣ имени божѣмъ удѣляе. Тое дѣсея черезъ богослуженіе, вѣ которѣмъ видимо всѣ тѣи дѣйствія, котори Христосъ *пѣднывъ* для спасенія рода людского. Именно: *а*) Церковь непрестанно приноситъ небесному Отцу заслуги Его единородного Сына вѣ безкровной жертвѣ яко задосыть-учиненъе за грѣхи людски, або властиво вѣ безкровной жертвѣ приноситъ Христосъ небесному Отцу безкровнымъ способомъ яко жертва. *б*) Церковь проповѣдае откровене черезъ Христа слово вѣчной правды. *в*) Якъ Христосъ низпославъ св. Духа и съ нимъ всяку благодать, такъ и Церковь удѣляе вѣрнымъ вѣ имени Бога вѣ святыхъ Тайнахъ св. Духа и всяку благодать, и *д*) освободжае и нерозумну природу *отъ* клятвы грѣховной черезъ освященія и благословенія.

Изъ сказаного одже ясно показуеся, що цѣль и идея христіаньского богослуженія зо взгляду на его божеску сторону есть тая сама, що и идея и цѣль самого дѣла *откупленя*, понеже оно робить людей участниками овочей *откупленя* Христомъ совершеного.

2. Цѣль богослуженія зо взгляду на его чловѣческу сторону состоитъ вѣ виѣшнѣмъ представленью нашої вѣры, надѣи и любви Бога. Само собою разумѣеся, що наведени выше составни части богослуженія не суть сами и едини; бо если чловѣкъ хоче осягнути вѣчне спасеніе, доуженъ содѣйствовати съ благодатію божіею, а понеже божеска сторона богослуженія удѣляе чловѣкови благодать божу, для того доуженъ тутъ и чловѣкъ содѣйство-

вати, а цѣле тое содѣйствіе чловѣка разумѣемо *пѣдъ* именемъ чловѣческой стороны богослуженія. Чловѣкъ содѣйствуетъ съ благодатію св. Духа черезъ вѣру, надѣю и любовь, зъ котрыхъ всѣ прочи добродѣтели якъ изъ богатого жерела выплывають; а понеже тѣи обявы виѣшнымъ способомъ доужни дѣятися, для того видится оправданнымъ твержденье, що идея богослуженія состоитъ вѣ виѣшнѣмъ представленью нашої вѣры, надѣи и любви Бога. — Важнѣйши обявы тои чловѣческой дѣятельности суть:

а) Сильна вѣра, котра обявляеся вѣ исповѣданію вѣры (вѣ символѣ вѣры).

б) Понеже вѣра безъ дѣлъ есть мертва, якъ тѣло безъ души, для того обявляеся истинна вѣра не тѣлько словами, но и дѣлами. Чловѣкъ вѣрою просвѣщенный видитъ Бога, о скѣлько то чловѣкови возможно, вѣ повной славѣ и величію, и вѣ слѣдствіе того видится принужденнымъ воздавати Богу честь и славу.

в) Тое почитанье Бога *относится* такожь до всѣхъ личностей, вѣ котрыхъ слава божа особливимъ способомъ являеся, именно до Ангелѣвъ и Святыхъ, котрыхъ про тое чловѣкъ яко избранныхъ божихъ почитае и прославляе.

д) Чловѣкъ поглядаюцій на величіе боже, на его славу и совершенство остае сумнымъ чувствомъ перенятый, коли погляне на себе, на свою немощь, ничтожнѣсть и грѣховнѣсть, и тое его зъ вѣры и почитанья Бога выплывающее чувство заявляе смиреннымъ исповѣданьемъ грѣхѣвъ.

е) Съ тымъ почутьемъ своей ничтожности вѣ тѣснѣй звязи стоитъ почутье власной бессильности чловѣка, которе обявляеся вѣ умилной молитвѣ о помѣчь благодати божои.

ж) Вѣ той молитвѣ удаеся чловѣкъ не тѣлько до Бога, но такожь до Его Избранныхъ, котрыхъ чловѣкъ про тое зывае о ходатайство и заступництво.

з) Но чловѣкъ вѣрою просвѣщенный *пѣзнае*, що *бнѣ* есть членомъ мистичного тѣла Церкви, и для того обходятъ го не тѣлько его власни потребности, но такожь и потребности прочихъ членѣвъ, такъ живучихъ якъ и усоншихъ помочи требующихъ, и зъ того почутья слѣдуе молитва за живыхъ и усоншихъ.

и) Вѣра показуе чловѣкови премноги добродѣйства яки Богъ чловѣкови удѣливъ и всегда удѣляе; чловѣкъ чуеся перенатымъ сердечною любовію, и вѣдчностію ко Богу, котора обявляеся вѣ молитвѣ благодарственной, котора такъ само якъ и молитва просительна *относится* не тѣлько до благодѣяній намъ самымъ, но и нашимъ ближнимъ удѣленныхъ. Всѣ наведени виѣшни обявы внутреннихъ изъ

живои вѣры виплываючихъ чувствъ называются молитвою, котра одже чи то въ словѣ чи въ свитыхъ пѣсняхъ произнесена есть виѣшнымъ предствленьемъ содѣйствія чловѣка съ благодатию св. Духа, або обявомъ внутренней религійности. Тая внутренна религійность може однакожь обявитися и инными способами, такъ: клячаньемъ, складаньемъ рукъ, окропленьемъ свяченою водою, битьемъ въ груди, поклонами и т. п., котри всѣ дѣла не суть чимъ иннымъ, якъ виѣшнымъ обявомъ внутренней религійности. — Цѣль богослуженія зо взгляду на его чловѣческу сторону состоитъ одже въ виѣшномъ оказанью внутреннего религійного житя; а понеже тое изъ вѣры, надѣи и любви состоитъ, для того есть цѣль богослуженія въ згаданомъ отношенію виѣшне представленьє нашої вѣры, надѣи и любви Бога.

3. Съ обома выше наведенными цѣлями въ тѣснѣи звязи стоить еще трета цѣль; именно богослуженіє мае причинитися до удержанья и усовершенья религійно-норовственного житя вѣрныхъ. За тую цѣль богослуженія згадує Апостолъ, коли пише: „Слово Христова да вселяется въ васъ богато, во всякой премудрости учаще и вразумляюще себе самѣхъ во псалмѣхъ и пѣніихъ и пѣсняхъ духовныхъ“ (Колос. 3, 16), а Соборъ Тридентійскій на зас. 22. въ к. 9. такъ говоритъ: „Понеже природа людска такъ есть успособлена, що не легко може безъ виѣшныхъ спомагаючихъ средствъ вознестися до розмышлянья о рѣчахъ божихъ, для того установила Церковь ведля науки и преданія Апостольского гдеяки звычайи (обряды), щобы черезъ тін и велика жертва остала прославлена, и умы вѣрныхъ черезъ видими знаки религійности заохочени до розмышлянья надъ высшими рѣчами“. И истинно тую цѣль осягає богослуженіє такъ зо взгляду на его божеску якъ и чловѣческу сторону. Въ першомъ взглядѣ получає чловѣкъ посредствомъ богослуженія потрібну во всѣхъ отношеньяхъ житя благодать; а въ другомъ взглядѣ, т. е. при молитвѣ и прочихъ виѣшныхъ обявахъ религійности, накланяє чловѣка до розмышлянья надъ ихъ значеньемъ и цѣлюю, и черезъ тое провадитъ и напоминає чловѣка до правдиво религійно норовственного житя.

II. Отдѣль.

Форма богослуженія. *)

§. 147.

Поятїє.

Щобы богослуженіє могло свою трояку цѣль осягнути, дожно явитися въ певномъ отвѣтномъ видѣ, або дожно якъ всё, що для чловѣка зъ души и тѣла состоячого призначене, мати виѣшну форму, котра соотвѣтно ей цѣли дожна мати слѣдуючи ознаки: 1. Виѣшность, щобы ей змыслами видѣти и пѣзнати можна; 2. понеже богослужебна форма содержитъ пѣдъ виѣшнымъ видомъ опредѣлену идеу, для того дожна она на правдѣ почивати, т. е. представляти истинно правдиву христіанско-католическу идеу; 3. понеже отношенье межи богослужебною формою и ей содержаньемъ не есть случайне, но потребне, для того дожна форма богослуженія такъ бути успособлена, щобы содержана въ нѣй идеа живо и трафно представлялася, щобы одже форма богослуженія узмысловляла идеу богослуженія. Се свойство літургичной формы видимо во всѣхъ богослужебныхъ чинахъ, зъ котрыхъ для доказа сказаного наводжу тѣлько слѣдуючи два: При Т. Крещенія обмываєся крещаемого водою, бо якъ вода очищає тѣло ѳтъ бруду, такъ очищає благодать тою формою узмысловлена душу ѳтъ змазы грѣховной; въ св. Т. Евхаристіи подаєся источникъ всякой благодати пѣдъ видами хлѣба и вина; бо якъ хлѣбъ и вино поживляє тѣло, такъ крѣпитъ и поживляє благодать св. Т. Евхаристіи душу чловѣка. То само побачимо и при всѣхъ прочихъ Тайнахъ и богослуженіяхъ. 4. Въ кѣнці дожна літургична форма бути такъ устроена, щобы истинно могла причинитися до религійно-норовственного образования вѣрныхъ. — Соотвѣтно сказаному розумѣємо пѣдъ літургичною формою виѣшний, певну христіанско-католическу идеу представляючій и узмысловляючій знакъ, котрый Церковь употребляє, щобы вѣрныхъ участниками благодати ѳткупленья здѣлати, тую благодать виѣшно представити и въ вѣрныхъ религійно-норовственне житье удержати и до що разъ бѣльшой совершенности допровадити.

§. 148.

Потреба літургичной формы слѣдує:

1. Изъ потребности формы въ загалѣ безъ взгляду на ей содержанье. Есть рѣчь певна, що всяке существо, котре для насъ существовати мае и хоче, дожно намъ якимсь

*) Зр. Sluč, Liturgif I. 57 ss.

способомъ явитися, бо въ противномъ разѣ не моглибысьмо знати, що оно существуете, тымъ меньше зналибысьмо его свойства. Способъ явленя же есть форма. Ведля того закона поступае и самъ Богъ, котрый хотачи датися пѣзнати черезъ людей, являея по свѣдоцтвѣ святой исторіи пѣдъ различными видами, „въ исполненіи временъ“ же являея найсовершеннѣйшимъ способомъ черезъ своего едиnorodного Сына.

2. Изъ понятія самого богослуженія. Бо если застановимося надъ богослуженіемъ:

а) Зо взгляду на его божеску сторону, видимо, що благодать ѡткупленя, котра посредствомъ богослуженя мае бути удѣлена роду людскому, не есть загальне, но певне и опредѣлене понятіе, и яко таке дожно передъ вѣрными въ певнѣй опредѣленѣй формѣ явитися. Дальше хотяи чловѣкъ не може заслужити собѣ на благодать ѡткупленя, то однакожь онь обовязанъ содѣйствовати съ благодатію, къ тому же потреба, щобы знавъ, що, коли и яка благодать ему удѣляея. Тое же не може инакше пѣзнати якъ тѣлько тымъ способомъ, що благодать ему удѣляема выступае передъ нимъ пѣдъ отвѣтнимъ вишнимъ видомъ, н. пр. коли въ св. Т. Покаянія чуе ѡтъ сповѣдника, заступника божого, слова: „Азъ тя разрѣшаю ѡтъ всѣхъ грѣховъ твоихъ“ и т. п.

в) То само вымагае и чловѣческа сторона богослуженія, бо благодать ѡткупленя, чловѣкови ѡтъ Бога удѣлена, не може остати мертва, но дожна въ житю явитися, и для того не тѣлько органами душевными но и тѣлесными свое житье оказати, тымъ ббльше, що межи душею а тѣломъ заходитъ тѣсна звязъ, такъ що всѣ дѣланя души черезъ отвѣтні органы тѣлесни обявляються. Зъ того же показуея необходима потреба літургичной формы.

г) Еще явиѣйше показуея потреба літургичной формы зо взгляду на третю цѣль богослуженія, именно религійно-норовственне образование вѣрныхъ, котре якъ изъ его понятія слѣдуе, безъ формы було бы зо всѣмъ не можливе.

§. 149.

Роды формы богослуженія.

Понеже літургична форма есть вишнимъ представленьемъ и узмысловленьемъ идеи богослуженія, для того зависить число родѡвъ літургичной формы ѡтъ числа способѡвъ, якъ гадки (идеи) на виѣ обявляються. Тое же дѣея:

1. Посредствомъ слова (бесѣды), и для того есть слово (бесѣда) первою формою богослуженія. Найпростѣйшій способъ обявленя нашихъ гадокъ есть слово (бесѣда); тымъ способомъ мы звычайно пѣзнаемо гадки и мысли другихъ

людей, а навѣтъ и гадки Бога и для того Иисусъ, черезъ котрого Богъ найсовершеннѣйшимъ способомъ являея, называея „Слово.“ Слово яко літургична форма розличаея зновъ на слово въ тѣснѣйшомъ значеню, т. е. бесѣда, посредствомъ котрой мы наши мысли и гадки заявляемо, и слово въ ширшомъ значеню, о скѡлько чловѣкъ свои мысли и гадки черезъ мѣны, движенія тѣла заявити може. Слово въ першомъ значеню выступае або яко звычайна бесѣда, н. пр. коли чловѣкъ мовить ѡтче нашъ, або яко пѣснь, спѣвъ церковный; въ другомъ значеню, коли чловѣкъ движеніями тѣла особливо лица свои религійни чувства заявляе.

2. Посредствомъ дѣла и для того есть дѣйствіе другій родъ літургичной формы. Чловѣкъ мыслячій заявляе свои гадки и мысли словомъ, коли же тѣи гадки хоче осуцествити, дѣлае имъ соотвѣтно; и для того якъ слово (бесѣда) есть въ богослуженю обявомъ религійного ума, такъ дѣйствіе (дѣланье) есть обявомъ религійной воли; а понеже воля есть средоточіемъ религійно-норовственного житья, — понеже тѣлько тѣи дѣла чловѣчески суть добри и заслужительни, котри изъ свободной воли происходятъ — для того занимають літургични дѣйствія (чины) переважне мѣстце межи родами літургичной формы.

3. Посредствомъ символа, и для того есть символъ третій родъ літургичной формы. Перши два роды літургичной формы суть обявомъ идеи богослуженія черезъ дѣятельность чловѣка; но и нерозумна природа може и дожна въ богослуженю тѣи цѣли служити, понеже и она есть дѣломъ божимъ, и въ нѣй оказуея слава и величіе боже. „Небеса повѣдають славу божию,“ природа голосить славу своего Сотворителя, и для того употребляе и Церковь въ богослуженю различни предметы нерозумной природы, щобы и они причинялися до осягненя цѣли богослуженія. Такъ употребляея при богослуженю вода, хлѣбъ, елей и пр. Такій изъ природы для узмысловленя религійной идеи взятый предметъ называея символъ або образъ, понеже вишню узмысловляе тое, що внутренно черезъ благодать божу дѣея.

Наведенными трема способами обявляються всѣ гадки чловѣческой души, и они суть такожь головными родами літургичной формы, изъ котрыхъ всѣ прочи выплывають.

4. Всѣ згадани роды літургичной формы дѣются въ часѣ и на певномъ мѣстци, а зъ того взгляду належитъ такожь и назначеный до богослуженія часъ и мѣстце причислити въ певномъ взглядѣ до літургичной формы, и для того буде въ літургицѣ бесѣда о святѡмъ часѣ и о святыхъ мѣстцяхъ.

§. 150.

Свойства літургичной формы.

Всѣ роды літургичной формы повинни мати певни свойства, выплываючи изъ идеи и цѣли богослуженія. Тѣи свойства суть:

1. Они не повинни ограничатися самою виѣшностію, но повинни ѳтличатися многозначностію и важностію своего содержанья, котре зновъ есть чнсто церковне, христіанско-католическе.

2. Природнѳсть, т. е. літургична форма повинна стояти въ тѣснѳмъ ѳтношенію до идеи богослуженія, такъ щобы форма живо и ясно узмысловляла идеу дотычного богослуженія, н. пр. ѳбмытье водою при Т. Крещенія, помазанье мирѳмъ при Т. миропозанья. Въ слѣдствіе того свойства суть літургични формы не тѳлько розлични зо взгляду на роды богослужебныхъ чинѳвъ, но такожь и зо взгляду на усособленье розличныхъ народѳвъ, якъ тое видимо въ обрядахъ восточной и западной Церкви.

3. Понеже посредствомъ літургій вѣрнымъ удѣляеся благодать божа черезъ Христа заслужена, для того повинни літургични формы бути непосредно або посередно ѳтъ Христа установлени, понеже тѳлько Христѳсъ, источникъ благодати, може распорядити, пѳдъ якимъ видомъ и якимъ способомъ мае тая благодать вѣрнымъ бути удѣлена. Всѣ літургични формы суть одже ѳтъ Бога установлени, и то або непосредно тѣи, котри ѳтносятся до существа рѣчи н. пр. матерія и форма св. Таинъ, або посередно въ имени Христа черезъ Церковь, н. пр. молитвы при справованью св. Таинъ, розлични благословенія и т. п.

4. Літургични формы повинни бути истинно католически, т. е. всѣ сущни формы богослуженія повинни всегда и всюди, где тѳлько Церковь Христова распостороняеся, бути заховани, якъ тое видимо при св. Тайнахъ.

5. Должны ѳтвѣчати важности и святости дѣла, и для того бути честни и поважни.

6. Певно опредѣлени, и ѳтъ личности літурга независими, котрыхъ ѳнъ про тое ани перемѣнати ани опускати не може; для народа же зрозумѣли, зъ чого для священника выплывае должнѳсть тѣижь совѣстно на основѣ науки Церкви пояснати. Одно и друге есть Церковію узаконнене.

7. Наконецъ всѣ несущни літургични формы повинни ѳтвѣчати обстоятельствомъ и потребамъ часу и людей, для того могутъ таки літургични формы, котри не суть сущни, бути розлични не тѳлько на розличныхъ мѣстцахъ, но такожь на тѳмъ самѳмъ мѣстци въ розличныхъ часахъ. Такъ н. пр. не всѣ, що въ першихъ вѣкахъ христіанства було на часѣ, дасться запровадити въ нашихъ часахъ, а такъ

само тяжко и невозможно було бы вернути до всѣхъ літургичныхъ формъ першихъ вѣкѳвъ, а залишити всѣ инне, чого тогди не було, но въ протягу вѣкѳвъ прійшло въ уживанье.

§. 151.

О початку певныхъ богослужебныхъ формѳ.

За часѳвъ Апостолѳвъ и ихъ непосредныхъ наслѣдникѳвъ состояло богослуженье зъ дуже поединчихъ обрядѳвъ, котрыхъ число такожь було не велике, а то по тѳй причинѣ, понеже страшни гоненія, пѳдъ якими христіане стогнали, не позволяли розвинути цѣлу красоту богослуженья христіанского. Въ тыхъ часахъ треба було найперше старатися о утриманье того, що до существа необходимо було потребне, и не було часу ани можности случайнымъ дѣйствіямъ літургичный характеръ надавати. Въ прочѣмъ той бракъ точно опредѣленныхъ обрядѳвъ церковныхъ доповняла ревнѳсть служителей и вѣрныхъ тогдашней Церкви. Однакожь находимо вже въ тыхъ часахъ при богослуженію, особливо при Літургій певни обряды; такъ певно есть, що при Літургійхъ читано Письмо св., по чѣмъ слѣдовала наука, совершалася Тайна вечера, и молитвою заключалося цѣле богослуженье. Составленье молитѳвъ, яко и установленье всѣхъ тутъ ѳтносячихся дѣйствій належало до каждого Епископа, котрый зо взгляду на обстоятельства и потребности своей громады всѣ тое устанавливъ, зъ чого природно слѣдовало велике розличіе межѳ богослужебными обрядами въ поодинокихъ околнцахъ, такъ що не тѳлько обряды восточной и западной Церкви, но и обряды поодинокихъ Епархій мали межѳ собою обрядѳви розличія. Такой станъ рѣчи не мѳгъ на довго остоятися. Соборы ускаржалися до сегого столѣтія на тѣи розличія, котри зо взгляду на тое обстоятельство, що не всѣ при богослуженьяхъ употребляеми молитвы були списани, но часто тѳлько въ памяти Епископѳвъ хоронилися, могли легко до ересей допровадити. Въ правдѣ були Літургій вже въ першихъ вѣкахъ списани, що показуеся зъ того, що тѣи довгій молитвы, котри Апостольски Конституціи содержатъ, не мѳгъ каждый священнослужитель на память умѣти, а то тымъ меньше, понеже переважне число Епископѳвъ и Пресвитерѳвъ першихъ вѣкѳвъ ѳтличалося не такъ ученостію, якъ побожностію и ревностію для славы божен. Певно про тое можна утверждати, що многи, при богослуженьяхъ употребляеми, молитвы ѳтъ одного Епископа составлени на его наслѣдникѳвъ переходили, щобы тымъ способомъ согласіе при богослуженіяхъ удержати. Такъ посвѣдчае св. Григорій Наз. въ бесѣдѣ о св. Василию, що той святитель оставивъ порядокъ молитѳвъ епископскихъ; Оригенъ (Libr. VI. contra Celsum) згадае за книги,

содержачи святін молитвы; св. Атаназій (ср. ad Marcum P.) ускаржаєся, що Аріане нищать церковни книги. Були одже вже въ першихъ вѣкахъ книги церковни, но зъ нихъ мале число прійшло до насъ, а то по тѣй причинѣ, що многи въ гоненіяхъ пропали, инни затратилися про велику тайну, въ якѣй ихъ христіане заховували, щобы св. Таинства не выставити на смѣхъ язичникѣвъ; инныхъ зновъ слѣды затерлися тогди, коли въ Церкви запроваджено певне, всѣхъ обовязуючи книги церковни.

Въ римскѣй Церкви положивъ П. Левъ В. заснову до постоянного порядку въ богослуженьяхъ, котрый потѣмъ П. Гелазій розширивъ, а П. Григорій В. исправивъ и до постоянности припровадивъ. — Въ греческѣй Церкви походить певный порядокъ богослуженья еще ѡтъ св. Василя и Иоанна Златоуста, котрый въ различныхъ составныхъ частяхъ инными св. Мужами исправленъ и розширенъ на Руси въ цѣлости зѣставъ принятый. — Въ прочѣмъ о поодинокихъ богослуженіяхъ буде на своѣмъ мѣстци потрібне сказане.

§ 152.

Довжидьсть священника заховувати приписани ѡтъ Церкви богослужебни формы (обряды).

Понеже обряды богослужебни въ тѣснѣй звязи стоять съ естествомъ богочестія, и своими символичными дѣйствіями вѣру св. исповѣдають, то сама собою показуєся потреба, щобы въ нихъ заховувалася въ Церкви согласіе, и щобы богослуженія по возможности всюди еднако ѡтправлялися. Всѣ літургични приписы намѣряють про тое удержати однообразность въ богослуженью, щобы предухоронити передъ злыми слѣдствами, котри бы повстали, если бы лишено було каждому літургови пѣсля его мнѣнія богослуженіе совершати. — Собраніе христіанъ на богослуженью становить цѣлѣсть, а тая яко така довжна мати и въ богослуженію певну постоянну норму, котру всѣ обовязани заховувати, и котру ани змѣняти ани по своему мнѣнію розширяти не можна. Понеже Церковь тое единьство и однообразность въ рѣчахъ важныхъ всегда заховувала, для того покликуются богословы часто на формы и приписы літургични, въ котрыхъ передана ѡтъ Апостолѣвъ вѣра свято сохранияєся, яко на найсильнѣйши доказы многихъ правдъ вѣры католической.

Для того, якъ вже выше въ §. 143. сказано, загазуе Соборъ Тридентійскій пѣдъ карою выключенія щонибудь въ приписаныхъ ѡтъ Церкви обрядахъ змѣняти, а Синодъ Замостскій приказуе держатися установленыхъ и Церквою освяченыхъ обрядѣвъ при священнодѣйствіяхъ „содержаныхъ въ

однѣмъ и тѣмъ самѣмъ требнику, безъ всякого додатка и безъ найменьшого скороченія.“ (Tit. III. de sacr. eorum. admin.)

Для того повиненъ священникъ:

а) Триматися точно приписѣвъ своєю церковной власти; бо если самовольно запроваждає обрядови змѣны, то стаєся, якъ досвѣдченє учитъ, причиною, що и народъ зачне легковажити приписы церковни, якъ скоро тѣлько спостереже, що священникъ такъ само робить, черезъ що лѣпше мыслячимъ злый прамѣръ даєся, а людямъ злои волѣ отвираєся спосѣбность повагу священника пѣдкопувати и въ семію христіаньску зерно незгоды кидати.

б) И въ тѣмъ случаю, коли бы священникъ разумно судивъ, що якінсь літургични приписы не суть отвѣтни, довженъ ихъ заховувати; бо они суть властію узаконнени и ніяке приватне лице не може ихъ по своему мнѣнію змѣняти ани исправляти. Если бы вѣльно було, щобы въ тѣмъ взглядѣ каждый своимъ мнѣніємъ радився, то мусѣлобы прійти до цѣлковитого розстроєня и непорядку. Въ тѣмъ случаю однакожь може священникъ и повиненъ удатися до своего Епископа съ прошеніємъ або представляемъ заосмотренымъ въ отвѣтни доказы, и выказуючи потребу желаємой перемѣны.

г) Дальше обовязанъ душпастьрѣ и вѣрныхъ напоминати, щобы при богослуженьяхъ отвѣтно літургичнымъ приписамъ заховувалися; и пр. стояли, клячали, и въ загалѣ всѣ робили, що змыслъ и вырази слова літургичныхъ приписѣвъ вымагають. Для того повиненъ душпастьрѣ старатися, щобы при богослуженіяхъ заховувано всяку отвѣтну приличность пѣбожидьсть. Бо если сами язычники съ почтеніємъ приступали до мѣстца, где своихъ мнимыхъ богѣвъ почитали, если Исраилтяне не важилися зневажити храмъ старозавѣтний, то о скѣлько бѣльше довжни христіане почитати мѣстце, где прославляють Бога въ Троици святѣй единого, где перебуває въ св. Т. Евхаристіи самъ Христосъ. Святимъ страхомъ переняти приступали перши христіане до храма божого, ихъ одежда була чиста, зъ ихъ очей перебивалася свята болзнь и дитинна любовь, жаромъ щирон пѣбожности распалени були ихъ сердца, и многозначна тишина пановала въ св. собранію. (Clemens Alex. paed. I. III. cap. 10). Славни Императоры и князѣ складали при входѣ до Церкви свое оружје и царски ознаки (Act. I. Conc. Ephes. Orat. Theodosii Imp), а всѣ вѣрни поклонялися при входѣ, глубоко упадаючи на землю. (S. Greg. Naz. or. 29.) Для того довжни и теперѣ душпастьрѣ старатися, щобы вѣрни заховувалися при богослуженіяхъ честно, пѣбожно и святости дѣла отвѣтно. Щобы усторонити причину до возможныхъ непорядкѣвъ, повиненъ каждый полъ и каждый вѣкъ

мати въ Церкви свое мѣстце. Где тое возможно, найпорадиѣйше есть зарядити такъ, щобы подчасъ богослуженья женьщины стояли особно отъ мужчинъ, передъ ними досрала молодѣжь обохъ половъ, а на самѣмъ передѣ дѣти. Впрочемъ тутъ треба узгляднати мѣстцевин обстоятельства, но николи не позволити молодцамъ, щобы подчасъ богослуженія ишли на хоры.*)

§. 153.

О поодинокихъ родахъ литургичной формы. Переглядѣ.

Якъ въ §. 149. доказано, суть головни литургични формы слѣдующи три: слово, дѣйствіе и символъ; о тыхъ одже буде въ загалной литургицѣ бесѣда, о скѣлко они всѣмъ богослужебнымъ чинамъ суть вспомошни; а понеже все тое дѣсся въ часѣ и на певномъ мѣстци, про тое входитъ и часъ и мѣстце въ певне отношеніе до богослуженья, и черезъ тое отношеніе часъ и мѣстце освящаеся; для того буде въ слѣдующѣмъ бесѣда: 1. О святѣмъ часѣ або роцѣ церковномъ; 2. о святыхъ мѣстцахъ; 3. о святыхъ рѣчахъ (символахъ); 4. о литургичномъ словѣ (бесѣдѣ); 5. о священнодѣйствіяхъ.

I. ГЛАВА.

Святіи часы, рѣкъ церковный.

§. 154.

Понятіе и идея року церковного. Подѣлѣ.

Чоловѣкъ яко сотвореніе есть привязанный до часу, котрый часъ ведля своихъ потребъ и занятій дѣлитъ на меньши и ббльши періоды. Яко сотвореніе дочасне и змыслове привязанный есть до того подѣлу часу, котрому и прочи сотворенія подлягають, и котрый подѣлъ отъ положенія нашої земли до сонця зависить. Но чоловѣкъ мае такожъ без-

*) Гденекуда есть звычай, що подчасъ богослуженія складають свои шатри купцѣ съ свѣчками, образками, книжками и инными рѣчами, межи котрыми суть и горячи нашитки. Що тое спротивляеся волн Церкви, есть рѣчь певна; но есть оно такожъ и державными законами заказано, именно надъ декретами зъ дня 20. Листопада 1785 и зъ дня 15. Сѣчня 1788; а законъ межиконфессійный зъ д. 25. Мая 1868 (Вѣст. зак. держ. сош. XIX., ч. 40) въ арт. 13. каже: „*Berner muß an den Festtagen während des Hauptgottesdienstes in der Nähe des Gotteshauses Alles unterlassen werden, was eine Störung oder Beeinträchtigung der Feier zur Folge haben könnte*“.

смертну душу, и яко такий належить до надзмыслового свѣта, котрый не подлежитъ границамъ дочасности, бо головна цѣль того свѣта есть ведля науки Церкви неперестанно голосити славу богу. Тую задачу выповняютъ тии чисти духи, котори зрѣніемъ божого лица утѣшаются; а чоловѣкъ, котрый есть посередникомъ межи тыми двома свѣтами, довженъ до порядка обохъ застосоватися. Яко членъ дочасности подлягае правиламъ природнымъ, а яко членъ вѣчности довженъ такожъ и до правилъ духового свѣта приновитися, ведля которыхъ онъ мае жити яко чадо боже, и наслѣдникъ царства небесного, и приготовлятися до счастливой вѣчности. Якъ въ змысловѣмъ свѣтѣ сонце есть средоточіе, до которого все сотворенія относятся: такъ въ свѣтѣ надприродномъ есть способомъ найсовершенѣйшимъ Богъ тое средоточіе, около которого все духи рушаются, и отъ него свѣтло и житье получаютъ. Для чоловѣка именно есть житье и дѣланье явившого ся во плоти Бога правиломъ и примѣромъ, ведля которого онъ яко членъ высшого свѣта жити повиненъ. Чоловѣкъ одже мае двоякій часъ звычайный, природный або гражданскій, и надприродный, святый або церковный. Природный часъ мае свою причину въ видимыхъ явленіяхъ природы, особливо же въ сонци, а опредѣленный въ собѣ заключеный періодъ того часу называеся гражданскимъ рокомъ; надприродный же часъ мае свою причину въ сонци духѣвъ, въ Бозѣ, особливо же въ житью І. Христа и въ вѣрѣ въ житье вѣчне, а заключеный періодъ того часу называеся святый, церковный рѣкъ.

Той подѣлъ часу находимо у всехъ народѣвъ, за которыхъ исторія згадуе: Египтяне посвящали певни дни, мѣсяцѣ и роки своимъ божкамъ; Греки и Римляне мали двояке численіе року: гражданское и святе; они называли дни и мѣсяцѣ именами своихъ божкѣвъ, якъ: dies Lunae (Dianae), Martis, Jovis; — Januarius отъ божка Janus, Februarius отъ божка Juno Februalis и пр.; давни Нѣмцѣвъ и Словене мали свои праздники, якъ н. пр. у Нѣмцѣвъ „*wybi Mathen*“ т. е. святіи ночи, отъ 25. Студня до 6. Сѣчня, а у Словенъ Коляды въ томъ самѣмъ часѣ, котрый праздникъ оба народы веселыми спѣвами и розличными роспустами освящали, и многи инни.

Тажкожъ и народъ Исраильскій мае двоякій рѣкъ: гражданскій, котрый зачинався мѣсяцемъ Тішри въ Вересню, и святый, котрый зачинався мѣсяцемъ Нізанъ въ Мартѣ або Цвѣтню, ведля того, коли першій весняный нѣвъ припадавъ. Се обще явленіе, що каждый народъ мае певный святый часъ, есть явнымъ доказомъ, що чоловѣкъ есть зъ природы религіійный, въ слѣдствіе чого хоче свѣй дочасный бытъ вѣчности приновити. Тое одже обще зъ природы чоловѣка

выплывающе явленье не могло не показаться и у народа христіанского, который такожь различае звычайный, гражданскій и святой, церковный рѣкъ.

Подстава святого року у поганьскихъ народѣвъ була исторична. Они обходили важни событія, котори до розвою ихъ силы и знаменитости причинилися, яко народни памятни дни, ведля которыхъ дни, тыжнѣ и мѣсяцѣ называли, и ведля которыхъ свѣй святой часъ числили, для того що тѣи событія приписовали своимъ божицамъ. Подстава христіанского року церковного есть такожь исторична, т. е. Церковь обходитъ щорочно тѣи событія, которымъ христіанство свѣй початокъ, розвѣи и утвержденье завдячае. Воплощеніе, житье, терпѣніе и смерть *И. Христа*, потѣмъ его воскресеніе и на небеса вознесеніе и низпосланіе св. Духа суть точки осередни, около которыхъ церковный рѣкъ рушаеся. Праздники, на памятку тыхъ событій постановлени, пригадують чоловѣкови кожного року всё, що Спаситель для него здѣлавъ, и напоминають го, щобы живъ ведля заповѣдей Христа, если хоче остатню свою цѣль осягнути.

Средоточіе цѣлого року церковного есть Воскресеніе Христово, такъ якъ воскресеніе Христа есть печатію дѣла ѡткупленья рода людского; „аще бо Христосъ не воста, каже Апостоль, тще убо проповѣданіе наше, тща же и вѣра ваша“. (I. Кор. 15, 14.) Для того памятка на се событіе що недѣли ѡтбуваеся, и всё прочи праздники ѡтъ праздника Пасхи мовбы свое свѣтло и тепло получаютъ. Протую велику важнѣсть праздника Пасхи не задоволилася Церковь тойже тѣлько разъ въ роцѣ обходити, но обходитъ го каждой седмицѣ въ Недѣлю. Но суть еще два инни событія въ дѣлѣ ѡткупленья, до которыхъ многи инни ѡтносятся, именно Воплощеніе Сына божого и Сшествіе св. Духа; для того и праздники на памятку тыхъ событій постановлени занимають важне мѣстце въ роцѣ церковномъ, що особливо показуеся въ богослуженіяхъ цѣлого року, и для того мы будемо цѣлорочне богослуженіе переглядати ведля тыхъ трехъ головныхъ праздникѣвъ, самиже праздники року церковного розсмотримо ведля подѣла, якій въ книгахъ церковныхъ находится. Каждый бѣльшій праздникъ мае свое предпраздненство и попраздненство, для того и о тыхъ буде бесѣда.

Рѣкъ церковный состоитъ одже наиперше зъ дней посвященныхъ особлившому почитаню Бога, а именно почитаню найважнѣйшихъ хвилъ въ дѣлѣ ѡткупленья рода людского, т. е. зъ праздникѣвъ господскихъ. Но почитанье Бога ѡтносится не тѣлько до самого Бога, но такожь и до его избранныхъ орудій, именно до Пречистой Дѣвы Маріи, до Ангелѣвъ и Святыхъ; для того состоитъ рѣкъ церковный дальше изъ праздникѣвъ богородичныхъ, и праздни-

кѣвъ нарочитыхъ Святыхъ. — Чоловѣкъ, который Бога почитае и его прославляе, видитъ, коли на себе погляне, якъ часто ѡнъ есть недячный за одержани благодати божи, тое наповняе го смуткомъ и жалемъ, а Церковь хотячи чоловѣкови дати способность до щирого роскаяннѣя, установила дни покаяннѣи съ постомъ получени; для того состоитъ рѣкъ церковный дальше изъ дней постныхъ. — Въ кѣнци чоловѣкъ яко членъ мистичного тѣла Церкви, прославляе и молить Бога не тѣлько за себе, но и за всёхъ членѣвъ Церкви, такожь и за тыхъ, котори „въ вѣрѣ и надеждѣ воскресенія упокоилися“, и для того состоитъ рѣкъ церковный въ кѣнци зъ дней заупокойныхъ.

Всѣ праздники Господски различаются на движими и недвижими; а понеже Недѣля есть найдавнѣйшій праздникъ, и якобы форма всёхъ прочихъ праздникѣвъ, для того подѣлимо росправу о роцѣ церковномъ на слѣдуючи точки:

А. О Недѣли и церковныхъ приписахъ зо взгляду на празднованье Недѣли и прочихъ праздникѣвъ.

В. О недвижимыхъ праздникахъ Господскихъ, богородичныхъ и нарочитыхъ Святыхъ.

Г. О движимыхъ праздникахъ.

Д. О постныхъ дняхъ и часахъ.

Е. О дняхъ заупокойныхъ.

А. Недѣля.

§. 155.

Историчный початокъ и имена.

Найдавнѣйшій ѡтъ самого Бога установленный праздникъ була Суббота (ѡтъ еврейского слова *שַׁבָּת* переставъ, спочивъ) якъ посвѣдае книга бытія: „И соверши Богъ въ день шестый дѣла своя, яже сотвори: и почи въ день седмый ѡтъ всёхъ дѣлъ своихъ, яже сотвори. И благослови Богъ день седмый, и осяти его“. (Быт. 2, 2—3.) Богъ самъ постановивъ одже заразъ по сотвореню свѣта, щобы седмый день бувъ посвященный ѡтпочинкови и прославленю его св. имени, и для того вже давно передъ Мойсеомъ святили всё народы седмый день на памятку, що въ той день остало сотворенье довершено. Но коли пѣзнѣйше тая гадка що разъ бѣльше стала затератися, и на мѣсце почитанья правдивого Бога наступило идолопоклонство, приказавъ Богъ черезъ Мойсея: „Помни день субботный, еже святити его: шесть дней дѣлай, и сотвориши въ нхъ вся дѣла твоя: въ день же седмый, суббота Господу Богу твоему, да не сотвориши всякаго дѣла въ

онь, и пр.“ (Исходъ 20, 8—10.) Сей торжественный приказъ находимо въ книгахъ старого завѣта 52 разы повтореный, а переступникамъ були найтяжши кары, — три разы кара, смерти — загрожени. Въ старомъ завѣтѣ праздновано одже субботу. Новый завѣтъ задержавъ такожь тое торжественне постановленье боже, день семей оставъ праздникомъ, но для важныхъ причинъ перенесла Церковь Христова празднованье сего дня изъ субботы на Недѣлю. Причина того була слѣдующа: Старый завѣтъ праздновавъ субботу на памятку сотворенья видимаго и невидимаго свѣта, новый завѣтъ же празднуе Недѣлю, понеже въ той день остало откупленье — друге сотворенье — свѣта черезъ воскресеніе І. Христа совершено и мовбы запечатане. Якъ одже старозавѣтна Церковь обходила въ субботу памятку першого сотворенья свѣта, такъ христіаньска Церковь обходить въ Недѣлю памятку другого сотворенья або отрожденья свѣта, котре Іисусъ Христосъ своимъ преславнымъ воскресеніемъ довершивъ.

Початокъ празднованья Недѣли походитъ зъ часовъ Апостольскихъ, бо такъ въ книгахъ нового завѣта, якъ особливо въ письмахъ апостольскихъ учениковъ находимо мѣстца, изъ которыхъ тое заключити можна. Такъ пише авторъ Дѣяній Апостольскихъ: „Во одну же отъ субботъ (т. е. въ першій день тыжня)*“ собравшимся ученикомъ преломити хлѣбъ“ (Дѣян. 20, 7.); а въ І. Кор. 16, 2. читаемъ: „По единѣй отъ субботъ кійждо васъ да полагаетъ у себе сохраняя, еже аще что благопоспѣшитъ“. Изъ тыхъ мѣстцъ показуеся, що вже за часовъ апостольскихъ мала Недѣля, (першій день тыжня) велике значенье. Яснѣйше тое доказуютъ свѣдоцтва поапостольски. Такъ доноситъ Плиній, намѣстникъ римского цѣсаря въ Витніи не довго по смерти св. Ап. и Евангелиста Іоанна, що христіане сходятся въ опредѣленный день (stato die) передъ сходомъ сонця, и спѣвають пѣсни Христу яко своему Богу, обязуются торжественно присягою выстерѣгати всякихъ беззаконій, а потѣмъ совершають вспѣльный обѣдъ (тайну вечеру). Пѣдъ тымъ опредѣленнымъ днемъ не можна що инного розумѣти, тѣлко недѣлю, що потверждае св. Игнатій Антиохійскій, современникъ Плинія, пишучи до жителей Магнезій: „Колысьте прійшли до отновленія надѣи, то не празднуйте суб-

*) Пѣдъ словами „единъ отъ субботъ“ розумѣеся тутъ и въ І. Кор. 16, 2, першій день тыжня, т. е. наша Недѣля, понеже суббота употребляеся часто въ значенью седмиць, тыжня. Греческій текстъ мае: „ἐν δὲ τῇ μίᾳ τῶν σαββάτων“ — латинскій: „Una autem sabbati“ при чѣмъ примѣчае: Die dominica“. Aug. Bising, *Exegetisches Handbuch, Erlf. des I. Briefes an die Korinther* S. 297 und der Act. Apost.

боту, но день Господній, князя и царя дней, въ который мы черезъ Христа и его смерть получили животь“. — Св. Юстинъ М. же пише въ другѣй апологій такъ: „Въ Недѣлю сходимося всѣ разомъ, понеже то есть день, коли Богъ при сотворенью свѣта роздѣливъ свѣтло отъ тьмы, а Спаситель нашъ Іисусъ Христосъ воставъ отъ мертвыхъ“.

Недѣля есть одже найдавиѣйшій христіанскій праздникъ, и якобы форма всѣхъ праздниковъ; но за для ея старожитности остала и суббота черезъ довги часы въ высокомъ поважанью, и сами Христіане обходили субботу довго яко день праздничный. Особливо восточна церковь уважала субботу черезъ многіи вѣки яко праздникъ, якъ свѣдчитъ св. Августинъ (ep. 19. ad Hieron.), апостольски конституцій (lib. II. c. 59. V. c. 15. 20. VII. c. 23. VIII. c. 33.), св. Атаназій (ом. о сѣющемъ), св. Епифаній (exposit. fidei §. 24.) и инни. Но при тѣмъ всѣмъ було празднованье Недѣли и на востоцѣ всегда высше, якъ субботы. — Но для чого мала суббота у Христіанъ таке значенье? Ученый Кевъ (Cave, *Prim. christ. l. I. c. 7. p. 174*) отвѣчае на той вопросъ такъ: „Понеже Израилтяне були перши, котри приняли вѣру Христову, для того задержалося у нихъ особливше почитанье для Мойсеовыхъ установъ, особливо же для субботы, котору Богъ самъ на памятку отпочинку по довершенью дѣла откупленья установивъ, котрой празднованье черезъ Мойсея остало уряджене, и отъ ихъ попередникѣвъ черезъ такъ многі столѣтія совѣстно хоронене; бо тяжко и прикро було бы для нихъ, если бы той отъ Бога установленый и вѣками освяченный праздникъ оставъ знесеный. Для той причины було для тыхъ часѣвъ рѣчею ростропности, такъ якъ въ инныхъ рѣчахъ, и въ тѣмъ предметѣ увзглядити успособленье и склонности народа, и задержати субботу яко день праздничный“. — Церковь одже увзглядняла по примѣру Христа узасадени мнѣнія и звычаи народа; но если кто больше вымагавъ, и субботу высше якъ Недѣлю хотѣвъ ставити, то такому предпріятію и стремленію Церковь рѣшително спротивлялася. Для того остали осуждени Ебїониты, котри обходили субботу по закону Мойсея, хотя и Недѣлю праздновали, а Синодъ Лаодикейскій (кан. 29.) выразно казуе празднованье субботы ведля закона Мойсеового. Пѣзнѣйше змѣнилися обстояательства, причина упала, и для того устало празднованье субботы.

Отвѣтно до високого значенья мае Недѣля розлични имена: Такъ называеся она день сонця (dies solis), которе имя пригадуе на поганьски часы, но мае такожь христіаньске значенье, которе св. Амброзій высказуе словами: „День Господній есть для насъ преславный и торжествен-

ний, понеже въ той день возсіявъ Спаситель яко восходяче сонце по прогнанью тьмы пекла въ свѣтлѣ воскресенія; для того называея онъ такожь день сонця, понеже го просвѣщае Христось, восходяче сонце праведности“ (Орр. t. III. serm. 61.). У церковныхъ писателей найчастѣйше приходитъ Недѣля пѣдъ именемъ „день Господень“, понеже есть посвящена Господу, прославленью и службѣ Бога, Господа неба и земли, который насъ сотворивъ и ѡткупивъ. Дальше называея Недѣля едина отъ субботъ, т. е. першій день тыжня, якъ выше сказано; — у св. Іоанна Златоуста „день хлѣба“, понеже въ той день особливо собиралися христіане на ломленіе хлѣба т. е. на празднованье тайной вечерѣ. Слово „Недѣля“ производятъ, ѡтъ „не“ и „дѣло“, що пригадуе на приказы церковни ѡтносячися до празднованья Недѣли.“) На востоцѣ часто уживаея имя „воскресеніе“, понеже той день посвященный особливо на памятку воскресенія Христового.

Съ Недѣлею стоятъ въ тѣсноій звязи прочи дни седмицѣ, якъ показуея изъ именъ поодинокихъ дней седмичныхъ и зъ богослуженія седмичного. О богослуженію буде пѣзнійше бесѣда, тутъ тѣлько о именахъ. Въ старѡмъ завѣтѣ числено дни седмични ѡтъ субботы, и такъ называла ся наша недѣля „едина отъ субботъ“ т. е. ведля звычайу еврейского языка: первый день по субботѣ. Коли же въ Церкви христіанскѡй мѣстце субботы заняла Недѣля, уважано той день яко голову седмицѣ, яко первый день, а прочи дни числятся ѡтъ Недѣли, и такъ: Понедѣлокъ, с. е. першій день по Недѣли, Вторникъ, второй день по Недѣли; Середа, середина дней седмичныхъ; Четвертокъ, четвертый день по Недѣли; Пятокъ, пятый день по Недѣли, и Суббота, которе имя для его старожитности въ первобытнѡмъ видѣ задержалося. Латиняне называютъ Недѣлю *feria prima vel dominica*, а потѡмъ понедѣлокъ *feria secunda*, и т. д., но мають такожь назвиска дней изъ поганьскихъ часѡвъ, якъ: *dies Lunae*, *dies Martis*, *Mercurii*, *Jovis*, и т. д., зъ чого и прочи романьски народы и Нѣмцѣ взяли имена дней седмичныхъ. Словеньски народы мають безъ изнятій назвы седмичныхъ дней таки сами, якъ и мы.

Заклученый періодъ часу, ѡтносячій ся до одной Недѣли, называея седмица ѡтъ числа дней, зъ которого состоитъ, або тыждень, ѡтъ старо-словенского тойже день, которе имя означае, що въ протягу седмицѣ тѣи сами дни повертаются.

*) Miklošič, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Wien 1875, II. Band, S. 335, каже: „Недѣля, *dies dominicus*“, eigentlich „non-labor“.

§. 156.

Приписы зо взгляду на празднованье Недѣли.

Велике значенье Недѣли споводовало такъ церковну якъ и мірску власть выдати точни приписы зо взгляду на празднованье Недѣли. Тѣи приписы суть двоякого рода, одни заказуютъ всё, що бы спротивлялося належитому празднованью Недѣли, а други приказуютъ, що до належитого празднованья належитъ. Тѣи законы суть основани на чисто и истинно христіаньскихъ понятіяхъ, и суть явнымъ свѣдоцтвомъ взаимного, счастливого и спасительного согласія обохъ, ѡтъ Бога установленныхъ, властей, мірской и церковной. Пѣзнійше змѣнився той станъ рѣчи въ многѡмъ, якъ низше побачимо.

До першого рода законѡвъ належитъ:

1. *Заказъ всякихъ тяжкихъ служальчихъ праць*, котрый заказъ Богомъ даный Церковь много разъ повторила, и точно опредѣлила, якъ норовоученіе подробно выказуе, а мірска власть многими законами изъ своей стороны потвердила. Такъ споминае историкъ Евзебій о двохъ законахъ Цѣсаря Константина В. (Euseb. vit. Constantini, IV., 18—20.), которыми заказуе войску въ Недѣлю всяки мунитры, и приказуе ити до Церкви; а таки законы суть дуже численни, и до нынѣшнихъ часѡвъ хоть по части заховуются. Еще строжши были дотычни законы, ѡтносячися до мірянъ. Изняти были ѡтъ того заказа случаи потребности, межи котрыми особливо на згадку заслугуе позволенье заниматься зъ важной причины и за вѣдомостію пароха польными роботами въ часѣ жнивъ. — Церковни законы не остави въ тѡмъ взглядѣ змѣнени, а законы австрійски найновшихъ часѡвъ такъ кажутъ: „Арт. 13. Никого не можна силовати, щобы въ дни празднични ему чужон Церкви або общества религіенного вздержався ѡтъ работы. Въ Недѣли однакожь належитъ застановити пѡдчасъ богослуженія всяку ненагло потрібну публичну роботу. Дальше дожно въ дни празднични якои ни будь Церкви або общества религіенного пѡдчасъ головного богослуженья зашитися въ поближу дому божого все, що могло бы споводовати перешкоду або обиду (*Störung oder Beeinträchtigung*) празденства. — То само мае заховатися при звычайныхъ (*herkömmlich*) походахъ (процессіяхъ) на тыхъ площаяхъ и дорогахъ, черезъ котри походъ переходитъ“ (Законъ изъ 25. Мая 1868.).

2. *Заказъ судовыхъ пересправъ*, съ изнятіемъ служащъ наглои потребности. Таки законы выдавъ Константинъ В. (Cod. Theod. lib. II. tit. 8. de feriis), Валентиніанъ старшій, и молодшій, а по ихъ примѣру королѣ и Цѣсарѣ пѣзнійшихъ

вѣковъ. Въ Австрій суть т. зв. праздники судовіи (Gerichtsfestien) въ слѣдующіи дни: Всѣ Недѣли и приказани дни празднични; отъ праздника Рождества Христова до праздника трехъ царей (Богоявленіе); отъ цвѣтної Недѣли до свѣтлого Понедѣлка; крижовіи дни; отъ праздника божого тѣла до слѣдующаго Четверга. — Для Галичины вышло слѣдующе роспорядженъе, котре въ оригиналѣ наводжу: „Es ist hierorts beschwerdlich zur Sprache gebracht worden, daß die k. k. Bezirksämter an griech.-kath. Feiertagen Gemeindevorsteher, Gemeindebevollmächtigte und einzelne Anjassen des gr.-kath. Ritus und dies unter Geseßesstrenge und auf solche Stunden vorladen, daß dadurch die Vorgeladenen von dem Gottesdienste und dem Religionsunterrichte zurückgehalten werden. Ich sehe mich daher veranlaßt, dem Herrn Vorsteher in Erinnerung zu bringen, daß in fraglicher Beziehung die Bestimmungen des hohen Erlasses des bestandenem Ministeriums des Inneren vom 20. Jänner 1849 (N.-G.-B. Nr. 98, Ergänzungsband) strenge zu beobachten sind, welche mit dem Justizministerial-Erlasse vom 1. Februar 1849 auch auf gerichtliche und Steuer-Agenten ausgedehnt worden sind. Lemberg, den 15. Juni 1861. Z. 750 (praes). In Abwesenheit Sr. Excellenz des Herrn Statthalters. Mosch m. p.“ А высшій ц. к. краевый Львовскій Судъ освѣдчивъ Митр. Консистоіи подъ днемъ 13. Студня 1864 ч. 30326 слѣдующе: „Das k. k. Oberlandesgericht beehrt sich dem hochwürdigem griech.-kath. Metropolitan-Consistorium in Erwiderung auf die geehrte Zuschrift vom 29. September 1864, Z. 4536, zu eröffnen, daß gleichzeitig sämtliche Gerichte an die genaue Befolgung der hob. Justiz-Ministerial-Befehls vom 25. Jänner 1849, wienach alle Vorladungen der Rutenen zum Erscheinen vor öffentlichen Behörden an griech.-kath. Feiertagen zu beseitigen sind, erinnert wurden“. При тѣй случайности згадую хоть для исторіи еще слѣдующи роспорядженъея относихся до згаданныхъ двоухъ заказѡвъ: Епископска Консистоіа Перемыска рѣшеніемъ зъ дня 15. Жолтня 1814 ч. 1345 каже: На многихъ мѣстцахъ отправляются въ Недѣли и Свята ярмарки, що на подставѣ найвысшихъ (цѣсарскихъ) постановленій заказуеся. — Курендою тойже Консистоіи зъ дня 19. Вересня 1817 ч. 1746 заказуются на основѣ рѣшенія Губерніи зъ дня 22. Серня 1817 ч. 40170 ярмарки, суды, музыки вѣ часѣ богослуженія.

3. *Заказъ посвѣщати театры и публични мірски забавы*, котрый заказъ бувъ выданный въ тѣмъ намѣренію, щобы вѣрни мали больше часу до службы божои и хоть оденъ день посвѣтили исключно Богу. Кромѣ того мала Церковь еще инну причину наставати на совѣстие захованъе сего закона, а именно, щобы ухоронити вѣрныхъ отъ соблазней, яки имъ зо стороны жидѡвъ и язычникѡвъ грозили. Жиди обходили день субботный съ пересажденою трусливостію, и наименьше дѣло уважали за велике беззаконіе, но натомѣсть

отдавалися наибольшій распустѣ, такъ що ихъ святкованъе субботы обще называно „luxus sabbatarius“. Не меньша соблазнъ грозила вѣрнымъ зо стороны безбожныхъ видовискъ поганьскихъ, для того заказуе четвертый Синодъ Картагійскій посвѣщанъе видовискъ въ дни празднични подъ карою клятвы, (кан. 88). Яка нынѣ въ тѣмъ взглядѣ практика, не треба и згадовати.

4. *Заказъ въ Недѣлю постити*. Яко причину того закона наводитъ Кассіанъ, (Collat 21. с. 20), що тое дѣеся изъ почтенія для воскресенія Христова, котре не въ смутку но радостно належитъ праздновати; що каже и авторъ апостольскихъ конституцій. (Lib. V. с. 20). Впрочемъ при установленію того закона мала Церковь безъ сомнѣнія на оцѣ слова Иисуса Христа, що тогда належитъ сумовати, коли женихъ возьметъ отъ насъ.

До другого рода законѡвъ належатъ:

1. Першій и найважнѣйшій законъ бувъ, *щобы каждый вѣрный присутствовалъ недѣльному богослуженію*. Якъ совѣстно вѣрни заховували той законъ, свѣдчатъ письма не только христіанскихъ, но и поганьскихъ писателей; ревностъ Христіанъ була въ тѣмъ взглядѣ такъ велика, що если кто физично бувъ перешкодженый присутствовати богослуженію, то старався, щобы хоть черезъ діакона були му прислани святѣйши дары. Такъ пише св. Юстинъ Мученикъ: „Въ Недѣлю сходятся всѣ, котри въ городахъ и по селахъ жиють, на едно мѣстце. . . . Всѣмъ притомнымъ роздѣляются и удѣляются тѣи рѣчи, надъ котрыми були говорени благодарствени молитвы; непритомнымъ же посылаются черезъ діаконѡвъ“. (Apol. I. n. 67.) То само посвѣдчае авторъ апостольскихъ конституцій (I. II. с. 59.) Тертуллианъ, (de fuga с. 14., Apol. с. 7.) и инни. Но не только въ день, но такожъ и въ ночи зъ Субботы на Недѣлю отправлялося богослуженіе, на котре вѣрни якъ найчисленнѣйше учащали. — Коли побнѣйше ревностъ въ богослуженію стала остигати, выдала Церковь строги законы противъ преступникѡвъ. Кто безъ важной причины три Недѣли не прійшовъ на богослуженіе, на того постановлена була кара клятвы (Синодъ Сардикейскій, кан. 11. — Сян. Трулянскій к. 80.); такъ само постановлени були кары на тыхъ, котри не на цѣле богослуженіе, только на якусь часть приходили, а коли часто случалися выпади, що многи передъ концемъ Службы божои выходили, выдали почастни Синоды законы, силою котрыхъ тѣи, що передъ концемъ Службы божои зъ Церкви выходили, подлягали тяжкимъ карамъ (Cone. Narbon (a. 506.) can. 47. Aurelian. I. (a. 511.) с. 26 Aurelian. III. (a. 538.) с. 29.). — Ведля законѡвъ церковныхъ обовязанъ бувъ каждый вѣрный присутствовати

Службъ парохіальной, пѣніѣше ѳтступила вправдѣ Церковь ѳтъ строгости того закона, но и нынѣ приказано есть пѳдъ тяжкимъ грѣхомъ „въ Недѣли и Свята Службы божои и науки духовной слухати.

2. *Торжественное настроенье духа мало и на внѣ объявляются*, и для того христіане старались въ праздничный день въ краснѣйшій одежи явитися. Найрадше одѣвались въ бѣли одежи, котру фарбу вже погане уважали яко знакъ радости, а христіане яко знакъ невинности и одежи тыхъ чистыхъ духѳвъ, котри передъ престоломъ Всевышнѣго Бога прославляютъ (Дѣян. 10., 30. Апокал. 15., 6. 19., 8.). Христіане одѣвались одже въ дни празднични въ свѣтлу одѣжъ, чимъ хотѣли оказати, що и ихъ души суть особливо въ той день украшени цвѣтами христіанскихъ добродѣтелей, якъ пише П. Левъ Великій: Если есть розсудно и въ певнѳмъ взглядѣ обовязокъ, въ праздники свѣтлѣйше одѣватися, и одежію тѣлесною объявляти радѳсть душевну, чижъ не годится, щобы душа Христіанска, котра есть истиннымъ и живымъ храмомъ Бога, украсила себе, и намѣряючи праздновати таинство ѳткупленья о тое печаливо старалася, щобы ей не безобразала ніяка замаза неправедности?“ (Бес. 41.)

Кромѣ того украшали Христіане въ дни празднични такожъ и Церкви, и для того употребляли въ тѣи дни бѳльше свѣтла, богатши ризы, и старались о торжественнѣйшій спѣвъ при богослуженію, якъ звичайно.

Всѣ тѣи звичаи и законы стремили до того, щобы вѣрни день святой истинно и правдиво по Христіански обходили, и щобы ихъ душевне настроенье такожъ и на внѣ для славы Бога и созидаія братій объявлялося. Приписы зо взгляду на празднованье Недѣли суть зо стороны церковной и днесъ правосильни, и ѳтносятся не тѳлько до Недѣли, но и до всѣхъ прочихъ приказаныхъ Праздникѳвъ. — Синодъ Замостскій такъ пише: „Понеже праздники не для того суть установлени, щобы народъ свободный ѳтъ тяжкихъ праць, ѳтдавався пѣтикамъ и танцямъ, або ходивъ по торгахъ и инными мірскими справами занимався, но щобы сходився въ Церкви на богослуженія, и тѣи дни дѣлами боговѣйними Богу посвящавъ: для того наминае святой Синодъ всѣхъ, щобы не тѳлько присутствовали богослуженіямъ, проповѣди, чтенію и катехизаціи, до чого суть обовязани; но такожъ, щобы вздерживалися ѳтъ всего непозволенаго, и ѳтъ того, що до заказанаго провадитъ, и щобы заховували, якъ каже св. Августинъ Субботу (т. е. праздникъ) не тѣлесно, не збытками юдейскими, котри свободный часъ надуживаютъ на беззаконія: бо лучше бы зробили, если бы цѣлый день копали, якъ танцѣвали и пили. — Кромѣ того, понеже писано есть: „Помни день субботный, еже святити его . . да не со-

твориши всякаго дѣла въ оны, ты и сынъ твой, и дщерь твою, и рабъ твой, и раба твоя, и вошь твой, и ося твое, и всякій скотъ твой, и приплець обитай у тебе“: для того наминае святой Синодъ всѣхъ господарей, щобы своихъ пѳдвладныхъ, искупленыхъ дорогоценною кровію Христа, посылали до Церкви не до работы, если не хотятъ воздати ѳвѣтъ за ихъ души“ (tit. XVI. de juniis et festis).

В) Недвижими Праздники.

§. 157.

Понятіе и подѣлъ.

Недвижими праздники суть тѣи, котри що року въ той самъ день припадаютъ. Межи ними найважнѣйше мѣстце занимае и мовбы средоточіе есть праздникъ по плоти рожества Господа нашего Иисуса Христа, съ котрымъ многи изъ недвижныхъ праздникѳвъ въ тѣснѳй звязи стоятъ; для того теперъ буде бесѣда о празднику Рождества Христоваго и о прочихъ недвижныхъ праздникахъ Господскихъ, Богородичныхъ и нарочитыхъ Святыхъ.

§. 158.

Праздникъ еже по плоти Рождества Господа и Спаса нашего І. Христа.

Найперше належитъ згадати за историчный початокъ того праздника. Праздникъ Рождества Христоваго, котрый теперъ всегда 25. Студня обходится, зѳставъ вѣроятно ажъ въ 4. столѣтію въ цѣлѳй Церкви запроваженный, и здаеся, що Апостолы и ихъ наслѣдники той праздникъ въ его теперѣшнѳмъ видѣ не знали, понеже не ма о нѣмъ споминки въ письмахъ апостольскихъ Отцѣвъ. Тое слѣдуе и зъ того, що въ половинѣ 4. столѣтія, зъ котрого заховалася певна вѣсть о тѳмъ празднику, обходжено го въ розлични дни, що трудно припустити, если бы той праздникъ зъ часѳвъ апостольскихъ походивъ, бо тогда зналибысьмо хоть о спорахъ и росправахъ взглядомъ дня, коли той праздникъ обходити належитъ. По тѳй причинѣ и св. Августинъ не вычисляе го межи праздниками походячими зъ часѳвъ апостольскихъ. Перша хоть непевна вѣсть о тѳмъ празднику находится въ актахъ мученикѳвъ, ведля котрыхъ за часѳвъ Діоклеціана погане власно тогда напали христіанъ, коли они въ Антиохіи праздникъ Рождества Христоваго обходили, и всѣхъ съ Церквою спалили. Ажъ за П. Ліберія (352—366) зѳставъ сей праздникъ въ западнѳй Церкви на день 25. Студня запроваженный, въ

Церкви же восточной обходили той праздник до вѣгй часъ 6. Съчнн разомъ съ праздникомъ Богоявленія, якъ показуея зъ бесѣды св. Іоанна Зл. р. 386 на праздникъ Рождества въ Царгородѣ держанон, въ которой о сѣмъ предметѣ такъ каже: „Еще не минуло десять лѣтъ, ѳтъ коли намъ той день (25. Студия) есть знаемый . . . Найперше обходили го на западѣ, и насъ не давно научили сей праздникъ обходить . . . Найперше бувъ ѳнъ знаемый Римлянамъ, бо они сей праздникъ обходили ѳтъ давна ведля давного преданія“. Початокъ сего праздника есть одже на западѣ, а на востоцѣ бувъ ѳнъ ажъ коло р. 376 запровадженный, и за влѣянїемъ св. Іоанна Зл. всюди „яко мати всѣхъ праздникѳвъ“ принятый.

И истинно есть той часъ дуже отвѣтный, бо не лише сама природа, но и исторія давныхъ народѳвъ подае сказѳвнн, котори радили, щобы сей праздникъ въ тѳмъ часѣ ѳтправляти. Передъ самымъ праздникомъ Рождества Христова суть найкоротши дни, а найдовши ночи, и ѳтъ того часу зачинае день рости а нѳчь малѣти: такъ и тогда, коли Христосъ явився, бувъ майже цѣлый свѣтъ покрытый тьмою невѣрства и идолопоклонства, но коли Христосъ явився, стали тїи тьмы уступати передъ свѣтломъ правды, которе Христосъ зъ неба принѣсъ.

Дальше находимо въ исторїи розличныхъ народѳвъ праздники, котори въ тѳмъ самѳмъ часѣ ѳтбувалися, и котори можна уважати яко образы Христїаньского праздника Рождества Христова. Такъ обходили Египтяне въ тѳмъ часѣ праздникъ Озіра божка сонця; Перзы праздновали свято Мітры божка сонця; Римляне обходили въ той самъ часъ Сатурналіи, яко памятку на золотый вѣкъ, коли уставала рѳжниця межн станами, и всѣ разомъ тѣшилися. Въ той самъ часъ припадали такожь римски Ювеналїи и Сїгілляріи, коли родичи своимъ дѣтямъ розлични дары давали, и Брумалїи (natales invicti solis) въ честь божка сонця, который тогда мовбы относивъ побѣду надъ тьмою. — У нѣмецкихъ народѳвъ припадали дня 25. Студия до 6. Съчнн т. з. wubi Nacht т. е. свянти ночи, зъ ѳтки прїйшло имя Weihnachten, а сѣверни народы обходили тогда праздникъ своего божка Freyr т. з. Jol- и Junifest, въ честь сонця. Народъ Исраильскїй же обходивъ въ тѳмъ часѣ праздникъ освященїя храма на памятку, якъ Юда Макавей очистивъ храмъ Іерузалимскїй. Той праздникъ тревавъ ведля Іосифа Флявія 8 дней, и назывався такожь праздникъ свѣтла, бо тогда жида освѣчали въ ночи свои дома. У Словенъ наконецъ припадавъ въ той самъ часъ праздникъ Коляды, божка веселїя и блаженства.

Всѣ тїи праздники мають щось сходного съ праздникомъ Рождества Христова; бо якъ тїи давни народы праздновали память сонця оживляющого природу, и приносячого

радѳсть и блаженство всѣмъ сотворенїямъ, хотяи тїи слѣдства ложно своимъ богамъ приписовали, такъ и христїане почитаютъ правднве свѣтло, котре свѣту явилося, Христа Бога. Особливо же есть згаданный праздникъ старозавѣтнон Церкви истинно образомъ праздника Рождества Христова: бо якъ Исраильтяне праздновали очищенїе Церкви черезъ Юду, такъ и мы почитаемъ Христа, который очистивъ всѣ храмы жидѳвскїи ѳтъ поверховныхъ, предобразительныхъ обрядѳвъ, а поганьски ѳтъ идолопоклонства, и основавъ нову Церковь правдивого Бога.

Церковь одже запроваджаючи праздникъ Рождества Христова оперлася на тыхъ давныхъ звычайяхъ, и затримала навѣтъ многи обряды, тѳлько дала имъ видъ христїанскїй, якъ н. пр. коляды, подарунки для дѣтей и инни.

Праздникъ Рождества Христова, который всегда въ той самъ день припадае, есть про тое средоточїе всѣхъ недвижимыхъ праздникѳвъ, котри зновъ дѣлятся на праздники Господски, Богородични и нарочитыхъ Святыхъ.

§. 159.

Предпразденьство и попразденьство въ загалѣ и Рождества Христова въ особенности.

Каждый бѳльшїй праздникъ мае свое пред- и попразденьство, который звычай походитъ изъ старого завѣта, въ котрѳмъ бѳльши праздники, якъ: Пасху, Пятдесятницю и пр. обходжено черезъ ѳсѣмъ дней, а для той причины тревае такожь пред- и попразденьство бѳльшихъ христїанскихъ праздникѳвъ звычайно 8 дней, съ изнятїемъ наибѳльшихъ праздникѳвъ, котри мають довше предпразденьство и довше попразденьство. Черезъ тую установу намѣряе Церковь идеу праздника зо взгляду на его божеску и чоловѣческу сторону постепенно живше и точнѣйше представити, якъ бы тое могло статися въ оденъ день, коли самъ праздникъ обходится. И такъ предпразденьство приготавлие постепенно на достойне празднованье самого праздника; самъ праздникъ представляе дотычну идеу особливо зо взгляду на его божеску сторону, а попразденьство кромѣ того учитъ чоловѣка, якъ ѳнъ тую идеу въ собѣ въ житье впровадити мае. Задача пред- и попразденьства состоитъ одже не тѳлько въ тѳмъ, щобы надати самому празднику бѳльше торжество, но такожь, щобы цѣль и идеу праздника въ сердцахъ вѣрныхъ тымъ живше вытиснути и ихъ до отвѣтного захованья въ житью возвати и заохотити.

Предпразденьство Рождества Христова начинаеся ведля церковныхъ книгъ дня 20. Студия, однакожь и цѣлый пѳсть передъ тымъ Праздникомъ, начинающїйся ѳтъ дня св.

Апостола Филипа належить до предпразденьства Рождества Христова, понеже черезъ цѣлый той часъ приготавлиае Церковь на достойне празднованье сего великого Праздника. О томъ предпразденьствѣ, котре есть съ постомъ получене, буде бесѣда въ росправѣ о постахъ. Попразденьство Рождества Христова тревае до 31. Студня, коли той праздникъ отдаеся, однакожь и всѣ слѣдующи праздники и Недѣли ажъ до начала Трїоди належатъ въ певнѣмъ змыслѣ до сего праздника, якъ въ росправѣ о богослуженїяхъ побачимо.

§. 160.

Недвижими Праздники Господски.

Праздники Господски суть постановлены на памятку якого важного событїя зъ житїя Спасителя. Недвижими Праздники Господски суть кромѣ Рождества Христова слѣдующи:

1. *Еже по плоти Обрѣзаніе Господа и. І. Христа*, припадае 1. Сѣчня, т. е. осьмого дня по Рождествѣ, на памятку, якъ Христось ведля Мойсееваго закона въ осьмый день бувъ обрѣзанный, чоловіка же напинае, щобы обрѣзався сердцемъ, и сердцемъ сокрушеннымъ и побожными дѣлами Богу служивъ. Причину, для котрой Церковь сей праздникъ въ томъ часѣ запровадила, дало историчне событіе обрѣзанїя, а потѣмъ поганьски праздники, котри на той часѣ припадали, якъ выше сказано, и котри они великими распустами и беззаконїями освящали. Особливо обходили поганьски Римляне 1. Сѣчня честь своего божка Яна (Janus) и богинѣ Стрены пїятикою и всякими свверными дѣлами; межи Словенами дѣялося подобно въ честь Коляды, коли они ходили съ Туромъ, богомъ вѣины. Щобы тымъ беззаконїямъ таму положити, и ихъ зъ помежи народа выкоренити, запровадила Церковь праздникъ Обрѣзанїя, и приказала той день молитвами и постомъ освящати, и истинно бувъ сей день черезъ много столѣтїй днемъ постнымъ. Перши слѣды сего праздника находимо въ 5. столѣтїю.

Нарѣдъ называе сей праздникъ новымъ рокомъ, понеже тогда зачинаеся рѣкъ гражданскїй. Церковный рѣкъ зачинаеся 1. Вересня, а въ латиньскѣй Церкви першою Недѣлею Адвента. На Руси зачинався колїсь рѣкъ церковный съ Мартомъ по примѣру старозавѣтнои Церкви, но пѣзнѣйше приято звичай греческїй, и церк. рѣкъ зачинаеся 1. Вересня.

2. *Богоявленіе* обходится 6. Сѣчня на памятку крещенїя І. Христа въ рѣцѣ Іорданьскѣй, для того той праздникъ и Іорданомъ называеся. Сей праздникъ мавъ кромѣ своей историчнои причины такожъ бути явнымъ исповѣданїемъ боже-

ства І. Христа, и пригадовавъ кромѣ явного свѣдоцтва Бога Отца такожъ перше чудо Христомъ въ Канѣ здѣлане. Сей праздникъ запроваджено въ Церкви греческѣй вѣроятно вже въ 2. столѣтїю, понеже Климентъ Александрийскїй, который съ початку 3. ст. въ глубокой старости померъ, споминае о нѣмъ яко о давнѣмъ, и такожъ находимо въ дѣлахъ св. Григорїя Ниссейского, Златоуста, Амброзія и инныхъ проповѣди на сей праздникъ. Сей праздникъ бувъ первоначально постановлений на памятку явленья І. Христа черезъ Рождество и при крещенїю, и его выступленїя яко чудотворца въ Канѣ Галилейскѣй, для того и его имя Богоявленіе. Въ 4. ст. приняла и западна Церковь той праздникъ, но въ иннѣмъ видѣ, именно на памятку явленїя Христа межи поганами черезъ звѣзду, котора трѣмъ волхвамъ зъ востока показалася. Онъ называеся такожъ праздникъ Просвѣщенїя, понеже въ той день подобно якъ передъ Пасхою и Сошествїемъ св. Духа катехумены крестилися.

3. *Срѣтеніе Господне*, празднуеся дня 2. Лютого т. е. въ 40 день по Рождествѣ Христовѣмъ, на памятку, якъ І. Христось въ 40 день по Рождествѣ бувъ ведля закона Мойсея до храма принесенный, и тамъ стрѣтивъ го праведный Сїмеонъ, которому Богъ обѣщавъ, що такъ довго не умре, доки не узритъ обѣщаного Мессїю, зъ ѳтти и его имя срѣтеніе (*ἔπαυτῆ—occursus*). До половины 5. ст. не ма о томъ празднику нїякои згадки, ажъ за панованья Цѣсаря Мартіана (450—457) обходжено той праздникъ въ Іерусалимѣ, зъ ѳтки ѳнъ въ Палестинѣ и малѣй Азїи розширился. Р. 526 обходжено той праздникъ въ Антіохїи за панованья Ц. Юстинїана. Колька лѣтъ пѣзнѣйше выбухла въ Царгородѣ велика зараза, на котору много людей умерало, для того приказавъ Ц. Юстинїанъ р. 541, щобы для ѳтверненья строгиои справедливости божио торжественно обходити праздникъ Срѣтенїя, понеже певный боговѣйный мужъ казавъ, що мавъ видѣніе, зъ которого довѣдався, що тая епидемїя тымъ способомъ устане. Запроваджено одже въ Царгородѣ праздникъ Срѣтенїя, щобы „Богъ, который до Сїмеона въ храмѣ прїйшовъ, такожъ и утисненымъ людемъ на помѣчь прїйшовъ“. Зъ Царгорода розширився той праздникъ скоро по всѣхъ восточныхъ церквахъ. Въ западнѣй Церкви мавъ ѳнъ бути запровадженыи р. 494 за П. Гелазїя, щобы вытиснути поганьски праздники, котри въ той часѣ съ великимъ згѣршеньемъ христїанъ ѳтбувалися. Тїи праздники були постановлены въ честь божка Фебруа, при чѣмъ погане свои домы выкурjali смоляками; дальше въ томъ мѣсяци обходили праздникъ очищенья богини Юноны, потѣмъ Просерпїны, дальше праздникъ Пана, божка пастырей и чередъ, *lupercalia* званый, и наконецъ поминки усопшихъ и богѣвъ пѣдземныхъ.

При всѣхъ тыхъ праздникахъ робили обходы, и каждый тримавъ свѣтло въ руцѣ. Щобы народъ ѳтъ тыхъ суевѣрныхъ праздникѳвъ ѳттягнути, запровадила западна Церковь сей праздникъ, при чемъ такожь свѣчки свячено.

4. *Преображеніе* Христова 6. Серпня на памятку, якъ Христось на горѣ Ѳаворъ въ присутствіи трехъ ученикѳвъ и двоухъ Пророкѳвъ преобразився. Сей праздникъ обходитъ восточна Церковь ѳтъ 7. столѣтія торжественно; въ западнѳй Церкви есть то тѳлько малый праздникъ, который много пѳзниѣше тамъ оставъ принятый.

5. *Воздвиженіе Честнаго Креста* дня 14. Вересня, на памятку вынайденья св. креста, на которѳмъ Христось смерть претерпѣвъ. Причина постановленья того праздника есть така: Елена мати Константина В. велѣла шукати крестъ Христа, и коли р. 326 найшли робѳтники три кресты, и по чудеснѳмъ уздоровленью одной женьщины правдивый крестъ Христа пѳзнали, постановлено той день святковати. Въ р. 614 забрала Перзы Іерусалимъ, и взяли съ собою той св. крестъ, надѣючись дорогого окупу; но р. 628 були ѳтъ Ц. Ираклія побити, и дожны були и св. крестъ ѳтдати; ѳтъ того часу той праздникъ еще торжественнѣше обходжено, а на памятку, що Христось на тѳмъ крестѣ умеръ, постановлено на сей день строгій пѳстъ.

§. 161.

Праздники Богородичи суть:

1. *Зачатіе св. Анны* 9. Студня, постановлено на памятку зачатія Преч. Дѣвы Маріи. Сей праздникъ находится въ греческѳй Церкви вже въ 6. ст., а въ западнѳй Церкви оставъ запровадженный ажъ въ 11. ст. Первоначально не бувъ сей праздникъ въ честь непорочного зачатія впровадженный, хотя по всѣ вѣки було побожне миѣніе, которе найславнѣйшии учени боронили, що Богъ зо взгляду на заслуги Спасителя захоронивъ Дѣву Марію въ першѳй хвили початія ѳтъ змазы грѣха первородного. Папа Пій IX. оголосивъ сей догматъ на желанье цѣлон кат. Церкви 8. Студня 1854. Праздникъ Зачатія бувъ найвысшимъ рѣшеніемъ зъ дня 17. Червня 1787 знесеный, и було приказано переносити го на слѣдуючу Недѣлю; но тое постановленье оставо рѣшеніемъ ц. к. Министра Просвѣты и Вѣроисповѣданій зъ дня 8. Листопада 1857 ч. 19479 знесе, и роспорядженьемъ Митроп. Литвиновича зъ дня 1. Студня 1857 ч. 6172 приказано, щобы той праздникъ 9. Студня торжественно обходжено.

2. *Рождество Преч. Дѣвы Маріи* дня 8. Вересня на памятку той хвилѣ, коли Марія изъ праведныхъ Іоакіма и Анны народилася. Сей праздникъ запроваджено такожь пер-

ше на востоцѣ, еще въ 5. столѣтію, а ажъ по 200 рокахъ зачали го и на западѣ обходити, найперше въ Испаніи а потѳмъ въ цѣлѳй западнѳй Церкви по приказу П. Сергія I. (658—667).

3. *Покровѣ Пресв. Богородицы* 1. Жовтня, запровадженный на памятку, якъ преч. Дѣва ѳтвернула велике несчастье ѳтъ Царгорода, при чемъ видѣли побожни монахи, якъ она своимъ омофорѳмъ городъ прикрывала. — Сей праздникъ не обходится торжественно.

4. *Входѣ въ Храмъ Пресв. Богородицы* дня 21. Листопада на памятку, що праведни родичи привели Дѣву Марію до храма, и еи на службу Богу посвятили, где она до 14. року житья перебула. Той праздникъ установлено въ Царгородѣ р. 730, зъ ѳтки ѳнъ всюди на востоцѣ яко нарочитый праздникъ бувъ принятый. Въ западнѳй Церкви запровадженный найперше во Франціи р. 1374 черезъ П. Григорія XI. а р. 1585 черезъ П. Сикста V. для цѣлой Церкви, но на западѣ не обходится торжественно.

5. *Соборѣ Пресв. Богородицы* 26. Студня въ другій день праздника Рождества Христова, въ тѳй цѣли постановлений, щобы мы, поклоняючися рождшомуся Іисусу, ѳтдавали честь и его божѳй матери, при чѳмъ такожь споминаеся, якъ Марія передъ Иродѳмъ до Египта по приказу ангела утѣкала. Сей праздникъ есть дуже давный.

6. *Благовѣщеніе* Пресв. Богородицы 25. Марта на памятку той хвилѣ, коли ангель принѣсь Маріи вѣсть, що она выбрана на мать Сына божого. Той праздникъ обходила греческа Церковь вже въ першѳй половинѣ 5. столѣтія, якъ посвѣдчае бесѣда патріарха царгородского Прокля въ той праздникъ держана, а Проклій умеръ въ першѳй половинѣ 5. столѣтія. Въ западнѳй Церкви запроваджено той праздникъ въ 7 столѣтію.

7. *Успеніе Пресв. Богородицы* 15. Серпня запровадженный на пѳдставѣ давного преданія, що святе тѣло Маріи не оставо въ земли, но въ третій день було взяте до неба. Сей праздникъ есть дуже давный, якъ межѣ инными показуеся зъ письмъ П. Гелазія, который р. 496 умеръ, и о тѳмъ празднику говоритъ яко о давнѳмъ и обще уважанѳмъ. Всѣ тѳи праздники съ изнятіемъ Покрова обходятся торжественно, мають предпразденьство и попразденьство. Кромѣ того суть еще три праздники въ честь пресв. Богородицѣ, именно: Положеніе честныхъ ризы Пресв. Богородицы, 2. Липня, положеніе честнаго пояса пресв. Дѣвы 31. Серпня и праздникъ состраданія пресв. Богородицы въ десятей пятокъ по Воскресенію. — Въ латинскѳй Церкви есть 17 праздникѳвъ Богородичныхъ.

§. 162.

Праздники нарочитыхъ Святыхъ:

1. Св. В. М. *Димитрія* (26. Жолтня), который за паноуанья Максиміана 26. Жовтня 296 въ Солунѣ мученическую смерть перетерпѣвъ и скоро по смерти чудами вславився, для того восточна Церковь его память щорочно торжественно обходитъ. На западѣ той праздникъ незнаемый.

2. Св. *Архистратига Михаила и прочихъ безплотныхъ Силъ* (8. Листопада). Сей праздникъ запроваджено около 6. ст. на вѣсть, що св. Михаилъ явився, и тымъ оказано союзъ, якій межн людьми и ангелами заходитъ.

3. Св. *Отца Николая* (6. Студня), который по многихъ трудахъ и апостольскихъ працяхъ 6. Студня 342 умеръ, а понеже такъ за житья якъ и по смерти многими чудами прославився, для того не о довго по смерти его яко святого почитали. Мощи св. Николая остали перенесени р. 1096 зъ Мирь Ликійскихъ, где були положени, до города Баръ въ Итали, где доси спочиваютъ, и Богъ явнымъ чудомъ прославляе своего вѣрнаго слугу, зъ его бо мощей плыне всегда миро. Памятку перенесенія мощей св. Николая обходитъ Церковь въ лѣтѣ 9. Мая.

4. Св. *Первомученика Стефана* (27. Студня) т. е. въ третій день по Рождествѣ Христовѣмъ, щобы учтити того святого, который першій кровь свою за Христа проливъ, о чѣмъ св. Августинъ такъ пише: „Вчера праздновались Рождество Господа, днесъ празднуемо Рождество слуги. Рождество Господа обходилисьмо въ той день, въ который днъ изволивъ родитися. Рождество же слуги обходимо въ той день, коли тойже оставъ вѣнчанный“. Зъ того слѣдуе, що сей праздникъ есть дуже давный, если св. Августинъ о нѣмъ, яко обще знаемѣмъ говорить.

5. Св. *Василія В.* (1. Сѣчня) славного Учителя Церкви, который умеръ 1. Сѣчня 353. и за для славныхъ своихъ дѣлъ заразъ бувъ яко Святой почитанный.

6. *Трехъ Святителей, Василія В., Григорія Богослова и Иоанна Златоуста* (30. Сѣчня), котори наибольше боролися съ еретниками, для того Церковь ихъ память щорочно торжественно обходила вѣроятно скоро по ихъ смерти.

7. *Рождество св. Иоанна Крестителя* (24. Червня), щобы ѳддати належиту честь тому Святому, который ведля слѣвъ Спасителя бувъ наибольшій межн пророками. Сей праздникъ, о которѣмъ вже св. Августинъ (ом. 287) споминае, припадае тогда, коли день зачинае малѣти, и то цѣлкомъ ведля слѣвъ Предтечи: „Ему (Христу) подобаетъ расти, мнѣ же малѣти“ (Иоан. 3., 30.). Есть то такожь першій примѣръ въ исторіи Церкви, що день рождества чоловіка торжественно

но обходится, до того бо часу не було ани праздника рождества Маріи, который вѣроятно ажъ въ 5. ст. запроваджено. — Въ честь св. Иоанна Крестителя обходитъ Церковь еще инни праздники, такъ: Усѣкиновіе главы (29. Серпня), на памятку, якъ св. Иоанъ по приказу Ирода бувъ стятый. Тѣло св. Иоанна безъ головы взяли его ученики, и похоронили го коло замку Ирода Махерусъ. Пѳзнійше перенесено тїи мощи до Самаріи, и тамъ ихъ похоронили въ гробѣ Елисея. Голову же св. Иоанна нашли два монахи въ колишнѣмъ домѣ Ирода, и перенесли еи до Сиріи до города Емесы. Тамъ зновъ она запропастилася, и ажъ р. 431 нашлася. Памятку першого и другого обрѣтенія головы св. Иоанна Крестителя обходитъ Церковь 24. Лютого. Потѣмъ зновъ пропала тая голова и нашлася ажъ р. 954, а на тую памятку постановлений церковный праздникъ 25. Мая. Пѳзнійше, коли Сирію Сарацины напали, перенесли Христіане голову св. Иоанна до Царгорода, а р. 1204 взяли еи крестоносцѣ съ собою, и занесли до города Аміенъ (Amiens) во Франціи, где по нинѣ находится.

8. Св. Ап. *Петра и Павла* (29. Червня), котри по довгихъ трудахъ Апостольскихъ въ Римѣ зѳшлися, и оба того самого дня, оденъ мечомъ, другій на крестѣ р. 67 або 68 смерть мученическую перетерпѣли, а Христіане заразъ ихъ праздникъ обходили.

Кромѣ тыхъ недвижимыхъ праздникѣвъ въ честь нарочитыхъ Святыхъ обходила наша Церковь еще инни, котри Синодъ Замостскій причисляе такожь до великихъ праздникѣвъ, но они пѳзнійше остали на виѣ (pro foro) знесени, и называются въ устахъ народа церковными праздниками, понеже они мають въ книгахъ церковныхъ особне праздничне богослуженіе; но вѣрни не суть обовязани въ тїи дни вздержоватися ѳтъ тяжкихъ робѣтъ. Тїи праздники суть слѣдующи: 1. Св. В. М. *Георгія* 23. Цвѣтня; 2. св. Апостола и Евангелиста *Иоанна* 8. Мая; 3. перенесеніе мощей св. *Николая* 9. Мая; 4. св. *Или Пророка* 20. Липня; 5. св. *Анны*, 25. Липня; 6. усѣкиновење главы св. *Иоанна Крестителя* 29. Серпня; 7. св. Священномученика *Иосафата* 16. Вересня, и 8. преставленіе св. Евангелиста *Иоанна* 26. Вересня. Тїи праздники остали одже въ змыслѣ выше опредѣленѣмъ знесени, а распорядженемъ Перемыскон Консistorіи зъ дня 9. Липня 1814 ч. 949 було приказано, щобы ихъ празднованье переносити на слѣдующу Недѣлю. Знесенье тыхъ праздникѣвъ наступило за согласіемъ власти церковной. Св. Престоль Апостольскій видѣвся принужденымъ ограничити число праздникѣвъ, понеже, якъ каже П. *Урбанъ VIII.* въ буллѣ „Universa per orbem“ зъ 13. Вересня 1642, „изъ доносѣвъ Архіепископѣвъ и Епископѣвъ пѳзнавъ, що число праздникѣвъ такъ змоглося, що многи не знаютъ, котри праздники они по силѣ

законів церковних мають заховати, а котрихъ празднованье есть лишене ихъ свободнѣи воли, и для того остигае ревность въ обходженью праздниковъ; що кромѣ того доходятъ до него жалобы зо стороны бѣдныхъ, що они про множество праздниковъ не мають часу до праць на удержанье житья; що въ кѣнци зробивъ досвѣдченье, що многи посвящаютъ дни празднични не службѣ божѣи, но распустѣ и грѣхамъ“, и для того знѣсь той Папа многи праздники. Тое постановленье ѳтносилось впрочѣмъ въ первѣмъ рядѣ до западнои Церкви, такъ якъ и пѣзнійши распорядженья Апостольского Престола. Однакожь и въ рускѣи католическѣи Церкви були тѣи сами обстоятельства и потребности, и для того вже польске правительство удавалось до Риму, чтобы гдекотри праздники остави на Недѣлю перенесени. Тое само повторилось, хоть пѣдъ инными обстоятельствами иннымъ способомъ пѣдъ австрійскимъ правительствомъ. Дня 13. Вересня 1784 до ч. 21426 завозвало Правительство Галицке рускихъ Епископѣвъ, чтобы число Праздниковъ ограничили, а знесени праздники на Недѣлю перенесли, однакожь чтобы зо взгляду на епархѣальну практику задержали тѣи праздники, котри до созиданья вѣрныхъ причиняются и суть потребни. По повторнѣмъ завозванью правительства зъ дня 11. Мая 1786 ч. 12029 выдала Консistoriя на основѣ дворского декрета зъ 19. Липня 1787 пѣдъ днемъ 11. Сѣчня 1788 окружне посланье, въ котрѣмъ распорядила, що слѣдуючи праздники належитъ торжественно обходить: Въ Сѣчню: Обрѣзанье Господне, Богоявленье, трехъ Святителей; въ Лютѣмъ: Срѣтенье; въ Мартѣ: Благовѣщенье; въ Цвѣтнѣи: св. В. М. Георгія; въ Червнѣи: Рождество св. Иоанна Крестителя, и св. Ап. Петра и Павла; въ Липнѣи: Пророка Илїи; въ Серпнѣи: Преображенье, Успенье и Усѣкновение; въ Вереснѣи: Рождество Пресв. Дѣвы, Воздвиженье честнаго Креста; въ Жовтнѣи: св. Димитрія; въ Листопадѣ: св. Архистратига Михаила, Воведенье въ Храмъ; въ Студнѣи: св. Николая, Рождество Христово, Соборъ Пресв. Богородицы и св. Первомученика Стефана; дальше великїи Пятокъ, свѣтлый Понедѣлокъ и Вторникъ, Вознесенье и Понедѣлокъ по Сошествію св. Духа, т. е. праздника св. Троицы. О праздникахъ Зачатїя Пресв. Дѣвы и свѣтѣйшон Евхаристїи кажеться, що они суть въ гр.-как. обрядѣ такъ само якъ и въ лат. обрядѣ праздники, и що ихъ празднованье переносити належитъ на Недѣлю (выше §. 161. 2 сказано, що тое рѣшенье зо взгляду на праздникъ непорочнаго Зачатїя Марїи Дѣвы остало знесене). — Тымъ рѣшенїемъ остало одже число праздниковъ ограничено, а ещѣ болѣше ограниченье наступило за Епископа Львовского Петра Бѣлянського, котрый въ слѣдствїе дворского декрета зъ 28. Вересня 1791 согласився рѣшенїемъ зъ 15. Липня 1792 на перенесенье

слѣдующихъ праздниковъ на Недѣлю, именно: св. В. М. Георгія, св. Пророка Илїи, и Усѣкновения главы св. Иоанна Крестителя. Тая практика заховуется въ нашѣи церковнѣи провинци до нынѣ. *)

*) О празднику св. Священномученика Иосафата, котрый за постоянность въ оборонѣ св. Соединенїя мученическую смерть перетерпѣвъ, не ма въ тыхъ рѣшенїяхъ згадки. Праздникъ того Святого католическои Руси обходится по днесь тѣлько въ Церкви. По мученической смерти св. Иосафата писавъ Митрополитъ Веламинъ Рутскїи до Апостольского Престола межѣ инными такъ: „Возрадовалася руска земля. Перше суху и бесплодну зросила кровь, котру схизматики изъ ненависти протнѣвъ св. Унїи и католическои вѣры пролили“. П. Урбанъ VIII. причисливъ сего Мученика р. 1643 до числа блаженныхъ, а П. Пїй IX. записавъ Го р. 1867 по переведенѣмъ процесѣ канонизаци до числа Святыхъ Угодниковъ божїихъ. При тѣи случайности уважаю необходимымъ навести часть пастырского посланїя б. п. Митрополита Спиридона Литвиновича зъ д. 21. Студня 1866 до ч. Орд. 159., котрый такъ звучитъ: „Послѣдними лѣтами дѣшила на народѣ нашѣмъ въ тѣмъ краю всеслѣдна рука божа въ справедливѣмъ наказанїю за грѣхи людски: огнѣ, потопы водни, посуха, неурожай и повсюдный недостатокъ, на конецъ голодъ, вѣйна и розлични смертоносни хоробы соединилися на погубу любезнаго народа нашего. — Но всемогущїи Богъ и Отець нашъ небесный „щедръ и милостивъ Господь, довготерпѣливъ и многомилостивъ, не до конца прогнѣвается, ниже въ вѣкъ враждуетъ; не по беззаконїемъ нашимъ сотворилъ есть намъ, ниже по грѣхомъ нашимъ воздалъ есть намъ“ (пс. 102., 8.); днесь Онъ милосердїи окомъ поглядае на насъ и подае намъ небесну потѣху въ вѣрѣ святѣи католическѣи, котру устами и сердцемъ исповѣдуемъ; днесь небо отверається и на всерадостну поруку ласки божїи и милосердїя Его являється надъ нами свѣтлѣйша зоря небеснаго Иерусалима, новый Угодникъ божїи и Предстатель за побожнѣмъ народомъ рускимъ: блаженный Священномученикъ Иосафатъ, Архїепископъ Полоцкїи, котрого ѳтъ болѣше якъ двѣста лѣтъ Церковь святая въ молитвахъ своихъ на помощь призываетъ, нынѣ же во всемирну радѣсть по всемъ свѣтѣ католическѣмъ на Олтаряхъ божїихъ яко Святого почитати готовится! Се бо свѣтѣйшїи Отець всехъ вѣрныхъ, блаженнѣйша Голова Церкви Христовои, Пїй Папа IX. духомъ божїимъ проважденный, силою власти даною Му ѳтъ Христа Бога въ ключахъ царства небеснаго, разрѣшати и вязати на небѣ и на земли, торжественнымъ вырокомъ св. Собранїя обрядѣвъ изъ д. 2. Мая 1865 оголосити благозволить: „що безпечно можна приступити до канонизаци, то есть: до поставленїя во Святыхъ блаженнаго Священномучени-

Г) Движими Праздники.

§. 163.

Праздникъ Пасхи. Имя и часъ празднованья.

Средоточіе всѣхъ подвижныхъ праздниковъ есть Праздникъ Пасхи, котрый всегда припадае въ одну изъ Недѣль межъ 22. Мартомъ и 25 Цвѣтнѣмъ: скорше ани пѣзнѣйше не можна праздновати Пасхи. Имя Пасха мае сей праздникъ зъ того, що отвѣчае старозавѣтному празднику того имени. Пасха значитъ переходъ, понеже, коли Израилтяне мали зъ неволи Египетской освобожденными бути, велѣвъ Богъ черезъ Мойсея, щобы каждый Израилтянинъ забивъ агнца, и его

ка Юсафата Архіепископа Полоцкого“, а новѣйшимъ оголошеніемъ на весь міръ христіанскій зъ д. 8. Студня сего року въ неисповѣдиму радѣсть увѣрени есмо, що всесвѣтлѣйшій праздникъ поставленія во Святыхъ Священномученика нашего Юсафата въ первій и славнѣйшій на весь міръ Святини, въ пресвѣтлѣй Церкви св. верховного Апостола Петра въ Римѣ 29. Червня 1867 року обходитися буде. — Возлюбленніи въ Христѣ! Передъ всѣмъ вознесѣмъ горѣ сердца наши и благодарѣмъ Бога Отца небесного, що чудомъ безконечной милости Своєю даруе намъ нового Угодника и Заступника передъ престоломъ славы Своєю, нового Предстателя за нами зъ роду и крови нашихъ: Святого Юсафата, положившого душу свою въ кровавыхъ мукахъ за вѣру святу, за соединеніе католическое, за вѣрный свѣй народъ и за вѣчне его спасеніе; витаймо Его на престолѣхъ Святыхъ нашихъ въ побождѣй радости, яко нове небесне свѣтло, просвѣщающее весь кругъ земный свѣтомъ вѣры божественной и огрѣвающее сердца людски поменемъ любви въ единствѣ св. Духа“. Потѣмъ взывае до жертвъ потребныхъ для покрытъя издержокъ при торжествѣ канонизаціи, и заключаетъ: „Нашимъ заданьемъ буде, цѣле количество збранныхъ жертвъ на руки Преосвященного Архіепископа Назіанзенского киръ Юсифа Сембратовича, всевозлюбленного роднця нашего и заступника народа руского въ Римѣ, а въ сѣмъ дѣлѣ свят. Престоломъ Апостольскимъ постановленого Постулятора якъ найкорше переслати, и при тѣмъ на вѣчну память такъ великого и славного для Церкви и народа нашего событія до всеобщей вѣдомости подати. Надъ симъ же богоугоднымъ предпріятіемъ да явится благодать и благословеніе Господа Бога и Спаса Нашого Иисуса Христа за предстательствомъ Пречистыя Его Матери, святого Священномученика Юсафата и всѣхъ Святыхъ, Аминь“. — Надѣятися, що праздникъ сего Святого Патрона Руси буде колісь народнымъ Праздникомъ католической Руси!

кровію помазавъ дверѣ своего дома, то ангель губитель ихъ мине. Пасха старозавѣтна була одже постановлена на памятку перехода ангела и выбавленья Израильского народа зъ неволи Египетской, а Пасха новозавѣтна постановлена на памятку Воскресенія Христоваго, черезъ котре мы зъ неволи грѣховной есмо выбавлени. Называеся такожъ Великденъ, яко праздникъ Праздниковъ и торжество торжествъ.

Праздникъ Воскресенія Христоваго запровадили безъ сомнѣнія еще Апостолы, и бѣтъ ѡтъ всѣхъ Церквей заразы бувъ принятый, якъ особливо показуеся зъ великого спора о часѣ празднованья Пасхи, котрый спѣръ коло половины другого столѣтія зачався. Восточни Христіане обходили сей праздникъ разомъ съ Жидами, т. е. 14. дни мѣсяца Нізанъ, незважаючи на то, чи той день на Недѣлю або на инный день припадавъ; западни же Христіане обходили той праздникъ въ Недѣлю по 14. дни мѣсяца Нізанъ. Зъ того повставъ спѣръ, котрый вже Папа Аникетъ и св. Поликарпъ въ половинѣ 2. ст. хотѣли залагодити, но безъ успѣха. То само дѣло не удалося и П. Віктору (193—202), ажъ Синодъ Никейскій I. (325) рѣшивъ той спѣръ постановляючи: 1. що праздникъ Пасхи мае обходитися въ Недѣлю по повнолунію весняного рѣвноденствія, т. е. коли день и нѣчь рѣвнаеся; а понеже тое тѣлько межъ 22. Мартомъ и 25. Цвѣтнѣмъ може случитися, для того припадае праздникъ Пасхи всегда въ протягу тыхъ 35. дней. 2. Если бы на той день припадала и жидѣвска Пасха, то есть, если повнолуніе весняне на Недѣлю припадае, то переносится Пасху на слѣдуючу Недѣлю. (Якъ сталося н. пр. р. 1876). Для точного опредѣленія дня праздника Пасхи приказавъ тойже Синодъ Патріарсѣ Александрійскому, щобы бѣтъ каждого року ведля золотого числа опредѣливъ день Пасхи, и тое Римскому Папѣ обвѣстивъ, котрый тое прочимъ Епископамъ до захованья мавъ до вѣдомости подати. Но западни Христіане ѡткнули не одовго потѣмъ кругъ Александрійскій, т. е. золоте число изъ 19 лѣтъ состояще, и вынайшли кругъ 84 лѣтній, въ котрѣмъ ведля ихъ мнѣнія не тѣлько новолунія, но и дни на той самый день мали вернуться. Щобы тое несогласіе усунути, составилъ Теофилъ Алекс. р. 380 кругъ 437 лѣтній, въ котрѣмъ ведля его мнѣнія новолунія и дни на той самый день мали вертатися. Пѣзнѣйше впровадивъ за панованья Имп. Аркадія Аніанъ, монахъ Египетскій, періодъ 532 лѣтній, но той не бувъ на западѣ заразы принятый, и ажъ коли за часѣвъ П. Льва I. зновъ повставъ спѣръ о дни Пасхи, впровадивъ Вікторъ Аквитанскій 532 лѣтній кругъ Аніана въ уживанье. Но незадовго ѡткнули го западни Христіане на ново, бо Діонизій Малый вынайшовъ въ 6. ст. кругъ 95 лѣтній; но той показався ошибочный и до вынайденья дня Пасхи неспособный; для того приняли западни Христіане зновъ

кругъ 532 лѣтній, котрый на востоцѣ отъ часовъ Аніана уживаея. — Для точного опредѣленія дня Пасхи выбираются зъ алфавита Кирилскаго 35 буквы пасхальны, котры называются ключъ граничный, и буква пасхальна певного лѣта означае, кѣлько днями того року Пасха отъ 21. Марта отстоитъ. Тѣи буквы суть въ псалтири такъ расположены, що отъ буквы П на першомъ мѣстци положенои до буквы Ц, котра на остатномъ мѣстци стоитъ, составляютъ 532 лѣтній періодъ, котрый въ псалтири ключъ Алфа называея. Тѣи буквы слѣдуютъ по собѣ не перерванымъ рядомъ и для каждого четвертого року есть буква червено означена, а коли цѣлый періодъ скончится зачинаея зновъ отъ буквы П. Колися одже букву пасхальну вынайде, то легко опредѣлити день Пасхи.

Туоу же букву можна вынайти за помочию таблицѣ Иреней, на котрой лѣта періода 532 лѣтного означени суть буквами отъ П до Ц. Періодъ той зачинаея отъ р. 344, потѣмъ р. 876, дальше р. 1408, р. 1940 и т. д. Щобы найти букву пасхальну певного року, треба отъ того року оттягнути періодъ попереджающей, и потѣмъ шукати на таблиці отвѣтну букву, и ей значеніе ведля слѣдующей таблицѣ: а, 1; в, 2; в, 3; г, 4; д, 5; е, 6; ж, 7; з, 8; з, 9; и, 10; і, 11; к, 12; л, 13; м, 14; н, 15; о, 16; п, 17; р, 18; с, 19; т, 20; с, 21; ф, 22; х, 23; ѿ, 24; ц, 25; ч, 26; ш, 27; ш, 28; з, 29; ы, 30; ь, 31; ѿ, 32; ю, 33; о, 34; ц, 35. — Н. пр. яка есть буква пасхальна р. 1874? Бересея 1874, отъ того оттягаея 1408 яко періодъ попереджающей остае 466 котрому числу отповѣдае на таблиці Иреней буква и = 10; Теперь же, если число буквы пасхальной есть 10 або меньше якъ 10, то додаея 21, и достанея день Пасхи въ Мартѣ: если же есть тое число болше отъ 10, то оттягаея отъ него 10, и маея день Пасхи въ Цвѣтню. Одже въ р. 1874 есть буква и = 10, додаея 21 = 31; для того Пасха припадала 31. Марта. Р. 1875? Оттягаея 1408, остае 467 котрому числу отповѣдае буква х = 23; отъ того оттягаея 10, одже въ р. 1875 була Пасха 13. Цвѣтня. Р. 1876? Оттягаея 1408, остае 468, котрому числу отповѣдае буква м = 14; тѣ оттого оттягаея 10 остае 4; одже Пасха була въ р. 1876 дня 4. Цвѣтня. (Тымъ способомъ опредѣлаея изъ наведенной таблиці день Пасхи. Вирочѣмъ тутъ сказано толькѣ тое, щое въ практицѣ придатне; умѣтно пише о томъ Dr. Gregor Jachimowicz, Abhandlung über die Regeln, nach welchen die Slaven des griechischen Ritus den Oſterttag berechnen. Lemberg 1836, въ рускомъ переводѣ перепечатана въ Рускомъ Сіонѣ р. 1875. Зрѣвнай такожь: Балудянскій, исторія церковная, Виенна 1852 ст. 22. Nilles, Commentarius de computo ecclesiastico, Atrebatі 1864 pag. 93 ss.

Опредѣлвши день празднованья Пасхи, легко вже опредѣлити часъ, коли припадають прочи движими Праздники, понеже они зависятъ отъ Пасхи. Всѣ тѣи Праздники стоятъ съ Пасхою въ тѣснѣй звязи, и ведля того, чи передъ Пасхою, чи по Пасцѣ припадають, належатъ до Предпразденьства або Попразденьства Воскресенія Христоваго.

§. 164.

Предпразденьство Пасхи.

Понеже Пасха есть наибольшій Праздникъ христіанскій, або якъ Церковь выражаея „праздниковъ праздникъ и торжество торжествъ“, для того не ограничаея его празднованье на оденъ день, но повтаряея черезъ цѣлый рѣкъ що Недѣли, а кромѣ того окруженный есть той праздникъ цѣлымъ кругомъ праздниковъ, котры або на Пасху приготавлиють, и предпразденьство Пасхи становлятъ, або идеу и значеніе сего праздника мовбы живше и всестороннійше представляють, и сей великій праздникъ отвѣтно его высокому значенію заключають и до Попразденьства Пасхи належатъ.

До Предпразденьства Пасхи належатъ:

а) Недѣля о Мытари и Фарисею, коли насъ Церковь взывае, щобысьмо начинаючи обходити память страстей Христовыхъ смирился сердцемъ, и такъ приготавлилися на праздникъ свѣтлого воскресенія Христоваго. Таа Недѣля называея такожь початокъ Тріоди, понеже отъ той Недѣли зачинаея богослуженіе зъ Тріоди. Початокъ Тріоди опредѣлаея або такъ що ся отъ дня пасхального 70 дней назадъ числитъ, або такъ: до числа буква пасхальной додаея въ простомъ роцѣ 10, а въ високосномъ 11, и если буде зъ того число меньше отъ 32, то маемо день Тріоди въ Сѣчню; если же число болше отъ 32, то оттягаея 31 и выйде початокъ Тріоди въ Лютѣмъ, и пр. р. 1874 есть число буквы пасхальной 10, до того додаея 10, одже бувъ початокъ Тріоди, або Н. Мытаря и Фарисей 20. Сѣчня.

в) Недѣля о блудномъ Сыну показуе чоловѣкови нескѣчене милосердіе боже, для того взывае го до щирого покаянія; но знаючи, що многихъ не взрушитъ голось любви, читае Церковь г) въ Недѣлю Мясопустну евангеліе о страшномъ судѣ, щобы тымъ грѣшника до покаянія взрушити. Оттакъ показуе чоловѣкови д) въ Недѣлю Сыропустну, якъ святыи часъ поста пережити мае, и якъ молитвою, постомъ и добрыми дѣлами на спасеніе вѣчне собѣ довжень заслужовати. Но подставою всякихъ добрыхъ дѣлъ есть вѣра, бо безъ вѣры не можна подобатися Богу, тому е) Церковь празднуочи въ першу Недѣлю поста память побѣды православія надъ иконоборцами взывае насъ, що-

бысьмо сильно вѣрили въ Христа и уподобилися Богу и Святимъ, котрыхъ намъ Церковь въ образахъ представляе, и котрый образъ мы черезъ грѣхъ обезобразили. Оттакъ ж) показуе намъ въ другу Недѣлю поста подѣ образомъ розслабленого наше сумне состояніе и показуе, що если вытромаемо на предпринятѣй дорозѣ покаянія, и мы будемо очищени; а щобы насъ до дальшихъ праць для нашего спасенія заохотити и покрѣпити, ставляе намъ передѣ очи св. крестѣ а) въ третю Недѣлю поста, напоминаючи насъ въ евангелію, щобысьмо послѣдовали Христу, котрый на тѣмъ крестѣ смерть перетерпѣвъ и насъ ѡткупивъ. Но вже зближаеся свѣтлый праздникъ Пасхи, котрый мы чистымъ сердцемъ довшни обходити, для того и) напоминае насъ въ четверту недѣлю поста, щобысьмо очистили совѣсть въ щирѣй сповѣди, и не дали замкнути собѣ уста черезъ духа нѣмого, ворога нашего спасенія, но высказали все, що намъ на серци лежить въ Тайнѣ Покаянія. Потѣмъ же к) въ пятю и шесту Недѣлю поста показуе намъ межн инными, що наше наибольше счастье состоитъ въ соединенію съ Богомъ, котрого мы въ св. Тайнѣ Евхаристіи пріймаемъ. Страшна седмица посвящена памяти страстей Спасителя и съ великимъ торжествомъ обходится. Часть одже ѡт Недѣли Мытаря и Фарисея есть приготовленьемъ на свѣтлый Праздникъ Пасхи; Церковь свята представляе въ тѣмъ часѣ чоловікови, — якъ при обзорѣ дотычного богослуженія побачимо, — его счастливе состояніе передѣ грѣхопадєніемъ, и его сумне состояніе по грѣхопадєнію, изъ котрого го едиnorodный Сынъ божій выкупивъ, и учитъ го, якъ ѡнъ за помочію благодати божои може и повиненъ двинути изъ рабства ворога спасенія, и стати ся приобрѣтєнымъ Сыномъ божимъ, наслѣдникомъ благъ вѣчныхъ.

§. 165.

Попраздєньство Пасхи.

Черезъ довгий часть приготовляе Церковь свята вѣрныхъ на достойне и правдиво христіанське празднованье Пасхи; все обряды и молитвы предпраздєньства стремятъ до того, щобы приготовить христіанъ, щобы они пріймаючи Агнца пасхального могли щиро и сердечно сказати зъ дѣтьми еврейскими: „Благословенъ градъ ии во имя Господне“. Но якъ Церковь съ великою старанностію приготовляе вѣрныхъ на сей свѣтлый Праздникъ, якъ въ тѣмъ предпраздєньствѣ ѡткрывае передѣ очима вѣрныхъ станъ наибольшого пониженья Сына божого, такъ ѡтсланье въ Праздникъ Пасхи и слѣдующе попраздєньство образъ Его найвысшой, божои славы и величества, а чоловіка учитъ, якъ ѡнъ мае старатися, щобы стався участникомъ благодати ѡткупленья,

Такъ коли намъ Церковь св. въ свѣтлый Праздникъ Пасхи оголосила радостну вѣсть о Воскресенію Христа, Слова, едиnorodного Сына божого, котрый для нашего спасенія стався чоловікомъ, и понижившия до крестной смерти, силою своего божества воставъ изъ мертвыхъ, хоче насъ та кожъ пересвѣдчити о тѣй основнѣй правдѣ христіанства, и для того пригадуе намъ въ Ѳомину Недѣлю, якъ Апостоль Ѳома оставъ наочно пересвѣдченный о воскресенію Христовѣмъ, щобы мы „не видѣвши но вѣровавши блаженство осягнули“. — Но сама вѣра не достаточна до спасенія, вѣра довшна въ дѣлахъ оказоватися, для того напоминае насъ Церковь въ Недѣлю Мироносиць, щобысьмо украсили наши души цвѣтами христіанськихъ добродѣтелей, якъ ти жены, котри спѣшили помазати тѣло Христово дорогоцѣнными олійками: а въ Недѣлю о розслабленнѣмъ учитъ насъ, що кождый, хотѣбы якъ застарѣлый налоговый грѣшникъ може двинути изъ сна грѣховного, если только съ вѣрою и преданностію удасться до воскресшого Христа. Потѣмъ подробнѣйше показуе образы розличныхъ грѣшникѣвъ, котри черезъ щире покаяніе остали оправдани, такъ: въ Недѣлю о Самаряныни представляе налогового грѣшника, котрый служивъ похоти плотскѣй, а въ Недѣлю о слѣпѣмъ грѣшникѣ, котрый бувъ слѣпый для всякой правды и честноты, и живъ въ рабствѣ грѣха, доки и его очи не остали для правды отворени. А коли такъ Церковь всехъ до вѣры въ Христа воскресшого завозвала и ихъ на дорогу духовного ѡтродженья допровадила, заключае кругъ Пасхальный празднуючи въ 40 день по Пасцѣ праздникъ Вознесенія Господня.

Иисусъ Христось совершивъ вже дѣло ѡткупленья рода людского, исповнивъ чашу страстей, задосытъ учинивъ справедливости божѣй, зломивъ силу ада и отворивъ роду людскому замкнени черезъ грѣхъ врата Царства небесного. Апостолы остали достаточно поучени и для справованья ихъ уряда потребною властію выпосажени. Церковь була установлена, и подѣ видиму Голову поставлена: все одже було совершено, для чого І. Христось на свѣтѣ прійшовъ, и все остало такъ заряджене, щобы кождый чоловікъ мѣгъ стати ся участникомъ благодати ѡткупленья. Теперь одже прійшовъ часть, щобы едиnorodный Сынъ божій, котрый для нашего спасенія стався чоловікомъ, вернувъ до своего небесного Отца. Для того взявъ Христось своихъ ученикѣвъ на гору елеоньску, щобы тамъ передѣ ихъ очима вознестися на небеса. На тѣй горѣ зачалося терѣніе Спасителя, тамъ одже мало зачатися и его прославленіе; на горѣ елеоньскѣй видѣли Апостолы Христа въ наибольшѣмъ пониженію, бо тамъ оставъ пѣймаый, звязанный и на незаконный судъ поведеный; на тѣй горѣ мали го такожь узрѣти въ наибольшѣй небеснѣй славѣ. Тутъ

говорить съ ними послѣдній разъ, общіе имъ низпослати Утѣшителя святого Духа, подтверждаетъ ихъ въ ихъ урядѣ кажучи: „Дадесе мнѣ всяка власть на небеси и на земли. Шедше убо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и святого Духа: учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ: и се азъ съ вами есмь во вся дни до скончанія вѣка“, и благословляяци ихъ вознѣсь ся на небо. Тымъ одже остала заключена земска дѣятельность Богочоловѣка, и на памятку той торжественной хвили оставъ запровадженый Праздникъ Вознесенія Господня. Не можна сомнѣватися, що вже Апостолы обходили той праздникъ, котре мнѣніе подѣляе св. Августинъ, коли пише: „Тое, що мы не ведля писанія, но изъ преданія заховуемо, и що на цѣломъ свѣтѣ заховуеся, треба такъ уважати, якъ бы оно було запроваджено отъ самыхъ Апостолѣвъ або отъ Соборѣвъ, якъ н. пр. страсти Господни, его воскресеніе, его вознесеніе, сошествіе святого Духа щороку празднично обходятся“ (Ер. 44. с. 1.). Однакожъ здаеся, що той праздникъ не бувъ заразъ обще принятый, понеже о немъ не спомінають найдавнішии церковни писателѣ восточной и западной Церкви, а Оригенъ вычисляючи христіаньски праздники о вознесенію ничъ не згадуе. Перши слѣды о томъ празднику находятся въ такъ званыхъ Конституціяхъ Апостольскихъ (котри остали написани при концѣ 3. и съ початку 4. столѣтія), котри распоряджають, щобы въ праздникъ Вознесенія невѣльники были свободни отъ работы, понеже въ той день довершивъ Христосъ свое земске житье (Lit. VIII. с. 33.). Той праздникъ оставъ одже вѣроятно обще запровадженый при концѣ третьего столѣтія. Св. Іоанъ Златоустъ и св. Августинъ знаютъ о томъ празднику, бо отъ нихъ маемо бесѣды на вознесеніе.

По вознесенію слѣдуе 10 дней, котри суть властиво попразденствомъ вознесенія, но можна ихъ такожъ уважати яко предпразденство Сошествія св. Духа, понеже въ евангеліяхъ тыхъ дней часто спомінаеся о маючѣмъ снїти св. Духу. Въ томъ часѣ припадае сема Недѣля по Пасцѣ, въ котру воспомінаеся память св. отецъ первого Никейского Собора, котри осудили ересь Арія, и торжественно исповѣли божество Іисуса Христа „Сына божія единороднаго, отъ Отца рожденнаго прежде всѣхъ вѣкъ, Свѣта отъ Свѣта, Бога истинна отъ Бога истинна, рожденна, не сотворенна, единосушна Отцу, имже вся быша.“ И дѣйстно тое воспомінанье есть на дуже отвѣтнѣмъ мѣстци року церковного; бо въ минувши Недѣли показала Церковь всемогущество Христа, опровергнула розлични сомнѣнія о его божествѣ, показала всякого рода людемъ, що тѣлько въ Христѣ и черезъ Христа могутъ бути спасени, а коли обходила и найславнѣйшій доказъ божества Христоваго, его вознесеніе, показуе теперъ въ тую

Недѣлю побѣду вѣры надъ всѣми ворогами, а чоловѣка учить, акъ бнѣ вѣрою въ Христа всѣхъ воровѣвъ своего спасенія може побѣдити.

Въ десятый день по Вознесенію слѣдуе Сошествіе св. Духа, понеже въ той день зѣйшовъ Духъ св. на Апостолѣвъ въ Іерусалимѣ зѣбранныхъ. Сей праздникъ называеся такожъ Пятдесятница, которе имя походитъ або зъ ѳтти, що ѳтъ Пасхи до Сошествія св. Духа есть 50 дней, для того и цѣлый той часъ пятдесятницею называеся, або взяте есть изъ старого завѣта, который мавъ такожъ въ пятдесятый день праздникъ на памятку законодательства на горѣ Синайской, понеже въ пятдесятый день по исходѣ изъ Египта давъ Богъ Израилтянамъ законъ. Той старозавѣтныи праздникъ бувъ образомъ новозавѣтнои Пятдесятницы, и оставъ черезъ него доповненыи и довершенныи. Старозавѣтна пятдесятница пригадовала основанье царства божого (теократіи) въ народѣ избранѣмъ; а новозавѣтна пятдесятница обходитъ памятку царства божого нового завѣта, до которого суть покликани всѣ роды землѣ; законодательство Синайске обовязовало народъ избранныи до работы закона, а черезъ сошествіе св. Духа остали всѣ люде покликани до свободы дѣтей божихъ; Духъ св. накланье насъ до исповненія закона не zagrożеньемъ каръ, но возбужденьемъ въ насъ дитинной любви; на Синаи выписавъ Богъ законъ на каменныхъ таблицахъ. Духъ св. же записуе законъ любви Бога и ближнього въ нашихъ сердцахъ чертами незатераемыми. По старозавѣтнѣи Пятдесятници приносили Израилтяне Богу первенцѣ земскихъ плодѣвъ, Христіане же приносятъ Богу цвѣты и плоды добродѣтелей, котри въ нихъ родятся за помочію благодати св. Духа. — Такожъ и пора року, коли Пятдесятница празднуеся, есть дуже отвѣтна; бо въ томъ часѣ находится цѣла природа въ своѣмъ найкрасшѣмъ блеску, що узмысловляе дѣйствія св. Духа въ сердцахъ вѣрныхъ, котри за помочію ласки св. Духа очистилися отъ змазы грѣховной, и украсилися добродѣтелями. Зъ ѳтти повставъ звычай, що Христіане въ той день украшаютъ Церкви и свои дома зелеными деревьями и цвѣтами, про що и самъ праздникъ у многихъ называеся зелеными святыми. У насъ мае той праздникъ такожъ имя Русалѣ, которе имя походитъ зъ часѣвъ поганьской Руси, котора въ той часъ чтила божища Русалки. Христіане задержали имя, но въ значеню Христіаньскѣмъ. У св. Григорія Наз. приходить той праздникъ подъ именемъ День святого Духа.

Той Праздникъ походитъ безъ сомнѣнія зъ часѣвъ апостольскихъ, бо певно Апостолы не залишили що року обходити памятку той торжественной хвили, коли нагтїемъ св. Духа остали вповнѣ просвѣщенни, и коли Церковь христіаньска на внѣ властиво остала основана. Суть

учени, котори припускають, що вже в Дѣянїяхъ апостольскихъ, именно в гл. 2., ст. 1. и гл. 20., ст. 16. св. Лука говоритъ о христіанской Пятдесятниці, но инни съ бѣльшою вѣроятностію тїи мѣстци ѡтносятъ до старозавѣтної Пятдесятниці. Но маемо инни неоспорими свѣдоцтва о апостольскѣмъ початку сего праздника; такъ о нѣмъ говоритъ св. Юстинъ М., св. Иреней, Тертуллианъ, Оригенъ, а св. Августинъ на мѣстци выше наведенѣмъ выразно приписуе его початокъ апостольскимъ часамъ.

Пятдесятница мае такожъ попразденство, которе тревае до слѣдуючої Суботы, коли сей праздникъ заключаеся, або якъ церковни книги выражаются, ѡтдаеся. Вѣ давнихъ часахъ обходили христіане цѣлый той тыждень празднично и вздерживалися ѡтъ тяжкихъ работъ, теперь есть тѣлько вѣ Понедѣлокъ великій праздникъ, который вѣ церковныхъ книгахъ называеся „Понедѣлокъ святаго и животворящаго Духа“; вѣ нашихъ літургиконахъ же есть на той день рризначена такожъ служба пресвятѣй Троици, и той день называе Синодъ Замостскій Праздникомъ Пресвятой Троици, вѣ который мы торжественно исповѣдаемъ вѣру вѣ Бога вѣ Троици святѣй единого. Початокъ того праздника есть на западѣ, и то вѣ пѣзнійшихъ часахъ. До осьмого столѣтїя праздновали го тѣлько вѣ гдекоторыхъ околицяхъ, и Римска Церковь не була за его впровадженнямъ; дальше обходили той праздникъ не вѣ той самъ день, одни вѣ Недѣлю передъ адвентомъ, други вѣ Недѣлю по Сошествїи св. Духа, ажъ П. Іоанъ XXII. († 1334) распорядивъ, щобы той праздникъ бувъ вѣ цѣлѣй Церкви вѣ першу Недѣлю по Сошествїи св. Духа обходженый.

До подвижныхъ Праздникѣвъ причислити належитъ такожъ Недѣлю всѣхъ Святыхъ, т. е. першу Недѣлю по Сошествїи св. Духа. Понеже не було можливе память всѣхъ святыхъ Мученикѣвъ, Исповѣдникѣвъ и т. д. особно обходити такъ для малого числа дней року, якъ и для того, що многихъ Святыхъ имена були незнаеми, а Церковь уважала за святу довжнѣсть ихъ святу память почитати, для того вже вѣ першихъ вѣкахъ установлено день посвященный памяти и почитанью всѣхъ святыхъ Угодникѣвъ божихъ, и на востоцѣ бувъ той Праздникъ вже вѣ 4. столѣтїю обще знаемый и обходженый, якъ свѣдчить св. Іоанъ Златоустъ вѣ „Похвалѣ всѣхъ Святыхъ, котори на цѣлѣмъ свѣтѣ мученическую смерть перетерпѣли“. Зъ той бесѣды показуеся такожъ, що вже тогда обходила Церковь той праздникъ вѣ першу Недѣлю по сошествїи св. Духа, бо св. Іоанъ Зл. такъ зачинае свою бесѣду: „Еще не минула Седмица, ѡтъ колїсмо праздновали Пятдесятницу, и зновъ приспѣвъ мученической хоръ або полки мученикѣвъ не меньши ѡтъ тыхъ полкѣвъ ангел-

скихъ, котори Іаковъ видѣвъ“ (Быт. 32., 2.). Зр. S. Chrysost. opera ed. Migne t. II. col. 705 ss. — На западѣ оставъ той праздникъ о много пѣзнійше запровадженый при слѣдуючѣй случайности: Цѣсарь Фокасъ подаривъ П. Бонифатїю IV. р. 610 выставленый ѡтъ Марка Агрїппы пантеонъ, вѣ которѣмъ мѣстїилися розлични поганьски идолы. Папа перестроивъ тую будѣвлю на христіанскую Церковь, велѣвъ до неї перенести мощи многихъ Святыхъ, посвятивъ тую Церковь вѣ честь Пресвятой Богородицѣ и всѣхъ Святыхъ, и запровадивъ вѣ Римѣ праздникъ всѣхъ Святыхъ, который припадавъ на 12. Мая, понеже то бувъ день освященїя Церкви. Вѣ цѣлѣй западнѣй Церкви оставъ той праздникъ запровадженый черезъ П. Григорїя III. р. 731, не, якъ инни кажуть, черезъ П. Григорїя IV. р. 834, понеже за той праздникъ згадае Martyrologium Bedae († 735) и вже Алькуину знаемый той праздникъ пѣдъ именемъ: Omnium Sanctorum. Коли той праздникъ оставъ перенесеный на день 1. Листопада, не вѣдомо. Нашъ народъ называе день св. Космы и Дамїана, который 1. Листопада ст. ч. припадѣе, такожъ днемъ всѣхъ Святыхъ, очевидно ведля аналогїи рим.-кат. обряда.

Дальше до подвижныхъ праздникѣвъ належитъ Праздникъ святѣйшой Евхарїстїи. Початокъ сего праздника есть вѣ западнѣй Церкви, а причина его запровадження есть слѣдуюча: Вѣ Епархїи Люттїхъ во Францїи жила побожна инокиня Юліанна, и она мала видѣнїе, вѣ которѣмъ узрѣла мѣсяць на однѣй сторонѣ притѣмненый, при чѣмъ почувла голосъ божїй, который значенье того видѣнїя пояснявъ тымъ, що вѣ кружѣ праздникѣвъ не достае еще однаго праздника вѣ честь св. Тайны Евхарїстїи. Она сообщила тое видѣнїе тамошному крылошанину Іоанну, который ей напѣмнувъ, чтобы вѣ тѣмъ взглядѣ удалася до Епископѣвъ и ученыхъ богословѣвъ, що она истинно здѣлала. Ученый Доминиканъ Гуго, и Архїпресвитеръ Люттїхскїй Іаковъ Панталеонъ (который пѣзнійше оставъ Папою пѣдъ именемъ Урбанъ IV.) судили, що тое видѣнїе походитъ ѡтъ Бога, и просили тогдашного Епископа вѣ Люттїхъ Роберта, чтобы запровадивъ той праздникъ. Епископъ Робертъ согласився на тое, и созвавъ Синодъ, на которѣмъ хотѣвъ той праздникъ торжественно оголосити; но коли вже все остало приготовлене, умеръ той Епископъ 16. Жовтня 1246 и дѣло остало на короткїй часъ застановлене. На ново порушивъ тую справу выше згаданный Гуго (Hugo); коли оставъ кардиналомъ легатомъ вѣ Нидерландїи, тогда ѡнъ распорядивъ, чтобы все Церкви его легациї обходили той праздникъ. Такъ оставъ той праздникъ запровадженый вѣ Епархїи Люттїхъ и вѣ пограничныхъ Епархїяхъ. Ишло теперь о запровадження сего праздника вѣ цѣлѣй Церкви, що истинно сталося за стараньемъ наслѣд-

ника Роберта Епископа Генрика. Той Епископъ удався до Папы Урбана IV., давнѣйшого Архіпресвитера въ Люттихъ, еъ прошеніемъ, щобы той праздникъ оставъ въ цѣлѣй Церкви запроваджены, и П. Урбанъ IV. выдавъ дня 11. Серпня 1264 конституцію: „Transiturus“, въ котрѣй сей праздникъ для цѣлой Церкви запровадивъ. Но вже 2. Жолтня 1264 умеръ П. Урбанъ IV., а понеже никто не настававъ на торжественно обходженъе сего праздника, не було его празднованъе обще, ажъ доки П. Климентъ V. на вселенскѣмъ Соборѣ Виенскѣмъ р. 1311 конституцію Урбана VI. подтвердивъ, а П. Іоанъ XXII. (1316) еи въ житъе впровадивъ. Слѣдуючи Папы старалися о якъ найторжественнѣйше обходженъе того Праздника, а Соборъ Тридентійскій называе го „побѣдою надъ ересію“, и анатема видае на тыхъ, котри бы сей праздникъ ѳтклидали. — Наша св. Церковь обходитъ сей праздникъ торжественно въ втору Недѣлю по Сошествіи св. Духа. И истинно достойно и праведно естъ ѳтдавати честь и славу „хлѣбу преестественному, егоже Ангели и Архангели трепещуще видѣти желаютъ“, не тѣлько при кождѣй инѣй случайности, но такожъ посвятити его почитанью особный день, бо и всѣ инни таинства нашої св. вѣры мы воспоминаемъ и почитаемъ при кождѣмъ богослуженію, а однакожъ на ихъ честь посвящаемъ такожъ и особни дни.“ „Въ правдѣ, каже оденъ ученый, празднуе Церковь ѳтъ Апостольскихъ часѣвъ память установленъя св. Т. Евхаристіи въ страстный Четверъ; но понеже въ той день занимаеся размышляньемъ надъ страстьями и смертію Христа, и для того не може перенятися радостію ѳтвѣтною тому празднику, понеже кромѣ того въ згаданный день многими инными священнодѣйствами естъ занята; для того судила, що естъ ѳтвѣтно запровадити особный праздникъ въ честь того великого дѣла любви Христовой, и то въ часѣ для объявленъя радости ѳтвѣтнѣйшѣмъ.“ „Для покрѣпленъя вѣры, каже П. Урбанъ IV., и для возвышенъя католической вѣры уважалисъмо за достойно и праведно распорядити, щобы въ честь того високого таинства кромѣ церковного празденъства, въ котрѣмъ го Церковь згадуе, бувъ щорочно обходженый особный, торжественный праздникъ Тогда повинни сердца, голоса и уста всѣхъ спѣвати имны спасительной радости, тогда довжна вѣра ликовати, надѣя радоватися, любовь веселитися О щобы любовь для службы божон воспламенила вѣрныхъ, щобы они черезъ тое росли въ заслугахъ у того, котрый дався за нихъ въ цѣну ѳткупленъя, и имъ въ пищу подаеся, и щобы по сѣмъ житью сподобилися бути достойными приняти его яко надгороду“.

Послѣдній праздникъ, котрого часъ празднованъя зависить ѳтъ дня Пасхи, естъ „Праздникъ состраданія

Пресвятой Богородицѣ“, котрый совершаеся въ пятокъ второй седмицѣ по Недѣли всѣхъ Святыхъ. Сей церковный праздникъ ѳтвѣчае празднику римско-кат. обряда пѣдъ именемъ: „Festum dolorum beatissimae Virginis“, котрый западна Церковь обходитъ въ пятокъ передъ цвѣтною Недѣлею, и его початокъ походитъ ведля свѣдоцтва П. Бенедикта XIV. зъ 15. столѣтія, коли найперше оставъ заведеный въ Епархіи Кольоньскѣй (Köln) черезъ провинціальныи Синодъ р. 1413 по той причинѣ, щобы опровергнути злобу Гусситѣвъ, котри безбожною рукою нищили и обезчещали образы Христа и болязную Матери божон, и щобы учтити велики страданія, котри Матерь божа пѣдъ крестомъ Христа перетерѣла. Коли той праздникъ церковный въ Нѣмеччинѣ оставъ принятый, запровадивъ го П. Бенедиктъ XIII въ цѣлѣй Церкви, а Синодъ Замостскій вычислае го межѣ подвижными Праздниками.

§. 166.

Д) Посты и Загальницѣ.

Важне мѣстце въ роцѣ церковнѣмъ занимають посты, котри Церковь яко дуже спасительне средство до осягненъя вѣчного спасенія постановила въ тѣмъ намѣренію, щобы вѣрніи тѣи особливо дни посвятили на покаяніе и молитву, и такъ не тѣлько приготавлилися на достойне празднованъе великихъ таинствъ христіанскихъ, но такожъ съ бѣльшимъ успѣхомъ старалися осягнути вѣчне спасеніе.

1. Посты суть двоякого рода, тыжневи и рочни. Кождого тыжня естъ въ Церкви восточной пѣсть въ Середу и Пятницу, понеже въ Середу оставъ Христосъ черезъ Юду проданный, а въ Пятницу умеръ на крестѣ. Западна Церковь постить въ Пятницу на памятку смерти Христа на крестѣ, и въ Субботу, въ котрый день Христосъ спѣднувъ въ гробѣ. Тѣи посты походятъ зъ апостольскихъ часѣвъ, якъ зо взгляду на восточну Церковь свѣдчить Епифаній: „Въ Середу и Пятницу естъ приписанный пѣсть; бо въ Середу оставъ Христосъ проданный, а въ Пятницу умеръ на крестѣ. И ведля преданія Апостольского належитъ въ тѣи дни постити, щобы исповнилося писаніе: „Придутъ дніе, егда отимется ѳтъ нихъ (ученикѣвъ) женихъ (Христосъ), тогда постоятсѣ“ (Мт. 9., 15.) Comp. vergae doctrinae de fide eccl. cath. — Звычай западной Церкви, въ Пятницу и Субботу постити выводитъ П. Иннокентій I. тоже зъ апостольскихъ часѣвъ, бо такъ пише: „Если мы Недѣлю для преславного воскресенія Христоваго не тѣлько въ праздникъ Пасхи обходимо, но и кождои седмицѣ цѣлого року, если въ Пятницу постимо за для страстей Христовыхъ, то не повиннисъмо минати и Субботу, яко переходъ ѳтъ смутку до радости. Бо

вѣдомо, що Апостоли сумовали вѣ тѣн два дни, и крылися зъ боязни передъ жидами. Для того не ма сомнѣнїя, що они постили черезъ тѣн два дни. Тѣн ѡтъ Апостолѡвъ заховани посты довжни и мы обходити що тыждня“ (Ер. 1. ad Decent c. 4. in c. 13. Dist. III. de consecr.). Вѣ прочемъ каждый чоловѣкъ обовязаный заховати посты приписани законами его обряда.

Рочни посты, т. е. посты, котри тѡлько разъ вѣ роцѣ обходятся, суть ведля хронологичного порядку церковного року слѣдующи:

а) Вѣ праздникъ воздвиженїя честного и животворящего креста дня 14. Вересня ст. ч. на памятку событїя наведеного выше при тѡмъ празднику.

в) Пѡстъ передъ Рождествомъ Христовымъ, котрый намъ пригадуе, якъ побожни патріархи и праведники старого завѣта вѣ постѣ и молитвѣ ожидали на приходъ Спасителя и есть установленый, щобы насъ приготовить на достойное празднованье Рождества Христоваго. О початку сего поста суть розлични мнѣнїя. Ведля Дуранда (Ration. div. off. l. VI. c. 2.) бувъ той пѡстъ ѡтъ самого Апостола Петра запроваджений, що однакожь не есть вѣроятно, понеже самъ праздникъ Рождества Христоваго оставъ много пѡзнѣйше запроваджений. О приготовленью на праздникъ Рождества Христоваго говоритъ авторъ омилїи находящихся вѣ додатку до дѣлъ св. Августина, однакожь и зъ того не можна заключити, що бнѣ говоритъ о нашѡмъ постѣ. Перше певне свѣдоцтво о тѡмъ постѣ находится вѣ актахъ Синода Масоньского р. 582, котрый приписуе: „Ut a feria s. Martini usque ad Natale Domini, secunda, quarta et sexta Sabbati jejunetur, et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari“. Зъ ѡтти оставъ той пѡстъ найперше вѣ инныхъ енархїяхъ Францїи, а коло 6. столѣтїя вѣ Римѣ принятый, а зъ Риму розширився вѣ цѣлѡй западной Церкви. Зъ западной Церкви перейшовъ той пѡстъ на востокъ, однакожь не передъ 9. столѣтїемъ, понеже Теодоръ Студитъ († 826), котрый росправляє о праздникахъ и постахъ восточной Церкви, о тѡмъ постѣ мовчить. Балудянскїй вѣ своѣй исторїи церковной ст. 284 пише о початку сего поста, „щовъ 10. столѣтїю зачали монахи заховувати той пѡстъ, мїряне же не мали вѣ тѡмъ взглядѣ ніякого закона. Показуеся то зъ того, що вѣ письмахъ Кирилла Александрийского, Василїя В., Иоанна Златоуста, и вѣ канонахъ Собора Трулланского р. 692 не ма о тѡмъ постѣ ніякои згадки, хотяй каноны того собора содержатъ цѣлу дисципину восточной Церкви, и о постахъ многи законы выдають. Вѣ літургичныхъ книгахъ восточной Церкви, котри у словенскихъ народѡвъ зачали писатися вѣ 9. и 10. столѣтїю, находится тѡлько руководство о предпасхальномъ постѣ, и Номоканонъ зъ 9. столѣтїя споминае тѡлько о чотырдесятици. Зъ того слѣдуе, що той

пѡстъ зачали найперше монахи добровѡльно вѣ 10. столѣтїю держати, якъ утверждае Балзамонъ патріархъ Антиохїйскїй; но понеже епископы були найбільше зъ монахѡвъ выбирани, не одовго узаконили той пѡстъ, и мїряне обовязани були вѣ 15. ст. силою закона той пѡстъ заховувати“. — Хотяй той початокъ рождественского поста здаеся за надто пѡзно бути поставлений, понеже Кюдинусъ о нѣмъ вѣ своѣмъ дѣлѣ: *Liber de officiis eccl. et curiae Constantinop.* c. 7. яко о давнѡмъ споминае, то однакожь певно есть, що на востокѣ не оставъ той пѡстъ передъ 9. столѣтїемъ запроваджений.

Пѡстъ рождественскїй начинаеся всегда 14. Листопада т. е. вѣ день св. Апостола Филиппа, для того вѣ устахъ народныхъ такожъ Филипѡвка называеся. Ведля устава „всегда творимъ мясопустъ вѣ 14. день, вѣ память св. Ап. Филиппа непремѣнно, кромѣ дву дней Среды и Пятка, а съ 15. днемъ начинаемъ постъ къ Христову Рождеству. Аще ли случится Среда или Пятокъ вѣ 14. день, вѣ память св. Ап. Филиппа, тогда творимъ мясопустъ вѣ 13. день, на память св. Иоанна Златоустаго, а вѣ Среду или вѣ Пятокъ никакоже дерзнемъ мясопустъ творити, возбранено бо есть святыми правилами“ (Типникъ ст. 149.).

Сей пѡстъ приготовляе вѣрныхъ на достойное празднованье по плоти рождества Христоваго, наибольшого доказа безконечной любви Бога Отца, котрый такъ возлюбивъ родъ людскїй, що Сына своего единородного низпославъ для спасенїя нашего. На тую важну хвилю приготовляе насъ Церковь отвѣтными чтенїями и пѣснями, вѣ тѡмъ часѣ обходитъ праздникъ непорочного зачатїя Пресвятой Марїи Дѣвы, изъ которон хотѣвъ Сынъ божїй тѣло принять, и вѣ тѡмъ часѣ празднуе вѣ Недѣли св. Праотець и св. Отець память той благословенной семїи, изъ которон Христосъ по плоти походивъ.

г) Свята Чотырдесятица або пѡстъ предпасхальный, вѣ которѡмъ часѣ вѣрни дѣлами покаенїя, особливо же молитвою, постомъ и розмышляньемъ о страстяхъ и смерти Спасителя мають приготовитися на достойное празднованье Пасхи, щобы умерли для грѣха и съ Христомъ воскресли до нового, праведного житья. Сей пѡстъ, котрый такожъ великїй пѡстъ называеся, тревае 40 дней по примѣру Христа, котрый передъ распчатїемъ своего учительского уяда 40 дней постивъ, и походитъ вѣроятно зъ часѡвъ апостольскихъ, котри го заховували, вѣ чѡмъ ихъ вѣрни наслѣдовали, и по якѡмъ часѣ перемѣнився той побожный звычай вѣ законъ. Що великїй пѡстъ зъ часѡвъ апостольскихъ походитъ, доказуе межи инными церковный историкъ Евзевїй, котрый вѣ своѣй исторїи (кн. V. гл. 24.) наводитъ уступъ зъ листу св. Иринея до П. Виктора о захованѡмъ за его часѡвъ постѣ.

Причину до того листу давъ спѣръ о часѣ празднованья Пасхи. Якъ вѣдомо, обходили гдєкотри Епископы Азіи праздникъ Пасхи не въ Недѣлю по повнолушію, но въ самъ день повнолунія съ Жидами, хотя бы то не була Недѣля; за тое хотѣвъ ихъ П. Вікторъ выключити изъ церковного общества. Св. Иринея старався Папу ѳтъ того ѳтвернути, и для того въ згаданѣмъ листѣ звернувъ увагу Папы на розличіе въ постѣ, черезъ що однакожь общество церковне не остало нарушене. Св. Иринея пише такъ: „Сей спорный вопросъ тычитя не тѣлько дня (коли постъ кѣнчится), но такожъ и способу поста. Бо гдєкотри думаютъ, що довжни постити тѣлько оденъ день, инни два, зновъ инни три, а инни сорокъ. Они мѣрятъ свѣій день черезъ складанье годинъ дня и ночи. И тое розличіе въ постѣ повстало не въ нашихъ часахъ, но давно за нашихъ предкѣвъ, котори, якъ здаеся, безъ намысла заховуючи давный звичай, несвѣдомо и въ добромъ змыслѣ запровадили той звичай и передали го будучности. Но при тѣмъ всѣмъ заховали согласіе, — и мы хочемо тоежь межн нами заховати, — и розличіе въ постѣ утримало единство вѣры“. Зъ того мѣстця слѣдує, що великій постъ бувъ межн христіанами такъ загальний, якъ праздникъ Пасхи, що ѳнъ одже давно передъ часами Иринея († р. 202) бувъ запроваджений, що одже походить зъ часѣвъ Апостольскихъ. Тертуллианъ естъ такожъ того самого мнѣнія, и Евзебій, который, описуючи посты египетскихъ терапевтѣвъ, зрѣвнує ихъ съ христіанскими постами, и находить ихъ цѣлкомъ согласными; а понеже Евзебій терапевтѣвъ тримає за ученикѣвъ Ап. Марка, для того хоть непрямо признає, що великій постъ походить зъ апостольскихъ часѣвъ. То само мнѣніє высказує Евзебій при описованью синодѣвъ 2. столѣтія держаныхъ въ справѣ спора пасхального, при чѣмъ каже, що предпасхальный постъ бувъ въ цѣлѣй Церкви ѳтъ першихъ часѣвъ знаемый и обовязуючій.

Той постъ трєвавъ ведля Евзебія вже тогда сорокъ дней, що посвѣдчає и св. Василій В. въ ом. 30. о постѣ. Соборъ Никейскій I. распоряджає въ кан. 5., щобы кожного року передъ Четырдесятицею обходжено провинціальный синодъ; а Синодъ Лаодикійскій на многихъ мѣстцяхъ выразно говоритъ о сорокдневномъ постѣ. Зъ того ясно слѣдує, що великій постъ ѳтъ першихъ вѣкѣвъ трєвавъ сорокъ дней. Въ тѣмъ соглашались всѣ Церкви, но инакше рѣчь маєся съ днемъ, коли той постъ начинаєся. Тутъ стрѣчаємъ велики розличія въ розличныхъ околицияхъ. Передъ всѣмъ належитъ примѣтити, що нигде не заховувано постъ сорокдневный безъ перервы: И такъ найперше ѳттыгали ѳтъ тыхъ дней Недѣли, а на востоцѣ и Субботы, въ котори дни не постили; гдєкотри не причисляли великій тыждень до четырдесятицѣ. Такъ одже не оставало на властивый постъ сорокъ дней, а щобы ихъ до-

повнити, причисляно и попереджаючи Недѣли въ певномъ змыслѣ до Четырдесятицѣ; и такъ наибѣльша часть восточныхъ Церквей числила 7 тыжней кромѣ великого тыжня, котрый и апост. конституции (кн. V. ст. 13.) роздѣляютъ ѳтъ Четырдесятицѣ, инни 8 тыжней, инни девять. Зъ того прійшло, що предпраздєньство Пасхи трєває десять тыжней, т. е. ѳтъ Недѣли Мытаревой або ѳтъ начала Тріоди, такъ названого для того, що тогда начинаєся богослужєніє изъ Тріоди. Но всѣ Недѣли ѳтъ Мытаревой Недѣли ажъ до Мясопустной суть тѣлько приготєвленьемъ на Четырдесятицю, въ котромъ то часѣ вѣрни повинни постепенно приготєвлятися на тяжки подвиги душеспасительной Четырдесятицѣ. *)

д) Постъ передъ праздникомъ св. Апостолъ Петра и Павла, такожъ Петровкою званный, бувъ вѣроятнѣо найперше ѳтъ монахѣвъ заховуваный, и ажъ въ пѣзнійшихъ вѣкахъ для почитанья трудѣвъ и смерти тыхъ двоухъ великихъ Апостолѣвъ для всѣхъ вѣрныхъ запроваджений. Той постъ начинаєся ѳтъ Недѣли всѣхъ Святыхъ, и трєває до самого праздника, и не естъ всегда еднако довгій, можебо трєвати найменше 8 дней, а наибѣльше 7 тыжней. Довготу Петрового поста

*) Въ якій день припадає початокъ Тріоди, мясоустъ предпасхальный, и якъ довго буде въ певномъ роцѣ мясоустіє, можна опредѣлити або такъ, що ѳтъ дня Пасхи ѳттыгаєся ѳвтне число дней, або за помощю буквы пасхальной. И такъ довготу мясоустія, котре найкоротше трєває 4 тыжнѣ и 4 дни, а найдовше 9 тыжней и 4 дни, вынаходится такъ: До числа буквы пасхальной додаєся въ простѣмъ роцѣ 31 а въ високосномъ 32, сумму дѣлится черезъ 7, що выйде, означає число седмиць а останокъ число дней; н. пр. р. 1876 була буква пасхальна м = 14; до того додаєся, понеже рѣкъ высокосный, 32; зъ того выйде 46, котре дѣлится черезъ 7, зъ чого выйде 6, а остає 4; одже р. 1876 трєвало мясоустіє 6 тыжней и 4 дни. Початокъ Тріоди: До числа буквы пасхальной додаєся въ простѣмъ роцѣ 10; въ високосномъ 11; если сумма естъ менша ѳтъ 32, то означає день Тріоди въ Сѣчню, если же бѣльша ѳтъ 32, то ѳттыгаєся 31 и маємъ день Тріоди въ Лютѣмъ; н. пр. р. 1876 буква пасхальна м = 14, додаєся 11, выйде 25; одже початокъ Тріоди бувъ р. 1876 дня 25. Сѣчня. Мясоустъ предпасхальный: До числа буквы пасхальной додаєся въ простѣмъ роцѣ 24, въ високосномъ 25; що выйде, если естъ меньше ѳтъ 32, показує день мясоуста въ Сѣчню; если же сумма естъ бѣльша ѳтъ 32, то ѳттыгаєся 31 а останокъ показує день мясоуста въ Лютѣмъ; н. пр. р. 1876 до буквы пасхальной м = 14 додаєся 25 а понеже выйде 39 ѳттыгаєся 31, и остає 8; одже мясопустна Недѣля була р. 1876 дня 8. Лютого. (Само собою розумѣєся, що тое числено ведля Юліаньского калєндаря.)

можно опредѣлити изъ буквы пасхальной такъ: Число буквы пасхальной ѳтягаея ѳтъ 43; останокъ дѣлится черезъ 7; що выйде, покаже число тыжней а останокъ прочи дни поста; и пр. р. 1876 ѳтягаея ѳтъ 43 число $m = 14$; остае 29; тое дѣлится черезъ 7 выйде 4 остае 1; одже р. 1876 тревае Петровка 4 тыжиѳ и 1 день, або 29 дней.

е) Пѳстъ передъ усненіемъ Пресвятой Богородицѳ ѳтъ 1. до 15. Сернія въ честь пресвятой Дѣвы, котра ведля давного преданія передъ своею смертію постила и молилася.

ж) Пѳстъ на Усѳкновеніе честной главы св. Іоанна Предтечи, котрый пѳстъ належитъ заховати, въ якій нибудь день ѳнѳ припадае.

Зо взгляду на захованье постѳвъ говоритъ Синодъ Замостскій такъ: „Якъ не належитъ безъ потребы обтяжати народъ постами, такъ треба старатися, чтобы заховувавъ тѳи посты, котри ведля обряда нашои Церкви и ведля приписѳвъ довжни заховуватися“. Потѳмъ вычисляе выше наведенѳ посты, и при постѳ Петровѳмъ додае: „Св. Синодъ судить, що ѳтъ того Поста можна разрѳшити селянѳ и инныхъ робѳтникѳвъ, або въ части або цѣлкомъ, понеже припадае въ часъ, коли плоды збераються“. Львѳвскій Ординаріатъ распорядивъ пѳдъ днемъ 30. Мая 1788 до ч. 692, що посты передъ праздникомъ Петра и Павла и передъ Усненіемъ ограничени суть на оденъ попереджающій дотычний праздникъ день, а пѳстъ рождественскій на девять дней передъ праздникомъ, дальше що ѳтъ великого поста буде ведля потребы удѣлятися розрѳшеніе, посты же въ Середы и Пятницѳ, потѳмъ на воздвиженіе, Усѳкновеніе и въ навечеріе Богоявленія належитъ заховати, а монахи довжни сохранныи всѳ посты. (Harasiewicz, Annales pag. 612.)

Душпастьрь обовязанъ праздники и посты народу напередъ обвѣстити, и тойже поучати, якъ посты належитъ заховувати, кто и коли може бути ѳтъ поста розрѳшенный и до кого въ тѳмъ взглядѳ належитъ удаватися.

2. Загальницѳ. Суть въ роцѳ церковнѳмъ и часы, коли не ма поста ани въ Середу, ани въ Пятницю. Тѳи часы называються загальницѳ, и черезъ тое хоче Церковь оказати радѳсть, якою есть перенята зъ причины ласкъ въ предидущи праздники ѳтъ Бога полученныхъ. Таки загальницѳ суть; а) ѳтъ Рождества Христового до Навечерія Богоявленія; б) ѳтъ Недѣли Мытаря и Фарисея до Недѣли о блуднѳмъ сынѳ, ведля церковныхъ книгъ, котри кажутъ: „Вѣдати подобаетъ, яко въ сей седмици есть разрѳшеніе и на кѳждо день, даже и въ Середу и Пятюкъ вкушаютъ монаси сырѳ и яйца, (въ 9-ый часъ т. е. о 3. годинѳ съ полудня), мѳряне же ядятъ мясо“. Тую загальницю постановила восточна

Церковь, чтобы ѳтличитися ѳтъ еретикѳвъ Орменѳ, котри въ той тыждень заховували пѳстъ Арцивуріевѳ, якъ кажеся въ Львѳвскѳмъ часословѳ зъ р. 1837 на ст. 302. „Подобаетъ вѣдати, яко въ сей седмицѳ постятся треклятіи армени, мерзскій ихъ пѳстъ, глаголений арцевуріенѳ: Ми же (монаси) на кѳждо день (се же и въ Середу и въ Пятюкъ) вкушаемъ сырѳ и яйца (въ девятый часъ), мѳряне же ядятъ мясо, развращающе онѳхъ велѣніе толккія ересси.“ При седмици сыропустной примѣчае тойже часословъ: „Подобаетъ вѣдати: яко въ Середу и Пятюкъ сыропустный, по 9. часѳ, ядимъ сырѳ и яйца, ради Іаковитовѳ и тетрадитовѳ. г) Свѣтлый тыждень. д) ѳтъ Сѳшествія св. Духа до Недѣли всѳхъ Святыхъ.

§. 167.

Е) Дни заупокойни.

На вѣрѳ въ несмертельность души и воскресеніе тѣлъ операетя звычай Церкви, въ певни дни молитися за тѳми усопшими, котри еще не ѳтпокутовали за всѳ грѣхи на сѣй земли, и въ чистилищи остають. Души ихъ воспоминаются вправдѳ при каждой літургіи особливо же въ Суботу; но кромѳ того суть еще певни дни въ роцѳ памяти усопшихъ помочи потребующихъ посвячени. Таки церковною приказани дни заупокойни суть:

1. Субота мясопустна, для того, понеже въ Недѣлю мясопустну воспоминаея другій приходъ Спасителя на судѳ, чтобы одже Богъ бувъ милостивый тѳмъ душамъ, коли прійде на страшный судѳ.

2. Субота 2., 3. и 4. тыждня великого поста, по тѳй причинѳ, що мы тогда стараемся дѣлами покаянія заслужити собѳ на вѣчне спасеніе, а понеже тѳи души вже сами не могутъ того зрѳбити, для того мы ихъ заступаемо.

3. Субота передъ Сѳшествіемъ св. Духа, для того що Сѳшествіемъ св. Духа заключилося дѣло ѳткупленья рода людского; тому мы молимо Бога, чтобы и души усопшихъ въ нѣмъ участвовали.

Кромѳ того суть въ поодинокихъ окрестностяхъ еще инни дни памяти усопшихъ посвячени, такъ: Понедѣлокъ, або Вторюкъ ѳоминой Недѣли, и инни.

II. ГЛАВА.

Св я т и н М ѣ с т ц я .

§. 168.

Понятіе, историчный початокъ, подѣлъ.

Подъ святыми мѣстцами розумѣемо тіи мѣстца, котри исключительно для богослужебныхъ дѣйствій суть посвящены. Хотя и на кождомъ мѣстци можна Богу честь и славу отдавати (Іоан. 5, 21), то однакожь потрібни и отвѣтні суть для богослужебныхъ чинѣвъ певни тѣи цѣли исключительно посвящены мѣстца, и для того видимо, що и поганьски народы, яке ни будь они мали понятіе о божествѣ, мали для его почитанья особни мѣстца, а Исраильтани выставили по выразному приказу и розпорядженью божому храмъ, котрый яко найбільше святилице почитали, и въ нѣмъ Бога прославляли. Ведени тымъ природнымъ чувствомъ хотѣли и христіане мати свои храмы, но люти гоненія, якимъ въ першихъ вѣкахъ были подвержени, не допуцали тое религійне желаніе сповнити; они были принуждени крытися въ частныхъ домахъ, въ подземныхъ печерахъ, и кожде мѣстце, где тѣлько могли збратися на богослуженіе, уважали за свѣи храмъ. Но якъ тѣлько гоненія на якій часъ утихли, ставили заразъ ведля своихъ силъ дома божіи, особливо же зъ початку третого столѣтія за панованья Императора Александра Севера, котрый христіанамъ хотъ по части спрйавъ. Що вже въ тыхъ часахъ многи Церкви повстали, свѣдчатъ скарги христіанъ, що погане ихъ Церкви розваляютъ (Agrobios adv. gentes l. IV.) и приказъ Діоклетіана христіаньски Церкви замкнути и збурити (Eusebius, hist. eccl. l. VIII. c. 2) яко и декретъ Имп. Галліена до Епископѣвъ выданный, чтобы они мѣстца церковни собѣ одобрали, и на нихъ нови Церкви ставили (Euseb. h. e. l. VII. c. 13). Коли же Христіане за помочію Бога подъ Константиномъ В. повну свободу получили, стали возносити прекрасни будовы церковни, котрыхъ число съ кождымъ днемъ множилося. Зъ тыхъ часѣвъ походить такожь звычай мѣстца для богослуженія назначени посвящати, чтобы ихъ ѳтъ всѣхъ прочихъ мѣстцъ розличити и ѳдѣлѣти. Тое посвѣдчае Евзебій (въ ист. церк. кн. X. гл. 3), где оповѣдае о торжественномъ посвященью Церкви черезъ Константина В. въ Тирѣ выставленои а р. 335 посвященои, и св. Августинъ въ Бесѣдѣ держанѣи р. 336 при подобной случайности, а р. 341 була посвящена Церковь въ Іерусалимѣ въ притомности многихъ Епископѣвъ и Пресвитерѣвъ (Евзебій, житіе Конст. кн. IV. гл. 43, 46). По тѣи

причинѣ не було позволено совершати богослуженіе въ Церкви непосвященѣи, якъ показуеся зъ исторіи житія св. Атаназія, котрый бувъ возваный до отвѣчательности за тое, що літургизавъ въ великѣи Церкви Александрійскѣи передъ еи посвященьемъ. Були одже ѳтъ першихъ вѣковъ христіанства певни св я т и м ѣ с т ц я , котри або исключительно и непосредно для богослуженія були назначени, т. е. властиви дома божіи, церкви, каплицѣ съ принадлежностями або тѣи цѣли посередно служили, якъ кладьбища, больницы, монастырѣ и т. п. Въ слѣдующѣмъ буде бесѣда о домахъ божихъ, т. е. Церквахъ и каплицяхъ, а потѣмъ о кладьбищахъ.

А) Церковь.

§. 169.

Имя, символическое значенье, роды.

ѳтъ коли христіане були въ состоянію свои богослужебни собранія въ особныхъ тому посвященныхъ мѣстцахъ совершати, надали имъ такожь отвѣтні имена. И такъ найдавнѣйше имя здаеся бути „*xvriaxh*“, т. е. господній дѣмъ, зъ чого повстало наше имя „Церковь“, нѣмецке „*Kirche*“, польске „*Cerkiew*“. Инне у давныхъ писателей часто приходяче имя дѣмѣвъ божихъ есть „*ἐκκλησία*“, т. е. собраніе вѣрныхъ на богослуженіе, зъ чого походить латиньске имя „*ecclesia*“, и назвы романьски, якъ: „*l'église*“, „*la chiesa*“ и пр. Имя „Костель“ (польске „*kościół*“) производять ѳтъ давного звычайу Церкви надъ моцями (костями) св. Мученикѣвъ ставити. Приходитъ такожь имя „храмъ“ взяте изъ старого завѣта; — „Василика“ ѳтъ греческого „*βασιλική*“ (*oikía*) яко дѣмъ посвященный почитанью Царя Царей, которе имя прійшло въ уживанье за часѣвъ Константина В. Нынѣ называются василиками тѣлько тіи Церкви, котри въ отвѣтномъ стилю давныхъ василикъ суть выставлены. Церковь называеся такожь поединчо „дѣмъ божій“, „дѣмъ Господень“ ѳтъ своего назначенья, которому имени отвѣчае нѣмецка назва славнѣйшихъ Церквей „*Dom*“ ѳтъ греческого „*δῶμα*“. Нѣмцѣ называютъ бѣльши монастырски Церкви „*Münster*“ ѳтъ *monasterium*, съ которымъ суть получени.

Символическое значенье Церкви есть тройке: Церковь есть образомъ Христа и его царства небесного, понеже тамъ присутствуе Христосъ самъ въ св. Тайнѣ Евхаристіи; потѣмъ есть образомъ царства Христоваго на земли, понеже въ Церкви собираются всѣ члены належачи до мистичного тѣла Христоваго; наконецъ Церковь есть образомъ правдивого христіанина, котрый по словамъ Апостола „Христѣ растеть въ

Церковь святую о Господѣ: о немже создается въ жилище божіе духомъ“.

Ведля достоинства верховного настоятеля различаемъ многи роды Церквей, и такъ суть: Церкви Митрополитальни, Епископски, катедральни, капитуальни, коллегіаты, монастырски и пр., найважнѣйши однакожь суть — о кѣлько то входитъ въ объемъ сего письма — Церкви парохіальни або матерни, и филиальни або дочерни. Парохіальни Церкви мають бѣльши права, якъ дочерни; до ихъ выставленья, украшенья и удержанья обовязани причинятися всѣ, котори до той парохіи належать; въ Церкви парохіальнѣй совершаются всѣ важнѣйши богослуженія, въ дочерныхъ же тѣлько тѣи, котори для ѳддаленья певной части вѣрныхъ суть потрібни. Звычайно совершаеся въ Церкви парохіальнѣй черезъ три Недѣли літургія, а въ четверту въ дочернѣй, если где нема инного звычайу, або бѣльше священникѣвъ. Особливо же есть Церковь парохіальна мѣстцемъ, въ которѣмъ вѣрни обовязани передъ своимъ власнымъ душпаствремъ сповѣдатися и причащатися, и прочи св. Тайны принимати, на катехизаціи и проповѣди учащати, съ изнятіемъ тогда, коли душпастврь за отвѣтнѣйше осудить для певной части своей духовной громады тѣи чины въ дочернѣй церкви совершати. Впрочемъ при тѣмъ треба узгляднѣти такъ права церкви парохіальной, якъ и потреби и звычайи, яки въ певныхъ окрестностяхъ зо взгляду на дочерни Церкви съ часомъ виробилися.

§. 170.

Церковна Архітектура.

Сущни составни части Церкви. 1. Стилъ римскій: вазилики, стилъ византійскій, романскій. 2. Стилъ готицкій. Ренесансъ, рококо.*)

Стилъ будовлей церковныхъ не есть плодомъ людской фантазіи, ѳнъ не основуеся на вымыслахъ людского розума, но на духу и потребахъ христіанства; бо якъ въ старѣмъ завѣтѣ Богъ не оставивъ людскому розумови и воли, якъ

*) Обширно пишуть о тѣмъ предметѣ: Kreuzer, der christliche Kirchenbau. 2. Bde., 2. Aufl. Regensburg. 1860. — Zestermann, die antiken und christlichen Basiliken. Leipzig 1847. — Dr. Johann Kayser, über das Verhältniß der christlichen zur klassischen Architektur. Paderborn 1859. — Laib und Schwarz, Formenlehre des romanischen und gothischen Baustyls. Zürich 1867. — Lübke, Vorlesung zum Studium der kirchlichen Kunst. Leipzig 1866. — Mischbach, Kirchenlexikon. Frankfurt 1846. Basilika, Baufunft, I. 510. ss. 521. ss.

мае бути выставлений и устроений дѣмъ его почитанью и величанію посвячений, но якъ найточнѣйше всѣ самъ черезъ Пророка Мойсея опредѣливъ, такъ и въ новѣмъ завѣтѣ не лишивъ строенне домѣвъ божихъ самому людскому розумови, но опредѣливъ черезъ Церковь, котору Духъ св. во всѣмъ провадитъ, якъ мають бути строени и ставлени храмы посвяченіи для христіанского богослуженія. И для того суть всѣ сущни и головни части христіанскихъ храмѣвъ всѣхъ вѣкѣвъ и народѣвъ еднаки; всюди находимо тѣи части, котори до храма божого доконьче суть потрібни, а различія ѳтносятся до рѣчей, котори не належать до сущности домѣвъ божихъ, но бѣльше до ихъ внутренного и виѣшного украшенья и возвеличенья. Сущни части храмѣвъ христіанскихъ остали всегда тѣи сами, несущни же прибирали различни виды, они були лишени промыслу и розумови людскому, который въ тѣмъ взглядѣ, въ протягу столѣтій величави плоды своей дѣятельности показавъ.

I. До сущныхъ составъ Церкви належить:

1. Еи внутренній видъ, который ѳтъ найдавнѣйшихъ часѣвъ представляе подовговатый чотыроугольникъ (längliches Viereck), который то видъ Церкви приписуе вже авторъ апостольскихъ Конституцій въ кн. II. гл. 57. Но на чѣмъ основуеся той законъ? Одни производять тое ѳтъ вида тыхъ приватныхъ комнатъ, въ которыхъ Христосъ и Апостолы на молитвы собиралися; инни пригадують на ковчегъ Ноя, который бувъ чотыреугольный, якъ каже св. Августинъ: „Ковчегъ Ноя, который мавъ видъ Церкви, бувъ збудованный зъ чотыроугольного дерева“; (до пс. 86. §. 3.) инни зновъ выводятъ той видъ Церкви изъ вида скиній завѣта и храма Соломона, котори тоже були чотыроугольны. Пророкъ Езекииль видить преславу нову (новозавѣтну) Церковь въ видѣ чотыреугольника, (2, 11.) а св. Іоанъ той самъ видъ спостерѣгае въ небеснѣмъ Іерусалимѣ. (Откров. 31., 16.) Тѣи образы и предсказанья були безсомнѣнно мѣродательни при узаконенню, що Церковь мае бути ставлена въ видѣ чотыреугольника; но и они мають всѣ разомъ еще инну, що такъ скажу, первоначальну причину, а тая есть, щобы въ видѣ Церкви узмысловити виѣшній видъ нашон земли, котора ведля тогдашного мнѣнія була чотыреугольна, и то доша ѳтъ востока на западъ, а коротша ѳтъ пѣвночи на полудне. Тое мнѣние удержалося, якъ вѣдомо, дуже довго, и еще въ хроніцѣ Нирнбергскѣй зъ р. 1493 находится карта земли въ видѣ чотыреугольника. Если одже христіане ставили Церкви въ видѣ подовговатого чотыреугольника, то хотѣли тымъ высказати, що до Церкви поклонани суть всѣ концы земли, т. е. всѣ народы цѣлого свѣта. — Той видъ Церкви бувъ до часѣвъ Константина В. исключно принятый, по часахъ же Константина

В. выступає видъ креста, и бѣльша часть Церквей була въ видѣ креста ставлена. Се явленіе въ будовли Церквей слѣдовало природно изъ великого почитанья креста, орудія нашего спасенія, которе особливо тогда поднеслося, коли Константинъ В. въ сѣмъ знаку побѣдивъ, и Церкви христіанскѣй по воли божѣй повну свободу даровавъ. Но и въ сѣмъ видѣ не затерся первоначальный видъ Церкви, бо крестъ состоитъ изъ двохъ подовговатыхъ чотыреугольничѣвъ, якъ каже св. Іеронимъ: „Що инне есть видъ креста, якъ чотыреугольничъ свѣта? На головѣ есть востокъ, на правѣй руцѣ пѣвнѣчъ, на лѣвѣй полудне, а въ ногахъ западъ“. (Hieron. in Marc.) Того самого мнѣнія есть св. Августинъ на многихъ мѣстцяхъ. Крестообразный видъ Церкви представлявъ одже по мнѣнію христіанского преданія крестъ, на которѣмъ всѣ роды чотыреугольного свѣта остави откупленн. Тѣмъ внутренни виды Церкви остави по наши часы.

2. Положеніе Церкви, которе ведля найдавнѣйшого преданія есть на востокъ, т. е. такъ, щобы голова Церкви, або ея найважнѣйша часть, престолъ була на востокъ положена. Такъ приписують апостольски Конституціи (кн. II., гл. 57.), и такъ истинно були давни Церкви ставленн, якъ свѣдчить св. Атаназій: „Блаженни Апостолы для того распорядили, щобы христіански Церкви ставилися на востокъ, щобысьмо поглядали на рай, на нашу давну отчину, изъ которой мы выпали“; Тертуліанъ, и многи инни. Тое положеніе Церкви мае прекрасный змысль, бо коли христіанинъ до Церкви изъ западной стороны входитъ, тое пригадує му, що днѣ отдаленя отъ тѣмъ грѣховни до сонця правды, Христа, на престолѣ въ свят. Евхаристіи утаенного, у которого шукає просвѣщеня и покрѣпленя, щобы мѣгъ дѣстатися до страченои отчины, до рая, до царства небесного.*)

При ставленю новои церкви треба одже заховати тоє давне преданіе, если тѣлько яки непобѣдими перепоны тому въ дорожѣ не стоять, — н. пр. по мѣстахъ положеніе улицъ, инни забудованья — понеже въ противнѣмъ разѣ многи літургични приписы такъ восточного якъ и западного обряда не могутъ бути точно исповненн.

*) Се положеніе Церкви заховуєся такъ въ восточнѣмъ якъ и въ западнѣмъ обрядѣ, якъ свѣдчать всѣ латиньски писателѣ, изъ которыхъ наводжу лише одного: „In ipsa ecclesiae constructione non modo quoad situm versus orientem, sed etiam quoad modum architecturae vetus ac pia traditio servanda est“. (Instructio pastoralis ad Clerum, Eustadii 1871 pag. 103.) Наводжу тоє нарочно, понеже не рѣдко стрѣтитися съ мнѣніємъ, що въ латиньскѣй Церкви строятся храмы съ престоломъ на западѣ.

3. Ведля давного преданія повинни Церкви ставитися на пѣдвышенѣмъ мѣстци, що посвѣдчає Тертуліанъ кажучи: „Дѣмъ нашего голуба (церкви) есть всегда положенный на высокихъ до свѣтла оберненихъ мѣстцяхъ; бо образъ святого Духа любитъ востокъ, знакъ Христа“. (Adv. Valentinian. c. 3.) Сей звычай мае свою причину въ словахъ Христа, котори въ певнѣмъ взглядѣ до рукотворенихъ Церквей ѣтносятся, именно до слѣвъ: „Ты еси Петръ, и на семь каменн созижду Церковь мою, и врата адова не одолѣютъ ей“, (Мат. 16., 18.) котори высказують силу цѣлои Церкви Христовои основанои на скалѣ, котора природно надъ прочи еи окружаючи предметы возносится. Такожъ увзглядняно вѣроятно слова: „Не можетъ градъ укрытися верху горы стоя“, (Мат. 5, 14.) особливо же видѣніе св. Евангелиста Іоанна, который видѣвъ на горѣ великѣй и высокѣй святой Іерусалимъ нисходячій съ небесе. (Откров. 21., 10.) Высоке положеніе Церкви пригадує намъ високу достоинѣсть дому божого, до которого мы восходячи дожны вознестися надъ свѣтовин старанья и похоти, ѣтложити „всякое житейское попечение“, и такъ Богу служить и Его величати.

Где мѣстцевин обстоятельство не суть по тому, треба старатися при будовли Церкви, щобы еи хоть искусно выше надъ прочи дома поставити.

4. Въ кѣнци належать до сущности Церкви еи три головни составни части, т. е. олтарь, где безкровна жертва приносится, корабль для собранія вѣрныхъ и притворъ. Той подѣлъ Церкви походитъ зъ часѣвъ апостольскихъ, и отвѣчає подѣлу Церкви св. Іоанна въ Откровенію, (11., 1. 2.) где такъ пише: „И дана ми бысть трость подобна жезлу глаголя: востани и измѣри Церковь божію и олтарь, и кланяющыяся въ ней: а дворъ сущій внутрь Церкви изнеси внѣду, ниже измѣри его“.

II. Всѣ наведени точки були по всѣ часы и всюди при будовли церковей захованн, и тѣлько зо взгляду на несущни части, т. е. на внутренне и внѣшне украшеніе и возвеличеніе домѣвъ божихъ выробилися различія, и повстали такъ звани стилѣ будовы або архітектуры церковной.

Розличаемъ два стилѣ архітектуры церковной: римскій и готичкій.*)

1. Римскій стиль. Особенна характеристика римского стиля состоитъ въ тѣмъ, що наибѣльша вага кладєся на внутренну будову, внѣшнѣсть же есть поединча, и мало розличаєся отъ прочихъ домѣвъ. Се дѣялося въ противоположеню до поганьскихъ храмѣвъ, котори внѣ були дуже украшени и богато выставленн, внутрь же були

*) Blud., Liturgik. II. § 176. Schück, Pastoral. S. 360 ss.

дуже бѣдни и майже безъ всякои окрасы. Христїане поступали противно; они, памятаючи на слова св. Письма „Слава дочере цареви (т. е. Церкви) внутрь“ (пс. 44., 14.), и на слова Христа: „Царствїе божїе внутрь васъ есть“ (Лук. 17., 21.), яко и на напѣмненье Апостола, що тѣла наши суть храмомъ св. Духа, клали наибѣльшу вагу на внутренне украшенье Церкви, щобы тая була достойнымъ храмомъ Бога, который въ нѣй пребувати благоволивъ. Виѣшній же видъ Церквей въ тѣмъ стилю выставленыхъ бувъ поединчїй и досытъ бѣдный. Римскїй стиль перейшовъ три перїоды, котори где-котори особными стилями называютъ, и такъ:

а) Стиль василикъ. Имя василїка производили до недавна ътъ часѣвъ Константина В., который по ихъ мнѣнїю велику для судовыхъ пересправъ назначену палату, котора василикою (царскїй дѣмъ) называлася, на устроенье Церкви подаривъ. Однакожь тое мнѣнїе оказалось безосновнымъ. Бо хотїя истинно въ Римѣ находилися многи таки богато устроени палаты подѣ именовемъ василикъ, но они не були назначени для судовыхъ респравъ, но були то велики торговїи портики, где купцѣ зъ цѣлого свѣта свои товары раскладали; они не мають съ христїанскими церквами кромѣ имене ничъ бѣльше вѣдѣльного, и они не могли бути ани не були на Церкви перестроени. Кромѣ того есть замѣчательно, що еще передѣ Константиномъ называлися Церкви василїками, якъ посвѣдае Оптатъ, ведля которого въ Римѣ еще передѣ Константиномъ В. було бѣльше якъ сорокъ василикъ. Очевидно, що тогда называли кожду Церковь василикою въ значеню дома божого; пѣзнѣйше называются такъ тѣлько Церкви въ стилю василикъ выставлени. — Характеристични ознаки стилиа василикъ суть: подовговатый чотыреугольникъ, который на восточнѣй сторонѣ кѣнчїтся полукруглою стѣною, (apsis, concha, Nische) и отдѣляея отъ тойже поперечнымъ кораблемъ. Зъ западной стороны вхѣдится черезъ притворъ до середного корабля, который по обохъ сторонахъ мае два (або чотыри) побочни кораблѣ. Поодинокы кораблѣ роздѣлени суть ътъ себе колонадою (Säulenreihe), а середнїй корабль есть высшїй, якъ побочны. Надъ середнимъ кораблемъ не було съ початку нїякои повалы, но видно було балки даху; пѣзнѣйше однакожь стали давати прости або плоскы повалы деревяны, въ которыхъ були вырѣзаны богато украшени и вызолочени чотыреугольны паркеты. Свѣтло вхѣдило до середины черезъ полукруглы мали ѣкна, находячися надъ архитравомъ або надъ колонадою середного корабля. Зъ корабля вхѣдится до высше положеного поперечного корабля, который ътъ тамтого есть ѣдѣлѣный, и за которымъ есть олтарь, посередѣ которого возносїтся престолъ, а за нимъ въ заокругленѣмъ мѣстци горне сѣдалище для Епископа съ побочными мѣстцами для

пресвитерѣвъ. Внутрь була Церковь во всѣхъ своихъ частяхъ богато украшена. Всѣ, що тѣлько искусство тыхъ часѣвъ могло выдумати, употребляно до украшения дома божого, и св. Иеронимъ (ep. ad Demetrium) згадуе за Церкви съ мраморовыми стѣнами, дорогими стовпами (колюнами), срѣбными сходами, съ золотыми, дорогими каменями высаджаными престолами. Особливо же служили до украшения Церквей образы, о котрыхъ буде пѣзнѣйше бесѣда, а межї теми найславнѣйша була мозаїка, т. е. образы здѣлани изъ составленыхъ малыхъ камѣнчикѣвъ або шклянныхъ куснїкѣвъ. Ведля Плинія (hist. natur. l. 36. c. 25.) прїйшла мозаїка за часѣвъ Суллѣ изъ Греції, и Сулла употреблявъ ея въ Римѣ найперше при будовѣ храма Фортуны. Внутренность Церквей ведля того стилиа выставленыхъ була одже великолѣпна, но на виѣ були тїи Церкви дуже поединчи, безъ всякого украшения и съ маленькими ѣконцами, котри кромѣ того ажъ пѣзнѣйше були шкляныи, зъ початку же изъ различныхъ инныхъ прозрачныхъ предметѣвъ. Въ тѣмъ стилю выставлена есть Церковь св. Климента, одна изъ найдавнѣйшихъ Церквей въ Римѣ.

в) Стиль византїйскїй. Коли Константинъ В. свѣй престолъ до Византїи, ътъ него Константинополемъ названой, перенѣсь, стали и тамъ искусства а межї ними и архїтектура церковна двигатися. Архїтектура церковна основувалася на давнѣй римскѣй, що есть цѣлкомъ природно, если узгляднїмо, що високообразована Греція ътъ бѣльше якъ сто лѣтъ передѣ Константиномъ упала и про виѣшни обстоятельства не могли въ нѣй искусства процвитати, а о искусство византїйскѣмъ не могла бути ани бесѣда, понеже Византїя була положена въ Тракии, и не мала передѣ Константиномъ нїякого значенья; дальше если узгляднїмо, що Константинъ В. при возбужденю храмѣвъ мавъ будовничихъ римскихъ, котри безъ сомнѣнїя держалися давного римского стилиа, и тѣлько тойже отвѣтїю до вкуса восточного украшали и въ где-котрыхъ рѣчахъ постепенно змѣняли. Тымъ способомъ перейшовъ римскїй стиль въ другїй свѣй перїодъ, который знаемый есть подѣ именовемъ стилиа византїйского. Инни заступники самостоятельности византїйского стилиа приписуютъ его початокъ Имп. Юстинїану, котрый построивъ Софїйску Церковь. Однакожь се мнѣнїе основно опровергае Крейзеръ въ наведенѣмъ дѣлѣ, доказуючи, що и Церковь Софїйска выставлена на основѣ римского стилиа, и що розлїчїя не ѣтносятся до сущныхъ рѣчей. Впрочемъ Прокопїй, котрый описуе публични будовы построени черезъ Юстинїана, примѣчае, що той Императоръ мавъ такожъ римскихъ архїтектѣвъ. Стиль византїйскїй есть одже тѣлько дальшїй перїодъ въ развитїю давного римского стилиа. Тымъ не заперечаея, що до развитя римского стилиа причинилися и Греки. Характеристични

ознаки византійського стилю суть: Пласка повала середини давніх василік уступила мѣстце величавій середній копулѣ, коло котрой возносилися инни менши симметрично расположени копулы; подовговатый чотыреугольникъ василікъ прибравъ видъ креста, або видъ осьмоугольника, такъ однакожъ, що всегда оставъ въ основѣ видъ подовговатого чотыреугольника. Проче расположенѣе и украшенѣе Церкви остало тое саме, що и въ васликахъ. Найвысшій степенъ совершенства осягнувъ той стиль въ будовѣ Церкви Софійской, выставленои въ Константинополи за часовъ Имп. Юстиніана въ рокахъ 530—537. На взоръ Софійской Церкви остала такожъ въ Кіевѣ въ 11. столѣтію за часовъ великого князя Ярослава выставлена Церковь св. Софїи або ипостаснои Премудрости божои. На востоцѣ удержався той стиль по наши часы.

2) Стиль романскій, есть переходъ отъ стилю римского, взглядно же византійского до готицкаго. Имя мае зъ того, понеже найперше ставъ употреблятися въ Италиі въ 8. ст. черезъ Ломбардовъ, зъ отки перейшовъ такожъ до пограничныхъ романскихъ (якъ: испанскихъ, французскихъ) краѣвъ, и для того акъ тѣ народы, котрыхъ языкъ изъ давного римского поставъ, романскими называются, такъ получивъ и стиль церковнои архітектуры у нихъ употреблюи имя: стиль романскій. Характеристични ознаки того переходового стилю суть: внутренній роскладъ и видъ давнихъ василікъ остае, но середна византійска копула стаея що разъ высшою, а внѣшне украшенѣе Церкви що разъ богатше и оказальше. Коло высокои середнои вежообразнои копулы возносятся або менши вежообразни копулы або менши вежи, а надъ входомъ возносятся велика вежа. Окна суть больши и ширши и образами украшени. Внутри Церкви занимають мѣстце давнихъ стовповъ (колюмнъ) массивни муровани пилястры (Pfeiler), щобы могли на нихъ опертися больши и тяжши копулы и вежи, а давни стовпы (Säulen) служатъ больше до украшения. Дальше замѣчательне есть въ томъ стилю строенѣе величавыхъ входныхъ (головныхъ) вратъ Церкви. — Изъ сказаного показуеся, що такъ званый стиль романскій мало розличаеся отъ стилю византійского, и есть только дальшимъ и совершеннѣйшимъ развитьемъ стилю давнихъ василікъ. Тѣ три періоды стилю римского узмыслювають стремленіе духа чоловѣческаго до що разъ большого совершенства и представляютъ намъ историю св. Церкви. Духъ чоловѣка яко образъ и подобіе боже стремится, вѣрою просвѣщенный, що разъ больше приблизитися до своего источника, Бога; хоче вознестися по надъ землю и еи сокровища, щобы позыскати свое наибольше, вѣчне сокровище, и дѣлае, що въ его силахъ лежить. Тое здаеся представляти стиль

церковнои архітектуры въ своѣмъ постепеннѣмъ развитью. Василіка внутри богато украшена, на внѣ убога и мовбы притиснена, представляе христіанина одушевленого словомъ евангельской правды, котрый однакожъ про внѣшни обстоятельства не може еще выдати и свѣту показати плоды своен христіанской дѣятельности: копула византійска возносятся вже высше, заявляе на внѣ свои душевни стремленія и намѣренія, предсказуе побѣду свѣтла христіанского надъ тьмою невѣрства; выша вежообразна копула романска приближаеся вже до тои побѣды, а саму побѣду надъ всякими ворогами евангельского свѣтла представляе до небесъ стремяча пирамидальна вежа стилю готицкаго. Точне и совѣстне составленѣе историі церковнои съ развитьемъ стилю церковнои архітектуры оправдае въ повнѣ тѣ гадки. Въ періодѣ василікъ получила Церковь повну свободу, но при найлѣпшихъ стремленіяхъ и намѣреніяхъ власти церковнои и державнои не могла Церковь въ кождѣмъ отношеніи такъ развиваться, якъ тое въ еи духу лежало; въ періодѣ копулъ розвилася власть евангелія дальше, но власть мірска взяла еи мовбы то въ свою опѣку, властиво же наложила ей најтяжши узы, узы византійски, котри по нынѣшни часы тяжатъ на нѣй въ державныхъ Церквахъ; стиль романскій повставъ въ тыхъ часахъ, коли власть церковна приходила до повного, неограниченого узнанья зо всѣхъ сторонъ своен силы и дѣланья, котре осуществилося въ середнихъ вѣвахъ. — Ведля романского стилю ставлено Церкви на западѣ майже исключительно отъ 10. до 13. столѣтія и особливо въ Нѣмечинѣ суть многи Церкви ведля того стилю выставленни.

2. Готицкій стиль. Въ 13. столѣтію перемѣнилася христіанска архітектура въ своѣмъ внѣшнѣмъ видѣ совершенно, староримска архітектура уступила мѣстце новѣй, котра звычайно называеся готицка. Стиль готицкій розличаеся отъ стилю римского въ слѣдующихъ точкахъ: Римскій стиль клавъ наибольшу вагу на внутренне украшенѣе, внѣшнѣсть Церкви же була поединча, и кромѣ великой середнои копулы, представляючої Христа, и (чотырохъ або больше) меньшихъ побочныхъ копулъ, представляючихъ чотырохъ евангелистовъ або дванатцять Апостоловъ, дальше кромѣ искусныхъ входовыхъ дверей и креста на верху копулы, не находилося на внѣшнѣй части Церквей построеныхъ ведля римского стилю ничъ, чимъ бы Церковь изъ внѣ розличалася отъ прочихъ домѣвъ. И тое дѣялося изъ важныхъ причинъ, якъ высше (при II. 1.) було сказано. Но коли Церковь до своен повной славы и власти на внѣ прійшла, не хотѣли церковни архітекты ограничатися на саме внутренне украшенѣе Церкви, но и еи внѣшнѣсть отвѣтно и достойно представити. Стиль готицкій задержавъ одже внутренній способъ

строенія Церквей изъ староримского стила, но совершенно переѣннвъ въѣшній видъ. Духъ церковной архітектуры одже оставъ той самъ, а различія состоятъ тѣлько въ въѣшности.

И такъ до тѣчно внутреннею росклада задержався видъ подовговатого чотыреугольника або креста, вхѣдъ ѳтъ запада, престолъ на восточной сторонѣ, роздѣлъ Церкви на три части, и положенъ Церкви на подвышенѣмъ мѣстци. Украшенія же стали змѣнятися: Мѣстце давныхъ стовпѣвъ або мурованыхъ пиластрѣвъ заняли каменни пиластры (Pilâre), котри стремятъ до склеплѣнія (звода), и тоежъ подддержуютъ. Тѣи пиластры сугъ крестообразно розложени, и той самъ видъ представляютъ надъ звездомъ, где кѣнчатся пирамидально. Звѣдъ (склеплѣнъе) кѣнчится острокобчато, для того той стиль называеся такожъ огивальный (Spizbogenstil) въ противоположенъю до давного зоокругленого. (Rundbogenstil). Хоръ, котрый давно кѣнчився въ заокруглену стѣну (конху), прибравъ теперъ видъ многоугольника, и коло него повстали каплицѣ, звичайно сѣмъ для представленья семи св. Тайнъ.

Бѣдльши и цѣлкомъ нови сугъ различія въ въѣшней будовѣ. Римскій стиль ограниченъ на внутренность Церкви, готичкій же стиль хотѣвъ и въѣшность Церкви достойно представити и украсити. Мѣстце давной великой купы заняла величава пирамидальна вежа, котрой верхъ св. крестомъ украшенъ губився въ сини воздушнѣи. На около неи возносятся мали вежи оперти на внутръ Церкви находячихся камѣнныхъ пиластрахъ. Окна сугъ величави подовговати чотыреугольники, и кѣнчатся острокобчно, и сугъ украшени различными въ шклѣ выписаными образами. Надъ окнами и надъ дверми возносятся треугольники (Wimberge) пригадаючи св. Троицу; надъ входовыми дверми естъ звичайно округле красно выроблене ѳкно (Rosette); а на подвышенныхъ мѣстцахъ, стовпахъ, або нишахъ умѣщени сугъ изъ каменя вытесани статуи Святыхъ. До украшения служатъ вытесани образы взяти изъ рослинъ и звѣрятъ; такъ сугъ вытесани цвѣты, пучки, листье, левъ, голубы, псы и т. п., котри образы кромѣ своего символичного значенья маюгъ представляти, що и нерозумна природа довжна причинятися до прославленъя Бога. И Царство злого духа не естъ выключене, а понеже Христосъ побѣдивъ адъ, для того представляе стиль готичкій на въѣшней сторонѣ церковной будовы побѣдженого злого духа въ видѣ змѣи, совы и инного хрѣбцтва, котре часто служитъ яко рыва и т. п. — Готичкій стиль намѣряе ведля сказаного идеу христіанства въ церковной будовли вытиснути и плястично представити. Той стиль мае различни имена, и такъ обще знаный

есть подъ именемъ стила готичкого, котре имя ему найперше надали Италиане для поруганья и высмѣянья того стила, котрый выробився у Нѣмцѣвъ знаныхъ въ Италиі подъ именемъ Готѣвъ; а понеже Италиане въ загалѣ всѣхъ Нѣмцѣвъ уважали за дикихъ варварѣвъ, и ворогѣвъ всякой просвѣты и норовственности, для того не много сподѣвались ѳтъ ихъ архітектуры, и безъ глубшого застановленья надъ предметомъ зъ ненависти къ Нѣмцямъ нехотѣли ѳтъ нихъ ничъ приняти. По тѣи причинѣ немавъ готичкій стиль въ Италиі николи великихъ приклонникѣвъ, и сѣ изнятїемъ гдекотрыхъ славныхъ памятникѣвъ не найшовъ въ Италиі загалного принатїя. То само тычится и востока, где запановавъ стиль византїйскїй. Обще же принявся той стиль церковной архітектуры на западѣ, именно въ Нѣмечинѣ, Франціи и Англиі, котри краѣ такожъ спорятся о авторство того стила, кождый бо зъ нихъ приписуе собѣ его початокъ. По мнѣнію ученыхъ належится тая честь Франціи, где находятся найдавнѣйши готички зданїя. Такъ коло половины 12. столѣтїя поступила будова Церкви катедральной въ Парижи въ стилу чисто готичкомъ вже далеко, а въ обохъ другихъ згаданныхъ краяхъ не було еще ани слѣдѣвъ того стила; а р. 1248, коли положено угольный камень до готичкого храма въ Колонїи (Rôln), остала въ Парижи посвячена т. зв. Sainte-Chapelle Церковь, выставлена въ совершеннѣмъ готичкомъ стилу, и въ тѣмъ самѣмъ часѣ була готичка катедральна Церковь Амїенска (Amiens) на укѣнченъю. Въ Франціи находятся одже найдавнѣйши чисто готички Церкви, для того и въ Франціи здаеся бути отчина готичкого стила, но въ Нѣмечинѣ, оставъ ѳнъ усовершеный, якъ по нынѣшни часы свѣдчатъ славни катедры въ Фрейбургу, Штрасбургу, Колонїи, Вѣднїи и инни. По тѣи причинѣ называеся той стиль такожъ нѣмецкїй. Въ кѣнци называеся той стиль такожъ католическїй, понеже свѣи початокъ и усовершенъе завдячае краямъ чисто католическимъ, и найсовершеннѣйше представляе идеу правдиво христіанску, католическу. Готичкїй стиль цвивъ ѳтъ 13. до 16. столѣтїя.

Ренесансъ-стиль. Рококо. Черезъ повни чотыри столѣтїя цвивъ на западѣ стиль готичкїй, и произвѣвъ тѣи величави зданїя, котри и нынѣ всѣхъ въ задивленъе впроваджають; но въ 15. столѣтїю стали показоватися обявы, котри грозили упадкомъ той славной ѳтросли церковного искусства. Исторїя упадку церковной архитектуры стоить въ тѣснѣи звязи сѣ исторїею католической Церкви, и она доказуе явно, що подставою правдивої эстетики естъ правдива норовственнѣсть и що тѣлько жива згадка на Бога може удержати искусство на правдивѣи дорозѣ, противно же змысловѣсть провадитъ еи до певного немняемого упадку. Вѣдомо

есть, що в 15. столѣтію стало найперше в Італіи ширитися стремленіе до ѳтновленія поганьского класицизма. Учени тыхъ часѣвъ нехотѣли иначе говорити и выражатися, якъ языкомъ класицизмъ греческихъ и римскихъ (якъ було згадано в омитицѣ § 37.), вь всѣмъ хотѣли ѳтновити часы давнихъ Грековъ и Римлянъ, духъ христіанства доженъ бувъ зновъ боротися съ духомъ поганьства. Тое шкодливе, змысловости спріюче стремленіе ѳдѣлювало такожь и на церковне искусство, именно же на церковну архітектуру, и его сумни послѣдства давалися що разъ бѣльше чути. Вправдѣ не було оно вь состоянію вытиснути заразъ тое, що черезъ столѣтія виробилося, но оно дѣлало постепенно, якъ отрова до здорового тѣла запушена. Архітекты тогдашнихъ часѣвъ зачали брати собѣ взоры изъ забытѣвъ будовництва поганьскихъ часѣвъ, на котри высше тысячь лѣтъ свѣтъ майже зовсѣмъ забудъ; поганьски изъ змысловости походячи и до змысловости приновляючися формы прійшли до почитанья, и художники стали ихъ, не уважаючи на вымоги христіаньского духа, употребляти при церковнѣй архітектурѣ. Наги формы и рѣзбы изъ христіаньской архітектуры зовсѣмъ выключени найшли теперъ принятіе и признаніе. Той періодъ называютъ ѳтновленіемъ класицичного романьского стилиа, або французскимъ именовемъ ренесансъ-стиль (renaissance). Всѣ потребамъ богослуженія и духови христіаньства ѳтвѣчаючи формы готицкогo стилиа остали усунени, а ихъ мѣстце заняли давни стовпы, наги геніи и каріатиды, вазы, обеліски и т. п., котри наразъ сталися необходимо потрібными до украшенья Церкви. Склепѣнья сталися зновъ горизонтальными або легко заокругленными, и вь загалѣ всѣ, що возносилося до горы, дожно було уступити. На мѣстце до горы стремлячихъ пиластрѣвъ прійшли дорійски, іоньски и коринтійски стовпы; ѳкна строилися меньши, звычайно цѣлкомъ поединчи, часомъ овальни або иначе позакрочовани. Стѣны стратили свою богату орнаменту такъ внутрь якъ и внѣ; на мѣстце вежи прійшли копулы, котри на щитѣ мали меньшу копулку заосмотрену ѳкнами, мовбы лѣхтарню. То суть характеристични ознаки вь рѣчи стоячого стилиа. Тое направленіе виробилося найперше вь Італіи, особливо за влѣяніемъ Брунелеского вь лѣтахъ 1375—1444, котрый бувъ ѳтвертымъ противникомъ готицкогo стилиа, а зъ Італіи перейшло до Франціи за влѣяніемъ королевского двора, котрый тогда бувъ взоромъ всѣхъ прочихъ дворѣвъ а вь слѣдствіе того и ширителемъ сего направлаенья церковной архітектуры. Готицкій стиль удержався найдовше вь Нѣмечинѣ и вь Англіи, и тогда, коли ренесансъ-стиль майже исключительно запановавъ во Франціи, строився вь Вѣднѣ за часѣвъ Рудольфа (1358—1365) вь чисто готицкомъ стилиу ве-

личавый храмъ св. Стефана. — Впрочѣмъ що и вь ренесансъ могли повстати велики и красни храмы, свѣдчитъ славный на цѣлый свѣтъ храмъ св. Петра вь Римѣ.

Еще бѣльше упала церковна архітектура вь пѣзнѣйшихъ вѣкахъ. Вь ренесансъ занимала орнаментика пѣдрядне мѣстце, и прилучалася до головныхъ формъ тѣлько для ихъ украшенья, теперъ же заняла головне мѣстце. Кромѣ того войшли вь уживанье неприродни, дивачни и безвкусни формы. Будѣвлѣ стали покрыватися множествомъ звоѣвъ, (Schmüffel) череватыхъ фигуръ и т. п., такъ що зъ пѣдъ тыхъ мнимыхъ украшеній майже не можна розпѣзнати властиву будѣвлю. Тѣи украшенья суть до того дико и безъ найменьшого систему межи собою помѣшани; такъ листья, мушлѣ, урны, вазы звои, цвѣты, людски и звѣрячи статуи суть разомъ помѣшани. Вь прочѣмъ не суть они зъ каменя тесани, но зъ гипсу або зъ масы вироблени (Stuccatur- oder Mörtelarbeit), и по мурахъ попрілѣплени. Той способъ будовы называеся рококо (Rococo, Zopfstil), и запановавъ особливо во Франціи пѣдъ Людвики XIV. и XV. (1700—1770), зъ ѳтки, якъ всѣ моды розширився дальше. Зъ початку употребляли го особливо при мірскихъ будѣвляхъ, пѣзнѣйше и вь церковнѣй архітектурѣ, а що найгѣрше, думаючи, що тымъ украсятъ давни храмы, стали таки фигуры и орнаментуку штукатурову прилѣпляти по мурахъ величавыхъ искусно построеныхъ давнихъ храмѣвъ, чимъ ихъ не украсили, но безобразили.

Вь новшихъ часахъ, вь періодѣ гуманизма и раціонализма не много журився свѣтъ о будѣвляхъ церковныхъ, съ изнятіемъ если шло о знесеніе якои Церкви, и ѳданье ея для цѣлкомъ не церковного ужитку; ажъ вь найновшихъ часахъ, коли духъ церковный такъ вь умѣтности якъ и вь житью публичномъ ставъ змагатися, стало пѣдноситися и церковне искусство вь властивѣмъ собѣ духу. Не тѣлько остали достойно ѳтновлени и довершени давни величави зданія, якъ Храмъ вь Колоніи, Храмъ св. Стефана вь Вѣднѣ; но такожь стають возноситися нови будѣвлѣ, межи котрыми на згадку-заслуге готицкій храмъ вь Вѣднѣ, (Votivkirche) котрый издержками всѣхъ народностей и краѣвъ великои Австріи оставъ вознесеный зъ вдячности ко Богу за тое, що Его провидѣніе охоронило житье Цѣсаря Францъ Јосифа I., котрого злобна рука хотѣла убити. На мѣстци, где нападъ на Цѣсаря оставъ выконанный, возносится теперъ величавый готицкій храмъ, яко знакъ вдячности ко Богу и памятка любви народѣвъ ко своему Цѣсарю.

§. 171.

Описанье Церкви, ея составни части.

Поглянувши вь короткости на исторію церковной архітектуры и на засады, ведля котрыхъ Церкви ѳтъ найдав-

нѣйшихъ до найновшихъ часѣвъ строилися, слѣдуе теперь заняться подробнымъ описаньемъ дома божого въ его теперѣшнѣмъ у насъ употребляемѣмъ и узаконенѣмъ видѣ, при чѣмъ буде сказано и о давнѣмъ видѣ. Засады, ведля котрыхъ Церкви ѡтъ найдавнѣйшихъ часѣвъ ставлено, не змѣнились въ ничѣмъ, и не могли змѣнитися, бо они выплывають изъ потребы христіанскаго богослуженія, и для того и теперѣшни Церкви строятся, где тѣлько обстоятельства позваляють, на пѣдвысценѣмъ мѣстци съ престоломъ на востокъ, и состоять изъ трехъ головныхъ частей, т. е. изъ олтаря, корабля и притвора, внутренне же и внѣшне украшенье зависитъ ѡтъ стила, ведля котораго певна Церковь строится. Въ слѣдующѣмъ одже буде бесѣда о внутреннѣмъ и внѣшнѣмъ устроенью Церкви, именно: о притворѣ, корабли и олтарѣ, съ ихъ принадлежностями, а потѣмъ о внѣшности Церкви.

§ 172.

1. Внутренне устроенье Церкви. Притворъ.

Вступаючи до дому божого, входится найперше въ притворъ, котораго историчный початокъ и розвѣй есть слѣдующій: Въ давныхъ часахъ бувъ двоякій притворъ, внѣшний и внутренний. Внѣшний притворъ представлявъ досыть обширне мѣстце, котре не було покрито, тѣлько на его чотырохъ сторонахъ находилися ходники покриты дахомъ опертымъ на стовпахъ. Той внѣшний притворъ Греки называли *πρόπιλον μέγα, πρῶτην εἰσόδον*, Латинники *vestibulum magnum, primum introitum* (великій притворъ, першій входъ). Изъ того внѣшного притвора входилося черезъ трое дверей до внутреннего притвора, котрый належавъ вже до будѣвли церковной, но бувъ ѡтъ другой части Церкви, т. е. ѡтъ корабля ѡтдѣленный. Въ откровенію св. Іоанна называеся тая часть „дворъ“ *αὐλή*; Греки называли притворъ такожъ *δρομικόν*, ѡтъ его чотыреугольного вида, або *ἄρθρον*, або *πρόναος*, Латинники такожъ *atrium*. Часто приходитъ притворъ пѣдъ именемъ „рай“, котре имя находится въ письмахъ св. Атаназія, и ведля мнѣнія Проспера Аквитанскаго (epist. ad Demetriad. c. 10.) походить зъ того, що тамъ находилися образы Адама и Евы, напоминаючи стоячихъ тамъ каянникѣвъ и оглашенныхъ до щирого покаянія. Въ внѣшнѣмъ притворѣ находився близко коло церковныхъ дверей, ведля иныхъ въ самѣй серединѣ великій сосудъ съ водою (*φιάλα, cantharus, labrum, lustracium*), въ котрѣмъ, входячи до Церкви, вѣрни умывали собѣ руки на знакъ чистаго сердца, съ якимъ належитъ до дому божого вступати. Притворъ мавъ таке назначенье: Тутъ стояли каянники, котри про тяжки

грѣхи були зъ Церкви выключени такъ довго, доки не ѡтправили наложену имъ покуту, и не оказали ознаки правдивога покаянія. Каянники дѣлили ся на чотыри классы: Каянники першой классы стояли въ внѣшнѣмъ притворѣ выставлени на вѣтеръ, дощъ и снѣгъ, для того называлися зимуючи *hiemantes*; а понеже они входячихъ до Церкви вѣрныхъ съ слезами въ очахъ просили о заступництвѣ и молитвы, для того такожъ называлися плачуци, *flentes*. Дальше въ внѣшнѣмъ притворѣ похороняли тѣла усопшихъ, якъ посвѣдчають акта собора Наннетеньскаго зъ р. 658, где такъ кажеся: „*In ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio et porticu, aut in exedriis ecclesiae*“. Тутъ було такожъ мѣстце для жебракѣвъ и убогихъ, где они просили о милостыню. Въ внутреннѣмъ притворѣ стояли каянники другой классы, и оглашени приготавлиючися до принятія Тайны крещенія. Они называлися слушаючи, понеже могли тутъ слухати читанье Апостола и Евангелія и проповѣди, почѣмъ настоятель читавъ надъ ними молитву, и они на возгласъ: „Елици оглашенніи изыдите“ опуцали Церковь, понеже еще не було имъ позволено присутствовать св. Літургїи. Для той причины называеся часть Літургїи ѡтъ початку до возгласа: „Елици . . . изыдите“ літургїя оглашенныхъ. Дальше въ внутреннѣмъ притворѣ шукали охороны люде за для розличныхъ причинъ гонени, понеже Церковь мала право притулку (*Asylrecht*), котре никто не смѣвъ нарушити; потѣмъ въ притворѣ ѡтбувалися церковни соборы, якъ свѣдчитъ житєпись Іоанна милостника; въ кѣнци тутъ роздѣльно межѣ бѣдныхъ милостыню изъ дарѣвъ, котри вѣрни до Церкви приносили, и ѡтправлялися вспѣльно угощенья бѣдныхъ, *ἀγάται*, доки про случившиися надужитья ихъ власть церковна не заказала. Такъ одже выглядавъ притворъ въ давныхъ часахъ. Познѣйше змѣнився его видъ и назначенье, и теперь остало изъ притвора слѣдующе: На давный внѣшний притворъ пригадуе огорожене мѣстце коло Церкви, до котораго входится черезъ такъ звану Фбртку, *) и тое мѣстце называеся цминтаремъ, понеже на нѣмъ похороняли ажъ до найновшихъ часѣвъ тѣла усопшихъ. Внутренний притворъ пригадуе мѣстце пѣдъ звѣдницею, вежою, где вправдѣ не ма вже давныхъ каянникѣвъ и оглашенныхъ, но совершають еще по нынѣ отвѣтнѣи богослужєбни чины. Такъ на каянникѣвъ пригадуе литія, т. е. якъ пѣзнѣйше побачимо, смиренна умильтельна молитва, котра повинна въ притворѣ совершатися; потѣмъ при введенію жены родившой и по вѣнчанію она яко каянница стоитъ въ притворѣ, доки ей священникъ не впровадитъ до храма яко очищену молитвами Церкви. На огла-

*) Имена уживаю таки, яки употребляются въ Ясельскѣмъ, и Сяноцкѣмъ, бо тѣи менѣ яко тамошному родакови знаєми.

шенихъ, котри въ притворѣ стояли, пригадуе обрядъ при крещенію. Крещаемый чекае въ притворѣ, вырѣкаеся тамъ сатаны и службы его, и, мовлячи символъ вѣры, входитъ до Церкви (ближе буде той обрядъ поясненый при Тайнѣ Крещенія). Жебраки по нынѣшніи часы для той самой цѣли, якъ колісь, стоятъ въ притворѣ и передъ Церквою, а давній сосудъ зъ водою для умиванья рукъ заступае малый сосудецъ, находячій ся при входѣ Церкви, и наповненный свяченою водою, котроу вѣрни знаменемъ крестнымъ окрапляютъ на знакъ, що они въ имя боже съ чистымъ сердцемъ входятъ до храма Бога вышнѣго.

§. 173.

Корабль Церкви.

Корабль есть середна часть Церкви предназначена для собранія вѣрныхъ. Уже апостольски конституціи зрѣвнують Церковь съ залогомъ корабля, котрого кермникъ есть Епископъ, а діаконы надзорцами веслярѣвъ, т. е. вѣрнаго народа (Кн. II, гл. 57). Святи отцы дуже радо зрѣвнують Церковь Христову съ ковчегомъ Ноя, або съ кораблемъ Петра, и зъ ѳтти прійшло въ уживанье, що Церковь въ загалѣ называно кораблемъ. Зъ початку розумѣли подъ именемъ корабля такъ мистичне тѣло Церкви Христовой, якъ и рукотворену Церковь божу, но пѳзнійше стали тое имя уживати для означенья той части Церкви, въ котрой вѣрни собираются, и тое удержалося по наши часы.

Въ давнихъ часахъ бувъ корабль церковный такъ устроеный: Изъ притвора провадили три дверѣ до корабля; середни дверѣ були бѳльши и богато украшени, и черезъ нихъ входили священники, зъ лѣвой або пѳвнчонной стороны входили женьщины, а зъ правой або полудневой стороны мужчины. При дверяхъ стояли діаконы и діакониссы, котри про тое дверниками (остіаріи) звані уважали на захованье приписаного порядка. Самъ корабль церковный соотвѣтно наведенемъ тремъ дверямъ дѣлился на три ѳтдѣлы, котри були розлучени або стовнами, або стѣнами, и въ полудневой части корабля було мѣстце для мужчинъ, а въ пѳвнчонной для женьщинъ. Роздѣлъ обохъ полѳвъ въ храмѣ бувъ вже въ старѳмъ завѣтѣ приказаный, и христіаньска Церковь заховала той звычай, а конституціи апостольски его выразно узаконнили (кн. II, гл. 57). На востоцѣ бувъ такожь звычай для женьщинъ строити мѣстце ѳтдѣльне пѳдвышене, якъ мало бути въ Софійскѳмъ храмѣ въ Царгородѣ, и есть н. пр. въ греческой Церкви австрійскихъ пѳдданныхъ въ Вѣдні. Св. Іоанъ Златоустъ згадуе за тое урядженье яко давне въ ом. 73. до Мат. (Ed. Migne tom. VII. col. 667). Но для чого опредѣлено для

женьщинъ пѳвнчону, а для мужчинъ полудневу сторону? Одни думаютъ, опираючися на словахъ св. Павла, що мужови яко головѣ належитъ ѳтличійше мѣстце, за яке полудневу сторону тримали; инни гадаютъ, що женьщины для того поллучили мѣстце на пѳвнчонной сторонѣ, понеже всяке зло, котрого пробуванье представляли собѣ на пѳвнчонной, вышло ѳтъ женьщины. Въ прочѳмъ, що полуднева сторона высше була цѣлена, показуеся и зъ того, що полудневу часть бѳльше украшали якъ пѳвнчону. Вѣрни стояли въ кораблі церковнѳмъ въ слѣдуючѳмъ порядку: Коло дверей стояли оглашени дальшого степени и каинники третей кляссы, котри гуть оставали пѳдчасъ літургій оглашенихъ; передъ ними стояли ведля пола старши а напередъ молодши люде, а съ ними разомъ каинники четвертой кляссы, котрымъ було позволено остати въ Церкви пѳдчасъ цѣлон літургій, но не могли еще причащатися.

Теперь есть корабль церковный такъ устроеный: Изъ притвора входитъ одними дверми до корабля, котрый въ бѳльшихъ Церквахъ есть роздѣленный на три части великими пиластрами, якъ н. пр. въ катедральной Церкви въ Перемышлѣ, и по многихъ мѣстцахъ задержався до теперь звычай, що вѣрни стоятъ ѳтдѣльно ведля полѳвъ, гденекуда такъ, що при самѳмъ входѣ стоятъ женьщины, про що тая часть корабля бабинецъ называеся, а мужчнны на передѣ. Въ кораблі находится: а) при самѳмъ входѣ есть звычайно крестильница, т. е. великій красно изъ камня, або мрамора, або дерева вытесанный тарелковатый сосудъ на свячену воду, котрый зъ верху есть покрытый вежо — або копуло-образнымъ покрываломъ. Въ тѳмъ сохраниеся въ западной Церкви свячена вода употребляема при крещенію. Ведля нашего обряда благословить крестячій священникъ воду передъ самымъ крещеніемъ, для того не находимо въ нашихъ Церквахъ, съ малыми изнятїями, крестильницъ. Впрочемъ где тїи находятся, заховуеся въ нихъ вода Іорданьска, и они пригадуютъ на давни крестильницѣ (*Ваптістерія*), котри находилися въ особныхъ каплицяхъ такъ довго, якъ крещеніе дѣлялося погруженемъ крещаемого до воды. — в) Сповѣдальницѣ, т. е. мѣстца, где вѣрни сповѣдаются. Они походять зъ пѳзнійшихъ часѳвъ, понеже давно сповѣдалися вѣрни въ хорѣ, т. е. близко коло престола, ажъ въ початкахъ 16. столѣтїя остали запровадженіи особни сповѣдальницѣ, котри ведля приписѳвъ церковныхъ повинни находятся на видныхъ мѣстцахъ и бути заосмотрени кратками, котри ѳтдѣляютъ кающагося ѳтъ сповѣдника. Въ сповѣдальницѣ повинни находиться выразно выписани або выпечатани задержани грѣхи, и священникови не вѳльно тѳлько глухихъ на иннѳмъ мѣстци, н. пр. въ закрестїи, сповѣдати.

Синодъ Замостскій ставляе межи вопросами при каноничнѣмъ посѣщенію въ тѣмъ взглядѣ слѣдующи вопросы: „Чи въ сповѣдальници суть деревяни кратки: чи священникъ сповѣдае женьщины або дѣвчата внѣ сповѣдальници безъ передѣла кратами? Тое належить заказати. Чи знае, або чи мае табеллю буллѣ „Soena Domini“ и грѣхѣвъ Папѣ и Епископу задержанныхъ, прибиту на сповѣдальници?“ (pag. 166). 2) Амвонъ, т. е. мѣстце зъ ѳтқи голосятся проповѣди. Давно находилося въ хорѣ пѣдысшене мѣстце, на котре часомъ сходами выходилося, и тамъ читалося евангеліе и Апостолъ, и зъ ѳттамъ голосили священники проповѣди, Епископы же проповѣдали ѳтъ престола, пѣзнѣйше же зачали стронти особни амвоны на пѣдысшени мѣстци, н. пр. на пиластрѣ, або стѣнѣ изъ лѣвой стороны ѳтъ входа, и тѣи амвоны остави отвѣтно украшени, такъ видимо амвоны въ видѣ корабля, (н. пр. прекрасный амвонъ въ Перемыскій катедральной Церкви) украшени рѣзьбами представляющими голуба, символъ св. Духа, або крестъ, котвицю и сердце, символы вѣры, надѣи и любви, або чотырохъ Евангелистѣвъ и т. п. На давнѣмъ амвонѣ (котре имя ѳтъ греческого *ἀναβαίνω* походить, и означае пѣдысшене мѣстце, на котре выходится) читали діаконы такъ звани диптихи. То були „двѣ або три тонки таблицѣ, котри або складалися або мали окладину, и на котрыхъ внутренней воскомъ обтягненѣй сторонѣ були выписани имена цѣсарѣвъ, королѣвъ, конзулѣвъ або Патріархѣвъ, Епископѣвъ, Священникѣвъ и т. д. Диптихи мали видѣ греческой буквы Δ, и для того гдекотри восточни писателѣ называютъ ихъ такожъ Дельта. Ученый Гоаръ (Euchologion Graec. Venet. 1730, pag. 123) каже, що они мали такой видъ, якъ звычайно изображаются двѣ таблицѣ Мойсея. Диптихи находимо такъ въ восточной якъ и западной Церкви пѣды различными именами. Въ гдекотрыхъ западныхъ грамотахъ называются они *Dyptagi*, *Dypterii*, *Nomina*, понеже якъ заразъ побачимо, зъ нихъ ѳтчитовалися имена, або таблица церковна, *tabula ecclesiastica*, або такожъ списы церковни, *catalogi ecclesiastici*, а найчастѣйше диптихи. — Тѣи таблицѣ були звычайно зъ дороговѣнной матеріи зроблени, такъ зъ слоневой кости, серебра, мрамора и иныхъ; були такожъ пергаменови и деревяни, но богато и красно вырѣзани и украшени. — Кожда Церковь мала двѣ таки таблицѣ, одну для живыхъ, другу для усопшихъ. На таблицѣ живыхъ были выписани имена живыхъ настоятелей Церкви, найперше Головы Церкви Папы, потѣмъ (на востоцѣ) Патріархи, Митрополита, Епископа, потѣмъ чужихъ славнѣйшихъ Епископѣвъ, дальше Цѣсаря або короля и важнѣйшихъ державныхъ урядникѣвъ, ктитореи Церкви и людей, котри для Церкви чимъ заслужилися, а при кѣнци имена тыхъ, котри жертвы при-

несли, но вѣроятно не всѣхъ, тѣлько тыхъ, котри бѣльши дары принесли. Тое здаеся слѣдовати изъ рубрики книгъ церковныхъ, котора при поминанію живыхъ каже: „Іерей поминаетъ, ихже хоцетъ“, якъ и зъ слѣвъ: „и всѣхъ принесшихъ и ихже ради принесоша“. — На таблицѣ усопшихъ були выписани имена Святыхъ старого и нового завѣта, напередъ же Пречистои Дѣвы Маріи, потѣмъ имена власныхъ усопшихъ Епископѣвъ и Священникѣвъ, якъ и имена чужихъ славныхъ обще почитаныхъ Пастырей, дальше имена ктитореи и благодѣтелей Церкви, а потѣмъ имена усопшихъ побожныхъ вѣрныхъ, колшнихъ членѣвъ дотычнои громады, но и тутъ не всѣхъ, тѣлько отличнѣйшихъ, або за котрыхъ власно безкровна жертва приносилася, всѣхъ же прочихъ поминали словами: „и всѣхъ усопшихъ въ надеждѣ воскресенія и пр.“ — Но яка була цѣль того звычайу? Щобы оказати, що всѣ суть членами единой святой католической и апостольской Церкви, и щобы возвати вѣрныхъ до молитвы за усопшими, помочи требующими собратіями. Перше слѣдуе изъ того, що найперше читали имя Папы, яко видимои головы святой Церкви, що признае межнними греческой авторъ дѣла: *de vitandis haereticis* (наведеный въ дѣлѣ „Leo Allatius, de consensione perpetua eccl. occ. et orient. l. III. c. 15“); друге же выплывало изъ слѣвъ Апостола Якова, приказующого, щобысьмо молилися другъ за друга, щобысьмо спасеніе получили, и зъ непрерывного преданія церковного. — Слѣдуе еще ѳтповѣсти на пытанье, где, кто и коли читавъ диптихи? Диптихи читали діаконы изъ амвона, котрый бувъ положеный въ хорѣ близко ѳтъ престола, и то читали ихъ давнѣйше и ведля различныхъ літургій въ различныхъ часы, або заразъ по проповѣди, або ведля літургій св. Василя и Іоанна Злат. по освященію св. дарѣвъ. Пѣзнѣйше перестали диптихи на голосъ читати; а на тое мѣстце іерей поминаетъ Святыхъ и усопшихъ а потѣмъ живыхъ тайно. — Диптихи мали въ Церкви велике значенье, а выкрисленье зъ диптихъ уважали за велику кару и ганьбу. Викрислено зъ диптихъ такихъ, котри або ѳтъ вѣры ѳтпали, або безбожнымъ житьемъ соблазнъ дали. Такъ н. пр. читаемъ въ Евгаріи исторіи церковной: „Anastasium imperatorem nonnulli tamquam Chalcedonensi concilio contrarium damnarunt et e sacris tabulis expunxerunt“, а на западѣ, коли въ 9. ст. Епископъ Еббо зъ Реймса бувъ оскарженый о зраду стану и зъ своего престола зложеный, пытался Гинкмаръ, Архіепископъ, П. Николая, чи може лишити имя того Епископа въ диптихахъ. Вѣдомо такожъ зъ исторіи восточной схізмы, що заразъ по еи несчастливѣмъ початку остало имя Папы зъ диптихѣвъ выкрислене на знакъ, що Греція ѳдѣрвалася ѳтъ единства св. Церкви. (О диптихахъ ср. Salig, de dyptichis veterum tam profanis quam

sacris. Halae 1731. — Augusti, Denkwürdigkeiten aus der christlich. Archäologie, 12. Band. — Winterim, die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christ. katholischen Kirche, 4. Band, 2. Theil im Anhang S. 60. — Nischbach, Kirchenlexikon, im 2. Band, S. 398 ss. „Dipthychen“. — *д)* На самомъ передѣ корабля стоятъ аналогіи, т. е. столікы, на которомъ лежитъ образъ (звычайно храмоваго Святого) и крестъ до цѣлованья. Тутъ кладется такожъ евангеліе на Утрени. Стѣны корабля суть украшены образами, о которыхъ буде ниже бесѣда. — Лавокъ не было въ давнихъ Церквахъ, хотяи не ма закона, который бы заказывавъ сидѣти въ Церкви, противно вже имена „Сѣдалень“ и „акасіесть“ показываютъ, що вольно было въ Церкви сидѣти въ певни часы, въ инни же стояти або клячати; для того съ часомъ остали по Церквахъ лавки запроваджені такъ на востоцѣ якъ и на западѣ, и толькы треба при ихъ строеню уважати, щобы були чисто и искусно зроблені.

Хоръ, олтарь.

§. 174.

Имя и составни части.

Трета и найважнѣйша часть Церкви есть хоръ, въ котромъ приносится безкровна жертва нового завѣта, и для того тая часть такожъ мѣстце жертвенне, *θυσιαστήριον* называется. Имя „хоръ“ есть греческе, и означае первобытно хороводный танецъ, (*Opferreigen*), который поганьски народы коло своихъ жертвникѣвъ, спѣваючи твѣтні пѣсни, въ честь своихъ богѣвъ выправляли; для того и христіане означали тымъ именемъ особливо спѣвъ церковный, спѣвакѣвъ, а понеже мѣстце для пѣвцѣвъ церковныхъ было назначено близько коло престола, для того остало имя хоръ приняте для означенья третей и найважнѣйшой части Церкви. Вирочѣмъ мае тое имя, яко и мѣстце пѣвцѣвъ церковныхъ близько коло престола красне мистичне значенье, именно тымъ оно пригадуе на престолъ вѣчнои славы, который окруженный есть хорамн небесныхъ силъ, непрестанно голосящихъ славу богу. Тая часть Церкви называется такожъ Олтарь, ътъ латиньского „alta ara“ (у Грекѣвъ *βήμα*), такъ названный для того, що тая часть стояла выше якъ корабль. Имя олтарь означае одже або цѣлый хоръ, або такожъ толькы престолъ, на котромъ приносится безкровна жертва нового завѣта. Хоръ называется такожъ Святилище, ътъ его головного назначенья; — Пресвитерія ътъ того, що тамъ было мѣстце для Епископа и Пресвитерѣвъ; — а понеже до той части Церкви бувъ толькы священникамъ позволенный вхѣдъ, вѣрнымъ же толькы

для исповѣданья и приношенья жертвъ, для того тая часть называлася такожъ „непроходима“ *ἀδύτα, inaccessa ecclesiae*.

Цѣлый хоръ бувъ ѡтдѣленный ѡтъ корабля черезъ краты, балюстраду, и стоявъ о одень або бѣльше степеней выше якъ корабль, бувъ подѣленный на низшій и высшій хоръ, котри такожъ ѡтъ себе були ѡтдѣлены черезъ краты, изъ котрыхъ на востоцѣ повставъ иконостасъ. Въ низшѣмъ хорѣ було мѣстце для пѣвцѣвъ церковныхъ, для низшихъ клирикѣвъ, и для найзнакомитшихъ мірянъ, якъ цѣсарей, королѣвъ, що подтверждаетъ исторія св. Амврозія, котрый Имп. Θεοδοσία не пустивъ до высшего хора, т. е. до властивого олтаря, где было мѣстце для Епископѣвъ и пресвитерѣвъ, но указавъ му на назначене для него мѣстце въ низшѣмъ хорѣ, понеже цѣсарска пурпура означае Цѣсаря, но не Священника; (*Theodoret. hist. eccl. l. V. c. 17.*) для священника же была велика кара, если оставъ выключеный изъ хора, и довженъ бувъ стояти въ кораблѣ. (*Communio laicalis.*) Въ низшѣмъ хорѣ бувъ дальше амвонъ, на котромъ, якъ выше сказано, діаконы читали Апостолъ и Евангеліе, а священники проповѣдали слово боже, Епископы же проповѣдали изъ престола зъ того мѣстця, где теперъ у насъ суть царски врата, якъ показуе исторія св. Иоанна Златоуста, о котромъ яко щось особлившого доносятъ, що ѡнъ проповѣдавъ зъ амвона. Тутъ было такожъ мѣстце, где вѣрни сповѣдалися, и тое мѣстце Греки называли *βήμα*, tribunal, котре имя пѣзнѣйше стали уживати для опредѣленья цѣлого олтаря. Ведла мнѣнія Пруденція (*Peristeph. hymn. XI.*) и Исидора Севильского (*Origin. l. 15, c. 4.*) зъ того мѣстця были голошени проповѣди. — Въ высшѣмъ хорѣ передѣленѣмъ ѡтъ низшого находився Престолъ, жертвенникъ, тронъ епископскій и крѣсла для священникѣвъ, и закрестіи. О тыхъ составныхъ частяхъ Олтаря буде теперъ бесѣда.

§. 175.

Низшій хоръ, иконостасъ.

Изъ корабля церковного входилоя до пѣдвышенного о одень або бѣльше степеней и ѡтдѣленного низкими кратками хора, въ котромъ находилоя мѣстце для пѣвцѣвъ церковныхъ, дальше для найзнаменитшихъ лицъ и для низшого клира, зъ ѡткн по наши часы лавки въ той части положени называются клиросомъ; потѣмъ тутъ стоявъ амвонъ представляючій камень ѡтваленый ѡтъ гроба Христоваго, изъ котрого Ангелъ першій разъ оголосивъ радостну вѣсть о воскресеню Христовѣмъ, и для того тутъ въ давныхъ часахъ голосилося слово боже, якъ и теперъ въ меньшихъ Церквахъ дѣсся. Низшій хоръ бувъ такожъ ѡтъ высшего хора ѡтдѣле-

ный низкою перегородою, котра якъ кажутъ, за часѡвъ св. Василія В. перемѣнилася въ решетовату, трема дверми заосмотрену стѣну. Тая зъ початку цѣлкою поединча стѣна покрылася съ часомъ образами, (иконами), ѡтъ чого ей имя иконостасъ походитъ.

Иконостасъ мае трое дверей, котрыми входить до высшого хора або властивого олтаря. Середни дверьъ называються царскими вратами, понеже ними входить тѣлько священникъ, представляющій Христа, Царя славы. Зъ правой стороны ѡтъ входа суть южни дверьъ, діаконьскими званн, понеже ними входить діаконь; а зъ лѣвой стороны ѡтъ входа суть сѣверни дверьъ, котри называються такожь паламарскими, понеже ними входятъ всяки слуги церковни.*) Всѣ тѣи дверьъ суть украшени отвѣтными ихъ значеню образами; и такъ царски врата суть двокрыльни, чымъ представляютъ оба завѣты, и на нихъ есть изображене Благовѣщеніе и чотыри евангелисты по тѣи причинѣ, понеже вочеловѣчивый сы изъ Маріи Дѣвы Христосъ першій отворивъ замкнени по упадку грѣховнѡмъ врата царства небесного, выповненне же тои радостнои вѣсти найперше обвѣстивъ Архангелъ Гавріилъ Маріи Дѣвѣ, а Евангелисты цѣлому свѣту. На паламарскихъ и діаконьскихъ дверяхъ суть изображени або ангелы, котри тамъ стоятъ мовбы на стражи передъ престоломъ Бога вѣчного, для того часомъ есть изображенный ангелъ съ огнистымъ мечомъ, або нини образы ѡтносячися до літургичныхъ дѣйствій, котри на престолѣ совершаются. — Зъ обохъ сторонъ царскихъ вратъ находятъ велики, намѣстни образы, именно зъ южнои, діаконьской стороны есть образъ Спасителя, яко учителя, зъ сѣверной же паламарской стороны есть образъ божои Матери, тримающои на рукахъ Исуса яко дитину, который въ рукахъ мае кую земску; такожь и коло паламарскихъ дверей суть велики образы, зъ котрихъ оденъ представляе звычайно храмового Святого, а другій инного Святого, н. пр. св. Николая, св. Иоанна Крестителя, св. Архистратига Михаила або инныхъ.

Въ першѡмъ рядѣ надъ царскими и побочными дверми находятъ меньши образы, представляючи бѡльши Праздники, а межн ними въ самѡи серединѣ надъ царскими вратами изображена есть тайна вечера. Есть звычай, що передъ тыми образами кладется въ отвѣтни праздники свѣтло.

*) Паламаръ походитъ отъ греческого *παραιωνάριος*, *mansionarius*, *custos ecclesiae*; и въ книгахъ церковныхъ называеся такожь панамонарь, парамонарь, пономоръ або понамаръ; въ малорускѡмъ паламаръ. Ср. Miklosich, *Lexicon palaeoslov. graeco-latinitum*. Vindobonae 1862. — 5. pag. 553, 555.

Въ гдекотрыхъ Церквахъ, где нема повного иконостаса, суть тѣи празднични образы уставлени въ оденъ образъ надъ жертвенникомъ, зъ ѡтки въ отвѣтни праздники вынимаются и на аналогіи до цѣлованья и почитанья кладутся. *)

Въ третѡмъ рядѣ суть образы 12 Апостолѡвъ представленныхъ въ цѣлѡи рости або кождый на особнѡмъ або по два на однѡмъ образѣ, а въ серединѣ межн ними изображенный Христосъ яко Царь, сидящій на престолѣ, спочивающѡмъ на облакахъ.

Въ четвѣртѡмъ рядѣ суть представлени старозавѣтни Пророки, а середь нихъ Пречиста Дѣва съ дитиною Исусомъ на рукахъ, яко головной предметъ старозавѣтныхъ пророчествъ. Надъ цѣлымъ иконостасомъ возносятся св. крестъ, пѡдъ котрымъ стоитъ гденекуда страждуща Марія и св. Иоаннь, возлюбленный Ученикъ Исуса.

Иконостасъ представляе символично страшный судъ; бо якъ тутъ на иконостасѣ Христосъ въ своѣи славѣ окруженный ликами Святыхъ, а передъ нимъ въ кораблн церковнѡмъ собрани вѣрни: такъ колись соберутся всѣ роды земли, коли Христосъ прійде, окруженный святыми ангелами съ силою и славою судити живыхъ и мертвыхъ.

Въ низшѡмъ хорѣ находятъ мѣстця для низшихъ и высшихъ клириковъ, именно въ Церквахъ катедральныхъ мѣстця для крылошанъ, а зъ правой стороны ѡтъ входа Престолъ Епископскій.

§. 176.

Престолъ, видѣ, устройство и символичне значенне.

Средоточіе и найважнѣйше мѣстце хора и цѣлон Церкви есть престолъ, на котрѡмъ приносится безкровна жертва нового Завѣта, и на котрѡмъ Христосъ пѡдъ видами хлѣба и вина въ святѣйшѡи Евхаристіи перебувае. Понеже жертва нового Завѣта есть средоточіемъ цѣлого дѣла ѡткупленья и всего богослуженья, для того ніяка Церковь не могла и не може обѡйтися безъ престола. Уже св. Апостолъ Павелъ говоритъ о нѣмъ (Евр. 13., 10.) и называе го „трапезою Господнею“ (I. Кор. 10., 21. **)

*) Н. пр. въ Церкви св. Великомученицѣ Варвары въ Вѣднн.

**) Имена суть: престолъ, бо на нѣмъ перебувае Царь Царей, Господь Господей; жертвенникъ, для того, що на нѣмъ приносится безкровна жертва; трапеза (столъ), бо на нѣмъ дае Христосъ свое животворяще тѣло и свою животворящую кровь въ появленне душъ вѣрныхъ; гробъ Христовъ, понеже тутъ спочивае тѣло Христово въ святѣйшѡи Евхаристіи.

Въ першихъ вѣкахъ мавъ престолъ видъ чотыроугольного стола, и бувъ деревяный, пѣзнійше каменный, и ведля можности и маетности Церкви украшений дорогоцѣнными металлами и каменами. По змыслу законѣвъ церковныхъ повинни престолы строитися зъ камня, и ѳтъ 6. столѣтїя выдавала Церковь въ тѣмъ взглядѣ выразни приписы, якъ Синодъ Епаоньскїй р. 517., котрый выразно распоряджае, що тѣлько каменни престолы можна помазovati св. миромъ.

Престолъ въ давныхъ часахъ спочивавъ якъ звычайный стѣлъ на чотырохъ ногахъ, и бувъ въ серединѣ порожный, где сохранилися мощи Святыхъ. Звычай строения Церквей а именно престолѣвъ надъ мощами Святыхъ есть дуже давный. Такъ вже св. Іоаннъ Апостолъ видить въ откровенїю мученикѣвъ почивающихъ пѣдъ престоломъ, бо такъ каже: „Видѣхъ пѣдъ олтаремъ души избѣеныхъ за слово божїе и за свидѣтельство, еже имѣяху“. (Откр. 6., 9.) Св. Кипріанъ захоочае вѣрныхъ до знесеня мученической смерти межн инными тымъ, що ихъ запевняе, що ихъ тѣла будутъ спочивати пѣдъ престолами. Въ кождѣмъ престолѣ були доконьче потребни мощи Святыхъ, и безъ нихъ не було позволено Церковь посвятити, якъ посвѣдчае исторїя жїтя св. Амброзія. При тѣмъ совѣстно и точно уважано на тое, щобы тїн мощи були правдивн, якъ кромѣ многихъ инныхъ посвѣдчае Григорїй Туроньскїй, котрый приказавъ многи престолы знести для того, що они були построени надъ неправдивыми гробами мученическими. (Sulpicius Severus in vita Mart. c. 8.)

О давнѣмъ видѣ и устроенью престола пишутъ слѣдїтелѣ христіаньскихъ старожитностей такъ: Давный престолъ мавъ надъ собою покрывало (стелю, дахъ), котре Греки называли *κιβώριον*. *) Латиники *Siborium*, т. е. родъ чотыроугольного даха опертого на чотырохъ або шести стовпцяхъ и покрывающого цѣлый престолъ такъ, що

стїн, и на памятку, що тѣло Христова було погребене въ новѣмъ, зъ камня вытесанѣмъ, гробѣ; олтарь (*altare, βῆμα*) въ тѣснѣйшѣмъ змыслѣ, т. е. пѣдвысшенный жертвенникъ, котре нма въ ширшѣмъ змыслѣ означае цѣлу третю часть Церкви.

*) Слово *κιβώριον* производять гдекотри ѳтъ „*cibus*“, ѳтъ того обстоятелства, що святи дары хоронилися въ сосудци, висячѣмъ на тѣмъ покрывалѣ; одже ѳтъ части: цѣлѣсть; но вѣроятїйше и простѣйше есть розумѣти слово *κιβώριον* въ его властвївѣмъ значенью (*arca, cooperatorium, umbraculum*), и въ тѣмъ значенью уважали тую часть престола яко образъ видимаго неба, звѣдъ небесный, або яко памятку на склепленный грѣбъ Христа. За для того послѣдного значена производять слово „*siborium*“ такожъ ѳтъ еврейского *קֶבֶר* (*keber*), грѣбъ.

слова псаломника: „Въ домъ Господа вїїду“ (*Introibo ad altare Dei*), котори въ римскѣй Літургїи зъ початку, въ греческѣй въ молитвахъ передъ причастїемъ приходять, могли такожъ и въ дословнѣмъ змыслѣ розумѣтися. На верху того даха зъ внѣ находився въ серединѣ крестъ съ изображенїемъ распятїя, а коло креста було много свѣтла въ стоячихъ свѣчникахъ або въ висячихъ лампахъ, а коло свѣтла находилися для украшения цвѣты. Прудентїи споминае о тѣмъ звычайе вже въ 4. столѣтїю, и въ своѣмъ поематѣ о Евлаїи взывае до приношенья цвѣтѣвъ и въ зимѣ; а св. Августинъ оповѣдае о однѣй слѣпѣй женщинѣ, котора велѣла ся запровадити до престола св. Стефана, и тамъ положила цвѣты. Внутрь того надпрестольного звода пѣдъ самымъ крестомъ висѣвъ сосудецъ для сохраненья святѣйшой Евхарїстїи захованон для причащенья недужныхъ и умирающихъ, и ѳнъ назывався киворїй, ковчегъ, (*siborium*), котрый найчастѣйше мавъ видъ голуба, и для того называли го перїстерїонъ (ѳтъ *περιστέρα* — голубъ). По тѣй причинѣ называе Тертулїанъ, якъ выше згадовано, Церковь „домомъ голуба“. О тѣмъ видѣ ковчега споминае еще вторїй Соборъ Никейскїй. — Межи стовпами, на котрыхъ спочивавъ напрестьольный звѣдъ, находилися завѣсы, котори называлися „*tetravela*“, и они пригадовали на завѣсу въ храмѣ Соломоньскѣмъ, и закривали святѣйши дары передъ поганами и оглашеными, котори, якъ вѣдомо, въ Церкви оставали тѣлько до кѣнца проповѣди держанон по евангелїю, а съ кѣнцемъ літургїи оглашенихъ зъ Церкви выходили. Тїн завѣсы ѳтсувано ажъ по выходѣ оглашенихъ, но и пѣдчасъ дальшой літургїи були въ опредѣлени часы засувани. Пѣзнійше остали тїн завѣсы знесенн, понеже при змѣненыхъ обстоятелствахъ, именно коли не було оглашенихъ и не було причины обавлятися нападѣвъ поганьскихъ, не були потребни. Въ прочѣмъ пѣзнійше змѣнився на западѣ видъ престола. Перше стоявъ престолъ въ серединѣ олтаря, пѣзнійше стали го присувати до восточной стѣны Церкви, а коли престолы стали украшати образами, часомъ надприроднон величины, залишено зо всѣмъ и цѣлымъ звѣдѣ, и всѣ тое, що перше находилося на звѣдѣ, якъ: крестъ, свѣтло, цвѣты и ковчегъ, клали теперъ на престолѣ. За тымъ наступили еще инни змѣны, такъ: священникъ, котрый перше стоявъ зъ восточной стороны престола, такъ, що лицемъ бувъ до народа обер — неный, теперъ стоявъ передъ престоломъ лицемъ на востокъ; — дальше змѣнився и видъ ковчега, бо ѳтъ теперъ стали захованья свят. Дарѣвъ строити красни ковчеги, кивоты, въ видѣ вежи, Церкви и т. п., въ котрыхъ въ чаши (пушцѣ) сохраниются св. Тайны.

Изъ сказаного показуеся, що въ давныхъ часахъ були престолы такъ на востоцѣ якъ и на западѣ еднако устроени,

и що аж пбзнйше соотвѣтно вимогамъ и поглядамъ архі-тектоничнымъ змѣнилися. (Зр. *Fluch, katholische Liturgie*, II. 824 ss.) Нерозумно одже и безосновно розумують тїи, котри въ одной або другой формѣ строеня престоловъ достерѣгають щось неправдиве або неисторичне, або вѣрѣ противне. Суть то рѣчи обрядови, въ котрыхъ абсолютной постоянности и непремѣнности нема, понеже тѣлько рѣчамъ догматичнымъ пристонть тое свойство. Зъ того однакожь не слѣдуетъ, якобы ктобудь мавъ право стронти собѣ престолъ ведля своего уподобанья; нѣ, бо и въ томъ взглядѣ належитъ судъ и законодательство до власти церковной, котра и тутъ соотвѣтно до потребъ и вимогъ богослуженія выдала точни, каждого обовязуючи приписы. Ведля тыхъ приписовъ довженъ одже престолъ ведля нашего обряда бути устроены слѣдующимъ способомъ:

1. Престолъ повиненъ бути чотыроугольный, по можности каменный, и по принятому у насъ звычайу (и по взору престоловъ въ нашихъ катедральныхъ храмахъ) заосмотреный зводомъ опертымъ на чотырохъ стовпахъ, бо тѣлько при такъ устроеномъ престолѣ можна належито отвѣтити всѣмъ літургичнымъ принципамъ, находячимся въ одобренныхъ нашими Архіереями книгахъ церковныхъ, особливо въ Літургиконѣ.

2. Престолъ повиненъ бути покрытый трема лянными покрывалами, именно: найперше накрываеся престолъ катасаркою, т. е. покрываломъ зъ лянного полотна, котре пригаде плащаницю, котрою було обвите тѣло Христова. На катасарку роспростираеся индитія, т. е. друге свѣтле простирало изъ лянного полотна, пригадающе славу Христа, воскресшого ѳтъ мертвыхъ; на индитіи роспростираеся або еще одно лянне простирало, або друге въ двое складаеся, такъ, що престолъ есть истинно трема простиралами покрытый. Тое выразно приказуе Синодъ Замостскій словами: „Тое особливо постановляе св. Синодъ, чтобы покрывала Престола были тройки, або одно поединче а друге подвѣине, и всѣ зъ лену“ (*Tit. III. §. 4. pag. 89*).

Крайни части индитіи, т. е. тая часть, котра закрывае стѣны престола, може бути украшена, и пр. шовкова або зъ инной матеріи, бо хотий того законъ церковный выразно не каже, то однакожь потверждае обще принятый звычай. Тѣлько треба старатися, чтобы тїи украшения были истинно вкусни и отвѣтни духу церковному, бо многи гафтовани або гаклѣвани матеріи могутъ бути красни и вкусни на свѣтскихъ одеждахъ, но зо всѣмъ не суть на мѣстци на престолѣ.

3. Межи другимъ и третимъ покрываломъ (одже подъ першимъ зъверху) повиненъ бути роспростертый антиминсъ, т. е. платокъ лянный ѳтъ Епископа посвященный и

мощами Святыхъ заосмотреный, на котромъ есть изображене положеніе Христа до гроба, выписане имя Епископа, котрый той антиминсъ освятивъ, и для якои Церкви и для котрого престола ѳнъ оставъ освяченный и назначеный. Антиминсы вѣшли въ уживанье вѣроятнѣ зъ повода гоненій христіанъ черезъ язычнѣковъ, котри Церкви христіански нападали, престолы бурили и положени въ нихъ мощи Святыхъ выкидали або иннымъ способомъ обезчещали. Щобы тому запобѣчи, стали на востоцѣ уживати антиминсы, а на западѣ такъ званіи движими престолы, т. е. мали каменѣ величины антиминса, въ котрыхъ були положени св. мощи, щобы въ разѣ небезпеченства лекше можна ухоронити св. мощи ѳтъ зневаги невѣрныхъ. Въ нашихъ часахъ есть еще инна важна причина уживанья антиминсовъ. Бо літургію не можна совершати на такомъ престолѣ, где не ма мощей Святыхъ; но св. мощи вкладае до престола самъ Епископъ при освяченю престола, а понеже при великоѣ розлеглости Епархіи Епископъ не може кожду Церковь и кождый престолъ самъ освячати, для того уповажнѣе священнѣковъ до благословенія Церквей и престоловъ, и посылае до нихъ антиминсы, котри заступають архіерейске освячене престола. Антиминсы освячае самъ епархіальный Епископъ въ великій Четверъ подчасъ св. Літургіи, помазуючи ихъ св. миромъ и заосмотраючи ихъ мощами Святыхъ. Каждый антиминсъ мае свое выразне назначене, т. е. есть на нѣмъ выписане имя Церкви, для котрой есть назначеный; для того не можна антиминсъ одной Церкви або одного престола уживати въ другой Церкви або на другомъ престолѣ. Если зъ антиминса выпадуть мощи або если его верхня часть есть такъ вытерта, що не можна ѳтчитати имя Епископа, котрый го освятивъ, або имя престола, для котрого есть назначеный, то не можна такой антиминсъ уживати, но треба удатися до своего Епископа съ прошеніемъ о новый антиминсъ. Въ томъ прошенію треба точно сказати, для якого и котрого престола антиминсъ потрібный, и яке есть титло того престола, т. е. въ якого Святого честь той престолъ посвященный. *) На престолѣ, на котромъ нема антиминса, не можна совершати св. Літургію съ изнятіемъ, если бы той престолъ бувъ ѳтъ Епископа освяченный и мощами заосмотреный. Надъ простираломъ, покрывающимъ антиминсъ, роспростираеся надъ са-

*) Зр. роспоряджене Перемыской Консистории зъ дня 31. Мая 1873 ч. 1921, где межн инными такъ кажеся, що „антиминсы не для Церкви но для Престола, котрого и титло поименовати подобае, выдаеся“; для того где есть бѣльше престоловъ, треба такожь выразити, чи антиминсъ есть потрібный для головного чи побочного престола.

мымъ антиминомъ, т. е. тамъ, где стоить чаша и дискосъ, илнтонъ, с. е. малый бѣлый полотняный платокъ, пригадуючій сударь, котрымъ була въ гробѣ обвинена голова Спасителя. Синодъ Замостскій каже: „Межи два спѣдни и трете верхне покрывало треба положити антиминосъ: а надъ тыми простиралами и антиминомъ роспростерти илнтонъ, котрый довжни употребляти всѣ священники“. (Tit. III. §. 4. pag. 89.)

4. На престолѣ находятся предметы, котри або коньче суть тамъ потрібни, або тѣлько до украшенья служатъ. До першихъ належить: ковчегъ, киворій, въ котрѣмъ сохраняются св. Тайны въ пушцѣ. Въ ковчезѣ не повинно кромѣ св. Тайнъ ничъ инне находится, и дверцѣ повинни бути всегда замкнени, а ключъ схованый на певнѣмъ мѣстці, где го въ разѣ потреби скоро и легко можна найти. Передъ ковчегомъ стоить св. крестъ съ изображеніемъ распятія; передъ крестомъ находится евангеліе по можности якъ найкрасше и и найдорожше оправлене, а зъ обохъ сторонъ ковчеза стоить свѣчки, по крайной мѣрѣ по одной зъ обохъ сторонъ. Для украшенья престола есть звычай ставити на престолѣ цвѣты и бѣльше число свѣчокъ, що есть истинно дуже похвально, тѣлько треба заховати справедливу мѣру, бо велике число украшений спротивляеся естетичѣ, и цѣлкомъ не починаеся до украшенья, а кромѣ того забирае много мѣстця. На престолѣ повинно бути покрывало ѳтъ пороху.

Символичне значенье престола. Такъ положенье якъ и видъ и составни части престола мають красне символичне значенье. Престолъ стоить сѣредѣ олтаря, бо Христосъ, котрый на престолѣ Богу въ жертву приносится „спасеніе міра содѣла посреди земли“, (ис. 73., 12.) що предображавъ престолъ храма Соломоньского, котрый тоже въ серединѣ святилища стоявъ. Престолъ стоить на пѣдвышенью, понеже ѳнь есть найважнѣйше мѣстце Церкви, и самъ Богъ тамъ перебувае; престолъ есть чотыро угольный, понеже на нѣмъ приносится жертва безкровна за всѣхъ людей цѣлого свѣта.

Цѣлый престолъ есть ведля погляда католическои Церкви образомъ стола, на котрѣмъ тайна вечера ѳтбулася, креста, на котрѣмъ Христосъ умеръ, и горы Голговы, а зовзгляду на тое, що Иисусъ Христосъ на престолѣ въ св. Евхаристіи перебувае, образомъ свиніи нового Завѣта. Дальше понеже на престолѣ даеся Христосъ въ снѣдъ вѣрнымъ, есть престолъ трапезою въ домѣ Отца, (ис. 127., 4.) трапезою брачною, при котрой сидять дѣти и гостѣ запрошени. (Мат. 8., 11.) — Понеже Христосъ вознѣсь ся на престолъ вѣчної славы, где и передъ торжествуючою Церквою вѣчно Богу Отцу въ жертву за грѣхи людски приносится, для того есть земскій престолъ образомъ вышнього престола небесного Іерусалима,

на которѣмъ почивае агнецъ убіеный. (Откр. 5., 6., 7., 17.) — Такожъ есть престолъ образомъ гроба Христоваго, а понеже пѣдъ престоломъ спочивають такожъ мощи Святыхъ, (Откр. 6., 9.) для того есть престолъ такожъ мѣстцемъ, где Святіи Угодники божи до страшного суда спочивають. Наконецъ представляе олтарь символично сердце вѣрного, которе самому Богу есть посвячене, и на которѣмъ неперестанно повинна Богу жертва приноситься. *)

Такожъ и поодинокіи части престола мають свое символичне значенье, именно: сама спѣдня будова престола съ антиминомъ представляе грѣбъ Христа; ковчегъ есть образомъ престола вѣчной славы Христа Бога; крестъ пригадуе намъ орудіе, на которѣмъ спасеніе міра бысть; евангеліе представляе слово вѣчной правды, которе въ имени Христа Церковь проповѣдае; а звѣдъ надъ престоломъ, представляючій небо, напминае насъ, щобысьмо въ сѣмъ дочаснѣмъ житью старалися за помочию Бога заслужити собѣ на блаженство въ царствѣ небеснѣмъ. Свѣчки, котри суть зъ воску, бо „воскъ являе чистоту нашу и несквернѣсть приношенія“. Запалени свѣчки и лампы пригадують намъ принуждени ѳтправляти богослуженіе въ темныхъ печерахъ и пѣдземныхъ зводахъ при свѣчахъ и лампахъ, и зывають насъ до подобнои ревности. Они служатъ такожъ до прославленья Бога, и представляютъ горячѣсть нашої побожности и любви ко Богу. Наконецъ цвѣты, украшаючи престолъ, напминають насъ, щобысьмо украсили наши души цвѣтами христіаньскихъ добродѣтелей, и такъ чистымъ сердцемъ Бога славили и величали.

Въ давнихъ Церквахъ бувъ тѣлько оденъ престолъ, понеже ѳнь мавъ представляти средоточіе, которе Епископа съ пресвитерами и вѣрными въ единствѣ вѣры соединило, а въ прочѣмъ бѣльше престолѣвъ не було потрібно, понеже всѣ були обовязани присутствовати при літургій Епископа або въ загалѣ Настоятеля Церкви; для того кажеся въ канонахъ апостольскихъ: „другій престолъ ставити значитъ тѣлько, що ѳтдѣлится ѳтъ Епископа“, а св. Игнатій каже: „въ кождѣй Церкви есть оденъ престолъ, такъ якъ оденъ Епископъ“. Но съ часомъ змѣнилися обстоятельста и потреби вѣрныхъ; не всѣмъ було можливо присутствовати на головной Літургій; щобы одже и они исповнили заповѣдь церковну, щобы могли бути на св. Літургій, и для инныхъ важныхъ боговѣйныхъ причинъ вѣйшло въ уживанье, що съ помноженьемъ св. Літургій, котри въ тѣй самѣй Церкви ѳтправлялися, помножилося и число престолѣвъ,

*) Schüch, Pastoraltheologie, S. 346.

который обычай оставъ принятый и въ нашѣй церковнѣй провинціи; и у насъ позволено бѣльше престолѣвъ ставити. Тѣлько не треба безъ потребы помнажати ихъ число, и если кто хоче для славы божей выставити новый престолъ, треба найперше уважати, чи есть въ Церкви отвѣтне къ тому мѣстце, и чи Церковь на томъ не утерпитъ; дальше треба передъ распчатъемъ дѣла просити Епископа о позволенъе, въ которѣмъ прошенію повинна бути высказана причина, промвляюча за ставленъемъ того престола и чи есть запевненный фондъ на належите устройство и утриманъе того престола, щобы потѣмъ каса церковна не остала безъ потребы обтяжена; а по укѣнченъю дѣла треба просити Епископа о антиминсѣ и о позволенъе благословенія того престола.

§. 177.

Жертвенникъ, горне сѣдалище, закрестія.

Въ пѣвочной стороны престола находится жертвенникъ, предложенье, т. е. столъ, на которѣмъ ѣсправляея проскомидія. На томъ столѣ стоитъ св. крестъ и двѣ свѣчки, котри такъ довго, доки тамъ находятся принесенни и пригтовлени св. дары, повинни бути запалени. Въ давныхъ часахъ складали вѣрни на томъ столѣ различни дары, (приносы), котри въ жертву приносили.

За престоломъ находится пѣдвысшене мѣстце, которе называея горное сѣдалище. Початокъ его сягае часѣвъ апостольскихъ, и оно було назначене для Епископа, который тамъ сидѣвъ пѣдчасъ чтенія Апостола; а зъ его обохъ сторонъ були низши крѣсла для содѣйствующихъ пресвитерѣвъ. Горное сѣдалище есть одже властиво тѣлько для Епископа назначене, и тѣлько въ катедральныхъ Церквахъ мае историчну причину своего существованья. Однакожъ пѣзнѣйше остало тое мѣстце въ Церквахъ, где не ма Епископа, назначене для священнодѣйствующого Пресвитера, который по Трисвятѣмъ тамъ ѣтходитъ ведля літургичного приписа нашего Служебника, который каже: „И абіе Іерей ѣтходитъ къ горнему сѣдалищу, глаголи втай: Благословенъ грядый во имя Господне. . . .“⁴ Тѣ слова высказуютъ такожъ символичне значенье горного сѣдалища, которе представляе престолъ Сына божого а степенни и окружаючи го сѣдалища пресвитерски и діаконски представляютъ небесни хоры, котри коло Престола Христова стоятъ. Надъ горнымъ сѣдалищемъ изображенный есть звычайно Христосъ людей благословляцій, а надъ мѣстцями назначеными для прочихъ клирикѣвъ, — где таки мѣстця суть — Апостолы и инни Святителѣ.

За хоромъ находится закрестія, — часомъ двѣ — т. е. комната назначена для перехованья св. одежей, сосудѣвъ и

инныхъ знарядѣвъ церковныхъ. Въ нѣй одѣваются такожъ священники всѣ, котри при богослуженью участвуютъ, и въ загалѣ тамъ пригтовляе ся всѣ до богослуженія потрѣбне. Въ закрестіи повинно одже бути мѣстце для перехованья св. одежей и инныхъ рѣчей церковныхъ, дальше столъ, где священникъ одѣваея, умивальница для обмытья рукъ передъ и по літургін и при удѣлянью гдекотрыхъ св. Тайнъ, мѣстце для сохраненья св. мира и чашъ. Окна повинни бути заосмотрени желѣзными кратами, а всѣ шафы и скринѣ добрыми замками, понеже въ закрестіи хоронятся всѣ цѣнни рѣчи Церкви. Въ закрестіи повинно бы находитися такожъ мѣстце назначене для складанья останкѣвъ освяченыхъ и благословеныхъ рѣчей, н. пр. свяченой воды, бавовны, уживанон при удѣлянью св. Тайнъ крещенья и миропомазанья и т. п. Тое мѣстце называютъ латинники: piscina або sacragium. Тое мѣстце повинно бути при стѣнѣ закрестіи въ земли выкопане, каменемъ обмуроване и зъ верху належито прикрыте дверцями, котри можна, коли того треба, отворити и замкнути.

§. 178.

II. Внѣшность Церкви. Вежа.

Внѣшній видъ Церкви бувъ въ различныхъ часахъ различный ѣтвѣтно до стіля, въ котрѣмъ Церковь була выставлена. И такъ василики (ср. §. 170) въ своѣй внѣшности мало различалися ѣтъ звычайныхъ домѣвъ а именно ихъ дахъ бувъ пласкій, а вежи суть тому стілю цѣлкомъ незнаеми. Стиль византійскій мае вже копулы, а стиль романскій и готицій мае величави до небесъ возносячися, остроконечни вежи, котрыхъ число есть въ прочѣмъ различне. Вежи зачали стротися ажъ тогда, коли въ Церкви стали употребляти званы, и для того були перши вежи досытъ низки, соотвѣтно до величины и числа звонѣвъ. Пѣзнѣйше при усовершенью церковной архітектуры, особливо ѣтъ 14. столѣтія, зачали возносити тѣи величави вежи, якими велики храмы по нынѣшни часы ѣтличаются. Днесъ ставлятця Церкви або съ вежами або съ копулами, котрыхъ число есть различне; такъ двѣ велики вежи надъ входомъ Церкви, а маленька вежа надъ восточною ея частію або надъ престоломъ; — або три вежи такъ расположени, що найвысша вежа стоитъ надъ входомъ, низша но ширша надъ кораблемъ, а найнизша надъ олтаремъ (такій видъ мае наибѣльше число Церквей въ западнѣй части Перемыской Епархіи); або есть надъ входомъ одна або двѣ высши вежи, надъ кораблемъ велика копула а коло неи двѣ або чотыры меньши копулы; — або въ серединѣ есть велика копула, а коло неи 4 або 12 меньшихъ копулъ. Всѣ тѣи вежи або копулы суть симметрично расположени, и мають

символичне значення, якъ ихъ число само собою показуе. О символичномъ значеню вежи и въ загалѣ виѣшности Церкви такъ пишуть учени: „Церковь, каже Дурандъ, состоитъ изъ учащихъ и слушающихъ, іерарховъ и мірянъ. Вежи одже представляютъ проповѣдникѣвъ и іерарховъ, кои при провадять и защищають христіанську громаду“. Вежа возносится до неба, и намъ мовбы пальцемъ показуе, що мы до Бога нашего Отца небесного душою и сердцемъ стремити и возноситися повинни; вежа мовбы промавляе до насъ: „Вышнихъ ищите, идѣже есть Христосъ одесною Бога сѣдя: горняя мудрствуйте не земная“ (Кол. 3, 1., 2.). На самѣмъ верху вежи або копулы возносится св. крестъ, опертый на кули, представляющій свѣтъ, и голосить побѣду креста надъ міромъ, т. е. надъ грѣхомъ и смертію, и пригадуе намъ, що тѣлько пѣдъ тымъ побѣдоноснымъ знакомъ можемо достатися тамъ, куда намъ вежа дорогу показуе. Пѣдъ крестомъ находится гденекуда полумѣсяць, особливо въ околицихъ навидженихъ колісь нападами турецкои и татарской дичи, на памятку побѣды Христіанства надъ магометанизмомъ; а надъ крестомъ находится гденекуда когутъ яко символъ, що Церковь всегда стереже и хоронитъ христіанську громаду ѣтъ вороговъ спасенія, и яко напѣмненье, щобы и мы сами були всегда на стражи нашего спасенія, памятаючи на слова Спасителя: „Бдите убо, яко не вѣсте дне и часа, въ онъже Сынъ чловѣчскій прійдетъ“.

Въ кѣнци служатъ вежи и копулы не тѣлько до украшенія Церкви, они украшають и цѣлу окрестнѣсть. „Найкрасша околици, каже оденъ писатель, есть пуста, холодна и безъ житія, если въ нѣй не ма ніякои вежи; противно же воздвигнѣмъ въ наипустѣйшій и дикѣй околици хоть не велику вежу, а коли ей побачимо, наповнится наше сердце якоюсь тихою радостію“.

§. 179.

Будова и освячене Церкви. Черезъ що тратитъ Церковь освячене. О примиренію Церкви.

Колі кто хоче предприняти будову Церкви, доужень наиперше удатися до своего Епископа о позволене, понеже безъ позволенія Епископа не вѣльно ніяку Церковь ани въ загалѣ ніяке мѣстце для богослуженія назначене ставити, ведля давного закона Собора Халькедонского кан. 4. Въ тѣмъ прошенію треба доказати, що тая будова есть потрібна або хоть пожиточна, — що тымъ не нарушаея права третихъ лицъ, особливо права чужої парохіи, — що есть отвѣтне ніякими довгами не обтяжене, и выразно для Церкви законно закуплене або дароване и правосильными грамотами на влас-

нѣсть Церкви записане мѣстце, такъ положене, що въ сусѣдствѣ Церкви не находится ничъ, що бы або достоинству святого мѣстця або безпеченству самої будовы спротивлялося (и пр. если бы по пѣдъ саму Церковь переходила рѣка, потѣкъ; або если бы на около були хаты выставлены на небезпеченство огня и т. п.); — наконецъ що есть запевненный достаточный фондъ на удержане Церкви, богослуженія и слугъ церковныхъ, бо або есть зложена и забезпечена потребна сумма грошей, або записани яки нерухоми добра, або громада на тое зобовязалася. До прошенія треба такожъ приложити планъ Церкви выконанный ѣтъ чловѣка фахового. При будовѣ Церкви парохіальной (и въ загалѣ всѣхъ будинковъ парохіальныхъ) доужень парохъ ведля закона красового зъ дня 15. Серпня 1866 знестися съ комитетомъ церковнымъ, и въ загалѣ заховати всѣ распорядженія того закона, а если бы съ комитетомъ не мѣгъ дѣло до конца допровадити, удатися ведля §. 21. того закона и ведля уставы громадской до ц. к. Староства, до которого всяки дотычни споры и ѣтълики належатъ.

Колі Епископъ удѣлитъ позволене до распочатя будовы церковной, треба дальше просити о позволене благословенія камня угольного, а по скѣиченю цѣлон будовы о позволене благословенія або освяченія Церкви, и особно престола. Въ Церкви неосвяченѣй або хоть неблагословенѣй не вѣльно ніяке богослуженіе ѣтправляти. Той законъ основуея на дуже давнѣмъ звычайю, (ср. §. 168.) и мае дуже важни причины, бо Церковь мае исключительно служити до прославленія Бога; для того доужно тое мѣстце наиперше бути освобождене ѣтъ всякои власти сатаны, а щобы сталося мѣстцемъ молитвы и мѣстцемъ видимого общенія Бога съ чловѣкомъ, повинно молитвами и освяченемъ для службы божої бути ѣтдане и посвячене. — О обрядѣ при благословенію або освяченю камня угольного и Церкви буде пѣзвѣше бесѣда.

Освячене Церкви належитъ исключительно до Епископа, и тѣлько Пана може пресвитеру дати уповажнене Церковь освячати; но понеже Епископамъ не возможно всѣ Церкви освячати, для того они удѣляютъ Пресвитерамъ власть Церкви и престолы благословити. Если бы пресвитеръ важився Церковь освячати безъ уповажненія Престола апостольского, то таке освячене було бы не тѣлько непозволене, но и неважне (Bened. XIV. Syn., dioec. 13., 15., 2.). Но и Епископъ мае право освячати тѣлько Церкви своей Епархії, и если бы тое въ чужѣй Епархії безъ согласія власного Епископа здѣлавъ, то освячене було бы непозволене, но важне (Зр. Соб. Трид. зас. 6., к. 5. о реф.).

Освячену або благословену Церковь треба въ добрѣмъ станѣ утримовати, и если бы оказалась потреба Церковь

цѣлкомъ збури, то на тѣмъ мѣстці, где стоявъ престоль, треба поставити крестъ а матеріалъ остаючій зъ розваленои Церкви не вѣльна уживати на нечестиви цѣли (Соб. Трид. зас. 21., кан. 7 о реф.).

Церковь може стратити освячене и благословеніе черезъ обезсвячене (exsecratio) и оскверненіе (Pollutio).

Церковь тратитъ освячене и благословеніе (Ecclesia exsecratur), и на ново треба еи освячати або благословити, не тѣлько если Церковь згоритъ або иннымъ способомъ еи стѣны внутрь такъ остануть знищени, що майже на ново ихъ треба ставити, но и тогда если сильно обгорятъ або ваковиско отпаде, бо освяченіе и благословеніе уважаеся яко привязане до внутренней стрѣйности Церкви. Если же Церковь тѣлько на ново бѣлится або малюеся, або если тѣлько дахъ завалится, або если тѣлько поодинокі части Церкви постепенно отнавляются, хотяи бы тымъ способомъ съ часомъ цѣла Церковь остала отновлена, то Церковь не тратитъ освяченія, хотяи бы тін частин отновленья були въ той цѣли предприняти, чтобы съ часомъ цѣлу Церковь отновити; но если бы тое отновлене було такъ велике, що бы истинно можна сказати, що на мѣстці старои повстала нова будова, треба еи на ново освячати або благословити. *) Есть еще оденъ случай, въ которѣмъ треба Церковь на ново освячати або благословити, именно, если заходитъ основне сомнѣніе, що Церковь не была освячена ани благословена, въ которѣмъ случаю достаточный есть оденъ вѣродостойный свѣдокъ, который тое видѣвъ або зъ певного жерела чувъ. **)

Церковь оскверняеся (ecclesia pollutur): а) Черезъ челоуѣкоубійство або черезъ грѣховне и явне скалѣчене получене съ значнымъ пролитьемъ крови. Мале, тайне и не грѣховне або изъ справедливои обороны походяче пролитье крови, або если кто внѣ Церкви оставъ зраненый, а потѣмъ внутрь Церкви кровь остала пролита або смерть наступила, не оскверняе Церковь; противно же, если кто въ Церкви оставъ удареный або зраненый, такъ що въ слѣдствіе того внѣ Церкви умеръ, Церковь есть осквернена. — б) Черезъ прелюбодѣйство або тяжко грѣховне излѣяніе сѣмене чолоуѣческаго, если тое внутрь Церкви, не на стриху, або въ закрестіи сталося. — в) Черезъ похороненіе некрещеного або выклятого нетерпимого чолоуѣка въ Церкви, которого тѣло належить сей часъ выпокати и где ниде похоронити. — Съ оскверненіемъ Церкви наступае такожъ оскверненіе престола и кладбища, но противно, черезъ оскверненіе кладбища не оскверняеся Церковь. — Щобы оскверненіе можна яко таке уважати, вымагаеся, чтобы грѣховне дѣло, въ

*) Porubszky, jus eccles., t. I. Agriae 1858, pag. 802.

**) Требинь, Перемышль 1844, листъ 343.

слѣдствіе котрого оскверненіе наступило, було фактично або юридично знаеме; если же тое дѣло грѣховне есть тайне, то Церковь не есть осквернена, бо не тое дѣло само черезъ себе оскверняе Церковь, но повстаюче въ слѣдствіе того беззаконіе омерзѣніе вѣрныхъ, котре относится до мѣстця, где оно остало содѣлане. Но если бы таке зъ початку тайне беззаконіе пѣзѣйше сталося явнымъ, то тымъ самымъ стаеся Церковь осквернена. — Если Церковь остала осквернена и тое есть обще знаеме, то обовязанъ священникъ святѣйши Тайны зъ неи вынести и до иннои Церкви, або если иннои Церкви не ма, до закрестіи перенести, зъ престола все зняти, образы позакривати, дверѣ замкнути, и всяки богослуженія въ Церкви застановити, и недвоучно отнестися до Епископа. Такожъ и въ сомнительныхъ випадкахъ треба удатися до Епископа о совѣтъ взглядомъ дальшого поступованья.

Если Церковь зъ наведеныхъ причинъ стратила освячене або благословеніе, то потрѣбне есть нове освячене або благословеніе; если же остала осквернена, то потрѣбне есть примиреніе, котре совершае або самъ Епископъ, або за его позволеньемъ священникъ.

Престоль тратитъ освячене або благословеніе если остане сокрушенный або розрушенный, або если тамъ где самъ Епископъ св. моци вложивъ, печать остане нарушена, або если верхна доска або плита престольна, т. е. стѣлъ остане розбитый або цѣлкомъ зопсутий. Въ тыхъ случаяхъ належитъ престоль на ново освятити або благословити. Если же престоль тѣлько посуваеся зъ давного мѣстця, такъ що днѣ цѣлкомъ не роскладаеся и въ давнѣмъ станѣ остае, або если престоль тѣлько высше пѣдносится або низше спущаеся, то днѣ не тратитъ освяченя ани благословеня, бо престоль не стоитъ въ слѣдствіе освяченя въ ніякой потрѣбной звязи съ землею, на котрой стоитъ. *) Коли Церковь стратитъ освячене, то черезъ тое не тратитъ престоль освяченя, ани противно; но съ оскверненіемъ Церкви наступае такожъ оскверненіе престола, антиминосъ однакожь не остае оскверненный. **)

§. 180.

В) Каплицѣ.

Каплицѣ суть то меньши дома божи назначени для частного, и тѣлько изъятного всенародного богослуженя. По-

*) Gafner, Past.-Theol. I. 317.

**) Amberger, Past.-Theol. II. 909.

чатокъ каплицъ есть дуже давній. Вже въ першихъ вѣкахъ сходилися христіане надъ гробами мучениковъ, где Богу молилися и жертву приносили, и надъ ними ставили дома божи, котри называлися *martoria*. Съ часомъ множилося число каплицъ такъ зъ повода ревности вѣрныхъ, якъ и въ слѣдствіе упомянутіи святыхъ Настоятелей церковныхъ, межи котрыми и въ тѣмъ взглядѣ отличився св. Юанъ Златоустъ. (Зр. омил. 18. до Дѣян.) Всѣ тѣи каплицѣ були назначени для частныхъ, частныхъ богослуженій, всенародни же богослуженія ѓтправлялися въ головныхъ Церквахъ, котрымъ предстоявъъ звычайно Епископъ. Коли съ помноженьемъ числа христіанъ повстали Церкви парохіальни, получили многи каплицѣ права Церкви парохіальной, сталися Церквами парохіальными, а инни и на дальше остави каплицями. До особлившихъ отличій Церквей парохіальныхъ належало, що всѣ вѣрни обовязани були въ нихъ общому богослуженію присутствовати, и въ нихъ св. Тайны пріймати; но съ часомъ оставъ той законъ больше або меньше ограниченный. Перше изнятіе здѣлано въ тѣмъ взглядѣ для монаховъ, котри просили, щобы имъ було позволено въ ихъ монастыряхъ богослуженіе ѓтправляти, на що Соборъ Никейскій I. согласився въ кан. 8. съ тымъ однакожъ примѣченьемъ, що монахамъ не вѣльно въ каплицяхъ, находячихся въ частныхъ домахъ, св. Літургію ѓтправляти. Такожъ и Епископы мали ѓтъ найдавнійшихъ часѣвъ въ своихъ палатахъ особни каплицѣ, такъ само королѣ и князѣ, котрыхъ каплицѣ мали такожъ право Церквей парохіальныхъ для дворянъ.

Пѣсля теперѣшней практики церковной розличаються всенародни, общи и приватни каплицѣ. Всенародни каплицѣ суть такі, до котрыхъ вѣльно каждому вѣйти и до котрыхъ входитья дверми изъ общон дороги або улицѣ, н. пр. на кладбищахъ; приватни же каплицѣ суть такі, котри находятся въ частныхъ домахъ и тѣлько для домашнихъ людей суть назначени. При ставленью всенародныхъ каплицъ обовязують ти сами законы, якъ и при будовѣ Церкви, а кромѣ того обовязанъ Епископъ передъ удѣленьемъ позволенья, таку каплицю ставити, усунути всѣ, що могло бы бути получене съ духовною шкодою вѣрныхъ, — н. пр. тѣи, що тамъ св. Літургіи присутвуютъ, не чуютъ проповѣди, оголошенья оповѣдей, праздниковъ и т. п., если тому не остане запобѣгнене, — такожъ и тое, щобы права Церкви парохіальной не остави нарушени. Таки всенародни каплицѣ освячаються такъ само якъ и Церкви, могутъ мати звоны и въ нихъ могутъ съ изнятіемъ чисто парохіальныхъ дѣйствій всѣ прочи священнодѣйствія совершатися; однакожъ Епископъ може распорядити, щобы въ такихъ каплицяхъ въ праздни-

Літургіи не ѓтправляли передъ концемъ Літургіи парохіальной. *)

Приватни каплицѣ можна ставити тѣлько за позволеньемъ Престола Апостольского (Соб. Трид. зас. 22), котрый тое позволеніе удѣляе черезъ брѣве звычайно пѣдъ слѣдующими условіями: щобы въ однѣмъ домѣ була тѣлько една мурована каплиця, ѓтлучена ѓтъ инныхъ частей дома и прилично устроена и украшена; щобы Епископъ або въ его имени кто инный тую каплицю посѣтитъ, и если ен за ѓтвѣчаючу всѣмъ вымогамъ узнае, ен затвердивъ; щобы Епископъ давъ позволеніе въ тѣи каплиці літургизати, такъ що въ нѣи може що день ѓтправлятися Служба божа съ изнятіемъ наибѣльшихъ праздниковъ, именно: першого дня Пасхи, Сошествія св. Духа и Рождества Христова, дальше Богоявленія, великого Четверга, Вознесенія, Благовѣщенія и Успенія Пречистой Дѣвы, праздника св. Ап. Петра и Павла, Недѣли всѣхъ Святыхъ и храма Церкви парохіальной, въ котри дни дотычни лица довжни удатися на богослуженіе до Церкви парохіальной; щобы въ такѣи каплиці не нарушались права парохіальни; щобы тамъ не удѣляно Тайны крещенія, Покаянія и Евхаристіи (съ изнятіемъ случая потребности) безъ позволенья Епископа; щобы николи не ѓтправлялася тамъ Служба божа, если хоть оденъ чоловікъ зъ тыхъ, для котрыхъ тая каплиця назначена, дѣйстно не есть притомный; наконецъ щобы служащи, не кончычѣ потребни, ишли на богослуженіе до Церкви, если тая не есть за надто (больше якъ пѣвъ милѣ италійской) ѓтдалена. Съ смертію лица або лицъ, для котрыхъ брѣве (*indultum*) було выдане тратитъ приватна каплиця всѣ права.

Каплицѣ, котри суть выставлени для певныхъ обществъ, н. пр. въ духовныхъ сѣменищахъ, або инныхъ заведеніяхъ, больницяхъ, монастыряхъ, вязницяхъ, епископскихъ палатахъ, уважаються якбы всенародни (*quasi-publica*), и для того має Епископъ право удѣлити позволеніе на ихъ построенье и на совершанье въ нихъ всякихъ богослуженій, очевидно безъ нарушенья правъ Церкви парохіальной.

Каплицѣ, о котрыхъ до теперъ була бесѣда, розличаються ѓтъ инныхъ такожъ для богослуженія приватного назначеныхъ мѣстцъ, котри въ устахъ народа такожъ пѣдъ именемъ каплицъ приходять, однакожъ ѓтъ тамтыхъ совершенно суть розлични. Сего рода суть н. пр. такъ звани каплицѣ, котри вѣрни при дорогахъ, на поляхъ, або гдѣинде ставлять, и котри не розличаються ѓтъ крестѣвъ або образѣвъ Святыхъ

*) *Bened. XIV. de Syn. dioec.* Монахамъ однакожъ не можна заказати звонити и Службу божу ѓтправляти въ своихъ Церквахъ передъ Службою парохіальной. *Pius V. in const. „Etsi mendicantium“ § 2.*

зъ камня вытесаныхъ, котри побожнѣсть вѣрныхъ на различныхъ мѣстцяхъ и при различныхъ случайностяхъ возносятся. Само собою разумѣется, що въ такихъ каплицахъ нема властивого престола, и не можна въ нихъ ніякого церковного богослуженія отправляти; суть то мѣстца для приватной молитвы. Ведля права церковного каждому чоловікові свободно таку каплицю на своѣмъ полі выставити (с. 38. D. 1. de consecr.) и ведля его усмотрѣнья знести. Однакѣжь душшастеръ повиненъ на тое уважати, щобы и такі каплицѣ або кресты, если кто ихъ хоче ставити, були въ добромъ станѣ утримани, и щобы, мѣсто для славы божов, не служили на поруганье и посмѣховиско для людей злон воли.

§. 181.

Г) Кладьбища.

Отъ найдавнішнихъ часѣвъ уважали всѣ хоть по части образовани народы прилично и честне похороненье тѣлъ усопшихъ яко обовязокъ людскости, а ѳтказанье тои почести уважано всегда або за кару або за нелюдскѣсть. Бо сама природа вложила въ сердце каждого чоловіка желанье, щобы его тѣлнни останки були почитани и на такѣмъ мѣстци зложени, где бы цѣлкомъ природно могли перемѣнитися въ землю, зъ котрой повстали. А що природа сама жае, тое потверждае наука великого Апостола Павла, котрый учитъ, що наши тѣла суть храмомъ св. Духа, котри колись мають воскреснути до житья вѣчнаго, щобы ѳдобрали надгороду або кару за свои добри або зли дѣла. Для того вже старожитни народы ведени чувствомъ природнымъ старалися честно похороняти тѣла своихъ усопшихъ собратій, якъ тое особливо доказуе исторія Египтянъ, а пѣзнѣйше исторія Иеранльтянъ. Но о много бѣльшу стараннѣсть видимо въ тѣмъ взглядѣ у христіанъ всѣхъ вѣкѣвъ, котри и въ часѣ найлютѣйшихъ гоненій съ небезпечивствомъ житья старалися о честне похороненье тѣлъ своихъ усопшихъ собратій. Многи на своихъ плечахъ переносили тѣла мученикѣвъ зъ мѣстца мученія, щобы не лишити ихъ на поруганье погань, якъ сенаторъ Астурій тѣло мученика Маріна; а оденъ священникъ именовъ Евтихій тымъ особливо вславився, що 342 мученикѣвъ власными руками похоронивъ. Були случаи, що христіане за дороги гроши выкуповали тѣла мученикѣвъ зъ рукъ ихъ мучителей и убійцѣвъ, щобы ихъ тѣлько честно похоронити. Не меньше старанными показовалися они въ часѣ епидемій, якъ посвѣдчае кромѣ инныхъ Діонизій Александрійскій. (У Евзебія кн. VII. 22.) У многихъ поганьскихъ народѣвъ бувъ звычай палити тѣла усопшихъ; но христіане уважали тое за нечестье, и коли поганьски суди

тѣла мученикѣвъ палили, то христіане збирали ихъ останки, и тѣмъ похороняли.

Церковь клала отже всегда велику вагу на честне похороненье усопшихъ тѣлъ, но при тѣмъ була переконана, що похороненье тѣла грѣшникови не помагае, а его залишенье праведникови не шкодитъ, якъ каже св. Августинъ въ книзѣ: „de cura pro mortuis“ и въ дѣлѣ: de „civit. Dei“ I. VII. с. 22., где потѣшае тыхъ, що сумували надъ мучениками, котри не остави честно похоронени.

Изъ наведеныхъ причинъ було одже мѣстце, где тѣла усопшихъ похоронялися, по всѣ часы въ великомъ почитанью, и уважалося яко святе мѣстце, и всѣ народы по можности и ведля своихъ понятій тоежь украшали. Иеранльтяне выбирали къ тому огороды по за мѣстами и селами; Римлянамъ було выразно заказано тѣла усопшихъ въ мѣстахъ або селахъ похороняти або палити (Cicero de legib. I. II. с. 58); они похороняли усопшихъ звычайно при дорогахъ, щобы переходячимъ ихъ минаемѣсть пригадовати (Varro), котрый звычай такожь римски Императоры потвердили. Христіане не видачи въ тѣмъ ничъ, що бы законамъ божимъ спротивлялося, заховалися такожь ведля того, якъ свѣдчить тое обстоятельство, що имъ погане въ тѣмъ взглядѣ ничъ не закидали. Но зъ вѣры въ общеніе Святыхъ повставъ у христіанъ звычай усопшихъ коло Церкви похороняти, щобы а) вѣрни и по смерти тамъ спочивали, где за житья свое духовне поживленье и жите получали; в) щобы вѣрни приходячи до Церкви тымъ живше згадовали за усопшихъ и о нихъ Богу молилися; г) щобы тымъ остала узмысловлена наука, що живи и усопши суть членами тои самой Церкви, и що съ собою въ тѣснѣй духовнѣй звязи стоять.

Мѣстце тое называли Греки *κοιμητήριον*, coemeteryum, т. е. мѣстце спочинку, зъ котрого наше имя „цмнтаръ“ походить. Называеся оно такожь кладьбище. Кладьбище було мѣстце назначене для всѣхъ людей безъ изнятія, и въ Церкви не вѣльно було никого похороняти; ажъ пѣзнѣйше стали Епископѣвъ, королѣвъ и ктиторѣвъ въ Церкви похороняти, а пѣзнѣйше каждый знакомитый чоловікъ жае, щобы бувъ въ Церкви похороненый, для того тое право остало ограничене, а въ Австрійи знесене.

Зо взгляду на кладьбища треба захвати слѣдующи приписы: 1. Передъ заложеньемъ треба въ дорожѣ власти политической постаратися о мѣстце для кладьбища, именно щобы оно було свободне ѳтъ всякихъ тягарѣвъ, т. е. щобы на нѣмъ не тяживъ ніякій довгъ и щобы було исключительно на кладьбище закуплене або записане, и тое купно або записъ правосильною грамотою запевнене. 2. Само тое мѣстце повинно бути положене въ ѳтдаленью ѳтъ помешканъ за мѣ-

стомъ або селомъ, мати сухе положенъе и бути огорожене плотомъ або муромъ, а въ серединѣ бути заосмотрене св. крестомъ (надв. декретъ 11. Жолтня 1785.). Потрѣбни издержки поноситъ каса церковна, а если Церковь убога, ктиторъ и парохіане (надв. декретъ 10. Студня 1784). 3. Гробы повинни копатися за рядомъ безъ рѣжницѣ стану и пола; однакожь есть позволено поодинокимъ родинамъ ставити фамиліини гробы, тѣлько повинни и въ такихъ гробахъ тѣла, если не суть балсамовани, бути до землѣ закопани (надв. декретъ 6. Вересня 1787). Грѣбъ повиненъ бути 6 стѣпъ глубиной и 4 стѣпы широкій, а межи поодинокими гробами повинна бути просторонь 4 стѣпъ (надв. декретъ зъ 23. Сериня и 13. Вересня 1784). 4. Для дѣтей некрещеныхъ повинно бути лишене отвѣтне мѣстце, которе ведля законѣвъ церковныхъ неблагословитися. Надворный декретъ зъ дня 31. Марта 1783 же распоряджае, що дѣти некрещени и неживо роджени похороняются разомъ съ другими людьми. — 5. Ведля существующихъ законѣвъ державныхъ неможна никому ѳтмовити мѣстца на кладьбищи, ани самоубійцямъ. 6. Кладьбище повинно почитане бути яко святе мѣстце, и для того не повинно на нѣмъ ничъ дѣятися, що бы святости мѣстца спротивлялося.*) 6. На кождѣмъ кладьбищи або близко коло Церкви повинна находится трупарня для зложенъя тѣлъ усопшихъ, если ихъ въ часѣ епидеміи або для щуплости помешканъя не можна въ домѣ смерти черезъ 48 годинъ лишати, чтобы живущихъ не выста-

*) Митрополитъ Спиридонъ Литвиневичъ распорядивъ въ сѣмъ взглядѣ рѣшеніемъ зъ дня 26. Листопада 1868 до ч. 5656 слѣдующе: „Приходило уже неразь до вѣдомости Митр. Консистеріи, же поодинокіи священники приходскіи дуже нагаинного злоупотребленія взглядомъ кимитарѣвъ допускаются, дозволяючи, абы ихъ скотина розличного рода и гуси на тыхже палися, и ужитокъ кимитарѣвъ собѣ привлацають. . . . Абы тое злоупотребленіе усторонити приказуеся: абы 1. такъ кимитарѣ коло Церквей, якъ и кладьбища, на которыхъ ся тѣла усопшихъ ховають, валежито були огорожени и замыкани, абы ся тамже жадна скотина дѣстати не могла, и абы подъ острою отвѣчательностію приходника никто не важився на тѣи святіи мѣстца скотину и гуси для пашенія запускати, и такъ тѣмъ збещецати и зневажати. 2. Всякій пожитокъ зъ кимитарѣвъ и кладьбищъ, особенно въ травѣ, котору тѣлько косити а не выпасати вѣльно, и въ деревьяхъ на нихъ ростучихъ або въ тыхже овочахъ состояцій, тѣлько до взглядныхъ Церквей, а не до кого будь инного належавъ. 3. Гроши зъ такого пожитку узыскани завсѣгды до скарбонки церковной вкладалися и въ реестрахъ тояже записовалися. 4. А если той пожитокъ вынаймитися мае, тѣлько христіанамъ и то подъ тою пересторогою вынаймався, абы при-

вити на небезпеченство заразы. Ведля законѣвъ державныхъ повинни ѳкна трупарнѣ бути заосмотрени дротяными кратами, чтобы тамъ не мѣгъ влѣзти кѣтъ або инне звѣря, и въ зимѣ бути опалени; дверѣ повинни зъ внутрь легко отвиратися а въ рукахъ трупа повиненъ находится шнурокъ ѳтъ звѣнка до сторожа. Коли тамъ находится мертвый, повинна трупарня въ ночи бути освѣчена (Надв. декретъ зъ д. 25. Лютого 1797 и 30. Студня 1806.).

Понеже кладьбища суть святіи мѣстца, для того они благословляются; для того коли вже все потрѣбне приготоовлено, повиненъ душпастырь съ приложеньемъ всѣхъ тутъ ѳтносячихся грамотъ, именно же потвержденъя политичной власти, удалитися до своего Епископа съ прошеніемъ о позволенъе благословенія нового кладьбища, — або розширеного кладьбища — котре дѣло Епископъ звичайно декану або инному священнику поручае. Если кладьбище есть наоколо Церкви, то съ благословеніемъ Церкви благословитися и цминтарѣ. Кладьбище яко святе мѣстце може бути такожь обезчещене зъ тыхъ самыхъ причинъ, що и Церковь; и если тое наступитъ, не можна передъ примиреніемъ кладьбища на нѣмъ похороняти. Если Церковь остане осквернена, то тѣмъ самымъ осквернилася и кладьбище находячесья въ близкости Церкви, но не противно. Если же кладьбище далеко ѳтъ Церкви положене, то оно не остане осквернене черезъ оскверненъе Церкви.

Коли кладьбище остане переповнене, и на инни цѣли мае бути обернене, приисуе право церковне, чтобы передъ 10 лѣтами не було перекопане, такожь чтобы въ тѣмъ часѣ не ставлено на тѣмъ мѣстци дома, но вѣльно и скорше закладати на нѣмъ луки и т. п.

Въ кѣнци згадати належитъ за побожный звичай на гробахъ усопшихъ ставити памятники, а найотвѣтѣйшій и найкрасшій памятникъ есть крестъ, бо ѳнъ узмысловляе вѣру усопшого въ роспятого Спасителя, и надѣю въ его божи ѳбѣтницѣ. Цѣлкомъ не отвѣтніи суть розлични новомодни зъ поганьскихъ часѣвъ взяти памятники. „Если бысьмо власными очима всюди не видѣли, каже оденъ ученый, то заледво могли бысьмо увѣрити, що тѣиы наибѣльшой части надгробныхъ памятниковъ взяти суть зъ поганьства, що на освященѣи ѳбрядомъ церковнымъ земли зломлени стовпы, згашени

ужиткованью никто тыхъ святыхъ мѣстцъ не зневажавъ, по крестахъ и инныхъ знаменіяхъ въ памятку усопшихъ поставленныхъ не лазивъ, могиль на гробахъ не розсувавъ, огороженъя не псовавъ, и абы приступъ до тыхже святыхъ мѣстцъ никому, кому потребный, черезъ задержаніе ключей ѳтъ нихъ у вынаймающого, николи взбороненый не бувъ“.

лямпы, саркофаги, урны обвинени жалобными крестами въ видѣ мокрой хустки, и инни возносятся, мѣсто образвъ милосердія и любви Христовой“ (Зр. *Σφῆσις*, 369).

Печеры. Въ гдєкотрыхъ бѣльшихъ Церквахъ находятся такожь пѣдземни капицѣ, криптами (*ὄτῃ χροῖπτω*, ховаю) звани, котри пригадуютъ на тѣи пѣдземни печеры, въ котрыхъ христіане въ часѣ лютыхъ гоненій крылися, и тамъ богослуженія ѡтправляли и усопшихъ похороняли. Они называлися такожь катакомбами, и найславнѣйшии таки катакомбы находятся въ Римѣ, межи котрыми найславнѣйшии суть катакомбы св. Себастіана, котри въ собѣ мѣстятъ 174.000 мученикѣвъ, межи ними 46 Папѣ. На Руси славни суть печеры Лавры Кіевскон, котри однакожь теперъ суть въ посѣданью восточныхъ раскольникѣвъ. Таки печеры ставлено пѣдъ бѣльшими Церквами, и тамъ похороняли знакомитыхъ усопшихъ особливо духовныхъ, а гденекуда совершались тамъ такожь поминальни богослуженія.

III. ГЛАВА.

Святіи рѣчи.

§. 182.

Понятіе и подѣлѣ.

Пѣдъ святыми рѣчами розумѣются всѣ тѣи предметы, котри або для узмысленья религіиной идеи або яко орудія при богослуженью употребляются. Они мають въ слѣдствіе своего ѡтношенья до священнодѣйствій освяченый характеръ, котрый однакожь не зависитъ ѡтъ ихъ вида, украшенья або дорогоценности, но ѡтъ ихъ ѡтношенья до надприродныхъ рѣчей, съ котрыми въ певнѣи звязи стоятъ, и ѡтъ освяченья або благословенія церковного. Соотвѣтно ихъ высшому назначенью повинни они по желанью Церкви и на внѣ належито украшени и въ почтенію заховани бути. До святыхъ рѣчей належатъ найперше тѣи предметы, котри служатъ яко символы узмысляючи надприродни религіиной идеи, якъ: свѣтло, оміанъ, хлѣбъ, вино, вода, елей, мило, а потѣмъ тѣи предметы, котри при богослуженіяхъ яко орудія употребляются, якъ: розличны сосуды, одежи, звоны, св. мощи и образы; для того теперъ буде бесѣда о поодинокихъ святыхъ рѣчахъ, именно:

А) О тыхъ предметахъ, котри або сами собою изъ своей природы служатъ яко символы религіиныхъ идей, або силою божого установленья употребляются яко видими знаки при удѣлянью благодати божон;

В) о святыхъ сосудахъ;

Г) о святыхъ одеждахъ;

Д) о звонахъ, св. Мощахъ и образахъ.

§. 183.

А) *Религіиной символы.*

До тыхъ належить:

1. Свѣтло употребляется при богослуженью не только для освѣченья храма и пѣднесенья торжества, такожь не только на памятку, що колись христіане були принуждени въ темныхъ печерахъ богослуженіе ѡтправляти, где одже свѣтло було докончыче потрѣбне, но особливо яко символъ узмысляющей многи таинственни правды христіанства. Якъ свѣтло матеріальне освѣтляе, огрѣвае и оживляе цѣлу природу физичну, такъ въ употребленью церковномъ оно символично представляе Бога, источника всякого свѣтла и житья, Иисуса Христа, который яко сонце правды на свѣтѣ явився, — и свѣтло нашон вѣры, надѣи и любви, черезъ котри мы маемо и хочемо освободитися ѡтъ тьмы и яко чада свѣта ходити. — Ведля законѣвъ церковныхъ не вѣльно ніяке богослуженіе безъ свѣтла ѡтправляти, а особливо пѣдчасъ літургіи повинни на престолѣ горѣти хотъ двѣ свѣчки, только въ великѣи потрѣбѣ можна бы и при одной свѣчѣ літургизати, (*Vened. XIV. de sacrif. miss. sect. II. n. 52.*) и только миссіонерамъ есть позволено въ поганьскихъ краяхъ часомъ и безъ свѣтла св. Літургію совершати. — Свѣчки повинни бути восковиі, а въ лампахъ повинна горѣти правдива олива изъ дерева оливарного, противно же употребленье свѣчокъ мильовыхъ и стєариновыхъ, якъ и нафты спротивляеся духу законѣвъ церковныхъ, хотая въ гдєкотрыхъ церковныхъ провинціяхъ и тое або выразно остало позволено, або хотъ не заказане, такъ якъ и у насъ вѣйшли въ уживанье таки свѣчки и лампы наповнени масломъ.*)

*) Книги церковни пѣдъ масломъ не розумѣють звичайне масло зъ молока выдѣбуге, но масло деревяне, т. е. оливу. Ведля законѣвъ церковныхъ повиннося въ Церкви только чистый вѣскъ уживати. Въ новшихъ часахъ однакожь и въ тѣмъ хоче индустрія черезъ мѣшанину заступити и вытиснути правдивый вѣскъ. Уживають до того парафинъ, котрый дасться тутъ такъ добре ужити, що свѣчка состояча и зъ $\frac{1}{3}$ части воску а $\frac{2}{3}$ парафину може у незнатока уходить за правдиву воскову свѣчку. Парафинъ выдѣбуваеся по найбѣльшой части зъ каменного угля, (*Wassstoffe*), и уживаеся въ фабрикахъ красныхъ особливо бѣльшихъ свѣчокъ, а есть дешевшій якъ вѣскъ. Парафинъ есть ясно бѣла прозрачна масса. Изъ внѣ розличаеся ѡнъ ѡтъ вѣску тьмъ,

Сосуды для свѣтла суть або свѣчники, аба лампы (науки), котори ведля средствъ Церкви повинни бути отвѣтно выроблени, и достойно украшени. Бѣльши свѣчники, котори поставлются передъ намѣстными образами, называются поставники. — Передъ святѣйшими Тайнами, т. е. просто передъ царскими вратами повинно горѣти такъ зване вѣчне свѣтло зъ почтенія ко Іисусу Христу, который на престолѣ пѣдъ видами хлѣба и вина всегда перебувае. Свѣтло въ тѣй висячѣй передъ св. Тайнами лампѣ не повинно одже николи угасати. Синодъ Замостскій однакожь робитъ изнятїе для бѣдныхъ Церквей принисуючи щобы передъ престоломъ въ Церквахъ, котори мають достаточни фонды, непрестанно горѣли лампы, а въ бѣднѣйшихъ Церквахъ хотъ въ Недѣли и празднику, ѓтъ початку ажъ до кѣнца Літургїи“. (Tit. III, §. 3., pag. 86.)

Свѣтло повинно въ Церкви горѣти ѓтъ початку ажъ до кѣнца богослуженія, особливо Службы божон; для того не можна одобрити практику тыхъ Церквей, въ которыхъ свѣтло гаситъя пѣдчасъ заамвонной молитвы, якбы проче до Літургїи не належало. *)

що есть прозрачный, легкій, майже цѣлкомъ не дастъся згнести (мѣснѣти), а часто дастъся розрѣзати. Ростопленный при запаленю свѣчки парафинъ не прилѣпляея до пальца. Профессоръ Ландольтъ въ Вѣнь подае (Въ письмѣ Dingler, polytechnisches Journal 1861. Bd. 160, S. 224) дуже поединчїй и певный способъ, щобы той фабрикатъ ѓтъ правдивого воску розпѣзнати: Кладесе до порцелянвон талерки того воску (котрого правдивѣсть хочесе испытати) кусникъ величины орѣха, поливаесе го курячимся сѣрковымъ квасомъ, (rauchende Schwefelsäure, nicht englische Schwefelsäure) и тое огрѣваесе, при чѣмъ масса чорнѣе и при сильнѣмъ развитю газѣвъ надуваесе. Коли развите газѣвъ, котре есть тымъ сильнѣйше, чмъ бѣльше парафину, устане, то огрѣваесе сосудъ еще кѣлька минутъ а потѣмъ даесе му остигнути. Если вѣскъ бувъ помѣшанный съ парафиномъ, то остае парафинъ яко скостиѣла прозрачна верства надъ почорнѣлымъ плыномъ, и легко можна ен зняти. Хотъбы въ воску було тѣлько дуже мало парафину, то и той остае на верху того почорнѣлого плыну въ малыхъ скостиѣлыхъ капляхъ, (Зр. Schiffner, Faust-Theol. I. 499. not. 1.)

*) Въ прочѣмъ само собою розумѣея, що съ свѣтломъ и огнемъ треба осторожно обходитися, щобы не сталося аке несчастье. Зр. роспоряджене Митр. Консист. Львѣвскон зъ дня 30. Юнїа 1870 до ч. 3404 о осторожности съ свѣтломъ и расп. зъ д. 16. Вересея 1867 до ч. 4539 о ассекураціи Церквей и нини.

2. **Өнімїамъ.** Такъ въ старѣмъ завѣтѣ, якъ и у поганьскихъ народѣвъ стрѣчаемъ употреблене өнімїама при богослуженїяхъ, и съ часомъ оставъ ѓнъ и въ Церкви христіанскѣй принятый яко символъ нашихъ молитвъ, котри якъ благовонный өнімїамъ возносятся передъ престолъ всевышнего Бога (въ тѣмъ змыслѣ згадуе и св. Письмо о өнімїамѣ; ис. 240., 2. Мат. 2., 11. Пткрв. 5., 8. — 8., 3., 4.) и молятъ Бога о его св. благодатѣ воздаючи ему довшну честь и славу. Отвѣтно до того высокого значеня треба бы старатися, щобы өнімїамъ въ Церкви уживанный истинно ѓтповѣдавъ своему назначеню, т. е. щобы дѣйствию заслуговавъ на имя „благовонное кадило“. *)

*) Правдивый өнімїамъ походитъ зъ Индіи Азійскихъ, або зъ Африки; бо той өнімїамъ, котрый выдають находячися въ малѣй Азїи и въ полудневѣй Европѣ дерева, якъ juniperus lycia, et thurifera, дальше өнімїамъ полученый зъ стиракового дерева, (Storarbbaum) зъ ялѣвця, кедре, сосны, ялицы и т. п. не есть правдивый. Индійске өнімїамове дерево (boswellia serrata) росте на горахъ индійскихъ. Сокъ выплывающїй зъ пѣдъ его коры твердне на воздухѣ въ видѣ смолы (живицы), и приходитъ въ лавкахъ купеческихъ пѣдъ именемъ olibanum orientale въ двохъ сортахъ: 1. выбранный өнімїамъ въ округлыхъ або подовговатыхъ зернахъ величины гороха або лѣскового орѣха, часомъ и бѣльшой, есть ясножовтавый, а по части до червонявон або брунатной фарбы зближающїйся, мало прозрачный, зъ верху бѣло опорошеный, рапавый, крехкій, и потовченый перемѣняесе въ бѣлый порошокъ; 2. звычайный өнімїамъ, котрый есть бѣльше неправильно зложеный, приходитъ часто въ бѣльшихъ кусняхъ яснѣйшой або темнѣйшой по части до своєї або брунатной приближающоїся фарбы, и мае на собѣ много нечистыхъ мѣстцъ. — Вѣнь того индійского өнімїама есть слаба, но прїятно бальсамова, а коли ся го на огонь положить, сильнѣйша; смакъ есть троха острый и гѣркавый.

Однакожь той өнімїамъ рѣдко можна въ продажи получить, звычайно продають африканскїй өнімїамъ, котрый въ великѣмъ множествѣ находится въ Абиссинїи, Нубїи и ниныхъ краяхъ Африки. Той өнімїамъ выдае boswellia purpurifera vel floribunda, зъ котрого дерева выплывае живичный сокъ, котрый на воздухѣ твердне. Онъ состоитъ зъ жовтавыхъ або червонявобрунатныхъ або до каплѣ подобныхъ або неправильно кѣнчастыхъ кусникѣвъ, и въ продажи приходитъ такожь въ двохъ сортахъ: 1. яко выбранный, состоящїй зъ чистыхъ кусникѣвъ, и 2. яко звычайный, въ котрѣмъ часто находятся кусники вапнянца (Kalkspath) походячїи зъ того, що ѓнъ находится на горахъ вапнистыхъ.

3. Хлѣбъ и вино, котри уживаются при св. Тайнѣ Евхаристіи, представляютъ яко найважнѣйши плоды природи цѣлу природу, а яко головни стравы чоловѣка его тѣлесну природу; а понеже для ихъ позысканья есть потрібна праца, представляютъ плоды духовнои дѣятельности чоловѣка. Коли одже христіанинъ хлѣбъ и вино яко жертву до Церкви приносить, то узмысловляея тымъ, що ђнь жертвуетъ Богу себе цѣлого съ тѣломъ и душею.

4. Вода уважаея яко символъ чистости и очищенья, и въ тѣмъ значеню вѣйшла такожь въ Церкви до уживанья. Уже язычники и Исраилтяне омывалися водою передъ молитвою и передъ входомъ до Церкви, на знакъ, що они съ чистымъ сердцемъ и безгрѣшно хотять передъ Богомъ явитися; и Церковь приняла той звычай тымъ бѣльше, що крещеніемъ Христа въ Иорданѣ остало освячене водъ естество, и що вода остала ђтъ Христа установлена яко матерія Т. Крещенія. Церковь освячае одже воду, и употребляе ея не тѣлько при Т. Крещенія, но такожь при различныхъ освященіяхъ и благословеніяхъ.

5. Елей, котрый не тѣлько горить, но такожь покрѣпляетъ и исцѣляетъ, уживае Церковь такожь яко символъ высшои власти, силы и достоинства, яко матерію при Т. Елеопомазанія, и при иныхъ случайностяхъ, якъ при Т. Крещенія и гдє-котрыхъ помазаніяхъ. Елей той повиненъ бути чистый зъ дерева оливного походячій. Наконецъ

6. Мирро состояе изъ елея и бальсаму и многихъ иныхъ благовонныхъ составныхъ частей, есть символъ благодатного житья душевного и благодати божои, котру чоловѣкъ въ Т. Мирропомазанія получае, щобы вѣру свою сильно исповѣдавъ и ведля неи живъ.

§. 184.

В) Святи сосуды.

котри при богослужебныхъ дѣйствіяхъ употребляются достойни суть для того ђтношенья особлившого почитанья

Ѣниміамъ африканскій треба передъ уживаньемъ дрѣбно потовчи, бо въ противнѣмъ случаю дуже поволи распалеея. Вонъ того Ѣниміама есть остра, для того щобы ея пріятнѣйшою зробити, добре додати не много стирака (storax), або бензоє (benzoë), и троха лавандового цвѣту. (Lavendelblüthe. Зр. Schüch, Faust-Theol. 377.) Дуже добрый Ѣниміамъ есть такожь слѣдуючо приготовленный: Бересея 8 лутѣвъ olibanum orientale, 4 ladanum, 4 луты потовченого бурштину, 1 л. storax, 1/2 л. лавандового цвѣта, 2 л. бензоє и 1 квентъ cortex cascarillae, и все належито мѣшаея.

котре пѣсля приписѣвъ церковныхъ имъ дѣйстно ђтдаея тымъ, що ихъ не вѣльно кождому тыкати, и не вѣльно ихъ никому до чого инного уживати, хотяй бы до своєи цѣли вже були нездали; дальше тымъ, що всѣ св. сосуды справляея зъ дорогоцѣннѣйшой матеріи, що ихъ посвячаея або благословитися, и що они съ особлившою старанностію переховуютея. Найважнѣйши сосуды церковни суть:

а) Чаша, въ котрой пресуществуея вино въ кровь І. Христа. Для того высокого назначенья старалися вѣрни по всѣ вѣки чаши зъ дорогоцѣнныхъ матерій справляти. Такъ хотяй въ першихъ вѣкахъ споминаея о чашахъ деревяныхъ, роговыхъ, шкляннихъ, каменныхъ и мосяжныхъ, то однакожь есть такожь згадка за золоти, дорогими каменями украшени чаши. Въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ заказала Церковь уживати чаши деревяни, шклянни, желѣзни и мосяжни про опасности и недогѣдности съ ихъ употребленьемъ получени, и приказала употреблять чаши золоти, або по крайнѣй мѣрѣ въ серединѣ добре позолочени.

Зо взгляду на форму були давни чаши широки и низки, и тѣи котри для причащенія вѣрныхъ употреблялися, ухомъ заосмотрени. Пѣсля теперѣшнихъ приписѣвъ повинна чаша бути такъ устроена, щобы мала широку пѣдставу, щобы не такъ легко звернулася. — Символично чаша представляе грѣбъ Спасителя.

Чаша довжна бути ђтъ Епископа або ђтъ выразно къ тому ђтъ Епископа уповаженного Священника посвячена причѣмъ треба сказати, для якои Церкви она назначена, особливо же якій въ той Церкви храмовый Святый. Посвячене чаши тратится, если зробится въ чаши дѣра, або значни рисы, або если верхна часть ђтъ спѣднои ђтломится, або если чашу на ново позолочаея. Если же тѣлько яка мала репарація на чаши робится, и пр. щобы верхный острый край заокруглити, або если бы якій безбожникъ чашу до мѣрскихъ потребъ уживавъ, не тратится посвячене. Хотяй бы кто при Літургії важився употреблять чашу непосвячену, то таке неправне употреблене не заступило бы посвяченья, но таку чашу треба коньче дати посвятити.

в) Дискосъ есть мала золота або позолочена талѣрка назначена для принятія св. хлѣба. Доки еще всѣ вѣрни причащалися, бувъ дискосъ велика миска, щобы було въ нѣй достаточне мѣстце для потребныхъ ко причащенію частицъ. Дискосъ представляе яслы, въ которыхъ положеный бувъ народженный Іисусъ; — ведля иныхъ (Германа) представляе грѣбъ Спасителя, а священникъ и діаконъ представляютъ Іосифа и Никодима. — Надъ дискосомъ возносится звѣзда пригадуюча тую звѣзду, котра волхвамъ въ далекѣмъ востоцѣ ђвѣстила рождество Спасителя. Дискосъ посвячае такожь

Епископъ. Въ латинскѣй Церкви есть звѣзда незнаема; то́лько П. Павелъ IV. и Климентъ II. запровадили такъ звану палю (palla), котора закрывала дискосъ и чашу, по́знійше она есть меньша и св. Германъ згадуе за таке накрытье.

До отиранья дискоса и чаши уживали на востоцѣ губки, що у насъ Синодомъ Замостскимъ заказане. „Хотя уживанье губки для отиранья дискоса есть въ Церкви нашего обряда давне, то однако св. Синодъ узнавъ за потребне тойзвычай цѣлкомъ знести, и приказуе, щобы дискосъ пальцемъ отирали священники, щобы, зо взгляду, що въ нашихъ сторонахъ губки не суть належито пригтовлени, на нихъ не остала яка часть посвяченого хлѣба, и св. Тѣло Христово тымъ не зневажилось“. (Син. Зам. tit. III, §. IV., ст. 89.)

При чаши и дискосѣ потребный еще лентіонъ, т. е. малый ручничокъ до вытертья чаши и дискоса по причащенію, дальше три або два покровцѣ, зроблени зъ той самой матеріи, що и фелонъ. Однимъ покрываея чаша, другимъ, если есть, дискосъ а третимъ бѣльшимъ, воздухомъ званымъ, чаша и дискосъ. Всѣ тин при Литургіи употребляемы зряды благословитъ Священникъ по припису епархіального требника, и наколибы цѣлкомъ зопсудися, не можна ихъ до чого инного мірского употреблять.

До чаши належитъ еще ложия для причащенія вѣрныхъ. Въ давныхъ часахъ причащались вѣрни св. крови зъ чаши, но тое остало знесене, и по приказу св. Іоанна Златоуста остали запровадженн ложия до причащенья. Въ гдехоторыхъ Церквахъ мали бути въ уживанью рурки, которыми вѣрни св. кровь ссали; но и той звычай упавъ. Копіе, т. е. малый, видъ копія маючій, нѣжъ, котрымъ вырѣзуея агнецъ и частицѣ зъ просфоры. При проскомидіи потрібна еще деревяна талерка, на которѣй просфора краея.

2) Дароносця — пушка — есть чаша прикрыта звычайно вѣнцемъ або иннымъ покрываломъ, и въ нѣй заховуются св. дары для причащенія недужныхъ и для литургіи преждеосвященныхъ. Для причащенія недужныхъ треба еще мати особный сосудъ для перенесенья св. Тайны, который або есть зложеный зъ трехъ частей, такъ що въ однѣй есть бавовна, въ другѣй елей для Елеопомазанія, а въ третѣй св. Тѣло Христово: або для св. Дарѣвъ есть особный сосудъ въ видѣ дискоса або чаши. Пушка, ложия и сосудцѣ для перенесенья св. Дарѣвъ до недужныхъ есть посвячена такъ якъ и чаша.

д) Мирница, т. е. сосудъ, где сохраняея св. миро. Щобы при уживанью св. Мира не носити всегда всё миро, треба мати сосудецъ состоячій зъ трехъ частей; одна на миро зъ верху означена буквою М. друга для елей оглашенныхъ означена буквою Е, а трета на бавовну.

е) Сосуды литійни, т. е. мали сосудцѣ на пшееницю, вино и елей, котри на литіи благословится.

ж) Кадилаиця съ лодкою, кропило съ кѣтликѣмъ на свячену воду, и сосудцѣ на вино и воду при Службѣ божѣй, котри наилучши суть шклянни, бо ихъ можна всегда чисто утримати.

Святіи сосуды, особливо же чашу и дискосъ треба всегда чисто утримовати. Найпростѣйшій способъ есть хоть разъ на рѣкѣ взяти чашу до себе, омыти ея теплою, мыломъ легко розпущеною водою, потѣмъ на сонци высушити и чистымъ платкомъ вытерти. (Зр. Carl Geiger, von der Reinhaltung und Reinigung der heil. Geräthe und Gewänder. München 1860.)

§. 185.

Г) Святіи одежи.

Для оказанья высокого значенья богослуженья употребляея при богослуженію особенна исключно до церковного ужитку назначена одѣжь, Тое видимо въ прочѣмъ у всѣхъ народѣвъ, котри хотяи погружени въ тьмахъ поганьства, все однакъ уважали богослуженіе яко дѣло дуже важне, и ихъ жрецѣ мали при богослуженію окрему одѣжь. Тое посвѣдчають писателѣ гречески и римски, и иннихъ народѣвъ; а у Израильтянъ було якъ найточнѣйше приписано, яки одежи при богослуженію употреблять належитъ, такъ въ книзѣ Исходъ гл. 28., 29., 39., 40., 13. Левіт. 8, 1., 7, 8. Езекиль 42., 14., 44., 17., 19. — То само видимо такожь и у христіанъ, и то въ совершеннѣйшѣмъ видѣ ѡтъ пайдавиѣйшихъ часѣвъ. Такъ оповѣдае Феодоретъ,*) що Константинъ В. подаривъ Макарію, Епископу Іерусалимскому золото вышивану столію; св. Аваназію закидали межи инными и тое, що ѡнъ накладавъ Египтянамъ податокъ состоячій въ льняныхъ одеждахъ для богослуженія,**) а св. Іеронимъ выразно каже, що Епископъ, Пресвятеры и Діаконы и прочи Клирики одѣваются при богослуженію въ бѣли одежи,***) и той самъ св. Отець заховавъ урывокъ листу Епископа Поликарпа Ефесійского, въ котрѣмъ тойже утверждаетъ, що св. Іоаннъ Евангелистъ носивъ особенне покрытье головы.†) То само каже св. Епифаній о Ап. Яковѣ (haeres. 78), а св. Іоаннъ Златоустъ (hom. 82 in Math.) и св. Григорій Назіанзенскій (Somn. Athan. tom. II.) говоритъ о особныхъ одеждахъ діаконьскихъ при священнодѣйствіяхъ употребляныхъ. — Пѣзнійши вѣки наводять въ тѣмъ взглядѣ

*) Hist. eccl. II. 27.

**) Athan. apol. II. Sozomenus hist. eccl. II. 22.

***) Contra. Pelag. lib. I.

†) Scrip. eccl. 45.

що разъ больше свѣдоцтвъ, а Соборъ Тридентійскій (зас. 22. о св. Літургій к. 5.) называе той звычай Апостольскимъ преданіемъ кажучи: „Caeremonias item adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes aliaque id genus multa ex Apostolica disciplina et traditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur“. — Есть одже рѣчь певна, що въ Церкви христовой употреблялися ѳтъ першихъ вѣкѳвъ при богослуженію особни одежи; но такъ само певно есть, що видъ тыхъ одежей бувъ въ различныхъ часахъ розличный, и зависѣвъ ѳтъ состоянія Церкви и ѳтъ обстоятельствъ, въ якихъ христіане находилися. По той причинѣ не було бы и нынѣ на мѣстци желаніе повернутися до первоначального вида и крою церковныхъ одежей, бо вже на першій вопросъ, якій бувъ той видъ и крой, не може исторія для браку жерель точно ѳтповѣсти.

Церковна одѣжь розличаеся ѳтъ звычайной одежи головню своимъ высокимъ назначеньемъ, но такожъ и вишнимъ видомъ и барвою. До тычно барвы не було въ першихъ вѣкахъ вѣроятно ничъ опредѣлене; по гоненіяхъ першихъ трехъ столѣтій употребляно въ Церкви особливо бѣли одежи на знакъ чистого сердца, съ якимъ христіане, особливо же священники Богу служили. Въ середнихъ вѣкахъ були на западѣ особливо чотыри барвы одежей церковныхъ употребляли, именно бѣла, багряна, чорна и зелена, якъ свѣдчить Иннокентій П. III. и Дурандъ.*) Бѣли одежи употребляли въ праздники исповѣдникѳвъ и преподобныхъ женъ, котри перетерпѣли мученическу смерть на знакъ ихъ невинности, потѳмъ въ праздники Ангелѳвъ, Богородицѣ и въ праздники Господски; багряни одежи употребляли въ дни Апостолѳвъ, Евангелистѳвъ и Мученикѳвъ, на знакъ крови, котру они Христа ради пролили; потѳмъ въ навечеріе Сошествія св. Духа ажъ до слѣдуючої Субботы, на памятку, що Духъ св. въ видѣ огненныхъ языкѳвъ збѣшовъ на Апостолѳвъ; чорни одежи употреблялися въ дни смутку и поста; а зелени въ звычайни дни. Пѳзнѣйше вѳйшли въ западной Церкви въ уживанье еще одежи віо л е т о в и н уживани въ дни постни.**) Въ западной Церкви есть впрочѣмъ якъ найточнѣйше опредѣлено, якъ одежи належить въ поодинокіи дни и при различныхъ богослуженіяхъ употребляти. У насъ не знаеме менѣ дотычне распорядженье; книги церковни споминають о свѣтлыхъ, багряныхъ и чорныхъ одежахъ, и въ нашѳй церковной

*) Innocent. III. de sacro altar. myst. l. I. c. 64. Durandus, de rit. c. 18.

**) Sluſ, I. 117.

провинцій въ дни празднични употребляются свѣтли ризы, въ дни постни ризы багряни, а въ дни заупокойни и при богослуженіяхъ поминальныхъ чорни, гденекуда багряни ризы, а на Сошествіе св. Духа зелени ризы. При справлянію одежей церковныхъ треба на тое уважати, чтобы не були за надто рѳжнобарвни, но чтобы на кожѳй одежи можна розпѳзнати певну переважну барву. — Въ прочѳмъ и барва одежей мае свое символичне значенье, и такъ бѣли одежи суть символомъ невинности, святѳсти и радости; багряни одежи суть символомъ жалю и покаянія; чорни суть знакомъ смутку, а зелени символомъ надѣи; и на тѳмъ символичнѳмъ значенію основуеся ихъ церковне употребленье.

Всяки церковни одежи дожны передъ ихъ уживаньемъ бути благословенни ведля обряда находячогося въ Требнику епархіальнѳмъ, черезъ котре благословеніе они получаютъ освяченый характеръ, остаючий на нихъ такъ довго, доки еще ихъ при богослуженію употребляти можна. Благословенія не тратятъ одже церковни ризы черезъ уживанье для мірскихъ цѣлей, хотяй такъ уживанье есть грѣховне, ани черезъ меньши направки; ажъ тогда, коли одѣжь стратитъ свѳй первоначальный видъ, — и пр. если зъ бѳльшой инну меньшу зробится, якъ: зъ фелона епитрахиль, воздухи и пр. — або коли якась одѣжь церковна такъ зопсуеся, що ей при богослуженію употребляти не годится, тогда тратитъ благословеніе, и если бы зъ бѳльшой одежи зробилася инна меньша, треба туюжь благословити. Матерію остаючу зъ цѣлкомъ нездалыхъ одежей церковныхъ пайлучше есть употребити до инныхъ цѣлей церковныхъ, не есть однакожь заказано ужити ей и до мірскихъ цѣлей, если тѳлько тая матерія зо всѣмъ не мае вида церковныхъ одежей, т. е. есть цѣлкомъ попорена. Тѳлько ручнички употребляли до вытеранья чаши не можна пѳдъ ніякимъ условіемъ уживати до чого инного; но если суть нездали, треба ихъ спалити а поцѣль кинути на отвѣтне мѣстце.

Коли священникъ одѣваеся въ церковни ризы, доженъ отмавляти отвѣтни молитвы, котри пригадують му символичне значенье поодинокихъ одежей.

Церковни одежи суть слѣдуючи:

1. Наплечникъ (amictus) бувъ въ давныхъ часахъ незнаемый такъ западной якъ и восточной Церкви; ажъ пѳзнѣйше, коли стихарь коло шій розширенный оставъ, зачали употребляти наплечникъ, т. е. невеликій чотыреугольный подовговатый платокъ, котрый священникъ вкладае на плечи и шнурками на собѣ привязуе. При тѳмъ мовить слова: „Плечій мой вѣдѣхъ на рѣны, и ланитѣ мой на задшѣніе, лица же моего не отвратѣхъ отъ стѣдѣ заплеканій“. Наплечникъ означае одже тепливѳсть Спасителя.

2. Стихарь була звичайно употреблена довга одѣжь въ различныхъ барвахъ, котра и до церковного ужитку остала принята, зъ початку яко верхна одѣжь для низшихъ клириковъ, якъ: четцѣвъ, пѣвцѣвъ и поддіаконѣвъ, а для высшихъ клириковъ яко спѣдня одѣжь, и для того такожъ подризникомъ звана. Теперь есть стихарь зъ бѣлого лняного полотна, и означае невинность и чистоту совѣсти священника приступающего до богослуженія, що высказуе въ молитвѣ: „Да возрадѣется душа моя въ Господѣ, и въблечѣ во мѣ въ ризѣ спасенія, и въ одеждоу веселія и въблечѣ мѣ, ѡкъ на жену ѡ возложѣ на мѣ вѣнечъ, и ѡкъ не вѣстѣ обкрасѣ мѣ красотѣю“. (Пс. 61, 10.)

3. Поясъ, котрымъ священникъ понадъ бедра перепоясуеся, означае цѣломудріе священника, его силу надъ врагами спасенія, котри хотятъ го зъ дороги правды уклонити, и его готовость до повненія святой службы. Пригадуе онъ ведля мнѣнія гдехотрыхъ такожъ той лентіонъ, котрымъ Спаситель при послѣдній вечери своимъ ученикамъ ноги отиравъ. Священникъ препоясуячися говоритъ: „Благословенъ Богъ препоясавъ мѣ силою, и положѣ непороченъ итъ мѣ, совершавъ нозѣ мѣ, ѡкъ елени, и на високѣхъ поставлѣ мѣ“.

4. Епитрахиль (нашійникъ отъ *επιτραχήλος*) була въ давнихъ часахъ бѣла довга, рукавами заосмотрена, зъ переду золотыми гальонами украшена одѣжь знакомитыхъ женщинъ греческихъ и римскихъ, котру однакожъ и царѣ и нини знакомили люде носили, а царѣ еи такожъ въ знакъ отличія удѣляли. Тая первоначально мірска одѣжь вѣйшла и въ церковне уживанье подъ давнымъ своимъ именемъ столя (*στολή*) и въ давномъ видѣ яко обширна цѣле тѣло покрываюча зъ переду ажъ до самого споду золотомъ обшита одѣжь. Въ томъ видѣ употреблена столю ажъ до 6. столѣтія, потѣмъ же, коли стихарь стався самостоятелною церковною одеждою, остала зъ давной столѣ только тая золотомъ обшита смуга, котру священникъ на шю закладавъ, зъ ѡтки и нима епитрахиль повстало. Давна столя була ознакою достоинства и власти,*) и въ томъ значеню остала и до Церкви принята и означае достоинство и власть священническую, и священникъ не може, съ изнятїемъ Сповѣди въ наглыхъ випадкахъ, ніяке священнодѣйствїе безъ епитрахили совершати. Давно бувъ звичай, що священники всегда носили епитрахиль, но позднѣйше тое

*) Такъ приказавъ Артаксерксесъ вложити Мардохею яко найбільше отличїе столю; Императоръ Юліанъ позволивъ Прокію носити столю и нини.

вийшло зъ уживанья, и теперь только Папа мае право всегда епитрахиль носити. — Символично означае епитрахиль благодать богу, силою котрой священникъ дѣлае, чому отвѣчае молитва, котору священникъ при одѣянїю говоритъ: „Благословенъ Богъ иже нѣмѣи благодать свою на священники своихъ, ѡкъ миро на главѣ, сходѣщее на врадѣ, врадѣ Арвѣноу, сходѣщее на ѡмѣты одежды егѣ“ (Пс. 132, 2).

Подобный до епитрахили есть орарь діаконскїй, котрый мае имя отъ греческого слова *ώρα*, часъ, для того що діаконъ тримаючи орарь пальцами правой руки напоминае священнику и народу часъ, коли яки молитвы совершати, и въ загалѣ, коли що дѣлати мають; и пр. коли діаконъ возглашае: „Благослови Владыко, Господу помолимся, Елицы оглашеннїи изыйдите“ и т. д. Колись служивъ орарь такожъ до отиранья устъ причащающихся. Орарь владе діаконъ на лѣвомъ рамени по дальматицѣ, и онъ представляе по мнѣнію Германа ангелски крыла, бо якъ ангелы на небеси суть слугами божими, такъ діаконы въ Церкви суть слугами Епископа и Пресвитера. Орарь есть такожъ ознакою духовной власти діакона, и для того діаконъ не може безъ орара ніяку церковну службу совершати.

5. Нараквицѣ остали властиво для выгоды священнослужителя запровадженїи, щобы му широки рукавы стихаря не перешкаждали, и лѣва нараквица есть символомъ терпливости и бодрого духа, а права нараквица символомъ силы, якъ показуеся изъ молитовъ. (Исходъ 15., 6. и пс. 118., 73.), котри священникъ при ихъ надѣваню говоритъ.

6. Фелонъ (*φελόνιον* або *φαινώλης* отъ *φαίνω* покрываю и *δλος* весь, цѣлый) була давно звичайно употреблена верхна одѣжь, котра була безъ рукавѣвъ, и только зъ долины и зъ верху мала отворъ, такъ що цѣлого чловѣка покрывала, зъ ѡтки и еи имя.**) Познѣйше остала тая одѣжь и въ Церкви принята; но понеже въ томъ видѣ не конче була выгодна, бо при богослуженю треба було передну часть двигати, а щобы руки були свободни, припинати, для того стався съ часомъ видъ фелона змѣняти, именно на востоцѣ оставъ онъ зъ переду въ полукружѣ скороченный, а на западѣ зъ обохъ бокѣвъ выгатый, такъ що нынѣ зъ тон самой одежи повстали знаеми цѣлкомъ различни виды фелонѣвъ. Фелонъ символично означае высши дары св. Духа, и пригадуе тую хламиду, въ котору воины одѣяли Іисуса Христа для поруганья.

У діаконѣвъ заступае мѣстце фелона дальматика, котра зъ початку не мала рукавѣвъ, ажъ позднѣйше ихъ полу-

**) У латинникѣвъ называеся *casula*, т. е. малый домокъ, по той самой причинѣ.

чила. Въ еи видѣ находятъ Дурандъ отношеніе до дѣлъ милостинѣ, и въ томъ значеніи носятъ еи діаконы, до которыхъ наиперше належало милостинью роздѣляти.

Архіереи мають кромѣ згаданныхъ еще слѣдующи церковни одежи:

Мантія, т. е. довгій и широкій фіолетовый плащъ, на которомъ зъ переду суть вышити двѣ чотыреуголни таблицы, называючися скрижалми, и ленты якобы струи або рѣки. Они означаютъ, що Архіерей долженъ мати въ умѣ и сердци оба завѣты, и зъ нихъ мовбы рѣками изливати ученія и наставленья. Мантія есть символомъ повноты власти архіерейской.

Саккосъ (*σακκος* веретице) заступае мѣстце фелона, и тую до дальматики подѣбну одѣжь носили колись гречески Императоры, потѣмъ остала она подарена наиперше Царгородскимъ Епископамъ, а пѣзнѣйше остала и ѣтъ прочихъ Архіереѣвъ принята. Въ нашѣй церковнѣй провинци мае саккосъ тѣлько Митрополитъ, Епископъ Перемыскій же и Суфраганъ Львовскій мають натомѣсть фелонъ, который звычайно есть зъ матеріи вышитой многими крестами. Символично означае саккосъ то само, що и фелонъ.

Набедренникъ (наколѣнникъ), есть чотыреугольный украшенный платокъ, который привязуеся до пояса по правѣй сторонѣ, и означае духовный мечъ, которымъ Архіереи мають поборювати всякихъ противникѣвъ. У насъ носятъ набедренникъ такожъ пралаты обохъ Капитулъ.

Омофоръ есть найважнѣйша одѣжь архіерейска, котора на рамена складаеся, (*ὄμος* плече и *φέρω* ношу) и спереду и ззаду спускаеся. Омофоръ представляе родъ людскій, который Исусъ Христосъ яко добрый пастырь взявъ на рамена, чтобы го до небесного Отца принести.

Крестъ, который Архіерей на грудѣхъ носитъ, означае печать исповѣданія вѣры отъ сердца походячого и любовь Бога и ближнього, которою Архіерей есть переповненный.

Митра, котору Архіереи ѣтъ Апостольскихъ часѣвъ при богослуженіи носятъ, мае ѣтъ часѣвъ Константина В. видѣ царского вѣнца, пригадуе терновый вѣнецъ, который войны вложили на голову Спасителя, и означае достоинство Архіерея яко намѣстника Христа. *)

*) Латиньски Архіереи мають инакшу митру (нифулу), котора есть на двое роздѣлена, що ведля Дуранда означае основну вѣдомѣсть старого и нового завѣта, и пригадуе Мойсея, зъ которого головы по знисходѣ зъ горы Синайской сіяли два лучи. (Исходъ 34.) — Папа мае потрѣйный вѣнецъ, т. е. мовбы три вѣнцѣ разомъ зложены. Поединчій вѣнецъ, т. е. подѣбный до митры нашихъ Епископѣвъ мали Папы ведля однихъ (cap. 14.

Жезлъ (патерисса ѣтъ *patrisis*, отцемъ называю) означае духовну власть, котру Архіерей мае надъ вѣрными его духовному старанью поручеными.

Рукавички, котри Архіерей при богослуженіи уживае, мають ведля Дуранда таке значеніе: «Понеже наибѣльша часть людей добри дѣла творитъ изъ тщеславія, для того задѣвае Епископъ, одѣявшись въ дальматику (саккосъ яко символъ милостини) рукавицѣ, чтобы лѣва рука не знала, що робитъ права». (Мат. 6., 3.)

Наши Епископи звыкли при торжественныхъ богослуженіяхъ брати на ноги сандалы, котри зъ одной стороны пригадуютъ, що Апостолы въ сандалахъ ходили, и означаютъ готовѣсть Епископа Евангеліе проповѣдати.

При освяченіи Церкви одѣваеся Епископъ въ бѣлу сорочку, котра называеся синдонъ (*σινδων*). Тую бѣлу одѣжь бере Епископъ поверхъ архіерейской одежи, и опасуеся три рази: коло шии, на знакъ его преданности къ Богу; подъ раменами и по надъ бедрами. — На правѣй руцѣ носитъ Епископъ перстень, который означае духовне супружество межи Епископомъ и его Епархією, такъ якъ и Христосъ женихомъ называеся.

Кромѣ того употребляются при архіерейскѣмъ богослуженіи два свѣчники: дикиріонъ (двосвѣчникъ) представляючій божеску и чловѣческу природу Христа, и трикиріонъ (трисвѣчникъ) представляючій св. Троицу.

Примѣчаніе. Соотвѣтно высокому значенію и достоинству стана священническаго мають священники и виѣ Церкви особну ѣтъ мірской различну одѣжь, котра въ различныхъ часахъ була различна. Въ першихъ вѣкахъ христіанства була одѣжь священникѣвъ вѣроятно мало або совѣмъ не различна ѣтъ одежи мірянъ; къ чому наибѣльше причинилися гоненія, про котри було бы нерозсудно и не порядно, чтобы священники своею виѣшною одежою ѣтъ прочихъ вѣрныхъ различалися, и такъ еще бѣльше на небезпеченства выставлялися. Но и по гоненіяхъ вѣроятно була одѣжь священникѣвъ така сама якъ и мірянъ такъ довго, доки у мірянъ не вѣшли въ житъе различни моды, котри чемности и простотѣ евангелской спротивлялися, и для стана священническаго були зо всѣмъ неотвѣтны. Для того наставала Церковь на тое, чтобы клиръ держався давной честной, его становиску отвѣтной одежи, и такъ прійшла съ часомъ въ ужи-

Dist. 96.) ѣтъ часѣвъ Константина В., ведля инныхъ ѣтъ часѣвъ Блдовника короля Галійского (510). Подвѣйный вѣнецъ носили Папы по всѣй вѣроятности ѣтъ П. Николая II. († 1061), а потрѣйный вѣнецъ ѣтъ часѣвъ П. Климента V. († 1314). Зр. *Walther, Lehrbuch des Kirchenrechtes*, 12. Aufl. Bonn 1856 S. 263.

ванье особна одѣжь священническа. Зъ IV. и V. столѣтїа маємо напѣмненїя Соборѣвъ и св. Отцѣвъ настаючихъ на тоє, щобы клиръ одѣвася отвѣтно своему стану. Въ загалѣ выходили дотычни церковни распорядженїя изъ засады св. Иеронима: „Ornatus et sordes pari modo fugiendae sunt; quia alterum delicias, alterum gloriam redolet“ (ep. 2. ad Nepot.). Зо взгляду на барву одежи священнической не було зъ початку положительныхъ законѣвъ, но бувъ обще принятый звычай, що на западѣ носили клирики бѣли, а на востоцѣ черни одежи, котра барва ѣтъ 11. ст. остала въ цѣлой Церкви принята. Головна одѣжь священника була довга чорна сутана (реверенда), котрой врѣй однакожь не всюди бувъ однакій, и тая одѣжь по нынѣшни часы удержалася, и по змыслу законѣвъ церковныхъ повинни бы священники всегда въ тѣй одежи ходити. Однакожь для бѣльшой выгоды виробилася у насъ законна практика, що священникамъ внѣ Церкви вѣльно употребляти коротшой одежи (сурдуть), котра всегда повинна бути чорна, або по крайной вѣрѣ темна. — Такожь и зо взгляду на одѣянїе ногъ выдала власть церковна точни приписы, котри намяряють изъ одежи священника усторонити все суетне и въ очи впадающе. Узаконенне у насъ обутье священника суть чоботы съ довгими холявами. На шїи обовязанъ священникъ носити обойчикъ чорный бѣло обшитый а на головѣ чорный капелюхъ або приличну шапку.*) Зо взгляду на одѣжь священническую дуже добре примѣчає Соборъ Тридентійскій: „Хотая одѣжь не становитъ монаха, то однакожь повиненъ клирикъ носити отвѣтну его стану одѣжь, щобы вишнюю приличностїю оказавъ внутренню чистоту норовѣвъ; однакожь у гдєкотрыхъ приняла ропусту и зневага религїи таки розмѣры, що они съ маловаженьемъ достоинства и поваги стана священническаго и публичного носятъ мїрски одежи. Для того приказуєся всемъ духовнымъ пѣдъ карою суспензіи, щобы они ведля наставленїя своего Епископа носили нхъ стану отвѣтну одѣжь“ (зас. 24. о реф. к. 6); а Синодъ Замостскій каже: „Понеже изъ вишнего вида являєся внутренне розположенье духа: для того най кождый носить одѣжь ѣтъ мїрской розличну, именно чорну и довгу“ (Tit. X. de raris). Згадани распорядженїя власти церковной обовязанъ кождый священникъ въ интересѣ своего стану свято хоронити, повиненъ свою ѣтличну одѣжь яко ѣтличїе себе самого уважати; а тымъ, котри хотѣли бы въ тѣмъ взглядѣ

*) Перемыска Консисторїя распорядила на основѣ рѣшенїя зъ 8. Марта 1834. ч. 448, и зъ дня 28. Цвѣтїя 1838, ч. 986, пѣдъ днемъ 12. Сершїя 1857, що не вѣльно на соборчки деканальни ити безъ реверенды, не вѣльно носити кашкетъ и панталюны, а капелюхи довжни бути чорни, не инїон барвы.

мїрянамъ уподобитися уважаючи клирикальну одѣжь яко узы непотрѣбни, пригадую слова св. Бернарда, котрый на вопросъ: „Num de vestibus est cura Deo et non magis de moribus?“ ѣтповѣвъ: „At forma haec vestium deformitatis mentium et morum indicium est“ (lib. 3. de consid. c. 5.) Въ прочѣмъ Епископамъ пристойтъ власть распорядити, що въ тѣмъ взглядѣ ведля особлившихъ обстоятельствъ своихъ Епархїй за добре узнають. *)

Д. Звоны, св. Мощи, и образы.

§. 186.

Звоны.

Звоны остали ажъ въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ до уживанья церковного впровадженїи. Въ першихъ вѣкахъ були звоны въ теперѣшнѣмъ видѣ Церкви незнаєми, а впрочѣмъ тогдани обстоятельства не позволяли бы ихъ уживати, хотая бы и були знаєми, бо христїане були принуждєни богослуженїя въ тайныхъ поганамъ незнаємыхъ мѣстцахъ ѣтправляти. Но щобы христїане знали, гдє и коли мають на богослуженїе приходити, для того було пѣдчасъ гоненїй вѣротно тоє тайно обвѣщано, такъ черезъ діаконѣвъ або инныхъ людей, котри ходили по домахъ вѣрныхъ и имъ обвѣщали часъ и мѣстце богослуженїя, а може тоє часомъ дѣялося заразь по богослуженїю. Коли для Церкви настали весельши часы, и христїане могли явно Бога прославляти, оказалась потреба знарядѣвъ, котрыми бы можна вѣрныхъ на богослуженїе скликовати; и истинно историки згадують за розлични сего рода знаряды. Такъ находимо згадку за трубы, котрыми особливо монахи на богослуженїе скликовалися, о чѣмъ оповѣдаєся въ житїю Пахомїя; инни ударяли на дверѣ домѣвъ, гдє вѣрни мешкали, молотками, якъ по нынѣшни часы жиды роблятъ. На востоцѣ були въ уживанью святїи доски, котри Левъ Аллатїй

*) Латиньски Священники мають яко накрытьє головы такъ званый бїретъ. Той мавъ первоначально видъ мяккой, досытъ великон округлой шапки, здѣланон зъ тон самон матерїи, якъ и проча одѣжь священника. Черезъ закладанье и зниманье зъ головы зробилися на тѣй округлой шапцѣ рѣжки, и тїи були для выгоды пѣзнѣйше нарочно роблєни, про що однакожь тая шапка сталася твердою. Въ Италїи употребляютъ бїреты съ трема рогами, въ Нѣмечинѣ, Францїи и Испанїи съ чотырома рогами. На востоцѣ мають священники т. зв. колпаки округли; инни якъ Ормены мають накрытьє головы въ видѣ малон митры, котре на образахъ мало рѣжнїтся ѣтъ бїрета. У насъ суть въ уживанью, т. зв. папачїйки, котри повстали вѣротно зъ каптурѣвъ одежи монашескон.

(de recent. Græc. temp. disser.), такъ описуе: Суть то доски 12 стѣнъ довги, 4 стопы широки и два цалѣ грубы, зъ здороваго и твердаго дерева и гладко огнбловани. Тую доску тримаея въ лѣвѣй руцѣ зъ одного кѣнца, а правою рукою бьеса на ню молоткомъ въ розлични мѣстця и въ певнѣмъ тактѣ, такъ, що тое выдаея якъ певный рѣдъ музыки. Таки дерева були на востоцѣ дуже давно въ уживанью, понеже ажъ въ другѣй половинѣ девятого столѣтїя остали на востоцѣ звоны до уживанья церковного впровадженї, а коли тамъ запановали погани Турки, зникли зновъ звоны, и по нынѣшни часы суть въ уживанью згадани доски. О тыхъ доскахъ часто споминають наши книги церковни, такъ коли кажеса о билѣ, клеплетѣ довольно, ударяетъ въ великое било и т. п. Такожъ и на западѣ уживано подобни снаряды передъ запровадженнямъ звонѣвъ. — Но коли остали вынайденї звоны? Певно есть, що меньши звѣнки були вже въ часахъ передхристїянскихъ знаеми, хотяй не були литїи но кути. Таки звѣнки остали и на западѣ найперше ѳтъ монахѣвъ приняти до скликованья на богослуженїе; они строилися пѣзнѣйше въ бльшихъ размѣрахъ, такъ що съ часомъ помѣщано таки кути звоны на вежахъ. Очевидно не выдавали таки звоны красного звука, и вѣроятно не далеко було ихъ чути, ажъ доки не остали усовершенї, и на ихъ мѣстце наступили литїи звоны. Но коли тое сталося, и кто тїи звоны вынайшовъ, не можна съ певностїю сказати. Всѣ що въ томъ взглядѣ утверждаютъ, суть тѣлько догадки. Обще мнѣнїе приписуе вынайденье теперѣшнихъ звонѣвъ Павлину Епископу Нолянскому въ Кампанїи; однакже се мнѣнїе не мае историчной пѣдставы, и основуея тѣлько на случайнѣй рѣвнозвучности именъ, бо Павлинъ бувъ Епископомъ города Ноля въ Кампанїи, а звоны называются „polae“, „campane“, одже заключаютъ, що они суть такъ названи ѳтъ ихъ автора Павлина Епископа Нолянского въ Кампанїи. Но тое заключенье не мае за собою майже нїякой вѣроятности, бо „polae“ называлися такожъ и давнѣйши кути звоны, а що бльше ани Павлинъ ани инни писателѣ тыхъ вѣкѣвъ не споминають о звонахъ, хотяй выразно говорятъ о снарядахъ уживаныхъ въ тыхъ часахъ до скликованья народа на богослуженїе; певно одже не були бы замовчали о нашихъ звонахъ, если бы имъ были вже знаеми. Не можна одже вынайденье звонѣвъ приписати Павлину Епископу Нолянскому, а имена „pola“, „campane“ дадутся пояснити тымъ, що въ Кампанїи находилася руда, зъ котрой вылитїи звоны були найзвучнѣйши; коли одже звоны вошли въ обще уживанье, були межї ними найславнѣйши звоны зъ руды Кампаньской, и зъ того вѣроятно названо ихъ кампанями (campane). Якъ одже есть рѣчь непевна, кто и коли звоны вынайшовъ, такъ само не можна съ певностїю опредѣлити,

коли и черезъ кого они остали въ обще уживанье Церкви впровадженї. Найвѣроятнѣйше есть, що теперѣшни (литїи) звоны остали ведля взора давнѣйшихъ кутыхъ звонѣвъ ѳтъ незнаемого автора вынайденї, а потѣмъ постепенно ѳтъ одной окрестности до другой ихъ уживанье роспространялося, доки обще остали принятыми. Загально утверждаютъ, що П. Савинїанъ въ початкахъ VII. ст. давъ уживанью звонѣвъ законне уповаженье, но и то не есть певне. За звоны згадуея найперше въ житїеписи аббата Колумбы составленой въ 6. столѣтїю, въ которой оповѣдаея, що той Святїй, „при ѳтгомѣнѣ звона“ ишовъ о пѣвнѣчи до Церкви; (Bened. XIV. Institut. XX. p. 121.) а Преподобный Веда оповѣдае, (Hist. Angl. I. IV. c. 231), що коли р. 659 король Франкѣвъ Клотарь облѣгавъ городъ Орлеанъ, велѣвъ Епископъ Люпусъ звонити всѣми звонами Церкви св. Стефана, которого неслыханого звука войско короля Франкѣвъ такъ зляклося, що король видѣвся принужденый залишити облогу города и съ цѣлымъ войскомъ утѣкати. Зъ того здаея одже, що звоны остали въ Италїи скорше запровадженї. Но коли звоны остали ширше пѣзнани, остали всюди приняти, и въ 9. столѣтїю прїйшли зъ Венеци на востокъ, где були обще уживани, доки ихъ турецке господарство зъ ѳттамъ не вытиснуло.

Звоны остали запровадженї яко найѳтвѣтнѣйше средство для скликованья вѣрныхъ на богослуженїе, а съ часомъ розширилося ихъ уживанье и на инни церковни случайности, изъ которыхъ найважнѣйши содержатся въ слѣдующихъ стихахъ: „Dum trahor, audite! voco vos ad sacra, venite! Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango! Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum; Defunctos ploro, nimbum fugo, festaque honoro“. (Glossa ad c. un. Extravag. com. (I. 5.) de offic. custod.)

Понеже звоны суть назначени для церковного ужитку, для того приписано есть ихъ благословити, при чѣмъ звонамъ надаея имя якого Святого. Початокъ того благословенїя приписуютъ гдекотори П. Иоанну XIII, который першїй мавъ посвятити р. 968 звѣнъ Церкви Лятеранской пѣдъ именемъ св. Иоанна (Baronius ad a. 968). Малїи звѣнки при Службѣ божїей остали запровадженї ажъ въ 13. столѣтїю, и то якъ доносятъ черезъ кардинала Гвідона р. 1203 въ часѣ выбору Императора Оттона IV. Потѣмъ остали звона на западѣ въ загалѣ въ уживанье впровадженї, и въ нашѣй церковнѣй провинци есть ихъ уживанье законно приказане. — Законы церковни заказуютъ звонити: въ часѣ интердикта, на похоронѣ чоловічка зъ Церкви выклятого, если нероскаяный умеръ; такожъ не звонитя въ Пятокъ и Субботу страстной Седмицѣ. Законы австрїйски заказуютъ (роспор. зъ дня 26. Листоп. 1783) такожъ звонити въ часѣ бурѣ. „Нїяку религїйну громаду не можна силовати, щобы она не звонїла въ таки дни, въ

котори ведля законѣвъ инной Церкви або общества религійного звоненъ есть заказане“ (арт. 14. зак зъ дня 24. Мая 1868. В. зак. держ. ч. 49.).

§. 187.

С в. М о щ и.

Подъ Мощами Святыхъ розумѣются останки зъ тѣлъ Мучениковъ и инныхъ Святыхъ, потѣмъ и тѣи предметы, котори Свѣти за житъя употребляли, або котори въ якомъ ни будь ѣтношенью до Святыхъ стояли, якъ: одежи, орудія ихъ мученической смерти и т. п. Въ ширшѣмъ значенью належатъ до Мощей св. такожъ всѣ тѣи предметы, котори въ близшѣмъ ѣтношенью до въ плоти явившогося Спасителя стояли, и его доткненемъ освящени остали, якъ: крестъ, гвоздѣ, тернистый вѣнецъ и пр. Однакожъ тѣи останки маючи якесь ѣтношенье до Спасителя звычайно наводятся ѣтдѣльно ѣтъ Мощей Святыхъ, подъ которыми розумѣются тѣлько высше згадани останки. Св. Мощи заслугують на особливше почитанье, и Соборъ Тридентійскій рѣшивъ въ томъ взглядѣ: „Святой Соборъ приказуе Епископамъ и всѣмъ, которымъ урядъ учительскій або душпастьерскій есть порученый, щобы ведля принятого ѣтъ першихъ часѣвъ христіанства звычайо католической и апостольской Церкви, и ведля согласной науки св. Отцѣвъ и рѣшеній св. Синодовъ вѣрныхъ съ всякою старанностію о взыванью Святыхъ, почитанью Мощей и законнѣмъ уживанью образѣвъ поучали и ихъ наставляли, щобы Свѣти, котори разомъ съ Христомъ царствуютъ, у Бога за людей вставляются; — такожъ, щобы тѣла св. Мучениковъ и инныхъ у Христа жиющихъ, котори були живыми членами Христа и храмами св. Духа, и котори колись до вѣчного житъя воскресени и прославлени будутъ, для вѣрныхъ довжини бути почитательни; черезъ нихъ удѣляе Богъ людямъ многи добродѣйства; такъ щобы тѣи, котори утверждаютъ, щобы Мощамъ Святыхъ не належитъ ніяка честь и почитанье, або щобы гдє котори св. памятники вѣрни безъ пожитку почитаютъ и щобы вѣрни даремно посѣщаютъ гробы Святыхъ надѣючися зъ того якои помочи, — заслугують на осужденье, такъ якъ ихъ Церковь вже давнѣйше осудила и теперъ осуждае“. (Зас. 25. о взыванью и почитанью Святыхъ.) Тая наука Церкви основуеся на найдавнѣйшѣмъ преданію, такъ щобы противне мнѣніе, якобы почитанье Мощей Святыхъ ажъ въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ зъ користолюбія и инныхъ нечистыхъ побудительныхъ причинъ остало запроваджено, не мае ніякой подставы. Уже въ старѣмъ Завѣтѣ згадуе св. Письмо съ великимъ почтеніемъ о мощахъ праведныхъ. Такъ какъ Исусъ сынъ Сираха: „Кѣсти ѣхъ да процвѣтѣтъ ѣтъ мѣста

ѣхъ,“ (46., 14.) а на инномъ мѣстци каже о пророку Елисею: „И въ ѣспеніи прорѣчесткова тѣла ѣгѣ: ѣ въ житіи своѣмъ сотвори чѣдеса, ѣ ко ѣмѣртѣи дѣвна дѣла ѣгѣ,“ (48., 14., 15.) котри слова Сираха ѣтносятся до того, щобы оповѣдае авторъ IV. книги Царствъ 13., 21., щобы усоншій человекъ, котрого тѣло остало положено на гробъ Елисея, воскресъ изъ мертвыхъ. Подѣбни свѣдоцтва находятся и въ книгахъ нового Завѣта: Такъ жена кровоточивая дѣткнувшися края ризы Спасителя остала исцѣлена; ведля дѣян. 19. дотыкаются вѣрни главоотяжи и обруцей св. Павла, и исцѣляются; а даже тѣи переходячихъ Апостолѣвъ мала чудотворну силу. Уже въ часахъ апостольскихъ одже находимо почитанье певного рода св. Мощей; слѣдуючи столѣтія показують неоспорими доказы почитанья св. Мощей въ властивѣмъ значенью слова. Такъ р. 107 перетерѣвъ св. Игнатій въ Римѣ смерть мученическу, а вѣрни зѣбрали оставши кости св. Епископа, перенесли ихъ въ Антіохію, и тамъ ихъ „яко неоцѣнене сокровище“ сохранили; — Евзебій (hist. eccl. VI. 15.) оповѣдае, щобы христіане Смирнейски собрали кости пострадавшего р. 169 св. Поликарпа, сохраняли ихъ старанно, цѣнили ихъ высше, якъ „золото и найдорожши каменѣ,“ и на мѣстци, гдє св. Мощи були сохранени, ѣтправляли богослуженіе. О томъ событію оповѣдають сами христіане Смирнейски въ посланію съ повода мученической смерти св. Поликарпа выданомъ, и додаютъ, щобы Жиды всѣми силами старались перешкодити, щобы христіане не получили костей св. Поликарпа. Безъ сомнѣнія було имъ одже вѣдомо, въ якъ великомъ почитанью суть у христіанъ мощи Святыхъ. То само посвѣдчае исторія гоненій Діоклеціанскихъ, коли язычники кидали Мощи Мучениковъ въ море, щобы христіане, якъ погане должно думали, „не могли имъ божию чести ѣтдавати“. (Euseb. hist. eccl. VIII. 6.) Христіане не щадили одже ніякихъ трудѣвъ и коштовъ, щобы выдобути тѣла св. Мучениковъ зъ рукъ ихъ убійцѣвъ, и щобы ихъ честно похоронити, при чѣмъ часто клали до ихъ гробѣвъ такожъ орудія ихъ мученической смертѣи кровъ въ губкахъ або чаркахъ и т. п. рѣчи, котри при вынайденью такихъ гробѣвъ служатъ за доказъ, щобы найдени кости суть истинно мощами Святого. Коли гоненія христіанъ устали, не устало почитанье св. Мощей, противно еще побльшилося христіане ставили надъ гробами Мучениковъ престолы, каплицѣи и Церкви и то есть причина, щобы и нынѣ въ кождѣмъ Престолѣ або хотъ въ антиминсѣ находятся св. Мощи. Исторія церковна пѣзнѣйшихъ вѣковъ наводитъ премноги въ томъ взглядѣ свѣдоцтва, (о котрыхъ межѣ инными пише Wefer und Welte, Kirchen-Geſch. Freiburg in Br. 1852. XI. 197 ss.) зъ котрыхъ показуеся, якъ Церкви старались посѣдати св. Мощи,

якъ торжественно ихъ хоронили, и даже дни ихъ перенесенія святковали. Досытъ згадати за праздники перенесенія Мощей св. Николая, обрѣтенія главы св. Іоанна Предтечи, воздвиженіе чест. Креста, положеніе честнаго пояса Пресв. Богородицѣ и нини.

Въ першихъ вѣкахъ не було звичаю роздѣляти св. Мощи, такъ якъ нынѣ дѣся, мѣстце св. Мощей заступали тогди въ тыхъ Церквахъ, котри не мали тѣла якого Святого, вовняни або льняни платки, котри клалися на гробахъ Мученикѣвъ, и тымъ дѣткненемъ якобы освячени представляли тѣло до-тычного Святого. Ажъ въ 8. и 9. столѣтію вѣйшло въ ужи-ванье, мощи Святыхъ роздѣляти и по Церквахъ розсылати.

По всѣ часы уважала Церковь на тое, щобы вѣрни тѣлько правдиви Мощи Святыхъ почитали, и для того распорядила, щобы найперше точно изслѣдовано, чи Мощи истинно зъ тѣла якогось Святого походятъ. Такъ на основѣ Собора Тридентійского распоряджае Синодъ Замостскій: „Такъ велики суть подступы врага спасенія людского, що часто може ложными чудесами и привидженьями престодушныхъ и побожныхъ вѣрныхъ въ блудъ впровадити. Для того рѣшае св. Синодъ, щобы ѳтъ теперъ не узнавати ніяки нови чудеса, доки они не будутъ ѳтъ Епископѣвъ належито изслѣдовани и испытани. Хотяй св. Синодъ исповѣдуе, що мощи Святыхъ, котри колись були храмомъ св. Духа и живыми членами Христа, належитъ почитати и съ великимъ почитаньемъ при-лично въ Церквахъ сохранять, однакожь щобы не остави до почитанья выставляни таки мощи, котрыхъ тотожнѣсть (identitas) есть або сомнительна, або непевна, обовязани Епископы при каноничныхъ посѣщеніяхъ рѣчь точно изслѣдовати, и потѣмъ постановити, що съ правдою и побожностію со-гласне узнають.“ (Tit XVII., pag. 152.) Всяки мощи одже, котри въ Церкви мають бути почитани, довжни бути ѳтъ епархіального Епископа одобрени. И таки мощи, котри суть ѳтъ Папы одобрени, довжни ѳтъ мѣстцевого Епископа бути испытани, доки остануть общому почитанью ѳтдани. Епископъ испытуе таки ѳтъ Папы одобрени мощи не для того, якобы они по-требовали нового одобренья, но щобыся нересвѣдчити, чи они истинно остави въ Римѣ одобрени, и чи не заходить яке сомнѣніе о ихъ тотожности и цѣлости (integritas). Для по-твердженья подлинности св. Мощей wymagaеся, щобы тѣи мощи находилися въ сосудѣ зо всѣхъ сторонъ замкненѣмъ, запечатанѣмъ печатію Епископа ихъ подлиннѣсть подтвер-жающего такъ, що безъ нарушенья печати не можна той со-судъ отворити, и ани ничъ зъ него выняти, ани ничъ вложити. Въ тѣи цѣли звичайно обвязуеся сосудъ шовковымъ шнуркомъ, на котрый печать приходить. При тѣи случайности звывли Епископы выдавати грамоту подтверждающую по-

длинѣсть св. мощей. Тую печать епископску не треба нару-шати, бо тымъ тратится порука, що дотычни мощи суть правдиви.*)

Душпастьеръ, въ которого Церкви Мощи Святыхъ на-ходятся, повиненъ при данѣи случайности поучати народъ, якъ полезне и спасительне есть почитанье св. Мощей, якъ многи ласки Богъ вѣрнымъ посредствомъ нихъ удѣлявъ и удѣляе, якъ многи кромѣ душевныхъ добродѣйствъ черезъ молитвы дотычныхъ Святыхъ и тѣлесни добра получили, но при тѣмъ съ натискомъ ихъ увагу звертати, що тое почитанье ѳтносится до Бога дивного во Святыхъ своихъ. Зваживши зновъ, що народъ дуже склонный рѣчи видими высше цѣнити, якъ дѣлаючи посредствомъ нихъ невидиму богу благодать, треба остерѣгати вѣрныхъ передъ сего рода надужитями и поблудженьями.

Такъ одже належитъ почитати мощи Святыхъ, кото-рыхъ видъ вѣру оживляе, надѣю скрѣпляе, любовь роснае, сумуючихъ потѣшае, слабыхъ заохочае, каждого радостію наповняе. Больше треба почитати тѣи мощи, котри суть освячені страстію и кровію Спасителя, и котри до сердца чо-ловѣка якъ найживше промавляють и ему его нестойнѣсть и грѣховнѣсть и невысказане боже милосердіе живо при-гадують.

§. 188.

Святый крестъ.

Святый крестъ есть найжившимъ представленьемъ основной правды христіанства высказаной словами Апостола: „Мы проповѣдаемъ Христа распятаго“; св. крестъ найживше пригадуе намъ, що маемо вѣрити, чога надѣятися и що лю-бити; св. крестъ есть знаменемъ нашой борбы, нашой побѣды и нашого колѣннѣго прославленья. Для того высокого зна-ченья св. креста находятся дуже части згадки за св. крестъ, такъ въ св. Письмѣ якъ и въ Преданію Церковнѣмъ.

Въ Письмѣ св. приходитъ имя крестъ особливо въ четверакѣмъ значенью, именно: 1. Яко матеріаль-ный крестъ въ загалѣ, яко найпоноснѣйше орудіе смерти, яко дерево клятвы и ганьбы, н. пр. фил. 2., 8. и Евр. 12., 2. зрѣвнани съ Второзак 21., 23. Гал. 3., 13. и 1. Кор. 1., 23. — 2. Яко крестъ, на которѣмъ Христосъ умеръ, н. пр. Мат. 27., 32. Марк. 15., 21. Лук. 23., 26. Іоан. 19., 17., 19., 25., 31. и нини. — 3. Въ значенью примирительной смерти Христовой, н. пр. Ефес. 2., 16. Кол. 1., 20., 2., 14., або про-повѣди о тѣи примирительной смерти, н. пр. 1. Кор. 1., 22—25.

*) Зр. Amberger, Pastoral. II. 925.

2., 2. Гал. 3., 1. або въ значеню благодати выплывающою зъ крестной смерти Христовой, н. пр. I. Кор. 1., 17., 18. — 4. Въ значеню всякихъ терпѣній, котори або Богъ на чловека зсылае, н. пр. Мат. 20., 22. або чловекъ самъ Христа ради поднимаетъ, н. пр. Мат. 10., 38., 16., 24. Марк. 8., 34. Лук. 9., 23., 14., 27. Въ подобномъ змыслѣ выражаея и Преданіе церковне на многихъ мѣстцахъ. — Такъ одже стався крестъ, колисъ знакъ наибольшой срамоты и ганьбы, зацитою вѣрныхъ, славою и прапоромъ Церкви Христовой.

Но якій бувъ видъ креста Христоваго? Апостолы и Евангелисты не споминають о томъ, якій видъ мавъ крестъ Христовъ, они только пишутъ, що Иисусъ Христосъ бувъ распятый на крестѣ, зъ чего можна съ всею вѣроятностію заключити, що Иисусъ Христосъ бувъ распятый на такомъ крестѣ, якого Римляне употребляли. Ведля свѣдоцтва св. Отцѣвъ бувъ у Римлянъ тройкій крестъ въ употребленю, именно: 1. Триконечный подобный до буквы Т., т. е. стовпъ около 15 стѣпъ высокой, который закопували до земли, а на верху прибавали перекадину довготы 7 до 8 стѣпъ для прибития рукъ. Той видъ креста бувъ найпростѣйшій и вѣроятно найдавнѣйше употребляный. 2. Четырконечный + котораго перекадина (перекрестіе) низше прибавалася, такъ, що верхна часть стовпа до земли закопаного мала по словамъ св. Юстина Мученика (Dialog. cum. Trifone) видъ рога, где прибавали дощечку на которой было выписане имя и вина распятого. Така надпись находилася и на крестѣ Спасителя. 3. Пятиконечный крестъ, который бувъ зо всѣмъ такой, якъ и четырконечный. только въ серединѣ стовпа находився на той сторонѣ, где висѣвъ распятый, клинъ, на котромъ тѣло распятого опиралося, чтобы тягаръ тѣла не роздеръ раны рукъ, и чтобы распятый зъ креста не упавъ. Иисусъ Христосъ бувъ одже распятый на одномъ изъ тыхъ у Римлянъ употребляныхъ крестѣвъ, и то по мнѣнію многихъ ученыхъ слѣдителей старожитностей христіанскихъ на пятиконечномъ крестѣ, состоящемъ ведля сказаного изъ трехъ частей, т. е. простонадного до земли закопаного стовпа, перекрестія, на котромъ были прибиты руки Спасителя, и сѣдалища, на котромъ опиралося тѣло Спасителя.*) Въ прочѣмъ многи утверждаютъ, що на крестѣ Христовомъ не было сѣдалища, понеже св. Отцы

*) Зр. S. Irenaei, adv. haer. II. 24., 4. ed. Stieren. p. 370. s. Justinii, dial. cum. Tryph. n. 91. — Tertull. adv. Marcion. III. 18. — Minut. Felicis, in Octavio c. 29. и инни, котрыхъ наводитъ Dr. Danko, hist. rev. div. novi Test. Vindobonae 1867. — О томъ предметѣ читай такожъ статью Крыл. Мих. Малиновского въ рускомъ Сіонѣ. Львѣвъ 1874., ст. 541, 602, 636.

представляютъ крестъ Христовъ безъ того сѣдалища, и на найдавнѣйшихъ крестахъ, яки вынайдено, не ма того сѣдалища. Дальше покликуются на доказъ своего мнѣнія о крестѣ четырконечномъ на историка Евсебія, который (vita Constant. I., 28., 30., 31.) пише, що Константину В. явився крестъ четырконечный, и що такой самъ видъ мавъ (ведля Sozomen. hist. eccl. I. IV., с. 5.) крестъ, который явився за Имп. Константиа жителямъ Иерусалима.

Григорій Еп. Туронскій жившій въ VII. столѣтію пише о подножію, на котромъ мали бути прибитіи ноги Спасителя, но давнѣйши писателѣ о томъ ничего не споминають, и Григорій Тур. не каже, зъ ѳтки взявъ тую вѣдомость. *) Послѣдуючи св. Григорію Тур. утверждаютъ инни, що тое подножіе было криво прибите, правою стороною высше а лѣвою низше, но того исторично доказати не могутъ, и старожитнѣсть такого вида креста не знае. Зъ того само собою слѣдуе, що судити о такъ званомъ греческомъ крестѣ.

Тажко и о вопросѣ, зъ якого дерева бувъ зроблений крестъ Христовъ, многи много писали, но всѣ дотычнн слѣдженія кончатся чистыми догадками, и то одно есть певне, що мучителѣ Христа не добирали тутъ дерева, но распяли Христа на крестѣ зъ такого дерева, яке найскорше и найлегше могли получить, и суть слѣды въ письмахъ св. Отцѣвъ, котри велютъ домиѣватися, що тое дерево было дуже лихого рода, бо св. Григорій Нисс. пише: „Дерево креста Господнього всѣмъ чловекомъ спасительное, не уважаючи на то, що есть часть, якъ я слышу, дерева презрѣного и многихъ безчестнѣйшого“. **) Споминаючи всяки инни догадки о родѣ дерева, зъ якого бувъ зроблений крестъ Христовъ, згадую только за побожне преданіе, ведля котрого крестъ Христовъ мавъ бути зроблений зъ дерева едемского, т. е. того дерева, зъ котрого прародичи противъ заповѣди божой, овочъ заказаный взяли.

У Римлянъ бувъ звычай, що часомъ не прибавали руки и ноги распятыхъ до креста, только ихъ привязовали, и для того думали гдетогри, що и тѣло Христово было до креста только привязане, не пригвождене; но тое мнѣніе основно есть опровержено, и спротивляея выразнымъ словамъ Евангелія: „Аще не вижу на руку его язвы гвоздинныя, и вложу перста моего въ язвы гвоздинныя, не иму вѣры“; (Іоан. 20., 25.) зъ котрыхъ слѣдуе, що руки и ноги Иисуса Христа

*) S. Greg. Turon. de gloria Mart. I. 5. ed. Ruinart Paris. 1699, pag. 725. а за нимъ J. Gretserus, de Cruce, I. 24. ed. Ratisb. 1734 tom., I. 35.

**) Наведено ведля Крыл. М. Малиновского въ рускомъ Сіонѣ, на нав. мѣстци.

були гвоздями до креста прибиті. **И** истинно на давнихъ и найновшихъ крестахъ представляютъ Христа гвоздями до креста прибитого.*) На теперѣшнихъ крестахъ представляютъ Христа прибитого тремя гвоздями; однакожь суть писателѣ, которіи утверждаютъ, що Исусъ Христосъ бувъ прибитый чотырома гвоздями.**) Надъ головою Спасителя була прибита дощечка, на которій було по свѣдоцтву св. Евангелиста Іоанна (19., 20.) выписано: „Исусъ Назаринъ Царь Юдейскій,“ по еврейски, гречески и римски, и тая надпись находится и на нашихъ крестахъ.

Ведля звичая Римлянъ бувъ Христосъ распятый нагій, въ чомъ соглашаються всѣ писателѣ; заходить тѣлько сомнѣніе, чи сами распинателѣ окрыли тѣло Спасителя около бедръ. Гдекоторіи писателѣ суть того мнѣнія, що І. Христосъ бувъ цѣлкомъ наго на крестъ прибитый, и що пречиста Дѣва Марія видячи Христа цѣлкомъ обнаженого, зняла хустку зъ своей головы, и нею покрыла бедра Христови. (S. Bonaventura med. vitae Christi c. 78. VI. и незнаемый писателѣ въ дѣлахъ св. Анзельма, dial. de passione Christi c. 10.) Що Исусъ Христосъ бувъ нагій на крестъ прибитый, свѣдчатъ Евангелисты, (Мат. 37., 25. Марк. 15., 24.) и подтверждаетъ старожитнѣсть; и есть обще мнѣніе, що коло бедръ було тѣло Спасителя покрыте и то вѣроятнѣе отъ самыхъ распинателей, понеже Римляне тое при всѣхъ распинаемыхъ заховували, якъ доказуе Vangen, die letzten Lebensstunden Jesu и инни, а у Липсія (Lipsius, de cruce, l. II. p. 305.) находится золота монета, на которій есть представленъ распятый съ покрытыми бедрами.

Крестъ бувъ у христіанъ отъ найдавнѣйшихъ часѣвъ въ наибѣльшѣмъ почитанью, но въ часѣ гоненій було его уживанье бѣльше тайне, ажъ отъ часѣвъ Константина В. ставили христіане кресты публично, и украшали ними не тѣлько дома божи, но и инни будовлѣ и предметы. Въ першихъ вѣкахъ употребляли кресты безъ изображенья распятія, тѣлько на гдекоторыхъ крестахъ бувъ на долині изображенный агнецъ, а на верху вѣнецъ, або голубъ. Коли на крестахъ зачали изображати распятіе, есть спорный вопросъ. Одни утверждаютъ, що передъ 7. столѣтіемъ не были знаемы кресты съ распятіемъ, инни зновъ противно приписують крестамъ съ изображеніемъ распятія дуже давный початокъ. Якъ ни будь тая рѣчь мається, то есть певно, що въ першихъ вѣкахъ

*) Въ гдекоторыхъ Церквахъ находятся образы распятія Христова посередъ розбѣйникѣвъ, и на нихъ представляется Христосъ прибитый гвоздями, а оба розбѣйники привязаны шнурами.

**) St. Borgia, de cruce Vaticana comm. Rom. 1779. Cf. Theodoret. eccl. hist. I. 18, Niceph. Callisti, hist. eccl. VIII. 29.

христіане дуже осторожно поступали съ принятіемъ всякихъ образѣвъ, одже и распятія, щобы зъ одной стороны не выставитися на упреки язычникѣвъ, що и христіане образамъ поклоняются, а зъ другой стороны, щобы слабшимъ во вѣрѣ христіанамъ не дати соблазнъ. Но коли образы и межи христіанами що разъ бѣльше стали ширитися, не можна сомнѣватися, що принаймнѣй въ частныхъ рукахъ находились кресты съ изображеніемъ распятія, и истинно найдавнѣйши церковни писателѣ, якъ Игнатій, Иреней, Тертуліанъ (ap. l. c. 12., 16. De idol. c. 5. adv. Jud. c. 11.) и Іеронимъ (Epitaph. Paul.) упоминають о изображеню Христа на крестѣ; а въ 6. и 7. столѣтію суть такі кресты въ общѣмъ уживанью. — Видѣ Христа распятого на крестѣ бувъ зъ початку такожь розличный. На гдекоторыхъ дуже давныхъ крестахъ находится тѣлько погрудье Христа изображене або въ серединѣ, або на верху або на долині креста; на инныхъ цѣле тѣло, часомъ цѣлкомъ одѣте, но по наибѣльшой части наго, тѣлько коло бедръ покрыте, на головѣ съ вѣнцемъ тернистымъ, чотырома гвоздями прибите, и съ выплываючою зъ ранъ кровію. На гдекоторыхъ образахъ представляется Христосъ живый. Такожь и выразѣ лица Спасителя распятого отъ розличныхъ розлично есть представленъ: одни, послѣдуючи мнѣнію Іеронима, Златоуста, Дамаскина и покликуючися на пс. 44., 3., представляли Христа яко идеаль красоты мужеской; инни зновъ зо взгляду на Исai. 52., 14., 53., 1., 3., 12., послѣдуючи Юстину, Тертуліану, Василию, Клименту и Кириллу Алекс. представляли собѣ Христа въ цѣлкомъ противнѣмъ видѣ. На однихъ образахъ видимо одже Христа въ видѣ найкрасшого молодца, на другихъ въ видѣ сухого, болесного, старого чоловѣка. Постепенно однакажь затерлися тѣи противни мнѣнія, и на образѣ Христа видимо типъ идеальной красоты, въ которой показуется лагоднѣсть и свята серіознѣсть, висока достоинѣсть и снисходительна пріятнѣсть, которіи свойства свѣдчатъ о божествѣ Христа, до сердца чоловѣка живо промавляютъ, и тоежь до себе притягають. — Есть такожь дуже давный звичай на крестахъ изображати орудія мученической смерти Христови, якъ: гвозди, копіе, трость, а подъ крестомъ страждущу Марію и Іоанна Евангелиста, часомъ и инни святіи жены; а зъ обохъ сторонъ креста распятыхъ съ Христомъ разбойникѣвъ. — Пѣзнѣйше стали распятіе Христа на крестахъ вырѣзовати, особливо на западѣ; на востоцѣ суть въ уживанью кресты съ малѣваннымъ распятіемъ. У насъ суть и одни и други кресты въ уживанью. Матерія, изъ которой кресты робляться, есть найрозличнѣйша, отъ дерева ажъ до найдорожшихъ крущѣвъ. На Русіи появився передъ Синодомъ Замостскимъ еретикъ именемъ Филипъ, который зо взгляду на крестъ ширивъ слѣдуючи

ереси: „Не инна була постава (statura) тѣла Христова во чревѣ Маріи, якъ на крестѣ;“ — „Не вольно уживати серебряныхъ крестѣвъ, бо Христосъ умеръ распятый на деревѣ“. — „Знакъ креста цѣлою рукою зроблений есть знакомъ Антихриста“. Тіи ереси Синодъ Замостскій на третѣмъ засѣданью осудивъ (Sessio III. tit. I. de fide catholica pag. 69.*). Есть побожный звычай ставити кресты при дорогахъ, на поляхъ и на инныхъ мѣстцахъ на различни памятки, котрый звычай заслуге, щобы го душнастырь пѣддержавъ; тѣлько треба на тое уважати, щобы такі кресты ставлено зъ трвалого матеріала, н. пр. дубины, або еще лучше зъ каменя, и если такій крестъ деревяный упаде, щобы го або поправлено, або спалено. Таки кресты благословитя по припису Требника.**)

С в я т и О б р а з ы.

§. 189.

Загальни исторични вѣдомости.

Отъ першихъ вѣкѣвъ христіанства служили образы до украшенья Церквей, и можна сказати, що христіанству завдячае малярство не тѣлько свои найкрасни взоры, но и свою славу и совершенство. Язычники допровадили рѣзбарство до высокого степени совершенства, они украшали искусными статуями не тѣлько свои храмы, но и приватни и публични будовы, и ихъ дотычни творы суть дѣйствию плодами дуже усовершеного искусства, на которыхъ пѣзнѣйше и христіанскіи художники образовалися; однакожъ Церковь ажъ въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ приняла статуи до украшенья домѣвъ божихъ, въ першихъ десяти столѣтіяхъ було ихъ церковне употребленье дуже рѣдке и тѣлько изъяткове. Сталося тое для того, щобы ѡтрѣзнитися ѡтъ язычнкѣвъ, и щобы меньше образованымъ вѣрнымъ не дати поводу до идолопоклонства. Ажъ коли идолослуженіе въ Европѣ по бѣльшой части всюди остало выкоренене, остали кромѣ образѣвъ и статуи до церковного уживанья приняти. Образы одже були найдавнішимъ украшеньемъ Церкви. Но Церковь

*) Той самъ еретикъ учивъ: „Магометански мошен и жндѣвски божицѣ заслугуютъ на першенство передъ христіанскими Церквами“.

**) О крестѣ читай: Saf. Grefser, S. J. de s. Cruce. In-golstadii 1608. — J. Lipsius, de cruce libri tres ad sacram profanamque hist. utiles. Antwerp. 1694. — Winterim, Denkwürdigkeiten, im IV. und VII. Bd. — Jabłoński, de origine imaginum Christi Domini, ed. te Water opp. III. — Weßenberg, christl. Bilder, im I. und II. Bd. — Weßer und Welte, Kirchen-Lexikon II. VI. — Dr. Schlor, die Schule des Kreuzes. Graz.

уважала образы не тѣлько яко украшенье Церкви, но такожъ яко поученіе вѣрныхъ, бо якъ каже П. Григорій В., чимъ для умѣющихъ читати есть письмо, тымъ для необразованыхъ суть образы, они суть по словамъ Дуранда (Rational. I. 3.) книгами и письмами людей необразованыхъ. Выходячи зъ тои засады старалася Церковь всегда о такі образы, котри не тѣлько сами собою Церковь украшали, но такожъ и вѣрнымъ до сердцець промавляли. Такъ находилися въ давныхъ Церквахъ въ притворѣ образы представляючи рай, або Адама и Еву, щобы вѣрнымъ входячимъ до Церкви пригадовати грѣхопаденіе, и тымъ ихъ напминати до щирого покаяння; въ притворѣ бувъ часто изображенный Лазаръ и богачъ, щобы вѣрныхъ напмнути, абы помагали бѣднымъ жебракамъ, котри въ притворѣ стояли и нынѣ стоятъ, и свои скоснѣли руки до маючихъ собратей о милостыню взносять. Инни образы зъ исторіи старого и нового Завѣта напминали до послѣдованья изображенныхъ на нихъ добродѣтелей, якъ н. пр. образъ Іосифа и Сузанны напминали до цѣломудрія, образъ Даніла въ печерѣ львѣвъ до упованья на боже провидѣніе. Мученики и Апостолы до постоянности въ вѣрѣ и т. д. Зо взгляду на такі образы мѣгъ одже св. П. Григорій В. сказати: „Образы для того въ Церкви употребляются, щобы тіи, котри не знаютъ читати, очима на стѣнахъ тое читали, що въ книгахъ не могутъ читати“. (Lib. VII. ep. 109 ad Seren.)

Що образы ѡтъ найдавнішихъ часѣвъ були въ Церкви уживани, не пѣдлежитъ ніякому сомнѣнію; Церкви добре знаемый бувъ законъ божій записаный въ книгахъ Мойсея: „Не сотворите себѣ образѣвъ“ (Левіт. 26, 1), на котре выреченье противники образѣвъ покликовалися; но Церковь толковала тое мѣстце такъ якъ саме св. письмо хоче, коли каже дальше: „къ еже поклонятися ему“, т. е. щобы образу або статуи боже честь не ѡдавати. Якъ впрѣчѣмъ той законъ божій мавъ розумѣтися, найлучше доказуе устроенье скинии завѣта, котра по выразному приказу божому образами (статуями) була украшена. (Исходъ 25, 18.) Церковь одже употребляла и употребляе образы не въ змыслѣ язычнкѣвъ, якобы хотѣла, щобы вѣрни тымъ дѣламъ рукъ чловѣка поклонялися, но щобы вѣрныхъ тыми видимыми знаками заохотити и возвати до почитанья Святыхъ, и поклоненія Богу, котрый дивенъ есть во Святыхъ своихъ. Въ тѣмъ змыслѣ були образы ѡтъ найдавнішихъ часѣвъ употребляни. Вже римски катакомбы були украшени образами; Тертуліанъ и Климентъ Александрійскій кажуть, що за ихъ часѣвъ изображали Спасителя яко доброго пастыря; а коли пѣдъ Константиномъ В. Церковь повну свободу получила, помножилося число образѣвъ не тѣлько въ Церквахъ, но и по иннихъ мѣст-

цияхъ. Замѣчательне есть въ томъ взглядѣ особливо свѣдоцтво св. Павлина Нолянскаго зъ 4. столѣтія, котрый споминае о давнихъ образахъ и каже, що гдєкотри зъ нихъ потребують ѳновленья, если же Павлинъ въ 4. ст. о давнихъ образахъ говоритъ, то певно походили тіи образы найменше зъ 3. столѣтія. Такожъ и гречески св. Отцы подтверждаютъ, що церковне малярство есть дуже давне, особливо св. Григорій Ниссейскій и св. Епифаній. Впрочемъ многи суть свѣдоцтва, що ѳтъ 4. ст. число и употребленье образовъ Святыхъ що разъ бѳльше змагалося, якъ особливо посвѣдае исторія иконоборцѣвъ, котрымъ початокъ давъ греческій Имп. Левъ Исаврійскій. Той на пѳвъ дикій и всякимъ беззаконіямъ преданный тиранъ, котрый не тѳлько въ мѣрскихъ, но и церковныхъ справахъ привлацавъ собѣ законодательну власть, велѣвъ всѣ образы и статуи бурити, и выкликавъ велики борбы, котри въ исторіи знаеми суть пѳдъ именемъ иконоборства, и спровадивъ на греческу имперію велики несчастья.

Въ томъ самѳмъ духу поступали и его наслѣдники Константинъ Копронимъ и Левъ IV. ажъ Императрица Ирина положила конецъ тому варварству, котре тревало ѳтъ р. 726 до 780, и скликанный за ен панованья вторый Никейскій Соборъ (787, пѳдъ понтификатомъ П. Адріана I. и Патріарха Тарасія), осудивъ иконоборцѣвъ и рѣшивъ, що образы вѳльно почитати и имъ честь ѳтдавати, тѳлько не треба имъ боже поклоненіе ѳтдавати, бо тое належится тѳлько Богу. Отъ тыхъ часѳвъ процвитало зновъ церковне малярство, и живописцѣ брали свѳй предметъ зъ святой исторіи, ажъ въ 15. столѣтію вкрався до церковного малярства духъ поганьскій, ѳтъ котрого ведля мнѣнія ученыхъ ани славный Рафаилъ не бувъ цѣлкомъ свободный. — Кромѣ властивого малярства цвила такожъ ѳтъ найдавнѣйшихъ часѳвъ мозаика, и многи храмы, такъ: храмъ Софійскій въ Константинополи и нини, були мозаикою украшени. Въ пѳвнѳчныхъ краяхъ була мозаика меньше въ уживанью для браку ѳвѣтного камня. Найславнѣйши малярѣ давныхъ часѳвъ были священники особливо монахи.

Въ першихъ десяти столѣтяхъ служило малярство майже исключительно до украшенья церковного; рѣзбарство вправдѣ було изъ поганьскихъ часѳвъ знаеме, но для наведенныхъ причинъ мало употребляне, и на востоцѣ по нынѣшни часы рѣзбарство въ Церкви не принялося. Противно на западѣ, и то найперше въ пѳвнѳчныхъ краяхъ стало розвиватися христіаньске рѣзбарство, а особливо высокой степенъ совершенства осягнуло въ періодѣ готицкаго стиля, котрого наибѳльшою славою було рѣзбарство. Дальше розвинулося тое искусство въ Италиі, ѳтчинѣ славного Михель Анджеля, но тутъ почався такожъ упадокъ правдиво и чисто христіаньскаго рѣзбарства. Михель Анджель, ученикъ Медичейской

на поганьскѳмъ классицизмѣ основаной Академіи, есть ѳцемъ новомодного до предхристіаньскихъ взорѳвъ скланячогося рѣзбарства, и ѳнь якъ зъ одной стороны на томъ поли положивъ велики заслуги, такъ зъ другой стороны стався причиною, що рѣзбарство ѳтступаючи ѳтъ христіаньской идеальности що разъ бѳльше скланялося до поганьской змысловости.

О томъ предметѣ пишуть: *Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie*. Frankfurt a. M. 1839. — Molanus, *historia ss. imaginum et picturarum libri IV.*, Lovanii in II. tomis. — *Kreuzer's Abhandlung „Ueber christliche Bilderei“* in der *Dieringer'schen Zeitschrift*. Köln 1846. III. Jahrg., I. Bdes. 2. Heft, II. Bdes. 1. und 2. Heft. — И отличне дѣло: *Ueber den christl. Kirchenbau*. — *Fluch*, *Liturgie*, II. 860. ss. — *Mischbach*, *Kirchenlexikon*, III. 393. ss. 948 ss. — О почитанью образовъ: *Buchmann*, *Popularsymbolik*.

О образахъ въ особенноти.

§. 190.

Представленье св. Троицѣ.

Поглянувши въ короткости на развитие церковного малярства слѣдує теперь застановитися надъ образами въ особенноти, и показати, кого и въ якѳмъ видѣ представляли св. образы. Церковна живопись (малярство) представляе въ образахъ не тѳлько Святыхъ, но такожъ и св. Троицю, такъ разомъ, якъ и поодинокіи лица божи осѳбно. И такъ представляе Бога Отца ведля слѳвъ св. Письма (Дан. 7, 9, и Откров. Іоанна) яко старця сидящого на престолѣ и въ правѣй руцѣ держащого скиптръ яко знакъ найвысшого панованья, съ головою украшеною рѳвностороннымъ треугольникомъ, знакомъ Бога въ Троици единого. *) Средновѣчни образы дають Богу Отцу такожъ часомъ до руки кулю земску, яко знакъ его владѣнія, або часомъ представляють Бога Отца спочивающого на кули земскѳй. Понеже Письмо св. говоритъ о руцѣ божѳй надъ народомъ, для того часомъ представляють Бога Отца яко руку, котра изъ облакѳвъ показуеся и мѣръ благословить. Провидѣніе боже представляють пѳдъ видомъ ока всевидящого треугольникомъ окруженого. Богъ Отецъ однакъ звычайно представляеся разомъ съ обома инными лицами св. Троицѣ.

*) На гдєкотрыхъ образахъ есть голова Бога Отца украшена шестиугольникомъ, котрый означае Бога Отца Творца неба и земли; бо ведля мнѣнія старожитности состоявъ свѣтъ зъ 4 элементѳвъ: воды, земли, огня и воздуха, котри зъ давнихъ ученыхъ письмахъ представлялися шестиугольною звѣздою.

Сына божого, Иисуса Христа малярство на основѣ св. Письма представляе въ найрозличнѣйшихъ видахъ, и то такъ въ видѣ чловѣчскѣмъ якъ и символичнѣмъ. Образы Иисуса Христа суть найдавніѣйши, бо вже св. Иреней (adv. haeres. I. 24.), ученикъ св. Поликарпа, котрый зновъ бувъ ученикомъ св. Ев. Иоанна, говоритъ о давнихъ образахъ Гностикѣвъ представляющихъ Спасителя, котри ведля ихъ мнѣнія мали бути здѣлани ведля образа Спасителя вымалѣваного по приказу Пилата; инни св. Отцы, якъ Василиій В. Григорій Нисейскій, особливо св. Августинъ (de Trinit. VII. 4.) говорятъ о многихъ изображеніяхъ І. Христа. Всѣ тѣ образы основувалися на св. Письмѣ, и такъ представляли Христа символично яко лозу виноградну, або яко добраго пастыря, особливо часто въ видѣ агнца (ведля Иоан. 1, 19. и Откров. 5, 8).

Инни представляли Христа воскресшого изъ мертвыхъ пѣдъ видомъ птаха феникса, котрый ведля сказки народной повстававъ зъ своего попелу до новаго життя, и тымъ хотѣли представити воскресеніе Христа запоручаюче наше колишне воскресеніе. Инни, узглядяючи пророчество старозавѣтне о лвъѣ зъ поколѣнія Юды, представляли Христа пѣдъ видомъ Льва. Греки особливо часто представляли Христа въ видѣ рыбы такъ зо взгляду на Пророка Іону, котрый въ чревѣ кита предсказовавъ Христа въ нѣдрахъ земли, якъ и зо взгляду на тое, що поодинокы буквы греческой назвы рыбы суть початковыми буквами имени, божества и откупительного званія Спасителя. Бо рыба по гречески называеся *ἰχθύς*, котре имя такъ роскладали: *ἰ (ἡσοῦς) — χ (ριστός) — θ (εοῦ) — ὁ (ίος) — σ (ωτήρ)*, т. е. Иисусъ Христосъ, божій Сынъ, Спаситель. Тое изображеніе Спасителя було такъ обще знаеме, що по свѣдоцтву Тертуліана язычники христіанѣвъ прозывали рыбами. — Но Церковь не спріяла великому роспространеню символичныхъ изображеній Спасителя, чтобы черезъ тое не затерлося съ часомъ изображеніе Христа въ видѣ чловѣчскѣмъ, для того Синодъ Трулянскій (р. 692) узаконнивъ кан. 82., чтобы Христа изображати только въ видѣ чловѣка, котрый канонъ П. Адріанъ І. подтвердивъ. — Кромѣ символичныхъ образѣвъ Спасителя были такожъ и образы въ чловѣчскѣмъ видѣ бѣтъ найдавніѣйшихъ часѣвъ уживани, и побожне преданіе утверждаетъ, що заховалися правдивы образы Иисуса Христа; такъ той образъ, котрый мавъ бути написаный по приказу Пилата, потѣмъ образъ Никодима, Абгара Едессійского, котрому самъ Христосъ мавъ своій портретъ пѣслати и инни; но тое не дастся исторично доказати. Иисуса Христа представляли впрочѣмъ бѣтъ давнихъ часѣвъ въ розличныхъ положеняхъ, о котрыхъ евангелисты оповѣдаютъ такъ яко дитину на рукахъ Маріи, яко 12 лѣтного хлопця въ храмѣ Іерусалимскѣмъ, яко учителя посередъ

товпѣ народа, яко пастыри и т. п., особливо же яко распятого, або яко Первосвященника благословляющего, або яко судію, передъ котрымъ собираются всѣ роды земли, чтобы воспріяти мзду или кару по дѣломъ своимъ. Яко судія міра сидитъ Христосъ (ведля Исаіа) на престолѣ въ шафировѣмъ днѣ або на облакахъ ведля Луки окруженный Ангелами; часто изображене есть при тѣмъ солнце и луна, а ноги Спасителя спочивають на дузѣ. Такой образъ изъ серебра подаривъ Константинъ В. Церкви Латеранскѣй. Голова Спасителя украшена звычайно крестообразно сіяющими праменами, зъ котрыхъ однакожь звычайно только три прамена видно.

Духъ святій представляея въ видѣ бѣлого голуба съ роспростертыми крылами (ведля Мат. 3, 16. Марк., 1, 10. Лук. 3, 22.), а при изображеню Сошествія св. Духа на Апостолѣвъ въ видѣ огненныхъ языкѣвъ ведля Дѣян. 2. 3. Гденекуда хотѣли св. Духа изображати въ видѣ молодця, но Церковь тое заказала.

Всѣ три лица божи, т. е. свята Троица представляея звычайно такъ, що по правѣй сторонѣ Бога Отца яко старца сидитъ Сынъ божій (ведля Дѣян. 7., 55., 56. Мат. 22., 44.) держачій крестъ, а надъ ними возносятся Духъ св. въ видѣ голуба; только на образахъ представляющихъ крещеніе Христа въ Іорданѣ представляея св. Троица въ иннѣмъ видѣ, именно: въ водѣ стоитъ съ похиленою головою Иисусъ крещаемый бѣтъ Иоанна, надъ нимъ возносятся въ видѣ голуба Духъ святій, а въ облакахъ показуеся Богъ Отецъ, або лучше зъ облакѣвъ выходятъ слова: «Сей есть сынъ мой возлюбленный...»

§. 191.

Представленіе Пречистой Дѣвы Маріи и Ангелѣвъ.

Образы Пречистой Дѣвы Маріи суть дуже давны, бо коли були Церкви выставлены въ честь Матери божой, то не можна сомнѣватися, що они були украшены образами Маріи Дѣвы. Гречески писателѣ утвержаютъ, що св. Лука бѣтмалѣвавъ образъ Пречистой Дѣвы, и що ведля того образа и инни были роблены. Но якъ ни будь тая рѣчь маеся, то одно есть певне, що тѣ образы суть дуже давны, и що представленіе Матери божой основувалося на тѣмъ, що св. Письмо о Маріи Дѣвѣ оповѣдае. Въ середнихъ вѣкахъ представляли Марію Дѣву часто символично, такъ: яко рожу, яко вежу Давіда, яко врата небесная и т. п., но найчастѣйше яко Матерь божу держачу на лѣвѣй руцѣ дитину Иисуса благословляющего або тримающего въ рукахъ кудю земску а въ правѣй руцѣ скипетръ. Ведля давного преданія, о котрѣмъ говоритъ Епифаній, Никифоръ Каллістъ и инни, була Пречиста Дѣва середного вѣрсту, мала русяве волосье, красни очи, смиренный но

рѣшительный выразъ лица, и велику красоту отвѣчающую избранному сосуду благодати. Подъ ногами мае Марія Дѣва часто змѣя, котрому стерла голову. (Быт. 3., 15.) Ведля Откров. 12., 1. окружена есть часомъ цѣла блескомъ, сонцемъ, подъ ногами мае луну а около головы вѣнецъ зъ 12 звѣздъ, або такожь одѣта есть плащомъ окрытымъ звѣздами або лѣліями, и спочивае на кули земскѣй. Яко царица Ангелѣвъ мае царскій вѣнецъ; яко матеръ страждуща мае сердце прободене мечомъ, Симеономъ предсказанымъ. (Лук. 2., 35.) На греческихъ образахъ представляющихъ Матеръ божу вѣчану съ Исусомъ на рукахъ выписани по правой сторонѣ: *ΜΡ. ΘΥ.* (Матеръ божа), а по лѣвой сторонѣ: *ΙΗΣ. ΧΡΥ.* (Исусъ Христосъ). Въ новѣйшихъ часахъ стали живописцѣ за надто поводоватися фантазією, и хотяи ихъ творы суть истинно красни и искусно выроблени, то однакожь дуже часто мало увагляють духа церковного.

Такожь и образы Ангелѣвъ суть дуже давни, бо вже въ скинїи Завѣта находилися Херувїмы. Ихъ изображенье основуеся такожь на выреченьяхъ св. Письма о ихъ дѣятельности. Понеже Ангелы суть слугами божими, для того изображаются яко дѣти або молодцѣ переноясани, съ крылами (пс. 103., 3.) а часомъ съ мечомъ, чашою або инными ознаками ихъ службы; понеже они Бога непрестанно славятъ и величаютъ, для того мають часомъ цитры и трубы; понеже они приносятъ молитвы вѣрныхъ передъ престолъ божїй (Ѳовїт. 12., 15.), для того изображаются часто съ кадильницами. (Ведля Откров. 8., 3.) Ангелы дѣлятся, якъ вѣдомо, на девять хорѣвъ, и у Грековъ бувъ звычай поодинокы хоры отвѣтно ихъ особенностямъ изображати. Такъ: Серафїмѣвъ изображаютъ съ шестома крылами, (Исаї. 6., 2.) зъ котрыхъ два суть коло головы, два на ногахъ а два въ серединѣ тѣла, а въ рукахъ держатъ кропилицю съ Трисвятымъ; Херувїмы, ѡтъ совершенства знанїя названи, представляются въ видѣ двохъ головъ съ двома крылами; (въ молитвѣ літургїйнѣй называються протое Серафїмы шестокрылатїи, а Херувїмы многоочитїи). Престола (Кол. 1., 16.) изображаются въ видѣ крылатыхъ колесъ огненныхъ, однакожь ихъ крыла мають видъ престола, и суть въ серединѣ очима заосмотрени, може для того, щобы представити всевѣдучого сїдящого на херувїмахъ. До другого ѡтдѣла ангелѣвъ належатъ Господствїя, Силы и Власти, и тїи суть одѣяни въ бѣли стихарѣ, препоясани золотыми поясами и украшени зелеными епітрахїями, а въ правѣй руцѣ держатъ золоти трости, такъ якъ той Ангелъ котрого видѣвъ Пророкъ Іезекїиль (40., 3.), а въ лѣвой руцѣ печать божу, або початкови буквы имене Спасителя *ΙC.ΧC.* осянени блескомъ въ видѣ (⊗). До третьего ѡтдѣла

Ангелѣвъ належатъ: Начала, Архангелы и Ангелы, и ихъ представляютъ звычайно въ видѣ воиновъ вооруженыхъ въ мечѣ и копїи, для того, що они побѣдили ѡтпавшихъ ангелѣвъ, и струтили ихъ въ адъ кромѣшний. Письмо св. наводитъ имена трехъ Ангелѣвъ: Михаїла, Гавріїла и Рафаїла, и ведля того, що о нихъ Письмо св. оповѣдае, представляютъ ихъ живописцѣ. Именно Михаїла, т. е. кто есть Богъ, поборника злого, представляютъ яко воинъ убивающого змѣя; Гавріїла, т. е. божу силу, представляютъ Греки въ одежи священническѣй, Римляне съ лелїєю въ руцѣ на образахъ представляющихъ благовѣщенїе; Рафаїла, т. е. исцѣленїе боже, представляютъ яко молодця съ палицею и тыквицею (банькою), такожь съ рыбою, котрою исцѣлївъ старого Ѳовїта. Ангелѣвъ хранителей представляютъ съ дитиною, котру они провадятъ за руку.

Ангеломъ противоположени суть зли духи, діаволы, котрыхъ живописцѣ ведля выреченїй св. Письма порѣвнующого ихъ съ василїсками, змѣями и розличными гадинами подъ тыми видами представляютъ. Дїавола представляютъ такожь въ видѣ чолѣвческѣмъ, но безобразенѣмъ, и то съ рогами, хвостомъ, пазурами и съ козлячими ногами. Тое изображенье не есть вымысломъ чистой фантазїи живописцѣвъ, но оно такожь основуеся на св. Письмѣ, бо о рогахъ и хвостѣ говоритъ св. Іоаннъ въ Откровенїю (13., 2.); пазуры при змѣяхъ, о котрыхъ св. Письмо говоритъ, сами собою розумѣются, а ноги козлячи дають дїаволу вѣроятнѣе зо взгляду на тое, що Исусъ Христосъ порѣвнуе проклятыхъ, ангелѣвъ дїавола, съ козлами. Изъ пыска дїавола бухае огонь, дымъ и жупель (сѣрка) ведля Откров. 9., 17., 19.

§. 192.

Представленье Святыхъ старого и нового Завѣта.

Исторїя свята обохъ Завѣтѣвъ подае премногы предметы для христїаньского малярства, котри истинно остали выыскани.

І. Изъ старого Завѣта. Прародичѣвъ Адама и Еву представляютъ наго, зъ чого по свѣдоцтву св. Августина вже Юліянъ ѡтступникъ смѣялся; безъ пупка, для означенья, що они не звычайно на свѣтъ прїйшли, но ѡтъ Бога непосредно остали сотворени. По выгнаню зъ рая представляютъ ихъ окрытыхъ ризами кожаными ведля Быт. 3., 21. Патріархѣвъ и инни личности библїйни, якъ: Мойсея, Іова, Ѳовїта и т. д. представляютъ въ довгихъ и широкихъ на востоцѣ уживаныхъ ризахъ, додаючи таки ознаки, яки имъ св. Письмо приписуе, именно Мойсею двѣ скрижалы и прамена зъ головы его сїяючи. Пророковъ изображаютъ

такожъ ведля сказѡвокъ св. Письма, именно: Илію съ мечомъ и воскрешенымъ отрочатемъ або на огненнѡй колесниці; Елисея съ двоголоватымъ орломъ (IV. Царст. 2., 9.) представляющихъ подвѡйного духа Илія; Исаію съ пилою, котрою ведля преданія по приказу царя Манассія оставъ перерѣзанный; Іеремію съ галузкою мигдаловою; Іезекіила съ вратами и вежами (Іезек. 40.); Даніила межн двома львами; Амоса яко пастыря межн ѡвцами; Іону съ кораблемъ и въ чревѣ кита и т. д. Пророки одѣяни суть ведля звычайно восточного въ довги ризы, на ногахъ мають чоботы, а въ рукахъ держать звитокъ (Rolle) и тымъ розличаються на образахъ ѡтъ Апостолѡвъ, котри на ногахъ мають сандалы а въ рукахъ книгу. Въ концн наибѡльшого и послѣдного старозавѣтного Пророка Іоанна Крестителя представляютъ такъ, якъ го св. Письмо описуе, одѣяного шкѡброю зъ вельблуда и препоясаного ремѣннымъ поясомъ.

II Изъ нового Завѣта. Тутъ розличають чотыри роды Святыхъ, т. е. Апостолѡвъ, Мученикѡвъ, Исповѣдниковъ и преподобнн жены, и отвѣтно тому, що о нихъ церковне преданіе оповѣдае, ихъ изображаютъ. Такъ:

1. Апостолы. Межн ними особеннымъ способомъ представляются Евангелисты, котрыхъ по свѣдоцтву Павлина Нолинского представляли въ видѣ чотырохъ рѣкъ выплывающихъ зъ одной скалы, означающей Христа; но звычайнѣйше есть изображенье Евангелистѡвъ съ символами взятими изъ пророчества Іезекіила 1., 10. и ведля того представляютъ Евангелистѡвъ слѣдующимъ способомъ: Матей мае коло себе чолѡвѣка крылами заосмотреного, — не ангела, якъ обще думаютъ —, понеже ѡнъ зачинае свое Евангеліе ѡтъ книги родства Іисуса и въ его Евангелію выступае Іисусъ особливо яко Бого-чолѡвѣкъ; Марко мае коло себе льва, понеже Евангеліе зачинае ѡтъ Іоанна Предтечи, гласа вопіющого во пустыни; Лука мае коло себе телца жертвенного, бо зачинае ѡтъ жертвы Захаріи, а Іоаннъ мае коло себе орла, понеже ѡнъ мовбы орелъ возносится въ Евангелію и откровенію до найвысшихъ таинствъ, и тїи ѡткрывае. Часомъ представляли чотырохъ Евангелистѡвъ разомъ съ чотырома лицами, котри ведля Іезекіила були заосмотрени крылами.

Апостолѡвъ изображали або символично разомъ пѡдъ видомъ 12 овецъ або въ видѣ чолѡвѣчскѡмъ по двоухъ (ведля Марк. 6., 7.) або поодинокѡ въ одѣянію и съ ознаками имъ свойственными. Въ загалѣ представляютъ Апостолѡвъ съ довгимъ волосьемъ яко Назарѣвъ, котри ведля закона еврейского николи не давали волосье стричи; дальше ведля закона имъ даного (Мат. 10., 9. Лук. 9., 3., 10., 4.) мають на ногахъ сапоги, т. е. рѡдъ пѡдошвы, котри до нѡгъ ремѣнцами привязовалися, чимъ, якъ вже сказано, розличаються

ѡтъ Пророкѡвъ, котрыхъ изображаютъ всегда въ чоботахъ; — ризу довгу безъ рукавѡвъ, поясъ и плащъ, котрый имъ служивъ такожъ яко покрывало въ ночи, а въ руцѣ мають книгу, въ противоположности до Пророкѡвъ, котри мають звитокъ пергаменовый, якого до писанья употребляли, а ихъ головы окружае въ крузѣ блескъ (gloriola). Звычайно изображаютъ всѣхъ Апостолѡвъ съ бородами съ изнятіемъ св. Іоанна, которого на западѣ представляютъ яко всегда дѣвственнаго молодця, на востоцѣ же яко бородатого старца. Кромѣ того мае каждый Апостолъ орудїя своен мученической смерти. Въ особенннсти одже изображаютъ Апостолѡвъ такъ: Петро мае въ правѡй руцѣ два ключи ведля Мат. 16., 19; часомъ мае въ однѡй руцѣ книгу а въ другой крестъ верхною частію на дѡль обернены, бо ведля Преданія св. Петро по власному желанію головою на дѡль оставъ на крестъ прибитый. Никифоръ Каллістъ оповѣдае, що Св. Петро бувъ сильной будовы тѣла, мавъ густу кучеряву бороду, на вершкѣ головы лисину, и досыть постарѣле лице. — Портретъ св. Павла певно бувъ роспространеный, бо св. Августинъ (de Trinit. VIII. 6.) каже, що его образъ есть всѣмъ знаемый. Того Апостола представляютъ съ сильною бородою, высша часть головы есть велика, въ руцѣ держитъ книгу, и мае мечъ которымъ яко Римлянинъ оставъ стятый. Св. Ап. Андрей проповѣдавъ ведля преданія евангеліе въ Скитїи, Согдіанѣ и Колхїдѣ а наконецъ въ Патрасѣ въ Ахаїи, где ѡтъ проконзуля Егеа на крестѣ вида буквы X оставъ распятый; для того на образахъ мае книгу яко Апостолъ и крестъ, но ажъ до 14. столѣтїя престый крестъ.

Св. Якова, котрый по приказу Агрїппы оставъ стятый, коли изъ далекихъ сторонъ въ Іерусалимъ повернувъ, изображаютъ съ палицею и съ мечомъ, орудіемъ его смерти. — Св. Іоанна Апостола изображаютъ або яко Евангелиста въ видѣ выше описанѡмъ, або съ сосудомъ, пригадующимъ тую розогрѣтымъ олѣемъ наповнену бочку, до которой го ведля Тертуліана за Імп. Домитіана винули, або съ чашою, зъ которой змѣй выходитъ, на памятку, що нѣкїи идолослужитель Аристокдемъ давъ св. Іоанну чашу наповнену ѣдомъ, и сказавъ, що если св. Іоаннъ тое выпьетъ и ничъ му не пошкодитъ, то ѡнъ (Аристокдемъ) станесе христїаниномъ. Св. Іоаннъ выпивъ, и оставъ здоровъ. — Св. Іоанна представляютъ такожъ въ ризахъ священническихъ, понеже ѡнъ мавъ первый совершати богослуженіе въ властивыхъ ризахъ церковныхъ. О св. Маттею мало маемо вѣдомостей; ведля преданія ѡнъ забавивъ найперше якїсь часъ въ Іерусалимѣ, потѡмъ удався въ глубину Азїи, где по приказу царя Гїртїка оставъ при престолѣ прибитый. Его изображаютъ про тое съ книгою и мечомъ або

довгимъ копіємъ. — Такожъ и о Симеонѣ мало знаемо, а понеже преданіе оповѣдає, що вінъ оставъ пилою перерѣзаний бѣгъ перзійскихъ жрецівъ, для того его изображають съ пилою, а св. Юду Θαδεя звичайно тѣлько съ книгою и пальмою, знакомъ мученической смерти, або и съ каменемъ, бо ведля преданія бувъ укаменованый. — Яковъ молодшій, першій Епископъ Іерусалимскій оставъ зъ храма на дѣль скинений, а понеже еще не умеръ, укаменованый и на конець валкомъ добитый, для того мае на образахъ той знакъ своєї смерти. — Св. Филипъ оставъ въ Іеранолі въ Фригій роспятий на звичайномъ крестѣ маючомъ видѣ буквы Т, и для того мае на образахъ книгу и такой крестъ. — Св. Вартоломей проповѣдавъ ведля преданія въ середній Азій, и многихъ до христіанства навернувъ, а коли прійшовъ въ Арменію, тамъ го роспали, облупили и наконецъ стяли; для того на образахъ мае въ руцѣ широкій нѣжъ. — Св. Θома проповѣдавъ ведля преданія въ Індіяхъ, где королеви представився яко будовничій новои духовной будовы, а потѣмъ выставивъ Церковъ и Престолъ каменный, на которѣмъ положивъ такую надпись: „Коли море дѣйде до того каменя, тогда прійдуть бѣли чужинцѣ, и будутъ зновъ проповѣдати науку Θомы“. Повѣсть додає, що власно тогда, коли Васко ді Гама прійшовъ до Індій, море дѣйшло до згаданого каменя, и такъ тое пророчество сповнилось, бо бѣгъ тогда проповѣдали миссіонеры евангеліє въ Індіяхъ. Коли многихъ Індіецѣвъ до вѣры Христовой навернувъ, оставъ пѣдчасъ молитвы каменемъ, ведля инныхъ копіємъ убитый. На пѣдставѣ згаданныхъ вѣдомостей мае на образахъ яко будовничій угломѣръ, и орудія своєї смерти, камень або копіє. Замѣчательно и тое, що св. Θома мае въ руцѣ отворену книгу, а инни Апостолы заперту, вѣроятно на памятку его невѣрства по воскресенію Христовѣмъ, понеже бѣгъ о всѣмъ самъ наочно переконатися, и якбы чорне на бѣломъ хотѣвъ читати. — Св. Матѣя, который на мѣсце Іуды Іскаріотского оставъ выбранный, не ма на образахъ представляющихъ 12 Апостолѣвъ, щобы не перекрочити число; но если особно изображаєся, то мае сокиру яко орудіє, которымъ оставъ убитый.

2. Мученики були бѣгъ вѣрныхъ всегда якъ наибольше почитани, христіане свято хоронили ихъ тѣлenni останки, на ихъ гробахъ собиралися на богослуженія, и бѣгъ першихъ вѣковъ мали ихъ образы, котори въ великомъ почтенію заховували. Яко символичну ознаку мученичества давали Мученикамъ до рукъ пальму, знакъ побѣды и жизни вѣчной (Откров. 7., 9.), часомъ заставу, особливо если мученики за житія були воинами, н. пр. св. Георгій. Если о якомъ Мученику щось бѣльше було знаемо, то изображали го съ такими знаками, котори пригадовали якусь важну хвилю зъ его житія, або изображали

ихъ такожъ съ орудіями ихъ мученической смерти; н. пр. св. Первомученикъ Архидіаконъ Стефанъ есть одѣянный въ ризы діаконскіи и коло него суть каменѣ; св. В. М. Варвара мае коло себе на образѣ вежу, въ котрой еи отецъ державъ, въ правѣй руцѣ пальму и мечъ, котрымъ бѣгъ власного отца остала стята, въ лѣвѣй руцѣ чашу съ св. Тайнами, понеже есть побожне мѣнне потверджено историчнымъ событіємъ зъ р. 1448, що той чоловікъ, котрый св. Варвару щиро почитає, не умре безъ принятія св. Тайнъ; св. Іуліанъ Θарсійскій изображаєся яко воинъ съ пальмою и коло него есть вода, понеже оставъ утопленный; св. В. М. Георгій яко воинъ на кони поборюющій змѣю; св. Іосафатъ яко Епископъ, съ пальмою и топоромъ и т. п.

3. Исповѣдники, т. е. тін святцъ мужи, котри вправдѣ не перетерпѣли мученическую смерть, но рѣвною ревностію для славы божой и сердечною любовію къ Богу були переняти, якъ и св. Мученики, изображаются съ ознаками ихъ стану або занятія, н. пр. св. Папы съ потрѣбною митрою и потрѣбнымъ крестомъ, св. Епископы въ ризахъ архіерейскихъ и инными символами зъ ихъ житія, якъ св. Николай, который яко Архіерей мае въ лѣвѣй руцѣ евангеліє а правою рукою благословить, а коло его головы изображена Пречиста Дѣва и Іисусъ Христосъ, котри му вкладають митру и омофоръ на памятку знаного событія изъ исторіи І. Никейского Собора. Св. Цѣсарѣ, королѣ и князѣ представлени въ ознакахъ своего достоинства; св. Учителѣ мають книги, звитки паперовіи и т. п. Всѣхъ же головы окружени вѣнцемъ лучистымъ, символомъ ихъ вѣчной славы.

4. Преподобни жены и св. Дѣвы изображаются съ вѣнцемъ лучистымъ коло головы, въ рукахъ мають лелію, символъ невинности, коло себе часто лампу зо взгляду на подобіє евангельске (Мат. 25.) и часто брачный вѣнецъ, понеже они жили для Христа яко женна. Часомъ мають такожъ инни ознаки, згадуючи за важнѣйши хвилѣ або событія зъ ихъ житія.

§. 193.

Хоругви, Плащаниця.

Росправляючи о святыхъ рѣчахъ въ кѣнци згадати належитъ за хоругви и плащаницю. Хоругви були вже въ старожитности при войску знаєми, но коли и черезъ кого до церковного употребленья остали запроваджени, не можна съ певностію сказати; вѣроятно сягає початокъ церковныхъ хоругвей до часѣвъ Костантина В., который по чудесномъ явленію креста на небѣ воинску заставу св. крестомъ и написью имени Христа въ золотѣмъ вѣнци заосмотривъ, и зда-

еся отъ тогда зачали и въ Церкви подобни хоругви употребляти. Отъмъ згадуе Григорій Туронскій, описуючи (hist. Franc. l. 5. c. 4.) торжественный походъ до Церкви; такъ само Григорій Отунскій. (Greg. Autun. gemma anim. l. I. c. 72.) Впрочемъ то одно здаеся бути певне, що церковни хоругви заважають свѣй початокъ войсковымъ заставамъ, тымъ бѣльше, що истинно въ томъ взглядѣ заходятъ межн ними велика сходность; бо якъ войны собираются подъ своимъ прапоромъ, коли идуть на брань противъ непріятели, такъ и христіане, котрыхъ житъе Письмо св. порѣвнуе съ борбою противъ вороговъ спасенія, вооружени въ духовне оружје (Ефес. 6., 11.) собираются подъ знаменемъ церковнымъ въ борбѣ съ духовнымъ супостатомъ. — Церковни хоругви суть двоякого вида: або сукно, на котромъ зъ обохъ сторонъ суть образы, висить изъ перекрестья, або есть одною стороною прибите до держака на горѣ крестомъ украшеного; перши суть у насъ бѣльше въ уживанью. Хоругви символично означаютъ захохоту до духовной борбы и знамя побѣды вѣры Христовой надъ невѣрствомъ и побѣды христіанина надъ ворогами спасенія. Хоругви для того ставляются въ корабли Церкви, и употребляются при различныхъ церковныхъ обходахъ. Хоругви передъ отданьемъ до церковного ужитку благословить священникъ ведля указа Требника.

Плащаниця есть то досыть великій шовковый або зъ инной матеріи здѣланный платъ, на котромъ есть изображене тѣло Христове въ гробѣ лежаще. Плащаницю употребляется въ великій Пятокъ, коли она кладется на приготовленный грѣбъ Христовъ, и тамъ остае для поклоненія и цѣлованья вѣрныхъ выставляена ажъ до воскресной Утренѣ, коли зъ гроба знимаеся, и по обходѣ кладется на престолъ, и тамъ ажъ до отданія праздника Пасхи остае. На плащаници изображене въ серединѣ тѣло Христово въ гробѣ лежаще, а на рогахъ изображаются або чотыри Евангелисты або розлични орудія, котри были употреблены при мученію Христа, якъ: гвоздѣ, губка, молотокъ и инни.

Примѣчаніе. Переглянувши въ попередномъ святомѣстцѣ и св. рѣчи, и описавши ихъ видъ значенъе и употребленъе, не отъ рѣчи буде еще слѣдуючи примѣчанія додати: 1. Священникъ повиненъ такъ при строенью Церквей, якъ и при справлянью розличныхъ снарядовъ Церковныхъ передъ всѣмъ уважати, чтобы задосыть учинивъ законнымъ вымогамъ, а при томъ повиненъ старатися, чтобы все тое строилося и робилося въ духу и ведля понятій церковныхъ; бо хотий не кожда громада есть въ состоянію выставити у себе великолѣпный храмъ и посправляти дорогоцѣнни знаряды церковни, то певно всюди въ нашихъ часахъ есть можливе все тое, если вже щось справляеся або будуеся, справити и выставити

въ томъ видѣ, якій понятіямъ и вымогамъ церковнымъ отвѣчае. Все тое же только тогда буде могло статися, если священникъ самъ знае, якъ все мае бути устроене; для того въ сѣмъ писъмѣ подани суть потрібни сказѣвки, и наведени сочиненія, зъ котрыхъ можна въ томъ взглядѣ точнѣйше починенія. Власть мірска и церковна выдала въ томъ взглядѣ точни приписы, о котрыхъ учитъ право церковне, до котрого отсылаю, а тутъ згадую хотъ для исторіи гдекотри насъ ближе тычащися распорядженья. Такъ Епископска Консисторія Перемыска распоряджае подъ днемъ 12. Вересня 1857 до ч. 2776, чтобы при будовѣ Церквей заховати добрый вкусъ, богомазы не пріймати до Церкви, и не много образѣвъ по стѣнахъ вѣшати; а подъ днемъ 15. Цвѣтня 1858 до ч. 624 (съ покликкомъ на давнѣйше распорядженъе зъ 14. Сирня 1815 до ч. 1495, выдане на основѣ рѣшенія ц. к. Правит. зъ 14. Липня 1815 до ч. 13391) приказуе, чтобы Церкви ставити ведля приписѣвъ церковныхъ и літургичныхъ. — 2. Понеже въ каждой Церкви могутъ найтися яки старожитни цѣнни забытки, чи то сама будова Церкви, чи образы, книги або инни рѣчи, котри на позѣръ не мають ніякои вартости, и легко могутъ запропатитися, для того есть рѣчь душпаствыря таки давни забытки хоронити отъ заглады, и если самъ не знае певну рѣчь оцѣнити, удатися до знатока. Перемыска Консисторія вызывае подъ днемъ 7. Марта 1857 до ч. 692 священство, чтобы заховувати стари забытки при церковныхъ будовляхъ; а въ найновшихъ часахъ вышло зъ инициативы ц. к. Министерства Просвѣты отъ обохъ нашихъ Консисторій подобне распорядженъе. — 3. Зо взгляду на кошта будовы Церквей и т. д., треба поступати ведля наведеного вже высше закона краевого зъ дня 15. Сирня 1866 выданого и оголошеного 30. Студня 1866 ч. 28. — 4. Належитъ старатися о чистѣсть и опрятность въ будинкахъ церковныхъ (ср. рѣшеніе Митр. Конс. Львѣвской зъ дня 10. Юнія 1871 до ч. 3361) и наибѣльше старатися хоронити будинки и знаряды церковни отъ всякого небезпеченства, якъ: крадежи и огня; для того наставати на тое, чтобы при Церквахъ были приписани варты, и чтобы Церкви были заасекуровани. Въ томъ взглядѣ выдали обѣ Консисторіи многи обще знаеми распорядженья. — 5. Въ будовахъ церковныхъ не позволено ніяки нецерковни рѣчи хоронити, якъ вже Синодъ Замостскій каже: „Понеже дѣмъ божій есть домомъ молитвы, для того не повиненъ бути хранилищемъ мірскихъ рѣчей. Для того заказуе Синодъ клирикамъ свои або чужи рѣчи до Церкви относити и тамъ ховати або складати, съ изнятіемъ если бы нападъ непріятели, наглый пожаръ або яка инна нагла потреба ихъ до того принудила, однакожь коли потреба мине, чтобы тѣи рѣчи отнесли на ихъ давни мѣстца“. Дальше додае: „Знаряды церковни до

богослуженія потрібні най не бракують, ани не будуть по-дерти або нечисти, и о тое най деканы стараються. Каждый Епископъ доужень приказати всѣмъ парохамъ своен Епархіи, щобы зъ кождои Церкви составлени були два инвентарѣ, зъ котрыхъ оденъ въ дотычнѣй Церкви, другій въ канцеляріи Епископскѣй мае хоронитися. Если яка Церковь потребуе на-правы даху, ѳкна, повалы або иннои якои направи, повиненъ Епископъ постаратися о тую направи на кошта бенефиціи, если доходы выстарчають, если же нѣ, то запретити тую Церковь на такъ довго, ажъ ѳтъ тыхъ, до котрыхъ тое нале-жить, буде такъ направлена, що въ нѣй можна богослуженія прилично ѳтправляти^c (Sess. III. tit. 18. de Ecclesiis). Въ загалѣ повиненъ душпастврь въ тѣмъ взглядѣ такъ дѣлати, щобы мѳгъ съ Псаломникомъ сказати: „Господи возлюбихъ благо-лѣпіе дома твоего и мѣсто селенія славы твояе“. (Пс. 25., 8.)

IV. ГЛАВА.

Літургичне слово.

§. 194.

Языкѣ церковный.

Пѳдъ церковнымъ языкомъ розумѣся тая бесѣда, въ котрѣй богослуженія совершаются; для того найперше зга-дати належить, въ якихъ языкахъ богослуженія по всѣ часы ѳтправлялися, потѳмъ въ якихъ теперъ ѳтправляются. За ча-сѳвъ Апостолѳвъ були особливо три языки обще знаеми и розширени, сирохальдейскій, греческій и латинскій, и не пѳдлежитъ ніякому сумнѣнію, що Апостолы въ проповѣдахъ и въ богослуженіяхъ особливо тыхъ обще знаемыхъ языкѳвъ употребляли; въ краяхъ же, где они були незнаеми, проповѣ-дали въ народныхъ языкахъ, до чого були выпосажени даромъ языкѳвъ. (Дѣян. 2., 8.) Но чи Апостолы въ такихъ краяхъ, где згадани три языки були мало або цѣлкомъ незнаеми, такожь и богослуженія исключительно въ дотычныхъ народныхъ языкахъ совершали, есть по нынѣшни часы нерѣшенный вопросъ. Многи писателѣ*) покликуючися на выреченъ св. Ап. Павла I. Кор. 14. утверждаютъ, що Апостолы употребляли въ кождѳмъ

*) Card. Bona, rer. liturg. l. II. Romae 1671. — Edm. Mar- tene, de antiquis eccl. ritib. Rouen 1700. l. I. c. 3. art. 2. — Bened. XIV. de sacrif. Missae sect. I. c. 73—85 s. Thomas Aqu. in Comment. ad I. Cor. 14. и инни.

краю при проповѣдахъ и богослуженіяхъ исключительно народный языкъ, и для подтвержденія своего мнѣнія покликуются такожь на свѣдоцтва давныхъ писателей, и на найдавнѣйши літургіи; инни*) зновъ думаютъ, що Апостолы проповѣдали въ такихъ краяхъ въ краевыхъ языкахъ, но богослуженіе ѳтправляли въ однѳмъ изъ наведенихъ трехъ языкѳвъ, и тѳлько тое що було потреба на народнѳмъ языкѣ поясняли. Перше мнѣніе мае за собою бѳльше вѣроятности, бо хотяи бы наведеие вы-реченъ св. Павла далося погодити и съ другимъ мнѣніемъ, то суть зновъ инни свѣдоцтва, котри за першимъ мнѣніемъ промавляють, такъ св. Иринеи (противъ ерес. кн. I, гл. 10.) и св. Августинъ (до пс. 44., ч. 24.) каже, що богослуженія и проповѣди совершаются въ различныхъ языкахъ, но при тѳмъ сохраняеся единство вѣры. Но хотяи бы Апостолы и ихъ без-посередни наслѣдники истинно всѣ богослуженія исключительно въ народныхъ языкахъ ѳтправляли, то не можна зъ другои сто-роны перечити, що дальшому переведеню того дѣла став-лялися що разъ бѳльши перепоны, коли объемъ богослужеб-ныхъ чинѳвъ змагався, и літургіи получивши постоянну основ-ну форму осли написани. Треба ихъ було на различни языки переводити; но тое було при малѳмъ развитю тыхъ языкѳвъ дуже тяжке дѣло, треба одже було приняти певный літургичный языкъ для богослуженія, и ти въ народнѳмъ языкѣ пояснити якъ свѣдчитъ св. Епифаній. (Expos. fid. R. 1.) Понеже згадани три языки були наибѳльше роспросторенни, для того они наибѳльше були въ уживаню, и они суть най-давнѣйшими літургичными языками, и св. Августинъ называе ихъ языками свѣтовыми.

На западѣ прійшовъ постепенно латинскій языкъ въ исключне уживанъе літургичне, и для важныхъ причинъ рим-ска Церковь безъ изнятія тои засады держится, що богослу-женія доужни совершатися въ латинскѳмъ языкѣ съ изня-тіемъ меньше важныхъ частей, якъ пѣсней церковныхъ, об-щихъ молитвъ и т. п. На востоцѣ уживано греческои и сиро-хальдейскои бесѣды, бо по еврейски тогди вже никто не гово-ривъ, а кромѣ того вѳшли въ уживанъе инни еврейскому спокревнени языки, якъ: арабскій, коптцкій и ависсинскій.

Но Церковь Римска николи не робила католицизмъ зависимымъ ѳтъ языка богослужебного, противно держалася всегда тои засады, котору II. Венедіктъ XIV. высказавъ при выданю словенскихъ книгъ церковныхъ р. 1755. словами: Ut omnes Catholici sint, non ut omnes Latini fiant, necessarium est. Тое доказуе исторія навершеня Словенъ; бо коли Апосто-лы Словенъ св. Кирилъ и Методій въ 9. ст. греческу літур-

*) Winterim, Denkwürdigkeiten IV. Bd., 2. Th., S. 93. ss. Lüst, Liturgie I. S. 209.

гію и инни церковни книги на словенській языкъ переложили, и въ тѣмъ языкѣ богослуженіе совершали, Престоль Апостольскій, передъ которымъ ти Апостолы ѡтъ Епископа Сольноградского були оскаржени, выслушавши покликанаго до Рима Методія, одобривъ и позволивъ уживанье словенского языка при літургїи и инныхъ богослуженїяхъ, бо якъ каже П. Іоаннъ VIII. (872—882) „той, который три головни языки, еврейскій, греческій и латинскій сотворивъ, создавъ и всѣ прочи языки для своен чести и славы.“ Такъ одже оставъ словенскій языкъ повагою Престола Апостольского яко языкъ літургичный принятый, но помимо того еще довгїй часъ мавъ своихъ противникѡвъ. Наибльше спротивлялися его уживанью погранични Епископы, а Епископы Далматински и Кроацки посунулися въ половинѣ 11. ст. такъ далеко, що одноголосно высказалися противъ уживанью словенского языка въ літургїи, ажъ П. Иннокентїй IV. положивъ конецъ тымъ напастьямъ спротивляючимся выразнымъ рѣшенїямъ Римско-го Престола, и р. 1248 на ново потвердивъ рѣшенїя ПП. Адриана II. и Іоанна VIII., при чѡмъ истинно по апостольски выразився кажучи: *Sermo rei, non res est sermoni subjecta*. Въ тѣмъ змыслѣ выразилися пѡзнїйше и инни Папы, а П. Григорїй XVI. пише въ посланїю до Митрополита Михаїла Левицкого р. 1841 межи инными такъ: „Съ наибльшимъ задоволеньемъ читалисьмо въ твоѣмъ листѣ увагу противъ тымъ, котри не соромятєя очерняти св. Папскїй Престоль, якобы онъ всегда старався Русинѡвъ собѣ пѡдвладныхъ и инни восточни народы ѡтъ ихъ власныхъ обрядѡвъ ѡттягнути, щобы наконецъ ихъ всѣхъ до латинского обряда притягнути. Якъ то далеко есть ѡтъ правды, доказуютъ явно респорядженья Римскихъ Папъ, котри, якъ иннымъ восточнымъ народамъ, такъ и Русинамъ въ особенности позваляютъ справованье ихъ власныхъ обрядѡвъ, додаючи едино тое условїе, щобы ти обряды ани истиннѣ и вѣрѣ католическѡй не спротивлялися, ани общенїе съ Римскою Церквою не выключали“.

Пѡзнїйше оставъ и Румунскїй языкъ яко літургичный принятый, и книги богослужебни остали зъ словенского на румунскѣ переведени.

Изъ сказаного показуєся, що богослуженїе ѡт- правлялося у всѣхъ народѡвъ и по всѣ часы на языкѣ ѡтъ звычайно употребляемого ббльше або меньше различнѡмъ, або, що такъ скажу, мертвѡмъ, которого формы не пѡдлѣгають неминаемымъ змѣнамъ жїючого языка. И тое есть доконьче потрѣбне, бо тое wymagaє: 1. сама природа чоловѣка; бо такъ якъ чоловѣкъ чуетъ потребу для богослуженїя мати особне, тѡй цѣли исклочно посвячене мѣстце, якъ узнає за потрѣбни святи одежи, такъ само ѡтвѣчає его успособленью, щобы богослуженье совершалося

не въ звычайнѡй, но якѡйсъ высшѡй, мовбы тѡй цѣли исклочно посвяченѡй бесѣдѣ, котра сама собою поважна и богослуженїю надає тымъ ббльшу повагу и торжественнѡсть. Тую потребу чули вже въ часахъ передхристїанскихъ; такъ літургична бесѣда Исраїлтянъ не була звычайно ѡтъ народа употребляна, но бесѣда Патріархѡвъ, котру народъ дуже мало розумѣвъ; у Римлянъ употребляли пѣсни походячи зъ часѡвъ Нумы, котри по свѣдоцтву Цицерона, Віргїля и Гораца за ихъ часѡвъ тѡлько учени розумѣли; и Могаметане совершають богослуженїе въ давнѡмъ арабскѡмъ языкѣ, который ѡтъ теперѣшного арабского языка есть дуже различный. — 2. Природа самого богослуженїя, бо богослуженїе содержить въ собѣ щось таинственне, котрому ббльше ѡтвѣчає така словесна форма, котра ѡтъ звычайной различаєся, и своєю постоянностїю и своими незвычайными звуками тымъ достойнїйше таинственнѡсть богослуженїя заслание. 3. Шкодливи послѣдства, якѡ бы були получени съ уживаньемъ звычайной бесѣды при богослуженїяхъ. Такъ кожда жїюча бесѣда есть пѡдвержена различнымъ перемѣнамъ, такъ що бесѣда теперъ за наилучшу уважана по мало десяткахъ лѣтъ вже есть пристарѣла; одже треба бы було старатися ѡ нови книги церковни, написани на усовершенѡмъ народнѡмъ языкѣ, щобы літургична бесѣда съ поступомъ дотычнон літературы рѡвный крокъ держала. Що тое булобы получене съ недогѡдностями, коштами и различнымъ трудностями, не ма що и згадовати; въ различныхъ Церквахъ находилибыся церковни книги различного выданья, одже въ различныхъ фазахъ того самого языка; а въ слѣдствїе того, що найбѡрше, ѡтворило бы ся для ересей широке поле, и тогда певно не можна бы на літургични книги покликватися яко на найпевнїйшихъ свѣдѡвѣ церковного преданїя, якъ теперъ дѣєся.*) Слушно каже про тое оденъ протестантскїй ученый: Жїюча бесѣда въ богослуженью не дасть погодитися съ его незмѣняемостїю, бо не можна не припустити, щобы съ змѣною языка и літургїя не приняла инный видъ. Жїюча бесѣда не тѡлько має многи свойственни и особливиши выразы, но може и довжна що разъ ббльше розвиватися, и соотвѣтно степени народного образованья различни фазы переходити. Но зо всѣмъ невмѣстно було бы, щобы и літургична бесѣда тымъ перемѣнамъ пѡдлежала, если бы що пѡвъ вѣка літургичну бесѣду яко незрозумѣлу и смѣшну треба було змѣняти“.

*) Доказомъ того теперѣшнїй перїодъ румунскихъ книгъ церковныхъ, котри по закиненью кириллицѣ молода Румунїя хоче коньче до италїйского языка приблизити, и каждый ихъ такъ толкує, выкидаючи давнїйши слова, и ставляючи на ихъ мѣстце нови, якъ му подобаєся.

heinede, System des Kathol. III. 393.) Зъ тыхъ взглядѣвъ нѣкъ не можна согласитися съ тыми, котри хотѣлибы, щобы богослуженіе въ бесѣдѣ народнѣй отправляти. Инна есть рѣчь съ звычайными молитвословами, пѣснями и т. п., тѣи повинни бути писани языкомъ народа, для которога суть назначени, и котрый ихъ уживае, не маючи никого, ктобы мѣгъ каждому всё пояснити, що му незрозумѣле. Учени богословы каждой народности повинни бы про тое старатися заосмотрѣти своихъ родимцѣвъ въ такі отвѣтнѣи молитвословы, св. пѣсни, письмо св. для приватного ужитку и т. д., при чѣмъ примѣчаеся, що одобренье нового перевода св. Письма до Престола Апостольского, а одобренье молитвословѣвъ, житьеписей Святыхъ и т. п. до Епископа належить.

§. 195.

Пѣніе церковне.

Пѣніе въ загалѣ есть такъ давне, якъ родъ людскій, бо якъ чловѣкъ свои мысли звычайнымъ словомъ обявляє, такъ само чуе въ собѣ потребу свои чувства, если они до высшого степени вознесутся, пѣніемъ обявити; а понеже религійне поле въ чловѣцѣ найблагороднѣйши и найсилнѣйши чувства возбуждае, для того представляе оно такожъ найобилнѣйше поле для пѣнія. По тѣй причинѣ не було и не ма нѣякои религій, котра бы не мала пѣнія церковного. Въ старѣмъ завѣтѣ находимо пѣніе церковне отъ часѣвъ Патріарховѣ. (Быт. 31., 26. сл.) Особливо причинився у Исраилтянъ до поднесенья и процвитанья пѣнія церковного Давидъ; онъ назначивъ 4000 левітовъ яко пѣвцѣвъ и музыкантовъ, подѣливъ ихъ на 24 классы, котрымъ предстояло 12 настятелѣвъ; а до наибольшого совершенства двигнулося св. пѣніе еврейске подъ Соломономъ. По роздѣленью царства Исраильского упало и пѣніе церковне, и тѣлько на короткій часъ зновъ двигло ся подъ царями Езекиемъ и Иосіемъ; потѣмъ зновъ упало, и въ плѣни вавилонскѣй умовкло пѣніе и св. музыка; „на рѣкахъ вавилонскихъ, каже псаломникъ, тамо сѣдохомъ и плакахомъ, внигда помянути намъ Сіона: на вербїихъ посередъ его обѣснхомъ органы наша“, (Пс. 136., 1.) По поворотѣ зъ плѣни двигнулося св. пѣніе зновъ особливо трудами Иуды Макавея (I. Мак. 4., 54.) и уреджалося ажъ до совершенного упадку царства Юдейского, но вже не змогло двигнутися до совершенства, яке мало за часѣвъ Давіда и Соломона.

Если теперъ обернемося до христіанства, то вже за часѣвъ Христа стрѣчаеся съ св. пѣніемъ. Самъ Иисусъ Христосъ воспѣвъ при послѣднѣй вечери похвальну пѣснь, и тымъ освятивъ и узаконивъ употребленіе пѣнія при богослуженію; а Апостолы послѣдуючи бож. Учителю не тѣлько

сами спѣвали похвальни пѣсни Господеві, но и вѣрныхъ до того заохочали и напоминали. „Исполняйтеся духомъ, каже Апостоль, глаголюще въ псалмѣхъ и пѣніихъ и пѣснехъ духовныхъ, воспѣвающе и поюще во сердцахъ вашихъ Господеві“. (Ефес. 5., 19.) Такожъ и перши Христіане спѣвали при богослуженіи псалмы Давідови и инни пѣсни, (Кол. 3., 16. Тимот. 3., 16.) що подтверждаетъ Климентъ Алекс., котрый ангелске пѣніе христіанъ противопоставить нечестивымъ пѣснямъ поганскимъ. (Orat. ad gentes Paedag. II. 4.) О тѣмъ предметѣ нише и Плиній молодшій въ своѣмъ доносѣ до Имп. Траяна, где каже, що христіане въ опредѣлени дни передъ сходомъ сонця сходилися, щобы Христа яко Бога воспѣвати; Тертуллианъ згадуе (apol. с. 39.) за пѣніе псалмовъ при тайнѣй вечера, а св. Кипріанъ въ письмѣ о молитвѣ господнѣй каже: „Псалмы повинни отзываютися, и благозвучными голосами бути спѣвани“. св. Василій В. (ep. 63 ad Neocaes.) пише: „Съ восходомъ сонця зачинають всѣ одногласно, мовбы едиными устами и единымъ сердцемъ псаломъ исповѣданія спѣвати;“ а св. Іоаннъ Зл. каже: „Колісь спѣвало цѣле собраніе разомъ одногласно, що и мы теперъ робимо“. (Омилія до пс. 145.) Зъ тыхъ и многихъ инныхъ свѣдоцтвѣвъ явно показуеся, що пѣніе церковне отъ часѣвъ Христа було въ уживанью.

Въ первыхъ часахъ христіанства були псалмы головнымъ предметомъ церковного пѣнія, и якъ учени изъ давныхъ свѣдоцтвѣвъ заключаютъ, були чотыри способы псалмопѣнія въ уживанью; а) Всѣ спѣвали однимъ голосомъ, и той способъ псалмопѣнія бувъ вѣроятно найдавнѣйшій, и вѣроятно Христосъ и Апостолы, а потѣмъ и христіане такъ спѣвали при богослуженіяхъ, однакжъ не всегда, тѣлько гдекотри псалмы. Такъ свѣдчатъ св. Василій и св. Іоаннъ Злат. въ выше наведеныхъ мѣстцяхъ, а св. Іоаннъ Зл. на инномъ мѣстци еще такъ каже: „Женщины, мужи, старцѣ и молодцѣ суть вправдѣ ведля пола и вѣку розлучени (т. е. въ Церкви особно стоятъ), но не зо взгляду на спѣвъ. Бо духъ управляющій голосомъ каждого робить зо всѣхъ одну мелодію.“ (Ом. до пс. 145.) — б) Оденъ спѣвавъ, а всѣ прочи въ мовчанію прислуховалися, котрый способъ псалмопѣнія бувъ ведля свѣдоцтва Кассіана (Institut. lib. II. с. 12.) въ уживанью у Монаховѣвъ Египетскихъ. — в) Цѣле собраніе дѣлило ся на два хоры и оба тѣи хоры спѣвали на перемѣну по одному стиху псалма. Той способъ псалмопѣнія называеся антифонія, въ противоположенію до першого рода, котрый называеся симфонія, понеже всѣ разомъ и однимъ голосомъ спѣвають. Ведля Сократа (hist. eccl. I. VI. с. 8) оставъ той способъ псалмопѣнія запровадженый черезъ св. Игнатія Антиохійского, котрый

въ видѣнію оставъ напѣмненый, щобы той способъ псалмопѣнія, котрымъ Серафими Бога величаютъ, въ Церкви запровадивъ, що онъ здѣлавъ; Теодоретъ же (hist. eccl. I. II. c. 24.) приписуе тую заслугу двомъ монахамъ Діодору и Флявіану жившимъ за часѣвъ Константина В., котри перши мали той способъ пѣнія запровадити. Тое противорѣчіе дастся (ведля Pagé, critica in Varoniam a. 400 n. 10.) легко погодити, если приймеша, що той способъ псалмопѣнія бувъ ѡтъ часѣвъ св. Игнатія, котрый пострадавъ р. 107 або 116, въ сирійскѣмъ языкѣ, а Флявіанъ той самъ способъ пѣнія запровадивъ въ греческѣмъ языкѣ. Той способъ псалмопѣнія принялся скоро въ цѣлой Церкви. Св. Іоаннъ Злат. запровадивъ той способъ псалмопѣнія въ Царгородѣ, щобы ухоронити вѣрныхъ ѡтъ подступѣвъ Аріанъ, котри за помочию того въ Царгородѣ еще незнаемого способа псалмопѣнія хотѣли вѣрныхъ до своей секты притягати, (Socrat. hist. eccl. VI. 8.) а св. Амврозій запровадивъ го въ Медиоланѣ, зъ ѡтки на цѣлый западъ перейшовъ. На востоцѣ бувъ онъ обще знаемый по свѣдоцтву св. Василія, (ep. 63. ad Neocaes.) а о западѣ пише св. Августинъ такъ: „Якъ часто було взрушено мое сердце, якъ часто я плакавъ при пѣнію твоихъ имнѣвъ и пѣсней, о Боже! Еще не давно запровадила Церковь Медиоланьска той способъ потѣшенія и созиданія, въ котрѣмъ голоса и сердца братьей, взаимно перебѣгаючися, соглашаются. . . . Тогда (т. е. за часѣвъ Амврозія) оставъ запровадженный звычай имны и псалмы ведля способа восточного спѣвати, щобы народъ не нудился; и ѡтъ тогда задержався той звычай по нынѣшнимъ дни, и оставъ ѡтъ многихъ, або майже ѡтъ всѣхъ твоихъ громадъ на свѣтѣ послѣдованый“. (Confess. I. IX. c. 6. et 7.) Въ проѣмѣмъ о тѣмъ свѣдчитъ и самъ св. Амврозій порѣвнуючи согласне псалмопѣніе на способъ антифонъ съ шумомъ волнъ морскихъ. (Hexaem. I. III. c. 5.) — д) Оденъ спѣвавъ, а други мовбы ѡтповѣдали, и то двоякимъ способѣмъ, або пѣвецъ ѡтспѣвавъ оденъ стихъ, а прочи спѣваючи повтаряли послѣдні слова, (якъ н. пр. у насъ и теперъ дѣся при остатнѣмъ спѣванью вечерного прокімена, коли чтець каже: „Господь воцарися, въ лѣпоту облечеса,“ а хоръ спѣвае „въ лѣпоту облечеса“) або оденъ (пѣвецъ, *ὑποβολεύς*) спѣвавъ стихъ псалма, а други припѣвали инный отвѣтний стихъ розличный ѡтъ стиха черезъ пѣвця ѡтспѣваного. Той способъ псалмопѣнія бувъ въ 4. ст. дуже уживаный, и часто употребляно го на перемѣну съ пѣніемъ антифоннымъ. Первый способъ четвертого рода псалмопѣнія приписують Апостольски Конституціи словами: „Коли чтенія въ двоухъ (т. е. антифоны) склнчатся, най оденъ зачинае спѣвати псалмы Давида, а народъ най отвѣчае концемъ стихѣвъ“; (Const. Apost. I. II. c. 75.) другій способъ, т. е. що народъ отвѣчавъ инными отвѣтными словами бувъ

особливо въ Александріи въ уживанью, якъ свѣдчитъ св. Аѳаназій, котрый оповѣдае, що коли Аріане обсадили Церковь, щобы го зловити, онъ велѣвъ диакону спѣвати псалмъ, а народу по кождѣмъ стиху припѣвати: „Якъ во вѣки милость его“; а понеже Аріане не важилися насильно впасти до Церкви, коли всѣ вѣрни торжественно спѣвали, удалося св. Аѳаназію утечи. (Apol. I.) Ведля свѣдоцтва св. Іоанна Зл. бувъ той послѣдній способъ псалмопѣнія и въ Царгородѣ знаемый, (om. 36. до I. Кор.) а ведля св. Августина и на западѣ. (Retract. I. I. c. 20.) Всѣ тии чотыри способы пѣнія церковного суть у насъ по нынѣшнимъ часамъ въ уживанью.

Но яке було тоє пѣніе, чи давно псалмы и имны були тѣлько повольно рецитовани, чи мелодійно спѣвани? Изъ письма св. Августина показуеся, що и оденъ и другій способъ бувъ въ уживанью. Той св. Отець оповѣдае, що св. Аѳаназій приказавъ четцу псалмы такъ спѣвати, щобы бѣльше приновлялся до преподаючого якъ до спѣваючого;* а на иннѣмъ мѣстци каже, що Донатисты закидали католикамъ, що они за надто поединчо спѣвають.** Но той св. Отець згадуе такожь за спѣвъ церковный модульований, якій першій разъ чувъ въ Медиоланѣ, и котрый го до слезъ зарушивъ, и похваляе такій бѣльше искусный спѣвъ, если тойже не переступае справедливи границѣ.***)

Еще скорше виробився фигуральный спѣвъ церковный на востоцѣ, и то на основѣ давного дуже усовершеного пѣнія греческого, котрого системъ тонѣвъ оставъ до церковного пѣнія принятый, и отвѣтно употребленный; а понеже той системъ бувъ досытъ трудный, и не для кождого приступный, для того скоро показалася потреба пѣвцѣвъ церковныхъ, котри бы до того завода нарочно образовалися. И истинно

*) „Tutius mihi videtur, quod de Alexandrino episcopo Athanasio saepe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmos, ut pronuntianti vicinior esset, quam canenti“. (Aug. Confess. I. X. c. 33.)

**) „Pleraque in Africa ecclesiae membra pigriora sunt; ita ut Donatistae nos reprehendant, quod sobrie psallimus“. (Aug. ep. 119. ad Januar. c. 18.)

***) „Verumtamen cum reminiscor lacrimas meas, quas fudi ad cantus ecclesiae tuae, in primordiis recuperatae fidei meae, et nunc ipse commoveor, non cantu, sed rebus quae cantantur; cum liquida voce et convenientissima modulatione cantantur, magnam instituti hujus utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis, et experimentum salubritatis, magisque adducor, non quidem ir retractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis adsurgat“. (Aug. Confess. I. X. c. 33.)

уже св. Игнатій (ep ad Ephes. c. 4.) згадує за п'євцѣвъ церковныхъ, а Конституціи апостольски (lib. III. c. 11.) причисляють п'євцѣвъ до низшихъ чинѣвъ церковныхъ. Церковни настоятелѣ звертали на тоє церковне заведеніє по всѣ часы велику увагу, и вже за часѣвъ Константина В. остали запроваджені школы п'євчески, въ котрыхъ молоди хлопцѣ обучалися въ п'єнію церковномъ. Першу таку школу мавъ на западѣ запровадити П. Сильвестеръ (314—335), п'єзнѣйше заслужили на западѣ для п'єнія церковного П. Иларій (461—468), особливо же П. Григорій В., котрый єсть властивымъ основателемъ церковного п'єнія латиньскои Церкви, котре вправдѣ розлични фази перейшло и часами майже цѣлкомъ остало зъ Церкви вытиснене, но въ слѣдствіє рѣшеній Собора Трид. (зас. 22. и 24.) зновъ получило приналежне мѣстце и почитанье.

Не меньше старалася восточна Церковь о процвитанье п'єнія церковного. Синодъ Лаодикейскій (р. 376) распорядивъ, щобы п'євцѣ изъ народа выбрани въ Церкви спѣвали, а поодинокі Святителѣ и инни св. Мужі закладали п'євчески школы, и старалися о образованье п'єнія церковного. Въ томъ взглядѣ особливо заслужилися: св. Василій въ Кесаріи Кападокійскои, св. Іоаннъ Зл. въ Царгородѣ, св. Ефремъ въ Сиріи, св. Аѳаназій въ Александріи, а п'єзнѣйше кромѣ инныхъ особливо св. Іоаннъ Дамаскинъ, творецъ Осмогласника. Руска Церковь получила съ евангеліємъ и спѣвъ церковный зъ Греції, безпосередно же зъ Болгаріи еще за часѣвъ Володиміра В., а р. 1054 прійшли на Русь три гречески п'євцѣ и запровадили тутъ спѣвъ церковный зъ нотъ на 8 голосѣвъ. П'єзнѣйше однакожь той спѣвъ руски Монахи дальше виробили и списали въ ірмологіонѣ.*)

Кромѣ того звичайно ритуальнымъ званомъ п'єнія церковного не має греческа Церковь инного п'єнія, а, якъ каже Папъ-Силаді въ своѣмъ правѣ церковномъ, и Румуны не знають хорального або искусного п'єнія церковного; на Руси однакожь пришлося и высше, хоральне п'єніє церковне, и многи дотычни творы суть по миѣнію знатокѣвъ не тѣлько п'єняючи, но истинно искусни и духу церковному вповнѣ отвѣчаючи.**)

*) Ірмологіонъ уложеный ведля такъ званомъ черезъ Гвидона, монаха чина св. Бенедикта, вынайденон сольмизацин, т. е. шѣсть складокъ: ут, ре, мі, фа, соль, ля, означаючихъ шѣсть першихъ тонѣвъ, котри ѣвъ взявъ зъ имна въ честь св. Іоанна Крестителя, котрого дотычна штрофа такъ звучить: *Ut queant laxis — Resonare fibris — Mira gestorum — Famuli tuorum, Solve polluti — La hii reatum sancte Joannes.*

**) Желательно було бы, щобы якій знатокъ занявся основною працею о нашомъ п'єнію церковномъ въ загалѣ, и о употребляемыхъ у насъ п'єсняхъ церковныхъ.

Музыкальни инструмента не привалися николи въ восточной Церкви, но на западѣ прійшли давно въ уживанье, и такъ роспространился той звычай, що многи Епископы хотѣли про надужиття цѣлкомъ музику зъ Церкви усунути, однакожь хотая тоє стремленіє и на Соборѣ Тридентійскомъ показалося, не прійшло до дѣла, тѣлько той Соборъ распорядивъ, щобы п'єніє церковне остало въ духу церковномъ зреформоване, що и сталося; но п'єзнѣйше вѣшли зновъ въ життє розлични надужиття, и теперъ стараються нарочно въ той цѣли основани общества *Cäcilien-Verein*, щобы спѣвъ церковный и музику церковну очистити ѣвъ вкравшихся до нихъ творѣвъ, котри въ театрахъ, но не въ Церквахъ суть на своѣмъ мѣстци. Впрочемъ въ каждой латиньскои Церкви находятся органы, котри въ церковне употребленье вѣшли не скорше, якъ въ 8. столѣтію, хотая вже въ передхристіаньскихъ часахъ були знаєми. Язычники и Исраїльтяне мали вже подобный инструментъ, котрый состоявъ изъ бѣльше зложеныхъ деревяныхъ п'єзнѣйше металевыхъ рурокъ, и на котромъ грали такъ, якъ теперъ на устныхъ гармонійкахъ. Зъ того повстали водни органы (*organon hydraulicum*) такъ звани для того, що руры черезъ воду наповнялися воздухомъ и выдавали пожелани тоны. Вынайденье тыхъ органѣвъ приписують Ктесибію Александрійскому, славному механикови, котрый живъ около 230 р. передъ Христомъ; Тертуллианъ же приписує ихъ вынайденье Архімеду. П'єзнѣйше стали для выдобуття тонѣвъ уживати мѣхѣвъ надуваючихся, и такъ повстали теперѣшни органы. Перши органы прійшли на западъ зъ Константинополя, именно Имп. Константинъ Копронимъ подаривъ р. 757 королю Пипину органы, а еще бѣльши органы получивъ Кароль В. въ дарѣ ѣтъ Имп. Константина и велѣвъ ихъ въ Храмѣ Аквисграньскомъ поставити. Потѣмъ росширилося уживанье органѣвъ на цѣломъ западѣ, и тѣлько въ Папскои каплиці, где ніяки музыкальни инструмента не допускаются, ихъ не ма.

О п'єнію церковномъ пишуть: Winterim, *Denkw. Bd. IV. — Musik, Liturg. II. 295 ss. — Weßer und Welfe, Kirchenlexicon. VII. Art. Musik. — Lüft, Liturgik. II. 190 ss.*

§. 196.

Церковни книги.

Пѣдъ церковными книгами розумѣются всѣ тіи книги, въ котрыхъ всяки церковни богослуженія, Чины и Уставы находятся. Книги церковни суть дуже давни, одни зъ нихъ, якъ Евангеліє, Апостоль, Псалтырь сягають до часѣвъ апостольскихъ, инни остали составлени св. Отцами и инными Писателями церковными розличныхъ вѣкѣвъ. Такъ находятся

въ книгахъ церковныхъ изъ 4. столѣтія творы св. Василія В., который кромѣ власныхъ сочиненій списавъ все тое, що нередь нимъ тѣлько устно або въ частныхъ письмахъ зъ минувшихъ вѣковъ задержалося; дальше св. Іоаннъ Златоустъ, Григорій Назіанзенскій, Ефремъ Сирійскій; зъ 5. столѣтія творенія пѣснопѣвцѣвъ: Романа Сладкопѣвця и Анатолія царгородского; изъ 7. ст. Софронія патріарха Іерусалимского и Андрея Критского; зъ 8. столѣтія: Іоанна Дамаскина, Космы Маюмского, Германа Царгородского; зъ 9. столѣтія Θεодора Студита и брата его Іосифа Солуньского, Θεофана Никейского и Іосифа пѣснописца. При росправѣ о богослуженьяхъ буде еще о поодинокихъ книгахъ близше говоритися.

Коли Русины до вѣры христіаньской остали навернени, получили такожъ и всѣ тѣи духовни творы греческой Церкви, а ихъ переведеньемъ на словенскій языкъ занялися найперше св. Апостолы Кирилъ и Методій, изъ нихъ инни боговѣйни мужи. Ведля доносѣвъ Паноньскихъ житеписцѣвъ, письма ексарха Іоанна и Местора и западныхъ лѣтописцѣвъ, перевели св. Кирилъ и Методій слѣдуючи книги церковни: Чтенія Евангелски и Апостольски, псалтырь, часословъ, пареміи, літургіи, требникъ, октоихъ и миною праздничну, одже тѣи книги, котори до богослуженія були доконьче потрібни, и тѣи книги були вѣроятю вже за часѣвъ Володимира на Руси въ уживанью. Подъ Ярославомъ Мудрымъ остали и инни книги на словенскій языкъ переведени; именно тогда переведено службы избранныхъ Святыхъ составлени Θεофаномъ Никейскимъ (р. 857), и Іосифомъ псалмопѣвцемъ (написани коло р. 887); вѣроятю тогда переведено и Тріодъ написану черезъ Студитѣвъ Θεодора и Іосифа. При конціи 11. столѣтія повставъ на Руси псалмопѣвецъ Григорій, который составилъ многи каноны, и вѣроятю его твореніе есть Служба преп. Θεодозія составлена р. 1090 при случайности перенесеня мощей того Святого, дальше служба св. Бориса и Глѣба и св. В. М. Георгія. Познѣйше составили руски Монахи Службу Перенесенія мощей св. Николая, службу св. Священномученика Іосафата, Праздника св. Евхаристіи, Состраданія Пресв. Богородницѣ и инни.

Церковни книги нашої Церкви суть:

1. Евангеліе, въ которѣмъ содержатся евангелія чотырохъ Евангелистѣвъ въ звичайнѣмъ порядку. Евангелія суть подѣлени на главы и стихи, но той подѣлъ есть школьный, для церковного ужитку важнѣйшій есть подѣлъ на зачала, и такъ евангеліе Матея подѣлено на 115, Марка на 71, Луки на 114, а Іоанна на 67 зачалъ. При конціи книги евангелской находится указъ, яка часть евангелія мае читатися въ каждый день и на каждомъ дотычнѣмъ богослуженію черезъ цѣлый рѣкъ. Той указъ зачинаея ѳтъ

Недѣли Пасхи и такъ иде ажъ до слѣдуючої великой Субботы, и показуе при кождѣи Недѣли и дни, яке зачало маея читати, н. пр. Въ св. и вел. Недѣлю Пасхи на літургіи: евангеліе ѳтъ Іоанна зач. 1. и т. д. Щобы тое зачало лекше можна найти, есть въ текстѣ на долинѣ звичайно червонымъ типомъ то само зазначене, и при тѣмъ додани слова, якими дотычне зачало мае зачинатися, щобы чтеніе було заокруглене. Тѣи слова суть або „во время оно,“ або „рече Господь ко . . .“ По тыхъ словахъ выпечатана червона звѣздка ѳтсылаюча до першого слова зачала, которе маея читати, и при тѣмъ словѣ есть такожъ звѣздка. — Дальше находится при конціи книги евангелія мѣсяцисловъ, въ которѣмъ при кождѣмъ Святѣмъ и Празднику тымъ самымъ способомъ указане есть зачало, которе мае въ его день читатися. Въ конціи суть тамъ показани евангелія общи Святымъ и на розлични потреби.

Евангелія читаются на літургіяхъ въ слѣдующѣмъ порядку: Въ Недѣлю Пасхи зачинаея ѳтъ 1. зачала Іоанна, и читаея черезъ 7 седмиць зъ изнятіемъ трехъ дней, т. е. свѣтлого вторника, Недѣли мирноносциъ и вознесенія, одже ѳтъ Пасхи до Сошествія св. Духа читаея зъ изнятіемъ наведенныхъ трехъ дней евангеліе Іоанна. ѳтъ Понедѣлка по Сошествіи св. Духа зачинаея читати евангеліе св. Матея, и читаея черезъ 17. Седмиць, т. е. ажъ до Недѣли 17. включно такъ, що черезъ 11. тыжней т. е. ѳтъ Понедѣлка по Сош, св. Духа ажъ до Недѣли 11. по Сошествію исключно, а черезъ слѣдуючи 6 тыжнѣ тѣлько въ Субботы и Недѣли читаея, въ прочи же пять дней тыхъ 6 тыжней береса евангеліе Марка за рядомъ ѳтъ 2. зачала. — Въ Понедѣлокъ 18-ый зачинаея читати евангеліе Луки, которе черезъ 12 тыжней, т. е. до 29. Недѣли читаея по всѣ дни, а въ слѣдующихъ 6 тыжняхъ, т. е. до Недѣли о блуднѣмъ сынѣ включно тѣлько въ Субботы и Недѣли, а въ прочи пять дней тыхъ шести тыжней читаея дальшій тягъ евангелія Марка. — Евангеліе св. Марка же кромѣ наведенныхъ дней читаея еще въ Недѣлю Мирноносциъ, въ 1., 2., 3., 4. и 5. Субботу вел. Поста и въ 2., 3., 4. и 5. Недѣлю великого Поста. Такожъ и евангеліе ѳтъ Луки читаея кромѣ наведенныхъ дней еще въ свѣтлый вторникъ и на вознесеніе. Въ страстну седмицу читаются изъ всѣхъ чотырохъ евангелистѣвъ зачала ѳтвѣчаючи богослуженію. Ведля того порядка читаея одже въ протягу року на літургіяхъ цѣле евангеліе.

2. Апостолъ, т. е. книга, котора содержитъ Дѣянія Апостольски и всѣ посланія Апостолѣвъ, въ тѣмъ порядку: Дѣянія, потѣмъ соборни посланія: Якова, два посланія Петра, три посланія Іоанна, посланіе Іудино, а потѣмъ посланія Ап. Павла: ко Римляномъ, два къ Коринѣяномъ, къ Галатомъ, ко Ефесеємъ, къ Філіпісеємъ, къ Колоссаємъ, два къ Солуня-

номъ, два ко Тимоѳею, къ Титу, къ Філимону и ко Евреемъ. Апостольскъ есть такожь подѣленный на зачала, но не такъ якъ евангеліе, где кождый евангелистъ мае свои власни зачала, тѣлько такъ, що численье зачалъ начинаеся ѳтъ першой главы Дѣяній, и иде черезъ всѣ посланія апостольски въ наведенѣмъ порядку, ажъ до кѣнца посланія ко Евреемъ. Цѣлый Апостольскъ мае 335 зачалъ, властиво же 339, понеже Дѣянія апостольски кѣнчатся зачаломъ 51-ымъ, а посланіе Яковле числится зновъ ѳтъ 50-го зачала; П. Петра кѣнчатся 68-ымъ зачаломъ, а П. Іоанна числится зновъ ѳтъ 68 зачала; посланіе къ Титу кѣнчатся 302 зачаломъ, а посланіе къ Філимону мае такожь зачаломъ 302. Для вынайденья апостольскаго чтенія есть Апостольскъ при кѣнци книги такъ само урядженый, якъ и книга евангелія. Тое оглавленіе составилъ Исаіа Монахъ.

Апостольскъ читаеся въ слѣдующѣмъ порядку: Дѣянія Апостольски читаеся по всѣ дни ѳтъ Недѣли Пасхи ажъ до Сошествія св. Духа включно; во Вторникъ первой Недѣли по Сош. зачинаются читати посланія св. Апостола Павла за рядомъ въ наведенѣмъ порядку, который тѣлько колька разъ въ Субботы и Недѣли перерываеся, а въ Среду 31-ои Недѣли начинаются читати соборни посланія въ своѣмъ порядку, якъ выше були наведены, и ихъ чтеніе кѣнчатся въ четвертокъ сырный посланіемъ Юдинымъ. Въ Субботы и Недѣли великаго Поста читаеся зачала изъ посланія ко Евреемъ, а страстной Седмици ѳтвѣтни зачала зъ различныхъ посланій.

3. Псалтирь, т. е. собраніе всѣхъ 150 псалмѣвъ, котори для церковнаго употребленія суть подѣлены на 20 каѳісмъ, и такъ до I. каѳісмы належатъ псалмы ѳтъ 1. до 8. до II. каѳ. 9—16. до III. пс. 17—23; — до IV. пс. 24—31; до V. пс. 32—36; — до VI. пс. 37—45; до VII. пс. 46—54; до VIII. пс. 55—63; до IX. пс. 64—69; до X. пс. 70—76; до XI. пс. 77—84; до XII. пс. 85—90; до XIII. пс. 91—100; до XIV. пс. 101—104; до XV. пс. 105—108; — до XVI. пс. 109—117; до XVII. пс. 118; — до XVIII. Пѣснь степеней пс. 119—133; — до XIX. пс. 134—142; — до XX. пс. 143—150. Кожда каѳізма дѣлится на три части, котри заключаются цѣсно: Слава отцу... и для того славами называются. Звычайно у насъ употребляни Псалтирь содержатъ: а) Указъ о псалтирь, т. е. якъ мае читатися псалтирь черезъ цѣлый рѣкъ, и ведаи того указа есть псалтирь такъ подѣленный, що кождого тыжня мае перечитатися цѣлый псалтирь одинъ разъ, а въ великѣмъ Постѣ кождого тыжня съ изнятіемъ страстной седмици два разы; въ страстной седмици, коли приписано перечитати всѣ чотыри евангелія, читаеся въ перши три дни цѣлый псалтирь тѣлько разъ, именно всѣ каѳісмы съ изнятіемъ першихъ трехъ и сѣмнадцатой, а каѳісма 18. читаеся въ тѣмъ часѣ три разы, именно щодень на вечерни. — в) По-

тѣмъ слѣдуютъ каѳісмы, а по кождѣи суть ѳтвѣтни тропари и молитвы. — г) Девять пѣсень изнятыхъ изъ различныхъ книгъ старого и нового Завѣта, именно: пѣснь по приходѣ черезъ море червоне, котру „воспѣ Мойсей и сынове Израилевы;“ пѣснь Мойсеова (Второз. 32.) воспѣта при кѣнци его житія; пѣснь Анны матере Самуила пророка (I. Царст. 2.); пѣснь пророка Аввакума; (гл. 3.) пѣснь Исаи (гл. 26.); пѣснь Іоны Пророка (гл. 2.); пѣснь Данила Пр. (гл. 3.); пѣснь пресв. Богородици (Лук. 1.) и молитва Захаріи отца Предтечи. (Лук. 1.) Тѣи пѣсни поются въ постѣ. — д) По пѣсняхъ слѣдуютъ величанія празникомъ Господскимъ, богородичнымъ и нарочитыхъ святыхъ, и при пѣвѣ общици различнымъ Святымъ; потѣмъ при пѣвѣ болгарскіи празникомъ господскимъ подвижимымъ, богородичнымъ и нарочитымъ Святымъ недвижимымъ; — е) Параклисъ ко пресвятѣи Богородици; — ж) ключъ Алфа и пасхалія азбучная зрячая, несходима до кѣнца вѣка.

Наведени три книги церковни содержатъ въ собѣ Письмо св. и употребляются при всѣхъ богослуженіяхъ.

4. Служебникъ або Літургиконъ для того такъ названный, понеже въ собѣ содержитъ бож. Літургію. Наши Літургиконы содержатъ: а) Утреню воскресну; в) чтенія апостольски и евангелски на поодинокіи Недѣли и дни цѣлого року зачавши ѳтъ Недѣли Пасхи. При кождѣмъ дни находятся передъ чтеніями такожь антифоны, Тропари и кондаки и прокімены а по чтеніяхъ мѣстодостойники, причастни и отпусты. При Недѣли Пасхи находятся еще молитвы на благословеніе артоса и различныхъ брашенъ, при Недѣли Пятдесятницѣ послѣдованіе колыноприклонныхъ молитвъ совершаемыхъ въ день св. Пятдесятницѣ; при великѣмъ Пятку есть поученіе о украшеніи гроба Христова, а потѣмъ слѣдуе рядъ евангелій воскресныхъ чтомыхъ на Утренни по вся Недѣли черезъ весь годъ. — г) Чинъ божественныхъ Літургій св. Іоанна Златоуста, св. Василия Великаго и літ. преждеосвященнон св. Григорія Двоеслова Папы Римскаго. Въ тѣи части находится по літургій св. Іоанна Златоуста поученіе о причащеніи мірянъ; по літургій св. Василия Великаго поученіе, коли совершаеся тая літургія, и якъ ѳтправляеся разомъ съ вечернею; а потѣмъ слѣдуе поученіе о совершанью літургій преждеосвященныхъ дарѣвъ. — д) Службы всего лѣта празникомъ господскимъ, богородичнымъ и нарочитымъ Святымъ свойственныя, т. е. мѣсяцесловъ такъ урядженый, що при кождѣмъ дни находятся тропари, кондаки, прокімены, чтенія Апостола и Евангелія, причастни и отпусты свойственни припадающему празнику або Святому; где того нема, тамъ ѳтсылаеся до общины. Велики Праздники мають тутъ такожь свои антифоны и задостойники. е) Служ-

бы прочимъ святымъ не имѣющимъ въ мѣсяцословѣ свойственныхъ общія, именно: Ангеломъ, Пророкамъ, Апостолу единому и многимъ, Мученику единому и многимъ, Святителю единому и многимъ, св. Учителямъ церковнымъ, Священномученику единому и многимъ, Преподобному единому и многимъ, Священноисповѣднику единому и многимъ, Преподобноисповѣднику единому и многимъ, Мученицѣ единой и многимъ, преподобной женѣ единой и многимъ, Преподобномученицѣ единой и многимъ, Преподобной и прав. Дѣвѣ единой и многимъ. Если одже якій Святый не мае въ мѣсяцословѣ своей особнои Службы, то береса его служба зъ той общины. — ж) Службы различныя, т. е. службы на различни намѣренія, такъ: на обновленіе храма, за отпущеніе грѣховъ, о недужныхъ, о путешествующихъ, на всякое прошеніе, о мирѣ, о престатіи напрасныя смерти, во время бездождія, во время безведрія, о призываніи помощи св. Духа, служба благодаренія, и служба о усопшихъ на всѣ дни Садмици. — з) Послѣдованіе вечерни, т. е. порядокъ вечерни содержащій уставъ о совершанью вечерни и при томъ суть молитвы свѣтиличныя, котри священникъ підчасъ чтенія пс. 103. мае ѳтмавлати предъ царскими вратами, потѣмъ ектенія велика, прокімени на всѣ дни седмици, слѣдуючи двѣ ектеніи, ектенія на літїи, поученіе о устроенью тетрапода на літїи и молитва на благословеніе літїине. Потѣмъ и) слѣдуе послѣдованіе полунощницы недѣльныя и повседневныя, котре содержитъ тѣлько ектенію и обычне прошеніе о прощеніе и моленія о властяхъ и всякихъ иныхъ лицахъ помочи божон требующихъ. — к) Послѣдованіе Утрени содержаще короткій уставъ о утрени, 11 молитвъ утреннихъ, котри священникъ передъ царскими вратами доуженъ бы ѳтмавлати, ектенію велику, прокімени воскресни осми гласовъ, слѣдуючи ектеніи и отпусты всея седмици. — л) Тропари, кондаки съ богородичны, прокімени, и аллилуїа недѣльныя осми гласовъ, и тропари и пр. дневныя; потѣмъ тропари общїи, молитва надъ коливомъ святому, и имнѣ: Тебе Бога хвалимъ. Въ томъ порядку составленъ Служебникъ Перемыскій зъ р. 1840. Дуже порадо есть мати въ Служебнику службу о умирении Церкви, молитвы въ часѣ отпуста Ювильного, молитву за Императора, и имнѣ народный, котри наилучше до Служебника влѣпнати, щобы не затратилися, и всегда були підъ рукою.

Давни служебники, котри заховуются такожъ у католическихъ Румунѣвъ, содержатъ заразъ на початку „Уставъ, священнослуженія, сирѣчь како служитъ діаконь со Пресвитеромъ въ велицѣй вечерни и утрени“, потѣмъ слѣдуютъ молитвы на вечерни съ ектеніями, дальше послѣдованіе утрени, потѣмъ всѣ три літургїи, а въ додатку суть положени отпусты недѣлни, празднични и повседневи, благословеніе ко-

лива, благословеніе брашенъ на Пасху, и поученіе о приготвленіи и сохраненіи агнца на цѣлый рѣкъ до причащенія вѣрныхъ. Нашъ служебникъ мае одже о много обшарнѣйше содержанье и есть выгѣднѣйшій, а при томъ и его виѣшній видъ въ листѣ о много оказалше и достойнѣйше представляется, якъ давни и теперѣшни гречески служебники, котри въ четвертинѣ печатаются. Впрочѣмъ и типографичне устроенье Перемыского и Львѣвского Служебника есть дуже оказале.

5. Часословъ або орологїонъ зъ греческа званый, содержитъ въ собѣ послѣдованія и службы общого богослуженія съ тыми молитвами, котри постоянно або дуже часто при богослуженію читаются або спѣваются. Въ часословѣ одже находятся такъ якъ и въ служебнику непремѣняеми и постоянни молитвы всѣхъ службъ щоденного богослуженія, именно вечерни, повечерїа, полунощницѣ, утрени, и часѣвъ, котри священникъ щодень такъ само мае читати, и тымъ различаея часословъ ѳтъ иныхъ книгъ церковныхъ, котри содержатъ въ собѣ службы на поодинокіи дни и часы. Часословъ есть одже мовбы постоянна и незмѣняема основна форма общого богослуженія.

Часословъ (изданія Львовского 1837) содержитъ: а) По молитвахъ чтомыхъ ѳтъ сна воставшими полунощницу повседневу, субботну и недѣльну;* в) послѣдованіе Утрени, котре кромѣ короткого устава заключаетъ въ собѣ шестопсалміе, молитвы утрени, ектеніи, тройчни и два каноны, оденъ воскресный а другій повседневный, першій взятый изъ Октоиха гласа 6. на Недѣлю, а повседневный изъ канона на Недѣлю мясопустну, сѣдали же изъ службы Понедѣлка 6. гласа. При кѣнци Утрени суть наведени отпусты повседневи, а потѣмъ слѣдуе г) послѣдованіе часовъ зъ междочасїями и послѣдованіе ѳбѣдницы, дальше поученіе о возвышеніи панагїи и чинъ о панагїи д) Чинъ вечерни съ псалмами, молитвами вечерними и ектеніями обычными и літїйными. До чина вечерни додани суть и стїхиры на господи возвахъ и на стїховни для вечерни въ субботу изъ 6. гласа а для повседневной вечерни изъ службы мясопустной Недѣли и зъ службы понедѣлка 6. гласа. е) Послѣдованіе повечерїа малого и великого и молитвы на сонъ градуцимъ. При повечерїю малѣмъ. есть канонъ молебна къ пресв. Богородицѣ изнятый зъ 8. гласа Октоиха на повечерїи во вторникъ.

* Канонъ недѣльной полунощницѣ зѣбранный зѣ всѣхъ ѳсьмъ гласѣвъ, именно: пѣснь 1. зъ 1 гласа; пѣснь 3. зъ 2 гл.; п. 4. зъ 3 гл.; п. 5. зъ 4 гл.; п. 6. зъ 5 гл.; п. 7. и 8 зъ 7 гл.; а пѣснь 9. зъ 8 гласа. Въ Октоиху же мае каждая Недѣля для полунощницѣ особный канонъ.

ж) Послѣдованіе часовъ царскихъ передъ Рождествомъ Христовымъ, Богоявленіемъ и въ великій Пятокъ. — з) Тропари воскресни съ богородичны, кондаки и ипакои осьми гласовъ, антифоны по вся дни, тропари дневни и кондаки всея седмицы съ прокіменами, аллилуіями и причастными; потѣмъ богородични отпустительниіи по тропарѣхъ святымъ поеміи въ все лѣто на всѣ гласы и на всѣ дни седмици, а потѣмъ тропари и кондаки, прокімени, аллилуія, причастники и показаніе зачалъ апостольскихъ и евангелскихъ на чотырдесятици и пядесятици, при чѣмъ есть служба на вечерню великон Субботы, и утренняя воскресна на Пасху.

и) Мѣсяцословъ на цѣлый рѣкъ, въ котрѣмъ есть при кождѣмъ Святѣмъ его коротенька исторія и тропарь, кондакъ, прокімень, аллилуія и причастенъ, а при великихъ Праздникахъ и антифоны съ мѣстодостойниками. Въ додатку есть 532 лѣтне обращеніе індікціона, пасхалія зрячая, правило монашествующимъ и кождому чоловіку, яке издавна заховано, молитвы ко св. причащенію, предъ літургизаніемъ и по причащеніи, а при кѣнци пѣсни поеми передъ выставленными св. Дарами. Въ недостатку иныхъ книгъ церковныхъ можна бы одже изъ часослова и літургикона ѡтправити всѣ богослуженія.

Подѣбный до часослова або властво гденещо скороченый часословъ есть Молитвословъ ерейскій, котрого содержанье съ малыми скороченьями есть таке саме, якъ и часослова. Кромѣ молитвословѣвъ Почаевскихъ и Будинскихъ звичайно у насъ употребляется молитвословъ изданія Львовского зъ р. 1839, котрый ѡтступае въ гдекотрыхъ рѣчахъ ѡтъ порядку часослова, такъ кладе утреню воскресну и повседневну на инѣмъ мѣстци, молитвы ерейски съ ектеніями роздѣляе ѡтъ чина утрени и вечерни про що его уживанье для початкового священника недогѣдне, но за то находятся въ нѣмъ часы царски съ чтеніями и три акаѣсты. Молитвословъ изданія Черемыского зъ р. 1847, мае лучший порядокъ и есть повнѣйшій, тѣлько не ма въ нѣмъ часовъ царскихъ а есть тѣлько два акаѣсты, и особливо бракъ часовъ царскихъ даеся въ нѣмъ дуже чути. Малый молитвословъ Львовскій зъ р. 1825, мае дуже добрый порядокъ тримаючийся часослова, но много рѣчей въ нѣмъ не достае, особливо що тропари и кондаки мають тѣлько избрани Святи. Той молитвословъ есть выгѣдний въ подорожи, но дома не выстарчае. *)

б. Октоихъ або Осмогласникъ содержитъ въ собѣ службу на поодинокіи дни седмици. На кождый день седмици

*) Нове Львовске выданье молитвослова зъ р. 1876 есть такъ зо взгляду на типографичне устроенье, якъ и зо взгляду на порядокъ и повноту дуже добре.

ный есть послѣдованіе вечерни, повечерія, утрени, и блаженна на літургії а на Недѣли есть кромѣ того чинъ малои вечерни и полунощницѣ. Съмъ такихъ послѣдованій принадлежанцихъ семи днямъ седмицѣ, котри черезъ цѣлу седмицу на одинъ гласъ спѣваються, называются гласомъ, а понеже такихъ гласѣвъ есть ѡсьмъ, для того книга, въ котрѣи они содержатся, называеся Осмогласникъ, Октоихъ (ѡтъ ѡхтѣ — ὄχτος, гласъ).

Октоихъ содержитъ одже въ кождѣмъ гласѣ а) на Недѣлю: Малу и велику вечерню, т. е. стіхиры на Господи возвахъ и на стіховни, канонъ Богородицѣ на повечеріи, канонъ св. Тройцѣ на полунощницѣ, сѣдали, ипакои, степенни и прокімень утрени и три каноны утренни, т. е. воскресный, крестовоскресный и богородичный и стіхиры на хвалите а потѣмъ блаженна на літургії. б) На понедѣлокъ: вечерни стіхиры, канонъ молебный пресв. Богородицѣ, три сѣдали утренни и два каноны утренни: покаянный и ангеломъ, а потѣмъ стіхиры на стіховни и блаженна. в) На вторникъ: вечерню, канонъ Богородицѣ на повечеріи, на утрени сѣдали три и два каноны: покаянный и Іоанну Предтечи. г) На Среду: крестни стіхиры вечерни, канонъ Богородицѣ на повечеріи, а на утрени по трехъ сѣдалнахъ канонъ святому кресту и Богородици, а потѣмъ якъ въ други дни. д) На Четверть: стіхиры вечерни Апостоламъ и св. Николаю, канонъ богородичный повечерія, а на утрени крѣмъ обычного, канонъ Апостоламъ и св. О. Николаю. ж) На Пятокъ: стіхиры вечерни крестни и крестобогородични, канонъ богородичный повечерія, а на утрени по сѣдалнахъ канонъ кресту и Богородици. з) На Субботу: стіхиры вечерни Святимъ, канонъ повечерія богородичный, а на утрени по двохъ сѣдалнахъ канонъ Святимъ и другій усопшимъ; на хвалите (котрого прочи дни не мають) стіхиры мученични, а на стіховни стіхиры покойни. — Такой самъ порядокъ и содержанье есть всѣхъ ѡсьмъ гласѣвъ. — Октоихъ*) содержитъ кромѣ того зъ початку предисловіе похвальное, а при кѣнци припѣвы Григорія Сіананта, котри спѣваеся що Недѣли на полунощницѣ по канонѣ св. Тройцѣ, тропари воскресни поеми по непорочныхъ що Недѣли, ексапостоларіи або свѣтили недѣли и стіхиры евангельски, свѣтили дневни на всѣ дни седмицѣ и тройчни дневни на св. чотырдесятици, а при самѣмъ кѣнци есть уставъ о дняхъ седмицѣ, якъ мають братися каноны Октоиха и Минен.

Порядочне пѣніе Октоиха начинаеся въ седмици дни въ понедѣлокъ по Недѣли всѣхъ Святыхъ и кѣнчится передъ субботою мясопустною; въ Недѣли же начи-

*) Изданія Львовского 1765.

наеся въ втору Недѣлю по Сош. св. Духа и продовжаеся до пятой Недѣли вел. Поста включно. Октоихъ одже не употребляеся въ седмици дни ѓтъ субботы мясопустной, а въ Недѣли ѓтъ цвѣтной Недѣли ажъ до Недѣли всѣхъ Святыхъ включно, съ изнятіемъ гдєкотрыхъ частей, якъ при Тріоди скажєся, а кромѣ того оставляеся Октоихъ: а) въ велики праздники Господски, въ якій нибудь день они припадуть, одже и въ Недѣлю; в) въ велики богородични Праздники, если они въ день седмичный припадаютъ; если же праздникъ богородичный припаде въ Недѣлю, то берєся служба зъ Октоиха Недѣли и зъ Минєи Празднику. Такожъ и въ предпраздєнства великихъ праздникѡвъ, и въ праздники нарочитыхъ Святыхъ оставляеся Октоихъ.

Пѣніє всѣхъ осьми гласѡвъ въ протягу осьми седмиць называеся въ церковнѡмъ уставѣ стовпомъ, а такихъ стовпѡвъ есть въ протягу року шѣсть, и они начинаются въ опредѣленной частѣ.*)

7. Минєя, т. е. книга, котра содержитъ богослужєнія праздникѡвъ и Святыхъ кожного дня цѣлого року, а понеже она дѣлится на 12 частей для поодинокихъ мѣсяцѣвъ, для того называеся минєя (*μηναιον* ѓтъ *μην*, мѣсяць). Каждый день цѣлого року має особну службу, т. е. вечерню и утреню, а на утрени суть два або три каноны Святыхъ, котри въ дотычный день припадаютъ. Майже каждый Святый, о которого жизнью исторія щось згадує, всѣ важни церковни событія, котрыхъ память въ Церкви обходится, мають свои службы и каноны утренни, такъ що число всѣхъ канонѡвъ доходитъ до 800.

Понеже не кожда Церковь есть въ состоянію справити собѣ минєю, для того здѣлано зъ великой минєи вытяги, и такъ повстали еще двѣ книги церковни: Анеологіонъ и общая минєя.

*) Въ котрый день начинаеся каждый стовпъ Октоиха, показує пасхалия зрячая, при чѡмъ найперше треба въ Індікціонѣ вынайти ключеву букву, т. е. ключъ граничный, и подѣ тою буквою въ пасхалии зрячѡй дивитися, а тамъ есть точно сказано, въ якій день начинаеся каждый стовпъ Октоиха, и пр. коли начинаеся першій стовпъ р. 1876? Въ індікціонѣ есть для того року ключъ граничный *М*, а пасхалия зрячая подѣ тою буквою каже: Стовпъ первый начинается 6. Юнія, одже въ другу Недѣлю по Сош. св. Духа начинается першій стовпъ. Ведля стовпѡвъ вынаходится не тѡлько гласы Октоиха, но и евангєлія утрени, якъ на своѣмъ мѣстци буде сказано. При тѡмъ примѣчаю, що численье стовпѡвъ начинаеся ѓтъ Недѣли всѣхъ Святыхъ, для того до той Недѣлѣ треба для опредѣленья початку стовпѡвъ триматися буквы ключевой минувшого року.

8. Анеологіонъ (такожъ трефологіонъ, трефолой, цвѣтословъ, цвѣтная минєя, праздничная минєя званый) содержитъ выбрани зъ мѣсячной минєи послѣдованія на праздники Господски, Богородични и Святыхъ. Обща Минєя содержитъ службы всѣмъ вообще Святымъ певного лика або чина, такъ: Пророку, Апостоламъ, Святителямъ и т. д. потѡмъ каноны богородични пѣваеми на памяти святыхъ празднуемыхъ предѣ ихъ канонами; догматы и догматикки, т. е. богородични воскресни осьми гласѡвъ, богородични отпустительни, котри спѣваются по тропаряхъ Святыхъ во всѣ дни, а потѡмъ службу общу Іоанну Предтечи, Ангеламъ, св. Отцамъ и богородичну. Въ нашихъ изданіяхъ есть обща минєя разомъ съ анеологіонѡмъ, и то напередѣ обща минєя а потѡмъ анеологіонъ. Во Львовѣ выданный трефологіонъ р. 1841.

9. Тріодъ. Такъ называются двѣ церковни книги, котри содержатъ въ собѣ богослужєніє утренне и вечерне четырдєсятницѣ и пятдєсятницѣ. Утрени тріоди мають неповни каноны, т. е. ихъ каноны состоятъ не зъ девяти пѣсней якъ въ Октоиху и Минєи, но зъ двохъ (двопѣсници, трехъ (трипѣсници), або чотырыхъ (четырепѣсници) пѣсней, а понеже наибольша часть тыхъ канонѡвъ состоить изъ трехъ пѣсней, для того тїи книги называются Тріоди (ѓтъ грєч. *τρεῖς*, три — *ωδῶν*, пѣснь).

Двопѣсници, трипѣсници и чотыропѣсници спѣваются тѡлько въ дни седмици, а въ недѣли повный канонъ, и въ протягу шести дней седмичныхъ спѣваеся всѣ девять пѣсней канона. Двопѣснецъ состоячій зъ 8. и 9. пѣсни приходитъ тѡлько въ великій вторникъ на Утрени, а въ каждѡмъ трипѣсници и чотыропѣсници приходитъ 8. и 9. пѣснь, а передѣ тыми пѣснями находится въ понедѣлокъ 1., во вторникъ 2., въ среду 3., въ четверъ 4., въ пятокъ 5., а въ субботу 6. и 7. пѣснь; такъ одже въ субботы спѣваеся чотыропѣснецъ, въ прочи дни седмици трипѣснецъ, а въ недѣли повный канонъ.

Тріодъ дѣлится на двѣ книги, на Тріодъ постну, и тріодъ цвѣтну.

Тріодъ постна содержитъ послѣдованья для богослужєнія ѓтъ Недѣли Мытаревон ажъ до Пятка передѣ субботою Лазаревою, одже богослужєніє дней приготєвлєнья до четырдєсятницѣ и самой четырдєсятницѣ. Приготєвляючи дни до четырдєсятницѣ суть: недѣля Мытара и Фарисєя, недѣля блудного сына, суббота и недѣля мясопустна и цѣла сырна седмица, и тїи дни мають въ тріоди свое богослужєньє. Тріодъ постна заступає одже въ певни дни совершенно Октоихъ, а въ гдєкотри дни соединяеся съ Октоихѡмъ; но понеже тїи части, котри зъ Октоиха берутся, суть при кѡнци Тріоди постной выпечатани, для того въ дни

седмични Октоихъ при пѣнію Тріоди постной есть излишний; въ недѣли же Тріодъ не має пѣній Октоиха, тѣлько до нихъ ѳтсылае; тутъ одже Октоихъ есть потрібный ажъ до Недѣли вай, коли Октоихъ зо всѣмъ оставляеся. Тріодъ постна заступае Октоихъ цѣлкомъ, такъ що зъ него ничъ не береса въ слѣдующи дни: въ субботу акаѳиста, въ недѣлю цвѣтоносна и черезъ цѣлый страстный тыждень ажъ до субботы великой. Тріодъ постна соединяеся съ Октоихомъ, такъ: а) Въ дни сырної седмици береса зъ Октоиха на вечерни стіхиры на Господи возвахъ, а на утрени сѣдали по першѣмъ стихословію, свѣтилни и тѣи пѣсни канона, котрыхъ въ Октоиху не ма, одже въ понедѣлокъ пять пѣсней канона Октоиха кромѣ 1., 8. и 9. и т. д. в) Въ седмични дни четырдесатницѣ береса зъ Октоиха на утрени сѣдали по 1. стихословію и свѣтилни, канонъ октоиха же трипѣснемъ заступаеся, и въ седмични дни четырдесатницѣ цѣлкомъ оставляеся. г) Въ Недѣли же береса кромѣ тріоди и Октоихъ во всѣ недѣли вел. поста кромѣ недѣли цвѣтоноснои.

Тріодъ постна соединяеся такожь съ пѣніями минеи або трѣфологіона, именно: во всѣ седмични дни четырдесатницѣ береса кромѣ Тріоди зъ Миней три або чотыри стіхиры на Господи возвахъ, а на утрени канонъ случившогося Святого, котрый съ малыми изнятїями, въ Тріоди указанными, цѣлый спѣваеся. Дни вел. поста, въ котри Миней цѣлкомъ оставляеся, суть: а) Всѣ Недѣлѣ постной Тріоди начинаючи ѳтъ недѣли Мытаря и Фарисея до Недѣли вай включно; в) среда и пятокъ третей седмици и четверть пятой седмици; г) суббота: мясопустна, сыропустна, першон и пятой седмици и суббота Лазарева; д) всѣ дни страстной седмици. Но если бы въ тѣи дни случився великій Святой (именно 24. Фебр. обрѣтеніе главы Іоанна Предтечи, и 9. Марта св. сорокъ мученик.), або Святой храмовый, або праздни стрѣтенія и благовѣщенія, то ихъ служба и въ наведени дни береса. Суть однакожь и тутъ ограниченья, такъ: служба 40 мучениковъ не береса, если тѣи Святи случатся въ четверть, або субботу пятой седмици; служба Іоанна Предтечи не береса въ субботу мясопустну, если тая 24. Фебруарія выпадае, тѣлько служба стрѣтенія береса всегда въ свѣй день, а служба благовѣщенія ѳтправляеся и въ страстну седмицу, служба храмового Святого же въ страстну седмицу не береса.

Тріодъ цвѣтна содержитъ *) богослуженіе ѳтъ субботы Лазаревой ажъ до недѣли всѣхъ Святыхъ включно, а кромѣ того содержитъ службу праздника пресвятой Тайны Евхари-

*) Ведля Львовского выданья зъ р. 1746, бо инни Тріоди суть такъ роздѣлени, що въ постной Тріоди есть и богослуженіе страстной седмици.

стин на цѣлый тыждень до отданія праздника, и послѣдованіе праздника состраданія пресв. Богородици въ пятокъ второн Седмицы по Недѣли всѣхъ Святыхъ.

Цвѣтна Тріодъ соединяеся такъ якъ и постна съ Октоихомъ и съ пѣніями Миней но инакшимъ способомъ. (О часѣ ѳтъ субботы Лазаревой до великой субботы вже сказано при постной Тріоди). Розличія межи соединеніемъ постной Тріоди съ Октоихомъ и межи соединеніемъ цвѣтной Тріоди съ октоихомъ суть слѣдующи: а) При цвѣтной Тріоди береса гдекотри пѣнія Октоиха не тѣлько въ седмични дни, но и въ недѣли; в) Тріодъ цвѣтна має въ собѣ пѣнія Октоиха ведля порядку осьми гласѣвъ, и той порядокъ каждого року есть постоянный; въ постной Тріоди же не ма того порядку, бо въ часѣ пѣнія постной Тріоди не суть гласы що року тѣи сами, но розлични; для того цвѣтна Тріодъ выразно означае, котрого гласа Октоиха пѣнія мають въ поодинокіи дни седмични и недѣли братися, а Тріодъ постна каже тѣлько загално, що береса дотычне пѣніе зъ Октоиха, но не каже, зъ котрого гласа, бо въ тѣмъ часѣ не есть порядокъ гласѣвъ що року постоянный; береса одже зъ припадающего гласа; г) всѣ пѣнія Октоиха, котри въ часѣ цвѣтной Тріоди берутся, суть въ Тріоди выпечатани, и для того есть книга Октоихъ въ тѣмъ часѣ излишна.

Цвѣтна Тріодъ береса такожь разомъ съ пѣніями Миней начинаючи ѳтъ Ѳоминой седмици, т. е. ѳтъ вечерни Ѳоминой недѣли такъ, що на вечерни береса три стіхиры на Господи возвахъ, а на утрени канонъ, звычайно „на четыре“, т. е. що зъ каждой пѣсни мають по ірмосахъ читатися чотыри слѣдующи тропари. Миней зо всѣмъ опускаеся въ часѣ цвѣтной Тріоди: Кромѣ страстной седмици, якъ выше сказано, во всѣ дни свѣтлой седмици, во всѣ недѣли пятдесятницѣ, въ день преполовенія и его отданія, въ отданіе Пасхи, въ день вознесенія и его отданія, въ субботу предъ пятдесятницею, въ праздникъ сошествія св. Духа въ недѣлю и понедѣлокъ, въ недѣлю всѣхъ Святыхъ, въ праздникъ пресвятой Евхаристїи и его отданіе и въ праздникъ состраданія пресв. Богородици. Службы святыхъ прилучившихся въ тѣи дни, съ изнятїемъ середнихъ якъ св. Георгія и св. Іоанна (8. Мая), переносятся на инни дни, якъ „настоятель изволить“; бѣльшимъ Святымъ одже, особливо Храмовому Святому ѳтправляеся служба въ ихъ дни, хотия бы случился въ згадани дни.

10. Ирмологіонъ содержитъ въ нотахъ розлични пѣнія церковни Октоиха, Миней и Тріоди, котри въ Церкви спѣвати, не читати належитъ, и ведля котрыхъ и многи инни пѣсни церковни спѣваються. Ирмологіонъ есть одже вытягъ зо всѣхъ головныхъ книгъ церковныхъ и содержитъ (вы-

данье Почаевске зъ р. 1794) по короткѣмъ поученію (алфавитѣ) ірмологісанія пѣнія октоиха уряджени ведля осьми гласѣвъ. Въ кождѣмъ гласѣ есть въ нотахъ уложене, якъ мають на вечерни спѣватися стіхиры на Господи возвахъ съ догматами, догматиками и славами, потѣмъ на утрени Богъ Господь явися намъ, тропарѣ воскресни, сѣдални, степенна, ірмосы всѣхъ девяти пѣсней съ свѣтилномъ; потѣмъ подобни, болгарски и припѣвы къ стіхирамъ. При кождѣмъ гласѣ суть такожь стіхиры великихъ праздникѣвъ, котри на великѣй вечерни мѣсто недѣльныхъ догматѣвъ спѣваються. По осьмѣмъ гласѣмъ суть тропарѣ спѣваеми по канонѣ недѣльной полунощницѣ, два тропарѣ, котри спѣваються въ недѣлю по словословію; многомилостивенъ, припѣвы, свѣтилни и величанія розличнымъ праздникамъ, потѣмъ розлични пѣнія Тріоди постной, котри въ часѣ Тріоди при розличныхъ богослуженіяхъ частѣйше приходять и ѣтъ инныхъ пѣній розличаються, потѣмъ пѣснь иже Херувими и пѣснь благодарственна св. Амвросія „Тебе Бога хвалимъ“. При кѣнци книги находится указаніе, яки ірмосы належитъ брати на утренихъ Святыхъ въ каждый день цѣлого року, и на котрѣмъ листѣ ихъ шукати.*) Такъ само суть тамъ указани ірмосы Тріоди цвѣтної и постной и ірмосы общины; ірмосы Октоиха же не указуються въ тѣмъ указанію, бо цѣлый ірмологіонъ подѣлений ведля порядка осьми гласѣвъ Октоиха, одже легко ихъ подѣ поодинокими гласами найти. Впрочемъ для лекшого вынайденья означено червоными буквами и въ текстѣ при кождѣмъ ірмосѣ, стіхирѣ и т. д. коли ихъ належитъ спѣвати.

Зъ того великого ірмологіона здѣланный есть вытягъ, и въ 4^{тѣ} выданный подѣ заглавіемъ „Осмогласникъ изъ великаго ірмологіона изятый“. Львовъ 1858. — Гдекотри найчастѣйше употребляеми пѣнія ірмологіона и инни пѣсни церковни содержитъ „Гласопѣснецъ малый, изданный Вознякомъ во Львовѣ 1847“. Богогласникъ Львовъ, 1850 содержитъ пѣсни церковни въ нотахъ.

11. Типикъ есть уставъ або руководство, якъ мають богослуженія цѣлого року изъ всѣхъ выше наведенныхъ церковныхъ книгъ ѣтправлятися. Типикъ (Перемыскій у насъ обще употребляемый, выданный р. 1852. Іер. Іаковомъ Досков-

*) Въ нашихъ книгахъ церковныхъ числятся або листы (картки), або стороны, такъ въ Октоиху, Тріодахъ, ірмологіонѣ числятся листы, и въ нихъ опредѣляются стороны такъ, що або кажеся: зри листь, чимъ означаеся, що дотычне мѣстце, до которого ѣтсылаеся, лежитъ на першѣй сторонѣ того листа, або кажеся: зри листь на оборотѣ, т. е. що дотычне мѣстце находится на другѣй сторонѣ сказаного листа. Въ инныхъ книгахъ, якъ въ часословѣ, трѣфологіонѣ числятся стороны.

скимъ, сотр. пароха катедрального а потѣмъ разсмотрень, повѣкуду исправлень и по потребѣ розширень Архіпресвитеромъ Григоріемъ Шашкевичомъ р. 1870) дѣлится на слѣдуючи части: а) О правилѣ церковномъ во обще; в) уставъ священнослуженія, т. е. якъ совершаеся вечерня мала и велика, повечеріе, полунощница, утрени, часы и літургія; г) уставъ на часъ ѣтъ другой Недѣли по сош. св. Духа до Недѣли Мытаревой; д) уставъ на часъ ѣтъ Нед. Мытаря до другой Недѣли по Сош. св. Духа; е) указы о полиедеи, катавасіи рядовѣй, пѣсни „величить“, о изобразительныхъ и антѣфонахъ и о отпустахъ съ доповнительными примѣчаніями; ж) въ додатку содержитъ шѣсть стовпѣвъ съ началами стовпѣвъ евангеліиныхъ вынятыми зъ індікціона и короткій указъ пасхалин. — Типикъ составленный есть на основѣ книгъ церковныхъ, на котри часто ѣтъликуеся, и въ нихъ треба шукати поясненія, если бы въ типикѣ щось неовно або не цѣлкомъ ясно було сказано.

12. Требникъ есть книга, котра содержитъ молитвы опредѣлены при справованью св. Тайнъ и розличныхъ церковныхъ освященій и благословеній. Называеся требникъ ѣтъ головного содержанья, т. е. ѣтъ чинѣвъ св. Тайнъ, котри христїанамъ необходимо суть потребни. Зъ греческа называеся евхолоіонъ, т. е. молитвословъ. Требникъ, котрый у насъ теперъ законно есть приписанный, есть по приказу Синода Замостского (зас. З., тит. З. о св. Тайнахъ) ставленный, св. Апостольскимъ Престоломъ одобренный, и першій разъ за соизволеніемъ Митрополита Кіевского и всея Руси Аваназія на Шептицахъ Шептицкого р. 1739 выданный, и инного Требника у насъ употребляти не позволено. Требникъ*) дѣлится на слѣдуючи части: По короткѣмъ поученію, якъ священникъ мае св. Тайны совершати содержитъ послѣдованіе всѣхъ святыхъ Тайнъ; чинъ погребенія священникѣвъ и мірянъ dorosлыхъ и младенцѣвъ въ протягу цѣлого року и свѣтлой седмицѣ съ додаткомъ парастаса; потѣмъ слѣдуе чинъ о панагін и великого и малого освященія воды, дальше чинъ изгнанія бѣсѣвъ изъ челоуѣка, и розлични инни благословенія и освященія людей, звѣрять и предметѣвъ мірскихъ и церковныхъ; потѣмъ формы Т. Покаянія на розлични случаи, почѣмъ слѣдуютъ чины благословенію кладѣбища, угольного камня новои Церкви, и благ. новои Церкви, сосудѣвъ церковныхъ, чинъ примирительный оскверненои Церкви и кимитира и многи инни молитвы. — Упорядкованье Требника оставяе для пересмотра много до желанья.

Кромѣ наведенныхъ книгъ церковныхъ содержа-

*) Наибѣльше роспросторонене есть выданье Перемыске р. 1844. Новѣйшими часами выйшовъ той Требникъ во Львовѣ.

чихъ все богослуженіе и уставъ, якъ оно має совершатися, остали еще инни меньши книги, вытяги зъ одной або бѣльше книгъ для догѣдности служителей церковныхъ, або вѣрнаго народа составлени и выдани, такъ: Октоихъ недѣльный, котрый содержитъ тѣлько службу недѣльну. (Перемышль 1852.) Изборникъ благопотребныхъ церковныхъ чинѣвъ и службъ изъ Часослова Літургикона, Октоиха, Минен и Трїоди (Львѣвъ 1873), книга дуже практична и пожиточна такъ для священства, якъ особливо для вѣрныхъ, бо содержитъ богослуженіе на всѣ недѣли и праздники цѣлого року, и вѣрни маючи ея въ руцѣ могутъ истинно и дѣйстви въ богослуженію удѣль брати. Такий самъ, но меньше повный Сборникъ бувъ пѣдъ заглавіемъ „Великій Сборникъ“ выданный въ Вѣднѣ 1886. — Страстникъ, т. е. книга содержаща евангелія, котри читаются въ страстной седмици.

Самостоятельны книги церковни для приватного ужитку суть въ кѣнци: акаѣистникъ и молитвословы для мірянъ. Акаѣистникъ (выданный во Львѣвъ 1864) содержитъ молитвы утрени и вечерни, передъ и по причащенію и 20 акаѣистѣвъ. Молитвословы для мірянъ содержатъ розлични молитвы зъ книгъ церковныхъ выняти, або ѣтъ побожныхъ людей на розлични хвилѣ и потребности чоловѣка составлени, и ихъ число есть досытъ велике, но они въ загалѣ для народа не суть цѣлкомъ отвѣтны, для того що суть народу по бѣльшой части незрозумѣли. Молитвословъ повиненъ бути писанный языкомъ того народа, котрый го употребляє, щобы кождый образованный и необразованный розумѣвъ кожде слово, и не тѣлько слова вымавявъ, но ихъ духомъ перенявся. Молитвы выняти зъ книгъ церковныхъ суть прекрасни, но ихъ красоту неученый чоловѣкъ ажъ тогда пѣиме, если они будутъ вѣрно ѣддани его языкомъ, въ противнѣмъ разѣ его молитва остане бѣльше або меньше механичнымъ вымавянѣемъ незрозумѣлыхъ для него слѣвъ. Тому недостатку хотѣвъ оденъ издатель тымъ зарадити, що додавъ словарь труднѣйшихъ слѣвъ; но той спѣсѣбъ цѣли не отвѣчае, бо кто схоче ѣтъ чоловѣка молитвою сердечно занятого вымагати, щобы ѣтъ при кождѣмъ незрозумѣломъ слѣвѣ дивився въ словари? Тое съ певностью не причинилобыся до пѣднесеня его побожности. Намъ одже доконьче есть потребный молитвословъ писанный жїючимъ языкомъ; но тутъ зновъ треба стеречися крайности, въ яку понавъ издатель Молитвенника Вѣднѣского, котрый при всѣй цѣнности матеріала еще меньше отвѣчае своѣй цѣли, якъ инни молитвословы, и есть зо всѣмъ нездалый.

Переглянувши такъ всѣ книги церковни не могу не звернути увагу на ихъ пребогате и прекрасне содержанье:

есть то великій скарбъ духовный, котрый духа читателя не тѣлько покрѣпляетъ, потѣшаетъ и до Бога пѣдноситъ, но и въ умѣтности збогачаетъ, и особливо для проповѣдника, учителя и въ загалѣ для душпаствыря есть неоцѣненои вартости, и истинно тїи книги заслужуютъ, щобы ихъ священникъ порядочно читавъ. Если Соборы усердно поручаютъ священникамъ пыльне и часто читанье Письма св. и писъмъ св. Отцѣвъ, то безперечно заслужуютъ на тое и книги церковни, бо они содержатъ св. Письмо и церковне Преданіе.

V. ГЛАВА.

Священнодѣйствія.

§. 197.

Переглядѣ.

Внутренне настроенье духа, котрымъ чоловѣкъ при богослуженію есть перенятый, обявляея не тѣлько словомъ, но такожь и посредствомъ органѣвъ тѣлесныхъ, такъ що истинно душа и тѣло чоловѣка ѣддае Богу довшну честь и славу. Про тое, якъ въ §. 149 показано, и розлични движенія и дѣйствія тѣла съ богослужебными чинами полученн, котри въ ширшѣмъ значенью слова священнодѣйствїями называемо, становлятъ форму богослуженія. Тутъ одже буде бесѣда о тыхъ священнодѣйствїяхъ, о скѣлько они въ обѣмъ загалной літургии впадають, о прочихъ же священнодѣйствїяхъ, котри поодинокимъ чинамъ літургичнымъ суть свойственни, якъ зливанье водою при крещенію и т. п. буде бесѣда въ частнѣй літургицѣ. Загални священнодѣйствїя ѣддуются до поставы и движенія цѣлого тѣла и его поодинокихъ частей.

§. 198.

Постава и движенія тѣла.

1. Обнаженье головы при богослуженію. Въ тѣмъ взглядѣ заховали христїане всегда приказъ Апостола Павла, котрый каже: „Всякъ мужъ молитву дѣя или пророчествуя покрытою главою, срамляетъ главу свою. И всяка жена молитву дѣющая или пророчесгвующая ѣткровенною главою, срамляетъ главу свою: едино бо есть и тожде остриженнѣй. Аще бо не покрываея жена, да стрижется: аще ли же срамъ женѣ стрищися или бритися, да покрываея: мужъ убо не долженъ есть покрывати главу, образъ и слава божія сый;

жена же слава мужу есть: Нѣсть бо мужъ отъ жены, но жена отъ мужа: ибо не созданъ бысть мужъ отъ жены, но жена отъ мужа. Въ насъ самѣхъ судите, лѣпо ли есть женѣ откровеннѣй Богу молитися? Или и не самое естество учитъ вы, яко мужъ убо еще власы раститъ, безчестіе ему есть: жена же еще власы раститъ, слава ей есть? Зане растніе власовъ вмѣсто одѣянія дано бысть ей“ (I. Кор. 4—15). Ведля тыхъ слѣвъ Апостола мае мужъ при богослуженію открывати голову на знакъ соен зависимости и смиренности передъ Богомъ, жена же мае голову при богослуженію закрывати. Тому закону спротивлялися еще за часѣвъ Тертуліана дѣвницѣ, котри кажучи, що той законъ выданный есть тѣлько для женъ, не хотѣли головы при богослуженіяхъ закрывати, що Тертуліану дало повѣдъ до написанья письма: „De velandis virginibus“, въ котрѣмъ доказуе, що въ рѣчи стоячій законъ ѳтносится такъ до женъ якъ и до дѣвицъ. О скѣлько и якъ той законъ женскій полъ нынѣ заховуе, обще вѣдомо.

2. Стоянье и сиденье. Звычайна постава тѣла при молитвахъ и богослуженьяхъ есть стояча. Тая постава тѣла при молитвѣ була въ старѣмъ Завѣтѣ знаема и принята, якъ посвѣдчають многи мѣстца св. Письма, такъ: Быт. 18., 22., 19., 27. II. Паралип. 20., 13. и инни, и въ христіанствѣ остала задержана. Стоянье при молитвѣ есть символомъ воскресенія Христоваго и послѣдующого зъ ѳтти радостного пѣднесенія души до Бога, такожъ нашего поровственного воскресенія ѳтъ работы грѣха до свободы добродѣтели, ѳтъ рабства тѣмы до свободы дѣтей божіихъ. И истинно само внутренне почутье чоловѣка каже, що отвѣтнѣйше и приличнѣйше есть стояти передъ лицемъ Бога, котрого и небесни силы со страхомъ и трепетомъ окружають; для того и самъ Христосъ каже о своихъ послѣдователяхъ, що они стоятъ при молитвѣ коли у Марка 11., 25. каже: „Егда стоите молящеся“, котри слова однакѣ не содержатъ приказа, щобы вѣрни тѣлько стоячи молилися, лише одобряють тую поставу тѣла при молитвѣ. — Однакѣ не есть заказано при богослуженію въ певни часы сидѣти. Тое доказують выразно наши книги церковни, такъ въ літургій коптійскѣй св. Григорія*) возглашае діаконъ: „Сидящїи востаните“ (qui sedetis surgite); въ Александрійскѣй літургій св. Василя В. діаконъ по причащенїи возглашае:**) „Къ молитвѣ востаните“ (ἐπὶ προσευχῇ στήθητε); дальше поодинокі части псалтыря, котри пѣдчасъ богослуженїи читати належитъ, называются сѣдалнами, понеже пѣдчасъ ихъ читанья вѣльно було сидѣти;

*) Renaudot, liturgiarum orientalium collectio. Paris 1766. L. I. pag. 28. et 100.

**) Ibidem, pag. 84.

кромѣ того есть зновъ богослуженье именовъ акаѳість, пѣдчасъ котрого не вѣльно було сидѣти, зъ чого слѣдуе, що пѣдчасъ инныхъ моленїи можна було сидѣти, бо иначе тое имя не мало бы змысла, если бы при нїякомъ богослуженію не вѣльно було сидѣти. Изъ наведеныхъ случаѣвъ, котри выняти суть изъ давнихъ літургій греческихъ, и изъ инныхъ богослуженїи, при котрыхъ каѳісмѣ читаются, показуея, що при кождѣмъ богослуженію були хвилѣ, коли було вѣльно сидѣти; для того мнѣніе, якобы при богослуженію николи не було вѣльно сидѣти, есть безосновне и спротивляея исторїи давнихъ восточныхъ літургій, котрыхъ текстъ на многихъ мѣстцахъ доказуе, що при богослуженьяхъ вѣльно було такожь въ певни часы сидѣти.

3. Клячанье. Звычай при певныхъ моленїяхъ и богослуженїяхъ клячати, або колѣна приклоняти есть такъ давный, якъ само христіанство. Вже св. Письмо оповѣдае, що Иисусъ Христосъ на горѣ елеонской „поклонъ колѣна молящеся“ (Нук. 22., 41.), дальше тое само оповѣдае св. Письмо о св. Стефанѣ, коли бувъ укаменованной (Дѣян. 7., 60.), о св. Петрѣ, котрый хотячи воскресити Товїоу „преклонъ колѣна помолися“ (Дѣян. 9., 40), о св. Павлѣ, котрый въ своѣй подорожи въ Іерусалимъ въ Милнтѣ „преклонъ колѣна своя, со всѣми ими помолися“ (Дѣян. 20., 36.), а въ Тирѣ, коли го всѣ ѳтпровождали „преклонъше колѣна помолихомся“. (Дѣян. 21., 5.) Самъ же Апостолъ напѣмнувши Ефесянъ каже: „Сего ради прикланяю колѣна моя ко Отцу Господа нашего Иисуса Христа“. (Ефес. 3., 14.) Колѣноприклоненье одже, котре вже въ старѣмъ Завѣтѣ (Быт. 17., 3., 17. Числ. 16., 22.) було знаеме, находимо въ Церкви христіанскѣй вже за часѣвъ апостольскихъ, и той звычай задержався въ Церкви по всѣ часы. О томъ свѣдчитъ найперше Евсебїй оповѣдаючи (hist. eccl. l. II. c. 23.) о св. Апостолѣ Яковѣ, що той Апостолъ въ храмѣ всегда колѣна преклонивши молився, про що его колѣна съ часомъ сталися такъ твердыми, якъ шкѣбра вельблуда. Тертуліанъ (de orat. c. 17., 23.) каже, що христїане порядочно молилися преклонивши колѣна, а св. Іоаннъ Злѣтоустъ каже: „Симъ напоминаю васъ, щобысьте молилися супокѣйно колѣна преклонивши и руки вознѣсши“; (de Anna, sermo IV. opp. tom. 4. col. 668.) а на инномъ мѣстцѣ: „Примѣръ Христа (на горѣ елеонскѣй молящогося) поучае насъ, щобысьмо були въ молитвѣ постоянни; щобысьмо стоячи возносили не тѣлько тѣлесни но и душевни очи, и щобысьмо прикланяючи колѣна сокрушили сердца наши“. (Ом 80. до Іоан. 17., 1. tom. 8. col. 433.) Тое посвѣдчають и инни писателѣ, а св. Василїй поясняе значенье колѣноприклоненїя словами: „Во всякомъ колѣноприклоненію и востанію ѳтъ тогожь показуемъ самымъ дѣломъ, що

мы повержени грѣхомъ упали на землю, а челоуѣколюбіемъ сотворившого насъ остали возвани на небо^а. (О св. Духу гл. 27.) Не подлежатъ одже ніякому сомнію, що колѣноприклоненіе ѡтъ апостолскихъ часѡвъ въ Церкви находилося, и для того мнѣніе тыхъ, котри утверждаютъ, що ведля нашого обряда съ изнятіемъ на сошетьвіе св. Духа впрочѡмъ николи не треба клякати, походитъ або зъ неоснованого упередженъ, або властиво зъ совершеного незнанія исторіи церковной. Для подтвержденія своего мнѣнія покликуются на 20. канонъ I. Никейского Собора зъ р. 325. но неслушно. Бо той канонъ говоритъ тѡлько о пятидесятницѣ, и бувъ властиво выданный противъ чотыридесятниковъ (*quattuordecimani*), т. е. тыхъ, котри пасху обходили разомъ съ жидами дня 14. мѣсяця Нізанъ, незважаючи, чи той день припадавъ на Недѣлю чи нѣ, и щобыся розрѡжнити ѡтъ прочихъ, котри пасху праздновали въ Недѣлю, противъ тогданшному звычайу въ часъ пятидесятницѣ клякали; одже 20. канонъ Собора Никейского не наказуе всегда клякати, а если заказовавъ клякати въ пятидесятницу, то мавъ важну причину, котра ѡтъ давна перестала существовати, и для того самъ той канонъ противнымъ законнымъ звычайемъ ѡтъ многихъ вѣковъ оставъ знесеный. Безъ найменьшой пѡдставы покликуются противники клячанья пѡдчасъ Літургіи на слова літургіи: „Станѣмъ добрѣ, станѣмъ со страхомъ“, и „Прости пріимше“; бо що тутъ говорится, не мае разумѣтися о тѣлеснѡмъ стоянью, або о простѡй поставѣ тѣла, но тое мае разумѣтися въ змыслѣ норовственинѡмъ. Тѣи слова поясняе св. Іоаннъ Злат. такъ: „Бо що діаконъ веѣмъ приказуе тыми словами: Станѣмъ добрѣ (слова літургіи) не на дармо есть установлено; и щобысьмо на земли лежаче гадки наши вознесли, и щобысьмо, ѡткvidaючи лѣнѡсть походячу зъ житейскихъ (мірскихъ) попеченій, могли нашу душу передъ Богомъ просту поставити. А що то есть правда, и що тѣи слова не тычатся тѣла но души, послушаймо Павла, котрый тѣи слова такъ само уживае. Бо коли до упавшихъ и пѡдъ тягаромъ скорбей майже ѡтчаявающихъ писавъ, сказавъ: „Тѣмже ослабленныя руки и ослабленныя колѣна исправите“. (Евр. 12., 12.) Чи скажемо, що ѡнь о тѣлесныхъ рукахъ и колѣнахъ говоритъ? Нѣ; бо не говоритъ до людей занятыхъ ѡбганьемъ и борбами, но приказуе тыми зловами воздвигнути силы душевни притиснени искушеніями“. (De incomprehensibili Dei natura, hom. 4. opp. t. I. col. 734.) Такъ само мають разумѣтися и слова: Прости пріимше. — Зо всѣмъ безосновне есть наконецъ мнѣніе, що до св. Причастія належитъ приступати стоячи, т. е. що пѡдчасъ принятія св. Тайны Евхаристіи належитъ стояти, не клякати; бо вже канонъ Собора Картагійского IV. выразно каже: *Poenitentes etiam die*

remissionis genua flectant“. (Сан. 82.) Есть тутъ бесѣда о кающихся, котрымъ вже тогди выразно було приказано клякати и въ тѣи дни, въ котри прочи вѣрни ведля тогданшной практики не клякали. Но никто не схоче перечити, що челоуѣкъ приступающей до св. Тайнъ Покаянія и Евхаристіи есть каянникъ, (*poenitens*) одже вже ведля законѡвъ першихъ вѣковъ доужень клякати. Колѣноприклоненіе основуеся одже ведля сказаного на преданію Апостольскѡмъ въ Церкви по всѣ вѣки и всюди свято хороненѡмъ.

4. Поклоны и простертье на земли. Поклоны суть двояки: мали и велики. Малый поклонъ есть, если наклоняемъ тѣло немного, и такъ покланяются вѣрни входячи и выходячи зъ Церкви и при богослуженіяхъ, где тѣи поклоны выразно указаны. Великій поклонъ есть, коли упадемъ на колѣна и руками и головою дотыкаемъ земли. Въ церковныхъ книгахъ поклоны называются метаніями ѡтъ греческого *μετανοία*, покаяніе, понеже Греки называли всяке дѣло, котре челоуѣкъ предпринимае для умертвленья своего тѣла, покаяніемъ (*μετανοία*), а понеже и поклоны тѡй цѣли служатъ, для того Греки называли ихъ такожь дѣломъ покаянія або коротко покаяніемъ, *μετανοία*, котре имя съ малою перемѣною и наши церковни книги въ тѡмъ самѡмъ змыслѣ приняли. Впрочѡмъ просгѣйше есть поясненье слова метаніе ѡтъ метати, *βάλλειν* *jacere*.*) Коли належитъ велики поклоны творити, показують книги церковни, особливо Трїодъ постна, бо велики поклоны, метанія, приписани особливо въ великѡмъ постѣ.

Простертье на земли яко знакъ наибѡльшого смиренія и роскаянія було вже въ старѡмъ завѣтѣ знаеме, (Быт. 17., 3., 16., 22. Ис. Наб. 5., 14.) и той звычай стрѣчаемъ такожь въ Церкви христіанскѡй ѡтъ першихъ вѣковъ. Такъ простерти на землю молили каянники першихъ вѣковъ входячихъ до Церкви вѣрныхъ о ходатайство; но такожь и прочи вѣрни въ надзвычайныхъ случаяхъ въ тѡмъ положенью тѣла молили Бога о помѡчь. Историкъ Сократесъ (*hist. eccl. I. III. c. 13.*) оповѣдае, що Епископъ Царгородскій Александръ упавъ на лице передъ престоломъ, и черезъ кѡлька дней и ночей такъ моливъ Бога о просвѣщеніе, якъ мае поступити собѣ съ Аріемъ; Теодоретъ оповѣдае, (*hist. eccl. I. V. c. 18.*), що Императоръ Феодозій Великій, коли оставъ черезъ св. Амврозія зъ Церкви выключеный, и потѡмъ за позволеньемъ того Епископа першій разъ до Церкви прійшовъ, не стоячи ани колѣна приклонивши, но на земли лежачи молився словами псаломника: „Прильпе земли душа

*) Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862 pag. 366. каже: *metanie corporis et capitis inclinatio, μετανοία* метати *βάλλειν* *jacere*.

моя: живи мя по словеси твоему“. Той обрядъ задержався по нынѣшніи часы при удѣлянію Тайны Священства и при торжественнѣмъ обѣтѣ монашескѣмъ, такожъ и mezi вѣрными часомъ стрѣчаеся.

§. 199.

Движенія поодинокихъ частей тѣла.

1. Знакъ креста святого. Звычай себе знакомъ крестнымъ знаменати або креститися походить зъ апостольскихъ часѣвъ, якъ посвѣдае св. Василій В. кажучи: **Щобы уповающій на имя Господа нашего Исуса Христа знаменалися образомъ креста, кто учивъ писаніемъ? не по тайному ли то преданію?**“ (Прав. 97. о св. Духу гл. 27.) О тѣмъ звычайу говорятъ св. Отцы яко о чѣмсь обще знаемѣмъ и употребляемѣмъ, въ котрыхъ имени наводжу тѣлько Тертуліана, котрый (de corona milit. с. 3.) такъ пише: „При всякѣмъ входѣ и выходѣ, при одѣянію, умыванью, при столѣ, при запаленью свѣчи, идучи спати и при всякѣмъ нашѣмъ занятію осѣняемъ чоло знакомъ креста“, *) И той побожный звычайъ захуеся у христіанъ по нынѣшніи часы.

Въ першихъ столѣтіяхъ знаменали звычайно тѣлько чело знакомъ креста, щобы тымъ Христа явно исповѣсти, и знакомъ его пониженія упражнятися въ смиренію, якъ каже св. Іоаннъ Златоустъ: „Для того и въ дома, и на стѣнахъ, и на окнахъ и на чолѣ и въ духу образуемъ знакъ креста“. (Ом. 54 до Мат. орр. t. 7. col. 537.) При тѣмъ изображали на чолѣ рѣвнораменный або такъ званый греческій крестъ (+) великимъ пальцемъ правой руки, прочи же пальцѣ были зогнени и вкупѣ соединени держалися. Або тымъ самымъ способомъ знаменали не тѣлько чоло, но и уста и грудь, о котрѣмъ способѣ говоритъ св. Іоаннъ Златоустъ въ ом. 87. до Матей (t. 7. col. 773.**). Найчастѣйше уживаный способъ креститися же есть такъ званый великій крестъ, при котрѣмъ складаются перши три пальцѣ въ одно, и кладутся найперше на чоло, при чѣмъ мовится: Отца, потѣмъ на груди вымаляючи: и Сына, потѣмъ на праве рамя кажучи: и святого, а на конецъ на лѣве рамя, при чѣмъ мовится: Духа, аминь. Три

*) Мадновскій, знаменіе крестное въ рускѣмъ Сіонѣ. Львѣвъ 1874, ст. 513. сл.

**) Гдекотри писателѣ кажуть, що той звычайъ креститися походить зъ 6. столѣтія, такъ Wefer und Welt, Kirchenlexikon, 6. Bd., S. 277, а за нимъ писатель употребляюу у насъ літургики, котрый каже такожъ, що той способъ креститися походить зъ 6. ст., а яко доказъ наводитъ згадане мѣстце Златоуста. Но якъ може Златоустъ, († 407) свѣдчити о тѣмъ, що сталося ажъ въ 6. ст., того той писатель не каже.

пальцѣ складаеся для того, щобы тымъ высказати вѣру въ Бога въ Троици святой единого, и для того есть такожъ звычайъ три разы креститися. Латинники кладуть руку найперше на лѣве ажъ потѣмъ на праве рамя; но то на одно выходитъ, понеже они найперше мовлять: Spiritus, а потѣмъ: sancti. Знакъ креста св. означае: а) Явну исповѣдь нашон вѣры въ Христа роспятого, нашон надѣи, що тѣлько въ Христвѣ и черезъ Христа можемо спасеніе осягнути, и нашон любви ко Христу. в) Тымъ знакомъ мы заявляемъ, що не ганьбимося креста, но що узнаемъ го съ Апостоломъ за нашу славу и наибѣльшу окрасу. г) Крестный знакъ есть для насъ всегдашноу наукою и напѣмненіемъ, щобысьмо роспяли наше тѣло съ его похотями, и щобысьмо памятаючи на науку Роспятого съ нимъ и ведля его воли жили, и сталися достойными съ Христомъ вѣчноу славы сподобитися. д) Въ кѣнци знакомъ крестнымъ мы символично дѣлаемъ обѣтъ, що нашъ умъ, наше сердце и наше тѣло буде Богу вѣрно служити.

Знакъ креста дѣлаемъ такожъ при благословенію инныхъ людей, або предметѣвъ, и тымъ знакомъ молимо Бога, щобы ѓнъ излѣявъ благодати на крестѣ заслужени на того, кого благословимо. При благословенію складаеся пальцѣ правой руки такъ, що они изображаютъ буквы ІС. ХС., т. е. Исусъ Христосъ. При тѣмъ ставляеся одже указательный палець просто, а середній згинаеся не много, такъ що тѣи два пальцѣ изображаютъ ІС.; великій палець кладеся поперекъ надмизинного, котрый мало згинаеся и такъ образуеся буква Х., а мизинный палець мало згнутый образуеся буква С.; всѣ пальцѣ правой руки образуеють одже ІС. ХС.

2. Приклоненіе головы, за котре вже Апостольски Конституціи и найдавнѣйши Літургіи згадують, означае наше смиреніе передъ Богомъ, и приписане есть при гдекоторыхъ молитвахъ, особливо же при благословеніяхъ.

3. Пѣдниманье, складанье, роспространье и возложенье рукъ. О воздвиганью рукъ споминае вже Апостоль, коли каже: „Хочу оубо, да молитвы творять мужіе на всякомъ мѣствѣ, воздѣюще (воздвигаючи) преподобныи руки безъ гнѣва и размышленія“, (I. Тимот. 2., 8.) и о тѣмъ звычайу говорятъ многи св. Отцы и писателѣ Церковни, такъ каже Тертуліанъ: Мы не тѣлько воздвигаемъ руки, но и роспростраемъ ихъ, чимъ наслѣдуемо страсти Господни и молячися исповѣдуемъ Христа“. (De orat. с. 11.) Воздвиганье рукъ есть символомъ пѣднесенія нашон души до Бога, або видимымъ знакомъ сердечной молитвы.

Складанье рукъ при молитвѣ есть безъ сомнѣнія такожъ дуже давне, но о нѣмъ говоритъ найперше П. Николай I, котрый о складанью рукъ згадуе въ посланію до Болгарѣвъ, и тоежь такъ поясняе: Складанье рукъ пригадуе на Мат.

22., 23. (о немилосердіомъ служѣ) и умыслюяе прошеніе, щобы Богъ въ день суда не велѣвъ намъ руки звязати и насъ въ тьму кромѣшнюю кинути, понеже мы сами звязуемъ наши руки т. е. каемся за наши грѣхи и есмы готови влѣчно податися всякой дочесной карѣ. (Respons ad Bulgar. с. 54.)

Роспростиранье рукъ знаеме вже въ старомъ завѣтѣ, и найдавнѣйшимъ писателямъ христіанскимъ, якъ Тертуліану на наведеномъ мѣстци, и тымъ мы образуемъ нашими руками образъ креста, на котромъ Христосъ умеръ, и тымъ исповѣдуемъ, що тѣлько черезъ заслуги Христа могутъ наши молитвы бутн отъ Бога выслухани; а ведля св. Іоанна Златоуста (до пс. 140.) молящійся хоче черезъ знуженъе и трудъ полученый съ роспростертъемъ рукъ при молитвѣ хотъ по части Богу задосыть учинити за тѣи премноги грѣхи, котрыхъ руками допущаеся. Возложеное рукъ уживаеся при благословеніяхъ, особливо при Т. Крещенія и Священства.

4. Віенъе въ груди походитъ зо старого завѣта, бо мытарь біеся въ груди; (Лук. 18., 13.) и оно остало принате въ Церкви христіанской яко признанъе, щосьмо грѣшны, и заслугоемо на кару божу. „Що инного значить битися въ груди, каже св. Августинъ, якъ обвинати тое, що есть въ нашой груди, (т. е. серци) и видимымъ ударенъемъ скрытый грѣхъ карати?“ (in ps. 146.) Для того битъе въ груди уважаеся яко знакъ покаянія.

5. Очи тримаеся звычайно спущени, такъ на знакъ смиренія и скромности, якъ и щобыся устеречи отъ рострясенья черезъ поглядъ на инни предметы. Тѣлько тамъ, где выразно есть приписане, подноситъ священникъ очи въ гору на знакъ поднесенья сердца до Бога по примѣру Христа, котрый вознесши очи молився ко небесному Отцу.

6. Цѣлованъе престола и святыхъ рѣчей и цѣлованъе мира. Цѣлованъе есть знакомъ почитанья и любви, и въ томъ значенью находится въ церковномъ уживанью отъ найдавнѣйшихъ часовъ. Тертуліанъ говоритъ (lib. II. ad uxor. с. 4.) о цѣлованью уздовъ мученическихъ, а св. Іоаннъ Златоустъ о цѣлованью пороговъ и дверей церковныхъ, (ом. 30. до П. Кор.) и о цѣлованью креста и евангелія. Особливо въ уживанью есть теперъ цѣлованъе престола и евангелія крестовъ и образовъ, мощей Святыхъ и св. мира и инныхъ освященныхъ предметовъ. Особливо замѣчательно есть такъ зване цѣлованъе мира (osculum pacis), т. е. красный зъ апостольскихъ часовъ походящій звычай, що подчасъ літургїи на зване священника клиръ и народъ цѣлованъемъ свое взаимне единство и любовь внѣшно оказовали. Той звычай основуеся безсомнѣнно на частомъ упоминанью Христа, щобы его наслѣдники заховали взаимну любовь и згону; а щобы тую заповѣдь Христову вѣрнымъ особливо тогда живо пригадати, коли совершалася безкровна жертва, памятникъ любви Хри-

стовои, выбрала Церковь той видимый знакъ, и узаконила цѣлованъе мира въ часъ Літургїи. Существованъе того обряда повѣдчають всѣ найдавнѣйши Літургїи, въ котрыхъ находимо молитвы передъ цѣлованъемъ мира, такъ и пр. въ Літургїи св. Якова молится священникъ: „Господи Боже нашъ, сотвори насъ хотяи недостойныхъ, сподобитися сего спасенія: щобысмы отъ всякія прелести, и отъ всякого лицепрїимства очищени, цѣловалися взаимно цѣлованіемъ святымъ и божественнымъ, соединени союзомъ любви и мира“. Въ Літургїи св. Василія Александрійского молится священникъ передъ цѣлованъемъ мира такъ: „Боже великій и вѣчный, сотворивый чоловіка въ нетлѣни, и смерть, котра черезъ ненависть діавола въ свѣтъ прїйшла, черезъ животворяще присутствіе едиnorodнаго Сына твоего уничтоживый: наполнивый землю миромъ зъ небесъ посланымъ . . . благоволи очистити насъ отъ всякія злобы, отъ всякого зла и прелести: и сподоби насъ взаимного цѣлованья въ цѣлованіи святомъ“. О томъ каже такожъ св. Юстинъ М. (въ I. апол.): „По окнеченью молитвы поздоровляемся взаимнымъ цѣлованъемъ“; и за той обрядъ літургичный споминають и западни літургїи. Однакомъ цѣлованіе мира не въ каждой літургїи дѣлося въ той самъ часъ. Въ восточныхъ літургїяхъ мало оно мѣстце передъ канономъ, тамъ где и теперъ діаконъ возглашае: Возлюбимъ, въ Амврозійской Літургїи и въ Африканскихъ по „Отче нашъ“, въ Римской Літургїи же передъ самымъ Причастіемъ. При томъ цѣловали клирики Епископа а потѣмъ сами себе, такожъ мужчины межи собою, и отдѣльно женщины сами себе. Цѣловалися въ лице и при томъ обнималися, якъ показуеся зъ 15. катихизы Кирила Іерусалимского и зъ 127. бесѣды св. Августина. Той звычай тревавъ на западѣ до 13. столѣтїя, бо еще П. Інноктій III. говоритъ о нѣмъ (lib. 17. de mysterio altaris с. 5); но отъ коли вѣрни въ Церкви перестали отдѣльно ведля полдовъ стояти, оставъ той обрядъ знесеный. У насъ задержалося цѣлованъе мира подчасъ Літургїи передъ „Вѣрую“, тогда по возгласѣ: „Возлюбимъ другъ друга“ цѣлуются священники при соборной Службѣ въ рамена поздоровляючися словами: Христосъ посредѣ насъ; есть и будетъ; а діаконы межи собою. Если тѣлько оденъ священникъ літургізае, то цѣлуе воздухъ надъ дискомъ, потѣмъ надъ чашею, а наконецъ край престола. Въ концїи есть у насъ послѣдне цѣлованіе усопшихъ при похоронахъ.

Переглянувши такъ все, що всѣмъ богослужебнымъ чинамъ есть вспѣльне, и що про тое въ объемъ загалной літургїи належитъ, слѣдуе теперъ приступити до поодинокихъ богослужебныхъ чиндовъ, котрыхъ поясненъе и представленъе буде предметомъ частной Літургїи.

ДРУГА РОСПРАВА.

Ч а с т н а Л і т у р г и к а .

§. 200.

Понятіе и подѣлъ.

Частна Літургика займаєся поясненіємъ поодинокихъ въ собѣ заключеныхъ богослужебныхъ чинѣвъ, и подає правила, ведля котрыхъ они совершатся мають. Всякого рода богослуженія отправляются або для всѣхъ вѣрныхъ, або тѣлько для поодинокихъ членѣвъ, и ведля того различаются всенародни и (въ наведенѣмъ змыслѣ) приватни або частни богослуженія. До першихъ належитъ Літургія, яко найважнѣйше богослуженіе, и всѣ прочи Церковію установлени щоденни богослуженія, котри однимъ именемъ называются правило и суть слѣдующи: вечерня, повечеріе, полунощница, утренняя и часы; до другихъ належать чины св. Таинъ и Освященій съ благословеніями. Ведля того дѣлимо частну Літургику на два ѡтдѣлы:

Першій ѡтдѣлъ: О всенародныхъ богослуженіяхъ.

Другій ѡтдѣлъ: О богослужебныхъ дѣйствіяхъ для поодинокихъ людей.

I. Отдѣлъ.

В с е н а р о д н и б о г о с л у ж е н і я .

§. 201.

Понятіе, значеніе и подѣлъ.

Подъ всенародными богослуженіями розумѣются таки літургични чины и общи моленія, котри головно намѣряють прославленіе Бога на внѣ, а чоловѣкови до осягненія ласки божой помагають, и въ тѣй цѣли або непосредно ѡтъ самого Исуса Христа, або ѡтъ Апостолѣвъ и ихъ наслѣдникѣвъ установлени остана. Всенародни богослуженія состоятъ одже зъ молитвъ, котрыми мы Бога прославляемъ, о милѣсть просимо и за получени благодати благодаримо, и они становлять важну

часть дѣятельности священнической. Бо благодать божя, котра каждому чоловѣкови dokonьче потребна, походитъ съ выше, а Церковь, котра въ имени Бога одною рукою удѣляе божу благодать, отвирає и приготавлиє другою рукою сердца вѣрныхъ на еи принятіе тымъ, що въ ихъ имени Богу молитвы приносятъ. Священникъ же есть тымъ орудіємъ, посредствомъ котрого молитвы Церкви, молитвы вѣрныхъ Богу приносятся. Въ его сердце складають вѣрни свои желанія и потребности, его руки и очи возносятся къ Богу въ имени рукъ и очей всѣхъ вѣрныхъ, его устами молятся вѣрни; для того то священникъ взываетъ при всякихъ богослуженіяхъ вѣрныхъ до участія въ молитвѣ словами: Господу помолимся, Господа просимъ, на що они смиренно ѡтзываются: Господи помилуй, подай Господи, и якбы хотѣли выразити, що соглашаются и соединяются съ молитвами священника, кажутъ при кѣнци молитвъ: Аминь, т. е. да будетъ тако. Всенародни богослуженія суть про тое великой ваги, но зъ того слѣдує такожъ, що належитъ ихъ съ ѡтвѣтною побожностію и расположеніємъ совершати, бо пожитокъ зъ нихъ для вѣрныхъ выходящій зависитъ ѡтъ расположенія того, кто ихъ совершає и кто имъ присутствує. Святіи Таинъ дѣлають сами собою безъ взгляду на достоинство служителя, не такъ церковни моленія, тутъ головной успѣхъ зависитъ ѡтъ служителя. Кромѣ належитого расположенія треба при всякихъ всенародныхъ богослуженіяхъ уважати на тое, чтобы ихъ отправляти въ духу и ведля приписѣвъ церковныхъ; для того треба при ихъ совершаніи точно и совѣстно триматися приписанныхъ Церковію обрядѣвъ, бо всяке ѡтступленіе ѡтъ тыхъ обрядѣвъ есть грѣховне. Въ кѣнци, понеже успѣхъ всенародныхъ богослуженій зависитъ и ѡтъ расположенія и захованія вѣрныхъ при ихъ ѡтправѣ участвующихъ, для того треба вѣрнымъ выкладати ихъ змыслъ и значеніе, и поучати ихъ, якъ повинни заховатися, чтобы сталися участниками плодѣвъ всенародныхъ богослуженій.

Найважнѣйше всенародне богослуженіе есть бож. Літургія, яко безкровна жертва нового Завѣта; всѣ прочи церковни чины и моленія суть мовбы красный вѣнецъ, котрый се святѣйше богослуженіе окружає, и на его достойне празднованье приготавлиє. Для того тутъ найперше буде бесѣда о бож. Літургій, а потѣмъ о прочихъ богослуженіяхъ въ слѣдующѣмъ порядку:

I. О Літургій;

II. о правилѣ церковнѣмъ;

III. о церковныхъ и богомольныхъ обходахъ (процессіяхъ).

І. ГЛАВА.

Св. Літургія.

§. 202.

Понятіе и имена.

Св. Літургія есть всегдашняя жертва нового Завета, въ котрой Иисусъ Христосъ подъ видами хлѣба и вина посредствомъ священника на жертвеннику безкровно себе Богу небесному Отцу въ жертву приносить, и вѣрнымъ овочи и заслуги своен крестной жертвы удѣляетъ або привмѣняетъ. Літургія есть ведля науки Церкви всегдашнимъ обновленьемъ крестной жертвы Иисуса Христа, для того якъ крестна жертва есть средоточіемъ цѣлого дѣла откупленія, такъ само есть свята Літургія средоточіемъ цѣлого церковного богослуженія; она есть совершеннѣйшою евхаристичною, просительною, умилостивительною и благодарственною жертвою. Про тое высоке значеніе остала св. Літургія жертвами старого завета предсказана, и ей высоке значеніе высказуютъ ей многи отлични имена.

Звычайно называеся Літургія (отъ греческого *leitón*, обще народне — *εργόν*, дѣло), подъ котрымъ именемъ въ ширшомъ змыслѣ розумѣются всѣ богослуженія, въ тѣснѣйшомъ значеніи же безкровна жертва нового завета; вечера Господня, на памятьку, що при послѣдней вечери остала установлена; тайна вечера для тои самой причины; евхаристія (*εὐχαριστία*, благодать, благодареніе) бо установлена отъ Ис. Христа въ благодарственне воспоминанье его любви къ роду людскому, и заключае въ собѣ найвышшу благодать, самого Христа; чаша благословенія, бо приносячи тую св. жертву хвалимо и благословимо Бога за всѣ благодѣянія намъ удѣлены; приношеніе (*προσφορά*), бо подъ видами хлѣба и вина приносится Христосъ Богу Отцу въ жертву; общеніе (*σύναξις*), бо при томъ богослуженіи соединяемъ съ Христомъ и межю собою взаимно, яко члены одного тѣла; ломленіе, бо Христосъ переломивъ при тайной вечери хлѣбъ, що и Церковь по его примѣру робить; трапеза (*τραπέζα*, столъ), бо тутъ подае Христосъ вѣрнымъ въ поживленье свое тѣло и свою кровь; смотреніе (*οὐχονομία*) и тайноводство (*μυσταγογία*), понеже черезъ вишши обряды провадитъ насъ до познанья таинственныхъ рѣчей установленныхъ для нашего спасенія; звычайно Служба Божя въ томъ змыслѣ якъ Літургія.

§. 203.

Потреба жертвы, образы новозавѣтної жертвы.

Потреба жертвы показуеся зъ потребности религій, бо религія есть единеніе чловѣка съ Богомъ, котре основуеся на знисходженью Бога ко чловѣку и преданности чловѣка ко Богу. Но тая преданность чловѣка ко Богу дожна бути всесторонна, а понеже чловѣкъ зъ души и тѣла состоитъ, повинна его преданность ко Богу оказоватися душею и тѣломъ и всѣми добрами, яки чловѣкъ по воли бождей постѣдае, щобы чловѣкъ такъ исполнивъ свою первоначальну задачу, и такожь и нерозумну природу ко Богу припровадивъ, а тое дѣея черезъ жертву. Жертва вишню приносима означае внутренну духовну жертву, черезъ котру душа чловѣка Богу отдаеся, понеже съ вишнимъ предметомъ приносить чловѣкъ Богу такожь всѣ силы души особливо вѣру, надѣю и любовь. Понеже жертва есть сущною частію религій, для того «есть жертва такъ давна якъ религія, и находится по всѣмъ вѣки и у всѣхъ народѣвъ». (Св. Тома Акв.) Жертва есть такъ якъ и религія божого початку, «не якобы Богъ жертвы потребовавъ, но для спасенія людей; бо почитанье Бога есть намъ пожиточне, не Богу». (Св. Август. листъ 49.)

Вже прародичи були обовязани Богу жертву принести черезъ захованье заповѣди: «Отъ всякаго древа, еже въ рай, снѣдію снѣси: отъ древа же, еже разумѣти доброе и лукавое, не снѣсте отъ него». (Быт. 2., 16., 17.) Черезъ вздержаньеся отъ овочѣвъ заказаного дерева мали прародичи оказати свою преданность ко Богу, а черезъ ѣдженье овочѣвъ зъ инныхъ деревъ вишню природу до преданости ко Богу съ собою соединити. Захованье тои заповѣди було одже истинною жертвою, котрою они Бога славили и величали, ему за получени добра дяковали и о нови дары просили, и въ томъ состояло существо жертвы передъ грѣхопадениемъ. «Перши люде, отъ всякой змазы грѣховной свободни и чисти, приносили самыхъ себе Богу яко найчистѣйшу жертву». Но черезъ переступленье тои заповѣди отказавъ чловѣкъ жертву Богу дожду, вырѣкся Бога и стягнувъ на себе кару, котру му Богъ загрозивъ словами: «Въ оньже аще день снѣсте, отъ него, смертію оумрете». Чловѣкъ отпавши разъ отъ Бога, не мѣгъ бѣльше власными силами повернути до Бога, не бувъ въ состоянію Богу жертву приносити, и оставъ бы на вѣки смерти преданный, если бы Богъ не давъ му откупителя. Той соединивъ черезъ воплощеніе родъ людскій съ собою, и якъ той родъ черезъ отказанье жертвы Богу дожною отъ Бога отпавъ, такъ черезъ Спасителя, котрый себе самого Богу въ жертву принѣсъ, оставъ отъ вѣчной смерти освобожденный и до нового житья двигнений. По грѣхопадению есть одже

правдива жертва тільки через Спасителя або зо взгляду на Спасителя можлива. Но по грѣхопадєнію прійшло до жертвы еще одно сущне свойство, именно теперь оказалась потреба жертвы умилостивительной або примирительной, бо аж по примирєнію съ Богомъ може чоловікъ Бога славословити и величати, ему за получєні добра дяковати и о нови дары просити.

Ведля сказаного есть жертва (по грѣхопадєнію) виѣшне дѣйствіе, котрымъ якійсь видимый предметъ черезъ его знищенє Богу посвячаєся яко выразъ найсовершеннѣйшой преданости Господу неба и земли. До жертвы вымагаєся знищенє предмета яко выразъ почутья власной виновности и яко образъ Христа, котрый смерти отдался; дальше жертва повинна бути выразомъ внутренней преданности, бо отъ того зависить ея заслуга передъ Богомъ, котрый таки жертвы, котрымъ тои преданности недостає, выразно откидає. (Перем. 7., 21., 23.) Найсовершеннѣйша жертва въ наведенѣмъ змыслѣ есть безкровна жертва нового завѣта. На тую жертву приготовляли и ея предобразовали такъ жертвы патриарховъ якъ и жертвы старозавѣтны. Всѣ старозавѣтны жертвы мали тройку цѣль и значєньє: а) Сами собою (объективно) они предображали откупительну жертву, всказовали одже на Спасителя и удержовали переконаньє о потребѣ и обѣтници откупленья; б) зо стороны людей (субъективно) були они выразомъ признанья отпаденья отъ Бога, и вѣры и надѣи въ Спасителя; г) они мали зо взгляду на Спасителя примирительну силу, котра зъ креста и на минувшѣмъ дѣлала. Жертвы старозавѣтны були одже образомъ и символомъ жертвы Христовой, и мали примирительну силу, не сами зъ себе и черезъ себе, но зо взгляду на заслуги смерти Спасителя; оправданіє зъ нихъ выплываючє було предобразительнє, т. е. тїи, котри Богу належито и достойно жертвы приносили, сталися достойными по совершенною великой жертвы крестной бути дѣйстно оправдаными, або якъ св. Августинъ коротко выражаєся: Старозавѣтны жертвы обѣщовали и предображали спасєніє, а новозавѣтна жертва дає тоєжє. (Petrus Lomb. Sent. I. IV. dist. 1. n. 5.)

Старозавѣтны жертвы дѣлилися на кровавы, т. е. получєны съ кровопролитіємъ жертвованыхъ звѣрятъ, и безкровны состоячи зъ зерна, овощей, хлѣба и т. п. и они всѣ були образами крестной жертвы Христовой и установленной отъ Христа безкровной жертвы нового завѣта. Новозавѣтна жертва була одже вже въ старѣмъ Завѣтѣ предсказана и предображена. „Якъ отъ початку свѣта було откровенє таинство воплощенія, такъ само було откровенє таинство тѣла и крови Спасителя; оно було откровенє Мелхиседеку, и предображенє въ агнці пасхальнѣмъ; оно було предсказанє въ маниѣ за для его многихъ

благодатныхъ дѣйствій, въ старозавѣтныхъ жертвахъ зо взгляду на примирєніє, въ приношеніяхъ зо взгляду на задо-сытъчичинєньє, во всесоженіяхъ зо взгляду на освященіє“. (Laurentius Justiniani, de casto connub. c. 24. t. I.)

§. 204.

Установленє новозавѣтної жертвы.

Безкровна жертва нового завѣта остала отъ Христа установлена при тайной вечери, коли „Господь Исусъ въ ноцъ, въ ноже преданъ бывашє, пріємъ хлѣбъ и благодаривъ преломи и рече: пріимите, ядите, сіє есть тѣло мое еже за вы ломимое: сіє творите въ мое воспоминаніє. Такожє и чашу по вечери глаголя, сія чаша новый завѣтъ есть въ моей крови: сіє творите, елижды аще пиєте, въ мое воспоминаніє“. (I. Кор. 11., 23—25., ср. Мат. 26., 26—28., Марк. 14., 22—24., Лук. 22., 19—20.) Въ тыхъ словахъ, котрыми Исусъ Христосъ безкровну жертву установивъ, находятяся всѣ сущны части літургій, котри Церковь по приказу Спасителя „Сіє творите въ мое воспоминаніє“ въ отвѣтну и достойну форму убрала, и съ часомъ виробиляся розличны обряды при совершанью безкровной жертвы, такъ що літургій виѣшными обрядами вправдѣ отъ себе розличаються, но въ сущныхъ частяхъ точно соглашаються. Доки одже приступимо до историчного пересмотра виѣшной формы літургій, застановимося найперше надъ сущными составными частями літургій.

§. 205.

Сущны составны части літургій.

Яки суть сущны составны части літургій, показують слова еи установленья. Тїи суть: матерія, форма, служитель и намѣреніє; они суть до літургійной жертвы необходимо потребны, и если бы якоись зъ тыхъ частей не доставало, то жертва була бы неважна, а властиво не була бы жертва.

1. Матерія безкровной жертвы нового завѣта есть хлѣбъ и вино. Хлѣбъ яко матерія літургійной жертвы долженъ бути пшеничный, понеже св. Письмо поединчо споминає о хлѣбѣ, що всегда о хлѣбѣ пшеничнѣмъ має розумѣтися. Впрочѣмъ той хлѣбъ есть вже въ старѣмъ завѣтѣ прознаменанный, такъ въ жертвѣ Мелхиседека, (Быт. 14. 18.) и черезъ Пророка Малахію (1., 10., 11.). Чи той хлѣбъ кашениый чи опрѣсночный, не належить до важности жертвы, якъ ведля рѣшенія Собора Флорентійского высказавъ П. Евгений IV. въ декретѣ для Орменѣвъ. Но каждый священникъ обвязанъ уживати при літургій такой хлѣбъ, якій въ его обрядѣ есть приписанный; бо такъ каже Синодъ Замостскій: „Понеже

матерія сен св. Тайны въ Церкви восточної есть хлѣбъ пшеничный квашеный, для того св. Синодъ выразно приказуе, щобы священники не ужинали инного хлѣба подъ карою суспензии отъ священодѣйствій, отдаленія зъ бенедикцій и инными отъ Епископа залежачими карами.“ (Зас. III, тит. III, §. 3. о Евхаристіи.) — Тѣлько если бы гр.-кат. священникъ въ подорожи черезъ рим.-кат. край, або рим.-кат. священникъ черезъ гр.-кат. край, ніякимъ способомъ не мѣгъ получить хлѣба его обрядомъ приписаного, мѣгъ бы употреблять хлѣбъ уживаный въ другомъ обрядѣ. (Schiff, Pastoral S. 422, Anm. 1. *) Внѣшній видъ хлѣба есть обонятный, но ведля законного звычайу нашои Церкви повиненъ выкроеный изъ просфоры агнецъ бути чотыроугольный. На самѣи просфорѣ, котра есть округла вытискаеся печать представляюча крестъ зъ написію: *IC. XC. NIKA.* т. е. Иисусъ Христосъ побѣждае. — Щобы одже хлѣбъ бувъ важною матерією жертвы літургійнои, повиненъ бути чисто пшеничный, у насъ квашеный, и на водѣ печеный.

Вино при літургійи уживане мае бути чисте и природне, т. е. зъ винограда, для того ніякимъ иннымъ плыномъ не може бути заступлене. Тое вино повинно бути вже выроблене, чисте и не сквасѣле; бо если бы вже въ оцетъ переходило, не можна го уживати, жертва була бы неважна. Хотий преданіе утверждае, що І. Христосъ при тайнѣи вечери употреблявъ червоне вино, то однакожь въ томъ взглядѣ Церковь ничъ не опредѣлила, и позволено есть уживати такъ бѣле якъ и червоне природне вино; но звычайно употребляеся бѣле вино.

До вина вливаеся „мало“ воды, котрый звычай основуеся на непрестанномъ преданію восточнои и западнои Церкви посвѣдчаючѣмъ, що І. Христосъ при тайнѣи вечери до вина влявъ мало воды по примѣру Юдеѣвъ, котри пасхальне вино съ водою мѣшали. Тое розтворенье вина водою означае ведля однихъ нерозлучне соединеніе божества и челоуѣчества въ лиціи Христа, и соединеніе Христа съ Церквою; ведля инныхъ же пригадуе, що изъ прободеного копіемъ ребра Христового „изыде кровь и вода“, съ чимъ соглашаються и слова проскомидіи. Церковь выразно приказуе до вина вливати воду, но каже „мало“, такъ щобы вода становила тѣлько маленьку часть вина, досыть есть одже вляти до чашы кѣлька кроплей воды. — Вливанье воды не належитъ до сущности жертвы, т. е. жертва була бы и безъ воды важна, но належитъ до цѣлости жертвы, и если бы священникъ зъ власнои вины тое опустивъ, допустивъ бы ся тяжкого грѣха.

2. Форма суть слова „Сіе есть тѣло мое“ вымовлени

*) О розличныхъ зо взгляду на матерію могучихъ случитися випадкахъ буде низше бесѣда.

надъ хлѣбомъ, и „Сіа есть кровь моя“ вымовлени надъ виномъ. Чи и прочи слова формы освященія суть до важности докончыть потрібни, не есть рѣшено; но Церковь выразно приказуе, щобы всѣ тіи слова выразно и точно безъ найменьшой переменны вымавлати, именно слова: „Пріймите . . .“ „пійте“ съ попереджающими, якъ и призваніе св. Духа „Сотворивъ оубо хлѣбъ . . .“, и если бы кто сомнѣвався, чи все належито вымовивъ, обовязанъ тое повторити.

До важности освяченья потреба, щобы матерія и форма стояла въ моральнѣи звязи, т. е. щобы священникъ вымавлючи слова Христови мавъ истинно передъ собою матерію, щобы ен видѣвъ и истинно о нѣй мѣгъ казати: „сіе есть тѣло“ и „сіа есть кровь . . .“, матерія одже не повинна передъ очима священника ничимъ бути заслонена або закрыта.

3. Служитель літургійнои жертвы есть законно поставленный священникъ, и никто инный не може літургію совершати. Важно совершае одже літургію каждый законно поставленный священникъ, хотий бы за для якихъ переступлений бувъ суспендованый, запрещеный або зо стана священническаго выкиненый, бо характеръ священническій не може зъ него бути знятый; позволено же літургизае тѣлько тогда, если не поддежитъ ніякимъ цензурамъ ани карамъ церковнымъ.

4. Намѣреніе, т. е. священникъ повиненъ передъ выголошеньемъ словъ Спасителя возбудити въ собѣ волю, тое дѣлати, що Христосъ здѣлавъ и во свое воспоминаніе творити повелѣвъ, именно хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Иисуса пресуществовати и Богу жертвовати. Тое намѣреніе повинно бути дѣйствительне (actualis intentio), т. е. въ хвили освященія возбуждене, або хоть силою перебуваюче (virtualis intentio), т. е. передъ літургією возбуждене.

Тіи сущни составни части суть до літургійи необходимо потрібни, и еслибы щонибудь зъ нихъ не доставало, жертва не була бы важна; и для того тіи части находимо во всѣхъ літургійяхъ по всѣ часы, хотий впрочѣмъ ихъ внѣшна форма або обрядъ Літургійи не всегда и не всюди бувъ еднакій, но въ розлични часы и на розличныхъ мѣстцахъ розличный.

§. 206.

Исторія Літургійи.

1. Літургійи восточнои Церкви. Що вже Апостолы совершали бож. Літургію, не поддежитъ ніякому сомнѣнію, бо они перши мали сповнити заповѣдь Спасителя: „сіе творите въ мое воспоминаніе“, и тое посвѣдае св. Письмо, зъ которого

слѣдує, що Апостоли зачали Літургію ̇типравляти ̇тъ Сошествія св. Духа, понеже Дѣянія Апостольски оповѣвши, що въ онъ день „приложишася душъ яко три тысящы“, додають: „Бяху же терпяще въ ученіи Апостоль и во общеніи и въ преломленіи хлѣба и молитвахъ“ (Дѣян. 2., 41.); передъ сошествіємъ св. Духа же о вѣрныхъ тѣлько каже: „Бяху терпяще единокорно въ молитвѣ и моленіи“. (Дѣян. 1., 14.) Апостоли совершали безкровну жертву найперше въ тѣи комнатѣ, въ котрой ̇тъ Христа остала установлена и где на нихъ збѣшовъ Духъ свѣтый, но коли число вѣрныхъ помножалося, въ бѣльше домахъ, якъ посвѣдає св. Письмо: „По вся дни терпяще единокорно въ Церкви, и ломяще по домомъ хлѣбъ, пріемаху пищу въ радости и въ простотѣ сердца, хваляще Бога и имуще благодать у всѣхъ людей: Господь же прилагаше по вся дни Церкви спасающыяся“. (Дѣян. 2., 46., 47.)

Безъ сомнѣнія установили Апостоли заразъ зъ початку певный обрядъ для совершанья бож. Літургій, и ведля Апостола Павла обнимала тая Літургія чотыри части: „молитвы, моленія, прошенія и благодаренія“. „Пѣдъ тымъ словами, каже св. Августинъ, разумю тое, що цѣла або майже цѣла Церковь всегда празднує, такъ що при празднованью таинствъ приносимо молитвы, доки зачнеся благословити тое, що есть на престолѣ; моленія же, коли тое есть благословене и освячене и до роздѣленья зломлене, котри молитвы майже цѣла Церковь заключає молитвою Господнею. До того разумѣнія (того мѣстця) провадитъ насъ и початокъ греческого слова *εὐχή προσευχή*, котре означає моленіє получене съ освяченемъ. Освяченнымъ же буває все, що Богу жертвуєся, особливо же жертва евхаристична, черезъ котру обявляєся нашъ наибѣльшій обѣтъ, котрымъ мы посвячаємось, чтобы всегда во Христѣ остати. Прошенія дѣются, коли народъ благословится, бо тымъ приносятъ Епископы яко заступники вѣрну громаду черезъ возложенье рукъ премилосердному всемогуществу. Коли тое сталося и коли совершилося причастіє свѣтымъ тайнамъ, заключаєся все благодареніємъ, котре и Апостолъ на послѣднѣмъ мѣстци поручає.“ (Ad Paulin. ep. 59., quaest. 5., sol. 1.) Такъ одже вже Апостолъ Павелъ опредѣливъ въ головныхъ чертахъ обрядъ літургій, котрый пѣзніше выробився. Апостолаи заховали одже певну форму або певный обрядъ при совершанью св. літургій, но що той обрядъ бувъ такожъ письменно составленный, не можна доказати, хотяи суть писателѣ, котри тое утверждаютъ. Бо если бы Апостолаи мали писану літургію, то она безъ сомнѣнія находилабыся въ канонѣ св. Писанія, и славни слѣдителѣ Христіаньской старожитности, якъ Оригенъ, Етсебій, П. Дамазій, П. Гелазій, св. Іеронимъ и инни

були бы о нѣй знали и споминали, а Соборы булибыся на ню яко на найпевнѣйше свѣдоцтво правдивои вѣры покликовали; — о чѣмъ всѣмъ нема ніякои згадки въ церковнѣи исторіи. Находятся вправдѣ давни літургій пѣдъ именами Апостолѣвъ, но они суть якъ дальше побачимо, не подлинни, т. е. не походятъ въ теперѣшнѣи формѣ ̇тъ тыхъ авторѣвъ, котрыхъ имена носятъ. Апостолаи совершали літургію ведля певной формы, котра однакожь не була списана, тѣлько изъ устъ до устъ переходила, и въ преданію неписанѣмъ сохранилася, доки пѣзніше про важни причины остала написана.

Близше описанье обряда літургій часѣвъ Апостолѣвъ и ихъ непосредныхъ наслѣдникѣвъ находится въ первѣи апологій св. Юстина Мученика, котрый тамъ такъ пише: „Мы провадимо вѣрного, котрый черезъ крещеніє до нашего общества оставъ принятый тамъ, где братья собралися, чтобы такъ за себе, якъ и за просвѣщенного и за всѣхъ людей всѣхъ мѣстцъ вспѣлни моленія и прошенія, съ побожнымъ сердцемъ приносити, чтобысьмо сталися достойными и способными по пѣзнанью правды такожъ черезъ наши дѣла бути вѣрными и добрыми строителями и хранителями даныхъ намъ заповѣдей и сталися участниками вѣчного спасенія. По скѣнченю молитвъ поздоровляемъ другъ друга взаимнымъ поцѣлуномъ. Потѣмъ подаєся тому, котрый братіи предстоитъ (настоятелю), хлѣбъ и чаша съ водою и виномъ. Якъ ̇нъ (настоятель) тѣи (т. е. хлѣбъ и чашу) въ руки возьме, возсылає честь и славу Отцу всѣхъ рѣчей въ имя Сына и Святого Духа и ̇тмавляє обширну благодарственную молитву, чтобы Богъ удостоивъ насъ тыхъ своихъ дарѣвъ. По скѣнченью его молитвъ и благодаренія, ̇т зываєся весь притомный народъ голосно для подтвержденья словомъ: аминь. Аминь же есть еврейске слово и значить: най ся стане. Коли настоятель благодареніє заключивъ и цѣлый народъ тоежь радостнымъ восклицомъ подтвердивъ, удѣляютъ тѣи, котрыхъ мы діаконами або слугами называємось, каждому зъ притомныхъ зъ освяченого черезъ благодареніє хлѣба, вина и воды до спожитя, и ̇тносятъ непритомнымъ. Тое поживленье называєся у насъ Евхаристіа; въ нѣй не вѣльно никому участь брати, кто не вѣритъ въ истинну нашої науки и не есть окрещенный во оставленіє грѣхѣвъ и во ̇тродженье, и кто не жіє такъ, якъ Христосъ приказавъ . . . Во всѣхъ дарахъ жертвенныхъ, котри приносимо, славимо и величаємось Творца всяческихъ черезъ его Сына Иисуса Христа и свѣтого Духа. А въ день, котрый называєся Недѣля, сходятся всѣ по мѣстахъ и на селѣ обитаючи разомъ; и читаются Дѣянія апостольски або письма Пророкѣвъ, кѣлько часъ позволяє. Коли чтець

скѣнчивъ, держитъ настоятель бесѣду, въ котрѣй народъ наставляе и до послѣдованья такъ красныхъ правдъ напоминае. Потѣмъ всѣ разомъ встаемо и ѳтмавляемо молитвы, по котрыхъ укѣнченю, якъ оповѣдалисьмо, жертвуеся хлѣбъ, вино и вода. Настоятель возсылае потѣмъ, о скѣлько въ его силахъ, моленія и благодаренія, а народъ восклицаетъ радостно: аминь. Потѣмъ дѣся роздѣленье и удѣленье освяченыхъ черезъ благодареніе дарѣвъ каждому притомному; а непритомнымъ посылаются черезъ діаконѣвъ. Въ прочѣмъ маетиѣши роблять складки, каждый по своѣй волн; що наскладають, ѳтдаеся настоятелю, котрый тымъ спомагае вдовы и сироты, недужныхъ и бѣдныхъ, узязненыхъ и подорожныхъ⁴. Тое изъ св. Юстина дословно наведено мѣстце описуе обрядъ, якъ ѳтправлялася Літургія за его часѣвъ; но св. Юстинъ умеръ около р. 167. одже той обрядъ яко щось обще знаеме сягавъ до часѣвъ апостольскихъ, и ѳнъ содержитъ не тѣлько всѣ сущиы части. но такожь и порядокъ пѣзнѣйшихъ літургій, якъ зрѣванье того описанья съ нашими літургіями само собою показуе. При конци своего описанья згадуе св. Юстинъ за розличны дары, котри вѣрни до Церкви приносили, и котрыми настоятель потребныхъ спомагавъ. Зъ тыхъ дарѣвъ устраляли по совершенною літургіи вспѣльни обѣды (*ἀγανα*), за котри и св. Письмо згадуе (I. Кор. 11., 20. сл. Дѣян. 6., 1.); но понеже то до надужитій провадило, для того ихъ знесено, и на ихъ памятку задержався звычай такъ звани антідоры, т. е. частки благословеного хлѣба вѣрнымъ роздавати.

По образу тои ѳтъ св. Юстина описанои літургіи совершалася св. літургія ажъ до четвертого столѣтія; порядокъ св. Юстиномъ наведеный мало оставъ змѣненый, и розличія заходили тѣлько въ молитвахъ, котрыхъ составленье лишене було поодинокимъ Епископамъ, и въ несущныхъ обрядовыхъ рѣчахъ. Церковь однакожь наставляла всегда на тое, чтобы держатися молитвъ ѳтъ попередникѣвъ переданыхъ, форму же літургіи ѳтъ Апостолѣвъ въ головныхъ чертахъ передану такъ восточна якъ и западна Церковь всегда свято хоронила. Доказомъ того есть согласіе, яке въ сущныхъ рѣчахъ и въ головныхъ составныхъ частяхъ межъ восточными и западными літургіями находимо; тое согласіе не дасться иначе пояснити, якъ тымъ, що всѣ тѣ літургіи мають апостольскій початокъ, котрый Апостолы вправдѣ не списали, но устно своимъ наслѣдникамъ передали. Всѣ Церкви совершали одже літургію ведля формы въ сущности ѳтъ Апостолѣвъ переданои, и для того коли пѣзнѣйше стали літургіи писати, надавали имъ имена Апостолѣвъ, ѳтъ котрыхъ тѣ Церкви остави основани, и ѳтъ котрыхъ они обрядъ літургіи получили. Если про тое есть бесѣда о літургіяхъ св. Якова, св. Марка и т. п.,

то не мае розумѣтися, якобы сами тѣ Апостолы тѣ літургіи составили и написали, но що обрядъ літургіи ѳтъ нихъ уживаный въ певнѣй Церкви бувъ въ уживанью и свято хороненый, а пѣзнѣйше списаный, и, понеже своѣй початокъ тымъ Апостоламъ завдячавъ, ихъ именемъ заосмотреный Въ наведеномъ змыслѣ одже можемо утверждати, що гдекотри літургіи Апостольски суть подлинны; инни же, котри такожь именами Апостолѣвъ украшаются, суть пѣдложени. — Не есть тутъ мѣстце заниматься обширно розсужденьемъ, котри літургіи звычайно Апостоламъ яко авторамъ приписовани истинно суть подлинны, котри же пѣдложени; наведемо тѣлько выслѣдокъ дотычныхъ слѣдженій ученыхъ критикѣвъ, и скажемо найперше, котри літургіи суть пѣдложени, а потѣмъ, котри суть подлинны.

Пѣдложени літургіи суть:

1. Літургія св. Петра, котра въ греческомъ и латинскомъ языкѣ остала выдана черезъ Іоанна каноника Церкви Парижской, а передъ нимъ черезъ Вилгельма Ліндана, есть безъ сомнѣнія пѣдложена, бо о нѣй давиѣйши писателѣ не споминають, ани нема слѣду, чтобы она колись въ якѣй Церкви була уживана. Но если бы тая літургія истинно ѳтъ св. Петра походила, то безъ сомнѣнія була бы ей Римская Церковь яко драгоценный останокъ свято хоронила. Въ прочѣмъ само ей содержанье свѣдчитъ, що она много пѣзнѣйше составлена, якъ ей мнимый авторъ живъ. Такъ кажеся тамъ въ поминаніяхъ: „Во первыхъ помани Господи Пророкѣвъ, Апостолѣвъ, Мученикѣвъ, Исповѣдникѣвъ, Священникѣвъ и Праведникѣвъ. Помани Господи св. Отцевъ, учителей правовѣрныхъ, изрядиѣ же Игнатія, Діонизія и прочихъ Святыхъ...“ Дальше цѣлый составъ тои літургіи показуе, що она есть составлена изъ греческой и римской літургіи, именно початокъ и конецъ есть взятый зъ греческой а канонъ съ малыми перемѣнами зъ римской літургіи. По мнѣнію Рендота (*Liturg. orient. collectio*, Paris. 1715, I. 27., II. 153.) „есть тая літургія дѣло якогось Грека, котрый хотячи доказати, що ѳнъ щирый и совершенный католикъ, написавъ книгу літургичну, въ котрѣй свои (гречески) давиы формы (обряды) таинъ до римскихъ прировнявъ, цѣломъ непотрѣбно и нездало, понеже римская Церковь ѳтъ давна и теперь оставяе восточнымъ (церквамъ) ихъ обряды“. Изъ сказаного видно, що тая літургія не походитъ ѳтъ св. Апост. Петра, що николи и нигде не була въ уживанью, и що своѣй початокъ незнаемому писателю пѣзнѣйшихъ вѣкѣвъ завдячае.

2. Літургія св. Матѣея Апостола, находится въ другѣмъ томѣ дѣла „*Bibliotheca maxima Patrum*“, и згадуе за Соборы въ Никеи, Константинополи и Ефезѣ, напоминае многихъ Папъ, Патріархѣвъ, Епископѣвъ и королѣвъ зъ пѣз-

нѣйшихъ вѣковъ, содержитъ въ символѣ вѣры слово: „и Сына“ и т. п., зъ чого оказується, що она не може бѣть Апостола Матѣея походити; такожъ не була пѣдъ именемъ того Апостола нигде въ уживанью.

2. Літургія св. Іоанна Евангелиста (у Ренодота, Liturg. orient. collectio, tom. II, p. 163 ss.) составлена вѣроятнѣ бѣть незнаемого намъ Патріарха Яковитѣвъ Антиохійского того имене, а щобы ей бѣльше значенье надати, именемъ св. Апостола и Евангелиста Іоанна заосмотрена. Щѣ тая літургія непоходить бѣть Апостола, котрому приписується, есть рѣчь певна; но певно есть такожъ, що она дуже давно составлена.

4. Кромѣ наведенихъ есть еще Літургія св. Варнавы, у Метафраста, и Літургія 12 Апостолѣвъ, котри обѣ суть такожъ пѣдложены.

Кромѣ наведенихъ пѣдложенихъ Апостольскихъ Літургіей суть еще инни, котрыхъ початокъ Апостольскимъ Отцамъ приписують, но такожъ неслушно. До тыхъ літургіей належають:

1. Літургія св. Климента Римского, котра находится въ 8. книзѣ конституцій Апостольскихъ, есть переповнена анахронизмами и ересями. Вѣроятнѣ составивъ ей незнаемый намъ писатель при кѣнци третого або зъ початку четвертого столѣтій, и она не была нигде въ уживанью.

2. Літургія Діонизія Ареопагита, Епископа Аѣвельского, находится въ третѣй книзѣ о церковнѣй іерархій, и есть якъ и само згадане дѣло, пѣдложена. Находятся въ нѣмъ многи выреченья Платона, неумѣстни вопросы, и таке помпатичне описанье христіанскихъ торжествъ и обрядѣвъ, що ихъ нѣкимъ способомъ не можна приписати першимъ часамъ христіанства. Р. 532. хотѣли Северіане въ Царгородѣ свои ереси повагою сеи літургіей боронити, но на тое сказавъ имъ Ипатій, Епископъ Ефесійскій: „Тѣи дѣла Діонизія суть незнаемы цѣлѣй старожитности“.

3. Літургія св. Игнатія Мученика († 107) составлена вѣроятнѣ иннымъ Игнатіемъ, пѣзнѣйшимъ Епископомъ Антиохійскимъ, но черезъ ошибку ѣтписчика, або для наданья ей бѣльшой поваги, св. Игнатію М. ложно приписана. Стиль и содержанье той літургіей зраджає пѣзнѣйши вѣки.

4. Літургія св. Юлія Папы Римского († 352) составлена бѣть сирійскихъ Яковитѣвъ ведля мнимыхъ посланій П. Юлія въ тѣмъ намѣренію, щобы повагою Головы Церкви боронити ихъ ереси, но неудачно, понеже тѣи посланія суть такожъ пѣдроблени.

Всѣ тѣи Літургіей суть пѣдложени, но ведля мнѣнія ученыхъ критикѣвъ походятъ зъ давнихъ часѣвъ, хотяи не бѣть тыхъ писателей, котрымъ остали приписани.

Подлинни літургіей:

1. Літургія св. Апостола Якова, або літургія Церкви Іерусалимской есть найдавнѣйша межи всѣми намъ знаемыми. Она не есть вправдѣ въ тѣмъ видѣ, въ якѣмъ теперъ находится, бѣть Апостола Якова составлена; — бо въ нѣй находятся мѣстця зъ посланій св. Апостола Павла написанныхъ ажъ по смерти св. Якова; дальше въ нѣй находится слово „единосущный“, потѣмъ выразна згадка о божествѣ Иисуса Христа и св. Духа, на що св. Отцы первого Никейского и первого Царгородского Собора не поклонуются, хотяи бы тое для нихъ було безъ сомнѣній найсильнѣйше оружье противъ Аріанѣвъ и Македоніанѣвъ; — но она была въ уживанью въ Церкви Іерусалимскѣй бѣть найдавнѣйшихъ часѣвъ и преданіе приписуе ей початокъ св. Ап. Якову, для того мы ей до подлинныхъ літургіей апостольскихъ причисляемъ въ змыслѣ высше наведенѣмъ, т. е. такъ, що тая Літургія въ головныхъ чертахъ истинно бѣть св. Якова походить, и по всѣ часы въ Церкви Іерусалимскѣй, котрой св. Яковъ бувъ першимъ Епископомъ, была захована и уживана. Первоначальный ей видъ съ часомъ оставъ змѣненный и росширенный, но всегда пѣдъ окомъ и за уповаженьемъ Церкви Іерусалимской, и для того она, хотяи пѣзнѣйше въ гдекотрѣмъ взглядѣ змѣнена, слупино може бути приписана св. Якову, и причисляться до подлинныхъ апостольскихъ літургіей. Сего мнѣнія суть найславнѣйши критики, межи ними ученый Ренодотъ. — Тую літургію можна уважати за образъ и подлинникъ всѣхъ восточныхъ літургіей, при котрыхъ составленью она яко взѣръ служила. Она была въ уживанью въ Іерусалимѣ и цѣлѣмъ Патріархатѣ Іерусалимскѣмъ, но съ часомъ остала вытиснена черезъ Літургіей Царгородски, котри на востоцѣ войшли въ обще уживанье. Теперъ мае тая літургія ѣтправляться въ Церкви Іерусалимскѣй разъ въ роцѣ, именно въ день св. Апостола Якова. (Зр. Renaudot, Lit. or. coll. t. II, p. 19. ss.) Тая літургія унотреблялася въ сирійскѣмъ языкѣ и въ Церкви Антиохійскѣй.

2. Літургія Церкви Александрійской, котра приходить такожъ пѣдъ именемъ св. Апостола Марка, основателя Церкви Александрійской. Тая літургія остала вынайдена въ однѣмъ Калябрійскѣмъ монастыри черезъ Сірлета, и мы ей приписуемъ св. Апостолу Марку не въ тѣмъ змыслѣ, яко бы она въ тѣмъ видѣ, якъ ей теперъ маемо, бѣть того Апостола была составлена и написана, но для того, що ей обрядъ походить въ головныхъ точкахъ бѣть св. Марка, котрый въ основаній черезъ того Евангелиста Александрійскѣй Церкви хороненый и съ часомъ усовершеный оставъ. Щѣ тая літургія въ нынѣшнѣмъ видѣ не походить бѣть св. Марка „пока-

зуєся зь поодинокихъ слѣвъ и выреченій въ нѣй находячихся. Такъ въ тѣй літургій споминаєся о св. Апостолѣ Марку яко Евангелистѣ и Мученику, що св. Марко самъ о собѣ не мѣгъ казати; находится дальше молитва за Александрійского короля, хотяи исторія свѣдчить, що за часѣвъ св. Марка тымъ краємъ управлявъ Корнилій Галлій яко намѣстникъ Императора Августа: наконецъ находятся въ нѣй слова „единосущный“, пѣснь „трисвятое“ и инни, котри за часѣвъ Апостола Марка не були въ уживанью. Зъ того слѣдує, що тая літургія въ нынѣшнѣмъ видѣ не походить ътъ св. Марка; однакъ понеже має за собою свѣдоцтво Церкви Александрійской, можемо утверждати, що она своій початокъ и свои головни черты завдячає св. Марку, що одже въ змыслѣ высше опредѣленѣмъ есть подлинна. Тая літургія була въ Египтѣ живана ажъ до 12. столѣтія, коли и тамъ остали заведени літургій Царгородски.

3. До подлинныхъ літургій апостольскихъ причисляють такожъ літургію находячюся въ 8. книзѣ Конституцій (Чиноположеній) Апостольскихъ, котра має сходства съ літургією Іерусалимскою. Но тая літургія не була по мнѣнію критикѣвъ нигде въ уживанью, а въ прочѣмъ и тоє сочиненіє, въ котрѣмъ она находится, о много пѣзнійше составлене, для того тая літургія яко не маюча за собою свѣдоцтва ніякои Церкви не може до подлинныхъ бути причисленою.

4. Літургій Царгородски. До часѣвъ св. Василия В. Архієпископа Кесаріи Каппадокійской употребляли въ Царгородѣ літургію св. Якова, и на ея якъ и на инныхъ жерель основѣ составивъ а) св. Василій нову літургію, при чѣмъ тоє особливо мавъ передъ очима, чтобы въ нѣй сущни части літургій находилися. Причину, котра св. Василия споводовала до составленія тѣхъ літургій, наводитъ Проклій, Архієпископъ Царгородскій,* слѣдуючу: „Апостолы и послѣдовавши по нихъ учителя совершали бож. літургію дуже довго; христіане же охолодѣвши въ богочестію стали не приходити на літургію по причинѣ ея довгого треванія. Для того св. Василій узглядяючи немощь чоловческу скоротивъ ея. „Амфілохій же, житеписецъ св. Василия оповѣдає, що св. Василій просивъ ътъ Бога ласки, чтобы мѣгъ Богу літургію власными словами приносить, и тая ласка мала му бути удѣлена. Зъ тыхъ свѣдоцтвъ заключає Гоаръ (Goar), що св. Василій составилъ двѣ літургій, одну довшу а другу коротшу. Літургія св. Василия остала не о довго обще принята, и по нынѣшни часы ѡтправляєся 10 разъ въ роцѣ, именно: въ навечерія рож-

дства Христоваго и Богоявленія, (або ведля устава въ самі тѣхъ праздники), въ день св. Василия, въ недѣли великого Поста съ изнятіємъ цвѣтоносной Недѣли, и въ Четверъ и Субботу страстной Седмици. в) Літургія св. Іоанна Златоуста, котра ведля общого мнѣнія остала черезъ того Святого ведля літургій св. Василия составлена, по тѣй причинѣ, що и літургія св. Василия стала съ часомъ за довгою. Що св. Іоаннъ Златоустъ истинно составилъ літургію, не пѣдлежитъ ніякому сомнѣнію, а що нынѣшна літургія св. Іоанна Злат. дѣйстно ътъ него походить, посвѣдчає обще церковне преданіє. Однакъ ведля мнѣнія ученыхъ есть нынѣшна літургія св. Іоанна Злат. ътъ кого инного составлена, и ажъ въ осьмѣмъ столѣтію именовъ того великого Учителя Церкви заосмотрена. Можна припустити, що первоначальный видъ літургій св. Іоанна Златоуста оставъ съ часомъ змѣненый; но одно есть певне, що тая літургія прійшла скоро до наибольшого значенія и общого уживанія. По наши часы ѡтправляєся літургія св. Іоанна Златоуста черезъ цѣлый рѣкъ съ изнятіємъ тыхъ дней, на котри приписана есть літургія св. Василия або такъ звана літургія преждеосвященныхъ дарѣвъ, о котрѣй на своѣмъ мѣстци буде бесѣда. — Царгородски літургій остали черезъ просвѣтителей словенскихъ народѣвъ на церковно словенскій языкъ переведени, и у насъ суть въ уживанью. — Тѣхъ царгородски літургій вытиснули постепенно все давнѣйши, и войшли або въ греческѣмъ языкѣ або въ инныхъ языкахъ у различныхъ восточныхъ народѣвъ въ уживанье. Суть вправдѣ на востоцѣ еще инни літургій, принаймнѣй приходять пѣдъ инными именами; но они мають велики сходства съ Царгородскими літургіями, и суть або прости и поединчи переводы тыхъ же, або мають гдеяки обрядови и догматични перемѣны, або наконецъ гдекотри зближаются до римской літургій. Такъ: Яковиты Египетски (Копты) употребляли літургію св. Марка, а кромѣ неи еще инни пѣдъ именовъ св. Василия, св. Григорія Назіанзенского и св. Кирилла въ коптійскѣмъ языкѣ. Христіане Ависсинскіи, котрыхъ першій христіанскій проповѣдникъ бувъ св. Фрументій ътъ св. Аваназія Алекс. въ Епископа поставленъ, мали зъ початку літургію Церкви Александрійской, но пѣзнійше находится у нихъ дванацять літургій, межъ ними літ. Діоскора и такъ звана літургія Іисуса Христа. Несторіане, котрыхъ по р. 431, найбільше число въ Месопотаміи находилося, зъ ѡтки въ Перзіи, Татаріи, Китаи и въ Индіяхъ восточныхъ розширились, мали три літургій, котри Ап. Фаддею, Якову и Несторію приписовали. Марониты мають Царгородски літургію въ халдейскѣмъ и сирійскѣмъ языкѣ. Ормяне мають літургію подобну до Царгородской, и она есть составлена вѣроятно при кѣнци 4. столѣтія.

*) Tractatus de tradit. div. liturgiae.

II. Літургії западної Церкви.

До западних літургій належать:

1. Літургія Римської Церкви, котрої початок в її основних частях вже П. Іннокентій I (402—417*) вводить від св. Петра. Найдавніші списки цієї літургії знаходяться в трьох саκραментаріях. **) а) Сакраментарій Леоніанський (sacramentarium Leonianum) названий від П. Льва I (440—446), єсть приватне зібрання давніх літургичних чинів, складене вв'язно під понтифікатом П. Фелікса III (483—392), но до церковного уживання не приписаний; имя має від П. Льва, бо вв'язно гдекотри чини суть від него складені. б) Сакраментарій Гелазіанський (sacr. Gelasianum) названий від П. Гелазія I (492—496), котрий склав тую книгу для употреблення Римської Церкви. г) Сакр. Григоріанський (sacr. Gregorianum) від П. Григорія I (590—604), котрий давніші богослужбові чини пересмотрів, гдещо скоротив і виправив, і від його часів римська літургія мало змінилася.

2. Літургія Церкви Медіолянської, також Амвросіанською звана, завдячує своїй початок Анатолону, першому Єпископу цієї Церкви, ученику св. Варнави, і она пізніше остала виправлена через св. Амвросія, і получила нинішній вид. Она єсть подібна до грецьких літургій, і за впливом св. Амвросія не остала через римську літургію витиснена, но одержалася в Медіолянській церковній провінції по наші часи, хотия впрочом їй вид по часах св. Амвросія много зміненый остав.

3. Літургія Іспанської Церкви, також готичною або мозарабською звана, котра єсть дуже давня. Первоначальна літургія Іспанської Церкви остала через Аріанів безобразна, но коли готички король від Рекареда р. 589.

*) Ad Decentium episc. Eugubinum.

**) Sacramentarium або liber sacramentorum содержить вєдля Zacarria (bibl. ritualis Romae 1776, t. I. l. c. 3.) „Continebant hi libri orationes ante epistolam, orationem secretam post offertorium, praefationes statis diebus, canonem et infra canonem precationem, et orationem post communionem. — Insuper referebantur ritus et ratio conferendi sacros ordines, ministrandi solemniter baptismum sabbato sancto paschae et pentecostes, conficiendi sacrum chrisma et oleum sanctum, reconciliandi poenitentes, et missae ad nuptias benedicendas. Quum ergo, quae ad omnia seu conficienda seu administranda sacramenta, ac praesertim Eucharistiam, a vetustissimis Ecclesiae Patribus Sacramentum κατ' ἐξοχην appellatam, pertinent, ejusmodi codicibus inscriberentur, nullo aptiore, quam Sacramentarii nomine denotari poterant“.

навернулися до католицескої Церкви, почали церковні настоятелі реформувати церковну дисципліну, особливо же очищати і виправляти літургію, котру в протиположенню до давньої іспанської назвали готичною. Найбільшу заслугу положив в тій згледі Ісидор Севільський. Той муж видячи, що майже кождий священник має свій обряд, занявся усиленно усуненням того соблазнительного состояния, и на IV. Толетанському Синоді (633.) остало від його предствительством ршено, щоби всі заховали в своїх богослуженнях однообразність. Тая так виправлена літургія получила имя исидоріанської. Но коли в 8. столітї Іспанія прийшла під панування Арабів, і самі Іспанці ими Мостарабів*) получили, названо і тую літургію мостарабською або мозарабською. Старанням П. Григорія VII (1073—1085) удалося тую літургію витиснути, і в Іспанії римську літургію запровадити; но понеже тому спротивлявся клир і народ, для того позволено мозарабську літургію в 6 головних Церквах Толетанських уживати, і для того она называєся також толетанською. Сь часом однакож стався і в тих Церквах розширити римській обряд, і літургія мозарабська була бы цілком загинула, если бы тому не запобіг славний кардинал Хименес († 1517), котрий поставивши о поправке видане мозарабського службовника выставив при головній Церкві каплицю, і основав собор 13. священників, котри мали обовязок щодень вєдля обряду мозарабської літургії і прочи богослуження отправляти.

4. Літургія Галлійської Церкви була подібна до восточних літургій, но вже за часів Піпіна і Кароля V. уступила мєстце римській літургії.

Так одже видимо, що изь многих давніх літургій остали на восток в переважній часті тільки літургії св. Василя і св. Іоанна Златоуста, а на запад літургія Римська або св. Григорія, і в одній провінції церковній Літургія св. Амвросія.

A) Літургія св. Іоанна Златоуста і св. Василя В. вь особности.

§. 207. Перегляд.

Переглянувши розличні літургії вь загальє слєдує тепер застановитися вь особности надь содержаньем упо-

*) Мостарабы або Мозарабы, т. е. ті, котри сталися через своих побідителей Арабами, для розличія від правдивих Арабів. Слово Мостарабы походить від арабського глагола „араба“, і єсть дєєпричастник (participium) 10. конструкції. Гдекотри вєводять тое слово від „mixti“ і „Agabes“ но ложно.

требляныхъ у насъ літургій св. Іоанна Златоуста и св. Василя Великого. Обѣ тѣ літургїи розличаються бѣ себе тѣлько въ гдѣкотрыхъ молитвахъ іерейскихъ тайно читаныхъ; въ молитвахъ же голосно читаемыхъ (поемыхъ) и въ виѣшнѣмъ обрядѣ тыхъ літургїй нема ніякого розличїя, и для того буде слѣдуюча росправа такъ до одной, якъ и до другой бѣтнотися. Въ тѣй росправѣ буде бесѣда о поодинокихъ составныхъ частяхъ літургїи во взгляду на ихъ словесне и символичне значенїе. Дотычно символичного значенїя літургїи — и всѣхъ составныхъ частей правила — о котрѣмъ на розличныхъ мѣстцяхъ другой части сего сочиненїя буде бесѣда, уважаю за потрібне примѣтити, що оно всегда и во всѣхъ богослуженїяхъ тѣлько тогда мае змыслъ и церковне значенїе, если есть основане и выпроваджене зъ дѣла бѣткупленїя рода людского. И такъ обрядъ літургїи, составленный по приказу Спасителя: „Сїе творите въ мое воспоминанїе“, представляе символично дѣло бѣткупленїя рода людского, показуючи намъ Христа бѣт его воплощенїя ажъ до преславного на небеса вознесенїя и одесную Отца сидѣнїя, а передъ очима вѣрного, съ побожностїю и увагою св. Літургїи присутствующого, дѣсея символично все тое, що единородный Сынъ божїй для спасенїя рода людского дѣломъ довершивъ.

Літургїя дѣлится на три головни части, именно Проскомидїю, літургїю оглашенныхъ и літургїю вѣрныхъ, и мы соотвѣтно тому подѣлу будемо пояснити св. Літургїю.

I. Проскомидїя.

§. 208.

Историчный початокъ и имя.

Памятаючи на слова св. Письма: „Да не явились предъ Господемъ тощѣ“ приносили перши христїане, коли на богослуженїе приходили розлични дары, якъ: хлѣбъ, вино, елей и пр., котри черезъ діаконовъ бѣтдавали Настоятелю Церкви: тойже выбиравъ одну часть хлѣба и вина для св. жертвы, а прочи дары употреблявъ на удержанїе клира и слугъ церковныхъ, на спомоганїе убогихъ, чужесторонныхъ и на инни побожни цѣли. Тое посвѣдчае св. Юстинъ М. коли пише: „Въ день сонця (т. е. въ Недѣлю) богати и хотячи, каждый по своѣй воли дае, що хоче, а собране складаеся у Настоятеля; бнѣт помагае сиротамъ, вдовамъ, и недужнымъ або за для якои инной причины потребующимъ; коротко сказавши, бнѣт стараеся о всѣхъ въ нуждѣ находячихся. Тѣи дары були обще за потрібни узнани, такъ що за нечестъ уважано, если бы кто изъ вѣрныхъ непринѣсши ніякого дару приступавъ до св.

Причастїя, якъ показуеся зъ бесѣдъ св. Іоанна Златоуста и св. Августина. Тую часть дарѣвъ вѣрными принесеныхъ, котра для безкровной жертвы остала предназначена, приготавливали священнослужителѣ съ отвѣтными молитвами до св. Жертвы, а отвѣтний той чинъ назывався „приношенїе“ або „проскомидїя“ (*просхоридїа* бѣт *просхорі́σω* приношу.) Но съ часомъ ослабла ревнѣсть Христїанъ въ приношенїю дарѣвъ до Церкви, и тогда оказалась потреба иннымъ способомъ старатися о дары до св. жертвы потрібни, котри однакожь такъ якъ и давнѣйше були до св. жертвы приготавливани, и такъ повсталата перша часть літургїи, котра проскомидїею называеся.

§. 209.

Приготовленїе священника до св. літургїи.

Велика святѣсть и важнѣсть св. Літургїи вымагае, чтобы священникъ хотячїй літургизати належито приготавився до того дѣла. Тое приготавленїе бѣтнотися до души и до тѣла священника, и о нѣмъ буде пѣзнѣйше бесѣда; тутъ маемъ на гадѣтѣ тѣлько тое приготавленїе, котре священникъ прїйшовшїй вже до Церкви мае исповнити, и оно состоитъ въ певныхъ молитвахъ, въ умыванїю рукъ и въ одѣнїю въ церковни ризы. Коли одже священникъ бѣтмовивши приписани молитвы и исповнивши всѣ Церквою приписани условїя прїйде до Церкви въ намѣренїю бож. Літургїю совершити, стае передъ царскими дверми, и поклонивши ся глубоко святымъ Тайнамъ воздае Богу честь и славу молвлячи: „Благословенъ Богъ нашъ, . . .“ а потѣмъ взывае молитвою „Царю-небесный.“ Духа святого, чтобы прїйшовъ и вселился въ него и очистивъ го бѣт всякой душевной скверни, чтобы съ чистымъ и неповиннымъ сердцемъ мѣгъ стати передъ престолъ всевышного Бога и достойно совершити безкровную жертву. Отмавляе потѣмъ и прочи молитвы начала обычного, *) а потѣмъ умолае для себе и для предстоячихъ вѣрныхъ милосердїе боже въ тропаряхъ: „Помилуй насъ Господи, помилуй насъ . . .“ По скѣнченїю тропарѣвъ покланяеся низко, и бѣтходитъ передъ образъ Спасителя, „котрому поклонившися проситъ молитвою „Пречистому твоему образу покланяеся Христе . . .“ о прощенїе грѣхѣвъ, и съ вдячностїю высказуе радѣсть, котрою наповнився свѣтъ черезъ приходъ Спасителя для

*) Т. е. по трисвятѣмъ, Слава и нынѣ, пресвятая Троице, Господи помилуй, слава и нынѣ, и Отче нашъ. Тѣи молитвы называються началомъ обычнымъ, бо всѣ богослуженїя тыми молитвами начинаються.

спасенія рода людского. Поклонившись Спасителю и възвавши его о прощеніе иде священникъ передъ образъ Богородицѣ, черезъ котору «міру спасеніе бысть», чтобы она яко Мати и источникъ милосердія упростила для насъ сильнымъ своимъ и могучимъ ходатайствомъ милости у Сына своего, а скѣпивши молитву «Милосердія сущи источникъ», стае еще разъ передъ царскими дверми и зближаючися до Тайнства «еже Ангелы и Архангелы трепещуще видѣти желаютъ», а пбзнаючи свою слаббсть и неудблнбсть молитъ Бога въ молитвѣ «Господи низпосли руку твою» о помбчь и силу, чтобы мбгъ безкровну жертву достойно и неосужденно совершити. — По скѣпченю тыхъ молитвъ входитъ мовлячи слова: «Боже очисти мя грѣшнаго, и помилуй мя» до св. олтаря, *) где поклонившись глубоко св. Тайнамъ цѣлуе св. престолъ и евангеліе и бтходитъ до закрестіи. Если есть діаконь, то всѣ тїи моленія совершае съ священникомъ.

Теперь умывае священникъ руки не такъ зо взгляду на тѣлесну чистбсть, якъ чтобы тымъ змыслово показати, що бнъ помолвившись съ мытаремъ (Лук. 18.) оставъ бтъ всѣхъ грѣхбвъ очищенный, и такъ съ чистымъ сердцемъ приступае до совершанья безкровной жертвы. Въ прочбмъ умыванье рукъ знаеме було вже въ старбмъ завѣтѣ, а даже и у язычнкбвъ, а въ Церкви христіанскбй находится той звычай бтъ найдавиѣйшихъ часбвъ. О тбмъ говоритъ св. Кирилъ въ пятбй мистагогичнбй катехезѣ, а св. Германъ каже: «Умытье рукъ іереѣвъ означае, чтобысьмо очистивши совѣсть, умъ и мысль, котри суть руками нашихъ душъ, со страхомъ и кротостію и всякою боговѣйностію приступали ко св. престолу». Тому символичному значеню отвѣчае молитва, котору священникъ бтмавляе пбдчасъ умыванья рукъ, молитъ бо ся тогда словами псаломника, (пс. 25., 6.—12.) котрыми высказуе свою ревнбсть для славы божой и любовь житья праведного а омерзѣніе грѣха, котрый священника дѣлае мужемъ крови, и просить, чтобы го Богъ сохранивъ на пути непорочнбй, и на пути правды.

Умывши руки одѣваеся священникъ разомъ съ діакономъ — если есть — во всѣ церковни ризы, (ср. §. 185., ст. 387. сл.) въ тбмъ порядку, якъ Служебникъ приписуе, а

*) Въ давнихъ Служебникахъ находится тутъ примѣчаніе, що священникъ поклоняея обомъ крылосамъ, що мае означати, що бнъ просить бтъ вѣрныхъ прощенья всякихъ провинъ. Щобы священникъ до народа обертався, не каже Служебникъ выданный въ Римѣ по приказу П. Венедікта XIV. р. 1754. А въ выданю Парискбмъ (Migne, Patrol. cursus completus, opp. S. Joannis Chr. t. XII. col. 902. Paris 1864) не ма зовсѣмъ згадки о тбмъ поклоненію.

передъ вложенъемъ на себе каждой изъ нихъ найперше еи цѣлуе, и при одѣваню мовить отвѣтн молитвы. Синодъ Замогскій (р. 88.) каже въ тбмъ взглядѣ: «Проскомидію всякій най бтправляе одѣяный въ святи одежи», не згадуе одже, що фелонъ мае братися ажъ по проскомидіи; однакожь у насъ вбйшло, якъ каже Служебникъ ст. 3. въ уживанье фелонъ брати ажъ по проскомидіи, котрый звычай, властію церковною одобренъ, каждый сквященникъ для однообразности доужень заховати.

Коли священникъ способомъ наведенымъ упростиши благодати божой и примирившись съ Богомъ одѣеся въ святи одежи, приступае теперь до совершенья проскомидіи, т. е. до приготоуенья матеріи безкровной жертвы.

§. 210.

Обрядъ проскомидіи и еи символичне значенье.

Приступаючи до проскомидіи, — котра совершаеся на жертвеннику, на котрбмъ ажъ до великого входа горить свѣтло — біеся священникъ въ груди мовлячи слова «Боже милостивъ буди мнѣ грѣшному», и намѣряючи творити воспоминаніе страстей и смерти Исуса Христа бтмавляе пбдчасъ расположенья св. сосудбвъ до жертвы потребныхъ кондакъ великого Пятка: «Искупилъ ны еси отъ клятвы законныи честною твоею кровію, на крестѣ пригвоздився, и копіемъ прободся, безсмертіе источилъ еси челоуѣкомъ Спасе нашъ, слава тебѣ,» а потбмъ воздае Богу честь и славу славословіемъ «Благословенъ Богъ нашъ. . .», и такъ зачинае властиву проскомидію. Теперь починаются молитвы и обряды, котри маюють намъ представити цѣле дѣло бткупленья рода людского Христомъ предприняте и довершене, и для того літургія представляе намъ найперше воплощеніе, рождество и молодецкій вѣкъ Спасителя. Щобы тое представити бере священникъ до лѣвой руки просфору, представляючу Пречисту Дѣву Марію, изъ котрой единородный Сынъ божій тѣло приняти благоволивъ, а до правой руки бере копіе яко символъ страстей Исуса Христа, и чтобы назнаменати, що Исусъ Христосъ своєю смертію насъ бткупивъ «отъ клятвы законныи,» робить надъ просфорою три разы знакъ св. креста, орудіи смерти Христовой, чимъ вже зъ самого початку пригадуе на слова праведного Сімеона, котрый не довго по рождествѣ Исуса возвѣстивъ его смерть. Теперь изображае рождество Исуса Христа, при чбмъ пророческими словами старого завѣта (Исаі 53., 7., 8.) предсказуе, а словами Евангелиста (Іоан. 19., 34.) потверждае его смерть. Щобы представити рождество Исусово закруае просфору --- представляючу Пречисту Дѣву — зъ чотырохъ сторонъ, и закруаючи въ

праву сторону мовить: „Яко овча на заколеніє ведеса“ (Исаї 53., 7.) въ лѣву же мовлячи: „И яко агнецъ непороченъ прямо стригущаго его безгласенъ, тако не отверзаетъ устъ своихъ“ (Исаї 53., 7.), въ горню сторону кажучи: Въ смиреніи его судъ его взятся“; (Исаї 53., 8.) а въ дольную мовлячи съ Пророкомъ: „Родъ же его кто исповѣсть“. (Исаї 53., 8.) Потѣмъ вкладає копіє пѣдъ верхню часть обкроенои просфоры, и вырѣзуючи еи каже: „Яко вземлется, отъ земли животъ его“ представляє, якъ Исусъ ѳъ Пречистои Дѣвы взявъ тѣло. Но понеже тое роджене отроча було назначене на смерть, для того якъ агнца назначеного на заколеніє обертають на взнакъ, такъ и священникъ агнца — частиця тая изъ просфоры выкроена называєся агнецъ — за наши грѣхи на заколеніє давшогося обертає дольною стороною до горы, и нарѣзує го крестообразно мовлячи слова: „Жрется агнецъ божей вземляй грѣхъ міра, за міра животъ и спасеніє“, чимъ предсказує роспятіє Христа, а щобы при самѣмъ рождествѣ предсказати и послѣдовавшу смерть, кладе агнца на діскасѣ твердо (або горною) стороною на верхъ, и прободує го копіємъ въ праву сторону, якъ и на крестѣ Христа прободено, и каже: „Единъ отъ воинъ копіємъ ребра его прободє“; (Іоан. 19., 34.) а понеже по прободенію ребра Христоваго по свѣдоцтву евангелиста выйшла зъ прободеного мѣстця кровь и вода, вливає священникъ до чаши найперше вино, котре благословить и вливаючи въ чашу каже: „И абіє изыйде кровь“, а потѣмъ воду, котру такожъ благословить и вливаючи зъ неї мало до чаши мовить: „И вода: и видѣвый свидѣтельствова, и истинно естъ свидѣтельство его“. (Іоан. 19., 34.) — Чаша стоить по лѣвѣй сторонѣ діскаса, понеже кровь и вода потекла зъ лѣвого ребра Спасителя.*) — „Сими знаками и словами описавъ священникъ Исуса Христа нашего спасенія ради спешшого зъ небесъ и воплотившогося; оголосивъ безконечне величество его особы и безмѣрне пониженіє и смиреніє его въ воспріятію чловѣческой природы и совершенно дѣла ѳткупленія. Хлѣбъ и вино суть тыми знаками Богу даровани и ко безкровной жертвѣ приготовлени. Якъ города мужамъ, котри непріятель побѣдили або общу справу удачно заступали, памятники ставляють, и на нихъ тін славни дѣла записують, такъ пише священникъ на дарахъ, котри Богу приносятъ, смерть Исуса Христа и безконечну еи цѣннѣсть. Не естъ же противорѣчіє писати смерть Господню або лучше всесовершенноу жизнь при изображенію рожденія Гос-

*) Щобы не ошибнутися въ означенію, котра сторона ведля церковного звычайу права, а котра лѣва, треба собѣ всегда представити Христа стоячого на престолѣ лицемъ до народа оберненого.

пода ѳъ Дѣвы, бо Исусъ Христосъ изволивъ вже яко маленька дитина обрѣзатися и кровь пролити, и представився яко даръ Богу въ храмѣ, (въ 40, день) где старецъ Сімеонъ возвѣстивъ его смерть. Узглядняючи тое продовжає священникъ описовати похвалы смерти Господа, и представляє коло Агнца заколеного перше тыхъ, котри изъ того образа совершенного житія произведени и размножени съ нимъ спославляються, (т. е. Пречисту Дѣву, Ангелѣвъ и всѣхъ Святыхъ) а потѣмъ и тыхъ, котри ѳъ него помочи и спасенія ожидаютъ*, **) т. е. всѣхъ членѣвъ Церкви, котри або еще жиють або въ вѣрѣ и упованію воскресенія яко живи члены Церкви Христовой упокоилися.

Положивши такъ агнца Богу жертвованого на серединѣ діскаса, понеже „Христосъ посредѣ земли содѣла спасеніє наше“, полагає священникъ округъ агнца частицѣ зъ просфоры вырѣзани въ честь и поминаніє Святыхъ, котри вже съ Христомъ царствуютъ, и въ намѣренію прочихъ усопшихъ и живыхъ членѣвъ Церкви.***) — Выкравує одже изъ просфоры другій платокъ „и роздѣлає го на мали частицѣ; зъ котрыхъ одну наибольшу триугольну въ честь Богородицѣ кладе ведля слѣвъ св. Письма: „Предста Царица одесную тебе въ ризы позлащенни одѣянна и преукрашенна“ вымавляючи тін слова по правѣй сторонѣ агнца, т. е. ѳъ своей лѣвой руки. На тѣй сторонѣ не кладєся бѣльше ніяка частиця. Зъ другой стороны агнца кладе въ трѣхъ рядахъ девять частицъ зо взгляду на девять хорѣвъ небесныхъ силъ, котри Бога непрестанно славословятъ, но тін частицѣ кладутся на діскасѣ въ честь и память розличныхъ рядѣвъ Святыхъ. И такъ перша частиця кладєся въ честь св. Іоанна Предтечи, наибольшого по словамъ Спасителя межі рожденными ѳъ жены. и прочихъ Пророкѣвъ, друга частиця зо споду пѣдъ первою кладєся въ честь верховныхъ Апостолѣвъ Петра и Павла и всѣхъ св. Апостолѣвъ, а трета св. Іерархѣвъ, яко наслѣдникѣвъ Апо-

*) Зр. Іос. Мѣльницкій, о старыхъ греч. и восточныхъ літургіяхъ въ р. Сіонѣ 1872 ст. 520.

**) Ведля давного звычайу употребляно до каждой літургіи пять просфоръ, и зъ першою вырѣзався агнецъ, зъ другою частиця въ честь Богородицы, зъ третьою частицѣ въ честь Святыхъ, зъ четвертою частицѣ въ поминаніє живыхъ, а зъ пятою частицѣ въ поминаніє усопшихъ. Теперь берєся до літургіи лише одна просфора, изъ котрой вырѣзуются агнецъ и частицѣ, а останки роздѣлаєся яко антідоръ. Звычай неполаганья частицъ и вырѣзованья многихъ агницѣвъ зъ одной просфоры, котри высушени уживаются черезъ довгій часъ, не можна одобрити вже для той одной причины, що до літургіи належить мати всегда свѣжий хлѣбъ.

стольскихъ. Въ другомъ рядѣ кладется перша частица въ честь св. Мучениковъ и Мучениць, друга въ честь преподобныхъ Отець и Матерей, а трета въ честь св. безсребренниковъ. Въ третомъ же рядѣ кладется перша частица въ честь св. Богоотець Иоакима и Анны, друга въ честь Святого, котрого память совершаеся, а трета въ честь всѣхъ Святыхъ. (Такъ ведля нашего Службника, ведля инныхъ въ честь св. Іоанна Златоуста або св. Василя В. ведля того, котрого Літургія совершаеся.) Тымъ видомъ представлени суть коло Агнца Богу въ жертву принесеного всѣ тѣи, котри съ Христомъ въ Царствѣ небесномъ прославляються. Слѣдуютъ теперъ частицѣ въ поминаніе тыхъ, котри ожидаютъ помочи и спасенія отъ Бога, и тѣи частицѣ кладутся подъ агнцемъ въ двохъ рядахъ, въ першомъ рядѣ за живыхъ а въ другомъ за усопшихъ. Межи живыми помнае священникъ найперше церковныхъ и мірскихъ Начальниковъ, именно: святѣйшого вселенського Архіерея Папу Римского, и найвысшого владѣтеля мірского Императора, а потѣмъ Архієпископа и Епископа епархіального, всяке епископство, пресвитерство, діаконство каѳолическе и весь священнической чинъ (монахи и своихъ Настоятелей), за ними же помнае тыхъ вѣрныхъ, за котрыхъ або силою своего званія молитися доужень, (н. пр. яко парохъ) або котри его молитвамъ особливо поручилися, (н. пр. дали му жертву) и за каждого зъ нихъ кладе особно частицю. Помянувши живыхъ помнае священникъ дальше усопшихъ, и то найперше ктиторовъ и создателей дотычної Церкви и инныхъ усопшихъ, за котрыхъ доужень або хоче молитися, и въ ихъ поминаніе кладе частицѣ въ другомъ рядѣ зо споду Агнца. На конецъ мовлячи молитву: „Помини Господу по многимъ щедротамъ твоимъ и мое не достоинство, и прости мнѣ всякое прегрѣшеніе вольное же и невольное“, кладе и за себе одну частицю, и тымъ заключае полагање частиць.*)

Такъ одже представлено есть воплощеніе и рождество единородного Сына божого, котрый въ видѣ Агнца положенъ на дискосѣ, представляющомъ яслы, въ котри було положене отроча Іисусъ, а дискосъ почивае на жертвеннику пригадуючомъ вертець Виѳлеемскій, где Христосъ родився. По рождествѣ явилася звѣзда волхвамъ на востоцѣ, и показуючи имъ дорогу стала надъ вертепомъ, въ котромъ родився Іисусъ; для того священникъ бере звѣзду, и ставляе еи надъ дискосомъ кажучи: „И пришедши звѣзда ста верху, идѣже бѣ отроча“, (Мат. 2., 9.) и покрывае дискосъ и чашу покровцами пригадуючими пелены, котрыми бувъ новитый рожденый

*) Если есть богато людей до причастія, то кладется при концѣ отвѣтне число частиць на дискосѣ.

Іисусъ. Тѣи покровцѣ означаютъ такожъ, що божа сила и всемогущество Іисуса було уккрыте подъ видомъ слабой дитины; но священникъ знае Іисуса яко Господа славы, для того проповѣдае его величество и царство надъ всею вселенною, кажучи при покрыванью дискоса съ Псаломникомъ: „Господь воцарися въ лѣпоту облечеса: облечеса Господь въ силу препоясася...“ (пс. 92.), а при покрыванью чаши: „Покры небеса добродѣтель твоя Христе, и хвалы твоя исполнь земля“. Тыми словами славить и величае священникъ могущество и силу рожденного Іисуса, и покланяеся ему съ пастырями и волхвами, а потѣмъ покрываючи чашу и дискосъ бѣльшимъ покровцемъ, воздухомъ званымъ, молитъ Іисуса словами: „Покрый насъ кровомъ крилу твоею...“, чтобы родившійся единородный Сынъ божій своею всемогущою силою покрывъ насъ отъ всякого врага и супостата, чтобы умиривъ (успокоивъ) и спасъ насъ яко благъ и чоловѣколюбець. Поклонившись рожденному Іисусу съ волхвами приносятъ священникъ и дары, за золото чашу, за смирно кадильничю а за ливанъ оуміамъ, котрымъ кадитъ предложени и приготовлени святіи дары. Потѣмъ заключае чинъ проскомидіи молитвою предложенія: „Боже Боже нашъ...“ и малымъ отпустомъ, по чѣмъ отмавляючи псаломъ „Помилуй мя Боже“ приступае до св. престола и начинае властиву Літургію.

II. Літургія оглашенныхъ.

§. 211.

Имя, составни части, отношеніе до старозавѣтної Службы, и цѣль.

Имя мае тая часть літургіи зъ того, що въ давнихъ часахъ, коли таинства передъ невѣрными свято хоронилося, (disciplina arcani) тѣи части могли и невѣрни, особливо же оглашени низшихъ степеней присутствовати. Церковь хоронила таинства передъ всѣми, котри еще не були черезъ крещеніе до числа вѣрныхъ принятыми, чтобы они на случай, що остануть въ язычествѣ, не выставили найсвятѣйши рѣчи на смѣхъ и зневагу невѣрныхъ; но она позволяла всѣмъ оставати въ Церкви подчасъ той части, подчасъ котрой настоятель мавъ науку, чтобы тымъ способомъ переконалися о истинѣ христіанства и чимъ скорше сталися членами единосавительной Церкви. Въ нашихъ часахъ отступила Церковь про змѣнени обстоятелства отъ первобытныхъ законѣвъ, но имя Літургіи оглашенныхъ задержала тая часть Літургіи по нынѣшни часы.

Літургія оглашенныхъ продовжаеся отъ самого початку ажъ до возгласа діаконського: „Блици оглашеніи изыйдите

... елиці вѣрніи, паки и паки Господу помолимся. По тѣмъ возгласъ выходили оглашени зъ Церкви, и оставалися тѣлько вѣрніи, т. е. правдиві члены видимой Церкви, котрыхъ протое діаконъ взывае до дальшюи молитвы, іерей же читае первую молитву вѣрныхъ.

Літургія оглашенихъ состоитъ изъ слѣдующихъ частей: По окаженію Церкви и возванію св. Духа славословить іерей Бога пѣснію „Благословенно Царство“, и самъ або діаконъ спѣвае велику ектенію, котру заключае молитвою первого антифона и возгласомъ. Потѣмъ слѣдуе первый антифонъ и мала ектенія съ молитвою другого антифона и другій антифонъ, до которого присовокупляея пѣснь „единородный Сыне“. По ѳтспѣванію той пѣсни слѣдуе зновъ мала ектенія съ молитвою третьего антифона и тойже антифонъ, по котрѣмъ іерей ѳтчитавши тайну молитву робить малый вхѣдъ, и повернувши до св. олтаря ѳтмавляе тайно молитву Трисвятого, пѣдчасъ чого хоръ спѣвае припадаючи Тропаріи и Кондаки. По скѣнченію сихъ возгласае іерей возгласъ молитвы трисвятого, и спѣваея трисвятое, по котрого скѣнченію іерей ѳтходитъ молячися „Благословенъ грядый“ къ горному сѣдалищу и слѣдуе чтеніе Апостола. По скѣнченіи чтенію Апостола іерей (або діаконъ) кадитъ Престолъ и Церковь, и ѳтмовивши молитву „Возсіяй въ сердцахъ нашихъ“ спѣвае евангеліе, по котрѣмъ мае ѳвѣтну науку до собранныхъ вѣрныхъ. По сѣмъ слѣдуе ектенія сугубая, дальше ектенія и молитва о оглашенихъ и по скѣнченію той молитвы возгласомъ „Елиці оглашеніи изыйдите“ кѣнчится Літургія оглашенихъ.

Літургія оглашенихъ мае въ своихъ составныхъ частяхъ велике сходство съ богослуженіемъ старозавѣтной Церкви. У Израилтянъ зачиналося богослуженіе величаніемъ Бога, по чѣмъ слѣдовало чтанье закона Мойсеового, величанье Бога, чтанье писемъ Пророкѣвъ, наука и молитвы, котріи заключалися словомъ аминь. Составивши съ тыми частями старозавѣтного богослуженія Літургію оглашенихъ найдемо майже тѣи сами части, но въ духу христіянскѣмъ составлени. Такъ первому величанію старозавѣтной службы ѳтвѣчае „Благословенно Царство“ съ послѣдующими возгласами ажъ до пѣнія трисвятого; бо всѣ тѣи возгласы, молитвы и антифоны не суть що инне, якъ величаніе Бога въ плоти явитися благоволившого; чтенію закона Мойсеового ѳтвѣчае чтеніе посланій Апостольскихъ, котріи содержатъ въ собѣ законъ Христовъ; другому величанію ѳтвѣчае пѣснь аллилуія, а чтенію Пророкѣвъ ѳтвѣчае чтеніе Евангелія, котре оповѣдае о тѣмъ, що Пророки предсказовали. Потѣмъ слѣдуе и у насъ проповѣдь и молитвы въ обохъ ектеніяхъ, котріи словомъ аминь заключаются. Причина того согласія лежитъ

въ тѣмъ, що христіане въ многихъ рѣчахъ христіаньству не спротивляючихся приноровлялися до звычайвъ и обрядѣвъ старозавѣтныхъ, змѣняючи и додаючи тое, що христіаньству було ѳвѣтне.

Цѣль літургіи оглашенихъ состоитъ въ тѣмъ, чтобы вѣрныхъ на достойне и праведне празднованье великого Таинства, безкровной жертвы приготовить, и чтобы ихъ до такого душевного настроенія и расположенія припродати, чтобы они своимъ присутствіемъ при св. Літургіи Богу довшу честь и славу воздали, и собѣ на дочасни и вѣчни блага заслужили. — Літургія оглашенихъ находится такожь и въ Римскѣй літургіи, и мае съ невеликою рѣжницею тѣи сами составни части, якъ и Греческа.

§. 212.

Предметове и символичне поясненье літургіи оглашенихъ: Кажденье, перве славословіе, ектеніи и перви два антифоны съ пѣснію: „Единородный Сыне“.

По скѣнченію проскомидіи иде священникъ мовлячи слова: „Во гробѣ плотски, въ адѣ же съ душею яко Богъ, въ раи же съ разбойникомъ, и на престолѣ былъ еси Христе со Отцемъ и Духомъ вся исполняй неописанный“ до престола, и кадитъ (если есть діаконъ, то тойже) найперше престолъ крестообразно и жертвенникъ, потѣмъ іконостасъ и всѣхъ вѣрныхъ. Тымъ ѳтдае представленымъ на образахъ Святымъ и притомнымъ въ Церкви вѣрнымъ, одже всѣмъ членамъ видимой и невидимой Церкви довшу честь и похвалу, а символично представляе благодать богу, котру принѣсъ зъ неба родивыйся въ Виолеемѣ Сынъ божій, и котрою наповнилася вся вселенна. Окадивши Церковь вертае до Престола, и славословлячи Бога словами: „Благословенъ . . .“ взывае помочи св. Духа молитвою „Царю небесный“, а згадуючи на родившого Сына божого, котрого рождество въ проскомидіи описавъ, и котрый теперь, подобно якъ колись за молодыхъ лѣтъ свѣту не знаемый, на жертвеннику (предложенію) укрытый есть, ѳбвѣчае свѣтови его явленіе ангелскою пѣснію „Слава во вышнихъ Богу, и на земли миръ, въ челоуѣцѣхъ благоволеніе“; а чтобы мѣгъ достойно высказати все, що Іисусъ для нашего ѳткупленья здѣлавъ, молитъ Бога словами псаломника: „Господи оустнѣ мои отверзешіи, и уста моя возвѣстятъ хвалу твою.“ Чтобы до голошенія славы божой еще больше стався способнымъ, освящаея цѣлованьемъ св. престола, якъ колись уста Пророка Исаи освятились дѣткненьемъ угля зъ престола божого взятого, и черезъ Серафі-

ма до его усть приложеного. (Исаі 6., 7. *) Такъ стае іерей передъ святимъ престоломъ, и (если есть діаконъ по возгласѣ: *Благослови Владыко*) якъ колѣсь Іоаннъ Предтеча уготовляючи путь Господеву проповѣдавъ славу приближающагося царства небеснаго, и іерей начинае літургію славословіемъ Царства божого возглашаючи: *Благословенно царство Отца . . .* Христосъ явившійся на свѣтѣ принѣсь намъ благодать божу, примиривъ насъ съ Богомъ, або, коротко сказавши, подавъ миръ душамъ нашимъ. Предкладаючи одже, що всѣ вѣрни остави тымъ миромъ (спокоємъ) одушевлени, взывае насъ Церковь, — устами іерей або діакона — *щобысьмо въ мирѣ приносили Богу наши молитвы, понеже родившійся Иисусъ знісъ клятву праматерню, усунувъ вражду, яка межі Богомъ и людьми пановала, и мы яко „приобрѣтени чада божіи“ можемо спокійно, т. е. миромъ Господу помолитися.*

И мы повинуючися тому напѣмненью Церкви молимо Бога, щобы той миръ небесный не оуцщавъ насъ и щобы допродавивъ насъ до вѣчнаго спасенія. Памятаючи дальше на напѣмненье великаго Апостола Павла (I. Тимоѳ.) мы молимося и о всѣхъ людехъ, для котрыхъ просимо о небесный миръ, особливо же о благостояніи святыхъ Церквей, щобы Церковь сильна и непоборима стояла противъ всѣхъ нападѣвъ темныхъ властей, и щобы въ еи единоспасительныхъ нѣдрахъ всѣ въ единствѣ вѣры, надѣи и любви соединилися. Дальше слѣдуютъ молитвы о духовныхъ и мірскихъ начальникахъ и властяхъ, о различныхъ потребахъ житія людскаго и о помѣчъ и спасеніи для всѣхъ особливои помощи божой потребующихъ. — Тутъ присоединяются ведл нашего служебника молитвы почастнаго намѣренія, н. пр. о недужныхъ, усопшихъ и инни. Выказавши прошенія мы пересвѣдчени, що исповненіе всего того ѳтъ всемогущества божого зависить, молимо Бога еще разъ, що бы сохранивъ насъ ѳтъ всего (скорби, гнѣва, нужды), щобы насъ божого мира позбавити могло, и за молитвами Пресвятой Дѣвы и всѣхъ Святыхъ поручаемся Богу, и воздаемъ му честь и славу устами священника возглашающаго: *„Яко подобаетъ тебѣ всякая слава, честь и поклоненіе. . .“* — Всѣ тіи молитвы (ектениі, т. е. коротки, сердечни молитвы) голосить іерей (або діаконъ), а на-

*) Если есть діаконъ, то просить іерей о благословеніи словами: *„Время еже сотворити . . .“*, и ажъ потѣмъ, поцѣловавши крестъ ему іереємъ поданный, ѳтходитъ передъ царски двери. Если літургіи присуствуетъ Епископъ, то іерей (съ діаконѣмъ) иде до него, и приклонившися просить о благословеніи словами літургикона, а потѣмъ цѣлае крестъ Епископомъ му поданный и руку (десницю) Епископа, и вертае до престола.

родъ по кождѣй зъ нихъ взывае до Бога сердечно: *Господи помилуй.*

Іерей продовжае теперъ въ молитвѣ первого антїфона *„Господи Боже нашъ“* славословіе державы, славы, милости и чловѣколюбія божого, и молитъ Бога, щобы низпославъ на насъ милѣсть свою, а народъ высказуе словами пророческими славу божу и его униженье для насъ, и такъ якобы съ Предтечею приготовляе пути Господеву, спѣваючи першій антїфонъ. *) По кождѣмъ стиху антїфона прибѣгаемъ пѣдъ покровъ Пресвятой Богородицѣ молячи еи, щобы она яко избранный сосудъ благодати божой умолила намъ милѣсть и помилованье у Сына своего а Бога нашего насъ ради воплощившагося, до котрого воплощенія антїфоны ѳтносятся. Антїфоны**) состоятъ изъ трехъ стихѣвъ въ честь св. Тройцѣ, и для того заключаются славословіемъ (*Слава и нынѣ*) святой Тройцѣ.

По скѣнченью первого антїфона молимо Бога въ малѣй ектениі зновъ (паки и паки) о его благодать, и воззвани возгласомъ іерей *„яко твоя держава“* до славословія Бога яко Творца и Вседержителя спѣваемъ другій антїфонъ, въ котромъ словами стараго завѣта величаемъ Бога, котрого слава и лѣпота явилася не тѣлько въ сотворенью и удержанью свѣта, но особливо въ ѳткупленью рода людскаго. Для того спѣваемъ: *„Господь воцарися, въ лѣпоту облечеса“* т. е. понеже черезъ грѣхъ прародичѣвъ царство бже на земли остало розрушене, для того прійшовъ Сынъ божій на землю, и основавъ нове царство, Церковь свою на земли, котру забезпечивъ противъ всякой силы дѣвольской, до котрой про тое повинни належати всѣ люде. Выказавши такъ славу Бога и славу державы его явившоися напоследокъ въ ѳткупленью рода людскаго, спѣваемъ пѣснь *„единородный Сыне,“* въ котрой пророчества въ антїфонахъ высказани имномъ о воплощенію Сына божого потверждаются.***) По кождѣмъ стиху другаго антїфона додаемъ слова: *„Молитвами Святыхъ твоихъ Спасе спаси насъ,“* взываючи тымъ святыхъ угодникѣвъ божихъ, щобы просили для насъ о милѣсть у родившагося спасенія нашего ради Сына божого. Діаконъ ѳтходитъ по скѣнченью першой малои ектениі передъ образъ Богоро-

*) Діаконъ ѳтходитъ пѣдчасъ пѣнія I. антїфона передъ образъ Спасителя.

**) О значенью антїфонѣвъ зрѣнай §. 195. г.

***) Той имнь приняла Церковь ѳтъ Имп. Юстиніяна въ 6. столѣтїю для опроверженья ереси Несторія, котрый называвъ Марію Христородицею не Богородицею, якобы она не Бога но чловѣка родила. Тая ересь була осуждена на Соборѣ Ефесійскѣмъ (р. 431.), но и пѣзѣйше мала еще приверженцѣвъ.

диць, и тымъ узмысловляе, що теперь голосится слава родившогося изъ Маріи Дѣвы едиnorodного Сына божого.

§. 213.

Продовженіе: Мала ектенія, третій антифонъ съ отвѣтными молитвами и малый входъ.

Проскомідія описала намъ воплощеніе и рождество Иисуса Христа, а початокъ літургіи ажъ до пѣсни „едиnorodный Сыне“ пригадавъ намъ молодой вѣкъ Спасителя, коли онъ свѣту незнаемый перебувавъ въ тишинѣ возрастаючи въ благодати у Бога и у людей и приготавлиючися на велике дѣло откупленія рода людского; для того мы мовбы представителѣ современникѣвъ Иисуса Христа высказуемъ въ першихъ двоухъ антифонахъ ожиданье народѣвъ на Спасителя и словами пророческими высказуемъ его милѣсть и державу, а поучени отъ св. Иоанна Предтечи величаемъ и славимъ его воплощеніе въ пѣсни „едиnorodный Сыне“. Но вже приходитъ хвиля, коли Иисусъ Христосъ явився цѣлому свѣту, и щобы насъ на розгадованье тои хвили належито приготувити, зывае насъ Церковь въ малой ектеніи (по едиnorodный Сыне) до нового собранія духа, а іерей славословить возгласомъ „Яко благъ и человекѣлюбецъ, доброту и человекѣлюбіе Откупителя, и молится тайно, щобы Богъ даровавъ всѣмъ въ Церкви собравшимся въ семь житю пѣзнанье правды а во вѣчности животь вѣчный; а народъ прибѣгае поклонитися всенародному явленью Иисуса на рѣцѣ Іорданскѣй спѣваючи третій антифонъ: „Прийдите возрадуемся . . .“ (изъ пс. 94.), и по кождѣмъ стиху додае слова: Спаси ны Сыне божій: въ Святыхъ дивенъ сый поющыя ти, аллилуіа.“ Іерей молится еще „Владико Господи Боже нашъ,“ щобы Богъ, котрому на небесѣхъ ангелски чины служатъ, сотворивъ, щобы и сему входу церковныхъ слугъ ангелы сослужили, и творить малый входъ, пригадуючій всенародне явленье Иисуса Христа на рѣцѣ Іорданскѣй. Іерей бере до рукъ (або если есть діаконъ, то ему дае) евангеліе, иде по за престолъ на право и выходитъ черезъ сѣверни дверѣ передъ иконостасъ, а передъ нимъ иде діаконъ або паламаръ съ запаленою свѣчю, и іерей стае передъ царски дверѣ, где держачи евангеліе верхнюю стороною до лица обернене стоитъ ажъ до скѣнченія третьего антифона; потѣмъ благословить святой входъ мовлячи: „Благословенъ входъ святыхъ твоихъ, . . .“ цѣлуе евангеліе, и двигаячи евангеліе „мало“ возглашае: „Премудрость прости“, и черезъ царски дверѣ входитъ въ св. олтарь, и кладе евангеліе на престолѣ; а народъ видѣвшій торжественне явленье Иисуса Христа отдае му поклонъ спѣваючи: „Прийдите поклонимся и припадемъ ко Христу: Спаси ны Сыне божій. . .“

а потѣмъ припадаючи тропари и кондаки. — Если есть діаконъ, то онъ несе евангеліе, а іерей иде за нимъ зложивши руки на грудихъ, потѣмъ дае іереєви, а если присутствуетъ Епископъ, то Епископу, цѣловати евангеліе и благословити святой входъ. Описанный входъ означае, якъ вже сказано, всенародне явленіе Иисуса Христа на рѣцѣ Іорданскѣй, діаконъ або паламаръ несучій запалену свѣчу представляе св. Иоанна Крестителя попереджающего Иисуса якъ зоря восходяче сонце, а священникъ одѣтый въ святи одежи представляе Иисуса Христа плотію одѣтого и образомъ якоже человекѣ обрѣтшогося. Пѣднесенье евангелія руками діакона або іерея пригадуе само явленіе Спасителя, котрый отъ самого небесного Отца яко его Сынъ возлюбленный засвидѣльствованъ бувъ, и для того вѣрни поклоняючися ему спѣвають: „Прийдите поклонимся. . .“*)

Примѣчаніе I. О антифонахъ, изобразительныхъ и блаженныхъ.

1. Повседневни антифоны. Першій повседневный антифонъ „Благо есть исповѣдаться. . . возвѣщати завтра. . . яко правъ Господь. . .“ суть приготвленіемъ до славословія, и состоятъ зъ 2. и 3. стиха 9. псалма. — Другій антифонъ повседневный: „Господь воцарися. . . ибо утверди вселенную. . . свидѣнія твоя. . .“ содержитъ пророчество о дѣлахъ совершенныхъ Господомъ особливо его крестною смертію, и есть взятый зъ 1. и 2. стиха 92. псалма. Третій антифонъ повседневный есть похвальна пѣснь на стрѣтеніе Господа всенародно явившогося, и состоитъ зъ першихъ трехъ стихѣвъ 94. псалма: „Прийдите возрадуемся Господеви“. — Повседневни антифоны выпечатани на отвѣтныхъ мѣстцяхъ Служебника берутся по всѣ дни цѣлого року, въ котри не суть указани святому на блаженнахъ пѣсни. (Ср. Типикъ Перемыскій зъ р. 1870 ст. 269.)

2. Изобразительни антифоны состоятъ такожь зъ Псалмѣвъ: именно першій изобразительный антифонъ изъ 103. псалма: „Благослови душе моя Господа,“ а другій изъ 145. псалма: „Хвали душе моя Господа“; першій зъ нихъ заключаеся пѣніемъ: „Слава и нынѣ“, а другій по „Слава и нынѣ“ имномъ „Едиnorodный Сыне.“ Тѣи антифоны называются изобразительными „понеже разомъ съ другими пѣснями церковными составляютъ особне богослуженіе, котре изображае, воплощеніе Сына божого, и отправаляея въ тѣи дни, коли не совершаеся літургія. Тое богослуженіе называеся Обѣдницею. Ведля устава (на наведенѣмъ мѣстци типика) берутся антифоны изобразительни „въ Недѣли въ весь годъ и

*) У насъ есть звычай, що священникъ выйшовшій на малый входъ дае цѣловати евангеліе вѣрнымъ.

въ Владычни и Богородични праздники, въ нихже нѣсть антифоновъ (особныхъ). Также въ предпразднествахъ и попразднествахъ, и въ всю пятидесятницу, подобнѣ же и въ дни Святыхъ имущихъ бдѣніе и поіелей, входъ и славословіе великое“. У насъ однакожь вѣйшло въ уживанье, що по всѣ дни берутся антифоны повседневи, а въ Недѣли и Пятидесятницу антифоны Пасхи, т. е.: „Воскликните Господеви . . . Боже ущедрі ны . . .“, и особни антифоны великихъ праздникоу. Служебникъ (выданья Почаевского р. 1791 и Перемыского р. 1840.) каже при всѣхъ Недѣляхъ и дняхъ отъ Пасхи до Вознесенія выразно, що належитъ брати антифоны Пасцѣ; отъ Недѣли всѣхъ Святыхъ же не каже въ томъ взглядѣ ничего; *) но якъ вже сказано, въ Львовскоі церковній провинці береса во всѣ Недѣли антифоны Пасцѣ.

3. Подъ блаженнами разумѣются а) евангелски стихи о блаженствѣ (Мат. 5.) обѣщаніемъ отъ Господа за различни добродѣтели, а в) тѣи церковни пѣсни, (тропари) котри по поодинокихъ стихахъ евангельского зачала о блаженствѣ на літургій звыкли були спѣватися, и въ томъ послѣднѣмъ значенію звычайно уживаеся въ книгахъ церковныхъ ими „блаженна.“ Блаженни находятся выпечатани въ октоиху на каждый день каждого гласа; въ Миней и въ Трїодяхъ не ма блаженныхъ, и где берутся, заступаются тропарями пѣней канона. Выразы книгъ церковныхъ: „Блаженны Октоиха на осьмь“, або „Блаженны гласа на шесть“, або „Блаженны Праздника пѣснь 4-а на шесть“ и т. п. указуютъ одже, зъ отки и кѣлько маеся брати тропарей (пѣсней) поемыхъ со стихами зачала о блаженствахъ; н. пр. въ 17. день Сентября кажеся: „Блаженны праздника пѣснь 4-а на шесть“, т. е. до шѣсть стихѣвъ о блаженствахъ припѣваеся шесть тропарей четвертой пѣсни утренного канона на воздвиженіе честного креста. Въ прочѣмъ, ближе поясненье въ томъ взглядѣ належитъ до типика.

4. Антифоны празднични взяти суть зъ пророческихъ писемъ старого Завѣта, и всегда относятся до дотычного праздника. Особни антифоны маютъ слѣдуючи Праздники: Пасха, Вознесеніе, Сошествіе св. Духа, Праздникъ пресвятой Евхаристіи, Преображеніе, Воздвиженіе, Рождество Христово, Богоявленіе и Недѣля Цвѣтоносна. По каждомъ стиху первого антифона праздничного припѣваеся: „Молитвами Богородици Спасе спаси насъ“; по каждомъ стиху другого анти-

*) Есть одже очевидне противорѣчіе межн типикомъ и Служебникомъ, котре не може причинитися до однообразности въ совершанью богослуженія, и видится бути конечна потреба тоежь усунути, бо суть то книги находячися въ рукахъ каждого священника.

фона припѣваеся: „Спаси ны Сыне божій“, воскресий изъ мертвыхъ або рожейся отъ Дѣвы (и пр. соотвѣтно празднику) поюція ти, аллилуія, а по цѣлѣмъ другѣмъ антифонѣ: слава и нынѣ и едиnorodный Сыне. По каждомъ же стиху третьего антифона спѣваеся тропарь праздника. Также и мѣсто „прїидите поклонимся“ маютъ велики праздники „входное“ або входни стихи праздника, взяти изъ пророческихъ псалмѣвъ относячися до праздника.

Примѣчаніе II. О тропаряхъ и кондакахъ по входѣ. Передъ малымъ входомъ величаемо Іисуса Христа пѣснями взятими зъ пророческихъ писемъ старого Завѣта, и тымъ заявляемъ наше ожиданье на всенародне явленіе Христа Бога; но коли на входѣ узримо священника съ евангеліемъ, чимъ оно явленіе Христа представляеся, замовкаютъ старозавѣтні пророчества, т. е. антифоны, а на ихъ мѣстци спѣваются пѣсни относячися до дѣлъ нового Завѣта, и ними мы прославляемъ Господа, Пречисту Дѣву Марію або инныхъ Святыхъ. Тѣи пѣсни суть тропари и кондаки. Имя „тропарь“ означае коротку пѣснь, въ котрой оповѣдаеся о заслугахъ и терпѣнійхъ якого Святого, або о значенію припадаючого Праздника, и походитъ отъ греческого глагола *τρέπεω*, бо мае задачу слушателя взрушити, и до послѣдованья честнотъ празднику отвѣтныхъ наклонити. Кондакъ (отъ греч. *κοντος*, *parvus*, *brevis* — а зъ того *κοντάκιον* *breviculium*) есть коротка похвальна пѣснь въ честь Праздника або Святого. Кромѣ того спѣваеся тутъ звычайно такожъ богородичень, т. е. похвальна пѣснь Богородици, понеже по принятому въ греческоі Церкви звычайу мы при всѣхъ молитвахъ величаемъ Матерь божу и поручаемся еи могучому ходатайству.

Примѣчаніе III. О малѣмъ входѣ на Службѣ Архіерейскоі. Если Архіерей мае св. Літургію совершати, тогда одѣваются діаконъ съ прочими до ассисты надлежащими, берутъ жезль и мітру, дикірій и трикірій, кадилъницу съ лодкою на оніямъ, свячену воду съ кропиломъ, и подъ проводомъ крестоносца удаются до обитаища Архіерея, котрый одѣвшись въ мантию и мітру иде такъ торжественно провадженный при отголосѣ звонѣвъ до храма божого. При входовыхъ дверяхъ Церкви ожидае Архіерея все проче священство съ народомъ, и Архіерей вѣйшовши до Церкви отмавляе приписану въ Понтификалѣ молитву, благословить кадило, и діаконъ кадятъ го, при чѣмъ оденъ возглашае: „Да благословить тя Господь отъ Сіона, и узриши многая и благая Іерусалима во вся дни живота твоего, всегда. . .“, по чѣмъ хоръ спѣвае: „Буди имя Господне“, а Архіерей кроплячи свяченою водою Церковь и вѣрныхъ иде за проводяочими до Церкви, и стае передъ царскими дверми. Тутъ зная-

ши зъ себе мантию и мітру ѳтмавляє ѳтвѣтні молитви, а діакони одѣвають го во всѣ архіерейски ризы, пѳдчасъ чого оденъ діаконъ спѣває молитвы при одѣванію поодинокихъ ризъ. Потѳмъ Архіерей иде на свѳй престолъ, тамъ благословить время, и остае на престолѣ ажъ до скѳнченъя третого антїфона. Пѳдчасъ третого антїфона выходятъ всѣ сослужащи зъ олтаря, приходять до Архіерея одни правою, други лѣвою стороною и поклоняются ему. Діаконъ мовить: „Благослови Владыко св. входъ“, а Архіерей: „Благословенъ входъ...“, цѣлуе евангеліе, и по возгласѣ „Премудрость прости“, — т. е. возвѣщаеся премудрѳсть, дѣло божого смотрѣнія о чоловіцѣ; прости, т. е. уважайте прилѣжно, — бере трикирій въ праву а дикирій въ лѣву руку, и благословить на востокъ, западъ, полудне и сѣверъ, ѳтдае свѣчники, бере кадильницу и кадитъ св. престолъ зо всѣхъ сторонъ, а передъ нимъ идуть всѣ сослужителѣ и діакони спѣваючи: „Спаси ны Сыне божій...“ По третѳмъ обходѣ стае передъ св. Престоломъ на молитву Трисвятого.

§. 214.

Продовженъе. Молитва Трисвятого, Трисвятое, отходѣ къ горному сѣдалищу, прокіменъ, чтение Апостола и аллилуія, и евангеліе.

Малый входъ пригадавъ намъ живо пресвяту Тройцю явизшуся при всенароднѳмъ явленію Сына божого и крещенію въ рѣцѣ Jordанскѳй, для того теперь исповѣдуемъ св. Тройцю пѣніемъ ангелскои пѣсни „Святый Боже“ або Трисвятого, *) коли іерей по скѳнченію молитвы трисвятого возгласить: „Яко святъ еси Боже нашъ...“ **) По скѳнченію трисвятого, котре іерей на знакъ що „небесныя земнымъ сликоствують“ разомъ съ хоромъ (народомъ) ѳтмавляє, иде тойже къ горному сѣдалищу мовлячи молитву: „Благословенъ грядый...“, и тымъ представляе, що Іисусъ, котрый для нашего спасенія понижився „зракъ раба прїимъ“, и котрого въ рѣцѣ Jordанскѳй о крещеніе просячого видѣлисьмо, що той Іисусъ николи не опустилъ престолъ своен отеческои

*) На рождество Христово, Богоявленіе, въ субботу Лазареву, въ праздникъ Пасхи и всю свѣтлу Седмицю и на Сошествіе св. Духа спѣваеся мѣсто трисвятого „Елицы во Христа крестистеся“, на тую памятку, що въ давныхъ часахъ оглашени въ тін дни бували крещени и тымн словами привѣтствовани.

**) Ведля приписа Служебника іерей при словахъ „Нынѣ и присно“ обертаеся до народа и роспростирае руки вымавляючи тін слова, а діаконъ, если есть, кѳнчить: „И во вѣки вѣковъ“.

славы, и що всегда сидить во славѣ одесную Отца. *) Сидячи такъ на горнѳмъ сѣдалищи іерей представляе Христа въ его славѣ и силѣ, и въ имени Христа мовить по возгласѣ діаконъскѳмъ: „воньнимъ“ (т. е. уважаймо). „Миръ всѣмъ“ и додае „Премудрость воньнимъ“, т. е. уважаймо, бо Христосъ сидячий на престолѣ славы удѣляе намъ миръ и благословеніе, и се буде голоситися намъ наука его спасительна, слово премудрости божои. По тѳмъ возгласѣ спѣває хоръ припадающей прокіменъ, **) а потѳмъ чтець читае ѳтвѣтне дню або празднику або намѣренію зачало изъ посланій апостольскихъ. По скѳнченію Апостола іерей каже четцу „Миръ ти“ а діаконъ — або самъ іерей — додае премудрость воньнимъ. Хоръ теперь величае Бога пѣснію „аллилуія“, т. е. хвалите Господа. Аллилуія есть пѣснь въ прославленіе Господа явившогося на земли. По аллилуія находятъся стихи (оденъ або бѳльше), такъ якъ и по прокіменѣ, и они называютъся аллилуіаріи, або аллилуіи. Тіи стихи стоятъ въ такѳмъ ѳтношенію до евангелія або службы дня або праздника, якъ прокіменъ до Апостола, и якъ прокіменъ приготавлиае на чтеніе Апостола, такъ аллилуіаріи приготавлиають на евангелъске чтеніе. ***)

Пѳдчасъ пѣнія аллилуіи бере іерей — або діаконъ — кадильницу, кладе до неи ониміамъ, благословить го, и кадитъ престолъ и цѣлу Церковь, якъ зъ початку літургіи, а іерей молить Бога: „Возсияй въ сердцахъ нашихъ“, чтобы Богъ просвѣтивъ насъ нетлѣннымъ свѣтломъ своего благоразумія, чтобысьмо порозумѣли его свиту евангелску науку, и чтобы наповнивъ насъ страхомъ божимъ, чтобысьмо могли всѣ наши грѣховни склонности побѣдити, и ведля науки евангелія Христоваго для славы божои и нашего спасенія жити. По-

*) Походъ іерея къ горному Сѣдалищу означае такожъ ведля винныхъ вторый приходъ Спасителя на страшный Судъ.

**) Прокіменъ (*прокейменос* — напередѣ лежащий) называется стихъ зъ св. Письма взятый попереджающей чтеніе св. Письма, именно пареміи и Апостола, и служитъ за предисловіе до чтенія. Прокіменъ выражае або содержанье и силу послѣдующого чтенія або значенье догычного дня и праздника, и для того если прокіменъ выражае силу и содержанье Апостола, то называется „Прокіменъ Апостола“, если же ѳтносится до молитвы дня, называется „прокіменъ дне“. Каждый прокіменъ мае за собою стихъ, котрый есть продовженъемъ прокімена, и съ нимъ въ тѣснѳй звязи стонтъ, и такъ само якъ и самъ прокіменъ до припадающего чтенія або дня и праздника ѳтносится.

***) Въ велику Субботу не ма аллилуіи, но мѣсто того читаеся: „Воскресни Боже суди земли, яко ты наслѣдши во всѣхъ языцѣхъ.“ съ своими стихами.

окадженню Церкви вертає ієрей — або діаконъ — до св. олтаря, бере євангеліє, и ведля указа Служебника читає припадаюче зачало євангеліє, по котрого скінченню хоръ такъ якъ зъ початку євангелія співає: „Слава тебѣ Господи, слава тебѣ“. Чтеніє євангелія пригадує, якъ Ісусъ Христосъ самъ проповідавъ слово боже, представляє намъ одже Христа яко учителя. Чтеніє Апостола попереджає євангеліє чтенія, якобы на знакъ, що Ісусъ Христосъ всюди посылавъ передъ собою своихъ учениківъ, доки самъ удався на яке мѣстце для голошенья слова вѣчної правды. Кажене передъ євангеліємъ означає, що вѣрні соглашаються съ молитвою ієрея о просвѣщеніє душъ, и що и зъ ихъ сердець возноситься сердечна молитва до престола Христа сидячого одесную Отца, котрого наука намъ має голоситися.

По євангелію буває ведля принятого отъ давнихъ вѣківъ звичаю проповѣдь. О порядку, въ якѣмъ Апостоли и Євангелія въ протягу року читаються, сказано при осмотрѣ книгъ церковныхъ. (§. 196. 1., 2.)

§. 215.

Заключеніє літургій оглашенихъ. Ектенія сугубая и ектенія и молитва о оглашенихъ.

По євангелію слѣдує ектенія сугубая, въ котрій Церковь взыває вѣрныхъ, чтобы поучени словомъ євангелієской правды вознесли свои сердца ко Господу Богу и молилися о настоятеляхъ духовныхъ и мірскихъ и о всѣхъ людяхъ въ Церкви присутствующихъ и ожидающихъ божию милости, а потѣмъ, если ієрей має почастіє намѣреніє, додаються тутъ особни отвѣтні ектеніи. По скінченню сугубой ектеніи взыває ієрей — або діаконъ — до молитвы за оглашенихъ, чтобы Богъ поучивъ ихъ словомъ истинны, ихъ очемъ открьвъ євангелієску правду, и ихъ до своєї святой соборной апостольской Церкви присоединивъ, вкѣнъци же воззавши ихъ, чтобы свои головы передъ Господемъ приклонили, молятся тайно, чтобы Богъ пославый своего едиnorodного Сына для спасенія рода людского призрѣвъ на оглашенихъ, давъ имъ доступити благодать крещенія и причисливъ ихъ до своего избраного стада, до святой Церкви, и тую молитву заключає возгласомъ: „Да и ти съ нами славятъ“, чтобы и оглашени разомъ съ вѣрными славили и величали Бога въ Троици св. единого, Теперъ выходили оглашени зъ Церкви, до чого ихъ поминавъ діаконъ словами: „Елицы оглашеніи изыйдите, оглашенніи изыйдите, елицы оглашенніи изыйдите“,*) а оставали

*) Если суть два діаконы, то той возгласъ співають або такъ, що оденъ каже: „Елицы огл. . . изыйдите“, другій „оглашенніи изыйдите“, потѣмъ зновъ першій „елицы огл. . . изыйдите“, а другій проче до кѣнця.

въ Церкви тѣлько сами вѣрні, котрыхъ діаконъ взывавъ до дальшихъ молитвъ продовжаючи: „Елицы вѣрніи, паки и паки Господу помолимся“; и тымъ начинаєся Літургія вѣрныхъ.

Примѣчаніє. При службѣ архієрейскѣй замѣчательни отъ малого входа до кѣнця Літургій оглашенихъ слѣдующи точки. Архієрей удѣливши приписани въ понтификалѣ благословенія співає трисвятое, и по скінченню тогожъ отходитъ на горне мѣстце. Коли по євангелію діаконъ молятся о Папѣ, Архієрей благословитъ вѣрныхъ трикиріємъ, коли же діаконъ молятся о Императорѣ, Архієрей благословитъ народъ дикиріємъ, а коли діаконъ молятся о Архієрею, то тойже благословитъ народъ крестомъ.

III. Літургія вѣрныхъ.

§. 216.

Объемъ, составни части и символичне значеніє.

Літургія вѣрныхъ обнимає всѣ моленія Літургій св. Василя и св. Іоанна Зл. отъ первой молитвы вѣрныхъ ажъ до кѣнця Літургій. Въ Літургій вѣрныхъ розличаемъ пять головныхъ частей, ведля котрыхъ туюжъ пояснити будемо, именно: а) Предложеніє святыхъ дарѣвъ; в) цѣлованіє мира и символъ вѣры; г) приношеніє жертвы; д) причастіє; е) заамонна молитва и отпустъ. Тая часть Літургій продовжає описаніє туземского житія и дѣланья Ісуса Христа для нашего спасенія отъ его входа въ Іерусалимъ на вольную страсть и смерть ажъ до преславного на небеса вознесенія и одесную Отца сидѣнія.

§. 217.

А) Предложеніє честныхъ дарѣвъ.

Тая часть Літургій продовжаєся отъ возгласа діаконского „Елицы вѣрніи, паки и паки миромъ Господу помолимся“ ажъ до возгласа ієрейского „Щедротами едиnorodного Сына твоего . . .“, и въ ей составъ входятъ двѣ молитвы вѣрныхъ съ малыми ектеніями, молитва пѣсни херувімской або великого входа съ великимъ входомъ и молитва о предложенныхъ честныхъ дарахъ съ отвѣтною ектенією.

Коли оглашени возгласомъ діаконскимъ оставали воззавани Церковь опустити, распостирає ієрей зложеный на престолѣ илтонъ якобы на знакъ, що передъ вѣрою просвѣченными очами вѣрныхъ открьєся и совершится наибѣльше таинство отъ Ісуса Христа для нашего спасенія установлене и для того въ першѣй молитвѣ вѣрныхъ „Благодаримъ тя Го-

споди Боже силъ“ дякуе Богу, що сподобивъ насъ зновъ приступити до святого жертвенника, щобысьмо передъ нимъ молилися о нашихъ грѣхахъ и людскихъ невѣдѣніяхъ, и молился, щобы Богъ принявъ наши моленія и сотворивъ насъ достѣйными приносити ему безкровну жертву, и щобысьмо чистою совѣстію могли призывать его святе имя, котрому належится всяка слава, честь и поклоненіе, яко Богу въ Троици святѣй единому. А потѣмъ въ другѣй молитвѣ вѣрныхъ „Паки и многажды“ повтаряе іерей еще съ бѣльшимъ жаромъ ти сами прошенія, и молишь, щобы намъ Богъ давъ неоповинно и неосужденно причаститися святыхъ Таинъ, и сподобивъ насъ своего небесного Царства и заключае словословіемъ божой державы и силы. — Въ Літургіи св. Василя В. есть молитва о оглашенныхъ и обѣ молитвы вѣрныхъ зо взгляду на слова розлични, но ихъ змысль и содержанье есть таке саме, якъ и молитвы Літургіи св. Златоуста. — Діаконъ — або іерей — взывае пѣдчасъ тыхъ тайныхъ моленій ерейскихъ вѣрныхъ, щобы они „паки и паки миромъ Господу помолилися“, бо истинно, если мы при кождѣмъ моленію повинни бути въ мирѣ съ ближними, съ нашою совѣстію и съ Богомъ, то особливо необходимо потрібный есть намъ душевный миръ въ тѣй хвили, коли хочемо жертву Богу приносити (Мат. 5., 23., 24.), коли хочемо приготовлени въ проскомидіи святы дары на престолъ Бога вышнього зложити. По возгласѣ іерейскѣмъ: „Яко да подъ державою“,*) слѣдуе само предложенье або перенесенье приготовленныхъ св. дарѣвъ на престолъ.

По возгласѣ іерейскѣмъ хоръ спѣвае херувимску пѣснь: „Иже херувими тайно образующе, и животворящей Троици трисвятую пѣснь приносяще, всякую нынѣ житейскую отвержимъ печаль, яко да царя всѣхъ подемяющіи ангелскими невидимо дориносима чинми, аллилуіа, аллилуіа“, т. е. мы що таинственно представляемъ (изображаемъ) херувимѣвъ и животворящѣй Троици трисвятую пѣснь (с. е. пѣснь „аллилуіа“, котру св. Іоаннъ Евангелистъ въ откровенію (19., 4.) чувъ, якъ ен херувими на небѣ спѣвали) приносимо (спѣваемо), ѣтложѣмъ теперъ всяке житейске старанье (т. е. всяке старанье о дочасни рѣчи), щобысьмо могли пѣднати Царя всѣхъ (тварей, сотвореній), котрого ангельски чини невидимо дориносять (т. е. на копіяхъ несутъ**) алли-

*) Пѣдчасъ того возгласа обертаеся іерей при словахъ „Нынѣ а присно“ распостираючи руки до народа, на памятку, що ведля давной практики тогди отвиралн царски дверѣ.

**) Той выразъ есть ведля общого миѣнія зрѣванье взяте зъ римскихъ імператорскихъ часѣвъ, и мае такий змысль. Коли у Римлянъ новый імператоръ оставъ выбранный, ставляли го на

луіа. — Пѣснь херувимска напоминае вѣрныхъ, щобы они теперъ забули на всѣ свои житейски журбы и старанья, и цѣлу свою увагу звернули на велики таинства, котри передъ ними совершатися будутъ.

На тую велику хвилю приготовляеся и іерей молвлячи тайно молитву „Никтоже достоинъ“, въ котрѣй просить, щобы носимый на престолѣ херувимскѣмъ Господь Серафимѣвъ очистивъ душу и сердце его ѣтъ совѣсти лукавон, и удовливъ го предстати святѣй трапезѣ, и священнодѣйствовати святое и пречестное тѣло и кровь Господа, и сподобивъ го, щобы черезъ него грѣшного и недостойного раба Богу остали принесени святы дары. — Если есть діаконъ, то пѣдчасъ наведеной молитвы іерейской кадитъ престолъ, предложеніе и Церковь, якъ зъ початку Літургіи, если же не ма діакона, то самъ іерей тое робить, и тымъ способомъ дае выразъ сердечнымъ молитвамъ въ тѣмъ часѣ до неба возносимся, и якобы устеляе путь Господевн на вольную страсть и смерть приходячому, якъ колнсь дѣти еврейски ему въ Іерусалимъ входячому путь вѣтвами стелили.

По окаженью Церкви*) стае іерей — съ діаконѣмъ — передъ престоломъ, и мовить тримаючи кадильницу въ лѣвѣй руцѣ пѣснь херувимску три разы и по кождѣмъ разѣ знаменаячися знакомъ св. креста низко поклоняеся. Потѣмъ цѣлуе св. престолъ, и ѣтходитъ ко предложенію, где поклонившися мовить: „Боже милостивъ буди мнѣ грѣшному“, и бере въздухъ, котрымъ покрыти суть св. дары, и кладе го (ведля приписа нашего Служебника) на лѣве рамено діакона (або ведля принятого у насъ звычайо дае го одному діакону (пѣддіакону) въ обѣ руки, котрый го несе передъ собою, а на въздухъ лентіонъ, а дискосъ съ звѣздою дае діакону въ руки, а самъ бере чашу и выходитъ сѣверными дверми, и спѣвае: „Святѣйшаго, вселеньскаго Архіерея“ до кѣнця и вѣйшовши черезъ царски дверѣ до олтаря кладе чашу на распостертый илтонъ, потѣмъ бере ѣтъ діакона стоячого по правѣй сторонѣ дискосъ и кладе го ѣтъ лѣвон руки, т. е. ведля церковного змысла по правѣй сторонѣ чаши, потѣмъ бере зъ рукъ діакона въздухъ, и покрывае нимъ чашу и дискосъ, и кадитъ

великій щитъ (Schild), и войны (жовнѣры) двигали го на тѣмъ щитѣ копіями, и такъ го обносили помѣжъ всѣ легіоны, въ тѣмъ намѣренію, щобы всѣ ему належитый поклѣнъ ѣтдали и его яко імператора узнали. Пѣснь херувимска составлена вѣроятн св. Юстиномъ М. каже одже, що и Ангелы несутъ невидимо Царя Христа на щитахъ, що узмысловляе іерей — съ діаконѣмъ — несучи св. дары въ жертву принесени на дискосѣ помѣжъ вѣрныхъ народъ.

*) Пѣдчасъ котрого ѣтмавляе псаломъ „Помилуй мя Боже“.

предложені святи дары. — Если самъ іерей безъ діакона літургізае, то ведля принятого у насъ звычайо совершае великій входъ такъ: Прійшовши по херувімскій пѣсни до предложенія, кадитъ тоежь, кладе воздухъ съ лентіономъ на свое лѣве рамено, а дискось, на котрѣмъ стоить звѣзда, кладе на чашу, воздухокъ зъ чаши бере до рукъ подъ чашу, и такъ тримаючи чашу робить великій входъ. — Если суть діаконы або еще бѣльше священникѣвъ при соборній літургіи, то они всѣ идутъ передъ літургизающимъ, и спѣвають: „Всѣхъ васъ православныхъ христіанъ да помянетъ Господь Богъ въ царствіи своемъ всегда нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ“. — По великомъ входѣ кѣнчить хоръ херувімску пѣснь спѣваючи послѣдній ей уступъ: „Яко да Царя“, а священникъ зложивши и покривши дары мовить: „Благообразный Іосифъ“ и „Оублажи Господи . . . на олтарь твой телцы“. Великій входъ означае символично входъ Іисуса Христа на вольную страсть и смерть въ Іерусалимъ, а понеже Іисусъ Христось передъ своею смертію точно предсказавъ, що буде проданный и на муки ѳдданный, и що по своемъ распятію въ третій день воскресне, для того и Церковь подѣбно якъ въ проскомидіи описала при изображенію рожества Христоваго его смерть, описуе и тутъ при изображенію входа Спасителя на страсть и смерть обстоятельства, котри собудутся по его распятію, именно знятіе зъ креста и положеніе до гроба, коли мовить: Благообразный Іосифъ съ древа снемъ пречистое тѣло твое, плащаницею чистою обвивъ, и благоуханьи въ гробѣ новѣ закрывъ положи“.

Предложивши такъ святи дары молятъ іерей Бога словами псаломника (пс. 50.), чтобы они были Богу пріятни, которе прошеніе высказуе и въ слѣдующѣй ектеині: „Исполнимъ молитву нашу“ и въ молитвѣ предложенія: „Господи Боже вседержителю“, а высказавши въ дальшѣй ектеині смиренни прошенія о душевни добра въ противоположенію до першихъ ектеинъ, въ котрыхъ и о тѣлесни добра просивъ, заключае предложеніе честныхъ дарѣвъ возгласомъ: „Щедротами единокоряднаго твоего Сына“, т. е. удѣли намъ, просимо, всѣ тѣи душевни добра черезъ богати заслуги твоего единокоряднаго Сына, который насъ въ евангелію научивъ: „Елика аще просите у Отца моего въ имя мое, дасть вамъ“. Въ ектеині по великомъ входѣ мы молимо Бога о сами душевни добра, такъ: чтобы Богъ давъ намъ всѣ дни нашего житья совершенно, свято и безгрѣшно прожити, чтобы пѣславъ намъ ангела мира, вѣрнаго наставника и хранителя, чтобы простивъ намъ всѣ грѣхи наши, и чтобы давъ намъ тое, що для нашихъ душъ есть полезне, и чтобы давъ намъ прочи дни нашего житья въ мирѣ и покаянію прожити, чтобысьмо яко правдиви хри-

стіане померли, и непостыдно и мирно могли явитися на страшнѣмъ судѣ Христовѣмъ; — мы одже молимо Бога только о добра душевни, бо памятаемо на напѣмненіе пѣсни херувімской: „Всякую нынѣ житейскую отложимъ печаль“, и для того не о земски но о небесни добра Бога просимо.

Примѣчаніе I. Гденекуда есть звычай, що вѣрни на великій входъ клякають. Тое заказуе Синодъ Замостскій кажучи: „Заказуе святий Синодъ прикланати колѣна або голову, коли переносится хлѣбъ приношенія зъ жертвенника на престолъ въ часѣ великого входа; и приказуе парохамъ народъ о тѣмъ поучати, чтобы тойже не бувъ выставленный на небезпеченство идолопоклонства“. (Зас. III, тит. III, §. 4, ст. 90.)

Примѣчаніе II. При архіерейскѣй Службѣ освячае Архіерей передъ великимъ входомъ воду.

§. 218.

В) Цѣлованье мира и символъ вѣры.

Коли святи дары Богу въ жертву предложени остали, и коли вже сама безкровна жертва нового Завѣта совершится мае, обовязани вѣрни съ побѣльшеною ревностію и съ умноженнымъ жаромъ приготавлиются на маюче совершиться велике таинство, чтобы жертва тая, сама собою безконечной цѣны, и зо взгляду на вѣрныхъ Богу пріятна була. А понеже безъ вѣры не можна угодити Богу, вѣра же безъ любви есть мертва, якъ тѣло безъ души, для того вѣрни цѣлованье передъ приношеніемъ святой жертвы черезъ цѣлованье мира свою взаимну любовь и единодушно исповѣдуютъ вѣру. Яко знакъ той взаимной любви выражае іерей вѣрнымъ желанье мира словами: „Миръ всѣмъ“, на що хоръ въ имени вѣрныхъ ѳтповѣдае: „И духому твоему“, а потѣмъ іерей — або діаконъ — взывае вѣрныхъ, чтобы и виѣшнымъ знакомъ заявили собѣ взаимну любовь, возгласяючи: „Возлюбимъ другъ друга, да единомысліемъ исповѣмы“, хоръ же продовжаючи тое возванье діакона — або іерей — каже, кого маемо исповѣдати, спѣваючи: „Отца, Сына и святого Духа, Троицу единосущную и нераздѣльную“. Подчасъ пѣнія того іерей цѣлуе покрытіи воздухомъ святи дары, найперше надъ дискосомъ, потѣмъ надъ чашою, а наконецъ край святого престола передъ собою, и поминаючи приказъ евангельскій, що перша и важнѣйша есть любовь Бога, якъ любовь ближнього, заявляе при каждѣмъ цѣлованію свою любовь Бога мовлячи: „Возлюблю тя Господи крѣпосте моя, Господь утвержденіе мое и прибѣжище мое“. Если есть бѣльше служителей — при соборній Літургіи — то они по заявленію любви Бога заявляютъ и свою взаимну любовь цѣлуячися въ

рамена, при чомъ настоятель мовить: „Христосъ посреде насъ“, а сослужителѣ ѡтповѣдають: „Есть и будетъ“. Если суть діаконы, то они такъ само заявляютъ свою взаимну любовь.*)

По цѣлованью мира іерей — або діаконъ — возглашае: „Двери, двери, премудростію воньмимъ“, а хоръ спѣвае: „Вѣрую“.**)

Возгласъ діакона „двери, двери“ мавъ въ давныхъ часахъ такій змыслъ, що тыми словами діаконъ взывавъ стоячихъ при дверяхъ церковныхъ дверникѡвъ (осціаріѡвъ), щобы они добре стерегли входа (дверей) до Церкви, щобы никто невѣрный не вѡйшовъ до Церкви теперь, коли вѣрни исповѣдають свою вѣру, и коли мае совершитися свята жертва. Теперь же мають слова „двери, двери, такій змыслъ, що таинства нашої вѣры, очамъ невѣрныхъ утаени — въ святыхъ дарахъ воздухомъ покрытыхъ предображени — ѡткрываються передъ очима вѣрныхъ, — бо іерей двигаетъ воздухъ зъ святыхъ дарѡвъ — и для того напоминаетъ насъ іерей (або діаконъ) словами: „премудростію воньмимъ“, щобысмо цѣлу нашу увагу звернули на тое, що намъ представляется въ символѣ вѣры, котрый теперь исповѣдати маемъ. — По тѡмъ возгласѣ двигаетъ іерей воздухъ обома руками и держитъ го надъ святыми дарами мовлячи тайно символъ вѣры. Тымъ що іерей тримаетъ воздухъ межи своими очима и предложеными святыми дарами заявляетъ, що мы исповѣдаючи нашу вѣру, сильно и непоколебима стоимо въ святѡй вѣрѣ, и вѣруемъ всѣ таинства, хотяи они нашимъ змысловымъ очамъ суть закрыты и непонятны. — По скѡнченью символа іерей двигаетъ воздухъ три разы, и воздаючи словами ангельскими пресвятѡй Троицы, котрой вѣронсповѣданье зложивъ, честь и славу молячи ея о милѡсть, складаетъ воздухъ, цѣлуе го и кладетъ го на престолъ по правѡй сторонѣ.*)

*) Въ давныхъ вѣкахъ христіанства, коли вѣрни въ Церкви ведля полѡвъ ѡтдѣлено присутствовали, заявляли собѣ и они взаимну любовь общимъ цѣлованьемъ, но ѡтъ коли разомъ въ Церкви присутствуютъ, остало тое цѣлованье мира залишено.

**) Ведля нашего звичая выходитъ оденъ пѣвецъ на середину Церкви и тамъ спѣвае: „Вѣрую“.

***) При Службѣ архіерейскѡй цѣлуе Архіерей святы дары на означеныхъ мѣстцахъ, сослужителѣ цѣлуютъ го въ рамено и въ руку, а потѡмъ Архіерей прикланяетъ голову, и два сослужителѣ тримають надъ его головою воздухъ ажъ до скѡнченья символа.

§. 219.

Г) Приношенье жертвы.

Черезъ цѣлованье мира и исповѣданье вѣры приготовилися вѣрни на присутствованье приношенью безкровной жертвы, бо они возбудили въ своихъ душахъ живу вѣру, т. е. вѣру получену съ любовію Бога и ближнього; для того теперь уважаетъ ихъ свята Мати Церковь за достойныхъ присутствовать наибольшому таинству нашої святой вѣры, безкровной жертвѣ нового Завѣта, черезъ котру и они Богу честь и славу и благодареніе (евхаристію) воздавати и участниками крестной жертвы Христовой статися мають. Щобы вѣрныхъ на предстоячу важну хвилю еще бѡльше уважными зрѡбити, возглашае іерей — або діаконъ — „Станѣмъ, добрѣ, станѣмъ со страхомъ, воньмимъ, святое возношеніе въ мирѣ приносити“, т. е. уважаймо, щобысьмо боговѣрно и со страхомъ божимъ могли святы дары Богу въ жертву приносити, — а хоръ въ имени народа ѡтповѣдае: „Милость мира, жертву хваленія“, т. е. народъ выражаетъ, що ѡнь знаетъ, въ чѡмъ тое возношеніе (тая жертва) состоитъ, именно що тая жертва есть плодомъ мира або примиренія съ Богомъ, и що есть жертвою воздающею Богу наибѡльшу хвалу. На тое молитъ іерей словами Апостола: „Благодать Господа . . .“, щобы благодать Бога въ Троици святой единого була съ вѣрными, и удерживала ихъ всегда въ тѡмъ спасительномъ расположенью, а вѣрни желаютъ іерею устами хора то само ѡтповѣдаючи: „И со духомъ твоимъ“.*)

По тѡмъ іерей, мовбы повтаряючи при зближенью святѣйшого дѣла напоминая херувимской пѣсни, щобысьмо ѡтложили всяки житейски старанья, возглашае: „Горѣ имѣимъ сердца“, т. е. вознесѣмъ наши сердца ѡтъ всего земского до горного, небесного, а хоръ ѡтповѣдае: „Имамы ко Господу“, т. е. мы вже вознесли наши сердца до Бога. Видячи такъ вѣрныхъ належито приготовленныхъ на празднованье наибѡльшого таинства взываетъ ихъ словами „Благодаримъ Господа“, щобы дяковали Богу за премноги его намъ удѣлены добродѣйства, на що хоръ въ имени вѣрныхъ ѡтповѣдае: „Достойно и праведно есть, поклонятися Отцу и Сыну и святому Духу, Троицѣ святѣй единосущнѣй и нераздѣлнѣй“, т. е. истинно, мы обовязани оказвати нашу вдячнѡсть, Богу въ Троици святѡй единому, котрый намъ всѣ тѣи благодѣянія удѣлити изволивъ: — а іерей точнѣйше и докладнѣйше высказуетъ въ тайнѡй молитвѣ „Достойно и праведно“ тѣи благодаренія, и дякуе Богу, що ѡнь „ѡтъ небытія въ бытіе насъ привелъ“, т. е.

*) Если есть діаконъ, то по возгласѣ „Станѣмъ“ входитъ до олтаря.

насъ сотворивъ, (Богъ Отець) „и отпадшихъ возставилъ“, т. е. откупивъ (Сынъ божій) и „не отступилъ насъ“, т. е. пославъ намъ святого Духа, котрый есть всегда съ нами. За всѣ тѣи намъ вѣдоми и невѣдоми, явлени и неявиени благодарѣнія и за тую службу (жертву) благодаритъ іерей Бога, и молить го, щобы благоволивъ еи пріяти, хотяи ему предстоятъ силы ангельски, котри его славу непрестанно голосятъ спѣваючи: „Святъ, святъ, святъ, Господь Саваоѡвъ, исполнь небо и земля славы твоея, осанна во вышнихъ“. При словахъ: „Побѣдную пѣснь...“ бере іерей — а если есть діаконъ, то тойже — звѣзду, и изображае нею на дискосѣ образъ святого креста, на знакъ, що зближаея воспоминаніе крестной смерти Христовой, и поцѣловавши звѣзду кладе еи на престолѣ; а хоръ спѣвае пѣснь ангельску „Святъ“ доповняючи еи словами: „Благословенъ грядый во имя Господне, осанна во вышнихъ“, котрыми дѣти еврейски витали Христа при входѣ на вольную страсть и смерть въ Іерусалимъ.

Коли хоръ спѣвае ангельску пѣснь, отнавляе іерей намѣреніе на проskomидіи повзятѣ, що по установленью Христа хоче предлежащій хлѣбъ въ тѣло а предлежаще вино въ кровь Христову освятити, такожь въ гадкахъ повтаряе, за кого и за яку потребу хоче тую жертву совершити, и возбудивши въ собѣ совершенный жаль и совокупивши всѣ свои змыслы продовжае попередну тайну молитву, кажучи: „Съ сими и мы блаженными силами“, т. е. съ тыми ангельскими силами, котри Тобѣ всегда предстоятъ и Твою славу воспѣвають, и мы воспѣваемъ Ти Владыко: Яко святъ еси и пресвятъ Ты, и едиnorodный Твой Сынъ и Духъ Твой святой, и великолѣпна слава Твоя (Боже Отче), котрый есь міръ (родъ людскій), такъ полюбивъ, щось давъ Сына Твоего едиnorodного, щобы (черезъ его пониженъе и крестну смерть) всякъ вѣруй въ него (каждый чоловікъ, котрый го исповѣдуе) не погибъ, но осягнувъ жизнь вѣчну; котрый то Твѡй Сынъ едиnorodный понижився и прійшовъ на свѣтъ, и (все о насъ смотреніе исполнивъ) сполнивши всё, що ведля Твоихъ отвѣчныхъ совѣтѡвъ для нашего спасенія сповне не мати було, въ тую нѡчь, коли мавъ бути проданный за насъ, або властиво коли самъ себе за наше спасеніе давъ, взявъ хлѣбъ до своихъ святыхъ, пречистыхъ и непорочныхъ рукъ, воздавъ благодареніе, и „благословивъ, освятивъ и преломивъ“ (хлѣбъ), давъ своимъ ученикомъ и апостоламъ мовлячи: „Пріймите, ядите, сіе есть тѣло мое, еже за вы ломимое во оставленіе грѣховъ“, такожде и чашу по вечери глаголя: Пійте отъ нея вси, сія есть кровь моя новаго Завѣта, яже за вы и за многи изливаемая во оставленіе грѣховъ“. Коли іерей мае вымавлати слова: „Пріемъ хлѣбъ во святяя своя и пречистяя и непорочныя руки“ бере дискосъ въ руки и двигаетъ го не

много, и кажучи „благодаривъ“ прикланяе голову, а вымавлючи слова: „благословивъ, освятивъ, преломивъ“ при кождѡмъ зъ нихъ знаменае хлѣбъ знакомъ креста святого, и сказавши еще тихимъ голосомъ: „даде святымъ своимъ ученикомъ и апостоломъ рекъ“, съ всякою увагою и набожностію голосно каже слова освящаючи: „Пріймите, ядите...“, черезъ котри по воли и установленью божому хлѣбъ пресуществляеся въ тѣло Христово. По выголошенью тыхъ слѡвъ хоръ отповѣдае „аминь“, а іерей поклоняея глубоко пресвятому тѣлу Христовому, открывае потѡмъ чашу, бере еи до руки, благословить разъ мовлячи: „Также и чашу по вечери глаголя“, и нахиливши чашу къ собѣ, дивится до неи и выголошуе слова освящаючи: „Пійте отъ нея вси...“, черезъ котри вино по воли и установленью божому пересуществляеся въ кровь Христову, потѡмъ поклоняеся пресвятой крови Христовой, а нарѡдъ зновъ отповѣдае „аминь“. Коли хоръ еще спѣвае „аминь“, мовить іерей тихимъ голосомъ: „Поминающе убо сію спасительную заповѣдь, (котору Іисусъ Христосъ давъ намъ при тайной вечери словами: „Сія творите въ мое воспоминаніе“) и вся яже о насъ бывшиа: (т. е. и споминаючи всё, що Сынъ божій для нашего спасенія здѣлавъ именно) крестъ, гробъ, тридневное воскресеніе, на небеса возшествіе, второе и славное паки пришествіе“, а потѡмъ складае руки крестообразно, и до правои руки бере дискосъ а до лѣвои чашу, подноситъ обое и голосно каже: „Твоя (т. е. твои дары) отъ твоихъ (т. е. отъ твоихъ рабѡвъ) тебѣ приносимъ о всѣхъ (т. е. о всѣхъ людяхъ) и за вся“ (т. е. за всѣ благодарѣнія) а хоръ доповняе: Тебе поемъ, тебе благословимъ, тебѣ благодаримъ Господи, и молимъ ти ся Боже нашъ.*) Потѡмъ ставляе іерей дискосъ и чашу съ тѣломъ и кровію Іисуса Христа на престолѣ, и покрывае чашу малымъ воздушкомъ. — Въ Літургіи св. Василия В. заходятъ тутъ гдеяки розличія, но не въ самѡй рѣчи, только въ словахъ. Такъ суть обширѣйши молитвы по „Благодаримъ Господа“ и по „Святъ“, но ихъ содержанъе есть то само; кромѣ того разомъ съ словами освящающими спѣвае іерей и попереджаючи слова: „Даде святымъ своимъ ученикомъ и

* Подчасъ пѣній ангельской пѣсни „Святъ“, яко и по выголошенью слѡвъ освящающихъ и возгласа „Твоя отъ твоихъ“ слуга церковный звонитъ малыми звѡнками, а нарѡдъ упадае на колѣна и въ тѡмъ положенью тѣла отдае поклонъ Христу Богу, котрый подъ видами хлѣба и вина прійшовъ намъ въ снѣдъ датися. — Если суть діаконы, то ведля нашего звычайя они подносятъ при словахъ „Твоя отъ твоихъ“ дискосъ и чашу, такъ що дискосъ всегда есть по правѡй сторонѣ и зъ верху. При тѡмъ діаконы складають прави руки крестообразно.

апостоломъ рекъ“, котри въ Літургіи св. Златоуста тихимъ голосомъ вымавляе; — дальше чашу такожь три разы благословить, а по пресуществленью вина въ кровь Христову различїше згадуе за приказъ Спасителя: „Сіе творите въ мое воспоминаніе“.

Такъ одже остала безкровна жертва нового Завѣта Богу Отцу принесена, хлѣбъ и вино остали черезъ выголошене надъ ними слѣвъ Христовыхъ: „Сіе есть тѣло мое“ и „Сіа есть кровь моя“ въ истинне тѣло и истинну кровь Христову пресуществлены, и черезъ ѳтдѣльне освячене святыхъ дарѣвъ (представляюще роздѣлене крови ѳтъ тѣла) и ихъ крестообразне пѣднесене смерть Христа на крестѣ изображена. Теперь іерей возноситъ руки и молится въ молитвѣ: „Еще приносимъ тебѣ словесную сію“ (а въ Літургіи св. Василия В. „Сего ради Владыко пресвятый“), щобы Богъ низпославъ на насъ своего святого Духа, и сподобивъ насъ статься участниками благодатей смертію Христовою намъ заслуженыхъ. Отмовивши молитву: „Еще приносимъ“, мовить три разы тихимъ голосомъ: „Господи, иже пресвятаго твоего Духа“ съ стихами, и по кождѣмъ разѣ низко поклоняся, а потѣмъ благословить освяченый хлѣбъ мовлячи: „И сотвори хлѣбъ убо сей честное тѣло Христа твоего“, посѣмъ освячене вино: „А еже въ чаши сей, честную кровь Христа твоего“, наконецъ обое мовлячи: „Преложивъ Духомъ твоимъ святымъ“, и поклонившия глубоко продовжае зачату молитву мовлячи дальше: „Якоже быти причащающимся въ трезвѣніе души, въ оставленіе грѣховъ, въ пріобщеніе святаго твоего Духа, въ исполненіе царства небснаго, въ державеніе еже къ Богу, не въ судъ или въ осужденіе“. Поручивши божїей благодати всѣхъ вѣрныхъ поминае іерей и прочныхъ членѣвъ Церкви Христовой, именно найперше Святыхъ мовлячи тайно: „Еще приносимъ Ти словесную сію службу о иже въ вѣрѣ усопшихъ Праотцѣхъ, Отцѣхъ, Патріарсѣхъ, Пророцѣхъ, Апостолѣхъ, Проповѣдницѣхъ, Евангелистѣхъ, Мученицѣхъ, Исповѣдницѣхъ, Воздержницѣхъ, и о всякомъ душѣ праведнѣмъ, въ вѣрѣ скончавшемся“, почѣмъ кадитъ святой престолъ и голосно продовжаючи поминаніе Святыхъ каже: „Изряднѣ (особливо) о пресвятѣй, пречистѣй, пребогословеннѣй, славнѣй Владычицѣ нашей Богородицѣ и приснодѣвѣ Маріи“, — на що хоръ спѣвае: „Достойно есть“,*) а діаконъ если есть, кадитъ престолъ кресто-

*) Мѣсто достойно береса въ велики праздники ірмосъ девятой пѣсни, съ припѣвомъ праздничнымъ, и тое называеся „задостойникъ“ (т. е. за-мѣсто-достойника). Въ великѣмъ постѣ береса на Літургіи св. Василия Богородиченъ 8 гл. „О тебѣ радуется“.

образно — іерей же роспростерши руки такъ якъ и передше продовжае поминанія Святыхъ дальше мовлячи тихимъ голосомъ: „Святаго Іоанна Пророка Предтечи и Крестителя,*) святыхъ, славныхъ и всехвальныхъ Апостолъ, святаго (имя-рекъ), егоже и память совершаемъ и всѣхъ святыхъ Твоихъ, ихже молитвами посѣти насъ Боже“, т. е. приносимо Ти Боже тую словесну службу о всѣхъ Святыхъ, мовлячи Тя, щобысь молитвъ ихъ ради привѣннѣвъ намъ плоды сей службы, безкровной жертвы. — Воззавши Святыхъ о ихъ ходатайство поминае іерей всѣхъ въ надеждѣ воскресенія усопшихъ, при чѣмъ совокупляе руки, а потѣмъ роспростираючи ихъ поминае живыхъ, и для нихъ о милѣстѣ и помиловане просить; особливо же поминае найвысшихъ церковныхъ Настоятелей, возглашаючи: „Въ первыхъ помяни Господи святѣйшаго вселенскаго Архіерея (имя) Папу Римского, пресвященнаго Архіепископа нашего Митрополита киръ (имя), боголюбиваго Епископа нашего киръ (имя): ихже даруй. . . истинны“, на що хоръ отвѣчае: „И всѣхъ и вся“.

Тутъ іерей поминае живыхъ, котрымъ плоды приносимо жертвы особливо привѣннѣти жалае, и зложивши руки ѳтмавляе дальшій рядъ поминаній мовлячи тайно: „Помяни Господи градъ сей (весь сію) . . . и на всѣхъ насъ милости твоя низпосли“, и заключае поминанія возгласомъ: „И даждъ намъ, (т. е. всѣмъ, котри въ Церкви присутствуютъ, и котри були поминани) единѣми усты и единѣмъ сердцемъ славити и воспѣвати пречестное и великолѣпное имя твое“; и заключаючи всѣ тїи молитвы просить Бога словами: „И да будутъ милости“, щобы милосердіе Спаса нашего Іисуса Христа, котре въ его крестнѣй смерти совершеннымъ способомъ показалося, и котрому мы сами себе и всѣхъ и вся поручили, було всегда съ нами.

Тымъ заключаеся такожь найважнѣйша часть и средоточіе св. Літургіи, т. е. Приношене жертвы, а теперь слѣдуе приготовлене до св. Причастія и само Причастіе.

Примѣчаніе I. При Службѣ архіерейскѣй бере Архіерей при возгласѣ „Благодать“ трикирій и дикирій, и обернѣнный до народа крестообразно благословить; при словахъ: „Горѣ имѣтимъ“ осѣняе южну сторону, а при словахъ „Благодаримъ Господа“ осѣняе сѣверну сторону и потѣм ѳтдае трикирій и дикирій.

Примѣчаніе II. О словахъ освящающихъ и призыванію св. Духа (epiclesis).

Хотя росправа о тѣмъ предметѣ належитъ до догматики, то однакожь для еи великой важности не ѳтъ рѣчи буде тутъ

*) Въ давныхъ выданьяхъ есть отвѣтнѣше до текста читанье: „О святѣмъ Іоаннѣ . . .“.

въ короткости тымъ предметомъ заняться, тымъ бѣльше, що наше поясненіе літургій тѣлько тогда буде точне и зрозумѣле, если догмать о словахъ освящающихъ буде въ належитѣмъ свѣтлѣ поставленый. Мы вѣруемъ и исповѣдуемъ, що хлѣбъ и вино остаются пересуществлены (преложени) въ истинне, вещественне и существенне тѣло и кровь Иисуса Христа черезъ вымовленіе надъ ними устами священника тыхъ слѣвъ, (именно: „Сіе есть тѣло мое“ надъ хлѣбомъ, а „Сіа есть кровь моя“ надъ виномъ), котрыми Иисусъ Христосъ на тайнѣи вечери святѣйшу Евхаристію установивъ. Призваніе святого Духа одже, котре въ восточныхъ літургіяхъ по словахъ освящающихъ приходитъ, не ѳтносится, якъ за Николаемъ Кавасиліемъ утверждаютъ приверженцѣ восточного роскола, до содѣланья або упрошенья присутствія (вещественного и истинного) тѣла Христоваго, но до обявленья содѣланого вже вещественного присутствія, и до упрошенья спасительныхъ плодѣвъ того присутствія для мистичного тѣла Христоваго, т. е. для Церкви; — або: тымъ призываніемъ святого Духа (ѳтъ слѣвъ: „И просимъ и молимъ и милися дѣемъ...“ ажъ до „Преложивъ Духомъ твоимъ святымъ“) не молится іерей о тое, чтобы предложени святы дары остались въ тѣло и кровь І. Христа преложени, бо тое вже сталося произнесеніемъ освящающихъ слѣвъ Христовыхъ „Сіе есть тѣло мое“ и „Сіа есть кровь моя“: но ѳтъ молить Бога, чтобы ѳтъ силою св. Духа показавъ плоды сего вже содѣланого вещественного и существенного истинного присутствія тѣла и крови Христа на всѣхъ членахъ своей святой Церкви.— Що истинно такъ рѣчь маеся, показуеся зъ слѣдующихъ:

I. Въ исторіи евангелскѣи, якъ ен у трехъ евангелистѣвъ (Матѣея, Марка и Луки) и Апостола Павла читаемъ, не находится ничъ, зъ чого бысьмо могли догадоватися, що Иисусъ Христосъ вещественне присутствіе своего тѣла и своей крови инымъ способомъ содѣлавъ, якъ тыми самими ѳтъ згаданныхъ святыхъ писателей наведенными словами, котре тое присутствіе означаютъ. Що бѣльше, изъ способа оповѣданья тыхъ чотырохъ писателей ясно слѣдуе, що они хотѣли о установленію св. Евхаристіи точно всѣ оповѣсти, и ничъ не залишити зъ того, що Христосъ для означенья и содѣланья вещественного присутствія казавъ або дѣлавъ. Но кромѣ слѣвъ установленья они не оповѣдаютъ ничъ бѣльше, що бы Христосъ тогда говорилъ, або дѣлавъ для означенья вещественного присутствія своего тѣла и своей крови; для того не пѣдлежитъ ніякому сомнѣнію, що Иисусъ Христосъ тыми самими словами не тѣлько означивъ, но и содѣлавъ существенне и вещественне присутствіе своего тѣла и своей крови пѣдъ видами хлѣба и вина. — Тую правду подтверждаетъ преданіе церковне, бо кѣлько разъ св. Отцы зачавши

ѳтъ св. Юстина о установленію св. Евхаристіи говорятъ, всегда поединчо и постоянно наводятъ тѣлько тѣи слова и дѣла, о котрыхъ згадани чотыри св. писателѣ оповѣдаютъ.

Христосъ установивъ одже и содѣлавъ св. Евхаристію словами: „Сіе есть тѣло мое“ „Сіа есть кровь моя“; а понеже ѳтъ Апостоламъ словами: „Сіе творите въ мое воспоминаніе“ (Лук. 22, 19, I. Кор. 11., 26.), приказавъ то само, що дѣлавъ, т. е. тую саму рѣчь и тыми самими словами дѣлати (творити), для того суть слова освящаючи тѣи, котри Христосъ на тайной вечери при установленію св. Евхаристіи вырѣкъ, або: хлѣбъ и вино пересуществляеся въ літургіи въ истинне вещественне и существенне тѣло и въ истинну, вещественну и существенну кровь Христа тогда, коли іерей въ имени Христа пѣдчасъ літургій тѣи слова Христови надъ хлѣбомъ и виномъ произнесе.

Совершенно про тое ложна есть наука восточныхъ роскольникѣвъ, котри утверждаютъ, що хлѣбъ и вино остаются пересуществлены ажъ тогда, коли іерей надъ хлѣбомъ каже: „И сотвори хлѣбъ убо сей честное тѣло Христа твоего“, а надъ чашею: „А еже въ чаши сей честную кровь Христа твоего“, а потѣмъ надъ обома: „Преложивъ я Духомъ твоимъ святымъ“. Ложне есть такожь мнѣніе гдѣко трыхъ католическихъ богословѣвъ (якъ le Brun, Renaudot, Tütté), котри думали, що восточни літургій не можна иначе пояснити якъ такъ, если ся прійме, що освященіе дѣеся не черезъ сами слова евангельски, но черезъ тѣнажъ разомъ съ послѣдующимъ возваніемъ св. Духа, и що тое мнѣніе може католическѣи богословъ свободно боронити, понеже, кажутъ, на Соборѣ Флорентійскѣмъ бувъ вправдѣ той спорный вопросъ порушенный, однакожь ничъ не було въ тѣмъ взглядѣ рѣшено, и Соборъ согласился на тое, чтобы въ декретѣ соединенія (уніи) за той вопросъ не згадовати. Но то не правда. Бо акты Собора флорентійского доказуютъ, що П. Евгений IV. и Отцѣ Собора вымагали, чтобы тое исповѣданье (о словахъ освящающихъ) було въ декретѣ соединенія выразно наведено, и безъ того нехотѣли той декретъ пѣдписать; но коли Греки заявили, що они въ самѣи рѣчи соглашаются съ Латинниками, но думаютъ, що таке выразие отверженіе противного мнѣнія було бы для нихъ понижающе, бо могло бы выдаватися, яко бы они до теперъ св. Евхаристію не належито справовали, согласився Папа на опущеніе той точки въ декретѣ соединенія, но пѣдъ условіемъ, що Греки на Соборѣ торжественно заявляютъ, що въ тѣмъ взглядѣ соглашаются съ наукою римской Церкви. И истинно тое исповѣданье зложивъ Виссаріонъ на общѣмъ собранію въ притомности всѣхъ греческихъ и латинскихъ Епископѣвъ, „въ своѣмъ и иныхъ Отцѣвъ восточной Церкви представителей имени, всенародно (публично), пѣднесенымъ и зрозумѣлымъ голосомъ“. (Mansi, Conc. Flor.)

II. Но якъ можна погодити слова призыванія св.

Духа съ тымъ, що слова освящаючи суть слова Христа? Наведеній науцѣ (що слова освящаючи суть: „Сіе есть тѣло..“) здаєся спротивлятися слѣдуюче по словахъ освящающихъ ѡтъ Иисуса Христа установленыхъ возваніе святого Духа, котре есть въ літургій св. Златоуста такє: „И просимъ и молимъ и мѣлимъ дѣемъ: низпосли Духа твоего святаго на ны и на подлежащія дары сія“, а въ літургій св. Василя В.: „Молимсяи тебе призываемъ, святе святыхъ, благоволеніемъ твоея благодати, прійти Духу твоему святому на ны, и на подлежащія дары сія, благословити я и освятити и показати“. Но тое противорѣчіе есть тѣлько поверховне, въ самѣй рѣчи же го не ма. Бо если ведля согласной науки цѣлои христіанской старожитности пересушествленіе хлѣба и вина дѣеся черезъ слова Христови: „Сіе есть тѣло мое“ и „Сія есть кровь моя“, змысль послѣдуючої молитвы (epiclesis) не може бути инный, якъ щобы докладнѣйше остало обявлено тое, що вже черезъ слова Христови остало содѣлане, и щобы тое що въ собѣ вже совершено (т. е. пересуществлене) есть, було намъ спасительне. Той змысль легко буде порозумѣти, если узгляднимо звязъ тыхъ молитвъ съ словами Христа, котри суть освящающими. Цѣла тая часть літургій, котру мы приношеніе (*ἀνάφορα*) называемъ, уважаєся яко одно дѣло жертвенне; и для того треба всѣ обряды при совершенію святой жертвы Церковію приписани, чи они въ словахъ, чи въ рѣчахъ, чи въ певныхъ дѣлахъ состоятъ, уважати въ звязи и въ соединенію съ тымъ, що ведля установленья Христа есть суще (essentiale); для того належитъ всѣ обряды и всѣ молитвы приходячи въ приношенію относити до самого освященья, котре дѣеся словами Христовыми. Дальше цѣль всѣхъ обрядѡвъ и слѡвъ, котри Церковь при справованію святыхъ Таинъ, именно св. Евхаристіи установила, есть особливо двояка: перше, щобы самарѣчь котра дѣеся остала точнѣйше представлена и отвѣтно ей достойности и внѣшно украшена и почтена, а друге, щобы черезъ тое въ душахъ вѣрныхъ остало возбуждене и скрѣплене отвѣтне расположенъе и побожнѡсть для отданья Богу довшной чести и для осягненья бѡльшихъ благодатей. Если тое застосуемо до нашего предмета, то побачимо:

а) Що тѣи призванія св. Духа, щобы подлежащія дары освятитъ и преложивъ въ честное тѣло и честную кровь Христову точнѣйше и яснѣйше представляютъ тое, що черезъ освящаючи слова Христа остало содѣлане. Бо значенъе того призванія має, якъ каже Виссаріонъ, ѡтноситися не до часу, коли ся го вымавляє, но до часу, за котрый ся го каже; а тое призваніе кажеся за часъ, коли преложеніе истинно дѣеся, т. е. за часъ, коли іерей вымавляє слова: „Сіе есть тѣло мое“ и „Сія есть кровь моя“, съ котрыми то словами се призваніе становитъ одну цѣлѡсть. Бо дѣйствіе

св. Духа въ словахъ освящающихъ не есть постепенне ани частне, но одноразове, представленъе же того дѣйствія въ молитвахъ и словахъ не може статися на разъ но постепенно; если одже найперше дѣеся пересуществленіе черезъ слова освящаючи, а потѡмъ ажъ призываєся св. Духа, щобы тое пересуществленіе (преложеніе) содѣлавъ, то тая молитва яко часть одного дѣла жертвенного має ѡтноситися до самон хвилѣ преложенія; и такъ тое призваніе не есть що инне, якъ точнѣйше представленъе самого преложенія содѣланого словами Христа. (Bessarion, de sacr. Eucharistiae, et quibus verbis Christi corpus conficiatur, in Migne, Patrologiae graec. tom. 161., col. 494 ss. Paris 1866.)

в) О скѡлько же тое призваніе св. Духа ѡтносится до часу, коли ся го каже, т. е. по содѣланѡмъ пересуществленію, не має такъ розумѣтися, щобы тогди еще сталося пересуществленъе, но щобы хлѣбъ пересуществленый т. е. тѣло Христово, и вино пресуществлене, т. е. кровь Христова, були вѣрнымъ во спасеніе, щобы вѣрни сталиси участниками благодатей черезъ крестну смерть Христову, котра ѡтдѣльнымъ освященъемъ хлѣба и вина представляєся, заслуженыхъ; и для того іерей дальше молится о тѣи благодати мовлячи въ літургій св. Златоуста: „Якоже быти причащающимся въ трезвѣніе души...“ а въ літургій св. Василя: „Насъ же всѣхъ единого хлѣба и чаши причащающихъ...“.

Такъ розумѣли и поясняли гречески Епископы на Соборѣ Флорентійскѡмъ призываніе св. Духа опираючися при тѡмъ на свѣдоцтвахъ давныхъ св. Отцѣвъ, особливо св. Іоанна Златоуста, „намъ, якъ каже Виссаріонъ, наибѡльше знаемого“, и тую вѣру торжественно заявивъ на соборѣ Флорентійскѡмъ Виссаріонъ въ имени восточной Церкви, межѣ котрой заступниками бувъ такожъ Митрополитъ Кіевскій пѡзнѣйше кардиналъ Исидоръ. (О тѡмъ предметѣ отлично и обширно пише Виссаріонъ въ дѣлци высше наведенѡмъ). — Виссаріонъ (въ дѣлѣ наведенѡмъ) опровергнувши мнѣніе, якобы преложеніе дѣялося черезъ призваніе св. Духа, кромѣ инныхъ и тымъ, що слова того призванія въ кождѡй літургій суть инни, а „форма Тайны довшна бути незмѣняема“, потѡмъ подѡбно, якъ высше наведено, поясняє призваніе св. Духа. Тое поясненъе похваляє и писатель греческій (несоединенный) Георгій Корезій, котрый каже: „Sane condemnatur novitas sententiarum, quas induxit in Ecclesiam Nicolaus Cabasilas consecrationem sacrorum donorum precibus tribuens, quod neque ss. Patrum aliquis unquam dixit, neque ullus canon disposuit, neque consonum est fidei Ecclesiae, quae per preces implorat adventum Spiritus sancti non simpliciter, ut faciat panem corpus et quod est in calice, sanguinem; sed ut fiat nobis ad fructum“. (Cf. Franzelin, tractatus de ss. Eucharistiae sacr. et sacrificio. Romae 1873, pag 74 ss.)

§. 220.

Д) Причастіє.

Коли хлѣбъ и вино черезъ выголошенъ надъ ними словъ Христовыхъ въ правдиве тѣло и правдиву кровь Христову остави преложени, приготавлиа насъ Церковь на причащеніє святымъ божественнымъ, безсмертнымъ и животворящимъ Тайнамъ Христовымъ; слѣдує одже четверта часть літургій вѣрныхъ, котра называєся Причастіє, и тая часть продовжаєся ѓтъ: „Вся святія помянуше“ ажъ до возгласа: „Яко ты еси освященіє наше“.

Іерей (або діаконъ) зачинає совершивши всѣ поминанія ектенію; „Вся святія помянуше паки и паки миромъ Господу помолимся“; а потѣмъ молится о принесенныхъ и освященныхъ честныхъ дарахъ, щобы они остави намъ преподани зъ ласки всемогущаго Бога, дальше щобы Богъ, котрый ти дари принявъ на небесный свѣй жертвенникъ, удѣливъ намъ благодать св. Духа и избавивъ насъ ѓтъ всякой скорби, гнѣва и нужды; потѣмъ прикланяє голову и мовить тихимъ голосомъ молитву: „Тебѣ предлагаемъ животъ нашъ весь, и надежду Владыко челоуколюбче, и просимъ, и молимъ и милиа дѣемъ (*ixeteboromyn* — *obsecramus* — колѣна приклонивши просимъ) сподоби насъ (дай намъ) причаститися небесныхъ твоихъ и страшныхъ таинъ, сея священныа и духовныа трапезы, съ чистою совѣстію, во оставленіє грѣховъ (*ad remissionem peccatorum* — *zur Verzeihung der Sünden*), въ прощеніє согрѣшеній (*veniam delictorum* — *zum Nachlaß der Vergehen*), въ общеніє Духа святого, въ наслаждіє царствія небеснаго, въ дерзновеніє (*fiducia* — *Vertrauen*) еже къ тебѣ, не въ судъ (*judicium*) или въ осужденіє“ (*condemnationem*), а потѣмъ голосно мовить ектенію просительну, котру заключаєє словами: „Соединеніє вѣры. .“ и возгласає: „И сподоби насъ Владыко со дерзновеніємъ неосужденно смѣти призывати Тебе небеснаго Бога Отца и глаголати“; а хоръ спѣває: „Отче нашъ“. Молитва Господня єсть тутъ на дуже отвѣтнѣмъ мѣстци положена, бо если коли, то теперъ, коли приготавлиаємо до святаго причастія, потреба намъ наши серци въ щирѣй молитвѣ до Бога двигнути, а тое безъ сомнѣнія наилучше робимо ѓтмавляючи щиро тую молитву, котрѣй насъ самъ Сынъ божій научивъ. Тую одже молитву хоръ спѣває, а іерей вознѣвши руки ѓтмавляє тайно, и голосно заключаєє словами: „Яко твое єсть царство“. Іерей привѣтствує потѣмъ вѣрныхъ словами: „Миръ всѣмъ“, якобы пригадуючи вѣрнымъ, щобы зближаючи до св. Причастія ѓтновили миръ съ Богомъ и ближнимъ, що и они ему словами: „И духови твоему“ желають; посѣмъ, воззавши вѣрныхъ, щобы приклонили головы до слѣдуючон молитвы, и самъ при-

кланяє голову, и молится тайно: „Благодаримъ тя царю небесный, иже неисчетною твоею силою (т. е. твоею немѣримою силою або всемогуществомъ), вся содѣлствоває еси (т. е. здѣлає еси), и множествомъ милости (милосердія) твояє отъ небытія въ бытіє вся привелъ (сотворивъ) еси. Самъ владыко съ небесе призри на поклоншыя тебѣ главы своя; не бо подклониша плоти и крови, т. е. не поклонилися челоукоуби, но тебѣ страшному Богу. Ты убо Владыко предлагающая (т. е. предлагающая св. Тайны), всѣмъ намъ во благоє изравняй (т. е. всѣмъ намъ во благо рѣвно роздѣли), по коегождо своей потребѣ (т. е. ведля каждого потреби) . .“ и заключаєє возгласомъ: „Благодатію и щедротами . .“.

По скѣнченію того возгласа іерей покланяєся низко св. Тайнамъ, иде „мало“ на праву сторону (т. е. къ южнымъ дверямъ) престола, где паламаръ (або если суть клирики, то они) тримає въ рукахъ надъ галѣркомъ сосудецъ съ водою и платокъ (ручникъ) до обтираня рукъ, и омыває великій и указательный палець, котрыми буде дотыкаться пресвятого Тѣла Христоваго и отирає ихъ (чимъ покаже, що съ чистымъ и непорочнымъ сердцемъ приступає до св. причастія), вертає на середину престола, покланяєся низко, и вознѣвши руки до горы молится тайно: „Воньми (услыши) Господи Іисусе Христе Боже нашъ, отъ святаго жилища (обиталища, помешканья) Твоего, и отъ престола славы Царствія Твоего, и прийди во еже освятити насъ иже горѣ со Отцемъ сѣдай, (котрый на небѣ съ Отцемъ сидишь) и здѣ намъ невидимо спребываєй: (и съ нами на земли невидимо пребываєшь) и сподоби державною (сильною) твоею рукою преподати намъ пречистое тѣло твое и честную кровь (и дай, щобы намъ твоею всеслыбною рукою було удѣлено Твое пречисте тѣло и твоя кровь) и нами всѣмъ людемъ (а черезъ насъ всѣмъ вѣрнымъ людемъ)“. — Скѣнчивши тую молитву бѣєся іерей въ груди мовлячи: „Боже милостивъ буди мнѣ грѣшному“, ѓткрыває святую чашу, покланяєся низко, бере въ умыти нацѣ обохъ рукъ святой агнецъ, и возгласає самъ або діаконъ: „Воньмимъ“, и пѣдносячи святой агнецъ надъ дискосомъ каже голосно: „Святая Святымъ“, по чѣмъ хоръ спѣває: *) „Единъ свать, единъ Господь, Іисусъ Христосъ, во славу Бога Отца, аминъ“ а по скѣнченію того спѣває хоръ припадаючи причастєнь. **) — По выголошенію словъ: „Свя-

*) Тутъ звонить слуга церковный (паламаръ) малымъ звонкомъ, а нарѣдъ упадає на колѣна.

**) Въ седмицни дни спѣваєся причастєнь дню; въ Недѣлю звичайно: „Хвалите Господа съ небесь, хвалите его въ вышнихъ, аллилуїа“; въ дни Праздникѣвъ господскихъ, богородичныхъ и нарочитыхъ Святыхъ, и въ попраздєньства отвѣтныя

тая Святымъ“ раздѣляе іерей св. агнецъ кажучи: „Раздѣляется (frangitur) и раздѣляется Агнецъ божій, Сынъ Отчъ, раздѣляемый и нераздѣляемый (т. е. котрый ломится, но не раздѣляется) всегда ядомъ и никогдаже иждиваемый (т. е. котрый всегда даеся въ покармъ, но николи не остане зѣдженный, — qui semper comeditur et nunquam consumitur), но причащающыяся освящай“. Дѣлитъ одже св. агнецъ на чотыри части и кладе ихъ на дискосѣ крестообразно, именно такъ, що частицю, на котрой вытиснено І С (т. е. Исусъ), кладе на горѣ, где есть Х С. (т. е. Христосъ), на долинѣ, частицю съ знакомъ Н І отъ лѣвой руки, а частицю съ знакомъ К А отъ правой руки. Потомъ бере частицю съ знакомъ І С до першихъ двохъ пальцевъ обохъ рукъ, двигаетъ ея надъ чашу, робитъ нею надъ чашою знакъ святого креста мовлячи: „Исполненіе вѣри святаго Духа“, впускаетъ ея до чаши, и покрывши чашу покланяеся низко. Пальцѣ, котрыми дотыкався пречистого тѣла Христоваго тримае іерей зложени ажъ до омытья чаши.*)

Во взгляду на символичне значенъе описаной части Литургии, поступлено въ описанью дѣла откупленъя черезъ единородного Сына божого по предвѣчному совѣту божому предпринятого дальше, именно: Отдѣльне освященъе святыхъ даровъ представляе смерть Христа на крестѣ, свята кровь Христова отдѣлена отъ тѣла Христоваго и въ чаши покрыта пригадуе, якъ душа Исуса Христа вступила въ адъ, щобы перебуваючимъ тамъ душамъ праведныхъ отъ вѣка упокоившихся возвѣстити совершенно черезъ крестну жертву Христову откупленъе, а соединеніе роздробленого тѣла Христоваго съ его кровію при словахъ: „Исполненіе вѣры святаго Духа“, представляе соединеніе души и тѣла Христоваго або его преславне воскресеніе.

Передъ роздробленіемъ освященного хлѣба возглашаетъ священникъ: „Святая святымъ“, т. е. що пресвята Тайна тѣла и крови Христа може бути только святымъ с. е. людемъ очищенымъ отъ всякого грѣха удѣлена, а хоръ въ имени вѣрныхъ отповѣдае: „Единъ святъ, единъ Господь, Исусъ Христосъ въ славу Бога Отца, аминь“, котрыми словами вѣрни на повыше возванъе священника признають, що только оденъ есть Святый самъ черезъ себе, Исусъ Христосъ, отъ котрого и ми святость получить желаемъ.

Если есть діаконъ, то по возгласѣ „воньмимъ“ входитъ въ олтарь и складаетъ на собѣ орарь крестообразно.

Празднику причастенъ, котрый есть наведеный въ службѣ припадающою Праздника.

*) Въ Служебнику Перемыскѣмъ есть тутъ въ изображенію ошибка, бо въ рубрицѣ кажется тримати пальцѣ совокуплені, а на изображенію суть они роздѣлены.

Коли іерей — по примѣру Исуса Христа, котрый при тайнѣ вечера такожъ роздѣливъ (роздробивъ) хлѣбъ — роздробивъ освященный хлѣбъ, и одну частицю впусивъ до чаши (дае сослужащимъ, если суть, іереямъ и діаконамъ на долонь правой руки по частици тогожъ) покланяеся низко и мовитъ распостерши руки съ всякою побожностію молитву передъ причастіемъ: „Вѣрую и исповѣдую“ до кѣнця, по томъ поклонившись низко бере першими двома палцами правой руки всѣ три части св. Агнца, и мовлячи: „Честнаго и пресвятого и пречистаго тѣла . . .“, накланяеся надъ дискосомъ, и причащаеся пресвятого Тѣла Христоваго, и зложивши руки розмышляетъ побожно о св. Тайнахъ. По сѣмъ открываетъ чашу, покланяеся низко, и взявши дискосъ до лѣвой руки омѣтае оставшияся части св. тѣла осторожно великимъ пальцемъ правой руки*) до чаши, по чомъ бере чашу въ праву а дискосъ въ лѣву руку, подкладаетъ го подъ чашу и мовитъ: „Честныя и пресвятые . . .“, и причащаеся святой крови „единощы точію“, т. е. пѣе пресвяту кровь только разъ. Причастившись такъ, кладе чашу на илитоу, складаетъ руки и мовитъ: „Се прикоснуся устнамъ моимъ, и отиметь беззаконіа моя, и грѣхи мои очиститъ“, т. е. якъ уста пророка Исаи дѣтнемъ угля, руками ангельскими въ клѣщахъ зъ престола Божого взятого, остали очищени отъ всего земского, и до голошенъя слова Господнего приготовлени, такъ остали и мои уста доткнени отъ пресвятыхъ и животворящихъ Таинъ Христовыхъ, и черезъ тое взате есть отъ мене всяке беззаконіе и моя душа очищена отъ грѣховъ. — Если есть больше сослужителей, то они всѣ причащаются за рядомъ ведля старшости; а прочихъ клириковъ причащаетъ литургиязючій ложицею.

По причастію отираетъ іерей ручникомъ уста и чашу, покрываетъ ея, покланяеся низко, бере чашу въ обѣ руки и обертаетъ ея до народа упавшого на колѣна, и возглашаетъ: „Со страхомъ божіимъ и съ вѣрою приступите“ (если же есть діаконъ, то онъ тѣи слова голоситъ), а хоръ спѣваетъ: Благословенъ грядый во имя Господне, Богъ Господь и явися

*) Уживанъе губки до отиранъя чаши заказуе Синодъ Замогостскій кажучи: „Хотя и уживанъе губокъ до отиранъя дискаса есть давне въ Церкви нашего обряда, то однакъ узнавъ св. Синодъ, що тоежъ цѣлкомъ мае бути знесене, и приказуе дискосъ пальцемъ якъ въ латиньскѣй Церкви отирати, щобы до губокъ, котри у насъ не суть такъ добре, якъ где инде приготовлени, яка часть освященного хлѣба не прилѣплася, и щобы найсвятѣйше тѣло Христове не выставилося на зневагу“. (Tit. III., § 5., 90.)

намъ“; потѣмъ іерей, котрый підчасъ того отвѣта стоить держачи чашу покрыту обернень до народа, благословить людей чашою возглашаючи: „Спаси Боже люди твоя, и благослови достояніе (дѣдичтво) твое“, и обертаея тою самою стороною (т. е. на право) до престола, ставляе чашу на илтонѣ, и поклоняючися низко мовить: „Вознесися на небеса Боже, и по всей земли слава твоя“, а хоръ спѣвае по возгласѣ іерейскѣмъ: На многа лѣта Владыко (або по гречески: *Исѣ полла ети деспота, с. е. εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα*). Видѣхомъ свѣтъ. . .“ Іерей бере зновъ чашу обома руками и мовить тайно „Благословенъ Богъ нашъ“, и обернувшись до народа благословить чашою и продовжае голосно: „Всегда нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ“, и обертаея на около до олтаря и ставляе чашу на илтонѣ, народъ же заключае возгласъ іерей словомъ: „аминь“ и спѣвае: „Да исполнятся“. Іерей поставивши чашу на илтонѣ ѳткрывае ея, и поклонившись низко бере чашу въ праву руку а лѣвою підтримуе дискосъ и выпивае святи дары, потѣмъ поддіаконъ (або паламаръ) вливае до чаши вино, котрымъ іерей ополукуе чашу и тоежъ выпивае. По сѣмъ бере чашу обома руками, такъ що перши пальцѣ обохъ рукъ тримае надъ чашою, и омывае ихъ виномъ и водою, котри поддіаконъ зливае, выпивае всё, отирае лентіемъ (ручникомъ) пальцѣ, уста, чашу и дискосъ (и ложницю умыту) и зложивши всё принадлежности чаши на тѣйже, складае илтонъ, кладе евангеліе на своѣмъ мѣстци а чашу коло него, и мовить тайно: „Да исполнятся“.

Такимъ способомъ ѳтбуваея причастіе, а приходячи въ нѣмъ молитвы и обряды мають слѣдующій змыслъ: Іерей обертаея съ чашою до людей и зывае ихъ до причастія словами: „Со страхомъ божимъ и со вѣрою приступите, т. е. обвѣстивши перше, що тѣлько святи могутъ святому приобщатися, зывае ихъ теперъ, чтобы ѳтновила въ собѣ страхъ божий и вѣру въ Христа, котрый хоче имъ въ покармъ душевный датися; а хоръ въ имени вѣрныхъ каже: „Благословенъ грядый во имя Господне, Богъ Господь явился намъ“, и тыми словами мовбы витае Христа приходячого до нашихъ сердець; а коли вѣрни запричащались (если суть до причастія), благословить ихъ іерей святѣйшими дарами мовлячи: „Спаси Боже люди твоя, и благослови достояніе твое“, хоръ же привѣтствуе іерея и спѣвае наповненный радостію, що вѣрни сподобилися приобщенія св. Таинъ: „Видѣхомъ свѣтъ истинный, обрѣтохомъ вѣру истинную, нераздѣльнѣй святѣй Троицѣ поклоняемся, та бо насъ спасла есть“, т. е. узрѣлисьмо правдиве свѣтло, найшлисьмо правдиву вѣру (намъ Христомъ откровену), котра насъ научила

поклонитися св. нераздѣльнѣй Троици, черезъ котру есьмо спасени. Въ кѣнци іерей сказавши: „Вознесийся“, воздае Богу за все для нашего освященія содѣлане славу кажучи: „Благословенъ Богъ . . .“, а нарѣдъ заявляе свое согласіе съ тымъ, и дякуе Богу за его превелику ласку, що сподобивъ насъ причаститися св. Таинамъ, и спѣвае: „Да исполнятся уста наша хваленія твоего Господи (най наши уста наповнятся твоимъ славословіемъ), яко да поемъ (величаемъ) славу твою: Яко сподобилъ еси насъ (за тое, щось намъ позволилъ або давъ) причаститися святымъ твоимъ, божественнымъ, безсмертнымъ и животворящимъ Таинамъ, утверди же насъ во твоей святости вся дни поучатися правдѣ твоей, аллилуія“.

Символично же представляе іерей, коли на слова „Со страхомъ“ обернеся до людей, Іисуса Христа, якъ ѳнъ по своѣмъ воскресенію ученикамъ являвся, доки еще на земли перебувавъ, и имъ миръ и благословеніе удѣлявъ, для того и іерей благословить людей кажучи: „Спаси Боже“. Но не довго оставъ Христосъ на земли; по 40 дняхъ выпровадивъ своихъ Апостолѣвъ и ученикѣвъ на гору елеонскую, обѣщавъ имъ Духа св. и благословлячи ихъ вознѣсь ся на небеса. Тое все символично представляея въ літургіи, коли іерей послѣдній разъ съ чашою обертаея до людей, ихъ благословить, якъ Христосъ ученикѣвъ на горѣ елеонскѣй, и каже: „Благословенъ Богъ нашъ всегда нынѣ. . .“, якобы казавъ съ Христомъ: „Се азъ съ вами по вся дни до скончанія вѣка. аминь“.

Хоръ дякуе Богу за причастіе св. Таинъ въ пѣсни: „Да исполнятся“, а коли тая пѣснь скѣнчится, выражае іерей (або діаконъ) тѣи сами чувства вѣдчности въ ектеніи: „Прости, *ѳрдои* — гесті, съ чистою совѣстію) приимши божественныя, пречистыя, безсмертныя, пренебесныя и животворящія, страшныя Христовы Таины, достойно благодаримъ Господа“ — „Заступи . . .“ — „Дне всего . . .“ и въ молитвѣ: „Благодаримъ тя Владыко“, въ котрой дякуе Богу за тое, що въ першѣй молитвѣ вѣрныхъ просивъ, и заключае тую благодарственную молитву (котра въ Літургіи св. Василия словами но не змысломъ есть розлична) возгласомъ: „Яко ты еси освященіе наше и тебѣ славу возсылаемъ, Отцу, и Сыну, и святому Духу, нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ“, на що хоръ отповѣдае: Аминь“.

Тымъ кѣнчится четверта часть Літургіи вѣрныхъ, т. е. Причастіе.

Примѣчаніе. 1. Въ давныхъ служебникахъ, такожь въ выданью Римскѣмъ, находится згадка за теплоту, т. е. по соединенію святыхъ дарѣвъ вливалося до чаши теплу воду

кажучи: **Благословенна теплота святыхъ твоихъ всегда нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминь**^с, т. е. благословенная ревность — теплота, — котору мають въ серци твои святи, або ихъ жива вѣра, постоянна надѣя и горяча любовь Бога, съ якою приступаютъ до св. причастія; тѣи слова отнотисилия очевидно до возгласа „Святая Святыхъ“. Но въ нашихъ Службеникахъ нема о томъ згадки, и той обрядъ у насъ знесеный рѣшеніемъ Собора Замостского, котрый каже: „Заказуе святой Синодъ про важну причину и зноситъ терпелый (toleratam) въ восточной Церкви звычай вливати до освященныхъ видѣвъ чаши по освященію но передъ причастіемъ теплу воду“.

2. Ведля указанья нашего Службеника бере на „Со страхомъ божимъ“ чашу самъ іерей и съ нею обертаеся до народа, а діаконъ тѣлько возгласе: „Со страхомъ“, бо службеникъ не каже ничъ о томъ, щобы діаконъ бравъ чашу, а потѣмъ передъ: „Спаси Боже“ еи іерею отдававъ, тѣлько кажеса тамъ такъ: „Іерей покрывъ чашу, и поклонся низко, абіе пріемъ ю (одже самъ іерей бере чашу), обращаетъ къ людемъ, діаконъ же возглашаетъ: **Со страхомъ**. Но у насъ есть звычай перенятый зъ давныхъ часѣвъ, що іерей дае чашу діакону, котрый съ нею на „Со страхомъ“ до людей обертаеся, а потѣмъ еи іерею передъ „Спаси Боже“ отдае. Понеже тому звычайи о скѣлько менѣ вѣдомо, церковна власть не противитъся, можна го заховати.

3. На возгласъ: „Всегда нынѣ и присно“ звыкли у насъ открывати чашу, що спротивляеся приписамъ Службеника бо тамъ выразно кажеса, що передъ „Со страхомъ“ покрываеся а по возгласѣ „Всегда нынѣ и присно“ открываеся чашу. Тая літургична рубрика звучитъ: „Іерей же поставивъ святую чашу на ілітонѣ, открываетъ ю“; и тое есть лучше, бо згаджаеся съ давнымъ, въ службенику Римского выданья наведеннымъ звычайемъ, ведля которого передъ возгласомъ: „Всегда нынѣ“ складалися всѣ воздушки на чашу, и отнотисено св. дары на жертвенникъ, где дѣялося ихъ спожитъе и омытъе чаши.

4. Если въ Церкви Літургіи присутствуе Епископъ, або якій инный церковный або мірскій достойникъ, н. пр. крылошанинъ, деканъ, староста, ктиторъ, то даеся имъ по омытъю чаши цѣловати дискосъ. То само дѣеся и съ евангеліемъ ведля принятого у насъ звычайу.

5. Мѣсто отвѣта: „Благословенъ грядый“ по „Со страхомъ божимъ“ и мѣсто: „Видѣхомъ свѣтъ истинный“ по „Спаси Боже“ спѣваеся на Пасху ажъ до Вознесенія тропарь: „Христосъ воскресъ“, а на Вознесеніе до его отданія: „Вознесися на небеса Боже и по всей земли слава твоя“.

§. 221.

Е) *Заамвонна молитва и Отпустъ. Символика цѣлоу літургіи.*

Черезъ описани молитвы и обряды остала безкровна жертва нового завѣта совершена; Церковь святая приготовила въ проскомидіи святі дары Богу въ жертву и тымъ представила рождество Исуса, — въ Літургіи оглашенныхъ приготовила насъ на приходъ Спасителя, которого молодой вѣкъ и крещеніе въ Іорданѣ и учительску дѣятельность намъ представила, — въ Літургіи вѣрныхъ приготовила насъ на достойне празднованье наибольшого таинства, безкровной жертвы, показуючи намъ Христа входячого на вольную страсть и смерть въ Іерусалимъ, — возбудила въ насъ вѣру и любовь, и совершила саму безкровну отъ Христа установлену жертву, представляючу его смерть крестну и показавши намъ воскресеніе Господне сподобила насъ по воли божій бути причастниками безмертныхъ и божественныхъ Таинъ, потѣмъ же удѣливши намъ съ Христомъ воскресимъ благословеніе, представила намъ его преславие на небеса вознесеніе: теперь, коли цѣле дѣло откупленья передъ нашими вѣроу просвѣченными очима остало представлено, заключаетъ Церковь тое велике богослуженіе, поручаючи себе и насъ сядячому одесную Отца Откупителю нашему, и въ имени и силоу святого Духа низшедшого на Апостоловъ и на всѣхъ членѣвъ Церкви удѣляе намъ послѣдне благословеніе, и воздавши Христу Богу честь и славу поручаеся его милости, и заключаетъ святу Літургію. Такойъ есть змысль заключительной части св. Літургіи. Еи составни части суть слѣдующи.

Іерей (або діаконъ, если есть) возглашаетъ: „Съ миромъ и зыйдёмъ“, а хоръ отвѣчаетъ: „О имени Господни“, т. е. упротисивши у Господа миръ (спокій) съ Богомъ и людьми воздаймо ему въ мирѣ подяку за его превелики дары, и такъ опустѣмъ св. Храмъ въ имя Господне; — и продолжитъ: „Господу помолимся“ — „Господи помилуй“, т. е. молѣмъ Бога, щобы онъ давъ намъ, щобы той миръ съ нами перебувавъ, щобы благословеніе его спочивало надъ нами во всѣ дни нашего житья. Тѣи чувства высказуе іерей въ „заамвонной“*) молитвѣ, котра состоитъ изъ молитвъ отъ іерея въ протягу Літургіи тайно читаныхъ: „Благословаяя благословящая тя Господи, и освящаяя на тя уповающия, спаси люди твоя, и благослови достояніе твое, исполненіе церкви твоея сохрани (т. е. изобиліе благодатныхъ дарѣвъ

*) Имя той молитвы походитъ зъ отти, що іерей выходивъ зъ олтаря за амвонъ, т. е. ажъ до корабля церковного, где вѣрніи стоятъ, и тамъ читавъ тую молитву.

Христомъ Церкви даныхъ, Ефес. 3., 19.) и великій объемъ Церкви сохрани або заховай въ цѣлости), освяти любящія благолѣпіе дому твоего (т. е. красоту Твоего дома) ты тѣхъ возпрослави божественною силою твоею, и не остави насъ уповающихъ на Тя; (наведена часть заамвонной молитвы есть голосне повтореніе тайной молитвы другого ан-тифона) миръ мірови твоему даруй, церквамъ твоимъ, іереемъ, благовѣрному імператору нашему (имя), воинству и всѣмъ людемъ твоимъ; (въ той части суть коротко збрани прошенія великой ектенії) яко всяко даяніе благо, и всякъ даръ совершенъ свыше есть, сходящій отъ тебе отца свѣтовъ: (тутъ словами св. Апостола Якова говоритъ, що отъ Бога походить всяка благодать) и тебѣ славу, и благодареніе, и поклоненіе возсылаемъ, Отцу, и Сыну и святому Духу, нынѣ и присно (теперь и всегда) и во вѣки вѣковъ"; по чомъ хоръ заключаетъ: „аминь“ и благодарячи Бога спѣве: „Буди имя Господне благословенно отъ нынѣ и до вѣка“; и ведля приписа нашего Служебника читается пс. 33. „Благословлю Господа на всякое время“.

Тую молитвою поручивъ іерей себе и вѣрныхъ Христу сидячому одесную Отца во славу и властвующему намъ въ силѣ; теперь же тихимъ голосомъ молится, чтобы Іисусъ Христосъ, котрый исполнивъ и совершивъ пророчества закона старозавѣтного и пророковъ („исполненіе закона и пророкъ самъ сый Христе Боже нашъ“), и котрый совершивъ всё, що ведля предвѣчного постановленія Бога Отца для нашего примиренія съ Богомъ черезъ грѣхъ прародичей оскорбленого мало бути довершено („исполнивший все отеческое смотреніе“), чтобы той Христосъ Богъ нашъ наповнивъ радости и веселіемъ сердца наши черезъ удѣленіе намъ Утѣшителя святого Духа („исполни радости и веселія сердца наша“), „всегда, нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ аминь.“

Потомъ іерей цѣлуе святой престолъ (если присутствуете Архіерей, поклоняется ему, и получивши его благословеніе) стае (ведля приписа нашего Служебника) въ царскихъ дверяхъ и благословитъ людей правою рукою возглашаючи: „Благословеніе Господне на васъ, того благодатію и человеколюбіемъ, всегда нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ“, а хоръ вѣнчитъ: „Аминь“. По сѣмъ взываетъ іерей (або діаконъ) словомъ „премудрость“ вѣрныхъ, чтобы величали пречисту Дѣву Марію, що они роблять спѣваючи: „Честнѣйшую Херувимъ, и славнѣйшую безъ сравненія Серафимъ, безъ истлѣнія Бога Слова рождшую, сущую Богородицу ты величаемъ“, а потомъ воздае іерей честь и славу Христу словами: „Слава тебѣ Христе Боже упование наше, слава

тебѣ“, а хоръ въ имени народа продовжае тое славословіе спѣваючи: „Слава Отцу, и Сыну и святому Духу, и нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ, аминь“ и додае молячи о милость и благословеніе боже: „Господи помилуй, Господи помилуй, Господи благослови“, а іерей заключаетъ Літургію отпустомъ: „Христосъ истинный Богъ нашъ“ (въ Недѣли: „Воскресый изъ мертвыхъ“, або ведля припадающого праздника, и пр. „Рождейся во Вифлеемѣ...“ и пр.) молитвами пречистыхъ своея Матере, святыхъ славныхъ и всехвальныхъ Апостолъ, и иже во святыхъ Отца нашего Іоанна Златоустаго, Архіепископа Константина града (або Василия Вел. Архіепископа Кесаріи Кападокійскія), преподобныхъ и богоносныхъ Отець нашихъ, и всѣхъ святыхъ помилуетъ и спасетъ насъ, яко благодѣль и человеколюбець“.

Теперь замыкаетъ іерей царски дверѣ, знимаетъ зъ себе церковни одежи, умываетъ руки и отмавляе „Нынѣ отпускаеши“ Отче нашъ съ трисвятымъ, тропарѣ св. Іоанна Златоуста або св. Василия В. и молитвы по причастію, и такъ поручившись Богу отходитъ.

Если теперь поглянемо на цѣлу св. Літургію, то истинно съ вдячностію треба подивляти мудрость Церкви показуючу ся въ устроенью літургіи. Трогательни и до сердца промавляючи суть всѣ молитвы, котри въ составъ літургіи входятъ, якъ и обряды, котрыми тое святе дѣйствіе, приношеніе безкровной жертвы, есть мовбы краснымъ вѣнцемъ украшене. Тіи молитвы и обряды подають намъ наилучшій способъ, якъ мы маемо Богу служити и ему честь и славу отдавати; они показують намъ найсовершеннѣйшій способъ, якъ маемо приносить Богу найсовершеннѣйшу жертву, и въ протягу цѣлоу літургіи описують намъ цѣле дѣло откупленія рода людского представляючи намъ Христа въ исполненію его тройкого Чина, именно: учительского, священнического и царского. Въ подрѣбности було о томъ при поясненію поодинокихъ частей літургіи сказане, тутъ про тое только для лучшого пересмотра наведемо въ цѣлости символичне значеніе літургіи. Отъ початку проскомидіи ажъ до кѣнця пѣсни „единородный Сыне“ представляется намъ рождество и молодой вѣкъ Спасителя, коли онъ въ тишинѣ и свѣту незнаемый приготоулялся на велике дѣло откупленія; малый входитъ и слѣдуюча часть літургіи оглашенныхъ ажъ до кѣнця молитвы о оглашенныхъ представляе намъ Христа яко Учителя, котрый на рѣцѣ Іорданьскѣй всенародно явился свѣтові, и отъ того часу зачавъ проповѣдати слово евангельскон правды, и зывать всѣхъ, чтобы увѣрили въ Бога и его Посланника Христа. Літургія вѣрныхъ представляе намъ Христа яко Первосвященника, котрый самъ яко жертвующій себе самого принѣтъ

яко жертву совершенну Богу за животь міра. Тое все, що Ісусъ Христосъ яко Священникъ для нашего спасенія здѣлавъ, представляе намъ літургія постепенно: Такъ въ обохъ молитвахъ вѣрныхъ приготовляе насъ на празднованіе принесенои Христомъ жертвы, великій входъ показуе намъ Христа входячого въ Іерусалимъ на вольную страсть и смерть, и при тѣмъ пророческими словами предсказуе, що Христосъ для насъ здѣлати хоче; цѣлованьемъ міра и символомъ зывае насъ, щобысьмо живою вѣрою приготовилися на маюче совершитися таинство; ѳдѣльне освященіе хлѣба и вина и ихъ крестообразне пѣднесеніе до горы представляе смерть Христа на крестѣ; свята кровь Христова въ чаши покрыта пригадуе намъ, якъ душа Христа ѳтъ тѣла, котре на дискосѣ якобы въ гробѣ спочивае, розлучена вступила до ада, щобы задержанымъ тамъ душамъ ѳтъ вѣка упокоившихся праведникѳвъ совершенно ѳткупленіе обвѣстити; открытіе чаши передъ „Святая Святымъ“ пригадуе ѳтваленіе камня ѳтъ гроба Христоваго, а соединеніе святого тѣла съ святою кровію черезъ впусценіе частицѣ освященного Агнца въ чашу представляе воскресеніе Христово; коли іерей съ святыми дарами на „Со страхомъ божимъ“ обертаеся до вѣрныхъ, представляе Христа, котрый по воскресенію явився ученикамъ, а благословеніе на „Спаси Боже“ и „Всегданынѣ“ представляе намъ преславне вознесеніе Христа, где бнѣ сидитъ одесную Отца, и царствуе во вѣки. Видѣлисьмо одже Христа ѳтъ его рожества ажъ до вознесенія, и съ Апостолами поглядаемъ на небо до дателя всѣхъ благѣ, а якъ колисъ на Апостоломъ зѳйшовъ святой Духъ, такъ и на насъ сходитъ благословеніе Духа святого, коли получаемъ ѳтъ священника словами: „Благословеніе Господне“ послѣдне благословеніе. За всё тое воздаемъ Христу Богу честь и славу и поручившихся его милости и челоуѣколюбію мовимо съ праведнымъ Сімеономъ: „Нынѣ отпущаеши раба твоего Владыко по глаголу твоему со миромъ, яко видѣста очи мои спасеніе твое, еже еси уготовалъ предъ лицемъ всѣхъ людей. Свѣтъ во откровеніе языкомъ, и славу людей твоихъ Іераила“.

Примѣчаніе 1. Если Архіерей літургизавъ, то по отпустѣ выходитъ зѣ олтаря передъ иконостасъ, где знимають зѣ него архіерейски одежи, и одѣтого въ мантію и митру ѳтпровождаютъ по ѳтмовленію молитвъ по св. причащенію до его палаты, такъ якъ передъ распчатьемъ Літургіи его впровадили.

2. Въ поясненію літургіи тримаюся точно приписѳвъ нашего Служебника, бо не иде менѣ тутъ о описаніе давнихъ або теперѣшнихъ чужихъ обрядѳвъ, но о поясненіе того, що у насъ каждый священникъ при совершанію бож. Літургіи совѣстно и точно заховати обовязанъ; для того не ѳтъ рѣчи

буде звернути еще увагу на гдекотри приписы, котри може сами собою могутъ здаватися маловажными, но зо взгляду на необходимо потрѣбну и выразными законами приказану однообразнѳсть суть дуже важни. Такъ: а) Руки треба такъ тримати, якъ въ Служебнику указано; бо поминувши тое, що тѣи приписы мають свѣи добрый змыслъ и важну причину, треба узгляднати, якъ то неприятно и дивне робить враженіе на вѣрного, если бнѣ видить, що оденъ священникъ и пр. при певныхъ молитвахъ роспространіе руки, якъ Служебникъ каже, другій ихъ на грудяхъ крестообразно складае а инный для выгоды на престолъ опре або за епитрахиль сховае. в) Не треба бѳльше разъ обертатися до вѣрныхъ, якъ въ Служебнику приписано, а именно: На возгласъ: „Яко святъ еси“ передъ трисвятымъ обертаеся іерей правымъ бокомъ, роспространіе руки пѣдчасъ: „Нынѣ и присно“ и на лѣво звертаеся до престола; — на возгласъ: „Яко да подѣ державою“ передъ иномъ херувимскимъ обертаеся такъ само ѳтъ правой до лѣвой стороны на около; — на возгласъ: „Со страхомъ божимъ“ обертаеся до народа тримаючи чашу въ рукахъ, и такъ стоить до скѳнченія пѣсни: „Благословенъ грядый“, потѳмъ благословитъ св. чашою, и обертаеся до престола, кладе чашу на илтонъ, покланяеся и зновъ обертаеся, а поблагословивши вѣрныхъ чашою обертаеся докола къ престолу; въ кѳнци обертаеся на послѣдне благословеніе и стоячи (ведля выразного приписа служебника) въ царскихъ дверехъ благословитъ вѣрныхъ правою рукою крестообразно возглашаючи: „Благословеніе Господне“.

3. Понеже у насъ есть закономъ приказано пѣдчасъ літургіи на „Святъ“, пѣдчасъ преложенія, на „воньимъ, Святая святымъ“ и на „Со страхомъ божимъ“ малыми звѳнками звонити, треба тое заховати. Противне поступованіе, котре спорадично появилось, споводовало дуже сумни и соблазнительни событія межи вѣрнымъ народомъ.

4. Зо взгляду на кадженъе. Кадится найперше престолъ зо всѣхъ сторонъ идучи на праву руку и жертвенникъ; потѳмъ передъ иконостасомъ образъ Спасителя, образъ Богородицы, потѳмъ образы коло діаконскихъ дверей, и крылосы правый и лѣвый; потѳмъ обернувшись до народа найперше достойникѳвъ, (Епископа, крылошанѳвъ и пр.) если суть въ Церкви, потѳмъ праву и лѣву сторону, а наконецъ середину Церкви. На кадженъе выходитъ священникъ при літургіи всегда царскими дверми и ними вертае, а діаконъ выходитъ и вертае черезъ діаконски дверѣ.

Всѣ наведени и прочи въ служебнику содержани приписы обовязанъ священникъ точно и совѣстно заховати, бо тое есть приказане многими законами власти церковной,

(ср. §. 152.) а Синодъ Замостскій каже: „Всѣ най заховують однообразность обрядовъ съ всею приличностію, побожностію, и повагою, такъ при спѣваемыхъ якъ и читавыхъ Літургіяхъ. Щобы тая однообразность была захована ведля приписовъ Требника (выданого по приказу того Синода, котрый мы маемъ), приказуе св. Синодъ деканамъ, щобы при своихъ посѣщеніяхъ (т. е. посѣщеніяхъ, осмотрахъ деканальныхъ) о обрядахъ пыталися, и неумѣтныхъ поучали“. (Tit. III., §. 4., pag. 91.)

В) О літургіи преждеосвященныхъ даровъ.

§. 222.

Исторія, имя и подѣлъ.

Початокъ той літургіи сягае найдавнішнихъ вѣковъ христіанства, но теперѣшній свѣй видъ мае она ведля общого мнѣнія отъ Папы Григорія Великого (590 — 604), котрого Греки за для его діалоговъ (розговоровъ) о житіи и чудахъ Италійскихъ Отцѣвъ и о безсмертности души Діалогомъ або Двоесловомъ назвали. Христіане давнихъ вѣковъ обходили часть св. Четырдесятницы съ великимъ сокрушеніемъ и покаяніемъ, они посвящали той часъ исключительно размышляню о страстяхъ Христовыхъ, и для того св. Отцѣ увзглядяючи тое расположеніе вѣрныхъ судили, що въ томъ часѣ не годится, щобы вѣрни въ якѣмъ нибудь радостнѣмъ торжествѣ удѣлъ брали; а понеже св. літургія уважалася всегда за наибольше и најрадостнѣйше торжество, для того не совершали еи въ дни св. Четырдесятницѣ съ изнятіемъ въ Субботы и Недѣли яко дни посвячени на памятку сотвореня свѣта и воскресеня Христоваго. „Дни св. Четырдесятницы, каже соборъ Лаодикейскій, суть днями покаянія; для того най каждый размышляе надъ своими беззаконіями, и не отдаеся празденствамъ хотячи передъ часомъ наповнитися духовною радостію“. Понеже одже въ дни Четырдесятницѣ не совершалася св. Літургія, не могли вѣрни такъ часто причащатися, якъ собѣ въ побожности желали, бо зъ Писъмъ св. Отцѣвъ показуеся, що побожни вѣрни причащалися при кождей Літургіи. Тое ограниченіе було для побожныхъ вѣрныхъ утяжливѣ; щобы имъ про тое дати способность частѣйше причащатися, остало запроваджене особне богослуженіе, на котромъ освячени въ попереджаючу Недѣлю святы Дары къ почитаню и причащенію вѣрныхъ на престолѣ выставлялися. Тое богослуженіе называеся літургія преждеосвященныхъ Даровъ, для того що тутъ не ма жертвы, святы дары не освящаются, тѣлько напередъ (прежде), т. е. въ попереджаючу Недѣлю освячени Дары выставляются, и вѣрнымъ въ причащеніе подаются.

Тая літургія суцно розличаеся отъ властивои літургіи св. Іоанна и св. Василя, бо тутъ не ма жертвы, не ма такожь всѣхъ составныхъ частей літургіи, и велику часть той літургіи становить вечерня.

Літургію преждеосвященныхъ даровъ дѣлимо на три части: I. Вечерня. II. Молитвы о оглашенныхъ. III. Літургія вѣрныхъ.

§. 223.

Приготовленіе святого Агнца до літургіи преждеосвященныхъ даровъ.

Літургія преждеосвященныхъ даровъ совершаеся въ среды и пятницѣ всѣхъ седмиць великого Поста, и въ понедѣлокъ, вторникъ и среду страстной седмиць: въ попереджаючи Недѣли про тое, с. е. во всѣ Недѣли отъ сыропустной ажъ до цвѣтоносной включно освящаеся свѣтый Агнецъ для літургіи преждеосвященныхъ даровъ. Тое дѣеся такъ: На проскомидіи въ наведени Недѣли совершае священникъ всѣ якъ звычайно, но мѣсто одного бере три хлѣбы, а въ Недѣлю цвѣтоносную чотыри, и наиперше мовить надъ першимъ слова: „Во воспоминаніе.. Яко овча на заковленіе... И яко агнецъ непороченъ... Въ смиреніи его... Родъ же его кто исповѣсть... Яко вземлется отъ земли... Жрется агнецъ...“ и способомъ при проскомидіи літургіи св. Іоанна Зл. указаннымъ вырѣзуе одного агнца. Потѣмъ бере другій хлѣбъ, и такимъ самымъ способомъ вырѣзуе другого агнца, а наконецъ зъ третьего хлѣба третьего агнца, и всѣ три кладе на дискосѣ оденъ верхъ другого, и якъ звычайно наливае въ чашу вино и воду тѣлько разъ, покрывае дискосъ и чашу и совершае проскомидію звычайнымъ способомъ. Літургію совершае іерей такъ якъ звычайно, при освященію каже якъ и всегда, „Сіе есть тѣло мое“ „Сіа есть кровь моя“, по призыванію св. Духа мовить якъ и при кождей літургіи: „Сотвори хлѣбъ убо сей“ въ единственнѣмъ не множественнѣмъ числѣ „хлѣбы сіа“, а коли возгласить „Святая Святымъ“, роздрабляе тѣлько оденъ св. Агнецъ, прочи же два (або три) сохраняе въ святѣмъ кивотѣ ажъ до дня, коли мае отпразднати Преждеосвященна.

Звычай, святы агнцы для літургіи преждеосвященныхъ даровъ назначени святою кровію напаяти, есть у насъ знесенный, и цѣлкомъ слушно, бо Церковь свѣта вѣруе и исповѣдуе, що подъ видами хлѣба есть всецѣлый живой Христосъ, съ тѣломъ и кровію, съ душею и божествомъ, такъ само и подъ видами вина есть всецѣлый живой Христосъ съ душею и божествомъ.

Въ кбнци тутъ примѣчае „наставленіе о чинѣ божественныя літургіи преждеосвященныхъ“, що тин три агнцы составляютъ тѣлько одну жертву, яко и единъ есть Христосъ; для

того не може священникъ одного агнца въ одно́мъ намѣренію (интенціи), а другого и третьего въ иныхъ намѣреніяхъ приносить; но обовязанъ всѣ три (або чотыри агнцы) въ одно́мъ намѣренію Богу въ жертву приносить. Само собою разумѣе ся, що Літургію Преждеосвящену не можна въ жертву приносить, т. е. що не можна на тую Літургію стипендію брати, бо на сѣй літургій не совершаеся жертва, тѣлько дары вже освящени и въ жертву принесени выставляються къ почитанію вѣрныхъ.

§. 224.

І. Вечерня яко часть літургій преждеосвященныхъ дарѣвъ.

Першу часть літургій преждеосвященныхъ дарѣвъ становить вечерня, котра однакожь ѓтъ звычайной вечернѣ въ гдекотрыхъ частяхъ есть различна, якъ изъ слѣдующого поясненія покажеся.

Передъ распочатьемъ сеи літургій ѓтправляє іерей полунощницу, утреню и часы, а скѣнчивши все тоє ѓтмавляє якъ и передъ літургією св. Іоанна Златоуста звычайни молитвы: *Благословенъ Богъ нашъ, Царю небесный, Отче нашъ, тропарѣ: Помилуй насъ Господи. . Пречистому твоему образу. . Милосердія сущи источникъ, и Господи низпосли руку твою, и умывае руки молячися: Умыю въ неповинныхъ. По сѣмъ одѣваеся во всѣ священнически одежи, котри благословить и цѣлуе передъ одѣянїемъ, но при тѣмъ мѣсто звычайныхъ молитвъ при кождѣй мовить тѣлько: „Господу помолимся“. Одѣяный стае передъ святымъ престоломъ, и зачинае якъ и передъ инными літургіями „Благословенъ Богъ нашъ . . Царю небесный. . Слава во вышнихъ Богу. . . Господи устнѣ мой отверзеша . . , цѣлуе св. престолъ (если есть діаконъ, то мовить: „Время еже сотворити“, т. е. просить о благословеніи сего богослуженію посвященного часу) и возглашае воздаючи Богу честь и славу: „Благословенно царство“, а хоръ заключивши се славословіе словомъ „Аминь“, мовить якъ на вечерни: „Прійдите поклонимся“, и читаетъ псаломъ 103. „Благослови душе моя Господа“*), въ котрѣмъ въ имени всѣхъ сотвореній Богу честь и славу воздае. По заключеніи сего псалма пѣниемъ славословія: „Слава и нынѣ“, и трикратнымъ: *Аллилуіа, слава тебѣ Боже*, спѣвае іерей (або діаконъ) велику або мирну екстенію „Миромъ Господу помолимся“, котру заключаетъ возгласомъ: *Яко подобаетъ тебѣ всякая слава*, заключаючи тымъ славословіе, котре*

*) Іерей читаетъ молитвы вечерни зачавши ѓтъ 4-ои, бо перши три читаетъ пѣдчасъ каѣзмъ.

всѣ сотворенія своему Сотворителю словами псаломника (пс. 103.) воздавали.

По тѣмъ возгласѣ запирае іерей царски дверѣ, котри съ початку отворивъ (см. Типикъ, Перемышль 1870, ст. 68.), а чтець читаетъ на серединѣ церкви, т. е. передъ вѣрными въ кораблі просто царскихъ дверей зъ каѣзмы 18.: *„Къ Господу внегда скорбѣти мнѣ“* (пс. 119., 120., 121., 122., 123.) первый антїфонъ, т. е. перву славу, котру заключаетъ славословіемъ: *„Слава и нынѣ“*, и трикратнымъ: *„Аллилуіа, слава Тебѣ Боже“*, при чѣмъ три разъ низько поклоняеся. Пѣдчасъ чтенія первой каѣзмы, котра заступае первый антїфонъ иныхъ літургій, іерей читаетъ тайно молитву первого антїфона: *„Господи щедрый и милостивый“* а по скѣнченію первой каѣзмы спѣвае малу екстенію, котру заключаетъ возгласомъ: *„Яко твоя держава“*. Чтець читаетъ теперь такъ само якъ перше другу (втору) Славу каѣзмы 18. або другій антїфонъ: *„Надѣющіи ся на Господа“* (пс. 124., 125., 126., 127. и 128.), котру такъ само якъ и першу заключаетъ. Пѣдчасъ того читаетъ іерей молитву другого антїфона: *„Господи, да не яростию твоею обличиши насъ“* (т. е. другу молитву вечерню), а по скѣнченію другого антїфона спѣвае малу екстенію, и заключаетъ еи возгласомъ третьего антїфона звычайной літургій: *„Яко благу и человекѣколюбецъ“*. Чтець читаетъ тутъ наведеннымъ способомъ третю славу або третій антїфонъ 18. каѣзмы: *„Изъ глубины возвахъ къ тебѣ Господи...“* (пс. 129., 130., 131. у 132.) и звычайнымъ славословіемъ заключаетъ цѣлу 18. каѣзму; а іерей читаетъ пѣдчасъ того молитву третьего антїфона: *„Господи Боже нашъ, помяни насъ грѣшныхъ“*; по чѣмъ спѣвае малу екстенію и заключаетъ еи возгласомъ: *„Яко ты еси Богъ нашъ“*.

По каѣзмѣ*) хоръ спѣвае якъ на вечерни: *„Господи возвахъ“* и припадаючи стихіры, а іерей або діаконъ кадитъ св. Престолъ и цѣлу Церковь, якъ при літургій Златоуста, и повернувши въ престолъ читаетъ такожь стихіры на Господи возвахъ.**)

Коли хоръ начне спѣвати стихіру на „Слава“ отвирае іерей царски дверѣ, бере кадильницу, кладетъ въ ню ѳвміамъ и робитъ входъ якъ на вечерни, т. е. тримаючи

*) На всѣхъ Преждеосвященныхъ береса 18. каѣзма, тѣлько въ Середу пятой Недѣли великого Поста береса каѣзма 7. „Вси языци воспещите руками“, и читаетъ такъ само ведля трехъ антїфонѣвъ. (О каѣзмахъ ср. §. 196. 3.)

**) При літургій преждеосвященной есть на Господи возвахъ звычайно десять стихірь, для того десять стихѣвъ оставляеся, тѣлько въ Середу 5-ой Недѣли Поста есть 29. стихірь, для того оставляеся стихи ѓтъ: *„Падуть во мрежу свою грѣшници“*.

кадильницю въ правѣй руцѣ иде наоколо престола на право, и входячи черезъ сѣверни дверѣ ѳтмавляе молитву входа „Вечеръ и заутра и полудне“, и стае передъ царскими дверми, доки хоръ не скѣнчитъ Богородиченъ. Передъ іереємъ идуть свѣщносцѣ, по крайнѣй мѣрѣ оденъ.*)

Коли хоръ скѣнчитъ богородиченъ, возглашае іерей (або діаконъ) „Премудрость, прости“, а хоръ спѣвае пѣснь: „Свѣте тихій“, а іерей (або діаконъ, если есть) кадитъ Престоль и Церковь по обычаю. По скѣнченію пѣсни „Свѣте тихій“ іерей возглашае: „Воньмимъ. Миръ всѣмъ. Премудрость, воньмимъ“, а хоръ спѣвае припадающій прокімень съ его стихомъ. Теперь голоситъ іерей (або діаконъ) „Премудрость“, чтець: „Бытія чтеніе“, іерей: „воньмимъ“ (т. е. слухаймо) а чтець читае припадающу Паремію**), по котрой

*) Если на літургій преждеосвященѣй мае читатися евангеліе, то священникъ несе на входѣ евангеліе, якъ на малѣмъ входѣ літургій Златоустовон, а передъ нимъ иде діаконъ (або паламаръ) съ кадильницею. Тое дѣсся: а) Въ три дни страстгон седмицѣ, коли Преждеосвячена ѳтправляеся; б) въ дни посвящени памяти великихъ Святыхъ, именно: Первое и второе обрѣ, теніе (вынайденъ) чествныя главы св. Іоанна Предтечи (24. Лютого) и св. сорокъ Мученикѣвъ иже въ Севастіи (9. Марта), и г) въ дни храмовыхъ Праздникѣвъ. — Если тѣи дни припадуть на Середу Пятницю св. Четырдесятицѣ.

**) Слово „Паремія“ есть греческе *paroikia* и значитъ притча, *proverbium* (И. Петр. 2., 22.) *parabola* (Іоан. 10., 6.) Такъ называются чтенія зъ св. Письма старого Завѣта, котри або содержатъ въ собѣ пророчества о событію, котре въ той день воспоминаеся, або поясняютъ значенъе и силу припадающога праздника, або содержатъ похвалу его. На преждеосвященныхъ читаются двѣ пареміи (съ изнятіемъ, если бы припадало навечеріе празднуемого святого, бо тогда читаются и его три пареміи) одна зъ книги бытія, а друга зъ книги притчей Соломона, и они суть такъ расположены, що въ протягу великого Поста до Пятка вайн на вечерняхъ цѣлкомъ тѣи двѣ книги остають перечитани. Причина, для чого на вечерняхъ великопостныхъ власно тѣи двѣ книги читаются, есть така: Великій пѣстъ есть поставленный для того, чтобы мы размышляючи о святыхъ страстяхъ Господнихъ духовно ѳтродилися, т. е. щобысьмо черезъ щире покаяніе очистилися ѳтъ грѣхѣвъ, и повернули до того счастливого, благодатного состоянія, въ якѣмъ насъ Богъ сотворивъ. Щобы насъ до того духовного ѳтродженъя допроводити, читае намъ Церковь книгу Бытія, въ кетрой оповѣдае, въ якѣмъ состоянію чоловікъ бувъ сотворенный, якъ черезъ свою власну вину упавъ и стався несчастливымъ, що Богъ для уратованъя упавшого чоловіка здѣлати постано-

скѣнченію хоръ спѣвае другій прокімень съ его стихомъ. — Коли хоръ спѣвае прокімень бере іерей кадильницю наповнену ѳнміамомъ и запалену свѣчку (звычайъ есть брати три-свѣчникъ) въ обѣ руки, тримае ихъ разомъ, и оберненный до престола робитъ нею святыи крестъ возглашаячи: „Премудрость прости“, а обернувшись до народа возглашае: „Свѣтъ Христовъ, просвѣщаетъ всѣхъ“, по чѣмъ всѣ роблятъ три глубоки поклоны до земли, а чтець каже: „Притчей чтеніе“, іерей же возгласивши: „Воньмимъ“ покланяеся такожь три разы, и затворяе царски дверѣ, а чтець читае другу паремію. (Если есть навечеріе празднуемого Святого, то читаются его три пареміи.) По скѣнченію другои пареміи начинаеся пѣніе „Да исправится“. Тое дѣсся такъ: Пѣвцѣ выходятъ зъ своихъ лавокъ (зъ крылосѣвъ) на середину Церкви, и тамъ остають подѣлени на двѣ стороны ажъ до скѣнченъя того пѣнія. Іерей въ олтари бере кадильницю и стоячи передъ престоломъ кадитъ престоль зъ переднои стороны, и спѣвае зъ ірмолая стихъ: „Да исправится“. (Если суть где клирики або выучени пѣвцѣ, то два зъ нихъ або хоть оденъ стають просто царскихъ дверей и спѣвають той стихъ и слѣдуючи) и пѣдчасъ пѣнія стоитъ, а хоръ (пѣвцѣ) обохъ сторонъ и всѣ вѣрни клячатъ. Коли іерей той стихъ скѣнчивъ клякае на переднѣй сторонѣ престола (если есть осѣбный пѣвецъ, то и ѳнъ клякае), а першій крылось (т. е. пѣвцѣ правои стороны) встает, а съ нимъ всѣ вѣрни, котри на тѣи сторонѣ Церкви находятся, и спѣвае стоячи „Да исправится“. Коли хоръ кѣнчитъ пѣніе того стиха, встает іерей, кадитъ престоль зъ переднои стороны и иде на его праву сторону, и стоячи спѣвае другій стихъ: „Господи воззвахъ къ тебѣ услыши мя: воньми гласу молитвы моея, егда воззову къ тебѣ“, а пѣдчасъ того пѣвцѣ и вѣрни на обохъ сторонахъ клячатъ. Коли іерей скѣнчитъ, клякае, а встает крылось другои (лѣвои) стороны, а съ нимъ всѣ вѣрни находячиися на тѣи сторонѣ, (друга же сторона клячатъ) и спѣвае: „Да исправится“. Пѣдъ конецъ того стиха встает іерей, кадитъ праву сторону престола и иде за престоль, где стоячи спѣвае: „Положи Господи храненіе устомъ моимъ: и дверь огражденія о устнахъ моихъ“, пѣдчасъ

вивъ, и якъ мѣры до осягненъя тои цѣли предпринимавъ; — а кромѣ того читае намъ книгу Притчей Соломона, котра насъ учитъ, якъ мы собѣ поступати и якъ жити повинни, щобысьмо сталися участниками того, що Богъ для нашего спасенія здѣлавъ. Все тое читае намъ на вечернѣмъ богослушенію, понеже вечерня — якъ на своѣмъ мѣстци буде показано — представляе символично исторію ѳтъ сотворенъя свѣта ажъ до явленъя Мессіи; для того есть найѳтѣтнѣйше богослуженіе, на котрѣмъ наведенни наставленъя намъ подаются.

чого всѣ пѣвці и вѣрніи клячатъ. По скѣнченію пѣнія того стиха клякае іерей за престоломъ, а встае зновъ першій крилось (а друга сторона клячитъ) съ вѣрными своєї стороны и спѣвае: „Да исправится“. По скѣнченію того встае іерей якъ передше, кадитъ и иде на лѣву сторону престола, а коли всѣ пѣвці и вѣрніи зновъ упали на колѣна, спѣвае іерей стоячи по лѣвѣй сторонѣ престола: „Не уклони сердца моего во слова лукавствія, непщевати вины о грѣсѣхъ“ и скѣнчивши клякае на тѣмъ самѣмъ мѣстци, а встае другій хоръ съ вѣрными своєї стороны, пѣдчасъ чого друга сторона клячитъ, и той другій хоръ (або крилось) спѣвае зновъ: „Да исправится“. Пѣдъ конецъ того пѣнія встае іерей якъ и передше, кадитъ лѣву сторону престола и иде передъ престолъ. Хоръ другій скѣнчивши пѣніе клякае, и коли зновъ всѣ пѣвці и вѣрніи клячатъ, спѣвае іерей стоячи передъ престоломъ: „Да исправится. молитва моя, яко кадило предъ тобою“; а скѣнчивши отвирае царски дверѣ, встають оба крилосы съ вѣрными, и всѣ разомъ кѣнчатъ: „Воздѣянїе руку моею жертва вечерная“; іерей кадитъ престолъ зъ передної стороны и робить съ всѣми вѣрными три поклоны до земли. — Если суть пѣвці, котри тїи стихи, яки звичайно на іерея припадають, спѣвають, то они стоятъ и клячатъ тогди коли и іерей, но всегда на однѣмъ мѣстци; а іерей робить то само, якъ выше сказано, съ изнятіемъ, що не самъ спѣвае. — По скѣнченію сего сердце вѣрного, котрый все тое розумѣе, до глубины проникаючого обряда, слѣдуе (если припадае праздуемый Святый, Прокімень, Апостолъ и Евангеліе, въ страстну седмицу тѣлько Евангеліе, а потѣмъ) сугубая ектенія, и тымъ заключаея перша часть Літургїи преждеосвященныхъ дарѣвъ.

§. 225.

II. Молитвы о оглашенныхъ.

Друга часть літургїи преждеосвященныхъ дарѣвъ содержить молитвы о оглашенныхъ, и тую часть можна назвати літургією оглашенныхъ ведля аналогіи літургїи св. Іоанна Зл. и св. Валилія В. Въ составъ тои части входитъ ектенія и молитва о оглашенныхъ, въ котрой іерей молится, чтобы Богъ Создатель всѣхъ призрѣвъ и на оглашенныхъ, т. е. приготовляющихся на принятіе св. Тайны Крещенія, избавивъ ихъ ѳтъ древня прелести и козни сопротивнаго, т. е. ѳтъ прелестей и пѣдступѣвъ діавола, врага нашего спасенія, и чтобы призываючи ихъ до жизни вѣчнои просвѣтивъ ихъ души и тѣла, сопричитая ихъ словесному твоему стаду, на немже имя твое нарицается“, т. е. чтобы Богъ причисливъ оглашенныхъ до своихъ вѣрныхъ, на котрыхъ его святе имя именуея, и заключае возгласомъ: „Да и тїи (т. е. оглашенїи) съ нами

(с. е. вѣрными) славятъ пречестное и великолѣпное имя твое“; а хоръ кѣнчитъ словомъ „аминь“.

Отъ середины средопостной, т. е. ѳтъ середины четвертон седмицѣ вел. Поста слѣдуе теперь ектенія о такихъ оглашенныхъ, котри вже приготовлялися до принятія святого крещенія на слѣдуючу Пасху, и для того просвѣщаемыми або къ просвѣщенію приближающимися называлися.*) Понеже тїи оглашенїи вже въ короткомъ часѣ мали приняти Тайну Крещенія, для того ихъ теперь точнѣйше поучано въ правдахъ вѣры, а чтобы имъ Богъ удѣливъ благодать, молилася о нихъ свята Церковь въ особныхъ молитвахъ, на що теперь пригадуе ектенія и молитва о просвѣщаемыхъ. Іерей або діаконъ возглашае найперше: „Елици оглашенїи изыдите оглашенїи изыдите,**) елици къ просвѣщенію приступите: („изыдите“ не може бути, бо просвѣщаемїи ажъ пѣзнѣйше выходили) помолитесь иже къ просвѣщенію“, потѣмъ взывае вѣрныхъ до молитвы о просвѣщаемыхъ, чтобы ихъ Богъ утвердивъ и укрѣпивъ въ ихъ добромъ предпринятію, и просвѣтивъ ихъ просвѣщеніемъ розума и благочестія, чтобы давъ имъ доступити бани паки бытія, т. е. крещенія, оставленія грѣховъ и одежди нетлѣнїя, т. е. чистоти и невинности сердца, дальше чтобы ихъ Богъ породивъ водою и духомъ, т. е. чтобы ихъ ѳтродивъ въ Тайнѣ крещенія, и чтобы ихъ спасъ, заступивъ и сохранивъ своєю ласкою, вкѣнци же взывае просвѣщаемыхъ, чтобы приклонили свои головы, а самъ молится о нихъ тайно (с. е. тихимъ голосомъ) „Яви Владыко лице твое, (т. е. поглянь (призри) Владыко) на иже къ святому просвѣщенію готовящихся. (с. е. на тыхъ, котри приготовляються на святе крещеніе) и желающихъ грѣховную скверну оттрясти: (котри хотятъ очистити ѳтъ грѣховныхъ змазъ), озари (просвѣти) ихъ помышленіе, извѣсти я въ вѣрѣ (дай имъ пѣзнати св. вѣру), утверди въ надеждѣ, соверши въ любви, уды честны Хріста твоего покажи (здѣлай ихъ честными членами мистичного тѣла Христового), давшаго себе избавленіе о душахъ нашихъ“ (с. е. котрый то Христось давъ ся за наше спасеніе) — и заключае возгласомъ: „Яко ты еси просвѣщеніе наше: . . аминь“. По сѣмъ возглашае іерей або діаконъ: „Елици оглашенїи изыдите“ и ѳтъ кѣнца того возласа: „Елици вѣрніи, паки и паки миромъ Господу помолимся“, зачинаея трета часть літургїи преждеосвященныхъ дарѣвъ, або літургїя вѣрныхъ. Пѣдчасъ того возгласа іерей розпростирае илитонъ.

*) О розличныхъ степеняхъ оглашенныхъ буде бесѣда при поясненію обряда Тайны Крещенія.

***) Тїи слова повтаряються на памятку, що въ давныхъ часахъ бѣльше діаконѣвъ взывало оглашенныхъ, чтобы зъ Церкви вышлїи.

§. 226.

III. Літургія вѣрнихъ.

Трета часть літургіи преждеосвященныхъ дарѡвъ начинаея ѡтъ возгласа діаконьскаго „Елиця вѣрни“ и продовжаея до кѡнця. Въ тѡй части розличаемъ зновъ три меньши въ собѣ заключени ѡтдѣлы, именно: а) Предложеніе преждеосвященного Агнца. в) Причастіе. г) Заамвонну молитву съ отпустомъ; и ведля тыхъ ѡтдѣлѡвъ будемо дальшій тягъ сеи літургіи розсмотреть.

а) Предложеніе преждеосвященного Агнца. Той ѡтдѣлъ продовжаея ѡтъ початку літургіи вѣрнихъ до початку діаконства: „Исполнимъ вечернюю молитву“: По возгласѣ діаконьскѡмъ коли въ давныхъ часахъ по ѡтдаленію оглашенныхъ сами вѣрни въ Церкви остали, читае іерей тайно першу молитву вѣрнихъ: „Боже великій и хвальный“, по сѣмъ малу ектенію и другу молитву вѣрнихъ: „Владыко святой преблагій“ въ котрой молитъ Бога, щобы намъ давъ ласку, щобысьмо могли достойно пѡднати едиnorodного Сына божого, котрого пречисте тѣло и животворяща кровь ѡтъ множества небесныхъ силъ невидимо дориносими (т. е. на копіяхъ несени,) на престолѣ мае предложитися, и щобысьмо сихъ св. Танихъ достойно причастилися; — и заключае возгласомъ: „По дару Хріста твоего“.

Теперь зближаея торжественна хвиля перенесенія и предложенія преждеосвященныхъ дарѡвъ. Хоръ зачинае спѣвати: „Нынѣ силы небесныя съ нами невидимо служатъ: се бо входитъ царь славы, се жертва тайная совершена дориносится, т. е. севносится на копіяхъ (въ тѡмъ змыслѣ, якъ въ пѣсни херувімскій) жертва тайна, котра вже есть совершена, або Богу принесена на Літургіи, коли тии святы дары остали освящени вѣрою, и любовію приступимъ, да причастници жизни вѣчныя будемъ: аллилуіа, аллилуіа, аллилуіа“; — а іерей або діаконъ кадитъ престолъ и цѣлу Церковь, коли же верне до престола, мовить: „Нынѣ силы небесныя“ такъ якъ на літургіи св. Іоанна Златоуста три разы, и за кождымъ разомъ покланяея. По скѡнченію сеи пѣсни іерей (або діаконъ, если есть) отворяе скинию, где ківотъ съ св. дарами хоронится, и поклонившися низко ставляе ківотъ (пушку) на роспростертѡмъ илтонѣ, клякае и кадитъ три разы преждеосвящени дары. По сѣмъ стае, бере ківотъ въ руки и творить великій входъ, при чѡмъ ничъ не мовить, тѡлько въ умѣ своѣмъ молится, а передъ нимъ идуть свѣщеносци и діаконъ або паламаръ съ кадильницею, котрый кадитъ св. дары идучи бокомъ, щобы плечима не бувъ обернень до святыхъ дарѡвъ; нарѡдъ же весь упавъ на колѣна, а слуга церковный звонить пѡдчасъ

цѣлого входа въ мали звѡнки. Коли іерей черезъ царски дверѣ поверне до олтаря, ставляе ківотъ на илтонѣ, клякае и кадитъ св. дары три разы. Покадивши встае, ѡтдае кадильницу, ѡткрывае ківотъ, а поклонившися низко выймае зъ ківота ложицею святой агнецъ и кладе го на дискосѣ, при чѡмъ ничъ не мовить. Такожъ вливае до чаши вино и воду, при чѡмъ такожь ничъ не мовить ани не благословить, ставляе ен на звычайнѡмъ мѣстци, и покрывае ен воздушкомъ („точію“ додае указъ въ служебнику, т. е. що чашу не покрывае и лентіономъ, якъ звычайно, тѡлько самымъ воздушкомъ), наконецъ покрывае чашу и дискосъ воздухомъ, и кадитъ три разы святы дары, по кождѡмъ разѣ глубоко покланяючися. Пѡдчасъ того кѡнчить хоръ пѣснь „Нынѣ силы“, и коли іерей преждеосвящени дары покривъ воздухомъ, робить съ всѣми вѣрными три поклоны до земли, и теперъ слѣдуютъ молитвы святаго причастія.

Примѣчаніе. Ведля давного устава, якъ примѣчае Служебникъ, роскладавъ іерей передъ роспочатемъ Преждеосвященной святы сосуды, т. е. чашу съ дискосомъ и принадлежащими покрывами на жертвеннику, и коли хоръ начавъ спѣвати стѣхиры на Господи возвахъ, бравъ іерей ківотъ съ преждеосвященными дарами, переносивъ го на жертвенникъ и тамъ клавъ святой агнецъ на дискосѣ, до чаши наливавъ вино и воду и покрывши все якъ на проскомѡди оставивъ тамъ до великого входа, а ківотъ ѡтносивъ до скини, а на великій входъ такъ само якъ на инной літургіи переносивъ преждеосвященного агнца на престолъ. Но сей обрядъ оставъ у насъ знесеный, и святой агнецъ переносится пѡдчасъ „Нынѣ силы“ способомъ выше указаннымъ. Причины для чого той обрядъ оставъ знесеный, наводитъ Служебникъ въ указѣ о входѣ великомъ слѣдуючи: „Сей обрядъ, т. е. святаго агнца на жертвенникъ переносити, бѣдствія ради, да не како посвященный Агнецъ похищенъ (пѡрванный) будетъ ѡтъ нѣкогого животнаго, оставляется, и творится входъ на преждеосвященной Літургіи пѡдчасъ нынѣ силы и т. д.“, якъ выше описано. Перша одже причина, для чого перенесеніе св. Агнца на жертвенникъ пѡдчасъ стихословія на Господи возвахъ залишено есть, щобы не стався припадокъ, щобы яке животне, н. пр. мышъ, святой агнецъ не вхопила. Инну причину наводитъ Служебникъ, що „перенесеніе Агнца освященного зъ жертвенника разомъ съ чашою не маючого въ собѣ освященной крови могло бы людамъ дати поводъ до думанья, що и въ чаши есть освячена кровь, и они могли бы рѡвну честь ѡтдавати освященному Агнцу якъ и чаши Христовѡй“. Для того приказуе Служебникъ, щобы св. Агнецъ не переносити пѡдчасъ стихословія на жертвенникъ, но ажъ на „Нынѣ силы“ выймати го зъ скини и способомъ указаннымъ предлагати. — По тѡй причинѣ треба передъ літургією поставити на престолѣ чашу и дискосъ.

в) Причастіе. По предложеню преждеосвященного Агнца слѣдуютъ якъ по великомъ входѣ на Літургіи Златоустовѣй молитвы приготовляючи на причастіе. Іерей або діаконъ*) мовить теперь ектенію: „Исполнимъ вечернюю молитву“, и молится тайно: „Иже неизреченыхъ“, чтобы Богъ сподобивъ насъ достойно причаститися святыхъ Таинъ, а по ектеніи просительнѣй и по Отче нашъ повтаряе тѣи прошенія въ тайнѣй молитвѣ, и по возгласѣ: „Благодатію и щедротами“ умывае руки якъ и на иныхъ літургіяхъ, молится тайно: „Воньми Господи Іисусе“, біеса въ груди мовячи: „Боже милостивъ буди мнѣ грѣшному“, и возгласае „Воньмимъ, Преждеосвященная святая святымъ“. Пѣдчасъ того суть св. Дары еще воздухомъ покрыты, и іерей кладе лѣву руку пѣдъ воздухъ, дотыкаеся великимъ пальцемъ святаго Агнца, и тогда возгласае: „Воньмимъ, Преждоосвященная . . .“, а коли хоръ спѣвае: „Единъ святъ . . .“, знимае іерей воздухъ,**) кладе го на бѣкъ, роздрабляе святой агнецъ и отмовивши обычны молитвы причащаеся тѣлько пѣдъ видами хлѣба. Хоръ спѣвае причастенъ зъ пс. 33.: „Вкусите и видите, яко благовъ Господь, Аллилуя“.

По причастію отирае іерей дискосъ, якъ при иныхъ літургіяхъ, покрывае чашу, бере еи въ руки (або дае діакону), обертаеся до людей и возгласае: „Приступите“, а хоръ спѣвае: „Благословлю Господа на всякое время, аллилуія“. Іерей межи тымъ обертаеся до престола, ставляе чашу на илтонѣ, покланяеся низко, бере зновъ чашу въ обѣ руки, мовить тихо: „Благословенъ Богъ просвѣщай и освящай насъ“, и обернувшись до людей благословить чашою возгласяючи: „Всегда нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ“, обертаеся на около до престола, и якъ звычайно поживае святіи дары, и омывае и вытирае чашу. Хоръ докѣнчае воз-

*) Взглядомъ котрого рубрика въ Служебнику примѣчае: „Діаконъ вземъ время“, т. е. упросивши ътъ іерея якъ и на другихъ літургіяхъ по великомъ входѣ, чтобы го поминавъ и помолвися о нѣмъ, мовлячи за іереемъ: „Помяни ми брате и сослужителю“. . . „Да помянетъ Господь Богъ“ и пр.

**) Въ нашѣмъ Служебнику не сказано ани въ текстѣ ани въ уставѣ, коли мае зниматися воздухъ, котрымъ покрыта чаша и дискосъ, тѣлько передъ: „Воньмимъ, Преждоосвященная святая святымъ“ сказано: „И по обычаю творить святое возношеніе“; для того я беру мое поясненіе, коли мае воздухъ зниматися и якъ при тѣмъ поступати зъ Служебника Румунского, котрый дословно то само каже, що и Служебникъ Римского выданья, и оба кажутъ такъ робити, якъ высше описано. (Думнеещиле літургіи, Блаж. 1870, ст. 183. — *Ευχολογιον, ἐν Ρωμῇ* 1754, ст. 99.)

гласъ іерейскій словомъ „аминь“ и спѣвае: „Благодаримъ тя Христе Боже нашъ; яко сподобивъ еси насъ, причастниками быти пречистаго твоего тѣла и честныя твоея крове (понеже пѣдъ видами хлѣба есть живый Христосъ, одже на Преждоосвященнѣй пѣдъ видами хлѣба пріймаемъ тѣло и кровь Христову) изліянныя за весь міръ, во оставленіе грѣшновъ, смотренія твоего таинства. Аллилуія“. Іерей ътмавляе тую пѣснь по тиху, а потѣмъ голосно дякуе Богу за ласку причастія въ ектеніи: „Прости пріймше“ и въ тайнѣй молитвѣ: „Благодаримъ тя Спаса всѣхъ Бога“, котру заключае возгласомъ: „Яко ты еси освященіе наше“, и тымъ кѣнчатся молитвы належачи до причастія. Слѣдуе теперь послѣдна часть літургіи преждеосвященныхъ дарѣв.

г) Молитва заамвонна и отпустъ.

Іерей читае по возгласѣ: „Съ миромъ изыдемъ“ и „Господу помолимся“ заамвонну молитву, котра ътносится до св. чотырдешатниці и упрашае ътъ Бога, чтобы намъ позволивъ сей святой часъ такъ пережити, чтобысьмо исповнивши все, що ътъ насъ свята Церковь въ имени Бога въ тѣмъ часѣ вымагае, сподобилися ласкъ, яки намъ Богъ удѣлити хоче, именно молится въ молитвѣ: „Владыко вседержителю“, чтобы Богъ, котрый все премудро устроивъ, и намъ сей святой часъ великого поста въ своѣмъ милосердію дожити давъ, („введый насъ въ пречестныя дни сія“) для очищенія душъ и тѣлъ, до поскромленья нашихъ злыхъ склонностей, и котрый богоугодному Мойсею сорокъ дней постившому скривали закона рукою божою списани давъ, — чтобы Богъ давъ и намъ подвигомъ добрымъ подвизатися, пѣстъ належито совершити, въ вѣрѣ крѣпко стояти, невидимыхъ вороговъ нашего спасенія побѣдити и уничтожити, статися побѣдителями грѣха, и такъ съ чистымъ и невиннымъ сердцемъ дочекатися свѣтлого праздника воскресенія Христоваго; хоръ спѣвае три разы „Буди имя Господне“ и читае псаломъ 33: „Благословлю Господа на всякое время“. Іерей читае еще тайно молитву: „Господи Боже нашъ“, цѣлуе престоль, благословить людей правою рукою возгласяючи: „Благословеніе Господне на васъ“, дае отпустъ, запирае царски дверѣ, розѣбравшись умывае руки и ътмавляе тропарь св. Григорія съ богородичнымъ и молитвы по причащенію, и благодарячи Бога ътходитъ.

Примѣчаніе. 1. У насъ есть побожный звычай по літургіи преждеосвященнѣй и по иныхъ великопостныхъ богослуженіяхъ спѣвати: „Претерпѣвый за насъ страсти, Іисусе Христе, Сыне божій помилуй насъ“. Тую пѣснь спѣваеся три разы и по кождѣмъ разѣ всѣ покланяются до земли.

2. По причастію мѣсто: „Со страхомъ божимъ“ возглашае іерей на Преждеосвященѣй тѣлько слово: „Приступите“, а „Спаси Боже“ цѣлкомъ есть опущено. Здаея однакожъ, що тутъ зайшла въ давныхъ часахъ ошибка зъ вини ѳт писчика, котрый ѳтписавши вже передъ тымъ двѣ літургїи, именно св. Іоанна Златоуста и св. Василїя В. уважавъ за излишно все тое, що въ сѣй літургїи рѣвно якъ въ попередныхъ приходить, на ново ѳтписовати, и думавъ, що достаточно навести (зацитовати) дотычне мѣстце однимъ словомъ, котрымъ оно або начинаея або кѣнчится; въ сѣмъ разѣ мѣсто писати все: „Со страхомъ божимъ . . .“ написавъ тѣлько остатне слово: „Приступите“. Но пѣзнѣйшїй ѳтписчикъ або типографъ того не розумѣвъ и взявъ тую цитацию за цѣлый текстъ, и такъ ѳтпали зъ літургїи преждеосвященной оба возгласы: „Со страхомъ“ и „Спаси Боже“. За тымъ мнѣніемъ промавляє тое обстоятельство, що тїи возгласы находится во вѣхъ инныхъ выданьяхъ, такъ въ греческѣмъ, румунскѣмъ и инныхъ.

3. Ведля устава нашої святой Церкви не належить въ великій пѣстъ съ изнятіемъ субботъ и недѣль и четверга страстной седмицѣ яко и праздника Благовѣщенїя ѳтправляти совершенну літургїю. Тое показуея: а) Зъ того, що въ Служебнику не ма на тїи дни Апостола и Евангелїя; в) зъ выразныхъ рѣшенїй Престола Апостольского. Такъ коли Антіохїйскїй Патріархъ, Грекомелхить съ Римомъ соединеный удався съ прошенїемъ до П. Венедикта XIV., щобы священникамъ его церковной провинціи позволивъ въ великій пѣстъ мѣсто преждеосвященной ѳтправляти совершенну літургїю, Папа на тое не согласився. Альбанамъ же позволивъ той Папа ѳтправляти и въ седмични дни совершенну літургїю, но выразно приказавъ, щобы въ Церквахъ парохїальныхъ ѳтправляно преждеосвященїе. Впрочемъ мають бути таки монастырѣ, въ котрыхъ щодень ѳтправляєя Преждеосвященїе съ изнятіемъ Субботъ и Недѣль.

У насъ невѣдоме менѣ распорядженье, ѳтносячеся до сего предмета, но практика, о котрой власть церковная знае и еи не заказуе, позволяе во все дни седмицѣ съ изнятіемъ Середи и Пятници всехъ тыжней великого поста, и трехъ першихъ дней страстной седмицѣ и великого Пятка, ѳтправляти літургїю св. Іоанна Златоуста, на котрой береся Апостолъ и Евангелїе съ прочими або Святому зъ общины або намѣренїю, або обомъ разомъ. Но въ Середи и Пятки не належить николи правити совершенну літургїю; въ тїи дни и въ великій Пятокъ же правится літургїя св. Іоанна Златоуста съ вечернею тѣлько тогда, если на тїи дни припадае Благовѣщенїе.

§. 227.

Символическое значение літургїи преждеосвященныхъ дарѣвъ.

Літургїя Преждеосвященныхъ дарѣвъ есть властиво богослуженїе вечерне, и въ своѣй переважнѣй части состоитъ зъ вечернѣ, для того есть и еи символическое значенье то само, що и вечернѣ. Тая літургїя представляе намъ про тое въ молитвахъ и обрядахъ своей першон части исторїю ѳткровенїя божого ѳтъ сотворенїя свѣта ажъ до воплоченїя Сына божого, ѳбѣцаного Мессїи, що слѣдующимъ способомъ дасться пояснити. Коли Богъ своимъ всемогущимъ словомъ свѣтъ сотворивъ, були безъ сомнѣнїя все сотворенїя переняти радостїю и благодарностїю къ Богу, котрый ихъ ѳтъ небытїя въ бытїе привѣвъ, и певно высказовали тое чувство способомъ каждому зъ нихъ ѳтвѣтнымъ славлячи и величаючи Бога Сотворителя. Тїи сами чувства высказуе Церковь, коли зачинае преждеосвященїе. Іерей славить царство Бога въ Троици святѣй единого возглашаючи: „Благословенно царство“, а хоръ въ имени народа стихословить по „Прїйдите поклонимся“ псаломъ 103. „Благослови душе моя Господа“, котрый представляе все сотворенїя, якъ они все безъ изнятїя Бога Творца славословлять и ему чувства сердечной благодарности высказуютъ. Все тое представляе намъ тїи счастливы часы, коли чоловікъ мавъ еще полный миръ съ Богомъ, и коли еще въ раю остававъ. Но не довго тревавъ той счастливый станъ нашихъ прародичей; они согрѣшили и остали зъ райа выгнани, рай оставъ для нихъ запертый, а тую хвилю представляе на преждеосвященѣй іерей тымъ, що по скѣнченїю псалма 103. и ектенїи мирной замыкае царски дверѣ. — Богъ не ѳткинувъ однакожъ чоловіка на вѣки, ѳбѣцавъ му еще въ раю Откупителя, на котрого праведники старого завѣта черезъ многи вѣки въ молитвахъ и дѣлахъ покаянїя тужливо ожидали; а мы на тую памятку на преждеосвященѣй читаемъ кавїзму: „Ко Господу, внигда скорбѣти ми, воззвахъ, и услыша мя“, и ектенїи съ ѳтвѣтными молитвами, въ котрыхъ съ праведниками старого завѣта высказуемъ нашу скорбь душевну передъ Богомъ, ему наши потребности представляемъ и о милѣсть и помилованье просимъ; а коли кавїзма съ тими молитвами скѣнчилася, мы чуючи съ кающимся Адамомъ и его потомками тяжащу на насъ вину еще съ бѣльшимъ жаромъ обертаемся до Бога, и спѣваемъ псаломъ: „Господи воззвахъ къ тебѣ услыши мя“, и въ тѣй хвили выходить іерей (або діаконъ) съ кадильницею и кадячи Церковь пригадуе тымъ старозавѣтнїи жертвы, котри Богу були ѳтъ початку свѣта приношени яко образы маючої „въ исполненїи

временъ“ совершится жертвы совершенной, и яко видимый знакъ, що Богъ на вѣки не ѓткнувъ чловѣка, но давъ му часъ покаянiя и приготовленiя на Откупителя; самъ же iерей або дiаконъ, котрый кадитъ, представляе пророковъ старозавѣтныхъ, котри пѣддержували и покрѣпляли надѣю въ маючого прiйти Мессiю. Межи тымъ хоръ спѣвае дальши стихи псалмовъ 140., 141., 129. и 116. съ припадаючими сти-хирами, и якобы предвидѣвъ зближающоюся Спасителя, за-ключаетъ стихами: Хвалите Господа вси языци“ и „Яко утвер-дися милость его“, потѣмъ же воздае славу пресвятѣй тройцѣ, и богородичнымъ Пресвятѣй Матери божiей, а iерей отверае царски дверѣ на знакъ, що вже ѓтвераються дверѣ райски замкнени по паденiю першого чловѣка, бо вже приходитъ ѓбѣцанный Мессiя, котрого представляе iерей выходящiй зъ олтаря. Передъ нимъ иде дiаконъ або паламаръ представля-ющей пророковъ старозавѣтныхъ, котри уготовляли путь Господеви и его приходъ предсказовали; и оба стають передъ царскими дверми, а коли хоръ скѣнчивъ богородичень, iерей (або дiаконъ) возглашае: „Премудрость прости“ и вхо-дитъ до олтаря, кадитъ престоль и цѣлу Церковь, а хоръ спѣвае имнъ: „Свѣте тихiй“. Сей имнъ*) спѣваеся по входѣ для того, понеже ѓнъ живо представляе, якъ чловѣ-кови вже тогда, коли зъ власной вины стративъ первобытне свѣтло божою благодати, показалося нове свѣтло въ ѓбѣц-нѣмъ Мессiи, котрый для спасенiя рода людского стався чловѣкомъ, щобы чловѣка причастникомъ вѣчнои, неми-наемой славы зрѣбити. Въ сѣмъ имнѣ воздаеся одже слава воплотившомуся Мессiи.

По скѣнченю имна „Свѣте тихiй“ звертае дiаконъ або самъ iерей словомъ „вонъимъ“ увагу вѣрныхъ на возгласъ iерейскiй: „Миръ всѣмъ“ ѓбѣщающей намъ, що воплотившiйся Мессiя приноситъ намъ миръ, т. е. що ѓнъ примирить насъ съ Богомъ, ѓтъ котрого черезъ грѣхъ пер-вородный осталисьмо ѓтдѣлени, а дальшими словами: „Пре-мудрость вонъимъ“ наминае вѣрныхъ на слѣдующiй прокiментъ и паремiя, зъ котрыхъ перва намъ ѓповѣдае о нашѣмъ сотвореню, паденiю и приготвленю на ѓткуп-ленье, а друга (притчи) насъ учитъ, якъ жити маемо, щобы-

*) Имнъ „Свѣте тихiй“ составивъ св. мученикъ Атино-генъ († подъ императоромъ Северомъ коло р. 169), якъ посвѣд-чае св. Василiй В. кажучи: „Бому есть знаемый имнъ Атиногена, котрый ѓнъ намъ оставивъ, тому буде такожъ знаеме мнѣние мучениковъ о св. Духу“. Звычайно однакожь приписують сей имнъ Созрѣнiю Патрiарху Иерусалимскому, вѣроятнo для того, що ѓнъ го около р. 634 въ своѣй провинци въ церковне ужн-ванье впровадивъ.

сьмося стали достойными всего того, що Богъ для насъ здѣ-лавъ. Въ первѣй паремiя взятой зъ книги Бытiя представляе ся намъ одже сумный нашъ станъ душевный по грѣхопадению, и тьма духовна, въ якѣй упавшiй родъ людскiй ходивъ, а друга паремiя взята зъ притчей Соломона показуе намъ, якъ маемо ходити въ свѣтлѣ, котре намъ приноситъ воплотив-шiйся Сынъ божiй. Щобы той переходъ ѓтъ тьмы до свѣтла-еще бѣльше узмысловити и живше представити, бере iерей кадило и запалену свѣчку (трисвѣчникъ), звертае увагу вѣр-ныхъ на той переходъ премудростiю божою содѣланный сло-вами: „Премудрость прости“, и ѓбертаючися до людей возглашае: „Свѣтъ Христовъ, просвѣщаетъ всѣхъ“. Се видиме свѣтло наминае вѣрныхъ, що науки божи устами пророковъ высказани мають просвѣтити ихъ притъмный разумъ, и приготвити ихъ на свѣтло евангельской правды, котру имъ воплотившiйся Сынъ божiй голосити буде.

По скѣнченю паремiя не продовжаеся исторiя дѣланья Христоваго, но вѣрни поучени о воплощенiю Сына божого предкладають ему въ пѣнiю стихѣвъ: „Да исправится“ и въ слѣдующихъ ектенiяхъ и молитвахъ свои потребы и прошенiя; потѣмъ же приготвляе насъ Церковь на причастiе, почѣмъ складаемъ Богу сердечну подяку за превелики благодати, и видѣвши все, що Богъ для нашего спасенiя содѣлавъ, и по-клонивши ся самому Христу подъ видами хлѣба утаеному мовимо съ праведнымъ Сiмеономъ: „Нынѣ отпущаеши раба твоего Владыко по глаголу твоему со миромъ“, т. е. днесъ ѓтпущаешъ мене твоего раба съ миромъ такъ якъ еси менѣ ѓбѣщавъ; „яко видѣста очи мои спасенiе твое, еже еси уготовавъ предъ лицемъ всѣхъ людей“; бо мои вѣрою просвѣщени очи видѣли, що ты для спасенiя рода людского здѣлавъ и видѣли Спасителя, на котрого при-ходъ ты насъ приготвлявъ: „свѣтъ во откровенiе язы-ковъ“, котрый то Спаситель ѓткрывъ свѣтло правды и язычникамъ, „и славу людей твоихъ Израиля“, и просла-вивъ родъ Израиля, зъ котрого тѣло взяти изволивъ.

§. 228.

Переглядъ розличныхъ приписѣвъ ѓтносящихся до совершанья св. литургiи.

Въ дотенерѣшнѣй росправѣ була бесѣда о предметахъ ѓтносящихся въ загалѣ до св. литургiи, теперъ будутъ еще наведены розлични приписы ѓтносячися до совершанья литур-гiи, такъ въ загалѣ, якъ и въ поодинокихъ випадкахъ. Такъ буде тутъ бесѣда о мѣстци и часѣ св. литургiи; дальше за кого можна и треба литургизати и кто ѓбовязанъ св. литургiи при-сутствовать, о стипендiяхъ на Службу божу, и о Службѣ

парохіальної, о вимогахъ зо стороны священника совершающаго божественну літургію, о приписахъ относящихся до дѣйствнаго совершанья літургій, и о различныхъ випадкахъ могущихся случити при літургизанью.

§. 229.

А) Мѣстце св. Літургій. Совершанье літургій въ чужої Церкви.

1. Літургію можна отправляти тільки въ Церкви або каплиці освященѣи або благословенѣи (ср. §. 179.), на освященѣи або благословенѣи, антиминомъ заосмотренѣи престолѣ, если тѣи святи мѣстца зъ якои ни будь причины не стратили освященья або не остави осквернени. Изняти суть тільки случаи потребности, въ котрыхъ власть церковна позваляе и где инде літургизати. Синодъ Замостскій каже такъ: „Понеже певно есть, що отъ самыхъ Апостольскихъ часѣвъ були мѣстца особни, где вѣрни для празднованья святыхъ Таинъ собиралися,¹⁾ для того заказали святи каноны праздновати святи Таины въ частныхъ домахъ.²⁾ Сей про тое святыи Синодъ вступаючи въ ихъ (т. е. згаданныхъ постановлений) слѣды выразно приказуе подъ карою суспензиі отъ божественныхъ (т. е. отъ справованья духовнаго уряда), чтобы ніякій священникъ не важився тую жертву (т. е. літургію) совершати внѣ Церкви або каплицѣ на Службу божи исключительно назначенои и посвященои або благословенои, безъ позволенья своего Епископа; а Епископы не повинни тое позволенье (внѣ Церкви и т. д. літургизати) легко и безъ великой причины дати“. Соборъ Тридентійскій же, на котрый наведено рѣшеніе Замостского Синода покликаеся, звучитъ такъ: „Episcopi ne patiantur privatis in domibus, atque omnino extra Ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab Ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi“, (Conc. Trid. sess. 22. decretum de observandis et evitandis in celebratione Missae). Не вѣльно одже отправляти літургію где инде, только въ Церкви або въ каплиці, если тая каплица есть на Службы божи назначена (ср. §. 180.), но изняти суть отъ того закона случаи потребности, въ котрыхъ ведля наведеного рѣшенія Синода Замостского Епископъ мае власть позволити и где инде літургизати, н. пр. подъ голымъ небомъ, въ частномъ домѣ або на инѣмъ честномъ мѣстци. Таки випадки могутъ случитися въ часѣ войны, гоненій, заразы, або коли безъ опасности

¹⁾ I. Кор. гл. 11. — ²⁾ Сн. Лаодикейскій кан. 58. Соб. Тридент. декр. о томъ, що при св. Літургій заховати, а чого вистерѣгатися треба.

смерти або инного великого труда не можна въ Церкви літургизати; такожъ если бы Церковь згорѣла, завалилася або отъ невѣрныхъ або еретикѣвъ остала збурена (ср. Concedimus 30. de consecr. Dist. I.), або и подчасъ довгон подорожи черезъ край невѣрныхъ. Въ тыхъ и подобныхъ случаяхъ великой потребности (in casu summae necessitatis) може священникъ и безъ позволенья Епископа, если тойже не есть на мѣстци або трудно (далеко) до него достатися, а есть важна потреба літургизанья, и на инѣмъ мѣстци літургизати, если только мае антимины. Таке есть обще мѣнне богословѣвъ, и тому не спротивляеся законъ Собора Тридентійского, бо якъ кажеся въ декретѣ Граціана: „Quoniam necessitas legem non habet“; (ср. Sicut 11. de consecr. Dist. I.), а въ книзѣ законѣвъ церковныхъ: „Quod non est licitum lege, necessitas facit licitum“. Ср. Quod non X. de regulis juris V. 41.¹⁾ Однакожь саме велике число народа, такъ що все не могутъ въ Церкви помѣститися, не есть достаточна причина, чтобы іерей мѣгъ и внѣ Церкви або каплицѣ літургизати безъ выразнаго позволенья власти церковной; бо въ томъ случаю могутъ вѣрни, котри не могутъ въ Церкви помѣститися, и внѣ Церкви задосытъ учинити вторѣи заповѣди церковной. — На кораблі можна літургизати только за позволеньемъ Престола Апостольского; миссіонеры получаютъ отъ власти церковной право літургизати на каждомъ мѣстци;²⁾ капеляны войсковы мають право въ потребѣ літургизати подъ голымъ небомъ и подъ землею (н. пр. въ пивниці³⁾ и на всякомъ мѣстци.

Порядочне мѣстце літургизанья есть одже Церковь и каплица посвячена або благословена, доки она свое посвяченье або благословеніе не стратила и не остала осквернена (ср. §. 179.); не вѣльно про тое и въ Церкви або каплиці літургизати въ слѣдующихъ случаяхъ: а) Если Церковь стратила освяченье або благословеніе, т. е. остала обесвячена або осквернена, и ктобы важився въ такой Церкви або каплиці літургизати, не поднаде вправдѣ карамъ церковнымъ, но тяжко грѣшитъ⁴⁾. б) Если Церковь есть запрещена (interdicta), и ктобы въ запрещенѣи Церкви літургизавъ, стаеся неключимымъ (irregularis⁵⁾. г) Если въ Церкви оставъ похороненый невѣрный або выключеный нетерпимый (excommunicatus vitandus), черезъ що въ про-

¹⁾ Lucii Ferraris bibliotheca t. V. Missa, art. 4. n. 3.—5.

²⁾ Bened. XIV, De sacrif. Missae, l. III. c. 6. n. 11.

³⁾ Dr. Jos. Symersky, die Verehelichung der Militärpersonen. Olmütz 1874. S. 134.

⁴⁾ Instructio pastoralis Eystadensis 1871 p. 109.

⁵⁾ C. de clerico excommunicato, cap. Postulastis §. Quaesivisti. De sent. excom. in VI. c. ls qui §. Is vero.

чѣмъ Церковь остана осквернена, для того и зъ того взгляду не вѣльно въ нѣй літургію совершати*). д) Въ каплицяхъ частныхъ або публичныхъ можна літургизати тѣлько въ тѣи дни, котри въ грамотѣ освященія або благословенія суть выразно наведены; бо въ тыхъ грамотахъ есть выразно сказано, въ котри дни можна въ дотычнѣй каплицѣ літургизати, н. пр. въ певни дни святочни, або въ дни поминальни основателѣй той каплицѣ и т. п. Коли про тое священникъ въ такой каплицѣ хоче літургизати, повиненъ найперше заглянути до грамоты освященія або благословенія, чи тое въ той день позволено.

2. Если якій священникъ хоче въ чуждѣй Церкви літургизати, то передъ всѣмъ обязанъ просити настоятеля той Церкви о позволеніе; а настоятель Церкви обязанъ, если ему той священникъ незнаемый, желати ътъ него, щобы выказався достовѣрными свѣдоцтвами, що ътъ есть истинно священникомъ и що не тяжатъ на нѣмъ ніяки кары церковни, про котри бы не мавъ права позволено літургію ѡтправляти. Синодъ Замогскій приписуе въ тѣмъ взглядѣ: „Дуже вредливо було бы для Церкви и съ великимъ згѡршеніемъ вѣрныхъ получене, если бы волоцюгѡвъ священникѡвъ и клирикѡвъ безъ розличія припуцалося въ каждѣй Церкви до ѡтправы богослуженія, бо могло бы статися, щобы найбільши переступники и ледачи люде выпхалися во святая и тѣи оскверняли. Для того дуже часто распоряджали святы каноны, щобы ніякого, чужого, незнаемого, и ніякого чужон Епархіи клирика не припуцати до богослуженія безъ поручительного письма его Епископа. Святы Синодъ послѣдуючи тымъ канонамъ строго приказуе, щобы ніякого священника чи то мірского чи монаха, латиньского або греческого обряда не припуцано до літургизанья и до справованья (удѣлянья) святыхъ Тайнъ безъ поручительного або посвѣдчаючого письма его власного Епископа, по крайнѣй мѣрѣ того самого року выставленого. Кто бы тому противодѣлавъ буде караный тримѣсячною суспензою ѡтъ божественныхъ и инными карами по воли Епископа“.** (Зас. III, тит. 3., §. 4.) Если одже зголоситя гдесъ чужій незнаемый священникъ съ желаніемъ св. літургію совершати або святы Тайны удѣляти (н. пр. сповѣдати), треба ѡтъ него вымагати, щобы выказався письмомъ ѡтъ своего Епископа, що ему вѣльно тѣи святы Тайны совершати, и тое посвѣдчаюче письмо повинно бути хоть того самого року выставене, а въ многихъ епархіяхъ приписано, що тое письмо

*) Cap. Ecclesia, De consecr. Dist. II. — cap. Sacris, De sepulturis.

**) Зр. Conc. Laodic. can. 14. — Chalced. can. 13. — Trident. sess. 22. de obs. et evit in celebratione Missae.

(litterae testimoniales) не повинно бути старше, якъ три мѣсяцѣ. Не достаточно було бы, если бы такой чужій незнаемый священникъ предложивъ грамоту поставленія и одобренія (формату и пробату), бо ътъ може бути истинно священникомъ, но н. пр. суспендованымъ, про що ему не вѣльно ани літургизати ани ніяки св. Тайны справовати. Само собою розумѣся такожъ, що ѡтъ такого чужого незнаемого чоловѣка треба такожъ вымагати, щобы выказавъ идентичность своей личности посвѣдченіемъ власти политической (Zeiferath, Legitimation). Тѣи мѣры осторожности суть необходимо потребни за для великон важности предмета; бо и у насъ случалися выпадки, що ошусты и жиди выдавалися за священникѡвъ, и літургію ѡтправляли.

Зо взгляду на тое, що въ Львовскѣй церковнѣй провинці живуть вѣрни греческого и латиньского обряда, остало закономъ Конкордіи подѣ заглавіемъ: зо взгляду святыхъ чинѡвъ або літургіи приписано: а) „Священники обохъ обрядѡвъ, котри не подпали ніякѣй цензурѣ (т. е. карѣ церковнѣй) могутъ въ Церквахъ взаимныхъ (т. е. рускѣй священникъ въ латиньскѣй, а латиньскѣй въ рускѣй Церкви) за позволеніемъ управителя Церкви на престолахъ або посвященныхъ або переносныхъ (portatilia altaria), або на антиминсахъ, яки въ греческѣй Церкви суть уживани, но кождый ведля своего обряда и своимъ літургичнымъ языкомъ ведля позволенья (ex indulto) Апостольского Престола, літургію позволено ѡтправляти. — в) Такъ само могутъ священники обохъ обрядѡвъ ѡтправляти святу жертву літургіи въ ораторіяхъ частныхъ канонично (т. е. ведля приписѡвъ права каноничного) созданныхъ и въ каплицяхъно селахъ и на кладбищахъ за позволеніемъ Епископѡвъ находячихся, но всегда за попереднымъ позволеніемъ пароха, въ котрого парохіи тая каплиця находится. Въ ораторіяхъ латиньскихъ (людей лат. обряда) обязаны священники латиньского обряда (ведля буллѣ П. Венедикта XIV. „Imposito nobis“) тѣлько на посвяченѡмъ (черезъ Епископа) престолѣ або на посвяченѣй такожъ (черезъ Епископа) каменнѣй плитѣ, не на антиминсахъ літургію ѡтправляти.“ — Силою того закона могутъ одже священники обохъ обрядѡвъ въ своихъ взаимныхъ Церквахъ за позволеніемъ настоятеля Церкви ѡтправляти літургію, но кождый священникъ ведля своего обряда, одже въ ризахъ и языкомъ своего обряда.

Въ концѣ тутъ належитъ примѣтити, що кождый священникъ повиненъ въ Церкви мати книжку, въ котру записуются чужесторонни священники, котри тамъ літургизали. Въ тѣй книжцѣ добре есть при цѣлкомъ чужихъ священникахъ примѣтити, на якѣй основѣ настоятель Церкви позволивъ имъ літургизати.

§ 230.

В) Часъ коли літургію можна и належитъ совершати и кѣлькѣ разѣ. Порядокъ богослуженія.

1. Літургизати можна кожного дня въ роцѣ съ изнятіемъ дней, коли отпрапляеся літургія Преждеосвящена и великого Пятка, въ котрый день не отпрапляеся літургія тѣлько тогда, если бы на великій Пятокъ выпало Благовѣщеніе. Такожъ и на Середу и Пятокъ сыропустной седмицы не есть приписана літургія; въ прочи дни цѣлого року можна літургизати, и береса ведля наведеныхъ высше приписовъ літургію св. Іоанна Златоуста або св. Василя Великого.

2. Каждый священникъ, хотяи бнѣ немає душстаровництва, обовязанъ отпрапляти св. Літургію, понеже Іисусъ Христосъ приказавъ всѣмъ священникамъ безъ изнятія: „Сіе творите во мое воспоминаніе“, для того Церковь хотячи, щобы благодать, котру священники черезъ рукополаганье приняли, не остала тща, жєлає, щобы священники яхъ найчастѣйше до св. престола приступали. Но на вопросъ кѣлькѣ разѣ до року священникъ не маючіи душстаровництва доженъ літургизати, наилучше отповѣмо словами преп. Беды: „Священникъ, который безъ важной причины не отпрапляє службу божи, отнимає пресвятѣи Тройцѣ довшу честь и славу, о скѣлько то въ его силахъ лежитъ, ангеламъ радѣсть, грѣшникамъ прощеніе, праведнымъ помѣчь и благодать, душамъ въ чистилицы потѣху, Церкви особлившу благодать Христову, а самого себе позбавляє духовного лѣку и потѣхи“. Соборъ же Тридентійскій приказує, щобы каждый священникъ хоть що Недѣлѣ и Праздника літургизавъ, а душпастырѣ такъ часто, якъ ихъ урядъ того wymagaє. (Sess. 23. De Reform. cap. 14.) Вирочѣмъ священникъ не маючіи душстаровництва доженъ пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ хоть въ наибѣльши Праздники літургизати.

3. Въ оденъ день вѣльно тѣлько одну літургію отпрапляти, бо такъ кажєся въ декретѣ Граціана: „Sufficit sacerdoti unam missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit, et valde felix est, qui unam digne celebrare potest“. (Cap. Sufficit, dist. 1. de cons.) И если бы священникъ важився въ оденъ день два разѣ літургизати, стаєся неправильнымъ (irregularis).

Суть однакожь изнятія отъ сего общого закона и могутъ случитися выпади, въ котрыхъ священникъ може бѣльше разѣ на день позволено літургизати, а тиі случаи суть: *а)* Если священникъ пѣдчасъ літургій умре або занедужає, такъ що не може скѣнчити літургію, може и повиненъ другій священникъ, если есть, хотяи бы вже бувъ

по Службѣ бождѣи и не натще, докѣнчити зачату черезъ умершого або занедужавшого священника літургію, если вже значна еи часть отправлена, и. пр. вже по великѣмъ входѣ, бо если еще близше, то можна по мнѣнію богословѣвъ зашишити дальшу отправу. Въ такѣмъ разѣ зачинає той другій священникъ тамъ, где першій переставъ. *в)* Если якій священникъ має двѣ або три Церкви отъ себе дуже отдалени, а не може мати сотрудника ани вѣрни не могутъ до одной Церкви на Літургію прійти, то може въ кожѣи Церкви літургизати, щобы всѣ вѣрни могли заповѣди церковной задосытълучити. Зо взгляду на той случай кажє П. Венедиктъ XIV. въ дѣлѣ de Synodo dioeclesiana: „Hodie unus dumtaxat superest casus, quo sacerdoti fas est, uno eodemque die geminum offerre sacrificium, si nempe idem parochus duarum parochiarum curam gerat, quae ad invicem longo satis intervallo dissociantur, ex quo fiat, ut vix aut ne vix quidem utriusque parochiae populus in unam se conferre possit ecclesiam ad sacrum audiendum“. (Lib. VI, cap. 8., num. 3.) Въ тѣмъ разѣ однакожь потребе есть позволенье Епископа. — Миссіонеры мають и въ тѣмъ взглядѣ бѣльши права отъ Престола Римского.

Засады, котрыхъ Церковь въ тѣмъ взглядѣ держитєя, суть: *а)* Епископъ може безъ Апостольского индультѣ тѣлько тымъ священникамъ позволити два разѣ на день літургизати, котри суть завѣдателями двоухъ самостоятельныхъ парохіальныхъ Церквей, такъ положеныхъ, щѣ вѣрни одной парохіи не могутъ удатися на службу божи въ другѣи парохіи; *в)* тѣе позволенье може бути тѣлько на Недѣли и приказани Праздники удѣлене; *г)* не можна тѣе позволенье дати такимъ парохіамъ, где есть еще другій священникъ; *д)* священникъ не може въ предположенью, щѣ Епископъ позволитъ два разѣ на день літургизати, хотяи бы якъ бувъ певный важности свѣихъ причинъ, но обовязанъ справу предложити своему Епископу, и чекати на его рѣшеніе; Епископъ же не може дати позволенья, доки не узнавъ, щѣ тутъ истинно заходитъ случай абсолютной потребности; *е)* если парохъ получатъ позволенье въ Недѣли и Свята два разѣ літургизати, не смѣє на тиі службы брати стипендіи, бо обѣ тиі службы обовязанъ правити за парохіанъ.*)

*) Славный богословъ Gury (Causa conscientiae, Ratisbonae 1864, II, 264.) отвѣчає на вопросъ: „An altera missa possit eadem die ab eodem sacerdote celebrari absque licentia episcopi?“ такъ: „Sane id aliquando fieri potest ex gravissima et urgenti causa, ut ex jure canonico eruitur, v. gr. si secus magna populi multitudo — 300 homines — deberet carere missa. In uno aut altero casu praesertim repentino, et in quo non facile

4. Також и часъ дня, коли літургія мае совершатися, есть точно опредѣленный, именно мае літургія совершатися межн сходомъ сонца и полуднемъ. Тѣ границы опредѣляютъ порядочный часъ літургизанья, однакожь суть случаи, въ котрыхъ для важной потребности можна тѣи границы переступить. Синодъ Замоостскій постановляе въ тѣмъ взглядѣ загално: „Святой Синодъ постановляе зо взгляду на Службу парохіальну, щобы для бѣлойшы выгоды парохіанъ была певна година означена (коли мае Служба бѣжа правитися). Въ загалѣ належить літургію зачинати хотъ передъ полуднемъ; съ изнятіемъ навечерій Рождества Христоваго и Богоявленія, и Четверга и Субботы страстной седмицы“. Законы епархіальни опредѣляютъ тое близше. Такъ выдавъ б. п. Митрополитъ Спиридонъ Литвиновичъ подъ днемъ 9. Лютого 1865 до ч. 5722 порядокъ богослуженія, ведля котрого Службу бѣжу парохіальну належить зачинати коло 10. години передъ полуднемъ. — (Если бы священникъ мавъ много людей сповѣдати або иннымъ дѣломъ парохіальнымъ бувъ перешкодженый, и пр. мавъ до слабого ити, крестити слабу дитину и т. п., то само собою разумѣся, що може и пѣзнійше зачати, и впрочѣмъ треба уважати на мѣстцеви обстоятельства.)

Для близшой информации наводжу згадане распорядженъе дословно. Оно звучитъ такъ:

„Митрополита Консисто́рія доведлася, що чины Богослуженія церковного не отпра́вляються въ недѣли и свята по всѣхъ церквахъ однообразно въ принадлежныхъ и певныхъ годинахъ, черезъ що вѣрный народъ або спѣзняеся, або собѣ скачае чекати; также що въ недѣли и свята посередъ святой літургій по перечитанью святого евангелія замѣсть проповѣди слова Божого отпра́вляються то акаѣсты то парастасы, хотъ слово Божое при благодати Божѣй (Дѣян. 16., 14.)

pateat additus ad Episcopum“. Такожъ безперечно мѣгъ бы священникъ въ той самъ день безъ попередного позволенія Епископа другій разъ літургизати, если бы вже по своѣмъ причастію, но еще передъ омытьемъ чаши и выпитьемъ того омытъя доведлася, що тяжко недужного треба причащати, а въ кивотѣ не було бы сохраненыхъ святыхъ дарѣвъ для причастія; но если бы вже выпивъ зъ чаши воду, котрою еи омывавъ, то въ тѣмъ случаю не може ведля общого мнѣнія другій разъ літургизати. — Само собою разумѣся, що въ случаю, коли треба докѣнчити літургію черезъ умершого або занедужавшого священника зачату, не потрѣбне есть позволенъе Епископа. — Инни случаи, котри гдекотри богословы наводять, и кажутъ, що въ нихъ можна другій разъ літургизати, не згадую, бо тое мнѣніе не дастся оправдати. (Зр. *Saßner, Pastoral. Salzburg 1868. I. 747.*)

въ священодѣйствіяхъ мае головне значеніе, и есть именно отъ святой літургій неотдѣльное такъ, що оно изъ давныхъ давень проповѣдалося на святой літургій або заразь по перечитанью святого евангелія або по молитвѣ заамвонной. (Дѣян. 2., 42. I. Кор. 14. I. аполог. св. Юстина Филос. и муч. ч. 67. Златоустъ. бесѣд. 3. на 2. посл. къ Солун. къ норовоучен.)

Для захованья порядка въ отпра́вленію Богослуженія церковного були уже даны въ нашѣй Архидіеце́зій узаконенія, яко то:

Посланіе пастырске до Духовенства люду діеце́зій Львовской и Перемыской изъ дня 15. Цвѣтня 1795 выданое Епископомъ Петромъ Бѣлянскимъ, и напечатаное въ Львовѣ; также

Куренды тутейшой Митрополитон Консисто́ріи изъ 3. Липня 1813 де чисель 868, 870 и 872.

Предовсѣмъ заслу́ге ту на увагу порядокъ для отпра́вленія чинѣвъ Богослужебныхъ въ Архикатедральной Львовской церквѣ святого велкомученика Георгія, приписанный б. п. Митрополитомъ Анто́ніемъ Ангелловичомъ изъ Крилоса подъ днемъ 27. Лютого 1814, а вѣдомый всѣмъ архидіеце́зальнымъ Душпастырямъ изъ тыхъ временъ, когда еще каждый бувъ въ Семинаріи и въ домѣ пресвитеріальномъ.

Ведля помянутыхъ діеце́зальныхъ узаконеній, поминувши чреззвычайни празднични чины Богослуженія съ порядкомъ ихъ, въ церковныхъ книгахъ означенымъ, маюгъ отпра́вляться звычайни Богослужебни церковни чины, въ слѣдуючѣмъ порядку:

1. Въ суботу вечеръ бувае велика недѣльна вечерня, котра правится въ Архикатедральной Церкви по 3-тѣй годинѣ съ полудня, и въ тѣмъ часѣ мае ся она правити по бѣльшихъ Церквахъ въ мѣстахъ, по селахъ же тѣлько зимою, а весною, лѣтомъ и осеною выпадае сію вечерню правити въ пѣзнійшихъ годинахъ, но найдалѣ о 7-мѣй годинѣ, зо всѣмъ же она оставлятися не повинна.

2. На особливше вниманіе заслу́ге Богослуженіе церковне въ сами дни недѣлни и святочни яко празднични, понеже въ сіи дни ведля третей заповѣди Божон и ведля первой и другой заповѣди церковной вѣрній неповинни отъ Богослуженія церковного подъ тяжкимъ грѣхомъ оттягаться, а честне Духовенство мае доложити всей старанности, абы имъ къ тому не дати жадной причины.

Когда припадае великій праздникъ, то въ попередный вечеръ правится малая вечерня, а слѣдуючого праздничного дня правится рано межн годинами 5. и 6. всенощне (велика вечерня или повечеріе съ благословеніемъ хлѣбѣвъ, ишеницѣвъ, вина и елея). Въ праздники по всенощномъ и въ недѣли межн годинами 6. и 1/2 9. правится утренняя съ часомъ первымъ. Въ

тыхъ церквахъ, при котрыхъ есть ббльше священникѣвъ, то такъ, якъ въ архикафедральной церквѣ, правится по годинѣ 6. перва ранна служба Божя тиха, а по сѣй службѣ наступае гомилія яко бесѣда изъ евангелія літургійного.

При многихъ способностяхъ объявила уже Митрополича Консисторія свою волю, щобы въ тыхъ парохіяхъ, въ котрыхъ есть ббльше церквей, а то особливо тогда, когда дочерни церкви находятся въ особньхъ, бгдаленныхъ мѣстцествостяхъ, и въ котрыхто парохіяхъ суть додани парохамъ сотрудики, сіе парохіальное Духовенство не правило въ недѣли и свята разомъ тѣлько въ одной церквѣ Богослуженія, а подѣлилося такъ, абы и въ матричной и въ дочерныхъ церквахъ правилося все Богослуженіе. На сіи выпади, що въ якбй матричной або дочерной церквѣ не може въ недѣли и свята правится Богослуженіе, подобае сіи церкви рано бтворити, абы тѣи, котри не могутъ бтити до инои Церкви на Богослуженіе, въ нихъ молитвы мовили и побожни пѣсни спѣвали.

3. Желати припадае, щобы честни священослужителѣ не тѣлько іерейски части чинѣвъ Богослужебныхъ бтправляли, но также занимали прочими частями ихъ изъ псалтири, октонха, минен или трифологіона, тріодѣвъ постной и цвѣтной и ирмологіона особенно въ храмахъ, где одинъ тѣлько пѣвецъ на однімъ хорѣ пѣніе церковное творить, священникъ на другомъ хорѣ пѣніе приносить доужень. На пытанье, коли бтмавляти молитвы іерейски вечерни, утрени, кромѣ часа первого, совокупаемого съ утренею, прочи часы и молитвы къ причащенію, бтповѣдае загалное правило Церковное, щобы сіи молитвы бтмавляти напередъ. „Востани, поучиси въ ноци въ началѣ стражбы твоея, пролій яко воду сердце твое предъ лицемъ Господнимъ, воздвигни къ нему руцѣ твои“. (Плачь Іерем. 2., 19.) „Блюдите бдите и молитесь“. (Марк. 13., 33.) Моляйся прежде времени, боятся Бога. Моляйся во время, хвалить Бога, Моляйся по времени, воздасть отвѣтъ“. (Св. Бернарды.) Напередъ бтмавляти сіи молитвы потребно особливо тогда, когда звыкли вѣрни зголошати до святой исповѣди. Прочи часы и молитвы къ причащенію можна также бтмовити по бтправѣ церковной, а часъ девятый можна оставити передъ вечернею. Когда кто зголосится до святой исповѣди, то священникъ доужень его высповѣдати. Требникъ приписуе, щобы священослужитель часто наказовавъ своихъ парохіанъ: „яко да приключшейся болѣзни котрому отъ нихъ, абіе ему возвѣщали (а не бткладали ажъ до недѣлѣ и свята) яко да временно о должномъ душевномъ врачеваніи его тщаніе сотворить“.

4. О $\frac{1}{2}$ 10. годинѣ а найдалѣ о 10. годинѣ мае начинатся свята літургія яко Служба Божя спѣвана. По пере-

читаню святого евангелія або по молитвѣ заамвонной повинна бути подъ найтяжшою отвѣчательностію проповѣдь слова Божого съ оголошеніемъ заповѣдей, наступающихъ въ тыждню праздниковъ, постѣвъ, суботъ задушныхъ, Архіерейскихъ посланій, чрезвычайныхъ моленій. Суть нѣкотри меньши свята, до котрыхъ народъ привязуе особое побожное и доброе значеніе въ своѣмъ домашномъ житію; тѣи также подобае заповѣдати. Якъ во время гомиліи або бесѣды церковной такъ во время проповѣди Слова Божого не выпадае другому священнику читати свату літургію, абы не розрывать уваги притомныхъ, а когда спѣваеся свята літургія, то съ тихою можно иному священнику не прежде выходить, якъ ажъ по великомъ входѣ со святыми дарами. Якъ честни парохіи въ недѣли и свята доужни приносить свату літургію за парохіанъ своихъ, такъ тѣи доужни особливо въ недѣлѣ и свята ити на Богослуженіе до своихъ церквей парохіальныхъ. На сихъ постановленіяхъ церковныхъ вышній куренды подъ 16. Юлія 1855, Ч. 2723; 24. Декембрія 1861, Ч. 5853, и 9. Декембрія 1862, Ч. 6002, щобы никто изъ честныхъ Душпастырей въ недѣлѣ и праздники не оставлявъ въ своѣй парохіальной церквѣ оузаконенныхъ службъ Божихъ и поученій церковныхъ; щобы той Душпастырь, котрый где на бтпустѣ выбиратся хоче, оповѣвся завчасно настоятелю деканата, выказався запрошеніемъ, у себе вечерное и ранное Богослуженіе бтправивъ, свату літургію принаймѣ бтчитавъ и о душпастырствѣ въ оставенной своѣй на тогда парохіи потребное роспорядивъ; также щобы учити вѣрный народъ, абы тойже въ дни недѣлїи и святочни Богослуженію и науцѣ духовной въ своѣй парохіальной церквѣ присуствовавъ. Оуже въ приведенномъ посланію пастырскѣмъ изъ 15. Цвѣтна 1875 було поручено честному Духовенству, старатися о тое, щобы народъ бравъ оучастіе въ пѣнію церковномъ подъ проводомъ дяка принаймѣ отвѣтами „аминь“, „Господи помилуй“, „тебѣ Господи“, „подай Господи“, „и со духомъ твоимъ“ и проч., що теперъ при заведенныхъ школахъ и на инній пѣсни, также на чтеніе апостола и символа вѣры простиратся може, и курендою до Ч. 3285 шк. изъ 1864 до точки 2 заострено естъ.

Законами естъ постановлено, щобы женихѣвъ вѣнчати рано, и щобы они були на спѣванной літургїи, и приготавливали себе постомъ такъ до причастія якъ до вѣнчанія, котрое по скѣнчанію святой літургїи предприниматся доужно. Когда въ дочерной церквѣ бтправлялася свята літургія, припадае также вѣнчати въ нѣй женихѣвъ.

Выше помянутыми курендами изъ року 1813 було ещето приписано, щобы по спѣванной літургїи въ церквахъ дочерныхъ, если бы въ нихъ съполудня не мала ся правити

вечерня, катихизовати молодѣжь, що въ подѣбныхъ припадкахъ также теперъ заховати потребно.

5. Въ недѣлѣ и свята съ полудня о 2. а найдалѣ о 3. годинѣ приписана есть для молодежи наука катихитична. Якъ о сѣй науцѣ найострѣйши выходили куренды даже подѣ утра-тою парохіи и для особлившого взгляда при обсаженію парохій, такъ честне Духовенство мае нею найпевнѣйше заниматься. Отъ сеи повинности не освободжае наука религійна въ школѣ, понеже не все дѣти ходять до школы; понеже на катихитичну науку учащати повинни также досрости особливо тѣи, котри въ малженство вступити намѣряють; и понеже на сію науку сами стари ходити желають, абы свои вѣдомости религіини розширити и укрѣпити. Въ часѣ великого поста подобае на катихизаціяхъ приготавливати дѣти до святыхъ тайнъ покаянія и причащенія. Кожда наука катихитична повинна тревати годину, а по нѣй наступае вечерня.

6. Дотычно погребанія въ недѣлѣ и свята приписуе требникъ: „Въ недѣльные и праздничныя дни никогде погребати достонть. Аще же коея ради нужды приключитя кого погребсти, літургія недѣли и празднику обрядомъ да будетъ обычнымъ, въ нейже ектенія о оусопшихъ не имать быти пѣта народно. Въ проскомидіи же и по изрядномъ обычно тайно да поминаетя. Не запинаетъ бо праздникъ особного и тайного о оусопшыхъ моленія, точію народнаго“. Сіе погребаніе може ся для того но неиначе якъ по спѣваной літургіи або по вечерни предприняти.

7. Иде теперъ о тое, где помѣстити акаѣисти и парастасы, если о нихъ вѣрніи въ недѣлѣ и свята просятъ. О томъ упоминае реченый порядокъ, приписанный б. п. Митрополитомъ Антоніемъ Ангеловичомъ, въ котромъ именно о акаѣистахъ говоритя такъ, чтобы ихъ правити въ недѣлѣ и свята по вечерни, где также ини церковни пѣсни помѣщатися могутъ. Но и по спѣваной святой літургіи, если не заходитъ потреба катихизовати молодѣжь, а въ томъ случаѣ по катихизации, могутъ правитись акаѣисты; строгоже заказуе ся правити ихъ замѣсть проповѣди по перечитаню святого евангелія на святой літургіи, и также не выпадае правленіемъ ихъ передъ святою спѣваною літургіею спиняти розпочатіе тоиже въ свое время. Тѣлько тогда, когда межи утренею и святою спѣваною літургіею въ свое время останеся довольного часа, или когда буде бѣльше священникѣвъ, якъ въ день храмового праздника, однако подѣ осторожностями выложенными въ курендѣ изъ 9. Декабрія 1862, Ч. 6002 съ изытіемъ тыхъ, котри помагаютъ исповѣдати вѣрныхъ, прочимъ ничъ не стоить на перешкодѣ, передъ святою спѣваною літургіею

правити акаѣистъ. Дотычно же парастасѣвъ, то правленіе ихъ строго заказуется въ недѣлѣ и свята передъ святою літургіею спѣваною або посередъ ней по перечитаню святого евангелія, а оно допускаея тѣлько по спѣваной святой літургіи и по вечерни.

Ту подобае взяти на увагу слова святого писанія: „Проклятъ человекъ творяй дѣло Господне съ небреженіемъ“ (съ неувагою); для того свята должни свято ѳтправлятися. Но понеже власне въ недѣлѣ и свята попри инныхъ и такъ просторонныхъ службахъ церковныхъ звыкли вѣрніи требовати акаѣистѣвъ и парастасѣвъ, то Митрополита Консисторія, запобѣгаючи небреженію въ дѣлахъ Господныхъ, котрое стягае на священослужителя проклатіе Божіе, и вредитъ повазѣ Духовенства, ухвалила, поручити честнымъ душпастьерамъ, правити тогда такъ званни „соборни“ акаѣисты и парастасы, якъ то во многихъ церквахъ бувае, що ся править точно одинъ акаѣистъ того самого рода или одинъ парастасъ, и що вѣрніи желаючи такого акаѣиста или парастаса складають свои дары. Такъ возможно и священослужителю свята ѳтправити свято, и такъ также участвовати могутъ вѣрніи въ сѣй ѳтправѣ церковной.

8. Митрополита Консисторія справедливо ожидае по побожности честного Духовенства, и буде на тое особый мати взглядъ, абы также въ будни дни правилося въ церквѣ повседневное, а по крайной мѣрѣ свята літургія, если уже не спѣвана, то тиха, и то въ певныхъ годинахъ, чтобы вѣрніи знали коли напевно прійти. По мѣстахъ въ бѣльшихъ церквахъ есть того необходима потреба, но также и по селахъ заходитъ сія потреба якъ для другихъ парохіянъ, такъ для молодежи шкѣльной. Впрочѣмъ каждый священослужитель взявъ на совѣсть свою, Богослуженіе церковное ревно ѳтправляти. Тогда также легко прійде, поединокимъ побожнымъ желаніямъ парохіянъ своихъ задосыть учинити, чтобы они не ѳткладали ихъ до недѣлѣ и свята.

9. Наконецъ найострѣйше заперщаеся, вымагати того, абы хорыхъ привозили чи до матричної чи до дочерной церкви къ исповѣданію, причащенію и елеопомазанію. Дана въ томъ взглядѣ куренда подѣ 15. Юнія 1811, Ч. 872 утримуеся во всей своей строгости и силѣ.

Честнымъ урядамъ деканальнымъ поручаеся, сію куренду доставити каждому урядови парохіальному, на захованье, оголошеніе и выясненье ей по церквахъ наставати, и о выкrochenіяхъ противъ ней сюда доносити, также въ свидѣтельствахъ о поведенію Душпастьрей на ону взглядъ мати.

Отъ греч.-кат. Митрополитчи Консисторіи.

Львѣвъ, дня 9. Лютого 1865.

Спиридонъ, Митрополитъ“.

§. 231.

Г) За кого можна літургизати.

1. Жертву безкровну можна приносити за самого себе и за всѣхъ вѣрныхъ, — якъ учитъ Апостолъ: „Всякъ бо первосвященикъ, отъ челоуѣкъ приѣмлемъ, за челоуѣки поставляется на службы, яже къ Богу, да приноситъ дары же и жертвы о грѣсѣхъ. И сего ради долженъ есть якоже о людехъ, такожде и о себѣ приносити за грѣхи“ (Евр. 5., 1., 3.), — и то не тѣлько за праведныхъ, но и за грѣшникѣвъ яко жертву примирительну и просительну ведля науки Собора Тридентійского: „Hujus (sacrificii) quippe oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens, crimina et peccata, etiam ingentia dimittit“ (sess. 22. de sacr. Missae c. 2.). Можна такожъ літургію отправляти за невѣрныхъ, еретикѣвъ, раскольникѣвъ способомъ предстательства, щобы ихъ Богъ навернувъ до правдивой вѣры, и за оглашенныхъ, щобы ихъ Богъ наповнивъ жаждою познанья истинны. Особливо же можна літургію отправляти за души въ чистилищи удержани, щобы Богъ скоротивъ ихъ терпѣнія. (Соб. Трид. sess. 22., cap. 3.) Но не можна літургизати: а) За усопшихъ еретикѣвъ, акатолликѣвъ, и невѣрныхъ, котри до общества Церкви не належали. Бо хотяи они за помочию ласки божой могли еще въ остатной хвили житья покаятися и спасеніе достигнути, то однакожъ тиі непонятни совѣты божи не належать до виѣшного суда Церкви, и для того Церковь николи не позволяла богослуженія отправляти за тыхъ, котри виѣ Церкви умерли. (Greg. III., c. 3., ep. 1. ad S. Bonifac. — Martin. V. in Conc. Constant. constit. „Inter cunctas“.) — Для того не може священикъ ани подчасъ похорона ани подчасъ поминального богослуженія за усопшого акаатолика або невѣрного літургизати; — бо якъ каже обще принята засада: „Quibus non communicavimus vivos, nec mortuis communicare fas est“ — б) Не вѣльно літургію отправляти за тыхъ, котри суть поименно зъ Церкви выключени, понеже они суть рѣшеніемъ Церкви позбавлени всякихъ благодатей, яки Церковь удѣляє (с. A nobis 28. et c. Sacris 38. X. d. sent. excom. 5, 39.). Но священикъ може при літургіи спомнути и такого челоуѣка хоть непрямо, коли молится за всѣхъ грѣшникѣвъ, щобы Богъ и его помиловавъ; просто же за него не може николи літургизати; бо тымъ спротивлявъ бы ся приказу Церкви, котра того челоуѣка позбавила всякой помочи за кару и для того, щобы скорше роскався. — Можна однакожъ отправляти за такихъ выключеныхъ (excommunicati), котри не суть поименно выключени. — в) Не можна такожъ літургизати за святыхъ, Ангелѣвъ, но можна приносити літургію въ ихъ честь. (Trid. sess. 22., cap. 3. et cap. 5.)

§. 232.

Д) Участіе народа при літургіи.

1. Доки духъ христіанскій еще не остигнувъ, участвовали всѣ вѣрни въ богослуженіяхъ, каждый зъ нихъ приступавъ до св. Тайнъ, и причащались такъ якъ теперь наиперше священники, потѣмъ міряне, котрымъ св. хлѣбъ давано на долонь правой руки, якъ теперь священникамъ при соборныхъ службахъ. Посвѣдае то св. Василій В. въ листѣ до Кесаріи и инни, и додае, що въ Египтѣ мае каждый вѣрный св. Тайны въ своѣмъ домѣ. Отъ V. ст. давали женьщинамъ св. хлѣбъ на бѣлый платокъ, а за для приключившихся надужитій и злоупотребленій знесено пѣзнѣйше той звычай, и заведено маліи ложницѣ до причастія вѣрныхъ. Подчасъ причастія спѣвали псалмы, зъ чого еще затримався причастень, т. е. одень стихъ зъ такого псалма, и аллилуйя.

Изъ сказаного показуеся, що въ першихъ вѣкахъ не знали службъ частныхъ, т. е. такихъ, при котрыхъ бы лише самъ священникъ причащався. Но съ часомъ остигла ревность христіянъ, на що вже св. Іоаннъ Зл. ускаржаеся: „Даремно, каже, совершаемо літургію, даремно стоимо при престолѣ; никто не хоче съ нами участвовать“. Люде зачали гадати, що досыть есть бути на Службѣ божій, а не коньче треба причащатися, зъ чого прійшли въ уживанье такъ звани *Езлогія*, т. е. хлѣбъ, котрый подчасъ Службы божой на престолѣ лежавъ, и котрый потѣмъ диаконы такъ присутствующимъ, якъ и непритомнымъ по домахъ роздавали на знакъ единства и любви, и щобы ихъ тымъ возвати до приготовления на принятіе св. Тайнъ. Той звычай пѣзнѣйше залишено, хотяи на западѣ бувъ еще въ IX. ст., якъ показуеся зъ актѣвъ Собора Нантійского, котрый въ 9. канонѣ го заховати приказуе. Поволи прійшло до того, що кромѣ Недѣль и Свята мало кто або никто не приходивъ на Службу божу, и лише самъ священникъ причащався. Церковь подносила всегда своій голосъ противъ такои обонятности, но не заказовала таки службы, лише выразно приказала, що при Службѣ доженъ бути хоть одень служитель.

Для доказа, якъ далеко въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ такъ вѣрни якъ и духовни отъ духа побожности отдалилися, згадую лише за гдекотри роды такъ званныхъ частныхъ службъ, яки на западѣ практиковалися: а) Суха служба божья (Missa sicca), при котрой священникъ отправлявъ всѣ молитвы, но не освящавъ ани не причащався. (Card. Bona, *Rer. liturg.* l. I., c. 15., §. 6.) — б) Стрѣлецка Служба (M. venatoria), при котрой опускалися всѣ молитвы и совершалося лише освященіе и причастіе. (Bened. XIV. de sacrif. Missae l. III., c. 6., n. 8.) — в) Службы складани (Missae bi-tri-vel quadri-

faciatae), котрыхъ початокъ П. Венедиктъ XIV. приписуе скупству и захланности священникѣвъ, котри хотячи бѣльше наразъ заробити, отпраляяли бѣльше службъ ѣтъ разу; такъ що читали найперше початокъ службы ажъ до канона тѣлько разъ, кѣлько службъ ѣтъ разу правити намѣряли, такъ само и конецъ, а канонъ и причастіе отпраляяли тѣлько разъ. (Durand. l. I., c. 1. n. 24., Reichenberger-Pastor. Anweis. III. Bb., S. 121.) Тѣи выродки повстали на западѣ, и денекуда довшій часть задержался; нынѣ ихъ вже не ма, но остали по нихъ гѣдни наслѣдники въ тыхъ священникахъ, котри ваятася бѣльше стипендіи на одну службу складати, що въ певнѣмъ ѣтношенію еще бѣльше переступленіе, бо при меньшѣмъ трудѣ хотять насытити свою захланнѣсть.

Щобъ вѣрни ревни приходили на Службу божу, повиненъ ихъ душпастыръ поучати о спасительныхъ слѣдствахъ, и о великихъ ласкахъ, яки съ выповненіемъ того закона церковного суть получени, и о тяжкѣмъ грѣсѣ, якого въ противнѣмъ разѣ допущаються.

2. Понеже Церковь знае, що ревнѣсть вѣрныхъ въ участвованію на службѣ божій остигла, и могло бы случитися, що бы до Церкви кромѣ священника никто не прійшовъ, а такъ не було бы ани представителя вѣрныхъ, за котрыхъ священникъ Богу жертву приносить, для того постановила Церковь, що если бы кромѣ священника никого въ Церкви не було, священникъ не може літургизати, що одже долженъ бути при Службѣ божій хоть оденъ чоловѣкъ, котрый священникови при Службѣ божій услугуе. Въ тѣмъ взглядѣ постановила Церковь: а) Шо женьщина не може служити до Службы божой (cap. Inhibendum. III., 2.); Папа Венедиктъ XIV. въ грамотѣ „Allatae sunt“ §. 29.; ростягае той заказъ и на Грекѣвъ поклякующися на рѣшеніе П. Иннокентія IV. въ посланію до Епископа Тускулянского. — в) Незаконный сынъ не може служити своему отцу до Службы божой, бо не годится, чтобы сынъ незаконного ложа служивъ своему хоть роскаяному отцу при св. Літургій, въ котрѣй единородный Сынъ божій Богу Отцу за спасеніе рода людского жертвуеся. (Cap. Quam decorem I., 17.) Про тое долженъ священникъ при літургій мати служителя мужеского пола, хотяи бы тойже не знавъ припадающихъ отвѣтѣвъ, ани не знавъ читати, бо тогда мовитъ самъ священникъ тое, що на дяка припадае.

§. 233.

Е) Стипендія на Службы божі. Службы фонда релігійного.

Понеже Церкви першихъ вѣкѣвъ не мали власного маатку на утриманье священникѣвъ и покрытье выдаткѣвъ богослуженія, для того приносили вѣрни по можности роз-

лични дары на тую цѣль, якъ: хлѣбъ, вино, олѣи, гроши и инни рѣчи до Церкви, и клали ихъ на назначеный къ тому стѣлъ, або сами або черезъ діаконѣвъ. — Памятка на той звычай здержалася въ гдєкотрыхъ околицяхъ, где по евангелію пѣдчасъ сугубои ектеніи приносять люде жертвы на престолъ, а въ певни зновъ дни приносять такожь хлѣбъ и инни дары и жертвы. — Таки дары называлася приношенія, приноси (проофорай), и каждый вѣрній бувъ морально обовязанъ ихъ приносити, якъ показуеся зъ однои омиліи св. Іоанна Злат., где ѣнъ людемъ маетнымъ выкидае, що ся ѣтъ той довжности ѣттягають. Межи тыми дарами були одни за живыхъ, други за усопшихъ, зъ ѣтки и диптихи свѣи початокъ мають. Одна часть тыхъ жертвъ призначалася на освященіе. друга на утриманье священникѣвъ и слугъ церковныхъ, а трета для бѣдныхъ, котри разомъ съ всѣми вѣрными по богослуженію тыми приносимаи угощалися (ἀγαπή). Но понеже при тѣмъ пѣзнѣйше надужитъя дѣялися, для того знесено тѣи вспѣлныи угощєня, а на ихъ памятку осталося еще по наши часы роздѣлянье антидора по службѣ божій.

Всѣ остальни приноси складалися разомъ, и Епископъ удѣлявъ каждому служителю церковному, що му було потрѣбне, самъ же священникъ не мѣгъ для себе ничъ брати, хоть бы му кто якій даръ дававъ. Ажъ въ VII. ст. зачали священники привлацати собѣ тѣи дары, котри имъ вѣрни давали, хотяи тому законы спротивлялися. Но съ часомъ прійшло до того, що ѣтъ XII. ст. той звычай стався общимъ, якъ думаетъ Венедиктъ XIV. и Мабильонъ, и Церковь увзглядняючи змѣнени обстоятелства ему не спротивлялася. Тымъ способомъ повстали т.зв. стипендіи на службы, котри мають уважатися не яко заплата за літургію, бо то була бы симонія, ани не яко заплата за трудъ, бо до того каждый священникъ силою своего званія обовязанный; но яко добровѣльный даръ на утриманье священника.

Священникъ пріймающей таки стипендія, обовязанъ:

а) Отправити літургію въ тѣмъ намѣренію, яке мае той, кто жертву принѣсъ. — Сума грошева залежитъ ѣтъ принятого звычайу, а священникъ не смѣе пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ бѣльше вымагати, якъ обще принято; може однакожь бѣльше принять, если кто добровѣльно дае (S. Rit. Cong. 16. Jan. 1649), або меньше, если хоче; тѣлько чтобы то не було похоже на торгъ; н. пр. если бы кто черезъ пріймованье меньшихъ стипендіи хотѣвъ бѣльше людей до себе притягнути.

Обовязанъ одже літургію отправити въ намѣренію дателя; при чѣмъ однакожь може и инни намѣренія присовокупляти, тѣлько не смѣе за нихъ стипендіи брати.

в) Обязанъ літургію чимъ скорше отправити. Св. Собраніе Обрядовъ (17. Jul. 1655) приказуе, чтобы замовлени службы найдалше въ протягу трехъ мѣсяцевъ за живыхъ, а двоихъ за усопшихъ отправити, а П. Урбанъ VIII распорядивъ, чтобы священникъ не пріймавъ болше стипендій, якъ въ протягу двоихъ мѣсяцевъ отправити може. Въ прочомъ если бувъ часъ опредѣленный, то треба въ томъ часѣ отправити; а если бы то було въ наглой потребѣ, н. пр. въ слабости, при полозѣ, то накопи потреба мине, а служба не отправлена, довженъ о томъ дателью сказати и, если тойже хоче, даръ отдати. (Liguori theol. mor. VI., 317.)

г) Заказано естъ подъ карою клятвы въ буллѣ П. Иннокентія XI. „Nuper“ (23. Dec. 1697) болше малыхъ стипендій на одну службу складати, хба если дотычни лица на тое согласятся. (Син. Зам. lit. III., §. 4., p. 91.) Для того если бы кто принѣсь меньше стипендіюмъ, якъ звычайно, а священникъ тоежь не хоче прійняти, довженъ го спытатися, чи пристане на тое, чтобы его жертва съ инною зложилася на одно стипендіюмъ. Если бы священникъ того не сказавъ, и прійнявъ таке мале стипендіюмъ, то обязанъ за тоежь, хотьбы було наименьше, службу богу отправити.

д) Если кто дѣставъ болше стипендіюмъ а потѣмъ хоче, чтобы тую службу богу кто инный отправивъ, обязанъ силою буллѣ П. Венедикта XIV. „Quanta cura“ (30. Jun. 1741, §. 3.) подъ карою суспензи и клятвы Папѣ задержаной, дати му цѣле стипендіюмъ, хотя бы днѣ и съ меньшимъ бувъ задоволеный. Изнати суть лише таки выпадки, если бы приносячій давъ той болшій даръ только зо взгляду на священника, котрому дае, н. пр. зъ пріязни, або зо взгляду на его нужду. — То само тычится послѣ буллѣ П. Иннокентія XI зъ 23. Студня 1697 „Nuper“ службъ фундушевыхъ, за котри бы высна якъ звычайна сума припадала, но не естъ опредѣлене певне стипендіюмъ, понеже тутъ разумно предкладаеся, що фундаторъ намѣривъ перевышкою помочи мѣстцевому душпаствырю. Для того може тойже дати инному священникови, котрый тѣи службы править, звычайне стипендіюмъ. Но если сума грошева въ грамотѣ фундаціонной була на кожду службу точно опредѣлена, довженъ цѣлу дати. (S. Cong. Conc. 11. Junii 1855 et 18. Julii 1869.)

е) При церквахъ отпустовыхъ, где болше на службы дають, треба всё точно записовати, и за тѣи дары, котри на особну службу дани, правити отвѣтне число службъ; а чтобы можна болше прочихъ малыхъ стипендій на одно стягнути, треба просити Епископа о позволеніе, що днѣ для важныхъ причинъ може позволить.

ж) Если где находится фундація на службы, съ тымъ опредѣленіемъ, чтобы только службы правити, на колько

зъ доходѣвъ ведля принятой таксы выстарчить, то може священникъ, накопи доходы зменьшатся, меньше число службъ правити, якъ доси, а коли побблшатся, обязанъ и число службъ пднести. Но и о томъ треба Епископа увѣдомити, котрый число опредѣлитъ. (S. R. C. 23. Nov. 1697, §. 21.) — Если же було опредѣлене число службъ, котри зъ той фундаціи мають правитися, а доходы такъ зменьшатся, що не выносятся тѣлько, чтобы звычайне стипендіюмъ за означене въ фундаціи число службъ можна зъ нихъ заплаити, то священникъ не смѣе самъ число службъ зменьшати, но довженъ удатися до Епископа, томужь грамоту фундаціону и точный выказъ доходѣвъ зъ фундаціи предложити, а Епископъ може число службъ зменьшити (Innoc. XII. 23. Dec. 1697), въ певныхъ случаяхъ тѣлько за позволеніемъ Папы.

з) Строго заказано читати Службу богу на передѣ на намѣреніе того, кто найскорше на службу прине. (S. Cong. Concilii 15. Nov. 1605.)

и) Чтобы священникъ зо взгляду на Службы божи не стягнувъ на себе отвѣчательности передъ Богомъ и передъ людьми, довженъ провадити докладный записникъ полученныхъ на службу богу стипендій, котрый при каноничномъ посѣщенію мае предложити до пересмотра и подписа визитатора.

к) Священники поставлени въ душпаствыствѣ въ парохіяхъ або капеляніяхъ, на котри фондъ религіинный презентуе, чи они суть тамъ постоянно введени, чи завѣдателями, обязаны що року службы ф. отправляти. Въ томъ взглядѣ оголосила Митроп. Консистерія Львовска р. 1870, до ч. 5219 слѣдующе распорядженье выс. ц. к. Намѣстництва Галицкого:

„Высокое ц. к. Намѣстничество рѣшеніемъ отъ 28. Септемврія 1870, Ч. 36024, удѣлило здѣшной Митрополитальной Консистеріи къ обнародовленію слѣдующее розпорядженіе:

Die aus dem Religionsfonde ganz oder theilweise dotirte Geistlichkeit hat die Verpflichtung, die an dem Vermögen des Religionsfondes haftenden Stiftungsmessen in jener Anzahl, welche dem jeweiligen Congruabezuge aus dem Religionsfonde entspricht, unentgeltlich zu persolviren.

Das Stipendium für eine Religionsfondsmesse wird mit 45 kr. CM. oder 78³/₄ kr. Oe. W., und die Anzahl der zu verrichtenden gestifteten Messen im Verhältnisse des Congruabezuges, in welchem das Stipendium für die zur Ablesung zugewiesenen h. Messen die Bedeckung zu finden hat, bemessen. — Nachdem jedoch die Anzahl der zu verrichtenden Religionsfondsmessen in der Regel mit jährlichen 26 heil. Messen festgesetzt wird, so findet das Stipendium hiefür im Betrage von 20 tl. 47¹/₂ kr. Oe. W. zumeist die Bedeckung in dem Congruabezuge aus dem Religionsfonde.

Falls jedoch der Congruabezug vermindert wird, oder aber ganz aufhört, so erscheint es geboten, die Anzahl der zur Verrichtung zugewiesenen Stiftungsmessen entweder verhältnissmässig herabzusetzen, oder es hat diese Verpflichtung ganz aufzuhören.

Aus Anlass eines vorgekommenen Falles, wornach ein Pfründner, ungeachtet dessen, dass man seinen Congruabezug bedeutend vermindert und in der Folge ganz eingestellt hat, die dieser Pfründe zugewiesenen Religionsfondsmessen unausgesetzt persolvirt hat und sodann um die Vergütung des Stipendiums für die von ihm ungebührlich verrichteten Stiftungsmessen bittlich eingeschritten ist, hat das h. Ministerium für Cultus und Unterricht mit dem Decrete vom 3. v. M. Nro. 7046 anher bedeutet, in Hinkunft zur Vermeidung derartiger Ansprüche Sorge zu tragen, damit, falls der Zuschuss aus dem Religionsfonde vermindert, oder aber gar eingestellt wird, hiernach auch die entsprechende Aenderung in der Zuteilung der Religionsfondsmessen durch Herabsetzung derselben, oder gänzliche Befreiung von dieser Verpflichtung vorgenommen wird.

Mit Bezug auf den obigen h. Minist.-Erlass ersuche ich das hochw. Consistorium der unterstehenden Diözesan-Geistlichkeit bedeuten zu wollen, damit in der Folge in vorkommenden Fällen, wenn irgend ein Pfründner mit Rücksicht auf seinen Congruabezug aus dem Religionsfonde in den ihm zur Verrichtung zugewiesenen Religionsfondsmessen überbürdet sein sollte, dieselbe sogleich zur Kenntniss bringe und um die Herabsetzung der Anzahl der Stiftungsmessen, oder um die gänzliche Befreiung von dieser Verpflichtung ansuche, weil ich im entgegengesetzten Falle nicht in der Lage wäre, die aus diesem Anlasse gestellten Ansprüche wegen Vergütung des Stipendiums für die ungebührlich verrichteten Stiftungsmessen zu berücksichtigen.

О чомъ Вч. Душпастырѣ къ сообразованюся завѣдомляются.

Отъ гр.-кат. Митрополитальной Консенсторіи.

Львовъ дня 1. Студня 1870.

Госифъ, Митрополитъ.

§. 234.

Ж) Служба божа парохіяльна.

Каждый самостоятельный душпастырь, яке нибудь онъ имя мае, т. е. чи онъ есть парохомъ чи капеляномъ або такъ званымъ экспонованымъ сотрудникомъ, або завѣдателемъ, обовязанъ въ певни дни за вѣрныхъ его душстаровництву порученыхъ св. літургію приносить. Понеже тая довжидьсть есть дуже важна, для того буде тутъ подробно сказано, яки довжности душпастырь въ тѣмъ взглядѣ мае исполнити. Тутъ насуваются слѣдующи вопросы:

1. Що мае розумѣтися підъ Службою божою (літургією) парохіяльною? Підъ Службою парохіяльною розумѣся літургія, котру душпастырь въ Недѣлѣ и приказани Праздники въ присутствѣ своен громады совершае и за живыхъ и усопшихъ парохіанъ Богу жертвуе. До Службы божи парохіяльной належитъ одже въ тѣснѣйшомъ значеню тѣлько літургія, котра ведля найважнѣйшой практики церковной получена есть съ проповѣдію, въ ширшомъ значеню треба до Службы парохіяльной причислити и прочи богослуженія Церковію установлени, именно: Вечерню съ Повечеріемъ, Полунощницу и Утреню съ Часами, понеже и въ тыхъ богослуженіяхъ душпастырь молится за своихъ вѣрныхъ.

2. Коли и черезъ кого остала Служба божа парохіяльна запроваджена? Службу божу парохіяльную запровадивъ самъ Исусъ Христосъ тогда, коли безкровну жертву нового Завѣта установивъ и ѳтъ того часу находимо еи въ Церкви по всѣ часы. Перцу Службу божу парохіяльную ѳтправивъ Исусъ Христосъ на тайной вечери, бо онъ принѣсь себе самого, т. е. свое живе тѣло и свою живу кровь въ жертву Богу Отцу за свою громаду, т. е. за Апостоловъ и всѣхъ, котри въ него тогда вѣрили и пѣзнѣйше вѣрити будутъ, а при тѣмъ удѣлявъ имъ такожь науки, и для того находимо при тѣй жертвѣ Спасителя обѣ части, котри по всѣ вѣки при Службѣ парохіяльной находимо, именно жертву и проповѣдь. Тое що Христосъ здѣлавъ, робили и Апостолы. Ведля свѣдоцтва дѣяній апостольскихъ совершали Апостолы першу Літургію въ день сошествія св. Духа. Они збралися съ вѣрными въ числѣ 120 на опредѣленомъ мѣстци, а Петръ яко настоятель жертвовавъ и проповѣдавъ, (Дѣян. 1., 12.—16.) находимо одже тутъ зновъ всѣ условия парохіяльной Службы божи, такъ: есть опредѣлене мѣстце „горница идѣже бяху пребывающе“, котре заступае пѣзнѣйши Церкви парохіяльной, дальше есть збрана громада вѣрныхъ въ числѣ 120 людей, котре ведля понятій еврейскихъ було потрѣбне и достаточне до составленья громады церковной; — потѣмъ въ тѣмъ собранію вѣрныхъ приносить настоятель жертву и мае науку; суть одже всѣ условия Службы божи парохіяльной. — Инной примѣръ Службу парохіяльной наводятъ дѣянія апостольски въ гл. 20. Св. Павелъ прійшовъ въ Троаду и „въ едину ѳтъ субботъ (т. е. въ недѣлю), собравшимся ученикомъ преломити хлѣбъ (т. е. на празднованье безкровной жертвы) Павелъ бесѣдоваше къ нимъ (т. е. мавъ науку), хотя изыти наутри, простре же слово до полунощи: бяху же свѣцы многи въ горницѣ, идѣже бѣхомъ собрани“. (Дѣян. 20., 7—9.) Видимо тутъ зновъ Апостола яко душпастыря, котрый въ собранію вѣрныхъ въ горници (нашѣй парохіяль-

ної Церкви) освѣченій проповѣдає и жертву приносить; суть одже зновъ всѣ условія парохіальной Службы божон. — Апостолѣвъ послѣдовали въ томъ взглядѣ ихъ Наслѣдники, Епископы, якъ письма св. Отцѣвъ першихъ вѣкѣвъ, такъ наведено выше свѣдоцтво св. Юстина М., посвѣдчають. Доказує се особливо тое обстоятельство, що въ першихъ вѣкахъ весь клиръ и всѣ вѣрни були обовязани въ Недѣлѣ и Праздники присутствовати на Літургій Епископа, котру ѡнъ въ епископской Церкви съ проповѣдію совершавъ. Що Епископъ тую Літургію истинно за свою громаду приносивъ, доказує не тѣлько его становиско и ѡтношенье до вѣрныхъ, словами св. Письма (I. Тимот. 2., 1., Евр. 5., 1., 3.) точно опредѣлене, но тое ясно доказують сами літургій. Бо въ кождей літургій находятся молитвы за тыхъ, котри дары принесли и за тыхъ, котри бы хотѣли дары принести, но не мають; но ведля церковныхъ законѣвъ каждый вѣрный бувъ обовязанъ кождой Недѣлѣ въ своій Церкви явитися, а если бы тое три разы безъ важной причины залишивъ, пѣдадавъ клятвѣ (кан. 11. собора Сардик.); кождей вѣрный одже приходивъ до Церкви и всѣ хотъ въ воли жертвовали якисъ дары, для того за всѣхъ приносивъ Епископъ безкровну жертву, або совершавъ въ нашѣмъ змыслѣ Службу богу парохіальну.

Въ першихъ вѣкахъ була одже Літургія епископска службою парохіальною. Коли число вѣрныхъ побѣльшилося, и всѣ до одной Церкви такъ зъ причины великого ѡтдаленья якъ и зъ причины великого числа не могли приходити, повстали Церкви парохіальни, въ котрыхъ остали особни священники поставленни, и получили обовязокъ и власть въ порученій имъ громадѣ тройкій урядъ душпастырскій справовати, а съ тымъ перейшовъ на нихъ такожь обовязокъ за вѣрныхъ той громады безкровну жертву приносити, и ѡтъ тыхъ часѣвъ повстали Службы божи парохіальни въ теперѣшнѣмъ значенью того слова. Парохи прійшли тымъ способомъ въ таке саме ѡтношенье до своей громады, якъ перше Епископы, и дѣлали въ томъ взглядѣ яко заступники Епископа все тое, що перше до самыхъ Епископѣвъ належало. Щобы однакожь тую тѣсну звязъ, яка перше межі Епископомъ и его клиромъ и вѣрными заходила, задержати, покликвали Епископы на великій Четверъ всѣхъ деканѣвъ яко заступникѣвъ клира до своей катедральной Церкви, щобы разомъ съ ними літургизати, а коли и тое оказалось невозможнымъ, собирали и собирають коло себе въ той день хотъ клиръ своего города, и такъ задержуєся памятка на они давни часы, коли весь клиръ и народъ бувъ обовязанъ присутствовати літургій своего верховного Пастыря. Парохи одже були обовязани, такъ якъ давнѣйше Епископы, въ Недѣлѣ и Свята за свою громаду літургизати и ен поучати, або они мали обовязокъ ѡтправляти Службу богу

парохіальну. О той довжности парохѣвъ говорятъ много разъ св. Отцѣ, такъ св. Іоаннъ Злат. въ 18. омиліи до Дѣян. гл. 7. и въ 2. ом. до I. Тимот. гл. 1. и инни, а тая довжность парохѣвъ слѣдує зъ того, що они жиють зъ приносѣвъ вѣрныхъ, або мають удержанье зъ своего уряда, котре заступає добровѣльни жертвы вѣрныхъ давныхъ вѣкѣвъ, и для того якъ тогди бувъ обовязокъ жертвовати за приносящихъ тѣ дары, такъ само и днесъ обовязанъ парохъ приносити безкровну жертву за тыхъ, ѡтъ котрыхъ або про котрыхъ ѡнъ удержанье получаетъ.

3. Кто обовязанъ ѡтправляти Службу богу парохіальну? Соборъ Тридентійскій постановляє въ томъ взглядѣ загально, що той обовязокъ мають всѣ, котрымъ есть душстаровництво повѣрене, а Синодъ Замостскій распоряджає: „щобы всѣ парохи меникали при своихъ Церквахъ, и богослуженіе особливо въ Недѣлѣ и праздники ѡтправляли“. Право церковне и почастни распорядженья церковни же опредѣляютъ точнѣйше, кто має обовязокъ ѡтправляти Службу богу парохіальну. Ведля законѣвъ церковныхъ (котри точно суть выложены въ конституціи П. Інокентія XII. „Nuper a congreg.“ зъ дня 24. Цвѣтня 1699, — въ конст. П. Венедикта XIV. „Cum semper“ зъ 19. Серпня 1744 — и въ Конст. П. Пія IX. „Amantissimi Redemptoris“ зъ 3. Мая 1858) обовязани ѡтправляти службу парохіальну, т. е. літургизати засвою громаду: а) Всѣ самостоятельни канонично введени парохи; в) тѣ священники котри вправдѣ независимо и въ своѣмъ имени душпастырство справують, и часть, або и всѣ доходы съ нимъ получени берутъ, но сами суть ѡтъ якогось общества, н. пр. капитулы монастыря зависими, и для того не суть канонично введени, якъ у насъ дѣсея въ парохіяхъ до монастырей належащихъ. Монастырь ако особа моральна має довжность выповняти въ тѣй парохіи (parochia incogregata) обовязки парохіальни, и тѣ обовязки поручає одному изъ своихъ членѣвъ, котрый має всѣ права и довжности парохіальни, и про тое обовязанъ такожь за свою громаду літургизати; г) капелляны, сотрудники експоновани и инни сего реда священники, бо они мають ведля права церковного права парохіальни; д) всѣ завѣдатель, чи они суть завѣдателями парохій чи якихъ инакше названыхъ душпастырскихъ посадъ. — Священники, котри суть поставленни яко капелляны при женскихъ монастыряхъ, больницахъ, вязницяхъ, заведеніяхъ убогихъ, семинаріяхъ и т. п. не суть ведля права церковного парохами, для того они не мають обовязку яко таки ѡтправляти за своихъ вѣрныхъ літургію, если очевидно той обовязокъ зъ инного взгляду на нихъ не тяжить. (S. Rituum Congr. 7. Dec. 1844.)

Обовязокъ ѳтправляти Службу парохіяльну єсть личный, т. є. парохъ або инный въ душпастырствѣ поставленный священникъ обязанъ лично тую Службу божу въ присутствіи своєї громады въ церкви парохіальной ѳтправляти за громаду, и някои инной стипендіи на тую Службу не брати. Отъ тої строгаї доджности освободжають тѳлько важни законни причины, а тіи суть: а) Слабѳсть ведля засады: „Ad impossibilia nemo tenetur“. в) Отсутствіє ѳтъ парохіи, чи оно єсть впрочѳмъ позволене чи не позволене, бо тогда душпастыръ физично не може задосыть учинити тѳї доджности; но въ тѳмъ разѣ обязанъ постаратися о заступника, котрый має обовязокъ за громаду неприготовного пароха літургизати. Синодъ Замостскій каже такъ: „Если бы пароху случилось ѳтсутствовати, най дасть о тѳмъ знати декану, и най возве инного священника, котрый бы го заступавъ; або принаймнѣй, если бы не мѳгъ найти такого священника, най въ попередну недѣлю обѣститъ народу, що nebude дома, щобы вѣрни могли въ сусѣднѳй Церкви бути на богослуженію“. Синодъ Замостскій толкує одже той законъ о личной доджности пароха службу божу парохіальну ѳтправляти дуже лагѳдно, очевидно зо взгляду на мале число священства. На пытанье, чи парохъ може ся въ тѳмъ взглядѣ заступити своимъ сотрудникомъ, т. є. чи парохъ не будучи законно перешкодженный може ѳтправити Службу божу за стипендія приватни, а сотрудникви велѣти, щобы правивъ Службу божу за парохіянъ, ѳтповѣдають канонисты и моралисты заперечаючо, бо сотрудник не має парохіи, одже не має ани обовязку ѳтправляти службу парохіальну въ тѳмъ значенію, щобы при тѳмъ не мавъ права взяти инне стипендіюмъ; сотрудникъ обязанъ тое робити тѳлько тогда, коли парохъ законно перешкодженный. Тое однакожь не перешкаджає, щобы сотрудникъ мавъ велику Службу божу, а парохъ где єсть звычай читану, тѳлько и въ тѳмъ разѣ доджень парохъ ѳтправляти за вѣрныхъ, а сотрудникъ може взяти стипендіюмъ.*) Такъ само рѣчь маєся, если бы чужій священникъ літургизавъ. Впрочѳмъ справедливѳсть здаєся вымагати, що если парохъ черезъ довшій часъ не єсть въ парохіи, и сотрудникъ го заступає, котрый въ тіи дни, коли теперъ має за пароха літургизати мѳгъ бы получитьи на Службу божу, щобы му парохъ тое вынадгородивъ, особливо если тое отсутствіє для пароха єсть користне, бо н. пр. въ тѳмъ часѣ справує якій урядъ, съ котрымъ заплаата єсть получена.

На пытанье, чи законно отсутствующій парохъ може тамъ, где находится ѳтправляти літургію за

*) Зр. Gaßner, Pastoral I. 902 ss.

свою громаду, и чи тымъ задосытьчинитъ своѳи доджности, ѳтповѣла конгрегація Собора Тридентійского дня 11. Мая 1720, що тое не позволено, т. є. що тымъ не задосытьчинитъ своѳи доджности, но доджень постаратися о заступника. (Bouix, de parochis p. 591.)

4. Въ котри дни має ѳтправлятися Служба парохіальна? Давнѣйши законы церковни и самъ Соборъ Тридентійскій постановляють тѳлько въ загалѣ, що парохы и инни душпастырѣ обязаны літургизати за свою громаду (applicare pro populo), а близше опредѣленье въ тѳмъ взглядѣ лишають Синодамъ почастнымъ, и въ слѣдствіє того выробилося велике розличіє въ тѳмъ взглядѣ въ розличныхъ провинціяхъ церковныхъ; бо въ одныхъ мали священники бѳльше доджностей а въ другихъ меньше. Для того приходили до Конгрегації кардиналѳвъ пояснителей Собора Тридентійского (Congr. Card. Conc. Trid. Interpretum) зъ розличныхъ сторѳнъ запытанья, чого въ тѳмъ взглядѣ триматися. Тая конгрегація уважала здаєся зъ початку яко причину тої доджности парохѳвъ ихъ бенєфицию, и для того часто на тіи запытанья такъ ѳтповѣдала, що тіи парохы, котри мають лучши парохіи и бѳльши доходы, повинни щодень за вѣрныхъ літургизати, а бѣднѣйши Парохы хотъ въ Недѣли и Свята. Но тіи отвѣты сталися тѳлько причиною бѳльшой непевности, бо тяжко було рѣшити, котра парохія богата а котра бѣдна, и такъ совѣстни священники мали великій тягаръ, а легкодушни могли собѣ тую рѣчь ведля ихъ уподобанья толковати. Щобы тую непевнѳсть пояснити, выдавъ П. Иннокентій XII. конституцію „Nuper a congregatione“ (дня 24. Цвѣтня 1699), въ котрѳй распорядивъ, що всѣ парохы обязаны хотъ въ Недѣли и Праздники за свою громаду Службу божу ѳтправляти. Коли пѳзнѣйше зачали зновъ появлятися сомнѣнія въ тѳмъ взглядѣ, опираючися на давныхъ звычайяхъ рѣшивъ П. Венедиктъ XIV. въ конституції „Cum semper oblatas“ (19. Серпня 1744), що обовязокъ за нарѳдъ въ Недѣлѣ и Свята літургизати мають всѣ парохы и на рѳвни съ ними поставлени душпастырѣ. Тымъ способомъ остала тая справа найвысшимъ рѣшеніємъ залагоджена. Однакожь въ пѳзнѣйшихъ часахъ наступило знесенье многыхъ праздникѳвъ, и зновъ повстали сомнѣнія, чи въ тіи знесенни праздники парохы суть обязаны літургизати за громаду, чи нѣ, и зновъ выробилися въ тѳмъ взглядѣ розлични практикы, а зъ розличныхъ сторѳнъ приходили до Риму запытанья, що дѣлати. Для того выдавъ П. Пій IX. дня 3. Мая 1858 конституцію „Amantissimi Redemptoris“, въ котрѳй распорядивъ, що парохы обязаны літургизати за свою громаду въ Недѣлѣ и Праздники. Ведля теперѣшного закона обязанъ одже парохъ въ Недѣлѣ и Свята за своихъ парохіянъ Службу божу ѳтправляти, понеже въ

тін дни вѣрни обовязани Службы Божой и науки духовнои слухати. Само собою розумѣся, що если на Недѣлю припадае еще инный праздникъ, не мае парохъ обовязку другій разъ за той праздникъ літургизати.

Зо взгляду на убожество гдекотрыхъ парохѡвъ. для котрыхъ и мале стипендіюмъ много значить, постановивъ П. Венедиктъ XIV. въ конст. „Cum semper“, що если бы ктось такому священникови давъ на службу божу пѡдъ тымъ условіемъ, щобы туюжъ въ Недѣлю або Праздникъ отправивъ, то днь може приняти и тую Службу отправити въ желаемый день, но обовязанъ въ тыжни за громаду Службу божу отправити; однакожъ до того потребуе попередного позволенья своего Епископа, котрый му тое позволенье силою згаданой папскои конституціи дати може.

б. Где мае правитися Служба божа парохіальна? Якъ вже само имя и значенье Службы парохіальной каже, отправляея тую Службу въ Церкви парохіальной, матричній. Но понеже у насъ суть звычайно и дочерни Церкви, до котрыхъ часто велике число вѣрыхъ належить, для того есть звычай, що въ тыхъ Церквахъ парохъ отправляе що третю Недѣлю. Впрочемъ въ тѡмъ взглядѣ треба триматися мѣстцевого звычайу або существующихъ укладѡвъ, щобы не дати причины до негодованья вѣрныхъ. Если парохъ мае сотрудника, то найлучше, если оденъ въ матерній а другій въ дочерній Церкви править.

§. 235.

3) *Вымоги зо стороны священника хотячого літургизати. Росположенье тѣлесне и духовне, и здбнѣсть канонична.*

Велика важнѡсть и святѡсть дѣла, котре священникъ въ літургіи совершае, вымагае такожъ отвѣтного приготовленья и належитого росположенья зо стороны священника, и для того остаи въ тѡмъ взглядѣ точни приписы выдани, котри ѡносятся до тѣлесного и духовного росположенья священника.

А) Тѣлесне росположенье священника. Зо взгляду на тѣлесне росположенье священника хотячого літургизати вымагаея:

1. Пѡстъ природный, т. е. вздержанье ѡтъ ѣдженья и питья передъ літургією, або священникъ хотячій літургизати довженъ ѡтъ пѡвночи бути натще. Чи той законъ ѡтъ самыхъ Апостолѡвъ оставъ постановленный, не есть рѣшено, однакожъ здаея, що днь есть пѡзнѣйше въ житье введеный. Во перши Христіане звычайу были при кождѡй літургіи причащатися и въ часѣ гоненій брали съ собою освящени дары

домѡвъ, щобы на случай если бы черезъ язычникѡвъ остаи нападени и увязнени, могли ними на остатню путь покрѣпитися. Но они не могли знати, коли ихъ язычники нападуть, коли одже треба буде причащатися, для того не можна припустити, щобы всегда натще причащалися. Коли гоненія устали и христіане бѡльшу свободу получили, сходилися заразъ по пѡвночи на празднованье безкровной жертвы, тогда одже безъ сомнѣній причащалися натще, и хотяи пѡзнѣйше стали літургію пѡзнѣйше совершати, затримали той побожный звычай натще причащатися, и такъ повставъ законъ церковный о природнѡмъ постѣ передъ причащіемъ зъ побожного звычайу, якъ и многи инни законы церковни. Що той законъ есть дуже давный показуея зъ письмъ св. Отцѣвъ и Писателей церковныхъ; такъ и. пр. каже вже Тертуллианъ († 245) до жены христіаньскои, котра мае поганьского мужа, такъ: „Non sciet maritus (sc. ethnicus), quid secreto ante omnem cibum gustes“, т. е. твоѡ мужъ поганинъ не повиненъ знати, що ты тайно передъ всякою инною стравѡю (т. е. натще) поживаешъ (т. е. причащаешъ ся). Св. Іоаннъ Зл. съ великимъ огѡрченьемъ опровергае, якобы днь причащавъ людей, котри вже не були натще (въ посланію до Кириака*) а на индѡмъ мѣстци говоритъ о тѡмъ, для чого передъ причащіемъ захуея пѡстъ. (Opp. t. VI. hom. in Seraphim VI. col. 138.) А св. Августинъ выразно каже: „A jejunis semper accipitur“ (sc. Communio**) „Per univ-ersum orbem mos iste servatur“ (***) Зъ побожного звычайу повставъ одже законъ о природнѡмъ постѣ передъ Причащіемъ, котрый законъ вѣроятно найперше на почастныхъ синодахъ оставъ оголошений, и найдавнѣйшу згадку за него находимо въ 8. гл. Синода Африканьского, а потѡмъ р. 397 въ рѣшеніяхъ Синода Картагійского III., котрый въ кан. 29. каже: „Ut sacramenta altaris non nisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto die anniversario, quo coena Dominica celebratur“. Въ давныхъ вѣкахъ було одже приказано заховати пѡстъ передъ причащіемъ, тѡлько великій четверть бувъ взнятый ѡтъ того закона, понеже въ той день отправляли Літургію на памятку тайнои вечери ажъ коло вечера по вспѡльнѡмъ обѣдѣ (ἀραγή); но про случившіися надужитья и тое остало знесено и приказано, щобы передъ причащіемъ всегда бути натще. Причины,

*) „Много на мене выгадуютъ: кажутъ, що я причащавъ нѣкотрыхъ по обѣдѣ (т. е. коло они вже пообѣдали). Если я тое здѣлавъ, най мое имя выкинуть зъ книги епископѡвъ, ани най го не записуютъ въ списѣ правѡвѣрныхъ, бо если бымъ чогось подѡбного допустився, най и Христосъ выкине мя зъ Царства своего.“ (Посл. 125.)

**) Ер. 54 ad Januarium.

**) Ер. 235.

котри тому закону початокъ дали, суть: перше, щоби той пресвятѣй Тайнѣ довшу честь ѳддати, по тѣмъ, щоби намъ показати, що соединеніе съ Христомъ есть початокъ и основа духовного життя, наконецъ, щоби запобѣгнути всякой зневазѣ св. Тайны, яка бы черезъ немѣриость въ ѳдженю и питю могла случитися.

Часть, на котрый той законъ ростягаея, есть ѳтъ попереджающей пѣвночи до самого причастія, и ведля мнѣнія богословѣвъ можна пѣвнѣч числити ведля того годинника, котрый найпѣзнѣйше иде, если тѣлько дотычный чоловѣкъ не знае, що той годинникъ (часосказъ) звычайно спѣзняея. Заразъ по причастію може священникъ и каждый вѣрный ѳсти, однакожь есть обще мнѣніе богословѣвъ, що зъ почтенія къ той святѣй Тайнѣ належится по причастію вздержатися якійсь часъ ѳтъ ѳдженя, що цѣлкомъ природно, бо чоловѣкъ обовязанъ по причастію подяковати Богу за его ласки, а тое wymagaе певного часу.

Щобы той пѣстъ, котрый передъ причастіемъ належитъ заховати, ближе опредѣлити, наводятъ богословы способъ, якимъ той пѣстъ природный може бути нарушеный:

а) Если щось зъ внѣ до устъ и до жолудка чоловѣка прійде: для того не нарушаея природный пѣстъ, если до жолудка чоловѣка прійдуть якись частки зъ его тѣла, н. пр. слина, кровь зъ зубѣвъ и т. п. в) Той предметъ, котрый зъ внѣ до устъ чоловѣка прійде, довшень бути въ власти вѣомъ значеню того слова зъ ѳдженный або выпитый; для того можна передъ причастіемъ полокати уста якимъ будь плыномъ, кошитувати языкомъ вино або що инного, если тѣлько ничъ до жолудка не пѣйде. г) Той предметъ довшень бути снѣдный, для того если бы ктось полкнувъ такой предметъ, котрый не есть снѣдный н. пр. каменикъ, ядро зъ черешнѣ и т. п., то тымъ еще не нарушае природный пѣстъ. — Если про тое чоловѣкъ до устъ возьме и полкне хоть найменьшу частку якого предмета снѣдного, то ломить природный пѣстъ и не може того дня причащатися а священникъ не може літургизати. О нюханю табаки и куреню каже П. Венедиктъ XIV. въ дѣлѣ „De synodo Dioeciesana“, l. 11., c. 13. п. 2. такъ: „Nec tabaci fumus nec pulvis naribus ingestus est vera comestio aut potatio, quibus dumtaxat naturale jejuniū solvitur“. Нюханьемъ табаки и куренемъ не нарушаея одже природный пѣстъ, однакожь понеже уважаея за неприлично курити передъ причастіемъ, для того у насъ есть се изъ побожного звычаю заказано. Впрочѣмъ въ тѣмъ взглядѣ не всюди есть еднака практика. П. Урбанъ VIII. заказавъ въ конституціи „Cum Ecclesiae“ дня 30. Сѣчня 1642 нюхати въ Церкви табаку пѣдъ карою клятвы для Епархіи Севильской, а Папы Іннокентій X. и XI. выдали такой самъ заказъ для Церкви св. Петра въ Римѣ,

и многи Епископы послѣдовали тому примѣру. При тыхъ заказахъ выходили однакожь Епископы не зъ засады, якобы куренне и нюханне табаки нарушало пѣстъ, но увзглядняли, що одно и друге есть для здоровья шкодливе, и що есть соблазнительне для вѣрныхъ, если бы священники пѣдчасъ Службы божой честовалися табакою або въ закрестіи собѣ позакурили, якъ мали случатися выпадки въ Испаніи. Но ѳтъ коли тютюнь и табака въ обще уживанне вѣйшли, узнала власть церковна, що тѣи заказы не суть на часъ, и П. Венедиктъ XIII. знѣсь той заказъ зо взгляду на Церковь св. Петра, и каже, що ѳнъ еще яко секретаръ Конгрегациі Собора старався склонити многихъ Епископѣвъ, щобы не выдавали таки распорядженя. У насъ якъ и въ многихъ инныхъ епархіяхъ есть побожный звычай, котрый получивъ силу закона звычайевого, що вѣрни и священники вздержуются передъ причастіемъ ѳтъ куреня; чи и табачарѣ той побожный звычай заховуютъ, не есть мнѣ вѣдомо.

Изнятія ѳтъ строгости сего закона суть слѣдующи:

а) Небезпеченство смерти; если про тое ктось находится въ небезпеченствѣ смерти, можна го причащати, хотя бы вже не бувъ натще. в) Если начату літургію не можна иначе, якъ не натще докѣичити, н. пр. если священникъ по освященю дарѣвъ пригадае собѣ, що не есть натще, если мае зонсутый хлѣбъ або сквасиле вино (або оцетъ и т. п. мѣсто вина), и тое ажъ по причастію спостереже, бо тогда довшень взяти добру матерію и на ново тайно освятити и причащатися, хотя бы вже не есть натще; если священникъ по освященю умре або тяжко занедужае, тогда повинень инный священникъ, если есть, службу докѣичити и причащатися, хотя бы не есть натще. Но если бы священникъ передъ освященіемъ умеръ або занедужавъ, то оставяея Служба; такъ само если бы передъ освященіемъ пригадавъ собѣ, що не есть натще, повинень бы не кѣичити Службу, если тѣлько не ма обавы соблазни, бо если бы сталася соблазнъ, бо н. пр. люде въ Церкви, довшень кѣичити службу. г) Если бы инымъ способомъ святѣйшу Евхаристію не можна було захоронити передъ обезчещенемъ, н. пр. въ часъ огня, вылива воды, при нападѣ розбѣйникѣвъ и т. п., коли ніякъ не можна св. Евхаристію схоронити, тогда може спожити частіцѣ священникъ або и мірянинъ, хотя бы не есть натще. д) Если изъ залишеня літургіи священникъ давъ бы велике згѣршенне, бо люде чекаютъ на Службу божу, и если бы не літургизавъ, то бы людей обуривъ, и на себе стягнувъ пѣдозрѣнне. Но зъ другой стороны треба уважати, чи черезъ тое, що ѳнъ літургизае не натще, не станеся еще бѣльше згѣршенне, бо н. пр. многи знаютъ, що священникъ не натще літургизае. Зъ той причины може и мірскій

чоловік, если тогда коли вже приступивъ до причастія, пригадає собѣ, що не есть натще, причащатися.

Кто той законъ о природномъ постѣ передъ Літургією и причастіємъ не захоче, допускаєся тяжкого грѣха.

2. Цѣломудріє. Священикъ жонатый обовязанъ черезъ три доби передъ Літургизаньемъ вдержатися отъ тѣлесного змѣшенія супружеского. (Conc. Carthag. c. 4. — Balsamon in explicatione c. 4. Concilii Carthag.)

Дотычно розлиття сѣмене (pollutio) могутъ случитися три випадки: або дотычний чоловікъ есть зовсѣмъ невинный, тое розлитве не есть грѣховне, тогда може літургизати; або есть грѣховне, и пр. споводоване мыслями, желаніями, надмѣрнымъ ѣдженьемъ або питьею и т. п., тогда не може літургизати; — або есть виновность сомнительна, тогда порядно есть не літургизати, если того не вымагає потреба.

3. Здобность тѣлесна. Священикъ долженъ бути свободный отъ всякихъ недостатковъ тѣлесныхъ, котри бы му совершанье св. Літургіи не можливимъ або утяжливимъ робили; такъ отъ него вымагаєся, чтобы мавъ здорови ноги, чтобы могъ подчасъ цѣлои літургіи стояти, мати здорови рамена и руки, очи и въ загалѣ всѣ члены, котри ему при совершанью св. літургіи суть потрібни. Очевидно, що если бы ти тѣлесни недостатки мавъ передъ рукополаганьемъ, то не оставъ бы до стана священническаго принятый, и о томъ тутъ не може бути бесѣда; но таки недостатки и улоности могутъ го побѣйше навѣдати, для того иде теперъ о тое, що въ такѣмъ разѣ дѣлати, и про тое застановимося надъ поодинокими случаями, котри могутъ случитися:

а) Священикъ обовязанъ цѣлу св. літургію стоячи отправляти, если одже кто про старѣсть або недугу не може такъ довго на ногахъ стояти, то не може літургизати. Въ исторіи церковной находимо вправдѣ примѣры, що Службу божу сидячи отправляно, но тое только Папы и мале число найвысшихъ достойниковъ церковныхъ, такъ и. пр. П. Гонорій IV. (1285), Пій II. (1458), Пій III. (1503), П. Венедиктъ XIV. въ своей глубокой старости, котрый по той причинѣ наисавъ письмо „Epistola ad Rev. Dom. Realem, primum Pontificiarum caerimoniarum magistrum“, въ котромъ вычислає случаи, коли и кто літургію сидячи отправляв. Позволенье въ тому удѣлає только престолъ Апостольскій, и то дуже рѣдко. О палици не вѣдно службу божу правити ведля канона П. Захаріи у Граціана: „Nullus episcopus, presbyter aut diaconus ad solemnia missarum celebranda praesumat cum baculo introire, et qui temere praesumpserit, communionem privetur“. (De

consecr. Dist. I., cap. 57). Въ случаю, если кто на ноги слабує (подагру и т. п.), долженъ отнестися до Епископа.*)

в) Священикови потрібни суть при літургіи здорови рамена и руки, чтобы могъ всѣмъ літургичнымъ приписамъ задосыть учинити, если про тое кому руки трясутся, такъ что есть небеспеченство выверненья чаши або розлитія св. крови при причащенію вѣрныхъ, то стаєся неправильный, и не смѣе літургизати ани при помочи другого священника. При легшѣмъ трясенью рукъ може Епископъ позволити священникови літургизати при помочи другого священника.

г) Священикови суть при літургіи потрібни здорови очи, понеже есть приписано всѣ молитвы, хотя бы ихъ священникъ и на память знавъ, зо Службника читати. Если бы про тое священникъ цѣлкомъ ослѣпъ, то не може Службу божу отправляти, хотя бы всѣ молитвы якъ найточнѣйше на память знавъ. Папа Венедиктъ XIV. говоритъ о томъ предметѣ въ наведенѣмъ посланію подъ ч. 17. такъ: „Если парохъ або священникъ не есть цѣлкомъ слѣпый (non e affatto cieco), удѣлаєся му позволенье літургизати въ дни празднични и въ дни седмични за усопшихъ, но съ многими застереженіями (con molte clausule), а особливо съ тымъ, чтобы „небувъ цѣлкомъ слѣпый, и не говоривъ молитвы на память“, и приказуєся епископу, що если бы той священникъ цѣлкомъ ослѣпъ, чтобы му заперечивъ позволенье літургизанья. Но если иде справа о священника, котрый стався цѣлкомъ слѣпымъ, тая недуга, котра го навѣдила по принятію Тайны Священства, не позваляє го чина священническаго, только не позваляє му совершати святу Тайну Евхаристіи, но не инни обовязки, при котрыхъ свѣтло очей не есть доконьче потрібне, и. пр. може сповѣдати, або проповѣдати. Суть вправдѣ примѣры, що слѣпымъ епископамъ було дане позволенье отправляти Літургію. . . а въ одномъ случаю удѣлено одному годному пароху флорентійскому совершенно слѣпому, за котрымъ промавяла различни важни обстоятельства, позволенье отправляти літургію при помочи (coll' assistenza) другого священника. Суть такожъ и инни подобни примѣры зъ побѣйшихъ часѣвъ“.

д) Въ томъ взглядѣ згадати еще належитъ за инни недостатки и недуги тѣлесни. Такъ если кто стратитъ одно рамя, то Престолъ Апостольскій николи не позваляє му літургизати; если кому кѣлька пальцевъ недостає, то майже николи не получитъ позволенья літургизати; если кто оглухне, не потребує ніякого розрѣшенія до літургизанья;

*) Зрѣнай о томъ предметѣ наведено посланіє П. Венед. XIV. въ Ferraris, bibliotheca, t. V. col. 801.—820.

кто терпитъ на падалицю (epilepsis) стаеся неправильный и може літургизати тѣлько въ присутствію другого священника, котрый бы на случай нападѣ слабости мѡгъ літургію докѡнчити; кто дѡткнениый паралѣжомъ и въ слѣдствіе того руки му ся сильно трясутъ, не може получить позволенія літургизати ани въ присутствіи другого священника. Такъ рѣшила ти два послѣдни выпади кангрегація Собора Трид. дня 27. Мая 1718.*)

4. Въ кѡнціи зо взгляду на тѣлесне росположеніе згадати належитъ на виѣшній видъ, въ якѡмъ священникъ на літургію лвитися мае. Поминаючи виѣшну чистѡсть и опрятнѡсть такъ всеи одежи якъ и лица и головы приказуютъ законы, що священникъ довженъ на Службу божу приходити въ реверендѣ, и одѣятися во все священнически одежи. Если бы якои нибудь одежи церковной не доставало, то не вѡлно безъ дуже важной причины Службу божу ѡтправляти (Bened. XIV. de sacr. Missae, l. 3, cap. 7., §. 1.), и если бы то сталося зъ вины самого священника, то ѡнъ тяжко грѣшитъ. Кромѣ Епископа не мае ніякій священникъ, хотля бы бувъ пралать, права пѡдчасъ літургіи мати перстень на пальци, съ изнятіемъ, если на тое мае осѡбне позволеніе (speciale indultum**); такожь не позволено священнику носити перуку.

В) Душевне росположеніе священника.

Если вже зо взгляду на тѣлесне росположеніе передъ літургизаніемъ Церковь такъ точни приписи выдала, то тымъ точнѣйши суть приписи ѡтносячися до росположенія душевного, бо не чловѣкови но Богу приготавлие священникъ въ своѣй души обиталище; ѡнъ предпринимаетъ дѣло, при котрѡмъ ангельски силы невидимо служатъ и на котре они взирати желають. До такого одже дѣла повиненъ священникъ со страхомъ и трепетомъ, съ смиреннымъ и сокрушеннымъ сердцемъ приступати, бо „сердце смиренне и сокрушене Богъ не унижитъ“. Важне про тое есть приготавлиеніе душевне на совершаніе святой літургіи, а тое зависитъ ѡтъ росположенія умственного и нороственного, и зѡбности каноничной священника.

І. Росположеніе умственне состоитъ въ тѡмъ, чтобы священникъ мавъ ти силы умственни, котри суть потрѣбни, чтобы все до літургіи належаче мѡгъ разумно и належито сповнити, именно чтобы літургизающей священникъ бувъ въ состоянію возбудити въ собѣ потрѣбне намѣреѡіе совершати безкровну жертву и туюжь за своихъ вѣрныхъ або за яку инну потребу

*) Thesaurus resolutionum s. Congr. Concilii, tom. I, pag. 64.

**) S. Rituum congregatio, Instit. eccles. 34, §. 4. u. 15.

приносити, и чтобы мѡгъ съ належитою увагою и побожностію тое святе дѣло совершити. Всяки про тое духовни (психични) слабости, котри самопѡзнаніе чловѣка ослабляютъ або цѣлкомъ зносятъ, роблять го неспособнымъ — на якийсь часъ або на всегда — до совершанія св. Літургіи. Такъ не може літургизати священникъ на пѡвъ пьяный (хотля бы передъ пѡвночию упився), заспанный або если есть за надто змѣшанный, н. пр. зо страху и т. п., дальше если про велику старѡсть сходитъ на дитинячий разумъ (senium geruerascens) и такой, котрый стративъ разумъ. Станъ зъ умашествія робить священника абсолютно незѡбнымъ до літургизанія на такъ довго, доки тревае, если же мине, може ѡтъ Епископа бути зновъ уповажненный до совершанія Службы божой. Очевидно, що въ тѡмъ взглядѣ потрѣбна есть якъ наибольша осторожнѡсть, и каждый священникъ въ совѣсти обовязанъ, неѡтволочно донести Епископу, если щось подѡбного на другѡмъ спостереже. То само тычится, если кто зъ якои ни будь причины дурноватымъ (blödsinnig) стаеся. Въ такомъ випадку не ма инной рады якъ такого чловѣка сей часъ ѡтъ его довжностей усунути.

ІІ. Росположеніе нороственне потрѣбне до літургизанія состоитъ въ посѣданію благодати освящающей; если про тое на кѡмъ тяжитъ який тяжкій грѣхъ, той не може літургизати, доки свою совѣсть въ Тайнѣ Покаянія ѡтъ того грѣха не очистивъ. Тѡлько въ дуже важныхъ випадкахъ може священникъ находящийся въ станѣ тяжкого грѣха возбудивши въ собѣ совершенный жаль и безъ сповѣди літургизати, однакожь мае строгій обовязокъ якъ найскорше, т. е. такъ скоро, якъ тѡлько му буде можливе, сповѣдатися.

Случаи, въ котрыхъ священникъ отяженный тяжкимъ грѣхомъ може по возбужденію совершенного жалу безъ попередной сповѣди літургизати суть слѣдующи:*)

1. Потреба літургизати або причащатися, котра ведля общого мнѣнія богословѡвъ може случитися въ слѣдующихъ випадкахъ:*) если бы священникъ ажъ пѡдчасъ Службы божой допустився тяжкого грѣха, або пригадавъ собѣ який тяжкій грѣхъ, если бы парохъ мусѣвъ опустити службу парохіальну, бо не мае сповѣдника; если бы опущеніе літургіи споводовало соблазнъ вѣрныхъ, а для священника неславу, бо н. пр. священникъ пригадавши собѣ тяжкій грѣхъ ѡтъ олтаря бы ѡтступивъ. Но въ такихъ випадкахъ позволено есть літургизати безъ попередной сповѣди тѡлько тогда,

*) Ти засады ѡтносятс такъ до мірянъ, якъ и до священниковъ.

коли треба истинно обавлятися, що зъ того бы для священника повстала велика нечесть, або велике згѣршенъе (*gravis infamia, notabile scandalum*).

2. Недостатокъ сповѣдника, т. е. що священникъ не може ніякимъ способомъ найти сповѣдника и высповѣдатися передъ літургизаньемъ въ той день необходимо потрібнымъ, бо н. пр. есть Недѣля або Свято або замовлена Служба божа, а сповѣдника въ мѣстци нема. — Если одже есть необходима потреба літургизати, а нема сповѣдника и безъ великои трудности не можна сповѣдатися, то може священникъ літургизати, но доженъ возбудити въ собѣ совершенный жаль, и потѣмъ якъ найскорше сповѣдатися. Въ якѣмъ протягу часу священникъ обовязанъ сповѣдатися, т. е. чи заразъ того самого дня, чи ажъ въ тѣмъ часѣ, коли звичайно сповѣдаеся, не есть Церковію рѣшене, Соборъ Тридентійскій каже тѣлько загально: „*Quodsi necessitate urgente sacerdos absque praevia confessione celebraverit, quam primum confiteatur*“. Богословы же въ переважнѣй части соглашаются въ тѣмъ, що такий священникъ повиненъ найдалше въ протягу трехъ дней сповѣдатися; если же може скорше, то тымъ лучше, особливо если бы на другій день мавъ зновъ літургизати.

III. Задѣбнѣсть канонична, т. е. щобы священникъ хочай літургизати бувъ свободный ѳтъ всякихъ каръ и цензуръ церковныхъ, бо „если бы кто суспендованный, выключенный (*excommunicatus*), низложенный (*degradatus*), неправильный, або инакше канонично перешкодженный літургизавъ, совершае вправдѣ Тайну, но дуже тяжко грѣшитъ такъ зовзгляду на Причастіе, котре недостойно пріймае, якъ и зовзгляду на выповненъе святыхъ чинѣвъ, котри справовати ему есть заказане“. Въ прочѣмъ о тѣмъ предметѣ ѳтсылаю до права каноничного, котре точно учитъ, коли и пѣдъ якими условіями священникъ пѣдпадае пѣдъ кары церковни.

IV. Въ кѣнци священникъ хочай літургизати обовязанъ ѳтмовити приписани молитвы.

Зваживши слова св. Василія В., котрый каже: „Понеже всѣ вѣрни а особливо клирики обовязани неперестанно молитися но тому про немѣчь чоловѣческу и иностранни занятія не могутъ задосыть учинити, для того дожны хотъ въ певни часы Бога славити, щобы тымъ способомъ черезъ протягъ цѣлого дня, мовбы безперерывно, Богучесть и славу ѳтдавали“ (*Regul. brev. 147*); и памятаючи на тѣя слова ѳтмавляли, и ѳтмавляють праведни священники що день цѣлый чинъ богослуженія, т. е. цѣле правило церковне. Безъ сомнѣнія тяжко грѣшитъ священникъ, котрый безъ всякихъ молитвъ приступае до літургій. О тѣмъ буде точнѣйше бесѣда при поясненъю правила церковного въ §. 240.

Такъ приготовленный доженъ священникъ съ принадлежною побожностію и приличностію приступати до св. літургій, заховати приписани обряды, и по службѣ бождѣ Бога поблагодарити.

§. 236.

II) Приписы ѳтносячися до дѣйстнаго совершанья літургій, котру належитъ ѳтправляти цѣло, неперерывно, уважно и побожно.

Всѣ до дѣйстнаго совершанья літургій ѳтносячися приписы дадутся стягнуты пѣдъ слѣдующи точки: Літургію треба ѳтправляти цѣлу безперерывно, уважно и побожно, и о тыхъ приписахъ буде теперь бесѣда.

I. Літургію належитъ ѳтправляти цѣлу, т. е. священникъ обовязанъ всѣ молитвы ведля установленья Церкви въ обемъ літургій входящи безъ всякого опущенья, скороченья або перемѣны совершити. До цѣлости літургій належитъ одже, щобы священникъ не тѣлько всѣ головни и сущни части літургій совершивъ, но такожь всѣ тое, що въ обемъ літургій входитъ, точно заховавъ и совершивъ, и ктобы щось зъ літургій опустивъ, грѣшитъ дуже тяжко и пѣдпадае кромѣ того про бѣльше опущенъе тяжкимъ карамъ церковнымъ.

Изнати суть тѣлько случаи физичной або моральной неможливости літургію цѣлу совершити, а таки случаи суть:

1. Если священникъ пѣдчасъ Службы божей такъ зане дужае (або умре), що не може докѣнчити літургію. Въ такѣмъ випадку треба такъ поступити: Если тая слабѣсть тѣлько хвилева, и священникъ не выходячи зъ Церкви въ короткѣмъ часѣ прійде до себе, повиненъ, если може, продовжати літургію дальше ѳтъ того мѣстця, где переставъ; если же выйшовъ зъ Церкви, то не потребуе для докѣнченья літургій вертатися, хотяй бы и поздоровѣвъ. Хотяй бы такий занедужавшій священникъ прійшовъ до себе на стѣлько, що бы мѣгъ літургію довершити, но межи тымъ минула одна година, то не повиненъ вже тую літургію кѣнчити; но сховати святы дары въ кѣвѣтѣ и при слѣдующѣй Службѣ бождѣ ихъ спожити. Если есть можливие получить въ разѣ занедужанья літургизающаго священника инного священника, то повиненъ тойже, если еще година не минула, докѣнчити літургію, хотяй бы вже бувъ по літургій и не бувъ натще; въ противнѣмъ же разѣ треба сховати святы дары до слѣдующою літургій, при котрѣй по причастію мають бути спожити.

2. Если бы Церковь пѣдчасъ літургій зачала горѣти, валитися, або вода до нею бухала при выли-

вахъ, або если бы на Церковь вороги напали, то може священникъ, если св. дары еще не суть освящени (одже передъ „Пріймите, ядите“) престоль опустити: если же вже зачавъ освящаючи слова, або вже есть по освященю, то може съ опущеньемъ всѣхъ прочихъ молитвъ и обрядѣвъ заразъ причащатися и зъ Церкви утѣкати взявши съ собою святы дары зъ ківота; а въ разѣ великого страху и замѣшанья може и причастіе опустити и утѣкати. (Rubrica Missalis Romani defectus 2 b.)

3. Если Церковь передъ освященіемъ остане обезсвячена або осквернена, повиненъ священникъ перестати літургизати, если же вже зачавъ молитвы освященія, довженъ докѣнчити.

4. Если бы священникъ мѣгъ другому чоловікови бѣтъ розбѣйника або зъ умашедшого нападену житѣе уратовати, мае поступити такъ якъ въ попереднѣмъ случаю.

5. Если священникъ передъ освященіемъ пригадае собѣ, що не есть натще або що мае тяжкій грѣхъ, може перестати літургизати, если не ма обавы згѣршенья и обезславленья; но понеже тая обава звычайно мае мѣтце, для того треба возбудити въ собѣ совершенный жаль, и Службу кѣнчити.

II. Літургію належить бѣправляти безъ перервы, т. е. священникъ зачавшій літургизати не може щось инного, що въ составъ літургіи не належить дѣлати, тѣлько повиненъ літургію бѣтъ початку до кѣнца правити. Изняти суть и бѣтъ того закона зновъ тѣлько случаи потреби, а тѣи суть:

1. Для проповѣданья слова божого по евангелію. Перерванье Службы божой въ тѣмъ случаю не тѣлько не спротивляея законамъ церковнымъ, но противно основуея на давнѣй практицѣ церковнѣй, якъ посвѣдае кардиналъ Бона, славный слѣдитель старожитностей хрїстіаньскихъ, кажучи, що „звычай заразъ по евангелію проповѣдати прїйшовъ до насъ зъ найдавнѣйшихъ часѣвъ“. Сей звычай есть истинно похвальный, бо вѣрни взрушени словомъ божимъ тымъ побожнѣйше присутствуютъ потѣмъ св. Літургіи.

2. Если треба въ наглѣй потребѣ удѣлнати крещеніе або розрѣшеніе, напутіе и елеосвященіе, то каже св. Альфонсъ Лигорі такъ: „Si urgeat gravis necessitas proximi, ut si moriturus sit baptizandus vel absolvendus, potest Missam interrumpere: in aliis tamen sacramentis non ita necessariis non decet inter consecrationem et sumptionem interrumpere, nisi moriturus esset in propinquo, nec opus esset vestes exuere; vel nisi poenitentiae sacramentum ob phrenesin susci-

pere non posset. Revertens autem ad sacrificium sacerdos, si fuerit ante facta consecratio, incipiet, ubi desierit: uti et, si facta non fuerit et parva mora intercesserit v. gr. minor quam unius horae; si autem longior, ordietur ab initio“. Если про тое треба умираючого крестити або розрѣшити, то може священникъ Службу божу где нибудь, одже и по освященю перервати, розбратися и спѣшити съ духовною помощю; если же умираючому треба напутіе або елеосвященіе удѣлнати, и священникъ еще есть передъ освященіемъ, може такъ само здѣлати т. е. спѣшити до умираючого; но если вже есть по освященю то може для удѣленья умираючому напутія и елеосвященія тѣлько тогда Службу божу перервати, коли той умеравоючій есть близко, такъ що священникъ не потребуея зъ ризъ розбирати и може престоль видѣти. Такъ рѣшило Собраніе св. Обрядѣвъ 19. Студня 1829, но при инѣй случайности (7. Студня 1844) рѣшило, що въ такѣмъ разѣ треба Службу прискорити, спѣвану дочитати и спѣшити до недужного съ напутіемъ и елеосвященіемъ. Лише тогда, коли бы той умираючій бувъ зъумашедшій, або духовно такъ расположений, що не може сповѣдатися и жаль взрушити, може священникъ и для удѣленья ему св. Тайнъ живыхъ (т. е. напутія и елеосвященія) перервати літургію и по освященю, и пѣйти до умираючого, хоть и дальше находится, такъ само якъ и для удѣленья Тайнъ крещенія и покаянія. (Зр. S. Alphons Liguori, theol. moralis, tom. V., pag. 203 n. 352.)

3. Если до Церкви передъ освященіемъ прїйде чоловікъ поименно выклятый, треба Службу перервати, доки не выйде; если же по освященю, то належить літургію докѣнчити. Той случай впрочѣмъ дуже рѣдкій.

4. Въ кѣнци можна перервати літургію во всѣхъ тыхъ случаяхъ, коли позволено ей не докѣнчити.

III. Літургію належить бѣправляти уважно и побожно. Священникъ повиненъ про тое пѣдчасъ літургіи звернути цѣлу увагу на тое, що дѣлае, не оглядатися ани не говорити съ инными, ани не читати проповѣдь пѣдчасъ Апостола, но уважати на всѣ слова молитвы и обряды, котри совершае. При тѣмъ повиненъ заховатися побожно, котра побожнѣсть довжна обявлятися такъ въ виѣшнѣмъ уложеню тѣла якъ и въ внутрѣннѣмъ настроеню духа. Злыи знакъ есть то про тое у священника, если бнѣ оглядаея, руки не тримае належито зложени, не поклоняея и не крестится якъ належить, если за надто смѣшитъ и т. п., бо зъ того можна заключити, що бнѣ не съ побожности но для обовязку літургизае. „Кровавыми слезами хотѣвъ бымъ плакати, кѣлько разъ побачу, съ якъ малою увагою совершаея Літургія. Слова полькають, поклоны здаются бути скорше дѣла поруганья якъ почитанья, молитвы и обряды гонятся взаимно,

щобы тільки чимъ скорше бути готовимъ. . . Тое соблазніє вѣрнихъ, зневажає имя боже, ослабляє почтеніє къ святѣй жертвѣ, и нарушає вѣру въ пресвяти таинства. Якъ могутъ такі священники получить ласку отъ Бога, коли они Бога своимъ совершаньемъ літургій больше ображають якъ прославляютъ? Якъ могутъ прощеня сподѣватися, коли они и при совершанью примирительной жертвы грѣшатъ?« (св. Лігорі, der Priester am Altar, Regensburg 1843, S. 11). А инный писатель такъ каже о священнику, котрый безъ належитой поборности літургизає: „Чи такой священникъ не бувъ бы на ганьбу выставлений, если бы люде знали, що его гадки чимъ иннымъ занимаються въ тѣй хвили, коли побожни вѣрни думаютъ, що онъ цѣлкомъ въ мысляхъ о Бозѣ затоплений? Скарбы небесни суть му отворени, цѣна за откупленіє міра есть въ его рукахъ, всѣ чекають на тоє, що онъ буде дѣлати, — онъ самъ допущає, що безъ всякого чутья якъ камень, зимно якъ мраморъ выходятъ му зъ устъ найсвятѣйши слова літургій. Притомність животворящего Агнца жертвенного не робить на него ніякого впечатлѣнія; онъ на тоє ани не мыслить. — И до чою провадить тая сльпота? До свято-татства“. (Chaignon, Betrachtungen für Priester.)

§. 237.

К) О недостаткахъ возможныхъ при св. Літургій. Заключение росправы о літургій.

При наибольшій старанности и совѣстности священника могутъ при совершанью літургій случити розлични выпадки, котри або саму жертву роблять неважною або хотъ непопозволеною, або суть съ грѣхомъ або згѣршеньемъ получени. О гдєкотрыхъ выпадкахъ була вже выше бесѣда, тутъ наведу еще инни выпадки и недостатки, котри при літургизанью могутъ случитися. Они относятся до матеріи, до служителя и до самого обряда літургій. *)

І. Недостатки матеріи.

Матерія Тайны Евхаристіи есть хлѣбъ пшеничный квашеный и вино природне, до которого доливаєся мало воды (зр. §. 205.). Хлѣбъ повиненъ бути свѣжій. не черствый, а вино не зопсуге и не скваснѣле. Зо взгляду на матерію могутъ одже случитися недостатки, если або якои матеріи забракне, або если не есть така, яка бути повинна.

А) Недостатки хлѣба:

*) Зр. Missale Romanum, Venetiis 1793 de defectibus in celebr. Missae occurrentibus, pag. 29 ss. — S. Thomae Aqu. Summae pars III. qu. 83, art. 6.

1. Если хлѣбъ не есть пшеничный, або хотъ пшеничный но печеный зъ муки пшеничной, до котрой примѣшано много инной муки, н. пр. житной и т. п., або если хлѣбъ зопсугый (сплѣснѣлый), то жертва есть неважна.

2. Если хлѣбъ печеный не на водѣ, но на молоцѣ, то матерія и жертва сомнительна, и священникъ уживающій такой хлѣбъ, хотъ знає, що онъ на молоцѣ печеный, тяжко грѣшитъ.

3. Если хлѣбъ зачинаєся псуги (н. пр. плѣснѣти), но еще не есть цѣлкомъ зопсугый, то жертва важна, но священникъ тяжко грѣшитъ.

4. Священникъ греческого обряда не смѣе уживати хлѣба опрѣсночного и взаимно; а если бы кто противодѣлавъ, той вправдѣ важно літургизає, но тяжко грѣшитъ. Тѣлько если бы священникъ греч. обряда находився въ краяхъ, гдє неможе получить квашеного хлѣба, може літургизати на опрѣсночнѣмъ; а латинникъ въ такомъ разѣ на квашенѣмъ.

5. Агнецъ освящаємый повиненъ бути цѣлый, не зломленный, и если бы бувъ поломленный зъ вины священника, бо уживає черствый хлѣбъ, то грѣшитъ.

6. Если священникъ передъ освященіємъ спостереже, що хлѣбъ нездалый, бо або не пшеничный або зопсугый, то обовязанъ взяти инный хлѣбъ, и літургій дальше продовжати.

7. Если же тоє спостереже ажъ по освященію або ажъ по причастію св. тѣла, доженъ такожъ взяти инный хлѣбъ, освятити го тайно, т. е. вымовити надъ нимъ слова: „Пріймите ядите“, и Літургій продовжати. Неважный хлѣбъ мѣгъ або вже спожити або нѣ; если вже споживъ, бо ажъ на причастію спостерѣгъ, що матерія неважна, то хотъй вже не есть натще, причащаєся, бо законъ приказующій цѣлѣсть літургій есть важнѣйшій, якъ законъ о постѣ природнѣмъ передъ причастіємъ; если же той хлѣбъ еще не споживъ, то кладе го на бѣкъ и по причастію споживає, а если бы го не мѣгъ спожити, бо сплѣснѣлый, то треба той хлѣбъ по Службѣ божій спалити а попѣлъ на чисте мѣстцє кинути. Но коли бы священникъ неважнѣсть хлѣба спостерѣгъ ажъ по причастію св. крови, то бере новый хлѣбъ и нове вино съ водою, освящає обоє на ново тайно и причащаєся, якъ звычайно, а потѣмъ продовжає літургій. Тое дѣлає для того, щобы тайна була совершена и щобы при освященью захвати належитый порядокъ, т. е. щобы найперше бувъ освященный хлѣбъ а потѣмъ вино. — Если бы належитого хлѣба безъ великой трудности не можна дѣстати, то попереостаєся на тѣмъ; тайна буде важна, бо Христось есть подѣ обома видами рѣвно притомный, но жертва неважна, и

если священникъ мавъ на тую Службу стипендію, довженъ еще разъ правити.

8. Если освященный хлѣбъ згине, або чудеснымъ способомъ або случайно, н. пр. вѣтеръ звѣе, мышъ по́рве и т. п., и не можна го найти, то береса новый хлѣбъ и тойже тайно освящаеся.

В) Недостатки вина.

1. Если вино цѣлкомъ скваснѣло, на оцетъ перейшло або сплѣснѣло, або если до него богато воды наляно, то жертва неважна.

2. Если вино зачинае кваснѣти або псутиися, або если до вина не наляно мало воды, або если бы мѣсто природной воды наляно иного плыну або искусной воды, то жертва совершаеся, но священникъ тяжко грѣшитъ.

3. Если священникъ передъ освященіемъ вина, хотьбы вже по освященію хлѣба, спостереже, що въ чаши не ма вина або воды (бо забудь долити) або об оныхъ, то обовязанъ потрѣбне взяти, наляти и освятити.

4. Если же по освященію чаши спостереже (пригадае собѣ), що въ чаши не ма вина тѣлько вода, то выливае воду въ инный сосудъ, бере вино съ водою до чаши и тайно освящае, а вылиту воду споживае по причастію.

5. Если ажъ по причащенію св. тѣла и чаши спостереже, що въ чаши нема вина тѣлько вода, то бере новый хлѣбъ и вино съ водою, посвящае обое тайно, и причащаеся, хотяй вже не есть натще. Ако если бы могла статися соблазнь, то не бере новый хлѣбъ, тѣлько вино съ водою и тоежь посвящае.

6. Если передъ освященіемъ або по освященію вина спостереже, що вино есть цѣлкомъ скваснѣле або инакше зопсуге, або що въ чаши есть инный плынь, най поступитъ такъ само, якъ бы въ чаши не було вина або тѣлько вода.

7. Если священникъ передъ освященіемъ вина пригадае собѣ, що не налявъ до вина воды, то най заразъ долѣе мало воды и освящае; если же тое ажъ по освященію спостереже, най лишитъ такъ якъ есть, бо вода не есть потрѣбна до важности Тайны.

8. Если якои матеріи не достает, но ніякимъ способомъ не можна ен получитьи, то если то станеса передъ освященіемъ хлѣба, треба перестати літургизати; если же ажъ по освященію хлѣба спостереже бракъ вина, и не може го дѣстати, то треба Службу кѣнчити, но такъ, що опускаеся слова и знаки ѳтносячися до недостающей матеріи. Если бы для полученья недостающей матеріи треба тѣлько коротко чекати, то треба зачекати, чтобы жертва не остала несовершена.

II. Недостатки формы.

Формою св. Евхаристіи суть слова освящаючи: „Пріймите, ядите, сіе есть тѣло мое... и пійте отъ нея вси...“, черезъ котри хлѣбъ и вино въ тѣло и кровь Христову пересуществляеся; если бы про тое тін слова або цѣлкомъ або неточно вымовивъ, то не совершилабыся Тайна.

1. Если при тое священникъ пригадае собѣ еще передъ причащеніемъ, що або надъ хлѣбомъ або надъ виномъ не вымовивъ освящаючи слова, або що ихъ не належито съ опущеніемъ важной части вымовивъ, то вымываетъ ихъ тайно другой разъ, а именно надъ хлѣбомъ ѳтъ слѣвъ: „Пріемъ хлѣбъ во святія своя...“, а надъ виномъ: „Такожде и чашу...“, — а потѣмъ продовжае літургію. — Тін сами слова належитъ мовити и при освяченію въ разѣ недостатковъ по́дъ I. вычисленныхъ. Мнѣніе, якобы въ такихъ случаяхъ где про недостатокъ матеріи або формы треба еще разъ освящати, треба було и призываніе св. Духа съ словами: „И сотвори убо хлѣбъ сей...“ и т. д. повтаряти, не могу подѣляти, бо тін слова не суть освящаючи, якъ высше достаточно доказано. Тін слова не можна николи зъ літургій выпустити, но въ разѣ послѣдующого освященія про недостатокъ матеріи або формы не потреба ихъ повтаряти.

2. Если священникъ ажъ по спожитію агнца пригадае собѣ, що надъ нимъ не вымовивъ освящаючи слова, най возьме новый хлѣбъ, освятитъ и причащаеся, хотяй вже не есть натще.

3. Если по причащенію св. тѣла пригадае собѣ, що не освятить вино, най возьме новый хлѣбъ и нове вино, най освятитъ тайно обое и причащаеся.

4. Такъ само повиненъ собѣ поступити, если зробивъ ошибку при освященію хлѣба, и тое ажъ по причастію св. крови собѣ пригадае.

5. Если спостереже, що освященіе обохъ матерій було неважне и то еще передъ причащеніемъ, то освящае обѣ матеріи и продовжае службу; если же тое ажъ по спожитію обохъ видѣвъ спостереже, то вже не ма що робити, бо цѣла жертва була неважна, но треба Службу докѣнчити.

III. Недостатки служителя. Тін могутъ повстати изъ недостатку тыхъ условій, котри священникъ хотяцій літургизати довженъ исповнити, а тін суть: намѣреніе, расположенье души и тѣла, и здѣбнѣсть канонична. Хотяй о тѣмъ предметѣ була вже по части бесѣда выше въ § 235, то однакожь для важности будутъ еще поодинокі случаи наведены.

A. Недостатки намѣренія: Священникъ хотяцій літургизати обовязанъ намѣряти дѣлати тое, що Христось на тайній вечери здѣлавъ и Церковь по приказу Христа творити приказуе, т. е. хлѣбъ и вино, котре священникъ видитъ

або котре підъ его змыслы падае, въ тѣло и кровь Христову пересушествляти. Тое намѣреніе должно бути дѣйствительне (intentio actualis), т. е. передъ самымъ освященіемъ возбуждено, або хотъ силою перебуваюче (int. virtualis), т. е. передъ літургизаніемъ возбуждено и противнымъ намѣреніемъ не знесене. Про тое:

1. Если священникъ выразно не намѣряе освящати, тѣлько обрядъ літургій совершити, або если яки частицѣ суть закрыты, такъ що священникъ не мае намѣренія ихъ освятити (бо священникъ намѣряе всегда освящати той хлѣбъ и тое вино, котре передъ собою видитъ або якимъ змысломъ спостерѣгае одже тую матерію, о котрой знае), бо о нихъ не знае; дальше если бы намѣрявъ освятити певне число частицъ, н. пр. 20, а передъ нимъ бы було 21, но бнѣ не опредѣливъ въ мысли, котрыхъ 20 хоче освятити; — то въ тыхъ трехъ случаяхъ було бы освященіе неважне, або ніяке. Если же священникъ маючій передъ собою 21 частицъ, не опредѣливъ, кѣлько зъ нихъ хоче освятити, то всѣ суть освящени; бо бнѣ намѣрявъ освятити тіи, котри до освященья були приготоуовлены, и такъ треба собѣ всегда поступати для певности.

2. Если бы яка частиця зосунулася зъ дискоса, и священникъ бы ей ажъ тогда спостерѣгъ, коли мае частицѣ до чашы змѣтати, то най ей лишитъ на дискосѣ, по причастію спожіе и не бере ей до причащенья вѣрныхъ, бо естъ сомнительно, чи тая частиця остала освящена, чи нѣ.

В) Недостатки расположенья тѣлесного.

1. Если кто не естъ бѣвночи натще, бо н. пр. выпивъ мало воды, взявъ медицину) и літургизае, грѣшитъ, если го не извиняе важна потреба. (Зр. §, 235).

2. Если бы кто цѣлу нѣчь не спавъ, може літургизати; но если бы бувъ дуже змѣшанный, лучше най не літургизае, если не ма потребы. Очевидно, що если бы цѣлу нѣчь на забавѣ або при картахъ стративъ, не повиненъ літургизати.

Г) Недостатки расположенья душевного.

1. Кто въ станѣ суспензіи, выключенія, низложенія, неключимости або инныхъ каръ церковныхъ літургизае, той вправдѣ совершае жертву, но дуже тяжко грѣшитъ и подпадае новымъ карамъ.

2. Если священникъ находячійся въ станѣ тяжко грѣховномъ и могучій исповѣдатися, безъ сповѣди літургизае, тяжко грѣшитъ.

3. Кто въ разѣ потребы літургизае съ тяжкимъ грѣхомъ, бо не мае сповѣдника, и не возбудитъ въ собѣ совершенный жаль, тяжко грѣшитъ.

4. Если подчасъ літургій пригадае собѣ тяжкій грѣхъ, най возбудитъ совершенный жаль и постановитъ

чимъ скорше сповѣдатися, и най кѣнчитъ літургію; бо бѣстипити бѣтъ прѣстола звычайно не може про соблазнъ.

Д) Инни выпадки при літургизанью.

1. Если до чашы упаде муха, паукъ, вѣскъ зо свѣчки и т. п., и то передъ освященіемъ вина, то треба взяти инне вино съ водою, и освятити; если же тое станеса по освященію, то вынати ложницею, и по літургій спалити, а попѣлъ кинути на чисте мѣстце.

2. Коли бы до чашы упала яка отрова (Sift) або щось огидне, то чи станеса передъ освященіемъ чи по освященію, треба поставити на бѣкъ, взяти инну чашу съ виномъ и водою, освятити и літургію довершити, и тамту освячену кровь зляти по Службѣ божій осторожно на баволну и такъ довго тримати, доки не высохне, а потѣмъ всѣ спалити. Такъ само робится съ освященымъ хлѣбомъ, если бы яка отрова на него упала.

3. Коли въ зимѣ вино въ чашы замерзае по посвященію, треба чашу изъ внѣ загрѣти, но до чашы не вливати тепле вино.

4. Если бы св. кровь вылилася на землю, або на яке тверде мѣстце, треба если можна злизати, а потѣмъ зопшкробати и порохъ кинути на отвѣтне мѣстце; если вылѣсея на прѣстолъ, то треба взяти простирало, подложити подъ змачане мѣстце чашу, и тое мѣстце водою сполокати, а полоканнину выляти на свое мѣстце. Такъ само треба омыти каждый предметъ, на котрый бы св. кровь вылилася.

5. Если освященный хлѣбъ упаде на землю або на инне мѣстце, належитъ го поднати, а тое мѣстце добре обмыти.

6. Если бы священникъ або инный вѣрный заразы по причастію зблужався, треба тое, що викине, спалити и мѣстце омыти.

7. Если священникъ при бѣновленью частицъ въ киборіи спостерѣгъ, що они зопсулися, треба ихъ лишити такъ довго, доки не зопсуются, а потѣмъ спалити, а попѣлъ кинути на опредѣлене къ тому мѣстце въ закристін, о котрымъ выше (ст. 367) була бесѣда.

Зваживши одже святѣсть дѣла, яке священникъ при літургій совершае, и различни выпадки и недостатки, яки при совершанью того пресвятого дѣла могутъ случитися, повиненъ священникъ докладати всякого старанья, чтобы исповнивъ всѣ ведля законѣвъ Церкви, чтобы черезъ исповненіе сего найсвятѣйшого дѣла не стягнувъ на себе гнѣвъ божій, но чтобы заслуживъ для себе и для порученыхъ ему вѣрныхъ миръ и благословеніе бѣтъ Господа.

Безкровна жертва нового завіта пригадує намъ всё тое, що Христосъ здѣлавъ и що еще всегда дѣлає для спасенія душъ. Се есть памятникъ всѣхъ таинствъ его житія, особливо же таинства его смерти. То житіє и таа смерть має тільки одну цѣль: Бога прославляти черезъ спасеніє душъ. И безпрестанне совершанье того таинства повѣривъ Богъ священникови. О истинно святые, небесный чинъ оставъ намъ наданный! Для того іереи Бога вышнього, воздавайте Богу честь и славу, и служѣтъ му достойно, и памятайте всегда на слова праведного Сімеона: „Се лежитъ сей на наде- ние и на востаніє многимъ“. (Лук. 2., 34.)

II. ГЛАВА.

Правило церковне.

А) О правилѣ церковномъ въ загалѣ.

§. 238.

Понятіє и исторія. Часъ церковного богослуженія.

1. Пѣдъ правиломъ церковнымъ розумѣся цѣле богослуженіє ѓтъ святыхъ Отцѣвъ въ имени Церкви расположене и въ Церкви совершаєме. Имя „правило“ находится въ книгахъ церковныхъ, и оно есть дуже отвѣтне, бо Церковь свята не могла лишити каждому служителю церковному свободу въ опредѣленю, коли и якъ ѓтъ Бога почитати и Ему служити має, понеже черезъ тое не мали бы совѣстни служителѣ церковни николи певности, чи они все до ихъ званія въ тѣмъ взглядѣ належаче совѣстно выповнили, а легкодушни могли бы ѓтъ всякого сюда ѓтносачогося обовязка освободитися; дальше не було бы единства и однообразности въ совершаню богослуженія, легко могли бы повстати ереси, а въ наибѣльше случаяхъ не було бы ніякого богослуженія, бо мало найшлось бы такихъ Епископѣвъ и іереѣвъ, котри бы були въ состоянію уложити собѣ сами певный рядъ богослуженія. Для того Церковь послѣдуючи бож. Спасителю, котрый намъ въ молитвѣ „Отче нашъ“ оставивъ певну незмѣняему форму молитвы, установила такожь певный незмѣняемый рядъ моленій, и они разомъ называются правиломъ. — До правила въ ширшѣмъ значеню належать одже всѣ богослужебни чини разомъ съ літургією, въ тѣснѣйшѣмъ змыслѣ же тільки всѣ тѣ богослужебни чини, изъ котрыхъ щоденне богослуженіє состоитъ съ изнятіємъ літургіи, котра яко наибѣльше и найсвятѣйше дѣло есть

средоточіємъ всѣхъ прочихъ богослуженій, до котрой они всѣ ѓтносятся, на ню приготавлиють, и якъ планеты ѓтъ сонца свое свѣтло и тепло получаютъ.

Правило церковне состоитъ изъ слѣдующихъ частей: Вечерня, Повечеріє, Полунощница, Утренняя, Часъ 1., 3., 6- и 9-ый.

Молитва есть такъ давна, якъ родъ людскій, бо прославленіє Бога есть найвысша цѣль чловѣка, и для того молитву находимо вже при сотвореню свѣта. „Гдѣ былъ еси, каже Богъ къ Іову, егда основахъ землю? егда восхваляша мя гласомъ велимъ вси ангели мои?“ (Іов. 38., 4., 7.). Ангели божи неперестанно славословятъ Бога зываючи: „Святъ, святъ, святъ Господь Саваоѣ, исполнь вся земля славы его“ (Исаі 6., 3.), а по ихъ примѣру величавъ и чловѣкъ Бога неперестанными славословеніями. Богъ „положилъ есть око свое на сердцахъ ихъ (с. е. людей) показати имъ величество дѣлъ своихъ: да имя святыни его восхвалятъ, и да повѣдаютъ величества дѣлъ его“. (Ис. Сірах. 17., 7., 8.)

Черезъ грѣхъ первого чловѣка змѣнився и характеръ молитвы; ѓтъ теперъ могла молитва бути заслужительною тільки зо взгляду на ѓбщяного Мессію, и для того суть всѣ молитвы старого Завѣта предобразительни, и якъ жертвы старозавѣтныи що разъ яснѣйше и точнѣйше предображали жертву новозавѣтну, такъ видимо и въ молитвахъ старозавѣтныхъ тымъ бѣльше развитѣе и зближенъе до молитвъ новозавѣтныхъ, чимъ бѣльше „исполненіє временъ“ приближалося.

а) Въ старѣмъ завѣтѣ становили молитвы важну часть богослуженія, и були такожь составлени певни и постоянни формы молитвъ, особливо псалмы. Такъ Давидъ назначивъ точно, якъ Левіты мали Бога величати, „постави же предъ лицемъ ківота завѣта Господня отъ Левітъ, еже служити и возглашати (дѣла божія), и исповѣдати и хвалити Господа Бога Израилева“ (I. Парал. 16., 4.); а коли побожіѣсть стала упадати „повелѣ Езекія царь Левітомъ, да восхвалятъ Господа словесы Давідовыми и Асафа пророка“ (II. Парал. 29., 30.); и Левіты свѣвали тѣи пѣсни въ сопроводѣ музыки: „И съ ними (с. е. хвалящими Господа въ пѣсняхъ) трубы и кимвалы еже возглашати, и органы пѣній божіихъ.“ (I. Парал. 16., 42.) Кромѣ того бувъ такожь опредѣленный певный часъ, коли тѣи моленія мали совершатися; такъ кажеся въ книзѣ Паралипоменонъ: „И оставиша тамо предъ ківотомъ завѣта Господня Асафа и братію его, да служатъ предъ ківотомъ выну (всегда) по вся дни“ (I. Пар. 16., 37.); на иныхъ же мѣстцяхъ еще точнѣйше опредѣленный есть часъ моленій, бо до левітѣвъ належало кромѣ иныхъ довжностей: „еже стояти утро хвалити, такожде и

къ вечеру¹⁾. (I. Парал. 23., 30.) Тутъ одже згадуея утренни и вечерни молитвы; на инныхъ мѣстцяхъ же находимо згадку и за инни часы молитвы; такъ каже Давидъ о собѣ: „Седмерицею днемъ хвалихъ тя о судьбахъ правды твоея“ (пс. 118., 164.) и „полунощи востахъ исповѣдаться тебѣ о судьбахъ правды твоея“ (пс. 118., 62.), а на инномъ мѣстци: „Вечерь и заутра и полудне повѣмъ и возвѣщу, и услышитъ гласъ мой“ (пс. 54., 18.). Такъ само вѣдомо, що пророкъ Даниилъ „въ три времена дне бѣше прекланяя колѣна своя, моляся предъ Богомъ своимъ“ (Дан. 6., 10.). Старозавѣтна Церковь мала одже певни опредѣлени богослужебни чины, котри въ опредѣленный часъ дня отпращивалися.

В) Тое находимо и въ христіанскѣй Церкви въ совершенномъ видѣ. Що христіане отъ самого початку мали певни богослуженія и молитвы, хотѣи еще не зовѣмъ опредѣлени, и тѣи молитвы въ певни часы отпращивали, посвѣдчають книги св. Писъма. О первыхъ христіаныхъ оповѣдають Дѣянїя Апостольски, що були „по вся дни терпяще единоюдушно въ Церкви“ (2., 46.), т. е. що они каждого дня збиралися на молитвы, и то въ певни опредѣлени часы, именно въ тѣи сами часы, на котри и теперѣшне богослуженіе назначено. Такъ Христосъ молился цѣлу нѣчь, рано и вечеръ (Лук. 6., 12.); Апостолъ Павелъ и Сїла моляться о пѣвочи въ вязници (Дѣян. 16., 25.); въ третій часъ зѣшовъ Духъ св. на Апостолѣвъ на молитву збранихъ (Дѣян. 2., 15.); въ шестый часъ выходитъ Петръ на горницю помолитися; о девятѣмъ часѣ идутъ Апостолы Петръ и Іоанъ до храма помолитися (Дѣян. 3., 1.); о всѣхъ одже тыхъ часахъ, на котри наше богослуженіе расположено, споминае Писъмо св. яко о такихъ, котри вже за часѣвъ Апостольскихъ були молитвѣ посвящени. О тыхъ самыхъ часахъ споминають многихъ мѣстцяхъ и Евангелисты, именно: въ притчѣ о господинѣ винограда кажеся, що бнѣ выходивъ за робѣтниками рано, потѣмъ о третѣй, шестѣй, девятѣй и одинадцатѣй годинѣ (Мат. 20.); у Марка (13., 35.) напоминае насъ Христосъ: „Бдите убо, не вѣсте бо, когда Господь дому прїидетъ, вечеръ, или полунощи, или въ пѣтоглашеніе (коли когуты спѣвають, т. е. надъ раномъ) или утро“.

Тое посвѣдчае такожъ преданіе церковне. Такъ св. Игнатій напоминае вѣрныхъ: „Ревнуйте и собирайте ся частѣйше на благодареніе и славословіе Бога; бо кѣлько разъ вы собиретеса, ослабляея сила Сатаны и уничтожаютса его враждебни пѣдступы“; — св. Юстинъ М. († 165) згадуе такожъ о собранїяхъ христіанъ на молитвы, а о св. Евгенїи, настоятельцѣ одного монастыря, оповѣдае еи житъеписецъ Герібертъ,¹⁾ що она всѣ часы, вечерню, полунощницу и

1) Rosevidas, de vitis Patrum l. I. c. 9.

утреню такъ совѣстно отпращивала, що за великій грѣхъ собѣ почитала, если бы тѣлько наименьшу часть опустила. Тертуллианъ споминае въ своѣй апологїи о нѣчныхъ собранїяхъ (coetus antelucani) христіанъ, на котрыхъ они пѣсни въ честь Христа спѣвають;²⁾ а на инномъ мѣстци вычисляе поименно години тыхъ собранїй кажучи:³⁾ „Понеже св. Лука оповѣдае, що третій часъ, коли святой Духъ зѣшовъ на Апостолѣвъ, бувъ часъ молитвы, потѣмъ и шестый часъ, коли Петро вышшовъ въ горницю помолитися, и девятый часъ, коли Апостолы ишли до храма на молитву, якъ же не могли бысьмо узнати, що, хотѣи всегда и всюди можна молитися, тѣи три години суть особлившими часами молитвы? Се посвѣдчае примѣръ Даниїла, котрый три разы на день молился“. О тыхъ часахъ молитвы говоритъ и Климентъ Александрійскій,⁴⁾ а особливо точно говоритъ о тѣмъ предметѣ св. Кипріанъ,⁵⁾ котрый вычисляе часы молитвы именно: полунощницу, утреню, третій, шестый и девятый часъ и вечерню, и каже, для чого христіане особливо въ тѣи часы молилися. Апостольски Конституціи⁶⁾ выразно приписують: „Молитесь рано, о третѣмъ, шестѣмъ и девятѣмъ часѣ, вечеръ и въ пѣтоглашеніе. Рано повинни мы дяковати Богу, що насъ просвѣтивъ: о третѣмъ часѣ, понеже въ тѣмъ часѣ Пилатъ засудивъ Іисуса; о шестѣмъ часѣ, бо тогда Іисуса прибили на крестъ; о девятѣмъ часѣ, бо тогда возмущилося все и протряслося надъ злобою юдейскою; въ вечеръ, понеже Богъ давъ намъ нѣчь для спочинку отъ трудѣвъ дневныхъ; въ пѣтоглашеніе (коли когуты пѣе, бо вже зближаея день, въ котрый мы маемо творити дѣла свѣтла“. — Зъ четвертого и пятого столѣтїя посвѣдчають тое св. Отцы Аѳаназій, Василій, Григорій Наз. и Златоустъ, а на западѣ св. Амврозій и Іеронимъ, зъ котрыхъ наводжу тѣлько трехъ. Такъ каже св. Аѳаназій:⁷⁾ „Восходяче сонце най видѣть книгу (т. е. св. писъмо) въ твоихъ рукахъ. О третѣмъ часѣ молися, бо тогда приготавливали крестное дерево; о шестѣмъ часѣ молися въ псалмахъ съ плачомъ и въздыханіемъ, бо тогда роспали Сына божого; о девятѣмъ часѣ занимайся зновъ имнами и славословіемъ, бо тогда умеръ Христосъ на крестѣ; о дванадцатѣмъ часѣ довженъ есть довше молитися. О пѣвочи востани и величай Господа Бога твоего въ имнахъ. Рано отпращивай псаломъ: „Боже, Боже мой къ тебѣ утреню“ и „Хвалите Господа“. Св. Василій⁸⁾ пише такъ:

2) Tertull. Apolog. c. 39.

3) Tertull. de jejuniis c. 10.

4) Stromat. l. 7.

5) De oratione dominica c. 35. et 36.

6) Lib. 8. c. 34.

7) De virginitate n. 12.—20.

8) Regula fus. explicat. interrog. 37.

„Суть певни часы для молитвы выбраны, понеже каждый зъ нихъ пригаде намъ певне благодѣяніе боже. Рано молимося, щобы перши гадки душевни Богу посвятити, и щобы не допустити до сердца яке дочасне старанье, докисмо не потѣшился гадкою о Бозѣ, якъ и писано есть: „Помянухъ Господа и возрадовахся“. Не повиннисмо скорше приступити до щоденныхъ занятій, доки (въ первѣмъ часѣ) не задосыть-учинимо словамъ: „Къ Тебѣ помолюся, Господи завтра услыши гласъ мой, завтра предстану Ти и узриши мя“ (пс. 5.). — О третѣмъ часѣ собираются всѣ братья на молитву, щобы згадаючи за дары Духа святого, котри около того часу Апостоламъ удѣлены були, всѣ единеушно его почитали и молили, щобъ удостоивъ и ихъ участія его освящающей благодати, и щобы ихъ провадивъ на дорожѣ праведности, и тымъ послѣдуютъ тому, котрый сказавъ: „Сердце чисто созижди во мнѣ Боже, и духъ правъ обнови въ утробѣ моей. Не отвержи мене отъ лица твоего, и духа твоего святаго не отими отъ мене“ (пс. 50.). — Такожъ и о шестѣмъ часѣ уважаемъ молитву за потрібну, по примѣру святыхъ, у котрыхъ стоитъ написано: „Вечеръ и завтра и полудне повѣмъ и возвѣщу и услышитъ гласъ твой“ (пс. 54.). О тѣмъ часѣ доджнисмо ѳтмавляти псаломъ девяностый, щобысмы были певни ѳтъ бѣса полуденного. — Що о девятѣмъ часѣ молитва намъ потрібна, учать сами Апостолы, понеже читаемъ въ исторіи, що Петро и Иоанъ ходили о 9. годинѣ до храма. — Коли день скѣнчится, доджнисмо дяковати за всё, що намъ сего дня удѣлено, и вызнати всё, щосмы провинили; бо щобы на будущиѣсть ѳтъ грѣхѣвъ ухоронитися, пожиточно есть згадати за содѣлани грѣхи. — Коли нѣчь наступае, слѣдуе прошеніе (повечеріе), щобы нашъ ѳтпочинокъ нѣчний бувъ свободный ѳтъ соблазна, страха и беззаконій; для того и о тѣйгодинѣ мовится 90. псаломъ. (На великомъ повечерію; на малѣмъ есть ѳтвѣтна молитва: И даждь намъ на сонъ грядущимъ.) — О пѣвночи есть молитва потрібна якъ учимося ѳтъ св. Павла и Сілы въ дѣяніяхъ апостольскихъ. Тое подтверджае и псалмопѣвецъ кажучи: „Полунощи востаяхъ, исповѣдатися тебѣ о судьбахъ правды твоея“ (пс. 118.). — Передъ появленьемъ першой раннои зорѣ доджнисмо такожъ собиратися на молитвы, и стеречися, щобы день не заставъ насъ въ постели. Довджнисмо послѣдавати тому, котрый каже: „Предвариста очи мои ко утру, поучитися словесемъ твоимъ“ (пс. 118., 148.). (Есть бесѣда о полунощници.) Жадне зъ наведеныхъ богослуженій не можна опустити, бо ихъ цѣль есть, щобысмы всё, що дѣлаемо, до прославленья Бога и Христа ѳтносили“. Изъ наведеныхъ слѣвъ св. Василія показуеся, що рядъ щоденного богослуженія бувъ вже за часѣвъ того великого Учителя церковного такий самъ, якъ и нынѣ, и що въ составъ поодинокихъ

чинѣвъ входили тѣи сами псалмы, якъ и нынѣ. Св. Иоаннъ Златоустъ⁹⁾ говоритъ такъ: „Коли когутъ пѣе, приходитъ настоятель и будить всѣхъ. Коли всѣ встали, спѣвають пророчески имны, котри имны суть пожиточни и любовію Бога наповнени. „Седмерицею днемъ хвалихъ тя о судьбахъ правды твоея“ (пс. 118., 164.). . . . Передъ досвѣтомъ спочиваютъ мало, . . . а коли день настане, совершивши молитвы утренни берутся до читанья Письма святаго. . . . Потѣмъ ѳтправляютъ часъ третій, шестый, девятый и вечерни молитвы, и дѣлячи день на чотыри части, въ кожду почитаютъ Бога псалмопѣніемъ и имнами“. То само посвѣдчають и св. Отцѣ западнои Церкви, особливо св. Августинъ и Кассіанъ, у котрыхъ тѣи сами часы молитвѣ посвячени находимо.

Отъ найдавнѣйшихъ часѣвъ находилися одже въ Церкви певни молитвы, котри въ певни часы ѳтправлялися, и то въ тѣи сами часы, якъ и теперъ. Всѣ тѣи богослуженія ѳтправлялися всенародно, т. е. не тѣлько клиръ, но и міряне сходилися на тѣи богослуженія, якъ показуеся зъ приказа Конституцій апостольскихъ: „Собирайтеся щоденно, рано и вечеръ, на псалмопѣніе и молитвы въ домѣ Господнѣмъ“,¹⁰⁾ и „Молѣтесе рано, о третѣмъ, шестѣмъ и девятѣмъ часѣ, вечеръ и въ пѣтоглашеніе“. А св. Ефремъ Сирійскій¹¹⁾ напоминае: „Являйтеся въ Церкви всегда въ ночи, рано и въ полудне, мужѣ и жены, богати и убоги, рабы и свободни, старцѣ и молодцѣ, на празднованье таній божихъ; собирайтеся ревно, и жертвуйте Господеву працю рукъ вашихъ. Якъ Ангелы небесни повинни и вы служити Богу со страхомъ и радоватися съ трепетомъ, повиннисьте плакати, въздыхати и просити“. — Если кто про яку ни будь перешкоду не мѣгъ на тѣи богослуженія до Церкви удатися, то обовязанъ бувъ ихъ дома ѳтправити: „Если въ Церкви не можна зѣбратися, то повиненъ каждый дома псалмы ѳтмавляти и молитися“.¹²⁾ Що истинно вѣрни брали великій удѣлъ въ псалмопѣнію, показуеся зъ свѣдоцтва св. Иеронима,¹³⁾ котрый такъ пише: „Где ни будь обернешъ ся, спѣвае рѣльникъ при плузѣ аллилуіа. Жнецъ заохочаеся въ потѣ чола псалмами, а виноградникъ, котрый обрѣзуе виноградъ, спѣвае псалмы Давида. Таки суть въ тѣи околици (коло Виолеема) пѣсни, таки спѣвы любовни. Се радѣсть пастыря, се оружіе рѣльника“. Подѣбно говоритъ еще Преп. Веда¹⁴⁾ о своихъ часахъ.

⁹⁾ In I. Timoth. hom. 14. opp. t. XI. col. 576.

¹⁰⁾ L. II. c. 59.

¹¹⁾ De fest. diebus et de dignit. div. myster. sermo opp. t. I. p. 9.

¹²⁾ Const. Apost. I. II. c. 59.

¹³⁾ Ep. 46. Paul. et Eust. ad Marcell. opp. t. I. col. 206.

¹⁴⁾ Hist. Angliae l. 4. c. 18.

Однакожь вже коло четвертого столѣтія сталися міряне отъ тыхъ богослуженій оттягати, и тѣлько клиръ съ тымъ бѣльшою ревностію ихъ совершавъ, и Церковь по всѣ часы на тое наставляла и настае, щобы клиръ всѣ богослужебни чины въ составъ правила церковного входячи точно и совѣстно отправлявъ. Но о тѣмъ предметѣ буде еще на инѣмъ мѣстци бесѣда.

3. Наконецъ тутъ еще належитъ сказать, для чого власно згадани часы, якъ: вечеръ, пѣвнѣчь, пѣтоглашеніе, утро, часъ первый, третій, шестой и девятый, були на молитву назначени, и якій подѣлъ часу тутъ мае розумѣтися?

Христіане приняли тѣи години яко часъ молитвамъ посвященный зо старого завѣта, и молячися такъ въ певни години цѣлого дня, хотѣли тымъ исповнити приказъ святаго Письма: „Непрестанно молитесь“; а въ старѣмъ завѣтѣ завистѣло опредѣленіе тыхъ часѣвъ на молитву отъ тогдашняго подѣла дня и ночи. Израилтяне начинали день отъ вечера на основѣ книги Бытія, и дѣлили го на день и нѣчь (Быт. 1., 4.), и протое цѣлый нашъ день называеся въ св. Письмѣ „*יומם*“, т. е. день и нѣчь (II. Кор. 11., 25.), и розличали часъ свѣтла и часъ ночи, такъ що до свѣтла причисляли рано (утро), полудне и вечеръ. (Исходъ 16., 12. — Второз. 28., 29.)

По поворотѣ зъ плѣни Вавилоньскои дѣлили Евреи день на години, и то на 12 годинъ (Дан. 4., 16.), и числили ихъ отъ схода сонця; перша година еврейска одже есть ведля нашего численья шеста; трета еврейска (Мат. 20., 3.) есть наша девята; шеста и девята година еврейска есть наша дванадцята и трета съ полудня (Мат. 20., 5.), а одинадцята година еврейска есть наша пята съ полудня. Того подѣла дня тримаеся св. Матѣей въ евангеліи, а св. Іоанъ, котрый писавъ особливо для жителей малои Азій, числитъ години дня ведля звычаю Римского, котри день зачинали отъ пѣвнѣчи.

Нѣчь дѣлили Евреи давнѣйше на три части або бѣдѣнія, и перше бѣдѣніе тревало отъ смерка до пѣвнѣчи, т. е. до десятой години въ ночи (Плачь Іерем. 2., 19.), друге бѣдѣніе обнимало часъ отъ десятой передъ пѣвнѣчию до другой по пѣвнѣчи або до пѣтоглашенія, т. е. коли когуты зачинають пѣти (Суд. 7., 19.), а трете бѣдѣніе тревало отъ пѣтоглашенія до стражи утренной або ажъ до свѣта. (Исход. 14., 24. I. Царст. 11., 11.) Понеже одже день съ нѣчию бувъ подѣленный на 7 головныхъ частей, мѣгъ Пророкъ Давидъ сказать: „Седмерицею днемъ хвалихъ тя о судьбахъ правды твоя“ (пс. 118., 164.), понеже въ каждый зъ тыхъ часѣвъ славивъ Бога. — Но за часѣвъ Христа дѣлили Евреи нѣчь по примѣру Римлянъ на чотыри стражи або части, зъ котрыхъ кожда обнимала три години. Перша нѣчна стража (*vigilia*) называючяся въ св.

Письмѣ „поздѣ“ або „вечеръ“ (*ἄψε*) тревала отъ зраки до 9. години, друга (пѣвнѣчь, *μεσονύχτιου*) отъ 9. до 12. години, трета (пѣтоглашеніе, *ἀλεγοροφωνία*) отъ 12. до 3. години по пѣвнѣчи, а четверта нѣчна стража (утро, *πρωί*) отъ третон години до шестон. Тѣи ночни стражи называются въ книгахъ церковныхъ бѣдѣніями, и о всѣхъ чотырохъ говоритъ Исусъ Христосъ у Марка (13., 35.): „Бдите убо: не вѣсте бо, когда Господь дому придетъ, вечеръ, или полунощи, или въ пѣтоглашеніе, или утро“. Той подѣлъ часу бувъ въ житію обывательскѣмъ дуже важный, якъ посвѣдае Тертуллианъ,* згадани часы дня „були и въ общѣмъ житію важнѣйши, бо они роздѣляли день, порядковали sprawy, и они были публично обвѣщани“, особливо же бувъ той подѣлъ часу важный для войска, бо въ тѣи часы отмѣнялися стражи (варты), и въ слѣдствіе того стався той подѣлъ часу важнымъ и въ житію церковномъ. Бо каждый христіанинъ уважаеся яко воинъ Бога вышнього, и яко такой стоитъ въ службѣ Бога, для того якъ мірски воины въ тѣи часы починали нову службу, такъ и вѣрни яко воины божи ставали въ тѣи часы въ нову службу богу, або въ тѣи особливо часы воздавали Богу честь и славу. То здаеся бути найпростѣйша и найприроднѣйша причина, для чого власно згадани часы були молитвѣ и богослуженію посвячени. Всяки инни выводы, якъ н. пр. изъ символичного значенья числа 7 и инни, не суть основани.

Если одже составимо численье часу, яке въ книгахъ церковныхъ находимо, съ нашимъ численьемъ; то показуеся слѣдующе: Подъ вечеромъ або поздѣ книгъ церковныхъ розумѣеся наша 7-а, 8-а и 9-а година вечерна; подъ полунощию наша 10-а, 11-а и 12-а година въ ночи; подъ пѣтоглашеніемъ наша 1-а, 2-а и 3-а година по пѣвнѣчи, а подъ утромъ 4-а, 5-а и 6-а година рано. Часъ первый обнимаетъ часъ отъ 6-ои до 9-ои години, часъ третій отъ 9-ои до 12-ои; часъ шестой отъ 12-ои до 3-ои съ полудня, а часъ девятый отъ 3-ои до 6-ои години съ полудня. Наконецъ примѣчаеся, що всѣ чотыри ночни стражи, одже отъ 6-ои години вечера належатъ ведля церковного численья до слѣдующого дня, понеже день церковный зо взгляду на богослуженіе начинаеся вечеромъ.

§. 239.

Идея и цѣль церковного правила.

Идея и цѣль церковного правила стоитъ въ тѣснѣй звязн съ цѣлію Церкви; а найвысша задача и цѣль Церкви есть упавшій рѣдъ людскій до соединенія съ Богомъ, або до первобытной святости припривадити. Но первобытне состо-

* De jejun c. 10.

яніе чоловіка состояло въ непрерывнѣмъ живѣмъ соединеніи съ Богомъ, въ зрѣнію Бога, въ житію по воли божій, въ живѣмъ почутію зависимости ътъ Бога, и въ всегдашнѣмъ ѡтношенію всѣхъ добръ до Бога. Церковь про тое хотячи тое первобытне состояніе въ родѣ людскѣмъ возстановити, мае задачу утримовати всегдашне соединеніе съ Богомъ, а тое дѣлае черезъ богослуженія входячи въ составъ церковного правила. Бо черезъ тѣи молитвы остае чоловікъ въ всегдашнѣмъ общенію съ Богомъ, тыми молитвами узнае свою зависимость ътъ Бога, ними просить Бога о всѣ для его тѣлесного и душевного блага потрѣбне, и дякуе Богу за получени блага.

Дальше понеже Церковь мае задачу возстановити первобытне состояніе чоловіка, и зъ Церкви воинствующою здѣлати Церковь триумфуючу, для того отвѣтно есть, щобы она была образомъ той триумфуючої Церкви, а то дѣся зновъ черезъ богослуженія правила церковного, котрыми Церковь по примѣру небесныхъ силъ Бога непрерывно величае. «Годилобы ся, каже св. Амврозій^{*)}», щобысьмо наслѣдовали стражи небесного Иерусалима, котрыхъ задачею честь Бога непрерывно славословити, котри на стѣнахъ вѣчного города поставлени весь день и всю нѣчь не мовчать, но всегда возглашаютъ: Святъ, святъ, святъ Господь Саваоѡъ. Но понеже мы часто есьмо принуждены перервати славословія божи, то хотяи въ опредѣлени часы довжинсьмо отвирати наши уста».

Для осягненія той цѣли довжна Церковь всегда поборювати врага спасенія, князя міра сего, который ходить „яко левъ рыкая, ищя кого поглотити“; а найсильнѣйше къ тому оружіе есть кромѣ поста молитва. Для того молится Церковь день и нѣчь, и прибѣгае въ помѡчь своимъ дѣтямъ, щобы остоялися противъ напастей вражнихъ, и не упали въ борбѣ съ врагомъ спасенія.

Церковь есть дальше посередницею межи Богомъ и людьми, для того въ непрерывныхъ молитвахъ двигаетъ свои руки до Бога, щобъ ътъ него получить благодати, и тыми самими молитвами складае передъ божимъ престоломъ жертвы своихъ дѣтей, щиріи молитвы; для того непрерыванне занятія Церкви есть и зъ того взгляду молитва, котру Церковь Богу приносить въ правилѣ церковнѣмъ.

Въ конціи Церкви представляе ѡткупленный родъ людскій, уважаея про тое власностію Бога, и зъ вдячности за тую превелику благодать приносится въ молитвахъ церковного правила всегда Богу въ жертву.

Правило церковне мае одже свою причину въ идеи и задачи Церкви, и для того видимъ, що оно хотяи

*) Ер. 27.

не въ теперѣшнѣмъ видѣ, но въ сущности есть такъ давне якъ сама Церковь. Въ сущности находимо го вже за часѡвъ апостольскихъ, оно постепенно розвивалося, доки трудами великихъ святителей и Учителей церковныхъ ътъ св. Василія до Іоанна Дамаскина прибрало той видѣ, якій нынѣ въ нашихъ книгахъ церковныхъ мае.

Идея и цѣль правила церковного есть одже представленье житія Церкви.

Но кромѣ того можна цѣле правило церковне и его поодинокіи части ѡтносити такожъ до инныхъ предметѡвъ, и зъ нихъ его идею и цѣль выводити, якъ истинно многи св. Отцѣ и Писателѣ церковни дѣлали, котри въ поодинокихъ частяхъ правила церковного видѣли представленье св. Тройцѣ, або дѣлъ Иисуса Христа. Но съ тымъ дастся погодити головна идея правила церковного, котра ведля сказаного состоитъ въ представленью житія церковного; бо если идея правила церковного ѡтносится до св. Тройцѣ або до житія и дѣланья Спасителя, то тымъ кажеся тѡлько, що житіе Церкви есть образомъ Бога въ Тройци св. единого, образомъ воплощеного Сына божого. Такъ толкують идею правила церковного многи Отцѣ восточнои и западнои Церкви. Такъ н. пр. св. Аѡаназій²⁾ составляе правило церковне съ страстію Христовою; св. Василій³⁾ выпроваджае поодинокіи чины правила церковного зъ примѣра Святыхъ; св. Кипріанъ⁴⁾ выводить ихъ изъ понятія св. Тройцѣ кажучи, що въ правилѣ церковнѣмъ всюди приводится намъ на гадку свята Тройця.

Мистики середнихъ вѣковъ ѡносили поодинокіи чины правила церковного исключительно до Христа, и то або до цѣлого житія и дѣланья або тѡлько до страстей Христовыхъ. Н. пр. каже Hugo a S. Victore:⁵⁾ „Хотай мы всегда повинни Бога хвалити, то однакожь маемо тую довжнѡсть особливо о пѡвночи, рано, о першѡмъ, третѡмъ, шестѡмъ и девятѡмъ часѣ, вечеръ и въ повечеріе. Бо о пѡвночи Христосъ родився, рано воскресъ ътъ мертвыхъ, о першѡй годинѣ остало его воскресеніе женамъ ѡбщене, о третѡй збѣшовъ Духъ св. на Апостолѡвъ, о шестѡй Христа распяли, а о девятѡй годинѣ Христосъ умеръ. Въ вечеръ розмышляемъ о вторѡмъ приходѣ Спасителя при конціи свѣта, а въ повечеріе станеся радѡсть святыхъ въ день суда совершена“. — Инни ѡносили чины правила церковного до страданій Христа, и тое выражаютъ въ слѣдующихъ стихахъ:⁶⁾

²⁾ De virginit. n. 12. opp. t. IV. ed. Migne col. 264 ss.

³⁾ На наведенѡмъ мѣстці въ §. 237.

⁴⁾ De oratione Domin.

⁵⁾ Speculum de eccles. myster. c. 3.

⁶⁾ Div. Psalm. c. 2., §. 3., n. 2.

„Hae sunt septenis propter quae psalimus horis.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis. Causam dat Tertia mortis.
Sexta cruci nequit. Latus ejus Non a bipertit.
Vespera deponit. Tumulo Completa reponit.“

На основѣ того символическаго поясненія составлены суть образы находячихся въ многихъ давнѣйшихъ молитвословахъ, такъ н. пр. въ молитвословѣ Перемыскаго выданья зъ р. 1847.

Еще инни составляли седмореке число чинѣвъ церковнаго правила (понеже часъ 1-ый становить съ утренюю цѣлѣстѣю) съ освяченнымъ числомъ 7. и кажутъ, що мы седмочастнымъ правиломъ церковнымъ воздаемо Богу честь и поядку за седмодневне сотворенье свѣта, а инни еще инакши поясненія того предмета повывышляли. *)

Застановившися надъ содержаньемъ поодинокихъ чинѣвъ правила церковнаго и надъ часомъ, коли они ведля устава мають совершатися, находимо въ нихъ истинно многи точки, котри нашь поводуютъ видѣти въ нихъ кромѣ общон и загалнои идеи, с. е. представленія житія церковнаго такожь представленье цѣлого дѣла ѡткупленья рода людского, въ раи падшому чоловікови ѡбѣцяного и крестною смертію Христа совершеного. Правило церковне представляе намъ житье Церкви, но понеже тое житье тѣлько черезъ Христа и въ Христѣ есть можливе, для того оно показуе намъ такожь все, що единородный Сынъ божій ведля ѡтвѣчнаго совѣта божого для нашего спасенія здѣлавъ. И такъ вечерня, котрою правило церковне начинаеся, показуе намъ счастье состояніе рода людского, его паденіе, ѡбѣтницю Мессіи, приготоовленье рада людского на его приходъ и рождества Сына божого. Слѣдуючи чини, именно повечеріе, полунощница и початокъ утрени представляють молодой вѣкъ Исуса, коли ѡнъ въ тишинѣ свѣту незнаемый приготоовляеся на дѣло ѡткупленья рода людского; Утреня ѡтъ „Богъ Господь и явися“ представляе Христа яко Учителя вселенной; часъ первый доповнае гадки утренѣ, часъ третій пригадуе (псалмами 16. и 24.) тую хвилю, коли Юдеи постановили убить Христа, часъ шестой представляе Христа на крестѣ страждущаго, а часъ девятый съ ѡбѣдницею згадуе послѣднн хвилю Спасителя, его страшни страданія въ пс. 83. и 84. высказани, и предсказанье его прославленья въ пс. 85. Точнѣйше буде тая гадка переведена при поодинокихъ чинахъ, тутъ тѣлько належитъ примѣтити, що поодинокн чины можна такожь и до инныхъ, якъ тутъ наведенныхъ событій, ѡтносити, и хотий се поясненье не можна ста-

*) Зр. Sludf, Liturgit II. 389.

вити яко едино правдиве и неоспориме, то однакожь яко таке, котре наибѣльше ѡтвѣчае поясненьямъ св. Отцѣвъ и наилучше здаеся ѡтвѣчати головному содержанию поодинокихъ чинѣвъ правила церковнаго и его головнои идеи. Въ прочѣмъ понеже таки поясненія не суть догматомъ, то для оправданья ихъ най послужатъ слова св. Августина: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas“.

§. 240.

Кто обязанъ ѡтправляти церковне правило?

Що въ первыхъ вѣкахъ все вѣрни, не тѣлько клирики, сходилися до Церкви на ѡтираву правила церковнаго, видѣлисьмо вже выше; но коли міряне що разъ рѣдше стали учащати на тѣн богослуженія, а наветъ и літургію стали залишати, видѣлася Церковь споводована при змѣненыхъ обстоятельставахъ ѡтступити ѡтъ строгости закона и мірянамъ тѣлько приказала на літургію ходити, а совершанье правила церковнаго остало довжностію священства. Въ западнѣй Церкви остала тая довжнѣсть якъ найточнѣйше ѡпредѣлена, и каждый священникъ латиньскаго обряда ѡбязанъ щоденно ѡтправляти цѣле правило церковне (recitare breviarum) пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ и съ ѡбязкомъ воздаянія (sub onere restitutionis), т. е. если бы не ѡтмовивъ щоденно цѣлый брєвиаръ, не тѣлько тяжело грѣшитъ, но кромѣ того ѡбязанъ въ совѣсти припадаючи часть доходѣвъ изъ своен бенефиціи на побожни цѣли дати ведля засады: „Beneficium propter officium“.

Не такъ ясныи есть той предметъ зо взгляду на священникѣвъ греческаго обряда. Есть въ загалѣ мнѣніе, що священники гр. кае. обряда не суть ѡбязани щоденно ѡтправляти правило Церковне. Но хотий треба признати, що у насъ не ма въ тѣмъ взглядѣ такъ яснаго законнаго ѡпредѣленія якъ въ латиньскѣй Церкви, то однакожь ани на хвилю не можна согласитися съ наведеннымъ мнѣніемъ, противно и священники гр. кае. обряда ѡбязани суть ѡтправляти щоденъ правило церковне, чого докажемъ есть преданіе Церкви восточнои. Такъ: а) Св. Отцѣ, котри вѣрныхъ до нильного участія въ тыхъ богослуженіяхъ наминаютъ, тымъ самымъ вымагають и предполагають, що священники, яко „соль земли, свѣтъ міру“ даютъ вѣрнымъ въ тѣмъ взглядѣ добрый примѣръ; бо певно не могли бы вымагати ѡтъ мірянъ того, до чого клиръ, избрани сынове божи, не суть ѡбязани, згадую тѣлько выше наведени примѣры Апостолѣвъ и слова св. Отцѣвъ: Игнатія М., Юстина Мученика, Конституціи Апостольскихъ, Аваназія, Василія и Златоуста (§. 237), изъ котрыхъ видно, якъ велику вагу клали тѣн св. Отцѣ на точне

отправляяне правила церковного. — в) Що истинно клиръ восточной Церкви и въ пѣзнійшихъ вѣкахъ бувъ обовязанъ отправляти правило церковне, посвѣдае и тое обстоятельство, що и власть мѣрска на тое въ выразныхъ законахъ наставала; такъ распоряждае книга законѣвъ Юстиніаньска: „Sanctimus, ut omnes clerici per singulas ecclesias constituti, per se ipsos psallant nocturna, et matutina, et vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant; nomen quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clericis, circa liturgiam Domini Dei. Si enim multi laicorum, ut suae animae consulant, ad ecclesias confluentes, studiosi circa psalmodiam ostenduntur, quomodo non fuerit indecens, clericos ad id ordinatos, non implere suum munus? Quapropter omnino clericos psallere jubemus, et ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis, et duobus primis presbyteris cujusque ecclesiae et ab eo, qui vocatur Archon vel Exarchus, et ab Ecdico sive defensore cujusque ecclesiae: et eos, qui inventi non fuerint inculpatе in liturgiis perseverantes, extra clerum constitui. Nam qui constituerunt vel fundarunt sanctissimas ecclesias pro sua salute et communis rei publicae, reliquerunt illis substantias, ut per eas debeant S. liturgiae fieri, et ut in illis a ministrantibus piis clericis Deus colatur“. (Codex legis Just. lib. 1, tit. III, leg. 42., §. 10.)

Если же власть мѣрска такій законъ выдавати могла, (хотяи тое властиво до власти церковной належало) то се явно доказуе, що истинно клиръ восточной Церкви бувъ обовязанъ отправляти правило церковне, и що о тѣй довжности були всѣ пересвѣдчени, тѣлько не всѣ тую довжнѣсть исповняли, если ажъ мѣрска власть имъ тое пригадовати була споводована. Если бы законы Церкви восточной не приписовали клиру щоденне отправляяне правила церковного, то безъ сомнѣнія мѣрска власть не могла бы была такій законъ выдавати. г) И въ пѣзнійшихъ вѣкахъ приказовала Церковь восточна своему клиру отправляти правило церковне, якъ посвѣдае Номоканонъ и книга „Правила“ составлена изъ различныхъ законныхъ книгъ восточной Церкви. Глава 66. Правилье каже: „Священникъ, который не отпрываетъ часы и литургияе, грѣшитъ“; а гл. 72. каже: „Всѣ священники обовязаны въ день и въ ночи отпрывати правило, т. е.: 1. Полунощницу на памятку воскресенія и второго пришествія Христоваго. 2. Утреню съ часомъ первымъ въ благодареніе, що по тьмахъ возсіяло свѣтло Евангелія; 3. Часъ третій, въ который Духъ святой зѣйшоу на Апостолѣвъ просвѣтившихъ мѣръ своею наукою. 4. Часъ шестой, въ котрый Христосъ распятый стеръ грѣхъ Адама. 5. Часъ девятый, въ котрый Христосъ смертію своею смерть побѣдывъ. 6. Вечерню, понеже къ вечеру Христосъ воплотися отъ Духа святого. 7. Повечеріе, щобысмы въ ночи спочивали съ Христомъ и въ надѣю будущаго дня“.*) — Для того д) справедливо каже крылошанинъ пѣзнійше Епископъ греко католическій Велико Варадскій Дръ Паппъ-Силаги (въ своемъ дѣлѣ въ*) нотѣ наведенѣмъ ст. 371.): „Ad cultum divinum (до богослуженія) spectant etiam horae Canonicae, seu officium divinum ex psalmis, hymnis, variisque precibus et lectionibus eum in finem compositum, ut Clerici illud, ceu peculiarem cultus divini partem, in Ecclesia, cui adscripti sunt, tum recitando, tum canendo certis quotidie horis peragerent. Ad opinionem autem illorum refutandam, qui adstruunt, Clericos orientalis ritus non obligari horas canonicas extra chorum persolvere, interrogatione hac de re a Maronitarum Patriarcha apud S. Sedem Apostolicam facta, Gregorius XIII. Pontifex respondit: Tenentur etiam omnes ordinati ad horas canonicas, non solum beneficiati sed etiam qui sunt in sacris sine beneficio“. Такъ одже законы восточной Церкви обовязують клиръ до щоденного отправляяне правила церковного и не може подлежати ни наименьшому сомнѣнію, що и нашъ клиръ мае той обовязокъ; для того е) примѣръ боговѣйныхъ старшихъ священникѣвъ нашихъ, хотяи може не такъ всесторонно образованыхъ но въ Письмѣ св. и книгѣхъ церковныхъ глубоко ученыхъ, показуе, що они истинно совѣстно исповняли той обовязокъ, и щоденно отправляли правило церковне, якъ посвѣдають сами молитвословы по нихъ оставшіся.

Не треба въ прочѣмъ лякаться, якобы совѣстне отпрывлене правила церковного заняло священникови цѣлый день; нѣ, для отчитанья общаго правила, яке въ нашихъ молитвословахъ іерейскихъ находится, выстарчить о много коротшій часъ. Зо всѣмъ невмѣстно есть наконецъ казати, що то все есть тѣлько для монахѣвъ; бо если бы тое тверджене было правдиве, то тогда властиво не треба бы молитвословѣвъ іерейскихъ, но по крайной мѣрѣ молитвословѣвъ монашескихъ. Если же власть церковная позволяе печатати молитвословы іерейски, и великій натискъ кладе на тое, щобы каждый іерей такій молитвословъ мавъ, то безъ сомнѣнія дѣлае то для того, що каждый священникъ обовязанъ отправляти правило церковне. Ближе буде о сѣмъ предметѣ бесѣда въ третѣй части.

В) О правилѣ церковномъ въ особенности.

§. 241.

Подѣлъ росправы.

Основа и форма всего богослуженія, котре въ протягу року церковного отпрываеся, есть богослуженіе дневне, ко-

*) Зр. Dr. Jos. Papp-Szilágyi de Illyésfalva, canonicus gr.-cath. Magno Varadinensis, Enchiridion Juris Eccl. orientalis catholicae, M. Varadini 1862 pag. 77., 78.

тре въ розлични дни и празники въ роцѣ припадаючіи змѣняея зо взгляду на содержание, но его форма остае всегда та сама, для того подѣлимо тую росправу на три ѳдѣлы, и въ першѳмъ ѳдѣлѣ буде бесѣда о дневнѳмъ правилѣ церковнѳмъ; въ другѳмъ ѳдѣлѣ о правилѣ церковнѳмъ седмичнѳмъ; а въ третѳмъ ѳдѣлѣ о правилѣ церковнѳмъ цѣлого року.

I. Отдѣлъ.

Дневне правило церковне.

§. 242.

Переглядѣ.

Рядъ щоденного богослуженія начинаея вечернею по примѣру старого завѣта, въ котрѳмъ день ѳтъ вечера начинаея, и до щоденного богослуженія або дневного правила церковного належитъ: 1. Вечерня, 2. Повечеріе, 3. Полунощница, 4. Утренняя, 5. Часъ первый, 6. Часъ третій, 7. Часъ шестый, и 8. Часъ девятый. Поясненье тыхъ частей дневного правила церковного буде предметомъ дальшой росправы.

I. Вечерня.

§. 243.

Обрядове поясненье вечерни.

Розличаемъ тройку вечерню: малу, повседневу и велику. Яко основу сего поясненья беремо вечерню велику, и при поясненью той вечерни буде всюди на своѳмъ мѣстци наведено, въ чѳмъ велика вечерня ѳтъ малой и повседневнои розличаея.

Велика вечерня состоитъ изъ слѣдующихъ частей: *а)* Изъ начала обычного и предначинательного псалма съ великою ектеніею; *в)* изъ каѳізмы съ малою ектеніею; *г)* изъ псалмѳвъ и стихирѣ на Господа возвахъ; *д)* изъ входа съ пѣснію „Свѣте тихій“, прокіменомъ, пареміями и ектеніями; *е)* изъ стихирѣ на стиховни съ пѣснію „Нынѣ отпу-щаеши“ и тропарями съ богородичнымъ; *ж)* зъ отпуста.

А) Начало обычне и предначинательный псаломъ съ великою ектеніею.*)

Іерей бере на себе епітрахиль, выходитъ съверными дверми и поклонившися низко стае передъ царскими дверми и начинае вечерню началомъ обычнымъ. Начало обычное або обще начало суть тѣи молитвы, котрыми всяки чины церковного правила звыкли начинатися. Іерей воздае найперше славу Богу, котрому передъ всѣмъ слава належится, возгласомъ: „Благословенъ Богъ нашъ, всегда“, котрый хоръ заключае словомъ „аминь“, и возвавши: „Слава тебѣ Боже нашъ слава тебѣ“ найперше молитъ Бога о просвѣщеніе и благодать богу молитвою: „Царю небесный“, бо начинаючи молитвы знае, що чоловікъ самъ собѣ лишеныи „невѣсть помолитися, якоже подобаетъ“, но „самъ Духъ ходатайствуетъ о насъ въздыханіи неизглаголанними“, и для того найперше просить о помѳчь и просвѣщеніе Духа святого. Потѳмъ молится до святой Тройцѣ ѳтмавляючи Трисвятое и молитву „Пресвятая Тройце“, Слава и нынѣ и Отче нашъ, и іерей заключае начало обычне возгласомъ: „Яко твое естъ Царство“. Потѳмъ взывае Церковъ всѣхъ вѣрныхъ, щобы поклонилися Христу Спасителю словами: „Прійдите поклонимся“, передъ чимъ говоритъ 12 разъ Господи помилуй и Слава и нынѣ, и стихословитъ пс. 103. „Благослови душе моя Господа“,**) въ котрѳмъ всѣ сотворенья премудрѳсть Бога Творца прославляютъ и ему честь, славу и благодареніе воздають. Псаломъ: „Благослови душе моя Господа“ называея предначинательнымъ, бо имъ начинаея вечерне богослуженіе. Коли хоръ стихословитъ пс. 103., стоитъ іерей передъ царскими дверми, и читаетъ тайно молитвы вечерни выпечатаны въ молитвословѣ. Тѣи молитвы называются свѣтилнични для того, понеже въ нихъ просить Бога, щобы научивъ насъ ходити и жити ведля заповѣдей свѣтла откровенной правды; ведля мнѣнія иныхъ же тѣи молитвы называются свѣтилничными для того, що давно бувъ звычай тую свѣчку, котру діаконъ нѣсъ передъ священникомъ съ початку вечерни ставляти передъ царскими дверми, и при нѣй іерей ѳтмавлявъ тѣи молитвы.

Слѣдуе теперъ велика або мирна Ектенія: „Миромъ Господу помолимся“, котру іерей заключае возгласомъ: „Яко подобаетъ тебѣ всякая слава, честь и поклоненіе“ и по ей скѳнченью іерей входитъ южными дверми въ олтарь.

*) О великѳй вечерни съ літургіею буде бесѣда въ слѣдующѳмъ §.

**) Если вечерня совершаея разомъ съ 9 часомъ, то по девятѳмъ часѣ безъ отпуста заразъ начинаея „Прійдите поклонимся“ и пс. 103. (Зр. Типикъ ст. 24. въ нотѣ.)

Такимъ способомъ начинаея велика и повседневна вечерня; а на малой вечерни, не ма ектеніи великой, но хоръ по скѣнченію пс. 103. мовитъ 3 разы „Господи помилуй“ и Слава и нынѣ, и заразъ начинае: „Господи возвахъ“.

В) Каѳізма съ малою ектенією.

По возгласѣ іерея начинае хоръ спѣвати каѳізму „Блаженъ мужъ“, т. е. избрани стихи первого антифона той каѳізмы, а прочи стихи первого и прочихъ двоухъ антифоновъ читае чтець тайно. Зо взгляду на тую каѳізму приписуе типикъ (ст. 271.) слѣдующе: „На велицѣй вечерни въ Субботу всегда иматъ пѣтися первая каѳізма псалтири вся, въ инныя же дни, егда указываетъ уставъ праздника или Святаго въ началѣ службы вечерни положеный, поется токмо первый антифонъ первыя каѳізмы состоящей изъ тріехъ первыхъ псалмовъ“. — „Блаженъ мужъ“ або перва каѳізма цѣла береса одже на великой вечерни въ Субботу вечеръ черезъ цѣлый рѣкъ, если же на Недѣлю выпадутъ слѣдующи чотыри праздники: Воздвиженіе честнаго креста, Рождество Христово, Богоявленіе и Преображеніе Господие, то въ Субботу на вечерни береса тѣлко первый антифонъ первой каѳізмы. Первый антифонъ первой каѳізмы береса во всѣ Праздники Господски, богородични и поліелейни Святи (т. е. котри маотъ на Утрени поліелей) съ изнятіемъ праздниковъ Вознесенія, Понедѣльника св. Духа, св. Пророка Іаіи и Собора св. Архістратига Михаила; — въ прочи же дни не береса каѳізма „Блаженъ мужъ“. — Если типикъ каже брати цѣлу перву каѳізму, то тогда спѣваея 8 стихѣвъ указаныхъ въ типикѣ ст. 272., а если тѣлко первый антифонъ, то спѣваея тѣлко 6 стихѣвъ указаныхъ въ молитвословѣ и ірмологіонѣ, прочи же стихи чтець читае; и въ обоухъ случаяхъ заключаея пѣніе каѳізмы трикратнымъ пѣніемъ: „Аллилуіа, аллилуіа, аллилуіа, слава Тебѣ Боже“. По каѳізмѣ приписана ест ектенія мала съ возгласомъ: „Яко твоя держава“; но у насъ ест обще принятый звычай, що тую ектенію читае іерей тайно, а хоръ по заключенію каѳізмы спѣвае: Господи помилуй, Господи помилуй, Тебѣ Господи, Аминь, т. е. отвѣты на возгласы малой ектеніи.

На малой вечерни не ма каѳізмы ани малой ектеніи, а на повседневныхъ вечерняхъ берутся порядочно слѣдующи каѳізмы: Въ недѣлю вечеръ не ма каѳізмы, тѣлко если на понедѣлокъ припадае праздникъ або поліелейный Святый, то береса первый антифонъ первой каѳізмы, т. е. „блаженъ мужъ“; — въ Понедѣлокъ вечеръ береса каѳізма шеста, т. е. пс. 37.—45.; — въ Вторникъ вечеръ береса каѳізма девята, т. е. п. 64.—69.; — въ Середу вечеръ береса каѳізма дванацята, т. е. пс. 85.—90.; — въ Четверъ вечеръ береса каѳізма пятнадцата, т. е. пс. 105.—108.; — а въ

Пятокъ вечеръ береса каѳізма 18-а, т. е. пс. 119. — 133. — Инный порядокъ маотъ вечернѣ великопостни, котрый буде указанный при осмотрѣ богослуженія великопостного. Каѳізмы на вечерни повседневной не спѣваются, тѣлко читаются.

Г) Псалмы и стихиры на Господи возвахъ.

По скѣнченію каѳізмы бере іерей (або діаконъ если ест) кадильницу, кладе въ ню ѳиміамъ мовлячи молитву: „Кадилоти приносимъ Христе Боже нашъ, въ волю благоуханія духовнаго, еже приемъ въ пренебесный твой жертвенникъ вознизпосли намъ благодать пресвятаго твоего духа“, и кадитъ престоль, іконостасъ и цѣлу Церковь, при чѣмъ зъ олтаря выходитъ сѣверными а вертае южными дверми; а хоръ зачинае спѣвати псаломъ 140. „Господи возвахъ“ на припадающей гласъ. Перши два стихи того псалма спѣвае, а прочи стихи псалма 140- и 141-ого читае, оставляючи два послѣдніи стихи 141-ого псалма, котри съ стихами пс. 129-ого и 116-ого припѣваются до стихиръ на „Господи возвахъ.“ Стихиры на Господи возвахъ суть пѣсни, въ котрыхъ величаея припадающей праздникъ. Ти стихиры находятся въ Октоиху, въ Трїодахъ и въ Миней (або Трефологіонѣ), и ихъ число ест различне. Въ Субботу вечеръ ест 7. стихиръ въ Октоиху, а понеже на вечерни въ Субботу спѣваея 10. стихиръ то прочи три береса зъ Миней, на Праздники ест звычайно 8, а на повседневныхъ вечерняхъ 6; на малой же вечерни ест тѣлко 4 стихиры. Въ прочѣмъ близше поясненіе сего предмета належитъ до типика. Стихиры на „Господи возвахъ“ заключаются пѣніемъ: Слава и нынѣ. По „Слава“ спѣваея стихира Святого або праздника, а по „и нынѣ“ богородиченъ. Богородични на „Господи возвахъ“ называются догматами, понеже они содержатъ всегда догматъ ѳносящейся до воплощенія Сына божого; а стихира на „Слава“ называея такожь наславникомъ. Тая стихира мае всегда за предметъ величаніе припадающего праздника або Святого.

Д) Входъ, свѣте тихій, прокімень, пареміи и ектенія.

Коли хоръ начинае спѣвати богородиченъ на „Господи возвахъ“, одѣваея іерей въ фелонъ, отвирае царски дверѣ, бере кадильницу съ ѳиміамомъ и робитъ входъ якъ на літургїи, а прїйшовши передъ царски дверѣ, стонтъ тамъ ажъ до скѣнченя догмата. Если ест діаконъ, то ѳнъ иде съ кадильницею. Іерей ѳтмавляе передъ царскими дверми тайно молитву входа: „Благій челоуѣколюбче царю“ и возглашае: „Премудрость прости“, и кадитъ престоль и цѣлу Церковь, а хоръ спѣвае имнѣ: „Свѣте тихій“ (зр. §. 226.). По скѣнченію того имна возглашае іерей: „Воньмимъ, Миръ всѣмъ“. Премудрость воньмимъ“, почѣмъ хоръ спѣвае припадающей прокімень. Въ Субботы ест всегда той самъ прокімень,

„Господь воцарися,“ каждый день мае такожь свѣй власный прокімень, такъ якъ и всѣ праздники. По прокіменѣ слѣдуютъ пареміи, если припадае Праздникъ Господскій або Богородичный, або поліелейный Святый, звычайно же въ Субботу не ма пареміи; а по пареміяхъ сугуба ектенія, потѣмъ „Сподоби Господи вечеръ сей безъ грѣха сохранитися намъ“, и ектенія просительна: „Исполнимъ вечернюю молитву нашу Господеви“.

На малѣй вечерни не ма входа, тѣлько заразъ по „Слава и нынѣ“ возглашае іерей „Премудрость прости“, хоръ спѣвае „Свѣте тихій“, а потѣмъ іерей стоячи въ епітрахили передъ царскими вратами возглашае: „Воньмимъ...“ хоръ же спѣвае прокімень дня, и не ма ектеній, тѣлько „Сподоби Господи“, почѣмъ заразъ слѣдуютъ стіхиры на стіховныхъ.

На повседневноі вечерни такожь не ма входа, іерей не отвирае царски дверѣ ани не кадитъ, тѣлько пѣдъ коонецъ стіхиры на: „Слава и нынѣ“ выходитъ въ епітрахили передъ царски врата, и коли по отвѣтныхъ возгласахъ остане ѡтспѣвана пѣснь: Свѣте тихій и прокімень, не ма сугубои ектеніи, тѣлько хоръ читае: „Сподоби Господи“, а іерей заразъ спѣвае ектенію просительну, по котрой склнченію входитъ въ олтарь.

Е) Стіхиры на стіховни, Нынѣ отпущаеши и тропарѣ.

По просительной ектеніи спѣвае хоръ стіхиры на стіховни, котрыхъ на субботной вечерни есть чотыри, на прочихъ же вечерняхъ три и котри заключаются стіхирою на слава, если Святый мае и богородичнымъ на „и нынѣ“, котрый называеся догматикъ по тѣй самѣй причинѣ, якъ и першій богородиченъ. (Замѣтити належитъ, що оба тѣи богородични находятся въ ірмологіонѣ). До стіхиръ на стіховни припѣваются певни стіхи, зъ ѡтви и имя тыхъ стіхиръ, и тѣи стіхи суть инни въ субботу, инни на праздники, а инни на седмични дни.

По стіхирахъ на стіховни спѣвае хоръ молитву цраведного Сімеона „Нынѣ отпущаеши“, потѣмъ трисвятое съ Отче нашъ, а по возгласѣ іерейскѣмъ: „Яко твое есть царство“ спѣвае тропарѣ по указу уставному.*)

Ж) Отпустъ.

Отпустъ есть великій и малый. На великой вечерни есть отпустъ великій, котрый есть такий: Іерей возглашае: „Премудрость“, хоръ отвѣчае: „Благослови“; потѣмъ іерей: „Сый благословенъ и препрославленъ Христосъ Богъ нашъ“, а хоръ: „Утверди Боже вѣру каѡлоическую во

*) Ближе поясненье, яки стіхиры, тропарѣ и т. д. берутся, переходитъ границѣ сего письма.

вѣки вѣковъ“; іерей: „Пресвятая Госпоже Богородице спаси насъ“, а хоръ спѣвае: „Честнѣйшую херувимъ“; — іерей: „Слава тебѣ Христе Боже упованіе наше, слава тебѣ“, а хоръ: „Слава и нынѣ: Господи помилуй (3 разы) Благослови“, а іерей возглашае: „Воскресый изъ мертвыхъ (на праздники: „Рождейся во Внолеемъ...“, або „Во Иорданѣ креститися изволивый...“ або отвѣтно до праздника) Христосъ истинный Богъ нашъ, молитвами пречистыи своея Матере (еяже днесъ Н. Н. праздникъ свѣтло празднуемъ, если есть праздникъ богородичный) силою честнаго и животворящаго креста, святыхъ славныхъ и всехвальныхъ Апостолъ, и святаго Н. егоже днесъ память (если нарочитый Святый: торжественно) совершаемъ, и святаго Н. егоже есть честный храмъ сей, и всѣхъ Святыхъ помилуетъ и спасетъ насъ, яко благъ и человеколюбець. Аминь.“

На повседневныхъ вечерняхъ, т. е. тогда, коли не ма входа, есть приписанный повседневный отпустъ: Іерей говоритъ: „Премудрость“, хоръ: „Честнѣйшую херувимъ“; — іерей: „Слава тебѣ Христе Боже“, а хоръ: „Слава и нынѣ: Госп. пом. благослови“, и іерей заключаетъ: „Христосъ истинный Богъ нашъ“.

На малѣй вечерни и по часахъ есть малый отпустъ начинаючийся ѡтъ возгласа священника: „Слава тебѣ Христе Боже“. Въ прочѣмъ отпустъ каждого дня и каждого праздника мае свои особенности, котри суть въ молитвословѣ іерейскѣмъ точно указаны.

§. 244.

Вечерня съ літією, або всеночне бдѣніе.

Передъ великими Праздниками ѡтправляеся вечерня велика съ літією. Тое богослуженіе называеся звычайно всенощное бдѣніе або коротко всеночне на тую памятку, що колись християне особливѣ передъ великими праздниками цѣлу нѣчь перебували на молитвахъ або на бдѣніяхъ. Рядъ той вечернѣ не много различаеся ѡтъ великой вечернѣ и для того тутъ буде наведено лише тое, чимъ всеночне ѡтъ великой вечернѣ различаеся.

По заходѣ солнца (ведля давного звычайю, коли цѣлу нѣчь тое богослуженіе правилося), або ведля теперѣшного нашего звычайю вчасъ рано около пятой години, звонитъ слуга церковный въ великій звѣнъ мовлячи псаломъ 50. „Помилуй мя Боже“, иде потѣмъ до Церкви, засвѣчае свѣтло, а межи тымъ клиръ и народъ собираеся въ Церкву, а потѣмъ звонится во всѣ звонны. Коли все приготовлене, бере іерей на себе епітрахиль и фелонъ (а діаконъ, если есть, дальматику и орарь), кадитъ престолъ и отвирае царски дверѣ, передъ нимъ иде діаконъ

або паламарь съ свѣчкою, и выходитъ черезъ сѣверни дверѣ передъ царски врата, где стае, а коли діаконъ або хоръ возгласить: „Повелите“, воздае славу святѣй Троицы возгласомъ: „Слава святѣй, единосущнѣй и животворящей и нераздѣльнѣй Троицѣ всегда нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ“ и кадитъ іконостасъ и цѣлу Церковь, а хоръ начинае: „Прійдите поклонимся“ и пс. 103. Іерей окадивши Церковь входитъ царскими дверми въ олтарь, ѳгдае кадилаицу и запирае царски дверѣ, а зложивши зъ себе фелонъ выходитъ въ епітрахили сѣверными дверми, стае передъ царски дверѣ и читае молитвы свѣтиличниі, а потѣмъ ектеінію такъ само якъ на великѣй вечерни, и дальше ѳтправляея велика вечерня съ пареміами и обома ектеініами.

По скѣнченію ектеініи просительной слѣдуе літія, т. е. обща смиренна молитва состояща изъ стіхирь літійныхъ и ектеіні літійныхъ. Початокъ того богослуженія есть дуже давній, оно пригадуе оглашенныхъ и кающихся, котрымъ не було позволено разомъ съ вѣрными при совершанію літургіи присутствовати, но они стоячи въ притворѣ церковнѣмъ молили Бога о помилованіи и просили праведныхъ до Церкви входячихъ о ихъ ходатайство; кромѣ того се богослуженіе пригадуе на крестни обходы, котри христіане въ часѣ великихъ несчастій для умоленія благодати божой звыкли були ѳтправляти. Въ обохъ случаяхъ були то смиренни общи моленія, и въ первѣмъ случаю бувъ такій звычай, що клиръ съ народомъ вѣрнымъ ишовъ въ западну часть церкви, и тамъ разомъ зъ оглашенными и каинниками за нихъ молився. Дѣялося тое въ навечерія великихъ праздниковъ, и тымъ хотѣла Церковь показати, що она рѣвною любовію обнимае не тѣлько праведныхъ, но и согрѣшившихъ по примѣру Христа „прійшовшого възскати и спасти погибшія“.

Въ пѣзнѣйшихъ часахъ устало вправдѣ заведеніе оглашенныхъ и каинниковъ, но сей обрядъ задержався, и цѣлкомъ слушно, бо хотяи не ма вже явныхъ каинниковъ, то есть богато грѣшниковъ, котри бы повинни сердечно молити Бога о прощеніи и помилованіи, до чого ихъ Церковь власно молитвами и обрядами літійными заохочае. Бо истинно изъ цѣлого літійного богослуженія вѣе духъ покаянія и сокрушенного сердца: се бо клиръ и народъ якобы въ почувую, що не есть достоинъ перебувати въ храмѣ, передъ престоломъ Бога вышнього, иде въ притворъ Церкви, мѣстце покаянія и тамъ величае въ стіхирахъ літійныхъ Праздникъ, котрого память совершаея, а іерей взявши кадилаицу, кадитъ Церковь до окола, на знакъ чтобы наши смиренни молитвы такъ вознеслися передъ престолъ божій, якъ возносится вона кадилаица, и чтобы Богъ пѣславъ намъ благодать св. Духа такъ, якъ тая вона насъ окружае; а окадивши Церковь стае разомъ съ вѣрными въ

притворѣ (або при самыхъ дверехъ церковныхъ), ѳгдае кадилаицу и держачи св. крестъ въ руцѣ, спѣвае съ хоромъ стіхиры літійни. — Гденекуда, и пр. въ кафедральной Церкви Перемыскѣй, есть звычай, що клиръ съ народомъ обходитъ цѣлу Церковь внутрь, при чѣмъ іерей кадитъ а хоръ спѣвае стіхиры літійни, и ажъ коли цѣлу Церковь обѣйдуть, стають въ притворѣ. Той звычай пригадуе крестни обходы, котри въ давныхъ вѣкахъ вѣрни въ часѣ великихъ ѳдствій для упрошенія божой благодати предпринимали. Коли скѣнчатся стіхиры літійни, спѣвае іерей (або діаконъ, если есть) ектеіні літійни „Спаси Боже люди твоя и благослови достояніе твое“; — „Еще молимся о святѣйшомъ Архіереи Н. Папѣ Римскомъ, и о великодержавномъ Императорѣ“; — „Еще молимся о преосвященномъ Архіепископѣ...“, — а хоръ спѣвае съ народомъ по каждой тѣй ектеіні 12 разъ Господи помилуй або киріе елейсонъ. Посѣмъ возглашае іерей: „Услыши ны Боже“, „Миръ всѣмъ“. „Главы ваша Господеви приклоните“, и заключае молитвы літійни молитвою: „Владыко многомилостиве“, по котрой входитъ съ вѣрными въ корабль Церкви и стае въ хорѣ (або пресвитеріи) передъ тетраподомъ, а пѣвцѣ не идуть до крылосѣвъ, тѣлько стоятъ на серединѣ Церкви передъ вѣрными и спѣвають стіхиры на стіховни.

Въ тыхъ літійныхъ ектеіняхъ молимся одже до Бога, чтобы насъ спасъ и помиловавъ, а понеже знаемо, що молитвы насъ грѣшныхъ людей суть за слаби, и що мы сами недостойни есьмо благодати божой, для того якъ колисъ каинники просили входячихъ до Церкви вѣрныхъ особливо Исповѣдниковъ, чтобы за ними вставилися у Епископа, чтобы часть ихъ покаянія оставъ скороченый, такъ и мы зываемо Пречисту Дѣву Марію и всѣхъ Святыхъ, чтобы молилися за нами и за всѣми помочи требующими, чтобы Богъ спасъ насъ и помиловавъ, яко благъ и челоуѣколюбець. Латиньской Церкви літія не есть знаема, но она мае літанія, котри суть въ инѣмъ видѣ то само, що наша літія.

Колі скѣнчатся стіхиры на стіховни, спѣвае хоръ пѣсни праведного Симеона „Нынѣ отпущаеши“, а по трисвятѣмъ и Отче нашъ іерей возглашае: „Яко твое есть царство“, а хоръ спѣвае припадающей тропаръ праздника*). А теперъ слѣдуе благословеніе хлѣба, пшеницѣ, вина и елей. Початокъ сего обряда сѣгае до першихъ вѣковъ христіанства, и его причина була така: Христіане першихъ вѣковъ

*) Если есть праздникъ Господскій або Богородичный, спѣваеся тропаръ праздника три разы, если же есть праздникъ великого Святого, то спѣваеся тропаръ Святого два разы, и „Богородице Дѣво“ оденъ разъ (Тиникъ, ст. 17.).

отправляли передъ великими праздниками богослуженіе черезъ цѣлу нѣчь, про що се богослуженіе всеночне называеся, а по великой вечерни заразъ зачинали утреню, якъ и теперь на всеночномъ буває; и черезъ тое остались ихъ силы ослаблены. Щобы ихъ одже до дальшого богослуженія покрѣпити, благословила Церковь часть изъ принесенного хлѣба, вина и елея, котрыми вѣрни по вечерномъ и літійномъ богослуженію мѣрно покрѣплялися. Межи тымъ ударявъ слуга церковный въ другій (середній) звѣнь, а іерей начинавъ утреню возгласомъ: „Слава святѣй“. Пѣзніише знесено тое вспѣлье покрѣплене вѣроятно про надужитѣя, якимъ и найсвятѣйши рѣчи суть подвержены, но обрядъ благословенія хлѣба оставъ, и мѣстце давного покрѣпленія заняло раздаванье роздробленого на літїи благословенного хлѣба и помазованье благословенымъ елеемъ, що дѣся або на утрени по евангелію або по літургїи. Самъ той обрядъ совершае ся такъ: Въ Церкви просто царскихъ дверей поставляеся тетраподъ, на котромъ кладеса крестъ, коло него двѣ свѣчки засвѣчени, а передъ крестомъ ставляеся на осѣбныхъ къ тому приготовленыхъ сосудахъ літїйныхъ пять хлѣбѣвъ, передъ хлѣбами пшеницю, зъ правой стороны, т. е. просто іконы Богородицѣ, сосудъ съ виномъ, а по лѣвой сторонѣ, т. е. просто іконы Спасителя, сосудъ съ елеемъ, такъ що тїи чотыри сосуда стоятъ крестообразно. Береса пять хлѣбѣвъ на памятку, що Христосъ пятома хлѣбами насытивъ множество народа. Тїи хлѣбы повинни бути всегда свѣжи, щобы ихъ можна роздѣлити и вѣрнымъ роздати, такъ само и пшеница, вино и елей повинни бути цѣлкомъ свѣжи. — Коли хоръ начне спѣвати тропарь праздника, бере іерей кадилницю, и кадитъ тетраподъ зо всѣхъ чотырохъ сторонъ, а по тропарѣ возгласае: „Господу помолимся“, и взявши одень хлѣбъ въ руку начинае велегласно молитву: „Господи Іисусе Христе Боже нашъ, благословивый пять хлѣбѣвъ, и пять тысяць народа насытивый. (При тыхъ словахъ знаменуе хлѣбы на тетраподѣ лежащи хлѣбомъ, котрый въ руцѣ мае, потѣмъ кладе хлѣбъ на свое мѣстце, обертае праву руку долонею на верхъ и показуючи нею на хлѣбы, продовжае.) Самъ и нынѣ Владыко благослови хлѣбы сія, (показуючи такъ само пальцами правой руки на пшеницю, мовить) пшеницу (показуючи такъ само на вино, продовжае) вино (и показуючи зновъ такъ само на елей, мовить) и елей (и продовжае оттягнувши руку) и умножи я въ градъ семъ (или веси сей, а монахи въ свѣтѣй обители сей) и во всемъ мірѣ твоемъ всегда: и отъ нихъ вкушающихъ вѣрныхъ твоихъ освати. Яко ты еси благословяй и освящай всяческая Христе Боже нашъ, и тебѣ славу возсылаемъ...“: Хоръ заключаетъ: „аминь“ и спѣвае три разы: „Буди имя Господне“

и стіхословить псаломъ 103. „Благословлю Господа на всякое время“ до слѣвъ: „Не лишатся всякаго блага“, и заключаетъ словами: „Слава и нынѣ, Господи помилуй, Господи помилуй, благослови“. Іерей входитъ по благословенію въ олтарь, и по скѣпченію псалма обертаеся до народа и благословить якъ на літургїи возглашаючи: „Благословеніе Господне на васъ“. Если вечерня съ літїею отправляеся отдѣльно отъ утрени, т. е. въ вечеръ, то слѣдуетъ теперь великій отпустъ, якъ на звычайной великой вечерни; если же заразъ мае бути утреня, якъ на всеночномъ звычайно дѣся, то по благословенію іерей обертаеся ко престолу, хоръ каже: „Именемъ Господнимъ благослови Отче“, и іерей начинае утреню возгласомъ: „Слава святѣй“. (Зр. Типикъ ст. 16., 17. и Служебникъ.) У насъ есть красный и побожный звычай, що на літїи роздаеся вѣрнымъ свѣтло, котре они тримають запалене ажъ до скѣпченія благословенія хлѣба. — Есть такожъ принятый у насъ звычай, що на „Свѣте тихій“ звонится въ одень звѣнь.

§. 245.

Символическое пояснение вечерни.

Вечерня, котра рядъ щоденного богослуженія начинае, представляе намъ сотворенье свѣта и счастливую долю рода людского въ раю, его грѣхонаденіе и выгнанье зъ рая съ обѣтницею Откупителя, ожиданье Мессїи и его воплощеніе. Якъ колїсь по сотворенію свѣта всѣ сотворенья радовалися, що отъ небытія въ бытіе остались введены, и Бога своего Творца, кожде по своимъ силамъ, прославляли, такъ и теперь на початку вечернѣ выходитъ священникъ, и воздае славу Богу возгласомъ: „Благословенъ Богъ нашъ“ або „Слава святѣй“, чимъ мовбы переноситъ въ часы старого Завѣта, коли тайна тринности лицъ еще не була ясно открыта, для того не именуе три лица божи, а хоръ въ имени народа стіхословить псаломъ 103: „Благослови душе моя Господа“, котрый представляе чудесный образъ всего сотвореня, и изьявляе радѣсть и чувство благодарности всѣхъ сотвореныхъ рѣчей и существъ. При торжественной вечерни передъ великими праздниками еще лучше представляеся тое, бо тогда священникъ одѣянъ въ фелонъ представляющей повноту дарѣвъ св. Духа отворяе царски врата, наповняе цѣлу церковь благовонымъ оміамомъ, а предиде ему со свѣщцою діаконь (або слуга церковный), и все тое означае, якъ Духъ божий по надъ водами возносячійся впрѣкъ при сотворенію свѣта всемогущи слова: „Да будетъ свѣтъ“, и ясна зоря просвѣтила вселенну, а всѣ сотвореня въ чувствѣ благодарности Богу честь и славу отдавали. — Но не довго травявъ той

счастливый стань; упавъ першій чоловікъ, а рай оставъ для него затвореный, що представляе запертьє царскихъ вратъ при торжественныхъ вечерняхъ. Слѣдуе потѣмъ ектенія мовбы молитва упавшого рода людского, котрому Богъ заразъ въ раю обѣцявъ Откупителя. — Послѣмъ спѣвае хоръ стихи каѳізмы: „Блаженъ мужъ...“, котри пригадуютъ тѣмъ напомяненя, котри Богъ упавшому роду людскому черезъ патріархѣвъ и пророкѣвъ удѣлявъ, щобы они жили ведля приказаній божихъ и заслужили собѣ на благодать ѡткупленя черезъ обѣцяного Мессію. По скѣнченю сего псалма народъ чуючій тяжащу на нѣмъ вину подѣбно кающомуся Адамови сердечно зывае: „Господи воззвахъ...“ Въ тѣй хвили выходитъ діаконъ або священникъ съ кадиланицею, щобъ представити тѣмъ жертвы, котри Богу ѡтъ початку свѣта приношени були, и предобразовати безкровну жертву нового Завѣта, самъ же діаконъ або священникъ пригадуе на пророкѣвъ старого Завѣта, котри предсказовали Мессію. Межи тымъ хоръ припѣвае дальши стихи пс. 140., 141., 129. и 116. съ припадаючими стихірами, и якобы предвидѣвъ зближающогося Спасителя заключае стихами: „Хвалите Господа вси языци“ — „Яко утвердися милость“, потѣмъ же въ серединѣ Церкви воздае славу пресвятѣй Троици и спѣвае пѣснь о воплощенію Сына божого (догматъ), а священникъ отвирае царски врата на знакъ, що вже отвираются дверѣ до раю, замкнени по паденію першого чоловіка, бо вже приходитъ обѣцяный Мессія, котрого представляе священникъ выходящій зъ олтаря. Передъ нимъ иде діаконъ (або церковный слуга) съ свѣщою, представляючій пророкѣвъ, котри приготавливали пути Господеви. И такъ стають передъ царскими вратами, а коли хоръ скѣнчивъ догматъ, діаконъ (або священникъ) возглашае „Премудрость прости“ и входятъ въ св. олтарь, хоръ же спѣвае трогательный имнѣ: „Свѣте тихій, святя славы безсмертнаго Отца, небеснаго, святаго блаженнаго, Иисусе Христе, пришедше солнца на западъ, видѣвше свѣтъ вечерній, поемъ Отца, и Сына, и святаго Духа Бога, достоинъ еси во вся времена пѣтъ быти гласы преподобными, Сыне божій, животь даий всему міру: егоже ради весь міръ славить тя“; т. е. Иисусе Христе, тихе свѣтло святой славы безсмертного, небеснаго, святаго, блаженнаго Отца: теперъ при заходѣ солнца, колисьмо узрѣли зорю вечерню, величаемъ Отца и Сына и св. Духа Бога, бо належитъ всегда святымъ голосомъ величати, тебе Сыне божій животдавец; для того величае тя весь міръ. — Имнѣ „Свѣте тихій“ спѣваеся тутъ для того, понеже ѡнъ живо представляе, якъ чоловікови вже тогда, коли зъ власной вини стративъ первобытне свѣтло божон благодати, показалося нове

свѣтло въ обѣцанѣмъ Мессіи, котрый для спасенія рода людского стався чоловікомъ, щобы го причастникомъ вѣчнои, неминаемой славы зробити. Въ сѣмъ имнѣ одже воздаеся слава явившомуся Мессію.

По скѣнченю имна „Свѣте тихій“ звертае діаконъ словомъ „воньмимъ“ увагу вѣрныхъ на благословеніе, котре имъ явившійся Спаситель черезъ священника словами: „Миръ во сѣмъ“ удѣляе, и зновъ зывае ихъ словами: „Премудрость воньмимъ“, щобы уважали на слѣдуючій Прокіменъ, котрый хоръ спѣвае, и въ котрѣмъ содержится премудрѣсть божа.

По прокіменѣ читаются въ навечеріе великихъ праздникѣвъ и нарочитыхъ Святыхъ пареміи, т. е. уступы зъ книгъ ст. Завѣта, котри въ образахъ и притчахъ указуютъ на тѣмъ событія, котри въ Церкви въ припадаючій день празднуются, и котри учатъ насъ, якъ на пути заповѣдей божихъ ходити маемъ, щобысьмо дотычний праздникъ достойно и съ пользою для нашихъ душъ обходили. Слѣдуютъ потѣмъ ектенія, въ котрыхъ чоловікъ дочекавшійся Спасителя умильно просить о всѣмъ, що для житя душевного ему потрібне. Межи обома ектеніями, а на малѣй вечерни передъ ектенією: „Исполнимъ“ читаеся молитва: „Сподоби Господи...“, въ котрѣй мы ѡтдавши славу явившомуся Мессію прибѣгаемъ къ нему, щобы удѣлявъ намъ благодать божию на кождѣмъ кроку намъ потрібну. Молитва „Сподоби Господи“ есть одже доповненье обохъ ектеній.

Въ навечеріе великихъ праздникѣвъ ѡтправляеся Литія. Чоловѣкъ удостоившій ся прихода Спасителя воздае ему пѣсню: „Свѣте тихій“ честь и славу, и молитъ го въ слѣдуючихъ ектеніяхъ о благодать божию; но почувши въ пареміяхъ, якъ бы ему належало жити, поглядѣе на свою совѣсть, и на першій поглядъ пѣзнае, що му много не достае, и що ѡнъ есть недостойный тыхъ ласкъ, яки намъ Спаситель принѣсъ; для того въ почутью своен грѣховности, выходитъ зъ храма въ церковный притворъ, и тамъ по примѣру давнихъ каянникѣвъ смиренно просить о помилованье боже, а понеже чуе, що его молитвы суть за слаби, для того, якъ колись каянники просили вѣрныхъ особливо исповѣдникѣвъ, щобы вставилися за ними у Епископа, щобы ихъ покаяніе було скорочене, такъ и мы подчасъ литіи зываемо Пречисту Дѣву Марію и всѣхъ Святыхъ, щобы молилися за нами и всѣми помочи требующими, щобы Богъ помиловавъ и спасъ насъ, яко благъ и чоловіколюбець.

По сихъ смиренныхъ молитвахъ народъ голосить: „Аминь“, заявляючи тымъ надѣю, що Богъ призрѣвъ на смиренни молитвы наши, входитъ до храма, и славословить Бога въ стихирахъ, котри называются стиховными, для того що передъ каждою есть отвѣтний дню або празднику стихъ.

Тымъ кѣнчится вечерня, и истинно не можна ей було отвѣтнѣйше заключити — ведля идеи, яку представляе, и яка ей за пѣдставу служитъ —, якъ словами Богопріимца Симеона: „Нынѣ отпускаеши . . .“; бо якъ колись праведный Симеонъ узрѣвши обѣцяного Мессію искренною радостію преповненъ сказавъ: „Нынѣ отпускаеши . . .“, такъ и мы видѣвши духомъ сотворенъ свѣта и радѣсть и благодарнѣсть зъ ѳтси проходячи, дальше узнавши несчастливе паденіе рода людского, и обѣтницю Откупителя Мессіи, — учувши потѣмъ прекрасни напѣмненія въ стихахъ псаломскихъ „Блаженъ мужъ“, и излѣявши наши моленія въ стихірахъ на „Господи воззвахъ“, почѣмъ есьмо удостоилися воздати пѣсню „Свѣте тихій“ славу явившомуся Мессіи, и наколи мы поучени чтеніемъ паремій пѣзнали, щосьмо грѣшни люде и недостойни божого помилованія, литійными молитвами упросили божу благодать, — мы теперъ надѣючись, що Богъ „яко милостивъ и чоловѣколюбецъ“ прійме насъ на свою ласку, прославляемъ го въ стихірахъ (на стиховни), и подобно праведному Симеону радуемся спѣваючи пѣснь „Нынѣ отпускаеши“, що Богъ приславъ намъ Откупителя, и прославляючи память праздника (въ тропари) и Богородицѣ, заключаемъ получивши іерейскѣ благословеніе вечерне богослуженіе.

§. 246.

III. Повечеріе.

Повечеріе (повечерница або павечерница) есть богослуженіе, котре ѳтправляеся по вечерни, и въ котрѣмъ мы Богу за получени добра дякуемо, за содѣлани грѣхи ваемося и ошѣцѣ божѣй въ предстоящу нѣчь поручаемося.

Есть двояке повечеріе: мале и велике, теперъ про тое розсмотриммо составни части повечерія.

А) Малѣ повечеріе.

Малѣ повечеріе состоитъ изъ псалмѣвъ и молитвъ въ слѣдуючѣмъ порядку: Если малѣ повечеріе въ Церкви ѳтправляеся, то іерей взявши епітрахиль стае передъ царски дверѣ и начинае: „Благословенъ Богъ нашъ“, и совершаеся проче начало обычное, а по „прійдите поклонимся“ чтець читае псалмы 50.: „Помилуй мя Боже“; 69.: „Боже въ помощь мою вонми“; 142.: „Господи услыши молитву“ и имнѣ: „Слава во вышнихъ Богу“, а посѣмъ символъ вѣры: „Вѣрую“.

Слѣдуе теперъ канонъ молебный пресвятѣй Богородици, котрый есть съ богослуженіемъ каждого дня въ Октоиху выпечатанный, а если священникъ самъ дома ѳтправляе повечеріе, но не має октоиха, то бере канонъ молебный находящійся въ молитвословѣ. — По скѣнченю канона спѣвае хоръ

„Достойно есть“, а по трисвятѣмъ и Отче нашъ берутся тропари ведля устава, посѣмъ хоръ мовить 40 разъ „Господи помилуй“, а іерей молитву: „Иже на всякое время“, а потѣмъ молитву къ Пресвятѣй Богородици: „Нескверная, неблазная“, и молитву къ Иисусу Христу: „И даждь намъ Владыко на сонъ грядущимъ“, посѣмъ молитвы: „Преславная“ и „Упованіе“ и малымъ отпустомъ заключае малѣ повечеріе; а обернувшись до братіи мовить ектенію: „Помолимся о святѣйшемъ Архіереи“ цѣлу. — Если іерей самъ ѳтправляе повечеріе, то мовить при кѣнци такожь тропари: „Помилуй насъ Господи“ и молитву: „Ненавидящія и обидящія насъ“.

В) Велике Повечеріе дѣлится на три части: 1. Отъ початку до пс. помилуй мя Боже або часть благодарственна; 2. часть покаянна ѳтъ пс. 50. до пс. 69.; а 3. часть славословительна ѳтъ пс. 69. „Боже въ помощь мою вонми“ до кѣнця.

1. Часть благодарственна.

Она начинаеся началомъ обычнымъ и іерей одѣваеся тѣлько въ епітрахиль. Въ тѣй части великого повечерія мы высказуемъ Богу чувства благодарности за благодѣянія, котрисьмо въ минушій день ѳтъ Бога получили, и надѣи, що Богъ даруе намъ въ наступаючу нѣчь спокѣйный сонъ, и сподобитъ насъ по смерти спѣчнуги съ праведными (пс. 4., 8., 9.). При тѣмъ молимся дальше (пс. 6.), щобы Богъ прирѣвъ на насъ не окомъ ярости и гнѣва своего (пс. 6., 1.), но увзглядняючи нашу немѣчь (пс. 6., 2.) и наше сокрушенъе (пс. 6., 3.) помилововъ насъ, доки еще маемо часть каятися, бо по смерти не буде часу просити о помилованъе (пс. 6., 6.) и въ надѣи, що Богъ выслушавъ наши молитвы (пс. 5., 10.), мы съ чувствомъ вдячности къ Богу вызываемъ ворогѣвъ нашего спасенія, щобы ѳтступили ѳтъ насъ, бо не змогутъ бѣльше намъ шкѣдити (пс. 6. 11.). Но знаючи нашу немѣчь и силу нашихъ ворогѣвъ душевныхъ, а надѣючися, що Богъ воздвигне насъ ѳтъ сна нѣчного, молимо Бога (пс. 12.), щобы днѣ удѣливъ намъ благодать, щобы тѣи спасительни гадки въ насъ перебували, и щобысьмо бѣльше не блудили въ темнѣ грѣховнѣй, щобы вороги нашего спасенія николи не могли радоватися побѣдою надъ нами ѳтнесеною (пс. 12., 5.), бо мы будемо за помощію Бога ходити по стезямъ заповѣдей божихъ, и „штужающіи намъ“, т. е. тѣи, котри хотѣли бы насъ знищити (душевно), не будутъ могли тѣшиться; бо мы за помощію Бога будемо тѣшиться тымъ, що Богъ насъ спасъ ѳтъ нападѣвъ вражихъ, и за тое будемо Богу дяковати и хвалити его святе имя (пс. 12., 7.). Тѣи гадки продолжаютъ въ слѣдуючѣмъ псалмѣ 24., въ котрѣмъ молимо Бога, щобы удѣливъ намъ тую (с. е. упрошену въ пс. 12.) благодать, не „поминаючи на грѣхъ юности и невѣдѣнія нашего“, т. е. не згадуючи на тѣи

часы, коли мы въ нероскаянію жили, — и въ псалмахъ 30. и 90., въ котрыхъ мы нашу цѣлу и повну надѣю въ Бозѣ покладаемо. — Посѣмъ якобы въ почутью, що удостоилисьмося божию благодати, славимо и благодаримо Бога пѣснію Пророка Исаи: „Съ нами Богъ, разумѣйте языци, и покаряйтесь, яко съ нами Богъ“, за удѣлени намъ благодати, и въ тропаряхъ: „День прешедъ...“ дякуемъ Богу за благодати минушого дня, исповѣдуемъ вѣру въ Бога, отъ которого такъ многи благодати получилисьмо знаючи, що безъ вѣры не можна угодити Богу, а чуючи нашу немощь и грѣховность, просимо Пречисту Дѣву и всѣхъ Святыхъ, чтобы они спомогали насъ своими молитвами, и молитвою св. Василия В.: „Господи, Господи, избавлей насъ“, въ котрой содержатся всѣ гадки, прошенія и благодаренія до теперь высказани, заключаеся перша часть великого повечерія.

Тая часть великого повечерія есть такожь дуже сходна съ первою частію Утрени, и такъ: одна и друга зачинаея началомъ обычнымъ, а потѣмъ слѣдуе шість псалмовъ передѣленныхъ пѣніемъ: „Слава и нынѣ“ съ аллилуіа. На Утрени спѣваеся по шестопсалмію въ честь явившогося Мессіи „Богъ Господь и явился намъ“, а на повечеріи славится такожь приходъ Спасителя пѣніемъ слѣдъ: „Съ нами Богъ“ съ прочими пророческими стіхами Пророка Исаи (гл. 8. и 9.). По „Богъ Господь“ слѣдуютъ на утрени тропари, такъ само и на повечеріи по „Съ нами Богъ“, и тѣи тропари отвѣчаютъ часу и намѣренію повечерного богослуженія.

2. Часть покаянна.

Она зачинаея такожь возваніемъ: „Прійдите поклонимся“, а посѣмъ читаются два псалмы покаянни: пс. 50: „Помилуй мя Боже“ и пс. 101: „Господи услыши молитву мою“, по котрыхъ іерей читае покаянну Молитву Манассіи Царя Юдейского: „Господи вседержителю, Боже Отецъ нашихъ“, а по еи скѣнченію хоръ читае трисвятое съ Отче нашъ и спѣвае по возгласъ: „Яко твое есть царство“ тропари „Помилуй насъ Господи“, посѣмъ 40 разъ Господи помилуй, и іерей заключае тую часть молитвою „Владыко Боже Отче вседержителю“, въ котрой коротко повтаряе моленія другой части великого Повечерія.

3. Часть похвальна (славословительна).

Третью часть великого Повечерія составляе съ малымъ различіемъ мале повечеріе, и тая часть состоитъ изъ славословій и хваленій Бога и святыхъ угодниковъ божихъ, и она есть подобна тѣи части утрени, котра зачинаея отъ канона. — Ся часть Повечерія зачинаея такожь возваніемъ: „Прійдите поклонимся“, почѣмъ читаются псалмы малого Повечерія, именно пс. 69: „Боже въ помощь мою вонми“, пс. 142: „Господи услыши молитву мою“ и имнѣ: „Слава

во вышнихъ Богу“. Перши тѣи два псалмы 69. и 142. становлять переходъ отъ покаянной части Повечерія до Славословій, котри начинаются пѣснію: „Слава во вышнихъ Богу“ и продовжаются въ канонѣ, котрый заразы потѣмъ имнѣ слѣдуе *).

По канонѣ спѣваеся на великомъ повечерію пѣснь „Достойно есть“, трисвятое и Отче нашъ, а по возгласъ: „Яко твое есть Царство“ тропарь: „Господи силъ съ нами буди“, и пс. 150: „Хвалите Бога во святыхъ его“, такъ що до каждого стіха того псалма припѣваеся тропарь: „Господи силъ“, на „Слава“ же спѣваеся або читаеся тропарь: „Господи аще не быхомъ“, а на „и нынѣ“ богородиченъ: „Многая множества моихъ Богородице“, потѣмъ „Все святая Богородице“ и „Все упованіе.**)

*) Звычайно береса канонъ молебный Пресвятой Богородицѣ печатанный при каждомъ дневномъ богослуженію Октоиха; въ первую седмицу великого Поста береса канонъ преп. Андрея Критскаго заразы съ початку Повечерія; дальше суть часомъ два каноны, якъ указуе тиникъ, а въ слѣдующи дни не ма повечерію канона: а) Въ дни свѣтлон седмицъ; в) въ вечеръ недѣлѣ сыропустной, если на тую недѣлю отправлялося всеночне бдѣніе; г) въ дни мясопустной и сыропустной седмицъ, кромѣ середи и пятка сыропустной седмицъ; д) въ дни отъ недѣлка св. Духа до недѣлѣ всѣхъ Святыхъ.

Канонъ Андрея Критскаго береса съ початку Повечерія для того, бо онъ своимъ содержаніемъ приготавлие душу чоловіка къ покаянному моленію вел. повечерія; не отвѣтно було бы про тое читати го въ третій части вел. повечерія, котра есть больше торжественна и славословительна.

Если велике повечеріе отпавляеся въ навечеріе великихъ праздниковъ, якъ: Рождества Христоваго, Богоявленія и Благовѣщенія, то по великомъ славословію заразы выходидтся на літію, а проча часть повечерія оставляеся.

**) Тѣи тропарѣ съ псалмомъ 150. однакожь не всегда берутся, и такъ 1. На малѣмъ повечерію не ма ани тропари „Господи силъ“ ани псалма 150-го, но мѣсто того береса тропарь дня и храма (если же храмъ Христовъ або Богородицѣ, т. е. если патронъ Церкви есть Христосъ або Богородица, то найперше береса тропарь храма, а посѣмъ дня), а потѣмъ тропарѣ: „Боже Отецъ нашихъ“. Въ субботу вечеръ береса никакой припадающего гласа, а въ пятокъ вечеръ тропарѣ: „Апостолы, Пророци“ и т. д. якъ въ молитвословѣ указано. Если же есть навечеріе великого Праздника Господского, богородичного або поліелейного Святого, то мѣсто тыхъ тропарей береса кондакъ праздника або Святого. Ближе о тѣмъ предметѣ зр. тиникъ. — 2. На великомъ повечерію не береса тропаря

По тыхъ тропаряхъ або кондакахъ слѣдуе 40 разъ Господи помилуй, молитва св. Василия: „Иже на всякое время“ съ прочими молитвами по ряду молитвослова и въ великомъ постѣ съ поклонами, постѣмъ трисвятое съ Отче нашъ, а по возгласѣ: молитвы къ Пречистой Дѣвѣ „Нескверная“ и къ Иисусу Христу „И даждь намъ Владыко на сонъ грядущимъ“, въ котрыхъ соединени суть всѣ моленія и прошенія цѣлого Повечерія; постѣмъ еще слѣдуе коротка молитва къ Пресвятой Дѣвѣ Маріи: „Преславная“, „упованіе наше“ и молитва „Владыко многомилостиве“ (зъ літїи), котра однакъ въ пятки на великомъ повечерію не читаея; и отпустомъ заключаея повечеріе.

Г) Коли ѓтправляея велике Повечеріе?

Велике повечеріе ѓтправляея: 1. въ вторникъ и четверъ (т. е. на среду и пятокъ) сыропустной седмицѣ; 2. въ понедѣлокъ, вторникъ, среду (съ изнятіемъ среды 5-ои седмицѣ), четверъ и пятокъ (съ изнятіемъ пятка 5-ои седмицы) всѣхъ седмицъ великого Поста; 3. въ понедѣлокъ, вторникъ и среду страстной седмицѣ; 4. въ навечеріе Рождества Христова и Богоявленія; 5. въ навечеріе Благовѣщенія, если той праздникъ случитя въ вторникъ, среду, четверъ, пятокъ и субботу першихъ шести седмицъ великого поста, або если случитя въ вторникъ, среду и четверъ страстной седмицѣ.

Въ прочи дни правитя мале повечеріе.

§. 247.

III. Полунощница.

Полунощница есть богослуженіе, котре давни христїане о пѣвночи ѓтправляли; бо они памятаючи на напоменье

„Господи силъ“ ани пс. 150-го въ слѣдующи дни: а) Въ вторникъ и четвертокъ сырнїй, по мѣсто того береса тропарь дня и храма и „Боже Отець нашихъ“, якъ на маломъ повечерію. б) Въ пятки великого Поста береса мѣсто: „Господи силъ съ нами буди“ кондаки, именно: въ пятокъ 1-ои седмицѣ кондакъ св. мученика Феодора; въ пятки 2-ои, 3-ои и 4-ои седмицѣ великого Поста кондакъ о усопшихъ „Со святыми упокой“; въ пятокъ 5-ои седмицѣ и въ среду 5-ои седмицѣ есть мале повечеріе съ кондаками Субботы акаѳиста и великого канона; въ пятокъ 6-ои седмицѣ поста береса кондакъ св. Лазаря. г) Въ предпразднество Благовѣщенія (если тое выпадет на пятокъ 3. и 4. седмицѣ поста) береса кондакъ предпразднества. д) Если въ седмични дни св. вел. Поста выпадет обрѣтеніе главы або 40 мучениковъ, то мѣсто „Господи силъ“ береса кондакъ Святому, а е) въ понедѣлокъ и вторникъ страстной Седмицѣ береса кондакъ Трїодїи и тропарь „Господи силъ“.

Иисуса Христа: „Бдите убо, не вѣсте бо когда Господь дому прїидетъ, вечеръ или полунощи“ и на притчу о десяти дѣвахъ: „Полунощи вошь бысть, се женихъ грядетъ, исходите въ срѣтеніе его“ — сходилися христїане о пѣвночи на тое богослуженіе.

Полунощница есть трояка: Повседневна, субботна и недѣльна.

А) Полунощница повседневна.

Она зачинаея началомъ обычнымъ, и по „прїидите поклонимся“ читаея пс. 50. „Помилуй мя Боже“, а постѣмъ каѳизма 17-а або псаломъ 118. „Блаженни непорочниї“. Що той псаломъ вже за часѣвъ св. Василия о пѣвночи читався, посвѣдае св. Василїй словами: „О пѣвночи есть молитва по-трѣбна, якъ учимоса ѓтъ св. Павла и Сїлы въ дѣянїяхъ апостольскихъ. Тое потверждае и псалмопѣвецъ, кажуци: „Полунощи востахъ исповѣдатися тебѣ о судьбахъ правды твоея“ (пс. 118.). По каѳизмѣ слѣдуе мале славословіе, т. е. „слава и нынѣ“ и вѣрую, трисвятое съ Отче нашъ, а по возгласѣ „Яко твое есть царство“ тропарь: „Се женихъ грядетъ и пр.“, постѣмъ 40 разъ Господи помилуй и молитва „Иже на всякое время“ съ славословіемъ св. Тройцѣ и пречистой Дѣвы Маріи, а въ великомъ постѣ поклоны съ молитвами св. Ефрема Сїрина: постѣмъ молитва св. Василия В. „Владыко Боже Отче вседержителю“ и тымъ заключаея перша часть полунощницѣ.

Друга часть содержитъ въ головномъ содержанью молитвы о усопшихъ, и по возванью „Прїидите поклонимся“ читаются два псалмы, именно пс. 120.: „Возведохъ очи мои въ горы“ и пс. 133.: „Се нынѣ благословите Господа“, и по трисвятѣмъ и Отче нашъ слѣдуютъ тропари о усопшихъ: „Помяни Господи въ надеждѣ воскресенія“, и малымъ отпустомъ заключаея полунощница.

Въ нашихъ молитвословахъ суть по молитвѣ о усопшихъ еще тропари „Помилуй насъ Господи“, „Ослаби“ и молитва „Ненавидящїя и обидящїя насъ“; но того нема въ давнихъ часословахъ.*)

В) Полунощница Субботна ѓтправляея такъ само и состоитъ зъ тнхъ самыхъ частей, якъ и повседневна, тѣлько а) мѣсто 17-ои каѳизмы береса 9-а каѳизма, т. е. пс. 64., 65., 66., 67., 68. и 69.; б) мѣсто тропарей „Се женихъ“ читаются тропари въ честь св. Тройцѣ „Несозданное естество“, и г) на кѣнци есть молитва св. Еустратїи: „Величая величаю тя“.

*) Въ праздники читаея на полунощницѣ мѣсто: „Се женихъ грядетъ“ тропарь праздника, а мѣсто тропарей и молитвы о усопшихъ, кондакъ праздника або Святого.

Г) Полунощница Недѣльна.

Она есть цѣлкомъ различна ътъ першихъ двохъ; такъ не ма на нѣй каѡизмы, но мѣсто неи канонъ въ честь св. Троицѣ, не ма символа вѣры, но его мѣстце заступае величаніе св. Троицѣ, мѣсто тропарей „Се женихъ“ або „Несозданное естество“ береса ипакой гласа, и не ма такожь молитвъ о усопшихъ. Рядъ недѣльной полунощницѣ есть одже такий: 1. Начало обычне съ пс. 50-ѡмъ; 2. канонъ св. Троицѣ, котрый находится въ октоиху при кождѡмъ гласѣ;* 3. величаніе св. Троицѣ, т. е. тропари: „Достойно есть . . .“; 4. величаніе Богородицѣ и трисвятѡе съ Отче нашъ, по чѡмъ читаеса ипакой гласа и 5. молитва до св. Троицѣ „Всемогущая и животворящая святая Троице“; по чѡмъ отпустомъ заключаеса полунощница.

IV. Утренняя.

§. 248.

Понятіе и подѣлъ.

Утренняя, якъ еи имя каже, есть богослуженіе, котре вчасъ рано або утро ѡтправляеса, и мы различаемъ трояку утреню: а) Недѣльную або воскресну; в) велику або утреню съ поліелеемъ, и г) утреню седмичну. — Для лучшого перегляда будемо одже утреню ведля того подѣла пояснити, такъ що при недѣльной утрени пояснимо складъ утренѣ въ еи цѣлости и въ частяхъ, а при утрени великой або праздничной и седмичной скажемо тѡлько тое, чимъ они ѡтъ утренѣ недѣльной различаются. О утрени великопостной буде бесѣда при осмотрѣ богослуженія великопостного.

§. 249.

А) Утренняя недѣльна.

Для лучшого пересмотра дѣлимо утреню на слѣдующи пять частей: 1. Начало обычне съ псалмами и моленіями за Царя; 2. Шестопсалміе съ ектенією и тропарями на Богъ Господь и лвися намъ; 3. Каѡизмы съ тропарями воскресными, степенною и евангеліемъ съ послѣдующими моленіями; 4. Канонъ съ свѣтиломъ и стіхирами на хвалите; 5. Велике Славословіе съ ектеніями и отпустомъ.

1. Начало и моленія за Царя.

Утреню начинае іерей одѣяный въ епітрахиль возгласомъ „Благословенъ Богъ нашъ“, почѡмъ хоръ заразъ

*) Канонъ находяційся въ молитвословѣ есть изъ всѣхъ осми канѡнѡвъ составленный. Зр. ст. 433. въ нотѣ.

каже „прійдите поклонимся“ и читает пс. 19. „Услышитъ ты Господь въ день печали“ и пс. 20. „Господи силою твоею возвеселится царь“, котри заключае малымъ славословіемъ, читает дальше трисвятѡе и Отче нашъ, а по возгласѣ: „Яко твое есть царство“ читает тропарѣ: „Спаси Господи люди твоя“. Іерей стоитъ пѡдчасъ того передъ царскими дверми, а коли скѡнчатся тропари, мовитъ ектенію за Царя: „Помилуй насъ Боже . . .“ „Еще молимся“, и возгласъ „Яко милостивъ и человекѡлюбецъ“, а хоръ по кождѡй ектеніи спѣвае 6 разъ „Господи помилуй“. Церковь молится въ тѡй части утренѣ за Императора послѣдующи напѡмненью св. Апостола Павла, що наше перше моленіе повинно бути Богу приношене за найвысшого владѣтеля мїрского.*)

2. Шестопсалміе съ ектенією и Богъ Господь съ тропарями.

По возгласѣ іерейскѡмъ заключаючѡмъ моленія о Царю проситъ хоръ о благословеніе до дальшихъ молитвъ словами: „Именемъ Господнимъ благослови Отче“, а іерей высшимъ голосомъ воздае честь св. Троици возгласомъ: „Слава святѣй . . .“, котрый пѣвцѣ заключаютъ словомъ „аминь“ и мовлятъ три разы пѣснь ангельску: „Слава во вышнихъ Богу, и на земли миръ въ человекѣхъ благоволеніе“, котрою съ Ангелами воздаемо славу явившомуся на свѣтъ Спасителю, а потѡмъ словами „Господи уста мѡи отверзеши, и уста моя возвѣстятъ хвалу твою“ молитъ Бога, щѡбы отворивъ наши уста и сподобивъ насъ, щѡбы и мы пѡдѡбно ангеламъ могли воздати славу явившомуся Спасителю, и тымъ зывае вѣрныхъ, щѡбы они воздавали славу Богу, передъ нимъ отвѣрали свои сердца и высказовали свои потребности, що въ имени вѣрныхъ истинно робитъ чтедъ читаючи шестопсалміе.**)

Шестопсалміе есть якъ бы размышлянье чѡловѣка, котрого ангельска пѣснь поучила о явленью Мессіи, о тѡмъ всѣмъ, що родившійся Спаситель має здѣлати для спасенія рода людского; чѡловѣкъ застановляеса надъ своимъ грѣховнымъ состояніемъ, поглядае на премногихъ ворогѡвъ, котри хотятъ погубити его душу, и въ тѡмъ своѣмъ прикрѡмъ положенью не видитъ где инде помочи, якъ у явившогося въ плоти Сына божого, котрого милости и помилованью про тое съ повнымъ упованіемъ поручаеса. И такъ заразъ въ

*) „Молю убо прежде всѣхъ творити молитвы, моленія, прошенія, благодаренія, за вся чѡлѡвѣки: За царя и за всѣхъ ниже во власти суть“. (1. Тим. гл. 2., ст. 1.—2.)

**) Шестопсалміе назване такъ ѡтъ шести псалмѡвъ, зъ котрыхъ состоитъ; называеса такожь ексапсалмы по гречески ѡтъ ἑξ — шѣсть, и ψάλλω — псаломъ.

першомъ зъ тыхъ псалмѣвъ: „Господи, чтося умножиша стужающіи ми“ (пс. 3., котрый есть составленный Давидомъ) коли ѡнъ утѣкавъ передъ своимъ сыномъ Авессаломомъ, скаржится на множество своихъ душевныхъ ворогѣвъ, но поглядаючи на сильну помѣчь божу въ Бозѣ цѣлу свою надѣю покладаетъ, що и ѡнъ найде у Господа спасеніе. Въ другѣмъ псалмѣ: „Господи да не яростію твоею обличиши мя“ (пс. 37.) чоловікъ поглядаючи на свои грѣхи молится, щобы Богъ его грѣхами отяженого (ст. 5.—8.), ѡтъ другѣвъ и искренныхъ опущеного (ст. 12., 13.), а ѡтъ ворогѣвъ неслучно гоненого (ст. 20.—21.) не опустивъ, но прійшовъ му на помѣчь и давъ му доступити спасенія. Въ третѣмъ псалмѣ: „Боже, Боже мой, къ тебѣ утреннюю“ (пс. 62. составленный Давидомъ, коли ѡнъ на выгнаныи находився въ пустыни юдейскѣй) чоловікъ потѣшаея славословіемъ Бога, у котрого надѣся погибли своихъ (душевныхъ) ворогѣвъ и своего спасенія. Въ четвертѣмъ псалмѣ: „Господи Боже спасенія моего“ (пс. 87.) чоловікъ на ново высказуе свою нужду (душеву) передъ Богомъ и умоляетъ его о помѣчь (сей псаломъ есть мессіанскій), а въ пятѣмъ псалмѣ: „Благослови душе моя Господа“ (пс. 102.) перенятый чувствомъ вѣчности къ Богу за одержани многи добродѣйства, о котри перше просивъ, Богу дякуе и его славословитъ и до того славословія взываетъ и всѣ силы небесни; а въ шестѣмъ псалмѣ: „Господи услыши молитву мою“ (пс. 142. составленный Давидомъ, коли го Авессаломъ, его сынъ, гонивъ) еще разъ обертаея въ сердечной молитвѣ до Бога, щобы не по строгой справедливости, но по великому своему милосердію съ нимъ поступивъ, и выбавивъ го ѡтъ гоненій и ворогѣвъ, котри го окружають, и тымъ заключаея шестопсалміе. Таки гадки и чувства высказуе чоловікъ почувши при словахъ: „Слава во вышнихъ Богу“ вѣсть о явленію Мессіи.

Священникъ входитъ по возгласѣ „Слава святѣй“ въ олтарь, а коли чтець по першихъ трехъ псалмахъ говоритъ мале слалословіе, т. е. „Слава и нынѣ и пр.“, выходитъ передъ царскии дверѣ и пѣдчасъ чтенія другихъ трехъ псалмѣвъ продовжае стоячи передъ царскими дверми читанье молитвъ утреннихъ. Тыхъ молитвъ утреннихъ есть одинацять и въ нихъ содержатся всѣ моленія, прошенія и славословія цѣлон утрени.

Шестопсалміе заключаея славословіемъ и пѣснію аллилуіа, а потѣмъ слѣдуе ектенія мирна або велика, въ котрой мы наши прошенія Богу высказуемо, а потѣмъ пѣсню: „Богъ Господь и явися намъ“ величаемъ явившогося Спасителя, и слѣдующимъ тропаремъ величаемъ празденство дни ставице ся черезъ Христа для нашего спасенія, и тымъ заклю-

чаея друга часть утренѣ.*) — По скѣнченію пѣнія „Богъ Господь“ съ стихами входитъ іерей въ олтарь.

3. Каѣізмы, сѣдални воскресни, тропарѣ воскресни, степенна, евангеліе и послѣдующи моленія.

Трета часть утренѣ начинаея чтеніемъ псалтиря, а именно въ недѣлю на утрени читаея черезъ цѣлый рѣкъ**) три каѣізмы, именно каѣізма 2-а, 3-а и 17-а. По першихъ двоухъ каѣізмахъ суть мале ектеніи съ отвѣтными возгласами и сѣдални воскресни зъ октоиха, а по третѣй каѣізмѣ, т. е. пс. 118-го начинающогося ѡтъ слѣвъ: „Блажени непорочній въ путь“, ѡтъ котрыхъ слѣвъ тая каѣізма непорочными называея, слѣдуютъ тропарѣ воскресни: „Ангелскій Соборъ“ съ припѣвомъ „Благословенъ еси Господи“, а по ихъ скѣнченію мала ектенія и инакой***) припадающего гласа.

По инакою сѣдваея зъ ірмолю степенна. Суть то антѣфоны составлени на всѣ 8 гласы октоиха черезъ св. Іоанна Дамаскина на основѣ псалмѣвъ 119.—133., т. е. каѣізмы 18-ои, котра передъ собою мае въ псалтири написъ: „Пѣсь степеней“, для того и тіи антѣфоны степенною называються. Каждый гласъ октоиха мае свои антѣфоны степенни, и они всѣ берутъ свои мысли изъ згаданныхъ 15 псалмѣвъ степенныхъ. И такъ 1-ый антѣфонъ степенни 1-ого гласа взятый изъ 1. и 4. стѣха пс. 119-ого, другій антѣфонъ тогожь гласа изъ 1. и 5. ст. пс. 120-ого, а третій антѣфонъ изъ 1. и 5. стѣха пс. 121-ого. Степенна II. гласа: Первый антѣфонъ изъ 1. и 3. ст. псалма 122-ого, другій антѣфонъ изъ 1. и 6. ст. пс. 123-ого, а третій антѣфонъ изъ 1. и 3. стѣха пс. 124-ого. Степенна III. гласа: Первый антѣфонъ изъ 1. и 5. ст. пс. 125-ого, другій антѣфонъ изъ 1. и 3. ст. пс. 126-ого, а тре-

*) На недѣльной утрени сѣдваея по „Богъ Господь“ тропарь воскресный припадающего гласа два разы, посѣмъ на Слава тропарь Святого, а на „и нынѣ“ богородичень воскресень по гласу тропаря Святого. Изнятія показуе при различныхъ праздникахъ уставъ.

**) Каѣізмы 17-ои не читаея: въ Ѳомину недѣлю и на Сошествіе св. Духа; такожъ если въ недѣлю выпадутъ слѣдующи праздники: Преображеніе Господне, Воздвиженіе честнаго креста, Рождество Христово и Богоявленіе. Въ наведени дни береся тѣлько двѣ каѣізмы. (См. Указъ о псалтирѣ.)

***) Инакой есть греческе слово ѡтъ слова *ὀπαοῖα* — слушаю, съ увагою слушаю, и есть стѣхира, въ котрой оповѣдаея о якѣйсъ правдѣ ѡтносячѣйся до воскресенія Христоваго, котру належитъ уважно слухати и при тѣмъ стояти не сидѣти, якъ на сѣдалнахъ, котри ими мають зъ ѡтти, що пѣдчасъ нихъ можна було сидѣти. Инакой мае каждый гласъ.

тій антифонъ изъ 1. и 4. ст. пс. 127-ого. Степенна IV. гласа: Первый антифонъ изъ 1. и 5. стиха пс. 128, гругій антифонъ изъ 1. и 4. ст. пс. 129-ого, а третій антифонъ изъ 1. и 2. ст. пс. 130-ого. Степенна V. гласа бере свои мысли вновь во всѣхъ трехъ антифонахъ изъ тыхъ самыхъ псалмѣвъ, якъ и степенна первого гласа, т. е. зъ псалмѣвъ 119.—121. Степенна VI. гласа бере свои мысли такъ якъ и степенна другого гласа изъ псалмѣвъ 122.—124. Степенна VII. гласа такъ якъ и степенна третого гласа изъ псалмѣвъ 125.—127., а степенна VIII. гласа, котра мае чотыри антифоны, бере свои мысли въ першомъ антифонѣ изъ 1. и 5. ст. пс. 128-ого, въ другомъ антифонѣ изъ 1. и 4. ст. пс. 129-ого, въ третомъ антифонѣ изъ 1. и 2. ст. пс. 130-ого, а четвертый антифонъ изъ пс. 132-ого. Третій стихъ каждого антифона есть составленный въ честь св. Тройцѣ. Имя свое мають одже тѣ антифоны отъ тыхъ псалмѣвъ, на котрыхъ основѣ они остави составлени. Но для чого тѣ 15 псалмы пѣснями степеней называются, не соглашаются учени пояснителѣ св. Письма. Гречески св. Отцѣ, якъ Златоустъ и инни, розумѣють подъ тыми пѣснями тѣ пѣсни, котри Юдеи спѣвали, коли повертали изъ плѣни Вавилоньской, для того называе св. Аоназій тѣ псалмы «псалмами Вавилоньскими», або тѣ пѣсни, котри Евреи спѣвали на богомольныхъ походахъ до Иерусалима, котри що року три разы, т. е. на три велики праздники отъ правляли.*) Ведля преданія юдейскихъ Талмудистѣвъ же тѣ псалмы мають свое имя зъ отти, що ихъ спѣвали въ праздникъ Кучокъ левиты на пятнадцати степеняхъ тыхъ сходѣвъ, котри провадили зъ отдѣла для мужчинъ до отдѣла женщинъ.**) Отъ коли тѣ псалмы войшли въ употребленіе церковне, мають они значеніе молитвъ, котри наши души мовбы постепенно отъ земныхъ къ небеснымъ провадятъ и той змысль мають такожъ и степенни въ Октоиху находящіяся.

Коли кѣнчатся антифоны степенни, отвирае іерей одѣяный въ епитрахиль и фелонъ, царски дверѣ, и возглашае: «Воньмимъ. Миръ всѣмъ. Премудрость воньмимъ», котрымъ возгласомъ насъ приготавляе на уважне слуханье прокімена и евангелія, котри намъ о премудрости божій оповѣдати будуть; а хоръ спѣвае прокіменъ гласа, котрый якъ и всѣ прокімены мае свѣій стихъ и въ тѣснѣй звязи съ евангеліемъ стоить. Слѣдуе возванье до молитвы съ возгласомъ іерейскимъ, потѣмъ «Всякое дыханіе» и чтеніе евангелія утренного. Утренни евангелія недѣльни говорятъ

*) S. Joannes Chrys.

**) Dr. Reischl, die heil. Bücher des alten Testaments. Regensburg 1869. II. Bd., 1. Abth., S. 517 zum Psalm 119.

всегда о воскресеніи Христовѣмъ, и для того называются такожъ евангеліями воскресными*). — Въ недѣлѣ читаеся на утрени всегда рядове евангеліе воскресне. (Два евангелія читаются на утрени тѣлько въ слѣдующихъ двохъ випадкахъ (случившихся и. пр. р. 1877): а) Если рождество Христова случится въ субботу, то въ недѣлю предъ Просвѣщеніемъ (т. е. 2. Сѣчня) читаеся на утрени ведля устава найперше евангеліе недѣлѣ предъ Просвѣщеніемъ, а потѣмъ евангеліе рядове воскресне. в) Если недѣля по Просвѣщенію случится 7. Сѣчня, и не ма того року «отступки», т. е. не

*) Утреннихъ евангелій воскресныхъ есть одиннадцать и они начинаются за рядомъ читати на утрени недѣлѣ всѣхъ Святыхъ, такъ що въ недѣлю всѣхъ Святыхъ читаеся 1. евангеліе воскресне, и такъ дальше за рядомъ черезъ цѣлый рѣкъ съ изнятіемъ недѣлѣ св. Пятдесятницѣ, бо въ тѣхъ 7 недѣлѣ читаются вправдѣ на утрени евангелія воскресни, но въ инномъ порядку. Яке евангеліе належить читати въ певну недѣлю показуе пасхалія зрячая при стовпахъ гласѣвъ октоиха. Евангеліе воскресне каждой недѣлѣ съ изнятіемъ пятдесятницѣ можна и слѣдующимъ способомъ вынайти, за помощію котрого вынаходится такожъ число недѣлѣ. До числа даного дня мѣсяца дочисляется число

Май 40.	Новемб. 224.
Юній 71.	Декемб. 254.
Юлій 101.	Януар. 285.
Августъ 132.	Мартъ прост. года 344.
Септемб. 163.	» висок. » 345.
Октовр. 193.	

отвѣтного мѣсяца на прилежащій таблицы указане (котре показуе, кѣлькома днями першій день даного мѣсяца отъ 21. Марта отстоитъ); изъ суммы треба оттягнути число буквы пасхальной, а проче дѣлится черезъ 7; то частне число о 7 уменьшене покаже число недѣлѣ, а останокъ число дня той недѣлѣ начавши отъ понедѣлка. — Хотячи теперь знати, котре евангеліе воскресне на утрени той недѣлѣ читаеся, треба число недѣлѣ подѣлити черезъ 11, то останокъ покаже число евангелія утренного; если же число недѣлѣ есть меньше якъ 11, то оно само показуе число евангелія воскресного. Н. пр. якій день и котрой недѣлѣ есть день 4. Септемврія 1877, и котре евангеліе воскресне припадае на тую недѣлю? До 4 додаеся 163, отъ суммы 167 оттягаеся число буквы пасхальной ε = 6 (зр. §. 163., ст. 320.), остае 161; тое дѣлится черезъ 7, выйде 23; тое частне число уменьшаеся о 7, остае 16, — одже 4. Септ. 1877 есть недѣля 16-а по Сош. св. Духа. — Яке мае евангеліе утренне? Число недѣли 16 дѣлится черезъ 11, остае 5, одже на 16. Недѣлю по Сош. св. Духа припадае 5-е евангеліе воскресне. (Зр. Балудянскій, ст. 29. I.).

потреба гдєкотри недѣлни евангелія другій разъ читати, то читаєся евангеліє недѣлѣ по Просвѣщенію и евангеліє утрєнне воскресє по ряду; если же єсть ѳтступка, то читаєся тѣлько евангеліє Недѣлѣ по Просвѣщенію.

По евангелію мовитєся „Воскрєсеніє Христово видѣвшє“ и пс. 50. „Помилуй мя Боже“, а ієрей выходитє съ евангеліємъ черезъ царски двєрѣ и кладє евангеліє на тетраподѣ къ цѣлованію вѣрнымъ, гдє оно остане ажъ до великого славословія. По скѣнченію псалма 50. спѣває хоръ „Слава: Молитвами Апостолъ: — и нынѣ: Молитвами Богородицы: и помилуй мя Боже: Воскрєсь Іисусъ ѳтъ гроба“; а по скѣнченію тыхъ тропарєй ієрей (або діаконъ) спѣває ектенію: „Спаси Боже люди“, по котрѣй хоръ спѣває 12 разъ Господи помилуй, и заключаетъ возгласомъ: „Милостию и щедротами“ третю часть утрєнѣ и заирає царски двєрѣ.

Пѣснь: „Воскрєсеніє Христово“ опуцаєся въ Недѣлю: Цвѣтѣносни и Сошествія св. Духа, и если на недѣлю выпадуть праздники: Рождєство Христово, Богоявлєніє и Прєвращєніє.

4. Канонъ съ свѣтилномъ и стіхирами на хвалитє.

а) Канонъ єсть собраніє пѣсней въ чєсть празднуємого событія зѣ дѣла ѳткуплєннєя рода людского, або празднуємого Святого ведля певныхъ правилъ составлєныхъ. Совершенный канонъ состоитъ зѣ девяти пѣсней, щобы тымъ уподобитисѣ девяти хорамъ ангельскимъ, котри Бога непєрєстанно прославляють, и єсть малыми ектеніями и ѳтвѣтными чтєніями подѣлєный на три больши ѳтдѣлы въ чєсть трєхъ головныхъ розрядѣвъ ангельскихъ Силъ. Канонъ состоитъ изъ девяти пѣсней, а кожда пѣснь состоитъ изъ ірмоса и тропарєй. Ірмосъ ѳтъ грєч. слова *ἴρμος*, т. е. звязь, єсть коротка пѣснь составлєна на оснѣвѣ св. Писма ст. Завѣта, ведля котрой слѣдуючи тропарѣ такъ зо взгляду на змыслъ, якъ и зо взгляду на метричный розмѣръ суть составлєни. Ірмосы канона суть составлєни на оснѣвѣ пѣсней старого Завѣта, и такъ: ірмосъ 1-он пѣсни єсть составлєный на оснѣвѣ пѣсни благодарственной воспѣтой Маріамною сestroю Мойсея по переходѣ Еврєѣвъ черезъ море червонє (Исходъ 15., 1.—19.); ірмосъ 2-он пѣсни, котра тѣлько въ дни покаяннє берєся, составлєный на оснѣвѣ пѣсни Мойсея въ часѣ похода Еврєѣвъ черезъ пустыню: „Вонми небо и возглаголю“ (Второз. 32., 1.—44.); ірмосъ 3-он пѣсни взятый изъ пѣсни Анны матєрє пророка Самуила: „Утвердися сердце мое во Господѣ“ (I. Царствъ 2.); ірмосъ 4-он пѣсни взятый изъ пѣсни пророка Авакума, котрый видѣвъ Бога грядущего изъ горы пріосѣннєной: „Го-

споди услышахъ слухъ твой и убояхєся“ (Авак. 3., 2.—20.); ірмосъ 5-он пѣсни изъ книги пророка Исаи предсказавшого рождєніє Емануила ѳтъ Дѣвы: „ѳтъ ноци утрєнєетъ духъ мой къ тебѣ Боже“ (Исаі 26., 9.—20.) ірмосъ 6-он пѣсни изъ пророка Іоны, котрый по тридневнѣмъ побытѣ въ чрєвѣ кита достався на сушу: „Возопихъ въ скорби моеѣ къ Господу Богу“ (Іон. 2., 1.—7.); ірмосъ 7-он пѣсни изъ пѣсни трєхъ ѳтрокѣвъ въ пещи Вавилонскѣй: „Благословєнь єси Господи, Боже Отець нашихъ“ (Дан. 3., 26.—56.); ірмосъ 8-он пѣсни взятый такожь изъ пѣсни тыхъ ѳтрокѣвъ: „Благословите всѣ дѣла Господня, Господа пойте, и превозносите єго во вѣки“ (Дан. 3., 57.—72.); а ірмосъ 9-он пѣсни берє свои мысли изъ пѣсни новозавѣтної пророка Захаріи, ѳця св. Іоанна Крєстителя: „Благословєнь Господь Богъ Ісраилєвъ“ (Лук. 1., 68.—79.). Ірмосы канона напечатани суть въ Октоиху, и въ ірмологіѣ на ноты уложєни, а при канонахъ не всегда печатаются, тѣлько наводятся першими словами; инни же ірмосы спѣваются на ноту тыхъ ірмосѣвъ, котри суть въ ірмологіѣ положєни.

По ірмосѣ кождѣон пѣсни канона слѣдуютъ тропарѣ, т. е. ведля змысла и розмѣра ірмоса составлєни коротки пѣсни въ чєсть празднуємого событія або Святого. Имя тропарѣ розлични розлично толкують: Одни тое имя производятъ ѳтъ грєч. слова *τρόπος* (способъ, способъ житія, Art, Weise, Lebensweise, Lebensbild), понеже въ тропари содержитєся образъ зѣ житія Святого, або описаніє праздника. Инни тое имя производятъ ѳтъ грєч. слова *τρόπαιος* (Στορφαί, Siegeszeichen), понеже въ тропари прославляєся побѣда Святого або торжєство праздника; инни зновъ производятъ тое имя ѳтъ *τρόπος*, т. е. перенєсєнє значєнє, понеже въ тропари предствалєся Святой часто подѣ розличными образами, н. пр. яко звѣзда, луча, сѣтло, лучъ и т. п.: а ещє инни производятъ тое имя ѳтъ *τρέπειν*, понеже тропарѣ має вѣрныхъ до такого житія взрушити, яке намъ въ тропари предствалєся, або якого ѳтъ насъ вымагаєся, если хочємо статисѣ участниками благодатєй таинства для насъ содѣланого, и въ тропари описаного. Всѣ тин толкованья суть оправдани и въ концѣ одєнѣ змыслъ мають, а для того не можна одно на счѣтъ другого подносити. Такихъ тропарєй не всегда и не въ кождѣй пѣсни єсть однаковє число, но разъ меньше, инный разъ бѣльше. Въ прочѣмъ звычайно берєся въ Недѣлю бѣльше канонѣвъ, и уставъ всегда точно каже, кѣлько тропарєй на поодинокихъ пѣсняхъ маєся брати. Книги церковни означають число тропарєй звычайно словами: „на 14-тѣ“ або: „на 8-мѣ“ и т. п., т. е. щѣ тогда берєся 14. або 8. тропарєй. *)

*) Ближе пояснєнє въ типку.

Каждую пѣснь канона заключае богородичень составленный по взору попереджающаго ірмоса, и катавасія, т. е. ірмосы певчихъ праздниковъ, котрыми пѣсни канона заключаются.*) Имя мае зъ ѳтти, що на пѣніе катавасіи пѣвцѣ обохъ сторонѣ сходили зъ своихъ крылосѣвъ (лавокъ, сѣдалищъ), и совокупившися разомъ въ серединѣ межи обома сторонами тѣи ірмосы спѣвали. Имя катавасія походитъ ѳтъ греч. глагола *καταβαίνω* — сходжу.

По третѣй пѣсни канона читаея мала еккенія съ возгласомъ: „Яко ты еси Богъ нашъ и тебѣ славу возсылаемъ“, а потѣмъ кондакъ,**) ікосъ***) и сѣдалень въ Миней Святого. (Зр. Типикъ ст. 33.)

По шестѣй пѣсни канона недѣльного спѣваея мала еккенія съ возгласомъ: „Ты бо еси царь мира“ и кондакъ съ ікосомъ воскреснымъ припадающаго гласа.

Передъ катавасією 8-ои пѣсни спѣвають пѣвцѣ: „Хвалимъ, благословимъ, покланяемся Господеви, поюще и превозносяще его во вся вѣки“, а іерей выходитъ въ епітрахили передъ царски дверѣ и по скѣпченью 8-ои пѣсни возглашае для того, що 9-а пѣснь ѳтносится всегда до воплощенія Сына божого, въ честь пресвятой Богородицѣ: „Богородицу и Матерь свѣта пѣснями возвеличимъ“, а хоръ спѣвае пѣснь Богородицѣ: „Величитъ душа моя Господа“ и до каждого стѣха припѣвае: „Честнѣйшую херувимъ“, а по скѣпченью той пѣсни входитъ въ олтарь, а хоръ спѣвае девятую пѣснь канона.

По 9-ѣй пѣсни канона слѣдуе зновъ мала еккенія, котра заключаея возгласомъ: „Яко ты хвалятъ вся силы небесныя“. — Тымъ заключаея канонъ.

Въ Октоиху находятя на кожду Недѣлю три каноны, именно: канонъ воскресный, до котораго тропарей припѣваея: „Слава Господи воскресенію твоему“, канонъ крестовоскресный съ припѣвомъ: „Слава Господи кресту твоему и воскресенію“ и канонъ пресвятой Богородицѣ съ припѣвомъ: „Пресвятая Госпоже Богородице спаси насъ“. Котри зъ

*) Катавасія есть двойка: одна, котра береса тѣлько по гдѣкотрыхъ пѣсняхъ канона, а друга, котра береса по всѣхъ пѣсняхъ канона, и тая называея катавасія рядова. Коли маея брати катавасія рядова каже Типикъ ст. 266 и 267.

**) Кондакъ (греч. *κοντάκιον*, *breviculus*) есть короткій выкладъ таинства праздника або страстей Мученика и заслугъ Святого.

***) Ікосъ (ѳтъ *ὀϊκός*, образъ) есть пѣснь церковна, котра славу и значенье праздника, або похвалу Святого обширнѣйше якъ кондакъ и въ образахъ высказуе. — Ікосъ находятя всегда по кондаку, а николи не читаея самъ.

тыхъ канонѣвъ належить спѣвати, показуе уставъ*), такъ якъ и тое, що на недѣлю выпадае такожь канонъ Миней.

в) Свѣтилень.

По скѣпченью канона и по малѣй еккеніи спѣваея на недѣльной Утрени три разы: „Святъ Господь Богъ нашъ“, и Свѣтилень або ексапостиларій. Называея свѣтилень для того, що въ нѣмъ просимо Бога о просвѣщеніе; ексапостиларій (котре имя свѣтиляемъ недѣльнымъ ѳтвѣчае) для того, що въ нихъ есть бесѣда о высыланью Апостоловъ на проновѣдъ (ѳтъ *ἐξαποστέλλω*, высылаетъ). Инни же выводятъ тое имя зъ ѳтти, що въ давныхъ часахъ для ихъ пѣнія высылали четця на середину Церкви.**) — Свѣтиляни недѣльны суть выпечатани въ Октоиху, ихъ есть 11 и поодинокы ѳтвѣчаютъ евангеліамъ утреннымъ, такъ що вынайшовши евангеліе утренне тымъ самымъ есть вынайденый и свѣтилень. При свѣтилянахъ суть такожь стѣхеры евангельски, котри спѣваются по ряду евангелій утренныхъ на Слава на Хвалите. Изнятія показуе типикъ.

г) Стѣхеры на Хвалите.

По свѣтильнѣ слѣдуютъ три псалмы именно: пс. 148.: „Хвалите Господа съ небесъ“, пс. 149.: „Воспойте Господеви пѣснь нову“, и пс. 150.: „Хвалите Бога во святыхъ его“, въ котрыхъ псалмахъ всѣ разумны и нерозумны сотворенья зываются, чтобы хвалили Господа, котрый прирѣвъ на несчастну долю упавшаго рода людского, опутивъ престоль своей вѣчной славы и насъ словомъ и дѣломъ научивъ, якъ мы жити повинни, чтобысьмо сподобилися принятія до тыхъ небесныхъ хорѣвъ, котри Бога непрерыванно величаютъ. Перши два стѣхи пс. 148-ого спѣваея съ додаткомъ: „Всякое дыханіе да хвалитъ Господа“, а прочи стѣхи пс. 148- и 149-ого читаея ажъ до послѣднаго стѣха: „Сотворити въ нихъ судъ написанъ“, котрый съ стѣхами пс. 150-ого припѣваея (припѣвуея) до стѣхирѣ на хвалите, такъ званыхъ для того, що спѣваются по псалмѣ начинающѣмъ ѳтъ слова: „Хвалите“, и содержачѣмъ похвалы Господа. Тыхъ стѣхирѣ есть 8, и до першихъ 6 припѣваются стѣхи псалма, а до послѣднихъ двоухъ стѣхи печатани въ Октоиху. Изнятія показуе типикъ. На „слава“ береса стѣхира евангельска такъ названа для того, що она составлена на основѣ евангелія, котре на утрени ѳтвѣтной недѣлѣ читаетя, а на „и нынѣ“ богородичень: „Преблагословенна еси Богородице Дѣво“.

*) Звычай, що зъ каждой пѣсни спѣваея тѣлько ірмосъ и катавасія, можна на рѣвни поставити съ такимъ звычайемъ, котрый цѣлый канонъ опуцае. Ірмосы треба спѣвати, а тропарей читати.

**) Goari, Euchologion. Paris 1647, p. 57.

5. Велике Славословіє съ ектеніями и отпустомъ.

Коли хоръ начинае спѣвати богородичень „Преблагословенна еси“, одѣваея іерей въ фелонъ, выходитъ передъ царски дверѣ и по скѣнченію богородична возглашае: „Слава тебѣ показавшему намъ свѣтъ“, а хоръ спѣвае велике славословіє: „Слава во вышнихъ Богу“, котре заключае трикратнымъ пѣніемъ „Святый Боже“ съ славою. Початокъ того славословія есть такий: Въ давни часы, коли совершалося всеночное бдѣніе въ повнѣмъ значенію того слова, а утренняя начинаеся по пѣтоглашенію, т. е. о 3. годинѣ по пѣвночи, продолжалося утренне богослуженіе до схода сонца, и власно тогда, коли зачало свитати, возглашавъ священникъ: „Слава тебѣ показавшему намъ свѣтъ“, а вѣрни воздавали Богу славу имномъ: „Слава во вышнихъ Богу“ начинаючимся теми словами, котрыми Ангелы обѣстили міру явленіе „свѣта отъ свѣта“, единородного Сына божого зъ Маріи Дѣвы вочоловѣчившогося.

По трисвятѣмъ іерей бере евангеліе зъ тетрапода и иде въ олтарь, а хоръ спѣвае тропарь воскресный, по котрѣмъ слѣдуе ектенія сугубая*) и просительна, и великимъ отпустомъ заключаеся утренняя недѣльна.

§. 250.

В) Велика утренняя, або утренняя съ поліелеемъ.

Велика утренняя есть або получена съ всеночнымъ бдѣніемъ або нѣ. Если не есть получена съ всеночнымъ бдѣніемъ, то начинаеся такъ само якъ и утренняя недѣльна, и до „Богъ Господь“ не ма ніякого различія; если же ѳтиравляеся всеночное бдѣніе, то заразъ по благословенію вечернѣ: „Благословеніе Господне“ не ма отпуста, но хоръ мовить: „Именемъ Господнимъ благослови Отче“ и іерей начинае утреню славословіемъ св. Тройцѣ: „Слава святѣй“, и дальше ѳтиравляеся тая утренняя звычайнымъ рядомъ. — По „Богъ Господь“ спѣваеся тропарь праздника ведля устава, потѣмъ каѳізмы съ сѣдалнами праздника, по котрыхъ слѣдуе *поліелей*, т. е. избрани стіхи изъ псалма 134: „Хвалите имя Господне“, и пс. 135: „Исповѣдайтеся Господеви, яко благъ“. Имя поліелей походитъ зъ ѳтти, що въ тыхъ стихахъ часто повтаряеся слово милѣсть по гречески *ἐλεος*, одже поліелей ѳтъ *πολύς* — многій, а *ἐλεος* — милѣсть, або многомилостивень. Инни выводять тое имя ѳтъ *πολύς* — многій, а *ἐλαίου* — елей, для того що тогда засвѣчаютъ бѣльше лампъ наповненныхъ олѣомъ або масломъ.

*) Ектенія сугубая (сугубъ, duplex), т. е. молитва вытревала або удвоена, по котрой народъ якбы для оказанья бѣльшой ревности три разы „Господи помилуй“ взывае.

По поліелею слѣдуютъ на великѣй утрени величанія праздника або Святого печатани при кѣнци псалтыря. По указу типика (ст. 19.) если велика утренняя правится съ всеночнымъ, одѣваеся іерей въ фелонъ, ѳтирае царски дверѣ и ними выходитъ передъ аналогій, людямъ роздаются свѣчки, а іерей кадитъ найперше ікону праздника положену на анаголін, по сѣмъ олтарь и цѣлу церковъ, а ставши передъ аналогією начинае величаніе, спѣваючи першій стіхъ, котре хоръ продовжае. По скѣнченію величанія входитъ іерей въ олтарь, хоръ читае сѣдалень, и спѣвае первый антѣфонъ степенны 4-ого гласа. Пѣдчасъ того паламаръ звонить въ великій звѣнъ и слѣдуе чтеніе евангелія праздничного звычайнымъ способомъ. По евангелію читаеся псаломъ „Помилуй мя Боже“, а по припадающей стіхирѣ ектенія літійна: „Спаси Боже“ съ возгласомъ и заразъ начинаеся припадающей канонъ праздничный. По третѣй пѣсни канона есть мала ектенія и сѣдалень Святого або инакой праздника; по шестѣй пѣсни зновъ мала ектенія и кондакъ съ ікосомъ, и все проче ѳтиравляеся ажъ до кѣнца такъ само, якъ на утрени недѣльнѣй. Якій канонъ и т. д. треба брати, указуе уставъ.

Велика утренняя розличаеся одже ѳтъ недѣльной тымъ, що если есть съ літїєю, не мае моленій за Царя, и що мае такожь поліелей и величаніе.

§. 251.

Г) Утренняя седмична.

Утренняя седмична ѳтиравляеся за рядомъ такъ само, якъ недѣльна, но по каѳізмахъ и сѣдалнахъ Октоиха слѣдуе заразъ пс. 50: „Помилуй мя Боже“ и канонъ, котрый заключаеся пѣснію Богородицѣ: „Достойно есть“ и свѣтильномъ дневнымъ. На хвалите не ма стіхиръ, и для того псалмы 148., 149. и 150. тѣлько читаются, по котрыхъ іерей выходитъ передъ царски дверѣ въ епѣтрахили и мовить: „Слава тебѣ показавшему намъ свѣтъ“, а хоръ читае „Слава во вышнихъ Богу“ за рядомъ, и іерей по сѣмъ непосредно спѣвае ектенію просительну, по котрѣй слѣдуютъ стіхиры на стіховни. По сѣмъ слѣдуе: „Благо есть исповѣдатися Господеви“ съ трисвятымъ и Отче нашъ, а по возгласѣ іерейскѣмъ: „Яко твое есть царство“ хоръ спѣвае тропарь Святого съ Богородичнымъ отпустительнымъ*) при кѣнци утрени, и сугубою ектенією, въ котрѣй однакожь два перши стіхи: Рцемъ вси“ и „Господи вседержителю“ опускаются, и дневнымъ отпустомъ заключаеся седмична утренняя.

*) Богородични отпустительни суть одни, котри берутся на вечерни, по „Нынѣ отпуцаеши, а други на утрени. Они на ходятся въ минеи, трѣфолои и часословѣ.

Въ субботу ѳтправляея такожь седмична утрени, но она мае стѣхиры на хвалите, для чого перши два стѣхи псалма 148-ого спѣваются, и стѣхиры на стѣховни; впрочѣмъ не различаея ѳтъ седмичной утрени.

Примѣчаніе: 1. Каѳізмы читаются на утрени седмичной слѣдующимъ порядкомъ: Въ понедѣлокъ каѳізма 4- и 5-а, во вторникъ каѳізма 7- и 8-а, въ среду каѳізма 10- и 11-а; въ четверъ каѳізма 13- и 14-а, въ пятюкъ каѳізма 19- и 20-а, а въ субботу каѳізма 16- и 17-а. Инакшій рядъ каѳізмъ приписанный на великій пѣстѣ, о чѣмъ на своѣмъ мѣстци буде сказано. (См. Указъ о псалтирѣ.)

2. Поліелей спѣваея ведля указа типика (ст. 265.): а) Во всѣ праздники Господски, богородични и нарочитыхъ Святыхъ, въ лкій ни будь день они прилучатся, а потѣмъ слѣдуютъ величанія праздника выпечатани при кѣнци псалтыря; в) на недѣльныхъ утренихъ начавши ѳтъ недѣлѣ по отдаію воздвиженія честного креста ажъ до 20-ого Студня; г) ѳтъ отдаіия праздника Богоявленія во всѣ недѣлѣ ажъ до недѣлѣ сыропустной, а въ три послѣдни недѣлѣ передъ великимъ постомъ, т. е. въ недѣлю о блудномъ сынѣ, мясопустну и сыропустну спѣваются по поліелей еще стѣхи изъ псалма 136.: „На рѣкахъ вавилонскихъ“ съ аллилуіею красною.*) Въ прочи Недѣлѣ не ма поліелей, тѣлько если припаде праздникъ або поліелейный Святый.

§. 252.

Символическое толкованье утрени.

Вечерне богослуженіе представило намъ рождество единого Сына божого, а утрени представляе дальшій переѳтъ дѣла ѳткупленія рода людского, представляе намъ Христа въ его молодѣмъ вѣку и яко учителя, передъ котрымъ мы про тое высказуемъ наши потребности, и славимо и величаемо его дѣла для нашого спасенія предпринятія. На всеночномъ бдѣнію воздае іерей по вечерномъ благословенію св. Троици честь и славу торжественнымъ возгласомъ: „Слава святѣй“, потѣмъ ведля давного звычаю свѣтло, котре на літіи було засвѣчене съ изнятіемъ одной свѣчки въ олтари и свѣтла передъ іконами Спасителя и Богородицѣ, загашуея, а въ той тихой тѣмѣ даея чути голосъ пѣсни „Слава во вышнихъ Богу“, котра пригадуе, якъ по рождествѣ Мессіи Ангелы явилися чувующимъ въ пѣзній ночи пастырямъ, и тыми словами имъ радостну вѣсть принесли. Почувши тую вѣсть мы подобно па-

*) Слово „красный“ означае въ книгахъ церковныхъ тое, що торжественный; въ томъ змыслѣ называея и. пр. Пасха красною.

стырямъ приѳгаемъ до родившогося Иисуса, хотячи ему съ пастырями поклонитися; ноц обысьмо могли хвалу его достойно исповѣсти, молимо Бога словами: „Господи устнѣ мои отверзеша“, щобы ѳнъ освятивъ наши уста и ѳтворивъ ихъ на достойну похвалу Бога, и якобы приближившися до Иисуса ѳтираемъ въ шестопсалмію передъ нимъ наши сердца, бо всѣ тѣи псалмы не суть що инне, якъ разговоръ душѣ различными потребями притисненою съ своимъ Спасителемъ, котрый пришовъ еи спасти и помиловати, и съ Богомъ примирити. Высказавши такъ въ шестопсалмію наши сердечни гадки и чувства передъ Иисусомъ, мы теперь еще разъ повтаряемъ тѣи прошенія въ инной формѣ въ великой ектеніи, и славимо Христа пѣснію „Богъ Господь и явился намъ“, котра есть якобы продовженье пѣсни ангельской: „Слава во вышнихъ Богу. — Тымъ що ѳтъ возгласа: „Слава святѣй“ въ Церкви есть свѣтло погашене, представляея якъ Иисусъ Христосъ въ молодѣмъ вѣку остававъ въ тишинѣ, и якъ ѳнъ ажъ въ 12-ѣмъ р. житья удавса съ Маріею и св. Іосифомъ до Іерусалима, що може намъ пригадовати пѣсны степенна або антифоны степенни, составлени изъ тыхъ псалмѣвъ, котри Юдеи идучи до храма Іерусалимского спѣвали. Межи тымъ величаемо въ тронарахъ и сѣдалнахъ и инни событія зъ дѣла ѳткупленія рода людского, а при чтенію евангелія видимо Христа выступившого яко учителя вселенной, и въ слѣдующей части Утрени величаемо и славимо все, що ѳнъ для нашего спасенія здѣлати благоволивъ, и такъ въ протягу цѣлон утрени духомъ переходимо цѣле туземске житье и дѣланье Спасителя, ажъ до той хвалѣ, коли невдячный родъ людскій постановивъ Иисуса убити.

§. 253.

V. Ч а с ы.

Пѣды часами розумѣются богослуженія, котри ѳтъ найдавнѣйшихъ вѣковъ въ опредѣлени часы (години) дня ѳтправлялися (зр. §. 237.). Различаемъ трояки часы: а) Повседневни або звычайни, в) царски, г) великопостни и пасхальни; тутъ буде бесѣда о першихъ двоихъ родахъ. Часѣвъ есть чотыри изъ наведенной въ §. 237. причины.

А) Часы повседневни.

Тѣи часы состоятъ изъ трехъ псалмѣвъ, про що такожь часами трипсалмными называются, и зъ молитвъ церковныхъ.

Часть первый ѳтправляея ведля устава церковного о першій церковной, т. е. о нашій 7-ѣй годинѣ рано. Служба часа первого начинаея началомъ обычнымъ (если той часъ не получаея съ утрению, бо тогда начинаея ѳтъ „Прійдите“), а по „прійдите поклонимся“ читаея три псалмы, именно:

пс. 5.: „Глаголы моя внуши Господи“, въ котрѣмъ молимо Бога, щобы выслушавъ наши молитвы, котри рано до него засылаемо, щобы покоривъ беззаконникѣвъ, и воздвигнувъ и потѣшивъ праведникѣвъ; потѣмъ пс. 89.: „Господи приближище былъ еси намъ въ родъ и родъ“, въ котрѣмъ мы наиперше исповѣдуемъ вѣру въ Бога Творца и Владыку міра и часу (ст. 2.—4.), згадуемъ за минаемѣсть нашего житья (5.—7.), котрой причиною есть грѣхъ возбуждающей гнѣвъ божій (7.—11.), и молимо Бога о просвѣщеніе (12) и прощенье (13.—14.), а черезъ тое о удѣленье намъ его святой благодати. (15. 16.) Дальше читается пс. 100.: „Милость и судъ воспую тебѣ Господи“, въ котрѣмъ Богу торжественно обѣцуюмо, що всегда и всюди будемо свято хоронити заповѣди божи. — По третѣмъ псалмѣ читается „слава и нынѣ“ „аллилуія и „Госп. помилуй“ 3 разы, а на „слава“ бересе тропарь дня, если уставъ що инне не приказуе, а на „и нынѣ“ богородични часа: „Что тя наречемъ“ и т. д., посѣмъ трисвятое съ Отче нашъ, а по возгласѣ: „Яко твое есть Царство“ кондакъ дня, и 40 разъ Господи помилуй, почѣмъ іерей читае молитву св. Василия: „Иже на всякое время“, а по пѣсни св. Богородицѣ, молитву: „Христе свѣтеистинный“, и малымъ отсутствомъ заключае чахъ первый.

Слѣдующи часы отпращиваются такъ само, а ихъ составни части суть таки сами, тѣлько суть инни псалмы и молитвы.

Часъ третій, т. е. богослуженіе, котре колисъ отпращивалося о 3-ѣмъ або нашѣмъ 9-ѣмъ часѣ, начинаесе началомъ обычнымъ, и по „приидите поклонимся“ мае три псалмы именно: пс. 16.: „Услыши Господи правду мою“, котрый содержитъ молитву Давида о выбавленье изъ гоненій черезъ Савла, и въ нѣй поклонюесе на свою невиннѣсть и на зѣсутье и переворотнѣсть ворогѣвъ (2.-8.), и каже, що Богъ тымъ прославится, если ему праведному (въ правдѣ явшемуся) допоможе (8.—15.); пс. 24.: „Къ тебѣ Господи воздвигохъ душу мою“ есть сердечна, просительна и покорна молитва, въ котрой въ узанью своей грѣховности молитъ Бога съ дѣтнимъ упованіемъ о помилованье; — пс. 50.: „Помилуй мя Боже“ есть молитва щирого покаянія, въ котрѣмъ визнаемо нашу виновнѣсть (4.—7.), и просимо о прощенье (1.—9), и обѣтницю нового славѣ божій и его св. службѣ посвяченого житья. По псалмахъ слѣдуе тропарь Святого съ богородичнымъ часа, а по Отче нашъ кондакъ Святого, дальше якъ въ первѣмъ часѣ, и при кѣнци молитва: „Владыко Боже Отче вседержителю“.

Часъ шестой давно о шестѣмъ або нашѣмъ 12. часѣ въ полудне отпращиванный, мае слѣдующи три псалмы: пс. 53.: „Боже во имя твое спаси мя“ есть сердечна молитва просительна получена съ обѣтницею вѣрно служить Богу за по-

лучену отъ него помѣчь; — пс. 54.: „Внуши Боже молитву мою“, въ котрѣмъ праведникъ зо всѣхъ сторонъ притисненый и небезпеченствами окруженный, отъ своихъ другѣвъ и знаемыхъ опущеный, молитъ Бога, щобы сохранивъ го отъ такихъ позорныхъ другѣвъ и имъ воздавъ ведля ихъ заслугъ, и свою цѣлу надѣю въ Бозѣ покладе; — и пс. 90.: „Живый въ помощи вышняго“, въ котрѣмъ высказуесе сила упования въ Бозѣ наиперше загално (1.—2.), а потѣмъ въ различныхъ случаяхъ, котри гадки заключае голосъ Божій заповняющей, що Богъ такого чоловѣка выслушае, изъ скорби выбавитъ и его прославитъ. На шестѣмъ часѣ читается потѣмъ тропарь и кондакъ храма, и при кѣнци молитва: „Боже и Господи силъ“.

Часъ девятый давно о 9-ѣмъ, т. е. нашѣмъ 3. часѣ съ полудня отпращиванный мае слѣдующи три псалмы: пс. 83. „Коль возлюбленна селенія твоя Господи силъ“ есть молитва просительна (Давида передъ Авессаломомъ утѣкающего), въ котрой высказуесе сердечна туга за селеніемъ божимъ (т. е. Іерусалимомъ яко образомъ Церкви), и молитва о приверненье до тыхъ селеній; — пс. 84.: „Благословилъ еси Господи землю твою“ есть благодареніе за маюче совершитися откупленье съ радостнымъ поглядомъ на его преславни плоды, а пс. 85.: „Приклони Господи ухо твое“ есть молитва о заступленье противъ ворогѣвъ получена съ надѣею прославленья.

На девятѣмъ часѣ бересе тропарь и кондакъ Святого, а на кѣнци молитва: „Владыко Господи Іисусе Христе Боже нашъ“, котра, такъ якъ и молитвы инныхъ часѣвъ, соединяе въ собѣ моленія и прошенія цѣлого часа.

В) Часы царски.

Отъ повседневныхъ часѣвъ различаются часы, котри совершаются въ навечеріе Рождества Христоваго и Богоявленія, и въ великій Пятокъ, котри называются часы царски, для того такъ названи, що гречески Цѣсарѣ при захованью особлившихъ обрядѣвъ на ти часы до Церкви ишли. О тыхъ часахъ буде бесѣда на своѣмъ мѣстци при осмотрѣ богослуженія цѣлого року.

§. 254.

Символичне толкованье часѣвъ.

Если увзгляднимо содержанье часѣвъ и часъ, коли они ведля устава церковного мають совершатися, то найдемо въ нихъ таке символичне значенье:

Часъ первый содержитъ кромѣ сердечной утренной молитвы згадку на тую хвилю, коли Юдеи постановивши Христа убити, вели го отъ Каіафы къ Пилату, звязанаго яко

злодѣя, и якъ тамъ Исусъ судія всего міра ѿтъ незаконныхъ архіереѣвъ и старцей юдейскихъ оклеветаний, а ѿтъ неправедного судія осуждены оставъ. Для того читаеся найперше пс. 5-ый, въ котрѣмъ о ворагахъ Спасителя, котри го оклеветали, кажеся: „Яко нѣсть во устнѣхъ ихъ истинны, сердце ихъ суетно. Гробъ отверсть гортаѣ ихъ (т. е. зъ ихъ устъ выходитъ смрдѣ, т. е. ложь, якъ зъ отвореного гроба), языки своими лжаху, суди имъ Боже“ (пс. 5., 10., 11.). Въ прочихъ своихъ частяхъ содержитъ той часъ молитву ранну о просвѣщеніе, щобысьмо памятаючи на минаемѣсть нашего житья ходили на пути заповѣдей божихъ, щобы коли настане день вѣчности, мы дѣсталися до града Господня, где сами тѣлько праведники будутъ мати мѣстце (пс. 100.).

Часъ третій пригадуе тую хвилю, коли Христосъ на судѣ Пилата безчислени поруганія, зашенія и раны перетерпѣвъ; для того читаеся пс. 16., въ котрѣмъ Пророкъ о Христѣ говоритъ: „Врази мои душу мою одержаша, тукъ свой затвориша (т. е. ихъ сердце сталося безъ чутья, якъ тукъ, с. е. товсѣсть, fett), уста ихъ глаголаша гордыню (т. е. они насмѣвались зъ мене — коли Христа вѣнцемъ тернистымъ увѣнчали, очи му завязали и бѣючи го по лицу, казали: прорци намъ Христе, кто есть ударей ты?). Изгонящии мя нынѣ обыдоша мя, очи свои возложиша уклонити на землю (т. е. щобы мене зничити). Обяша ми яко левъ готовъ на ловъ, и яко скимень обитайи въ тайныхъ“ (т. е. они мя обняли, якъ львы, котри всегда суть готови на убійство, и яко скимны, т. е. молоди львы, котри не могути спуститися на свои силы, причаються, щобы на свою жертву въ отвѣтнѣй хвили кинутися). Въ третѣмъ псалмѣ 50. есть такожь молитва о посланіе св. Духа, понеже о тѣмъ часѣ зійшовъ Духъ св. на Апостолѣвъ.

Часъ шестый есть посвященный размышляню, якъ Исусъ Христосъ о шестѣй годинѣ (т. е. въ полудне) нѣсь свѣй крестъ и бувъ веденъ на распятіе, и якъ его на крестѣ пригвоздили и межи двома розбѣйниками повѣсили, якъ потѣмъ роздѣлили его ризы, и мимоходящи ругалися зъ него, а съ ними и оденъ розбѣйникъ, вкѣнци що тогда сталася велика тьма. Тѣи мысли находятся въ псалмахъ, котри на тѣмъ часѣ читаются; такъ показуеся на многихъ вораговъ Христа: „Яко чуждїи восташа на мя, и крѣщцыи зыскаша душу мою, и не предложивша Бога предъ собою“ (пс. 53.), на велику тугу Христа, о котрѣй самъ казавъ: „Прискорбна есть душа моя“ словами: „Сердце мое смятеся во мнѣ, и страхъ смерти нападе мя“ (пс. 54., 5.), на мракъ при смерти Христа: „Болянь и трепеть прїйде на мя и покры мя тма“ (пс. 54., 6.), на тое, що и его найблизши други его оставили и его вырекляся, а оденъ го продавъ: „И аще бы ненавидай мя на мя велерѣче-

валъ, укрылбихся отъ него: ты же человекъ равнодушне, владыко мой, и знаемый мой. Иже купно наслаждался если со мною брашенъ, въ дому божїи ходихомъ единомышленіемъ“ (пс. 54., 13.—15.), и на великій страхъ, котрый завладѣвъ всею природою, яко и на счастье тыхъ, котри въ Бозѣ помочи шукають (пс. 90.).

Часъ девятый наконецъ пригадуе намъ послѣдні хвилѣ Спасителя, его смерть, и сошествіе души Спасителя въ адъ. Исусъ Христосъ совершивъ дѣло ѡткупленья, для того жаеае вернуть до селеній вѣчной славы, котрыхъ красоту и величіе описуе пс. 83-ий; черезъ свою смерть ѡткупивъ Христосъ родъ людскїй, що предсказуе пс. 84-ый, а щобы и усопшимъ ѡтъ вѣка праведникамъ обвѣстити радостну вѣсть о ѡткупленю, сходитъ душа Спасителя въ адъ, зъ ѡтки зновъ выходитъ и въ воскресеню Христа съ его тѣломъ соединяеся: „Яко милость твоя велія на мнѣ, и избавилъ еси душу мою отъ ада преисподнѣйшаго“ (пс. 85., 13.).

Точнѣйше и яснѣйше есть той змысль часѣвъ высказаный въ царскихъ часахъ великого Пятка.

Если теперъ еще разъ поглянемо на символический змысль и значенъе цѣлого дневного правила церковного, то видимо въ нѣмъ представлену исторію сотворенья и ѡткупленья рода людского, такъ: вечерня переноситъ насъ мыслями въ тѣи давни часы, коли Богъ человекъ сотворивъ и его въ раю поставивъ, показуе намъ дальше паденіе человекъ и послѣдуючу кару, обѣтницу ѡткупителя, приготование на его приходъ и его рождество; повечеріе и полунощница згадуе бѣльше за наши потребности, утренняя продовжае дальше исторію дѣла ѡткупленья, часъ первый показуе намъ Христа передъ неправедный судъ поставленого, часъ третій тогожь Христа по многихъ зневагахъ на смерть осужденого, часъ шестый провадитъ насъ на Голгову, где Христа распяли, а часъ девятый пригадуе намъ послѣдні хвилѣ страждущого Мессїи, его погребеніе, въ адъ сошествіе и прославленіе.

Примѣчаніе. 1. Съ часами ѡтправляеся въ тѣи дни, коли не ма литургїи, ѡбѣдница ведля ряду молитвослова. Она называеся обѣдница, для того що ѡтправляеся мѣсто обѣдни, т. е. литургїи; называеся такожь Изобразительными, для того що изображае литургїю, и часомъ мѣсто литургїи ѡтправляеся. (О еи чинѣ см. типикъ ст. 63.)

2. Междочасїя суть чотыри службы, котри въ монастырахъ межи часами ѡтправляются, и якбы продовженъе часѣвъ составляютъ. Ихъ составъ есть такїй, якъ и часѣвъ.

3. Ведля теперѣшной практики не ѡтправляеся кожде изъ наведенныхъ богослуженїй ѡтдѣльно, но соединяеся бѣльше разомъ, такъ що на три разы ѡтправляеся цѣле правило цер-

ковне, и тымъ способомъ есть щодень трояка служба: вечерна, утренна и дневна. *а)* Служба вечерна состоитъ изъ девяти-того часа, вечернѣ и повечерія; *в)* Служба утренна состоитъ изъ полунощницѣ, утренѣ и первого часа, а *г)* Служба дневна состоитъ изъ третьего и шестого часа и літургіи, або обѣдницѣ, если для якон будь причины літургіи не ѳтправляея. Изнятія показуе уставъ.

4. Суть дни, въ котри літургія ѳтправляея съ вечернею, именно: *а)* Літургія св. Іоанна Златоуста ѳтправляея съ вечернею (т. е. по вечерни) тѳлько на праздникъ Благовѣщенія, если той праздникъ выпадае на седминый день св. Четырдесятницѣ, або на понедѣлокъ, второкъ, среду або пятокъ страстной седмицѣ. *в)* Літургія св. Василія ѳтправляея съ вечернею: въ великій четвергъ и велику субботу, потѳмъ въ 3., 4. и 5. недѣлю вел. Поста, если на тѣи дни припадае Благовѣщеніе и въ навечеріе рож-дства Христоваго и Богоявленія, если навечеріе не припадае на субботу або недѣлю. *г)* Літургія преждеосвящена всегда ѳтправляея съ вечернею, бо вечерня есть головна часть той літургіи.

II. Отдѣлъ.

Седмичне Богослуженіе.

§. 255.

Пѳдставою и формою цѣлого богослуженія есть богослуженіе дневне; правило церковне дневне повтаряея въ своѣй головнѳй и основнѳй части во всѣ дни цѣлого року, тѳлько до него або додаются отвѣтнѣ даному дню молитвы, або содержанье гдекотрыхъ его составныхъ частей перемѣняея отвѣтно до памятки, котра въ певный день совершаея. При осмотрѣ богослуженія седмичного и цѣлорочного не иде про тое о описанье формы богослуженія, бо тая остае все одна, но иде о описанье и о опредѣленье, якимъ памяткамъ посвячени суть богослуженія, котри въ протягу седмицѣ и цѣлого року совершаются.

Въ протягу седмицѣ есть богослуженіе слѣдующимъ способомъ расположене:

Недѣля есть посвячена исключительно памяти воскресенія Христоваго. Всѣ пѣсни и чтенія прославляютъ про тое воскресеніе Иисуса Христа. О составѣ богослуженія була вже высше бесѣда, для того тутъ буде тѳлько доповнительно сказано о особенностяхъ недѣльного (и прочихъ дней) богослуженія. Въ Субботу вечерь мае недѣльне богослуженіе 7

стихирѣ воскресныхъ, зъ котрыхъ чотыри послѣднѣи называются стихирами анатоліевыми для того, що они суть составлени ѳтъ Анатолія Патріярха Царгородского, жившого въ 5. столѣтію, або восточными, для того, що греческе слово *ἀνατολή* означае востокъ (Euchol. Coarі pag. 58.); ими сочинителя остало одже перетолковане. На повечерію есть канонъ богородичный, на полунощници канонъ св. Тройцѣ, а на утрени суть въ октонху три каноны, именно: воскресный крестовоскресный и богородичный.

Богослуженіе Понедѣлка посвячене есть прославленью безплотныхъ силъ, чому отвѣчае содержанье стихирѣ вечернихъ, и особливо канонъ утреней Ангеламъ. Кромѣ того богослуженіе Понедѣлка есть покаянне, и для того на вечерни суть три стихирѣ покаянни а три Ангеламъ, а на утрени два каноны, покаянный и Ангеламъ.

Во Вторникъ прославляе Церковь Пророкѣвъ яко найдавнѣйшихъ слугъ божихъ, а понеже ведля слѳвъ Спасителя наибѳльшій пророкъ бувъ св. Іоаннѣ Предтеча, для того сей день особливо памяти того Святого посвяченый. Богослуженіе сего дня мае зновъ стихирѣ покаянни и пророчи, и два каноны: покаянный и пророку.

Въ Среду началися страсти Иисуса Христа, для того воспоминае богослуженіе сего дня страсти Христови, и Пречисту Дѣву Марію, котра съ Христомъ наиболестивѣйше со-страдала. Соотвѣтно тому суть на вечерни стихирѣ страстни (або крестни) и богородични, а на утрени канонъ кресту и Богородици.

Въ Четверъ почитае Церковь память всѣхъ Апостоловъ и ихъ наслѣдникѣвъ, т. е. Святителей въ Лици св. Отца Николая Чудотворця, и соотвѣтно тому суть на вечерни стихирѣ Апостоламъ и св. Николаю, а на утрени канонъ Апостоламъ и св. Николаю.

Въ Пятокъ перетерѣвъ Христосъ смерть крестну, для того есть богослуженіе сего дня посвячене страстямъ Христовымъ, и состраданію Пресвятой Богородицѣ; на вечерни суть стихирѣ крестни и богородични, а на утрени канонъ кресту и Богородици.

Въ Субботу наконецъ представляе Церковь воспоминаючи совершенье всего сотворенья, той счастливый спокѳй, якій насъ во вѣчности чекае, если на сѣмъ свѣтѣ праведно ведля заповѣдей божихъ жити будемо. Щобы насъ до такого праведного житья заохотити, воспоминае и почитае въ сей день всѣхъ св. Угодникѣвъ божихъ, котри по праведнѳй борбѣ въ царствѣ божѳмъ перебувають, и поминае такожь души всѣхъ въ надеждѣ воскресенія усопшихъ, щобы и ихъ принявъ Богъ въ селенія Святыхъ. Соотвѣтно тому суть на вечерни стихирѣ Святымъ и усопшимъ, а на утрени

канонъ Святимъ и усопшимъ. На утрени субботной замѣчательно и тое, що она має стихіры на хвалите, и стихіры на стіховни.

Въ каждый день береса кромѣ наведеного богослуженія находячогося въ Октоиху такожь служба припадающою Святого зъ миней або Трефолоя, або припадающою Праздника, о чомъ поучае типикъ, до котрого ѓтсылаю.

III. Отдѣлъ.

Цѣлорочне Богослуженіе.

§. 256.

Идея и подѣлъ.

Идея цѣлорочного богослуженія есть тая сама, що и богослуженія щоденного, именно представленьє и прославленьє дѣла ѓткупленья рода людского. До той идеи ѓтносятся всѣ церковни обряды и молитвы, котри на основѣ правила дневного въ протягу цѣлого року совершаются, тая идея есть мовбы духъ, котрый всѣ провадитъ и оживотворяе. Дневне правило церковне представляе намъ дѣло ѓткупленья рода людского въ головныхъ чертахъ, а богослуженіе цѣлорочне представляе и поясняе тоежь всесторонно и почастно.

Богослуженіе цѣлорочне стоитъ въ тѣсной связи съ составомъ року церковного, або властиво одно ѓтъ другого зависитъ, для того ѓтвѣтно до подѣла року церковного на недвижими и движими праздники дѣлимо росправу о цѣлорочномъ богослуженію на двѣ главы:

Перша глава: О богослуженію недвижимыхъ праздниковъ.

Друга глава: О богослуженію движимыхъ праздниковъ.

I. ГЛАВА.

О богослуженію недвижимыхъ праздниковъ.

§. 257.

Подѣлъ недвижимыхъ праздниковъ.

Каждый день року церковного есть посвященный памяти певного Святого або якого событія зъ дѣла ѓткупленья рода людского, и соотвѣтно тымъ воспоминаніямъ есть такожь богослуженіе каждого дня расположено. Ведля того дѣлится

богослуженіе цѣлого року на слѣдующи роды: а) Богослуженіе малого або непразднуемого Святого; в) богослуженіе малого праздника; г) богослуженіе среднего праздника; д) богослуженіе великого праздника. Въ тѣмъ порядку розсмотримо богослуженіе цѣлого року въ загалѣ, ѓтсылаючи впрочѣмъ для близшого поученья до типика.

§. 258.

А) Богослуженіе малого або непразднуемого Святого.

Дни, на котри таке богослуженіе припадае, не мають въ мѣсяцословѣ находячѣмся въ Миней, Трефолои, Часословѣ и Молитвословѣ ніякого знака, и характеристична ознака сего богослуженія есть, що оно має на вечерни на „Господи воззвахъ“ три стихіры, а на утрени на кождой пѣсни канона по 4. тропарѣ; есть то одже найменше торжественне богослуженіе, котре впрочѣмъ ведля устава соединяея всегда съ инными богослуженіями.

§. 259.

В) Богослуженіе малыхъ праздниковъ.

Тѣи праздники суть двоякого рода, и въ Часословѣ *) суть означени трема точками съ полукругомъ зъ правои або зъ лѣвои стороны. а) Тѣи мали праздники, котри суть въ часословѣ означени трема точками съ полукругомъ ѓтъ лѣвои стороны, т. е. такимъ знакомъ (∴) мають на вечерни каѣнзму обычну, на „Господи воззвахъ“ стихіры на 6, а на утрени канонъ на 6, и велике славословіе, т. е. пѣснь „Слава во вышнихъ Богу“ спѣваея, и кѣнитси трисвятимъ, якъ на великой утрени, и тѣи праздники называються въ уставѣ: „Святими съ славословіемъ великимъ“.

Таки праздники суть слѣдующи два: 1. Память обновленій храма святаго Хріста и Бога нашего воскресенія дня 13. Сейтемврія. Храмъ о котромъ тутъ бесѣда, бувъ выставленный на Голгоѣѣ, а его обновленіе або освященіе ѓтбулося пѣдъ Имп. Константиномъ В. р. 335. — 2. Зачатіе честнаго и славнаго Пророка предтечи и Крест. Госп. Іоанна. Прочи суть до инныхъ розрядѣвъ причислени. в) Тѣи мали праздники, котри въ часословѣ суть означени трема точками съ полукругомъ ѓтъ правои стороны, т. е. знакомъ ∴) мають на вечерни на „Господи

*) Выданыя Львовского зъ р. 1837, зр. листъ 339, „о знаменіяхъ“. Въ молитвословахъ, въ Миней и въ Трефолои не мають знакъѣвъ, що особливо въ молитвословѣ було бы дуже желательно.

возвахъ“ стихіры на 6, а на утренн канонъ такожъ на 6 и мале славословіе, т. е. пѣснь „Слава во вышнихъ“ читается безъ трисвятого. Тыхъ малыхъ праздникѣвъ есть бѣльше, именно: 1. Предпразденьство рожества пресв. Богородицу 7. Септ. — 2. Св. и праведныхъ Богоотецъ Іоакіма и Анны 9. Септ. — 3. Св. великомученицы Еуфиміи пострадавшоу мученическу смерть р. 288 дня 16. Септ. — 4. Св. ВМ. Еустаѳіа Плавіды дня 20. Септ. Онъ бувъ воевода Римскій, и пострадавъ п. 96. — 5. Св. первомученицы Феклы дня 24. Септ. Она була навернена черезъ св. Ап. Павла, и по довгѣмъ вѣкуи страданіяхъ перетерпѣла мученическу смерть. — 6. Преп. О. нашего Кириака отшелника дня 29. Септ. Кириакъ бувъ родомъ Коринтіанинъ, живъ за часѣвъ Имп. Феоодозіа малого, вступивъ до монастыря и живъ побожно 109 лѣтъ. — 7. Св. Григорія великіа Арменіи (дня 30. Септ.); живъ за Имп. Діоклетіана, бувъ сродникъ царю Арменскому, оставъ по приказу Тіридата царя Арменского узвзненный и ажъ по 15 лѣтахъ выпущеный. — 8. Св. священномученика Кипріана (2. Окт.); пострадавъ яко Епископъ за Имп. Декія р. 247. — 9. Св. священномуч. Діонисія ареонагіта (3. Окт.); мужъ розумный, богатый и славный, наверненный черезъ с. Ап. Павла, оставъ Епископомъ, а потѣмъ р. 98 мечомъ его стили. — 10. Св. ММ. Сергія и Вакха (7. Окт.); пострадавшихъ пѣдъ Имп. Максиміаномъ р. 288. — 11. Св. ВМ. Артемія (20. Окт.), пострадавшоу пѣдъ Имп. Юліаномъ Отступникомъ р. 344. — 12. Преп. О. Іларіона В. ум. 325. — 13. Преп. О. Іоаннікин В. (4. Нов.), котрый живъ 94 лѣтъ и умеръ въ святости за панованья Михаила и Феоодоры. — 14. Св. О. Павла АЕ. Константія града, исповѣдника (6. Нов.); живъ за Имп. Константія, и оставъ ѳтъ Аріанѣвъ его власнымъ омофоромъ задушный. — 15. Св. О. Іоанна Патр. Алаксандрійскаго милостиваго (12. Нов.); живъ за Имп. Іраклія. — 16. Св. ВМ. Іакова Персянина (27. Нов.), замученого р. 386 по приказу персійскаго царя Изгирда. — 17. Преп. О. Спиридона чудотворца, Еп. Тримфійскаго (12. Дек.) живъ за часѣвъ Константіна В., бувъ пастыремъ, но по смерти своен жены поставленъ Епископомъ, прославився многими чудами. — 18. Предпразденьство Просвѣщенія (2. Януар.) — 19. Преп. ОО. Павла Фивейскаго и Іоанна куцника (15. Януар.). Павелъ бувъ першій пустыножитель, умеръ р. 343; а св. Іоаннъ живъ за Имп. Льва Великаго, постриженъ въ монастыри неусыпающихъ, умеръ по многихъ терпѣніяхъ въ домѣ отца своего. — 20. Св. Сімеона богопрімца и Анны пророчицы (3. Фебр.), знаемыхъ зъ св. письма. — 21. Св. ВМ. Феоодора стратилата (8. Фебр.); живъ за панованья Константіна В., мученическу смерть претерпѣвъ черезъ ѳтсѣченье головы. — 22. Св. ВМ. Феоодора тирона (17. Фебр.); пострадавъ пѣдъ Имп. Максиміаномъ. —

23. Соборъ св. Арх. Гавріила (26. Марта). — 24. Св. О. Аѳаназія вел. Патр. Алаксандрійскаго (2. Мая); умеръ по премногихъ трудахъ р. 358. — 25. Воспоминаніе на небеси явшагося знаменія честнаго креста, въ градѣ Іерусалимѣ (7. Мая). Тое явленіе св. креста сталося р. 338 въ самъ праздникъ Сошествія св. Духа тымъ способомъ, що крестъ звѣздами представленый явився ѳтъ мѣста лобнаго ажъ до горы елеонскоу. — 26. Св. О. Епифанія Еп. кипрскаго, и Германа патр. Констант (12. Мая). Епифаній живъ за Имп. Онорія и Аркадія, сынъ бѣднаго селянина вступивъ въ монастырь, оставъ потѣмъ Епископомъ и умеръ р. 394. Германъ же живъ за часѣвъ Имп. Анастасія, боровся съ иконоборцами. — 27. Пр. О. Пахомія вел. (15. Мая); живъ за Имп. Константіна В. родомъ Египтянинъ, зъ жовнѣра стався монахомъ, основавъ въ Египтѣ монастырь званный Тавенесія, въ котрѣмъ було 700 монахѣвъ. — 28. Пр. О. Симеона, иже на дивнѣй горѣ (24. Мая), родомъ зъ Антіохіи Сирійскоу, живъ за панованья Анастасія Диккороса, перебувъ на стовпѣ 45 лѣтъ, умеръ р. 566. — 29. Св. ВМ. Феоодора стратилата (8. Юніа) на памятку перенесенья мощей того Святого ѳтъ Іраклія въ Евханты. — 30. Св. О. Кирилла АЕ. алаксандрійскаго (9. Юніа); живъ въ часѣ третого вселеньскаго Собора, умеръ 436. — 31. Пренесеніе мощей св. чудотворцевъ безсребренниковъ Кира и Іоанна (28. Юніа), котре сталося р. 392. — 32. Св. безср. Космы и Даміана въ Римѣ мучившихся (1. Юліа) р. 276 въ царство Каріна. — 33. Св. М. Прокопія (8. Юліа); перетерпѣвъ за часѣвъ Діоклетіана. — 34. Предпразденьство происхожденія честнаго и животворящаго креста Господня (31. Юліа). — 35. Предпразденьство преображенія Господня (5. Августа). — 36. Предпразденьство Успенія Пресв. Богородицы (14. Авг.). — 37. Возвращеніе мощей св. Ап. Варѳоломеа (25. Авг. отъ Липарска острова въ градъ Минекдъ р. 825.*) — Всѣ тіи маліи праздники называются въ уставѣ „Святыми на шесть“ або „шестеричными Святыми“, або: „Святія поемыи на шесть“.

§. 260.

Г) Богослуженіе середнихъ праздникѣвъ.

Тіи праздники суть въ книгахъ церковныхъ означени знакомъ малого креста +, и они мають на вечерни „Блаженъ мужъ“ первый антѣфонъ, на „Господи возвахъ“ стихіры на 6, або часомъ на 8, три паремія и стихіры на стиховни. На утрени мають поліелей и евангеліе, канонъ на 8 и велике славословіе. Тіи праздники называются въ уставѣ „Святыми поліелейными“ або „Святія, имущіи поліелей“.

*) Тіи маліи праздники остали тутъ наведены для того, що въ молитвословахъ не суть належито означени.

Середнихъ праздникѣвъ есть бѣльше число, и тутъ будутъ тѣлько гдѣкотри або меньше знаеми або важнѣйши наведени, такъ: Начало Индикта, сирѣчь новаго лѣта (1. Септ). Имя индиктъ (indictio) есть латиньске и походить зъ часѣвъ Римскихъ Цѣсарей. Есть то періодъ 15 лѣтній, котрый дѣлився на три части (Iustrum), ведля котрыхъ Римляне своимъ пѣдданнымъ податки (дань) обчисляли и тижь въ першихъ дняхъ кожного пятилѣтїя собирали. Церковь св. начинае въ сей день новый рѣкъ, понеже въ сей день прїйшовъ Христосъ въ святилище Юдейске, и взявши книгу пророка Исаїи, читавъ зъ неѣ мѣстце, где есть написано: „Нынѣ лѣто Господне прїятно“. Въ той день приноситъ Церковь такожъ благодаренїе Богу о плодахъ земныхъ минувшого лѣта, и молится, щобы намъ Богъ и въ будужи лѣта удѣлявъ плоды земни. — Покровъ пресвятыя Владычицы и нашея Богородицы и присно Дѣвы Марїи (1. Окт.) постановленый на памятку того, що св. Андрей юродивый и его ученикъ Епифанїй въ часѣ всеночного бдѣнїя 1. Окт. 1309 видѣли въ Царгородѣ въ Влахернскѣмъ храмѣ въ воздухахъ Матерь божу съ Пророками, Апостолами и Ангелами, молящюся о мирѣ и своимъ покровомъ (омофоромъ) покрывающю христїанъ. Тогда напали Сарацены Грековъ и много прикростей имъ робили, но коли Греки дѣзналися о тѣмъ явленїю, скрѣпилася ихъ ѣтвага и въ короткѣмъ часѣ остави Сарацены прогнанны. Сей праздникъ обходжено у насъ перше торжественно, но теперъ есть тѣлько праздникъ церковный. Положенїе честныя Ризы пресв. Владычицы нашея Богородицы въ Влахернѣ (2. Юлїя). Риза пресвятои Богородицы оставала положена р. 443 въ Влахернѣ. Влахерна есть мѣстце въ Царгородѣ на березѣ морской пристани, назване ѣтъ Блахерны, воеводы Скитского, котрый на тѣмъ мѣстци оставъ убитый, где пристань и Церковь Пресв. Богородицѣ выставивъ. Въ тѣй Церкви зложена була риза Матери божои. — Происхожденїе честныхъ дверь честнаго и животворящаго Креста (1. Августа). Происхожденїе або выносъ св. креста ѣтправлялося въ Царгородѣ такъ, що св. крестъ выносили зъ императорской палаты до великого храма св. Софїи, и при тѣмъ совершалося освяченє воды, потѣмъ обходили съ тѣмъ крестомъ черезъ 15 дней по улицахъ города, а потѣмъ ѣтносили го зновъ до императорской столицѣ. Той обрядъ совершали для того, щобы умолити Бога о помѣчь для недужныхъ, котрыхъ число въ тѣмъ мѣсяци було незвычайно велике. Богослуженїе сего дня мае многи отличїя: Передъ вечернею кладеся крестъ устроеный зелеными рослинами на жертвеннику, а по вечерни бере го свѣценикъ и переноситъ на престолъ, где го оставляе до слѣдующого дня. На утрени пѣдчасъ великого Славословія приходитъ іерей съ кадиломъ къ святому престолу, кадитъ престолъ и

св. крестъ, бере крестъ на голову и выходитъ сѣверными дверми зъ олгари за свѣщеносцами, котри несутъ и кадило, и стоить передъ царскими дверми, доки не скѣнчится трисвятое. По скѣнченїю трисвятого возглашае: „Премудрость, прости“, хоръ спѣвае „Спаси Господи люди твоя“, а іерей иде ко аналогїю, на котрѣмъ кладе св. крестъ, и на около кадитъ. Посѣмъ совершае освяченїе воды по указу Трѣбника, поклоненїе св. кресту и заключенїе Утрени. Крестъ остае на аналогїю тѣлько черезъ оденъ день, а въ вечеръ вносите въ олтарь, пѣдчасъ чога пѣвцѣ спѣвають тропарь: Спаси Господи люди твоя“ и кондакъ: „Вознесїйся на крестъ волею“. Отъ сего дня начинаеся якобы празднованє животворящюму кресту, бо спѣваеся катавасїя: „Крестъ начертавъ Мойсей“ ажъ до ѣданїя праздника „Воздвиженїя“ съ изнятїемъ дней попразденьства Преображенїя и предїзразденьства и попразденьства Успенїя пресв. Богородицѣ. Въ сей день начинаеся такожъ пѣстъ успеньскїй.

Отъ Едеса пренесенїе въ Константинь градъ нерукотвореннаго Образа Господа нашего Исуса Христа, рекше святаго Убруса (16. Августа). Исторїя того образа есть ведля преданїя така: Авгарь, царь Едесскїй, тяжко занедужавшїй пѣславъ Ананїю ко Исусу Христу съ прошенїемъ, щобы его исцѣливъ. Ананїя бувъ живописецъ, и ему приказавъ Авгарь изобразити лице Исусове, но ѣтъ того не мѣгъ зрѣбити; тогда Исусъ Христосъ видячи его даремный трудъ, велѣвъ подати собѣ воду до умытья, а коли отеръ свое лице, оставало на обрусѣ (ручнику) изображенє лице Исуса Христа. Той обрусъ оставъ пѣсланный Авгарю, а ѣтъ силою благодати божои выздоровѣвъ. На тѣмъ обрусѣ були выписани слова: „Божїе видѣнїе, божественное чудо“. Авгара окрестивъ посѣмъ Апостоль Фаддей, а той царь поставивъ той образъ надъ вратами города Едессы, съ надписомъ: „Христе Боже, иже на ти надѣйся, никогдаже ѣтщетится“. По довѣгѣмъ часѣ, коли въ Едессѣ идолопоклонники хотѣли той образъ скинути, замурававъ го Епископъ Едесскїй поставивши передъ нимъ горящю свѣчку. Въ пѣзнѣйшихъ вѣкахъ хотѣвъ Перзїйскїй король Хозроесъ пѣбнїти Едессу; тогда мала якась побожна жена видѣнїе, въ слѣдствїе котрого Епископъ Едесскїй ѣткрывъ той образъ и къ великому удивленїю найшовъ передъ нимъ свѣчку горящю, а за помѣчью Бога остави вороги побити и городъ, спасеный. Наконецъ оставъ той образъ за старанїемъ Имп. Романа въ 10. столѣтїю съ великою честїю зъ Едессы до Царгорода перенесеный и въ храмѣ пресв. Дѣвы, названои фара, зложеный. Такъ ѣповѣдае преданїе о тѣмъ образѣ, но исторично тое не можна доказати.

Положенїе честнаго пояса пресвятыя Богородицы (31. Августа). Ведля преданїя переходивъ поясъ пресвя-

тон Дѣвы по ея смерти зъ рукъ до рукъ христiянъ. Въ 5. столѣтiю оставъ той поясъ изъ Иерусалима въ Царгородъ перенесенный. Въ 10. ст. мала греческа Императрица Зоя, жена Имп. Льва философа, котра довго слабовала, видѣние, що она выздоровѣе, если на ню буде положенъ поясъ пресв. Богородицѣ, що и сталося. Потѣмъ оставъ той поясъ зновъ въ золотый ковчегъ въ Халкопратiйскѣмъ храмѣ Богоматери положеный. Тое сталося ведля примѣчанiя нашего Часослова р. 942, но тогда вже не живъ Имп. Левъ философъ.

Д) Богослуженiе великихъ Праздникѣвъ.

§. 261.

Характеристични ознаки богослуженiя тыхъ праздникѣвъ. Пред- и Попряденьство. Отданiе Праздника.

Велики праздники (вычислени выше въ §§. 160., 161. и 162.) суть въ мѣсяцословахъ означени окруженнымъ крестомъ ⊕, а надписи суть звычайно червоными (красными) буквами печатани.

Всѣ тii праздники мають велику вечерню съ всенощнымъ. Они дѣлятся на праздники Господски, Богородични и нарочитыхъ Святыхъ, а въ ихъ богослуженiю заходить тое различiе, що если праздникъ Господскiй случится въ недѣлю, то служба воскресна зовѣмъ оставляеся и береса тѣлько служба Праздника; если же на недѣлю припаде праздникъ богородичный або нарочитого Святого, то береса служба воскресна съ службою припадающога праздника. — Велики праздники мають дальше предпразденьство и попряденьство, т. е. богослуженiе тыхъ праздникѣвъ не ограничаеся на самъ день праздника, но оно ростягаеся на попереджаючи и послѣдуючи дни. Предпразденьство приготавлие насъ на достойне празднованье самого праздника, молитвы и пѣсни предпразденьства суть якобы пророчества предсказуючи самъ праздникъ. Всѣ велики праздники мають порядочно по одному дню предпразденьства; тѣлько праздникъ Рождества Христоваго мае пять, а праздникъ Богоявленiя чотыри дни предпразденьства*). Оденъ великiй праздникъ, именно: „Обрѣзанiе Господне“ не мае предпразденьства.

Попряденьство есть продолженье праздника. Оно состоитъ при многихъ праздникахъ въ тѣмъ, що въ першiй день по празднику прославляються и почитаются участники событiя въ день праздника воспоминаного. Такъ и. пр. по Рождествѣ Христовѣмъ обходится праздникъ: „Соборъ Пре-

*) Середни праздники не мають предпразденьства, съ изнятiемъ праздника происхожденiя честнаго креста (1. Авг.), котрый мае оденъ день предпразденьства.

святыя Богородицы“, по Богоявленiю: „Соборъ св. Крест. Иоанна“, по Срѣтенiю совершаеся память св. Сiмеона Богопримца и пророчицы Анны; по благовѣщенiю соборъ св. Архiстратига Гавриила. Въ тii дни попряденьственни продолжаеся прославенье событiя воспоминаного въ день самого праздника, а число тыхъ дней не есть всегда однакове, но часомъ меньше а часомъ бѣльше. Такъ есть дней попряденьства: оденъ день, по Благовѣщенiю пресвятыя Богородицы; або чотыри дни, по Рождествѣ Богородицы и Входѣ Богородицы въ храмъ; або шѣсть по Рождествѣ Христовѣмъ; або сѣмъ по Воздвиженiи честнаго креста, и по Преображенiи Господнемъ; або ѣсѣмъ по Богоявленiю и по Успенiю пресв. Богородицы. Число дней попряденьства зависить ѣтъ ѣтношенья дотычныхъ праздникѣвъ къ другимъ праздникамъ або къ посту. Праздникъ Обрѣзанiя Господня не мае попряденьства, бо заразъ начинаеся предпразденьство Богоявленiя.

Послѣдний день попряденьства называеся отданiемъ Праздника. Оно ѣтличаеся ѣтъ прочихъ дней попряденьства тымъ, що въ той день совершаеся служба праздника торжественнѣйше, якъ въ прочи дни попряденьства, а именно береса по бѣльшой части служба самого праздника.

Богослуженiе великихъ праздникѣвъ въ особенности.

Понеже о великихъ праздникахъ була вже выше беседа и ихъ богослуженiе по бѣльшой части порядочно ѣтправляеся, для того тутъ розсмотримо лише тii недвижими велики праздники, котрыхъ богослуженiе мае якись особенности, а тii праздники суть слѣдуючи: Рождество Христово, Богоявленiе, Благовѣщенiе и Воздвиженiе честнаго Креста.

§. 262.

Праздникъ по плоти Рождества Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа.

Праздникъ Рождества Иисуса Христа есть средоточiе всѣхъ богослуженiй церковныхъ, котри суть постановлени для прославлени воплощенiя Сына Божого, и зо взгляду на вагу того событiя не ма кромѣ Пасхи праздника, котрый бы Церковь съ такимъ торжествомъ ѣтправляла, и на котрый бы такъ многи радостни имны и пѣсни були составлени. Подѣбно пастырямъ Вилеємскимъ, котри радостно поспѣшили до ясель поклонитися рожденному Иисусу, поспѣшили многи побожни пастырѣ и учителѣ церковни составити для прославлени рождшогося Сына божого радостни имны, котри вѣрни мовбы надъ колыскою Иисуса спѣвають. Пѣннѣе сердце

чоловіка мильї звукъ церковныхъ пѣсней, котри въ сѣмъ часѣ спѣваються, кожда зъ нихъ радостно голосить: „Христосъ раждається“, и наветъ найтвердше серце не може замкнутися для общої радости, коли по Церквахъ загомонять наши красни народни коляды. Здаєся, якобы миле дитя въ яслахъ для побожного змысла було приступнѣйше, якъ тяжко страждущій Мессія на Голгоѣ, и якобы днѣ въ дитинствѣ ббльше уподобився чоловікови, якъ тогди, коли мавъ довершити велике дѣло, зъ любви къ намъ подняте.

Щобы сей великій празникъ достойно праздновати, постановленийъ есть довшій часъ, въ котрѣмъ насъ Церковь въ богослуженіяхъ на тое торжество приготавлиє, котрый часъ есть мовбы предпразденьство Рождества Христоваго, а по празнику рождества слѣдуютъ зновъ инни богослуженія и празники, котрыми се торжество достойно заключаєся. Цѣлый одже кругъ рождества Христоваго представляє въ отвѣтныхъ богослуженіяхъ все, що ѳтносится до воплощенія, рождества и молодыхъ лѣтъ Спасителя, ажъ доки днѣ яко учитель выступивъ. Яко приготуєнъ на предстоящій празникъ спѣваються ѳтъ Праздника Входа Преч. Дѣвы ірмосы празника Рождества Христоваго: „Христосъ раждається“ яко катавасія, дальше читаються таки части св. Письма старого Завѣта, котри до часу, мѣстця и инныхъ обстоятельство при воплощенію Сына божого ѳтносятся, и почитаєся память тыхъ Святыхъ, котри съ тымъ преславнымъ событіємъ въ якбійсъ связи стоять.

Яко приготуєнъ на празникъ Рождества Христоваго обходитъ Церковь пѣстѣ, котрый начинаєся въ день св. Ап. Филиппа, и для того такожъ Филипѣвкою называєся (Зр. §. 166., 1. б.). Въ тѣмъ часѣ почитаєся такожъ память тыхъ Пророкѣвъ, котри особливо о часѣ явленія Мессія проповѣдали.

Въ тѣмъ часѣ обходитъ Церковь такожъ двѣ Недѣлѣ, котри въ тѣснѣй звязи съ празникомъ Рождества Христоваго стоять, именно Недѣлю Праотець и Недѣлю Отець. Въ Недѣлю Праотець воспоминаються: св. Патріархи жившіи передъ закономъ и по законѣ, ѳтъ Адама до св. Іосифа Обручника, и св. Пророки ѳтъ Самуила до Захаріи и Іоанна Предтечи. Недѣля Праотець припадає въ оденъ изъ дней ѳтъ 11-го до 17-го Декемврія, и въ тую недѣлю читаєся всегда евангеліє 28- ой Нед. по Сош. св. Духа.

Послѣдна суббота передъ Рождествомъ Христовымъ называєся Субботою предъ Рождествомъ Христовымъ, и она має на літургії особный Апостоль и Евангеліє, котри ѳтносятся до явленія Христоваго.

Послѣдна недѣля передъ Рождествомъ Христовымъ называєся Недѣлею предъ Рождествомъ Христовымъ

або Недѣлею св. Отець. Въ той день прославляє Церковь память тыхъ Патріархѣвъ, изъ котрыхъ племени Христосъ по плоти родився; и такъ въ Апостоль вычисляються (Евр. 11., 9.—40.) тіи старозавѣтні Святи, котри жили вѣрою въ грядущого Мессію, а въ Евангеліи читаєся родословіє (Мат. 1.) Іисуса Христа, котре вычисляє предкѣвъ по плоти Іисуса Христа ѳтъ Авраама отца вѣрующихъ ажъ до св. Іосифа Обручника. Недѣля св. Отець припадає въ дни ѳтъ 18-го до 24-го Декемврія, и еи богослуженіє есть инакше передъ днемъ 20-го Декемврія, а инакше по тѣмъ дни, якъ о тѣмъ подрбно учитъ типикъ.

Властиве предпразденьство празника Рождества Христоваго начинаєся 20-го Декемврія, и ѳтъ сего дня ѳтносится богослуженіє щоразъ ббльше до наступаючого Праздника.

Послѣдній день передъ празникомъ Рождества Христоваго есть Навечеріє, або Святый вечеръ, въ котрый мы особлившими молитвами и строгимъ постомъ на предстоящій великій Празникъ приготавлиємся. Въ сей день совершаются въ Церкви довши молитвы, а вѣрни заховуютъ строгій пѣстѣ ажъ до явленія першої звѣзды вечернои, пригадуючой тую звѣзду, котра явилася волхвамъ на востоцѣ. Цѣле богослуженіє сего дня занимаєся исключительно прославленіємъ по плоти Рождества Іисуса Христа.

По утрени ѳтправляються Часы царски. Въ Часѣ первѣмъ воспѣває Давідъ (пс. 44., 45.) славу божого Сына, котрый зъ его племени мавъ родитися, а (въ чтевіяхъ) Пророкъ Мхвєа (гл. 5.) духомъ божимъ веденый обертаєся до Виалеєма, изъ котрого изыйде князь Ісраїла, потѣмъ же представляє намъ Апостоль (Евр. 1., 1.—13.) отвѣчне рождество Сына божого, а Евангелистъ Матѣей (1., 18.—25.) оповѣдає о рождествѣ Христовѣмъ ѳтбувшѣмъ такъ, якъ о нѣмъ Ангелъ св. Іосифу обвѣстивъ.

Безпосередно потѣмъ ѳтправляєся Часъ третій, въ котрѣмъ въ пс. 35. молимо Бога словами псаломника, щобы явився цѣлому свѣтови, въ слѣдуючѣмъ же пс. 86. Давідъ предказує, що Царство Мессія буде славне и число его жителѣвъ буде несчислене. Потѣмъ же Пророкъ Іеремія (гл. 3.) духомъ предвидячи Мессію роду Ісраїля обѣщаного, величає го яко единого Бога, котрый всемъ спасеніє принесє, Апостоль же (Гал. 3., 23.—29.) голосить, що вѣрою въ того Пророками предсказаного Христа мы получили спасеніє, а Евангелистъ Лука (2., 1.—20.) оповѣдає, якъ пастырѣ найперше довѣдалися ѳтъ Ангела о рождествѣ Спасителя.

Въ Часѣ шестѣмъ величає Давідъ въ пс. 71. царство Христа яка праведне, супокѣйне, велике и счасливє, а въ пс. 131. Бога молить, щобы скоро явився Христосъ и оби-

тавъ въ Сіонѣ. Потѣмъ слѣдує чтеніє зъ Пророка Исаіи, (гл. 7.), котрый предсказує, що Мессія, Еммануиль народится зъ Дѣвы; чтеніє же Апостола къ Евреємъ (гл. 1., 10.—2., 4.) представляє славу Христа бѣльшу надъ славу всѣхъ ангельскихъ силъ, а въ евангелію ѡтъ Матѣея (гл. 2., 1.—12.) оповѣдаєся, якъ волхвы прійшли зъ далекого востока поклонитися тому славному Мессіи.

Въ девятѣмъ часѣ еще сердечнѣйше и живше тін гадки и чувства обявлюются. Въ першѣмъ псалмѣ (пс. 109.) величає Давидъ Христа, котрый буде сидѣти по правѣй сторонѣ Отца, буде Царь великій и сильный и священникъ по чину Мелхиседека, а въ пс. 110. величає Господа, котрый такъ многи благодати своѣй Церкви удѣлитъ. Потѣмъ читается устунъ зъ пророка Исаіи (гл. 9.), котрый, якбы на всё дивився, оповѣдає о рождествѣ Отрочате, котрого имя есть чудне, а Апостолъ (Евр. 2., 11.—18.) о Мессіи посвѣдає, що черезъ него мы всѣ спасеніє получаемъ. Въ кѣнци оповѣдає Евангелистъ Матѣей (2., 13.—23.) о бѣгствѣ Иисуса до Египта.

Въ пѣзій порѣ зачинаєся потѣмъ літургія св. Василія В. съ вечернею, на котрѣй спѣваются стихіры патріархѣвъ Германа и Анатолія, котри предстоячій праздникъ живо и торжественно величаютъ. Особливо ѡтличаєся стихіра на Слава: „Августу единоначальствующу“, котру составила Касія, греческа инокиня, ѡтъ котрой и нини пѣсни церковни походятъ. По „Свѣте тихій“ читается 8 паремій, въ котрыхъ соединяєся всё, що до воплощенія и рождества Сына божого ѡтносится.

Чтенія зачинаются ѡтъ книги бытія (гл. 1.) где оповѣдаєся о сотворенію свѣта, чимъ представляєся намъ, що той самъ Богъ, котрый насъ сотворивъ, приходитъ насъ ѡткупити. Друге чтеніє берєся зъ книги Числъ (гл. 24.) о переходѣ Израилтянъ черезъ пустыню, при котрѣй случайности Валаамъ призванный ѡтъ царя Моавитѣвъ, чтобы проклявъ Израилтянѣвъ, ихъ благословить, и о Мессіи пророкує, що еще яснѣйше предсказує пророкъ Міхеа въ третѣмъ чтенію (гл. 4. и 5.), кажучи, що Мессія народится въ Вифлеемѣ. — По третѣмъ чтенію спѣвають хоры тропарь: „Тайно родился еси во вертепѣ“, котрого послѣдни слова по ѡтвѣтныхъ стіхахъ повтаряють. — Потѣмъ слѣдуютъ дальши три чтенія, именно зъ прор. Исаіи (гл. 11.) о рождествѣ Христа, о его возвышенію, и наверненію всѣхъ народѣвъ до него; — потѣмъ зъ прор. Іереміи (гл. 3.) о явленію Сына божого на земли и его житію межи людми, наконецъ изъ прор. Даніила (гл. 2.), котрый выкладає царю Небукаднєзару сонъ о котырохъ великихъ царствахъ, и предсказує о царствѣ Мессіаньскѣмъ, котре Богъ воздвигне, и котре надъ всѣми царствами вознесєся. — Теперь спѣвають хоры зновъ тропарь: „Возсіялъ еси Христе

отъ Дѣвы“, радуєчися, що вже зближаєся тоє славноє царство. Наконецъ читаются еще двѣ пареміи зъ прор. Исаіи (гл. 9. и 7.) о чудеснѣмъ отрочати и таинственнѣмъ рождествѣ Емануила, — почѣмъ совершаєся літургія св. Василія В. По скѣнченію же літургіи запалєся свѣчка въ серединѣ пресвитеріи, и клиръ и народъ спѣває подобно пастырямъ въ Вифлеемѣ тропарь: „Рождество Твое Христе Боже нашъ..“ и кондакъ: „Дѣва днєсь пресущественнаго раждаетъ, и тымъ заключаетъся богослуженіє Навечерія рождества І. Христа.

Теперь росходятся вѣрни до своихъ домѣвъ, чтобы по дневнѣмъ постѣ покрѣпитися, и при уготовленѣй вечера засѣдають всѣ домовники безъ различія стану, чтобы оказати, що Христосъ для всѣхъ родився, и всѣхъ прійшовъ ѡткупити. Столы накрываются соломою и сѣномъ на памятку, що Христосъ въ стаянцѣ родився.

Посѣмъ ѡтзывается по домахъ побожныхъ христіанъ милый звукъ колядъ ажъ до того часу, коли ихъ звѣнъ не завозвє на велике повечеріє, котре пѣзно въ ночи, або дуже рано звыкло ѡтириватися. Колыды походятъ зъ часѣвъ поганьскихъ. Словене мали межи инными такожь божка спокою и счастливости именовъ Коляда, и его памятку обходили ѡтъ 25. Студня черезъ бѣльше дней забавами и различными спѣвами. Коли межи ними свѣтло евангелія засіяло, пѣзнали Церковни Настоятелѣ, що майже не можливо есть затерти у народа памятку на тін весели пѣсни и обряды, до котрыхъ народъ черезъ довги вѣки привыкъ; для того оставили коляды, но надали имъ характеръ христіаньскій, выдачи, що то до пѣднесєня духа христіаньского причиняєся. И истинно не ма такихъ пѣсней, котри бы народъ съ такою сердечностію спѣвавъ, якъ коляды.

Такъ одже совершаєся велике повечеріє съ литією, на котрѣй спѣваются стихіры сочинени св. Іоанномъ Дамаскиномъ и его пріятелемъ Епископомъ Маюмскимъ, а въ самъ день Рождества ѡтправляєся звичайне торжественне богослуженіє.

Примѣтити належитъ, що если Рождество Христово припадає въ Недѣлю або Понедѣлокъ, то часы царски ѡтправляются въ Пятѣкъ, литія въ своѣй часѣ, а літургія св. Василія въ самъ праздникъ.

По Празднику Рождества Христова слѣдує по праздненію, котре трєває ажъ до 31. Студня, т. е. до Обрѣзанія Господа; прочи же богослуженія, котри совершаются ажъ до початку пасхального круга, пригадуютъ тін событія, котри ѡтносится до того часу, коли Христосъ въ тихѣмъ родиннѣмъ житію остававъ, доки яко учитель вселенной не выступивъ, прочи же тутъ ѡносячися недвижимыи праздники пригадуютъ важни хвилѣ зъ житія Спасителя.

Заразъ въ другій день праздника Рождества обходится Соборъ Пресв. Богородицѣ, коли мы славлячи явившогося Мессію прославляемъ его пресвяту Матерь, подобно пастырямъ, котри отдавали поклонъ Инсусови и его Преч. Матери.

Третій день посвященный памяти св. Первомученика Стефана, що св. Августинъ такъ поясняе: „Вчера праздновалисьмо рождество Господа, днесъ празднуемо рождество слуги. Рождество Господа обходилисьмо въ той день, въ котрый ѓнь изволивъ родитися; рождество же слуги обходимо въ той день, коли ѓнь (слуга) оставъ вѣнчаныи. Рождество Господа праздновалисьмо въ той день, коли ѓнь принявъ видъ раба, а рождество слуги обходимо въ той день, коли тойже зложивъ зъ себе видъ раба“. Щобы намъ одже живо представить, що Христосъ для того зѡйшовъ зъ престола своей славы, и принявъ наше тѣло и намъ уподобився, щобы насъ до своей славы двигнувъ, обходитъ Церковь въ третій день рождества память св. Стефана, котрый першій пролявъ свою кровь за Христа и достигнувъ вѣнца неуывдаемой славы.

Тѣи три дни суть приказани праздники, въ прочи дни попразденьства, въ котри такожъ память дѣтей въ Виелемѣ ѓтъ Ирода позабиваныхъ обходится, совершаеся всегда служба праздника ажъ до 31. Студня, коли праздникъ рождества ѓгдаеся.

Суббота, котра слѣдуе по рождествѣ Христовѣмъ, называеся Субботою по Рождествѣ Христовѣмъ, и она мае на литургии особный Апостолъ и Евангеліе, а недѣля по рождествѣ Христовѣмъ называеся Недѣлею по Рождествѣ Христовѣмъ, або Недѣлею Богоотецъ, и она есть посвящена памяти св. Иосифа Обручника, Давіда Царя и Якова брата (т. е. сродника) Господня, щобы учтити память тыхъ праведникѡвъ, котри по плоти въ близшій звязи съ Ис. Христомъ стояли. *)

§. 263.

Праздникъ Богоявленія.

Въ осьмый день по празднику рождества Христоваго совершаеся на памятку обрѣзанія Христоваго Праздникъ еже по плоти Обрѣзанія Господа и Спаса нашего Инсуса Христа, а

*) Если тая недѣля случится въ дни ѓтъ 26-го до 31-го Студня, то ей служба совершаеся въ дотычный день, но если она случится 1-го Сѣчня (т. е. если Рождество припадае въ недѣлю), то служба недѣль по Рождествѣ ѓтправляеся въ другій день Рождества, т. е. 26-го Студня, бо въ слѣдуючу недѣлю припадае недѣля предъ Просвѣщеніемъ.

заразъ въ слѣдуючій день, с. е. 2-го Сѣчня начинаеся предпразденьство Богоявленія, котрый якъ и праздникъ Рождества Христоваго съ великимъ торжествомъ обходится. Тѣи два праздники обходила Церковь греческа въ першихъ вѣкахъ разомъ (зр. §. 158. и 160. 2.); бо якъ при рождествѣ Христа Богъ въ лиціи Христа людямъ явився, такъ явилася при крещенію Спасителя пресвята Троица видимымъ способомъ. Но коли безбожныи ереси Арія и Македонія ширитися, и вѣрѣ о св. Троици спротивлятися стали, rozdѣлили св. Отцѣ тѣи два праздники, щобы вѣру о св. Троици тымъ живше и яенѣше представить, оба тѣи праздники съ належитымъ торжествомъ обходити, и особливо послѣднимъ праздникомъ тыхъ, котри крещеніе ажъ до години смерти ѓткладали, до скорѣйшого принятія той тайны наклонити. Сей праздникъ называеся такожъ празд. Просвѣщенія для того, що тогда многи пріймали крещеніе, и для того на сей день спѣваеся мѣсто три-святого: „Елици во Христа“; называеся такожъ Крещеніе Господне ѓтъ историчного событія. И передъ Богоявленіемъ есть суббота и недѣля ѓтличена яко суббота и недѣля предъ Просвѣщеніемъ.

Богослуженіе сего праздника состоитъ изъ такихъ стихирѣ, пѣсней и чтеній, котри або предсказують торжественне явленіе Христа або явившогося прославляють. Подобно якъ передъ Рождествомъ Христовымъ есть послѣдній день предпразденьства особливимъ молитвамъ и строгому посту посвященный, и называеся Навечеріе Богоявленія або Щедрыи вечерѣ. Рано по утрени совершаются часы царскіи состоячи зъ псалмѡвъ, котри стремленіе души до соединенія съ Богомъ пѡдъ образомъ оленя за жереломъ жаждущаго представляють; дальше зъ пророчествъ Исаиі призывающаго всѣхъ до струѣвъ животныхъ; зъ чтеній апостольскихъ говорящихъ о Т. Крещенія и зъ евангелскихъ оповѣданій о самѡмъ крещенію и зъ отвѣтныхъ пѣсней.

Въ Часѣ первѡмъ величае Давідъ (пс. 22.) благодѣянія ѓтъ Бога получени, а въ пс. 26. заявляе, що не мае кого боятися, понеже мае просвѣтителя и защитителя Бога, а потѡмъ проповѣдае Исаиі (гл. 35.) о будущей радости и счастью тыхъ, котри въ Христа увѣрятъ, а Апостолъ (Дѣян. 13., 25.—32.) говоритъ о явленію Инсуса, Евангелистъ же (Мат. 3., 1.—12.) голосить намъ проповѣдь Іоанна Кр. о Инсусѣ.

Въ Часѣ третѡмъ взывае Давідъ (пс. 28.) праведныхъ, щобы Бога прославляли, котрый гласомъ на водахъ и пр. свою силу показуе, а въ пс. 41. высказуе свое желаніе съ Богомъ соединитися пѡдъ образомъ оленя желающаго на источники водній; посѣмъ же пророкъ (Исаі 1., 16.—20.) взывае Исраильтянъ, щобы очистилися и покаялися, чимъ предсказуе крещеніе новозавѣтне, а Апостолъ (Дѣян. 19., 1.—8.) оповѣ-

дає о покрѣпленю (миропомазаню) людей ѓтъ Іоанна крещеныхъ; Евангелистъ же (Марк. 1.) оповѣдає о Іоаннѣ Крестителю.

Въ Часѣ шестомъ высказує (пс. 73.) несчастье народа и храма, и молится, щобы явился Богъ „утвердивый силою своею море и стершій главы змѣевъ на водѣ“, и привѣсь помѡчь, а въ пс. 76. величає дивни дѣла божи, на котрыхъ видѣ „убоюшася воды, и смятошася бездны“; потѡмъ Пророкъ (Исаі 12., 3.—6.) славословить Бога за освобожденье и благодѣянїя черезъ Христа намъ удѣлени, а въ чтенїю апостольскѡмъ (Рим. 6., 3.—11.) есть бесѣда о силѣ крещенїя новозавѣтнаго, въ кѡнци же Евангелистъ (Марк. 1., 9.—12.) оповѣдає о крещенїю Іисуса Христа въ рѣцѣ Іорданскѡй.

Въ девятѡмъ Часѣ величаемъ словами псаломника (пс. 92.) величїє и законъ божїй, и згадуючи (пс. 113.) за чуда, яки Богъ при освобожденю Израилтянъ зъ Египта здѣлавъ, яко и за ничтожнѡсть идолѡвъ поганьскихъ, высказуемъ наше упованїє въ Бозѣ нашѡмъ помощнику и защитителю; потѡмъ читаєся уступъ зъ Пророка Исаі (49., 8.—15.), котрый предсказує счастье вѣрующихъ въ Христа, и зыває ихъ, щобы славили Бога, а въ чтенїю апостольскѡмъ (Тїт. 2, 11.—15., 3., 4.—7.) есть бесѣда о явленю благодати божїи, котра намъ показує, якъ жити маємо, щобысьмо сталися наслѣдниками жизни вѣчної, а Евангелистъ (Лук. 3., 1.—18.) оповѣдає о проповѣди Іоанна Крестителя въ пустыни.

Въ пѡзнѡй цѡрѣ дня начинаєся Літургїя св. Василїя В. съ вечернею, на котрѡй читаєся 13 паремїй оповѣдающихъ о различныхъ очищенїяхъ старого Завѣта яко образахъ новозавѣтнаго крещенїя, и въ многихъ зъ нихъ есть згадка за вѣкопомный Іорданъ, котрый послуживши въ старѡмъ Завѣтѣ законнымъ обрядамъ очищенїя теперъ выступає и мовбы вливаєся въ исторїю евангельску. Найперше читаєся 3 паремїи именно 1-а изъ кн. Бытїя (гл. 1.) о первыхъ трехъ дняхъ сотворенїя, 2-а изъ кн. Исходъ (гл. 14.) о переходѣ Израилтянъ черезъ море червоне, а 3-а изъ кн. исходъ (гл. 15.) о походѣ Израилтянъ черезъ пустыню, где Богъ въ Меррѣ перемѣнивъ гѡрку воду въ солодку, и по скѡнченю тыхъ трехъ паремїй пѣвцѣ спѣвають тропарь: „Явился еси въ мїрѣ“, котрого послѣдни слова по отвѣтныхъ стихахъ повтаряются. — Послѣмъ слѣдуютъ зновъ три паремїи, именно: 4-а изъ кн. Іисуса Навина (гл. 3.) о чудеснѡмъ переходѣ Юдеѣвъ черезъ Іорданъ, 5-а изъ кн. Царствъ четвертыхъ (гл. 2.) о переходѣ пророка Ілїи съ Елисеємъ черезъ Іорданъ и о ѡтходѣ Ілїи на небо, а 6-а изъ кн. Царствъ четвертыхъ (гл. 5.) о очищеню Неемана посредствомъ воды Іорданскѡй, а по 6-ѡй паремїи спѣває хоръ тропарь: „Грѣшникомъ и мытаремъ“, котрого послѣдни слова по отвѣтныхъ стихахъ припѣває. Наконецъ слѣдує

7 паремїй, именно: 7-а изъ кн. пророка Исаі (гл. 1.) зывающаго всѣхъ до очищенїя и покаянїя; 8-а изъ кн. Бытїя (гл. 32.) о стрѣтеню Якова съ Исавомъ надъ рѣкою Іорданъ; 9-а изъ кн. Исходъ (гл. 2.) о выдобутю отроцате Мойсея зъ водѣ черезъ доньку Фараона; 10-а изъ кн. Судей (гл. 6.) о Гедеонѣ покликанѡмъ для спасенїя Израилтянъ; 11-а изъ кн. Царствъ третїихъ (гл. 18.) оповѣдає, якъ Ілїя Пророкъ умоливъ Бога, що жертвы на олтари положени огонь небесный спаливъ; 12-а изъ кн. Царствъ четвертыхъ (гл. 2.) о изцѣленю водѣ Іерихоньскихъ черезъ пророка Елисея; а 13-а паремїя изъ кн. пророка Исаі (гл. 49.) высказує счастье всѣхъ въ Христа вѣрующихъ и зыває ихъ, щобы славили Бога.

По паремїяхъ совершаєся літургїя св. Василїя В., а по заамвоннѡй молитвѣ совершаєся великое освященїє воды. Обрядъ сего освященїя воды, або водосвятїя Іорданьского, походитъ зъ першихъ вѣкѡвъ христїаньства, якъ посвѣдчає св. Іоанъ Златоустъ, котрый такъ пише: „Настоящїй день есть той самъ, въ котрый крестився Господь и освятивъ естество водѣ. Для того о пѡвночи на сей праздникъ всѣ черпають воду, и почерпнуту несуть домѡвъ и заховуютъ ея черезъ цѣлый рѡкъ. И показуєся дивный знакъ, що вода такъ освячена не псуєся черезъ довгїй часъ, но черезъ цѣлый рѡкъ, або и черезъ два и три мѣта остає незопсута и свѣжа, и по такъ довгѡмъ часѣ не розличаєся ѓтъ воды просто зъ жерела принесенѡй“. Зъ тыхъ словъ св. Іоанна Златоуста показуєся, що вже давно передъ нимъ бувъ сей обрядъ въ уживаню, и есть миѣнїє, що ѡнъ повставъ въ Церкви Іерусалимскѡй. Такожъ здаєся, що тогда освящали воду о пѡвночи передъ праздникомъ Богоявленїя. Въ другѡй половинѣ пятого столѣтїя запровадивъ Патрїярхъ Антїохїйскїй Петръ Гнофей, такожъ Фуллономъ званный, звычай, се водосвятїє въ навечерїє Богоявленїя совершати, котрый звычай обще оставъ принятый. Се водосвятїє называєся великимъ розличїя ѓтъ малого, и совершаєся або по заамвоннѡй молитвѣ, если навечерїє Богоявленїя припадає въ понедѣлокъ, вторникъ, середу, четверъ и пятокъ, або по великѡмъ повечерю, если навечерїє Богоявленїя случитя въ субботу або недѣлю. Въ тѡмъ послѣднѡмъ случаю совершуются часы царски въ попереджающїй пятокъ, повечерїє съ великимъ водосвятїємъ въ навечерїє, а літургїя св. Василїя В. съ вечернею въ самъ праздникъ Богоявленїя. (Обрядъ великого водосвятїя находится въ Минеї, Трефологїонѣ и въ Трєбнику.)

При великѡмъ водосвятїю употребляются трисвѣчники (трѡйцѣ) въ честь св. Трѡйцѣ, котра при крещеню Христа явилася. По водосвятїю въ навечерїє Богоявленїя запалаютъ свѣчникъ, ставляютъ го середъ пресвитерїи, и спѣвають тропарь и кондакъ Богоявленїя.

Цѣлый сей день заховують вѣрни строгій по́стъ и передъ освященіемъ воды ничь не ѣдятъ, ажъ въ вечеръ засѣдаютъ до вечерѣ, якъ въ навечеріе Рождества Христоваго; въ по́зній ночи або вчасъ рано спѣшатъ на звукъ звона на велике Повечеріе съ літією, на котрѣй спѣваються прекрасни стихіры Космы монаха и Анатолія; въ самъ праздникъ Богоявленія совершаея звичайне торжественне богослуженіе, а по Літургій совершаея еще разъ велике водосвятіе, но съ бѣльшимъ торжествомъ, бо оно отправаляея звичайно на рѣкахъ або керницахъ, куда всѣ въ торжественномъ походѣ удаются.

Въ слѣдующій день обходитъ Церковь Соборъ св. прор. Предтечи и Крестителя Іоанна, а въ слѣдующи дни продовжаея попразденьство Богоявленія, и 14. Сѣчня отдаея праздникъ Богоявленія.

§. 264.

Благовѣщеніе Пресв. Богородицѣ.

Сей праздникъ (зр. §. 161., 6.) припадае всегда 25-го Марта, который день може случитися отъ четверга 3-ои седмицѣ великого поста до среды свѣтлой Седмицѣ, а отъ часу, коли припадае, зависятъ особенности его богослуженія. Понеже сей праздникъ припадае въ великомъ постѣ, для того мае только по однімъ дни пред- и попразденьства, а если днь припаде въ субботу Лазареву, то не мае попразденьства; если же случитися въ страстну и свѣтлу седмицу, то не мае ани предпразденьства ани попразденьства.

А) О предпразденьствѣ Благовѣщенія примѣчае уставъ, що суть случаи, въ котрыхъ служба предпразденьства Благовѣщенія бересе не въ навечеріе Благовѣщенія, но кѣлька дней скорше, именно: а) Если Благовѣщеніе случитися въ среду 5-ои седмицѣ поста, то служба предпразденьства бересе въ попереджающей понедѣлокъ, бо тогда совершаея во второкъ служба великого канона; в) если Благовѣщеніе случитися въ пятокъ 5-ои седмицѣ, то служба предпразденьства совершаея въ среду, бо въ четверъ есть служба великого канона; г) если Благовѣщеніе случитися въ недѣлю цвѣтоносну, то служба предпразденьства совершаея въ минувшій четверъ.

В) О службѣ самого праздника Благовѣщенія примѣчаея слѣдующе: Тое богослуженіе состоитъ изъ всеночного бдѣнія, утренѣ, часѣвъ, вечернѣ и літургій, и оно такъ отправаляея:

1. Всеночне бдѣніе начинаея або великимъ повечеріемъ або вечернею. а) Великимъ повечеріемъ начинаея всеночне тогда, коли въ навечеріе Благовѣщенія була отправлена вечерня съ преждеосвященною; в) если же

въ навечеріе Благовѣщенія не було преждеосвященною, то всеночне бдѣніе начинаея вечернею. Если же Благовѣщеніе случитися въ великій Пятокъ або велику Субботу, то всеночне бдѣніе начинаея утренею. Въ Киріопасху, т. е. если Благовѣщеніе случитися въ самъ день Пасхи, начинаея всеночне бдѣніе такожь утренею, котра мае тую особеннѣсть, що съ канонемъ пасхальнымъ бересе канонъ Благовѣщенія, и читаея евангеліе Праздника по 6-ой пѣсни. Въ прочи же дни пасхальной седмицѣ, если тогда Благовѣщеніе припадае, начинаея всеночне бдѣніе великою вечернею.

На утрени Благовѣщенія замѣчательни слѣдующи особенности:

а) На утрени Благовѣщенія читаея всегда Евангеліе и спѣваея поліелей во всѣ дни великого поста съ изнятіемъ Недѣлѣ Пасхи, коли нема поліелей, а евангеліе читаея по 6-ой пѣсни.

в) По 8-ой пѣсни спѣваея „Честнѣйшую Херувимъ“ только тогда, если Благовѣщеніе случитися въ 3., 4. и 5. недѣлю великого поста, въ прочи же дни бересе мѣсто того только ірмосъ або самого праздника (до нед. цвѣтоносной) або съ ірмосомъ Трїоди (отъ нед. цвѣтоносной).

г) Велике славословіе спѣваея въ праздникъ Благовѣщенія только тогда, если оно въ дотычный день и такъ бы спѣвалося, хотя бы не було сего праздника, т. е. въ Недѣлѣ великого Поста.

д) Если нема великого славословія, то есть при кѣнци утрени ектенія: „Помилуй насъ Боже“, и не читаея 40 разъ „Господи помилуй“.

е) Велики поклоны бувають въ день Благовѣщенія только въ тѣ дни, коли они звичайно въ постѣ приписани.

2. Часы отправаляются въ праздникъ Благовѣщенія таки, яки ведля устава припадають, одже въ понедѣлокъ, вторникъ, среду, четверъ и пятокъ св. Четырдесятницѣ и въ перши три дни страстной седмицѣ часы великопостни, въ субботу и недѣлю звичайни часы, въ великій Пятокъ часы царски, а въ свѣтлу седмицу часы пасхальни.

3. Вечерня совершаея въ праздникъ Благовѣщенія передъ літургією во всѣ тѣ дни, въ котри совершаються часы великопостни, и такожь въ четверъ, пятокъ и субботу страстной седмицѣ; а въ субботы и недѣлѣ 3., 4., 5. и 6-ои седмицѣ великого Поста, и въ свѣтлу седмицу совершаея вечерня по літургій.

4. Літургія въ праздникъ Благовѣщенія, въ який нибудь день тойже случится, всегда совершаея, а именно всегда и въ великій Пятокъ совершаея літургія св. Іоанна Златоуста; если же Благовѣщеніе случитися въ 3., 3., и 5-у недѣлю вел. Поста або въ великій четверъ и вел. субботу, то отправаляея літургія св. Василя В.

Г) Попразденьство праздника Благовѣщенія тревае толькo оденъ день, т. е. 26. Марта, Соборъ св. Архістратига Гавріила; и если той день случится въ четверть або пятокъ 5-ои седмицѣ вел. поста, то служба великого канона отправляется во вторникъ тойже седмицѣ. Если же 26. Марта случится въ субботу Лазареву, въ недѣлю цвѣтоносну або въ страстну и свѣтлу седмицу, то не ма попразденьства Благовѣщенія и его служба береса на повечеріи одного изъ дней миновшю седмицѣ.

Примѣчаніе. Съ наибольшими перемѣнами получене есть богослуженіе Благовѣщенія, если той праздникъ случится въ великій Пятокъ, для того дуже пожадана була брошура, котру выдавъ р. 1877 В. Преп. Архіпресвитеръ Шашкевичъ Григорій подъ заглавіемъ: „Уставъ церковный о праздницѣ Благовѣщенія Пр. Богородицы, егда случится въ св. великій Пятокъ“. Перемышль 1877. Въ печатни руск. Собора Клароса въ Перемышли.

§. 265.

Воздвиженіе честнаго и животворящаго Креста.

Той праздникъ совершаеся 14-го Вересня (зр. §. 160., 5.) на памятку двохъ событій: вынайденья животворящаго креста и его звернення отъ Перзбѣв. Св. Крестъ оставъ вынайденный стараньемъ Имп. Елены р. 326 въ земли на мѣстци, где поставлено капище Венеры, а понеже тамъ найдено три кресты, и коли чудеснымъ способомъ пѣзнали, котрый есть правдивый крестъ Христа, упали всѣ люде на землю и хотѣли цѣловати той св. крестъ, но про велике множество народа многи немогли видѣти той св. крестъ, тогда выйшовъ Епископъ Іерусалимскій Макарій на подвышене мѣстце и двигавъ св. крестъ, такъ що го всѣ могли видѣти, и узрѣвши го падали на лица, взываючи: „Господи помилуй“. Побѣйше оставъ той св. крестъ Перзами зрабованный, но р. 628 черезъ Ираклія отысканный и въ храмъ воскресенія Христоваго внесенный, где для поклоненія оставъ поставленный. Праздникъ въ честь св. креста запровадженный оставъ всюди принятый, и для того бнъ называеся всемірне воздвиженіе.

Особенности службы сего Праздника суть слѣдующи:

а) По вечерни выноситъ іерей св. крестъ украшенный зъ закритіи на престолъ, котрый обрядъ пригадуе и представляе вынайденье св. креста. в) На Утрени праздничной выноситъ іерей, одѣяный во всѣ св. ризы, св. крестъ зъ престола на аналогій для всеобщаго поклоненія слѣдующимъ способомъ: Іерей одѣяный во всѣ ризы кадитъ подчасъ великого Славословія престолъ и св. крестъ, дае кадилицю діякону або паламарю, бере св. крестъ и воздвигнувши го до головы

иде зъ олтаря и стоитъ передъ царскими дверми ажъ до скѣнченія славословія и трисвятого, почѣмъ возглашае: „Премудрость прости“, а хоръ спѣвае тропарь „Спаси Господи люди твоя“, и іерей иде передъ аналогій, на котрѣмъ кладе св. крестъ, тойже кадитъ зо всѣхъ сторонъ и, поклонившись три разы глубоко, бере св. крестъ на голову и обернуый на востокъ, т. е. до престола, возглашае: „Помилуй насъ Боже“, по чѣмъ хоръ спѣвае 100 разъ „Господи помилуй“ (або перву сотницю); іерей же знаменае найперше св. крестомъ три разы къ востоку, помалу прикланяе голову на пядь отъ земль, а коли хоръ отспѣвае 50 разъ „Господи помилуй“, двигаетъ помалу голову, коли же хоръ отспѣвае 97 разъ „Господи помилуй“, стае іерей просто, подчасъ чого хоръ высшимъ голосомъ докѣнчае сотницю, іерей знаменае зновъ три разы на востокъ, и иде на южну, восточну, сѣверну и наконецъ зновъ на западну сторону аналогія, и на кождѣи сторонѣ отспѣвавши отвѣтну ектенію такъ само робить, якъ першій разъ, а хоръ по кождѣи ектеніи спѣвае 100 разъ „Господи помилуй“. По скѣнченю пятои сотницѣ спѣвае хоръ по „Слава и нынѣ“ кондакъ: „Вознесыйся на крестъ волею“, іерей кладе крестъ на аналогію, и спѣвае „Кресту твоему поклоняемся Владико“, поклоняеся по кождѣмъ разѣ и цѣлуе св. крестъ, а за нимъ весь народъ. Подчасъ цѣлованья св. креста спѣваются стіхиры: „Прійдите вѣрнии“. Св. крестъ остае на аналогію ажъ до отданія праздника, т. е. до 21. Вересня, въ котрый день по літургії іерей кадитъ честный крестъ, поклоняеся и цѣлуе тойже съ народомъ а взявши го на голову вноситъ въ олтарь.

Въ праздникъ воздвиженія совершаеся впрочѣмъ звычайне торжественне богослуженіе, на літургії спѣваеся мѣсто трисвятого „Кресту твоему“, и берутся багряни ризы.

Сей праздникъ отличеный кромѣ сказаного и тымъ, що суббота и недѣля передъ и по сѣмъ празднику мае особный Апостоль и Евангеліе, и называеся суббота и недѣля передъ и по Воздвиженіи; дальше замѣчательно, що ірмосы Воздвиженія спѣваются яко катавасія отъ 1-го Августа ажъ до отданія праздника Воздвиженія съ изнятіемъ дней отъ праздника Преображенія до отданія Успенія.

II. ГЛАВА.

О богослуженію подвижныхъ праздниковъ.

§. 266.

Переглядъ и подѣль росправы.

Праздникъ Пасхи (зр. §§. 163., 164. и 165.) есть наибольшій и найважѣйшій въ Церкви христіанскѣи, есть „праздниковъ праздникъ, и торжество торжествъ“, отъ него полу-

чають всѣ прочи праздники свою силу и благодатни дѣйствія, такъ якъ звѣзды небесни ѓтъ сонця свое свѣтло и тепло отримують. Для того то сей празникъ ѓтправляеся съ великимъ торжествомъ, и якъ его довги и трогательни обрады попереджають, такъ и по нѣмъ слѣдуютъ многи праздники, котри се превелике событіе, котрого память въ день Пасхи обходится, прославляють и достойно заключають. Всѣ подвижни праздники стоятъ въ тѣснѣй звязи съ празникомъ Пасхи, и для лучшого пересмотра дотычного богослуженія, дѣлимо сію росправу на слѣдуючи части:

I. Богослуженіе святой Четырдесятницѣ, а именно: А) Часа приготавлиющого на св. Четырдесятницю. В) Св. Четырдесятницѣ. Г) Страстнѣ седмицѣ.

II. Богослуженіе св. Пятдесятницѣ, именно: А) Праздника Пасхи. В) Свѣтлон седмицѣ ажъ до отданія Праздника Пасхи. Г) Вознесенія Господа, и недѣлѣ св. Отець, Сомествія св. Духа и Недѣли всѣхъ Святыхъ.

III. Богослуженіе Праздника св. Евхаристіи и Состраданія Пресв. Богородицѣ.

I. Богослуженіе святой Четырдесятницѣ.

§. 267.

А) Богослуженіе часа приготавлиющого на св. Четырдесятницю.

Якъ воеводы передъ борбою ободряють своихъ войнѣвъ мудрымъ и благовременнымъ словомъ, такъ и Церковь найперше приготавлие насъ къ подвигамъ поста и покаянія, а потѣмъ призываетъ насъ до самыхъ тыхъ подвиговъ. (Синаксарь Нед. Мытаря и Фарисея.) Въ празникъ Пасхи маемо обходити наибольшу тайну нашон вѣры, совершеніе нашего ѓткупленія, маемо поклонитися Христу воскресшому изъ мертвыхъ, а съ Христомъ воскресшимъ до нового Богу пріятного житія воскреснути. Но къ тому необходимо есть потрѣбно, щобысьмо совершеннозмѣнились, покинули дотеперѣшне грѣшне житіе и съ Богомъ ведля его заповѣдей жити зачали. До тои норовственной перемѣны хоче насъ Церковь вивести въ тѣмъ часѣ, коли празднуе память наибольшого пониженія, страстей и смерти Исуса Христа. Св. Четырдесятниця есть посвячена розгадованью о страстяхъ Спасителя, черезъ що мы маемъ духовно ѓтновитися черезъ пѣсть, молитву и щире покаяніе. Но Церковь увзглядняючи слабѣсть чловѣка не впроваджае го просто въ часѣ строгого покаянія, но поступае съ нимъ постепенно, и стараеся его найперше на труды строгого покаянія приготувити, а тое дѣлае въ протягу трехъ тыжней, котри попереджають св. Четырдесятницю, именно

часѣ ѓтъ Недѣлѣ Мытаря и Фарисея до Недѣли Сыропустной. Въ тѣи три седмицѣ приготавлие насъ Церковь до трудѣвъ великого поста. Знаючи, що головна перепона всякон добродѣтели есть гордѣсть, стараеся той грѣхъ зъ насъ выкоренити, ставляючи намъ передъ очи примѣръ гордого фарисея и смиренного мытаря (въ Нед. Трїоди або мытаря и фарисея), щобы насъ наклонити до смиренія, основы всякой добродѣтели, и для того начинаючи постну трїодъ спѣвае (на вечерни): „Не помолимся фарисейски братіе, ибо возносяи себе смирится; смиримъ себе предъ Богомъ, мытарски пощеніемъ зовуще: очисти ны Боже грѣшныя“, и велитъ намъ молитися: „Покаянія отверзми двери жизнодавче. . . На спасенія стези настави мя Богородице. . . Множества содѣянныхъ мною лютыхъ помышляя океанный. . .“*) и тымъ духомъ переняте есть богослуженіе послѣдующе. Возвавши насъ такъ до смиренія, показуе намъ (въ недѣлю о блуднѣмъ сынѣ) множество нашихъ беззаконій, и велике милосердіе Бога, котрый готовъ намъ всѣ простити, если тѣлько съ блуднымъ сыномъ пзнаемо наши беззаконія и щиро до Бога обернемося. Блудный сынъ видячи, въ яке сумне состояніе ѓтъ черезъ свое блудне житіе попавъ, заплакавъ въ чужинѣ, и сердечно бажавъ повернути еще разъ до своего доброго отца, не яко сынъ, но яко наемникъ; для того и мы видячи, що черезъ наши грѣхи сталисьмося чужинцами въ ѓтчинѣ нашѣи небеснѣи, желаемъ хоть яко наемники повернути до ней, спѣваючи на вечерни: „Возвратився къ благоутробному Отцу зываю со слезами: Прійми мя яко наемника припадающа чловѣколюбію твоему, и спаси мя“ (на вечерни, на стиховни, Слава); а щобы нашъ сумный станъ еще живше представить, спѣваемъ (на утрени), якъ Израилтяне на выгнанью съ Іереміемъ: „На рѣкахъ вавилонскихъ, тамо сѣдохомъ и плакахомъ помянувшѣ Сіона.“**) Сей псаломъ пригадуе спустошеніе землѣ Израильской въ часѣ неволѣ Вавилонской, а тутъ представляе спустошеніе, яке роблять въ души чловѣка намѣстности, для того велитъ го Церковь спѣвати въ тѣмъ часѣ, коли вѣрни около своего душевного спасенія наибольше працювати повинни.

Но поучена сумнымъ досвѣдченіемъ, що не кожного чловѣка зможе взрушити до покаянія превелике милосердіе Боже показане въ притчѣ о блуднѣмъ сынѣ, представляе (въ недѣлю мясопустну) строгую справедливѣсть богу, и велике спустошеніе, яке запануе на земли, коли Христосъ прійде су-

*) На утрени по евангелію, котри тронарѣ спѣваються черезъ цѣлый великій пѣсть.

**) Той псаломъ спѣваеся и въ слѣдуючи двѣ недѣлѣ, т. е. мясопустну и сыропустну.

дти живыхъ и мертвыхъ. Суббота мясопустна посвящена есть памяти всѣхъ ѡтъ вѣка въ надѣи воскресенія усопшихъ. (Зр. §. 167., 1.) — Въ седмицу сыропустну поступае Церковь въ приготовленю до поста дальше, бо въ сей тыждень начинаея вже въ среду и пятницу великопостне богослуженіе съ поклонами; Церковь заказуе вже ѣсти мясо, но позволяе еще живитися набѣломъ, т. е. ѣсти сыръ, яйца и масло, а богослуженіе сей седмицѣ разомъ съ недѣлею сыропустною приготовляе насъ на великій постъ, показуючи намъ, якъ сей святыи часъ пережити повиннисьмо, щобысьмо могли достойно поклонитися преславному Христа воскресенію. Суббота сыропустна есть посвящена памяти всѣхъ преподобныхъ и богоносныхъ отецъ въ постѣ просіявшихъ, щобы насъ примѣромъ тыхъ праведникѡвъ, котри строгимъ постомъ отличилися, до правдивого поста наклонити и заохотити. Такъ одже приготовляе насъ Церковь на святу Чотырдесятницу, поступаючи съ нами постепенно, бо знае, що якъ въ природѣ тѣлесной, такъ и въ норовственнѡмъ ѡтновленю все постепенно дѣсея, а въ саму недѣлю сыропустну показуе намъ въ молитвахъ и пѣсняхъ грѣхопаденіе Адама и Евы, котрого причиною було невоздержанье, щобы намъ тимъ показати, що мы черезъ постъ и молитву маемо двинутися.

В) Богослуженіе св. Четырдесятницѣ.

§. 268.

Особенности сего богослуженія.

Дневне правило мае въ протягу св. Четырдесятницѣ гдекотри особенности, а именно слѣдующи:

1. Вечерня въ недѣлю вечеръ ѡтправляея такъ: По началѣ обычнѡмъ оставляея на „Господи воззвахъ“ 10 стѣхѡвъ, и бересея 4 стѣхиры покаянни зъ октоиха гласа рядового (зъ котрыхъ двѣ находятся на стѣховни вечернѣ недѣльной, а двѣ на стѣховни утренѣ понедѣлка) 3 стѣхиры тріоди и 3 минеи Святого съ славою. По тѡмъ есть великій входъ съ кадиломъ, а по „Свѣте тихій“ спѣваея прокімень великій, въ одну недѣлю: „Не отврати лица твоего“, а въ другу: „Даль еси достоиніе“, и іерей замыкае царски дверѣ и выходитъ въ епітрахили на ектенію: „Исполнимъ вечернюю молитву“. По ектеніи слѣдуютъ стѣхиры на стѣховни, а по „Нинѣ отпускаеши“ и Отче нашъ спѣваются тропарѣ: „Богородице Дѣво.. Крестителю Христовъ... Молите о насъ...“ съ великими поклонами, а „Подъ твою милость“ безъ поклона; посѣмъ 40 разъ „Господи помилуй“ мѣсто ектеніи „Помилуй насъ Боже“ и велики поклоны съ молитвою св. Ефрема: „Господи и Владыко живота моего“, и отпустъ малый. Такъ правитсея вечерня начавши ѡтъ сырной недѣлѣ ажъ до 5. недѣлѣ поста.

2. Повечеріе совершаея велике съ поклонами въ понедѣлокъ, вторникъ, среду, четверъ и пятокъ, съ малыми изнятїями, котри выше наведени.

3. Полунощница ѡтправляея звычайна, но съ поклонами и молитвою св. Ефрема съ изнятїемъ субботъ и недѣлѣ, коли не ма поклонѡвъ.

4. На Утрени, кромѣ субботъ и недѣлѣ бересея: а) мѣсто „Богъ Господь“ и тропарей „Аллилуїа“ съ отвѣтными стѣхами и троичны гласа; в) берутся по три каѡнзмы; г) по 50-ѡмъ псалмѣмъ читаея молитва „Спаси Боже люди твоя“ съ возгласомъ „милостїю и щедротами“; д) канонъ спѣваея минеи и триѣснець тріоди; е) свѣтилни берутся троичны гласа; ж) славословіе читаея, и з) по ектеніи и стѣховни бересея „Благо есть исповѣдатися“ съ Отче нашъ, а по „Въ Церкви стояще“ 40 разъ „Господи помилуй“ мѣсто сугубой ектеніи, молитва „Небесный царю“ и молитва св. Ефрема съ великими поклонами, и присовосупляея часъ первый.

5. На часахъ бересея каѡнзма, и по псалмахъ спѣваются тропарѣ: „Заутра услыши гласъ мой... Господи иже пресвятаго... Иже въ шестый день же и часъ... Иже въ девятый часъ“ съ поклонами, а на 6-ѡмъ часѣ есть чтеніе зъ книги пророка Исаїи ѡтъ гл. 1-ои до гл. 66-ои съ прокіменами тріоди.

6. На вечерняхъ повседневныхъ не ма входа ани великого прокімена, и на Господи воззвахъ оставляея тѡлько 6 стѣхѡвъ, но суть двѣ паремїи съ прокіменами тріоди, именно: перша паремїа зъ книги Бытїя, а друга зъ книги Притчей Соломона, котри книги суть такъ на пареміи розположенн, що ѡтъ понедѣлка первой седмицѣ вел. поста до пятка вай цѣлкомъ остають перечитани. Впрочемъ кончатсея тая вечерня такъ, якъ и въ недѣлю вечеръ.

Богослуженіе денне великого поста звыкло въ тїи дни, коли не ма Преждеосвященон, такъ ѡтправлятсея: Рано полунощница съ утренею и часомъ первымъ; потѡмъ передъ полуднемъ часъ третїй, шестый и девятый съ изобразительными и вечернею, а съ полудня велике повечеріе. Если есть преждеосвященна, то правитсея все такъ само, тѡлько вечерня совершаея разомъ съ преждеосвященною.

§. 269.

Свята Четырдесятница.

Богослуженіе св. Четырдесятницѣ ѡтличаея трогательными пѣснями и молитвами, котри выйшли зъ темныхъ келїй побожныхъ мужѡвъ Іоанна Дамаскина и его прїятеля Космы Маюмского, Студїтѡвъ Іосифа и Θεодора, преп. Андрея Критского и иныхъ. Въ тѡмъ богослуженію представляея намъ исторїя рода людского ѡтъ его сотворенья и

грѣхопадєнія ажъ до ѡткупленья. Оно состоитъ зъ гѡркихъ слезъ покаянія выдѡбуваючихъся зъ груди чоловѣка, зъ пѣсней псаломскихъ и пророчествъ звѣщающихъ зближающєся спасєніє, и суть получєны съ отвѣтными обрядами, частыми поклонами, щѡбы змысль молитвъ и виѣшнымъ способомъ представить и тымъ чоловѣка скорше и живше до покаянія наклонити.

Черезъ цѣлый першій тыждєнь вел. поста берутся чтєнія зъ книги бытія за порядкомъ, въ котрыхъ оповѣдаєся ѡ падєнію Адама, щѡбысьмо пѡзнали, за щѡ въ тїи дни маємо каитися, и научилися, зъ якого сумного состоянія насъ Спаситель выбавивъ, и для того тымъ сердечнѣйше ему дяковали, коли по скѡнченію великого поста будємо обходити память побѣды Христа надъ адомъ и смертію. Для того не безъ глубокого змысла єсть перша нед. поста, въ котру Церковь обходитъ память побѣды надъ иконоборцами, и возстановлєнь св. иконъ; хоче насъ Церковь тымъ напѡмнути, щѡбысьмо сильною вѣрою возобновили въ насъ образъ божій, на котрый єсьмо сотворєны, но котрый мы грѣхами и невѣрствомъ майже затєрли. — Въ перви чєтыри дни тѡи седмицѣ читается на повечєрію канѡнъ Андрея Критского.

Суббота першой недѣлѣ поста посвящена памяти святого мученика Феодора Тирона по тѡй причинѣ: Императоръ Юліянъ Отступникъ приказавъ для поруганья христіянъ всѣ въ Царгородѣ на продажъ выставлєны живности кровію поганьскихъ жертвъ покропити, понеже христіанамъ не вѡльно було ничъ зъ того ѣсти, щѡ съ поганьскими жертвами въ якѡй звязи стояло. Въ тѡмъ прикрѡмѣ положєнію явився св. мученикъ Тиронъ Епископу Евдоксію въ снѣгъ и приказавъ му, щѡбы для захованья вѣрныхъ ѡтъ оскверненя велѣвъ имъ, щѡбы они по домахъ ѣли такъ званє коливо (*κολλυχιον, κουχιον, κουχιδιον*), т. е. варєну пшєнницу съ сушеными овочами, котри суть благословєны. Тѡє зроблєно, а на памятку того событія посвящена суббота першой недѣлѣ Поста св. Тирону, въ котрый день по вечерни субботнѡй, т. е. въ пятѡкъ вечеръ благословится коливо подѡбно якъ хлѣбъ на литїи. Коливо єсть тепєрь варєна пшєнница съ медомъ, при чѡмъ мѣдъ має представити благословєніє воскресєнія, а пшєнница берєся по смыслу словъ Апостола (I. Кор. 15., 36.—38.), котрый такъ каже: „Безумнє, ты єже сѣши не оживєтъ, аще не умрєтъ: и єже сѣши, не тѣло будущеє сѣши, но голо зерно, аще случится, пшєнницы или инного ѡтъ прочихъ“. Для того коливо уживается и при поминальныхъ богослужєніяхъ. — Такъ одже заключается богослужєньє першой недѣлѣ великого поста въ першу недѣлю торжєственнымъ возванїємъ, щѡбысьмо празднуючи память возстановлєня образѡвъ ѡтновили въ собѣ оскверненый образъ божій.

Богослужєньє другого тыжня вел. поста продѡвжаетъ тїи спасительни гадки и напѡмненя. котри мы въ першу недѣлю повзяли, оно показує намъ, якъ часто и тяжко мы Бога прогнѣвали, и тымъ вызыває насъ до тымъ щиршого покаянія, а коли Церковь видитъ, щѡ силы чоловѣка стають упадати, выставлєє му въ третю недѣлю св. крєстъ, яко знамя побѣды и заохоту до дальшихъ трудѡвъ, и почитанію св. крєста посвящена єсть цѣла слѣдующа седмиця вел. поста, котра про тѡє такъ якъ и 3-а недѣля крєстопоклонною называєся. Въ субботу выносятся крєстъ на престолъ, а въ недѣлю на утрени на аналогїи, гдє остає ажъ до пятка. На літургїи мѣсто трисвятого берєся: „Крєсту твоему“. — Чєтверта недѣля поста посвящена єсть такожь памяти св. Іоанна лѣственника. Онъ живѣ 90 лѣтъ на горѣ Синай († коло 606) и оставивъ намъ прекрасный поєматъ, котрый называєся лѣствница (*κλίμαξ*), въ котрѡмъ въ 33 стєпеняхъ представляющихъ 33 лѣта житья Спасителя, представлєє намъ постєпеннє духовнє усовершенєє чоловѣка, и той поєматъ єсть образомъ совершенного житья монашєского, потвержденый живымъ примѣромъ св. Іоанна. — Въ пѣсняхъ 4-ѡи седмицѣ упѡдоблєєся душа кающагося чоловѣку попавшему межѣ розбѡйникѡвъ, котрому ани священникъ ани лєвитъ не дає помочи, и для того Церковь напоминає го, щѡбы у Бога шукавъ помочи.

Въ чєтверъ пятой недѣли вел. поста ѡтправлєєся утреня съ великимъ канѡномъ св. Андрея Критского, въ котрѡмъ представлєный єсть образъ правдивого каєнника на образѣ Марїи Египетской. — Тая Марїя Египетска провадила довгїй часъ дуже розпустнє житє, но тронута ласкою божію щиро покаялася, и Богъ єи за житья силою чудотворною прославивъ. Представляючи єи образы жєлає печалива мати Церковь каждого грѣшника на подѡбну дорогу спровадити. Память сєи святой каєнницѣ обходитъ Церковь въ 5. недѣлю вел. поста. Причина, для чѡго власно въ сєрединѣ вел. поста намъ приводится на гадку св. Марїи Египетска, єсть щѡбы мы набрали охоты до дальшихъ трудѡвъ съ великимъ постомъ получєныхъ. Тѡє богослужєніє звываєся поклонами.

Въ субботу пятой недѣлѣ поста молимо ѡ помѡчь Пречистой Дѣвы, для чѡго тая суббота такожь суббота похвальна або Суб. Акаѡїста называєся, и въ той день получєна єсть утреня съ Акаѡїстомъ Пречистѡй Дѣвѣ. Сє богослужєньє має такожь историчну подставу: За часѡвы Имп. Ираклія и Патріархи Сєргїя напали Саракїны и Скиты Царгородъ, но власно въ тую субботу були побѣдженѣ, для того собрався клиръ и народъ въ Церкви блахєрнскѡй на подякованьє Богу и єго св. Матєри; а понеже тѡє богослужєньє цѣлу нѡчь трєвало и при тѡмъ никто не сѣдавъ, для того названо сє богослужєньє акаѡїстѣ (ѡтъ *α καὶ ἰζω* сидѣти,

несѣдалень). Потѣмъ приказано се богослуженье що року въ тую субботу отпращати, для того имя суббота акаѳиста, або похвальна, понеже величаеся Преч. Дѣву Марію.

Въ пѣсняхъ тріоди 5-ои недѣлѣ и по части слѣдующои седмицѣ есть згадка о богачи и Лазарѣ, и Церковь наминае насъ „выстерѣгати не милосердія и безчеловѣчія богача, а ревновати терпѣнію и веледушію Лазаря“ (самогласенъ въ нед. 5-у на вечерни), и добрыми дѣлами заслуговати собѣ на царство небесне.

Шеста седмица великого поста есть близшимъ приготовленьемъ на страстный тыждень. Въ книги бытія читаются главы о Іосифѣ Египетскѣмъ, образѣ Христа, которого власный ученикъ продавъ такъ якъ Іосифа его брата; такожъ читаются инни мѣстца письма святого, котри на страсти Христа готовятъ, насъ же до тѣснѣйшого соединенія съ Богомъ провадятъ. Въ пятюкѣ вай, т. е. шестои седмицѣ великого поста, кѣнчится св. Четырдесятница, якъ высказуе Церковь спѣваючи на стіховни (на утрени): „Душеполезную совершивше четырдесятницу, и святую седмицу страсти твоя просимъ видѣти чловѣколюбче“.

§. 270.

Г) Богослуженіе страстной Седмицѣ.

Богослуженіе страстной седмицѣ начинаеся въ вечерь пятка вай, а кѣнчится въ велику Субботу. Въ сѣмъ богослуженію поступае Церковь цѣлкомъ хронологично на основѣ евангелія и представляе намъ послѣдни дни туземского дѣланія и страстей Іисуса Христа въ тѣмъ порядку, въ якомъ они истинно сталися. Шесть дней передъ Пасхою удався Христосъ до Виваніи воскресити праведного Лазаря, а памяти сего славного событія есть посвячена суббота шестои седмицѣ вел. Поста, и называеся для того Субботою Лазаревою. Воскресеніе Лазаря показало бож. силу Христа, и пересвѣдчило вѣрующихъ въ Христа о его воскресенію и о общѣмъ воскресенію всѣхъ умершихъ, для того есть богослуженіе сего дня радостне, и спѣваются така пѣсни, якъ и въ недѣлю.

Въ слѣдующу недѣлю, с. е. недѣлю цвѣтоносну або Вай, воспоминаеся торжественный входъ Іисуса Христа въ Іерусалимъ, и прославленію сего событія есть посвячене богослуженіе сего дня. Тая недѣля называеся цвѣтоносна або вай для того, що на памятку, якъ Евреи стелили Христу входящому въ Іерусалимъ пальмы, благословятся на утрени по евангелію вай, або у насъ галузки вербъ, котри найскорше розцвѣтаются. Тѣи благословени вай роздаются вѣрнымъ або тогда, коли на утрени приходятъ цѣловати евангеліе або по літургії.

Слѣдуе теперъ богослуженіе страстной седмицѣ, котре представляе намъ страсти Христови, и каждый день оповѣдае о нихъ. Въ перши три дни взывае насъ Церковь до молитвы словами: „Се женихъ грядетъ во полунощи“ и провадитъ насъ крокъ за крокомъ на кожде мѣстце, котре Іисусъ Христосъ при кѣнци своего житія своимъ присутствіемъ освятивъ.

Торжественный входъ Спасителя въ Іерусалимъ такъ огорчивъ старшину жидѣвску, що они постановили Христа убити, и для того взывае насъ Церковь въ недѣлю вай вечерь „отъ вѣтвий и вай стекатися къ честному Христовыхъ страстей таинству, и сего видѣти за насъ страсть терпяща волну“ (на стіховни вечерь). Такъ готовится насъ на слѣдующи дни, въ котри узримо Христа въ наибольшѣмъ пониженью.

Въ страстный понедѣлокъ взывае насъ Церковь прійти на встрѣчу „начаткамъ страстей Христовыхъ“ и ити съ Христомъ въ Іерусалимъ „очищеннымъ смысломъ и умерщвленіемъ страстей“ (Сѣд. по 3. каѳ.). Въ сей понедѣлокъ представляются страданія Христа подъ образомъ Іосифа, ѳтъ своихъ братей проданого, которого Богъ воздвигнувъ до панованья надъ Египтомъ, а Юдеи представляются подъ образомъ безплодной смоковницѣ, котру Христосъ проклявъ для того, що на нѣй не найшовъ овочѣвъ, и тымъ учитъ насъ Церковь, що душу чловѣка не приносячу ніякого плода, т. е. добрыхъ дѣлъ, чекае клятва божа.

Во вторникъ оповѣдае намъ Церковь о десяти дѣвахъ, наминаючи насъ тымъ, щобысьмо були всегда готови на стрѣченіе небесного Жениха, и щобысьмо про тое всегда старалися добродѣтельно и праведно жити, и статися достойными вѣйти въ „небесный чертогъ“.

Въ среду представляе намъ Церковь вечерю Христа у Сімона прокаженного, на котрѣй блудница слезами и многоцѣннымъ миромъ омыла ноги Спасителя и волосьемъ своей головы ихъ отерла; а тымъ взываючи насъ такожъ до щирого покаянія осуждае захланность Юды, котрый за 30 сребренникѣвъ продавъ Спасителя.

Въ богослуженію тыхъ трехъ дней находится слѣдующи особенности: На утрени спѣваеся мѣсто „Богъ Господь“ Аллилуія съ стіхами и тропарь „Се женихъ“ три разы, и читаеся приписане евангеліе (въ фелонѣ) и по 50. псалмѣ молитва „Спаси Боже люди твоя“ съ возгласомъ, и утрени кѣнчится такъ, якъ въ часѣ Четырдесятницѣ. На часахъ приписано есть отчитати всѣ чотыри евангелія (Тетроевангеліе) слѣдующимъ рядомъ: Въ понедѣлокъ на 3., 6. и 9. часѣ цѣле евангеліе ѳтъ Матѣея и половина евангелія ѳтъ Марка; во вторникъ друга половина евангелія ѳтъ Марка и

два чтенія Луки,^{*)} а въ среду третье чтеніе евангелія ѡтъ Луки и евангеліе ѡтъ Іоанна до 14-ой главы до слѣвъ: „Нынѣ прославися Сынъ человѣческой“, т. е. до початка святыхъ страстей. Тымъ чтаньемъ евангелій показуе намъ Церковь цѣле житіе Спасителя и напоминае насъ, що Христосъ добровѣльно перетерпѣвъ страсть и смерть за насъ. Въ тѣи три дни совершаея дальше літургія преждосвящена, на котрой читаея евангеліе, и для того естъ входъ съ кадиломъ и евангеліемъ. Повечеріе правится въ понедѣлокъ и вторникъ велике съ поклонами, а въ среду мале безъ поклоновъ. Чтенія (пареміи) сихъ трехъ дней берутся такожъ зъ иныхъ книгъ, якъ въ часѣ Четырдесятницѣ, именно на вечерняхъ береса перша паремія зъ книги Исходъ а друга зъ книги Іова, а на 6-ѡмъ часѣ изъ кн. Пророка Іезекіила, котри уступы въ близкѡмъ ѡтношенью до праздника стоятъ.

Великій четверъ. Въ сей день совершаея память смиренія Іисуса Христа, котрый самъ умывъ ноги своимъ ученикамъ, тайнои вечери, на котрой Христосъ установивъ жертву новозавѣтну, св. Евхаристію, молитвы Христа въ Гетсиманскѡмъ огородѣ, и преданія Христа черезъ Юду. Цѣле богослуженье сего дня естъ тыми гадками-преняте, особливо же живо представлена естъ злоба Юды въ тропари: „Егда славнии ученици“, котрый въ сей день спѣваея. Богослуженье сего дня мае слѣдующи особенности: На утрени береса по „Аллилуія“ съ его стіхами тропарь: „Егда славни“, евангеліе ѡтъ Луки и пс. 50-ый, а молитвы „Спаси Боже“ не ма. Канонъ (Космы) живо представляе значенье праздника; суть стіхиры на „Хвалите“ и на „Стіховни“, и утрени кнчится такъ, якъ повседневно (не постан). До утренѣ прилучаея часъ первый, на котромъ естъ паремія зъ книги прор. Іереміи (Гл. 11.) предсказующого злобу Юдеѣвъ и терпивоств Мессіи, а на 6-ѡмъ часѣ не ма пареміи. — Літургія ѡтправляея св. Василіи В. съ вечернею, на котрой суть три отвѣтні пареміи зъ книгъ Исходъ (гл. 19.), Іова (гл. 38.) и Ісаіи (гл. 8.), а мѣсто пѣсни херувимскон, причастна и „Да исполнятся“ спѣваея въ сей день пѣснь: „Вечеры твоея тайныя“ зъ ірмолая.

По заамвонной молитвѣ совершаея въ кафедральныхъ Церквахъ умовеніе нѡгъ на памятку, що Христосъ на тайной вечери умывъ своимъ ученикамъ ноги. Сей обрядъ естъ дуже давній, понеже вже св. Августинъ († 430) о нѣмъ споминае. Такожъ и празднованье великого четверга, яко дня установленья пресв. Евхаристіи походить зъ першихъ вѣ-

^{*)} Всѣ четири евангелія дѣлятъ уставъ на девять чтеній, именно евангелія ѡтъ Матѡея, Марка и Іоанна на два, а евангеліе ѡтъ Луки на три чтенія, котри читаются на аналогіи.

ко́въ христіанства, бо о нѣмъ говоритъ 28. канонъ Собора Картагійского зъ р. 397, св. Іоанъ Златоустъ и инни.

Умовеніе нѡгъ совершаея такимъ способомъ: Въ корабли Церкви устролють тетраподъ съ сѣдалищомъ для Епископа яко образъ Христа, а на около для 12 священико́въ представляющихъ Апостоло́въ. Діаконъ спѣвае отвѣтну ектенію, по котрой Епископъ читае молитву: „Боже преблагій“ и „Господи Боже нашъ“, въ котрыхъ просить, щобы Богъ омывъ насъ ѡтъ всякои скверни тѣлесной и возиѣсъ насъ смиреніемъ, а посѣмъ діаконъ начнае читати (на амвонѣ) евангеліе, котре до сего событія ѡтносится, а коли прійде на слова: „Воставъ съ вечери (Іисусъ)“ встаетъ Епископъ, и коли діаконъ голосить: „И положи ризы своя“, знимае зъ себе Епископъ архіерейски ризы (кромѣ стіхаря, пояса, епитрахили и наравкицы), и при словахъ діакона: „и приеъмъ лентіонъ, препоясая“ бере Епископъ ручникъ (лентіонъ) и нимъ опоясуея, а при словахъ евангелія: „потомъ вѣя воду въ умывальницу“ наливає воды до умывальницѣ, а коли діаконъ начне спѣвати: „И начатъ умывати ноги ученикомъ и отирати лентіемъ, имже бѣ препоясанъ“, тогда умываетъ Епископъ ноги сидячимъ до около начавши ѡтъ лѣвой стороны; а коли прійде до іерея представляющого Апостола Петра, тогда діаконъ голосить: „Прійде къ Сімону Петру, и глагола ему той“ а іерей востаетъ и мовить: „Господи! Ты ли умыеши мои нозѣ?“ а Епископъ отвѣчае: „Еже азъ творю, ты не вѣси нынѣ, разумѣши же по сихъ“; на тое ѡтповѣдае іерей: „Не умыеши ногу моею во вѣки“, а Епископъ: „Аще не умыю тебе, не имаши части со мною“, на що іерей каже: „Господи, не нозѣ мои токмо, но и руцѣ и главу“ и сѣдае іерей, а Епископъ мовить: „Изможенный не требуетъ токмо нозѣ умыти: естъ бо весь чистъ, и вы чисти есте, но не вси“ и омываетъ му ноги, а діаконъ кнчить евангеліе словами: „Вѣдыше бо предающаго его, сего ради рече: не вси чисти есте“. Потѡмъ одѣваея Епископъ въ свои ризы и кнчить літургію. — Въ великій четверъ совершае Епископъ такожъ освященіе мира и антиминосѡвъ. — Повечеріе ѡтправляея въ великій четверъ мале съ канонѡмъ Тріоди.

Въ пѡзной порѣ великого четверга совершаея утрени великого пятка, т. е. послѣдованіе святыхъ и спасительныхъ страстей Г. Н. І. Христа, на котрой ведля порядка уставомъ указанного читаея 12 евангелій о страстяхъ Христовыхъ. По кождѡмъ евангелію звонится, и ѡтъ сего часу замовкають звоны ажъ до воскресной Утренни.

Великій пятокъ. Понеже утрени вже въ четверъ вечеръ ѡтправлена, для того ѡтправляются найперше Часы Царскіи состоячи зъ такихъ псалмо́въ, чтеній и пѣсней, котри до страстей и смерти Христовой, котру въ сей день об-

ходимо, ѓтносятся. — Въ I. Часѣ молимо Бога словами псаломника (пс. 5.), щобы добрыхъ благословивъ а злыхъ укаравъ; въ пс. 2. предсказуе псаломникъ, що даремно князѣ земски спротивляются Христу, бо бнѣ есть ѓтъ Бога поставленный царь всѣхъ, котрому всѣ поклонитися доужни, если хотять спастися, а въ пс. 21. Христосъ страждущій молить Отца небесного, щобы го не оставлявъ, а потѣмъ пророкъ Захарія (гл. 11.) говоритъ о преданію Христа за 30 сребренникѣвъ, Апостоль (Гал. 6., 14.—18.) о ѓтновленію черезъ язвы Христа, а Евангелистъ Матѣей (27., 1.—56.) оповѣдае о страстяхъ Христовыхъ. — Въ III. Часѣ молишь страждущій Мессія Бога (пс. 34.) о помѣчь противъ обидящихъ его, въ пс. 108. предсказуе Юдѣ предателю заслужену кару а собѣ славу, а въ пс. 50. молишь, щобы оставъ поверненный до своей славы; потѣмъ читаеся уступъ зъ кн. Исаи (гл. 8.), где пророкъ предсказуе о терпливости Мессіи, и зъ Апостола (Рим. 5., 6.—10.), котрый каже, що Христосъ за насъ неправедныхъ умеръ, а Евангелистъ (Марк. 15., 1.—41.) оповѣдае о страстяхъ и роспятію Христа. — Въ VI. Часѣ читаеся пс. 53., въ котрѣмъ псаломникъ молишь Бога о помѣчь противъ противникѣвъ, пс. 139., въ котрѣмъ тоже молишь о выбавленъе ѓтъ ворогѣвъ и пс. 90., котрый высказуе, якъ певный есть ѓтъ ворогѣвъ праведникъ жиющій пѣдъ опѣкою Бога; потѣмъ читаеся паремія зъ кн. прор. Исаи (гл. 52.), котрый предсказуе пониженъе Христа такъ живо, якъ бы на тоеже дивився, а друга паремія зъ посланія ко Евреемъ 2., 11.—18. о нашѣмъ освященію и ѓткупленію черезъ Христа; а Евангелистъ Лука (23., 32.—49.) оповѣдае о роспятію Христа посередѣ двохъ розбійникѣвъ. — На IX. Часѣ наконецъ читаеся пс. 68., въ котрѣмъ Христосъ устами псаломника высказуе свои многи терпѣнія пѣднати зъ ревности для славы божои, и молишь о помѣчь, потѣмъ пс. 69., въ котрѣмъ молишь для себе и для праведныхъ о помѣчь, а для злыхъ о постыженъе и посоромленіе, и пс. 85., въ котрѣмъ предсказуеся, що Христу всѣ роды земли будить поклонитися. Посѣмъ читаеся паремія зъ кн. прор. Иереміи (гл. 11.) о злобѣ Юдеевъ и терпливости Мессіи, а друга зъ посланія ко Евреемъ (10., 19.—30.), а Евангелистъ Іоанъ (18., 28.—19., 1.—37.) о послѣднихъ страстяхъ и смерти Іисуса.

По часахъ царскихъ ѓтправляеся вечерня съ трема пареміями (Исходъ гл. 33., Іовъ гл. 42. и Исаи гл. 52.), по котрыхъ читаеся Апостоль (I. Кор. 1., 14.—2., 1.—3.) о Христѣ за насъ роспятѣмъ, и Евангеліе ѓтъ Матѣея о погребенію Христа и запечатанію гроба, а коли хоръ зачне спѣвати стіхуру: „Тебе одѣвающагося свѣтомъ яко ризою“, совершаеся положенъе плащаницѣ слѣдующимъ способомъ (ведля приписа Служебника): Пѣдчасъ стіховни одѣва-

еся іерей во всѣ церковни ризы, якъ до літургій (а берутся чорни ризы), а слуга церковный роздае свѣтло, и коли все готове, иде крестоносецъ съ крестомъ на передѣ, а за нимъ прочи, потѣмъ идуть чотыри іерейи або вѣрни несущи плащаницю, а наконецъ іерей съ святѣйшими дарами, передѣ котрыми діаконъ або паламаръ иде съ кадиломъ, и въ тѣмъ порядку робится обходъ внѣ або внутрь Церкви. Коли всѣ повернуты, ставляе іерей св. Дары на престолѣ, кадитъ ихъ а потѣмъ ставляются св. Дары въ ківотѣ на грѣбѣ Христовѣмъ, нарочно къ тому уготовленѣмъ або на престолѣ; где остоятъ выставлени ажъ до воскресной утренѣ. Плащаницю же кладеся на грѣбѣ Христовѣмъ, где такожь ажъ до воскресія остае. Грѣбѣ Христовѣ повиненъ по можности бути украшений многими свѣцями и цвѣтами. — По положенію плащаницѣ кѣнчится вечерня и спѣваеся три разы: „Благообразный Іосифъ“, потѣмъ всѣ цѣдуютъ плащаницю. — При грѣбѣ Христовѣмъ звычайно читаются Дѣянія Апостольски. — Повечеріе ѓтправляеся въ великій Пятокъ мале съ канономъ о роспятію Христовѣмъ находячѣмъ въ Тріоди.

Велика Суббота есть посвячена памяти погребенія Христоваго и его сошествія въ адъ. Погребеніе празднуемъ на вечерни при положенію плащаницѣ, а о сошествію въ адъ споминяе много разъ канонъ великой субботы. Вчасъ рано, або гденекуда въ пятокъ вечеромъ совершаеся передѣ св. гробѣмъ велика утреня, котра мае слѣдуючи особенности: Начиняеся началомъ обычнымъ, но по „Отче вашъ“ не берутся псалмы и моленія тѣлько іерейи заразы возглашае: „Слава святѣй“ и слѣдуе шестопсалміе и „Богъ Господь“ съ тропарями дня, а потѣмъ слѣдуе каѣзма 17-а, т. е. пс. 118-ый: „Блаженни непорочни“, за котрой кождымъ стіхомъ спѣваются коротки пѣсни, названи похвалами, для того що они содержатъ похвалу або прославленъе Христа умершого и погребеного. По кождѣй статіи або славі каѣзмы есть мала ектенія, а по скѣнченію третей статіи спѣваются тропарѣ воскресни: „Ангелскій Соборъ“, мала ектенія и пс. 50-ый. Слѣдуе посѣмъ канонъ съ стіхирами на „Хвалите“ и великимъ славословіемъ. Пѣдчасъ славословія ѓтходитъ іерей, котрый до теперъ бувъ одѣянный тѣлько въ чорный епитрахиль и фелонъ, до закритія, и одѣявшися въ стіхарь и прочи чорни одежи выходитъ передѣ грѣбѣ; по скѣнченію славословія съ трисвятымъ слѣдуе прокъменъ и двачтенія (Іезек. гл. 37., I. Кор. 5., 7.—9. и Гал. 3., 13.—14.), а по аллилуіи и окаженію гроба и Церкви слѣдуе евангеліе (Мат. 27., 62.—66.) оповѣдающе, якъ Юдеи запечатали грѣбѣ Христовѣ и поставили стражу при нѣмъ. Потѣмъ кѣнчится утреня звычайнымъ способомъ.

Въ пѣзній порѣ дня начинаеся Літургія св. Васи́лія В. съ вечернею, котра вечерня ѓтносится до слѣдующого дня, и для того пѣсни субботни соединяются съ стихирами воскресными. Іерей начинае се богослуженіе въ чорныхъ ризахъ. По „Свѣте тихій“ читаеся 15 паремій, въ котрыхъ представляются пророчества и образы о спасенію людей черезъ воскресеніе Христова, и о славі Церкви. И такъ 1. зъ кн. Бытія (гл. 1.) о сотворенію свѣта; 2. зъ кн. Пророка Исаіи (гл. 60.) о славі нового Іерусалима; 3. зъ кн. Исходъ (гл. 12.) о агни старозавѣтнѣмъ яко образѣ Христа; 4. зъ кн. прор. Іоны (гл. 4.), котрый въ чреві кита бувъ образомъ Христа погребеного; 5. зъ кн. Іисуса Навина (гл. 5.), котрому явився Ангелъ; 6. зъ кн. Исходъ (гл. 13.) о переходѣ Ізраїлтянъ черезъ море червоне яко образѣ Пасхи новозавѣтної. По шестѣй пареміи чтець мовить „Поимъ Господеви“, а хоръ спѣвае: „славно бо прославися“, и читаются стихи Тріоди, по котрыхъ хоръ спѣвае: „Славно бо прославися“, а потѣмъ слѣдуютъ дальши пареміи, именно: 7. изъ кн. пр. Софонія (гл. 3.) о славі нового Іерусалима; 8. изъ кн. Царствъ третихъ (гл. 17.) о воскресенію отроцате вдовы въ Сарептѣ черезъ пророка Ілію; 9. зъ кн. прор. Исаіи (гл. 61.) о славі нового Іерусалима; 10. зъ кн. Бытія (гл. 22.) о жертвованію Исаака, образа Христа; 11. зъ кн. пр. Исаіи (гл. 61.) о лѣтѣ Господа пріятнѣмъ, с. е. новозавѣтнѣмъ; 12. зъ кн. Царствъ четвертыхъ (гл. 4.) о воскресенію отроцате черезъ пророка Елісея; 13. зъ кн. пророка Исаіи (гл. 63); 14. зъ кн. прор. Іереміи (гл. 21.) о новѣмъ завѣтѣ и 15. зъ кн. пр. Даниїла (гл. 3.) о отроцѣхъ въ печи вавилоньскѣй. По скѣнченію паремій читае чтець стихи тріоди, и по кождѣмъ хоръ спѣвае: „Господа пойте и превозносите во вся вѣки“; посѣмъ слѣдуе мала ектенія, и мѣсто трисвятого спѣваеся: „Елици во Христа“ на памятку, що въ той день давно крестили оглашенныхъ. По Апостолѣ не спѣваеся Аллилуія, но: „Воскресни Господи суди земли“ съ отвѣтными стихами, а пѣдчасъ того ѓтходитъ іерей до закрістін и одѣваеся въ свѣтли ризы. Дальше совершаеся літургія звычайнымъ способомъ, но мѣсто пѣсни херувимской спѣваеся: „Да молчитъ всякая тварь“, а по заамвонній молитвѣ совершаеся літійне благословеніе хлѣба, пшеениці, вина и елея.

Коло вечера ѓтправляеся передъ гробѣмъ Христовымъ Надгробное, с. е. по началѣ обычнѣмъ и пс. 50-ѣмъ канонъ великой субботы, и всѣ проче, якъ на полунощници недѣльній, и тымъ кѣнчится богослуженіе страстной седмиці и постной тріоди.

II. Богослуженіе св. Пятдесятиці.

§. 271.

А) Праздникъ Пасхи.

Черезъ довгий часъ и многими молитвами и обрядами приготавлила насъ Церковь на сей Свѣтлый праздникъ, и надѣлючяся, що мы очистилися ѓтъ всякою змазы грѣховной, розвивае всѣ торжество, щобысьмо такожъ и виѣсно достойно поклонилися святому воскресенію Христовому. Богослуженіе Пасхи начинаеся торжественною утренюю, котра называеся Утренняя воскресна.

Вчасъ рано (або ведля мѣстцевого звычайу пѣзно вечеръ въ субботу) освѣчаютъ Церковь всѣми свѣтлами и роздають свѣтло вѣрнымъ, а іерей одѣваеся въ свѣтли ризы (якъ на літургію) и выходитъ передъ плащаницю, котру кадитъ, а хоръ спѣвае тропарь „Егда снишелъ еси“, пѣдчасъ чога берутъ плащаницю и кладутъ еи на престолѣ, где остае ажъ до ѓданія праздника Пасхи. *) Теперъ бере іерей св. крестъ и спѣваючи: „Воскресеніе твое Христе Спасе, ангели поють на небеси“, выходитъ при ѓтгомонѣ звонѣвъ (за свѣцноносцями и діякономъ або паламаремъ несучимъ кадило) черезъ царски дверѣ передъ Церковь, где стае передъ головнымъ входомъ, и затворяются дверѣ Церкви. Іерея кадитъ діяконъ, а ѓнъ кадитъ людей, и обернувшись къ дверемъ возглашае: „Слава святѣй“, и посѣмъ спѣвае три разы: „Христосъ воскрес“, котрый тропарь и вѣрни три разы спѣвають. Потѣмъ читае іерей стихи: „Да воскреснетъ Богъ“, а вѣрни по кождѣмъ спѣвають три разы „Христосъ воскрес“. По „Слава и нынѣ“ спѣвае іерей высшимъ голосомъ три разы „Христосъ воскрес изъ мертвыхъ, смертію смерть поправъ“, а вѣрни: „и суцимъ во гробѣхъ животь даровавъ“, а по третѣмъ разѣ отвирае дверѣ Церкви и входитъ самъ напередъ, а всѣ прочи за нимъ спѣваючи: „И суцимъ во гробѣхъ животь даровавъ“. Коли іерей прійде въ олтарь, спѣвае велику ектенію „Миромъ Господу помолимся“, и начинаеся канонъ воскресный: „Воскресенія день“, а потѣмъ обходитъ іерей по Церкви съ св. крестомъ и привѣстуваетъ вѣрныхъ словами: „Христосъ воскрес“, на що они отвѣчаютъ: „Во истинну воскрес“. Коли начнутся стихиры: „Пасха священная“, даеся передъ царскими дверми цѣловати св. крестъ и инни образы, а по скѣнченію

*) Где святѣйши дары суть на гробѣ выставлени, тамъ совершаеся найперше съ св. Тайнами торжественный обхѣдъ, и складаеся ихъ въ ківотѣ.

утрені іерей знаменаючи вѣрнихъ св. крестомъ мовить: „Христосъ воскрес“ три разы, на що они ѳтповѣдають: „Во истинну воскрес“ и ѳтспіваньемъ тропаря воскресного, съ заключеньемъ: „И намъ даровавъ животъ вѣчный, покланяемся его тридневному воскресенію“ кѳнчится утренняя воскресна. Такимъ способомъ кѳнчится богослуженье ажъ до отданія праздника Пасхи.

Въ великій день Пасхи и черезъ цѣлу слѣдуючу седмицю ѳтправляются Часы пасхальни (писани въ молитвословѣ) и вчасъ рано совершаея Літургія св. Іоанна Златоуста, на котрой заходить слѣдуючи особенности: По возгласѣ: „Благословенно Царство“ спѣвае іерей и народъ по три разы: „Христосъ воскрес“; мѣсто трисвятого спѣваея: „Елицы во Христа“; евангеліе ѳтъ Іоанна (зач. 1.) читаея, где есть можливе, въ различныхъ языкахъ, ведля стіхѳвъ, и по кождѳмъ стіху звонять во всѣ звоны; мѣсто „Достойно“ спѣваея „Ангель воіиаше“ съ ірмосомъ „Свѣтися“; на возгласы: „Со страхомъ божимъ . . . Спаси Боже люди твоя . . . и Всегда нынѣ . . .“, котри іерей заключае словами: „Христосъ воскрес“, спѣвае хоръ тропарь: „Христосъ воскрес“; той самъ тропарь спѣваея и мѣсто: „Да исполнятся“ и „Буди имя Господне“. На премудрѳсть спѣваея мѣсто „Честивіишую“ ірмосъ: „Свѣтися“, а по возгласѣ: „Слава тебѣ Христе Боже“ такожъ той тропарь, и по отпустѣ кѳнчится богослуженье, якъ на утрени. *) По завонидѣ молитвѣ освячаея Артосъ (с. е. хлѣбъ), котрый мае на собѣ изображение профороы способомъ въ служебнику приписанымъ. Якъ въ старѳмъ завѣтѣ забивали на памятку освобожденья изъ Египта агнца, котрый бувъ образомъ Агнца вземлющого грѣхи міра, такъ и въ новѳмъ завѣтѣ приносится на памятку воскресенія Христоваго, черезъ котре мы ѳтъ вѣчного рабства остали освобождени, артосъ, с. е. хлѣбъ котрый представляе ангельскій хлѣбъ, хлѣбъ живота вѣчного, спешій зъ небесе — Господа нашего Іисуса Христа, напитавшого насъ духовною пищею божественныхъ своихъ благодѣяній. (Зр. молитву на освященіе артоса.) — По літургіи благословить душпастьрь такожъ различни брашна вѣрныхъ, въ Церкви або по домахъ ведля мѣстцевого звичаю.***) — Отъ утрені воскресной ажъ до кѳнца літургіи субботы свѣтлой седмицѣ остають царски,

*) Если въ праздникъ Пасхи случится Благовѣщеніе, то читаея найперше Евангеліе Пасхи ведля стіхѳвъ, а потѳмъ евангеліе Благовѣщенія якъ звичайно.

**) Въ часѣ пасхальномъ звыкли собѣ взаимни желанья при свяченѳмъ яйци высказовати и такожъ красными яйцими себе обдаряти. Той звичай выпроваджають гдекотри ѳтъ Маріи Магдалины, котра прійшовши до Риму, явилася у Імператора Тиверіа

діаконьски и паламарски дверѣ ѳтворени на знакъ, що Христосъ воскресеніемъ своимъ ѳтворивъ намъ дверѣ Царства небесного.

Въ вечерѣ праздника Пасхи ѳтправляєя велика вечерня съ евангеліемъ ведля устава, при чѳмъ тое замѣчательно, що іерей ѳдѣваея во всѣ ризы, якъ на літургію. — Есть звичай на многихъ мѣстцяхъ, що черезъ цѣлый день Пасхи звонять, и тое называея звонѣ цѣлодневный.

§. 272.

В) *Свѣтла Седмиця ажъ до ѳтданія Праздника Пасхи.*

Цѣла седмиця слѣдуюча по празднику Пасхи есть якобы продовженье того великого праздника и называея свѣтлою Седмицею, а въ ей богослуженью заходятъ слѣдуючи особенности: а) Іерей ѳтправляє всѣ богослуженья во всѣхъ церковныхъ одеждахъ; в) утреня ѳтправляєя черезъ цѣлый тыждень тая сама, що въ день Пасхи, и ѳтмѣняются тѳлько стіхиры на „хвалите“; г) часы берутся черезъ цѣлый тыждень пасхальни, и они заступають такожъ полунощницу и повечеріе; д) на літургіи спѣваея цѣлый тыждень „Елицы во Христа“ и всѣ проче такъ якъ въ праздникъ Пасхи; е) въ свѣтлый понедѣлокъ буває крестный походъ на кладбище, где совершаются моленія о всѣхъ въ вѣрѣ и надѣи воскресенія усопшихъ.

Праздникъ Пасхи продовжаея черезъ 40 дней на памятку сорокдневного перебуванья Іисуса Христа во воскресенію на сѣй земли, и для того въ протягу цѣлого того часу спѣваея пѣсни и имны пасхальни, а въ богослуженію того часа заходить тѳлько тая рѳжница, що свѣтла седмиця уважаея якбы продовженье самого дня Пасхи, и для того богослуженье тон седмицѣ есть таке саме, якъ праздника Пасхи, а въ слѣдуючи седмицѣ ажъ до ѳтданія праздника Пасхи совершаея память еще иныхъ событій, въ котрыхъ божество, сила и слава Господа явилася, и котри насъ въ вѣрѣ въ воскресеніе Христова утверджають, и намъ спасительни плоды тогожъ живо и ясно представляють. Богослуженіе цѣлого часу Пятдесятницѣ ажъ до ѳтданія праздника Пасхи состоитъ про тое зъ пѣсней пасхальныхъ и зъ пѣсней соста-

и принѣсни му въ даръ красне яйце сказала: „Христосъ воскрес“, а потѳмъ начала проповѣдати о воскресенію Христовѳмъ. Яйце въ прочѳмъ есть въ тѳмъ часѣ дуже ѳтвѣтнымъ знакомъ нашихъ желаній, бо оно есть символомъ ѳтродженья, а окрашене червоною барвою представляе наше ѳтродженье черезъ кровь Христову.

вleness въ честь событія, котрого память въ минувшу недѣлю совершалася.

Недѣля перша*) по Пасцѣ называея недѣля Ѳомина, бо въ той день совершаея память явленія Иисуса Христа Апостоламъ и увѣреніе Ѳомы о воскресеніи Христовѣмъ. Сей день называея такожъ „Антипасха“ (ѳтъ греч. *ἀντί πασχα*), т. е. мѣсто Пасхи, для того, що въ тую недѣлю першій разъ повтаряея праздникъ Пасхи. Для той причины называея тая недѣля такожъ „Недѣлею отновленія“ або „Нед. новою“. Въ сей день роздрабляея артось въ праздникъ Пасхи благословенный, и роздаея вѣрнымъ.

Въ слѣдуючу недѣлю совершаея память женъ Мирносицъ, котри були свѣдками погребенія и воскресенія Христоваго. Они першіи почувли ѳтъ Ангела вѣсть о воскресеніи Христовѣмъ, увидѣли Его воскресшого и обвѣстили тое Апостоламъ. Разомъ съ мирносицами почитаемъ въ тую недѣлю такожъ память Іосифа Аримаѳейского и Никодима, котри похоронили Христа въ новѣмъ гробѣ.

Въ слѣдуючи недѣлѣ совершаея память такихъ событія, котри передъ смертію и воскресеніемъ Христа въ дни старозавѣтной Пятдесятиницѣ сталися и котри намъ богу слуху Христа доказуютъ и явно голосятъ, що Христось, обѣщанный Мессія, прійшовъ насъ избавити ѳтъ грѣха и смерти, и затерти въ насъ такожъ и слѣдства грѣха. И такъ въ недѣлю о розслабленнѣмъ, т. е. четверту по Пасцѣ, совершаея память чудесного уздоровленія чоловіка черезъ 38 лѣтъ жилами розслабленого при такъ званѣй овчѣй купели въ Іерусалимѣ, а памятька того событія обходится и въ слѣдуючій понедѣлокъ и вторникъ. — Въ среду седмицѣ о розслабленнѣмъ празднуея Преполовленіе праздника, т. е. Пятдесятиницѣ, и въ той день совершаея память событія зъ туземского житія Иисуса Христа случившогося въ преполовленіе старозавѣтной пятдесятиницѣ, о котрѣмъ евангеліе того дня (Іоанъ 14.) оповѣдае. Сей праздникъ обходится черезъ 8. дней.

Въ преполовленіе совершае Церковь память той хвилы, коли Христось стоячи въ святилиці обѣщавъ всѣмъ „воду, ѳтъ котрой пійя не вжаждется во вѣки“, а въ слѣдуючу, т. е. пятую недѣлю по Пасцѣ, оповѣдае, якъ Христось прійшовшии въ Сихарь на источникъ (жерницю) Якова въ разговорѣ съ женою Самаряниною подавъ ей „воду живую, изсушающую источники грѣховъ“ (канонъ утр.) и показавъ, що днѣсть есть сердцеѣдець, истинный Богъ, обѣщанный Мессія. Се событіе празднуея кромѣ недѣлѣ такожъ въ четверъ, пятюкъ и суботу, а въ перши три дни седмицѣ Самарянины бересея служба

*) Або ведля церковного численія втора, бо Пасха уважаея яко перша недѣля.

преполовленія. — Въ шесту недѣлю по Пасцѣ совершаея память чудесного уздоровленія слѣпорожденного черезъ Иисуса Христа, ставшогося такожъ въ дни старозавѣтной Пятдесятиницѣ; и тое событіе празднуея такожъ въ слѣдуючи дни, а въ среду совершаея отданіе Пасхи. Въ той день совершаея служба Пасхи, но часы берутся звычайни, не насхальни.

Въ богослуженіяхъ дней Пятдесятиницѣ ѳтъ Ѳоминой недѣлѣ до Отданія Праздника замѣчательни еще слѣдуючи особенности: 1. Всѣ богослужебни чины начинаются трикратнымъ спѣваньемъ тропаря пасхального: „Христось воскрес“ и такъ само заключаются. 2. Молитва: „Царю небесный“ не бересея ѳтъ Пасхи ажъ до Сшествія св. Духа. 3. Вечернѣ въ недѣлѣ вечеръ во всю Пятдесятиницу ѳтправляются съ входомъ и великимъ отпусомъ. 4. Утренѣ начинаются въ цѣлу Пятдесятиницу возгласомъ: „Слава святѣй“, и по трикратнѣмъ „Христось воскрес“ слѣдуе заразъ шестопсалміе. Кромѣ того мають утренѣ ажъ до Вознесенія стіхиры на „Хвалите“ и на „Стіховни“, но славословіе мале, а отпустъ великій. Проче богослуженіе совершаея звычайнымъ порядкомъ съ перемѣнами вже при празднику Пасхи наведенными.

§. 273.

Г) Вознесеніе Господне и недѣля сема по Пасцѣ, св. Отецъ.

Праздникъ вознесенія Господа нашего Иисуса Христа обходится въ 40-тый день по воскресенію, въ котрый день Господь восніеся сына небеса. Христось приказавъ Апостоламъ не ѳтдалятися ѳтъ Іерусалима, но тамъ ждати на сшествіе св. Духа, вывѣвъ ихъ до Вноанія, и благословлячи ихъ возніеся на небо; а коли они сумно поглядали на небо, явилися имъ Ангелы и обявили имъ, що той Иисусъ, котрого они видѣли возносячогося на небеса, такъ само зновъ прійде на землю. Тѣи гадки и мысли находимо въ цѣлѣмъ богослуженію составленѣмъ въ честь вознесенія Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа. Пѣсни того богослуженія представляютъ то сумни гадки, якими наповнило Апостолѣвъ вознесеніе Господне,*) то зновъ представляютъ Апостолѣвъ веселячихся, що Господь пѣшовъ уготовити мѣсто для нихъ,**) и вѣрныхъ возбуждаютъ, щобы воспѣли радостну пѣсню Христу „на рамѣхъ херувимскихъ вознесшуся со славою, и спосадившему насъ одесную Отца“; а кромѣ того воспоминаея о вторѣмъ приходѣ Спасителя на страшный судъ.

*) „Апостоли. . . рыдающе глаголаху: Владыко не остави насъ сырыхъ . . .“ (на Гди воззвахъ).

**) Стихира 1. на Господи воззвахъ.

Праздникъ вознесенія обходится черезъ десять дней, и ѓтдаеся въ пятокъ 7-ои седмиць по Пасцѣ, т. е. передъ Сошествіемъ св. Духа.

Недѣля 7-а по Пасцѣ посвячена памяти св. Отець I вселенского Собора Никейского, (зр. §. 165., ст. 324.), котри опровергнувши ересь Аріеву исповѣли вѣру въ божество Іисуса Христа.

По ѓтданію праздника вознесенія совершаеся въ субботу передъ Сошествіемъ св. Духа память всѣхъ ѓтъ вѣка усопшихъ православныхъ христіанъ, и тымъ молимо Христа, щобы ѓнъ котрый своею страстію и смертію и преславнымъ воскресеніемъ насъ ѓткупивъ, призрѣвъ и на всѣхъ во вѣрѣ усопшихъ, и принявъ ихъ до селеній Святыхъ, где уготовивъ мѣста для всѣхъ любящихъ его.

§. 274.

Д) Сошествіе св. Духа и Недѣля всѣхъ Святыхъ.

На памятку сошествія св. Духа на Апостоловъ (зр. ст. 325.) совершаеся Праздникъ Сошествія св. Духа такожъ Пятдесятницею званный, для того, що припадае въ 50-ый день по Празднику Пасхи. Въ праздникъ Юдейской Пятдесятницѣ были всѣ ученики Христови въ одной комнатѣ (горници) собрани, и тогда стався великій шумъ, а надъ Апостолами явидися огненни языки, они остана наповнени св. Духомъ и стали говорити различными языками, и якъ Богъ помѣшаньемъ языкѡвъ роздѣливъ народы, такъ теперь роздѣленьемъ огненныхъ языкѡвъ ихъ соединивъ, якъ спѣвае Церковь: „Егда снишедъ языки сля, раздѣляше языки вышній; егда же огненныя языки раздаше, въ соединеніе вся призва“. (Кондакъ.)

Богослуженіе Пятдесятницѣ совершаеся ведля указанія цвѣтної Тріоди, и замѣчательна есть въ нѣмъ только вечерня въ день Пятдесятницѣ, на котрой читаются молитвы колѣнопреклоненія въ такомъ порядку: Заразъ по отпустѣ літургії начинаеся вечерня,* котра ѓтправляеся звычайнымъ способомъ ажъ до прокімена. По прокіменѣ возглагоаша іерей (або діаконъ): „Паки и паки приклонше колѣна, Господу помолимся“ и читае молитву; „Пречисте, нескверне“ и „Благословенъ еси Господи Владыко“, котри заключаетъ доконченіемъ малои ектеніи съ возглагоашъ: „Твое бо есть миловати и спасти . . .“. Посѣмъ слѣдуе ектенія сугубая, а по нѣй знову по возглагоашъ: „Паки . . . помолимся“ молитва: „Господи Іисусе Христе Боже нашъ“ и „Господи, Господи, избавлей насъ ѓтъ всякія стрѣлы летяція во дни“, и докончатъ малою

*) Въ сей праздникъ спѣваеся зъ початку богослуженія „Царю небесный“ приклонивши колѣна.

ектеніею съ возглагоашъ: „Благоволеніемъ и благостію едиnorodнаго Сына твоего“. Потѡмъ читаеся: „Сподоби Господи въ вечеръ сей“, и по возглагоашъ: „Паки и паки.“ приклоняють зновь всѣ колѣна и іерей читае молитвы: „Приснотекуцій, животный“, „Боже великій и вѣчный“ и „Боже великій и вышній“,*) почѡмъ слѣдуе ектенія просительна и проче вечернѣ, якъ звычайно.

Есть звычай, въ праздникъ Сошествія св. Духа дома и храмы зелеными деревами и цвѣтами украшати. Той звычай походитъ зо старого завѣта, коли по свѣдоцтву св. Писма (Лев. 24., 10.—17.; Числ. 28., 26.) Израилтяне свои храмы и дома деревами, травою и цвѣтами украшали. Такъ безъ сомнѣнія була украшена и тая комната, где были собрани Апостолы, коли на нихъ зѣшовъ св. Духъ, и той звычай до теперь христіане заховують. Тое украшеніе представле наше душевное ѓтновленіе содѣлане силою св. Духа, и дары св. Духа намъ удѣлени. Той звычай есть такожъ причина, що на Сошествіе св. Духа употребляются у насъ зелени ризы церковни.

Служба праздника Пятдесятницѣ ѓтправляеся черезъ цѣлый слѣдующій тыждень, а въ Субботу ѓтдаеся той праздникъ. Перша недѣля по Сошествію посвячена памяти всѣхъ Святыхъ (зр. ст. 326.), котри бодослуженіе впрочѡмъ не має ніякой особенності.

§. 275.

III. Праздникъ святѣйшон Евхаристіи и Соотраданія пресв. Богородицѣ.

До подвижныхъ празднико́въ, котри у насъ торжественно ѓтправляются, належитъ Праздникъ пресвятой Тайны Евхаристіи (зр. ст. 327.), котрый припадае въ четверъ по недѣлѣ всѣхъ Святыхъ. Служба того праздника составлена черезъ побожныхъ Василианъ содержитъ въ собѣ прославленіе сего великого Праздника, и продовжаеся ѓтъ самого Праздника ажъ до его ѓтданія. На велико́й вечерни читаются по звычайномъ послѣдованію вечернѣ три пареміи, именно: а) зъ книги Мойсея Исходъ о очищенію народа Израильского передъ законодательствомъ Синайскимъ; в) зъ кн. Царствъ первыхъ (гл. 21.) оповѣдающа о тѡмъ, якъ іерей Авимелехъ давъ Давідову хлѣбы предложенія въ поживленіе; г) зъ кн. Царствъ третьихъ (гл. 6.) о чудесномъ удержанію пророка Іліи при потоцѣ Хоратъ и о умноженію муки и елея вдовы въ Сарептѣ. Стіхиры літійни

*) Отвѣтна тымъ молитвамъ есть велика ектенія, котра съ початку вечернѣ спѣваеся.

прославляють св. Т. Евхаристію згадуючи за неї старозавѣтні образи, а посѣмъ звичайнимъ способомъ заключаєся вечерня. Ведля звичайного порядку совершаєся и утреня съ літургією, котра має свои праздничні антифони.

Мѣстцями єсть звичай въ сей праздникъ творити богоносну літію съ свят. Тайнами, що ведля типика дѣєся слѣдующимъ способомъ: По заамвонній молитвѣ передъ „Буди имя Господне“ входитъ іерей въ олтарь, вынимає дароносицю зъ скриніи и приклонивши колѣна кадить св. Тайны; потѣмъ бере св. Тайны и обернувшись до народа зачинає отвѣтну пѣснь и иде за народомъ въ торжественнѣмъ ходѣ къ першому изъ чотырохъ внутрь або внѣ Церкви устроєныхъ престолѣвъ, на котрѣмъ поставляє св. Тайны и окадивши ихъ читає перше евангеліє зач. 1. ѿтъ Матѳея. По евангелію кадить зновъ св. Тайны и иде до прочихъ престолѣвъ, при котрыхъ то само робить, тѣлько евангеліє читає ѿтъ прочихъ трехъ евангелистѣвъ. По скѣнченью тои богоносной літіи вертаєся до Церкви и покадивши св. Тайны сохраняє ихъ въ скриніи, а по „Буди имя Господне“ кѣнчить літургію.

Сей обрядъ єсть взятый зъ латиньскои Церкви, въ котрѣй оставъ запроваджений черезъ П. Іоанна XXII. (1317), и читанье початку чотырохъ евангелій має торжественно заявити, що Церковь, а особливо Тайна святѣйшой Евхаристіи, єсть основана на Евангелію. Въ Римѣ однакожь не читають при той процессіи евангелій, тѣлько по літургіи совершають богоносный обходъ, котрый заключають благословеніємъ святѣйшими Тайнами.

Праздникъ св. Евхаристіи має попраздєньство ажъ до слѣдующого четверга, коли сей праздникъ ѿдаєся, а слѣдующій день, с. е. пятѣкъ второи седмицѣ по Недѣли всѣхъ Святыхъ, посвяченый єсть памяти состраданія пресвятои Богородицѣ, котрого служба ѿносится до значєня и предмета праздника и совершаєся звичайнимъ способомъ. — Сямъ днемъ заключаються всѣ движими праздники.

Если теперъ поглянемо на порядѣкъ и обрядъ цѣлого правила церковного, то истинно мимовольно видимося при-
нужденными подивляти велику мудрѣсть и щирю побожнѣсть показуючуся въ еи частяхъ и цѣлости; въ тѣмъ богослужєнію „соединяє насъ Духъ божій такимъ чудеснымъ союзомъ, що Христосъ о нѣмъ сказавъ: „Отче, молю... да вси едино будутъ: якоже ты Отче во мнѣ, и азъ въ тебѣ, да и тїи въ насъ едино будутъ“. (Іоан. 17., 21.) Такимъ чудеснымъ союзомъ въ Бозѣ соединєнни заносимо щоденно тїи сами молитвы къ Богу. И ктожь, одушевленный духомъ Христа, не мавъ бы желати, щобы тое особливше согласіє межі священствомъ водворилося и межі вѣрными? Чи ты брате, Іерею, хотѣвъ бысь

ѿдѣлитися ѿтъ того братного общєнія молитвы? Чи противно не єсть твоимъ сердечнымъ желаніємъ черезъ совѣстие и точне ѿправляєнє Церковію приписаного правила церковного въ тѣмъ общєнію перебувати?“ Для того совершаймо всѣ богослужєбні чины духомъ и истинною для блага Церкви, для спасєнія нашего и тыхъ, котри нашему духовному попечєнію суть повѣрєни.

III. ГЛАВА.

О церковныхъ и богомольныхъ обходахъ.

§. 276.

Переглядъ и подѣлъ.

Пѣдъ церковными и богомольными обходами розумѣемо всѣ тїи всенародні богослужєнія, котри вѣрні або пѣдъ проводомъ священника або сами въ опредѣлєніи часы, або при особлившихъ случайностяхъ для славы Бога и упрошеня благодати божои предпринимають. Всѣ тїи всенародні богослужєнія дѣлїмо на церковні (процессіи) и на богомольні (отпустови) обходы, и въ наведенѣмъ порядѣкъ будемо о нихъ говорити.

§. 277.

А) Церковніи обходы. (Процессіи.*)

Процессіи суть всенародні вспѣльни обходы клира и народа внутрь або внѣ Церкви для опредѣлєной религіиной цѣли. Початокъ церковныхъ обходѣвъ сягає до першихъ вѣкѣвъ христїанства, и вже въ старѣмъ завѣтѣ находимо ихъ якъ посвѣдчають многи мѣстця зъ книгъ св. Письма ст. Завѣта, н. пр. Исх. 15., 1. 20., 21. Суд. 11., 34. 21., 21. пс. 67., 26. и инни. И не могло иначе бути, бо тїи церковніи обходы лежать въ духу христїанства, котре не тѣлько внутренно,

*) Латиньске имя процессія (processio), котре для означєня сихъ церковныхъ обходѣвъ майже во всѣхъ языкахъ остало приняте, означає у церковныхъ Писателей пайперше тѣлько, що ити на богослужєніє, бути на богослужєнію; потѣмъ такожь собраніє (на богослужєнію) = греч. *συναξίς*. Нынѣшне значєнє получило се слово ажъ тогда, коли христїанство сталося религією державною, и коли христїяни всенародно выступати и Бога почитати могли. Пѣзвѣйши (византійски) Греки приняли такожь тое слово перемѣнаючи го соотвѣтно своему выговору на *прохѣсса* або *прохѣсса*; а властиве имя греческе для процессіи (особливо просительныхъ, покаяныхъ) єсть літія.

но и ви́дно и всенародно Бога прославляти має. Вправдѣ не споминає історія першихъ вѣдѣвъ о процессіяхъ, бо люти гоненія не дозволили христіянамъ опустити темні катакомбы, въ котрыхъ Бога прославляли, но коли христіянство получило свободу, видимо заразъ, якъ христіяне всенародні обходи церковні устроюють, а даже и въ часѣ гоненій стрѣчаємъ поодинокі примѣры процессій. Такъ н. пр. перенесли христіяне (р. 258) мощи св. Кипріяна въ торжественно́мъ ночномъ походѣ зъ мѣстця мученія до дома Макробія; а коли въ часѣ гоненій Діоклетіянськихъ (р. 290) тѣло св. М. Бонифатія зъ Тарзу въ Римъ остало перенесене, вийшла римска матрона Аглаесъ съ многими клириками и вѣрными спѣваючи побожни пѣсни на встрѣчъ святымъ мощамъ. Отъ часѣвъ Константина В. суть церковні обходи обще знаєми и уживани. О нихъ споминає Златоустъ въ бесѣдѣ противъ публичныхъ забавъ, историки Сократесъ, Созоменъ, св. Августи́нъ и многи инні.

Давні процессіи́ отбувалися въ слѣдуючомъ порядку: Напередъ ишовъ крестоносець (Socrat. h. e. I. VI. c. 8.), а за нимъ ишли съ хоругвами. Съ крестомъ ишовъ звичайно клирикъ (діаконъ або по́ддіаконъ), а хоругви несли міряне. За хоругвами ишовъ діаконъ съ евангеліємъ, а коло крестоносця и коло хоругвей ишли низші клирики, котри били въ святи́хъ деревахъ, щоби процессіи́ бльше торжество надати и вѣрныхъ до участія возвати. (Сonc. Nic. II. act. 4.) На западѣ уживали къ тому маліи звѣнки. Потѣмъ ишли съ образами, а часто съ мощами Святыхъ, дальше клиръ и народъ для удержанья порядку на певні классы ведля пола и вѣка подѣлений. Підчасъ процессіи́ отмавляли всѣ отвѣтні молитви (псалми степеней), и спѣвали побожни, торжеству отвѣтні пѣсни. Наведений порядокъ захуеся и при нынѣшнихъ процессіяхъ. Важнѣйшіи процессіи́, котри у насъ суть въ уживанью, суть: На водосвятіє Іорданське, на кладби́ща въ свѣтлу седмицю або на Сошествіє св. Духа, на благословеніє поля засѣяного, на освященіє нововыставленого креста, коло Церкви въ великіи праздники, въ часѣ ювілея, и при инныхъ надзвичайныхъ случаяхъ.

§. 278.

В) Богомольні обходи.

Богомольні обходи суть процессіи́, котри вѣрни на́вдалене святе мѣстце для прославленья Бога и своего освященія предпринимають. Они суть плодомъ религіійного почутья човѣка, и для того находимо ихъ у всѣхъ народѣвъ и по всѣ часы. Уже язычники мали свои богомольні походы, такъ н. пр. Греки ходили до Дельфі, Додоне и на инні мѣстця, где

своихъ идо́лѣвъ почитали; въ старомъ Заветѣ́ видно то само, Израїлтяне поспѣшали зо всѣхъ сторонъ для почитанья правдивого Бога въ Іерусалимъ, котрый побожный звычай Христосъ своею богомольною подорожію въ Іерусалимъ освятивъ. Яко плодъ религіійного почутья находимо про тое богомольні походы и въ Церкви христіяньско́й, и то вже́ отъ часѣвъ Апостольскихъ; бо св. Письмо оповѣдає намъ, що Апостолы и инні побожни ходили на грѣбъ Христа, св. Павель спѣшивъ зъ малої Азії на празникъ Пятдесятницѣ́ въ Іерусалимъ. Въ часахъ гоненій не выступають тіи богомольні подорожі такъ явно и численно, якъ въ по́знѣйшихъ вѣкахъ, бо тогди христіяне були принуждени крытися передъ своими ворогами, однаковъ находимо о нихъ хоть поодинокі споминки. Такъ оповѣдає Евсебій о Епископѣ Каппадокійско́мъ Александрѣ́, що́ онъ поднявъ подорожь до Іерусалима на святи́ мѣстця; Оригенъ каже о собѣ́, що тамъ бувъ, и вѣроятно тое многи инні побожни люде робили, бо св. Іеронимъ каже, що не есть можливо вычислити имена всѣхъ тыхъ Епископѣвъ, Мученикѣвъ и славныхъ мужей, котри отъ вознесенія Господа ажъ по его часы до Іерусалима удавалися, щоби тамъ помолитися, где Христосъ за насъ умеръ.*) Коли Церковь получила повну свободу, сталося число богомольцѣвъ Іерусалимскихъ що́ разъ бльше, такъ що св. Іеронимъ въ наведено́мъ письмѣ такъ говорить: „Сюда (въ Іерусалимъ) приходять особливо тіи, котрыхъ уважають за першихъ въ свѣтѣ́ христіяньско́мъ... Всякій знаменитый Галліїчкъ спѣмить сюда. Британчкъ въ вѣрѣ поученный думаетъ, що есть отдѣлений отъ христіяньского свѣта, если бы не прійшовъ до святой землѣ́ ему то́лько зъ св. Письма знаємой. Що́жъ сказати о Арменіи, Перзії, Индіяхъ? що́ о народѣ́ Етіопско́мъ, о Египетѣ́ то́й отчнѣ́ монахо́въ, що́ о Понтѣ́, Каппадокіи, Сиріи и Мезонотаміи и инныхъ краяхъ востока? Они всѣ́ приходять до сей землѣ́ и показываютъ намъ примѣры преславныхъ добродѣтелей. Ихъ языки суть розличні, но вѣра одна и та сама. И ко́лько тутъ есть розличныхъ языко́въ, то́лько и розличныхъ хорѣвъ, котри спѣвають и молятьсѣ.“ Въ по́знѣйшихъ вѣкахъ сталися богомольні подорожі до св. землѣ́ еще численнѣйшіи, а коли Ісламиты христіянь и богомольцѣвъ стали угнѣсати, повстали крестніи вѣйны, по котрыхъ несчастливо́мъ укѣнченью (1291) число богомольцѣвъ вправдѣ́ зменьшилося, но не ушло, и еще по нынѣшніи часы удаются вѣрни зъ цѣлого свѣта въ Іерусалимъ, щоби тамъ Богу помолитися, где Христосъ страдавъ и умеръ.**)

*) Hieron. ep. ad Marcellum 17.

**) Отличне описанье такои подорожи содержить дѣло: Die heiligen Orte, Pilgerreise nach Jerusalem, von Monsignor Missin,

Кромѣ Іерусалима бувъ Римъ мѣстцемъ, куда ътъ най-давнѣйшихъ часѣвъ богомольцѣ до гробѣвъ св. верховныхъ Ап. Петра и Павла удавалися. Вже Оригенъ зробивъ обѣтъ удатися до Рима, щобы посѣтити гробы св. Апостолѣвъ;*) св. Іоанъ Зл. желе видѣти землю, где спочивають святи тѣла кажучи: „Хотѣвъ бымъ бути на тѣмъ мѣстци, где остають тѣи узы (котрыми св. Павелъ бувъ звязаный), хотѣвъ бымъ видѣти тѣи узы, котрыхъ боятся демоны, ублажають Ангелы. . . . Если бы менѣ тѣлько позволили мои занятія церковни и послужило здоровлье, хотѣвъ бымъ пѣднати тую подорожь, щобы видѣти тѣи узы, котрыми св. Павелъ бувъ звязаный.“**) Тѣи богомольни подорожи до Рима множилея що разъ бѣльше, такъ що П. Николай I. мѣгъ (въ другѣй половинѣ 9. ст.) до Имп. Михаила I. писати: „Многи тысячи людей зъ всѣхъ частей свѣта приходятъ щоденно въ Римъ, и поручаються покрову и ходатайству св. верховныхъ Апостолѣвъ“. — Кромѣ Іерусалима и Рима були еще многи инни мѣстца, куда богомольцѣ удавалися, особливо же до гробѣвъ апостольскихъ, якъ: св. Якова въ Компостелѣ въ Испаніи, св. Іоанна въ Ефесѣ; — такожь до гробѣвъ Мученикѣвъ и Исповѣдникѣвъ. Таки мѣстца остали часто по воли божѣй особлившими чудами прославлени, що явно свѣдчило, що Богу таки богомольни подорожи суть пріятни, а межи ними прославлени въ различныхъ краяхъ особливо мѣстца почитаню Пречистой Дѣвы Маріи посвячени, котри то мѣстца про тое чудесными называются. Видячи все тое св. Церковь судила за потрібне получить таки богомольни подорожи съ особлившими користями духовными, и для того надѣлала таки мѣстца ѡтпустами, и они про тое называются мѣстцами ѡтпустовыми, а вѣрный народъ съ особлившою ревностію и побожностію ихъ посѣщае. Церковь свята, непогрѣшима учителька истинны не уважае вправдѣ таки богомольни подорожи яко необходимо потрібни, однакожь имъ не спротивляея, противно ихъ пѣддержуе и спомагае, понеже видить въ нихъ средство до пѣднесенія побожности, до прославленія Бога и освященія вѣрныхъ. Се мнѣніе ясно высказавъ Соборъ Тридентійскій,***) и для того Церковь не тѣлько удѣлае побожнымъ богомольцамъ ѡтпусты, но установила такожь „чинъ благословенію путеходцевъ къ святому мѣсту путе-

3 Bdc. Wien 1860. Се сочиненіе есть и для ексегетики дуже пожиточне.

*) Euseb. h. eccl. l. VI. c. 14.

**) Chrysost. in ep. ad Ephes. hom. 8. opp. t. XI. col. 57.

***) Зас. 25. о почитанію Святыхъ.

шествіе творящихъ.“*) Но щобы богомольни подорожи истинно своѣй цѣли отвѣтили, вымагае Церковь, щобы ихъ совершати въ духу истинно религіинѣмъ, а св. Кароль Бормейскій поучае въ тѣмъ взглядѣ такъ: Если священникъ предпринимае богомольну подорожь, повиненъ мати позволеніе ътъ Епископа, и передъ ѡтходомъ высповѣдатися, въ дорожѣ ѡтмавляти свои молитвы, и прійшовши до якогось мѣстца, найперше пѣйти до Церкви помолитися, ажъ посѣмъ удатися на спочинокъ, а прійшовши на св. мѣстце въ Церкви на молитвахъ перебувати. Миряне дожны посовѣтоватися съ своимъ душпаствремъ, сповѣдатися и причащатися и просити своего Отца духовного о благословеніи, въ дорожѣ честно и побожно заховатися, Церкви посѣщати, приказани посты хоронити, на нѣчлѣгахъ ведля полѣвъ ѡтдѣльно спати, а прійшовши на святе мѣстце о тое старатися, щобы совѣстно выповнили обѣтъ Богу содѣланный. Такъ устроени и совершени богомольни подорожи причиняются певно до прославленія Бога и спасенія вѣрныхъ.

Для того треба науками и напѣмненями старатися о тое, щобы таки походы сталися тымъ чимъ бути повинни. Если где въ поближу есть мѣстце ѡтпустове, то повиненъ бы священникъ самъ провадити похѣдъ церковный, особливо если люде еще до того не навикли. Тымъ способомъ станея не одна Церковь, до котрой доси мало кто чужій заглянувъ, мѣстцемъ богато ѡтъ всѣхъ посѣщанымъ.

Въ нашихъ часахъ даются чути голосы, щобы ѡтпусты цѣлкомъ знести. Но поминаючи неможливѣсть такого предпринятія, ктожь може заперечити вѣльному чоловѣкови по тяжко перебутѣмъ трудѣ рочнѣмъ ѡтдалитися на кѣлька дней зъ своего дому, щобы забуваючи на труды щоденни разъ посвятить кѣлька хвиль своѣй души? Если богачамъ вѣльно въ купеляхъ и пр. розриватися, то чомужь бы мало бути заказане вѣрному но бѣдному чоловѣкови на мѣстци ѡтпустовѣмъ Богу помолитися, на мѣстци, где все що го окружае, до побожности го заохочае“. (Franz Geiger, jāmfl. Schr. B. 1., S. 159.) А мнѣніе тыхъ, котри посѣщанье мѣстцъ ѡтпустовыхъ зъ засады ѡткидають, уважае Церковь яко „зухвале, небезпечне и нарушаюче побожный звычай Церкви и рядъ провидѣніа“. (D. 9. Dist. XXX.)

Безъ основы ѡткликуются противники похѣдѣвъ ѡтпустовыхъ на повагу св. Отцѣвъ и Соборѣвъ, бо всѣ они повстають лише противъ надужитій, яки при сѣй случайности могли бы дѣятися; а противъ тыхъ повиненъ кождый совѣстный душпастверь съ всею силою и жаромъ пастырскимъ выступати.

*) Требникъ Перемыскій, листъ 204.

II. Отдѣль.

Богослужебни дѣйствїя для поодинокїхъ людей.

§. 279.

Подѣль росправы.

Богослуженїя, посредствомъ котрыхъ благодать откупленїя не всѣмъ въ загалѣ, тѣлько поодинокимъ людямъ удѣляея, суть святїи Тайны и церковни Освященїя и Благословенїя, о котрыхъ теперъ въ наведенѣмъ порядку буде бесѣда.

I. ГЛАВА.

С в я т и Т а й н ы .

Переглѣдѣ.

Понеже всѣ св. Тайны мають межи собою много вѣдѣнаго, для того найперше застановимося надѣ тымъ, що священникъ при удѣлянью каждой св. Тайны захвати доуженъ. Для того найперше о св. Тайнахъ въ загалѣ, а потѣмъ въ особенности.

А) О св. Тайнахъ въ загалѣ.

§. 280.

Значенье св. Таинѣ.

Святїи Тайны суть для насъ по словамъ св. Амброзія лѣками евангельского Самарянина для утриманья або приверненья здоровья душъ нашихъ, понеже сила выходяча на насъ зъ терпѣнїи Спасителя, т. е. благодать заслужена намъ на престолѣ крестнѣмъ, мае на насъ посредствомъ св. Таинѣ, яко къ тому постановленыхъ каналѣвъ, переходити. Тому то лишивъ Спаситель въ Церкви своѣй установленїи для нашего спасенїя св. Тайны, о котрыхъ мы вѣрити повинни, що посредствомъ нихъ стаемося участниками страстей І. Христа, если ихъ побожно и съ вѣрою прїймаемо.

Спаситель постановивъ 7 св. Таинѣ, котре число цѣлкомъ заспокояе всѣ потребности духовного житья. Бо яко для житья тѣла 7 рѣчей потрѣбно, именно: родитися, рости и житися, въ недужѣ мати лѣки, а коли силы упадають, покрѣпленїе, дальше для утриманья порядку настоятельство, а для удержанья рода людского законне розмноженье: такъ и въ житью душевнѣмъ потрѣбно есть роуженье, що дѣея въ

Т. Крещенїя, возрастъ духовный, въ Т. Миропомазанїя, поживленье, котре намъ даея въ св. Таинѣ Евхаристїи; дальше покрѣпленье упадающихъ силъ душевныхъ, котре намъ подае Т. Елеосвященїя, приверненье здоровья душевного въ Т. Покаянїя; настоятельство церковне, котрымъ насъ заосмотрае Т. Священства, и освященїе законного розмноженья, що дѣея въ Таинѣ Супружества. — Такъ одже св. Тайны заспокояють всѣ потребности душевного житья чоловѣка, суть про тое для него наибѣльшой ваги.

Зо взгляду на тое высоке значенье св. Таинѣ приписуе Церковь, щобы ихъ съ яко наибѣльшимъ почитаньемъ удѣляти; для того повиненъ священникъ: а) Памятати, що святѣ дѣло совершае, що про тое и самъ святостїю отличатисъ доуженъ; бо хотяи сила св. Таинѣ не залежитъ ани отъ служителя ани отъ причастника, то однакожь кто ихъ недостойно удѣляе, тяжко грѣшитъ и стоить на перепонѣ инымъ ласкамъ, вотри Богъ при достойнѣмъ удѣлянью св. Таинѣ самому служителеви удѣляе. Для того повиненъ священникъ передѣ удѣлянемъ якои Тайны очистити свою совѣсть. б) Доуженъ священникъ точно познакомитисъ съ приписами, яко Тайны удѣляти належитъ, щобы бувъ въ состоянїю вѣрныхъ поучати, яко они до св. Таинѣ приступати мають. Церковь постановила при удѣлянью св. Таинѣ торжественни обряды, разѣ для ихъ высокого значенья, а потѣмъ, щобы узмысловити ихъ силу, котру на души оставляють, и щобы тымъ способомъ наклонити змыслового чоловѣка до розмышлянья надѣ Тайнами и благодатїю божою. в) Понеже св. Тайны для вѣрныхъ суть необходимо потрѣбни, для того повиненъ душпастырь всегда бути готовый на ихъ удѣлянье, и вѣрныхъ напоминати, щобы часто приступали до того жерела благъ вѣчныхъ. Самъ же повиненъ удѣляти св. Тайны совѣстно, щобы про его вину вѣрни не були позбавлени ласки божой. А щобы зъ ихъ стороны ничъ не стояло на перепонѣ ласцѣ божїей, повиненъ часто пояснати, въ чѣмъ св. Тайны состоять и що до ихъ належитого принятїя належитъ.

§. 281.

Справованье св. Таинѣ. Загални притисы.

Задача священника при справованью св. Таинѣ состоитъ въ тѣмъ, щобы Тайны не лише важно, но такожь позволено и плодоносно були удѣляни.

А) До важного справованья потреба:

І. Зо стороны служителя: а) щобы мавъ власть удѣляти св. Тайны; б) щобы при удѣлянью св. Таинѣ мавъ потрѣбне намѣренїе.

До *а*) Св. Тайны не могутъ всѣ христіане удѣляти, власть тая удѣляется при Тайнѣ Священства; лише Тайну Крещенія може каждый чоловікъ важно удѣляти.

До *β*) Намѣреніе потрібне при удѣлянью св. Тайнъ есть воля Тайну такъ справовати, якъ еи Христосъ постановивъ, и якъ то Церковь приписуе, або принаймнѣй „робити, що робить Церковь“. Намѣреніе есть або дѣйствительне (actualis), котре священникъ при самомъ удѣлянью св. Тайны въ собѣ возбуждае; або силою перебуваюче (virtualis), котре священникъ передъ якимъ священодѣйствіемъ возбудивъ и нѣкимъ инымъ дѣломъ не перервавъ. — Священникъ повиненъ при удѣлянью св. Тайнъ мати одно зъ наведенихъ намѣреній, не достаточно було бы, если бы, вправдѣ передше намѣривъ яку Тайну удѣляти, но потѣмъ о томъ не гадавъ и по иныхъ занятіяхъ удѣливъ св. Тайну. Еще меньше выстарчило бы намѣреніе правдоподобне (interpretativa), котре въ томъ состоитъ, що священникъ вѣроятно возбудивъ бы въ собѣ потрібне намѣреніе, если бы о томъ мысливъ. Не есть однакожь догматично рѣшено, чи въ разѣ, колибы священникъ не мавъ потрібного намѣренія, Тайна есть неважна, якъ каже Бенедиктъ XIV. de synodo dioecesana.

II. Зо взгляду на матерію и форму, чтобы уживати матерію и форму, котру пѣсля постановленья Христа Церковь уживае, и чтобы матерія съ формою въ моральной звязи стояла.

III. Зо стороны пріймаючихъ св. Тайны (кромѣ крещенія) потрібно, чтобы были крещени, и мали хотъ вѣроятне намѣреніе.

В) До позволеного удѣлянья потреба:

I. Зо стороны служителя, чтобы: *а*) Мавъ не только власть, но и право удѣляти св. Тайны. Тое право мае Епископъ въ своѣй Епархіи. Тое приказано для того, чтобы удержати порядокъ въ Церкви, тому не повиненъ жаденъ священникъ въ чужбѣ парохіи св. Тайны удѣляти, только за позволеньемъ Епископа або мѣстцевого душпаствыря. Изняти суть лише случаи потребы, въ котрыхъ не только позволено, но и приказано св. Тайны где нибудь удѣляти. — Монахи не могутъ безъ позволенья Епископа св. Тайны удѣляти.

β) Служитель повиненъ бути вѣольный ѳтъ всякихъ цензуръ церковныхъ; бо кто бы въ станѣ цензуры церковной удѣлявъ св. Тайны, подпадае тяжшѣй карѣ съ изнятіемъ тогда, коли бы въ небезпеченствѣ смерти не було иного священника.

γ) Довженъ служитель находится въ станѣ ласки освящаючой и мати потрібни вѣдомости.

δ) Заховати Церковію приписани обряды при удѣлянью св. Тайнъ, и то цѣлкомъ неѳтмѣнно и безъ наименьшихъ скороченій або додатковъ. Въ томъ взглядѣ приписуе Соборъ

Тридент. (sess. VII. с. 13.), що „если бы кто утверждавъ, що Церковію приняты и одобрены обряды, котри при торжественномъ удѣлянью св. Тайнъ употребляются, могутъ ѳтъ служителей по ихъ воли бути опущены або ѳтъ каждого душпаствыря на инни нови змѣнены, да будетъ анатема“. А Синодъ Замостскій приписуе: „Обряды, котри ѳтъ св. Отцѣвъ до насъ прійшли, задержуе св. собраніе; а чтобы въ ѳтправѣ священодѣйствій не було нѣякого замѣшанья и несхѣдства.. приказуе, чтобы всѣ трималися одного и того самого требника нашої св. Церкви, такъ чтобы до него ани ничъ не додали, ани зъ него ничъ не опускали. (Tit. III. pag. 76.)

II. Зо стороны пріймаючихъ св. Тайны потреба до позволеного удѣлянья, чтобы были членами Церкви, добре приготовилися и передъ пріяніемъ св. Тайнъ живыхъ, находилися въ станѣ ласки освящаючой. Хотя впрочѣмъ за тое всѣ самъ пріймаючій есть отвѣчательный, то однакожь повиненъ священникъ яко пастырь бути вѣрнымъ помѣчнымъ, чтобы они достойно приступали до св. Тайнъ. Для того треба ихъ часто поучати, якъ до пріянія св. Тайнъ приготовитися мають.

Зо взгляду на тое заходитъ вопросъ, чи вѣольно грѣшникови заперечити св. Тайны? Треба розличити, чи грѣшникъ есть общевный, чи нѣ; если грѣшникъ не есть общевный, а явно желае св. Тайны, то не вѣольно му св. Тайны заперечити; если же есть общевный грѣшникъ (якъ: выключеный, жиучій съ наложницами, публична блудница, великій лихварь, богохульникъ и пр.), то належитъ му заперечити Тайны съ изнятіемъ Т. Покаянія, до котрой каждый кающійся приступити може.

Въ кѣнци нехай буде зауважано, що священникъ при удѣлянью св. Тайнъ повиненъ уважати, чтобы они всѣмъ присутствующимъ пожадану користь принесли; бо хотяи Тайны дѣйствуютъ сами собою (ex opere operato), то однакожь могутъ они еще особливши ласки принести, если ихъ удѣлянье дѣсея способомъ належитымъ и съ правдивовою побожностью.

§. 282.

О захованью священника передъ, при и по удѣленью св. Тайнъ.

I. Передъ справованьемъ св. Тайнъ повиненъ священникъ одѣтиса въ приписану требникомъ одѣжь церковну, и старатиса, чтобы всѣ до св. Тайнъ потрібни знаряды были чисти и на своѣмъ мѣстци положени. Дальше чтобы при справованью св. Тайны не зробити якои ошѣбки, переглянути обрядъ въ Требнику приписанный; потѣмъ треба памятати,

що дѣло се есть святе, для того тѣлько святой его совершати може, тому очистити совѣсть ѿ грѣхѣвъ сповѣдію або хотъ щиримъ жалеми; а притомныхъ напоминати, щобы честно и святости дѣла отвѣтно заховалися.

II. При удѣлянью св. Тайны треба мати передъ собою Требникъ и точно заховати приписани тамъ обряды; поодинокі слова вымавлати уважно, выразно, побожно и зрозумѣло, и то не на память, но зъ требника, щобы не зробити яку ошибку. При тѣмъ возбуди въ собѣ потрібне намѣреніе.

III. По удѣленю св. Тайны подяковати Богу, що сподобивъ священника бути орудіемъ и посередникомъ освященія вѣрнаго, и просити Бога, щобы той, котрый принявъ св. Тайну, уживъ еи на свое добро, яко и о ѡтпущеніе провини, если якои при справованю Тайны допустився. — Если бы священникъ при удѣлянью св. Тайны зробивъ яку важну ошибку, туюжъ исправити, о чѣмъ подрѣбнѣйше при кождѣй Тайнѣ буде сказано. Дальше если потрібно, совершено священодѣйствіе записати, а святы сосуды яко и прочи знаряды церковни на свое мѣстце сховати. Сосуды, въ котрыхъ сохранияются св. елеи, повиненъ священникъ самъ ховати на опредѣленѣмъ къ тому мѣстци.

О давъ бы Богъ, щобы всѣ священники заховали тѣи спасительни приписи! Щобы всѣ пѣдчасъ священодѣйствія ѡтличалися скромностію, повагою и побожностію, и такъ показали, що они суть истинно слугами божими и строителями его св. Тайнъ! (Синод. въ Кульмѣ.) Коже движеніе священника при богослуженю возбуждае и въ народѣ побожность, если отвѣчае сему св. дѣлу; противно же легке, неуважне, розтрясене захованіе священника при удѣлянью св. Тайнъ стаеся причиною погибели тыхъ душъ, котри ѡнъ до спасенія провадити доуженъ.

Примѣчаніе. Тутъ належало бы еще говорити въ загалѣ о составныхъ частяхъ св. Тайнъ, но понеже тѣи рѣчи зъ догматики знаеми, щобы объёмъ предмета не розширяти, ихъ переходжу.

В) О св. Тайнахъ въ особенності.

I. Членъ.

Тайна Крещенія.

§. 283.

Понятіе.

Т. Крещенія есть перша и найпотребнѣйша Тайна, въ котрой чоловѣкъ черезъ воду и слово Боже ѡтъ грѣха первородного и всѣхъ передше содѣланныхъ грѣхѣвъ личныхъ очищаеся, духовно ѡтроджаеся, благодать освящаючу полуцае и

яко членъ до Церкви Христовой пріймаеся. — Для того значенія кладе Апостолъ на Т. Крещенія велику вагу, и утверждае, що вѣрнымъ доконъче потрібне есть знаніе всего, що до той Тайны належитъ. Тому повинни душпастирь народъ часто о св. Т. Крещенія поучати, особливо же тогда, коли при случайности якого Крещенія бѣльше людей собереса; тогда бо они лѣпше поймутъ значеніе Тайны, котра передъ ихъ очима удѣляеся, и съ бѣльною побожностію будутъ присутствовати св. обряду. Понеже Т. Крещенія есть найпотребнѣйша, для того обовязанъ душпастирь уважати, щобы жадна дитина безъ крещенія не умерла, и щобы тая св. Тайна всегда важно була удѣлена.

§. 284.

Матерія Т. Крещенія

есть вода чиста и природна, якъ довго она водою назватися може; для того всякій инный płynъ, и пр. молоко, вино, искусни воды (рожеви, кольоньски) есть неважна матерія крещенія.

Вода есть для многихъ причинъ поставлена матерією крещенія, такъ: *α*) понеже Т. Кр. всѣмъ до спасенія потрібна, для того найотвѣтнѣйша есть така матерія, котру всюди легко мати можна; *β*) вода наилучше узмысловляе дѣйствія Т. Кр., бо якъ вода брудъ тѣла омывае, такъ очищае крещеніе нечистоту души; *γ*) якъ вода заспокоюе жажду тѣла, такъ кр. заспокоюе намѣтности души. — Вода крещенія есть вже въ старѣмъ завѣтѣ прознаменана, такъ въ потоцѣ (I. Петр. 3., 20.), въ переходѣ черезъ море червоне (I. Кор. 10., 1.), въ очищеню Наама Сиріянина (IV. Цар. 5., 14.), въ жерелѣ Силоамскѣмъ (Іоан. 5., 2.) и Пророками предсказана. (Ис. 55., 1. Езек. 47., 2.)

Вода, котру ся при крещеню употребляе, повинна, съ изнятіемъ потреби, бути освячена. Звычайно уживаеся вода освячена въ праздникъ св. Богоявленія, но въ браку тожде освячаеся вода молитвою въ требнику при обрядѣ крещенія указаною.

Въ першихъ вѣкахъ христіанства погружали крещаемого трикратно въ водѣ на знакъ, що крещаемый умирае грѣху и востае до нового житія съ Христомъ. Той звычай опираеся на словахъ св. Ап. Павла (Римл. 6., 4. и Солун. 2., 12.) и есть освяченый христіанскою старожитностію, якъ тое многи свѣдоцтва подтверждаютъ. Такъ читаемъ въ кн. констит. апост. „Крещеніе даеся во смерть Исуса, а вода уживаеся во погребеніе“. Св. Іоанъ Злат.: „Крещенымъ и погруженымъ бути, а потѣмъ зъ воды выйти, есть знакъ снятія въ адъ и выхода зъ него. Для того и св. Павелъ называе кре-

щеніе погребеніемъ, коли каже: Сопогребохомся съ нимъ крещеніемъ во смерть: Коли мы голову въ водѣ якъ въ гробѣ погружаемъ, погребаемъ старого чловѣка, а коли зъ ѳтамъ двигаемся, востае новый чловѣкъ. Но вже въ першихъ вѣкахъ крестили такожь такъ, що тѣлько зливали або кропили крещаемого, якъ тое доказуе множество окрещеныхъ на Сшествіе св. Духа, дальше крещеныхъ въ вязницяхъ або и крещеныхъ слабахъ. Давно одже крестили для важныхъ причинъ черезъ зливанье або окропленье, но въ загалѣ держалася Церковь звичаю погружати крещаемыхъ, и хотий тамто крещеніе уважала за важне, то однакожь не припускала людей, котри безъ важной причины не були погруженіемъ окрещени, до стана священническаго. Погруженье дѣялося трикратно, щобы означити вѣру въ Троицю святую, и показати, що якъ Христосъ три дни въ гробѣ лежавъ, а потѣмъ воскресъ, такъ и мы до нового життя востати повинни. Тѣлько въ Испаніи погружали ѳтъ часѣвъ аріанскихъ тѣлько разъ, а то по тѣй причинѣ, щобы розрѣшнитися ѳтъ тыхъ еретиковъ, котри трикратнымъ погруженіемъ хотѣли означити розличіе межі Сыномъ и Духомъ ѳтъ Отца, котрый звичай за для той причины П. Григорій I. одобривъ. Греческа Церковь задержала до нынѣ звичай трикратного погруженья, въ латинскѣй Церкви видимо той звичай еще въ 16. ст., ѳтъ которого часу бнѣ устает.

Пѣсля теперѣшной практики нашої Церкви крестится трикратнымъ зливаніемъ воды на голову крещаемого. Омываея голова яко средоточіе змыслѣвъ чловѣка. При тѣмъ треба уважати, щобы вода истинно сплынула по тѣлѣ щобы не остала на волосью, бо тогда було бы кр. сомнительне и належалобы го повтаряти. Воду сплываючу зъ головы треба вляти на особне къ тому назначене мѣстце. — Лѣкарѣ радятъ, щобы особливо въ зимѣ не лити воду на самъ вершокъ головы, бо тое мѣстце еще найслабше, но на бѣкъ головы, котрый есть сильнѣйшій.

§. 285.

Ф о р м а.

Форма Т. Крещенія состоитъ изъ слѣвъ: „Крещается рабъ божій (имя) во имя Отца и Сына и святаго Духа, Аминь“. На Руси уживали гдекотри такую форму: „Крещается рабъ божій (имя) во имя Отца, аминь; во имя Сына, аминь; во имя св. Духа, аминь“, котрую форму Синодъ Замостскій заказавъ. „Щобы зъ того не повстала яка соблазнъ, або щобы не здавалося, якобы тымъ припускалася триничность существа приказуе св. Синодъ, щобы на будущность никто инну форму не уживавъ, якъ тую, котра есть приписана и ѳтъ П. Евгенія IV. колісь одобрена“ (tit. III., §. 1., pag. 78.). Форма

есть при крещенію доконьче потрібна, и не можна ей въ ничѣмъ змѣнити, бо всяка змѣна потягнулабы за собою неважность Тайны. Не важне одже було бы крещеніе, при котромъ уживалабыся форма: „Кр. р. б. во имя Христа“. Вправдѣ читаемъ въ дѣяніяхъ апостольскихъ (2., 38. 19., 48. 19., 5.), що Апостолы крестили во имя Христа, но тое маеся пѣсля св. Отцѣвъ розумѣти такъ, що они крестили крещеніемъ ѳтъ Христа постановленнымъ, не крещеніемъ Іоанновымъ, но ѳтъ формы они не ѳступали.

Ошибки противъ босѣды, котри змыслъ формы не змѣняютъ, не мають на важность Т. Крещенія ніякого влѣянія.

§. 286.

Служитель.

Порядочный служитель Т. Крещенія есть Епископъ и Пресвитеръ, котри силою своей власти могутъ важно крестити, діаконы же за позволеніемъ Епископа або пресвитера, а въ разѣ потребы може каждый чловѣкъ важно и позволено крестити, если тѣлько заховае все, що по приписамъ Церкви тутъ заховати належитъ. Но въ такихъ случаяхъ мае каждый клирикъ першенство передъ мірскимъ чловѣкомъ, мужчина передъ женьщиною и пр., съ изнятіемъ такихъ выпадковъ, где для приличности, и пр. коли дитина по части еще въ утробѣ матери находится, женьцинѣ першенство дати належитъ.

Самого себе никто не може крестити, понеже межі крещаемымъ и крещающимъ должно бути розличіе, но въ тѣмъ разѣ заступае крещеніе воды кр. жажды або кровы.

Родичи не могутъ свою власну дитину крестити, бо зятягнулибы межі собою духовне сродство, котре бы имъ забороняло съ собою по супружески жити; тая перепопа однакожь устаетъ въ разѣ потребы, т. е. коли дитину небезпечно слабу треба крестити.

Родичи дѣтей незаконныхъ навѣтъ и въ разѣ потребы зятягають крещеніемъ своихъ дѣтей духовне сродство, ѳтъ которого мають просити розрѣшеніе, если хотятъ побратися. Порядочный служитель Т. Кр. есть каждый священникъ, однакожь для удержанья порядку повиненъ тѣлько мѣстцевый душпастьеръ або самъ, або черезъ своего заступника крестити.

Въ околицяхъ, где суть мешканцѣ обохъ кат. обрядѣвъ, не позволено священникови одного обряда крестити дѣти мешканцѣвъ другого обряда, съ изнятіемъ случая потребы, но тогда треба заховати приписы конкордїи, котра пѣдъ: С. а. такъ каже: „Най жаденъ священникъ не важитися крестити дѣти другого обряда, если не ма небезпеченства смерти дитины, або острои зимы, ѳтдаленного мѣстца, або

прикрон дороги, що дитина не може бути крещена бгъ священника своего обряда. Но крещеніе пбдъ тыми обстоятельствоми удѣлене цѣлкомъ не потягае за собою змѣны обряда, ани не може до такой змѣны служити за пбдставу. Каждый священникъ, чотрый при згаданныхъ обстоятельствахъ potrzeby або великон трудности Тайну крещенія удѣляе, доужень держатися требника своего обряда. Священники же руско-католически, котри дитину до латиньского обряда належаю въ наведенныхъ випадкахъ крестятъ, нехай не ваятса еи такожь Т. Миропомазанія удѣляти пбдъ карою суспензїи, котрбїи самымъ дѣломъ пбдпадаютъ, и инными карами залежачими бгъ воли Епископа. Дѣйствіе крещенія сего рода въ потребѣ або тяжкбї трудности удѣленого, доужно записатися до особнои книги для крещенія дѣтей инного обряда съ выраженымъ примѣчаніемъ, що дитина до инного обряда належитъ. Въ кбнци належитъ неотволочно донести о удѣленью того крещенія дорогою урядою до дотычного пароха“.

Согласне съ тымъ есть давнѣйше розпорядженъе Синода Замостского: „Если бы случилось, що священникъ нашего обряда або въ потребѣ або за согласіемъ власного пароха окреститъ дитину лат. обряда, приказуе св. Синодъ, чтобы не удѣлявъ еи Т. Миропомазанія, но перечитавши (пбсла требника) св. Евангеліе, залишивъ прочи обряды, а имя крещеного до книги крещеныхъ записавъ (Синодъ не приказуе мати особну книгу, яку пбсла закона конкордїи мати належитъ), а свѣдоцтво крещенія удѣленого до латиньского пароха пбславъ, чтобы тойже и тамъ тую дитину (розумѣся зъ належитымъ примѣчаніемъ) записавъ. Ктобы противодѣлавъ сему закону, пбдпадае строгимъ карамъ залежачимъ бгъ воли Епископа“.

Того закона конкордїею на пбдставѣ Синода Замостского установленного треба держатися, и старатися для захованья своихъ правъ уважати, чтобы и сусѣдни латиньски священники го заховали, а въ разѣ его нарушенья зъ якои ни будъ стороны бгтнестися неотволочно до своего Епископа.

Дѣти воякбвъ креститъ капелянтъ войсковый, если того нема, мѣстцевый душпастьеръ, котрый давнѣйше о тбмъ доносивъ до консисторїи, теперъ то знесено.

§. 287.

Прїймаючїй Т. Крещенїя.

Т. Кр. може прїимати каждый человекъ, котрый вже народився и жїе; не суть про тое ани дѣти бгъ крещенія выключени, якъ показуеся зъ слбвъ Христа у Мат. 19., 14. „Оставьте дѣтей и не возбраняйте имъ прїйти ко мнѣ: таковыхъ бо есть царство небесное“; и у св. Мат. 28., 19., где всѣхъ приказуе крестити, для того и св. Павелъ окрестивъ цѣлу родину,

одже и дѣти. (I. Кор. 16., 15.) На пбдставѣ выреченїи Христа и примѣра Апостола крестили такожь въ першихъ вѣкахъ и дѣти, хотяи мало такихъ примѣрбвъ находимо, а то по тбїи причїнѣ, що тогда по наиббольшбїи части дослїи люде до вѣры христ. приступали. Св. Юстинъ М. свѣдчитъ, що вже за часбвъ апостольскихъ було крещеніе дѣтей въ уживанью, коли каже: „Суть многи межї нами, котри вже 60 або 70 лѣтъ пережили и бгъ дитинства суть учениками Христа“. Но бгтъ писавъ свою апологїю въ серединѣ другого столѣтїя, для того певно тїи люде, о котрыхъ споминае, еще за часбвъ апостольскихъ були окрещени. То само потверждае св. Ирней, Поликарпъ и инни. Гдекотри хотѣли дѣти ажъ въ осьмый день крестити по примѣру еврейского обрѣзанья, но противъ тому повстали многи противни голоса, такъ що се мнѣне съ мнѣніемъ св. Григорїя Наз. дѣти ажъ по трехъ лѣтахъ крестити не остоялося. Бувъ однакожь звычай, що, если нїякого небезпеченства не було, съ крещеніемъ чекали до большого праздника.

Пбсла теперѣшнои практики нашои Церкви удѣляеся Т. Кр. чимъ скорше по рождествѣ, и строго заказано бгтволѣкати крещеніе.

Если dorosлый человекъ хоче креститися, доужень найперше бути поученъ въ правдахъ вѣры и норовственности, возбудити въ собѣ щїрый жаль и заявити желаніе, що хоче прїяти крещеніе. Въ давнѣйшихъ часахъ дѣялося тое постепенно. Кто хотѣвъ креститися, приходивъ до Епископа, Пресвитера або Дїакона, котрый му сумарично предладалъ головни члены св. вѣры, и пытался, чи тїяжь хоче за правдиви узнавати, а коли на се согласився, прїимовано го до числа оглашенныхъ, тымъ що на него вкладали руки, знаменали чоло знакомъ св. креста, и бгтмавляли надъ нимъ молитвы. Оглашенныхъ були три степени: слышанци, колѣна приклоньши и просвѣщаеми, котри въ короткбмъ часѣ мали вже бути окрещени.

Часъ, якъ довго кто мавъ оставати въ станѣ оглашенныхъ, бувъ розличный, залежало то бгтъ того, якъ они заховалися и якъ понимали правды вѣры христїаньскои. Пбдчасъ того часу мали особноиго катихита (Doctor audientium), котрый имъ однакожь лише найпотребнѣйши правды вѣры выкладавъ, а о Таинствахъ мовчавъ, понеже обавляюся, чтобы они пбзнѣйше не вернули до поганьства. Тое называлося disciplina arcani, и зъ бгтти походитъ частый выразъ въ письмахъ св. Отцѣвъ: „Nolint fideles, quid dicitur“, а св. Кирилъ Іерус. приказуе вѣрнымъ, чтобы передъ оглашенными не казали о тбмъ, що чули въ катехезѣ. Ажъ коли оглашени до третого степени були прїяти, тогда учили ихъ Символь вѣры и Молитву Господню.

3. Зъ умашедшихъ, котри ажъ въ пѣзнійшомъ вѣку тымъ недугомъ дѣткени остали, можна тѣлько тогда крестити, коли мають свѣтли хвилѣ и обявляютъ желаніе, що хотять приняти крещеніе. Ели же передъ тымъ, доки розумъ стратили, обявили желаніе бути крещеными, а находятся въ небезпеченствѣ житья, то можна ихъ крестити, хотяй бы и не мали притомности.

4. При крещенію дѣтей могутъ случитися слѣдующи wypadки:

а) „Дитина находится еще въ утробѣ матери“; тую не можна крестити, якъ то дѣлали тѣ, котри мѣсто дитины мать крестили, и до котрыхъ ѡтносится выреченья св. Августина: „кто еще не народився, не може крещеніемъ ѡтродитися“. Однакожь при тяжкихъ породахъ, где есть опаснѣсть; щобы дитина безъ крещенія не умерла, можна и треба еи крестити, если тѣлько водою еи тѣла дѣткнутися можна. Коли тая водою злита часть есть голова а дитина жива народится, то не треба еи бѣльше (условно) крестити; если же найперше инна часть тѣла покажеться, тогда крестится пѣдъ условіемъ, а коли дитина жива народится, повтаряется крещеніе тоже пѣдъ условіемъ. — Если дитя въ утробѣ матери окрещене неживе на свѣтъ прійде, похороняется го на кладбищи въ свяченой земли.

б) Если мать пѣдчасъ роженья умре то треба еи уста отворени тримати, и старатися чимъ скорше зъ неи дитину вынати и, если жие, окрестити; если же житье есть сомнительне, но не ма очевидныхъ ознакѣвъ смерти, пѣдъ условіемъ (аще живъ есть) крестити.

Такъ само треба собѣ поступити, если умре жена, котра вже не одовго мала породити, хотяй впрочѣмъ рѣшеніе, чи въ такѣмъ wypadку искусна помѣчь мае уживатися, належить до людей фаховыхъ (лѣкарей).

в) Если мать поронитъ и плодъ (embryo) не есть очевидно загнилый, треба го крестити пѣдъ условіемъ, понеже лѣкарѣ утверждають, що найдалше въ 40 дней ѡтъ початья дитья жие. Такой плодъ есть шкѣркою окруженный, котрый, колися розрѣже, зновъ треба пѣдъ условіемъ крестити.

д) Если народится якій дивоглядъ, то треба собѣ осторожно поступити и если не ма небезпеченства, спытати досвѣдченыхъ людей о порадѣ. Дивоглядъ, котрый ничъ на собѣ до чоловѣка подобного не мае, не крестится; — если есть сомнѣніе, крестится пѣдъ условіемъ: „аще есть человекъ“. Коли есть сомнѣніе, чи дивоглядъ есть одна або двѣ особы, то не можна крестити, доки не ма певности. Коли суть двѣ особы зроснени, що пѣзнается зъ того, що мае бѣльше головъ або грудей, то крестится кожде зъ особна. Въ небезпеченствѣ смерти крестится ихъ разомъ словами: „Крещая-

ются. .“ , котру форму тѣлько въ сѣмъ и подобныхъ wypadкахъ, где есть небезпеченство смерти, и нема часу поединчо крестити, но николи инде, употребляти можна.

Если не можна съ певностию сказати, чи дивоглядъ зъ двохъ лицъ состоитъ, то крестится одно абсолютно, а друге пѣдъ условіемъ: „аще не есть крещеный“.

е) Пѣдкинени и найдени дѣти крестится пѣдъ условіемъ: „аще не есть крещеный“, хотяй бы и мали на собѣ картку посвѣдчаочу, що суть крещени съ изнятіемъ тогда, если посредствомъ той картки можна дѣйти, где и коли дитина крещена.

ж) При каждой дитинѣ, котру до крещенія принесть, повиненъ крещаячій священникъ пытатися, чи тая дитина не есть вже въ потребѣ крещена. Если нѣ, то крестится абсолютно, если вже крещена, то порадоно есть, если нема певности, що особа котра тую дитину окрестила, заховала все потрѣбне, крестити пѣдъ условіемъ „аще не есть крещеный“. Если же крещеніе въ потребѣ удѣливъ самъ священникъ, або кто инный, на котрого можна спуститися, то доповняются тѣлько прочи обряды.

з) Християнски родичи обовязани свои дѣти чимъ скорше до крещенія приносити, и могутъ къ тому карами церковными принуждени бути. Перше мало и правительство обовязокъ надъ тымъ чувати.

д) Николи не вѣльно крестити дѣти нехристиянскихъ родичѣвъ противъ ихъ воли, хита тогда, коли бы таки родичи або опѣкуны свои дѣти выкинули або опустили.

На переступающихъ той законъ накладаетъ право австрійске кары. Ведля австрійскихъ законѣвъ пѣдлежатъ дѣти до 14. року житья власти родичей. Такъ каже арт. 1. (закона интерконфес. зъ 25. Мая 1868): „Законни и съ законными на рѣвни стоячи дѣти идутъ, коли оное родичи до того самого исповѣданія належать, за вѣрою родичей“.

„При супружествахъ мѣшаныхъ идутъ хлопцѣ за ѡтцѣмъ, а дѣвки за матерію. Однакожь могутъ супруги передъ заключеніемъ супружества згодитися, що заховане буде противне поступованье, або що все дѣти будутъ належати до вѣроисповѣданья Отца або матери.“ (Право церковне wymagaе, щобы все дѣти були католиками, хотяй терпитъ и тое, щобы дѣти обого пола ишли за родичами.) „Дѣти незаконни належать до вѣроисповѣданья матери.“

„Если жадне зъ наведеныхъ постановленій не мае мѣстця, тогда мае той, до котрого выхованье дитины належить, право, опредѣлти вѣроисповѣданье дитины. Реверсы выдани настоятелямъ або слугамъ якои Церкви або общества религійного або иннымъ особамъ дотычно исповѣданья, въ якѣмъ дѣти выховани и образовани бути мають, суть безсильни.“

Арт. 2. „Призначена після попереднього артикула для якої дитини вѣра не може правильно такъ довго бути змѣнена, доки сама дитина добровольно тое не здѣлає. Родичи однакъ, котри після арт. 1. вѣроисповѣданье своихъ дѣтей способомъ угоды опредѣляти право мають, можуть тоежъ змѣнити у тыхъ дѣтей, котри еще не пережили 7 лѣтъ. Въ случаю змѣны вѣроисповѣданья черезъ одну або обѣ части родичѣвъ, взгляду матеръ незаконну, уважаются дѣти, котрымъ семей рѣкъ еще не минувъ, зо взгляду на вѣроисповѣданье, незважаючи на заключену передъ змѣною вѣры умову, цѣлкомъ такъ, якъ бы ажъ по змѣнѣ вѣры родичей, взгляду матери незаконной, народилися“ (т. е. послѣдуютъ вѣрѣ родичей).

„Если яка дитина передъ укѣнченимъ семеймъ рокомъ житья легитимуется, то маея съ нею взглядомъ вѣроисповѣданья поступити після арт. 1.“

Арт. 3. „Родичи и опѣкуны, яко и слуги Церкви суть отвѣчательни за точне захованье сихъ приписовѣ.“

„На случай ихъ нарушенья мають найблизши сродники, такъ само и Настоятель Церкви и общество религійныхъ право вызвати помочи властей, котри справу слѣдити и після права розсудити довжни.“

с) Дѣти, котри безъ крещенія умирають, не можна по християньски похоронити.

§. 288.

Часъ и мѣстце крещенія.

Въ давныхъ часахъ звыкли були крестити въ дни празднични, особливо въ таки, котри до Т. Крещенія мали яке ѳтношеніе, такъ на св. Богоявленіе, або въ навечерія воскресенія Христоваго и Сошествія св. Духа; въ разѣ потреби позволено и приказано було кожного часу крестити. Тертуліянъ споминає о звычайю крестити въ певни часы яко о дуже давномъ, що и св. Іеронимъ потверждає; и той звычай задержався ажъ до 12. ст. Дѣти же крестили въ кождомъ часѣ, якъ доказує исторія П. Симплиція, котрый нарочно постановивъ двоухъ пресвитерѣвъ, до котрыхъ належало въ кождомъ часѣ до удѣлянья Т. Крещенія бути готовыми. Тоже показуєся зъ письмъ св. Кипріана, котрый спротивлявся ѳткладанью крещенія дѣтей до 8. дня. Теперъ приказано дитину заразъ по рождествѣ крестити, тѣлько дорослыхъ людей належить ради бѣльшого торжества крестити въ який праздникъ. Хотя въ прочѣмъ крестити можна въ кождѣй годинѣ дня, то однакъ, где можливо, належить крестити рано передъ богослуженіемъ.

Властиве мѣстце до удѣлянья Т. Крещенія есть Церковь. Въ першихъ вѣкахъ крестили всюди, якъ исторія апостольска доказує, пѣзніѣше повстали особни до удѣлянья Т. кр. опредѣлени каплицѣ (*baptisteria, fontisteria*), зъ котрыхъ теперъ остали еще сосуды съ свяченою водою, котри въ притворѣ Церкви стояти довжни; и теперъ повинно крещеніе въ Церкви парохіальнѣй удѣлятися. Строго заказано въ частныхъ домахъ крестити съ изнятіемъ потреби, но и тогда безъ торжественныхъ обрядѣвъ, котри чимъ скорше въ Церкви парохіальнѣй доповнити належить.

Синодъ Зам. приписує: „Хотя св. канонами вже давно заказано парохамъ удѣляти Т. Кр. въ палатахъ, або инныхъ домахъ частныхъ, съ изнятіемъ случаѣвъ потреби, то однакъ розсудокъ пароха и успособленье нашего климата не заброняє,щобысьмо зо взгляду на сами дѣти и на служителей ѳтступили по части ѳтъ строгости законѣвъ. Для того приказує св. Синодъ пѣдъ карами залежачими ѳтъ воли Епископа, що если дитина народится въ мѣстци, где есть Церковь парохіальна, на всякій случай має до Церкви (до крещенія) занесена бути: если же нѣ (т. е. если въ мѣстци не ма Церкви парохіальной) могутъ парохы удаватися до домѣвъ частныхъ въ часѣ зимы, понеже часомъ черезъ за велике ѳтдаленье Церкви, або велике зимно и бурѣ можна бы дитину житья позбавити“. (Tit. IV., §. 1., pag. 80.)

Синодъ Трулянской, на котромъ дисциплина восточной Церкви опираєся, выразно каже: „Deponatur clericus, qui sine licentia Episcopi intra domum in oratorio domus sacrificat vel baptizat“. (Can. 31.)

Кто про тое въ домѣ частномъ крестити хоче, повиненъ уважати, чи есть того потреба, и тую комнату, въ котрѣй має ѳтбутися крещеніе, отвѣтно устроить. Тѣлько король и князь мають право, щобы ихъ дѣти дома крестилися.

§. 289.

Восприѣмники.

Св. Т. Крещенія удѣляєся після стародавнего звычайю въ притомности упрошенныхъ къ тому свѣдкѣвъ, котри восприѣмниками (крестными Отцами, *susciptores, sponsores, fideijussores, ἀνάδοχοι, ἡγγέμονες*) называются. Гдекотри писателѣ производятъ той звычай изъ старого завѣта, въ котромъ язычники приступаючи до закона Мойсеоваго въ притомности трѣхъ свѣдкѣвъ пріймовалися. Що той звычай есть дуже давний, псвѣдчає Діонизій Ареопагитъ, котрый каже: „Наши св. учитель (Апостолы) за потрѣбне узнали, щобы дѣти після того звычайю пріймовалися до Церкви, після котрого они ѳтъ природныхъ (тѣлесныхъ) родичѣвъ ѳтдаются на

науку якому боговѣйному учителю, щобы тойже бувъ для нихъ отцемъ и вождомъ, и щобы они пѣдъ его проводомъ проче житъе свято довершили⁴. Но причину того звичаю лучше шукати въ самѣмъ значеню крещенія. Крещеніе есть духовне рождество, черезъ крещеніе есть Церковь матерію, а воспріемники заступають Церковь; якъ Церковь черезъ нихъ дѣти Богу жертвуе, такъ само хоче, щобы они дѣти зъ крещенія воспріятіи въ Христѣ виховували и удержвали. Для того суть воспріемники: *а)* Свѣдками крещенія, котри крещаемыхъ до кр. приносятъ и за нихъ передъ Богомъ и людьми свѣдчатъ; *б)* обѣщателями, понеже они передъ Богомъ и Церквою обѣщють, що крещаемый буде вѣрнымъ сыномъ Церкви; *в)* духовными отцами, бо обовязуются крещаемыхъ въ св. вѣрѣ виховувати. — Зъ того виплывають для воспріемникѣвъ слѣдуючи довжности: духовнымъ дѣтямъ добрый примѣръ давати, помагати ихъ родичамъ въ христ. вихованю и пригадовати имъ часто обѣтницю при крещеню здѣлану.

На тыхъ свойствахъ и довжностяхъ воспріемникѣвъ опираются приписы яки Церковь взглядомъ нихъ постановила: *а)* Щобы тѣлько одного крестного отця або одну крестну мать припуцати, а наибѣльше два лица, мужа и жену, якъ приписуе Син. Замостскій (tit. III., §. 1., p. 80.), а то по тѣй причинѣ, понеже если бы було бѣльше воспріемникѣвъ, то духовне виховане було бы незапевнене такъ, якъ коли оно меньше особамъ повѣрене, а потѣмъ и для того, щобы занадто не розширяти духовне сродство. *б)* Воспріемники повинни бути люде, котри вже пере жили лѣтъ а дѣтинни, суть миропомазани и знаютъ науку вѣры христіянскої, въ котрѣй крестникѣвъ мають воспитовати.

„Парохи, приписуе Син. Зам., най припуцають на воспріемникѣвъ такихъ людей, о котрыхъ суть переконани, що они на тѣлько знаютъ таинства вѣры, що будутъ въ состоянню тыхъ, котрыхъ зъ крещенія воспріали, наставляти въ заповѣдахъ христіянскихъ, и свои довжности точно выпоняти.“ (Tit. III., §. 1., p. 80.)

Зъ той причины повинни на воспріемникѣвъ братися тѣлько честни и побожни люде.

Не могутъ бути воспріемниками:

а) Власни родичи крещаемыхъ, щобы тымъ показати, якъ виховане тѣлесне ѳтъ духовного рѣжнится; особливо же для того, що тымъ затыгнули бы межю собою духовне сродство, котре ажъ до отриманья розрѣшенія забороняло бы имъ собѣ довгъ супружескій взаимно ѳтдавати. *б)* Невѣрни, жида, еретики и схизматики, бо ти не могутъ запоручити виховане дѣтей въ св. катол. вѣрѣ. — Если бы случилось, що при крещеню присуствуе якій иновѣрецъ,

котрого ніякъ не выпадаетъ ѳтдалити, то може остати яко кумъ почетный, но до метрики го записовати не вѣльно.

в) Выклатіи и запрещени (excommunicati et interdicti), бо кто самъ до Церкви не належитъ, не може за инного ручити, що буде приказы Церкви выпонявъ. По тѣй причинѣ заковано припуцати за воспріемникѣвъ людей, „котри переступають законы церковни, особливо четверту заповѣдь церковну“.

д) Общеявни переступники, безчестни, боже-вѣльни и люде не маючи ніякихъ вѣдомостей религійныхъ.

е) Монахи и инокинѣ, котри правиломъ своего чина ѳтъ свѣта суть ѳтдалени, и для того не могутъ выпонити довжности воспріемника. Церковь кладе велику вагу на воспріемникѣвъ, для того повинни душпастырь часто пригадовати тѣ довжности людемъ, котри сей обовязокъ на себе пріймають, и такъ: треба людей при способности якихъ крестинъ або въ нарочнѣй проповѣди поучати, въ чѣмъ состоять довжности воспріемникѣвъ, щобы про тое старались тѣ обовязки совѣстно выпоняти и памятали о своихъ крестныхъ дѣтяхъ. Особливо треба бути стараннымъ при выборѣ крестныхъ родичей для дѣтей неправого ложа, бо тѣ бѣльше якъ инни потребуютъ ихъ духовной помочи. Треба дальше поучати вѣрныхъ, що черезъ кумѣвство затыгаеся межю воспріемниками и крещаемымъ якъ и его отцемъ и матерію духовне сродство, котре есть перепоню до заключенья супружества; щобы про тое тримался по можности тыхъ самыхъ кумѣвъ, або брали ихъ зъ родины.

Примѣчаніе. Если есть бѣльше кумѣвъ, то довженъ душпастырь пытатися, котрыхъ выбираютъ за правдивыхъ крестныхъ отцѣвъ, и тыхъ тѣлько до метрика записати, и тѣлько тѣ затыгають духовне сродство, прочи же мають уважатися за свѣдкѣвъ, якъ на пѣдставѣ Собора Тридентійского рѣшивъ Соборъ Замостскій. (Tit. III., §. 1., p. 81.)

§. 290.

Условне крещеніе.

Понеже Т. Кр. до спасенія dokonьче есть потрібна, а при тѣмъ николи не може бути повторена, для того позволяла Церковь всегда за для важныхъ причинъ удѣляти Т. Крещенія пѣдъ условіемъ, щобы зъ одной стороны никто не оставъ безъ Т. Крещенія, а зъ другой стороны, щобы та я св. Тайна не була обезчещена. Если про тое важность Т. Кр. пѣдлежитъ разумному сомнѣнню, то належитъ пѣдъ условіемъ крестити. Таки выпадки суть слѣдуючи: *а)* Если есть сомнѣніе, чи крещаемый жіе, тогда крестится: „аще живъ есть крещается...“; *в)* если дитина еще въ утробѣ матери нахо-

дится, и воду не можна на голову, только на инну часть тѣла зляти, тогда крестится „аще требуетъ, крещается . . .“, такъ само и въ случаю пороненя; *г)* если роджене есть дивоглядъ, тогда: „аще есть человекъ, крещается“; *д)* если заходитъ сомнѣніе, чи кто вже крещеный, тогда: „аще не есть крещеный, крещается . . .“ Ближе было вже на своѣмъ мѣстци сказане.

При условномъ крещенію треба дуже осторожно заховатися. Були випадки, що священники всегда пѣдъ условіемъ крестили, если яка дитина дома була крещена, хотяи не мали важной причины сомнѣватися о важности крещенія. Для того коли принесуть дитину до крещенія, треба передъ всѣмъ выпытатися, чи она еще не крещена, а если крещена, ѳтъ кого? Зъ того можна пѣзнати, чи на особу крестившу можна спуститися, чи нѣ. При томъ треба совѣстно поступати, особливо если особа крестивша есть женьщина, бо легко може случитися, що она зьяклася въ такомъ звычайно небезначномъ випадку и щось существенного залишила, або хотай свѣдома своего блуда, не хоче до него признатися, чтобы не стратила повагу и службу. Если про тое така жена въ своихъ отвѣтахъ крутитъ, и не ма вѣродостойного свѣдка, то належитъ крещеніе пѣдъ условіемъ повторити. — Въ загалѣ нехай служитъ за правило, що если не ма певности о важности крещенія, то треба го пѣдъ условіемъ повторити.

Понеже условне крещеніе только зъ важныхъ причинъ есть позволене, для того певно есть, що и черезъ него затыгаея духовне средство; для того порадно есть оба разы тыхъ самыхъ воспріемникѳвъ, если першій разъ яки були, употребляти. — При крещенію зъ potreбы може и самъ законный отецъ крестити, и не затыгае тымъ ніякои переноны въ супружествѣ.

§. 291.

Приготовление до Принятія Т. Крещенія.

Якъ при каждой инной Тайнѣ, такъ и при Т. Крещенія potreбны суть певны приготовления, котри ѳтносятся: *а)* До крещаемого, *б)* до служителя, *г)* до рѣчей potreбныхъ при удѣлянью Т. Крещенія.

а) Крещаемый есть або дитина або dorosлый человекъ. Дитя не може ніякъ приготовитися до Т. Крещенія, его заступають воспріемники и отецъ. Если же dorosлый человекъ хоче креститися, то повиненъ найперше выучитися основни правды христіанского вѣро- и норовоученія, а передъ самымъ крещеніемъ возбуди въ собѣ щирый жалъ за грѣхи. Давно тревавъ той станъ приготовляющей довгий часъ, въ протягу котрого человекъ хотайи прійти до Церкви

переходивъ всѣ степени оглашенныхъ. Теперь уставъ той звычай, но все такъ приписано есть довгий часъ учить крещаемыхъ, и ажъ въ якийсь бѳльшій праздникъ ради бѳльшого торжества его крестити.

Въ кождѳмъ разѣ треба вымагати ѳтъ dorosлого человека хотячю креститися: *а)* Щобы выразно заявивъ свое желанье Т. кр. прійти; *б)* що вѣруе, що кто вѣруе и крестится спасенъ буде; *г)* щирый жалъ за грѣхи и рѣшительне постановление бѳльше не грѣшити; *д)* черезъ якийсь часъ упражнятися въ дѣлахъ побожности и милосердія; *е)* въ день крещенія зъ почтенія къ той св. Тайнѣ бути натще; для того належитъ такого человека передъ полуднемъ крестити.

б) Служитель повиненъ такожъ приготовитися до удѣлянья Тайны крещенія, такъ що до души якъ и що до тѣла. Зо взгляду на душу треба возбуди въ собѣ потребне намѣреніе, и хоть щирымъ жалѳмъ очистити свою совѣсть, а передъ самымъ удѣляньемъ Т. кр. ѳтмовити приписану молитву. (Писану въ требнику ст. 9.) Зо взгляду на тѣло треба зяти на себе приписану одѣжъ, т. е. епитрахиль и фелонъ, и похвально есть передше умыти руки. — Во спріемники же повинни явитися чисто и честно убрани, и чекати съ дитиною въ притворѣ Церкви.

г) Въ концѣ треба приготовить потребны знаряды и матеріи, т. е. воду, олѣи оглашенныхъ, бавовну до отиранья пальцей, свѣчки, и бѣлу одѣжъ. На тетраподѣ, на котромъ всѣ тѣи сосуды находятся, мае стояти крестъ и двѣ запалени свѣчки.

§. 292.

Имя крещаемого.

При Крещенію даея крещаемому нове имя, котрого звычайу першій примѣръ маемо на св. Киприанѣ, котрый перше назывався Thascius, а при крещенію прійавъ ѳтъ своего катихита имя Сургианус. Христіане переменяли звычайно при крещенію свои имена на имена ѳтъ мученикѳвъ зяти, но гдесотри задержовали имена поганьски, противъ чому повстае Діонизъ Ал. и Іоанъ Златоустъ, и напоминають христіанъ, чтобы не носили имена поганьски. Давно залежало имя крещаемого цѣлкомъ ѳтъ Епископа або Пресвитера крестившого, котри имена ѳтъ розличныхъ обстоятельствъ давали. Такъ назвавъ Епископъ Атикъ жену цѣсаря Теодозія, котра была донькою Атенского философа, *Εὐδόξια*. Часомъ брали имена ѳтъ Праздникѳвъ, н. пр. *Ἐπιφάνιος* ѳтъ *Ἐπίφανα*, Paschasius ѳтъ Pascha; — такожъ ѳтъ добродѣтелей: вѣра, надежда, любовь, мудрѳсть (софія); або ѳтъ случайныхъ событій, н. пр. доньку военачальника Немезія назвали

„Lucilla“, понеже она при крещенію ѓтзыскала свѣтло очей. Пѓсля теперѣшної практики залежить имя звичайно ѓть воли родичей або воспріемникѓвъ, но при тѓмъ треба уважати: 1. Щобы не дати имя, котре тѓлько Богу належить; 2. жадне поганьске имя; 3. ніяке выдумане имя, котре передше никто не носивъ; 4. не давати бѓльше именъ; 5. не упиратися, щобы коньче дати имя того Святого, котрый въ день рожества або крещенія припадае; 6. не давати цѣлкомъ незнакоми имена, понеже народъ ихъ легко перекручае; 7. не допустити, щобы въ тѓй самѓй родинѣ мало бѓльше дѣтей то само имя.

§. 293.

Обрядъ крещенія.

Цѣлый обрядъ крещенія дасться подѣлити: 1. На тѓ дѣйства, котри совершаются передъ приходомъ до воды крещенія; 2. котри совершаются при водѣ крещенія; 3. по крещенію. Цѣлый же обрядъ крещенія представляе змысловымъ способомъ оправданіе, котре невидимо въ души чоловіка крещаемого дѣся.

Перша часть обряда крещенія отвѣчае давному катехуменату. Давно дѣлося тое всё въ три особни часы, якъ каже Соборъ Царгородскій I (381.): „Тыхъ, котри правдиву вѣру приняти желають, робимо въ першій день христіянами, въ другій оглашеними, а въ третій совершаеся надъ ними закланіе (ексорцизмъ) тымъ, що три разы на ихъ уста и уши дыхаеся. И такъ они посвячаються, и мы стараемя, щобы довгій часть оставали въ Церкви и Писанія слухали; а потѓмъ крестимо ихъ“. (К. 7.) Для лучшого порозумѣнія сего канона поглянемо близше, якъ той обрядъ принятія до Церкви дѣявся: Коли кто зголосився, що хоче прійти до Церкви христіянской, то Епископъ испытывавъ го найперше о попереднѓмъ житію, знаменавъ го на чолѣ и на груди знакомъ креста св., вкладавъ на него руки, при чѓмъ ѓтмавлявъ приписану молитву и пріймавъ го до числа оглашенихъ, а его имя записовалося до отвѣтного спису. Отъ того часу мѓгъ вже христіяниномъ называтися, що означають слова выше наведени: „робимо ихъ въ першій день христіянами“; однакожь той чоловікъ бувъ ѓтъ вѣрныхъ ѓтдѣлений, стоявъ въ притворѣ Церкви и по проповѣди выходивъ.

По якомъсь часѣ ѓтмавлялася надъ нимъ молитва отвѣтна, при чѓмъ ѓнъ клячавъ, и ѓтъ того „колѣноприклоншій“ назывався, и мѓгъ вже вѣйти до Церкви, тамъ где вѣрни собиралися, однакожь по скѓнченію службы оглашенихъ такожь выходивъ. Тое мае розумѣтися пѓдъ тымъ, що соборъ каже

„въ другій день катехуменами“. — Той станъ тревавъ пѓсля права три лѣта, мѓгъ однакожь за для ревности оглашеного скороченый бути. Коли въ тѓмъ станѣ оглашенный довшій часть въ правдахъ вѣры съ изнятіемъ Таинствъ и обрядахъ церковныхъ бувъ обученый, пріймовано го звичайно въ часѣ великого поста до „просвѣщаемыхъ“, и теперь приготавлино го точнѣйше на принятіе Т. крещенія. Теперь записовано его имя до инного спису. Тое дѣлося въ серединѣ великого поста, на котрый звичай припоминае еще ектенія на преждеосвященнѓй о просвѣщаемыхъ. Теперь освячаеся той чоловікъ многозначными обрядами: молитвою, закланіемъ, при чѓмъ ѓнъ ѓтрѣкався злого духа и всѣхъ дѣлъ его, обѣцывавъ вѣрити въ Христа и ему служити; а священникъ або Епископъ знаменавъ го крестомъ св., дыхавъ на него и ѓтмавлявъ приписани молитвы. При кѓнци того стану, звичайно въ Цвѣтну Недѣлю учено ихъ символъ вѣры и молитву Господню, а въ велику субботу закланно ихъ еще разъ, помазовано елеемъ оглашенихъ и освячано воду, котрою ихъ мали крестити. Тымъ кѓнчився станъ оглашенихъ, що мае розумѣтися пѓдъ словами Собора: „въ третій день... слухали“.

Если теперь поглянемо на теперѣшній обрядъ крещенія, то найдемо, що всё тое въ короткости збране естъ въ тыхъ дѣйствахъ крещенія, котри совершаются передъ вировадженіемъ крещаемого до Церкви въ притворѣ: Священникъ найперше дае имя дитинѣ, и знаменуячи го знакомъ креста святого ѓтмавляе надъ нимъ молитву „О имени твоємъ Гди Боже истинный...“ и тымъ пріймае го яко и другою молитвою: „Запрещаетъ ти Господь, діаволе...“ до числа оглашенихъ, чимъ кѓнчится тое, що пѓсля словъ Собора въ першій и другій часть дѣялося. — Теперь зачинаються на памятку остатного стени катехумената закланія ѓтъ молитвы: „Владыко гди, сотворивый чловѣка...“ ажъ до кѓнца молитвы: „Владыко Господи Боже нашъ...“, при чѓмъ крещаемый входитъ до Церкви, мовлячи символъ вѣры, священникъ освячае воду и елеи оглашенихъ, и помазуе крещаемого (просвѣщаемого) елеемъ оглашенихъ, и пристунае до самого крещенія, що Соборъ выше наведеный розумѣе пѓдъ словами: „а потѓмъ ихъ крестимо“. Такъ одже отвѣчае таа перша часть обряда крещенія цѣлкомъ довгому часу давного катехумената, — або приготавленья до крещенія.

Слѣдуе теперь друга часть обряда крещенія, або властиве крещеніе. Яко приготавленья на послѣдующе таинственне дѣло помазуе священникъ крещаемого елеемъ представляющимъ Христа яко добру лозу, на котрѓй крещаемый мае бути зацепленный, щобы одѓрвавшись ѓтъ дикон лозы, с. е. службы сатаниной, приносивъ добри плоды добродѣтелей хри-

стіанських. Для того помазується крещаемого на тихъ частяхъ тѣла, котри яко особливи мѣстця пребыванія певныхъ головныхъ добродѣтелей уважаются, именно: на чолѣ яко пребыванію розума, котрый мае познати правду, при чомъ іерей мовить: „Помазується рабъ божій (имя) елеомъ радости . . . во еже отверзатися уму его къ разумѣнію и пріятію таинъ вѣры Христовы, и познанію истинны его, нынѣ . . .“; на персехъ яко пребыванію любви кажучи: „Въ исцѣленіе души и тѣлу, и въ еже любити Гада Бога отъ всего сердца . . .“; на плечахъ на знакъ смиренія и терпливости, якою ученикъ Христа отличатися мае при словахъ: „Во еже усердно взяти благое иго Христово . . .“; на ухахъ въ знакъ послушанія словами: „Во услышаніе вѣры и воспріятіе . . .“; на рукахъ, щобы всегда бувъ до добрыхъ дѣлъ готовый, при чомъ мовить: „Во еже непорочно воздержати . . .“, и на ногахъ, щобы всегда ходивъ на пути заповѣдей божихъ, и для того при томъ мовить: „Въ еже ходити ему по стопамъ заповѣдей Христовыхъ“. — Посѣмъ помазанью бере іерей воду, и зливаючи ея крестообразно на голову крещаемого, котрого воспріемники тримають, вымавляе форму крещенія: „Крещается рабъ божій (имя) во имя Отца, и Сына, и святаго Духа. Аминь“, и въ той хвили очищаеся крещаемый дѣйствомъ невидимой благодати божой отъ грѣха первородного и всѣхъ до теперъ содѣланныхъ личныхъ грѣхѣвъ, остае украшений благодатию божою, стаеся членомъ Церкви и наслѣдникомъ Царства небесного. Щобы тое невидиме дѣйствіе благодати божой змыслово представити, отмавляеся пс. 31. „Блаженни, имже отпустишася беззаконія“, и совершаются обряды, котри тое, що невидимо сталося, вишнимъ способомъ представляють и крещеному такожь обязанности, яки на себе взявъ, показываютъ. Найперше дае крещеному бѣлу одѣжь мовлячи: „Одѣвается рабъ божій (имя) одеждою правды . . .“, чимъ представляе му, що днѣ позыскавъ чистоту и невинность сердца черезъ удѣлену му освящаючу благодать, котру цѣле житѣ свято хоронити повиненъ; а потѣмъ дае му запалену свѣчку кажучи: „Прійми свѣцу сію возженную, и тщися (старайся) въ всемъ житіи . . .“, чимъ го напминае, щобы цѣле житѣ ишовъ за свѣтломъ вѣры и украшався добрыми дѣлами, щобы въ годинѣ смерти мѣгъ стрѣтити Христа съ мудрыми дѣлами и войти до Царства небесного. Посѣмъ малымъ отпустомъ, въ котрѣмъ споминаеся св. Іоанъ Креститель, заключаеся обрядъ Крещенія.

Одѣй уживаний при крещенію освячае самъ священникъ, при чомъ треба памятати на слѣдуючій приписъ Синода Замотского: „Позваляемъ парохамъ, щобы они ведля давного звичаю Церкви восточно освячали елей оглашенныхъ, но нехай каждый зъ нихъ памятае, щобы мавъ досыть къ тому потрібной оливы“. (Tit. III., §. 1., p. 81.)

Обрядъ крещенія рѣжнеться въ гдетотрыхъ рѣчахъ при крещенію дѣтей и dorosлыхъ; дальше если крестится дитину небезпечно слабу, и коли доповняеся крещеніе у чоловіка, котрый въ небезпеченствѣ тѣлько зъ воды безъ всякихъ обрядѣвъ оставъ окрещеный.

1. При крещенію дѣтей заховуеся обрядъ, о котрѣмъ выше була бесѣда.

2. Обрядъ крещенія dorosлыхъ есть обширѣйшій, въ котрѣмъ еще докладнѣйше представляеся все, що давно въ часѣ катехумената дѣялося. Изъ выше сказаного вже вѣдомо, що не можна dorosлого чоловіка скорше крестити, ажъ доки не мае точныхъ вѣдомостей основныхъ правдъ христ. вѣро- и нововоченія. Требникъ епархіальный въ томъ взглядѣ приписуе: „Вѣстно вѣди, ако сицекин не переѣе крещенны быти мають, донелѣже о вѣрѣ христіанствѣй, и молитвахъ доволно пощченны, и опасно не вѣдѣтъхъ истазани, аще истинно крещенія отъ своей колѣ сподобитиса же лають“ (к. 24.). Въ прочѣмъ треба тутъ точно заховати приписы требника (к. 24. и пр.).

3. Коли случится, що принесуть до крещенія дитину дуже слабу, о котрой можна сомнѣватися, чи буде такъ довго жити, щобы заховати въ порядку цѣлый обрядъ крещенія, треба для забезпеченія окрестити ея найперше зливаючи воду и вымавляючи приписану форму, а потѣмъ, если же, доповнити прочій обрядъ. (Rit. Romanum. p. 28.)

4. Если яка дитина въ небезпеченствѣ тѣлько зъ воды була окрещена, при чомъ обрядъ крещенія не бувъ захованый, то приказане есть, коли небезпеченство мине, доповнити опущеный обрядъ. Доповненье обряда крещенія въ такихъ случаяхъ есть приписъ и давный звичай Церкви, якъ показуеся зъ исторіи П. Корнилія, котрый закидавъ Новатови, що днѣ окрещеный въ слабости не принявъ проче, що посла приписѣвъ приняти належало. (Евзев. и ц. I. IV. с. 43.) И тое мае свою важну причину въ томъ, що обрядъ крещенія належитъ причислити до церковныхъ освященій, котри суть великой ваги. — При доповненью обряда крещенія треба заховати то, що приписуе требникъ на картцѣ 22.

5. Если удѣляеся крещеніе пѣдъ условіемъ, то заховуеся цѣлкомъ приписаный обрядъ, тѣлько въ формѣ крещенія додаются слова потрібни до означенья, що крещеніе пѣдъ условіемъ удѣляеся, якъ о томъ на своѣмъ мѣстци було сказано.

По крещенію повиненъ священникъ умыти руки, подяковати Богу и помолитися о новокрещенѣмъ, и если того потреба, напмнути родичей, якъ съ дитиною заховатися по-

винни. — По домахъ звякли по крещенію ѓтбуватися гостины, котри обрядови тѳлько що совершенному прямо спротивляються, особливо если тїи гостины, якъ по селахъ буває, въ корчмѣ ѓтправляются; для того таки гостины многими соборами провинціональними, въ Австріи же и законами державными, оголошеними для Галичины надворнымъ рѣшеніемъ зъ дня 22. Вересня 1822, суть заказани. Дѣйствіе крещенія обовязанъ священникъ докладно до книги рожденныхъ (метрики) записати, при чѳмъ треба точно заховати приписы церковни и державни.

§. 294.

О книгахъ крещеныхъ (метрикахъ).

1. Звычайно приписують початокъ книгъ метрикальныхъ роспорядженю вѣкопомного Цѣсаря Іосифа II. зъ дня 20. Лютого 1784, и утверджають, що тое роспорядженъе впровадило книги метрикальни въ житъе. Тое твердженъе однакожь цѣлкомъ спротивляеся исторіи, котра свѣдчить, що книги метрикальни всякого рода свѳй початокъ завдячають Церкви католическѳй. Такъ поминувши вже звычай першихъ вѣкѳвъ записовати имена крещеныхъ въ особну книгу, згадуемъ за певни исторични событія. Соборъ Тридентійскій приписуе (зас. 24. о реформ. супр. гл. 2.), що „каждый парохъ повиненъ провадити книгу, въ котрѳй мае записовати имена дѣтей крещеныхъ и ихъ воспріемникѳвъ“, а Синодъ Замостскій опираючися на тѳмъ рѣшенію вселенского Собора приказуе: „Каждый парохъ доженъ мати особну книгу для крещеныхъ, въ котрѳй записуе имя, прѳзвище отца и матери крещенои дитины яко и (воспріемникѳвъ) крестного отца и крестной матери, тымъ способомъ: Дня . . . мѣсяця . . . року . . . я парохъ Церкви Н. крестивъ Н., сына Н. Н. законныхъ супругѳвъ, народженого дня . . . ; воспріемники були Н. Н., и его миропомазавъ емъ. Воспріемникъ бувъ Н. — Если же дитина есть ложа незаконного: крестивъ емъ Н., дитя незнаемыхъ родителей; съ изнятіемъ если родители до дитины признаются и хотятъ, чтобы ихъ поименно записати. — Тую книгу доженъ парохъ оставити своимъ наследникамъ, такъ що она всегда при Церкви остае; ктобы противно дѣлавъ, подпадае карамъ залежащимъ ѓтъ воли Епископа.“ Такъ одже вже давно передъ выданіемъ реченого надворного рѣшенія существовали точни приписы о веденю книгъ метрикальныхъ во обще, а крещеныхъ въ особенности; и для того на подставѣ исторіи сказати треба, що книги метрикальни завдячають свѳй початокъ законодательству церковному, при чѳмъ однакожь признати належитъ, що законы державни, котри книгамъ метри-

кальнымъ такожь и передъ властями мѣрскими важне значенъе надали, тїижь въ гдєкотрыхъ взглядахъ поправили.

2. Ведля законѳвъ австрійскихъ (особливо рѣшенія надворного зъ дня 27. Цвѣтня 1812) маюгъ въ книзѣ рожденныхъ заповнитися слѣдуючи рубрики: 1. Рѳкъ, мѣсяць и день рожества и крещенія, при чѳмъ числа маюгъ означитися буквами; 2. мѣстце мешканья и число дома; 3. имя дитины крещенои; 4. еи вѣросповѣданіе (чи есть католикъ чи акатоликъ). Тая рубрика мае свою причину въ тѳмъ, що Цѣсарь Іосифъ II. патентомъ толеранційнымъ зъ дня 13. Жовтня 1781 приказавъ, чтобы католически священники до книгъ метрикальныхъ такожь и акатоликѳвъ записовали, и тѳлько въ дотычнѳй рубрицѣ додавали, що они суть акатолики. ѓтъ коли акатолики сами свои метрики провадятъ, не мае тая рубрика властивого значенья, но заповнити еи треба; 5. полъ дитины, чи есть мужеского, чи женского пола; 6. чи есть законного, чи незаконного ложа (тоє треба всегда буквами выписати); 7. имя и прѳзвище отца и его станъ; 8. имя матери и прозвище еи родичей; 9. имя, прозвище, станъ и мѣстце мешканья воспріемникѳвъ; 10. имя, прѳзвище и характеръ крестившого священника (тоє пишеся подъ сподомъ черезъ прочи рубрики); 11. имя, прѳзвище и мѣстце мешканья бабы (акушерки) або лѣкаря, котрый бувъ при полозѣ.

3. При кѳнци каждого року обовязанъ душпастырь робити зъ метрикъ двѣ ѓтписи, зъ котрыхъ одну урядъ деканальный ѓтсылае до Консистеріи, а друга остае въ актахъ парохіяльныхъ ведля роспорядженья Львовской Митр. Конс. 14. Мая 1860, ч. 2642. — То само заховати треба и съ книгами вѣнчаныхъ и усопшихъ. — При писаню ѓтписѳвъ зъ метрикъ треба все зъ подлинника точно выписати и такъ зарядити, чтобы все, що въ подлиннику на однѳй сторонѣ находится и въ ѓтписи на тѳй самѳй сторонѣ стояло, чтобы стороны ѓтписи точно ѓтповѣдали сторонамъ подлинника.

4. Вытяги зъ метрикъ (свѣдоцтва крещенія и рожества) повинни содержать все, що въ подлиннику находится, и то въ тѳмъ самѳмъ порядку; для того найлѣпше есть мати печатани формуляры, а въ браку такого, зробити собѣ формуляръ цѣлкомъ ѓтвѣчаючій рубрикамъ книги метрикальной, и на нѣмъ выписати все, що въ метрицѣ стоитъ. Метрики и вытяги зъ метрикъ дожны въ латиньскѳмъ языкѣ бути ведени (патентъ цѣсарскій зъ дня 20. Липня 1784 и рѣш. ц. к. Намѣст. Львѳв. 12. Липня 1867). На початку вытяга метрикального пишеся: „Extractus, e libro Natorum Parochiae. (Cappellaniae, gr. cath. N., tomo N., pag. N.)“

Въ серединѣ:

Annus, mensis, dies	Nativitatis		Numerus dorum	Nomen infantis	Religio		Sexus		Thori		Pater	Mater	Pa rini
	die 3-a	die 5-a			Catholica	Aexthol.	Mascul.	Femina	Legitimi	Illegitimi			
Annus millesimi octog. die 3-a		die 5-a	120	Eudoxius	Catholica		Puer		Legitimi		N. N. faber in N.	Joanna filia Petri et Mariae N. scultorum ex N.	N. N. sutor in N. N. N. civis in N.

Baptisavit et Confirmavit N. parochus in N.
Obstetrix fuit N. N. ex N.

Hunc extractum e dicto libro Natorum cum originali suo ad amussim concordare, manus propriae subscriptione sigilloque Ecclesiae parochialis attestor.

Locus Sigilli. N. die 25. Sept. 1872. N. N. parochus in N.

5. При вписованью до метрики дѣтей незаконного ложа захвати належить еще слѣдующи приписы державни: 1. Перши рубрики якъ звычайно; 2. въ рубрицѣ „Thori“ пишесея выразно: „Illegitimi“; 3. въ рубрицѣ „Pater“ не пишесея ничъ або „ignotus“. — Не вѣльно яко отца дитины записовати того, кого або самъ священникъ, або люде въ загалѣ або сама мати незаконна за отца подае; понеже самъ священникъ може легко ошибнутися, загальне мнѣнїе ничъ не доказуе, а незаконна мати може зъ користолюбїа або инныхъ причинъ подати за отца того, кто нимъ не есть. (Цѣс. патентъ зъ дня 20. Лютого 1784.) Для того при вписанью дитины незаконного ложа тѣлько тогда можна незаконного отца записати, если онъ самъ къ тому признаеся и самъ выразно при свѣдкахъ и пароху желае, чтобы его яко отца дитины записано. Однакожъ и въ тѣмъ разѣ доуженъ священникъ мати певнѣсть, що той чоловікъ есть дѣйстно той, котрого имя до метрики записати каже; если бы той отецъ про тое пароху ани восприемникамъ не бувъ знаемый, то мае поставити двоухъ вѣродостойныхъ свѣдковъ, котри го знаютъ и посвѣдчають, що онъ истинно такъ называеся. Если бы не могъ двома знаемыми, вѣродостойными свѣдками выказатися, то мае его записанье на такъ довго ѳтложитися, доки не выкажесея (пѣсля §. 164 общои книги зак. держ.) посвѣдченемъ ѳтъ своей политической власти. (Надв. декр. зъ дня 21. Жовтня 1813.) Если въ такѣмъ разѣ той чоловікъ хочайчї, чтобы го за отца незаконно родженои дитины записати, свѣдками ся свѣдчитъ, то тїи свѣдки „мають потвердити, що они того чоловіка знаютъ, що имя, котре подае, есть его правдивѣ, и що они посвѣдчають, що онъ самъ вы-

разно желявъ, чтобы го яко отца той дитины записати“. На тое мають пѣдписатися власноручно, если же не знаютъ писати, то пѣдписуе ихъ парохъ або кто инный съ додаткомъ, що ихъ пѣдписавъ. Самъ священникъ пѣдписуеся такожъ на тѣмъ освѣдченью.

Если же той чоловікъ для браку свѣдковъ письменне посвѣдченье ѳтъ своей политической власти для доказа, що онъ есть дѣйстно той, котрого имя подае, принести доуженъ, то мае въ тѣмъ легализованѣмъ, т. е. печатью и пѣдписомъ настоятеля дотычного уряда заосмотренѣмъ, письмѣ выразено бути, що „N. N. зъ N. освѣдчае, що онъ есть отцемъ дня. . . въ N. ѳтъ N. N. незаконно уродженои дитины, и хоче чтобы его яко отца той дитины до метрики записати“. Коли такимъ письмомъ выкажесея, треба го записати съ покликѣмъ на тоежъ письмо, котре въ метрицѣ яко документъ сховати треба. До того записа не потреба позволенья власти политической, хотяй бы незаконный отецъ ажъ пѣзнѣйше желявъ бути вписаный. (Зр. росп. Метр. Конс. зъ дня 3. Цвѣтня 1860, ч. 1848.) — Если бы тїи приписы не заховалися, то записъ есть неважный и не приноситъ ани матери ани дитинѣ нїякои користи.

6. Чїе прѣзвище носить незаконно роджена дитина? Имя матери, хотяй бы отецъ незаконный при захованью всѣхъ высше наведеныхъ приписѣвъ бувъ до метрики записаный, понеже незаконный отецъ не мае власти надъ дитиною незаконною (§. 165. абц. кн. зак. держ.); тѣлько тогда, если тїи особы пѣзнѣйше звѣнчаються, носить дитя незаконно роджене имя незаконного отца. Чтобы тое въ метрицѣ можна дописати, треба чтобы отецъ выказався свѣдоцтвомъ вѣнчанья съ незаконною матерїю и треба въ метрицѣ выразно додати, коли, где и черезъ кого тїи особы були вѣнчани. До записанья въ метрику крещеныхъ послѣдовавшои черезъ вѣнчанїе незаконныхъ родичей легитимации дитины, не потрѣбне позволенье Намѣстництва. (Митр. Конс. 19. Нов. 1868, ч. 6497.) Всѣ туть ѳтносни письма треба въ метрицѣ заховати.

Если яка священникови незнаема жена каже, що она есть замужна и желае чтобы имя мужа яко отца дитины записати, то повиненъ священникъ.

а) Жадати, чтобы мужъ лично явнвся и принѣсъ свѣдоцтво вѣнчанїа. Если два свѣдки потвердятъ, що то есть дѣйстно той чоловікъ, на котрого имя свѣдоцтво вѣнчанїа выставлено, и коли зъ свѣдоцтва покажесея, що они вже передъ 6 мѣсяцями шлюбу взяли, то маесея го за отца записати, хотяй бы онъ вѣрнѣсть жены оспорювавъ и дитину за свою приняти не хотѣвъ. На коли еще 6 мѣсяцей ѳтъ шлюбу не минуло, то тѣлько тогда можна дитину яко законно роджену записати, если мужъ на тое согласится.

в) Коли мужь притомный священникови незнаемый не може выказатися свѣдоцтвомъ вѣнчанія, то тѣлько тогда можна го за отца записати, коли два вѣродостойни свѣдки ствердятъ, що его заявленье есть правдиве, т. е. що ѓнъ истинно есть мужомъ той жены.

г) Хотяй мужь не есть притомный, но предложене свѣдоцтво вѣнчанія, котре показуе, що ѓтъ вѣнчанія вже 6 мѣсяцей минуло, треба дитину пѣдъ его именемъ записати, если тѣлько есть певнѣсть, що мужь жїе.

д) Коли бы отецъ не бувъ притомный, но предложене свѣдоцтво вѣнчанія, ведля котрого они еще не жили съ собою 6 мѣсяцей, то треба вправдѣ отца записати, но додати часть вѣнчанія, и примѣтити, що ѓтъ воли отца буде залежати, чи тую дитину хоче за свою принять; що такожъ и матери сказати належитъ.

е) Если же ани отецъ не есть притомный, ани свѣдоцтво вѣнчанія не есть предложене, то можна незнаемою женою подане имя отца тѣлько тогда до метрики записати, коли два правни свѣдки заявленье жены подтвердятъ; — если такихъ свѣдковъ не ма, то мае священникъ занотовати собѣ окремо имя подане отца и заразъ ѓтнести до полїтичной власти, чтобы справдила, чи то есть правдивый отецъ, и пѣсля рѣшенія тойже застосоватися. (Роспорядж. 2. Лист. 1803.)

8. Если незнаема вдова породить, то должна, чтобы дитину яко законну записати до метрики, принести свѣдоцтво вѣнчанія и свѣдоцтво смерти своего мужа, чтобы тымъ осягнути найперше певнѣсть, що она була бракосочетана, а потѣмъ, що ѓтъ смерти мужа не минуло еще больше якъ десять мѣсяцей. Если вдова не може предложити одно зъ тыхъ свѣдоцтвъ, то мае поставити двоухъ вѣродостойныхъ свѣдковъ. На коли бы зъ свѣдоцтва смерти або зъ заявленья свѣдковъ противне показалося, и. пр. що ѓтъ смерти мужа вже 11 мѣсяцей минуло, то можна дитину яко законну ажъ тогда записати, коли люде фахови докажутъ, що дитина за пѣзно уродилася, и судъ дитину за законну узнать. Такъ само и въ тѣмъ разѣ, если дитина народится передъ 7. мѣсяцемъ по вѣнчанью, но вже по смерти мужа мае черезъ фаховыхъ людей бути доказано, що тая дитина могла скорше народитися и судъ принявъ ен за законну, если мае бути до метрики яко законна записана. (§. 157. общ. к. зак. держ.)

9. Если породить жена, котрон мужь довго слабовавъ, або въ дорозѣ бувъ, мае дитина записатися яко законна, бо право каже: „Nuptiae clamant patrem“; но отецъ мае право законне рождение такой дитины оспорювати. (Декр. надв. 24. Червня 1801.)

Въ загалѣ повиненъ священникъ при записованью дѣтей, котрыхъ родичи не суть знаемн, жадати чтобы ихъ ро-

дичѣ выказалися потрѣбными свѣдоцтвами; скорше не можна дитину яко законно рожену записати.

10. При дѣтяхъ найденыхъ (пѣдкиненыхъ), котрыхъ родичи, мѣстце и часть роженья незнаемн, остаются дотичны рубрики порожи, доки мїрска власть щось певного не выслѣдитъ, пѣсля чого потѣмъ застосоватися треба. Тымчасомъ записуеся тѣлько где и коли дитину найдено, и въ якѣмъ вѣку могла бути. Даеся ен такожъ имя, понеже таку дитину пѣдъ условїемъ крестится.

11. Крещеніе дѣтей въ цивильномъ супружествѣ роженныхъ такъ мае бути до метрикъ крещенія вписане, чтобы въ рубрицѣ „loca, thori“ тѣлько штрихъ (—) положить, а въ рубрицѣ родителей при кѣнци по записанью имени матери додати: „parentes in matrimonio civili vivunt“. При выдаванью метрикъ крещенія для такихъ дѣтей належитъ, чтобы вѣрно и дословно выписати рубрики зъ книги метрической, або если метрика буде выдана въ формѣ свѣдоцтва урядового, написати: „filium parentum in matrimonio civili viventium N. N. et N. N.“. (Зр. наст. посланіе зъ дня 6. Липня 1868 Митрон. Спиридона Литвиновича и А. Епископа Іосифа Сембратовича до обоухъ нашихъ Епархїй ст. 9., ч. 10.)

12. Примѣчанія.

Отсылаючи для близшой информации до права церковного, наводжу еще слѣдующи приписы:

а) Каждая книга метрическая повинна бути урядово перепита и пагїнована ведля слѣдующого роспорядженя:

Nr. 3502. Die hohe k. k. Statthaltereı hat unterm 2. Juli l. J., Z. 14350, Folgendes anher erѣffnet:

„Man hat die Wahrnehmung gemacht, dass bei der Fůhrung der Pfarrmatrikel von Seite der Curaten die bestehenden, lediglich die Verlässlichkeit dieser öffentlichen Bücher sicherstellenden Vorschriften nicht mit der wünschenswerthen Genauigkeit eingehalten werden, dass namentlich die Matrikeln, welche die Geistlichkeit über die Geborenen, Getrauten und Verstorbenen zu führen hat, zumeist nicht der Vorschrift gemäss eingerichtet sind, indem sie nur geheftet, nicht paginirt, nicht mit einem Faden durchzogen und mit der ämtlichen vorgeschriebenen Clausel auf der letzten Blattseite versehen werden. Manche Geistlichen beschränken sich darauf, dem betreffenden bis zur letzten Seite ausgefüllten Matrikelbuche einen Bogen oder nach Umständen mehrere Bögen der bezüglichen Drucksorte beizuheften, oder sie tragen die vorkommenden Geburts-, Trau- und Sterbefälle auf besonderen Bögen ein, welche nach Ausfüllung dem betreffenden Matrikelbuche entweder beigeheftet oder einfach nur beigelegt werden.“

Nach so oftmaligen Aufforderungen und Mahnungen, mit denen die Nothwendigkeit einer ordentlichen Fůhrung der Pfarr-

matrikelbücher der sämtlichen Curatgeistlichkeit dieser Erzdiöcese zu Gemüthe geführt und die genaueste Beachtung der diesfälligen hohen Bestimmungen in Erinnerung gebracht worden ist, muss das Metropolitan-Consistorium mit Befremden und höchstem Missfallen vernehmen, dass die diesfälligen Vorschriften hie und da immer noch ausser Acht gelassen und die Pfarrmatrikel, welche die Grundlage öffentlicher Urkunden bilden und daher vielseitige öffentliche und Privatinteressen berühren, nicht mit der nöthigen Genauigkeit geführt und in gehöriger Ordnung gehalten werden.

Mit Bezug auf die in der jüngst unterm 16. Februar l. J., Z. 768, ergangenen Consistorial-Verordnung angedeuteten, auf diesen Gegenstand bezüglichen h. Vorschriften und rücksichtlich auf das a. h. Patent vom J. 1784, dann das Kreisschreiben vom 26. März 1830, Z. 13431, wird den ehrw. Curaten dieser Erzdiöcese zur strengsten Pflicht gemacht, die ordentliche Matrielführung überhaupt unter Vermeidung der zu gewärtigenden empfindlichen Strafen sich besonders angelegen sein lassen; insbesondere aber die mit der Amtsclausel nicht versehenen, in den Pfarracten von welch' immer Zeitperiode etwa vorfindigen Matrikelbücher mit Einzeichnung der Tauf-, Trau- und Sterbefälle eingebunden gehörig zu paginiren und der betreffenden k. k. Behörde unverzüglich zur ämtlichen Durchziehung und Clausulirung vorzulegen, was in Hinkunft jedesmal zu geschehen hat, so oft die Nothwendigkeit der Anschaffung eines neuen Matrikelbuches eintritt, und zwar im Voraus, bevor die letzte Blattseite der bestehenden Matrikel gänzlich beschrieben ist.

Die ehrw. Decanatämter haben die genaue Beachtung dieser Anordnung strenge zu überwachen und jede diesfällige Unterlassung unter eigener Verantwortung dem Metropolitan-Consistorium allsogleich anzuzeigen.

Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium, Lemberg, am 19. Juli 1859. Spiridion Dr. Litwinowicz, Bischof und Apost. Administrator.

в) О поправкахъ въ метрикахъ:

Nr. 393. Seine Excellenz der Herr Minister für Cultus und Unterricht hat dem hiesigen Metropolitan-Ordinariate unterm 16. December 1859, Zl. 18479/5131, Nachstehendes zu eröffnen befunden:

„Um bei der Veranlassung jener Eintragungen in die Matrikelbücher, welche von Seite der kaiserlichen Behörden auf Grund bestehender Vorschriften in Anspruch genommen werden, einen gleichförmigen Vorgang zu erzielen, hat das Ministerium des Innern im Einvernehmen mit dem Ministerium für Cultus und Unterricht unter dem 27. November 1859, Z. 10901/m. J., anzuordnen befunden, dass, wenn in Folge Entscheides einer po-

litischen Behörde Aenderungen oder Zusätze in den von katholischen Seelsorgern geführten Matrikelbüchern vorzunehmen sind, diese in der Form, in welcher die ämtliche Eintragung stattfinden soll, von der politischen Landesbehörde an das dem betreffenden Seelsorger vorgesetzte Ordinariat mit dem Ersuchen geleitet werden, die treue Aufnahme der Aenderung oder des Zusatzes in der Matrikel zu veranlassen.“

Gleichzeitig ist von dem Ministerium des Innern das Justizministerium um die Verfügung angegangen worden, dass auch die Gerichtsbehörden die in ihrem Wirkungskreise verfügten, genau formulirten Aenderungen und Zusätze in den Matrikelbüchern zur Bewerkstelligung der Eintragung in diese an die politische Landesstelle des katholischen Matrikelführers leiten, welche sich hierwegen an das Ordinariat desselben wenden wird.

Demgemäss werden sämtliche Curaten dieser Erzdiöcese mit Bezug auf die diesfälligen Gubernial-Verordnungen vom 21. October 1836, Z. 58446, und 3. März 1845, Z. 7003, die mit den Consistorial-Erlässen vom 19. November 1836, Zl. 3800, und 15. April 1845, Z. 1685, der sämtlichen Curatgeistlichkeit kundgemacht worden sind, angewiesen:

1. Die von der h. Landesstelle bewilligten und denselben übertragenen nachträglichen Einzeichnungen einzelner Tauf-, Trauungs- oder Sterbefälle, nicht nach den Rubriken des betreffenden Matrikelbuches, sondern in der im diesfälligen Erlasse angezeigten Art in unveränderter Form *per extensum* und zwar in der laufenden Reihenfolge der Matrikeleinzeichnung vorzunehmen, an der Stelle hingegen, wo die Eintragung des fraglichen Actes eigentlich vorkommen sollte, eine Randbemerkung mit Hinweisung auf die bezügliche nachträgliche Einzeichnung etwa in der Art (Name und Zunamendessen, auf den der Act sich bezieht, dann: *vid. Tom. N. pag. N. libri N.*) anzusetzen, desgleichen:

2. Die Berichtigung der Matrikelbücher hinsichtlich der in der einen oder anderen Rubrik nöthigen Anordnungen oder Zusätze durch Vornahme der Eintragung in unveränderter Form der im bezüglichen Erlasse bewilligten Berichtigung in der selbst formulirten Art in das betreffende Matrikelbuch nach der Reihenfolge der vorkommenden Matrikel-Einzeichnungen *per extensum* ohne Aus- oder Durchstreichen, viel weniger Radirung der unrichtigen Stelle, zu bewirken, gleichzeitig aber eine Randbemerkung mit Hinweisung auf die Stelle, wo die zu berichtigende Eintragung vorkommt, in der Art (*vid. Tom. N. pag. N. libri N.*), desgleichen an jener Stelle eine ähnliche Randbemerkung mit Hinweisung auf die bewirkte Berichtigung anzusetzen.

Uebrigens sind selbstverständlich die diesfälligen Bestimmungen der obangezogenen h. Gubernial-Verordnung genau zu beachten. Die ehrw. Decanatsvorsteher haben die vorliegende

Verordnung den Curaten ihres Amtsbezirkes zukommen zu machen und deren genaue Beachtung sorgsam zu überwachen.

Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium, Lemberg, am 31. Jänner 1860. Spiridion Dr. Litwinowicz m. p., Bischof und Apost. Administrator.

е) **Власть политична мае право вглянути въ метрику:**

Nr. 6733. In Erledigung des Consistorialberichtes vom 29. November 1859, Z. 5931, anlässlich der von einem Decanatsamte gestellten Anfrage über die Competenz der k. k. Bezirksämter zur Inspicirung der Pfarr-Matrikelbücher hat die hohe k. k. Statthalterei unterm 17. December 1859, Z. 52644, anher eröffnet, dass die Revision und Inspicirung der Pfarr-Matrikelbücher in den Wirkungskreis der Kreisbehörde gehört, dass jedoch die Bezirksvorsteher und die delegirten Bezirksbeamten in Conscriptions- und Volkszählungsangelegenheiten, sowie überhaupt in allen Fällen, wo es die Geschäftsbehandlung erheischt, berechtigt erscheinen, Einsicht in die Matrikelbücher zu nehmen oder Auszüge aus solchen von Amtswegen abzuverlangen.

Welches den sämtlichen ehrwürdigen Curaten dieser Erzdiöcese zur Wissenschaft und Darnachachtung in vorkommenden Fällen kundgegeben wird.

Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium, Lemberg, am 3. Jänner 1860. Spiridion Dr. Litwinowicz m. p., Bischof und Apost. Administrator.

д) **Имена треба до метрику записовати по церковному мѣсяцеслову:**

Ч. 4888. Понеже показалося, що въ книги Метрикальни записуются имена не такъ, якъ они по церковному Мѣсяцеслову выражаются, но якъ простолюдины ихъ выговору ютъ, и понеже затымъ въ Свѣдѣтельствахъ Метрикальныхъ, норовственности, убожества и къ вѣнчанію супружескому потрібныхъ пишется имена по выговору простолюдиновъ, а для того заходитъ иногда сомнѣніе о тождествѣ osoby, якъ н. пр. Яцко, чи означаеть Якова, чи Гіанцинта, чи Іннокентія; то Митрополическа Консисто́рія зауважала бути потрібнымъ роспорядити, дабы и въ Метрикахъ и въ Свѣдѣтельствахъ урядовъ парохіальныхъ писались имена не по выговору простолюдиновъ, но по церковному Мѣсяцеслову. Если бы однако имена були уже где въ метрикахъ записани по простолюдинному выговору, то потрібно вправдѣ ихъ такъ въ свѣдѣтельствахъ написати, однако межн скобками значеніе того самого имени по церковному Мѣсяцеслову помѣстити. Отъ Митрополическои Консисто́рії. Львѣвъ, дня 5. Окто́брія 1861. Зъ повелѣнія Его Первосходительства киръ Митрополита. Іоаннъ Лотоцкій в. р., Схолоархъ.

е) **О крещенію и похоронѣ людей инного обряда треба доносити дотичному пароху:**

Nr. 5207. Die h. k. k. Statthalterei hat anher unter dem 28. September 1861, Z. 48348, Folgendes bedeutet:

„Man hat in neuerer Zeit wiederholt die Wahrnehmung gemacht, dass die Seelsorger, wenn sie einen Tauf- oder Begräbnissact an einer zu einem fremden Ritus gehörigen Person vollzogen haben, es entweder gänzlich versäumen, hievon sogleich dem betreffenden Pfarrer die angeordnete schriftliche Anzeige zu machen, oder aber die von ihnen vollzogenen Acte auf besonderen Zetteln zwar bestätigen, dabei jedoch ausser Acht lassen, dass derlei Ausfertigungen dem betreffenden Pfarrer auf einem verlässlichen Wege zugesendet werden sollen.

Die Folge eines solchen Verfahrens ist dann, dass solche Acte in die betreffenden Matrikelbücher nicht eingetragen werden und dass im Zwecke deren Constaturung erst vielseitige und zeitraubende Erhebungen durchgeführt werden müssen, um die nachträgliche Eintragung solcher Acte veranlassen zu können, dass ferner insbesondere bei einem grösseren Zeitverlaufe derlei Erhebungen nicht selten ganz erfolglos bleiben.

Dieser Uebelstand und die hieraus für das Institut der Matrikelbücher resultirenden Nachtheile veranlassen die k. k. Statthalterei, das hochwürdige Consistorium zu ersuchen, dem unterstehenden Curatclerus die Abstellung der obigen Missbräuche und die strenge Beobachtung der diesfalls bestehenden Vorschriften, insbesondere des Patentes vom 20. Februar 1784 und der Gubernial-Verordnungen vom 2. August 1816, Z. 33822, und 27. April 1839, Z. 7664, zur Pflicht zu machen und demselben in Erinnerung zu bringen, dass:

1. Keine Kinder von Eltern eines fremden Ritus ohne wichtige Gründe, die eigentlich nur in der Schwäche des Täuflings bestehen könnten, ohne vorläufige Einwilligung des zuständigen Pfarrers getauft und ebenso ohne diese Ermächtigung oder ohne eintretende wichtige Ursachen auch Verstorbene eines fremden Ritus nicht begraben werden dürfen; dass ferner:

2. Im Falle eines derlei vorgenommenen Actes hierüber unverweilt die schriftliche Anzeige an den zuständigen Pfarrer im ordentlichen Dienstwege erstattet werden soll.“

Hievon wird der ehrwürdige Curatclerus zur strengsten Darnachachtung mit dem Bedeuten in die Kenntniss gesetzt, sich in die Gerechsamte des lat. Ritus nicht einzumischen, aber auch die Gerechsamte des gr. kath. Ritus, wo sie gegen diesen h. Erlass geschmälert werden sollen, strengstens zu wahren und solche Fälle anher rechtzeitig anzuzeigen, damit dagegen Abhilfe getroffen werde.

Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium, Lemberg, am 26. November 1861. In Abwesenheit Sr. Excellenz des Hochwürdigsten Herrn Metropolit. Johann Lotocki m. p., Dom-scholaster.

ж) О надѣжитости за выставленіе метричь:
 Nr. 1485. Die hohe k. k. Statthalterei hat anher unterm 22. März 1861, Z. 19462, Folgendes eröffnet:

„Hinsichtlich der von der k. k. Statthaltereij beantragten Festsetzung von Gebühren für Ausfolgung von Matrikelscheinen zur Begründung von Militärbefreiungs-Gesuchen hat das hohe k. k. Staatsministerium mit Decret vom 15. März 1861, Z. 2178/588, bedeutet, dass die gebührenfreie Verabfolgung der wie immer gearteten Auskünfte aus den Geburts-, Tauf-, Trauungs- und Sterbematriken, welche von armen Parteien benöthigt oder durch eine öffentliche Behörde von Amtswegen in Anspruch genommen werden, durch die bestehenden Vorschriften angeordnet ist, weshalb es sich von selbst versteht, dass die Matrikenführer aller Confessionen gehalten sind, derlei Auskünfte zur Ausführung der Bestimmungen des Gesetzes über die Ergänzung des Heeres und des zu diesem Gesetze gehörigen provisorischen Amtsunterrichtes an arme Personen und über behördliches Verlangen umsomehr ohne Entgelt auszufolgen, als auch die Staatsverwaltung die Zeugnisse der Gemeinden, Seelsorger u. s. w. für bedingt stempelfrei erklärt hat, welche von den Wehrpflichten im Grunde des erwähnten provisorischen Amtsunterrichtes zur Nachweisung der Bedingungen der gesetzlichen Befreiung von der allgemeinen Wehrpflicht beizubringen sind. — Desgleichen darf ebenfalls im Sinne der bestehenden Vorschriften von keiner Partei eine Gebühr abverlangt werden, wenn der Seelsorger und beziehungsweise der Matrikenführer nach Massgabe der §§. 13 und 16 des in Rede stehenden provisorischen Amtsunterrichtes den beigebrachten Nachweis offenkundiger Untauglichkeit einer Person zum Heeresdienste oder die Thatsache zu bestätigen hat, dass in den Fällen des §. 13 sub. 4 des Gesetzes über die Ergänzung des Heeres die Gattin oder das Kind eines Stellungspflichtigen noch am Leben sei.

Dagegen steht nichts im Wege, dass die Matrikenführer für die Ausstellung der zur Ausführung der erwähnten gesetzlichen Bestimmungen von nicht armen Parteien benöthigten Geburts-, Tauf-, Trauungs- und Todtenscheine die gesetzlich zulässigen Gebühren in Anspruch nehmen, wobei man zugesteht, dass für die Ausfertigung der in der Beilage 5 des provisorischen Amtsunterrichtes zu dem Heeresergänzungsgesetze bezeichneten Auskünfte nicht arme Parteien zur Entrichtung einer Abgabe, welche jedoch den Betrag von Einem Gulden Ö. W. in keinem Falle überschreiten darf, an die Matrikenführer verhalten werden. — Uebrigens liegt es im wohlverstandenen Interesse der Matrikenführer, dass sie die ange deuteten zulässigen Gebühren, welche von den Parteien abverlangt und entrichtet wurden, auf den ausgefertigten Matrikscheinen und Auskünften genau bezeichnen.

Hievon wird der ehrwürdige mit der Matrikenführung betraute Curatclerus zur strengsten Beobachtung der darin enthaltenen Bestimmungen hiemit in die Kenntniss gesetzt. Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium. Lemberg, am 9. April 1861. Gregor. m. p., Metropolit.

з) О томъ самѣмъ предметѣ:

Ч. 4508. Ц. к. Финансова краева Дирекція въ Львовѣ припоричила подъ днемъ 15. Септември 1863, Ч. 28387, обвѣстити Честному Духовенству слѣдующая:

„Es kommen die Fälle sehr häufig vor, dass von Seite der Pfarrämter Urkunden und Schriften, denen die unbedingte Stempelfreiheit zu einem bestimmten Zwecke, wie unter Anderem die Auskunftstabellen aus den Tauf-, Trauungs- und Sterbematrikeln, behufs der Erwirkung der gesetzlichen Befreiung vom Militärdienste zugestanden ist, ungestempelt ausgefertigt werden, ohne dass dabei die Bestimmung des Absatzes 5 der Vorerinnerungen zum Stempeltarife vom 9. Februar 1850 beobachtet, das ist, ohne dass an der Stelle, wo das Stempelzeichen gewöhnlich angebracht zu werden pflegt, der Zweck der Urkunde und die Person, welcher sie zu diesem Zwecke zu dienen hat, angegeben wird.

Dies führt in allen Fällen, in denen die gedachte Schrift oder Urkunde von der Partei zu anderen Zwecken, als jenen, zu dem sie ausgefertigt wurde, benützt wird, zu Anständen, welche gegen die Pfarrämter ausgetragen werden und vielseitige Schreiberien hervorrufen.

Da durch Anwendung der bezogenen gesetzlichen Bestimmung zugleich die Partei von der verbotswidrigen Verwendung einer solchen Schrift oder Urkunde abgehalten wird, so hat man die Ehre, das hochwürdige Metropolitan-Consistorium zu ersuchen, die unterstehenden Pfarrämter auf die Befolgung der bezogenen gesetzlichen Bestimmung aufmerksam zu machen.“

Отъ гр. кат. Митрополитальной Консистеріи. Львовъ, 1. Октобрія 1863. Съ повелѣнія его Преосвященства Епископа апостольского діецеіи админістратора. Іоаннъ Лотоцкій в. р., Схолярхъ.

и) Еще инне дотычне распорядженіе:

Ч. 3708. Ц. к. Финансова краева Дирекція въ Львовѣ дала до Митрополитной Консистеріи допись подъ днемъ 1. Августа 1864, Ч. 22438, слѣдующаго содержания:

„Es häufen sich die Fälle immer mehr, in welchen Matrikelauszüge, Tarifpost N. 73 des Gebühren-Gesetzes vom 9. Februar 1850, aus dem Grunde beanständet werden müssen, weil dieselben ungeachtet des stempelpflichtigen Gebrauches, der davon gemacht wird, entweder gar nicht gestempelt sind, oder gegen die Vorschrift der Anmerkung zu dieser Tarifpost nur mit dem einfachen Stempel pr. 50 kr., statt mit so vielen Stempeln pr. 50 kr., als

darin Geburts-, Tauf-, Trauungs- und Sterbefälle bestätigt werden, versehen zu werden pflegen.

Auch wird die Vorschrift des Absatzes 5 der Vorerinnerung zu dem Gebührengesetze, ungeachtet des hierortigen an das hochwürdige Metropolitan-Consistorium gerichteten Einschreitens vom 15. September 1863, Z. 28387, nicht beachtet, also unterlassen, solche Matrikelauszüge, wenn sie zu einem bestimmten Zwecke ungestempelt ausgestellt werden dürfen, an der Stelle des Stempelzeichens dahin zu clausuliren, dass der Zweck der Urkunde und die Person, welcher sie zu diesem Zwecke zu dienen hat, angegeben wird.

Derlei auf vorgedrucktem Papier ausgestellte stempelgebrechliche Matrikelauszüge werden am häufigsten als Beilagen stempelpflichtiger Eingaben um Heiratsbewilligungen betreten.

Mit Beziehung auf das obige hierortige Ersuchen hat man die Ehre, das hochwürdige Metropolitan-Consistorium im Interesse des Allerhöchsten Dienstes einzuladen, die Pfarrämter und Localien, welche in die Lage kommen, derlei Matrikelauszüge auszufertigen, auf die bezogenen gesetzlichen Bestimmungen mit dem Bemerkten aufmerksam zu machen, dass man im Nichtbeachtungsfalle die auf derlei Verkürzungen des Stempelgefälls gesetzten nachtheiligen Folgen; auf Grund solidarischer Haftung des Ausstellers mit dem Annehmer einer stempelgebrechlichen Urkunde vor Allem gegen die Herren Aussteller der stempelgebrechlich betretenen Matrikelauszüge geltend machen werde.“

Подаючи сію допись Честному Архідієцезальному Духовенству до вѣдомости, звертаємъ увагу тогоже на тугейшу куренду въ томъ самѣмъ предметѣ зъ дня 1. Октобрія 1863, Ч. 4508, и также на вредни слѣдствія изъ неубаги на сіи приписы такъ для выдаючихъ свѣдоцтва метрикальни, якъ для принимаючихъ ихъ. Отъ гр. кат. Митрополичей Консистеріи. Львѣвъ, дня 11. Серпня 1864. Спирідонъ, Митрополитъ.

к) О належитости за выставленье извѣстій фамилійныхъ:

Ч. 5734. Высокое ц. к. намѣстничество краеве прислало къ здѣшней Митрополичей Консистеріи подъ днемъ 16. Листопада 1866, Ч. 52601, завозваніе слѣдующого содержания:

„Anlässlich des vom k. k. Landes-General-Commando anher mitgetheilten Concertationsprotokolls über die bei der diesjährigen Heeresergänzung gemachten Wahrnehmungen wurden als theilweise Ursachen der unterlassenen Reclamationen — um Befreiung von der Militärstellung die vorgekommenen überspannten Forderungen der Geistlichkeit für die Ausfertigung der Familienauskünfte angeführt.

Um dieser etwa hier und da bestehenden Unzukömmlichkeit für die nächste Heeresergänzung vorzubeugen, wolle das hochwürdige Consistorium die unterstehenden mit der Matriken-

führung betrauten Seelsorger auf die genaue Befolgung der mit den h. o. Erlässen vom 22. Mai 1861, Z. 19462, und 15. Juli 1863, Z. 32780, bekanntgegebenen diesfälligen Bestimmungen des hohen k. k. Staatsministeriums vom 15. März 1861, Z. 2178/588, erinnern und dafür Sorge tragen, damit keine Ausschreitungen in dieser Richtung vorkommen. Lemberg, am 16. November 1866. Gołuchowski m. p.“

О чѣмъ завѣдомляючи, приказуе Консистерія всѣмъ почтеннымъ Душпастырямъ сообщеніи также подъ днемъ 9. Цвѣтня 1861, Ч. 1485, и 23. Юлія 1863, Ч. 3450, высокіи розпорядженія строго соблюдать, а къ избѣженію всякихъ жалобъ на издаваемыхъ метрикальныхъ картахъ либо извѣстіяхъ жаданіи и полученіи правно призволеніи грошеви надгороды всегда записовати. Отъ гр. кат. Митроп. Конс. Львѣвъ, дня 13. Студня 1866. М. Куземскій в. р., Офіціалъ.

л) О выказахъ щорочныхъ молодѣвъ въ довжныхъ ставитися до войска:

Ч. 3579. Въ справѣ выставленя ежегодныхъ выказѣвъ зъ метрикъ рожденныхъ о молодяихъ имѣючихъ ставитися до войска удѣлило Высокое ц. к. Намѣстничество рѣшеніемъ отъ 4. Юнія 1872, Ч. 16172, слѣдующее розпорядженье:

„Es wurde die Wahrnehmung gemacht, dass einige Pfarrämter in den jährlichen Auszügen aus den Tauf- und Geburts-Registern über die stellungspflichtigen Jünglinge 1. Altersklasse solche Jünglinge, welche mit ihren Eltern in einen anderen Bezirk übersiedelt sind, ausgelassen haben.

Nachdem diese Uebergang den Bestimmungen des §. 11 der Instruction zur Ausführung des Wehr-Gesetzes vom 5. December 1868 (kundgemacht im L. G. und V. Blatt Jahrgang 1869, Stück 17 N. 35) zuwiderläuft und den übergangenen Jünglingen die Entziehung von der Stellungspflicht erleichtert, beehre ich mich, das hochw. Consistorium um die Anweisung der unterstehenden Pfarrämter zu ersuchen, bei Verfassung der erwähnten Ausweise die obbezogenen Vorschriften genau einzuhalten.“

О чѣмъ Всечестніи Душпастыри къ точному сообразованію завѣдомляють ся. Отъ гр. кат. Митрополитальной Консистеріи. Львѣвъ, дня 2. Юлія 1872. По повелінію Ихъ Высокопреосвященства Кирь Митрополита. М. Малиновскій.

м) О втяганью до метрикъ перемѣны назвиска: Nr. 4902. Die hohe k. k. Statthalterei hat unterm 25. September 1859, Z. 39950, Folgendes anher eröffnet:

„Mit dem Erlasse des h. Ministeriums des Innern vom 28. August 1859, Z. 18129, ist der k. k. Statthalterei die im Einvernehmen mit dem h. Cultus-Ministerium getroffene Anordnung zugekommen, zufolge deren in Zukunft bewilligte Namensänderungen anmerkwungsweise in die betreffenden Geburts-

oder Taufbücher einzutragen sind, zu welchem Behufe von dem Ministerium des Innern diejenige Landesstelle, in deren Verwaltungsgebiete der Impetrant im Geburts- oder Taufbuche eingetragen erscheint, beauftragt werden wird, im Wege des kirchlichen Obern des Matrikenführers die bezeichnete anmerkungswise Eintragung zu veranlassen, was auch bezüglich vergangener Fälle von Amtswegen geschehen kann, falls sich Parteien wegen Anmerkung bereits genehmigter Namensänderungen in den Geburts- oder Taufbüchern unter Beibringung des Original-Bewilligungsdecretes an die erwähnte Landesstelle wenden sollten.

Im Grunde Decretes des h. Cultus-Ministeriums vom 14. September 1859, Z. 13353, wird das hochwürdige gr. k. Metropolitan-Consistorium von dieser an die politischen Landesbehörden ergangenen Anordnung mit dem Beifügen in Kenntniss gesetzt, dass dem auf die anmerkungswise Eintragung bewilligter Namensänderungen in die Geburts- oder Taufbücher gerichteten Ansinnen der erwähnten Landesbehörden in jedem einzelnen Falle durch die geeignete an die Matrikenführung zu erlassende Weisung entsprochen werden wolle.“

Hievon wird die ehrw. Curatgeistlichkeit dieser Erzdiocese zur Beachtung bei vorkommenden Fällen in Kenntniss gesetzt. Vom gr. kath. Metropolitan-Consistorium. Lemberg, am 5. October 1859. Spiridion Dr. Litwinowicz, Bischof und Apost. Administrator.

и) О доповненню и исправленню книгъ метр. зъ повода легитимацин дѣтей неправого ложа:

Ч. 6497. Львовское ц. к. Намѣстничество краеве рѣшеніемъ изъ 30. Жовтня 1868, Ч. 53743, и Буковинское ц. к. Правительство краеве рѣшеніемъ ътъ 23. Вересня 1868, Ч. 10909, обнародовали распорядженья дотычно исправленья и доповненья книгъ метрикальнхъ крещенія изъ повода легитимацин дѣтей неправого ложа, наступившюи черезъ послѣдовавшее супружество ихъ родителей, — котрыхъ слѣдующее содержаніе:

„Das k. k. Ministerium des Innern hat zufolge Erlasses vom 12. September 1868, Z. 3649, im Einvernehmen mit dem Ministerium für Cultus und Unterricht, betreffend die Verhandlungen wegen Berichtigung der Geburtsbücher aus Anlass der durch die nachgefolgte Verehelichung der Eltern eingetretenen Legitimationen unehelicher Kinder, nachfolgende Anordnungen erlassen:

Nach dem Patente vom 16. October 1787 J. G. S., N. 733 nach dem §. 164 des a. b. Gb. und nach der mit Hofkanzlei-Decret vom 21. October 1813, Z. 16350, für die Geburtsbuchführer hinausgegebenen Instruction sind dieselben ermächtigt, den von der unverehelichten Mutter angegebenen unehelichen

Vater unter Beobachtung der dort vorgezeichneten Vorsichten in das Geburtsbuch einzutragen.

Das Gesetz macht keinen Unterschied, ob die Einschreibung des Namens des unehelichen Vaters bei der ersten Aufnahme des Geburtsactes oder später geschieht, im Gegentheile verordnet das Hofkanzlei-Decret vom 27. Juni 1835, Z. 16406, dass, wenn der uneheliche Vater des Kindes sich bei der Taufe oder später in das Taufbuch als solcher schriftlich eintragen will, ihm dies in Gegenwart des Seelsorgers und eines Zeugen jederzeit unweigerlich zu gestatten sei, wobei selbstverständlich die Beobachtung aller für Einschreibung des unehelichen Vaters in das Geburtsbuch vorgezeichneten Vorsichten nicht ausser Acht gelassen werden darf.

Es macht auch keinen Unterschied, wenn der als ausser-ehelicher Erzeuger des Kindes sich angegebende Mann seither die Kindesmutter geheiratet hat, in welchem Falle die Legitimation des unehelich geborenen Kindes durch die nachher erfolgte Verehelichung seiner Eltern rechtlich begründet ist und in welchem Falle zur Ersichtlichmachung dieser Rechtsfolge es genügt, wenn im Geburtsbuche nach der vorausgegangenen Einschreibung des Vaters angemerkt wird, dass laut Trauungsbuches der Pfarre N., laut Eheregisters des Magistrates N., laut beigebrachten Trauungsscheines d. u. d. g. die Eltern des Kindes am sich ehelich verbunden haben.

Ist der nachherige Gatte der Mutter des Kindes im Geburtsbuche ohnehin schon als der uneheliche Vater des letzteren eingetragen, so gestaltet die Sache sich noch einfacher und es genügt die Anmerkung der nachgefolgten Verehelichung in obiger Weise.

Hieraus folgt, dass in allen derlei zweifellosen Fällen die Dazwischenkunft der politischen Behörde nicht gesetzlich gefordert ist und dass derartige Anliegen der Parteien, wobei es sich nicht um eine Abänderung, sondern nur um Vervollständigung des Geburtsbuches durch Eintragung des unehelichen Kindesvaters und Anmerkung der später erfolgten Verehelichung der Eltern handelt, — füglich von dem Führer des Geburtsbuches für sich allein abgethan werden können. Es muss jedoch in jedem Falle einer späteren Eintragung des unehelichen Vaters in die Geburtsmatrikel dieser Umstand ersichtlich gemacht und die Sache so eingerichtet werden, dass erkennbar werde, was ursprünglich aufgenommen und was nachgetragen worden ist.

Die Amtshandlung der politischen Behörde hat nur dann Platz zu greifen, wenn über die Identität der Person oder sonstige für den Gegenstand wesentliche Fragen Zweifel rege werden.“

О тыхъ высокихъ распоряденіяхъ ВЧ. дуппастыри для

сообразованія увѣдомляются. Отъ гр. кат. Митрополитальной Консистеріи. Львѣвъ, дня 19. Листопада 1868. Спиридонъ в. р., Митрополитъ.

о) Коли метрика скѣдчилася и нову робити треба, то даеся ей до уряда повѣтового (ц. к. староства), котрый предложену книгу шнуркомъ перешивае, кѣнци шнурка припечатуе и затверждае, кѣлько картокъ книга обнимае. Если бы печать або шнурокъ зопсувся, згорѣвъ або вылетѣвъ, треба заразъ ѣтнести до староства.

п) Въ метрицѣ не вѣльно ничь перемѣняти, мазати або шкробати; всяки перемѣны може тѣлько высша власть позволить.

р) Метрики треба чисто тримати и на безпечнѣмъ мѣстцѣ ховати.

§. 295.

Благословеніе жены родившои

есть красный и похвальный, однакожь не приказанный звычай. Намѣряеся тымъ подяковати Богу за счасливе роженье, жертвовати Богу новонароджену дитину и пригадати матери ей обовязокъ, тую дитину для Бога вховувати. Обрядъ показуе требникъ на л. 6.—8. Не належитъ благословити жену родившу незаконно, ани жену жиючу въ цивильнѣмъ супружествѣ ведля высше наведеного (§. 294., 11.) рѣшенія.

§. 296.

Обовязки душпастыря зо взгляду на бабы (акушерки).

Понеже они часто въ потребѣ крестити дожны, для того поставила ихъ Церковь пѣдъ особлившій надзоръ душпастыря, при чѣмъ и правительство отвѣтны законы выдало, котри точно заховати належитъ.

За акушерку не повинна пріймоватися особа, котра къ тому не есть уповажна и коли въ якѣмъ мѣстцѣ службу пріняти хоче, повинна у душпастыря явитися и ѣтъ него потрѣбни поученія пріняти. Перемыска Консистерія приказуе пѣдъ днемъ 12. Чеврня 1818, ч. 1077, на основѣ рѣшенія краевого Правительства зъ дня 29. Цвѣтня 1818, ч. 19823, щобы акушерки передъ парохомъ испытъ здавали.

Тѣи поученія ѣтносятся: а) До еи захованья въ обще; б) до удѣлянья крещенія въ потребѣ; в) до способа, якъ мае заховатися при умирающихъ.

До а) треба еи напѣмнути, щобы свою службу совѣстно выповняла и всегда була на услуги готова, щобы передъ кождымъ дѣломъ Бога о помѣчь просила, не робила рѣжницѣ межѣ бѣдными и богатыми; дальше щобы заховала тайну

о всѣмъ, що до еи занятія ѣтносится, або що при той случайности довѣдалася, потѣмъ щобы въ свонхъ бесѣдахъ и цѣломъ захованю приличнѣсть заховала и николи не уживала яки средства забобонни.

До б) належитъ еи точно научити форму крещенія и приказати, щобы въ разѣ потреби николи ину материю не уживала, тѣлько воду, и щобы при тѣмъ мала намѣреніе робити, що Церковь приказуе. Дальше, щобы не важилася крестити, тѣлько въ потребѣ, т. е. небезпечнѣствѣ смерти. Въ тѣмъ взглядѣ треба еи такожь поучити о випадкахъ, коли пѣдъ условіемъ креститися.

До в) если бы мати тяжко занедужала, то повинна призвати священника, а съ недужною возбудити по можности актъ вѣры, надѣи, любви и жалю, и заховати ся такъ, якъ при умирающихъ заховатися належитъ.

§. 297.

Введеніе жены родившои до Церкви.

По примѣру старого Завѣта приходитъ жена родивша въ 40 день по роженью до Церкви и приноситъ рожену дитину, щобы еи Богу жертвовати. До сего часу уважаеся нечистою, и заховуеся въ нашѣмъ народѣ звычай, що зъ дому нигде не выходитъ. Коли въ означенѣмъ часѣ прійде до Церкви, стае въ притворѣ Церкви, а священникъ „взявши Епитрахиль выходитъ съ служачимъ несучимъ свячену воду до неи, колѣна преклонившои, и читае надъ нею молитвы приписани въ требнику (к. 23., 24.), заховуючи все, що тамъ приказане“. Отъ того часу она есть очищена и може до св. Тайнъ приступовати.

Додатокъ.

Вypadки съ дѣтьми невѣрныхъ и жидѣвъ.

1. Если дитина жидѣвска есть въ небезпечнѣствѣ смерти, чи можна еи крестити противъ воли родичей? Можна ведля права церковного, бо родичи тутъ тратятъ право стояти еи на перепѣдѣ до осягненья добра, котре бы она певно желала осягнути, если бы могла свое желанье выразити, а при тѣмъ нема небезпечнѣства Тайну обезчестити, бо нема ніякомъ надѣи, що дитина выздоровѣе.

2. Дитина невѣрна хоче креститися, но родичи сопротивляются? — Пѣсля права австрійского ажъ тогда, коли мае 14 лѣтъ.

3. Родичи католики оголосилися безконфессійными або жидами, чи можна ихъ дѣти противъ ихъ волѣ крестити? Такъ якъ въ wypadку попереднѣмъ.

4. Одна сторона жидѣвскихъ супругѣвъ позвае крестити дитину, друга нѣ, що робити? Если отецъ хоче, то согласитися.

5. Дитина жидѣвска (н. пр. выкинена) прійшла правнымъ способомъ пѣдъ власть христїянина, чи можна ей крестити? Можна, бо той опѣкунъ заступае мѣстце отца и забезпечаетъ христїянське вихованье дитини.

6. Жидѣвка еще не замужна, но бремна жае креститися; еще передъ полученьемъ Т. крещенїя родитъ дитя и тяжко занедужавши проситъ, щобы и ей и дитя окрестити; що робити? — Уважати, кто тую дитину возьме до себе; если христїянинъ, то окрестити, — если жидъ, то нѣ, бо Т. кр. була бы зневажена.

II. Членъ.

Т а й н а М и р о п о м а з а н і я .

§. 298.

Понятїе.

Есть Тайна, въ котрой чоловѣкъ крещеный миромъ и Духомъ св. покрѣпляея, щобы вѣру свою твердо исповѣдавъ и ведля неи живъ. Миропом. называея такожь печать, совершенїе, зъ чого показуея его тѣсна звязъ съ Т. Крещенїя, понеже въ Мироп. совершаея тое, що въ Т. Крещенїя зачалося; въ Мироп. стаея крещеный совершенымъ христїяниномъ. Въ Крещенїю родится чоловѣкъ до нового житья, а въ Миропомазанїю стаея мужемъ совершенымъ „отлагающимъ вся дитинная“ (I. Кор. 13., 11.), для того якъ въ тѣлеснѣмъ житью рождество розличаея ѳтъ возраста, такъ само розличаея Крещенїе ѳтъ Миропомазанїя.

§. 299.

Матерїя и форма.

Отдалена матерїя Т. Миропомазанїя есть св. миро, т. е. родъ олію состоячїй зъ оливы и бальсаму, и пѣсля приписа греч. Церкви зъ 33 розличныхъ вонныхъ частей, при чѣмъ однакожь по приказу Синода Замостского „треба уважати, щобы найбѣльша часть св. мира состояла зъ оливы съ бальсамомъ змѣшаной“. (Tit. III., §. 2., ст. 82.)

Тая матерїя дуже добре ѳтповѣдае значенью св. Т. Миропомазанїя, бо „олива есть масна и скѣро розливаея по тѣлѣ, чимъ повноту благодати божои наилучше представляе, котра черезъ Духа св. зливаея на всѣхъ“. Такожь означае олива дуже добре благодать удѣляему въ св. Т. Миропомазанїи, т. е. покрѣпленїе, бо якъ колись атлеты помазовалися оливою, коли ставали до борбы, такъ и тутъ помазуея крещеный чоловѣкъ до борбы съ неприятелими душевного спасенїя. Въ прочѣмъ якъ олива до тѣла входитъ, такъ и благодать Духа св. проникае душу, для того олива есть тутъ цѣлкомъ ѳтвѣтна.

Но и бальсамъ при тѣмъ употребляемый есть дуже ѳтвѣтный знакъ Т. Миропомазанїя; бо якъ бальсамъ есть благовонный, такъ и чоловѣкъ доженъ ѳтъ себе росширїти благовонїе добродѣтелей. Дальше мае бальсамъ силу, що заховуе ѳтъ гнилизны тѣла нимъ помазани; такъ само и благодать удѣлена въ Т. Миропомазанїи заховуе чоловѣка ѳтъ гнилизны грѣха. Щобы тое еще лѣпше представити, причиняе греческа Церковь еще 33 инни благовонїя, котри на винѣ суть варени.

Миро посвячае Епископъ въ великій Четверть, и не можна го доше, тѣлько черезъ оденъ рѣкъ уживати, на другїй рѣкъ тѣлько за позволеньемъ Папы. „Миро получаютъ парохы або сами або посредствомъ декана ѳтъ Епископа, и коли го получаютъ, не смѣють старе уживати; но его останки на чистѣмъ камени спалити, а попель кинути на назначене къ тому мѣстце.“ (Син. Зам. tit. III., §. 2., ст. 83.) „Понеже св. Миро по благословенїю не есть поединчїй, простой олій, но помазанїе Христово и знакъ ласки Духа святого, якъ каже св. Кирилъ Іерус., для того треба выстерѣгатися, щобы го якимъ ни будь способомъ не зневажити, ани не тримати го въ деревянѣмъ, глинянѣмъ або мосяжнѣмъ, но въ серебрянѣмъ або цинновѣмъ сосудѣ и то на приличнѣмъ мѣстци въ Церкви, николи въ домахъ приватныхъ. Кто бы противо дѣлавъ, подпадае карамъ ѳтъ воли Епископа залежачимъ.“ (Син. Зам. тамже.)

Близша матерїя Т. М. есть помазанье на чолѣ, очахъ носѣ, устахъ, ушахъ, грудяхъ, ногахъ и рукахъ. Помазуея великимъ пальцемъ правой руки крестообразно. Чимъ иннымъ якъ пальцемъ помазовати неѳльно. На рукахъ помазуея долонь. Помазовати треба на всѣхъ частяхъ, бо всѣ представляютъ змыслы чоловѣка, котри мають боротися съ искушенїями до грѣха; въ видѣ креста, бо крестъ есть защита христїянина.

Близша матерїя Т. М. есть помазанье на чолѣ, очахъ носѣ, устахъ, ушахъ, грудяхъ, ногахъ и рукахъ. Помазуея великимъ пальцемъ правой руки крестообразно. Чимъ иннымъ якъ пальцемъ помазовати неѳльно. На рукахъ помазуея долонь. Помазовати треба на всѣхъ частяхъ, бо всѣ представляютъ змыслы чоловѣка, котри мають боротися съ искушенїями до грѣха; въ видѣ креста, бо крестъ есть защита христїянина.

Форма Т. М. суть слова: „Печать дара Духа святого, аминь“, котри такъ треба поволи вымавляти, щобы пѣдчасъ того скѣнчити помазованье на всѣхъ згаданныхъ частяхъ. Въ давныхъ требникахъ находилася форма: „Печать и даръ Духа святого“, котру Синодъ Зам. (tit. III., §. 2., ст. 83.) змѣнѣ и выше наведену уживати приказавъ.

§. 300.

Служитель.

Щобы сей вопросъ справедливо рѣшити, треба розрѣшити порядочни и надпорядочни случаи и практику поодинокихъ Церквей. Певно есть, що посвячене мира исключительно до Епископѣвъ належитъ на пѣдставѣ рѣшеній многихъ Соборѣвъ и Престола Апостольского, такъ що миро ѳъ пресвитера посвячене есть незде. Инакше рѣчь маеся съ удѣлянемъ Т. Миропомазанья. Порядочно належало то до Епископа, котрый если при крещенію не бувъ, самъ миропомазовавъ, якъ зъ многихъ свѣдоцтвѣ старожитности христіаньскои показуеся. Такъ пише въ томъ взглядѣ св. Киприанъ: „Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia non baptisuntur, praepositis Ecclesiae offerantur, ut per nostram orationem et manus impositionem Spiritum S. consequantur, et signaculo divino consignentur“. То само посвѣдае св. Амврозій, св. Иеронимъ, для того св. Августинъ называе тое право Епископѣвъ „antiquum ab Apostolis traditum morem“. — Но певно есть такожъ, що въ надпорядочныхъ випадкахъ Епископы приказовали пресвитерамъ удѣляти Т. Миропомазанія, особливо тымъ людямъ, котри ѳъ Епископа були вправдѣ окрещени но не миропомазани, опанованымъ ѳъ злого духа, и всѣмъ тымъ, котри въ ереси або расколѣ окрещени приходили до Церкви катол. и тяжко занедужали, такъ що була обава, щобы не умерли передъ принятіемъ Т. Миропомазанія. Соборъ Аравсканьскій каже: „Haereticos in uortis discrimine positos, si catholici esse desiderant, et si desit Episcopus, a Presbytero cum chrismatis benedictione consignari placet“. То тычилося Церкви западнои.

Въ греческой же Церкви бувъ ѳъ давна звычай, що пресвитеры тыхъ, котрыхъ крестили, такожъ и миропомазали, на котрый звычай ѳтъкликуеся Фотій въ своѣмъ окружномъ посланію, що певно не мѳгъ бы бувъ здѣлати въ такомъ письмѣ, если бы то була неправда. Вѣроятно Церковь вост. повѣряла ѳъ першихъ вѣковъ той до Епископѣвъ належачій чинъ пресвитерамъ, о чѳмъ здаются говорити Конституція апостольски, где пишуть о порядку обрядѣвъ при крещенію: „Episcopo aut Presbyter, unges prius baptizandum oleo sancto, deinde baptizabis aqua, et tandem signabis unguento“; а Синодъ Барцелоньскій каже: „Statutum est, ut quum chrisma presbyteris diocesanis pro neophytis confirmandis datur, nihil pro liquoris pretio accipiatur“. Въ прочѳмъ и Папы позволяли Пресвитерамъ въ надзвычайныхъ случаяхъ удѣляти Т. Миропомазанія; такъ пише П. Григорій В. въ листѣ до Пресвитерѣвъ Сардинні, котрымъ въ инѳмъ листѣ заказавъ миропомазати такъ: „Revenit quoque ad nos, quosdam scandalizatos fuisse, quod presbyteris chrismate tangere in fronte eos, qui baptizati sunt, prohibuimus.

Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiae nostrae fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi Episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, concedimus“. Инни Папы позволяли пресвитерамъ лат. обряда такожъ миропомазати, особливо тамъ, где Епископѣвъ не було, такъ на миссияхъ. — Зъ того всего слѣдуе, що Епископы суть порядочни, а пресвитеры надпорядочни служитель Т. Миропомазанія. Наша Церковь задержала звычай Церкви восточной, що пресвитеры миропомазуютъ, якъ каже Синодъ Замостскій: „Тайна Миропомазанія ѳъ Христа Господа установлена, котру въ восточной Церкви правомъ надпорядочнымъ, и порученою ѳъ Епископа властію и розрѣшеніемъ Престола Апостольского парохы заразъ по крещенію удѣляти звыкли“.

§. 301.

Кто пріймае Т. Миропомазанія.

Хотя Т. Мир. до спасенія не есть необходимо потрібна, то однакожъ никто не повиненъ ей безъ важной причины лишати, понеже каждому чоловікови потрібна есть ласка, яку Т. Миропомазанія удѣляе. Бо якъ природа жае, щобы всѣ котри ся родятъ, дозрѣвали, хотя то не всегда осягае, такъ само жае и Церковь свята, щобы всѣ крещени въ христіаньствѣ доспѣвали, къ чѳму Т. Мир. есть дуже потрібна и пожиточна, для того никто не повиненъ безъ неи остати.

Т. Мир. може пріймовати каждый крещеный чоловікъ, и пѣсля практики нашон Церкви опертой на давномъ звычайу удѣляеся заразъ по крещенію.

Приготовленье есть у дѣтей не можливе; если же дорослый чоловікъ Т. мир. пріймае, то повиненъ: а) Выучитися правды вѣры христіаньскои; б) очистити свою совѣсть сповѣдію, коли не разомъ съ крещеніемъ тую Тайну пріймае; в) упражнитися въ молитвѣ и добрыхъ дѣлахъ; д) ѳъ пѣвнѳчи бути натще для почтенія сѣй св. Тайнѣ довногого.

При Т. Миропомазанья, если осѳбно удѣляеся, суть такожъ воспріемники, котрыхъ тычится всѣ, що о воспріемникахъ при Крещенію було сказане.

Обрядъ Т. Мир. точно опредѣленъ въ Требнику епархіяльномъ.

„Если бы случилось, что для важныхъ причинъ священникъ рускій дитину латиньского обряда родичей крестить, то нехай не важится тѳйже и Т. Миропомазанія удѣляти, пѳдъ варою суспензіи ѳъ священнодѣйствій и винными карами ѳъ Епископа залежачими.“ (Concordia С. а.)

III. Членъ.

Св. Тайна Евхаристіи.

§. 302.

Значеніе и дѣйствія.

Духовне житіе, котре намъ въ Т. Крещенія удѣляется, а въ Т. Миропомазанья покрѣпляется, утримуе и поживляе св. Т. Евхаристіи; сія св. Тайна есть поживленіе для душевнаго житія. Що хлѣбъ и напій для тѣла, то есть св. Т. Евх. въ много совершеннѣйшій степени для его души. Кажется: „въ совершеннѣйшій степени“, понеже тая св. Тайна не переходитъ якъ хлѣбъ и напій въ наше естество, но противно мы въ певномъ значенію слова перемѣняемъ ся въ его естество.

Многочисленны суть дѣйствія св. Т. Евхаристіи, такъ: 1. Св. Евх. утримуе намъ духовне житіе, понеже захороняе насъ отъ смерти душевной, походячей зъ грѣха. Грѣхъ есть смертію для души, передъ котрою душу такъ само можна хоронити, якъ тѣло передъ смертію тѣлесною. Тѣло хоронитъ ся передъ смертію двоякимъ способомъ, тымъ що ся го внутренно поживленьемъ и лѣками скрѣпляе, и щось го хоронитъ отъ вишнихъ припадковъ. Тожъ само дѣется въ св. Т. Евх. для души, бо найперше она скрѣпляется ласкою Духа св., а потѣмъ св. Евх. силою своею проганяе отъ чоловіка всѣ напасти непріятельскыя спасенія.

Но Евхаристія исцѣляе такожъ недуги души чоловіка, понеже она отпущае простительны грѣхи, котры ослабляютъ душу чоловіка, подобно якъ физичны силы чоловіка щоденно природнымъ горячомъ ослабленіи поживленьемъ покрѣпляются.

2. Св. Евхаристія покрѣпляе наше духовне житіе, понеже помнажае освящающую благодать, и подае такожъ нини ласки; заохочае чоловіка, чтобы охотно и неустрашимо ишовъ на дорогѣ добродѣтелей, и зацепляе въ нѣмъ добродѣтели.

3. Св. Т. Евх. провадитъ наше житіе духовне до совершенства, понеже если благодать и истинна черезъ Христа прійшла, то приходитъ она и до души чоловіка, если достойно пріймае Тѣло и Кровь того, що сказавъ: „Ядый мою плоть и пійи мою кровь во мнѣ пребываетъ, и азъ въ немъ“. — Дальше соединяе насъ съ Христомъ, а посередно и съ цѣлою невидимою Церквою. Сама же черезъ себе содержитъ тая св. Тайна нашу наибольшу славу, понеже писано есть: „Ядый мою плоть и пійи мою кровь, имать животъ вѣчный, и азъ воскрешу его во послѣдній день“.

Для тыхъ важныхъ дѣйствій есть св. Т. Евх. средоточіемъ дѣланья священника, для того перши христiane перебували въ ученію Апостолѣвъ, въ ломленію хлѣба и въ молитвѣ.

Тому то и душпастьеръ повиненъ старатися, чтобы вѣрніи часто и достойно приступали до св. Т. Евхаристіи.

Св. Т. Евх. есть послѣ науки Церкви Тайна и Жертва новаго Завѣта. О св. Евхаристіи яко жертвѣ была вже бесѣда, для того тутъ будемо говорити о нѣй яко Тайнѣ; а понеже все, що относится до матеріи, формы и служителя сей св. Тайны, вже въ росправѣ о літургійи сказано, для того тутъ буде бесѣда лише о тѣмъ, кто може св. Т. Евхаристіи пріймати.

§. 303.

Кто може и повиненъ св. Т. Евхаристіи пріймати?

I. Каждый христіанинъ находящійся въ станѣ ласки освящающей може св. Т. Евхаристіи пріймати. Зо взгляду однакожь на велике почтеніе, яке сѣй св. Тайнѣ належится, постановила Церковь св. слѣдующи изнятія:

а) Дѣти ажъ тогда можна до Причастія припущати, коли прійшли до пѣзнанья розума. Въ восточной Церкви буть звычай дѣти заразъ по крещенію причащати, що Соборъ Зам. заказавъ, и выразно приказавъ, дѣти ажъ тогда до Причастія припущати, коли они належито выучени будуть въ состояніи пѣзнати и розрѣзнити тѣло Христово отъ иннихъ стравы. (Tit. III. §. 3, p. 85.)

б) То само тычится и людей дурноватыхъ и глухонѣмыхъ; если же глухонѣмый есть и слѣпый, то не можна го причащати, бо онъ не може розрѣзнити Евхаристію отъ звычайной стравы.

в) Божевольныхъ тѣлько тогда можна причащати, коли мають ясны хвилѣ. Если ажъ въ пѣзнатныхъ лѣтахъ разумъ стратили, а передше по христіански жили, то можна ихъ въ тяжкой недужѣ причащати, хотьбы не були притомни, если тѣлько нема небезпеченства зневаженья св. Т. Евхаристіи.

II. Обязанъ пріймати св. Т. Евхар. каждый чоловікъ: А) Хоть разъ въ рѣкъ въ часѣ пасхальномъ; В) въ тяжкой недужѣ; Г) пѣдвержени тяжкимъ покусамъ.

А) О пасхальномъ причастіи. Послѣ церковныхъ приписовъ обязанъ каждый чоловікъ коло Великодня въ часѣ пасхальномъ сповѣдатися и причащатися. Пѣдъ часомъ пасхальнымъ разумѣется послѣ буллѣ П. Евгения IV. „Fide digna“ часть отъ Цвѣтоносной Недѣли до Н. Ѳоминой; но мѣстцевый звычай розтягае той часть отъ Средопостья, т. е. Среды 4. Недѣли В. Поста ажъ до Вознесенія. Для точнаго поясненья сего закона приписано:

1. Причастіе пасхальне повиненъ бы каждый христіанинъ въ власной своей Церкви, т. е. до котрой нале-

жить, отправити; однакожь звычай и тутъ много змѣнивъ, такъ що теперь Церковь терпитъ, хотъ ктось и въ инной Церкви сей обовязокъ выповнитъ.

2. Волоцюги обовязани тамъ причащатися, где случайно находятся, бо они правдивого помешканья не мають.

3. Сѣй заповѣди не задосыть учиняе чоловѣкъ, котрый причащаеся недостойно, понеже П. Инокентій XI отвергъ противне мнѣніе, а Церковь wymagaе причащєніе достойне и спасительне памятаючи на слова: „Да испытуеть убо себе чоловѣкъ, и тако отъ хлѣба сего да ясть, и отъ чаши да піеть“.

4. Если кто причащаеся передъ распчатьемъ часу пасхального, обовязанъ подъ тяжкимъ грѣхомъ, на ново въ часѣ пасх. причащатися.

4. Кто залишитъ причащєніе пасхальне, повиненъ чимъ скорше сей обовязокъ выповнити не чекаючи на нову пасху; понеже тая заповѣдь не есть строго до дня привязана, якъ на пр. пбствѣ, слуханье службы божой, — но содержитъ въ собѣ властиво двѣ заповѣди: причащатися хотъ разъ въ рокъ, и причащатися въ часѣ пасхальномъ; для того кто залишивъ одно, обовязанъ хотъ друге выповнити.

6. Кто предвидитъ, що за для далекои подорожи або инной причины не буде мѡгъ тую заповѣдь выповнити, въ своѣмъ часѣ, обовязанъ сѣй заповѣди скорше задосыть учинити.

7. Священникъ не може загально позволить всѣмъ своимъ парохіанамъ, чтобы где будь причащались, но може тое позволить поодинокимъ лицамъ.

Щобы всѣ прихожане въ часѣ пасхальномъ причащались, повиненъ душпастырь: а) Мати списъ всѣхъ до сповѣди и причащєнія обовязанныхъ; б) передъ распчатьемъ пасхальной сповѣди оголосити дотычну заповѣдь церковну, и всѣ до ея выповненья потрѣбне пояснити; в) потягати по возможности до отвѣтальности каждого, кто сѣй дожности не задосыть учинивъ; г) нерадивыхъ въ томъ взглядѣ упоминати; е) противъ непослушныхъ послѣ приписѡвъ церковныхъ собѣ поступати, накладаючи на нихъ приписани на переступникѡвъ сей заповѣди кары церковни.

Тѣи кары суть: а) Не можна ихъ припустити до жадного дѣйства церковного, н. пр. кумѡвства, братства и пр.; б) ѡтмовити имъ церковне погребєніе. Въ важнѣйшихъ випадкахъ порадно есть ѡтнестися до Епископа.

В) О напутіи.

Каждый тяжко недужный чоловѣкъ обовязанъ подъ тяжкимъ грѣхомъ сповѣдатися и причащатися; ѡтъ сеи дожности вѡльни суть лише люде не маючи еще повного уживанья розума. Причащєніе въ тяжкой недужѣ называеся напутіе

живота вѣчного, понеже св. Евхаристія мае чоловѣка запровадити до жизни вѣчной.

Тутъ належитъ спѡмнути за три важнѣйшии випадки:

Чи чоловѣкъ, котрый пару дней передъ недугою причащався, може и доужень теперь занедужавши пріймовати Т. Евх. яко напутіе? Може; въ томъ соглашаются всѣ богословы, но чи доужень, мнѣнія расходятся. Одни кажутъ, що его недавне причащєніе може вже уважатися за приготовленье на смерть, понеже ѡтъ тогда вже хотъ початково бувъ слабый; — инни кажутъ противно, понеже заповѣдь ажъ тогда обовязуе, коли слабѡсть дѣйстно настала. И се послѣдне мнѣніе есть вѣроятнѣйше, для того послѣ него захватися треба.

2. Чи той, кто рано еще цѣлкомъ здоровый причащався, може и доужень, если по полудни тяжко занедужае, св. Евх. яко напутіе пріймовати? Тутъ мнѣнія расходятся: Одни кажутъ, що ани не може ани не доужень; други утверждаютъ, що може и доужень; инни зновъ кажутъ, що може, но не есть обовязанъ. П. Венедиктъ XIV. уважае всѣ три мнѣнія яко употребляеми; св. Альфонсъ припускае, що въ наглыхъ випадкахъ може причащатися, но въ звычайныхъ слабостяхъ нѣ. Се мнѣніе здаеся бути найотвѣтнѣйше.

3. Чи можна напутіе удѣлити чоловѣкови, котрый вже не есть натще? Можно наветъ тогда, коли слабый въ тѡй слабости вже разъ причащався.

Слабыхъ св. Т. Евхаристіи заосмотрювати есть право парохіальне, для того не може никто инный тѡлько парохъ або сотрудникъ до слабыхъ съ св. Тайнами ходити, всякій инный священникъ, чи мірскій чи монахъ, може тое тѡлько за вѣдомостію пароха робити. Въ потребѣ може и обовязанъ каждый священникъ причащати слабыхъ.

Кому удѣляеся напутіе? Всѣмъ кающимся, но треба уважати, що невѡльно удѣлити св. Т. Евх.: 1. Людямъ недостойнымъ, якъ: живчимъ на вѣру, общеявнымъ грѣшникамъ, именно зъ Церкви выключенымъ; — доки они всѣ щиро не раскаются и въ Сповѣди не очистятся ѡтъ грѣхѡвъ. 2. Дѣтямъ, котри еще не мають пбзанья розума. 3. Людямъ на розумѣ слабымъ (божевольнымъ, меланхоликамъ и пр.); такимъ котри неустанно кашляютъ, або вонѣтуютъ, чтобы св. Т. не зневажити. Такихъ людей треба поучити, чтобы они духовно желали пріймати Христа. Если кто неустанно кровію плюе або вонѣтуе, або если жолудокъ мае такъ зопсутый, що всѣ стравы зъ него нестравлены выходятъ, то треба чекати, чи слабѡсть не мине на якій часъ, тогда бы можна го причащати. Въ сомнѣнію, чи слабѡсть устала, даеся слабому кусникъ хлѣба або воды, и

если тое затримае, можна го причащати. Если бы недужный заразъ по причастію звонѣтовався, и еще бы видно було св. дары, то треба всё збрати до чистой воды, спалити на горячѣмъ камени, а поцѣль кинути на свое мѣстце. То само треба зробити, если бы въ короткѣмъ часѣ по причастію зачавъ сильно плюти або вонѣтовати, хотябы частиць не можна була спостеречи. Такъ само коли бы умеръ подчасъ причастія, и частка бы му въ устахъ остала. 4. Слабыхъ не мающихъ притомности не можна въ томъ станѣ причащати, хіба если передъ тымъ побожно жили, и не ма небезпеченства зневаженія св. Тайны. 5. Дурноватыхъ и глухонѣмыхъ можна въ слабости причащати, если св. Евх. ѓтъ иннон стравы рзбрѣжнити могутъ. 6. Недужныхъ на падавицю (эпилепсію) не можна причащати, коли ихъ слабѣсть пѣрве.

Дотычно обряда при удѣлянію напутія приписано, щобы священникъ одѣявся въ епитрахиль заосмотреный мѣстцемъ для св. Тайны и фелонъ, взявъ до особногo сосудця св. Тайны, крестъ до рукъ, передъ нимъ иде слуга церковный съ звѣнкомъ и свѣтломъ. Соборъ Замостскій приписуе: „Кѣлько разъ св. Т. Евхаристію до недужного нести выпаде, треба, если дѣмъ недужного ѓтъ Церкви не далеко есть ѓтдаленый, ѓтнести св. Тайны явно въ св. ризахъ, и съ запалеными свѣчами. Если же дѣмъ слабого дальше есть ѓтдаленый ѓтъ мѣстця, где Церковь парохіальна положена, позволяемъ парохамъ нести св. Евхаристію тайно въ приличнѣмъ сосудци зъ срѣбра або цины исключительно къ тому ужитку назначенѣмъ, но при томъ повинни при собѣ мати свѣчки и епитрахиль, котри при удѣлянію св. Тайны дожны употребляти“. (Cit. III, §. 3, p. 86.)

Примѣчаніе. 1. Если прійде до причастія чоловікъ негѣдный, о чѣмъ священникъ вправдѣ знае, но тѣлько зо сповѣди або иннымъ тайнымъ способомъ, не може ему заперечити св. Тайны.

2. Рускій священникъ не може латинникѣвъ причащати, тѣлько въ потребѣ и взаимно. Въ томъ взглядѣ приписуе конкордіа: „Если кто заслабне, а не ма священника его обряда, щобы го запричащавъ, може му и священникъ инного обряда силою апостольского позволенія св. напутіе удѣлити, т. е. латинника може рускій священникъ въ квашенѣмъ а русина латинскій священникъ въ опрѣсночнѣмъ запричащати“. (С. d.)

Г) Люде пѣдвержени тяжкимъ покусамъ. Понеже св. Т. Евхаристію того, кто ен достойно пріймае, передъ грѣхами ухороняе, для того потрѣбне есть пристунованье до тои св. Тайны для чоловіка пѣдверженого тяжкимъ покусамъ. Тому то желае св. Церковь, щобы вѣрни часто приступали до св. Т. Евх., и свою душу сею ангельскою стравою покрѣпляли. То показуея зъ премногихъ мѣстцъ писъмъ св. Отцѣвъ,

котри и. пр. четверте прошеніе: „Хлѣбъ нашъ . . .“ розумѣють о св. Т. Евхаристіи. Такъ Кирилъ Іерус.: „Той св. хлѣбъ есть естественный“, бо ѓнь ѓтносится до естества души; ѓнь удѣляея для блага души и тѣла. Слово „днесъ“ означае „щоденно“. Св. Августинъ: „Хлѣбъ . . . днесъ твою Евхаристію, щоденне поживленье дай намъ днесъ“; св. Амврозій: „Если то есть хлѣбъ щоденный, для чого не пріймаемъ го щоденно, но чекаемъ, ажъ доки рокъ не мине?“ Такъ само кажутъ многи Соборы.

Для того повинни душпастырѣ напоминати вѣрныхъ, щобы часто приступали до св. Т. Евхаристіи, и зъ неи черпали поживленье и покрѣпленье для житія душевного.

Выключени суть ѓтъ причастія:

а) Люде не належачи до общества церковного, такъ: выключени, заперечени.

в) Общеявно недостойни: публични грѣшники, наложники, лихварѣ, чарѣвники, богохульцѣ и инни люде сего рода. — Общеявность есть двояка: правна и фактична, если черезъ вырокъ судіи есть подтверждена, або сама всѣмъ знаема. Тыхъ людей не можна такъ довго до причастія припустити, доки щиро не покаются и згѣршенье не залагодятъ. Треба ихъ про тое найперше напѣмнути, щобы покалися, бо не будутъ до Причастія приуцени. Если же тѣлько самъ священникъ знае о грѣсѣ, и то або зъ сповѣди або иннымъ способомъ, то може го тайно напѣмнути, но коли прійде до причастія, не може му тоежь заперечити. — Тожъ само николи не вѣльно тѣлько на видѣ причащати, — и. пр. дати му до усть суху ложцию, — бо то бувъ бы обманъ, котрый николи не може бути позволений. Если священникъ закаже при сповѣди кающомуся ити до Причастія, а ѓнь прійде, то треба го причащати.

г) Не вѣльно причащати людей не мающихъ ніякихъ вѣдомостей религійныхъ.

д) Умершимъ св. Евх. до гроба давати на знакъ, що они въ обществѣ Церкви умерли, многими соборами заказано, — було одже колись въ уживанью.

§. 304.

Приготовленье на пріятіе св. Т. Евхаристіи.

Спасительни слѣдства св. Т. Евхаристіи зависятъ ѓтъ того, якъ чоловікъ на пріятіе сеи св. Тайны приготовится и якъ по Причастію заховуея. Приготовити повиненъ ѓнь въ своѣй души достойне мѣстце для пріятія источника благъ, а потѣмъ подяковати Богу за его ласку; для того душпастырѣ повиненъ съ всею старанностію вѣрныхъ до сихъ обовязкѣвъ напоминати и въ нихъ поучати.

Що приготовленье есть истинно потрібне, доказуе примѣръ бож. Спасителя, котрый не перше удѣливъ своимъ ученикамъ св. Тайны, аж коли имъ умывъ ноги на знакъ, що только съ чистымъ сердцемъ годится приступати до принятія сихъ св. Тайнъ; дальше для того, чтобы вѣрни пѣзнали, яко той чловѣкъ, котрый достойно пріймае св. Тайны, многи ласки получае, противно же недостойно до нихъ приступаючій самъ ся осуждае. Всѣ бо добре мае такую природу, що въ своѣмъ часѣ ужите приноситъ користь, но коли го кто въ не своѣмъ часѣ або неналежито уживае, ему шкодить: такъ само приноситъ и св. Т. Евх. недостойно принята упадокъ, зопсутье и погибель для души чловѣка. Такъ подававъ Богъ Израилтянамъ посредствомъ скниін завѣта премного добродѣйства, Филистинѣвъ же посредствомъ ней погубивъ; такъ само покрѣпляютъ стравы тѣло чловѣка, коли ихъ бере до здорового жолудка; противно же въ зопсутѣмъ жолудку стаються причиною многихъ недугъ. — Такъ дѣсея и съ Тайною св. Евхаристіи: коли ей пріймаеся до чистого сердца, приноситъ спокѣй души, въ противнѣмъ разѣ неспокѣй и несчастье. И цѣлкомъ природно; бо если въ загалѣ не годится до якого св. дѣла приступати негѣдно, то тымъ меньше до сеи св. Тайны; для того св. Апостоль пише: „Да испытуетъ себе чловѣкъ, и тако отъ хлѣба сего да ясть, и отъ чаши да пїеть“.

Приготовленье до св. Т. Евх. есть двояке: I. Приготовленье души; II. приготовленье тѣла.

I. Приготовленье души wymagaе:

а) Щобы бути вѣльнымъ ѳтъ тяжкого грѣха, бо кто въ станѣ тяжкого грѣха Т. Евх. пріймае, допускаея опуканьства, бо причастіемъ посвѣдае, якобы ѳнъ съ Христомъ соединився, що есть невозможно, бо Христось не може съ Беліаємъ на однѣмъ мѣстци перебувати; тымъ же тяжко грѣшитъ. Для того никто обтяженный смертнымъ грѣхомъ не може причащатися.

Кто безъ дуже важной потреби находячися въ тяжкѣмъ грѣсѣ не сповѣдаея, тѣлько возбудивши въ собѣ жаль причащаея, тяжко грѣшитъ, съ изнятіемъ слѣдующихъ выпадкѣвъ: 1. Если бы не мѣгъ не причащатися безъ утраты чести; 2. если тѣлько сомнѣваея, чи допустився тяжкого грѣха, бо таки грѣхи не суть потребною матерією сповѣди; 3. если кто по сповѣди пригадуе собѣ тяжкій грѣхъ, на котрый при совѣстнѣмъ приготовленью до сповѣди забувъ; бо той грѣхъ оставъ му разомъ съ инными невѣдомыми грѣхами ѳтпущеный. Однакожь для заспокоенья совѣсти порадно есть, если возможно, еще разъ сповѣдатися.

б) Бути вѣльнымъ ѳтъ всякои неприязни и мати

спокѣй со всѣми людми, по словамъ Спасителя: „Коли принесешъ жертву Господеву, а пригадаешъ собѣ, що братъ (ближній) твоѣй на тебе гнѣвъ мае; иди погодися найперше съ нимъ, аж тогда прійди и принеси жертву Богу“.

г) Старатися бути вѣльнымъ ѳтъ добровѣльныхъ легкихъ грѣхѣвъ, бо хотяи они не суть потрібна матерія Т. Покаянія, то однакожь уменьшаютъ ласку божу.

д) Передъ самымъ причастіемъ возбудити въ собѣ вѣру, надѣю, любовь и жаль, и щире желанье соединитися съ Христомъ.

II. Приготовленье тѣла:

а) Треба бути натще ѳтъ пѣвночи, котрый приказъ мае причину въ почтенію сѣи св. Тайнѣ дожднѣмъ; дальше щобы показати, що Христось, естество сеи св. Тайны, першій приходитъ до насъ и основуе любовь въ нашѣмъ сердци; а потѣмъ щобы запобѣгнути возможному зневаженью св. Евхаристіи, на що особлившій взглядъ брано на Св. Картагійскѣмъ IV. Въ прочѣмъ ближе о сѣмъ предметѣ була бесѣда въ росправѣ о літургії.

б) Повиненъ чловѣкъ до св. Причастія приступати въ чистѣй одежи, опратно и въ загалѣ ѳтвѣтно высокої важности сеи св. Тайны.

По причастію повиненъ чловѣкъ подяковати Богу за его ласку, и хоть четверть години не ѣсти. Для того повинни бы сповѣдники надавати кающимся молитвы, котри они разъ по причастію ѳтмавляти повинни.

§. 305.

О захованью св. Т. Евхаристіи.

Каждый душпастырь обовязанъ мати всегда певне число частиць освященныхъ, щобы въ разѣ потреби мавъ недужныхъ чимъ причащати. Ти частиць заховуются въ кивотѣ, и дождни принаймѣнѣи що два тыжнѣ ѳтмѣнятися або если въ Церкви есть вохкѣсть частѣйше. Щобы на тое не забути, треба мати коло престола табличку, на котрѣй записуея, коли св. Тайны ѳтмѣнено. Кивотъ повиненъ бути всегда замкнений на ключъ и въ добрдѣмъ станѣ утримованный, щобы не було якои шпары. Передъ престоломъ дождно бы горѣти вѣчне свѣтло на честь св. Евхаристіи, однакожь для бѣдныхъ Церквей ограничае Синодъ Замостскій той законъ, и каже щобы хоть въ Недѣлѣ и Свята передъ св. Тайнами окреме свѣтло подчасъ цѣлон Літургії горѣло. (Tit. III, §. 3., p. 86.)

§. 306.

Обрядъ при причастію вѣрныхъ

мае захватиться такой, какой приписаный в епарх. служебнику. Священник обернувшись на „Со страхомъ божіимъ . . .“, знаменаяся знакомъ св. креста, и говорит по малу и выразно: „Вечери твоея тайныя . . .“ По скѣнченію молитвы обертаеся до Престола лѣвою стороною, кладе чашу на престолъ, открывае ея и покланяеся св. Дарамъ. Потѣмъ кладе ложницу до чаши, бере до лѣвой руки чашу, дискосъ и лентіонъ, и причащаючи вѣрныхъ, котрымъ слуга церковный давъ передше цѣловати св. крестъ, за рядомъ говорит при каждѣмъ: „Честнаго и пресв. тѣла и крове Гда. Н. І. Христа причащается рабъ божій Н. (або по имени своѣмъ) во оставленіе всѣхъ грѣховъ своихъ и во жизнь вѣчную. Аминь.“ А потѣмъ отираючи му уста лентіономъ, говорит: „Се прикоснуса устамъ твоимъ и отиметь беззаконія твоя, и грѣхи твоя очиститъ.“

По причащенію всѣхъ обертаеся зновъ до престола, кладе св. Дары на престолъ, покрывае чашу и поклонившись имъ, обертае ся съ чашою лѣвымъ бокомъ, и благословляючи народъ говорит: „Спаси Боже . . .“ и т. д.

Если случится за для важной потребности причащати кромѣ литургіи, то священникъ одѣваеся въ епитрахиль и фелонъ, иде до престола, отвирае царски врата, выймае дароносицю, открывае ея, и держачи ея въ лѣвой руцѣ говорит: „Со страхомъ . . .“, а потѣмъ: „Вечери твоея тайныя . . .“; потѣмъ причащае зъ дароносицѣ, а служитель церковный наливает до ложницъ, въ котрой священникъ держитъ св. хлѣбъ, мало звычайного вина.

По причащенію благословитъ священникъ народъ св. Дарами, кладе дароносицю до кивота и запирае царски врата.

Подѣбно причащаеся и недужныхъ, только что тогда св. Дары суть на приготовленѣмъ къ тому дискосѣ.

§. 307.

Участіе народа.

Церковь жалае, чтобы вѣрни якъ найчастѣйше приступали до св. Т. Евхаристіи, тому и душпастьрѣ повинни въ сѣмъ взглядѣ вѣрныхъ поучати и напоминати, ставляючи имъ передъ очи давныхъ христіянъ, котри что недѣли и свята приступали до сеи св. Тайны. Но якъ часто можна певному чоловікови позволить до св. Т. Евхар. приступати, суть найрозличнѣйши мнѣнія. Одно всѣ признають, что чаще пріймованье св. Т. Евхаристіи есть каждому чоловікови спасительне. Суть и въ нашихъ часахъ боговѣйни мірски люде, котри если не що днина, то хоть что недѣлѣ приступаютъ до сеи св. Тайны;

но понеже певно есть что только достойне пріймованье сеи св. Тайны для чоловіка есть спасительне, для того заходятъ вопросы:

а) Кому можна позволить (на его прошеніе) что недѣлѣ причащатися?

б) кому треба тое радити?

г) кому можна еще частѣйше причастіе позволить?

До а) Тыжневе причастіе, т. е. пріймованье св. Т. Евхаристіи что недѣлѣ можна каждому чоловікови позволить, котрый рѣшительно стараеся бути вѣльнымъ ѳтъ всякого тяжкого грѣха и побожне житье провадити. И хотяй бы такой чоловікъ еще упадавъ до легкихъ грѣховъ, и еще за надто до свѣта бувъ привязанный, то и на той случай треба му щонедѣльне причащеніе позволить, бо власно тымъ можна го до совершеннѣйшого житья допровадити. Се мнѣніе подтверждаетъ П. Александеръ VIII., котрый осудивъ слѣдуючи твержденья: „Arcendi sunt a sacra Communionem quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expertus“, и „Sacri-legi sunt judicandi, qui communionem percipiendam praetendunt antequam condignam de delictis suis poenitentiam egerint“.

До б) Всѣмъ тымъ, котри находятся въ особливѣмъ небезпеченствѣ грѣха и щиро жалають освободитися ѳтъ грѣховъ, до котрыхъ вже привыкли, и ѳтъ котрыхъ безъ особлившой божои помочи не змогутъ освободитися. Изняти суть: 1. Общеявни грѣшники, доки щиро не покаются и не дадутъ знаковъ истинной поправы; 2. люде, котрыхъ побожность есть подозрѣла, по крайнѣй мѣрѣ сомнительна; 3. молодцѣ низше 15 лѣтъ.

До г) Частѣйше, якъ тыжневе, пріймованье св. Т. Евхаристіи можна позволить тымъ, котри щиро жалають соединитися съ Христомъ, не мають ніякихъ намѣтностей, стережутся и легкихъ грѣховъ, упражняются въ молитвѣ и провадитъ правдою побожне житье. Понеже такѣ житье ѳтъ многихъ обстоятельствъ зависиме, для того не легко можна дуже часто причастіе позволить женихамъ, служащимъ и т. д.

Щоденне причастіе можна ведла науки св. Лигорія позволить только людемъ, котри вже певный степень совершенства довшими трудами и упражненіями собѣ присвоили и котри особливо смиренностію и самоотверженіемъ ѳтличаются. Если бы про тое душпастьрѣ въ данѣмъ wypadку заужавъ, что чоловікъ, котрый частѣйше въ тыжни, або и что день причащаеся, въ своѣй побожности упадае и добровольно легкихъ грѣховъ допускаеся, то треба му частѣйше причащанье заперечити. — Судъ въ тѣмъ взглядѣ належитъ до сповѣдника.

IV. Членъ.

Св. Тайна Покаянія.

§. 308.

Понятіе, потреба и значеніе Т. Покаянія.

Покаяніе есть ѡтъ Христа установлена Тайна, въ котрѡй чоловікови крещеному черезъ разрѣшеніе ѡтъ законного (т. е. къ тому уважаенного) священника удѣлене грѣхи по крещенію содѣлани, если о нихъ каеся, ихъ визнае и за нихъ задосыть учинити хоче, ѡтпущаются, и ѡнъ съ Богомъ примиряеся.

Зъ яко нибудь стороны поглянемо на Тайну Покаянія, чи зо стороны еи основанія, котре походитъ ѡтъ самого бож. Спасителя Церкви христїаньскои, чи зо стороны дѣлаючи въ нѣй ласки божои, чи наконецъ поглянемо на цѣль, яку тая св. Тайна осягнути мае, всегда мусимо сказати, що се заведеніе есть найотвѣтнѣйше, чтобы чоловіка зъ грѣховного состоянія двигнути и норовственнымъ зроби. Якъ лише чоловікъ пзнае свѡй грѣховный станъ, и погляне на сумне свое положеніе, лякаеся, бо видитъ, що ничъ доброго его не чекае; радъ бы грѣшникъ двигнутися, но чтобы тое благе дѣло мѡгъ зачати, потребуе внутреннего заспокоенія, а тое може му дати тѡлько безусловна певнѡсть, що ѡнъ достигнеть прощенья грѣхѡвъ. Понеже чоловікъ состоитъ такожъ зъ частей змысловыхъ, потребуе и змысловымъ способомъ мати тую певнѡсть, що ему грѣхи суть ѡтпущени; а тую доступае при разрѣшеніи при сповѣди. Такъ одже Т. Покаянія успокояе чоловіка и робить го способнымъ, чтобы зачавъ поправу житія; посередно же приносить му многи инни добродѣйства. Такъ Т. Покаянія при проваждае чоловіка до пзнанія самого себе, безъ чого не возможна ніяка поправа. Покаяніе принуджае го, чтобы ѡтъ часу до часу глянувъ до себе, и себе и свои дѣла безсторонно осудивъ и на будущнѡсть выстерѣгався всѡго, що на собѣ злого спостереже. Дальше накла няе тоеже чоловікаширо надъ собою працѣвати и на путь беззаконія не сходити, и показуе му гадкою на зли дѣла застрашеному милосердіе боже, котре готове пѡдъ певными условїями всѡ му простити и его до числа своихъ дѣтей приняти. Въ Т. Покаянія получае чоловікъ ѡтъ сповѣдника найотвѣтнѣйши науки, тутъ учится найлѣпше, тутъ выкореняюгся застарѣли пороки гублячи душу и тѣло несчастливой своен жертвы; и тымъ способомъ Т. Покаянія не тѡлько для поодинокого чоловіка есть наибѡльшимъ добромъ, но и для цѣлого общества есть найсильнѣйшою пѡдставою гаразду и супокою. Зъ тыхъ то причинъ ѡтзываются изъ

табора людей, котри ѡткнули Т. Покаянія, голоса, чтобы сповѣдь зновъ запровадити.

§. 309.

Матерія и форма Т. Покаянія.

I. Матерія Т. Покаянія есть: а) Отдалена, котру становлять всѡ по крещенію содѣлани грѣхи, и есть зновъ: а) потрѣбна, котра состоитъ зъ всѣхъ тяжкихъ грѣхѡвъ, котрыхъ грѣшникъ еще важно не сповѣдался, бо ведля науки Собора Тридентїйского (зас. 14. о Покаян.) дожны всѡ тяжки грѣхи, котрыхъ чоловікъ допустився и котри собѣ припоминае, разъ бути пѡдвержени власти ключей, т. е. въ сповѣди остати признаными; б) достаточна, котра состоитъ въ простительныхъ або и тяжкихъ, но вже разъ въ сповѣди признаныхъ грѣхахъ, котрыхъ одже грѣшникъ може сповѣдатися и разрѣшеніе получить, но не есть до того обовизанъ; в) сомнительна матерія Т. Покаянія суть грѣхи, о котрыхъ чоловікъ съ певнѡстію не знае чи ихъ допустився, и малїи несовершенства, о котрыхъ не можна сказати, чи они осягнули степень простительного грѣха. — в) Ближша матерія (quasi-materia) Т. Покаянія состоитъ ведля науки Собора Тридент. въ дѣлахъ каинника, именно въ жало, сповѣди и задосытьучиненю. (Sess. 14. cap. 3).

II. Форма Тайны покаянія „состоитъ въ словахъ, котри священникъ яко судїя надъ каинникомъ поставленный вымавляе, именно: „Азъ тѡ разрѣшию ѡтъ всѣхъ грѣхѡвъ твоихъ“; прочи же молитвы попереджаючи або послѣдующи по тыхъ словахъ, суть похвальни и дожны задержатися, однакожь до сущности самои формы не належатъ, ани не суть до справованія сеи св. Тайны докончые потрѣбни“. (Синодъ Замостскїй, §. 5. о Покаянію.) — Въ великѡмъ и наглѡмъ небезпеченствѣ, где нема часу, каждого зъ осѡбна разрѣшати, и пр. передъ битвою, если корабль або човно топится и т. п. можна въ множественнѡмъ числѣ тую форму разрѣшенія вымавлати, именно: „Азъ васъ разрѣшаю ѡтъ всѣхъ грѣховъ вашихъ“.

§. 310.

Прїймаючїй Т. Покаянія.

До принатїя Т. Покаянія потрѣбна есть зо стороны прїймаючого здѡбнѡсть и достойнѡсть.

А) Здѡбнымъ до принатїя Т. Покаянія есть чоловікъ, котрый жїе, есть крещеный, хотъ разъ находився въ уживаню розума и согрѣшивъ, котрый дальше знае тїн

правды, котри каждый чоловікъ пѣдъ утратою спасенія знати и вѣрити обовязанъ, если и о скѣлько бнѣ ихъ поняти може, и вѣруе въ всѣ правды потрѣбни потребою закона (*necessaria necessitate praesertim*), а если ихъ не знае, тнѣжъ пѣзнати и выучитися обѣцное, котрый дальше передъ священникомъ морально есть притомный и якимъ ни будь способомъ заявляе свое желаніе **Т. Покаянія** принять.

В) До достойного принятія **Т. Покаянія** потрѣбный есть жаль, сповѣдъ и задосытъучиненье.

І. Жаль съ рѣшительнымъ постановленьемъ бѣльше не грѣшити, котрый яко конечне условіе предлагае испытанье совѣсти, есть до получения прощенія грѣхѣвъ безъусловно потрѣбный, и доженъ бути: **1. Истинный** и внутренний, т. е. не ограничатися на внѣшнихъ знакахъ и пр. слезахъ и т. п., но истинно зъ сердца, зъ омерзѣнія грѣха походити. **2. Надприродный**, т. е. походити зъ надприродныхъ Богомъ откровеныхъ и вѣрою пѣзнаныхъ побудительныхъ причинъ, и для того бути або совершеный походячій зъ чистой любви Бога, або несовершеный походячій зъ погляда на мерзѣсть и злобу грѣха або боязни передъ дочасными и вѣчными грѣхъ постигающими карами. Самъ природный жаль, и пр. возбужденый у распустника утратою маетки и здоровья и т. п. не достаточный до **Т. Покаянія**. **3. Загальный**, т. е. рѣстягающійся на всѣ хотѣтяжки грѣхи. **4. Надъ всѣ**, т. е. каинникъ обовязанъ уважати грѣхъ за бѣльше зло, якъ всѣ инни и наибѣлши дочасни зла и несчастья, и мати волю радше всѣ перетерпѣти, якъ Бога еще разъ грѣхомъ оскорбити.

ІІ. Сповѣдъ есть жалостне вызнанье содѣяныхъ грѣхѣвъ (або хотѣ грѣховности) передъ уповаженнымъ священникомъ, щобы ѳтъ нихъ розрѣшеніе получитьи.

Сповѣдъ дожна бути: повна, докладна (точна), щира и жалостна. **а)** Повна, т. е. грѣшникъ обовязанъ вызнати всѣ грѣхи, котрыхъ ѳтъ крещенія або ѳтъ остатной сповѣди допустився. Розличаеся матеріально и формально повна сповѣдъ. Матеріально повна сповѣдъ состоитъ въ подрѣбномъ выказанью всѣхъ грѣхѣвъ, такъ що до ихъ числа, якъ и що до рода и инныхъ обтяжающихъ або улегшающихъ обстоятельствъ, и до такой повной сповѣди есть грѣшникъ обовязанъ, бнѣ доженъ про тое вызнати: **1. Число** грѣхѣвъ цѣлкомъ точне, або хотѣ вѣроятне и приблизительно, если же тое не можливе, то хотѣ часъ, случайность и вѣроятне повтарянье грѣха въ тыжни, дни и т. п.; бо кто не може всѣ здѣлати, обовязанъ до того, що есть въ его силахъ. **2. Тнѣ грѣхи**, котрыхъ бнѣ вже давиѣйше допустився, но доси ихъ зъ якои нибудь причины не вызнавъ;

бо хотѣй грѣхи, на котри чоловікъ безъ своей вины забуде, въ важной сповѣди непрямо (*indirecte*) ѳтпущаются, то однакожь и до нихъ ѳтносится приказъ всѣ грѣхи разъ въ сповѣди вызнати. Тожь само и тогда, если грѣшникъ не сказавъ докладне число грѣхѣвъ, и пр. мѣсто 10 сказавъ 5 разъ. **3.** Если кто певно знае, що допустився грѣха, но сомнѣваеся, чи го на сповѣди вызнавъ, обовязанъ го вызнати. Изнати суть ѳтъ того закона люде, котри ѳтправили сповѣдъ загальну або котри часто сповѣдаются, а при тѣмъ побожно жнѣють, бо за ними промавяе вѣроятность, що вже и того грѣха сповѣдалися; тоже скрупулянты. **4.** Если кто сповѣдався якого грѣха яко непевного, а потѣмъ пригадуе собѣ, що го певно допустився, обовязанъ того грѣха еще разъ сповѣдатися, бо Церковь приказуе вызнавати грѣхи такъ, якъ ихъ чоловікъ собѣ пригадуе. — Формально повна сповѣдъ состоитъ въ тѣмъ, щобы кающійся вызнавъ свои грѣхи такъ, якъ собѣ ихъ по совѣстномъ приготовленью припоминае и вызнати може; и така сповѣдъ есть до важности **Т. Покаянія** достаточна.

Для того извинени суть ѳтъ матеріально повной сповѣди люде, котри за для физичныхъ або моральныхъ перепонъ не могутъ матеріально повну сповѣдъ ѳтправити. За для физичныхъ причинъ извинени суть: **1. Глухи**, иѣми и чужестранцѣ, котрыхъ сповѣдникъ не розумѣе; **2. недужни**, котрымъ станъ здоровья не позволяе много натужатися; **3. находячися въ небезпеченствѣ смерти.**

За для моральныхъ причинъ извинени суть ѳтъ матеріально повной сповѣди люде, котри того безъ великой трудности зрѣбити не могутъ, такъ: **1. Если бы** вызнанье якого грѣха получене было съ нарушеньемъ печати сповѣди; **2. если бы** кто сповѣдатися мусѣвъ передъ сповѣдникомъ, о котромъ съ моральною певностью судить, що бнѣ тое вызнанье ужіе на чіесь зло; **3. недужный** чоловікъ, особливо въ часѣ епидеміи.

Сповѣдъ повинна бути **в)** докладна (точна), для того обовязанъ кающійся вызнати такожь родъ и обстоятельства, котри грѣхъ змѣняють, и пр. блудѣянне, чужолоство, крадѣжь и святотатство, пѣдкупити урядника або патрона Церкви и т. п. Наконецъ сповѣдъ дожна бути **г)** щира и жалостна.

ІІІ. Задосытъучиненье есть до важности **Т. Покаянія** доконьче потрѣбне, и каинникъ обовязанъ оскорбленій и нарушеній справедливости задосытъучинити, а если ему тое не можливе, хотѣ мати волю задосытъучинити. — Въ прочѣмъ ѳтсылаю до догматики, а о поодинокихъ сюда ѳтносячихся предметахъ буде еще низше бесѣда.

§. 311.

Служитель Т. Покаянія и важность его уряда.

Служитель Т. Покаянія есть священникъ, котрый есть важно рукоположенный и до слуханья сповѣди ътъ законной власти уповаженный.

Великой ваги есть задача, котру священникъ яко сповѣдникъ выповнити мае, понеже щобы тая ътъ Христа для ѡтпущенья всѣхъ по крещенію содѣланныхъ грѣхѡвъ постановлена Тайна свою цѣль осягнула, щобы тая послѣдна доска оставшася зъ розбитого корабля невинности човѣка запровадила го до счастливой пристани слезами жалю обмытои, треба ен належито справовати. Сповѣдникъ мае зъ сердца грѣшника выкоренити беззаконія, а натомѣсть зацепити добродѣтели; но щобы тое осягнувъ, довженъ совѣстно и оглядно поступати, бо истинно великій его урядъ, ѡнъ выповняе урядъ судіи, учителя и лѣкаря. Яко судія мае передъ собою виновника, котрый самъ себе оскаржае, мае судити его беззаконія и соотвѣтну кару за нихъ накладати. — Яко учитель мае передъ собою човѣка ѡткрывшого тайны своего сердца, и соотвѣтно ихъ потребамъ ему науку удѣлати. Тутъ обовязанъ ѡнъ неумѣтного поучити, слабодушного потѣшити, упадаючого встримати, неоглядному очи отворити. — Яко лѣкарь мае выслѣдити причины душевной слабости, подати спомагаючи средства и передъ новыми недугами охоронити. Кто той троякій урядъ добре выповнити хоче, обовязанъ совѣстно и щиро трудитися, а передъ всѣмъ Бога о помѡчь молити.

Зъ тыхъ причинъ есть урядъ сповѣдника: а) Оденъ зъ найважнѣйшихъ або самъ найважнѣйшій: понеже можна го справедливо назвати сердцемъ всѣхъ занятій душпастыря. Тутъ бо ѡнъ занимаеся въ особеннотти найважнѣйшимъ дѣломъ човѣка, его спасеніемъ, и при сповѣди може човѣкови наибольше добраго здѣлати. — „При сповѣди мае священникъ богу, творчу силу, ѡнъ бо мае за помѡчию ласки божой создати нове сотворенье, для того справедливо при сповѣди называеся намѣстникомъ Христа, бо стараеся подѡбно Христу „взыскати и спасти погибшія“. Тому то кладуть славы и святы Мужы такъ велику вагу на сповѣдникѡвъ; такъ каже П. Пій V. „Если бысьмо мали самыхъ добрыхъ сповѣдникѡвъ, то найскорше бысьмо зреформовали свѣтъ Христіанскій“; а св. Лигорій ѡтзываетъ жалостно: „Нарѣкае свята Церковь, що велике число ен дѣтей про недбалство або безбожність подлыхъ сповѣдникѡвъ пропадае. Певно бо есть, що если бы всѣ сповѣдники свѡй урядъ совѣстно выповняли, то небо радовалобыся, а адъ стогнавъ бы въ своихъ основаніяхъ“. Тое потверждае въ прочѡмъ власне досвѣдченье, що

въ такой громадѣ, где есть совѣстный и разумный сповѣдникъ, рѣдко подыбати бѡльшихъ беззаконій; для того правдивы суть слова одного богослова: „Дайте громаду здеморализовану доброму сповѣдникови, а побачите, що въ коротцѣ она станесе примѣромъ честноты“. (Pochard.)

Для того довженъ каждый приготовляющійся до обнятія той довжности памятати на важность кроку, котрый хоче предприняти, бо если про его вину пропаде яка душа, „то зъ его рукъ жадае ен Богъ“ на страшнѡмъ свѡмъ судѣ.

Но урядъ сповѣдника есть в) такожъ и найтяжшій, такъ зо взгляду на его задачу, при котрой выповненью стрѣчае многи перепоны, якъ и зо взгляду на велики трудности для души и тѣла.

г) Урядъ сповѣдника есть дальше найнебезпечнѣйшій такъ за для великой отвѣчательности, съ якою есть полученый, понеже при сповѣди ѡнъ много добраго, но такожъ и много злого здѣлати може, за що колись отвѣчати буде довженъ, якъ и за для многихъ искушеній, на яки при сповѣди есть выставлений.

Но урядъ сповѣдника есть для него д) такожъ найпотѣшнѣйшій, бо ѡнъ робить сповѣдника свѣдомъ и орудіемъ востановленого внутреннего супокою и дае му тое миле переконанье, що ѡнъ есть добродѣемъ той перше несчастливой а теперь заспокоеной души. А кромѣ того приноситъ и священникови самому великій душевный пожитокъ, бо накланяе го старатися такожъ о свѡй душевный станъ, щобы коли другихъ провадитъ до праведности, самъ ѡтъ неи не ѡтдалився. Щобы сповѣдникъ тую важну задачу совѣстно мѡгъ выповнити, вымагаеся ѡтъ него: 1. Щобы мавъ потрѣбни вѣдомости, бо если где инде, то певно тутъ потягнувъ бы бракъ вѣдомости за собою дуже сумни слѣдствія. 2. Здоровый розсудокъ, щобы въ тяжшихъ випадкахъ знавъ що сказати. Если бы въ прочѡмъ ніякъ не мѡгъ сповѣдникъ якій випадокъ рѣшити, то лучше, если можна, вздержатися съ своимъ судомъ, казати кающомуся прійти другій разъ, а тымъ часомъ засягнути рады у досвѣдченого священника, або въ важныхъ випадкахъ у Епископа. 3. Бути при слуханью сповѣди терпливымъ, и николи не датися опановати якої намѣтности. 4. Бути перенятымъ любовію и ревностію о добро ближнихъ, и не щадити труда тамъ, где иде о добро душевне ближнихъ, о ихъ спасеніе або погибель. 5. Выстерѣгатися всѣхъ погрѣшностей спротивляючихся совѣстному выконанью уряда сповѣдника. Таки погрѣшности суть: Суета повстаюча и пр. зъ того, що до кого бѡльше, або значнѣйши люде до сповѣди идуть; лиценріимство, если бы кто безъ разумной причины ро-

бывъ различіе межн кающимися; жажда зыску, колнбы сповѣдъ уживавъ яко средство до побблшенья доходѣвъ, що истинно булобы дѣло найгѣрше; неогляднѣсть и легкомыслнѣсть особливо при сповѣданью женьщннѣ; боязнъ людей если бы при сповѣди значнѣйшого чоловѣка не хотячи го уразити не представивъ му совѣстно его грѣховный станъ, и не приказавъ му здѣлати, що для поправы доконьче потрібне; за скоре сповѣданье, котре ани не заслуге имени сповѣди. Въ прочѣмъ въ тѣмъ взглядѣ примѣтити належитъ, що при сповѣди людей образованыхъ въ религійнѣмъ ѣтношенью можна скорше справитися, съ людьми же о котрыхъ треба сомнѣватися, чи они мають тн вѣдомости, треба довше забавитися, не зважаючи на тое, що може еще много людей до сповѣди чекае; бо тутъ иде о спасеніе души, при чѣмъ всяки инни взгляды устають. Въ кѣнци треба выстерѣгатися всеякого понижанья инныхъ сповѣдникѣвъ, бо тымъ пѣдкопуея непосредно и свою повагу и повагу цѣлого заведенія.

І. Отдѣль.

§. 312.

Уповаженье Сповѣдника до слуханья сповѣди, судовластіе.

До важнаго удѣлянья Т. Покаянія треба не лише бути священникомъ, но такожь мати власть суда, або судовластіе, якъ опредѣливъ догматично Соборъ Тридент. зас. 21. гл. 15. о реф. — Саме священство не выстарчае до важнаго удѣлянья Т. Покаянія, понеже удѣлянье сен св. Тайны есть справованье власти судебной; для того якъ судія мірскій не може всюди и о всемъ судити, тѣлько тамъ где есть къ тому уповаженный, такъ само дѣея и при сѣй св. Тайнѣ. Въ Т. Священства получае священникъ здѣбнѣсть до справованья сен Тайны; но щобы тое мѣгъ робити важно, потребуе еще окремого уповаженья ѣтъ верховной власти церковни. Кто до слуханья сповѣди уповаженный бути желае, т. е. кто судовластіе отримати хоче, доженъ найперше докзати, що ѣтъ есть способный до слуханья сповѣди, т. е. що мае потрібни къ тому вѣдомости. Посвѣдченье о здѣбности якого священника до слуханья сповѣди зовеса одобренье (апробата), и безъ того посвѣдченья не може Епископъ удѣлити никому судовластіе (jurisdictio). Ведля теперѣшной практики удѣляея одобренье и уповаженье до слуханья сповѣди разомъ грамотою, котру звычайно называютъ: пробата; передъ еи одержаньемъ однакожь обовязанъ каждый пѣддатися испытю зъ богословія пастырского о Т. Покаянія.

Судовластіе удѣлити може Папа для цѣлой Церкви, а Епископъ або его генеральный викарій, а коли Престоль епископскій необсаженный, викарій капитулярный або администраторъ апостольскій для дотычной Епархіи. Тое удѣленье есть двойке, або таке, що комусь надаея душпастырство въ якѣй громадѣ, и тогда ѣтъ получае судовластіе правильне (jurisdictio ordinaria), або тѣлько въ загалѣ уповажняея го до слуханья сповѣди (jurisdictio delegata), хотяи не мае нѣякого душпастырства. Всеъ парохн и въ загалѣ бенефіціаты получають одже судовластіе черезъ впровадженье на парохію (institutio) всеъ прочи священники котри не остають въ душпастырствѣ, черезъ особне письмо.

Судовластіе удѣляея звычайно для цѣлой Епархіи, такъ що священникъ мающій ѣтъ своего Епископа уповаженье до слуханья сповѣди, може въ цѣлѣй Епархіи важно сповѣдати, однакожь всегда за вѣдомостью настоятеля Церкви, якъ приписуе Синодъ Замостскій: „Священники, котри не мають Церкви парохіальной, не смѣють безъ уповаженья Епископа сповѣди слухати“. (Tit. III., § 5., pag. 95.)

Жадень священникъ не може про тое, доки не мае судовластія, слухати сповѣди, а то ани тогда, коли бы мѡгъ на певно сподѣватися, що получитъ тоежь уповажненье; и кто бы противно собѣ поступивъ, пѡдпадае самымъ дѣломъ карѣ выключенія. (Excommunicatio.) (Син. Зам. tit. III. §. 5.)

Монахи, котри хотять сповѣдати вѣрныхъ, потребуять такожь уповажненья ѡтъ Епископа; для слуханья сповѣди монахѡвъ и всѣхъ до монастыря належачихъ одержують уповажненье ѡтъ своихъ Настоятелей.

Капеляны войскови отримують судовластие ѡтъ своего епархіального Епископа, або ѡтъ Престола Апостольского посредствомъ Епископа войскового.

Изъ сказаного слѣдуетъ:

а) Священникъ може только въ той Епархіи сповѣди важно слухати, въ котрой отримавъ судовластие; но если до него зъ чужой Епархіи люде приходятъ, може ихъ важно разрѣшити.

в) Парохи и прочи въ душпаствѣрствѣ поставлени священники могутъ своихъ парохіянъ всюди важно разрѣшати, бо ти всюди остаются пѡдъ ихъ властію.

г) Парохъ може только такихъ священникѡвъ до помочи при слуханью сповѣди просити, котри мають судовластие, и довженъ старатися, щобы они и ѡтъ Епископа той Епархіи получили уповажненье.

д) Если священникъ сомнѣваеся, чи мае уповажненье, не може безъ тяжкого грѣха разрѣшати.

Изняти суть слѣдующи выпадян:

а) Въ небезпеченствѣ смерти може каждый священникъ каждого кающагося ѡтъ всѣхъ грѣхѡвъ и цензуръ важно разрѣшати; одже и такий священникъ, котрый не есть уповажненный, або выключеный, низложеный, еретикъ, однакожь лише тогда, коли нема инного уповажненого священника. Но и въ притомности уповажненого священника може неуповажненный важно разрѣшити, если уповажненный не може або не хоче разрѣшити, если есть суспендованный, або если только для инной Епархіи мае судовластие, або если бы умирающей не хотѣвъ за для якои причины сповѣдатися передъ священникомъ, котрый есть уповажненный, або если бы уповажненный бувъ участникомъ въ грѣсѣ нечистоты умерающего. Въ тыхъ случаяхъ може священникъ який будъ важно сповѣдати и разрѣшити.

в) На границяхъ Епархіи могутъ священники обохъ Епархіи помагати собѣ, взаимно при слуханью сповѣди, понеже тое вѡйшло въ уживанье, а власть Церковна тому не противится. Тоже вѡльно священникови руского обряда сповѣдати латинникѡвъ и ихъ разрѣшати, якъ и противно латиньскій свѣщ. може сповѣдати Русинѡвъ. (Concordia C. b.)

г) Суть случаи, въ котрыхъ Церковь для важныхъ причинъ доповняе судовластие священника, щобы кающися душевну шкоду не утерпѣли. Таки случаи суть:

а) Коли есть причина предклати, що священникъ мае судовластие, но тая причина есть ложна; и пр. если кто поставленъ парохомъ, при чѡмъ и судовластиеудѣляеся; но тое поставленье за для симоніи неважне.

б) Если въ загалѣ о кѡмъ думаютъ, що ѡнъ мае судовластие, а ѡнъ того не мае, и пр. який монахъ. Въ тыхъ двохъ случаяхъ доповняе Церковь ведля общаго мнѣнія богословѡвъ судовластие такого сповѣдника, щобы вѣрніи безъ власной провинны не понесли душевну страту, и хотяи бы пѡзнѣйше довѣдалися, що сповѣдалися передъ священникомъ неуповажненнымъ, то не суть обовязани сповѣдъ повтаряти.

Если же бы кто сповѣдався передъ чоловѣкомъ мѣрскимъ удающимъ священника, то сповѣдъ есть неважна, понеже тутъ противостоитъ перепона права божого,

Священникъ, котрый не маючи судовластия сповѣдае, тяжко грѣшитъ и пѡдпадае строгимъ карамъ церковнымъ.

Примѣчаніе. Чи може свѣщ., котрый есть на який часъ суспендованный, о чѡмъ въ его парохіи никто незнае, сповѣдати, щобы свою честь уратовати? — Нѣ.

§. 313.

Ограниченье судовластия.

Понеже священники судовластие ѡтъ высшихъ настоятелей церковныхъ получаютъ, то само собою разумѣеся що высша власть Церкви судовластие душпаствѣрствѣ для важныхъ причинъ обмежити, ограничити або и цѣлкомъ ѡдобрати може. Тое обмеженье судовластия священника дѣеся:

а) Зо взгляду на мѣстце, б) на часъ, в) на лица, а д) на грѣхи.

А) Зо взгляду на мѣстце бувае судовластие о стѣлько ограничено, що оно уповажняе священника до слуханья сповѣди лише въ Епархіи Епископа удѣляющего уповажненье; а до позволеного выконанья той власти належитъ еще увѣдомленье и согласіе душпаствѣрца мѣстцевого.

Монахи, котри ѡтъ Епископа епархіального до слуханья сповѣди поединчо, т. е. безъ изнятія суть уповажненни, могутъ въ цѣлѡй Епархіи важно и позволено сповѣдати за вѣдомостію dotyчного душпаствѣрца; но до недужныхъ не могутъ тамъ, где не мають правъ парохіальныхъ, безъ выразного позволенья dotyчного душпаствѣрца ходити. Противодѣлаючи пѡдпадають карѣ суспензіи. (Clemens VIII. Const. „superna“ §. 4.)

В) Зо взгляду на часть може також судовластіе бути обмежене, такъ що певный священникъ тѣлько на означеный часть дѣстае уповаженье до слуханья сповѣди, по уплывѣ которого на ново о удѣленье судовластія довженъ просити. У насъ удѣляеся судовластіе абсолютно и на неограниченый часть, що однакожь не выключаетъ возможность, щобы Епископъ якому священникови за для важныхъ причинъ тую власть обмеживъ.

Г) Важнѣйши суть обмеженья судовластія зо взгляду на лица. Такъ:

1. Жаденъ священникъ не смѣе безъ особенного, выразного уповаженья Епископа слухати сповѣди Инокниѣ, и если бы кто противодѣлавъ, то сповѣди суть неважни. (Григорій XV. въ буллѣ „Inscrutabili“, Инокен. XIII. въ буллѣ „Apostolici“, Бенедиктъ XIII. въ буллѣ „Pastoralis“.) Тое тычитъ ся такожъ и монахѣвъ, котри не смѣють такъ само безъ выразного позволенья Епископа инокниѣ сповѣдати. Священныи уповаженный до слуханья сповѣди въ одномъ монастыри инокниѣ не може тую власть и на другій монастырь розтягати, н. пр. капелянъ Яворѣвскій не може въ Словитѣ сповѣдати инокниѣ. Само собою разумѣеся, що парохъ того мѣстця, где монастырь инокниѣ лежитъ, не має права инокниѣ сповѣдати.

Кромѣ порядочного сповѣдника довженъ Епископъ що року два або три разы посылати инокниямъ надпорядочного сповѣдника, щобы они, если не ѣткрывають передъ своимъ порядочнымъ сповѣдникомъ всѣ тайны своего сердца, не пропали во вѣки. Коли той ѣтъ Епископа высланныи надпорядочный сповѣдникъ до монастыря прійде, мають му всѣ инокниѣ представитися, но не мусятъ передъ нимъ сповѣдатися. — Если бы яка инокниѣ для заспокоенья души або для инной важной причины не хотѣла сповѣдатися передъ порядочнымъ сповѣдникомъ, то можна ей инного назначити. — Коли надпорядочный сповѣдникъ въ монастыри находится, не може порядочный сповѣдникъ ему ніяки перепоны ставити, ани никого сповѣдати; но коли надпорядочный сповѣдникъ свѣй урядъ скѣнчить, не має права дальше сообщатися съ инокниями; и если бы хотѣвъ другій разъ инокниѣ сповѣдати, потребуе нового уповаженья. Clemens X in bulla „Superna“.)

Коли инокниѣ суть въ дорожѣ, то може ихъ въ разѣ потребы кождый священникъ сповѣдати.

2. Священникъ не має власти розрѣшити соучастницю въ грѣсѣ нечистоты взглядомъ того грѣха, якъ рѣшивъ П. Бенед. XIV. въ конст. „Sacramentum poenitentiae“ (1. Jun. 1741) и „Apostolici muneris“ (8. Febr. 1745). Сила того постановленья есть така, що если бы сповѣдникъ розрѣшивъ участницю въ грѣсѣ нечистоты, то не лише той

грѣхъ тѣлесный, но и прочи грѣхи не суть ѣтпущени. Для близшого поясненья слѣдующе:

а) Пѣдъ грѣхомъ нечистоты разумѣеся тутъ всякій грѣхъ противъ шестой заповѣди божой, котрый есть виѣшний и смертный, н. пр. нечисти дотыканья, цѣлуны и пр.; про тое ложне есть мнѣние тыхъ, котри утверждають, що тутъ разумѣеся тѣлько тѣлесне змѣшеніе.

в) Сей законъ повиненъ яко неприятный ограниченно пояснятися (lex odiosa est strictae interpretationis), для того пѣдъ участницею не можна тутъ разумѣти инне лице, тѣлько участницю въ грѣсѣ нечистоты. Однакожь не добре есть, щобы священникъ розрѣшавъ и того, кто съ нимъ грѣшивъ, хотяи иннымъ способомъ, н. пр. въ кривдѣ, пѣтициѣ; но розрѣшеніе есть важне.

г) Если бы сповѣдникъ участницю въ грѣсѣ нечистоты розрѣшивъ ѣтъ того грѣха, то розрѣшеніе неважне, а сповѣдникъ пѣдпаде пѣдъ кару бѣольшой екскоммуникаци, ѣтъ котрой лише Престоль Апостольскій може го розрѣшити. (Const. „Sacram. Poenit.“) — Но если бы сповѣдникъ тѣлько слухавъ сповѣди участницю въ грѣсѣ нечистоты, но ей не розрѣшивъ, ѣтсылаючи ей до инного сповѣдника, то не пѣдпаде наведенѣй карѣ; понеже Бек. XIV. выразно каже: „Sacerdoti complici, qui vel extra mortis articulum confessionem excipit poenitentis eumque absolvit...“

д) Въ небезпеченствѣ смерти може священникъ участницю въ грѣсѣ нечистоты важно и позволено розрѣшити, если не ма инного священника, котрый бы мѣгъ сповѣдати. Той инный священникъ може бути наветъ и такий, котрый не есть до слуханья сповѣди уповаженный. — Тѣлько тогда, коли бы неизбѣжными обстоятельства были сего рода, що того другого священника не можна бы було безъ великого згѣршенья до той въ небезпеченствѣ смерти находячонся особы завѣзвати, тогда можна того другого священника уважати, якобы го не було. „Но нехай памятае священникъ въ грѣсѣ нечистоты участникъ, що стягае тяжку провину на себе и пѣдпаде самымъ дѣломъ наведенымъ карамъ, если безъ важной причины змыслить собѣ згадане небезпеченство згѣршенья и обезславленія; що бѣльше най знае, що есть его дожностію по можности запѣбѣгнути тымъ небезпеченствамъ.“ (Const. „Apostolici“.)

е) Если бы сповѣдникъ участникъ въ грѣсѣ нечистоты удѣливъ своѣй соучастници находячѣйся въ небезпеченствѣ смерти розрѣшеніе незважаючи, що тое инный священникъ мѣгъ бы здѣлати безъ згѣршенья, або если не старався обстоятельства такъ зарядити, щобы згѣршенье усунути, — то розрѣшеніе есть важне, но сповѣдникъ пѣдпаде пѣдъ наведеніи кары. (Const. „Apostolici“.)

з) „Желаемъ, чтобы Епископы напоминали своихъ священникѣвъ, котрымъ судовластіе удѣляютъ, до читанья и совѣстного захованья тыхъ распорядженій, и о Господѣ имъ на сердце клали, чтобы святой имъ повѣряемый урядъ въ святой невинности, чистотѣ совѣсти и розсудно справовали и такъ показались достойными служителями Христа и строителями св. Таинъ божихъ“. (Const. „Sacram.“.)

З. Священникъ до слуханья сповѣди просто уповаженный, и не маючій власти до розрѣшенія ѳтъ грѣхѣвъ задержанныхъ, не може розрѣшати людей, на котрыхъ тяжитъ якій грѣхъ Престолу Апостольскому або Епископу задержанный.

О грѣхахъ задержанныхъ.

§. 314.

I. Въ загалѣ.

Найважнѣйше ограничене судовластія есть, котре ѳтносится до певныхъ грѣхѣвъ, ѳтъ котрыхъ не може каждый до слуханья Сповѣди уповаженный священникъ розрѣшати, понеже они суть высшѣй власти церковной задержани; для того тѣн грѣхи называются грѣхами задержанными.

I. Що Настоятелѣ церковни мають власть задержати собѣ грѣхи, есть догматично опредѣлена наука Церкви кат. (Син. Трид. зас. 14., к. 11. о покая.), котру Соборъ Замостскій тыми словами оголошае: „Понеже не подлежатъ ніякому сомнѣнію, що задержанье выпадкѣвъ сердца вѣрныхъ страхомъ передъ бѣльшими беззаконіями наповние и ихъ ѳтъ тыхже ѳтстрашае, для того дожны Епископы кромѣ грѣхѣвъ Престолу Апостольскому задержанныхъ, еще инни ведля потребы собѣ задержати, и тѣнжъ що року обвѣщати, особливо если по своему благомынію гдекотри додаютъ або опускають“. (Tit. III., §. 5., руг. 95.)

Зъ того слѣдуе, що каждый Настоятель церковный, котрый мае власть законодательну, може собѣ розрѣшеніе ѳтъ певныхъ грѣхѣвъ задержати и ведля того розличаемъ грѣхи задержани Папѣ, Епископу и Настоятелю монастыря, котрый надъ своимъ подчинеными мае власть епископску.

II. Цѣль задержанья грѣхѣвъ есть двояка: перше чтобы ѳтмститися на грѣшнику за его бѣльше переступленье, а потѣмъ чтобы грѣшника тымъ скорше до поправы наклонити тымъ, що ся го полученными съ розрѣшеніемъ трудностями робить уважнымъ на тяжкѣсть грѣха, и тымъ способомъ ѳнъ на будучность бѣльше ся его стереже.

Щобы тую цѣль осягнути, приписуе Церковь:

а) Щобы число грѣхѣвъ задержанныхъ не помнажати, чтобы, якъ каже Син. Зам. „черезъ тое ихъ значенье не упало, и чтобы при надмѣрнѣмъ обмеженю судовластія тѣи, котри тяжшихъ грѣхѣвъ допустилися, ѳтъ св. Сповѣдї чї то для браку священникѣвъ уповаженныхъ до розрѣшенія, чї то для утяжливыхъ подорожей и великихъ выдаткѣвъ не ѳтстрашилися“ (ст. 95.).

в) Щобы задержанья були соотвѣтны потребамъ часу, мѣстця и людей, и спротивлялися особливше розиространенымъ грѣхамъ; для того грѣхи задержани не суть всегда тѣи сами, но ведля обстоятельствъ змѣняются.

г) Щобы Епископы постановляли особливо въ ѳддаленыхъ околїцяхъ Епархїи розсудныхъ и досвѣдченыхъ священникѣвъ яко своихъ ѳпоручникѣвъ, котри мають власть розрѣшати ѳтъ выпадкѣвъ задержанныхъ.

д) Такожъ и народу повинно ся при случайности сказати, що певни грѣхи за для ихъ тяжкости суть задержани, чтобы людей ѳтъ нихъ тымъ бѣльше ѳтстрашити.

III. Щобы якій грѣхъ мѣгъ бути задержаннымъ, повинень:

а) Бути смертный: бо хотяй верховный Настоятель Церкви такожъ и легкій грѣхъ може собѣ задержати, то однакожь по змыслу давной практики церковной и Собора Трид. не могутъ грѣхи простительни бути задержани, бо не було бы сорозмѣрности межї грѣхомъ и карою.

б) Грѣхъ мае бути внѣшній, для того не може собѣ Епископъ задержати грѣхъ внутренний, и. пр. зли мысли и желанія, хотяй бы ѳнъ бувъ найтяжшїй.

в) Грѣхъ доженъ бути въ своѣмъ родѣ дѣломъ довершений, если законодатель противно не опредѣливъ и. пр. „зѣгнанье плода зъ утробы матери“ есть грѣхъ задержанный, но къ тому потреба, чтобы була осягнута цѣль, если не есть выразно сказане: „хотяй безъ слѣдства“.

г) Грѣхъ доженъ бути непосредно черезъ того поповненный, кто его сповѣдаеся, для того не подпадае задержаню той, кто велѣвъ другому щось такого зрѣбити, що есть задержане.

д) Грѣхъ доженъ бути певно поповненный, одже не може назватися задержаннымъ, коли есть сомнѣніе, чї того грѣха истинно допустився, або чї той грѣхъ есть тяжкій, чї легкій.

е) Треба при Папскихъ задержаньяхъ, чтобы дотычный чоловікъ перекрочивъ вже лѣта дитинства, т. е. хлопецъ мавъ лѣтъ 14, а дѣвчина 12, для того понеже хотяй малолѣтнѣсть не выключаетъ возможности поповненья грѣха задержаного, то однакожь уменьшаетъ его великѣсть.

7) Если грѣхъ задержанный есть съ св. цензурою полученый, треба, чтобы грѣшникъ о томъ знавъ, бо цензурѣ поддаются только упорни, а незнаючи о карѣ не могутъ бути упорными.

Если сповѣдникъ сомнѣвается, чи якій грѣхъ есть задержанный, що мае робити? Въ такомъ разѣ лучше бути лагѣднѣйшимъ якъ строжшимъ, понеже задержанье дожно яко законъ непріязный обмежено толковатися; для того не треба накладати на грѣшника тягаръ тамъ, где не ма певности о провинѣ.

Ведля тыхъ правилъ мае сповѣдникъ заховатися при грѣхахъ задержанныхъ, и при томъ памятати, що тутъ треба строго держатися закона и ніякій грѣхъ не называти задержаннымъ, о котромъ то не есть певно, и противно не розрѣшати ѳтъ задержаного грѣха якъ ѳтъ звычайного.

IV. Грѣхъ задержанный тяжитъ на грѣшнику такъ довго, доки ѳнъ ѳтъ того грѣха (або цензуры) прямо не остане розрѣшенный; для того не устаетъ задержанье: 1. Черезъ непряме розрѣшеніе удѣлене ѳтъ звычайного сповѣдника, н. пр. въ разѣ потребности для усуненья обезславленья кающогося, т. е. если звычайный сповѣдникъ въ разѣ потребности, якъ: передъ шлюбомъ и т. п. розрѣшаетъ и ѳтъ задержаного, но съ наложеньемъ ему обовязка, чтобы пѳзнѣйше, если буде можливѣ, удався до инного до розрѣшанья ѳтъ задержанныхъ уповаженого сповѣдника. 2. Если грѣшникъ въ доброй вѣрѣ сповѣдается передъ звычайнымъ сповѣдникомъ и задержаного грѣха, и ѳтъ тогожь изъ невѣжества або неуваги остане розрѣшенный. Такойъ каинникъ, если есть належито расположеный, получае ѳтъ звычайныхъ грѣхѳвъ прямо, а ѳтъ задержаного непрямо розрѣшеніе, и обовязанъ, коли прійде до пѳзнанья грѣха задержаного, удатися до священника къ розрѣшанью ѳтъ задержанныхъ уповаженого и того грѣха сповѣдатися. Сповѣдникъ же, котрый зъ неуваги або невѣжества ѳтъ грѣха задержаного розрѣшивъ, обовязанъ просити у своего Епископа о дотычну власть, и коли той каинникъ до сповѣди другій разъ прійде, старатися осторожно припровадити го до того, чтобы ѳнъ еще разъ визнавъ той грѣхъ и его розрѣшити; если же бѳльше не прійде, лишити го въ его доброй вѣрѣ. *) 3. Задержанье не зносится черезъ святотатску сповѣдь, хотьбы передъ самымъ Епископомъ або уповаженнымъ сповѣдникомъ ѳтправлену, если

*) Liguori, Theol. mor. VI. 596. Gury Comp. II. 578 qu. 5. Gousset, каже: „Am gerathensten jedoch ist es, wenn die Bischöfe die Erklärung abgeben, daß der Vorbehalt in dem besprochenen Falle nicht mehr statt habe“.

або грѣхъ задержанный оставъ затаеный, або признанный безъ постановленья его выстерѣгатися. Такожъ не зносится задержанье черезъ сповѣдь святотатску, зъ инныхъ причинъ, если кающійся безъ своей вины забувъ признати грѣхъ задержанный.

V. Задержанье устаетъ: 1. Если кающійся грѣхъ задержанный передъ уповаженнымъ сповѣдникомъ признавъ, мавъ рѣшительное постановление того грѣха выстерѣгатися и наложеноу покуту (epitímio) ѳтправити, хотья бы сповѣдь для нинвои причины була неважна. 2. Если кающійся належито расположеный передъ уповаженнымъ до розрѣшанья ѳтъ задержанныхъ сповѣдникомъ сповѣдь ѳтправивъ, но грѣхъ задержанный безъ власной вины признати забувъ, и если можна припуцати, що сповѣдникъ хотѣвъ и ѳтъ задержанныхъ розрѣшати, бо н. пр. каинникъ заявивъ передъ нимъ, що хотѣвъ бы получить розрѣшеніе ѳтъ всякихъ задержаний, або сповѣдався въ часѣ юбилея, мисси и т. п. — Если же каинникъ сповѣдается въ часѣ юбилея, мисси святотатско передъ священникомъ, котрый только въ часѣ юбилея або мисси бувъ уповаженный до розрѣшенія ѳтъ задержанныхъ, то задержанье не зносится. (Schiff, Pastoral 641.)

II. О грѣхахъ задержанныхъ въ особенности.

§. 315.

А) Грѣхи Папѣ задержани.

I. Грѣхи Папѣ задержани дадутъ усправедливитися не лише зо взгляду на организмъ церковный, но такожъ и зъ почутья вѣрныхъ и потребъ часу. Найперше бувъ звычай, що Епископы и священники накладали великимъ грѣшникамъ за покуту, чтобы ишли на яке св. мѣстце, особливо до Риму и тамъ о розрѣшеніе просили; були такожъ выпадки, що вѣрни для ѳтпокутованья за свои грѣхи сами таки подорожи пѳднимали, а коли певни беззаконія за надто стали ширитися, просили Епископы для ихъ выкорененья, чтобы Престоль Апостольскій задержавъ собѣ ихъ розрѣшеніе. Тымъ способомъ поставлено на Соборѣ Клермонтскѳмъ р. 1130 битье священника яко першій Престолу Ап. Задержанный грѣхъ; а пѳзнѣйше сталося то само съ многими инными въ розлични часы панующимъ грѣхами, котри до XV. ст. до значного числа взрослые. Всѣ тѣ грѣхи представляютъ сумный образъ беззаконій минувшихъ столѣтій, котрый однакъ мае тую пріятну сторону, що народы радо пѳдчинялися верховной власти катол. Церкви и кары ѳтъ неи накладани охочо пріймали.

Всѣ грѣхи Престолу Апост. задержани содержатся въ такъ званой буллѣ „In coena Domini“ въ книжѣ церк. законѣвъ, декретахъ Соборѣвъ вселенскихъ и постановленій Папскихъ.

Отъ 13. ст. бувъ звычай, що въ певни торжественни дни, особливо же въ великій Четверть, на Вознесеніе Господне и на Праздникъ св. Ап. Петра и Павла оголошано выключеніе противъ гдѣякихъ беззаконникѣвъ. Всѣ тіи выключенія собрано въ Римѣ въ одну буллу котру потѣмъ що рѣкъ въ великій Четверть читано и на дверяхъ головныхъ Церквей оголошано. Перша сего рода булла есть ѳтъ П. Урбана V. зъ р. 1364 „Apostolatus“, котру потѣмъ що разъ побѣльшано, ажъ черезъ П. Урбана VIII. прійшла до того объема въ якѣмъ доси существуе. (Bullar t. VI., p. 113.) Пѣдъ натискомъ мѣрской власти залишивъ П. Климентъ XIV. въ р. 1770 першій разъ еи оголошеніе въ великій Четверть, и ѳтъ того часу той станъ тревае. Но тымъ не перестала она обовязувати, понеже выразно въ нѣй кажеса, що все, що въ нѣй содержится, такъ довго буде обовязувати, доки Престоль Апостольскій шо инного не рѣшитъ.

Коли обстоятельства еще бѣльше змѣнилися и давнѣйши дотычни постановленія часто неотвѣтными оказались, выдавъ П. Пій IX. конституцію „Apostolicae Sedis moderationi“ дня 12. Окт. 1869, въ котрой Папски задержанія остави ограничени и пояснени. Тая конституція мае силу закона всюди въ цѣлѣмъ свѣтѣ католическѣмъ, она содержитъ тѣлько тѣи Папски задержанія и цензуры, котри еще теперъ существуютъ.

II. Всѣ Папски задержанія дѣлятся на три головни ѳтдѣлы, именно: Выключенія (excommunicationes), суспензіи (suspensiones) и запрещенія (interdicta). Выключенія зновъ суть або Папѣ або Епископу, або зовсѣмъ не задержани; а выключенія Папѣ задержани суть двоякого рода, именно: або суть Папѣ особливимъ способомъ (speciali modo) задержани, або нѣ, т. е. той, кто въ загалѣ получивъ власть розрѣшати ѳтъ папскихъ цензуръ або выключеній, не мае власти розрѣшати ѳтъ цензуръ особливимъ способомъ (speciali modo) Папѣ задержаныхъ, но потребуе до того выразного, особенного уповажненія.

Для важности предмета наводжу тѣи Папски задержанія: *)

A) Выключеніямъ Папѣ особливимъ способомъ задержанымъ (excommunicationes Summo Pontifici speciali modo reservatas incurrunt) пѣдпадають:

1. Omnes a christiana fide apostatae, et omnes ac singuli hae-

*) Зр. Schüch, Pastoral 66. 644—662.

retici, quocunque nomine censeantur et cujuscunque sectae existant, eisque credentes, eorumque receptores, fautores, ac generaliter quilibet defensores. — Выключеніе еретикѣвъ зъ Церкви есть такъ давне, якъ сама Церковь и оно основуеся на науцѣ Апостолѣвъ (II. Тим. 2., 25., 26. Тѣт. 3., 11. II. Иоан. 9., 10. I. Тимот. 1., 19., 20. II. Сол. 2., 11.), котри ложну науку держали за згублившу, якъ злый примѣръ, бо той тѣлько рѣку занечицае, а тамтой жерело ѣдомъ наповниае.*) Щѣобы пѣдпачи выключенію про ересь, потрѣбне: a) зо стороны розума заблудженіе (error); b) зо стороны волѣ упоръ, т. е. если кому правда остала якъ наилучше представлена, но ѳнъ зо злои волѣ держится заблудженія (ложного мнѣнія); c) заперечаніе правды вѣры ѳтъ Церкви выразно яко откровенной оголошеной; d) щѣобы дотычный чоловікъ бувъ крещеный и знавъ о тѣй цензурѣ; e) щѣобы ѳнъ не тѣлько внутренно (въ мысли), но и внѣшно свою ересь визнававъ (haeresis formalis externa licet occulta). — Апостатъ есть той, кто перейде на жидѣвство, поганьство, або остане „безконфессійнымъ“.

2. Omnes et singuli scienter legentes sine auctoritate Sedis apostolicae libros eorundem apostatarum et haeticorum haeresim propugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per apostolicas litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes, et quomodolibet defendentes. Церковь непогрѣшима хоронителька правдивои вѣры довжна була съ наукою еретикѣвъ и ихъ книги осудити, и ѳтъ найдавнѣйшихъ часѣвъ було заказано читати, перетримовати и ѳтписовати книги еретикѣвъ. По вынайденю книгпечатнѣ видѣлася Церковь принужденою на таки книги еще бѣльше уважати, и ведля наведенои конституціи Пія П. IX. есть читаніе книги въ двохъ случаяхъ заказане: a) Если тая книга ѳтъ еретика або ѳтступника есть составлена, и ересь выразно и серіозно боронитъ; b) если яка книги Папскимъ рѣшеніемъ выразно есть осуждена и заказана. Пѣдъ тую саму цензуру пѣдпадаютъ и переховуючи таки книги.

3. Schismatici et ii, qui a Romani Pontificis pro tempore existentis oboedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt. Дотыхъ належать не тѣлько въ загалѣ всѣ раскольники (schismatici), но и такъ звани либеральни католики, котри распорядженія и законы Престола Апостольского опровергають, и явно за такихъ выдаются, котри ѳтъ послушанія святому Престолу ѳтпали и въ тѣмъ упорно перебувають.

4. Omnes et singuli, cujuscunque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Ponti-

*) Döllinger, Christenthum und Kirche. S. 236. ff.

ficum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium appellantes, nec non ii, quorum auxilio, consilio, vel favore appellatum fuerit.

5. Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sedisque Apostolicae Legatos vel Nuntios, aut eos a suis dioecesibus, territoriis, terris seu dominiis ejicientes, nec non ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem.

6. Impedientes directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, ejusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium, vel favorem praestantes.

7. Cogentes sive directe sive indirecte iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones: item edentes leges vel decreta contra libertatem aut jura ecclesiae. Первая часть того артикула „Cogentes etc.“ не относится ведля инструкции конгрегации (S. Officii) зъ дня 1. Лютого 1871 до пѣдвладныхъ судіѣвъ, котри тѣлько по приказу своихъ настоятелей дѣлають, но до такихъ лицъ, котри ѳтъ никого не принуждени мѣрскихъ судіѣвъ принуждають, щобы они противъ законѳвъ церковныхъ або противъ конкордатами съ св. Престоломъ принятыхъ узаконненій клириковъ передъ мѣрски суды потѣгали; а друга часть „edentes“ ѳтносится до законодателей.

8. Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras, vel acta quaelibet, a Sede Apostolica vel ab ejusdem Legatis aut Delegatis quibuscunque profecta, eorumque promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes aut eorum causa sive ipsas partes, alios laedentes vel perterrefacientes.

9. Omnes falsarii litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel justitiam concernentium, per Romanum Pontificem vel S. R. E. Vice-Cancellarios, seu Gerentes vices eorum, aut de mandato ejusdem Romani Pontificis signatarum: nec non falso publicantes litteras apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Romani Pontificis, seu Vice-Cancellarii, seu Gerentis vices praedictorum.

10. Absolventes complicem in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo possit excipere morientis confessionem.

11. Usurpantes aut sequestrantes jurisdictionem, bona, redditus ad personas ecclesiasticas ratione suarum ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes.

12. Invadentes, destruentes, detinentes per se, vel per alios civitates, terras, loca aut jura ad Ecclesiam Romanam pertinentia, vel

usurpantes, perturbantes, retinentes supremam jurisdictionem in eis; nec non ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes.

Кромѣ сихъ 12 выключеній пѣдпадають тѳи самѳи карѣ ведля конституціи „Romanus pontifex“ зъ дня 28. Серпня 1873:

13. Canonici et dignitates cathedralium ecclesiarum, qui nominato et praesentato ab iis, qui hoc jure gaudent ad dictam ecclesiam hujus curam, regimen, et administrationem sub quovis titulo etc. concedere, vel haecce in eum transferre ausi fuerint (ante exhibitionem litterarum apostolicarum de more faciendam): — item ipsi nominati et praesentati ad vacantes ecclesias, qui earum curam regimen et administrationem suscipere audent ex concessione et translatione ab iis peracta, quibus competit, vacante sede episcopali vicarium constituere, vel qui vacantem ecclesiam administrant — nec non ii, qui praemissis paruerint, vel auxilium, consilium aut favorem praestiterint, cujuscunque status, conditionis, praeminentiae et dignitatis fuerint.

В) Выключеніямъ Папѣ поединчо задержанымъ пѣдпадають:

1. Docentes vel defendentes sive publice sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicitis, prouti damnata est a Benedicto XIV. in Constit. „Suprema“ 7. Julii 1745; „Ubi primum“ 2. Julii 1746; „Ad eradicandum“ 28. Sept. 1746. Яко не погрѣшними Учителѣ истины опровергали Папы не тѣлько еретически и цѣлкомъ ложни науки, но и таки, котри ереси зближались або для норовственности оказались небезпечными, и до такихъ опроверженныхъ мнѣній ѳтносится сей артикулъ. Сюда належить и твержденье, що при сиовѣди есть позволено пытатися о имя участника въ грѣсѣ, о чѳмъ еще пѣзнѣйше буде бесѣда.

2. Violentas manus suadente diabolo, injicientes in clericos, vel utriusque sexus monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus jure vel privilegio permittitur, ut episcopus aut alius absolvat. — Битье клирика бувъ першій задержанный грѣхъ, а потреба того оказалась въ середныхъ вѣкахъ, коли клиръ спротивляющійся своевольствамъ и беззаконіямъ бутного рыцарства дуже часто на зневаги бувъ выставлений. Щобы тое задержанье наступило, вымагається, щобы тое битье було нарочне, не припадкове, тяжко грѣховне и зъ злои волѣ походяче (suadente diabolo), не для власнои обороны, и щобы бѳючій знавъ, що ѳнъ бѳе священника.

3. Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes et quilibet complices, vel qualem cunque operam aut favorem praebentes, nec non de industria

spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cujuscunque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis. **Пѣдъ тую кару пѣдпадаютъ одже:** а) Сами дуеллянты, чи зраненъе наступило, чи нѣ; в) кто до дуеллю взывае, хотяи бы тое возванъе не остало принятъе; г) кто возванъе прійме, хотяи бы до битки не прійшло; д) секунданты и всѣ, котри при сѣмъ дѣлѣ якимъ будь способомъ участвуютъ; е) зрѣтелѣ, если нарочно идуть на дуель дивитися; ж) всѣ тин, котри бы повинни дуель не допустити, но тое заишають.

4. Nomen dantes sectae Massonicae aut Carbonariae, aut aliis ejusdem generis sectis, quae contra ecclesiam, vel legitimas potestates seu palam, seu clandestines machinantur, nec non iisdem sectis favorem qualemcunque praestantes eorumve occultos coryphaeos ac duces non denunciantes, donec non denuntiaverint.

5. Immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare jubentes aut violantes.

6. Violantis clausuram Monialium, cujuscunque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducetes vel admittentes, itemque Moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Constit. „Decori“ praescriptam.

7. Mulieres violantes Regularium virorum clausuram, et Superiores aliive eas admittentes.

8. Rei simoniae realis in beneficiis quibuscunque, eorumque complices.

9. Rei simoniae confidentialis in beneficiis quibuslibet, cujuscunque sint dignitatis.

10. Rei Simoniae realis ob ingressum in religionem.

На симонистѣвъ накладала Церковь ътъ першихъ вѣкѣвъ найтяжши кары и ставляла ихъ на рѣвни съ еретиками, про святотатство, съ якимъ симонія есть получена, и про велики страты, яки тое злобне беззаконіе для душъ вѣрныхъ за собою потягае.

11. Omnes questum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione s. Pii V. „Quam plenum“ 2. Jan. 1569.

12. Colligentes eleemosynas majoris pretii pro missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis, ubi missarum stipendia minoris pretii esse solent. **О томъ була бесѣда при літургии.**

13. Omnes, qui excommunicatione mulentur in constitutionibus s. Pii V. „Admonet nos“ 4. Cal. Apr. 1567, Innocentii IX. „Quae ab hac. Sede“ Nov. 1591, Clementis VIII. „Ad Romani Pontificis curam“ 26. Junii 1592 et Alexandri VII. „Inter caeteras“ nono Cal. Nov. 1660 alienationem et infendationem civitatum et locorum S. R. E. respicientibus.

14. Religiosi praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis sacramentum extremae Unctionis aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque parochi licentia.

15. Extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis sive catacumbis Urbis Romae ejusque territorii, eisque auxilium vel favorem praebentes.

16. Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem.

17. Clerici scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes.

18. Praesumentes absolvere sine debita facultate a casibus romano Pontifici specialiter reservatis.

19. Usurpatores bonorum ecclesiasticorum.

20. **Цензура тычится надужитій миссіонерскихъ.**

Г) Суспензіи Папѣ задержани.

Пѣдъ суспензією розумѣся запрещенъе исполнати тую власть, яку священникъ або силою своего рукоположенъя або силою своего уряда посѣдае. Суспензія есть або довременна, т. е. на певный часъ, або всегдашняя, т. е. на цѣле житъе выречена. Суспендованный священникъ може ътъ прочихъ грѣхѣвъ ътъ звычайного сповѣдника розрѣшеніе получитьи, но обовязанъ старатися о якъ найскорше розрѣшеніе ътъ суспензіи и до розрѣшенія вздержатися ътъ выконуванъя заказаного ему уряда. Папскѣи суспензіи пѣдпадаютъ:

1. Suspensionem ipso facto incurrunt a suorum beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis Capitula et Conventus ecclesiarum et monasteriorum aliique omnes, qui ad illarum, seu illorum regimen et administrationem recipiunt Episcopus aliosve Praelatos de praedictis ecclesiis seu monasteriis apud eandem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint litteras apostolicas de sua promotione.

Арт. 2., 3., 4. и 5. тычится Епископѣвъ и монахѣвъ.

6. Suspensionem ab Ordine suscepto ipso jure incurrunt, qui eundem Ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato, vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio: eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.

Арт. 7. тычится священникѣвъ въ Римѣ перебуваючихъ.

Д) Задержани запрещенія (interdicta reservata), котрыми совершанъе общого богослуженія, справованъе и пріймованъе гдекотрыхъ св. Таинъ, и християнски похороны опредѣленныхъ лицъ, або на опредѣленныхъ мѣстцяхъ заказуются, суть ведля высше наведенной конституціи Пія П. IX. слѣдующи:

1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso jure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis ejusdem rom. pontificis pro tempore existentis ad universale futurum concilium appellantia.

2. Scienter celebrantes, vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Judice, vel a jure interdictis, aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica sacramenta, vel eccl. sepulchrum admittentes, interdictum ab ingressu ecclesiae ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus, cujus sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Наведеннымъ папскимъ цензурамъ подпадаютъ люди, котри высказаного въ поодинокихъ артикулахъ грѣшного дѣла допустилися, и знали, що на тоє переступленье есть цензура постановлена; въ слѣдующихъ двухъ случаяхъ же подпадаютъ папскѣй цензурѣ допускаючися дотычныхъ грѣхѣвъ всегда, хотяй не знаютъ, що они суть Папѣ задержани.

Е) Тѣи прями папски задержанья, котри не суть съ цензурою получени, и котрымъ и тѣи подпадаютъ, котри не знали, що они суть задержани, суть слѣдующи два:

1. Calumniose denuntiantes innoxios sacerdotes apud ecclesiasticos judices de facta sollicitatione ad turpia in confesionali, — vel sceleste procurantes, ut id ab aliis fiat. Тому задержанью подпадаютъ не тѣлько тѣи, котри лично (устно або письменно) священника передъ судією церковнымъ ложно и клеветно оскаржаютъ, що ѣтъ допустився намовы до грѣха нечистоты въ сповѣдници, но и тѣи, котри тоє черезъ инни лица роблятъ, и якимъ будь способомъ такого клеветного оскарженья невинного священника причиною стаются. Тое задержанье не мае мѣстця, если вправдѣ ктось усиловався другого чловѣка намовити до такого клеветного оскарженья, но ѣтъ того не зробивъ. Если же таке ложне и клеветне оскарженье остало дѣломъ довершене, и то сознательно и въ злѣй вѣрѣ (scienter et mala fide), то клеветникъ подпадае задержанью, хотяй бы клеветникъ пѣзнѣйше свою клевету ѣткликавъ, або власть церковна сама еи за клевету узнала. — Само собою разумѣся, що клеветникъ, коли покаеся, обязанъ для полученья розрѣшенія ѣткликати клевету. Розрѣшеніе ѣтъ того задержанья пристоитъ исключительно и особлившимъ способомъ Престолу Апостольскому.

2. Acceptatio munerum notabilium a religiosis.

Наведени випадки суть Папѣ задержани, и они остави тутъ вычислени зо взгляду на распорядженье Синода Замостского, котрый приписуе, щобы каждый священникъ випадки Папѣ задержани знавъ (ст. 95.).

§. 316.

В) Грѣхи Епископу задержани.

1. Грѣхи Епископамъ задержани суть тяжки беззаконія, котри въ певной окрестности частѣйше появляются, и щобы вѣрныхъ ѣтъ нихъ ѣтстрашити, тѣлько ѣтъ Епископа могутъ бути розрѣшени. Тому задержанью подпадае каждый, кто дотычного грѣха допуститя, хотяй не знае, що той грѣхъ есть задержанный.

Епископы опредѣляютъ сами, котри грѣхи собѣ задержуютъ, и тѣи задержанья суть ведля потребъ и обстоятельство поодинокихъ Епархій различни. Въ слѣдующѣмъ наводжу распорядженье Преосв. Епископа Перемыского киръ Юанна Ступницкого вычисляюче грѣхи Епископамъ задержани въ Епархіяхъ Львовскѣй и Перемыскѣй обохъ обрядѣвъ.

Ч. 419. „Грѣхи Архіерейскому розрѣшенью задержани були доси въ Епархіи греч. кат. Перемыскѣй слѣдующи:

1. Прогнаніе плода чловѣческаго изъ утробы матерной. 2. Святокуство. 3. Кляробіеніе. 4. Предумышленное скальченье самого себе. 5. Исповѣданіе грѣхѣвъ кромѣ нужды предъ пресвитеромъ неуніятскимъ. 6. Розрѣшеніе исповѣдающоиса соучастницѣ грѣха противъ шестои заповѣди божой.

Зо взгляду на поднесеніе общоня норовственности и ѣтстрашеніе ѣтъ грѣхѣвъ, котри суть или преступленіями вопіющими или являючими глубоке паденіе норовственне чловѣка, уважаемъ полезнымъ, некоторые въ тѣмъ ѣтношенію здѣлати перемѣны и постановляемъ слѣдующи грѣхи оставити нашому Архіерейскому задержанью, а именно:

1. Добровольное убійство — homicidium voluntarium. 2. Побіеніе Отца или Матери — percussio patris vel matris. 3. Кровосмѣшеніе въ первѣмъ степеніи сродства — incestus in primo consanguinitatis gradu. 4. Зѣгнаніе плода если то наступило — procuratio abortus secuto effectu. 5. Скотоложство — bestialitas. 6. Исповѣданіе въ Тайнѣ покаянія у священника съ Церквою римско кат. не соединенного — confessio sacramentalis coram presbytero Ecclesiae Romanae non unito. 7. Змѣшеніе тѣлесное съ жидами обоого пола и служеніе за мамку у жидѣвъ — commixtio carnalis cum Judaeis utriusque sexus, nec non famulitium nutricum apud Judaeos. 8. Добровольне подпаленіе домѣвъ — incendium voluntarium aedium. 9. Возбужденье до блудѣянія въ святѣй сповѣди — sollicitatio ad turpia in sacro poenitentiae tribunali.

Хотяй грѣхи, давнѣйше Архіерейскому розрѣшенію задержани, рѣвно суть тяжки, не выказуются однакже теперь; понеже рѣдше появляются, душпаствыръ доужень однакже, коли котрый изъ тахъ случитъ ся, не залишити о тяжкости и мерзости тогожъ поучити кающоюся.

Зъ причины часто буваючихъ случаѣвъ, що на ббльшихъ собраніяхъ народа являють ся до таинственной сповѣди вѣрныи належачіи до Архіепархіи Львѣвской или котрой изъ епархіи латинскихъ, тожь на подставѣ постановленія „конкордіи“ подѣ буквами „Е. в.“ оголошенои подѣ днемъ 4. Декаврія 1864 сповѣди просячимъ заперечити не можна.

Но понеже въ кождѣи изъ тыхъ Епархіи никотрин ѳгмѣны находятъ ся въ грѣхахъ Архіерейскому розрѣшенію задержанныхъ, для того присовокупляемъ тутъ при списку грѣхѣвъ задержанныхъ нашои Епархіи, такожь списокъ тыхже гр. кат. и лат. Архіепархіи Львѣвскихъ и лат. Перемыской Епархіи — а именно:

I. Въ Архіепархіи гр. кат. Львѣвскѣи:

1. Homicidium voluntarium. 2. Percussio patris et matris 3. Incestus in primo consanguinitatis gradu. 4. Procuratio abortus secuto effectu. 5. Bestialitas. 6. Confessio sacramentalis coram presbytero Ecclesiae Romanae non unito. 7. Commixtio carnalis cum Judaeis. 8. Incendium aedium. 9. Perjurium et violatio voti temperantiae a potu inebriante.

II. Въ Архіепархіи лат. Львѣвскѣи:

1. Homicidium voluntarium. 2. Incestus in primo consanguinitatis et affinitatis gradu proveniens. 3. Procuratio abortus secuto effectu. 4. Commixtio carnalis cum Judaeis utriusque sexus, nec non famulitium nutricum apud Judaeos. 4. Incendium aedium. 6. Sollicitatio ad turpia in Sacro poenitentiae tribunali. 7. Confessio sacramentalis coram presbytero Ecclesiae Romanae non unito.

III. Въ Епархіи лат. Перемыскѣи:

1. Homicidium voluntarium. 2. Procuratio abortus secuto effectu. 3. Incestus in primo consanguinitatis et affinitatis gradu. 4. Commixtio carnalis cum Judaeis, utriusque sexus, nec non famulitium nutricum apud Judaeos. 5. Incendium aedium animo saltem implicito nocendi. 6. Sollicitatio ad turpia in S. Poenitentiae tribunali. 7. Confessio sacramentalis coram Presbytero Ecclesiae Romanae non unito.

Хотяи изъ богословія пастырского каждому душпастиреви доженъ бути извѣстный способъ поступованья въ случаю, если кающійся исповѣдаея грѣха Архіерейскому розрѣшенію задержаного, то однакже не буде излишнимъ, если въ короткости пригадаемъ преподобнымъ душпастирямъ некоторыи правила, якъ въ такихъ случаяхъ поступати подобае.

Тожь переконавши исповѣдающогося о мерзости и вредливости грѣха и о причинѣ задержанья, возбудитъ душпастирь покаянiе о грѣху тѣмъ въ серцю грѣшника — а притѣмъ поучитъ его, що ѳнъ (священикъ) не мае власти дати розрѣшеніе и що о тѣмъ грѣху безъ выраженья имени исповѣдающогося и его обстоятельствъ, Архіерею прежде донести

и ѳтъ него розрѣшенiя просити муситъ — и тогда ажъ коли таковое позволеніе узыскае, буде мѣгъ дати кающомуси розрѣшеніе ѳтъ тогоже грѣха. Ту Священикъ доженъ означити часъ и то точно, чтобы кающійся до повторной сповѣди передъ сповѣдникомъ своимъ явивси, а за той часъ наложитъ ему якн благопотрѣбнiи молитвы или спасительныи дѣла, яко предуготовленіе къ розрѣшенію. Въ котрѣмъ же часѣ мае явитися кающійся знова до сповѣди, то дожно уважатися на тое, коли власть розрѣшенiя ѳтъ Архіерея съ певностию получитьи духовникъ сподѣваеся.

О власть розрѣшенiя мае податися прошеніе до Ординаріата запечатане съ выраженіемъ грѣха задержанного не прилагаючи ни имени, ни обстоятельствъ кающогося — а на обвертцѣ напишеса подѣ обыкновеннымъ титуломъ примѣчаніе, „въ справѣ чисто духовной“.

Получивши власть розрѣшенiя не може священикъ делеговати инного священника до розрѣшенья кающогося ѳтъ того грѣха, бо тая власть даея тѣлько для его особы.

Въ нѣкотрыхъ однакже случаяхъ може священикъ съ изытiемъ грѣхѣвъ наведеныхъ въ: Bulla Benedicti PP. XIV. an 1741 calend. Junii „Sacramentum poenitentiae“ не ѳтносячися попередно до Ординаріата розрѣшити кающогося ѳтъ грѣха задержаного — а тiи случаи суть:

1. Во время ювилейного ѳтсута, коли подѣ певными условіями даея Архіерейскимъ посланіемъ всемъ священникамъ власть, ѳтъ задержанныхъ грѣхѣвъ розрѣшати. 2. Въ хвилѣ смерти (in articulo mortis) коли устае всякое задержаніе. 3. Въ опасности смерти, еслия исповѣдающій въ тойже находитъ, якъ и пр.: женьщина бременна; но еслибы кого опаснѣсть смерти переминула и исповѣдающійся грѣха задержаного прійшовъ до здоровья, то на такой разъ мае его священникъ обовязати, чтобы ся еще разъ исповѣдавъ сего грѣха передъ священникомъ, мающимъ власть ѳтъ грѣхѣвъ задержанныхъ разрѣшати. 4. Также если бы заходили для исповѣдающогося безславіе, соблазнъ на пр. изъ опущенія ѳтправы св. Литургiи и посужденіе зъ причины тои, що исповѣдающійся или исповѣдаючяся не получивши розрѣшенiя не приступали до св. причащенiя, тогда розрѣшае священникъ не впрѣсть (indirecte), т. е. наложивши на такого обовязаннѣсть, того грѣха познѣйше сповѣдатися передъ такимъ священникомъ, що мае потрѣбную власть, или во время ювилейное.

Для легшого спамятанья грѣхѣвъ Архіерейскому розрѣшенію задержанныхъ, розсилають ся тiи грѣхи списани на особныхъ листахъ, котри препоручаемъ на мѣстцяхъ, где обыкновенно св. сповѣди слушаея для вѣдомости прикрѣпити.

Предлежае ординаріатске роспорядженіе начинае Преп. Духовенство такъ мѣрске, якъ и монашеске обовязовати ѳтъ дня полученія куренды деканальной.

Властію розрѣшати ѡтъ грѣхѡвъ задержаныхъ заосмотремъ всѣхъ Всечетнѣйшихъ Членѡвъ Собора Крылошаньскаго при нашѡй катедральнѡй Церквѣ и тыхъ Преподобныхъ Священникѡвъ нашой Епархіи, мірскихъ и монашескихъ, котри взглядымъ душпастиремъ запрошени, прибувають сповѣдати до церквей, яки получили ѡтъ Святѣйшого Римскаго Апостольскаго Престола или ѡтъ Перемыскаго гр. кат. Епископскаго Ординаріата ѡтпущены на певни свята или дни.

Понеже цѣль задержанія грѣхѡвъ Архіерейскому розрѣшенію есть не тѣлько наказательна, но и врачевательна, для того есть дуже полезнымъ средствомъ къ певнѣйшѡй поправѣ грѣшника, бо дѣлае его уважнымъ на великѡсть преступления и возбуждае въ нѣмъ омерзѣніе тогожъ, а труднѡсть дѣлаема при розрѣшенію ѡтстрашитъ его ѡтъ повторенія тогожъ грѣха — зъ той причины препоручаемъ Преподобному Духовенству тое Ординаріатске распорядженіе совѣстно и точно наблюдать и съ повагою, благородуміемъ, усердіемъ, богобоязливостію и кротостію исполняти туюжъ многоважну должнѡсть суди и врача духовнаго въ славу Бога и спасеніе людей вашому душпастырству повѣренныхъ. Ѳтъ Епископскаго гр. кат. Ординаріата. Перемышль, дня 24. Сѣчня 1874. Іоанъ, Епископъ.

Въ угорскыхъ Епархіяхъ находятся межн грѣхами задержаными по бѡльшѡй части слѣдующи: 1. Raptus virginis aut cujuscunque mulieris; 2. Incestus. Въ гдєкотрыхъ Епархіяхъ ростягаея тое задержанье до другога, въ инныхъ до четвертого степени сродства. 3. Procuratio abortus; 4. incendium anima nocendi excitatum; 5. violatio ecclesiae; 6. homicidium voluntarium; 7. percussio parentum; 8. falsificatio monetarum cursu publico donatarum, sive realis sive repraesentativi valoris; item ponderum ac mensurarum. — Въ Дяковарскѡй Епархіи задержане „lenocinium“.

II Для близшого поясненья випадкѡвъ у насъ задержанныхъ примѣчаея:

1. Добровѡльное убійство. Убійство есть страшный грѣхъ нарушающій найвысшу власть Бога, Господа житья и смерти; дальше есть превеликою несправедливостію противъ держави, фамилии убитого и особливше его души. — До задержанья потрѣбне есть одже: а) Дѣйстне чловѣкоубійство, одже не покарѣченье и т. п.; в) несправедливе убійство, одже не таке, котре есть оправдане, н. пр. въ вѡйнѣ, при власнѡй оборонѣ (Nothwehr) — servato moderamine tutelae inculpatae, — судове; убійство мае бути добровѡльне; д) лично и дѣйстно довершене; для того не пѡдпадае задержанью, кто зашипитъ запѡбѣгнути убійству, хотяи му тое можливє; ани той, кто недобровольно, зъ неуваги, въ замѣшанью змыслѡвъ другога убивъ, бо ѡнъ не намѣрявъ го убити, ани не

предвидѣвъ убійство. Такожъ не пѡдпадае задержанью той, котрый хотѣвъ другога убити, но оставъ перешкодженный, або кто не самъ, но черезъ виннаго якога чловѣка убійство споводовавъ.

Кажде дѣло може бути прямо або непрямо добровѡльне. Дѣло есть прямо добровѡльне (actus directe voluntarius), если ктось дѣлае щось въ певнѡмъ намѣренію, котре осягае, н. пр. стрѣлае на другога, щобы го убити; непрямо добровѡльне (indirecte voluntarius), если кто творитъ таке дѣло, котре есть причиною послѣдства, котре дѣлающій не намѣрявъ осягнути, н. пр. если ктось въ слѣдствіе побитья умре, хотяи той що го бивъ не намѣрявъ го убити, — або если злодѣй на горячѡмъ учинку зловленный въ своѣй оборонѣ убье властителя, — въ такихъ случаяхъ есть убійство непрямо добровѡльне. Всяке убійство, чи оно есть прямо чи непрямо добровѡльне пѡдпадае задержанью.

2. Побіеніе отца или матери. Понеже законъ не робитъ ніякои рѣжниці, для того маея всяке битье отца або матери, чи оно есть легке чи тяжке, уважати за грѣхъ задержанный. Понеже сей законъ есть неприязный (lex odiosa), для того ведля засады: „Lex odiosa est strictae interpretationis“ пѡдпадають задержанью тѡлько тѣи, котри быють природнаго отца або природну мать, не ѡтчима, мачоху, крестныхъ родичей.

3. Кровозмѣшеніе въ первѡмъ степени сродства; тутъ належать тѡлько тѣи, котри въ первѡмъ степени сродства (consanguinitas) тѣлесно грѣшатъ, якъ: братъ съ сестрою.

4. Зѡгнанье плода, если то наступило. Зѡгнанье плода есть родъ чловѣкоубійства. Того тяжкога грѣха допущаея жєнщина, котра таки средства уживае, котри споводовали зѡгнанье плода, н. пр. если бере таки медицины або зѣля (зелія), котри плодъ зганяють; або сильно шнуруея, бере сильни средства розвѡльняючи (laxativa), або нарочно дуже тяжко працюе, щобы плодъ зѡгнати, и тое истинно осягае. Но если яка жєнщина въ слѣдствіе тяжкои звычайнои праці, до котрой есть обовязана, поронитъ, бо она не намѣряла плодъ зѡгнати, то не грѣшитъ ани не пѡдпадае задержанью. Такъ само не пѡдпадае задержанью, хотяи тяжко грѣшитъ, если уживала всяки средства на зѡгнанье плода, но даремно. Тому задержанью пѡдпадае и той кто причинився до зѡгнанья плода сознательно и добровѡльно, н. пр. радивъ и дававъ таки медицины; мужъ побивъ жену бременну, въ слѣдствіе чого она поронила, если, тое послѣдство мѡгъ предвидѣти.

5. Скотоложство, найгиднѣйшій грѣхъ, якога чловѣкъ може допуститися, есть всегда задержанный, съ якою ни будь звѣриною его допустится.

6. Исповѣданіе въ Тайнѣ Покаянія у священника съ Церквою римско-католическою несоединенного; котре задержанье треба толковати въ повномъ и строгомъ значенію. Передъ такимъ священникомъ не може католикъ важно сповѣдаться, бо яко ѡтъ чловѣка до Церкви неналежащего не може розрѣшеніе получить.

7. Змѣшеніе тѣлесное съ жидами обоого пола; а въ Перемышкѡй Епархіи и служеніе за мамку у жидѡвъ.

8. Добровѡльное пѡдпаленіе домѡвъ. Щѡбы пѡдпалить задержанью треба: а) Щѡбы добровѡльно пѡдпалить дѡмъ, чи то свѡй чи чужій, бо законъ не робить различія; в) щѡбы пѡдпалить дѡмъ, т. е. таку будову, котра въ звичайномъ житью до домѡвъ причисляеся, одже не стирту, дрова, стосы и т. п. Пѡдпалить пѡдпадае задержанью, хотля бы его зде дѣло остало безъ слѣдства, бо законъ поединчо каже „пѡдпаленіе“.

9. Возбужденіе до блудѡдѣянія въ святѡй сповѣди (въ Перемышкѡй Епархіи). О томъ буде низше бесѣда.

Въ Львовскѡй гр. каѡ. Архіепархіи есть еще задержане: Perjurium et violatio voti temperantiae a rotu inebriante. „Кривоприсяство (perjurium) есть торжественно зложена ложна присяга, если кто съ призваньемъ живого Бога передъ компетентною властію щось яко правдиве потверждае, щѡ ведля своего внутреннего переконанья за ложне держитъ, або щось пѡдъ присягою обѣцуетъ, щѡ въ хвни самой присяги недержати намѣряе“. Щѡбы той грѣхъ бувъ задержаный, треба: щѡбы присяга остала передъ уповаженною (компетентною) церковною або мѣрскою властію въ приписанѡй формѣ зложена. — Нарушеніе обѣта воздержанья ѡтъ напиткѡвъ есть тогда грѣхомъ задержанымъ, если той обѣтъ передъ священникомъ принятымъ у насъ звычайемъ оставъ зложеный. Такъ належитъ ведля общого права толковати тое задержанье, но власть епархіальна може тое иначе пояснати, бо ей пристонть яко власти законодательнѡй и подлинне толкованье законѡвъ.

§. 317.

Г) Задержанья монастырски.

Особенности житя монашеского споводовали Престоль Апостольскій удѣлити Настоятелямъ монастырей власть задержанья певныхъ грѣхѡвъ зо взгляду на ихъ пѡдвладныхъ. Тѣи монастырски задержанья були колись дуже численни, пѡзнѣйше (р. 1593) остали ограничени на слѣдующи: 1. Apostasia a Religione, etiam retento habitu; 2. nocturna ac furtiva e monasterio egressio; 3. veneficia, incantationes et sortilegia; 4. proprietates contra votum paupertatis, quae sit peccatum mor-

tale; 5. furtum mortale de rebus monasterii; 6. lapsus carnis voluntarius opere consummatus; 7. juramentum falsum in iudicio legitimo; 8. procuratio, consilium vel auxilium ad abortum foetus animati, etiam effectu non secuto; 9. occisio vel vulneratio, seu gravis percussio cujuscunque personae; 10. falsificatio manus vel sigilli officialium monasterii; 11. malitiosum impedimentum, retardatio, aut apertio litterarum a superioribus ad inferiores vel contra. То суть выпадки, котри собѣ Настоятель монахѡвъ западной Церкви звычайи задержовати. Дотычни узаконенья чина св. Василія В. не суть менѣ знаеми.

§. 318.

Власть розрѣшати ѡтъ выпадкѡвъ задержаныхъ.

Розрѣшати ѡтъ выпадкѡвъ задержаныхъ може порядочнымъ способомъ той, кто ихъ задержавъ, потѡмъ его наслѣдникъ, або Настоятель въ рѣчахъ духовныхъ, або той, кого ѡнъ къ тому уповажитъ, а въ небезпеченствѣ смерти каждый священникъ. — Соотвѣтно тому:

а) ѡтъ грѣхѡвъ Папѣ задержаныхъ мае порядочну власть розрѣшати тѡлько Престоль Апостольскій, котрый однакомъ черезъ пенітенціарію удѣляе тую власть Епископамъ. Въ прочѡмъ получаютъ Епископы власть розрѣшати ѡтъ всѣхъ грѣхѡвъ Папѣ задержаныхъ въ такъ званыхъ пятирѡчныхъ уповаженьяхъ, для того въ такихъ случаяхъ повиненъ священникъ впростъ до своего Епископа удаватися.

Епископы не могутъ силою пятилѣтнихъ уповаженій (facultates quinquenales) тѡлко въ двохъ выпадкахъ розрѣшати: а) Calumniosa denunciatio confesarii de facta sollicitatione ad turpia in confessionali. б) Attentata absolutio complicitis in peccato turpi. Къ тому потребуютъ особного уповаженья.

в) ѡтъ Епископскихъ выпадкѡвъ задержаныхъ може розрѣшати тѡлько той священникъ, котрый къ тому ѡтъ самого Епископа або его генерального Вікарія есть уповаженный. Для того звычайи Епископы въ ѡдаленыхъ частяхъ Епархіи священникамъ тую власть удѣляти.

г) Въ случаю або небезпеченствѣ смерти устаютъ всяки ограниченья судовластія, тогда може каждый Сповѣдникъ ѡтъ всѣхъ Папѣ або Епископу задержаныхъ грѣхѡвъ важно и позволено розрѣшати. (Trid. sess. 24. c. de poen.) Но если кто въ такѡмъ выпадку получить розрѣшеніе ѡтъ грѣха задержаного полученого съ якоу цензурою, то треба го обовязати, щѡ если выздоровѣе, мае удатися до Папы або Епископа о розрѣшеніе ѡтъ цензуры, щѡбы такъ справедливости було задосыть учинено. Наколи бы то залививъ, пѡдпадае самымъ дѣломъ екскоммуникаціи. При розрѣшенію ѡтъ выпадкѡвъ задержаныхъ не полученныхъ съ цензурою не мае

грѣшникъ, коли выздоровѣе бѣльше нѣжонъ въ тѣмъ взглядѣ довжности.

д) Въ часѣ отпуста юбилейного устають такожь всѣ ограниченія судовластиа съ изнятіемъ тыхъ, котри въ булѣ оголошающѣй юбилей суть задержани; для того треба заховати то, що въ дотычнѣй булѣ есть приписане. О тѣмъ буде еще точнѣйше бесѣда.

е) Въ случаю великои потребности, н. пр. щобы ухилити велике згѣршенѣе, або если бы кто мусѣвъ причащатися або літургизати, може грѣшникъ, на котрѣмъ тяжитъ грѣхъ задержанный, ѡтъ каждого сповѣдника бути розрѣшенный, пѣдъ тымъ однакожь выразнымъ условіемъ, що потѣмъ удасться еще разъ съ тымъ грѣхомъ до сповѣдника въ тѣмъ взглядѣ уповаженного, щобы ѡтъ него розрѣшеніе получить. — Если же на тѣмъ грѣсѣ еще яка цензура тяжитъ, то пѣдпадае грѣшникъ екскомуникаціи, если получивши тымъ способомъ непрямо розрѣшеніе пѣзнѣйше не спѣшитъ до уповаженного сповѣдника.

ж) Кто до розрѣшенія ѡтъ папскихъ грѣхѣвъ задержанныхъ оставъ уповаженный, той получивъ тымъ самымъ власть розрѣшати ѡтъ полученныхъ съ ними цензуръ. Однакожь не може самъ уповажнати другого священника, щобы розрѣшавъ ѡтъ тыхъ грѣхѣвъ.

з) Священникъ, котрый мае власть розрѣшати ѡтъ грѣхѣвъ Папѣ задержанныхъ, не може безъ особного уповаженія розрѣшати такожь ѡтъ грѣхѣвъ Епископу задержанныхъ.

к) Въ тѣмъ взглядѣ могутъ еще слѣдующи выпадки случитися:

а) Если якій грѣшникъ, котрый мае на собѣ грѣхъ задержанный, сповѣдаея въ добрѣй вѣрѣ передъ священникомъ не маючимъ власти розрѣшати ѡтъ задержанныхъ и ѡтъ него розрѣшеніе получае, то розрѣшеніе есть важне, якъ о тѣмъ вже выше сказано. (Liguori tr. XVI, c. 7. n. 139.)

б) Если грѣшникъ сповѣдаея передъ священникомъ уповаженнымъ до розрѣшанія ѡтъ задержанныхъ, а при тѣмъ зъ власной вины забуде сказати грѣхъ задержанный, то не може потѣмъ ѡтъ того грѣха розрѣшенымъ бути, тѣлько ѡтъ священника къ тому уповаженного. Тое тычится (ведля Antoine, theol. mor. et past.) и того грѣшника, котрый безъ власной вины забуде сказати грѣхъ задержанный.

в) Если грѣшникъ сповѣдаея передъ священникомъ уповаженнымъ до розрѣшенія ѡтъ задержанныхъ, або и передъ самымъ Епископомъ, но при тѣмъ визнаючи грѣхъ задержанный замовчитъ инни грѣхи, одже сповѣдъ святотатску ѡтправляе, то тымъ не устае задержанье. Сповѣдъ есть неважна, одже и розрѣшеніе безсилне, для того довженъ той грѣшникъ

для доступленія розрѣшенія сповѣдатися на ново у священника уповаженного до розрѣшенія ѡтъ задержанныхъ.

д) Зъ того показуея такожь, що не позволено есть сповѣдатися зъ грѣха задержаного у сповѣдника маючого власть до розрѣшенія ѡтъ тогожь, а инныхъ тяжкихъ грѣхѣвъ у инного священника.

е) Если грѣшникъ зъ инной Епархіи прійде до сповѣданія до звичайного сповѣдника, котрый не есть уповаженный до розрѣшенія ѡтъ задержанныхъ, то може ѡтъ тогожь бути розрѣшенный ѡтъ грѣхѣвъ въ Епархіи грѣшника задержанныхъ, но не може розрѣшеніе получить ѡтъ грѣхѣвъ задержанныхъ въ Епархіи Сповѣдника. Но коли бы грѣшникъ для того тѣлько пѣйшовъ до сповѣданія до священника инной Епархіи, щобы оминутти трудности при полученіи розрѣшенія (in fraudem legis), тогда не може бути розрѣшенный.

ж) Кто получивъ власть розрѣшати ѡтъ грѣха задержаного, и зъ той власти не зробивъ ужитку, понеже н. пр. грѣшникъ бѣльше не явився, або умеръ, — той не може силою того самого уповаженія другого розрѣшати.

з) Священникъ, котрый получивъ загалне уповаженіе розрѣшати ѡтъ грѣхѣвъ Епископу задержанныхъ, не може на пѣдставѣ того самого уповаженія розрѣшати такожь ѡтъ цензуръ епископскихъ, хіба если къ тому буде уповаженный. — Такожь не може тую власть удѣляти инному; — ани тая власть не перестаетъ съ смертію того, кто онъ удѣлялъ, н. пр. Епископа.

§. 319.

Власть Сповѣдника въ часѣ Юбилей.

Въ часѣ отпуста юбилейного звывклася сповѣдникамъ надавати бѣльша власть, котра однакожь не всегда есть однака, и по обстоятельствамъ може бути обмежена.

Для лучшого порозумѣнія тыхъ уповаженій, котри оголошени суть въ енцикличѣ зъ дня 21. Листопада 1851 а потѣмъ зъ дня 1. Серпня 1854 додаея еще слѣдующе:

1. Коля грѣшникъ приступае до св. Т. Покаянія въ тѣй цѣли, щобы удостовѣрся доступити отпусту, може го каждый ѡтъ Епископа до слуханія сповѣданія уповаженный сповѣдникъ розрѣшати „ѡтъ всякаго союза клятвы, завѣщанія и заплѣченія (ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti), яко и ѡтъ всякихъ церковныхъ каръ ѡтъ права або ѡтъ чоловѣка наложенихъ, зъ изнятіемъ низше наведенихъ, — и ѡтъ всѣхъ грѣхѣвъ, хотяй бы якъ страшныхъ и великихъ Епископу або Престолу Апостольскому задержанныхъ“. Изняти суть тѣлько: а) Розрѣшеніе инокинъ въ монастыри перебуваючихъ, котри и въ часѣ юбилей

лише у такого священника могутъ сповѣдаться, который до слуханья сповѣди инокинъ есть уповаженный. в) Изняте есть такожь розрѣшеніе отъ такихъ цензуръ, котри на якое лице выразно и именно суть наложени.

2. Могутъ розрѣшити людей, котри приступили до якои секты если того каются и поправу обѣщаютъ.

3. Могутъ „розрѣшати отъ неправильности затягнуеной черезъ нарушенье цензуръ“, если тѣлько тое еще не есть въ судѣ духовномъ порушене.

4. Могутъ змѣняти обѣты Богу содѣлани въ дѣла побожности або милосердія, съ изнятіемъ обѣтовъ: доживнени чистоты, вступленья до монастыря, и тыхъ обовязковъ, котри ктось на себе обѣтомъ вложивъ въ користь кого инного, бо тутъ нарушилобыся чуже право.

5. Щобы и инокинѣ, котри зъ монастыря выходяти не смѣютъ, вязнѣ, недужни або иннымъ способомъ перешкоджени люде, выповнили вымоги для полученья отпуста, и могли отпусту доступити; могутъ сповѣдники замѣнити приписани въ булѣ, оголошающой юбилей дѣла, въ инни добри дѣла, котри тѣ особы выповнити могутъ, або продовжити для нихъ часъ для полученья отпуста.

6. Однакожь и въ часѣ отпуста юбилейного мають заховатися приписы конституціи П. Венедикта XIV. „Sacramentum poenitentiae“, ведля котрой не вѣльно: а) розрѣшити соучастницю въ грѣсѣ нечистоты, а б) не можна увѣльнити отъ довжности заскаржити у Епископа такого священника, который при Сповѣди або при способности сповѣди (якъ о тѣмъ низше буде сказано) до грѣха нечистоты намавлявъ.

Но чи може сповѣдникъ въ часѣ юбилея розрѣшити такого священника, который розрѣшивъ участницю въ грѣсѣ нечистоты, и тымъ попавъ въ клятву Папѣ задержану? — Може го розрѣшити.

Чи кто въ часѣ того самого юбилея може отпусту бѣльше разъ доступити? Може тѣлько разъ отпусту доступити, кѣлько разъ дѣла приписани выповнитъ.

Но чи може кто въ протягу того самого отпуста юбилейного бути отъ якого будь сповѣдника розрѣшенымъ отъ грѣхвъ задержаныхъ, отъ когрыхъ въ тѣмъ часѣ вже разъ бувъ розрѣшенный? — Нѣ, якъ показуея зъ слѣвъ наведенои булѣ: *Declarantes, neminem posse nisi semel, id est prima tantum vice frui favoribus huic Jubilaeo adiunctis.*“

Примѣчаніе. Въ требнику епархіальномъ находятся на картцѣ 292. до 302. формы уживаемы при Т. Покаянія въ розличныхъ случаяхъ.

§. 320.

О намовѣ до грѣха нечистоты.

(Sollicitatio ad turpia.)

1. Сего великого грѣха доущаеся священникъ который „кающогося, кто ни будь бнѣ есть, подчасъ сповѣди або передъ або заразъ по сповѣди, при случайности або подъ позоромъ сповѣди, або и кромѣ сповѣди въ сповѣдальници, або въ инномъ для слуханья сповѣди назначенѣмъ або отъ священника будьтобы для слуханья обранѣмъ мѣстци, важится до нечистыхъ и неприличныхъ рѣчей намавляти або раздражняти чи то словами чи смѣхами, чи дотыканьемъ, чи то письмомъ, котре кающійся заразъ або пѣзнѣйше читати мае, або который важится (въ наведеныхъ случаяхъ) съ кающимся нечестиви и заказани бесѣды провадити“. (Pius IV. const. „Cum sicut 16. April 1591. Gregor. XV. const. „Universi dominici gregis“ 30. Aug. 1622. Bened. XIV. const. „Sacramentum poenitentiae“ 1. Jun. 1741.)

2. Каждый сповѣдникъ обовязанный кающогося способомъ наведенымъ до нечистоты намавлиного напѣмнути, що бнѣ обовязанъ священника, который го намавлявъ престолу Апостольскому, Епископу або его генеральному викарію оскаржити, и то незважаючи на то, чи намавлиный согласився чи нѣ, або хотъ то вже давно сталося, або хотяй бы сповѣдникъ не для себе, но для кого другого до грѣха намавлявъ. — Такому кающомуся не смѣе сповѣдникъ розрѣшеніе удѣлити такъ довго, доки своему обовязку не задосыть учинитъ, або принаймнѣй не обѣцае, що тое при найблизшѣй случайности зрѣбитъ. (S. Rom. et. Univ. Inquisit. Instruct. ddo. 20. Febr. 1867.)

3. Если же особа намавлиана сповѣдника намавлиющого „чымъ скорше“, т. е. принаймнѣй въ протягу мѣсяца отъ дня, коли пѣзнала той обовязокъ, безъ важной причины не заскаржитъ, подпадае самымъ дѣломъ карѣ клятвы (ipso facto excommunicationem incurrit), отъ котрой ей однакожь, наколи своему обовязку задосыть учинитъ, каждый сповѣдникъ розрѣшити може.

4. Обовязанный до скарги есть такожь той чоловікъ, который намову видѣвъ або власными ушами чувъ, або кто о нѣй знае отъ самого намавлиющого або намавлиной особы, если тѣлько на тое спуститися можна, и то навѣтъ тогда, коли бы о тѣмъ дѣзнався подъ тайною, съ изнятіемъ тогда, коли бы го одна зъ участвующихъ осбѣ о порадѣ просила. Отъ того обовязку не есть извиненый чоловікъ, хотяй бы не мѣгъ намовы доказати, и обовязанный такожь въ протягу одного мѣсяця своему обовязку задосыть учинити.

5. Сей обовязокъ устаетъ: а) Если намавлиющей сповѣдникъ

умеръ; в) если намавляючій тільки удававъ, що днѣ священникъ, но въ дѣлѣ нимъ не бувъ; г) если Епископъ вже инымъ способомъ о тѣмъ довѣдався; д) если бы тое безъ великой страты статися не могло; е) если Престоль Апостольскій ѓтъ того розрѣшитъ.

6. Сповѣдникъ виноватый не обязанъ самъ себе оскаржити, ани напминати намавляного, чтобы го оскарживъ.

7. Если бы яка особа зъ якои будь причины священника о тое переступленье ложно оскаржила, допускаея грѣха, ѓтъ котрого еи съ изнятіемъ въ небезпеченствѣ смерти никто, лише Престоль Апостольскій разрѣшити може. (Bened. XIV. Sacr. Poenit.)

Коли бы кому подобный випадокъ случився, повиненъ: а) Розважити чи тая особа заслугоу на вѣру, бо если бы показался, що она зо злости се говорить, треба еи строго напѣмнути и пригадати еи, якого грѣха допускаея; б) не треба довѣдоватися о имени виноватого священника; в) самъ священникъ не повиненъ безъ дуже важной причины брати сей обовязокъ на себе; но коли бы особа намавляна не могла и не знала, якъ собѣ поступити, то можна еи позволити, чтобы по сповѣди оповѣла сповѣдникови всё еще разъ, сповѣдникъ може то всё изнявши имя виноватого написати, або если тая особа не знае писати, такожь имя виноватого и свое пѣдписати, яко и особу намавляну, и всё до Епископа пѣслати; д) додати треба такожь обстоятельства за виноватымъ промавляючи, и пр. що поправився, — но не треба додавати, що противъ нему промавляе, и пр. що особа согласилася; е) если же разумный сповѣдникъ видитъ, що особа намавляна щиро каючася и до сповѣди належито розположена нѣкакъ не дасться про стыдливѣсть и боязнь обезславленья наклонити до того, чтобы виноватого заскаржила, то нехай съ замовчаньемъ еи имене о тѣмъ донесе до Епископа, котрый, если тое за потрібне узнасть, може у св. Пенитенціаріи розрѣшеніе выробити. (Decr. S. Inquisit. 27. Sept. 1724.)

9. Кары на священника сего переступленья винного суть: низложенье, выключенье ѓтъ стану священническаго и доживотна неспособнѣсть до ѓтправлянья Службы божои. (Decr. S. Inquisit. 5. Aug. 1745.)

10. Тѣи кары однакожь належитъ ажъ по совѣстнѣмъ и точнѣмъ розсмотреню sprawy накладати ведля ниструкціи выданой св. Конгрегаціею Инквизиціи зъ дня 20. Лютого 1867.

§. 321.

Свойства сповѣдника потрібни до позволеного и успѣшного справованья Т. Покаянья.

Щобы сповѣдникъ свѣй урядъ позволено и успѣшно мѡгъ справовати, повиненъ:

а) Мати достаточни вѣдомости, чтобы бувъ способнымъ до выповненья сего дуже важного уряда. Бо тутъ не иде тільки о тое, чтобы слухати сповѣди и розрѣшати, но чтобы души до спасенія провадити. Безъ достаточныхъ вѣдомостей выставивъ бы сповѣдникъ себе и тыхъ, котри до него приходять, на небезпеченство вѣчной погибели. Неумѣтный сповѣдникъ есть заразою для духовной громады, слѣпый вождь слѣпыхъ, згаснене свѣтло въ темнотѣ, зломана и спорохнѣла палица для хромого. Для того повиненъ каждый, кто той тяжкій урядъ на себе взяти хоче, неустанно збирати собѣ потрібни вѣдомости, чи то зъ книгъ чи то зъ розговѡрѡвъ съ досвѣдченными душпастьрами; бо якъ лѣкаръ хотѣбы найздѡбнѣйшій, котрый ограничаея на вѣдомости въ часѣ студій назбирани, цѣлкомъ нездѡбнымъ стаея; такъ и священникъ не поступаючій въ умѣтностяхъ, съ часомъ забувае и тое, що въ часѣ студій назбиравъ, и стаея до слуханья сповѣди цѣлкомъ неспособнымъ.

б) Мати ростропнѣсть и огляднѣсть, не таку, якъ еи проповѣдае свѣтъ, но таку, котра ѓтъ Бога походить и до Бога провадитъ, и котра робитъ го способнымъ бути всѣмъ вся, чтобы всѣхъ до спасенія допровадити. Тое свойство есть доконьче потрібне, бо безъ него неизбѣжими суть многи ошибки, и безъ него не зможе сповѣдникъ въ вопросахъ, напѣмненьяхъ, въ накладаньяхъ покуты и пр., отвѣтно собѣ поступати.

в) Отличатися побожностію и боязнію Бога; бо тяжко жадати, чтобы до праведности провадивъ той, кто самъ на пути правды не ходитъ; а въ прочѡмъ хотѣи бы грѣшника грѣшникъ якъ найживше напминавъ и до доброго накладывъ, то певно его слова не будутъ мати таку силу, якъ слова и напѣмнеья праведного священника. Для того повиненъ каждый сповѣдникъ для осягненья сего свойства часто въ молитвѣ и розмышляню перебувати, бо молитвою покрѣпится въ добрѣмъ и станея гѡднымъ ласки божои, и розмышлянемъ научится пѣзнавати станъ душъ, котри до спасенія провадити мае.

„Три хлѣбы суть каждому сповѣдникови потрібни, каже Леонардъ а Понто Мавріціо, побожнѣсть, ростропнѣсть и умѣтнѣсть, о котри щодень Бога щиро умоляти бы повиненъ, чтобы свѣй урядъ точно мѡгъ справовати.“ (Unterweisungen für Weichtäter. Regensburg 1850. S. 11 ff.)

§. 322.

Часъ и мѣстце сповѣди.

1. Душпастьръ повиненъ на слуханье сповѣди всегда бути готовый, и не тільки тогда, коли кто коньче потребуе

сповѣдаться (такъ въ часѣ великоднѣмъ, въ небезпеченствѣ смерти), но такожъ въ каждый инный часъ; и если бы душпастырѣ не хотѣвъ своихъ прихожанъ сповѣди слухати, грѣшитъ противъ любви и справедливости. Для того повиненъ бы душпастырѣ въ Недѣлѣ и Свята нарочно оставати въ Церкви, щобы вѣрни до него до сповѣди прійти могли. Щобы улегшити собѣ однакожь свои труды, треба распорядити, щобы на сповѣдъ пасхальну не приходили всѣ разомъ, но въ певнѣмъ порядку; такожъ щобы въ Недѣлѣ и Свята приходили або въ Навечеріе або завчасу рано; найлѣпше въ дни робочи; но если кто той порядокъ не заховае и еще до того зъ потребы прійде до сповѣди, треба го сповѣдати.

2. Для слуханья сповѣди повинна въ кождѣй Церкви находитися сповѣдальница положена на такѣмъ мѣстци, котре всѣ видѣти можуть. Заказано же есть сповѣдати въ домахъ, съ изнятіемъ потребы, якъ въ слабости.

Въ закритіи не вѣльно сповѣдати, съ изнятіемъ старцѣвъ, слабыхъ, глухихъ, або инныхъ подѣбныхъ людей, котрыхъ за для важной причины не можна въ сповѣдальници межн людьми слухати.

Въ звичайныхъ випадкахъ бере священникъ при сповѣди на себе епитрахиль, въ потребѣ може и безъ епитрахили сповѣди слухати.

II. Отдѣлъ.

I. Обязанки сповѣдника при сповѣди.

Троякій урядъ сповѣдника въ загалѣ.

A) Сповѣдникъ яко судія.

§. 323.

Переглядѣ доджностей сповѣдника яко судія.

Яко судія обязанъ сповѣдникъ:

I. Слухати сповѣди грѣшника;

II. доповнити ен вопросамъ;

III. судити грѣшника, а

IV. выдати свѣй засудъ, т. е. удѣлити розрѣшеніе або тоеже задержати.

§. 324.

Сповѣдникъ яко судія обязанъ

I. Слухати сповѣди кающагося.

Сей обовязокъ выплывае зъ доджности кающагося вызнати свои грѣхи передъ сповѣдникомъ, щобы ѳтъ нихъ бувъ розрѣшенный. Сповѣдникъ повиненъ про тое слухати кающагося: а) Уважно, щобы мавъ надъ всѣмъ точный и ясный переглядъ; б) цѣло, для того не треба кающагося перерывати, доки ѳнъ самъ говоритъ, бо тое могло бы го змѣшати. Тѣлько тогда, коли кающійся за надто по тиху обо незрозумѣло говоритъ, або перестаетъ сповѣдаться, треба до него одѣзватися и до дальшой сповѣди го заохотити; г) терпливо, съ любовью и съ правдивою смиренностію; священникъ бо не повиненъ николи забувати, що ѳнъ самъ грѣшный, тогда буде въ нѣмъ живе чувство, що ѳнъ не такъ возноситися, якъ сожалѣти надъ каянникомъ обязанъ.

Особливо треба уважати: а) На тін выразы, котри потребуютъ поясненья; б) на грѣхъ, до котрого каянникъ пайббльше скланяеся, бо той есть звичайно жереломъ многихъ инныхъ грѣхѣвъ; г) на цѣле внутренне состояніе кающагося, щобы пѣзнати, чи ѳнъ еще стогнае въ тяжкихъ оковахъ грѣха, чи вже пѣзнавъ свѣй сумный станъ, и хоче зъ него освободитися.

Пѣдчасъ сповѣди не треба дивитися на сповѣдающагося, бо то могло бы го змѣшати, но найлѣпше закрытиса епитрахилѣмъ; такожъ не треба рушати руками, щобы въ притомныхъ не возбуди яке пѣдозрѣніе, ани не стогнати, и въ загалѣ не давати нѣякимъ внѣшнымъ знакомъ пѣзнати то, що въ души сповѣдника цѣлкомъ природно може дѣятиса.

§. 325.

Сповѣдникъ яко судія обязанъ

II. Доповнити сповѣдъ вопросамъ; бо якъ каже св. Лигорій: „хотя до кающагося належитъ испытати свою совѣсть, то однакожь не ма сомнѣнія, що сповѣдникъ, коли спостереже, що кающійся недокладно испытавъ свою совѣсть, обязанъ самъ пытати го найперие о таки грѣхи, котрыхъ ѳнъ вѣроятно мѣгъ допуститиса, потѣмъ о число, родъ и обстоятельство. Невѣжество бо кающагося получене съ лѣнивствомъ въ испытанью совѣсти, возбужденью жалу, вычисленью грѣхѣвъ, вкладае часто на сповѣдника обовязокъ, ѳтъ котрого бы ѳнъ мѣгъ бути вѣльный, т. е. обовязокъ пытатиса.“

Сей обовязокъ выплывае зъ потребы повной и докладной сповѣди.

Щоб сповідник при доповненню сповіди питаннями не зблудив, повинен пам'ятати, яких грѣхів каючийся конче обов'язан сповідатися, або в чомь состоит матерія Т. Покаянія.

Узв'ягнувши обов'язки, які каючийся при сповіди виконати має, повинен сповідник, коли в тѣмь взглядь якій недостаток спостереже, доповнити сповідь каючогося питаннями. Сей обов'язок сповідника єсть дуже важний, и кто го мало цѣнить, стаєся причиною многих неважныхъ сповідей, погібели многихъ каючихся, котри сами не можуть освободитися ѳт злыхъ обычаївъ, а переворотне поступованье сповідника не приходить имь на помѳчь. Противно же тысячи будутъ благословити сповідника, котрый розумными питаннями улегшає имь сповідь.

Сповідникъ обов'язанъ особливо при двоякого рода грѣхахъ питаннями сповідь доповняти, а то I. при тыхъ, котри зъ невѣжества не пѳзнають правды, и про тое грѣшать, бо не задають собѣ труда, щобы правду ѳткрыти, а II. при тыхъ, котри про злобу не хотять почути голосу совѣсти, и не хотять до пѳзнанья правды прійти.

Для того переворотнымъ называє Сеньері поступованье такого сповідника, котрый не хоче сповіди неумѣтныхъ слухати, но ихъ заразы ѳтсылає, щобы лучше приготовилися. Таке поступованье єсть дуже зле, понеже сего рода люде, хотьбы якъ трудилися, николи не пѳзнають свою совѣсть такъ, якъ бы за помѳчию розумного сповідника тое здѣлати могли; а при тѣмь треба обавлятися, що они ѳтстрашени трудностію належитого испытанья совѣсти цѣлкомъ залишатъ сповідь и вь своихъ грѣхахъ закаменѣють. Для того повиненъ сповідникъ и невѣжѳвъ сповідати, если тѳлько знаютъ основни правды христіаньства, и за порядкомъ заповідей божихъ и церковныхъ ихъ пыталися, особливо если передъ собою має служащихъ, фѣрманѳвъ, волякѳвъ, пастухѳвъ, и инныхъ сего рода людей, котри при своихъ занятіяхъ забувають на потреби души, и вь рѣчахъ религійныхъ не мають достаточныхъ вѣдомостей, понеже або николи, або рѣдко коли приходять на проповіди и катехизаціи. Если бы сповідникъ при сповіди такихъ людей не поступивъ собѣ совѣстно, но выслушавши ихъ поверховне вызнанье грѣхѳвъ ихъ ѳтпустивъ, стягнувъ бы на себе тяжку ѳтвѣчательность. — Вь прочѳмь узв'ягнувши, якъ нынѣ духъ религійный пѳдъупавъ, треба майже съ кождымъ каянникомъ подѳбно собѣ поступати.

2. Объемъ вѳпросѳвъ сповідника зависить ѳтъ обохъ причинъ, на котрыхъ сей обов'язокъ опираєся. Такъ: а) сповідь каючогося може бути неповна, понеже гдєяки грѣхи не суть выявлені, або в) сповідь може бути недокладна,

понеже каючийся не визнає при поодинокихъ грѣхахъ всѳ, що бы признати повиненъ. Питанья сповідника одже мають сповідь неповну доповнити а сповідь недокладну докладною зробити; для того суть питання сповідника двоякого рода: А) поясняючи, а В) доповняючи.

Но передъ ними еще потрібни суть гдєяки попереджаючи питання, котри св. Кароль Боромейскій такъ опредѣляє: „Сповідникъ повиненъ (зъ самого початку сповіди) пѳзнати: а) Коли каючийся бувъ остатній разъ вь сповіди; б) чи наложено покуту ѳтправивъ; в) чи и коли свою совѣсть испытавъ?“

А) Поясняячи вѳпросы суть потрібни, коли показуєся, що сповідь єсть недокладна.

Ознаки недокладной сповіди суть: а) Если кто визнає якій грѣхъ дѣломъ доконаний, но не споминає ничь о причинахъ, намѣренію и слѣдствахъ, н. пр. при дѣлахъ нечистыхъ, при биткахъ; б) если тѳлько яку часть або початокъ грѣха визнає, н. пр. при грѣхахъ нечистоты звичайно тѳлько о мысляхъ, пожаданьяхъ . . або: бувъ емь вь корчмѣ; ремѣсникъ каже, що вь недѣлю робивъ, а о службѣ божѳй не споминає; пастухъ, що шкоду зробивъ, а яку? — в) если нарочно наводитъ улегшаючи обстояательства, н. пр. затягнули мя тамъ — не бувъ на службѣ божѳй про бѳль головы — взявъ зъ лѣса галузя (а то було цѣле дерево) — попасъ конья на чужѳмь поли (збѳжу) — забавився (упивси); д) если каючийся радо говоритъ темными и двозначными выразами; е) если ближе не описує грѣхъ. — Вь всѣхъ наведеныхъ випадкахъ треба питаннями сповідь пояснити и докладною зробити.

Предметомъ поясняющихъ вѳпросѳвъ суть: а) Саме грѣшне дѣло, т. е. причина побудительна и намѣреніє, яко и его слѣдства для самого грѣшника и для другихъ, н. пр. при іянньствѣ; б) родъ, н. пр. нечистоты; в) число, особливо при вишнихъ грѣхахъ, хотъ приблизительне; при внутреннихъ иѣ; д) обстояательства змѣняючи тяжкѳсть грѣха, н. пр. крадѣжъ: где, що, кому и пр.; е) чи вже перейшло вь звичай, чи иѣ; ж) способность, при чѳмь треба розличити ѳтдалену и близку; з) обов'язки стану; к) вь загалѣ все, що до точного и ясного представленья морального характера каючогося може причинитися.

В) Вѳпросы доповняючи суть потрібни, коли показуєся, що сповідь єсть неповна. Ознаки неповной сповіди суть: а) Если ѳтъ остатной сповіди довгій часъ минувъ, а каючийся не має чого сповідатися; б) если кто по довгѳмь часѣ тыхъ самыхъ грѣхѳвъ сповідаєся, и цѣлкомъ обонятно ихъ оповідає; в) если механично ведля якого взорца сповідаєся; д) если по вызнанью кѳлькохъ малозначныхъ грѣхѳвъ перестанє сповідатися. Вь такихъ випадкахъ треба сповідь

доповнити питаннями, котрыхъ порядокъ св. Кароль Боро-
мейскій такъ подае: „Пытаеся найперше, чи не пригаде
собѣ еще яки инни грѣхи; потѣмъ переходится поодинокы
заповѣди божи и церковни, грѣхи головни, о скѣлко то зо
взгляду на вѣкъ и обстоятельства кающагося порадымъ
бути видится; потѣмъ о дѣлахъ милосердія и о уживанью пять
змыслѣвъ“. Особливо же не треба николи поминути обо-
вязки стану, и вѣдомостей религійныхъ, бо на тое
люде при сповѣди мало зважають.

Ведля наведеного погляду треба собѣ зроби ти шкыць
пытань, котрый при сповѣдяхъ дуже есть помѣчний.

3. Приписы при ставленью вопросѣвъ при спо-
вѣди: Дуже много залежить ѳтъ того, якъ сповѣдникъ пыта-
еся; понеже если собѣ въ тѣмъ взглядѣ нерозумно поступи ти,
то бѣльше пошкодитъ, якъ поможе.

Въ тѣмъ взглядѣ *заказано*:

а) Пытатися зъ цѣкавости о рѣчахъ, котри тутъ
не належать, н. пр. о домашныхъ обстоятельствахъ.

в) При грѣсѣхъ нечистоты не треба подрѣбно выпы-
товатися, щобы въ кающѣмся змысловѣсть не возбуди ти; бо
тутъ досыть есть пытатися о тѣлько, щобы родъ грѣха и его
число пѣзнати. „Желаю вамъ, каже Сеньері, бути оцадными
и оглядными при пытанняхъ о нечистотѣ, щобыся вамъ не
стало такъ, якъ одному живописцю, котрый хотячи Елену
живо представити въ нѣй залюбився.“

г) Заказано пытатися о имя кающагося и его
вспѣльника въ грѣсѣхъ. Дотычно сего предмета выдавъ
II. Венедиктъ XIV. двѣ конституціи: „Suprema omnium eccle-
siarum“ и „Ubi primum“, въ котрыхъ находимо слѣдуючи
приписы: 1. Не вѣльно выпытоватися за именемъ кающагося,
ани его мешканьемъ и. пр.; для того добре ѳтповѣла одна не-
вѣста на докучливи и пусти сего рода пытаня сповѣдника:
„мое имя не есть грѣхъ“. 2. Кающійся не може выявляти
имя совинownika, бо до него належить свои грѣхи визна ти,
не чужи; и на коли бы тое нарочно здѣлавъ, грѣшитъ, коли
зъ невѣжества, не грѣшитъ. 3. Кто зъ важной причины ѳткры-
вае имя участника, не грѣшитъ, н. пр. щобы поради ти ся, якъ
позбутися злои знаемости, або ухоронити свою честь. 4. Для
доповненья сповѣди може сповѣдникъ пытатися о совинов-
нику, не о его имени, ани домѣ, ани инныхъ обстоятель-
ствахъ, зъ котрыхъ бы го мѣгъ пѣзнати, тымъ бо тяжко
грѣшитъ. 5. Если бы кающійся видѣвъ, що при докладнѣй
сповѣди муситъ выявити совинownika (н. пр. сповѣдаеся
женищина передъ знаемымъ священникомъ, що допустилася
блудодѣянія съ ѳтчимомъ), то повиненъ ити до инного сповѣд-
ника, если то можливе, если нѣ, то выявляючи совинownika
не грѣшитъ. 6. Если выявленье совинownika коньче потрѣбно,

щобы запобѣгнути якому великому злу, и. пр. охоронити
жизнь князя, запобѣгнути революціи и пр., то може и доужень
то зроби ти кромѣ сповѣди, и еслибы не хотѣвъ, не можна го
розрѣшити. 7. Не смѣе сповѣдникъ выпытоватися за име-
мемъ совинownika, щобы тогожь поправити, бо до сповѣди
належитъ старатися о добро того лише, що сповѣдаеся.
Для того треба при слѣдженью обстоятельствъ грѣхъ по-
бѣльшаючихъ бути осторожнымъ и николи бѣльше не выпы-
товатися, якъ коньче потрѣбно.

Приказано зо взгляду на пытанья:

а) Пытатися съ всею лагодностію и любовію; про
тое треба свои пытанья убрати въ слова якъ найлагѣднѣйши,
щобы кающагося не ѳтстрашити, но заохотити до щирои
сповѣди. Не треба такожь дати пѣзнати якими знаками зади-
вленья, обуреенья, и стеречися дати пѣзнати, що сповѣдникъ
радъ бы скорше позбутися кающагося.

в) Пытатися треба скромно и оглядно, якъ то въ
звычайнѣмъ житью съ якимъ высше поставленнымъ лицемъ
робитися. Треба старатися вытиснути гнилизну зъ глубины
серця, но стеречися здорове мѣстце заразити. Практика полу-
чена съ молитвою научитъ сповѣдника тѣмъ оба небезпечень-
ства счасливо оминуты. Найлѣпше есть уживати найперше
загалны пытаня, котри невинный не зрозумѣе, а виноватый
заразъ пѣйме.

г) Треба пытатися розумно, щобы самымъ пытаньемъ
не пѣддати кающагося способѣ до извиненья, н. пр. не пыта-
тися словами: „чи може або „не“. Тутъ треба собѣ за при-
мѣръ взяти розговоръ Христа съ женою Самарянинею. Если
бы Христосъ бувъ хотѣвъ, щобы она сама свѣй грѣхъ визна ла,
то певно бувъ бы о правдѣ ѳтъ неи не дѣзнався. Но запы-
тавши еи прямо о еи мужа пѣзнавъ правду зъ еи устѣ. Такъ
и сповѣдникъ повиненъ пытатися, щобы грѣшникови не
остало тѣлько: „нѣ“ або „такъ“.

д) Съ особлившою старанностію и осторожностію
треба пытатися за тѣмъ грѣхи, о котрыхъ сповѣдникъ вже зъ
инного жерела знае; щобы кающагося припровадити до ѳт-
крытья правды.

При кѣнци сповѣди потрѣбны суть еще гдѣяки заклю-
чаючи пытанья, такъ:

а) Чисъ вже спокѣйный и не боявъ бысь ся стати пе-
редъ судомъ божимъ?

б) Чисъ коли зъ якои причины не ѳтправивъ сповѣдь
неважно?

в) Чи маєшь волю сказати все, що бы ти на гадку
прійшло?

г) Чи маєшь надѣю, що ти Богъ грѣхи ѳтпуститъ?

д) Чи жалуешъ щиро, щось Бога образивъ?

Тіи питання, котри ведля обстоятельство поставити можна причинятся много до усовершенья сповѣди.

4. Причини извиняючи ътъ довшности питання.

Хотяи Сповѣдникъ обовязанъ старатися питаннями доповнити сповѣдь кающагося, то однакожь суть причины, котри го ътъ сего обовязку увѣдляютъ. Тіи причины суть тіи сами, котри извиняють ътъ матеріяльно повной сповѣди, и суть физични и моральни. Физични причины суть: а) У нѣмыхъ, б) глухихъ, γ) чужосторонцѣвъ, котрыхъ сповѣдникъ не розумѣе, δ) умирающихъ.

Моральни причины состоятъ въ великій трудности, котра съ матеріяльно повною сповѣдію була бы получена, якъ: передъ битвою, на мори, въ часѣ епидеміи, або коли треба обавлятися, щобы кающійся передъ укѣнченьемъ сповѣди не умеръ; въ котрыхъ всѣхъ випадкахъ досыть есть пытанья за одень або другій тяжкій грѣхъ и розрѣшеніе удѣлити.

Не извиняе ътъ довшности пытанья великій натискъ до сповѣди въ часѣ юбилея, праздника або ътпуста. — О легки грѣхи не ма обовязку пытанья, хіба если бы они значно причинилися до поясненья морального стану кающагося.

При пытаньяхъ треба въ прочѣмъ заховати середню дорогу, щобы ани недбалствомъ не согрѣшити, ани зновъ не впускатися въ непотрѣбни подрѣбности. Коли священникъ має передъ собою каяника, котрого зъ давнѣйшихъ сповѣдей докладно знае або о котрѣмъ справедливо може судити, що ѡнь совѣстно до сповѣди приготувився, то не повиненъ го бѣльше выпытоватися, но розрѣшити; лѣпше ужити пытанья и напѣмненья у людей, котри того правдиво потребууть, щобы могли двигнутися и житье свое поправити.

§. 326.

Сповѣдникъ обовязанъ яко судити

III. Судити грѣшника зъ его сповѣди; бо хотяи до важности сповѣди достаточно було бы выслушавши сповѣдь кающагося и пѣзнавши станъ его совѣсти дати або заперечити му розрѣшеніе, то однакожь, щобы въ тѣмъ взглядѣ не допуститися якои ошибки, треба найперше розсудити.

а) О тяжести грѣхѣвъ, ихъ вмѣняемости и о нумеричнѣмъ и родовѣмъ различію. Въ тѣмъ взглядѣ дуже ошибаются сповѣдники, котри хотячи пѣзнати тяжкѣсть якого грѣха пытаются кающагося, чи ѡнь той грѣхъ за тяжкій, чи за легкій тримавъ, бо той ѡтповѣдае звычайно, що му на гадку прійде, и такъ сповѣдникъ мимовольно ложный судъ выдае. (Св. Лигор. tract. XVI. с. 6.)

в) Сповѣдникъ обовязанъ пѣзнати, яки обовязки вкладае якійсь грѣхъ на кающагося. Каждый грѣхъ нарушае права Бога, самого грѣшника и ближняго, и для того грѣшникъ затыгае на себе тройку довшности. Богу не може грѣшникъ задосытъучинити, но самъ Христосъ зробивъ тое за насъ; грѣшникови остае одже тѣлько жаловати за поповнени грѣхи, и постановити собѣ бѣльше не грѣшити. Собѣ шкодить чоловѣкъ черезъ грѣхъ на души або и на тѣлѣ; тую кривду муситъ старатися вынадгородити: на души черезъ слуханье слова божого, молитвы, посты и пр., на тѣлѣ черезъ мѣриѣсть, порядокъ въ житью, опанованье своихъ наметностей и пр. — Ближньому може чоловѣкъ различнымъ способомъ на души або на тѣлѣ пошкодити, зъ чого выплывае обовязокъ вынадгородженья.

г) Сповѣдникъ має розсудити, яки права грѣшникъ черезъ грѣхи утративъ, такъ и пр. черезъ цензуры, симонію, тайне вынадгородженье и пр.

д) Особливо же має сповѣдникъ судити о росположенью грѣшника, чи ѡнь на розрѣшеніе заслугуе, чи нѣ. Тое росположенье кающагося состоитъ въ признанью и вызнанью грѣхѣвъ, въ щирѣмъ, внутрениѣмъ, надприроднѣмъ и загальнѣмъ жалю, и рѣшительнѣмъ постановленью бѣльше не грѣшити и воли задосытъучинити. Въ тѣмъ бо состоитъ близша матерія Т. Покаянія, безъ которой розрѣшеніе важно удѣлити не можна. Для того повиненъ священникъ уважати, чи грѣшникъ жалуе за свои грѣхи, и чи має волю поправитися, и коли пѣзнае, що тіи вымоги у него находятся, розрѣшити го, въ противнѣмъ же разѣ съ всею лагодностію го ѡтпустити.

Но понеже росположенье кающагося есть рѣчь чисто внутренна, котра не легко дасться пѣзнати, для того потреба еще застановитися надъ ознаками правдивого росположенья. Тіи ознаки показують: А) що якій грѣшникъ не есть належито росположенъ, або В) що есть росположенъ, або наконецъ Г) що его росположенье есть сомнительне.

А) Що грѣшникъ не есть належито росположенный, можна пѣзнати зъ слѣдующихъ ознакъ: 1. если грѣшникъ вже бѣльше разъ напомниманый всегда съ тымъ самымъ грѣхомъ безъ наименьшого знаку поправки повертае; 2. если цѣлкомъ зимно оскаржаеся, такъ що о нѣмъ сказати можна, що того, що устами вымавляе, въ серци не чуе; 3. если не старався уживати средства предухоронительни, котри му въ попереднѣй сповѣди були подани; 4. если ѡнь тѣлько зъ примусу прійшовъ до сповѣди, и пр. бо му родичи, учитель, настоятелѣ приказали, або понеже есть часть насхальный, або має вѣнчатися и пр.; 5. если стараеся извиняти свои грѣхи,

не хоче прийняти на себе дѣла покаянiя, сповѣдникови спротивлявся, або иннымъ способомъ показуе, що не мае воли поправитися; 6. если не хоче выстерѣгатися способности до грѣха, поеднатися съ ворогомъ, вынадгородити кривды. — Зъ тыхъ и подобныхъ ознакъ можна розумно вносити, що грѣшникъ не есть належито росположенный, и що недостойнъ есть розрѣшенiя.

В) Ознаки належитого росположенъя суть: 1. Если грѣшникъ радо отвирае сердце напѣмненъямъ сповѣдника, бере на себе охочо наложени дѣла покаянiя, и хоче поправитися; 2. если показуе особлившій жаль, и съ слезами своихъ грѣхѣвъ сповѣдаеся, — при чѣмъ однакожь уважати належитъ, чи тiи слезы не мають свою причину въ якѣй земскѣй стратѣ або въ его природнѣмъ успособленъю; 3. если прiйде по якѣй проповѣди, въ котрѣй чувъ о справедливости божѣй, або иннѣй правдѣ, котра го взрушила и до сповѣди наклонила; або 4. если прiйшовъ до сповѣди въ слѣдство якого страшного выпаду — н. пр. смерти, грома...; 5. если грѣшникъ ѣтъ остатной сповѣди значно поправився, способности до грѣха спротивлявся, добровѣльно дѣла покаянiя ѣтправлявъ; 6. такожъ и зъ цѣлого движенiя и голосу кающагося можна заключати, чи ѣтъ есть належито до сповѣди росположенный, чи нѣтъ; 7. въ годинѣ або въ небезпеченствѣ смерти не можна такожъ безъ важной причины сомнѣватися о належитѣмъ росположенъю грѣшника.

Г) Ознаки сомнительного росположенъя суть: 1. непостоянне дотеперѣшне житъе; 2. недостаточне приготвленъе до сповѣди; 3. если кто тѣлько для того не допустився бѣльше певного грѣха, бо тое не було му можливе; 4. если не выповнивъ ѣбѣтницѣ въ минувшѣй сповѣди здѣлани; 5. если въ загаль, ани въ его сповѣди, ани въ ѣтповѣдахъ, ани въ цѣломъ движенъю не показуеся духъ щирого покаянiя.

Вопросы сповѣдника зо взгляду на росположенъе кающагося.

На пѣдставѣ выше наведеныхъ ознакъ може сповѣдникъ съ меньшою або бѣлшою вѣроятностию заключати, чи кающiйся есть належито росположенный чи нѣтъ; но если бы еще яке сомнѣнiе заходило, належитъ тоежь ѣтвѣтными пытанъями усунути. До того особливо належитъ старатися пѣзнати, чи кающiйся есть грѣшникъ налоговый, чи грѣшникъ зъ случайности, чи повертающiй до грѣха, понеже ѣтъ того въ многѣмъ залежитъ его росположенъе. Для того треба: а) Налоговому грѣшникови меньше вѣрити, и не спускатися на его слова и ѣбѣтницѣ, доки не покаже дѣломъ, що хоче поправитися. в) Если кто жалитя, що его случайность до грѣха приводитъ, треба найперше слѣдити, чи

то дѣйстно яка вишша причина есть способности до грѣха, а потѣмъ дальше розрѣзнити, чи тая причина есть близка чи ѣтдалена, понеже першу може легко оминути, не такъ але другу. 2. При повертающихъ до грѣха треба особливо на тое дивитися, чи поворотъ до грѣха есть формальный чи материальный; бо въ першѣмъ разѣ показуеся у грѣшника гѣрша воля якъ въ другѣмъ, для того и росположенъе буде у тамтого дуже сомнительне. д) Дальше зависитъ росположенъе такожъ ѣтъ знанъя головныхъ правдъ вѣры и норѣвственности, котри каждый чѣловѣкъ знати и вѣрити повиненъ, понеже тая вѣдомѣсть мае велике влѣянiе на жаль и постановленъе грѣшника. Для того ѣбованъя сповѣдникъ запевнитися въ тѣмъ взглядѣ, и пытанъямъ оглядно, чтобы кающагося не уразити, о его религиѣннi вѣдомости.

Если зъ всего того сповѣдникъ пѣзнае, що кающiйся не мае щирого жалю, доженъ го до жалю росположити, бо инакше не може му удѣлити розрѣшенiе. Согрѣшивъ бы сповѣдникъ противъ любви, если бы такого кающагося ѣтправивъ, чтобыся лѣпше приготовивъ, бо чѣловѣкъ образованого уразивъ бы въ тѣмъ, а чѣловѣкъ меньше образованого припрѣвадивъ бы въ тяжке положенъе, зъ котрого ѣтъ не знавъ бы выдѣбутися, бо ѣтъ и при наилучшѣй воли не потрафитъ самъ добре приготвитися до полученъя розрѣшенiя.

Если же сповѣдникъ мае передъ собою кающагося належито росположенного, то не повиненъ тѣмъ задовольнитися, и его ѣтпустити, но представленъемъ ему яко побудительной причины его жаль побѣлшити, и такъ его еще лучше росположити.

§. 327.

Наконецъ повиненъ сповѣдникъ яко судiя IV. выслушавши и ѣцѣнивши сповѣдъ свѣй судъ выдати, т. е. розрѣшенiе удѣлити, або задержати. Розрѣшенiе есть цѣль и средоточiе Т. Покаянiя, и тутъ выступае священникъ яко правдивый намѣстникъ Христа; но тутъ повиненъ такожъ памятати на ѣтвѣтъ, котрый за выповнанъе тои власти колисъ буде мавъ зложити.

1. До удѣленъя розрѣшенiя потрѣбна: а) Моральная притомнѣсть кающагося, б) достаточна матерiя, в) моральная певнѣсть о достаточнѣмъ росположенъю кающагося, г) судовластiе надъ каущимся и грѣхами, д) хоть загальный переглядъ надъ всѣми грѣхами, котрыхъ кающiйся сповѣдаеся.

а) Розрѣшенiе удѣлити можна тѣлько чѣловѣкови присутствующому на мѣстци, где сповѣдникъ находится. II. Климентъ VIII. осудивъ 20. Червня 1682 миѣнiе «що вѣльно письменно або черезъ посла ѣтдаленному спо-

вѣдникови сповѣдаться и ѿтъ него такою самою дорогою розрѣшеніе получитьи“ яко ложне и соблазнительне. Розрѣшеніе ѿтъ непритомного священника удѣлене есть неважне, хотяи бы сповѣдь передъ нимъ була отправлена. (П. Павелъ V. 14. Липня 1604.) Однакожь позволено есть сповѣдаться притомному священникови письменно або черезъ другого чоловіка, если сповѣдникъ не разумѣе бесѣды кающагося. Однакожь така сповѣдь есть тѣлько въ дуже важныхъ випадкахъ позволена, и той кто сповѣдаеся, муситя передъ сповѣдникомъ яко грѣшникъ ставити.

Достаточна однакожь есть притомность моральна, подъ которою можна „разумѣти таке ѿдаленіе, въ якомъ люде на голосъ говорити съ собою звыкли“. Если бы про тое кающійся за скоро опустивъ сповѣдальницю, можна и треба го розрѣшити, доки еще не далеко ѿдѣшовъ; въ противнѣмъ разѣ треба го повернути, если тое безъ згѣршеня статься може.

Зъ того такожь показуеся, що можна розрѣшити чоловіка упадающаго зъ даху, утопающаго и инныхъ въ подобныхъ небезпеченствахъ поставленыхъ людей, яко и тое, що священникъ не обязанъ за надто приближатися до слабого, особливо на епидемію, но зъ такого ѿдаленя го сповѣдати, зъ якого го чути и разумѣти може. — Такожь не коньче потребно, чтобы сповѣдникъ кающагося видѣвъ, и пр. если за стѣною горитъ, и ктось тамъ въ небезпеченствѣ находящійся просить о ратунокъ, его можна розрѣшити.

β) Потрѣбна есть до важности розрѣшенія достаточна матерія Т. Покаянія, о чѣмъ выше говорено.

Щобы сповѣдникъ мѣгъ кому важно удѣлити розрѣшеніе, муситъ мати матерію хоть достаточну въ смыслѣ выше наведенѣмъ, иначе бо розрѣшеніе було бы неважне.

γ) Сповѣдникъ доженъ мати певность, що грѣшникъ есть належито расположенный до получения розрѣшенія. Тая певность однакожь есть моральна, не физична. Въ тѣмъ бо состоятъ рѣзниця межи Т. Покаянія и прочими Тайнами, що въ нихъ потрѣбна есть физична (въ очи и змыслы впадающа) певность о важности и присутствію матеріи; въ Т. Покаянія же достаточна есть моральна певность, що грѣшникъ визнавшій свои грѣхи жалуе за нихъ и хоче поправитися. Бѣльшой певности тутъ не можна мати.

Но не вѣльно такожь удѣлити розрѣшеніе такому грѣшникови, о котрѣмъ не можна съ моральною певностью сказати, що ѿтъ хоче поправитися, у которого одже воля по праву подлежитъ разумному сомнѣнію, якъ показуеся зъ рѣшенія П. Инокентія XI. (2. Марта 1679), котрый осудивъ предложенье: „Не можна заперечити грѣшникови розрѣшенія, хотяи нема ніякон надѣи поправы, ани не можна му розрѣ-

шенія ѿтложити, если тѣлько устами каже, що жалуе и хоче поправитися“. Сповѣдникъ не повиненъ про тое скорше розрѣшити грѣшника, доки не мае хоть вѣроятной, моральной певности, що грѣшникъ взрушенный ласкою божію хоче житье свое поправити.

Если сповѣдникъ мае моральну певность, що кающійся есть належито расположенный, обязанъ му розрѣшеніе удѣлити, понеже кающійся мае по отправленій належито сповѣди право жадати розрѣшенія, котрое му безъ причины не може никто заперечити, бо тымъ стала бы му ся кривда, ѿтъ не доступивъ бы ласки, и мусѣвъ бы для еи доступленя другій разъ сповѣдаться тыхъ самыхъ грѣхѣвъ, до чого не есть обязанъ.

Если же мае важни причины, котри суть противни тому, чтобы грѣшникови розрѣшеніе удѣлити, тогда обязанъ му заперечити розрѣшеніе. Причины, для котрыхъ грѣшникови розрѣшеніе заперечити або ѿтложити належитъ, суть двояки: або кающійся есть не способный до одержаня розрѣшенія, або есть того недостойный.

А) Неспособни до отриманя розрѣшенія суть тіи, котри безъ своей вины не могутъ подати матерію Т. Покаянія, якъ: а) Усонши, в) котри суть ѿтъ сповѣдника ѿдалени, г) котри николи не мали уживанье розума, д) котри безъ власной вины не могутъ возбудити въ собѣ жаль необходимо потрѣбный до осягненя ѿпущеня грѣхѣвъ.

В) Недостойни розрѣшенія суть всѣ тіи, котри зъ власной вины выключени суть ѿтъ ласки ѿпущеня грѣхѣвъ. До нихъ належитъ причислити: а) Еретикѣвъ, невѣрныхъ и схизматикѣвъ, котри при своѣмъ блудѣ уперто обстають и суть подъ клятвою; в) котри зъ власной вины не знаютъ правды до спасенія доконьче потрѣбни; г) котри не мають воли поправитися, понеже и пр. не хотятъ вынадгородити кривду содѣлану, не хотятъ ѿпустити тымъ, що ихъ образили, не хотятъ покинути непріязнь и ненависть, не хотятъ перестати давати згѣршене, або не хотятъ выстерѣгатися способности до грѣха, або опустити злый звычай; — въ загалѣ негѣдни суть розрѣшенія всѣ, у котрыхъ спостерѣгаеся ознаки нерасположеня.

Всѣмъ тымъ людемъ обязанъ сповѣдникъ заперечити або ѿтложити розрѣшеніе, хотяи въ прочѣмъ межи запереченьемъ и ѿтложеньемъ розрѣшенія нема рѣзниць, понеже розрѣшеніе належится каждому чоловікови, кто належито есть расположенный. Священникъ про тое мае обовязокъ тѣлько на такъ довго ѿтложити розрѣшеніе грѣшника, доки належито не приготовитя, но безусловно комусь розрѣшеніе заперечити не мае права.

§. 328.

Поступованье сповѣдника при ѓтложенью розрѣшенія.

1. Розрѣшеніе ѓткладаеся:

а) Тогда, коли расположенье кающагося есть сомнительне, або коли сповѣдникъ уважае, що тое причинится до поправы грѣшника. Въ тѣмъ разѣ не удѣляеся грѣшникови розрѣшенія для того, чтобы грѣшникъ мавъ часъ лѣпше пѣзнати станъ своєї совѣсти; ѓтсылаеся грѣшника на якійсь часъ, чтобы въ протягу него старався бѣльше заслужити собѣ на ласку розрѣшенія, и лѣпше къ тому приготовився, чтобы его належите расположенье не пѣддлагало ніякому сомнѣнію. — Тѣлько тогда коли бы кающагося ѓтложеньемъ розрѣшенія зрѣблалася велика труднѣсть, если бы н. пр. або цѣлкомъ бѣльше не мѣгъ прійти до сповѣди, або ажъ по довгѣмъ часѣ, або если бы черезъ тое утерпѣвъ на чести (н. пр. священникъ не мѣгъ бы отправити службы божіе), тогда при сомнѣнію о расположенью не можна му розрѣшенія заперечити.

б) Порадно есть заперечити часомъ розрѣшеніе повертающимъ до грѣхѣвъ, хотяй бы они въ прочѣмъ не были формально тѣлько матеріально повертаючи; тое бо захотитъ ихъ до щиршого чуванья надъ собою и ѓтжене ѓтъ нихъ духовне лѣннество, которе есть властивою причиною ихъ поворотѣвъ до грѣха.

2. Часъ, на якъ довго розрѣшеніе ѓтложитися мае, повиненъ бути такъ вымѣренный, чтобы дѣйстно причинився до поправы грѣшника, но не стався для него причиною инной шкоды. Не можна однакожь ведля науки св. Альфонза, вымагати цѣлковитой поправы, досыть есть, если грѣшникъ зачне поправу житья; бо поправа житья залежитъ ѓтъ содѣйствія грѣшника съ ласкою божіею, котора и въ одной хвили може грѣшника сокрушити, и на дорогу поправы наклонити. Зъ того взгляду треба на такъ довго розрѣшеніе ѓтложити, чтобы грѣшникъ мавъ часъ и способнѣсть ведля дотеперѣшного способу житья показати, що ѓнъ не допустився грѣха, хотяй перше го въ такѣмъ протягу звыкъ бувъ допущатися. При грѣхахъ походячихъ зъ внутреннихъ намѣтностей н. пр. гнѣвъ, онаніи, не треба розрѣшеніе на довше ѓткладати, якъ на 8, або 14 дней, если грѣшникъ въ протягу такого часу звыкъ бувъ грѣшити. Въ противнѣмъ бо разѣ позбавилобся грѣшника ласки божіею, котра передъ такими грѣхами найскорше може го ухоронити.

Грѣшникамъ зъ способности треба розрѣшеніе ѓткладати на такъ довго, чтобы они въ тѣмъ часѣ мали случайность опертися способности до грѣха. Часъ одже залежитъ въ тѣмъ взглядѣ ѓтъ того, якъ певна способнѣсть въ житью грѣшника повтаряеся.

Въ загалѣ треба зо взгляду на часъ, на якій розрѣшеніе ѓтложитися мае, уважити на тое, чтобы дати грѣшникови способнѣсть показати, що ѓнъ зачинае за помѣчу ласки божіею поправлятися.

3. Цѣль ѓтложенья розрѣшенія есть, чтобы грѣшника до Бога тымъ скорше навести; но чтобы тую цѣль осягнути, много залежитъ ѓтъ способу, якъ сповѣдникъ при тѣмъ захуеся. Если про тое сповѣдникъ мае важни причины ѓтложити розрѣшеніе, то повиненъ: а) Тое грѣшникови съ всею любовію и лагѣдностію сказати, и старатися го переконати, що на теперъ ѓтмавляеся му розрѣшеніе не для того, якобы священникъ хотѣвъ му докучити, но для того, понеже розрѣшеніе ему теперъ удѣлене сталобся для него згубливымъ, понеже ѓнъ не есть належито приготовленный. — б) Треба му подати средства и напѣмненья, якъ мае лѣпше приготовитися и зъ того ѓтложенья розрѣшенія користати. Нехай хоронится ѓтъ поворота до грѣха, и для того выстерѣгаеся способности до грѣха; и най умолае Бога о ласку, за помѣчу, котрой буде мѣгъ грѣхамъ опертися. г) Треба го напѣмнути, чтобы въ означѣнѣмъ часѣ зновъ прійшовъ до сповѣди, а межи тымъ старався робити все, що му за покуту есть наложено. Если бы случайно не мѣгъ повернути до того самого сповѣдника, то най другому священникови, до котораго до сповѣди пѣйде, скаже все докладно, що му при сѣй сповѣди наказано. Для той причины треба каинникови означити часъ, коли до сповѣди повернути мае. д) Выразно треба сказати каинникови, чтобы не важився ити до Причастія, бо тымъ допустивъ быся страшного грѣха. При тѣмъ повиненъ му сповѣдникъ сказати, що буде надъ нимъ мовити молитву, чтобы люде близко стоячи не спостерегли, що ему не удѣляеся розрѣшеніе, но тую молитву най не тримае за розрѣшеніе. Въ подѣбныхъ випадкахъ треба ѓтмовити яку коротку молитву надъ грѣшникомъ, но не форму розрѣшенія. е) Если бы грѣшникъ тому спротивляеся, и уперто жадавъ розрѣшеніемъ бути, не треба тымъ датися змѣшати, но остати при своѣмъ рѣшенію, и хотяй бы сказавъ, що собѣ найде инного сповѣдника, котрый го розрѣшитъ, сказати му, що то може бути, если передъ нимъ не ѓткрые правдивый станъ своєї совѣсти, но нехай знае, что тое розрѣшеніе у Бога не буде важне. — Не треба и згадовати, что если бы случилось кому при сповѣди пѣзнати, що якій чоловікъ не получившій розрѣшенія ѓтъ одного сповѣдника пѣйшовъ до другого, треба съ нимъ еще строжше поступити, и розрѣшеніе му на всякъ случай заперечити, хотяй бы можна разумно судити, що тамтой сповѣдникъ за остро собѣ поступивъ. ж) Коли кающійся въ означѣнѣмъ часѣ поверне, можна го за тое мѣрно похвалити, но при тѣмъ треба точно слѣдити, чи ѓнъ выпов-

нивъ всё, що му було приказано. Если бы показалося, що и теперь еще не есть належито расположенный, то треба му на ново розрѣшеніе отложить, но вже на коротшій часть; если же всё выпонивъ удѣлти му съ радостію розрѣшеніе. — з) Если до кого прійде кающійся, котрому инный сповѣдникъ заперечивъ розрѣшеніе, то треба отъ него выпытатися всё, для чого му розрѣшеніе остало заперечено, и чи выпонивъ, що му було приказано, и соотвѣтно тому собѣ поступити.

Въ прочѣмъ не намѣряемъ радити за велику строгость при удѣляннью розрѣшенія, противно сповѣдникъ повиненъ въ томъ взглядѣ лагбднымъ бути ажъ до той степени, чтобы могла бути осягнута цѣль сего заведенія и не были нарушены права Церкви. Треба мати взглядъ на уломность чоловіческу, про котру чоловікъ часомъ и найлѣпши намѣренія не може въ дѣло перепровадити. — Но зъ другой стороны не треба никогда розрѣшати чоловіка нерасположенного, бо таке поступованье не було бы лагбдностію, но несправедливостію противъ Бога, Церкви, кающагося и самого себе. „Два ключи давь ти Богъ, чтобысь мѣгъ вязати и рѣшати; но ты рѣшаешъ всёхъ безъ различія, не вяжешъ жадного, и уживаешъ только оденъ ключъ“ каже Фома зъ Виллянова до сповѣдника, котрый всёмъ безъ различія розрѣшеніе удѣлае.

4. Чи пѣдъ условіемъ розрѣшати можна, не соглашаются богословы. Зваживши различни тутъ относни мнѣнія можна яко правдиве мнѣние поставити, що

а) можна за певно пріяяти, що якъ всё прочи Тайны, такъ и Т. Покаянія можна пѣдъ условіемъ удѣлти, если есть разумне сомнѣние, чи ктось есть способный бути розрѣшенымъ, чи нѣ. Тое може случитися а) если есть сомнѣние, чи ктось вже прійшовъ до достаточного познания розума, або нѣ; б) если есть сомнѣние, чи кающійся еще жие; в) если умирающій непевни або жадни ознаки жало не показуе; г) если у кого не можна ани отдалено достаточну матерію Т. Покаянія открити, н. пр. у дѣтей, глухонѣмыхъ; е) если сповѣдникъ сомнѣваеся, чи кающійся есть морально притомный, н. пр. если розрѣшае чоловіка упадающаго зъ даху.

в) Если же сповѣдникъ сомнѣваеся, чи кающійся есть належито расположенный, т. е. чи онъ заслугоуе на розрѣшеніе, чи нѣ, то не може го розрѣшити безъ дуже важныхъ причинъ. Бо до удѣленья розрѣшенія потрібна есть моральна певность о належитѣмъ расположеннью каинника, въ сомнѣннью нема той певности, одже не ма пѣдставы, на котрой бы тое розрѣшеніе удѣлти належало. Дальше розрѣшеніе есть то вырокъ суди, що ктось есть виноватъ або невинный; сказати про тое: я сего чоловіка розрѣшаю, если есть невинный, не мае змысла, не може

про тое въ практицѣ бути заховане. Если про то сповѣдникъ сомнѣваеся о належитѣмъ расположеннью каинника, то обовизанъ старатися го належито расположити, а если то не удасться, отмовити му розрѣшеніе.

Только тогда, можна въ непевности о расположеннью кающагося удѣлти розрѣшеніе, если важни причины за тымъ промавлиютъ, якъ: а) дѣтямъ, о котрыхъ сомнѣваеся, чи они могутъ належито расположитися; б) умирающимъ, котрымъ по змыслу церковного законодательства всёми возможными способами треба помагати; в) если каинникъ черезъ запереченье розрѣшенія значно на чести мусѣвъ бы утерпѣти, и если бы можна предвидѣти, що каинникъ для уратованья своей чести пѣйде до причастія, н. пр. понеже сповѣдаеся по Проскомидіи, що всё люде видать, а потѣмъ не иде до Причастія. Но и въ томъ випадку треба только въ истинномъ сомнѣннью удѣлти розрѣшеніе; въ разѣ же певныхъ ознакъ нерасположенья заперечити; и хотяй бы сповѣдникъ видѣвъ, що каинникъ го не послухае, повиненъ при своѣмъ мнѣннью обстатѣ удѣлвши му наиперше сердечне напѣмненье, н. пр. коли сповѣдаеся чоловікъ жіючій съ наложницею, отъ котрой не хоче розлучитися, або гнѣвникъ, котрый не хоче перепроситися. — г) Въ кѣнци можна при тыхъ обстоятельствахъ удѣлти розрѣшеніе, если вже разѣ або два разѣ тое же му заперечилося, и на теперь здавало быся за строго его еще разѣ нерозрѣшенного отдалити.

Церковь не опредѣлила въ томъ предметѣ ничъ певного, для того треба розрѣшеніе пѣдъ условіемъ только дуже рѣдко и зъ дуже важныхъ причинъ удѣлти. На каждый случай треба наиперше старатися зробити собѣ певность о расположеннью; если же кому розрѣшеніе въ сомнѣннью о его гѣдности пѣдъ условіемъ удѣлаеся, треба его на тое уважнымъ зробити, чтобы старався щирше надъ собою працювати, и чимъ скорше знова до сповѣди прійшовъ.

Отъ цензуръ и инныхъ каръ церковныхъ може важно и позволено розрѣшити лише той, кто ихъ наложивъ; инный сповѣдникъ только тогда, коли есть къ тому уповаженный. При сего рода розрѣшеніяхъ треба заховати формы приписани въ требнику карт. 292—300.

Примѣчаніе. Що робити, если кто по скѣнченѣй сповѣди вернеся съ новымъ грѣхомъ, котрый при сповѣди забувъ? Казати му возбудити жаль, и наново го розрѣшити, хотяй бы то бувъ только легкой грѣхъ; що особливо тогда треба заховати, коли бы по сповѣди того нового грѣха допустився.

§. 329.

В) Сповѣдникъ яко учитель.

Еще доки сповѣдникъ кающомуся розрѣшеніе удѣлитъ або заперечитъ, повиненъ выповнити свѣй урядъ учительскій, т. е. каянника поучити, наставити и напѣмнути. „Особливо тыхъ, котри рѣдко коли, або не безъ многихъ грѣхѣвъ до сповѣди приходять, повинни сповѣдники напаминати, представляти имъ несчастливѣ житъе, котре они пѣдъ игомъ грѣховнымъ провадятъ, представити имъ мерзѣсть грѣха, щобы они го ѣтъ сердца зненавидѣли, щиро за него жаловали, и постановили собѣ бѣльше не согрѣшати. Певно бо есть, що напѣмненъя сповѣдника много бѣлшой ваги суть, якъ науки проповѣдника; бо слушателѣ проповѣдей звыкли напѣмненъя проповѣдника бѣльше до другихъ якъ до себе стосовати, що не може статися при сповѣди, где священникъ тѣм напѣмненъя исключительно до сповѣдающогося стосует. Нехай жаденъ сповѣдникъ не извиняеся тымъ, що мае еще многихъ сповѣдати, для того треба съ кождымъ коротко справитися; бо тую труднѣсть рѣшають золоти слова св. Франца Салезія: „Каянникови належитъ ѣтъ сповѣдника не заскора, но совѣстна стараннѣсть; для того повиненъ кождый сповѣдникъ желати собѣ мало но совѣстно сповѣдей слухати“. Для того обовязанъ сповѣдникъ яко учитель:

1. Поучити и наставити грѣшника зо взгляду на его душевне состоянїе въ загалѣ, треба му показати, чи ѣтъ есть грѣшникъ налоговый, чи зъ случайности, чи повертающій до грѣха; показати му, яки обовязки вкладае на него грѣхъ къ Богу, ближньому и самому собѣ; представити му, що тѣм грѣхи, котри ѣтъ мало цѣнивѣ, суть тяжки, для того нехай пѣзнае станъ своен совѣсти, и на будучнѣсть буде осторожнѣйшій, щобы не погубивъ свою душу. Если на комъ тяжитъ обовязокъ вынадгородити кривду, то треба му не тѣлько въ загалѣ той обовязокъ припѣмнути, но подати му такожь средства, якъ его выповнити мае.

2. Поучити кающогося въ правдахъ вѣры и норовственности, бо розумъ и воля стоятъ въ тѣснѣй звязи, для того не помогутъ часто найсердечнѣйши напѣмненъя, доки каянникъ не пѣзнае точно свои обовязки. Тому обовязанъ сповѣдникъ поучити кающогося о тыхъ обовязкахъ, котри ѣтъ або цѣлкомъ не знае, або тѣлько ложно понимае. „Если сповѣдникъ зауважае, що якій кающійся не знае необходимо потрѣбни правды вѣры и норовственности, то повиненъ го въ тыхже, если часъ позвалае поучити и розрѣшити; если же спостереже невѣдомѣсть въ инныхъ правдахъ, то може задовольнитися ѣбѣтницею грѣшника, що буде старатися въ тыхъ правдахъ точно поучитися. Если же покажеся немож-

ливѣсть въ такъ короткѣмъ часѣ грѣшника въ тыхъ необходимо потрѣбныхъ правдахъ поучити, треба му розрѣшенїе на сей разъ заперечити, но подати му способъ, якъ вѣдомѣсть тыхъ правдъ собѣ придбати може“.

3. Поучити кающогося, въ чѣмъ состоитъ правдивѣ расположенъе до полученъя розрѣшенїя; бо многи грѣшники думаютъ, що вповнѣ отвѣчаютъ вымогамъ Т. Покаянїя, если визнають свои грѣхи; для того треба ихъ зъ того блуда выпровадити и поучити, що до належитого приступованъя до Т. Покаянїя належитъ. Въ тѣмъ взглядѣ треба особлившій натискъ власти, чи грѣшникъ знае составни части Т. Покаянїя и чи выповнивѣ все, що до нихъ належитъ, именно, чи испытавъ належито свою совѣсть, возбудивъ щирый жалъ за грѣхи, чи постановивъ собѣ бѣльше не грѣшити, и чи хоче визнавши свои грѣхи за нихъ задосытъ учинити.

4. Поучити кающогося о обовязкахъ его стану и якъ на будучнѣсть свое житъе урядити мае, щобы оно було Богу прїятне. Зо взгляду на обовязки стану не треба залишити потрѣбни упѣмненъя наветъ у людей высшихъ сословїй, если ся пѣзнае, що они въ тѣмъ взглядѣ блудятъ; треба однакожь въ такѣмъ разѣ ужити огляднѣйшихъ и лагѣднѣйшихъ слѣбъ. Понеже ѣтъ людей поставленыхъ въ якѣмсь урядѣ дочасне и вѣчне добро много инныхъ залежитъ, для того треба имъ на сердце положити, щобы они свѣй урядъ свято справовали; но и подвластныхъ напаминати до послушенства и почтенїя своихъ настоятелей.

5. Поучити и просвѣтити кающогося въ сомнѣнїяхъ, котри предкладае. При тѣмъ треба вымагати ѣтъ каянника, щобы точно выложивъ свое сомнѣнїе, котре священникъ по зрѣлѣй розвазѣ мае рѣшити. Коли бы тое въ такъ короткѣмъ часѣ статися не могло, казати каянникови пѣйти до инного досвѣдченнѣйшого священника, або велѣти му прїйти иннымъ разомъ; а межѣ тымъ доженъ сповѣдникъ засягнути рады кого инного. Если же ани одно ани друге статися не може, бо обстоятельства суть таки, що заразъ треба рѣшити, тогда треба помолившисъ до Бога рѣшити ведля своего знанъя и совѣсти.

Вопросъ, чи сповѣдникъ обовязаный поучати и напаминати грѣшника, у котрого не надѣеся нїякого успѣха, рѣшае П. Венед. XIV. такъ: „Если рѣчь иде о такѣ правды, котри кающійся знати повиненъ, но про невѣжество преодолїме ихъ не знае, обовязанъ го сповѣдникъ поучити, хотя бы не мавъ нїякои надѣи, що они будутъ помѣчни; бо хотя бы они заразъ не принесутъ пожаданого успѣха, то може въ будучности взрушатъ грѣшника и наклонятъ го до поправы житъя. — Если же иде о рѣчи потрѣбни, о котрыхъ кающійся зъ невѣжества непреодолимого не знае, то не есть приказано поучати го, если нема надѣи поправы.“

§. 330.

Г) *Сповѣдникъ яко лѣкаръ.*

Третій урядъ сповѣдника есть лѣкаръ, который въ томъ состоитъ, чтобы кающагося отъ дальшихъ грѣхѣвъ ухоронити. Той обовязокъ есть у сповѣдника дуже важный для добра кающагося, для того повиненъ сповѣдникъ:

1. Пѣзнати загальни и особенни слабости души човѣка, а понеже они всѣ звычайно въ одной намѣтности соединяются, для того старатися тую найперше пѣзнати.

2. Пѣзнати жерела и причины душевныхъ слабостей, и тѣмъ усунути; звычайни причины грѣхѣвъ суть случайности, звычай и искушенія.

3. Подати средства такъ загальни якъ и особенни, за помощю котрыхъ можна грѣхамъ спротивлятися.

Таки загальни средства суть: а) Остатни рѣчи човѣка, в) справедливость и милосердіе боже, г) примѣръ Спасителя и Святыхъ. О тыхъ правдахъ треба кающагося велѣти размышляти, чтобы го такъ отъ грѣхѣвъ скорше отстрашити.

Яко особенни средства приписуютъ въ сѣмъ взглядѣ учителѣ церковни; Щира любовь Бога, поручатися покрову преч. Дѣвы Маріи, часто приступовати до св. Таинъ, памятати на всевѣдучѣсть Бога, щоденно испытovati свою совѣсть, и возбуждати жалъ за грѣхи. — Особливо же треба въ поодинокихъ случаяхъ выбирать таки средства, котри спротивляются поодинокимъ грѣхамъ каянника, и пр. непріятелямъ радити, чтобы молилися за себе; блудникови приказати, чтобы выстерѣгався лѣнивства, злыхъ товаришѣвъ и способностей, не напивався, и часто до сповѣди ходивъ.

4. Треба старатися наклонити каянника, чтобы содѣйствовавъ съ ласкою божою; бо всяка поправа житья мае свѣй початокъ въ ласцѣ божій, котра помагае и поправяе човѣка старающагося свое житье поправити.

§. 331.

О *наложенью епитиміи.*

Яко лѣкаръ и судія обовязанъ сповѣдникъ наложить кающагося отвѣтну покуту (епитимію). Если бы тое залишивъ, то грѣшитъ тяжко, если иде рѣчь о тяжки грѣхи. Бо справедливость боже wymagaе, чтобы инакше отпущалися грѣхи тымъ, котри передъ крещеніемъ зъ невѣжества согрѣшили, якъ тымъ, котри просвѣчени свѣтломъ евангельской правды не боялися образити Бога. Хотяй милосердіе боже грѣшникови хоче простити для заслугъ Спасителя, то однакожь годится, чтобы и грѣшникъ зъ своей стороны старався за тѣмъ по возможности задосытьчинити, чтобы при другѣй случайности не такъ легко ихъ доущався. Для того находится въ Церкви отъ найдав-

нѣйшихъ часѣвъ звычай грѣшникамъ кающимся накладывать дѣла покаянія, котри называются задосытьчиненье, котре есть одна изъ составныхъ частей Т. Покаянія. Задосытьчиненье або покута есть одже якесь добре дѣло, котре кающагося при сповѣди накладывается, чтобы зъ одной стороны задосыть учинивъ за грѣхи, а зъ другой стороны на будучность ихъ бѣльше хоронився.

Цѣль покуты (епитиміи) есть про тое двояка: отместительна и лѣчительна, послѣ чого и двояка покута розличаеся. Сповѣдникъ долженъ для того при наложенью покуты уважати, що тѣмъ дѣла мають не только остеречи и ухоронити грѣшника передъ новыми грѣхами, но такожь укарати го за содѣлани беззаконія. „Понеже ключи суть священникови удѣлени не только до рѣшанья, но и до вязанья, якъ св. Отцѣ вѣрили и учили“. (Соб. Трид. зас. 14., кан. 8.)

При накладанью покуты треба передъ всѣмъ уважати, що въ различныхъ сего рода случаяхъ Церковь постановляе. Треба для того мати передъ очима давни каноны покаянни, котри въ давныхъ часахъ постановляли кары за поодинокы грѣхи. Бо хотяй не можна бы отъ сповѣдника wymagaти, чтобы тѣмъ кары давныхъ вѣкѣвъ накладывать, то однакожь кто ихъ точно знае, буде въ состоянью сорозмѣрни кары за поодинокы грѣхи накладывать.

Щобы въ прочѣмъ покута була добре вымѣрена, повинна бути:

а) Сорозмѣрна грѣхамъ, такъ чтобы за тяжки грѣхи накладывать тяжшу покуту, якъ за легки; дальше за бѣльше грѣхѣвъ того самаго рода ину покуту якъ за грѣхѣвъ, котрого грѣшникъ только разъ допустився. При томъ такожь треба памятати, чтобы покута спротивлялася внутреннему усposобленью самого грѣха, такъ и пр. скупому приказовати давати милостиню, блудникови пѣсть и нини укорянья тѣла, лѣнивому певни працѣ; тому що проклинавъ, молитву и пр.

в) „Покута должна отвѣчати обстоятельствамъ кающагося“, такъ що до его внутреннего усposобленья, якъ и внѣшнихъ обстоятельствъ. Такъ зо взгляду на внутренне усposобленье нини покуты треба накладывать човѣкови образованому якъ простому; нини цѣлкомъ зопсуетому, якъ тому що доперва станувъ на дорозѣ беззаконія; нини човѣкови, котрый безъ намысла Бога ображае, якъ тому, що вже зачавъ поправлятися и пр. — Зо взгляду на внѣшни обстоятельства, якъ: станъ, вѣкъ, полъ, силы, суть дѣла покаянія такожь розличного рода. Такъ и пр. зле булобы приказовати служащѣй певне число службъ божихъ слухати, або нини дѣла робити, котри съ ен службою не дадутъ погодитися; або приказовати молодѣй дѣвчинѣ, чтобы ходила до якои отдаленон каплицѣ молитися; або замужнѣй особѣ накладывать яки дѣла

умертвленія тѣла, котри могли бы въ ей мужу пѣдозрѣніе возбуди; або войкови приказовати постити и пр.

г) Покута довжна бути спасительна, для того треба при ей накладанью уважати: а) „На грѣхъ, на грѣшника, и на цѣль, яку ся хоче осягнути; но бѣльше якъ на грѣхъ треба уважати на грѣшника, бо если сповѣдникъ зблудить, то лѣпше, якъ каже св. Іоанъ Злат. (ом. 43. до Мат.) здати рахунокъ зъ милосердія, якъ зо строгости“ (Segneri). Зъ того взгляду не повинна покута бути за легка, но такожь и не за тяжка; тому треба таки покуты накладати, котри грѣшникъ буде мѣгъ выповнити и въ сомнѣнію лѣпше вивѣдатися о обстояательства кающагося, зъ котрыхъ буде можна заключити, чи ѣнъ може выповнити покуту, чи нѣ. б) Особливо же треба мати на оку цѣль, яку черезъ покуту осягнути намѣряеся; для того накладати таки дѣла Покаянія, котри могутъ грѣшника ѣтъ будущихъ грѣхѣвъ ухоронити; и пр. приказати кому, щобы 10разъ пѣйшовъ на проповѣдь, если передше не старався присвоити собѣ потрібни вѣдомости религійни; ходити що мѣсяця до причастія; не сходитися съ певнымъ чловѣкомъ, и инни подобни, котри для грѣшника суть утяжливи, но такожь спасительни. г) Покута повинна особливо у грѣшникѣвъ повертаючихъ до грѣхѣвъ бути вымѣрена на довшій часъ, щобы не тѣлько рану загоити, но и слѣдъ ей затерти. д) Щобы покута сталася спасительною, треба ей съ любовію ѣтцѣвскою накладати, по словамъ Апостола: „Аще и впадетъ чловѣкъ въ нѣкое прегрѣшеніе, вы духовнии исправляйте того духомъ кротости“ (Галат. 6., 1.); належитъ про тое якъ найлагѣднѣйши слова добирати, щобы вже тымъ грѣшника до поправы наклонити.

д) Покута довжна бути отвѣтна, якъ изъ доси сказанаго показуеся, для того тутъ еще наведены будутъ гдеяки примѣры неотвѣтныхъ покутъ; такъ и пр. не отвѣтно було бы за тайни грѣхи явни покуты накладати, хотяй въ прочѣмъ тое теперъ майже не можливе, хйба въ такѣмъ випадку, где кто давъ явне згѣршенье, то можна му приказати, щобы явно старався тое згѣршенье усунути. — Такъ само неотвѣтно есть накладати всѣмъ каянникамъ за певный грѣхъ тую саму покуту, бо черезъ тое люде легко пѣзнають свои взаимни грѣхи; — если приказуеся яка покута въ грошахъ, то треба стеречися, щобы то не ишло въ користь сповѣдника. Дальше неотвѣтно есть накладати за покуту дѣла, до котрыхъ той чловѣкъ и такъ обовязанъ; въ кѣнци не повинна покута на дуже довгій часъ ростягатися, найдалше до другой сповѣди.

Заходитъ вопросъ, чи лѣпше легки, чи тяжки покуты накладати? На той вопросъ отвѣчаютъ учителя церковни, що лѣпше есть скланитися до лагѣдности, особливо тогда, коли каянникъ не радо пріявъ бы тяжку покуту, або бы

собѣ гадавъ, що она переходитъ его силы. Но не на мѣстци була бы така лагѣдность у повертаючихъ до грѣха и у налоговыхъ грѣшникѣвъ, котрымъ всегда треба строжши покуты накладати, хотяй бы можна предвидѣти, що ихъ не выповнятъ.

Всѣ дѣла покаянія, котри за покуту звыкли накладатися, дадутся стягнути на молитву, пѣсть и милостиню, котри цѣлкомъ ѣтповѣдають тройкимъ добрамъ, яки мы ѣтъ Бога получили, т. е. добрамъ души, добрамъ тѣла и внѣшнимъ добрамъ, а при тѣмъ суть найотвѣтнѣйши, щобы зъ насъ выкоренити всѣ зароды грѣхѣвъ, котри свою причину мають въ похотяхъ тѣла, въ похотяхъ очей и гордости житейскѣй (I. Іоан. 2., 16.) Дальше если поглянемо на тыхъ, котрыхъ мы черезъ грѣхи ображаемъ, то увидимо, що молитва, пѣсть и милостиня суть найотвѣтнѣйши, щобы за тую кривду, котру мы Богу, ближньому и собѣ робимо, вынадгородити. Бога бо перепрашаемъ молитвою, ближньому вынадгородуемъ милостинею, а себе караемъ постомъ. Для того суть три высше наведены дѣла яко покута найотвѣтнѣйши.

Молитва яко дѣло покаянія есть:

а) Молитва въ тѣснѣмъ значенью, котра дѣйстно есть задосытучинительна, понеже всегда есть съ якими трудами получена, и пр. коли грѣшникови прикажеся клячати при молитвѣ, або пѣйти на яке мѣстце, и тамъ молитися и пр.

б) Богослуженье въ загалѣ, если приказуеся кому ходити за покуту ажъ до другой сповѣди на вечерню и пр.

г) Возбужданье актѣвъ вѣры, надѣи, любви и жалю за грѣхи.

д) Особливше почитанье Пречистой Дѣвы, або инного Святого и пр.

Пѣсть яко дѣло покаянія состоитъ не тѣлько въ вздержанью ся ѣтъ ѣдженья и штыя, но такожь въ тѣмъ, що грѣшникъ ѣтмавляе собѣ звычайни забавы, коротше спить, ходитъ на ѣтпусты, и инными способами умертвляе свое тѣло.

Милостиня содержитъ въ собѣ всѣ дѣла милосердія, такъ що до души якъ и що до тѣла.

Кающійся обовязанъ пріяти наложену покуту, и то въ загалѣ пѣдъ тяжкимъ грѣхомъ, и туюжь цѣлкомъ ведля приказу выповнити. Если сповѣдникъ признае часъ, то въ тѣмъ часѣ, а если часъ не есть назначеный, то чимъ скорше; бо неизвинене ѣтвольканье булобы грѣхомъ. Не ма однакожь обовязку ѣтправити покуту передъ Причастіемъ. Если же кающійся забувъ, яку мавъ покуту, то повиненъ, если можливе, спытатися сповѣдника, а прінаймнѣй на другой сповѣди о тѣмъ сказати.

Змѣнити покуту не може самъ грѣшникъ, тѣлько сповѣдникъ при новой сповѣди, но тое не повинно николи дѣятися безъ важной причины. Для того треба найперше

выслухати кающогося, для чого наложена покута видится му за утяжливя, а коли его причины суть дѣйстно важни, можна тую покуту або уменьшити, або въ нини дѣла перемѣнити; если же причины кающогося суть безъ основы, и тѣлько о его лѣнивствѣ свѣдчатъ, то треба заострити его обовязокъ, и ничь не змѣняти.

Такъ само треба собѣ поступити тогда, если бы кающійся при самѣй сповѣди ускарявся, що тая покута, котру му сповѣдникъ накладе, есть для него за тяжка.

Троякій урядъ сповѣдника въ особенности.

§. 332.

Переглядѣ.

До теперъ остали наведены приписы, котри сповѣдникъ въ загалѣ заховати мае; належить теперъ застановитися надъ способомъ его поступованья съ поодинокими розличного рода каянниками. Бо задача сповѣдника не кѣнчится на тѣмъ, що ѡнъ кающогося розрѣшае; сповѣдникъ обовязанъ яко душпастыръ провадити того, которого разрѣшивъ, бо тѣлько тогда буде мѡгъ причинитися до осягненья цѣли, яку Христось при постановленю Т. Покаянія осягнути хотѣвъ. Каждый бо чоловікъ, котрый щиро коло своего спасенія працювати намѣряе, потрѣбуе мати духовного вожда; бо якъ недосвѣдченый рѣшникъ мусѣвъ бы погибнути въ фаляхъ морскихъ, если бы не повѣрився опѣцѣ досвѣдченого въ тѣмъ взглядѣ весляря, но самъ на море пустился, такъ и на збуренѡмъ мори грѣховнѡмъ легко погибаетъ чоловікъ, если не мае вожда, котрый бы го опытною рукою провадивъ.

Для того повинни душпастырѣ напоминати вѣрныхъ, щобы каждый зъ нихъ выбравъ собѣ певного сповѣдника, до которого бы всегда до сповѣди ходивъ, бо тогда зможе ѡнъ лѣпше пѡзнати станъ совѣсти своей духовной дитины, и съ бѡльшимъ успѣхомъ може ея провадити.

Отношене межи кающимся и такимъ сповѣдникомъ назначаетъ св. Ап. Павелъ словами: „Яко ангела божія приѣсте, мя, яко Хр. Іисуса“ (Гал. 4., 14.), для того повиненъ кающійся: а) Относитися до своего сповѣдника съ всею отвертостю и довѣріемъ, щобы тойже мѡгъ пѡзнати всѣ тайны его сердца, ѡткрыти всѣ раны, и до нихъ цѣлительный бальсамъ вляти; б) слухати и почитати сповѣдника, якъ дитина отца, бо тѣлько тогда могутъ его труды успѣшными статися.

Сповѣдникъ же зъ своей стороны повиненъ старатися бути для кающогося правдивымъ отцемъ и пастыремъ, для того пѡзнавши его внутренне успособлене и виѣшни обстоятельства ведля нихъ свое поступоване урядити. Въ загалѣ

буде заховатися сповѣдникъ ведля загальныхъ высше наведеныхъ приписѡвъ, въ особенности же повиненъ брати взглядъ на особливши потребности кающогося. Для того теперъ буде бесѣда о поступованю сповѣдника въ особенныхъ такихъ выпадкахъ, котри могутъ въ житю чоловіка случитися: А) зо взгляду на его внутренне усспособлене; В) на виѣшни обстоятельства; Г) зо взгляду на розлични состоянія, въ якихъ може находитися.

А) Поступоване сповѣдника зо взгляду на внутренне усспособлене кающихъ ся.

Переглядѣ.

Въ тѡмъ взглядѣ заслужуютъ на особлившу увагу: 1. Грѣшники налогови; 2. грѣшники повертаючи до грѣха; 3. упадаючи зъ случайности до грѣха; 4. грѣшники на котрыхъ тяжитъ чужа кривда.

§. 333.

1. О поступованю съ грѣшниками налоговыми.

Найнесчастливше состояніе чоловіка есть грѣшный налогъ, т. е. присвоена черезъ довге грѣшне житие легкѡсть якого грѣха допускатися. Навернене такого налогового грѣшника есть дуже тяжке и потрѣбуе много часу и трудѡвъ; бо злый налогъ стався для того чоловіка другою природою, ѡт котрой тяжко го ѡдорвати; для того и найтеплѣйшимъ ѡбѣтницямъ налогового грѣшника не можна много вѣрити, бо ѡнъ не такъ легко може слова дотримати. На тое состояніе грѣшника налогового треба про тое уважати, щобы го зъ его сумного состоянія двигнути. Коли такой грѣшникъ приѣде до сповѣди, не треба го заразъ розрѣшати, бо таке розрѣшене не приноситъ му ніякой корысти, якъ довго ѡнъ не мае еще на тѣлько силы, щобы мѡгъ грѣхови спротивитися. Ажъ тогда про тое можна грѣшника налогового розрѣшити, коли можна розумно судити, що его сердце не есть вже привязане до грѣха, що ѡнъ зачатъ вже праведно жити.

Съ грѣшникомъ налоговымъ треба такъ собѣ поступати:

а) Съ всею оглядностю и любовію треба звернути его увагу на несчастливе его состояніе, и поучити го, що на теперъ не може бути розрѣшенный, бо тое бы му не помогло тѣлько зашкодити. Повиненъ найперше лѣпше приготавливатися, щобы мѡгъ ѡтпущене достигнути.

б) Щобы му въ сѣмъ дѣлѣ помочи, треба му порадити, якъ найскорше буде мѡгъ злый звычай выкоренити; и наложити му ѡтвѣтти дѣла покаянія.

γ) Отъ выповненья або залишенья наложеныхъ ѡтъ сповѣдника дѣлъ покаянїя залежитъ дальше поступованье сповѣдника. Если ѡнъ поверне и покаже, що хоть меньше разъ грѣшивъ, що одже вже зачавъ поправу житья, то можна го розрѣшити; если же не показуе нїякои поправки, то треба тымъ живше и щирше нимъ заняться, нови оружїя противъ грѣхѡвъ му наложити, и упомнувши го сердечно, зновъ ѡтмовити му розрѣшенье приказуючи му, чтобы въ означенѡмъ часѣ прїйшовъ до сповѣди.

δ) Для грѣшникѡвъ налоговыхъ майже всегда есть дуже добра сповѣдь загальна, котра имъ цѣле ихъ сумне состоянїе живо передъ очи ставляе и въ многихъ случаяхъ стаеся початкомъ ихъ поправки.

Отъ наведеного способу поступованья съ грѣшниками налоговыми можна тѡлько зъ важныхъ причинъ ѡтступити, такъ: а) Въ небезпеченствѣ смерти, если тѡлько въ грѣшнику правдивый жаль возбудити можна. в) Въ конечнѡй потребѣ, н. пр. передъ битвою, пологомъ, операціею, можна налогового грѣшника пѡдъ тымъ самымъ условїемъ розрѣшити. г) Если бы можна обавлятися, чтобы налоговый грѣшникъ показуючїй въ прочѡмъ знаки щирого жалю попавъ въ отчаянїе черезъ запереченье му розрѣшенья. д) Если бы можна обавлятися, що налоговый грѣшникъ разъ не розрѣшенный николи бѡльше до сповѣди не прїйде.

2. Подѡбно якъ съ налоговыми грѣшниками треба собѣ поступати съ тыми, що повертають до грѣхѡвъ, бо они суть власно на дорозѣ статися налоговыми грѣшниками; но власно для того треба ними тымъ щирше заняться; чтобы ихъ не допустити до такого великого морального упадку.

При удѣленью розрѣшенья сего рода грѣшникамъ треба всегда уважати, чи они формально чи матеріально до грѣха повертали. Въ першѡмъ разѣ заперечаеся имъ розрѣшенїе, въ другѡмъ же разѣ належитъ ихъ розрѣшити подавши имъ спасительни напѡмненья и средства поправы житья.

§. 334.

2. Грѣшники зѡ случайности.

Що пѡдъ случайностию до грѣха мае розумѣтися, якъ случайность дѣлится и якъ сповѣдникъ въ тѡмъ взглядѣ повиненъ собѣ въ различныхъ випадкахъ поступати, учитъ богословіе норовственне, и въ третѡй части буде о тѡмъ бесѣда; тутъ остае навести, яки обовязки сповѣдникъ въ подѡбныхъ случаяхъ мае зо взгляду на розрѣшенїе. Тїи суть:

а) Если грѣшникъ находится въ добровѡльнѡй способности до грѣха, то не можна го такъ довго розрѣ-

шити, доки тую способность не усуне, н. пр. Анна ходитъ до знаемого, съ котрымъ грѣшитъ.

β) Если грѣшникъ обѣцует, що ѡнъ буде выстерѣгаться способности до грѣха, въ котру доси самъ удавался, то треба розрѣшнати, чи до усуненья тойже треба щось здѣлати, н. пр. ѡтдалити зъ дому наложницю; — чи щось залишити, н. пр. не ходити до корчмы. Въ другѡмъ випадку можна обѣтници грѣшника увѣрити и першїй разъ го розрѣшити; — но въ першѡмъ випадку треба му заперечити розрѣшенье на такъ довго, доки свою обѣтницю дѣломъ не подтвердитъ.

γ) Если грѣшникъ находится въ потрѣбнѡй случайности до грѣха, то можна го першїй разъ розрѣшити, но напѡмнути го, чтобы старався абы тую способность усунути, або по можности ей спротивлятися, н. пр. Анна служитъ у пана, котрый ей не позволяе николи до Церкви ходити. — Марїю служницю наставляе сынъ господарей до грѣха, або противно. Що имъ приказати? Аннѣ сказати, чтобы або службу лишила, абы выразно желала, чтобы ей позволили выповняти приказы церковни; — Марїи сказати, чтобы спротивлялася тымъ намовамъ, грозила му, що го оскаржитъ передъ родичами, або службу змѣнила; — сынови, чтобы николи съ нею не сходявся або старався ей зъ службы ѡтдалити.

§. 335.

3. Грѣшники обовязани до воздаянїя.

1. Грѣшникъ, на котрѡмъ чужа кривда тяжитъ, не може бути розрѣшенный такъ довго, доки не вынадгородитъ кривды, або не обѣцае ей вынадгородити, якъ скоро тѡлько буде мѡгъ тое здѣлати. Если грѣшникъ може вынадгородити, то треба му означити часъ, въ протягу котрого то довженъ зрѡбити; если же на теперъ не есть въ состоянїю содѣлану кривду вынадгородити, то треба му приказати, чтобы на той обовязокъ все памятавъ и всѣми силами старався го заспокоити, и если то щиро обѣцае, можна го розрѣшити.

2. Если же обовязокъ воздаянїя есть сомнительный, то треба добре застановитися, чтобы ложный судъ не выдати, и чтобы не увѣльнити ѡтъ довжности тамъ, где она есть, або не наложити ей тамъ, где ей нема. Въ тяжкихъ до рѣшенья випадкахъ лѣпше есть розрѣшити кающагося не рѣшивши випадку, и приказати тому же, чтобы въ означенѡмъ часѣ прїйшовъ до сповѣди, въ котрѡй ся той случай рѣшитъ. Но кающїйся довженъ обѣцати, що тому рѣшенью безусловно поддастся.

3. Сповѣдникъ не повиненъ безъ дуже важной причины брати на себе обовязокъ кривду вынадгоро-

дити, но если бы тое дѣйство уважавъ за потрібне, то повиненъ дуже осторожно дѣлати, щобы никто не попалъ въ пѣдозрѣнне, а зъ другой стороны, щобы самъ запевнився ѓтъ пѣдозрѣннѣя.

4. Не легко треба вѣрити извиненью грѣшника, що ѓнъ не може вынадгородити, бо хоть ѓтъ разу може му то не можливѣ, то може то зробити поволи.

5. Обязокъ воздаяннѣя тяжить не тѣлько на тыхъ, котри ближнього на мастку скривдили, но и на тыхъ, котри го на чести оскорбили, тому съ ними такъ само поступати належить; и если бы не хотѣли обмову, клевету и пр. ѓткликати, належить имъ розрѣшенне заперечити.

В) Поступованье сповѣдника зо взгляду на внѣшнѣи обстоятельство кающихся.

Въ тѣмъ взглядѣ на особлившу увагу заслужуютъ: 1. Дѣти, 2. родичи, 3. служащи и господарѣ, 4. люде въ якомъ урядѣ поставлени, 5. недужни, 6. глухи и нѣми.

§. 336.

1. О поступованью съ дѣтьми.

Оденъ зъ найважнѣйшихъ обовязкѣвъ душпаствѣря яко сповѣдника повинно бути старанье о христѣянскѣ выхованье дѣтей, а понеже до того самъ при сповѣди дѣтей наибѣльше може причинитися, для того сего рода сповѣди повиненъ ѓнъ ѓтправляти съ великою старанностію и оглядностію. Въ дитинныхъ бо еще незоспутьхъ сердцахъ найскорше можна положити основу правдиво христѣянского житья, а если яки зароды и початки грѣха показуются, наилегше можна ихъ зъ молодого сердца выкоренити, бо они еще не мали часу въ нихъ глубоко вкоренитися.

Зо взгляду на се великой ваги занятіе душпаствѣря нехай служитъ слѣдующе руководство:

а) Для сповѣди дѣтей треба всегда особнѣи день назначити, разъ для того, понеже до того потрібне есть особливше приготование и расположенне, а потѣмъ щобы бути вѣльнымъ ѓтъ иннородныхъ занятій и мати достаточно часу до сповѣданья дѣтей. Въ прочѣмъ то мае и на цѣлу громаду добре влѣянне и може причинитися до того, що люде въ загалѣ будутъ частнѣйше до св. Таинъ приступати.

б) Съ дѣтьми треба при сповѣди якъ найлагѣднѣйше бесѣдовать, подѣбно якъ нянька съ дѣтьми говоритъ (I. Сол. 2., 7.), бо тѣлько тымъ способомъ можна ѓтъ нихъ довѣдатися и выкрыти всѣ тайны сердца; противно же замкне имъ остре слово уста на всегда. Сповѣдникъ находится

при сповѣди дѣтей въ тяжкѣмъ положенью, бо при всей лагодности и нѣжности мусить такожь заховати потрібну повагу и не дати верхъ взяти любви природнѣи, яка на видѣ дитинны въ чловѣцѣ мимовольно повстае. Но кто щиро переймѣся любовію о спасеніе дитинны, котру сповѣдае, той буде вже знати, якъ съ нею поступати.

г) Коли дитина прѣйде до сповѣди, треба найперше пересвѣдчитися, чи мае потрібни вѣдомости религѣйни, велѣти ей руки зложити и высказати, якѣ грѣхи собѣ припоминае. Но тое вызнанье есть майже всегда недостаточне, бо если то у старыхъ людеи часто стрѣчаемъ, то при дѣтяхъ не можна и дивоватися, що не знаются добре сповѣдати; для того тутъ обовязанъ сповѣдникъ пытаниями доповнити сповѣдь. Но нигде не есть тяжше пытанья ставити, якъ при сповѣди дѣтей, „священникъ бо долженъ такъ пытанья, щобы дѣти не научивъ щось, чого они еще не знаютъ“. (Кароль Бор.) Тая огляднѣсть есть особливо при грѣхахъ нечистоты потрібна, бо тутъ найскорше можна нерозсудными пытаньями статися причиною ихъ моральной зопеуты.

Въ прочѣмъ не треба тутъ зъ памяти выпущати тое обстоятельство, що дѣти звычайно нѣякого або ложне понятіе о грѣсѣ мають, они тримають малѣ ошибки за тяжкѣи грѣхи, а не роблять собѣ ничъ зъ бѣльшихъ переступленій. Причиною того суть часто родичи и учителѣ, котри имъ и пр. безъ найменьшого ограниченья кажутъ: непослушни дѣти пѣйдуть до некла и пр. Сповѣдникъ одже обовязанъ исправити ихъ ложни понятія и поучити, що есть тяжкѣи грѣхъ, а що нѣ. Если и пр. дитина оскаржаеся о ложѣ, непослушенствѣи, або що кидала каменемъ за псомъ сусѣда, то треба ей сказати: ложъ есть зла, но на тѣмъ еще не конецъ. Для чого же ты видавъ на пса сусѣда? чи го не любишь? чи ѓнъ твоимъ родичамъ що злого зробивъ? а що? — чѣсь хотѣвъ сусѣдови або его дѣтямъ на злость зробити? чи ѓнъ потѣмъ проклинавъ? — Если сповѣдникъ зъ ѓтповѣди спостереже, що дитина зъ одной або другой причины то робила, то треба ей дальше сказати: Видишь, тосъ робивъ зо злости, ненависти и пр., а то Богу дуже не подобаеся. Якъ прѣйдешь другѣи разъ до сповѣди, то старайся пригадати собѣ, не тѣлько щось злого зробивъ, но такожь для чогось то зробивъ, и скажи тое сповѣдникови.

Ложъ и непослушенство мае свою причину часто въ зависти къ братьямъ и сестрамъ, бо думаетъ, що ихъ родичи бѣльше любятъ, або въ пустотѣ, бо хоче выкрутитися до забавокъ, або и маловаженью родичей.

Сповѣдникъ входящій въ таки подрѣбни хвилѣ зъ житья дитинны поучитъ ей легше, що зле зробила; но не такъ легко треба рѣшити, що дитина тяжко согрѣшила. Треба ей

вправдѣ напominати, щобы бѣльше того не допуцалася, но не заразь обвиняти дитину о тяжкій грѣхъ.

Сповѣдникъ обовязанъ въ дитинѣ возбуди ти ѳтразу до всякого грѣха и подати ей средства осте регательни, особливо противъ грѣха нечистоты; бо случа еся, що дѣти наймолодши нечестни жарты або забавы собѣ позволяють, до чого ихъ зопсута челядь, або инни сего рода люде наклонили, при чѣмъ дѣти и не знаютъ, що зле роблять. Если бы теперь сповѣдникъ зъ боязни, щобы ихъ що злого не научивъ, оминавъ таки пытаня, або собѣ гадавъ, що хотъ щось подѣбно го роблять, то певно не зо злости або намѣтности, для того не грѣшать, той дуже зле старавъ быся о душевне добро повѣреныхъ собѣ дѣтей. Мовчати въ такихъ выпадкахъ выгѣдно, но небезпечно. Тутъ треба серед ню дорогу обрати, а тое дастся такъ осягнути: Если дитина, котра сповѣдаеся, знае катихизмъ, то легше съ нею посту пати, бо кажеся ей ѳтповѣсти на подставѣ науки религійной, чи не зробила щось противъ приличности, добрыхъ обычаѣвъ и пр. Коли ѳтповѣдае то знакъ, що не чуеся въ ничѣмъ вино вата; если же червонѣся, або не хоче ѳтповѣдати, то вже стягае на себе подозрѣнїе, що якійсь сюда належачій грѣхъ на ен серци тяжитъ, для того треба дальше выпытоватися.

Если же дитина не мае докладныхъ вѣдомостей катихизмовыхъ, то треба ен инакше пытатися, и. пр. чи не зробивъ есь щось, чого бысь ся ганьбивъ передъ людьми робити? если скаже, що нѣ, то можна еще мимо того за пытатися: а кѣлько разъ то сталося? два? пять разъ? А съ кимъ ты спиншь? чи не бавивъ есь ся въ лѣжку руками? якъ? где? Чи не мысливъ есь на що? — а на що? скажи менѣ ѳт верто, о тѣмъ никто бѣльше не буде знавъ? Коли дитина скаже: я робивъ зли, некрасни рѣчи, — треба пытатися: где? коли? дома чи на поли? въ день, чи въ ночи? самъ чи при кимъ? Тѣлько правду менѣ скажи, я тя научу, що маешъ на другій разъ робити? — Чи видѣвъ есь що некрасного? а що то було? чись ся бавивъ съ другими? а щосьте робили? и пр.

Коли подѣбными пытанями ничъ не буде можна довѣда тися, то треба перестати пытатися, щобы дитину не застра шити и не ѳтклонити ѳтъ сповѣди.

Часомъ случится, що дитина по вызнанью гдея кихъ меньшихъ погрѣшностей зачне червонѣтися и перестане говорити; тогда треба ен заспокоити: „не бѣйся ничего, видишь тося Богу и твоему ангелу хранителю подобае, если все правду скажешь; зато ты Богъ буде радъ мати и тобѣ все добре давати. Може то не грѣхъ, щося боишь сказати, а якъ бысь затаивъ, то вже бувъ бы грѣхъ“. Въ прочѣмъ въ такѣмъ разѣ не треба дитину заразь подозрѣвати о грѣсѣ нечистоты, бо може то тѣлько яка мала рѣчь, котру

ганьбится сказати, для того лѣпше чекати, доки сама не оскаржится, и если потѣмъ покажеся, що то дѣйстно яка мала рѣчь, то можна сказати: видишь, я ти казавъ, що то ничъ такъ великого, а если бысь бувъ тое затаивъ, то бувъ бы грѣхъ, бо при сповѣди треба все правду сказати.

При другѣй и пѣзнѣйшихъ сповѣдяхъ можна вже точнѣйше пытатися, и. пр. чи заховали все до чого ся ихъ напѣмнуло? чи заховали ся обычаино? чи не бавилися съ распустными дѣтьми? чи тѣи имъ що неприлично непока зовали, або чи ихъ до чого злого не намавляли? А если до того признаются, дальше: чи ты приставъ на тое? и щожъ есь зробивъ? тѣлько скажи ѳтверто, бо передъ сповѣдникомъ не треба ничъ таити. Если дитина скаже, що ся некрасно ба вила, ѳткрывала и пр., то треба ей впонти велику ѳтразу про тивъ того, а до того найлѣпше послужитъ оповѣсти яку ѳт страшающу исторію, и пр. о збуренью Содомы, о потопѣ, або о якѣмъ хлопцю, котрый несчастливымъ стався про таки дѣла. Таки примѣры взрушатъ ихъ и на будучность будутъ ихъ ѳтъ грѣхѣвъ хоронити.

Понеже почутье встыдливости есть у дѣтей ве ликой ваги, для того треба старатися тую добродѣтель въ дѣтѣхъ утримати и оживити, для того и. пр. сказати: Если бы ты тогда кто бувъ видѣвъ, колїсь тѣи жарты, рѣчи робивъ, то правда, що бысь ся бувъ сховавъ? або если бы родичи о тѣмъ були знали, то бысь ся певно боявъ кары? а для якои причины? не правда, що для того босъ уважавъ, що то недобре? Певно бысь бувъ не важився похвалитися тымъ передъ учи телями, або передъ кимъ старшимъ? оджежь памятай собѣ, щобысь того бѣльше не робивъ. Правда, що мене послухаешъ? Въ загалѣ треба передъ очами мати, що чувство стыдливости у каждого чоловѣка есть великою силы, для того особливо у дѣтей треба го живо утримовати.

д) По вопросахъ слѣдуютъ поученія и напѣмненя ѳтвѣтти понятіямъ дѣтей. Въ тѣмъ взглядѣ треба въ нихъ въ загалѣ: а) Возбуди ти ѳтразу до грѣха и страхъ передъ слѣдствами грѣха. На мѣстци будутъ часомъ слова царїцѣ Бля ки: „Мѣй сыну, Богъ менѣ свѣдокъ, якъ щиро ты люблю; а однакожь волѣлабымъ ты заразь неживого видѣти, якъ дозна тися, що ты тяжко согрѣшивъ.“ б) Добродѣтель треба имъ прїзными, нѣжными словами въ якъ найкраснѣмъ свѣ тлѣ представити. в) На тѣи честноты особлившій на тискъ власти, котри ихъ вѣкови, станови родичей, пон ятіямъ найлѣпше ѳтповѣдаютъ, якъ: послушенство, згѣдливѣсть, любовь до молитвы, правдолюбїе, скромнѣсть, хороненъся злыхъ товаришѣвъ, пыльнѣсть въ наукахъ и пр. д) Подавати имъ средства противъ будучнихъ упадкѣвъ.

е) Особливо треба старатися розположити ихъ до жалю за грѣхи и рѣшительного постановленья, бо тутъ сами дѣти не дадутъ собѣ рады. Н. пр. чи ты любишь твоего добродливого Бога, котрый тя сотворивъ, ѳткупивъ и все добре ти дае? Видишь того Бога ты образивъ. Онъ хоче ти простити, но желае, щобысь жаловавъ за твои грѣхи. И щожь чи ты жалуешь, щось Бога образивъ? и чи не будешь го бѣльше ображати?

ж) При розрѣшенію дѣтей треба бути дуже осторожнымъ и стеречися въ тѣмъ взглядѣ двоухъ ошибокъ. Одна ошибка есть: дѣти по короткѣмъ напѣмненью заразь розрѣшати по тѣй причинѣ, що они зъ невѣжества або легкомысности грѣшати; тое бо поступованье спротивляеться обще принятой засадѣ. Дѣти належитъ рѣдко коли, або властиво съ великою осторожностію розрѣшати, понеже тяжко есть въ нихъ щирый жаль возбудити, и для того если бы сповѣдникъ безъ намысла ихъ розрѣшивъ, выставивъ бы св. Тайну на зиевагу, а дѣти на небезпеченство негодного пріймованія Т. Евхаристіи. Но хиблено булобы такожь дѣти не скорше розрѣшати, ажъ передъ першимъ св. Причастіемъ; бо тымъ способомъ лишило бы ся ихъ ласки божои такъ потрібной противъ злыхъ склонностей и искушений до грѣха. Дуже часто даются чути скарги надъ загальнымъ зопсутьемъ молодежи, и звычайо приписуется причина того явленія злему выхованью и злымъ примѣрамъ; но съ тымъ самымъ правомъ можна бы причину того приписати такожь тымъ священникамъ-душпастырямъ, котри не стараются о религійне выхованье дѣтей своихъ прихожанъ. „Дѣти стоять на розстайнѣй дорозѣ, и обернуты на тую сторону, на котру ихъ ктось попровадить. Кто першій ихъ душами займется, того власностію они остануть. Если ихъ для Христа будемо выховувати, то остануть Христови. Если кто не щадить труда въ молодежи зацѣпляти любовь до честноты и праведности, ихъ до побожности наклоняти, чувати надъ ними и завчасу ѳтдаляти ѳтъ нихъ зли склонности, не дати загнѣздитися въ ихъ молодыхъ сердцахъ сѣмени врага спасенія нашего; — если кто той трудъ на себе возьме; той безъ сомнѣнія може надѣятися, що за помочію ласки божои своєю цѣль осягне. Но до того потрібне непрестанне чужанье, стараннѣсть и любовь. Не можна тутъ казати, що если бы душпастырь о молодѣжь такъ дуже старався, то мусѣвъ бы занедбати старшихъ, котри такожь мають право желати, щобы и о ихъ добро старався. То правда, що и старшихъ не треба зъ ока спущати; но зъ того слѣдуе, що душпастырь доужень свѣй часъ такъ подѣлити, щобы всемъ бувъ вси. Вирѣшѣмъ священникъ, котрый дѣтьми щиро занимаеся, учится такожь, якъ мае и старшихъ провадити; бо на нихъ пѣзнае причины

и початокъ различныхъ грѣхѣвъ, и учится, якъ имъ завчасу занобѣгати.

Такожь не можна казати, що дѣти не порозумѣють и не запамятають собѣ удѣлену науку, и для того шкода часу съ ними при сповѣди довго трудитися; бо причина того частѣйше есть самъ священникъ, якъ дѣти. Бо якже може дивитися, що дѣти го нерозумѣють, если до нихъ за високо, за широко або поверховно говорить? если предкладае у нихъ вѣдомости, котрыхъ они не мають? або если имъ лише загальни напѣмненія дае, н. пр. будь всегда послушный! а не стараеся заткати жерело непослушенства? Треба тутъ намятати, що ся съ дѣтьми говорить: для того не треба вымагати, щобы они двинулися до понятій душпастыря, но душпастырь до ихъ понятія знизитися.

з) Покуту треба дѣтямъ легку накладати, и то такую, котру они въ короткѣмъ часѣ будутъ могли ѳтправити; бо въ противнѣмъ случаю або ен забудуть, або залишатъ.

и) Часъ, коли дѣти до сповѣди прииуцати належитъ, залежитъ не лише ѳтъ ихъ вѣку, но такожь ѳтъ ихъ усовершенья, развитія и выхованья. Въ тѣмъ взглядѣ треба триматися той засады, щобы дѣти тогда до сповѣди прииуцати, коли они знаютъ розрѣшити зле ѳтъ добраго. Ведля мнѣнія св. Кароля Бор. добре есть дѣти якъ найвчестнѣйше до сповѣди провадити, щобы тымъ способомъ скорше приучилися, якъ до сей Тайны мають приступати. Но сповѣдникъ не повиненъ имъ розрѣшенье удѣляти ажъ тогда, коли видятъ, що суть належито розположени. Не треба такожь заразь по першѣй важнѣй сповѣди прииуцати дѣти до причастія, ажъ за другимъ або третимъ разомъ, и тогда старатися той день для нихъ памятнымъ зрѣбити.

§. 337.

2. Сповѣдь родичей.

На велику стараннѣсть сповѣдника заслужуютъ родичи, бо они мають обовязокъ дѣти по христіянски выховувати, до чого не могутъ бути здѣбни, если сами по христіянски не жиють. Для того коли они до сповѣди прійдуть, треба особлившій натискъ власти на обовязки ихъ стану.

Родичей неумѣетныхъ треба поучити о ихъ обовязкахъ зо взгляду на душевне и тѣлесне выхованье дѣтей. Такъ: показати имъ, що они обовязани старатися утримати дѣти належито своему стану, давати имъ все потрібне и старатися, щобы они до якого стану прійшли. — Зо взгляду на душевне выхованье обовязани дѣти учити молитвы, приказанья божии, до Церкви и до школы ихъ посылати, и имъ добрый прикладъ давати, и тымъ способомъ вже въ дитин-

ныхъ лѣтахъ зацепляти въ нихъ боязнь Бога. — При сповѣди треба слѣдити, чи родичи выповняють всѣ свои обязанности къ дѣтемъ, и то тымъ совѣстнѣйше, понеже залишанье тыхъ обязанностейъ есть причиною злосудья и несчастья дѣтей. Такъ тяжко грѣшатъ противъ своихъ дѣтей люди, котри зъ наметности, або по довгѣмъ, грѣшнѣмъ житью заключаютъ супружество, бо поминувши вже шкѣдливи слѣдства на здоровье дѣтей, не суть такі люди способни дати кому христіанске вихованье, и тяжко имъ сподѣватися ѳгъ Бога по-трѣбною благословенія. Если одже такі люди прійдуть до сповѣди, треба съ ними совѣстно поступити, щобы або цѣлкомъ не упали на духу, або противно не сталися въ своей злости и распустѣ причиною гибели дѣтей.

Еще бѣльше треба уважати на теперѣшнии блуды родичей, и пр. чи котре зъ нихъ не пье, гроши распущае, чи ся не сварятъ, не біють, кривды кому не роблятъ, бо то все мае на дѣтей велике влѣяніе, такъ що справедливо сказати можна, що добри родичи суть найнепвѣйшою пѣдставою благобыта краѣвъ и державъ, про що сповѣдники тымъ щирше ними занимаются повинни.

Не треба такожъ зъ ока спущати родичей незаконныхъ, тѣи бо суть звычайно бѣльше занедбали, опущени. До св. Таинъ не можна ихъ скорше припустити, ажъ коли постановлять поправитися. Тое треба имъ напередъ сказати, щобы не робили собѣ и священникови неприемности, и скорше до сповѣди не приходили, доки не поправлятся.

§. 338.

3. Сповѣдь служащихъ и господарей.

Тутъ треба памятати на обязанности, яки служащи и ихъ службодавцѣ взаимно мають.

Службодавцѣ обязаны:

а) Бути справедливыми къ служащимъ, для того не накладати имъ праѣвъ надъ силы и совѣстно выплачати имъ умовлену заплату. Такожъ повинни съ ними лагѣдно обходиться и старатися своимъ довголѣтнимъ слугамъ на старихъ лѣтахъ притулѣкъ заневнити.

б) Старатися о душевное добро своихъ служащихъ, для того чувати надъ ихъ житьемъ, давати имъ добрый прикладъ, не терпѣти ихъ зли звычайи, противно же запроваджати у нихъ добри обычаи, якъ и пр. вспѣльну молитву, особливо же пильне участіе въ богослуженью, до чого очевидно сами повинни ихъ своимъ примѣромъ притягати.

в) Тяжко грѣшатъ службодавцѣ, котри не уважають на моральне житье своихъ служащихъ, и пр. если они по ночахъ ходять, мають пѣдозрѣлыхъ знаемыхъ,

ходятъ на музику, николи не опустятъ вечерницѣ и пр. Люди, котри на такі рѣчи холоднокровно поглядають, и може еще власнымъ своимъ примѣромъ къ тому причиняются, приготавлиють собѣ тяжкій судъ передъ престоломъ страшного Судіи.

д) Рѣчь обще знаема, каже св. Іоанъ Златоустъ, що служащи суть звычайно распустни, и тяжко ихъ провадити; но они суть такі не зъ природы, но зъ причины поступованья и недбалства ихъ панѣвъ. Бо понеже панове о ничь бѣльше не журятся, якъ щобы имъ служащи служили, и если колисъ помыслять о поправѣ ихъ обычаѣвъ, тое тѣлько для власного супокою роблятъ, щобы ихъ не клопотали, коли блудодѣянію, пиянству ѳтдаются, або крадуть; для того дѣеся, що они опущени ѳгъ надзору всѣхъ пропадають въ пропасти безбожности. Бо если кто инный до котрого отецъ и мати, опѣкунъ и учитель, до котрого почутье вышного походженья промавлє, тяжко вымотуеся зъ сѣтей безбожныхъ; то щожъ гадаешъ станєся съ тыми, котри всѣго того суть лишени, съ безбожными сходятся и могутъ безъ перепоны до кого нибудь привязатися, бо никто не журится о ихъ пріязнь? Що, пытаюся, може зъ нихъ бути? Для того тяжко есть служащому, добрымъ остати. (In epist. ad Tit. hom. 4.)

Служащи зновъ обязаны:

а) Бути своимъ панамъ послушни и вѣрни; для того тяжко грѣшатъ тѣи, котри ся не журятъ о добро своихъ панѣвъ, зъ недбалства допущаютъ, що много для господара пропадае и пр.

б) Повинни старатися, причинятися до добра своихъ службодавцѣвъ; для того тяжко грѣшатъ, если розносять ихъ блуды, ихъ обмавляють и пр.

в) Свою службу повинни вѣрно выповняти не такъ для зарѣбку, якъ для Бога, и не тѣлько на дочесну, но такожъ на вѣчну надгороду памятати. „Памятай, мѣи милый, що ты не такъ чоловікови якъ Богови служиши, а тогда легко прійде ти знести злѣсть и гиѣвъ пана. Памятай, що ты не ему ласку робиши, но божу заповѣдь выповняешъ, а тогда всѣ легко знесешъ. Служащого, котрый есть такъ доброго успособленья, и такъ лагѣдный, не тѣлько Богъ вынадгородить и золотыми вѣнцями украсить; но и самъ его панъ, хоть бы якъ пѣдлый и злобный, буде го хвалити и подивляти и надъ всѣхъ инныхъ возносити“ (св. Іоанъ Злат. въ посл. къ Тіту ом. 4.).

Въ загалѣ повиненъ сповѣдникъ старатися допровадити до того, щобы господарѣ уважали служащихъ яко членѣвъ своей родины, и о ихъ дочеснѣ и вѣчне добро совѣстно старатися.

§. 339.

4. Сповѣдь людей въ якомъ урядѣ або инномъ занятію поставленныхъ.

Совершенство христіянина состоитъ въ томъ, чтобы совѣстно выповнявъ всё, що му отъ Бога приказано, для того обязанъ сповѣдникъ не только на тѣи обязанности памятали, яки каждый человекъ въ загалѣ мае, но такожъ и на обязанности стану каждого человека. Зъ того взгляду на особлившу увагу заслужуютъ: а) Священники, б) урядники, в) ремѣсники.

а) Кто священника сповѣдае, бере дѣйстно тяжку задачу на себе, понеже, отъ неї залежитъ въ многихъ випадкахъ спасеніе священника и многихъ ему повѣренныхъ душъ; бо не оденъ священникъ цѣлкомъ иначе бы заховався, если бы сповѣдникъ не такъ легко его пустивъ, но зробивъ, всё до чого обязанъ. Для того треба и священника спытатися, чи выповняе обязанности своего стану, котри добре буде часомъ поименно навести, и еслися яке недбальство спостереже, удѣлти му потрібни напѣмненья, при чомъ, якъ рѣчь сама вымагае, треба сповѣдаючомуся отдавати честь, яка священникови належится. Дѣла покаянія повинни бути сего рода, чтобы причинялися до оживленья побожности въ томъ священнику.

б) При слуханью сповѣди урядниковъ и иныхъ яке высше становиско занимающихъ людей треба много оглядности, розсудку и постоянности, чтобы зъ одной стороны знати ставити отвѣтні пытанья и осудити належито его поступованье, а зъ другой стороны, чтобы зъ нерозумной бояливости не замовчати и не лишити дотычного каинника въ его грѣхахъ.

Людей занимающихъ яке высше становиско треба пытатися за ихъ обязанями, напаминати ихъ, що они обязаны подвладнымъ добрымъ прикладомъ присвѣчати, не возноситися, но всѣхъ людей яко дѣти того самого отца небесного уважати и любить. Урядниковъ напаминати, чтобы до Бога удавалися о помѣчь потрібну до совѣстного выповнянья ихъ обязанкѣвъ. Въ загалѣ треба каждого человека обязанности старатися пѣзнати и тому соотвѣтно съ нимъ говорити.

в) При сповѣди купцѣвъ, ремѣсниковъ и иныхъ сего рода людей повиненъ сповѣдникъ памятали, якыхъ грѣхѣвъ они звыкли доущатися, и если сами въ томъ взглядѣ не оскаржаются, пытаньями имъ допомочи. Такъ при купцяхъ, чи вагу добру даютъ, товаръ чи не фабрикують, до Церкви чи ходять. Ремѣсниковъ: чи добре роблять, чи въ недѣли не роблять и пр.

§. 340.

5. Сповѣдь недужныхъ.

Ничъ не есть такъ потрібне и спасительне, якъ грѣшника тяжко недужного належито исповѣдати. Есть потрібне, понеже така исповѣдь рѣшае часто судьбу человека во вѣчности; есть такожъ спасительне, понеже добра исповѣдь на ложу смертельномъ може грѣшника въ одной хвили съ Богомъ поеднати и ему счастливу вѣчностъ запевнити. Зъ того взгляду повиненъ душпастырь старатися, чтобы недужный якъ наилучше исповѣдався, и если только станъ его здоровья позволяе, точну исповѣдь загалну отправивъ. Особливо же не треба николи минути слѣдующи точки: 1. Чи слабый коли не затаивъ який грѣхъ, або инымъ способомъ не отправивъ неважну исповѣдь? 2. чи не живъ довгий часъ въ якомъ грѣшномъ наложѣ, и пр. пиянствѣ, блудодѣянію и пр., про що о важности его минувшихъ исповѣдей можна сомнѣватися; 3. чи слабый не мае вынадгородити чужу кривду, и пр. на мастку, чести, чи не зложивъ коли ложну присягу; 4. чи не мае яко отецъ, урядникъ и пр. еше что роспорядити, до чого есть обязаный, и пр. завѣщанье зробити; 5. чи его совѣсть есть спокойна, и чи не обавляея стати на судъ божій?

Чтобы всё тое можна належито отпривити, повиненъ душпастырь напаминати вѣрныхъ, чтобы заразы, коли заслабнутъ призывали священника, чтобы урядили и заспокоили свою совѣсть, доки еше суть при повныхъ змыслахъ и не откладали се важне дѣло ажъ на остатну хвилю, въ котрой може не можливе буде го належито отпривити.

Коли священникъ прійде до слабого, повиненъ го по возможности приготовить до исповѣди, понеже слабому то тяжко приходить. Но коли священникъ видитъ, що силы слабого дуже упадаютъ, не повиненъ вымгати отъ него цѣлкомъ повной и докладной исповѣди, лише возбудити въ нимъ ширый жалъ за всѣ вѣдоми и невѣдоми грѣхи, и розрѣшити го, если никакая важна причина не стоитъ тому на перепонѣ.

По розрѣшенію треба слабому наложити покуту, котра однакожъ на часъ слабости мае бути дуже легка и пр. коротка молитва або щось подобного. При томъ однакожъ можна слабому наложити инну покуту, котру днѣ буде обязанъ отпривити, коли до здоровья прійде.

При исповѣди слабыхъ могутъ случитися слѣдующи замѣчательни выпадки:

а) Если слабый зачинае притомность тратити, то треба задовольнитися вызнаньемъ одного або другого грѣха, возбудити въ нимъ ширый жалъ и дати му розрѣшеніе.

β) Если слабого (н. пр. тяжело зраненого, положницю) не може лікаръ отступити, то треба також желати только, чтобы визнавъ хоть одень легкой грѣхъ, а за прочи грѣхи возбудити щирый жаль и дати му розрѣшене; если же познѣйше его станъ полѣпшаеся, доповнити сповѣдъ.

γ) Если слабый не може вже говорити, то треба задовольнитися сповѣдію черезъ знаки, н. пр. порушеньемъ голы, стисненьемъ руку и т. п.

δ) Если слабый есть глухій, но може говорити, то треба знаками дати му до зрозумѣнья, чтобы сповѣдався, потѣмъ приклонити ухо къ нему, и колися го выслушае, возбудити го знаками до жалу, н. пр. біючися въ груди або возносячи руки до неба, а потѣмъ го розрѣшити.

ε) Если слабый стративъ слухъ и бесѣду, но еще есть притомный, то треба якимъ способомъ отъ него выдоби знакъ жалу, и розрѣшити го.

ζ) Коли слабый вже стративъ притомность и нѣякого знаку жалу не показуе, то можна го розрѣшити, если кто посвѣдчитъ, що онъ хотѣвъ сповѣдатися. — Если же онъ нагло стративъ притомность (н. пр. упавши зъ даху), такъ що не мѣгъ заявити желанье сповѣдатися, то можна го подъ условіемъ розрѣшити, если по христіански живъ и звыкъ пріймовати св. Тайны.

η) Если кто при грѣшномъ дѣлѣ стративъ притомность, н. пр. при поединку, то можна го розрѣшити, хоть подъ условіемъ, если показавъ який знакъ жалу, доки притомность цѣлкомъ стративъ. Если же подчасъ грѣшного дѣла стративъ отъ разу притомность, (н. пр. при поединку, або подчасъ чужолоства тяжело удареный отъ мужа) и не мѣгъ вже дати нѣякого знаку жалу, то ведля многихъ не можна го розрѣшити, бо тутъ есть певность, що онъ не есть расположенный; но св. Лигорій думае, що можна го подъ условіемъ розрѣшити, бо можна разумно судити, що онъ, если на хвильку до притомности прійде, схоче спасеніе достигити. Но всегда не треба такого чловѣка опускати, доки або не умре, або не прійде до себе, чтобы въ тѣмъ разѣ еще разъ го розрѣшити.

θ) Если слабый не хоче примиритися съ непріателемъ, отдалити наложницю, вынадгородити кривду, хотяй му то можливе, або если уперто остае въ блудѣ и нерозкаянью, то не може и на ложу смертельномъ бути розрѣшенный, тымъ меньше причащатися и св. Елеопомазаніе пріняти. Если же хоче пріняти други св. Тайны, а его грѣхъ не есть общепвный, то муситъ му священникъ, хоть съ тяжкимъ сердцемъ тїи св. Тайны удѣлти, чтобы не зломити печать сповѣди. Но треба заклинати слабого, чтобы роскаяеся.

ι) Въ небезпеченствѣ смерти можна грѣшника розрѣшити въ сомнѣнію о его расположенью, н. пр. налогового грѣшника, если только общяе поправу; женьщину, котра есть бременна незаконнымъ способомъ. Въ инномъ разѣ треба, якъ на своѣмъ мѣстци сказано, въ такихъ разяхъ задержати розрѣшеніе.

κ) Если слабый есть обовязанный до вынадгородженья кривды, то треба наставити на тое, чтобы заразъ самъ тое здѣлавъ, або повѣривъ той обовязокъ певной особѣ, або запевнивъ вынадгородженье въ завѣщанью, або въ крайней потребѣ повѣривъ той обовязокъ сповѣдникови.

λ) Если кто довше слабуе, можна го въ короткомъ часѣ больше разъ сповѣдати, особливо если не есть цѣлкомъ спокойный.

μ) Дѣти слаби, котри еще не ходили до сповѣди, но вже прійшли до пбзнанья, що звычайно по укнченѣмъ 7. роцѣ дѣсея, треба сповѣдати и наветъ въ сомнѣнію о належитомъ расположенью розрѣшити.

ν) О сколько ограниченья судовластія въ небезпеченствѣ смерти устаютъ, сказано на своѣмъ мѣстци.

§. 341.

6. Сповѣдъ глухихъ и нѣмыхъ.

Понеже тїи несчастливи звычайно отъ свѣта суть опущени, для того повиненъ священникъ тымъ больше ними заниматься и допомагати имъ, чтобы свою душу очистили и спасли. Дѣло се тяжке, но заслужительное.

Людей глухихъ (и тяжело слышачихъ), съ котрыми священникъ не може порозумѣтиса безъ того, чтобы други не чули, треба сповѣдати на особномъ мѣстци, и хотяй бы такой чловѣкъ прійшовъ разомъ съ инными до сповѣди, треба го на тое мѣстце одѣслати. — Но заходитъ пытанье, що мае робити священникъ коли ажъ подчасъ сповѣди спостереже, що кающійся есть глухій? Если то спостереже заразъ зъ початку сповѣди, то треба му приказати, чтобы пбйшовъ на мѣстце для слуханья сповѣди глухихъ прізначене, и то треба сказати голосно, чтобы притомни знали, для чого отходитъ. Если же сповѣдникъ ажъ познѣйше (н. пр. въ серединѣ сповѣди) спостереже, що кающійся есть глухій, то не можна му на голосъ приказати, чтобы прійшовъ инный разъ або на инномъ мѣстци, бо тымъ возбудивъ бы въ притомныхъ подозрѣнье, що dotycный чловѣкъ мае тяжки грѣхи. Для того треба въ тѣмъ разѣ старатися, о сколько можна, пбзнати грѣхи того чловѣка и розрѣшити го, абсолютно если съ вѣроятностью сказати можна, що онъ расположенный, або условно, если сповѣдникъ о его расположенью сомнѣваеся. По-

кату треба му також наложити, но очевидно тільки якими знаками, щоби пристоячи люде ничь зъ того не зауважали. (Liguori.)

Нѣмыхъ треба всегда на особнѣмъ мѣстци сповѣдати. Передъ всѣмъ же треба, если то може бути, у домашнихъ вивѣдатися, якъ зъ ними можна порозумѣтися. При сповѣди не можна ѳтъ нихъ подрѣбного визнанья грѣхѳвъ желати, но скоро хотъ оденъ грѣхъ визнають, ихъ розрѣшити. Но св. Лигори додае: „Sed ego semper eos sub conditione absolverem, nisi quandam moralem certitudinem haberem de dispositione“.

Если нѣмый чоловѣкъ знае читати и писати, то треба му написати на картцѣ пытанья, и такожъ письменно покуту му наложити.

Если нѣмый чоловѣкъ не есть глухій, то треба му приказати, щобы рушаньемъ головы ѳтповѣдавъ на предложени пытанья.

Если же кающійся есть глухій и нѣмый, то треба старатися якими знаками, о скѣлько то можливе, дѣзнатися о якѳмъ грѣсѣ, и заразъ го розрѣшити. Если знае читати, то можна съ нимъ письменно поступити, если нѣ, або коли есть слѣпый, то можна му знаками на пальцахъ або инакше (н. пр. щобы клячавъ) покути задати.

При такихъ кающихся, котри ѳтъ рожденья суть глухонѣми, треба розличити, чи они знаютъ бесѣду глухонѣмыхъ, чи нѣ. Въ першѳмъ разѣ не тяжко ихъ сповѣдати, особливо если и сповѣдникъ тую бесѣду хотъ по части розумѣе; въ другѳмъ же разѣ треба помагати собѣ якими природными знаками, и пѣзнавши що то, удѣлити имъ розрѣшенье. Яко покуту надаея такимъ людамъ: битися въ груди, клячати, креститися и пр., до чого ихъ сповѣдникъ такъ приводить, що найперше самъ тѣи знаки робить.

Коли прѣйде до сповѣди чоловѣкъ, котрого бесѣду сповѣдникъ не розумѣе, то треба розрѣзнити, чи можна мати якого посередника чи нѣ, и чи кающійся хоче сповѣдатися за помочію того посередника чи нѣ. Если хоче, то не есть обовязанъ повну сповѣдь ѳтправляти, но достаточно есть, щобы получивъ розрѣшенье, если визнае оденъ або другій легкій грѣхъ и ѳбщяе, що при найблизшѳй спосѣбности буде сповѣдатися належито. Если же не ма посередника, або кающійся не хоче черезъ него сповѣдатися, то треба знаками собѣ помагати и поступити собѣ якъ съ нѣмымъ чоловѣкомъ.

Г) Поступованье сповѣдника зо взгляду на розлични внутренни состоянїя кающихся ся.

Зъ того взгляду заслугуютъ на увагу: 1. Скрупулянты, 2. сумуючи, 3. пѣдвержени тяжкимъ покусамъ.

§. 342.

1. Сповѣдь скрупулянтѳвъ.

Що пѣдъ скрупулянтами мае розумѣтися и якъ съ ними поступати належитъ, буде сказано пѣзнѣйше, тутъ буде наведено только тое, що зо взгляду на покуту и розрѣшеніе здѣлати належитъ. Яко покуту треба людамъ скрупулянтнымъ накладати таки дѣла, котри бы причинилися до зменшенья и выкорененья ихъ скрупулѳвъ, н. пр. если кто боится, чи якимъ въ собѣ обонятнымъ дѣломъ не согрѣшивъ, приказати ту тое дѣло робити за покуту. Дальше довжни дѣла покаянїя скрупулянтѳви наложени якъ найточнѣйше бути опредѣлени, щобы тымъ не дати ему причины до новыхъ скрупулѳвъ.

Розрѣшеніе удѣляея скрупулянтамъ порядочно; только если бы незнажаючи на науки и напѣмненья сповѣдника обставали при своихъ скрупулахъ, треба имъ заперечити розрѣшеніе и не пустити ихъ до св. Причастїя; противно же если бы заразъ по сповѣди повернули съ новыми безосновными скрупулами, не треба ихъ виправдѣ розрѣшати, но заразъ велѣти имъ ити до Причастїя. (Близше о тѳмъ въ III. части.)

2. Сповѣдь сумуючихъ. Смутьокъ може добри або зли слѣдства за собою потягнути. Добри слѣдства зъ смутку походячи суть милосердіе и покаянїе, зли же боязливѳсть, лѣннѳство, гнѣвливѳсть, пѣдозрѣванье, заздрѳсть и нетерпеливѳсть; понеже непрїятель спасенїя людского стараея ужити той станъ на погибель чоловѣка, хотячи го занепоконити и до добрыхъ дѣлъ неспособнымъ зробити. Сповѣдникъ одже повиненъ тымъ злымъ слѣдствамъ противѳдлати оружіемъ, яке намъ вѣра подае. Такъ: а) Пригадати сумуючому слова Апостола: „Если кто межѣ вами сумуе, нехай молится“ (Яков. 5., 13.); б) напѣминати го, щобы спротивляея склонности до смутку, къ чому найбільше помѣчнымъ есть заниматися всегда чимсь и николи бездѣльно не оставати; в) щобы часто покрѣпляея св. Тайнами; д) щобы противѳдлавъ причинѣ наклоняющѳй го до смутку, котру передъ сповѣдникомъ довженъ совѣстно ѳткрыти.

Причины, за для котрыхъ кто сумуе, могутъ бути розлични, такъ:

а) Недостатокъ, такому треба показовати провидѣнїе и милосердіе боже, и поучити го, що правдиве счастье не въ достаткахъ, но въ внутреннѳмъ задоволенью состоитъ.

б) Тому, що сумуе надъ стратою чести и доброго имене, треба сказати, що каждый чоловѣкъ не есть ничимъ бѳльше, якъ тымъ, чимъ есть въ очахъ божихъ, що Апостолы тѣшилися о терпѣнїяхъ знесеныхъ для Христа, и що они хотъ теперъ зневажени засїяють на сграшнѳмъ судѣ славою заслуженою.

г) Тыхъ, що сумують за для розличныхъ терпѣній, треба поучити, що никто на свѣтѣ не есть безъ терпѣній, чтобы про тое терпиво все зносили, бо може то кара за грѣхи, котру лѣпше тутъ на земли, якъ во вѣчности перетерпѣти.

Въ прочѣмъ треба еще памятити, що смутокъ може статися причиною ѳчаянія, або розпусты, для того слѣдити, чи у дотычного чоловѣка слѣды тыхъ сумныхъ блудѣвъ не показуются. При розрѣшенію треба собѣ поступати, якъвычайно.

3. Сповѣдь людей пѣдверженныхъ тяжкимъ искушеніямъ.

Сего рода кающихся треба поучити, що искушенія могутъ причинитися до добра того, кто имъ есть пѣдверженный, если имъ совѣстно и постоянно спротивляеся; бо часто суть они остатни напады неприятели спасенія на душу, котра щиро до Бога наворачулася; для того только треба имъ постоянно спротивлятися и совѣстно уживати средства къ тому помѣчни.

§. 343.

Д) Сповѣдь загальна.

Часто случается, що звычайна сповѣдь не може ѳкрыти цѣлый станъ совѣсти грѣшника, и не есть въ силѣ кающагося заспокоити. Для осягненія тыхъ цѣлей здаеся найѳтвѣтнѣйшою бути сповѣдь загальна, т. е. сповѣдь зъ цѣлого, або зъ яконы части житія. Сповѣдь загальна есть великой ваги, для того часто упоминають за ню учителя церковни сердечными словами.

Належитъ наиперше застановитися I. надъ потребою, а потѣмъ II. надъ способомъ, якъ сповѣдь загальна мае ѳправлятися.

I. Сповѣдь загальна есть: 1. многимъ потрібна; 2. иннымъ дуже пожиточна; 3. а иннымъ шкодлива.

1. Потребна есть сповѣдь загальна тымъ людямъ, котрыхъ минувши сповѣди за для яко важной перепоны неважни були, такъ н. пр. если кто сповѣдався у священника не маючого судовластія, або сповѣдався зъ грѣхѣвъ задержанныхъ у простого сповѣдника, котрый го вправдѣ розрѣшивъ, но неважно, або кто затаивъ грѣхъ або го собѣ не пригадавъ, бо ся зле приготовивъ: дальше тому, кто дѣставъ вправдѣ розрѣшеніе, но не важно, понеже не знавъ головни правды вѣры и нороственности. II въ загалѣ, кто ѳправивъ неважну сповѣдь, потребуе для заспокоенія своєї совѣсти ѳправити загальну сповѣдь принаймнѣй зъ того часу, ѳтъ коли першій разъ неважну сповѣдь ѳправивъ. Онъ повиненъ такъ приготовить, якобы ѳтъ того часу цѣлкомъ не сповѣдався.

2. Пожиточна есть сповѣдь загальна каждому чоловѣкови, котрый ѳтъ довгого сна грѣховного хоче востати до житія нового, або якесь важне дѣло предпринимае, для того треба до сповѣди загальной заохотати: а) Тяжко слабыхъ, чтобы ихъ на смерть приготовить; б) тыхъ, котри вступають до якого нового стану; в) доволѣтнихъ грѣшникѣвъ, котри щиро желаютъ до Бога наворачутися; г) людей, котри покидаючи свои дотеперѣшни многосторонни занятія, удаются въ тишину, н. пр. урядникъ на пенсію.

3. Шкодлива есть сповѣдь загальна скрупулянтамъ, котрыхъ сповѣдь загальна еще бѣльше занепокоити бы могла. Для того, коли священникъ мае скрупулянта провадити, повиненъ позволить му оденъ разъ загальну сповѣдь ѳправить, бо тымъ способомъ пѣзнае станъ его совѣсти и буде знавъ, якъ его провадити, но другу загальну сповѣдь не треба скрупулянтѣ позволить.

II. Коли священникъ зауважае, що якомусь кающаемуся сповѣдь загальна буда бы потрібна, но самъ не желаетъ ѳправити таку сповѣдь, то повиненъ поставити му слѣдующи два вопросы по скѣнченію звычайной сповѣди:

1. „Чи не маешъ що на совѣсти зъ давнѣйшого житія, що бы ты непокоило?“

Се пытанье ѳкрыло вже многи блуды давнѣйшихъ сповѣдей. Декотри не скажутъ на сей вопросъ ничего, для того треба ихъ дальше пытатися: Припомниши собѣ, чисъ коли що не зробивъ, що ты еще до теперъ непокоитъ; я хочу ти помочи, чтобысь ѳтзыскавъ спокѣи душевный. Инный скаже: нѣ, но зъ его голосу видко, що то не зъ переконанія, лише може зъ боязни сказано, для того и тутъ еще дальше пытатися належитъ. Инный зновъ скаже, що дѣйстно го щось непокоитъ, но колися го дальше о причину пытае, покажеся, що то суть грѣхи, котрыхъ ѳнъ вже щиро сповѣдався; того одже треба заспокоити; если же истинно мае важну причину неспокою, заохотити го до загальной сповѣди.

Вопросъ выше поставленный треба особливо ставити: а) Тымъ, котрыхъ сповѣдникъ еще не знае, або зауважае, що они суть невѣжими въ предметахъ вѣры и нороственности, або що мало журятся о свое спасеніе. б) При особливыхъ обстоятельствахъ, якъ: въ часѣ Ювелея, заразы, при змѣнѣ стану. Можна тутъ заохотити ихъ до загальной сповѣди словами Апостола: „Се время благоприятно, се время спасенія“. г) При сповѣди недужного всегда треба се пытанье ставити:

2. „Чисъ еще не ѳправлявъ сповѣдь загальну?“

Симъ вопросомъ взрушитя часомъ грѣшника, котрый не застановляючися николи надъ своимъ станомъ душевнымъ, живъ спокѣино, хотяи на его души много беззаконій тяжело.

Коли каюційся ѓтповѣсть, що еще не ѓтправляв сповѣдъ загалну, то треба добре застановитися надъ тымъ, чи така сповѣдъ була бы для него пожадана, и чи его до неи заохотати и наклоняти можна, чи нѣ. Если же скаже, що вже ѓтправляв, пытаеся дальше, чи при тѣмъ совѣстно приготавлиався, чи може и тая сповѣдъ була неважна або хотъ сомнительна.

Но коли сповѣдникъ узнае сповѣдъ загалну за потрѣбну, и каюцій самъ желае ей ѓтправити, то треба назначити певный часъ до приготавленья. Безъ дуже наглагой потреби не треба сповѣдъ загалну заразы ѓтправляти, бо такимъ способомъ сталабыся она безкористна або и шкодлива. Грѣшникъ одже повиненъ до сповѣди загалной приготавлиався: а) Сердечною молитвою; в) точнымъ испытаньемъ совѣсти, при чѣмъ для улегшенья треба му якій порядокъ порадити; г) совѣстнымъ выповненьемъ всего, що до правдивой поправки есть потрѣбне, якъ: ѓддаленне близкой случайности до грѣха, вынадгородженне кривды, поеднанне съ неприятелемъ и пр. — Приказуючи грѣшникови, чтобы такъ до сповѣди загалной приготавлиався, треба го зъ другой стороны поучити, що дѣло се, добре подѣлене, не есть таке тяжке; треба лише рѣшительно и розсудно взятися до него, а певно за помочію Бога принесе пожаданный успѣхъ.

До сповѣди загалной не можна припустити кающагося особливо тогда, коли на нѣмъ такій грѣхъ тяжитъ, за для котораго бы му треба розрѣшеніе, на якійсь часъ ѓтложити, и пр. коли же въ добровѣльной близкой случайности до грѣха, мае грѣхъ задержанный.

Суть однакожь выпадки, въ которыхъ сповѣдъ загална заразы предпринята бути муситъ, а то тогда, коли для особенныхъ обстоятельствъ треба кончые розрѣшеніе удѣлити, що безъ повторенья давныхъ неважныхъ сповѣдей статися не може, або коли належитъ обавлятися, що грѣшникъ больше до сповѣди не заразы або николи не пійде. Въ такѣмъ разѣ треба сповѣдъ загалну заразы предприняти; но если часъ и обстоятельства не суть по тому, чтобы ей належито ѓтправити, то треба занятися особливо выясненьемъ тыхъ грѣхѣвъ, котри сталися причиною неважной сповѣди, а кающагося наложити, чтобы въ догѣднѣйшѣмъ часѣ ѓтправивъ докладну загалну сповѣдъ.

Коли ктось першій разъ сповѣдъ загалну ѓтправляе, то порядно есть зъ самого початку звернути его увагу на великій ложитокъ сповѣди загалной, и на счастье, яке ѓтъ тымъ достае и заохотити го, чтобы старався туюжь совѣстно и точно ѓтправити. Таке передне слово и заохота додасть сповѣди загалной больше торжество, взрушитъ и росчудитъ грѣшника и принесе му безсомнѣнно большу користь душевну.

Доки ся зачне властива сповѣдъ загална, добре есть, особливо если ся го не знае, велѣти му высповѣдатися зъ часу ѓтъ остатной сповѣди, зъ того бо можна хотъ приблизительно пѣзнати душевный станъ и расположение грѣшника, а кромѣ того буде сповѣдникъ мѣтъ розрѣзнити грѣхи, котрыхъ вже сповѣдався, ѓтъ новыхъ або замовчанныхъ грѣхѣвъ. Потѣмъ треба слухати сповѣдъ кающагося, не перерываючи го при тѣмъ, но уважаючи на головни хвилѣ, чтобы потѣмъ можна потрѣбне доповнити.

Коли каюційся перестане говорити, треба доповнити сповѣдъ пытаннями, при чѣмъ треба заховати певный плянь, бо въ противнѣмъ разѣ буде сповѣдникъ о гдѣяки грѣхи больше разы пытатися, а инни цѣлкомъ замовчитъ, и наконецъ остане сповѣдъ загална недокладна. Пытатися треба найперше о тяжки грѣхи, котри грѣшникови тяжше приходитъ выяснити. Леонардъ де Порто Маврицію подае въ тѣмъ взглядѣ такій способъ: „Порядно есть при сповѣди загалной найперше шести заповѣдъ перейти, ажъ такъ о другихъ грѣхахъ пытатися. Зо взгляду на грѣхи противъ чистоты треба осторожно поступати, чтобы тѣлько о тѣмъ пытатися и тое кающагося сказати, що есть кончые потрѣбне, т. е. чтобы тѣлько дѣзнатися о родѣ и числѣ грѣхѣвъ, не выпускаючи въ певни нечисти подрѣбности, котри вже сами собою розумѣются. Сповѣдникъ най тутъ мае передъ очима примѣръ лѣваря, котрый удаючи на заразы дѣткнене мѣстце, мае съ собою кроплѣ, котри злый воздухъ очищають, — и най таковые мае приготавлене яке набожные размышлянье, образъ або примѣръ, чтобы розгнати скверни образы, яки могутъ повстати при вызнанью такихъ грѣхѣвъ.“

Если пѣдчасъ сповѣди покажеся, що на кающѣмся тяжитъ якій обовязокъ, котрому доси не задоситьучинивъ, то треба ѓтъ него желати, чтобы торжественно обѣцать, що му задосить учинитъ.

По скѣиченью сповѣди треба кающаго поучити, наставити и подати му спомагаючи средства, а потѣмъ еще пытатися: чи не маешъ еще что на твоей совѣсти? а коли скаже, що собѣ больше ничъ не пригадуе, напѣмнути го, чтобы возбудивъ щирый жалъ за все вѣдоми и не вѣдоми грѣхи и если бы пѣзнѣйше щось собѣ пригадавъ, вже бувъ спокойный бо теперь все грѣхи суть му ѓтпущени.

Покута при сповѣди загалной повинна бути на довшій часъ розложена, чтобы грѣшника до поправки житья припривадила.

II. Обязки сповѣдника по сповѣди.

§. 344.

А) О поправѣ ошибокъ при сповѣди поповненыхъ.

Если сповѣдникъ при сповѣди якои ошибки допустится, чи то зъ невѣжества чи то зъ инной причины, обязанъ туюжъ исправить, однакожъ сей обовязокъ есть зависимый ѳтъ различныхъ обстоятелствъ. Такъ:

1. Если ошибка тычится важности Тайны, то треба розрѣшити, чи блудъ есть провиненый, чи нѣ, коли:

а) Сповѣдникъ зблудивъ зъ власной вины, н. пр. забувъ удѣлити розрѣшеніе, або розрѣшивъ не маючи власти ѳтъ грѣха задержаного, то обязанъ той блудъ, хоть бы му якъ тяжко прійшло, поправити. Тѣлько тогда, если бы кающійся за для якои причины межи тымъ вже у инного священника сповѣдався, або вже запричащався, устае той обовязокъ, бо въ першѣмъ разѣ вже ошибка черезъ инного исправлена, а въ другѣмъ разѣ вже на сей разъ не дастъ исправитися; Если же

б) блудъ стався безъ вины священника, н. пр. понеже кающійся не чекаючи кѣнца ѳтдалився передъ розрѣшеніемъ, то не есть сповѣдникъ зъ справедливости обязанъ ошибку исправить, но повиненъ бы тое здѣлати зъ любви, если му тое великой трудности не робить.

2. Если ошибка тычится вправѣ якоисъ важной точки, но не важности Тайны, н. пр. що сповѣдникъ не слѣдивъ точно за родомъ и числомъ грѣхѣвъ, то обязанъ тую ошибку исправить при ближайшѣй сповѣди того чоловѣка, если прійде.

3. Если же сповѣдникъ зблудивъ зо взгляду на вынадгородженъе кривды, котра на кающѣмся тяжить, то обязанъ зо справедливости до исправленъя ошибки; такъ:

а) Коли зъ лѣнивства и неваги не наидмнувъ кающѣгося до вынадгородженъя, то повиненъ тое пѣзнѣйше зробити, если му безъ великой трудности можливе, н. пр. при другѣй сповѣди; но самъ не есть обязанъ до вынадгородженъя.

б) Если же сповѣдникъ зъ власной вины (н. пр. зъ невѣжества преодолмого, лѣнивства, неваги) вырази сказавъ кающѣмуся, що ѳнъ не есть обязанъ до вынадгородженъя, то обязанъ го о томъ поучити, а если бы то було неможливе, самъ вынадгородити; бо ѳнъ стався причиною кривды того, кому она мала бути вынадгороджена.

г) Коли же сповѣдникъ безъ власной вины (н. пр. въ тяжкѣмъ до рѣшенъя випадку) увѣльнивъ кающѣгося ѳтъ обовязку воздаянъя, то доженъ, коли блудъ свѣй пѣзнать, о томъ кающѣгося поучити, если буде можливе.

д) Если же сповѣдникъ зъ власной вины обязанъ кого до воздаянъя, до чого ѳнъ не бувъ обязаный, то повиненъ, коли свѣй блудъ пѣзнать, поучити кающѣгося, а если той вже вынадгородивъ, ему кривду звернути.

Въ прочѣмъ въ наведеныхъ случаяхъ тяжшій обовязокъ мають душпастырѣ, якъ прочи сповѣдники, котри душпастырства не мають; бо тамти обязаны не тѣлько зъ любви, но такожъ и зъ справедливости старатися, щобы ихъ вѣрнѣйкою шкоды душевной не утерѣли.

В) О печати сповѣди.

§. 345.

Понятіе и обовязокъ.

Пѣдъ печатію сповѣди разумѣся строгій обовязокъ до всегдашного мовчанъя о всѣмъ, що священникъ лише зо сповѣди знае, и що если быся выявило сповѣди зробилобы утяжливою и зненавидженою.

Сей обовязокъ основуеся:

а) На правѣ природнѣмъ; понеже кающійся сповѣдаея лише пѣдъ тымъ условіемъ, що сповѣдникъ го не здрадитъ, и сповѣдникъ бере на себе сей обовязокъ, межи каущимся одже и сповѣдникомъ заключаея угода, а право природне приказуе угоду дотримати, тайну заховати и чужучестъ не нарушити.

б) На правѣ божѣмъ; бо если Христосъ дѣйствию постановивъ Т. Покаянъя и приказавъ всѣ грѣхи визнавати, — о чѣмъ сомнѣватися не можна, — то мусѣвъ такожъ приказати, щобы сповѣдники о всѣмъ, що зо сповѣди дѣзнаютъся, мовчали; инакше бо тяжко ѳтваживъ быся кто ити до сповѣди.

г) На правѣ церковнѣмъ, котре ѳтъ первыхъ вѣкѣвъ сей обовязокъ строго приказуе и на переступникѣвъ якъ найстрожши кары накладе. Такъ каже Синодъ Литеранскій IV.: „Най выстерѣгаея сповѣдникъ, щобы словомъ, знакомъ або якимъ иннымъ способомъ не здрадивъ грѣшника; но если потребуе порады ѳтъ розсуднѣйшого, повиненъ о туюжъ безъ выраженъя имене просити; понеже кто бы ся важивъ грѣхъ при сповѣди пѣзнаный ѳткрыти, того приказуемъ не тѣлько низложити ѳтъ священства, но кромѣ того замкнути го до строгого монастыря на доживотне покаянъе“ (с. 21.). А Соборъ Замостскій на пѣдставѣ наведеного рѣшенъя каже: „Если бы якій священникъ важився словами або представляючи станъ, мѣстце, часъ або инне обстоятелство, словами або знаками або иннымъ способомъ, здрадити сповѣди кающѣгося, буде низложенъ ѳтъ священства и для доживотного покаянъя въ строгѣмъ монастыри заключенъ“ (tit. III., §. 5., р. 94.).

Кромѣ того уважае Церковь свято заховуючихъ печать сповѣди навѣтъ подѣ утратою житья яко мученикѣвъ; и Богъ самъ чувае особлившимъ способомъ надѣ тымъ, понеже исторія не споминае нигде о простѣмъ нарушенью печати сповѣди черезъ священника; противно же доноситъ о мукахъ и терпѣнїяхъ совѣстныхъ сповѣдникѣвъ, котри не далися наклонити до зневаженья сего обовязку.

Сила печати сповѣди есть така, що николи и въ нїякомъ случаю не вѣльно еи нарушити, хотя бы сповѣдникъ свое житье мѣгъ тымъ спасти. Тѣлько за выразнымъ позволеньемъ кающагося може сповѣдникъ ужити то, о чѣмъ въ сповѣди довѣдався. Понеже печать сповѣди есть приказана въ користь кающагося, а каждый чоловікъ може зречися своего права и позволить выявити то, що самъ мѣгъ бы выявити. А наветъ могутъ бути случаи, въ котрыхъ до того есть обовязанъ, н. пр. щобы ѳтвернути велику шкоду ѳтъ державы або инного чоловіка, и если бы въ такѣмъ разѣ не хотѣвъ кающійся ѳткрыти, або иннымъ певнымъ способомъ грозяче небезпеченство усунути, не може бути розрѣшенный, яко нерасположенный.

Щобы однакожь сповѣдникъ мѣгъ зробити зо сповѣди ужитокъ, повинно позволенье кающагося бути: а) Выразне; не достаточне одже було бы позволенье вѣроятне, т. е. не можна сповѣдь зрадити гадаючи, що кающій певно бы на тое приставъ, если быся го о тое просило; понеже безъ того условія можна бы всегда обавлятися, що сповѣдникъ ужіе сповѣдь, если му того буде потреба, и про тое мало кто важивъ бы ся ити до сповѣди; б) свободне; для того не вѣльно нїякого примусу уживати; в) лише зъ дуже важныхъ причинъ можна прїимати таке позволенье, и дуже рѣдко; г) при его употребленію треба дуже о ст о р о ж н о поступати. — Для того тяжко грѣшитъ сповѣдникъ, если бѣльше грѣхѣвъ, або бѣльше особамъ выявляє, якъ каянникъ выразно позволивъ; або если несправедливо и безъ важной причины вынуждае ѳтъ каянника позволенье на выявление сповѣди.

§. 346.

Предметъ печати сповѣди и еи обьемъ.

Подѣ печать сповѣди поднадають: а) Всѣ грѣхи, котрыхъ кающійся сповѣдався, чи они суть тяжки, чи легки, тайни чи явни, въ мысляхъ, словахъ або дѣлахъ состоячи; б) всѣ природни недостатки и блуды кающагося, о котрыхъ сповѣдникъ въ сповѣди довѣдався, н. пр. невѣжество, скрупулатнѣсть, незаконне родженье и т. п.; в) всѣ обстоятельство, котри съ вызнаными грѣхами въ связи стоятъ; г) не-

расположенье кающагося, задержанье му розрѣшенія, наложена покута, удѣлени напѣмненья и пр.; е) грѣхи и блуды соучастника, о котрыхъ сповѣдникъ при сповѣди случайно довѣдався; ж) лица, котри сповѣдникъ при сповѣди яко причину, предметъ або случайнѣсть до грѣха пѣзнавъ; з) такожь и особливши честноты каянника падають подѣ печать сповѣди, и о нихъ не смѣ сповѣдникъ такожь говорити.

Печать сповѣди есть не тѣлько абсолютный обовязокъ зо взгляду на грѣхи и лица, но такожь неограниченный нїякимъ часомъ, або печать сповѣди обовязуе:

а) На всегда, чи кающійся жїе, чи вже умеръ, понеже утяжлива була бы сповѣдь если бы кающійся предвидѣвъ, що по его смерти о его грѣхахъ будутъ говорити.

б) Зо взгляду на всѣхъ людей, для того сповѣдникъ не вѣльно говорити о тѣмъ, що при сповѣди довѣдався, ани: а) Съ самымъ сповѣдавшимся, кромѣ при сповѣди, або и пѣзнѣйше, не тѣлько за выразнымъ позволеньемъ кающагося, если то н. пр. може выдаватися потрѣбне для его наставленья. При сповѣди однакожь можна о грѣхахъ минувшой сповѣди говорити, тое бо причиняея до успѣшнѣйшого справованья Т. Покаянїя. — б) Ани съ иннымъ сповѣдникомъ того самого кающагося; коли же треба просити о порадѣ або о розрѣшеніе, то имя и обстоятельства, зъ котрыхъ бы сповѣдь зрадити можна, не выявляются. в) Ани съ никимъ иннымъ не вѣльно о рѣчахъ при сповѣди пѣзнаныхъ говорити.

г) Безъ взгляду на всяки корысти, яки выявление сповѣди самому сповѣднику або кому инному могло бы принести. Понеже зневага Тайны зъ ѳтси повстаюча пошкодила бы цѣлѣй Церкви католическѣй и подкопала бы значенье Т. Покаянїя, що не далобыся заступити ничимъ иннымъ. — Даремно мудрують гдеяки люде, що тайна сповѣди есть за строга, що про тое належалобы еи ограничити особливо тамъ, где иде о рѣчи важнѣйши; бо ктожь тогда буде важився при сповѣди вызнати свѣй грѣхъ, если предвидитъ, що не одовго о нѣмъ инни знати будутъ? Мудрованье повысше оперте на противорѣчію. Для того николи не можна зо сповѣди ничъ выявити, хїба если кающійся самъ выразно на тое позволитъ.

Примѣчаніе. 1. Если сповѣдникъ самъ свѣй грѣхъ безъ нарушенья печати сповѣди при своей сповѣди вызнати не може, довженъ той грѣхъ въ сей сповѣди замовчати и ажъ коли небезпеченство зражденья сповѣди мине, тойже грѣхъ выявити, понеже высшій есть обовязокъ печати сповѣди, якъ обовязокъ повной сповѣди.

2. Якъ обовязуютъ таки тайны, котри ктось священникъ повѣритъ подѣ тайною сповѣди, но не при сповѣди? — Священникъ не повиненъ легко прїимати таки тайны, но если ихъ прїиме, заховати ихъ яко тайну, до чого правомъ природнымъ есть обовязанный.

3. Если сповѣдника запытае судія мірскій о тѣмъ, що при сповѣди довѣдався, то довженъ сказати, що ничъ не знае, и може на тое присягати. (Thomas Aqu.) Если бы выразно пыталися, чи о чѣмъ зо сповѣди знае, то повиненъ ѳтповѣсти, що законы церковни абсолютно заперечаютъ щось зо сповѣди выявити. — На пытанье, чи певного чоловѣка розрѣшивъ, ѳтповѣсть, що зробивъ то, що му его урядъ велѣвъ.

4. Чи може священникъ свѣдчити о тѣмъ, що знае кромѣ сповѣди, но о чѣмъ и зо сповѣди довѣдався?

Св. Ѳома такъ отвѣчае на сей вопросъ: „Тройке есть о тѣмъ мнѣніе. Одни кажутъ, що священникъ о тѣмъ, що въ сповѣди довѣдався, не може никому казати, хотяи бы о тѣмъ и инимъ способомъ, чи то передъ, чи по сповѣди довѣдався. Инни зновъ утврждають, що печать сповѣди не позволяе му свѣдчити о тѣмъ, що передъ сповѣдію знавъ, но не о тѣмъ, що по сповѣди довѣдався. Но понеже оба наведени мнѣнія печати сповѣди за великій объемъ дають, стоятъ на нерепонѣ захованью правды и справедливости. Понеже мѣгъ бы ктось бути до грѣха бѣльше склонный, если бы не боявся, що той передъ кимъ сповѣдався, буде го скажити, коли еще разъ при нѣмъ грѣха допустится. Такожъ утерпѣла бы часто справедливѣсть, если бы ктось не мѣгъ свѣдчити о тѣмъ, що самъ видѣвъ по сповѣди, въ котрѣй грѣшникъ вже того грѣха сповѣдався. Для того загальнѣйше есть мнѣніе, що сповѣдникъ не обязанъ заховати тайны о тѣмъ, що знае инимъ способомъ яко чоловѣкъ, чи то передъ сповѣдію, чи по сповѣди; може бо сказати: знаю о тѣмъ, бѣмъ видѣвъ. Но обязанъ замовчати все, що знае о тѣй справѣ зо сповѣди; понеже не може сказати: чувъ емъ тое при сповѣди. Однакожъ для запобѣгненья возможному згѣршенью довженъ ѳтъ подѣбною свѣдоцтва ѳттягаться и тѣлько для важной потребности свѣдчити.“

5. Коли передъ кимъ сповѣдався якій общеванный грѣшникъ, а потомъ ктось пытаея, чи бнѣ того грѣха сповѣдався, то треба сказати: спытайтея его самого.

д) Объемъ печати сповѣди выключаетъ всякій позоръ, для того не вѣльно въ слѣдствіе сповѣди змѣннити свое поступованье съ кимсь, ѳтдалити го зъ дому, бути съ нимъ осторожнѣйшимъ, зле о нѣмъ мыслити або выражатися, зле свѣдоцтво му давати, заперечити му яку св. Тайну.

§. 347.

Якъ поступати собѣ, коли кающійся позволитъ сповѣднику щось зо сповѣди выявити?

Вже выше сказано, що зо сповѣди только тогда вольно зжитокъ зробити, коли кающійся на тое за для важной причины выразно позволитъ. Но и въ тѣмъ разѣ повиненъ спо-

вѣдникъ разумно и осторожно собѣ поступити. Передъ всѣмъ треба памятати, що тое позволенье повинно бути: а) Цѣлкомъ добровѣльне, бе если бы було вымушене, есть неважне; в) выразне въ змыслѣ выше выложенѣмъ. Но и тогда, коли оба тѣи условія суть, треба бути осторожнымъ. Звычайна причина до выявленья пѣзнаного въ сповѣди есть, що кающійся проситъ сповѣдника, чтобы напѣмнувъ кого третого, або запобѣгъ якѣй стратѣ душевнѣй и пр. При тѣмъ треба точно заховати слѣдующи приписы: 1. „Не треба легко вѣрити кающѣмуся, котрый другихъ скажитъ, особливо если жена ускаряея, чтобы не оставъ въ блудъ впроваженный и не напастувавъ невинныхъ.“ 2. „Най не обязуея безъ важной причины, що буде когось оскарженого напминати, но нехай скаже кающѣмуся, чтобы о тое просивъ кого инного.“ 3. „Когда кающійся скаже, що не мае никого инного, чтобы мѣгъ се належито зробити, то треба му сказати, чтобы по сповѣди цѣлу рѣчь росповѣвъ, и если то яка важна справа, на письмѣ еи описавъ; бо тогда буде священникъ мѣгъ свободнѣйше дѣлати и въ разѣ потребности доказати, що бнѣ то не зо сповѣди знае.“ 4. При напѣмненьяхъ треба старатися ѳтвернути пѣдозрѣнье, якобы то сповѣдникъ зо сповѣди дѣзнався; а если бы то показалося невозможне, сказати дотычному чоловѣкови, що его о тое выразно кромѣ сповѣди прошено. На пѣдставѣ тыхъ правилъ легко буде поступити собѣ въ слѣдующихъ выпадкахъ:

а) Молода женьщина скажится на своего мужа, що бнѣ розпустно жие и съ другими женьщинами за фамилярно обходится, и проситъ, чтобы го священникъ напѣмнувъ.

в) Молода женьщина сповѣдаея, що согрѣшила съ своимъ ѳтчимою, и що бнѣ ѳтъ того часу не дае ей покою. Дѣмъ ѳтчѣвскій не могу, каже, опустити, матери боюся сказати, не маю никого, кто бы мѣгъ го на пѣмнути, бо го все яко честного чоловѣка почитаютъ.

г) Два монахи спроваждали собѣ блудницу до монастыря и съ нею бѣльше разъ грѣшили. Одинъ покаявся и сповѣдаея, и проситъ, чтобы сповѣдникъ тамтого другого напѣмнувъ, бо бнѣ и дальше грѣшитъ.

д) Хлопецъ шевскій ходитъ съ челядникомъ красти, но роскаившия проситъ, чтобы священникъ напѣмнувъ челядника, котрый го бие, если го не слушае.

§. 348.

Чимъ нарушаея печать сповѣди?

Печать сповѣди можна нарушити двоякимъ способомъ: прямо и непрямо. Прямо нарушае печать сповѣдникъ, котрый що нибудъ зо сповѣди выявляе; непрямо же

той, котрый щось говоритъ або робить, зъ чого другій може пѣзнати або пѣдозрѣвати кающагося о его грѣсѣ, або зъ чого для кающагося яка прикрѣсть статися може. Для того нарушае печать сповѣди:

1. Кто о кимъ, хотьбы вже умершѣмъ, каже, що допустився певного грѣха.

2. Кто одного зъ тыхъ, котри у него сповѣдалися, хвалить, що онъ самыхъ легкихъ грѣхѣвъ сповѣдався, бо зъ того можна дорозумѣтися, що други тяжкихъ грѣхѣвъ сповѣдалися.

3. Кто дѣломъ або словомъ зраджае грѣхъ кающагося иннымъ людямъ, котри о томъ и такъ вже знаютъ.

4. Кто каже о якѣмъ заведенію, або нечисленнѣмъ обществѣ, що тамъ певный грѣхъ часто стрѣчаеся.

5. Кто высповѣдавши кѣлька особъ каже, що чувъ такий грѣхъ, н. пр. чужолоство; бо легко можна буде дорозумѣтися, кто виноватъ.

6. Кто каже, що певного чоловіка не розрѣшивъ; або що певный чоловікъ дуже жаловавъ за свои грѣхи; бо тутъ есть пѣдозрѣніе, що бнѣ тяжкихъ грѣхѣвъ сповѣдався.

7. Два сповѣдники, котри говорятъ о грѣхахъ якогось чоловіка, котрый у обохъ бувъ при сповѣди.

8. Кто на голосъ, або съ различными движеніями тѣла напоминае кающагося; бо тымъ зраджае, що той чоловікъ тяжкихъ грѣхѣвъ сповѣдаеся.

9. Кто за сповѣди робить ужитокъ безъ позволенія кающагося, або бѣльшій, якъ кающійся позволивъ.

10. Для того не треба ани передъ людьми, котри не могутъ домислитися, кто тыхъ грѣхѣвъ допустився, говорити безъ potrzeby, особливо же не говорити то передъ людьми мірскими, бо они тымъ могутъ соблазнитися и бо ятися ходити до сповѣди.

11. Кто за для недостойности, о котрой въ сповѣди дѣзнався, заперечае грѣшникови св. Тайны.

12. Кто не хоче выдати посвѣдчене отпращенои сповѣди тому, кого не розрѣшивъ.

13. Если бы напоминавъ родичей о блудахъ ихъ дѣтей, о котрыхъ при сповѣди дѣзнався.

Для себе однакожь може сповѣдникъ за сповѣди ужитокъ зрѣбити, если только тое кающагося не пошкодитъ и сповѣдь не зрѣбитъ утяжливѣю. Такъ може за сповѣди ужитокъ зрѣбити: а) Щѣбы молився за грѣшника; б) щѣбы надъ якимъ тяжшимъ випадкомъ размышляти и радитися; в) щѣбы свое дотеперѣшне блудне поступоване при сповѣди змѣнити; г) яко учитель або писатель; е) щѣбы самъ тымъ бѣльше выстерѣгався передъ искушеніями видячи ихъ силу на другихъ; з) може хоронитися передъ грозачимъ му небез-

печеньствомъ, если только кромѣ сповѣдавагося никто тое не спостереже, що то дѣеся въ слѣдство сповѣди, и если тымъ противъ сповѣдавагося ніяке пѣдозрѣніе не повстае; ж) може за сповѣди зрѣбити ужитокъ въ проповѣдахъ, только съ великою осторожностію, щѣбы никто не згѣршився, и николи не може сказати, що о якѣмъ грѣсѣ за сповѣди знае. (Amberger, Past. Theol. III. Bd. 843. — Antoine, Theol. mor. P. II., pag. 232 ss.)

Примѣчаніе. 1. Зъ якои сповѣди походитъ обовязокъ Тайны печати?

Зъ каждой и самой сповѣди, яко части Тайны Покаянія; для того кѣлька разы ктось сповѣдаеся передъ чоловікомъ, котрого за священника тримае, въ томъ намѣренію, щѣбы розрѣшеніе получитьи, повстае для сповѣдника печать сповѣди, хотя бы сповѣдавшійся не бувъ розрѣшенный. Для того печать сповѣди повстае:

а) Хотя ктось сповѣдаеся передъ мірскимъ чоловікомъ або священникомъ не одобреннымъ, котрый удае правдивого сповѣдника, и кающійся го дѣйстно за сповѣдника тримае. Такой мнимый сповѣдникъ обовязанъ захвати Тайну сповѣди, понеже въ противнѣмъ разѣ сталабыся сповѣдь утяжливѣю, бо каждый мѣгъ бы обавлятися, що его сповѣдь передъ незнаемымъ священникомъ отпращена може бути зраджена.

б) Обовязанъ захвати печать сповѣди и той священникъ, котрый не мае намѣренія Тайну справовати и розрѣшати; бо иначе бувъ бы кающійся выставленный на небезпеченство, що священникъ го тымъ способомъ може ошукати и отъ него о тайныхъ рѣчахъ дѣзнатися, а потѣмъ го зрадити; що мусѣло бы такожь причинитися до отстрашенія людей отъ сповѣди; хотя бы кающійся не мавъ желанія розрѣшеніе получитьи, только сповѣдь отпращити (н. пр. понеже му родичи казали).

Противно же не стягае на себе сповѣдникъ, довжнѣсть печати сповѣди, если ктось у него только за смѣху, або щѣбы го ошукати, щѣсь отъ него выдурити, сповѣдаеся; ани тогда, если ктось священникови певну рѣчь пѣдъ тайною сповѣди повѣряе. Въ першѣмъ бо разѣ не заслугоу обманщикъ на ніяку пощаду, а въ другѣмъ разѣ треба тайну захвати только на свѣтъ угоды.

2. Кто мае захвати печать сповѣди? Тѣи всѣ, котри посередно або непосредно, позволено або непозволено знаютъ о томъ, що другій сповѣдався и що есть предметомъ печати сповѣди. Всѣ они обовязаны захвати тайну о томъ, котрого выявлене сповѣдь зрѣбило бы утяжливѣю; що певно сталобыся, если бы люде, котри случайно кромѣ сповѣдника дѣзнаются о предметѣ сповѣди, о нѣмъ не мовчали.

„Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quae sequuntur ex illo“ reg. J. 39.

Для того обовязани заховати печать сповѣди: *α)* Самъ сповѣдникъ, чи то правдивый, чи мнимый; *β)* всѣ котри чули, що другій сповѣдався; *γ)* настоятель, ѳтъ которого сповѣдникъ просить о власть розрѣшенія ѳтъ задержаного; *δ)* посередникъ, за помочію, которого ктось сповѣдаея; *ε)* той, що другого учить и приготавлиае до сповѣди; *ς)* той, у которого сповѣдникъ радится, якъ въ певнѣмъ випадку мае собѣ поступити; *ζ)* кто найшовъ ва картцѣ списани чужи грѣхи, або стоячи коло него пѣдчасъ его сповѣди ихъ читавъ. Такий чоловікъ, котрый пѣдслухуе сповѣдь, грѣшитъ, и обовязанъ тайну о всѣмъ заховати.

3. Чи кающійся такожъ обовязанъ заховати тайну сповѣди? Нѣ, понеже печать сповѣди приказана есть въ користь сповѣдника. Но кающійся повиненъ мовчати на пѣдставѣ права природного о тѣмъ, що му сповѣдникъ при сповѣди говоривъ, особливо если бы черезъ тое сповѣдникъ на чести мѣгъ утерпѣти, и пр. що не знавъ який випадокъ рѣшити, або що нерозсудно напинавъ и т. п. Но коли бы сповѣдникъ щось такого сказавъ або зробивъ, чтобы було противъ загального або приватного добра, и пр. если бы при сповѣди ересь або расколъ ширивъ, до нечистоты намалявъ и т. п., тогда обовязанъ тое кающійся выявити и такого сповѣдника у Епископа заскаржити.

4. Сповѣдникъ, котрый зо сповѣди одного изъ змовленыхъ дѣзнаея, що ему грозитъ небезпеченство въ дорозѣ, котру мае предприняти, або що его хотятъ отроити въ стравѣ або напою, котрый мае съ певностію брати, або щось подѣбного, обовязанъ по силѣ печати сповѣди предприняти тую подорожь ѳсти тую страву, пити той напою и пр., если може сомнѣватися, що если бы тое залишивъ, люде противъ нему змовлени будутъ догадоватися, що оденъ зъ нихъ тое при сповѣди визнавъ, и що они про тое на нѣмъ будутъ мститися, для того що ихъ при сповѣди зрадивъ, а сповѣдникъ зъ того користае; — доженъ въ такомъ разѣ Богу поручитися и предприняте дѣло, о котрѣмъ сприяжени знаютъ, довершити, хотяи видить грозяче му небезпеченство, понеже печать сповѣди постановлена для общого добра вѣрныхъ, и зо взгляду на велику вагу Т. Покаянія строжше обовязуе, якъ дожность власне житье заховати, а навѣтъ есть бѣльшой ваги, якъ добро цѣлого свѣта. Во въ такомъ разѣ хоть непрямо зрадивъ бы сповѣдь и зломивъ бы печать сповѣди, понеже записажени противъ того сповѣдника видячи, що ихъ союзникъ передъ нимъ сповѣдався, и потѣмъ сповѣдникъ залишае дѣло, на котре они певно числили и при котрѣмъ они свое злобие дѣло хотѣли выконати,

могли бы догадоватися, що сповѣдникъ тое робить въ слѣдствіе сповѣди, що робить зо сповѣди ужитокъ, и могли бы на тѣмъ своѣмъ союзнику мститися, и такъ сповѣдь сталабыся для того чоловіка съ шкодою получена и зненавиджена, що есть безусловно заказано.

Но если бы въ подѣбнѣмъ випадку таки обстояательства зайшли, чтобы зъ залишенья подорожи, не ѣдження стравы, не питья вина и пр. не могло зайти ніяке пѣдозрѣнье, що оденъ зъ совиновникѣвъ того грѣха сповѣдався, понеже совиновники не видѣли або не знали, що оденъ зъ нихъ сповѣдався; — тогда може сповѣдникъ залишити подорожь, не ѣсти страву, не пити напою и пр., бо тогда той сповѣдникъ робить тое, що для захороненья своего житья доженъ робити и при тѣмъ не робить никому ничего злого. Самъ спасае свое житье або ухороняея ѳтъ инного грозячого му небезпеченства, а кающомуся не тѣлько не робить ничего злого, бо передъ нимъ не зраджае его сповѣдь. но противно стаея его добродѣемъ, бо хоронить го ѳтъ грѣха, и при тѣмъ кающійся ничего не терпитъ, бо никто о тѣмъ не знае, для того ани его союзники, котри противъ тому сповѣдникови змовилися, не могутъ го напастовати, що про него свою пѣдлу цѣль не осягнули.

Въ тѣмъ разѣ одже и пѣдъ наведенными обстояательствами, може сповѣдникъ зо сповѣди ужитокъ зробити, если тѣлько мае певнѣсть, що рѣчь такъ маея, не иначе. Въ такомъ однакожь случаю треба бути дуже огляднымъ, бо и пр. могли бы люде злои воли, вороги якогось священника, выдумати такой уговоръ, пѣслати одного зъ помѣжъ себе до сповѣди, на него уважати и потѣмъ священника скаржити, що зломивъ печать сповѣди. (Такъ рѣшають сей вопросъ богословы наведены у Ferrarius, biblioth. t. VII. v. Sigillum Confessionis n. 14., 15.)

§. 349.

Якимъ карамъ пѣднадае священникъ нарушающій печать сповѣди, и поступованье при тѣмъ.

I. Сповѣдникъ, котрый бы важився нарушити печать сповѣди, пѣднадае дуже строгимъ карамъ. Въ декретѣ Грациана (cap. Sacerdos 2. Dist. 6. de poenit.) постановляея, що такой священникъ, скидаея зъ священства и пѣдвергаея за кару безчестному путешествію на цѣле житье. Пѣзніѣше однакожь постановлено для важныхъ причинъ, що такого священника скидаея зъ священства, и заключаея до строгого монастыря на всегдашине покаяніе. (Cap. omnis utriusque sexus 12. De poenit. et remission.) Ведля теперѣшной практики на такого священника наложена кара низложенья и замкненья.

(Reiffenstuel lib. v. Dec. tit. 38. n. 4.) Покаяніе, котрому такий священникъ бувъ підвержений, состояло въ тѣмъ, що ѡнъ, если бувъ монахъ, въ три дни кожного тыжня довженъ бувъ постити, дѣстававъ лише хлѣбъ и воду, и то въ общѣй, ѣдальни, где прочи члены монастыря ѣли, ѡнъ клячавъ при дверехъ, а коли они выходили, каждый го ногою копавъ. Тая кара видится за строга, но зваживши злобу беззаконія есть певно заслужена.

2. Кары на сповѣдника нарушающого печать сповѣди не суть такі, котрымъ бы ѡнъ самымъ дѣломъ подпадавъ, (latae sententiae) но они мають силу ажъ тогда, коли судія свѣой засудъ вырече. (Ferendae sententiae.)

3. Но щобы ктось подпавъ выше наведенымъ карамъ, потрібно:

а) Щобы бувъ священникъ; бо если бы кто инный, якъ на своѣмъ мѣстци сказано, удававъ священника и сповѣдъ здрадивъ, то ѡнъ певно грѣшитъ, и подлагае карамъ; но иннымъ, якъ священникъ.

б) Щобы сповѣдникъ выявивъ таки грѣхи, кѣтри му кающійся визнававъ при формальной сповѣди ѡтправленѣй въ тѣй цѣли, щобы розрѣшеніе получить. Для того если бы ктось священникови кромѣ сповѣди сказавъ яку тайну, хотьбы подъ условіемъ, що му тое визнае подъ тайною сповѣди, а священникъ бы то выявивъ, то не подпадае згаданымъ карамъ: хотій тяжко грѣшитъ противъ права природного.

в) Щобы сповѣдникъ выявивъ або який тяжкій грѣхъ въ загалѣ, н. пр. кажучи: Изидоръ сповѣдався тяжкого грѣха, — або легкой грѣхъ поименно, н. пр. кажучи: Изидоръ сповѣдався, що зблгавъ въ жартѣ.

г) Щобы сповѣдникъ выявивъ який грѣхъ зо сповѣди въ злѣмъ намѣренію и зъ намысла.

д) Щобы выявивъ той грѣхъ кому инному, не тому, котрый сповѣдався, хотій не вѣльно му подъ тяжкимъ грѣхомъ и строгою отвѣчательностію говорити о певнѣмъ грѣсѣ и съ тымъ чоловікомъ, котрый того грѣха сповѣдався.

Тѣи условія суть потрібни, щобы священника засудити на повыше наведени кары.

II. а) Судія въ справѣ нарушенои печати сповѣди есть исключительно церковный Настоятель, одже Епископъ, котрый хотіаи противъ такого священника слѣдство выточити, не потрібуе къ тому позволенія того, котрого сповѣдъ остала здражена; но скоро о тѣмъ довѣдаея, довженъ заразы слѣдство зарядити; бо если бы таке позволеніе було конче потрібне, а сповѣдавшійся бы умеръ, або разумъ стративъ, не можна бы того сповѣдника укарати.

б) Коли таке слѣдство остане заряджене и обжалованный признаея, то справа скѣнчена, а ѡнъ подпадае порядочнымъ карамъ.

в) Если же обжалованный каже, що ѡнъ о тѣмъ грѣсѣ зъ ѡтки инде знае и для того о нѣмъ говоривъ, довженъ доказати, якимъ способомъ о тѣмъ довѣдаея; а коли того не докаже належито, но все таки перечитъ, и не можна му достаточно доказати, що ѡнъ сповѣдъ выявивъ, то подпадае вправдѣ карѣ, но не тѣй, о котрой выше сказано, но надпорядочной.

г) Если же сповѣдникъ признаея, що о тѣмъ грѣсѣ знае зо сповѣди, но що го за позволеніемъ сповѣдавшогося выявивъ, довженъ доказати, що му тойже истинно давъ таке позволеніе, если самъ сповѣдавшійся го скажитъ и перечитъ, якобы му позволивъ сповѣдъ выявить.

д) Если же не самъ сповѣдавшійся, но кто инный скажитъ сповѣдника о зломаніе печати сповѣди, то довженъ жалобщикъ доказати, бо тутъ видъ промавляе за сповѣдникомъ, котрого такъ довго треба за доброго тримати, доки ся го о противнѣмъ не переконае. А наветъ и тогда коли самъ сповѣдавшійся скажитъ, треба вѣрити сповѣдникови если впрочѣмъ есть честный, а жалобщикъ не мае певныхъ доказѣвъ.

е) Если же обѣ стороны рѣвни доказы наводятъ, и есть сомнѣніе, чи сповѣдникъ есть виннымъ, то треба извинити священника и вѣрити му, що сповѣдавшійся давъ му позволеніе сповѣдъ выявить.

ж) При процесѣ о выявленіе сповѣди достаточни суть поединчи свѣдки (testes singulares), бо се велике беззаконіе тяжко доказати и трудно допустити, щобы ктось важився сповѣдъ при бѣльше людяхъ здрадити: для того если бы треба було, щобы то бѣльше людей ѡтъ разу чуло, то не можна бы му николи доказати, що сповѣдъ здрадивъ. (Зр. Ferraris Bibliothec. v. Sigillum Confessionis.)

V. Членъ.

Св. Тайна Елеосвященія.

§. 350.

Понятіе и плоды.

Елеосвященіе есть Тайна ѡтъ Исуса Христа постановлена для спасенія души, а часомъ и тѣла. Тую Тайну предназначану черезъ Евангелиста Марка поручае св. Ап. Яковъ вѣрнымъ въ тѣй хвили, коли непріятель нашего спасенія бѣльше якъ коли инде стараея насъ погубити. (Соб. Зам.) „Понеже Письмо св. часто напоминае вѣрныхъ, щобы всегда памятали на послѣдни рѣчи, а Т. Елеосвященія цѣлкомъ природно остатній день чоловікови пригадуе, для того повинни душпаствѣрѣ часто о сей св. Тайнѣ расправляти, вѣрнымъ пригадовати, що каждый чоловікъ смерти есть подверженный,

для того всегда на тую хвилю повиненъ бути готовый, щобы коли она прійде, не давъ такъ много змѣшатися.

Щобы тую цѣль осягнути, повинни душпастьрѣ поучати вѣрныхъ: *а)* Яку ласку удѣляе сія св. Тайна, котра ѓтпускае грѣхи простительни, а случайно и тяжки грѣхи; *в)* що она освободжае душу чоловѣка ѓтъ слабостей и уломностей походячихъ зъ грѣха; *г)* що она забезпечает чоловѣкови спокѣйну смерть, бо ѓнъ радо ѓтдае Богу, що ѓтъ Бога получивъ; *д)* сія св. Тайна покрѣпляе чоловѣка, щобы легше могъ зносити утяжливости недуги, котри бы го легко могли спровадити на путь неправды и беззаконія, чого неприятель спасенія въ сей хвили найбільше собѣ жєлае; *е)* кромѣ того привертае сія св. Тайна чоловѣкови часомъ и здоровье тѣла, и если недужни сію ласку не такъ часто достунають, то причина не такъ лежить въ св. Тайнѣ, якъ въ недостатку вѣры удѣляющихъ и простунающихъ до сен св. Тайны, по словамъ Евангелиста, котрый посвѣдае, що Спаситель мало знаковъ содѣлавъ помѣжъ своими за невѣріе ихъ. (Мат. 13., 1.) Для того треба вѣрныхъ поучати, що и ихъ тѣла могутъ статися участниками ласкъ изъ сен св. Тайны походячихъ, и хотяи бы они померли, на нихъ справдятся слова Писанія: „Блаженни умирающіи о Господѣ“. *ж)* Особливше дѣйствіе сен св. Тайны состоитъ въ томъ, що она нищить останки и слѣдствія грѣха, и такъ доповняе Т. Покаянія. Тіи останки грѣха могутъ бути тяжки або легки грѣхи. Легки грѣхи ѓтпускаются обычаино при св. Тайнѣ Елеосвященія, тяжки же тогди, коли слабый забуде або не може ихъ сповѣдатися; а тымъ способомъ спасаеся не оденъ чоловѣкъ, котрый бы въ противнѣмъ разѣ бувъ погибъ. — Для того позволено есть перервати навѣтъ Літургію, щобы тяжко недужному чоловѣкови Т. Елеосвященія удѣляти. (П. Венед. XIV. De syn. dioec. l. VIII., с. 7., п. 5.)

Но до осягненья тои ласки потрібно есть, щобы недужный возбудивъ въ собѣ щирый жаль и желаніе сей св. Тайны; кто про тое ажъ тогди ей пріймае, коли стратить притомность, не достунае тои ласки, если передше жало въ собѣ не возбудивъ. Зъ того слѣдуе, що тяжко грѣшитъ той, для чіеи вины сія св. Тайна такъ пѣзно удѣляеся. Тому треба вѣрныхъ напминати, щобы въ випадку слабости не ѓткладали принятія св. Т. Елеосвященія.

§ 351.

Матерія и форма.

Матерія Т. Ел. есть оліѣ зъ овочей дерева оливного вытисненый, котрый дуже добре узмысловяе дѣйствія сен св. Тайны; бо якъ оліѣ утишае болѣзнь тѣлесну, такъ сія св.

Тайна ослабляе неспокѣи и болѣзнь душевну. Оліѣ въ Т. Ел. употребляемый освящает самъ священникъ, якъ приписуе Соборъ Замостскій: „Матерія Т. Ел. есть оліѣ, котрый благословити власти пресвитерамъ въ Церкви восточноѣ ѓтъ давна порученѣи, сей св. Синодъ не ѓтнимае. Но понеже практика тои Церкви приказуе, що если яка часть св. оліѣю по помазанью недужного остане, туюжъ спалити належитъ и до нїякого инного ужитку употребляти, для того приказуемъ парохамъ, щобы всегда мали у себе матерію для сей св. Тайны потрібну, т. е. оліѣ зъ дерева оливного. . . Позваляе однакожъ св. Синодъ, що если въ томъ самѣмъ домѣ есть бѣльше слабыхъ, або если яка епидемія пануе, можна бѣльше людей тымъ самымъ св. оліѣмъ помазувати. Для того повиненъ каждый священникъ, мати сосудецъ срѣбный або цинный, для сего ужитку исключительно назначеный, щобы въ нѣмъ оліѣ благословити и въ наведенныхъ случаяхъ заховати можна“. (Tit. III., §. 6., р. 96.)

На подставѣ Синода Замостского приписуе Требникъ епархіальный: *Посѣмъ (по помазаніи) ѓлѣи ѓстѣвшійса спалитъ, да не для пробнѣхъ вольныхъ ѓнпотребїтса. ѓще же слѣчитса въ ѓдиномъ домѣ многимъ кѣпнѣмъ волѣти, тогдѣ вси тіи ѓдинымъ ѓлѣемъ ѓсвѣщенымъ могутъ быти помазаніи. Такожде въ времѣ ѓвѣагѣ гѣвїтельства ѓдиныхъ ѓлѣи для многѣхъ хранимый быти мѣжетъ.*

Близша матерія Т. Елеосвященіа есть помазанье пяти змысловъ тѣла оліѣмъ, котре помазанье всѣхъ частей безъ важной потребности не може бути опущено. „Помазуеся на очахъ, носѣ, устахъ, ушахъ и рукахъ, т. е. на пять змысловъ тѣла людского и на грудѣхъ, зъ ѓтки зли мысли походятъ, а на конецъ на ногахъ, котри стали на пути грѣшникѣвъ.

Въ наглѣи потребѣ досить есть помазати недужного толькѣ на головѣ, яко средоточію всѣхъ змысловъ. (Венед. XIV. de syn. dioec. l. VIII., с. III., п. 5.)

Въ звичайныхъ випадкахъ однакожъ, не вѣльно подѣ тяжкимъ грѣхомъ опустити помазанье якого змысла.

Форма Т. Ел. есть молитва: „Отче святыи, врачу небесный. . . и во вѣки вѣковъ. Аминь“ (к. 70.), котру молитву такъ треба вымавяти, щобы помазанье не скорше зачалося ани скѣнчилось, якъ сама молитва (Соб. Зам. ст. 97.), одже щобы матерія и форма стояла въ моральнѣи звязи.

Помазуеся великимъ пальцемъ правои руки въ видѣ креста; но при заразливыхъ слабостяхъ вѣльно такожъ перцемъ або чимъ иннымъ помазувати. Очи помазуеся зъ верху, уши зъ верху на ушахъ, носъ зъ обохъ сторонъ, уста на стисненыхъ варгахъ, руки у мїранъ на долонъ, у свя-

щениковъ зъ вѣнъ, а ноги на подошвѣ. По помазанью треба помазани части баволною отерти и туюжь спалити; тожь само и перо до помазованья уживане, и всё съ останками олю спалити.

Тайну Елеосвященія можна такожь въ певныхъ випадкахъ подъ условіемъ удѣлти, такъ: *а)* Въ сомнѣнію, чи недужный еще жие, тогда ставляея условіе „аще живъ есть“; *β)* коли при дѣтяхъ сомнѣваея, чи вже прійшли до уживанья розуму, при божевольныхъ, чи мали коли уживанье розуму, додаея въ мысли условіе: „аще требуешъ“; *γ)* въ сомнѣнію, чи ктось вже важно получивъ тую св. Тайну, „аще еще важно не принявъ Т. Ел.“; *δ)* або коли есть сомнѣніе, чи кто есть належито расположенъ, тогда: „аще есть расположенъ“. — Хотѣй требникъ не споминае о тыхъ випадкахъ, то однакожь приписують ихъ богословы.

§. 352.

Кто пріймае Т. Елеосвященіи.

Тайну Елеосвященія може пріймати только человекъ тяжело недужный. Тую практику основану на словахъ Апостола подтверждаетъ непрерывне преданіе всѣхъ вѣковъ, и законные повага Церкви; для того приписуе Синодъ Замостскій; „Най священники не важатся сію св. Тайну удѣлти цѣлкомъ здоровымъ, або только легко слабымъ“. (Tit. III, §. 5, p. 98.)

Кромѣ того мусить человекъ хотячій принять Т. Елеосвященія мати уживанье розуму, для того не могутъ еи пріймати дѣти и божевольни, бо они не могутъ согрѣшити, понеже ихъ дѣла не можна имъ ани въ заслугу ани въ вину вмѣннити.

Въ якѣй степени слабости мае находится человекъ хотячій принять сію св. Тайну, не може по природѣ рѣчи бути точно опредѣлено; приказано есть только, что еи можна удѣлти только людямъ находячимся въ тяжкѣй недужѣ, котра смертію скончатися може. Въ прочѣмъ, якъ каже Синодъ Замостскій „сатана гонячій стопы сыновъ божихъ, отстрашае многихъ неумѣтныхъ, а часомъ и разумныхъ отъ сен св. Тайны представляючи имъ, что они черезъ тое борше умрутъ; для того повиненъ совѣстный душпастырь передъ симъ блудомъ слабого остерѣгати и поучати, что сія св. Тайна отъ Бога постановлена не только для заспокоенья души въ страшнѣй хвили смерти, но такожь и для здоровья тѣла, если тое до спасенія души причинитися може, якъ зъ самой формы показуея“. (Tit. III, §. 6., p. 99.) Щобы тую цѣль осягнути, треба вѣрнымъ представляти причины, за для котрыхъ Т. Елеосв. не належитъ откладати ажъ на остатнюю хвилю.

Тя суть: *а)* Що Богъ по словамъ Апостола въ сей св. Тайнѣ помагае не только души но и тѣлу; *в)* що спасительныхъ дѣйствъ сей св. Тайны не легко може статися участникомъ человекъ, котрый вже стративъ притомность.

На пытанье, чи человекъ обовязанъ подъ тяжкимъ грѣхомъ Т. Елеосвященія пріймати, отповѣдае переважна часть богослововъ, заперечаючо. Но всегда порадно есть тую св. Тайну пріймати, понеже она може человекѣкови спасеніе вѣчне запевнити, и кто бы еи легковаживъ, показовавъ бы, що въ дѣлѣ своего спасенія есть обоятный, що очевидно есть грѣхомъ.

Т. Ел. можна больше разы пріймати, и то кѣлько разъ кто тяжело и небезпечно занедужае, одже и въ тѣй самѣй слабости, если она долго тревае, можна коли слабому стане горшатися, тую Тайну повтаряти. Т. Елеосвященія можна удѣлти такожь и людямъ дуже старымъ, бо старѣсть сама собою есть слабѣсть.

Противно же не можна удѣлти Т. Елеосвященія людямъ, котри не суть небезпечно слаби, хотя бы находилися въ опасности смерти, якъ передъ битвою, засуженымъ на смерть. Не вѣльно удѣлти Т. Елеосвященія людямъ изъ Церкви выключенымъ або до неи не належачимъ, и всѣмъ тымъ, котри не хотять покаятися и въ тяжкѣмъ грѣсѣ умераютъ. Яко нерозкаяныхъ, котрымъ Т. Елеосвященія удѣлти не можна, уважаея тыхъ, котрыхъ и на ложу смертelnомъ розрѣшити не можна; если только тое инымъ способомъ, не зо сповѣди есть знаеме. Въ загалѣ тутъ треба заховати яко правило, що если кого хоть подъ условіемъ можна розрѣшити, тому можна и Т. Елеосвященія удѣлти.

Николи не вѣльно здоровому человекѣкови Т. Ел. удѣлти. Въ греческѣй Церкви бувъ звычай помазovati такожь людей здоровыхъ, якъ се подтверждаютъ гречески требники (такѣжь: Іеремія Патриархъ Царг. in censura adversus August. Lutheranorum Confessionem l. 1., c. 7. Leo Allatius de consensu Eccae Occid. et Orient l. IX., c. 16.). Тое помазанье дѣлялося мѣсто задосытъчуненья, якъ оповѣдае Іоанъ Натаналъ, пресвитеръ Критскій, що гречески священники въ дѣкотрыхъ мѣстцяхъ намазовали сповѣдавшихся елеемъ, и то мало заступити мѣстце задосытъчуненья. Противъ такого злоупотребленья выступае Натаналъ и Arcudius (l. 5., c. 4.), котрый думае, що Греки подъ симъ помазаньемъ розумѣють Т. Елеосвященія, и еи такъ здоровымъ якъ и слабымъ удѣляютъ. Но се мнѣніе есть ложне, понеже Греки, якъ доказуе Гоаръ (въ нотахъ до Т. Елеосв.) употребляютъ се наведеие помазанье не яко Тайну, но яко освященіе, съ чимъ соглашаея и П. Венед. (de syn. dioec. l. 7., c. 20.), коли каже: „A silentio Concilii Florentini rectius deducimus, sapientissimis illis Patri-

bus fuisse persuasum, sanctam unctionem a Graecis sacerdotibus non adhiberi hominibus bene valentibus tamquam Sacramentum, sed veluti meram ceremoniam et sacramentalem quandam benedictionem; Graeci enim, qui de singulis suis ritibus coacti sunt rationem reddere, gravem utique reprehensionem non evasissent, si comperti fuissent, hac in re a communi et constanti ecclesiae traditione et praxi aberrare“. Зъ того показується, що употребляне у Греко́въ помазанье не есть само собою зле, хотяй про злоупотребленья могло бы, якъ кожда инна рѣчь бути непо- зволене.

Гдекотри латиньски богословы цѣлкомъ суть противни сему обрядови, утверждаючи, що Греки дѣйстно се помазанье удѣляютъ яко Тайну и уважаютъ го яко доповненье Т. Покаянія, що тѣлько о Т. Елеосвященія сказати можна. Синодъ Замостскій заказуе выразно удѣляти Т. Ел. людямъ здоровымъ, зъ чого можна заключити, що сего рода надужитья и въ рускѣй Церквѣ зтрѣчались. Тымъ меньше позволено есть помазovati кающихся мѣсто наложенья имъ задосытъучиненья, котре злоупотребленья взяло свѣй початокъ вѣроятно зъ 74. канона, толкованья арабского Собора Никейского I, котрый приказуе, що если вѣрный съ невѣрною тѣлесно смѣшаеся, повиненъ по довгѣмъ покаянію „водою благословенною и елеемъ недужнымъ“ съ Церквою бути примиреный. Тое надужитья (о котрѣмъ споминае згаданный Натананъ и Franc. Riccardus, de expeditione sacra c. 12.) заказане ѳтъ ПП. Иннокентія IV., Климента VIII. и особливо Венед. XIV. въ „Etsi pastoralis“. У Орменѣвъ есть такожь въ уживанью щось подѣбно- го, но на инну памятку. Въ великій Четверть освячаютъ по умытыю нѣгъ масло, котрымъ всѣхъ вѣрныхъ помазуютъ на памятку, якъ Марія Магдалина помазвала ноги Спасителя дорогоценымъ олѣемъ и ѳтпущенье грѣхѣвъ получила. Цѣль того помазанья есть кромѣ пригаданья одного событія, якъ изъ словъ молитвы освящающей показується, ѳтдаленье недугъ тѣлесныхъ и удѣленье здоровья душъ.

§. 353.

Служитель.

Основуючися на выразныхъ словахъ Апостола постановила греческа Церковь, що Т. Елеосвященія мають удѣляти пресвитеры, и то ведля давной практики сѣмъ або три; но не подлягае ніякому сомнѣнію, що и оденъ священникъ може сію Тайну удѣляти (14. X. de Verb. Sign.), якъ постановляе соборъ Замостскій „що если не можна мати семохъ або трехъ священникѣвъ, повиненъ оденъ яко представитель цѣлон Церквы силою, котрой сію св. Тайну справуе, Елеосвященіе слабому удѣлити“ (tit. III., §. 6., p. 98.). Въ прочѣмъ „не ма ніякои

рѣжницѣ, чи Ел. удѣляе оденъ чи бѣльше священникѣвъ, если тѣлько вѣрують и исповѣдають, що тую Тайну и оденъ священникъ може важно и позволено удѣляти. Той самъ священникъ доуженъ помазovati и форму вымавляти; и не позволено есть, щобы оденъ помазовавъ, а другій форму вымавлявъ“.

Если Т. Елеосвященія бѣльше священникѣвъ удѣляе, то читають по ряду приписани въ Требнику молитвы, по скѣченью же семого Евангелія „Іерей началствуий бере елей съ сосудомъ, приступае ко больному и омочивъ персть большій свой, помазуетъ по ряду вся чувства“ (Требн. к. 60.) Не вѣльно одже у насъ, щобы каждый священникъ помазовавъ недужного. У Греко́въ же есть звычай, що каждый зъ участвующихъ священникѣвъ помазуе недужного вымавляючи приписану форму, що гдекотри латиньски богословы уважали яко надужитья называючи то непотрѣбнымъ повтараньемъ Тайны. Но Гоаръ доказуе, що то ніякъ не можна назвати надужитьемъ, противно що той звычай цѣлкомъ ѳтповѣдае приказу Апостола, котрый каже: „Болитъ кто у васъ, да призоветъ пресвитеры церковнія, и тѣи молитву творятъ надъ нимъ, помазующе го елеемъ“; зъ чого слѣдуе, що каждый священникъ мае недужного помазovati, якъ то колись и Латиникамъ приказано було черезъ П. Григорія III., котрый каже: „Cum magna reverentia deferatur oleum ad infirmos et eos ungant sacerdotes“. Безосновно утверждаютъ, що тымъ способомъ Тайна повтаряеся, понеже всѣ тѣи помазovanja представляють части того самого дѣйствія, бо помазующи священники намѣряють разъ тѣлько Тайну совершити, такъ якъ при Літургійи многи священники слова освящающіи вымавляють, а однакожь лише одну Тайну дѣйствуютъ. Въ прочѣмъ заключае Гоаръ, хоть непрямо за добру узнана есть на Соборѣ рускѣмъ ѳтъ П. Венед. XIII. подтвержденіемъ, где слъ каже: „Хотяй въ Церкви греческѣй, якъ колись и въ латиньскѣй бувъ звычай, що сѣмохъ або хоть трехъ священникѣвъ призывано до удѣлання сей св. Тайны . . . (p. 98). Изъ наведенныхъ причинъ безосновно и ложно осуждаютъ гдекотри богословы греческу Церковь въ сѣмъ взглядѣ о надужитья.

Приказано есть, щобы Т. Елеосв. удѣляли тѣлько душпастирѣ своимъ вѣрнымъ, надъ котрыми мають духовну власть. Порядочный служитель Т. Елеосвященія есть одже власный парохъ недужного. Въ потребѣ же може каждый священникъ Т. Ел. важно и позволено удѣляти. Парохи суть подъ тяжкимъ грѣхомъ обовязани удѣляти Т. Ел. тымъ, що ен приняти желають, хотяй бы то було получене съ небеспеченьствомъ для священника, и пр. въ часѣ епидеміи. (Въ нед. XIV. de syn. dioec. I. XIII., c. 10., p. 10.)

§. 354.

Обрядъ Т. Елеосвященія

есть точно опредѣленъ въ требнику епархіалномъ, и есть двоякій, довшій и коротшій. Коли слабѣсть не есть еще дуже небезпечна и станъ недужного позваляе, належитъ отправити се священодѣйствіе цѣлкомъ по ряду; „но понеже той обрядъ есть за довгій, особливо если есть больше священниковъ . . . , щобы вѣрни тяжко недугуючи не були за для недостатку часу позбавлени сеи спасительной Тайны: постановляемъ, щобы составлено новый обрядъ, въ котрѣмъ довги молитвы, Евангелія и Апостолы мають опуститися“. (Син. Замог.) Однакожь сей обрядъ мае употреблятися лише при помазанью тыхъ людей, котри вже въ остатныхъ хвилихъ находятя.

Коли священника завозвуть до слабого, треба спитатися, въ якѣмъ станѣ находится, чи буде мѣгъ такожь причащатися. Если може, то бере священникъ св. Тайны, и если не дуже далеко до слабого, довженъ передъ нимъ ити служащій съ свѣтломъ и звѣнкомъ. Пришовши до дому слабого, важе: „Миръ дому сему“, на що ликъ ѡтповѣдае: „И всѣмъ живущимъ въ нѣмъ“. Посѣмъ ставляе св. Тайны и елей на столѣ прикритѣмъ чистымъ обрусомъ, дае недужному цѣловати св. крестъ и кропитъ хату крестообразно; посѣмъ если недужный еще не сповѣдався, найперше го сповѣдае, а потѣмъ ѡтправляе Чинъ Т. Елеосвященія; при кѣнци же причащае слабого.

Людей, котри при сѣмъ священодѣйствію суть при томни, треба напомнимати, щобы молилися за недужного.

На случай, коли бѣльше недужнымъ ѡтъ разу треба Т. Ел. удѣляти, не есть въ требнику ничъ приписане; но можна съ вѣроятностію заключити, що молитвы не получени съ помазаньемъ ѡтмавляются тѣлько разъ; само дѣйствіе св. Тайны, т. е. помазанье елеемъ и форма надъ каждымъ слабымъ зъ особна.

VI. Членъ.**С в. Т а й н а С в я щ е н ѣ с т в а.**

§. 355.

Загальный поглядъ.

Всѣ, що зо взгляду на Т. Священства знати потреба, именно въ чѣмъ Т. Священства состоятъ, яки права она удѣляе и обязанности накладе на пріймающихъ ея, вѣдомо есть зъ догматыки и права церковного; для того тутъ не ма потребы о тыхъ рѣчахъ говорити.

Священникъ знающій, яку ласку въ Т. Священства получивъ, повиненъ памятаючи на слова Апостола (I. Тимот. 4., 14. II. Тимот. 1., 6.) заховати тую благодать и всегда съ нею содѣйствовати. Къ тому наибольше причинится чаще прійманье Т. Покаянія, и размышлянье надъ своими должностями. Найлѣпше було бы, щобы священники певного округа сходилися на таки духовни упражненія, къ чому дуже добре могутъ послужити приказани чвертьрочни соборчики деканальни, котри належито и по приписамъ церковнымъ ѡтправлени много причинятя до просвѣты духовенства и до поднесенья духа священническаго и ревности въ исповненію должностей душпастьрскихъ.

Зо взгляду на велику важнѣсть стану духовного повинни душпастьрѣ влѣяти такожь и на тыхъ, котри способляе до стану духовного, и ихъ словомъ и дѣломъ въ богоугоднѣмъ предпріятію спомогати и приготавлиати, не способнымъ же ѡтъ того стану ѡтраждати. — Въ загаль повиненъ каждый душпастьрѣ по можности причинятися, щобы Церковь Христова мала добрыхъ и ревныхъ пастырей. *)

VII. Членъ.**С в. Т а й н а С у п р у ж е с т в а.**

§. 356.

Понятіе и значенье.

Супружество есть нерозрѣшимый въ лиці Церквы заключенный союзъ двоихъ вѣльныхъ особъ различного пола въ цѣли доживотного сожитья, законного заспокоенья плотскихъ похотей и христіаньскаго выхованья дѣтей, котрый Союзъ Христосъ до достоинства Тайны вознѣсь. Супружество есть для Церквы и для державы великон ваги, понеже добробыть Церквы и Державы зависить ѡтъ того, якъ поодинокі фамиліи суть устроени. Где фамиліи на истинно христіаньскѣй пѣдставѣ спочивають, тамъ и дѣти суть добре выховани, и въ цѣлѣмъ обществѣ есть миръ и гараздъ; противно же где фамиліи не мають христіаньскон пѣдставы, тамъ даремни суть труды и забѣги около добра цѣлого общества. „Тайна сія веія есть, каже Апостоль, азъ же глаголю, въ Христа и Церковь“. (Ефес. 5., 32.)

*) Отъ наведенья обряда рукоположенья виджуся принужденнымъ ѡтступити, щобы объемъ сего писма еще бѣльшимъ не робити.

Зъ того слѣдуе, що оденъ зъ найважнѣйшихъ обовязкъ душпаствра есть старанье, щобы вѣрни ведля закона Христового Супружества заключали и ихъ свято заховали. Тое старанье повинно показоватися особливо въ тѣмъ, щобы при заключеню супружествъ заховалися всѣ приписы церковни постановлени зо взгляду на супружество. Подрѣбный теоретичный выкладъ тыхъ приписѣвъ належитъ до права церковного, для того тутъ буде бесѣда тѣлько о тѣмъ, що въ тѣмъ отношеню для практики душпаствра знати належитъ.

Література.

Dr. Johann Rutschker, *Cherecht der katholischen Kirche nach seiner Theorie und Praxis*. Wien 1856. 5 Bde. — Дръ Юліанъ Никоровичъ, *Право церковне*, въ II. томѣ отъ ст. 113. — Hartinger, *Das heil. Sacrament der Ehe*. Regensburg 1854. — Binder, *Practisches Handbuch des katholischen Cherechtes für Seelsorger im Kaiserthum Oesterreich, mit einer reichen Sammlung von Formularen*. St. Pölten 1865. — Dr. Josef Smeršky, *Die Verehelichung der Militärpersonen*. Olmütz 1874.

§. 357.

I. Кто мае право пристояти супружеству.

Коли яки особы до супружества зголосятъ, повиненъ священникъ найперше переконатися, чи мае право ихъ супружеству пристояти и тоежь благословити, а тое право мае тѣлько власный парохъ людей хотячихъ супружество заключити. Власный парохъ же есть той, въ котрого парохіи они мають свое мешканье або якбы мешканье, т. е. где они постоянно пребываютъ, хотъ отъ двохъ мѣсяцевъ въ намѣреню тамъ постоянно остати.

Якбы помешканье мають тѣи, котри на якійсь часъ (6 недѣль) осѣдають на якѣмъ мѣстци не намѣряючи тамъ всегда оставати, н. пр. ученики, воики, служащи, робѣтники.

Никто инный не може про тое вѣнчати новоженцѣвъ, тѣлько власный ихъ душпаствръ въ высказанѣмъ змыслѣ.

Инный священникъ, котрый не есть власнымъ парохомъ новоженцѣвъ, потребуе до того позволенья власного пароха. Тое позволенье дожно бути: а) Выразне, устне або письменне; б) уповаженному знаеме и отъ него приняте; в) кто получивъ отъ власного пароха позволенье благословити певне супружество, но може до того кого инного уповажнати, кромѣ за выраженымъ согласіемъ власного пароха; д) уповаженье кѣнчится съ смертію уповажняючого, якъ тѣлько уповаженный о тѣмъ дѣзнаеся; е) уповаженье може бути загальне або почастне, такъ суть сотрудинки, сопомѣчники загально уповажнени, хотяи ихъ власть такожь ограничена бути може.

Если бы який священникъ незважаючи на тѣи приписы важився пристояти супружеству особѣ, котрыхъ власнымъ парохомъ не есть, ани къ тому не есть уповаженный, то подпадае самымъ дѣломъ суспензіи, такъ довго, доки го не розрѣшитъ Епископъ того пароха, котрый мае право пристояти супружеству. Невѣжество въ тѣмъ взглядѣ не извиняе, понеже парохъ повиненъ точно знати всё, що до его урядованья належитъ; для того треба особливо при вѣнчаньяхъ людей незнаемыхъ осторожно собѣ поступати, и ажъ коли несомнительными доказами выкажутся, що ихъ супружество ничъ не стоитъ на перепонѣ, приступити до дальшого урядованья.

Кромѣ священника повинни при супружествѣ бути такожь два свѣдки, котри не потребууютъ мати ніяки особни свойства, тѣлько бути въ состоянію посвѣдчити, що въ ихъ притомности певни лица шлюбъ взяли.

§. 358.

II. Испытъ предилюбный.

Коли священникъ пересвѣдчитъ, що мае право пристояти певному супружеству, предпринимае такъ званный предилюбный испытъ, котрый состоитъ въ точномъ и совѣсномъ слѣдженю, чи женихи мають всѣ тѣи условія (свѣдоцтва, документа), котри до заключенія церковно и державно важного и позволеного супружества суть потрібни.

До сего дѣла потрібни суть слѣдующи письма:

1. Свѣдоцтво крещенія для опредѣленья вѣку и религіи женихѣвъ. Женихи зъ тыхъ краѣвъ, где метрики мірска власть провадитъ, мають выказатися свѣдоцтвомъ рожденья отъ власти політычной для пѣзнанья ихъ вѣку, и свѣдоцтвомъ крещенія отъ власти церковной для пѣзнанья ихъ религіи. Безъ метрики не можна записати женихѣвъ, хита если они пароху и такъ знаеми, бо суть зъ его парохіи. Если який женихъ не може принести метрики, то доженъ постаратися о увѣльненье отъ принесенья метрики.

2. Свѣдоцтво смерти мужа або жены, если котрый изъ женихѣвъ бувъ жонатый, для доказа, що перше супружество остало черезъ смерть розрѣшено. Если бы перше супружество остало за неважне узане, дожна дотычна сторона выказатися рѣшеньемъ суда супружеского. Вдѣвицъ повинни принести такожь свѣдоцтво вѣнчанія для доказа, що межю ними не заходитъ ніяке сватство. — Ведля законѣвъ державныхъ може вдова ажъ по шѣстьохъ мѣсяцяхъ по смерти першого мужа нове супружество заключити; щобы тое скорше здѣлати, потребуе розрѣшеніе отъ часа вдовичого.

3. Если женихи кажутъ, що суть безбрачни, а пароху не суть близше знаемн, довжни тое доказати свѣдками. Въ загалѣ иде тутъ, якъ и въ попереднѣмъ wypadкѣ о доказъ, що женихи суть вѣрны и могутъ въ супружество вступити; довжни про тое доказати, що не суть звязани иннымъ супружествомъ, бо або еще суть безбрачни, або ихъ супружество остало розвязане черезъ смерть другой стороны, якъ доказуе принесене свѣдоцтво смерти выставлене отъ уряда парохіального, настоятеля больницѣ, капелана войскового або военачальника; або если ніяке изъ наведеныхъ свѣдоцтвъ не можна предложити, судове рѣшеніе, що дотычный чоловікъ померъ (Todeserklärung). Изняти суть отъ сего общего закона только слѣдуючи два случая: а) Если одна сторона невѣрныхъ або жидовскихъ супруговъ перейде на христіанство, и або не хоче або не може про соблазнъ жити съ другимъ въ невѣрствѣ оставшимъ супругомъ; в) если одна сторона передъ совершеніемъ супручества (ante consummationem matrimonii) вступитъ до монастыря. Въ тыхъ случаяхъ може другая сторона супружество заключити, хотяи не зайшла смерть, не можна одже желати свѣдоцтва смерти, но доказа, що рѣчь истинно такъ маея, якъ ей женихи представляютъ. — Дальше обязаны женихи доказати, що не суть звязани важными заручинами; бо священникъ довженъ наставати на тое, чтобы заручины остали додержани; если же тое за для важныхъ причинъ не возможно, чтобы другая сторона не утерпѣла ніякой шкоды. Наконецъ, чи котра сторона не есть звязана важнымъ обѣтомъ безженства.

4. Во взгляду на законы державни обязаны душпастьрь дальше слѣдити, чи не потрібне есть яке позволеніе до важного и позволенного супручества. Розличаемъ четвераке позволеніе до заключеня супручества: а) Политычне; в) для войсковыхъ осѣбъ; г) для чужесторонцевъ, и д) для малолѣтнихъ.

А) Позволеніе политычне. Ажъ до р. 1863 обязаны були женихи Австрійской Державы, съ изнятіемъ Угорщины, Седмограду, Дальмаціи, Кроаціи и Славоніи, выказатися передъ заключеніемъ супручества позволеніемъ власти политычной. Въ згаданѣмъ роцѣ остало тое знесено, и теперь требуютъ политычного позволенія (Chefsconsens) только жители краѣвъ коронныхъ Салцбургъ, Тироль, Форарльбергъ и Краина.

В) Позволеніе для войсковыхъ осѣбъ. Лица належащи до войска требуютъ до заключенія супручества позволеніе отъ власти войсковой. Но понеже дотычни распорядженія часто змѣняются, для того повиненъ парохъ точно записовати собѣ дотычни распорядженія, котри консисторіи сообщаютъ, и ведля ихъ поступати.

Г) Супружества чужесторонцевъ (Ehender Ausländer). Если який чужесторонецъ хоче въ Австріи женитися, довженъ выказати, що ведля законѣвъ своего краю мае право важне и позволене супружество заключити, и если въ его краю есть потребне позволеніе власти политычной, тое предложити. Ординариаты сообщаютъ парохамъ дотычни распорядженія, для того въ данѣмъ случаю треба ихъ держатися. Теперь обявляютъ слѣдуючи приписы: Поддани Баварски (Baiern) требуютъ позволеніе политычной власти своей отчины; такъ само и поддани Италійски. Прусаци, Белгійчики и Россіане не требуютъ такого позволенія. Впрочемъ отсылаю до права церковного примѣчаючи, що если який чужесторонецъ получивъ право австрійского обывательства, мае уважатися яко подданный Австрійскій. Угорски поддани требуютъ позволенія отъ угорского Министерства Вѣроисповѣданій.

Д) Позволеніе для малолѣтнихъ. Право австрійске распоряджае, що малолѣтни и таки повнолѣтни, котри за для якои будь причины не мають права сами важни зъ обяванія договоры заключати, не могутъ безъ позволенія законного отца важне супружество заключити. Если отецъ не жие, або до заступанія за неспособного оставъ узнанный, то потребне есть позволеніе компетентной власти судовой. При супручествахъ малолѣтнихъ треба собѣ про тое такъ поступити: Если котра сторона изъ хотячихъ супручество заключити, еще не мае полныхъ 24 лѣтъ, то треба, чтобы отецъ при записѣ предшлюбнѣмъ давъ позволеніе до того супручества. Если отецъ (законный або адоптивный) не жие, но малолѣтній женихъ оставъ за повнолѣтного узнанный, довженъ дотычне письмо (Großjährigkeitserklärung) предложити; если же тое не сталося, обязаны отнестися до власти опѣкунчон, котра выслушавши опѣкуна удѣляе дотычне позволеніе.

Съ чужесторонцами треба и въ тѣмъ взглядѣ поступати ведля законѣвъ ихъ краѣвъ, бо и въ тѣмъ взглядѣ существуютъ различни отъ австрійскихъ приписы, такъ и. пр. въ Италіи потребуе сынъ до скѣченного 25-го, а донька до скѣченного 21-го року житія позволеніе отца и матери.

5. Душпастьрь обязанъ дальше слѣдити, чи женихи суть въ правдахъ вѣры и норовственности належито обучени. Синодъ Замостскій распоряджае: „До сен великой Тайны, не могутъ парохы припустити вѣрныхъ, доки точно не знаютъ Молитву Господню, Богородице Дѣво, Символь вѣры, десять заповѣдей божихъ, сѣмъ грѣхѣвъ головныхъ, и прочи Таинства вѣры до спасенія докончые потрібни“. (О Супруж.)

6. Чи противъ заключенію дотычного супручества

не заложивъ кто законный протестъ, що могло бы статься зо стороны власти церковной або державной, або якои интересованой стороны.

7. Чи mezi женихами не заходитъ яка перепона въ правѣ церковномъ або державномъ основана.

8. Въ кѣнці наводжу слѣдующе распорядженъе Митропол. Консисто́риі Льво́вской:

Nr. 3250. Nimis frequenter occurrunt gravamina tam a singulis parochianis, quam etiam nomine totarum communitatum nonnunquam — maximo cum detrimento dignitatis et auctoritatis status sacerdotalis quoque ad saeculares c. r. altissimas Instantias porrecta, quod RR. Curati r. g. c. sub praetextu exiguae notitiae doctrinae religionis sponsorum, ab iis munera et labores exposcere eorumque copulationem aggravare, nimis differre et pro peractis respectivis functionibus sacris nimiam solutionem postulare soleant; institutae de casu ad casum hoc obtutu disciplinares canonicae vel mixtae Commissiones, triste praebant documentum, abusum ejusmodi et si raro, tamen hinc inde revera practicari.

Utique inter primaria officia boni pastoris indubitanter spectat, sanam religionis catholicae doctrinam animis tenerae juventutis parochialis inseminare, dein adolescentibus eandem uberius explanare ita, ut haec futuris sponsis ac parentibus firma sit vitae actionumque norma.

Qua efficacissima media ad assequendum hunc saluberrimum scopum, praeter diebus dominicis et festivis nunquam non intermittendos sermones ecclesiasticos, sunt frequentes catechesationes institutionesque scholares, ut juvenus sic principiis religionis christianae debite imbuta, statum matrimoniale digne et cum fructu animae ingredi valeat, quin opus esset candem ultimis jam diebus ante suscipiendum hunc sacramentalem actum obiter nonnisi cum dispendio temporis et facultatum instruere velle, eapropter Currenda Consistorialis hoc obtutu sub die 4. Septembris 1843, N. 4445 ex 1842 emanata in pleno suo vigore manet utque strictissime observetur Ven. Clero curato pro directione praesentibus in memoriam revocatur, quatenus scilicet matrimonia eorum solummodo sponsorum admittantur, qui — in pessimo jam casu, — saltem rudimenta doctrinae christianae nempe: consuetas orationes et articulos fidei ad salutem aeternam consequendam necessarios, bene recitare intelligereque valent.

Si vero contigerit sponso hoc sub respectu in instituto examine indoctos adinventos fore, cura indefessa Ven. Cleri neglecta supplere satagebit, attamen severissime V. Curati, sub incurrenda secus gravissima responsabilitate admonentur, ut a quibus-

vis extorsionibus ex hoc capite sollicite sibi cavent et a sponsis sub praetextu ignorantiae articulorum fidei nec dona, nec labores postulent nec accipiant, sed eosdem, si talem defectum observaverint, post octiduum denuo examinent, si vero etiam tunc parem ignorantiam adinvenerint, eosdem ad respectivum Officium decanale relegent. Jam vero AA. RR. Decanis et Decanatum Administratoribus praecommititur, ut comparentes sponso examinent, et si eosdem in essentialibus fidei articulis rite versatos adinvenerint, desuper respectivum Curatum scriptotenus informent, qui sine ulteriori tergiversatione banna promulgare aut de obstante nefors alio impedimento relationem Officio decanali exhibere tenebitur.

Quodsi non obstante contestatione decanali nec proclamationes fierent nec aliud impedimentum indicatum fuerit, Ven. Officium decanale eventum hunc pro ulterioribus decernendis Metropolitanano Consistorio indicabit. A Consistorio Metropolitanico r. g. c. Leopoli, die 30. Julii 1861.

§. 359.

Якъ поступати, коли прійде до вѣдомости пароха яка перепона.

1. Коли прійде до вѣдомости пароха, що mezi людьми хотячими супружество заключити, заходитъ яка перепона, обовязанъ найперше пересвѣдчитися о истиннѣ донесенья. Для доказа перепоны до супружества передъ его заключеньемъ достаточный есть одень правный свѣдокъ. Если по розваженью цѣлой sprawy рѣчь остане неясна и сомнительна, то треба ѳтнестися до Епископа. Такъ само треба собѣ поступити, если толькы зъ поговорки дбзнаеся душпастырь о якой перепонѣ. Для осторожности найлѣпше есть, чтобы той, кто доносить о якой перепонѣ, давъ то на письмѣ або сказавъ передъ свѣдками.

Если дѣйстно покажеся яка перепона, то повиненъ душпастырь всѣ дальши кроки застановити, доки цѣла справа не пояснится. Дальше треба ведля приписѣвъ права церковного застановитися, чи розрѣшеніе въ данѣмъ випадку можливе, чи нѣ. Если покажеся, що въ певномъ випадку розрѣшеніе не можливе, то треба тое дотычнымъ особамъ отверто сказати и поучити ихъ, чтобы ѳтъ дальшихъ кроковъ въ сѣмъ взглядѣ цѣлкомъ встрималися.

Если же перепона есть сего рода, що ѳтъ неї можна розрѣшеніе получить, то треба: а) Отраджати дотычнымъ

особамъ таке супружество, „бо всѣ перепоны до супружества суть основы, на котрыхъ операется святѣсть и благополучность супружествъ“; *в)* но коли они не дадутся отклонити, то треба розважити всѣ причины, яки они наводятъ, и коли видить, що суть достаточни подати до Епископа, чтобы ънъ дальши кроки подѣлавъ.

2. Розрѣшити може тѣлько той, кто право постановивъ, для того ътъ перепонъ рѣшающихъ (*imp. dirimentia*) розрѣшае тѣлько Престолъ Апостольскій, ътъ прочихъ же перепонъ Епископъ або мѣрска власть, котра ихъ постановила.

Епископъ розрѣшае I. силою власти своей: 1. Отъ перепоны заказа церковного; 2. ътъ оповѣдей; 3. ътъ перепоны часа освященного; 4. ътъ поединчого ѡбѣта не женитися. Въ тыхъ випадкахъ пишется до ординаріата (безъ штемпля). II. Силою уваженія ътъ Престола Апостольского: *а)* Въ 3. и 4. степени простѣмъ и мѣшанѣмъ, такожъ и въ 2. степени, если тѣлько не тыкае 1. степень; *б)* ътъ перепоны походячей зъ важныхъ заручинъ; *в)* ътъ перепоны провины (*imp. criminis, neutro tamen conjugum machinante*); *д)* ътъ пер. сродства духовного, съ изнятіемъ крещеного або миропомазаного и его воспріемника, яко и ътъ перепоны желати довгъ супружескій; *е)* розрѣшати и змѣняти поединчи ѡбѣты на инни добри дѣла съ изнятіемъ ѡбѣта всегдашней чистоты и вступленія въ монастырь.

Коли о розрѣшеніе до Папы подавати треба, то належить тамъ розличити двѣ настои (Инстанціи): А) Датарію, В) Пенитенціарію.

А) До Датаріи подається о розрѣшеніе ътъ перепонъ всѣмъ знаемыхъ, котрыхъ обвѣщеніе честь и славу просителя не нарушае. Тутъ дае розрѣшеніе самъ Папа, и Датарія служитъ ему тѣлько за посередника, для того въ такихъ прошеніяхъ треба просто до Его Святости ѡтноситься. Форма диспензы удѣляемой черезъ Датарію есть тройка:

а) Для шляхты, котрою удѣляется диспенза звычайно тѣлько князямъ.

б) Звычайна форма, котра получена есть съ означеніемъ такою.

в) Для убогихъ, при чѣмъ мало що або ничъ не платится. Таку диспензу получаютъ люде: *а)* Котри суть бѣдни (*miserabiles*), т. е. котри на свое утриманье працевати мусять; *в)* тое мусить бути подтверждено свѣдоцтвомъ Епископа; *г)* если межн ними не зайшло тѣлесне змѣшеніе або хѣтъ подозрѣнне тѣлесного змѣшенія.

В) До пенитенціаріи подається о розрѣшеніе, ътъ пере-

понъ тайныхъ (*pro foro interno*), и тутъ ѡносятся до Настоятеля Пенитенціаріи (*Eminentissime Domine*). Св. Пенитенціарія розрѣшае: 1. Въ супружествѣ вже заключенѣмъ въ 3. и 4. степени сродства, въ супружествахъ же еще незаключеныхъ не розрѣшае въ жаднѣмъ степени; 2. въ перепонѣ сватѣвства зомѣшенія непопозволеного розрѣшае въ супружествѣ заключенѣмъ або заключаемѣмъ навѣтъ въ 1. степени; 3. во всѣхъ инныхъ еще тайныхъ перепонахъ до супружества.

3. Причины, за для котрыхъ можна получить розрѣшеніе, суть двоякого рода, або таки котри честь просителя не нарушають, або обезславляють.

Першого рода есть:

1. Малый ѡбъемъ мѣстца (*angustia loci*), если дѣвчина въ мѣстци своего мешканья не може найти чоловіка своему станови отвѣтного. Тая причина есть важна, если: *а)* Дотычна особа могла бы еще два або три собѣ отвѣтни лица найти, бо до свободного выбору не выстарчае такъ мале число; *б)* если бы яка дѣвчина высшого стану могла найти жениха помѣжь селянами, бо тое бы ей за надто понижало; *в)* хотя бы могла где инде найти жениха, бо никто не есть обовязанный законами церковными опустити своихъ другѣвъ и родичей безъ необходимости потребы; *д)* если бы яка дѣвчина мусѣла за для супружества пойти въ чужи, ей цѣлкомъ незнаеми стороны; *е)* въ загалѣ тая причина есть важна, на коли о якусь дѣвчину никто не старався.

2. Недостатокъ посагу (*incompetentia dotis*), що случается: *а)* Если яка дѣвчина есть така бѣдна, що кромѣ ей сродника никто не задоволится ей маеткомъ; *б)* если кто третій ѡбѣще ей выposaжити, если за певного чоловіка поїде; *в)* если ей маетокъ есть выставленный на утрату, если не поїде за своего сродника, котрый зможе ей помочи.

3. Пѣдошлый вѣкъ (*aetas superadulta*), если дѣвчинѣ минувъ вже 24. рѣкъ, и никто въ тѣмъ часѣ о ню не старався. Для вдѣвъ есть тая причина неважна.

4. Удержанье дѣбръ при якѣй фамилии (*conservatio divitiarum in eadem familia*). Если бы яка фамилия мусѣла дуже зубожѣти, если бы ей добра (маетокъ) подѣлилися.

5. Заслуги для добра Церкви положени (*excellencia meritorum*), если яка родина около добра Церкви особливши заслуги положила.

6. Залагодженье великихъ неприязней (*compositio inimicitiarum*), если можна надѣятись, що дотычнымъ супружествомъ положится конецъ великимъ неприязнямъ.

7. Отдаленіе процесѣвъ (evitatio litum), если намѣрене супружество може перепинити процеси помѣжь родичами нареченои и родиною.

8. Вдова дѣтьми отяжена (vidua filiis gravata), если яка вдова мае дѣти, котри не мае чимъ выховувати.

9. Небезпеченство ѡтпаденья ѡтъ вѣры (periculum perversionis et seductionis), если треба обавлятися, щобы яка особа не перейшла на инну вѣру, або що заключитъ супружество противне праву церковному, для того

10. яко причину можна такожъ навести, що яка особа взяла або хоче взяти шлюбъ цивильный.

11. Если одна сторона заключила супружество въ доброй вѣрѣ (bona fide), не знаючи о перепонѣ. Если же обѣ стороны знали о перепонѣ, но о ней замовчали, то тяжко имъ получить диспензу.

Другого рода (обезславляючи) причины суть:

1. Пѣдозрѣле сообщанье (suspecta conversatio), если тое сообщенье межи двома особами такъ далеко посунулося, що дотычна особа тяжко найде инного мужа.

2. Бременность обрученон (impraegnatio oratricis), если дотычна особа стала бременною ѡтъ обрученого и вже ніякъ не дастся ей честь привернути, тѣлько супружествомъ. Но тутъ треба выразно примѣтити, що тѣлесного змѣшенья тїи особы не для того допустилися, щобы легше получили диспензу. Если они тѣлесно змѣшались, но жадна сторона не знала, що они сродники, то треба тое въ прошенію выразити; — такожъ если хоть одна сторона допустилася того грѣха для того, щобы легше получить розрѣшеніе.

3. При составленью прошеній о диспензу треба: 1. Цѣлкомъ докладно описати перепону; 2. если перепона есть явна, то наводится правдиви имена просителей; если же есть тайна, то не наводится ихъ власни имена, тѣлько яки змыслени, н. пр. Cajus, Sempronia. .; 3. потѣмъ треба по ряду навести всѣ причины; 4. при именахъ (чи то правдивыхъ чи змысленыхъ) додаеся имя Епархіи и мѣстця; 5. кѣнчится смиреннымъ прошеніемъ о диспензу; 6. додаеся свѣдоцтво убожества ѡтъ парѡха выставлене, пѣдписане и печатію заосмотрене.

§. 360.

О выконанью удѣленои диспензы.

Такъ Датарія якъ и Пенітенціарія звыкла диспензы удѣляти не непосредно самымъ просителямъ, но посередно черезъ кого инного, котрый мае довжнѡсть перекопатися о истиннѣ того всѣго, що въ прошенію було наведено, и захо-

вати всѣ, що въ грамотѣ диспензаційнойъ есть застережено. Кому про тое выконанье диспензы есть повѣрене, той бере на себе велику отвѣчательнѡсть, якъ тое особливо выкладае П. Венедіктъ XIV. въ конституціи „Ad Apostolicae“ §. 6.

Такій повномочникъ повиненъ точно триматися грамоты диспензаційной, въ котрой звыкли найдитися слѣдующи условія (clausulae):

I. Въ грамотахъ ѡтъ Датаріи выставленыхъ:

а) „Si preces veritate nitantur“, т. е. причины въ прошенію наведены були въ часѣ поданья и теперь еще правдиви; въ противнѡмъ бо разѣ було бы розрѣшеніе неважно.

б) Повиненъ перекопатися, чи межи тымъ не случилось щось, щобы перше правдиви причины уневажняло.

в) Чи межи тымъ не зайшла яка нова перепона; бо въ тѣмъ случаю треба бы о нову диспензу старатися.

Грамоту диспензаційну ѡтъ Датаріи посредствомъ Консисторіи получену треба просителямъ сообщити, потрѣбни кроки здѣлати и туюжъ въ актахъ парохіальныхъ заховати, а при дотычнѡмъ супружествѣ въ метрицѣ еи число и датумъ зазначити.

II. Грамоты диспензаційни св. Пенітенціаріи выконуе сповѣдникъ. Кому той обовязокъ буде порученый, той не смѣе грамоту скорше отворити, ажъ прикличе просителя и ему скаже, що рѣшеніе прійшло; и если о перепонѣ кромѣ сповѣди довѣдаеся, тое ему сообщитъ. — Если же при сповѣди дѣзнаеся о перепонѣ и въ слѣдствіе того подаваеъ о розрѣшеніе, то треба при сповѣди, въ котрой дѣзнаеся о перепонѣ, просити кающагося, щобы му кромѣ сповѣди позволить завѣдомити го, коли диспенза прійде. Коли же диспенза дѣйстно прійде, отверае уповаженный до еи выконанья сповѣдникъ грамоту, щобы точно цѣзнати всѣ, що она приписуе; и велитъ дотычной особѣ въ означенѡмъ часѣ прійти до сповѣди, при котрой ей сообщае диспензу.

Тутъ треба совѣстно заховати условія (clausulae), яки въ грамотахъ диспензаційныхъ св. Пенітенціаріи звыкли найдитися. Тїи суть:

1. „Sublata occasione amplius peccandi cum dicta muliere“, т. е. щобы проситель зъ близкой случайности до грѣха зробивъ ѡтдалену, бо до коли тое не здѣлае, не достоинъ есть диспензы.

2. „Injuneta ei pro tam enormi libidinis excessu gravi poenitentia salutari.“ Треба одже дотычной особѣ наложити отвѣтни дѣла покаяннѣ, котри св. Пенітенціарія розличае на: „Longa“, „diuturna“ и „gravissima et perpetua“. „Longa“ называеся покута, котра тревае одень рѣкъ; „diuturna“, котра тревае три лѣта; а „gravissima“, котра вымѣрена на цѣле житье. Тїи покуты однакожъ мають такъ накла-

даться, що не въ каждый день, только въ певни означени дни мають отпралятися.

3. „A quibusvis sententiis, censuris ac poenis ecclesiasticis, quas propter praemissa quomodolibet sive a jure sive ab homine latae incurrit, absolvas hac vice in forma Eccl. consueta.“ Силою тыхъ слѣвъ, если въ грамотѣ находятся, получае сповѣдникъ власть розрѣшати кающагося бтѣ всѣхъ каръ церковныхъ, якимъ передъ выконаньемъ диспензы пѣдавѣ.

4. „Dummodo impedimentum sit occultum“, если про тое перепона сталася явною, треба диспензу св. Пенітенціаріи зничити, и просити о нову диспензу у Датаріи.

5. „Si aliud impedimentum canonicum non obstat“, бо если еще яка инна перепона заходитъ, котра въ прошенію не була наведена, то удѣлена диспенза есть неважна. Треба о нову старатися.

6. „Nullis super his litteris datis aut testibus adhibitis, ita ut hujusmodi absolutio et dispensatio latori in foro judiciari nullatenus suffragetur.“ Священникъ не може одже ани письменно ани устно удѣлене диспензы подтвердить.

7. „Praesentibus laniatis seu laceratis, quas sub poena excommunicationis latae sententiae laniare teneris ita, ut nullum earum exemplum exstet.“ Наколи одже священникъ удѣлитъ силою порученои му грамоты розрѣшеніе, обязанъ пѣдѣ карою выключенія тую грамоту зничити (спалити).

Грамотѣ диспензаційныхъ епископскихъ тычатся тѣи сами приписы. Они удѣляются для внѣшного суда (pro foro externo) непосредно самому просителю черезъ его душпастьря, и такую грамоту повиненъ душпастьрь въ архивѣ парохіальномъ заховати. Съ диспензами епископскими для суда внутреннего (pro foro interno) треба собѣ такъ само поступити, якъ и съ диспензами папскими св. Пенітенціаріи.

Зр. Инструкцію Львѣвской Консисторіи зъ дня 1. Юлія 1872, ч. 1275, и зъ дня 28. Сѣчня 1875, ч. 602.

§. 361.

III. Заручины.

Если противъ певного супружества не ма ніякои перепоны, або если заходяча перепона черезъ диспензу остала усунена, тогда можна приступити до заручинъ.

Заручины не суть вправдѣ до важности Тайны Супружества потрібни, однакожь основуются на дуже давнѣмъ звичаю Церкви и всюди за для важныхъ причинъ заховуются. Бо они дають новоженцямъ способнѣсть застановитися надѣ

крокомъ, котрый предпринимають, розважати его важнѣсть и пѣзнати выплываючи зъ бтти обязанности. Заручины отпраляються передъ власнымъ парохомъ, котрый при тѣи случайности повиненъ желати предложенья всѣхъ потрібныхъ письмъ, и здѣлати предшлюбный протоколъ. Передъ приступленьемъ до списанья протокола предшлюбного треба еще пересвѣдчитися, чи дотычни особы могутъ важни заручины робити, а до того суть уповажнени всѣ, съ изнятіемъ акатоликѣвъ, выключеныхъ зъ Церкви, и тыхъ, межи котрыми заходитъ яка перепона, — всѣ тѣи, якъ выше сказано, потребуютъ найперше розрѣшенія. Только перепона вѣку (imp. aetatis) и заказъ церковный (vetitum Ecclesiae) не стоить заручинамъ на перепонѣ, бо тѣи перепоны тычатся самого супружества. Такожъ не треба до заручинъ припускати людей, котри не знаютъ хоть основни правды вѣры и нороственности; для того треба при тѣмъ пытати ихъ катихизмъ. Позволене родичей не есть кончые потрібне до важности заручинъ (Bened. XIV. Quaest. cap. 318.), но дуже пожадана, тымъ бѣльше, що въ певныхъ обстоятельствахъ основне спротивленья родичей може перешкодити вѣчанье. Люде, котри вже разъ заручилися и тѣи заручины правнымъ способомъ не розрѣшили, а потѣмъ хотять другій разъ заручатися, тяжко грѣшатъ, стаются безчестными и ихъ други заручины суть неважни. (Bened. XIV. Instit. 46.).

Заручины можна и черезъ повномочникѣвъ къ тому выразно уповажненыхъ робити; такожъ могутъ родичи робити заручины въ имени своихъ дѣтей, но если тѣи не согласатся, то заручины неважни.

Заручины дожны отпралятися въ парохіальнѣй канцеляріи, при свѣдкахъ, о чѣмъ списуеся протоколъ. До того протокола записуеся: Рѣкъ, мѣсяць и день заручинъ, имя и назвиско обохъ сторѣнъ, ихъ станъ и мешканье; потѣмъ чи суть вѣльного стану чи вдовнѣцъ, такожъ имя родичей.

При заручинахъ треба такожъ удѣлити новоженцямъ отвѣтну науку, котрой предметомъ есть:

а) Цѣль и назначенье супружества; в) взаимне захованье супругѣвъ; г) ихъ обязанности къ дѣтемъ, якими ихъ Богъ поблагословить; д) захованье супругѣвъ къ власнымъ родичамъ и сродникамъ; е) ихъ обязанности яко настоятелей родины.

§. 362.

IV. Оповѣди.

Ведля распорядженья Собора Тридентійского яко и законѣвъ державныхъ приписано есть, передъ вѣчаніемъ голосити оповѣди. Цѣль оповѣдей есть: а) Перешкодити тайны супружества; в) бткрити заходячи може перепоны; г) поручити нове супружество молитвамъ вѣрныхъ.

Оповѣди мае голосити той священникъ, где женихи мають правдиве або якбы мешканье; для того если женихи до розличныхъ парохій належать, то въ обохъ парохіяхъ довжин оповѣди голоситися. Щобы въ якій парохіи можна кому оповѣди голосити, треба, щобы тамъ хоть 6 недѣль мешкавъ.

Оповѣди голоситися „въ Церквѣ парохіальнѣй підчасъ Літургій въ три по собѣ наступаючи дни празднични“ (Син. Зам. ст. 109.). Пѣдъ „днями праздничными“ розумѣются праздники приказани, въ котри каждый вѣрный обовязанъ службу божи слухати.

Одже не вѣльно голосити оповѣди въ инни дни, хотьбы при тѣмъ и найбільше людей було. — Треба дальше голосити оповѣди „въ три по собѣ непосредно слѣдуючи праздники“, хотяй въ прочѣмъ мала перерва ничь не шкодитъ. Но если бы ѳтъ остатной оповѣди минувъ довшій часъ (два мѣсяць), то треба на ново голосити.

Мѣстце для голошенья оповѣдей есть Церковь підчасъ Службы божи. Підчасъ инного всенародного богослуженья можна тѣлько для важной причины оповѣди голосити. (S. Congr. Conc. dtdo. 24. Oct. 1587 et 25. Oct. 1856.)

Форма якъ оповѣди голосити треба, приписана въ требнику (к. 30.).

Отъ оповѣдей може Епископъ розрѣшити для слѣдующихъ причинъ: 1. Если есть обава, щобы кто зо злости суружество не сповнивъ; 2. если есть небезпеченство для добра души або маетку; 3. щобы усторонити згѣршенье; 4. если кто на ложу смертельнѣмъ обовязанъ до заключенья супружества; 5. если одна сторона мусить на довшій часъ зъ дому ѳдалитися; 6. если межи женихами заходитъ за надто велика рѣжница стану, вѣку, маетку; 7. если бы оповѣди могли ихъ славу нарушити; 8. если зближаеся часъ заказаний. — О диспензу ѳтъ оповѣдей просить самъ парохъ, и на коли женихи до двохъ Епархій належать, у обохъ Епископѣвъ и у ц. к. староства. Парохъ ани деканъ не мае права диспензовати ѳтъ оповѣдей; тѣлько коли иде о супружество „in articulo mortis“ (propter legitimandam prolem), може парохъ сказати, що тутъ законъ устает, и безъ оповѣдей вѣнчати.

Изъ закона о голошенью оповѣдей выплывають, для священника и для вѣрныхъ слѣдуючи довжности:

а) Парохъ обовязанъ на желанье сторонъ выдати свѣдоцтво голошеньихъ оповѣдей. б) Каждый християнинъ обовязанъ въ совѣсти донести о перепонѣ, если о якій знае. Изняти суть тѣлько сповѣдники и люде, котри бы тымъ нарушили тайну своего знанія (н. пр. лѣкаръ, акушерки), и каждый, кто бы черезъ тое понѣсъ значну шкоду. в) Если підчасъ оповѣдей ѳткрыеся яка перепона, то треба все застановити, ажъ

до еи залагодженья. А наветъ и тогда, коли бы яка явна перепона ѳткрылася, якъ вже все до весѣля залагоджене, треба застановити. д) Если же передъ самымъ шлюбомъ при сповѣди священникъ дѣзнаея о якій перепонѣ, то треба вѣнчати пѣдъ условіемъ: що дотычна сторона приступае до вѣнчанья если Епископъ розрѣшитъ и що встимаеся ѳтъ сожитья супружеского. — Но якъ мае ѳтмовити другѣй сторонѣ довгъ супружескій? Мае сказати: Я зробивъ шлюбоу чистоты, и сповѣдникъ заказавъ менѣ пожитье супружеске на такъ довго, доки розрѣшеніе не получу. — Въ такѣмъ случаю треба заразъ просити отвѣтну власть о диспензу.

Nr. 128 Ord. Das hohe k. k. Statthaltereipräsidium hat unter dem 13. Juni l. J., Z. 3430 Pr., diesem Ordinate Nachstehendes eröffnet: „Nach §. 40. des mit dem Allerh. Patente vom 8. October 1856 (R.-G.-Bl. Nr. 185) kundgemachten Gesetzes über die Ehen der Katholiken im Kaiserthume Oesterreich ist die Nachsicht von allen drei durch dieses Gesetz vorgeschriebenen Verkündigungen gegen Ablegung des im §. 39. desselben Gesetzes erwähnten Eides auch dann zu ertheilen, wenn zwei Personen getraut werden wollen, von welchen allgemein vermuthet wird, dass sie bereits mit einander verhehlicht seien.

Bei der Anwendung dieser gesetzlichen Vorschrift hat sich die Frage ergeben, ob in dem darin bezeichneten Falle die Nachsicht in der im §. 87 des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches zugestanden Weise bei der Landesstelle von dem Seelsorger mit Verschweigung der Namen der Parteien angesucht werden könne.

Im Grunde Allerh. Entschliessung vom 19. Mai l. J. hat des h. Cultus-Ministerium mit Erlass vom 4. d. M., Z. 8240, hierüber bedeutet, dass wenn zwei Personen getraut werden wollen, von welchen allgemein vermuthet wird, dass sie bereits mit einander verhehlicht seien, die Nachsicht von allen drei durch das bezogene Gesetz über die Ehen der Katholiken im Kaiserthume Oesterreich erheischten Verkündigungen von dem Seelsorger durch den Bischof, jedoch unter Namhaftmachung der Ehewerber bei dem Landeschef nachgesucht werden könne, welcher dieselbe ohne Intervention der bei der politischen Landesstelle bestehenden Hilfsämter gegen dem zu gewähren hat, dass die Ehewerber vor ihrem Seelsorger eidlich betheuern, dass ihnen kein ihrer Ehe entgegenstehendes Hinderniss bekannt sei.“

Der ehrwürdige Curat-Clerus wird hievon zur Darnachtung mit der Weisung in Kenntniss gesetzt, sich in vorkommenden derlei Fällen unmittelbar an dieses Metropolitan-Ordinariat unter Namhaftmachung der Ehewerber zu wenden. Vom Lemberger gr. kath. Metrop. Ordinariate. Lemberg, am 12. Juli 1859. Spiridion Dr. Litwinowicz, Bischof-Administrator.

§. 363.

V. Вѣчаніе.

Коли вѣсѣмъ принисамъ права супружеского задосить учинено, приступаея до вѣчанья, котре есть властиво благословеніе Церкви нового брака. Въ тѣмъ взглядѣ треба памятати на слѣдующи приписы:

1. Передъ вѣчаніемъ повинни женихи сповѣдаться. (Син. Зам. tit. III., §. 8., p. 109.)

2. Не вѣльно вѣчати въ дни заказани, котри суть: а) Отъ дня св. Ап. Филипа ажъ до Богоявленія; β) ѓтъ недѣлѣ мясопустной ажъ до Недѣлѣ Ѳоминой; γ) ѓтъ Недѣлѣ Святыхъ ажъ до св. Петра и Павла; δ) ѓтъ 1. Сернія до 15. Сернія; ε) въ день усѣкновенія главы св. Іоана Предтечи и Воздвиженія Ч. Креста; такожъ и въ дни постни тыжневи. — Причина того заказу есть, що тѣи дни суть посвячени покаянію, не годится одже въ нихъ весѣля ѓтправляти. Епископъ однакожъ може позволить тихе весѣлье въ дни заказани.

3. Вѣчанье повинно ѓтбуватися въ Церквѣ, и то передъ полуднѣмъ. Въ вечеръ вѣчати есть выразно заказано.

4. Вѣчае ведля принятого звычайу парохъ обрученон; инный священникъ потребуе къ тому выразного позволенья.

5. Треба точно заховати обрядъ приписанный въ требнику (к. 35.)

§. 364.

VI. Приписы Конкордіи.

Зо взгляду на сопружества межи людьми обохъ обрядѣвъ приписуе конкордія:

а) „Не вѣльно взбороняти сопружества межи исповѣдниками греко- и римско-катол. обряда. Оповѣди при такихъ сопружествахъ треба голосити въ обохъ Церквахъ ажъ тогди, коли обѣ стороны задосить учинять вымогамъ закона. Для того женихъ повиненъ просити ѓтъ своего пароха письменно посвѣдченье, що вѣсь законни требованья зъ его стороны суть заспокоени и ничъ не стоить на перепонѣ противъ голошеную оповѣдей. Тое посвѣдченье мае доручити парохови нареченои и таке саме посвѣдченье ѓтъ ей пароха принести. Ажъ теперь могутъ оба парохи зачати голосити оповѣди. Тяжкой наганы достоинъ есть священникъ, котрый оповѣди для того ѓткладае або заперечае, що сторона до его обряда належаща выбрала собѣ жениха або супругу другого обряда, — або котрый для той причины не хоче выдати свѣдоцтво оповѣдей, — або наконецъ котрый безъ такого свѣдоцтва шлюбъ дае.“

б) „Ведля давной практыки нашихъ енархій благословить сопружество парохъ супруги.“

с) „Дѣти такихъ сопружествъ мають выховуватися ведля пола. Но щобы запобѣгнути великимъ недогѣдностямъ въ семіяхъ мѣшаного обряда, могутъ они за позволеньемъ Епископа праздники и посты заховувати ведля одного и того самого обряда, если родичи на тое согласятся; но зъ того не можна заключити на змѣну обряда. Въ сопружествахъ же рускихъ клириковъ вѣсь дѣти належатъ до обряда отця, а женѣ латиньского обряда буде позволено черезъ упрошене ѓтъ Епископа розрѣшеніе заховати Свята и Посты ведля обряда руского. Епископы могутъ такожъ удѣлити розрѣшеніе служащимъ остающимъ въ семіи мѣшаного обряда, щобы зо взгляду на захованье Святы и Постѣвъ заховали то, на що обѣ стороны согласятся; но въ недѣлѣ и Свята на той самъ день въ обохъ обрядахъ припадаючи могутъ такъ дѣти якъ и служащи до своихъ Церквей на богослуженіе ити. Наведени розрѣшенія могутъ Епископы удѣляти яко делегаты Престола Апостольского.“

д) „Дѣти незаконного ложа належатъ до обряда матери.“

§. 365.

VII. Исправленье неважного сопружества.

(Convalidatio matrimonii.)

1. Если до вѣдомости душпастыря прійде, що якесь сопружество есть неважне, понеже остало заключене съ рѣшающею перепонною (cum impedimento irritante), то обовязанъ: А) Пересвѣдчитися, чи истинно заходитъ перепона, або тую перепону ѓткрыти; В) тую перепону усунути, т. е. сопружество важнымъ зрѣбити.

А) ѓткрытье перепоны по заключенѣмъ сопружествѣ.

1. Передъ вѣсѣмъ тутъ треба заховати засаду, що сопружество вѣроятно важне належить держати за певно важне, бо въ такѣмъ разѣ Церковь съ певностію ѓтъ заходячон перепоны розрѣшае (s. Liguori, Homo apost. tract. 18., c. 2., p. 2), а въ сомнительныхъ случаяхъ належить ѓтнестися до Епископа.

2. Если же перепона истинно заходитъ, то треба розличити, чи сопружество есть неважне про недостатокъ согласія, чи про яку инну перепону. Въ першѣмъ случаю, если сопружество есть неважне про недостатокъ согласія, бо зайшла перепона ошибки або насилія и боязни (imp. erroris aut vis et metus), то сопружество стаея важнымъ, коли мними супруги выскажутъ свое взаимне согласіе. Если же сопружество есть неважне про инну перепону, то треба розрѣж-

нити, чи тая перепона єсть рѣшаема (dispensabile), чи нѣ. Если ѓтъ заходячої перепоны можна розрѣшеніе получить, то треба о розрѣшеніе просити, и черезъ ѓтновленье согласія супружество важнымъ зробити.

3. Если ѓткрыта перепона єсть не рѣшаема и явна (imp. indispensable et publicum), то треба мнимымъ супругамъ приказати, щобы розлучилися и постаралися у церковного судїи о вырокъ уневажняючїй тое мнїе супружество. Если же ѓткрыта нерѣшаема перепона єсть тайна, то треба розрѣшити, чи она обомъ або хоть одному изъ мнимыхъ супруговъ єсть знаема, або чи обомъ сторонамъ єсть незнаема. а) Если о перепонѣ обѣ стороны знаютъ, то обовязанъ имъ душпасгырь заказати супружество продовжати, т. е. довгъ супружескїй собѣ воздавати, но если не ма опасности невоздержанїя, може имъ позволить жити съ собою якъ братъ и сестра ажъ до рѣшенїя Епископа, до котрого сей часъ належить ѓтнестися. в) Если перепона тѣлько однѣй сторонѣ єсть знаема, то треба ей приказати, щобы о тѣмъ и другу сторону увѣдомила, хотяй бы то ничъ не помогло, и щобы вздержалися ѓтъ сожитья супружеского ажъ до рѣшенїя Епископа, до котрого и въ сѣмъ случаю заразъ належить ѓтнестися. г) Если наконецъ тая перепона обомъ сторонамъ єсть незнаема и супружество безъ великой соблазни и шкоды розрѣшити не можна, и въ внѣшнѣмъ судѣ тую перепопу доказати не возможно, то треба тыхъ супруговъ лишити въ ихъ доброй вѣрѣ; но душпасгырь обовязанъ о тѣмъ випадку донести Епископови и его о рѣшеніе просити.

4. Если ѓткрыта перепона єсть рѣшаема и явна, то треба просити у дотычної власти о розрѣшеніе, а коли тое остане удѣлене, супружество ведля приписѣвъ исправити. Межи тымъ повинни супруги, если то можливе, ажъ до окончательного рѣшенїя розлучитися, щобы усунути публичну соблазнь.

5. Если ѓткрыта перепона єсть рѣшаема и тайна, то суть зновъ три случаи можливи: а) Обѣ стороны знаютъ о тѣй перепонѣ, тогда обовязани жити якъ братъ и сестра ажъ до удѣленя розрѣшенїя, о котре заразъ треба просити. в) Тѣлько одна сторона знае о перепонѣ и неважности супружества, тогда треба тѣй сторонѣ наказати, щобы о тѣмъ увѣдомила и другу сторону, и ажъ до рѣшенїя вздержалися ѓтъ супружества. Но если бы въ такѣмъ випадку треба обавлятися, що выявленье перепоны потягне за собою зли слѣдствїя, бо н. пр. она схоче просити о узнанье неважности супружества, а тутъ суть дѣти, або що повстануть сварнѣ и т. п., то треба другу сторону лишити въ доброй вѣрѣ и ничъ ей о перепонѣ не казати; но

тѣй сторонѣ, котра о перепонѣ знае, заказати желати довгъ супружескїй, а межи тымъ удатися до Епископа съ прошеніемъ о розрѣшеніе, и въ прошенїю всѣ обстоятельства точно выложити. г) Тая перепона єсть обомъ сторонамъ незнаема, тогда наилучше єсть лишити обѣ стороны въ ихъ доброй вѣрѣ, не казати имъ ничъ о заходячѣй тайноѣ перепонѣ, но сей часъ удатися до Епископа съ прошеніемъ о розрѣшеніе.

6. До пѣзнанья перепонъ по заключеню супружества приходитъ священникъ найчастѣйше при сповѣди; для того обовязанъ дуже осторожно поступати, щобы не нарушивъ печать сповѣди, и если для полученья розрѣшенїя и исправленїя супружества окажутся потрібными кроки въ внѣшнѣмъ судѣ (in foro externo), то повиненъ сповѣдникъ приказати сповѣдающемуся, щобы тое внѣ сповѣди точно вывїяв.

В) Спосѣбъ исправленїя (конвалїдаціи) супружества: I. Порядочный.

1. Если супружество єсть неважне про недостатокъ согласія, то оно стаеся важнымъ черезъ добровольне и взаимне ѓтновленье согласія. Тое дѣеся двоякимъ способомъ: а) Передъ парохомъ въ прїтомности двоухъ свѣдкѣвъ, если перепона єсть явна, но оповѣдей голосити не треба, ани не совершаеся обрядъ супружества, бо все тое вжепершїй разъ сталося. в) Если же перепона єсть тайна, то ѓтновляютъ мнїи женихи сами передъ собою взаимне согласїе, безъ присутствїя пароха и свѣдкѣвъ, бо они формѣ Тридентїйскѣй вже перше задосыть учинили. Тое тайне ѓтновленье согласїя дѣеся або выразно, т. е. обѣ стороны заявляютъ собѣ выразно взаимне согласїе до супружества; або мовчкомъ, если тая сторона, котра при заключеню того супружества свободно и правдиво не согласилася и теперъ о вырокъ уневажненя супружества просити бы могла, супружество добровольно продовжае и съ своимъ супругомъ довшїй часъ въ згодѣ жїе. На всякїй случай обовязани супруги ѓтновити согласїе добровольно и въ переконанью, що ихъ дотеперѣшне супружество було неважне.

2. Если супружество було неважне про инну перепону, котра черезъ розрѣшеніе остана усунена, то належить тое розрѣшеніе выконати ведля высше наведеныхъ засадъ и при тѣмъ заховати еще слѣдующи условїя (clausulae), котри въ розрѣшенїяхъ въ судѣ внутрѣннѣмъ (in foro interno) звыкли находитися: а) „Dummodo separatio inter latorem et mulierem fieri non possit absque scandalo, ex cohabitatione vero de incontinentia probabiliter timendum tibi visum fuerit.“ б) „Dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, sed ita caute, ut latoris delictum nusquam detegatur.“ в) „Ut ma-

trimonium cum dicta muliere secreto seu sine parochio et testibus contrahere valeat.“ „Prolem legitimam decernendo in foro conscientiae et in ipso actu sacramentalis confessionis tantum et non aliter nec alio modo.“ — Тин мними супруги, котри розрѣшеніе ѳтъ перепоны получили, обовязани такожь согласіе ѳтновити, и то если перепона була явна, явно передъ парохомъ и двома свѣдками, если власть церковно ѳтъ того не розрѣшитъ и тайне ѳтновленіе согласія не позволитъ.

Если же перепона була тайна и розрѣшеніе для суда внутреннего остало удѣлене, то „мними супруги обовязани такожь ѳтновити согласіе, но тайно сами межи собою, безъ присутствія пароха и двоухъ свѣдковъ, если вже при першѳмъ заключеню супружества формѣ Тридентійскѳй задоситъ учинили“. — Способъ, якимъ тое мають здѣлати, обовязанъ имъ сповѣдникъ показати. Зо взгляду на форму ѳтновленія того согласія не есть ничъ рѣшено, тѳлько тое ѳтновленіе согласія довжно бути виѣшне и взаимне, и въ переконаню обоухъ сторонѣ о неважности ихъ супружества. Зо того слѣдуе, що обѣ стороны довжни знати, що ихъ супружество було неважно, що одже виновата сторона обовязана другѳй сторонѣ, если тая о неважности супружества не знае, тое сказати, но „ita caute, ut latoris delictum uisquam detegatur,“ кажеся въ такихъ диспензахъ; одже виновата сторона не обовязана и не повинна выявити причину, для чого супружество було неважно.

Но що дѣлати, якъ ѳтновити согласіе, если другѳй сторонѣ не можна выявити неважности супружества безъ выявленія обезпечающей причины, або безъ великой шкоды для супружеского сожитія, для дѣтей и т. п., чого звычайно треба обавлятися, если супруги въ незгодѣ жиють? Въ такѳмъ случаю подають богословы чотыри способы поступованія, чтобы душпастыръ зъ одной стороны не стався причиною новыхъ спорѳвъ супружескихъ, а зъ другой стороны точно выконавъ приписы грамоты диспензацийной: а) Тая сторона, котрѳй неважность супружества есть знаема, най скаже другѳй сторонѣ, котра о тѳмъ незнае, що обавляеся, якобы ихъ супружество зъ якои нибудь причины було неважно, и що про тое наилучше буде ѳтновити супружеске согласіе, чтобы на будучность ѳтъ такихъ обавъ освободитися. в) Сторона о неважности супружества знаюча най стараеся осягнути ѳтъ другой стороны знакъ новой любви, и най освѣдчитъ, що есть совершенно готовою съ нею нове супружество заключити, если бы була еще свободна, и потѳмъ най ѳтновлятъ собѣ взаимне согласіе. Но оба тин способы, якъ примѣчае П. Венедиктъ XIV., котрый ихъ наводитъ, не задосытъ чинятъ вымозѣ другу сторону о неважности супружества увѣдомити, для того суть недостаточни. То само

тычится и третого способу: г) Знаюча о перепонѣ сторона най присутстве другѳй сторонѣ „affectu maritali“ и най стараеся и въ другѳй сторонѣ тое намѣреніе возбудити. Но и черезъ тое не дѳзнаеся друга сторона о неважности супружества. — Для того уважае П. Венедиктъ XIV. за найѳтвѣтнѣйшій слѣдуючій способъ: д) Знаюча о неважности супружества сторона най заявитъ: Я не согласився при заключеню супружества ведля приписѳвъ церковныхъ и для того ведля совѣта сповѣдника мы обое обовязани для заспокоенія совѣсти ѳтновити наше согласіе. Если друга сторона на тое согласится, ѳтновлятъ согласіе и супружество ихъ стаеся важнымъ.

Но могутъ случитися выпадки, що ни оденъ зъ наведеныхъ способѳвъ не дасть перепровадитися, тогда треба ѳтнестися до Епископа, и посредствомъ него або: а) Просити св. Пенітенціарію о знесеніе условія: „altera parte de nullitate prioris consensus certiorata“, або въ наглыхъ выпадкахъ н. пр. смерти, соблазни; в) просити Епископа, чтобы ѳнѣ „licentia praesumpta“ ѳтъ того розрѣшивъ, и коли тое розрѣшеніе прійде, порадиити собѣ котрымъ будь изъ чотыроухъ выше наведеныхъ способѳвъ.

II. Надпорядочный способъ. Исцѣленіе супружества въ корени. (Sanatio matrimonii in radice.)

Часомъ суть обстоятельства таки, що и найпоедничше непряме ѳтновленіе согласія есть невозможно; тогда не остае ничъ инне, якъ просити святого Отца о исцѣленіе супружества въ корени. Пѳдъ тымъ исцѣленіемъ розумѣеся знесеніе законного постановленія установляющего уничтожающу перепону супружеску зо взгляду на супружество вже заключене, и знесеніе зъ того постановленія для того супружества вже послѣдовавшихъ законныхъ слѣдствій. Тымъ рѣшеніемъ Престола Апостольского стаеся супружество и дѣти въ тѳмъ супружествѣ породжени законнымъ безъ всякого ѳтновленія согласія, а именно супружество стаеся законнымъ ѳтъ хвилѣ исцѣленія его, а дѣти уважаются законными, якобы тое супружество ѳтъ самого початку було важно и законне. (Папа Венед. XIV. de synod. dioec. l. 13., с. 21. и 7.) Тое исцѣленіе може статися: а) Тѳлько ѳтъ Престола Апостольского; в) тѳлько зъ дуже важныхъ причинѣ, и если тое супружество въ загалѣ за закономъ уходитъ и хоть одна сторона о неважности не знае; г) если заходитъ перепона права положительного, не божого або природного, ѳтъ котрого никто розрѣшити не може; д) супружество може бути исцѣлене въ корени безъ вѣдомости супругѳвъ, но не противъ ихъ волѣ; если про тое хоть одна часть о перепонѣ знае и согласится не хоче, не возможно есть исцѣленіе въ корени про недостатокъ согласія,

котре есть необходимѣ условіе супружества. Тое розрѣшеніе выконуеся такъ: Если перепона обомъ сторонамъ есть незнаема, то лишаеся ихъ въ доброй вѣрѣ; если же одна сторона о перепонѣ знае, то ей сообщается розрѣшеніе, и то ведля обстоятельство въ сповѣди або виѣ сповѣди. Само собою розумѣеся, що при томъ исцѣленію супружества ѳтновленіе согласія не есть потрібне.

2. Если двѣ особы, котри въ неважномъ супружествѣ жиють, не хотять, чтобы ихъ супружество остало исправлене, то повиненъ съ ними душпастырь поступати якъ съ грѣшниками находячимися въ близкой случайности до грѣха, а если перепона есть явна, уважати ихъ яко публичныхъ грѣшниковѣ.

Коли толькѣ одна сторона спротивляеся исправленію супружества, а друга есть готова законамъ Церкви задосить-учинити, то треба съ невинною стороною поступати собѣ якъ съ чоловікомъ находячимся въ недобровѣльной случайности до грѣха, и велѣти ей дѣлати все можливе для усуненія соблазни.

Кардиналъ Капрара пише о томъ предметѣ такъ: *) „Если упоръ основуеся на невѣдомости науки и законѣвъ Церкви, то треба того чоловіка поучити. Если и потѣмъ остане въ своѣмъ упорѣ, то треба старатися, чтобы постановивъ къ тому дѣлу особногѣ заступника, котрый бы въ его имени супружество звычайнымъ способомъ заключивъ, або чтобы хотѣ власноручнымъ письмомъ до пароха або иного уповажного священника заявивъ согласіе до супружества. Коли все тое окажеся невозможнымъ, то думаю, что треба просити о исцѣленіе супружества въ корени, чтобы хотѣ для спасенія души невинной стороны, для законности дѣтей и для спокою фамиліи все можливе дѣлати.“ Ведля наведенныхъ засадъ доженъ парохъ и сповѣдникъ собѣ поступати, а въ сомнѣнію удаватися до своего Епископа, и ведля его приказѣвъ и рѣшеній собѣ поступати.

§. 366.

VIII. Супружества мѣшани.

(Matrimonia mixta.)

Пѣдъ мѣшанымъ супружествомъ розумѣеся супружество заключене межн двома особами, зъ котрыхъ одна есть католического, а друга акаатолического вѣронсповѣданія. Церковъ католическа всегда спротивлялася такимъ супружествамъ зъ двоякою причины, бо: а) Розличіе въ религіонѣмъ переконанью супруговъ не отвѣчае существу супружества, и

*) Инструкція кард. Капрара зъ дня 26. Мая 1803.

провадитъ звычайно або до индеферентизму въ рѣчахъ религіонныхъ або до апостазіи католической стороны; в) выхожанье дѣтей въ религіонѣмъ ѳтношенію поддежитъ многимъ опасностямъ. Но понеже таки супружества абсолютно не суть заказани, дожны наши священники въ подобныхъ случаяхъ заховати ся ведля слѣдующей Инструкціи:

„De matrimoniis Catholicos inter et A catholicos emanavit a Sacra Sede Apostolica sequens Instructio ad Archiepiscopos et Episcopos Austriae Ditionis in foederatis Germaniae partibus: Cum Romanus Pontifex, pro imposito sibi divinitus Apostolici Officii munere, sacrae doctrinae ac disciplinae integritati cavere studiosissime debeat; non potest non moleste ferre graviterque improbare quidquid in earum discrimen induci fortasse contingat. Exploratum porro satis superque est, quid Ecclesia de matrimoniis Catholicos inter et A catholicos perpetuo senserit. Ipsa nimirum tamquam illicitas planeque perniciosas semper habuit ejusmodi nuptias, tum ob flagitiosam in divinis rebus communionem, tum ob impendens catholico conjugii perversionis periculum, pravamque sobolis institutionem. Atque huc omnino pertinent antiquissimi Canones illas severe interdicentes, et recentiores Summorum Pontificum sanctiones, a quibus speciatim recensendis juvat abstinere; cum ea abunde sufficiant, quae in rem diseruit insignis memoriae Pontifex Benedictus XIV. in Encyclicis literis ad Poloniae Regni Episcopos, atque in celebratissimo opere, quod de Synodo Dioecessana inscriptum est. Quodsi aliquid de Canonum severitate remittens Apostolica Sedes mixta istiusmodi matrimonia quandoque permisit, id gravibus duntaxat de causis aegreque admodum fecit, et non nisi expressa sub conditione de praemittendis opportunis cautionibus, non modo ut conjux catholicus ab acatholico perverti non posset, quin potius ille teneri se sciret ad hunc pro viribus ab errore retrahendum; sed insuper ut proles utriusque sexus ex hisce conjugiiis procreanda in catholicae religionis sanctitate omnino educaretur. Quae certe cautiones in ipsa naturali ac divina lege fundantur, in quam procul dubio gravissime peccat quisquis se vel futuram sobolem perversionis periculo temere committat.

Jam vero accepit non ita pridem Sanctissimus Domin. Noster Gregorius divina providentia PP. XVI., per istas Dioeceses Austriae ditionis in foederatis Germaniae partibus abusum passim invaluisse, ut matrimonia catholicos inter et acatholicos, nulla licet accedente Ecclesiae dispensatione, nec praeviiis necessariis cautionibus, per catholicos parochos benedictione, sacrisque ritibus honestarentur. Ac propterea facile intelligitur, quo dolore exinde affici debuerit; maxime cum invectam ita lateque propagatam perspiceret omnimodam mixtarum nuptiarum libertatem, atque adeo magis in dies promotum funestissimum, uti vocant indifferentissimum in religionis negotio intra vastissimae illius

ditionis fines, quae catholico nomine tantopere gloriatur. Nec sane Sanctissimi quo fungitur, muneris partes fuisset praetermissurus, si res ante innotuisset. Hanc autem Pontificii Silentii causam ex eo etiam pronum est conjicere, quod vel nuperis temporibus nulla prorsus ad promiscuas nuptias istae ineundas Apostolica dispensatio fuerit concessa, nisi praescriptis necessariis conditionibus, injunctisque regulis, quae ex Sanctae Sedis instituto servari consueverunt.

Inter haec tamen non parum solatii Sanctitati Suae allatum est, quod una pariter noverit, plerumque earundem Dioecesium Antistites, permotos praesertim Apostolicis in rem ipsam declarationibus ad alias regiones spectantibus, pastoralis sollicitudine incubuisse ad praxim illam, uti Ecclesiae principiis ac legibus adversantem, pro viribus tollendam. Proinde debitas rependens laudes ipsorum zelo Sanctissimus Dominus eos hortari ac vehementius etiam excitare non desistit, ut constanti studio pergant Catholicae Ecclesiae doctrinam ac disciplinam tueri, solertissime curantes, ne pravus usus reviviscat, atque ubi adhuc superest illius germen funditus eradicetur.

Verum non potuit Sanctitas Sua non mature respicere ad maximas difficultates et molestias, quibus memorati Antistites subditusque iis Clerus identidem premuntur; quemadmodum liquet ex literis, quas Archiepiscopi earum regionum ad ipsam Sanctitatem Suam miserunt; opportunum super gravissimo hoc negotio Apostolicae auctoritatis auxilium atque adjumentum implorantes. Cupiens hinc, salvis catholicae doctrinae principiis, unde neeminimum deflectere fas est, quantum pro supremi Apostolatus munere valeat, subvenire difficilibus istarum Dioecesium circumstantiis, ortasque inde Antistitum angustias minuere; eam ibidem statuit adhibendam et praesenti Instructione significandam tolerantiae prudentiaeque rationem, qua Apostolica Sedes mala illa patienter solet dissimulare, quae vel impediri omnino nequeunt, vel si impediuntur, funestioribus etiam incommodis facilem aditum possunt patefacere.

Siquidem igitur in praedictis Dioecesibus quandoque fiat ut, conantibus licet contra per debitas suasionem hortationesque Sacris pastoribus, catholicus vir aut mulier in contrahendi mixti matrimonii citra necessarias cautiones sententia persistat, et aliunde res absque graviore mali scandalique periculo in religionis perniciem interverti plane non possit; simulque in Ecclesiae utilitatem et commune bonum vergere posse agnoscatur, si hujusmodi nuptiae, quantumvis illicitae ac vetitae, coram catholico parochi potius, quam coram ministro acatholico, ad quem partes facile fortasse confugerent, celebrentur; tunc parochus catholicus aliusve sacerdos ejus vice fungens poterit iisdem nuptiis materiali tantum praesentia, excluso quovis ecclesiastico ritu, adesse, perinde ac si partes unice ageret meri testis, ut ajunt,

qualificati, seu auctorisabilis; ita scilicet ut, utriusque conjugis audito consensu, deinceps pro suo officio actum valide gestum in matrimoniorum librum referre queat. His tamen in circumstantiis haud impari, immo impensiori etiam conatu et studio per praenunciatos Antistites et Parochos adlaborandum erit, ut a catholica parte perversionis periculum, quoad fieri possit, amoveatur; ut proles utriusque sexus educationi in religione catholica, quo meliori liceat modo, prospiciatur, atque ut conjux catholicae fidei adhaerens serio admoneatur de obligatione qua tenetur, curandi pro viribus acatholici conjugis conversionem, quod ad veniam patrum criminum facilius a Deo obtinendam erit opportunissimum.

Ceterum Sanctissimus Dominus intime dolens, quod haec tolerantiae ratio erga ditionem catholicae fidei professione insignem fuerit ineunda, Antistites ipsos per viscera Jesu Christi, cujus personam in terris gerit, tota animi contentione obtestatur, ut id demum in tam gravi negotio agere studeant, quod, implorato Spiritu Sancti lumine, istiusmodi fini revera consuerint respondere; atque illud una simul satagant, ne tali tolerantiae ratione erga homines mixta connubia illicite contracturos contingat, ut in catholico populo extenuetur memoria Canonum ea matrimonia detestantium, et constantissimae curae qua Sancta Mater Ecclesia filios suos avertere studet ab illis in suarum animarum jactarum contrahendis. Quare eorundem Antistitum et Parochorum erit, in erudiendis sive privatim sive publice fidelibus, flagrantiori in posterum zelo doctrinam et leges ad ea connubia pertinentes commemorare, accuratamque illarum custodiam injungere. Quae quidem omnia ex spectata ipsorum religione, fide, et in B. Petri Cathedram reverentia Sanctitas Sua sibi certissime pollicetur. Datum Romae die 22. Maji Anno Domini 1841. A. Card. Lambruschini.

Sanctissimus Dominus Noster Gregorius divina providentia PP. XVI. attente respiciens ad graves causas expositas in literis ad Sanctitatem Suam nuperrime datis ab Archiepiscopo et Episcopis Galiciae Austriacae Regni, eorumque precebus benigne annuens praesentem Instructionem ad memoratas etiam regiones extendit. Datum Romae die 16. Julii Anno Domini 1842. A. Card. Lambruschini.

Ex hac Pontifica Instructione intelliget quisquis, quod matrimonia Catholicos inter et Acatholicos benedici non possint, nisi praevis oportunaes Cautiones praestitae fuerint, non modo, ut conjux Catholicus ab Acatholico perverti non posset, quin potius ille teneri se sciret adhuc pro viribus ab errore retrahendum, sed insuper ut proles utriusque sexus ex hisce conjugis procreandae in Catholicae religionis Sanctitate omnino educerentur; quod

tamen ejusmodi matrimonia etiam absque benedictione servatis nihilominus aliis de lege servandis, inita tanquam valida reputari, et proles exinde natae tanquam legitimae considerari debeant.

In casibus itaque evenientibus Curatus quilibet sequenti modo se gerat:

1. Ab utraque parte Catholica scilicet et A catholica, reversales ab illis ipsis et a duobus testibus subscribendas postulabit, quo duntaxat pars Catholica plenam libertatem profitendi nativam Suam Catholicam Religionem, ejusque Actus publice et private exercendi habitura, imo quantum in viribus Ejus positum fuerit, omnem operam datura sit, ut pars altera ab errore revoceatur, et ad amplectendam catholicam fidem traducatur, quod denique nasciturae proles utriusque sexus in Catholicae Religionis Sanctitate omnino educari debeant.

2. Hoc fine Curatus pari Catholicae instanter quidem et repetitis vicibus, circumspecte tamen et in omni patientia ac charitate pastorali, ob oculos ponet, quantopere in conscientia obligetur; salutem aeternam Suam et suarum futurarum prolium cordi habere; adeoque non tantum Sua ex parte fidei Catholicae constanter adhaerere, sed etiam ut proles Suae absque discrimine sexus in fide catholica instituantur, curare; quam grave autem coram Deo peccatum ejus esset, si aut semetipsam periculo perversionis objiceret, aut salutem spiritualem vel unius etiam sobolis suae aeterno periculo exponi pateretur. Hoc loco Curatus inter alia allegare poterit illud: Quid prodest homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animae Suae faciat. (Marci Cap. 8. v. 36.); cui Divino effato statim ulterior observatio subjungenda est, quod scilicet quilibet Parens non pro sua tantum anima, sed etiam pro animabus prolium suarum gravem rationem Judici aeterno quondam redditurus sit.

3. Si sponsi his non attentis requisitis Cautiones exhibere renuerint, Curatus firmiter quidem seclusa tamen omni acerbitate, et potius dolens nuntiabit eis, se contra Suam conscientiam neutiquam agere, adeoque vota eorum matrimonialia nullatenus benedicere posse.

4. Si dein partes proposito ineundi secum invicem connubium insistentes omnia alia ad hunc finem legibus praescripta documenta producerent, certumque fuerit matrimonio huic nullo aliud impedimentum obstare, Curatus bannas, prout leges poscunt promulgabit, et continuo videbit, utrum sponsi proposito suo ultro insistant.

5. Si dein Sponsi cum duobus testibus comparerent, et suam declarationem de incundo secum matrimonio exponere vellent, Curatus declarationem hanc in sua parochiali residentia animo pacifico exaudiet, parti autem Catholicae etiam hac vice, quod passum ejus velut peccaminosum et tremendo Judici Dei obnoxium nullatenus probare possit, firmiter profecto sed prout

jam dictum est, rescissa omni acerbitate et cum pastoralis charitate significabit, tum Sponsorum Nomina, Statum et reliquas circumstantias libro Copulatorum inscribet, actum hunc non quae benedicens sed sequenti modo subscribet: Coram me, N.

6. Testimonia de hujusmodi Connubiis si postulata fuerint, sequenti forma extradenda sunt. „Infrascriptus fidem facio, N. N. et N. N. post trinas promulgationes die N. mense N. anno N. in praesentia Parochi N. et duorum testium N. et N. matrimonium inivisse.“

7. Si sponsi mixti hujusmodi connubii in diversis parochiis degerent, adeoque testimonium de promulgatis bannis extradere necessarium esset, Curatus testimonium istud consueto modo conficiet, addere tamen tenetur, quod declaratio de educandis in Religione Catholica omnibus prolibus data, aut vero haud data sit, ne secus alter Curatus in dubio relinquatur, sed ut sciat, quid ei ulterius ad mentem praescriptorum agendum sit.

8. Proles ex hujusmodi mixtis connubiis natas, Curatus tanquam legitimi thori in libro natorum consignabit. Denique

9. cum in hujusmodi casibus nulla copulatio ritualis admittretur, sed solummodo passiva Assistentia Curati interveniat, Curatus proinde nullam Copulationis taxam percipere potest.

Ex ipso jam Instructionis Pontificae tenore evidens est, de quam gravi re hic agatur, et quanta cum prudentia, moderamine ac pastoralis circumspectione in hoc puncto quilibet Curatus suo officio fungi teneatur. Evidens autem simul est, quantum curae et sollicitudinis Pastores animarum adhibere debeant, ut fideles suos Spirituali regimini concreditos, statim a tenera eorum aetate in veritatis fidei catholicae erudiant, et cordibus eorum amorem erga Catholicam Ecclesiam instillare satagant; ita enim fiet, ut non tam facile aliquis illorum se suosque per connubium cum A catholicis periculo defectionis a vera Catholica Ecclesia objiciat; et quamvis etiam aliquem circumstantiae ad hujusmodi connubium impellerent, memor certe verae et salutiferae ab incunabulis haustae doctrinae, verae quoque et salutiferae Ecclesiae catholicae firmiter adhaerebit, neque se aut suos ab hac avelli sinet. — Curati itaque hoc meditentur, et se ubi fideles Verbi Divini praedicatores exhibeant.

Officiis decanalibus comittimus, ut praesentis Intimationis exemplaria typis impressa cuilibet Curato respectivorum Decanatum admanent, ejusque observationem inculcent, utque insuper omni data occasione, praecipue autem tempore visitationum Suarum pervestigent, et Consistorio referant, utrum dictum exemplar in actis parochialibus reperiatur, et an Curatus eidem se conformare consueverit. Leopoli, die 31. Januarii 1843. Michael, Metropoli.

Примѣчаніе: Зо взгляду на перву точку наведенои инструкціи наводжу слѣдуючій законъ австрійскій: „Reverse

an Vorsteher oder Diener einer Kirche oder Religionsgenossenschaft oder an andere Personen über das Religionsbekenntniss, in welchem Kinder erzogen und unterrichtet werden sollen, sind wirkungslos“. (Art. 1. des Gesetzes vom 25. Mai 1868. R. G. Bl. N. 49.)

§. 367.

IX. Супружества цивильни.

Въ тѣмъ взглядѣ обовязуе нашихъ парохѣвъ обохъ епархій слѣдующе рѣшеніе власти церковной:

„Спиридонъ Литвиновичъ, Божією Милостію и Святѣйшаго Престола Апостольскаго Благодатію Митрополитъ Галицкій, Архієпископъ Львовскій, Епископъ Каменца Подольского, Его Святости Придворный Прелатъ и Престола Архіерейскаго Пристоятель, Его ц. к. Апостольскаго Величества дѣйствительный тайный Совѣтникъ, Св. Богословія Докторъ и пр., и Іосифъ Сембратовичъ, Божією Милостію и Святѣйшаго Престола Апостольскаго Благодатію Архієпископъ Назіанзенскій, Адміністраторъ Апостольскій Епархій Перемышльскои гр. кат. обряда, Престола Его Святости Пристоятель, Св. Богословія Докторъ и пр. и пр., Честному Священству мірскому и иноческому въ Епархіяхъ Нашихъ миръ и благословеніе ѓтъ Господа! Опредѣленія, котринъ въ новѣйше время въ обнародованныхъ статскихъ законахъ о бракосочитаніяхъ або малженствахъ содержатся, измѣняютъ дотеперѣшній поступокъ державы противъ супружествамъ Католикѣвъ и не стоятъ бѣльше въ такѣмъ согласію, якое въ такъ важномъ дѣлѣ булобы весьма желательное; для того почитаемъ Мы за нашу довжнѣсть, до Васъ, возлюбленніи о Христѣ Братія, пѣднести нашъ голосъ, щобы Вашу совѣсть ѓтъ возможныхъ заблужденій охоронити и Вамъ изложити, якъ Вы, яко члены Святой Церкви, въ сихъ обстоятельствахъ поступати маєте. Подобно тому якъ на всѣхъ небезпечныхъ дорогахъ, такъ и тутъ да будетъ возгласъ Псалмопѣвца къ подателю всякого свѣтла вашимъ гасломъ: „Свѣтилникъ ногама моима законъ твой, и свѣтъ стезямъ моимъ“ псал. СХVІІІ., 105. О сѣмъ высочайшѣмъ, бо въ божественномъ законѣ поучае насъ въ предлежащѣмъ вопросѣ наша любезнѣйшая мать и учительница всякой мудрости, католическая Церковь; она учитъ насъ о Супружествѣ съ тою поодинокостію, котрая есть достовѣрнѣйшою признакою превосходства Св. Евангелія, съ тою короткостію, котрая для самого дитинячого ума есть понятная. Она говоритъ устами боговдохновенныхъ Отцѣвъ Святыхъ Тридентійскаго Собора, котрый своею величною и превосходительствомъ надъ всѣми законодательными собраниями міра

такъ превозносится, якъ небо надъ земнымъ округомъ. — Церковь говоритъ (на 24. засѣданіи сего Собора) о сопружествѣ и божественномъ законѣ его якъ слѣдуе: „Безперывное и нерозрѣшимое сочитаніе брака произнѣсь, побужденіемъ святаго Духа, праотець чоловѣческаго рода сказуя: „се нынѣ кость отъ костей моихъ, и плоть отъ плоти моя. . . Сего ради оставитъ челоуѣкъ отца своего и мать, и прилѣпится къ женѣ своей: и будета „два въ плоть едину“. (Быт. II. 25. Ефес. V. 30. 31.) „Що „однако тою звязію тѣлько двое сочитаются и соединяются, „учитъ Христосъ Господь еще явнѣйше, коли ѓтъ послѣдніи „слова яко Богомъ сказани повторительно, произнѣсь: якоже „ктому нѣста два, но плоть една“ (Мат. XIX. 6.) и заразъ потѣмъ такъ давно предъ тымъ Адамомъ изреченную „твердѣсть такового сочитанія сими словами скрѣпивъ: „еже „убо Богъ сочета, челоуѣкъ да не разлучаетъ“. (Мат. XIX. 6.) — „Но благодать, тую природную любовь усовершеняющую и нерозрѣшиму еднѣсть укрѣпляющую и супругѣвъ „освящающую, заслуживъ намъ самъ Христосъ, основатель и „совершителъ всепочтенныхъ Таинъ, своею страстію, що „Св. Апостолъ Павелъ изявляє говорячи: Мужіе, любите „свои жены, якоже и Христосъ возлюбилъ Церковь, и „себе предаде за ню (Ефес. V. 32.), скоро придавши: Тайна „сія велика есть; азъ же глаголю во Христа, и во Церковь. (Ефес. V. 32). Понеже такимъ способомъ супружество „въ евангелескомъ законѣ давній бракосочитанія черезъ Христа „благодатію перевышаетъ: для того учили наши святіи „Отцы, Соборы и преданіе всен Церкви всегда, що тоеже „справедливо межн Таинъ нового завѣта причислено бути „имѣе.“

Еслижъ супружество по неложному Божому изреченію черезъ Церковь есть одною изъ сѣмъ Таинъ або Сакраментѣвъ нового Завѣта; тогда оно въ своѣмъ внутреннѣйшѣмъ существѣ есть тѣлько привязано до закона того, котрый ей въ своѣй безконечной любви и милосердіи небесный даръ Таинъ надѣляе: до закона Божего.

Тая Тайна — той Сакраментъ — нового завѣта не есть нѣщо такового, що по бракосочетанію самовольно и по обстоятельствамъ то ѓтъ неѣтнито, то до неѣ привязано бути може: бракосочитаніе правовѣрныхъ есть Таиню по воли и черезъ присоединяющуюся ей Христовою благодать уже сама въ собѣ такую, що внутръ Церкви соединеніе мужа и жены къ супружескимъ цѣлямъ есть або Сакраментомъ або жаднымъ супружествомъ. „Супружество“, пише съ. Златоустый, „есть одною изъ чудеснѣйшихъ Таинствъ для собственного ему признака, що оно союзъ Христа съ Церквою представляе. Горе тому, кто сей союзъ до ручного до-

говора понижае.⁴ Если супружество, уже для того не есть единственнымъ договоромъ або контрактомъ — якъ тое днесъ прозвати хотять, — понеже оно есть соединеніемъ душъ, ѳданіемъ всеи личности, но союзомъ, яковымъ оно уже Св. Отцы Церкви назвали, и котре къ своему скрѣпленію у самыхъ поганъ религіійного посвященія требовало, то и христіянське супружество, тымъ меньше може бути яко единственный договоръ уважано, когда ему Спаситель достоиньство Тайны сообщивъ. Если кто скаже, що супружество не есть истинно и собственно одною изъ семи св. Таинъ евангельского закона, Христомъ Господомъ постановленною, но тѣлько людми изобрѣтенною и не сообщаетъ такожь жадной благодати: *anathema sit* (да отлученъ будетъ), поучае Тридентійскій Соборъ (Sess. 24. cap. I.). Опредѣлти условія, пѣдъ котрыми Тайна совершается, позволительнымъ и достойнымъ способомъ принимается, есть явно дѣломъ Церкви, яко Христомъ постановленной строительницѣ св. Таинъ Божіихъ.

По сему основному закону Католической Церкви о супруествѣ, котрый ѳтъ самого начала Христіанства такъ на Западѣ якъ и на Востоцѣ въ общѣмъ бувъ употребленію, може передъ Богомъ и совѣстью тѣлько оно родовое сочитаніе истинное, дѣйствительное и законне супружество, тѣлько оно Тайною, тѣлько оно свойствами снабжено бути, якіи оно по Божій воли должно имѣти, котрое пѣдъ условіями предписанными Церквою совершается. Держава не може родовому сочитанію очевидно жадного инного значенія надати, якъ лишь державное, то есть значеніе предъ своимъ судилищемъ. Най держава яко будъ родовое сочитаніе зъ своей стороны яко супружество уважае, яко супружество трактуе и державніи или гражданственніи права супруеству надѣляе: церковное значеніе, и що съ тымъ нероздѣльно соединяется, може ему тѣлько Церковь сообщити и такоже тое тѣлько тогда, коли сіе божественнымъ и церковнымъ законамъ отвѣтствуетъ, котрое для членѣвъ Церкви при всѣхъ обстоятельствахъ одовжительнымъ остается. Подѣбно, най держава тое или инное родовое сочитаніе за ничтожное объявить, или свое сонзволеніе для розвода ѳтъ стола и ложа удѣлитъ: приговоръ державы дѣйствуетъ тѣлько предъ судилищемъ державы; норовственное управненіе для розлученія и розвода, управненіе предъ Богомъ и совѣстью, можетъ католикъ тѣлько изъ приговора Церкви заимствовати, котрому судопроизводству по католическому удостовѣренію супруество въ силу божественного постановленія есть подчиненно. „Если кто скажетъ“ такъ голоситъ рѣшеніе Тридентійского Собора (Sess. 24. cap. 12.) „супружескіи дѣла не принадлежатъ до церковныхъ судій“ *anathema sit* (да отлученъ будетъ).

Хотя мірское законодательство о супруествѣ, черезъ новѣйшій державный законъ измѣнилось, якъ оно въ 1855 съ святымъ Престоломъ соглашенное було, то однако тымъ касательно исповненія должностей членами Церкви ничего не измѣнилось. Тинже имѣютъ, яко граждане державы воздавая ке сарева кесареви, державніи условія для бракосочетанія исповняти, своимъ союзамъ державніи или гражданскіи права приобрѣтати: но они должны такоже теперъ якъ предъ тымъ придержоватися Церкви и церковныхъ судѣвъ, котріи при Нашыхъ Архіерейскихъ сѣдалищахъ непрерывно въ дѣйствию останутся, щобы разомъ божественному закону и совѣсти удовлетворити. Где однако при теперѣшнімъ бѣльше не существующѣмъ согласію церковного и державного законодательства въ супружескихъ дѣлахъ держава сонзволеніе къ бракосочитанію, къ розлученію или розводу издае, коли между тымъ Церковь тоеже не издала или ѳтказати есть принуждена, имѣете Вы симъ ѳтъ самон лишь мірской власти изданнымъ уповномоченіемъ просто не пользоваться, но тѣлько закона Церкви и приговора духовного настоятельства придержоватися. Кто иначе поступае, кто если его супруество по церковному закону важно есть, при тѣмъ розлученіе или розвѣдъ гласящимъ приговоромъ мірскихъ судій довольствуется; или кто, где по церковнымъ уставамъ важное супруество есть не возможнымъ, съ такъ званымъ цивильнымъ супруествомъ заспокоюется, котрое предъ Богомъ и совѣстію есть жаднымъ супруествомъ, той дѣлается участникомъ тяжкого грѣха. Мы предаемъ однако утѣшительной надеждѣ, что mezi нашимъ побожнымъ, Церквѣ вѣрно и искренно преданнымъ народомъ жадной подобный случай не збудется, и що всемилосердѣйшій Богъ Насъ и Нашу возлюбленную паству ѳтъ жалостивѣйшой конечности своею благодатію сохранить, дабы Мы на грѣшникѣвъ сего рода, если бы въ своемъ грѣшнѣмъ житію упорно перебувати хотѣли, судебный приговоръ божественного Спасителя произнести були принужденными: „аще же церковь преслушаетъ, буди тебѣ яко же язычникъ и мытарь“ (Мат. XVIII., 17). Однакожь провидумъ, якъ великіи трудности здѣлае Вамъ Возлюбленніи Братія введеніе новой ustawy цивильной о супруествѣ, сего ради поспѣшаемъ дати Вамъ приписы послѣ котрыхъ въ пастырскѣмъ Вашѣмъ урядованію поступовати маєте, абысте ни совѣсти Вашой не нарушили ни безъ потребы не наражались на неприятности.

1. Понеже въ сѣмъ ужаснѣмъ времени блуды безкарно розсѣваються, легко слаби въ вѣрѣ и обоятніи въ побожности навестися дадутъ, абы совѣсть свою обмерзили супруествомъ цивильнымъ. Абы сему злomu — по елико возможно — запобѣгнути и умыслы люда Божого вчасно противу нему

убезпечити всѣмъ душпастирямъ въ Христѣ повелѣваемъ, абы всѣмъ возрастъ имущимъ въ проповѣдехъ и катихизаціяхъ вѣльнократно до року науку Церкви святой о тайнѣ супружества точнѣйше выкладали а именно научали, що всѣтїи, котрыи благодатью тайны супружества погордивши передъ урядомъ мірскимъ союзъ бракосочетаніемъ цивильнымъ прозванный заключаютъ, смертно грѣшатъ и карамъ церковнымъ подпадаютъ.

2. Усилно Вамъ поручаемъ, абысте испытъ предлюбный новобрачныхъ съ такою самою якъ доси точностию и прозорливостию предпринимали и прилѣжно доходили, чи имъ до супружества не препятствуетъ або яка перешкода канонная або якое запрещеніе церковное или цивильное. Въ перешкодахъ канонныхъ удаватися потреба — якъ доси — до Нашего Ординаріата о розрѣшеніи или диспензу, а узыскавши Нашу диспензу, если перешкода канонная есть разомъ запрещеніе или заказъ цивильный, удаватися належитъ до власти мірской о узысканіи подобной диспензы. Новобрачнымъ, котрый церковное розрѣшеніе отримали, можетъ душпастирь помоществовати въ узысканіи диспензы мірской. Бо черезъ такую устороняется препятствіе возбраняющее имъ доступити правъ гражданскихъ такъ вельми для нихъ важныхъ. Що до препятствія отъ сродства и повиноватства въ чистомъ другомъ степені, або мѣшаномъ съ третимъ, отъ повиноватства „ex copula illicita“ и отъ препятствія зовимого; „justitia publicae honestatis“ просити будемъ Св. Апостольского Престола о надѣленіи насъ пространнѣйшою властію розрѣшанія.

3. Понеже новый уставъ цивильный малженскій повертающий назадъ до давныхъ приписовъ книги права гражданского (bürgerliches Ehegesetz) пять заказовъ цивильныхъ, се есть: 1. Малолѣтність; 2. станъ войсковый; 3. осужденіе на тяжкую вязницу або на смерть; 4. участіе въ причинѣ розвода; 5. заличеніе голосити принаймиѣй одну заповѣдь — за перешкоды до заключенія важнаго супружества оголошае: повелѣваемъ Вамъ, абысте никого, кому бы одинъ изъ тыхъ заказовъ цивильныхъ препятствовалъ безъ узысканія диспензы отъ власти мірской до слобовъ малженскихъ не припускали; бо хотий супружество противъ тымъ заказамъ цивильнымъ заключенное важнымъ бы було передъ лицемъ Бога и Церкви, то однакожъ не потягаючи за собою слѣдствій гражданскихъ и правъ гражданскихъ супружества, великій нанесло бы сторонамъ вредъ, за котрый не малую стягнули бысте на себе отвѣчательность передъ властію мірскою и передъ нами.

4. Понеже помянутый уставъ гражданскій о супружествѣ совершенное заличеніе оголошенія заповѣдей яко перешкоду до важнаго бракосочетанія поставляетъ, що послѣ правъ канонныхъ важности супружества въ правдѣ не пре-

пятствуетъ, но тоежъ творитъ неправнымъ: симъ посланьемъ Нашимъ всѣхъ Ч. Ч. Пароховъ, Капеляновъ и Завѣдателей тыхже по за округомъ градѣвъ Львова и Перемышля уповномочняемъ абы въ наглыхъ случаяхъ, когда не ма времени удайти до насъ о диспензу, по узысканіи диспензы отъ власти мірской, именовъ Нашимъ „auctoritate Ordinarii delegata“ подобную диспензу удѣляти могли.

Если диспензу отъ двоихъ заповѣдей получено, слобъ или бракосочетаніе не скорше якъ по теченію 48 часѣвъ наступити мае, бо иначе заповѣдь булабы безмыслена, если бы неоставлено времени увѣдати о заходящомъ якѣмъ препятствію.

Въ случай близкой смерти Ч. Ч. пароховъ, Капеляновъ и Завѣдателей по за округомъ градѣвъ Львова и Перемышля уповажаемъ, абы такожъ именовъ Нашимъ отъ всѣхъ трѣхъ заповѣдей диспензовати могли, однакожъ передъ всѣмъ потрібно сѣть позыскати диспензу власти мірской отъ трѣхъ заповѣдей, а по сему потрібно есть воспріяти отъ обоихъ сторонъ присягу, яко имъ о жаднѣмъ препятствіи не вѣдомо есть, котрое бы противъ стояло важности ихъ супружества.

5. Супружество есть тайна нового завѣта и весьма важній обязанности за собою потягае. Кто до него приступае, знати доженъ основній правды Вѣры Святой католической и обязанности яки бере на себе. О сѣмъ душпастирь въ время предлюбного испытъ, особенно лицъ нисшого сословія, увѣритися доженъ. Если не мають потрібныхъ вѣдомостей, доженъ есть душпастирь или самъ или соудникъ его обучити невѣжнихъ. Однакожъ находится между простымъ народомъ поодинокіи лица такъ тупого понятія, що мало не возможно есть научити ихъ чогось бѣльше надъ тое, чого изучились передъ першимъ исповѣданіемъ грѣховъ. Еслижъ умѣютъ основній правды католическіи, а мимо кѣлькѣдневного поученія передъ бракосочетаньемъ чогось бѣльше научитися не возмагають, належитъ симъ довольствоватися и до бракосочетанія ихъ приступити. Где пастирь въ Церквѣ и въ школѣ прилѣжно катихисма обучаетъ и съ ревностию добраго пастьера наблюдае, абы дѣти и младенцы на науку духовну до Церкви учащали, тамъ не буде грубого невѣжества въ рѣчахъ религіиныхъ.

6. Святый Соборъ Трідентійскій (Sess. XXIV., Cap. I. de matr.) всѣхъ новобрачныхъ упоминае, абы передъ слобомъ сповѣдалися грѣховъ своихъ и найсвятѣйшее Тѣло и Кровь Господню побожно воспріали. Сего отъ всѣхъ новобрачныхъ безъ различія стана вымагати потреба. Если однако лице лучшаго воспытанья увѣряе, яко где индѣ сповѣдалося, належитъ дати тому вѣру и не жадати отъ него сповѣденія отпращенной сповѣди; кто готовъ есть при такъ высо-

чайшомъ дѣйствию поповнити ложь, той постарается такожь о ложное посвѣдченъе.

7. Если власть мѣрская супругѣвъ, котрин до неи розлученъе ѡтъ стола и ложа удаватися будутъ, до душпастьря въ тѣй цѣли ѡтошле, абы ихъ послѣ звода законѣвъ гражданданскихъ трикратно до згоды и поеднанія упоминавъ: обязанностію его есть передъ всѣмъ припомнути имъ торжественную присягу передъ лицемъ Бога и Церкви здѣланную, котроу слюбавали собѣ доховати взаимную любовь, вѣрностъ и сожитіе супружеское даже до смерти; такожь старатися буде розярненій умыслы ихъ усмирити, колотню залагодити, и заумерлую любовь супружескую возбудити. Свѣдѣтельства на даное имъ упомненіе выдавати онымъ не мае, бо таковымъ признавъ бы власти мѣрскѣй судъ о обязанности совѣсти взглядомъ супружеской общности или сподчености, котрый власти мѣрскѣй не принадлежитъ. Если священникови не удастся примирити ихъ въ раздорѣ, тогда есть его обязанностію припомнути имъ, що узыскавши вырокъ свѣтскѣй о розлученію, дожны суть тую справу предложити судови Нашому супружескому, абы по розсудженію тогожь могли въ спокѣйнобѣ совѣсти въ розлученію ѡтъ стола и ложа проживати.

8. Всѣ, що живутъ въ такъ зовимомъ супружествѣ цивильномъ суть явно-грѣшниками и всенародной соблазни подателями, и за такихъ въ Церкви Божѣй уважанныи бути мають. Если бы про тое приходили до святой сповѣди не могутъ борше доступити священническаго розрѣшенія донелѣже не освѣдчатъ свою готовѣсть або залишити неправедный союзъ, або заключити супружество по законамъ церковнымъ. Если бы же и по таковой сповѣди не дотримали слова, то въ сповѣдяхъ наступующихъ такъ довго розрѣшенія доступити не могутъ якъ довго не исповнятъ ѡбѣта на первѣй сповѣди даного, на котрый безчестный свѣй союзъ пѣзнали и калялися о нѣмъ. Для явности грѣха, котрого залишити не хотятъ, по приписамъ обрядовымъ о причащенію, не могутъ бути припущенными до Святого Причастія.

Подѣбнѣ по приписамъ обрядовымъ взглядомъ воспріемникѣвъ или кумѣвъ, не могутъ припущенными бути за кумѣвъ при Крещенію и въ обще содѣйствовати въ чинахъ церковныхъ, при котрыхъ честныи и побожны прихожаны употреблятися звыкли; однакожь не належитъ возбраняти имъ присутствія при подѣбныхъ дѣствіяхъ церковныхъ.

Еслибы на ложи смертельномъ щиро калялися о грѣсѣ своѣмъ и не тѣлько отцу духовному прирекли, яко повернувши до здоровья або прежній союзъ грѣшный залишатъ, або по закону Божому вѣнчаются, но зверхъ сего еслибы за всенародную соблазнъ житіемъ своимъ надѣланную въ притомности

двохъ свѣдѣкѣвъ весь народъ христіанскій перепросили: мають бути розрѣшени и еслибы въ тѣй болѣзни скончались, по христіански похоронити ихъ належитъ. Но еслибы — храни Боже — ни на самомъ ложи смертномъ сихъ условій доповнити не восхотѣли и безъ покаянія изъ сего свѣта зѣшли, то имъ яко явнымъ и окаяннымъ грѣшникамъ погребенія христіанскаго запретити належитъ; однакожь на кладбищи христіанскомъ погребати ихъ позволяемъ.

Любовь христіанская повелѣвае и благорозуміе пастьрское совѣтуе съ таковыми, що въ звязи цивильного бракосочетанія проживаютъ, съ всякою лагодностію, милостію и благожелательностію собѣ поступати, подобно якъ съ прочими явно грѣшниками, дабы милостію христіанскою привлеченію по благодати Божѣй скорѣйше до пѣзнанія своего заблудженія и беззаконія и до обращенія къ Богу прійти возмогли.

9. Матерямъ, котрин изъ цивильного супружества породили, не годится давати вывода или благословенія церковного.

10. Крещеніе дѣтей въ цивильномъ малженствѣ рожденныхъ такъ мае бути до метрикъ крещенія вписанное, абы въ рубрицѣ ложа — *thori* — ино штрихъ или черту (—) положить, а въ рубрицѣ родителей на конци по записанію имени матери додати: „*parentes in matrimonio civili vivunt*“.

При выдаванію метрикъ крещенія для такихъ дѣтей належитъ абы вѣрно и дословно выписати рубрики съ книги метрикальной, або если метрика выдана буде въ формѣ свѣдѣцтва урядового, написати: „*filium parentum in matrimonio civili viventium N. N. et N. N.*“

Сынъ изъ такового супружества рожденный не може бути рукоположенъ въ священство безъ розрѣшенія ѡтъ Святейшого Престола Апостольскаго.

Подѣбнѣ и въ книзѣ умерлихъ належитъ записовати всѣхъ въ цивильномъ супружествѣ прожившихъ безъ додатку словъ: „*maritus et uxor*“ токмо выразивши имя и прозвико такового покѣйника, записати н. пр. „*Basilius A. agricola, vixit in matrimonio civili cum Maria B. — Maria B. vixit in matrimonio civili cum agricola Basilio A.*“

11. Исповнительное распорядженіе къ супружескому закону ѡтъ З. Лица с. г. предписуе, що душпастьрь въ переданный собѣ державною властію для веденія списъ супружествъ (*Eheregister*), передъ мѣрскимъ урядомъ заключени бракосочетанія, яко такіи по текущому числу вписати мае.

Тое вписанъе въ метрику вѣнчанныхъ имѣется теперь по слѣдующей формѣ дѣяти:

Якъ часто ѡтъ надлежащаго уряда къ душпастьрю донесеніе о заключенію цивильномъ супружествѣ прійде имѣ

душпастырь полученіе тогоже въ книзѣ вѣнчанныхъ слѣдующимъ способомъ примѣтити:

„На (день мѣсяца) отъ ц. к. политическаго (комунальнаго) уряда N. . . . пришло слѣдующе урядовое свидѣтельство, изъ котораго явствуетъ, що ниже наименованныя лица союзъ заключили, котрый гражданскіи права супружества за собою веде.“

Послѣ сего имѣе словное содержанье присланнаго свидѣтельства помѣщено бути.

Наконецъ распоряджаемъ, чтобы приходское духовенство о сихъ случаяхъ, где имѣлобы до гражданского супружества принти, особенный списъ вело, въ котрѣмъ изьявлялыбысь поводы, для котрыхъ церковное вѣнчаніе послѣдовати не могло.

То суть приписы, котры Мы Вамъ возлюбенныи Братья для вашего руководства и строжайшого наблюденія настоящимъ посланіемъ препоручаемъ; тѣмже суть въ повидѣмъ согласію съ изданными въ томъ взглядѣ приказами и наставленіями прочихъ Преосвященныхъ Святителей сеи церковной области, дабы къ утѣшенію для католическаго міра явнымъ було, що межи католиками всѣхъ трехъ обрядѣвъ такоже въ томъ весьма важномъ вопросѣ оное правило католическаго житія обладае, котрое Св. Апостоль Павелъ (I. Кор. I. 10.) проницательными словами препоручае: „Молю же вы, братіе именемъ Господа нашего Исуса Христа да тожде глаголете вси, и да не будутъ въ васъ распри, да будете же утверждены въ томже разумѣніи и въ тойже мысли“.

Такимъ образомъ придерживуючися въ супружескихъ дѣлахъ божественнаго закона и Церкви его, будете новіи законы державы исполняти, котріи въ супружествѣ нѣкоторое допускають, но отнюдь не приказують, памятаючи на упоменіе Апостола міра. „Вся ми лѣтъ суть, но не вся на ползу: вся ми лѣтъ суть, но не азъ обладаю буду отъ чего.“ (I. Кор. VI. 12.)

Братья, въ соединенію состоитъ сила, въ согласованію лежить побѣда католической правды; тая сила и тая побѣда принесе жестоко притѣсненнѣй Церквѣ той миръ, якого свѣтъ дати не можетъ, но Господь Богъ намъ подасть если мы Его о то просимъ. Тое мы въ сихъ для насъ достопамятныхъ дняхъ дѣлати хотимъ, въ котрыхъ совершаючи со всѣмъ Нашимъ побожнымъ народомъ праздникъ священомученика Иосафата и память его славнаго притченія къ лику Святыхъ Святѣйшимъ Отцемъ Папою Піемъ IX., со всею душою и со всею нашою мыслію воспоемъ праздничную пѣснь нашей Церкви:

„Въ незаходящій облакъ неизреченнаго свѣта возшеде разумно, священномученикъ и пастырь, навиче неизглаголанная тайны Хрисговы: яко мученикъ бо просвѣщаемъ и яко пастырь тайно научаемъ, тѣмъ и сугубыми вѣнцы отъ вышнія славы увязеся и нынѣ молися, даровати церквамъ соединеніе и миръ, и душамъ нашимъ велію милость.“ Издано въ день праздника честнаго и славнаго Пророка, Предтечи и Крестителя Іоанна 1868. года. Спиридонъ в. р., Митрополитъ. Іосифъ Сембратовичъ в. р., Архіепископъ Назіанзенскій, Адміністраторъ Апостольскій Епархіи Перемышльскои греч.-рускои.

§. 368.

X. Метрика вѣнчанныхъ.

„Душпастырь до благословенія супружества уповаженный, обовязанъ совершенно заключенъе супружества съ всѣми обстоятельствомъ до доказа потребными або полезными въ книзѣ вѣнчанныхъ своен парохіи власноручно записати. Треба одже выразно записати: имя и назвиско, вѣкъ, вѣроисповѣданіе, мешканье и станъ женихѣвъ, такоже чи вже були передше бракосочетани чи нѣ; дальше имя, вѣроисповѣданіе и станъ ихъ родичей и свѣдѣкъ, день, коли, и священникъ, при котрѣмъ вѣнчаніе сталося. Если показались яки перепоны, то доженъ остати наведеный способъ, якимъ остали усунени.“ *)

Точнѣйши приписы подае право церковне, тутъ примѣчаея тѣлько слѣдующе:

1. Треба записати день, мѣсяць и рѣкъ вѣнчанія, и то наилучше буквами.

2. Ведля поодинокихъ рубрикъ имя и назвиско, мѣстце рожденья, вѣроисповѣданіе, вѣкъ, мешканье, станъ женихѣвъ съ примѣчаніемъ, чи они суть безбрачни чи вдовцѣ. — Если невѣста есть вдова, треба до метрики записати найперше имя еи усопшого мужа, ажъ по томъ еи фамилійне назвиско, н. пр. Анна вдова по бл. п. Іоаннѣ Пѣдбережнѣмъ, донька законна Іосифа Верхняка и Анны рожденной Курпякъ. — Дальше имя и назвиско, вѣроисповѣданіе и станъ родичей жениха и невѣсты, съ додаткомъ, чи они жиють чи померли; наконецъ имя и назвиско свѣдѣкъ, котри сами мають подписатися, а если суть неписьменни, подтвердити свѣй подпись знакомъ крѣста. Если свѣдокъ невыразно подпшешя, треба заразъ додати: то значить Н. Н.

*) Anweisung für die geistl. Ger. §. 76. Подѣбно и §. 80. allg. bürgerl. Gesetzbuch.

Въ примѣчанію наводятся грамоты, котри женихи принесли.

4. Подписуется священникъ благословившій супружество, и то если не есть власный парохъ съ выраженымъ додаткомъ: „За созволеніемъ пароха . . .“

5. О записанью супружества по за предѣлами парохіи, до котрой женихи належатъ, приписуе право державне §. 81: „Если супружество мае заключитися на третомъ мѣстці, до которого парохіи ани женихъ ани невѣста не належитъ, то обовязанъ порядочный душпастьрь и въ грамотѣ, котрою другого священника своимъ заступникомъ именуе, тое обстоятельство съ выраженемъ мѣстця где, и священника, передѣ котрымъ супружество мае бути заключено и въ книзѣ вѣнчанныхъ свои парохіи записати.“ §. 82: „Душпастьрь мѣстця, где супружество заключаеся, доженъ заключенье того супружества въ книзѣ вѣнчанныхъ свои парохіи съ примѣчаніемъ, отъ которого пароха заступникомъ именованый оставъ, такожь записати и о заключенью того супружества пароху, отъ которого оставъ уповажненный, въ протягу осьми дней донести. (Обща кн. Зак. гр.)

6. Если австрійскій пѣдданный за границую оженится и повернувши до отчины желеа, щобы его супружество въ метрику остало затягнене, доженъ удатися до Епископа, котрый потрѣбне сповоуде.

Въ прочѣмъ тычатся многи приписы о метрикахъ крещеныхъ и метрикъ вѣнчанныхъ.

II. ГЛАВА.

Церковни Освященія и Благословенія (Сакраменталія).

§. 369.

Понятіе и значенье.

Освященія и благословенія суть священодѣйствія, котри Церковь для вѣншнаго богопочитанья и спасенія душъ постановила. Они суть въ певномъ змыслѣ приготовленьемъ до св. Таинъ. Въ св. Тайнахъ удѣляеся чоловѣкови благодать оправдаюча; но чоловѣкъ доженъ съ благодатию содѣлати; и въ томъ приходитъ му Церковь въ помощь освященіями и благословеніями; для того освященія и благословенія можна назвати приготовленьемъ до Таинъ, бо они або отдаляють яку перепону, якъ вода свячена предназначена противъ нападѣвъ дѣвольскихъ, — або роблять якусь спосѣбность до справованья або принятія св. Таинъ, якъ н. пр. престоль и чаша освячаеся зъ почтенія до св. Т. Евхаристіи.

Св. Тайны удѣляютъ чоловѣкови ласку откупленья въ найважнѣйшихъ хвиляхъ житья. Но кромѣ тыхъ хвиль суть еще многи инни, въ котрыхъ чоловѣкъ божи ласки и помочи потребуе; а тая ласка удѣляеся намъ посредствомъ церков. освященій. Не лише чоловѣкъ однакожь, но такожь и безумне сотворенье дожно удѣль брати въ откупленью, бо всяке сотворенье стогнае пѣдъ тягаромъ клятвы упавшой на свѣтъ зъ причины грѣха первородного. Для того освячае и благословитися не лише людей, но такожь и инни рѣчи неживотни.

Освященія суть въ прочѣмъ въ певномъ змыслѣ божого постановленья, бо Христосъ самъ благословивъ жиючіи и неживотни сотворенья, якъ многи мѣстця Евангелія свѣдчатъ; а то само робили Апостолы, и по ихъ примѣру по всѣ вѣки Церковь.

Початокъ освященій походитъ одже отъ Христа, но Церковь постановила обряды и молитвы, якъ тижь отбуватися мають.

Черезъ освященія одже получаемъ ласку Богу, но цѣлкомъ инакше, якъ черезъ св. Тайны; Тайны бо дѣйствуютъ „силою дѣла совершеного“ (ex opere operato), освященія же „способомъ ходатайства зо взгляду на молитвы и заслуги Церкви“; въ освященіяхъ дѣлае снла благословенія и молитвъ Церкви. Черезъ освященія показуе Церковь наибольшу материньску старанность о свои дѣти; благословеніе Церкви пріймае чоловѣка на сей свѣтъ, благословеніе товаришитъ ему на всѣхъ крокахъ, благословеніе Церкви веде въ подорожь до вѣчности; словомъ всюди почивае надъ християниномъ благословляюча рука Церкви.

Число освященій церковныхъ не есть ограничено; бо Церковь получила отъ Христа тѣлько въ загалѣ приказъ благословити, а поодинокы хвилѣ, въ котри то дѣятися мае, означае еи мудрѣсть и любовь.

Були однакожь учителѣ, котри хотѣли число освященій ограничити, такъ ведля одныхъ мало бы бути 7 освященій: знакъ креста, свячена вода, имя Исусъ, хлѣбъ свяченый, олѣй свяченый, ексорцизмъ и благословенія; ведля инныхъ бѣльше або меньше. Но першій поглядъ показуе, що такий подѣлъ освященій церковныхъ не есть вычерпуючій. Поминаючи инни подѣлы наводжу (поданный черезъ Ambergera Vd. III. 1044), котрый здаеся найотвѣтнѣйшій бути. Ведля того дѣлятся освященія зо взгляду на свою задачу и силу на три отдѣлы: А) Тѣи, що освободжаютъ отъ власти и влѣянія злого духа и грѣха, т. е. ексорцизмы; В) котри удѣляютъ дочасне и вѣчне благословеніе, а то суть благословенія; Г) котри якесь лице або предметъ на службу богу назначаютъ, т. е. освященія. — Всѣ освященія и благословенія

зновъ суть двойки, або таки, що правильно повтаряються, якъ суть обряды при Літургїи, св. Тайнахъ и пр.; або таки, котри тѣлько при особлившихъ случайностяхъ удѣляються. Тутъ буде лише о послѣднихъ бесѣда.

§. 370.

Кто удѣляет и кто прїймае освященїя и благословенїя.

1. Служитель освященїи и благословенїи есть Священникъ и Епископъ. — Каждый священникъ має власть предпринимати экзорцизмы и благословенїя; освященїя же належать въ загалѣ до Епископа; тѣлько таки освященїя, котри не суть получены съ помазаньемъ св. Миромъ, може такожъ и священникъ предпринимати, прочи же тѣлько тогда, коли къ тому остане ѳтъ Епископа уповаженный.

Для удержанья порядку церковного приказано дальше, що тѣлько власный душпастырь має право благословенїи и освященїи въ своѣй парохїи предпринимати, инный священникъ тѣлько за его выразнымъ позволеньемъ. Такъ и, пр. до правъ парохїальныхъ належитъ благословенїе жены родившой, водосвятїе, благословенїе домѳвъ, благословенїе плодѳвъ земныхъ, похороны и инни подобни дѣла. Гдѣкотри же благословенїя може каждый священникъ позволено предпринимати; но всегда, если кто завозванный есть въ томъ взглядѣ до чужой парохїи, повиненъ съ дотычнымъ парохомъ въ передъ порозумѣтися. Коли же до его Церкви прїйдуть чужи люде съ прошенїемъ о яке благословенїе, то може тоежь предприняти, если оно до правъ парохїальныхъ не належитъ. Но всегда треба собѣ разумно поступовати, щобы не выставитися на неприѣмности, и не дати причину до неприязни; для того найлѣпше всегда, если возможно, порозумѣтися съ дотычнымъ парохомъ.

Понеже ласка благословенїи много зависить ѳтъ служителя и прїймающого, для того повиненъ служитель удѣляти благословенїя: *а)* съ чистымъ сердцемъ, бо хотяи и нечисти руки могутъ важно освятити и благословити, то однакожь не излѣ Богъ такъ богати струи ласкъ посредствомъ нихъ, якъ посредствомъ рукъ побожного служителя; *в)* съ живою вѣрою, въ силу ласки божой, не механично; *г)* съ побожностію, щобы священникъ самъ чувъ тое, о що Бога просить; *д)* съ упованїемъ на ласку божи, и *е)* съ смиренностью, будучи перекопанный, що не его заслуги, но сила божа може дотычне благословенїе удѣляти.

2. Предметомъ благословенїи церковныхъ суть предметы и рѣчи, котри по воли Церкви благословени або освящени бути могутъ. Прїймающими же благословенїя суть властиво лише люде, бо благословенїе всякихъ рѣчей

дѣся такожъ тѣлько въ користь чловѣка. Чловѣкъ хотяи приняти благословенїе церковне, долженъ бути членомъ Церкви ви, для того не вѳльно удѣляти тїи благословенїя людымъ до Церкви не належачимъ, хїба такимъ, котри хотять навернутися и вѣрять въ силу благословенїи церковныхъ.

Но прїймаючїи церк. благословенїя повиненъ бути належито расположенный; для того: *а)* сильно вѣрити въ Христа и его св. Церковь, мѣра бо его вѣры есть мѣрою ласки божой сплывающои на него черезъ таке благословенїе; *в)* щиро желати ласки божой доступити; *г)* пѳддатися воли божѳй; *д)* находится въ станѣ ласки освящающои, бо тая ласка не удѣляется посредствомъ благословенїи; кто про тое въ тяжкѳмъ грѣсѣ находится, повиненъ хоть щиро каятися.

§. 371.

А) Экзорцизмы.

Черезъ грѣхъ первородный позыскавъ Сатана влѣяніе на людей и на природу, якъ догматично рѣшила Церковь. Христось смертію своею побѣдивъ власть Сатаны, однакожь тымъ не освободивъ чловѣка ѳтъ борбы съ дїаволомъ, лише улегнивъ тую борбу и запевнивъ чловѣка, що если совѣстно боротися буде, певно побѣду осягне. Може одже дїаволь чи то непосредно, чи посередно шкодити чловѣкови на души и на тѣлѣ, и може зъ допуста божого цѣлого чловѣка опановати, що Письмо св. и Преданїе несомнѣнными свѣдоцтвами доказуе.

Силѣ и влѣянію Сатаны противоставляе Церковь экзорцизмы, котрыми освободжае не лише чловѣка, но такожъ и инни рѣчи до богослуженья або потребности людей назначени зъ его влѣянія. Экзорцизмы суть одже заклинанья злого духа, щобы ѳнь опустилъ чловѣка або якїи инный предметъ, и не важився намъ на души або на тѣлѣ шкодити. Экзорцизмы употребляются надъ людыми и надъ неживотными рѣчами, и суть або получены съ благословенїями и освященїями, або нѣ. Що экзорцизмы мають дѣйстно силу противъ злого духа, показуе приказъ Спасителя ученикамъ данный, щобы „о имени его бѣсы изгоняли“ (Лук. 10., 17., 18.), и потверждаютъ многи свѣдоцтва исторїи христїаньской. — Въ першихъ вѣкахъ христїанства предпринимали экзорцизмы не лише священники, но такожъ и мїряне; пѳзнѣйше постановила Церковь чинъ экзорцистѳвъ, теперъ же пристойтъ право экзорцизмъ предпринимати исключительно пресвитерамъ, котри въ гдѣякихъ важнѣйшихъ випадкахъ до того потребуютъ позволенья Епископа.

Сила и дѣйствіе экзорцизмѣвъ залежитъ ѳтъ служителя и ѳтъ пріймающою, для того повинни всѣ участвующи особы къ тому належито приготовить. Найважнѣйшій экзорцизмъ есть надъ чоловѣкомъ опанованымъ ѳтъ злого духа. Якъ собѣ въ тѣмъ случаю поступати и обрядъ, котрый цѣлкомъ точно захвати треба, приписано въ Требнику л. 158.

Кромѣ того суть еще инни экзорцизмы получени съ благословеніями або освященіями церковными, котрыхъ обрядъ при дотычныхъ освященіяхъ есть опредѣленъ. Тин экзорцизмы попереджають властиви освященія по тѣй причинѣ, що Церковь уважаючи ведля науки св. Павла, що и неживотна природа стогнае пѳдъ клятвою грѣха первородного, хоче найперше освободити освящаемый предметъ ѳтъ влѣянія злого духа, доки му свое благословеніе удѣлить.

§. 372.

В) *Благословенія церковни.*

Черезъ экзорцизмы освободжаея природа ѳтъ влѣянія злого духа, черезъ благословеніе же бере участь въ ѳткупленю, освячаея. Доки грѣхъ не запановавъ на земли, стояла цѣла природа въ найкраспѣй гармоніи съ своимъ сотворителемъ. Грѣхъ роздрвавъ тую звязь, а благословенія церковни привертають ей на ново. Благословенія церковни привертають чоловѣкови панованье надъ природою, котре бнѣ черезъ грѣхъ стративъ. Благословенія церковни удѣлае Епископъ або Священникъ або для осягненія певныхъ ѳтъ Церкви опредѣленыхъ дѣйствій, або въ загалѣ.

1. Загални благословенія Епископски и священчески мають тымъ бѳльшу силу, чымъ достойнѣйшій есть той, кто ихъ удѣлае и ѳтбирае. — Священникъ удѣлае благословеніе торжественно при богослуженіяхъ по приписамъ літургичнымъ, и приватно при особливнихъ случайностяхъ, коли того обстоятельства и потребности вѣрныхъ вымагають.

Епископъ благословить торжественно не тѳлько при богослуженіяхъ, но такожъ и при особливнихъ обстоятельствахъ такъ весь народъ, якъ и подиноки лица. Однакожъ тое право мае лише въ своѣй Епархіи. Найвысшу силу и повноту мае благословеніе Папы, котре бнѣ яко Первосвященникъ всѣмъ краямъ и народамъ удѣлае, котре благословеніе съ ѳтпустомъ совершеннымъ есть получене. Благословеніе Святѣйшого Отца звычайно удѣлється четвѣракимъ способомъ: а) Патріархамъ, Примасамъ, Архіепископамъ и Епископамъ удѣлється на ихъ прошеніе (Clem. XIII. Inexhaustum, 5. Sept. 1762) власть въ два велики Праздники (Пасху и инный Празд-

никъ) удѣляти зѳбраному въ Церкви народу апостольске благословеніе получене съ повнымъ ѳтпустомъ. Для полученья ѳтпуста съ такимъ благословеніемъ полученого потрѣбна сповѣдь и причастіе, притомнѳсть въ Церкви пѳдчасъ благословенія, молитва за Папу, Епископа и Церковь.

в) Тую саму власть получаютъ часомъ въ латинскѳй Церкви монахи.

г) Тожъ само дѣсея, коли якій край або народъ освободжаея ѳтъ кары запрещенія (interdictum).

д) Въ кѳнци удѣлае Папа апостольске благословеніе поодинокимъ лицамъ въ хвили смерти и въ инни часы.

Великои ваги есть такожъ благословеніе сватѣйшими Тайнами, котре при торжественныхъ богослуженіяхъ звычайно удѣлється. Дѣсея то пѳдчасъ такъ званыхъ супликацій, котри хотья не походятъ зъ греческого обряда, у народа однакожъ мають велике значенье, и бѳльше якъ що инного до побожности го взрушають, для того заслугують на старанне захованье.

Особлившій родъ благословенія священнического есть окропленіе священою водою по совершеннѳй Літургіи, при чѳмъ священникъ мовить слова псаломника: „Окропиши мя иссопомъ, и очищуся; омыеши мя, и паче снѣга обѣлюся“. Есть то красный звычай, котрый не повиненъ залишатися.

2. Особенни благословенія церковни суть различного рода; они роздѣляются на I. благословенія людей, II. благословенія инныхъ предметѳвъ.

I. Людей благословить Церковь при безкровнѳй жертвѣ, при св. Тайнахъ и во всѣхъ обстоятельствахъ, въ котрыхъ они особлившой помочи божои потребують. Въ требнику епархіальнѳмъ находятся слѣдующи благословенія людей.

а) „Чинъ воеденія въ Церковь жены по рожденіи“ (к. 21.). Се благословеніе не есть выразно приписане, есть однакожъ побожный и похвальный звычай походячій зъ першихъ вѣковъ христіанства, опираючійся на примѣрѣ Пречистой Дѣвы Маріи, котра послушна закону прійшла до храма, щобы Богу жертву закономъ Мойсеовымъ приписану принести. Мати родивша приходитъ до Церкви, щобъ подяковати Богу, що породила чоловѣка назначеного для неба, — ѳбцяти Богу, що его по христіански буде выховувати, — просити Бога о ласку для дитины, — жертвовати ю Богу; — а Церковь пріймае тую жертву и подяку, и благословить ю.

б) „Чинъ воеденія невѣсты въ Церковь по брацѣ“ (к. 44.), котрымъ удѣлється невѣстѣ новобрачнѳй благословеніе, щобы Богъ удѣлавъ ѣй ласку потрѣбну до совѣстного выповнанья всѣхъ обовязковъ житья суиружеского.

7) „Чинъ благословенія супружеству чадъ немущему“ (к. 212.), котрымъ Церковь пригадуючи приказъ божий о размноженіи рода людского призываетъ Бога, чтобы удѣливъ дотычному супружеству законне потомство.

8) „Чинъ благословенія путешествующихъ“ (к. 204.). Коли кто выбираеся на яке святи мѣстце або въ далеку подорожь, тогда повиненъ по воли Церкви прійти до Храма, покрѣпитися св. Тайнами, а Церковь удѣляе ему отвѣтными молитвами свое благословеніе. Зъ того видно, якъ велику вагу Церковь кладе на походы богомольни. Наведеный Чинъ може священникъ отпривити, коли вѣрни его громады выбираются на отпустъ.

9) „Чинъ благословенія воинновъ на брань грядущихъ“ (к. 208.), котрый совершаеся надъ воинами выбирающимися до битвы.

10) „Чинъ погребенія тѣлъ усопшихъ.“ Отсылаючи до того, що вже выше въ §. 181. сказано буде тутъ еще бесѣда о слѣдующихъ точкахъ:

1. Церковь провадить чловѣка отъ колыски ажъ до гроба и ажъ на судъ божий; она провадить тѣла усопшихъ до гроба, благословитъ мѣстце ихъ вѣчного отпочинку и молится за усопшими къ Богу, и въ тѣмъ состоитъ христіанскій похоронъ, котрый есть такъ давный, якъ христіанство, и основуеся на вѣрѣ въ безсмертнѣсть души, въ существованье чистилища, въ воскресеніе мертвыхъ и въ науку о достоинствѣ тѣла чловѣческаго, яко храма Духа святаго. Тую вѣру краснѣ представляе обрядъ похоронный: Надъ головою усопшого ставляеся крестъ, и крестъ отвирае такожъ походъ похоронный, понеже крестъ есть знамя нашего спасенія; при похоронѣ несутъ хоругви, яко выразъ надѣи славного колісь воскресенія; несутъ свѣчки, чтобы почтити тѣло усопшого яко храмъ св. Духа; тѣло усопшихъ кропится свяченою водою, чимъ высказуеся желаніе чтобы душа усопшого явилася очищена на страшномъ судѣ божиѣмъ и кадится го оиміамомъ на знакъ, чтобы наши молитвы о усопшомъ вознеслися передъ престолъ милостивого Бога.

2. Въ давныхъ часахъ отбувалися похороны тайно, що про гоненія иначе бути не могло; ажъ коли христіане получили свободу, могли такожъ явно похороняти тѣла усопшихъ. Найперше совершали той обрядъ надъ тѣлами мучениковъ, а пѣзнійше и надъ прочими усопшими. Тѣла усопшихъ похороняли подъ Церквами або коло Церквей, на знакъ, що и имъ яко невидимымъ членамъ Церкви помагаютъ молитвы Церкви.

Пѣзнійше установлено, що тѣла особлившихъ добродѣтвъ Церкви могутъ въ Церкви похоронятися, а для

прочихъ вѣрныхъ постановлено особни кладбища. Тѣи кладбища уважано яко мѣстца святи и ненарушаеми у всѣхъ народѣвъ, особливо же у христіанъ, и для того вже отъ 6. ст. находимо свѣдоцтва ихъ посвященія, що до нынѣ задержалося, и составленный къ тому особный обрядъ (зр. Требникъ к. 302.). Къ тому благословенію потрібне есть позволенье Епископа. — На гробахъ усопшихъ клали христіане такожъ памятники, котри состояли въ поединчихъ каменяхъ, на котрыхъ було выписане имя усопшого, его заслуги около Церкви, часть и рѣдъ смерти и т. п.

Приготовленье до похорона состояло въ тѣмъ, що усопшимъ запирали очи и уста, умывали тѣла, помазовали оліями, одѣвали звычайно бѣлымъ простираломъ, и потѣмъ клали до отворенои домовины, котру отворомъ несли по кѣлькохъ дняхъ до гроба. Пѣдчасъ того отпривляли надъ тѣломъ богослуженья, котри по бѣльшой части зъ псалмѣвъ состояли, зъ отъги и теперѣшній звычай надъ умершими псалтырь читати, походитъ.

Похороны отбувалися звычайно рано и були получени съ Литургією, якъ показуеся зъ приказа Юліяна Отступника, чтобы христіане похороны вечеромъ отпривляли. Тѣла усопшихъ несли звычайно еродники и пріятелѣ до гроба, що уважано яко знакъ любви и остатню прислугу, а при похоронахъ Святыхъ або знакомитыхъ людей яко почестъ. При похоронахъ спѣвано отвѣтни молитвы и пѣсни, несли запалени свѣчи на знакъ радости, що усопшій совершивъ счасливо свою путь. Въ 3., 9. и 40. день отпривляли за усопшимъ поминальне богослуженье, що такожъ дѣялося въ рѣчницю смерти. До землѣ клали тѣла такъ, що голова лежала на западъ, а ноги на востокъ; такъ що усопшій мавъ тое положенье, яке христіане при молитвахъ звыкло заховали. — Изъ сказаного показуеся, що теперѣшни обряды и звычай похоронни опираются по бѣльшой части на давномъ преданію апостольскѣмъ.

3. Обрядъ похоронный есть инный у дѣтей, инный у дорослыхъ и ереѣвъ, що точно показуе требникъ. Въ прочѣмъ ведля права дожно бы благословеніе тѣла усопшого отпривитися въ притворѣ Церкви, но практика иначе показуе. Похоронъ усопшихъ на ѡспу и епидеміи доженъ совершатися тихо.

4. Право похороняти належить до пароха усопшого, про тое и тогда, коли яке тѣло переносятъ на инне мѣстце, повиненъ найперше парохъ похоронъ отпривити.

5. Выключени суть отъ похорона христіанского:
а) Всѣ, котри за житья до Церкви не належали, ведля засады: „Quibus non communicavimus vivos, nec mortuis

communicare fas est⁴. Таки люде повинни бы властиво осѣбни владьбища мати; но где тыхъ не мають, не можна имъ заперечити мѣстца на владьбищи. в) Всѣ зъ Церкви выключени и явни грѣшники, если въ остатной хвили не покалися. г) Котри въ поединку упали, если не роскаялися. д) Самоубійць, при котрыхъ треба розрѣшити, чи они въ часѣ самоубійства були при повныхъ змыслахъ, чи нѣ. Въ первѣмъ випадку не можна ихъ по християнски похоронити, въ другѣмъ можна. Перемыска Консисто́рія выдала въ тѣмъ взглядѣ слѣдующе распорядженье:

Ч. 3108. Выс. ц. к. Міністерство вѣронсповѣданя и просвѣщенія подъ днемъ 29-го Серпня с. г., Ч. 11437, переслало сюда слѣдующе распорядженье Высок. Міністерства дѣлъ внутренныхъ зъ дня 24-го Серпня с. ч., Ч. 11627:

Das Ministerium des Innern findet im Einvernehmen mit dem Ministerium der Justiz, wie des Cultus und Unterrichtes die Ministerial-Verordnung vom 7. October 1857, Z. 8827, womit besondere Vorschriften über die Beerdigung der Selbstmörder und über das derselben jeweilig vorhergehendes Untersuchungsverfahren erteilt wurden, vollinhaltlich aufzuheben. Hiernach hat in solchen Fällen für die Bestimmung des Begräbnisortes die Anwendung des Art. XVI. kaiser. Patentes vom 17. Jänner 1850, R. G. B. 24., dass die Beerdigung der Selbstmörder in der Stille und in dem Friedhofe zu veranlassen ist, für die Verwaltungsorgane als ausschliessliche Norm zu gelten. Selbstverständlich bleibt die Berechtigung der kirchlichen Organe, die Bestattung der Selbstmörder auf den Friedhofe mit rituellen Functionen zu begleiten oder die Vornahme solcher Functionen abzulehnen, gänzlich ausser Frage. Сообщаючи Урядови Декан. препоручаєсь такожє підчиненному духовенству оголосити съ тымъ прибавленіємъ, що, коли по силѣ високого распорядженья самоубійцямъ на общѣмъ цмнтари мѣстце заперечити не можна, въ такихъ случаяхъ совѣстно застановитися належить, чи зо взгляду на попередне житье якоже и станъ душевныхъ силъ въ часѣ поповненого самоубійства дотычного лица послѣ права церковного такого самоубійци по обряду церковному похоронити або тоежъ ему заперечити належить. Отъ гр. к. Епископ. Консисто́рії. Перемышль, дня 13-го Вересня 1873. Іоаннь, Епископъ.

6. Зо взгляду на потрѣбни осторожности приказано: а) Щобы не похороняти тѣло усопшого передъ улывомъ 48 годинъ; в) всюди має бути заприсяженный обзиратель тѣлъ усопшихъ, и ажъ тогда можна усопшого похоронити, коли той надзиратель выставить картку посвѣдачю, що смерть истинно наступила.

Ч. 4555. Въ слѣдствіе распорядженія високого ц. к. краевого Намѣстничества зъ дня 15. Липня 1870, Ч. 28511, подаются Чест. Архідицеазальному Духовенству до вѣдомости и до захованія приписы дотычно осмотрѣнія умершихъ:

Auf Grund der h. Verordnung des Ministeriums des Innern und der Justiz vom 28. Jänner 1855 (R.-G.-Bl. 26., §. 3.) ist die Vornahme der gerichtlichen Todtenbeschau insbesondere in folgenden Fällen nothwendig:

1. Wenn Jemand kürzere oder längere Zeit nach einer vorausserlittenen äusseren Gewaltthätigkeit, als z. B.: durch Stossen, Hauen, Schlagen u. s. w. mit stumpfen, scharfen, schneidenden, stechenden oder durch Gebrauch von Schuss-Werkzeugen oder durch Fallen von einer beträchtlichen Höhe u. dgl., gestorben ist.

2. Wenn Jemand nach dem Genusse einer Speise, eines Getränkes, einer Arznei oder auch nur auf den äusserlichen Gebrauch von Salben, Bädern, Waschwässern, Haarpuder u. dgl. unter plötzlich darauf erfolgten, der Vermuthung einer Vergiftung Raum gebenden Zufällen, gestorben ist.

3. Bei allen todt gefundenen Personen, welche schon äusserlich solche Merkmale an sich haben oder unter solchen Umständen todt gefunden worden, dass daraus wahrscheinlich wird, dass sie keines natürlichen Todes gestorben sind.

4. Bei wo immer aufgefundenen einzelnen, menschlichen Körpertheilen.

5. Bei allen todt gefundenen neugeborenen Kindern und solchen todt gefundenen Kindern, bei welchen die Vermuthung nicht unbegründet ist, dass eine gewaltsame Fruchtabtreibung oder eine gewaltsam tödtende Handlung stattgefunden habe.

6. Wenn der Tod nach der Behandlung durch Quacksalber und Aferärzte erfolgte.

7. Wenn der Verdacht einer vorhergegangenen fehlerhaften ärztlichen, wund- oder geburtsärztlichen Behandlung hervorkommt.

8. Bei allen Todesfällen, welche aus Handlungen oder Unterlassungen hervorgehen, von denen der Handelnde schon nach ihren natürlichen, für Jedermann leicht erkennbaren Folgen oder vermöge besonders bekanntgemachten Vorschriften, oder nach seinem Stande, Amte, Berufe, Gewerbe, seiner Beschäftigung oder überhaupt nach seinen besonderen Verhältnissen einzusehen vermag, dass sie eine Gefahr für das Leben, die Gesundheit oder körperliche Sicherheit von Menschen herbeizuführen oder zu vergrössern geeignet seien.

Solche Fälle sind insbesondere, wenn der Tod aus einem der nachstehenden Verschulden eingetreten ist:

а) durch unterlassene Verwahrung geladener Schusswaffen;

- b) durch unvorsichtiges Unterhalten von brennenden Kohlen in verschlossenen Räumen;
- c) durch Unvorsichtigkeit bei Schwefelräucherungen und Anwendung von Narcotisirungs-(Anästherisirungs-)Mitteln;
- d) durch Ausserachtlassung der besonderen Vorschriften über Erzeugung, Aufbewahrung, Verschleiss, Transport und Gebrauch von Feuerwerkskörpern, Knallpräparaten, Zündhütchen, Reib- und Zündhölzchen und allen durch Reibung leicht entzündbaren Stoffen, Schiesspulver und explodirenden Stoffen (Schiessbaumwolle);
- e) durch Nichtbeobachtung der bei dem Betriebe von Bergwerken, Fabriken, Gewerben und anderen Unternehmungen vorgeschriebenen Vorsichten;
- f) durch Unterlassung der Aufstellung der vorgeschriebenen Warnungszeichen;
- g) durch den Einsturz eines Gebäudes oder Gerüstes;
- h) durch unterlassene oder schlechte Verwahrung eines schädlichen oder bösartigen Thieres;
- i) durch den Genuss eines ungesunden, absichtlich verfälschten oder in gesundheitsschädlichen Geschirren bereiteten oder aufbewahrten Nahrungsmittels oder Getränkes;
- k) durch Misshandlung bei der häuslichen Zucht;
- l) durch Unterlassung der schuldigen Aufsicht bei Kindern oder solchen Personen, die gegen Gefahren sich selbst zu schützen unvermögend sind;
- m) durch unvorsichtiges oder schnelles Reiten oder Fahren;
- n) durch das Herabfallen von Gegenständen aus Wohnungen, Fenstern, Erkern u. dgl., oder durch Unterlassung der Befestigung dahin gestellter oder gehängter Gegenstände. Dasselbe gilt von solchen Fällen, wo Menschen aus den bisher angeführten Ursachen einen Nachtheil an ihrer Gesundheit erlitten haben und in einiger, bald kürzeren, bald längerer Zeit darauf sterben; ferner, wenn rücksichtlich eines Verstorbenen Gründe bestehen, zu vermuthen, dass jene Personen, denen aus natürlicher oder übernommener Pflicht die Pflege des krank Gewesenen oblag, es ihm während seiner Krankheit an dem nothwendigen ärztlichen Beistande, wo solcher zu verschaffen war, gänzlich haben mangeln lassen, endlich bei Allen angeblich selbst Entleibten, wenn durch die vorhergegangene polizeilichen Erhebungen und durch vorgenommene äussere Beschau der Leiche nicht mit Sicherheit festgestellt werden kann, dass der Tod durch Selbstentleibung erfolgte.

Въ наведеныхъ случаяхъ мае урядъ парохіальный до ц. к. властей выпадокъ смерти донести и осмотрѣнія умершого ожидать, не приступаячи до похороненія, доки дотычна Комисія потрібного не переведе.

Передвчасное формальное похороненіе въ тыхъ случаяхъ часто уже перешкодило, щобы властивое намѣреніе осмотрѣнія умершихъ осягнулося. Отъ гр. кат. Митрополитальной Консистеріи. Львѡвъ, дня 24. Листопада 1870. Іосифъ, Митрополитъ.

7. О Смерти особы упокоившоися передъ 23. годомъ жизни, належитъ донести Настоятелю Парафіи ея мѣстца рожденія.

Ч. 4885. В. ц. к. Намѣстничество рѣшеніемъ ѡтъ 12. Вресня 1870, Ч. 33377, удѣлило здѣшній Митрополитальной Консистеріи къ обнародовленію слѣдующее розпорядженіе:

Um die Vorarbeiten zu dem Geschäfte der Militärstellung zu erleichtern, hat sich Se. Excellenz der Herr Minister des Innern im Einvernehmen mit dem k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht und mit dem k. k. Landesvertheidigungs-Ministerium bestimmt gefunden, Folgendes anzuordnen:

Jeder Matrikenführer hat, wenn eine in seiner Geburtsmatrik nicht eingetragene, aber in einer Gemeinde der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder zuständige, vor dem vollendeten 23. Lebensjahre verstorbene Person in seine Todtenmatrik einzutragen kommt, innerhalb 8 Tagen dem Matrikenführer des Geburtsortes dieser Person und zwar in der Regel direct, wenn aber der betreffende Geburtsort in einem anderen Kronlande liegt, oder wenn der Verstorbene einer anderen Confession angehört, im Wege der politischen Landesstelle einen, jene Eintragung nachweisenden Sterbematriken-Auszug zuzumitteln. Der betreffende Matrikenführer des Geburtsortes hat sodann in der Geburtsmatrik der fraglichen Person in der Rubrik „Anmerkungen“ den Tag und Ort des Sterbefalles unter Beziehung auf jenen den Matriken-Acten beizulegenden Sterbematriken-Auszug ersichtlich zu machen. Sollte der Geburtsort eines Verstorbenen auf anderem Wege in verlässlicher Weise nicht zu constatiren sein, so steht dem Matrikenführer des Sterbortes zu, behufs Eruirung desselben die Mithilfe der politischen Behörden in Anspruch zu nehmen.

Wovon das hochwürdigste Metropolitan-Consistorium mit dem Beifügen verständigt wird, dass der Inhalt des obigen Ministerialdecretes sämmtlichen Bezirkshauptleuten in Galizien, so wie den Magistraten der Landeshauptstadt Lemberg und Krakau zur angemessenen Belehrung der Matrikenführer mitgetheilt wurde.

О чѡмъ Всеч. душпастырѣ къ сообразованюся завѣдомляются. Отъ гр. кат. Митрополитальной Консистеріи. Львѡвъ, дня 26. Жовтня 1870. Іосифъ, Митрополитъ.

8. О смерти особы мужеского пола уродженои въ Угорщинѣ, а помершои тутъ передъ 23. рокомъ жизни, належитъ донести до власти политичнои:

Ч. 5958. В. ц. к. Намѣстничество рѣшеніемъ ѡтъ 14. Жовтня 1871, Ч. 39635, удѣлило здѣшній Митрополитальной Консисто́ріи къ обнародованію слѣдующее рѣспорядженіе:

„Seine Excellenz der Herr k. k. Minister des Innern haben mit h. Erlass vom 28. August l. J., Z. 11081, bezüglich auf den h. Erlass vom 27. Juli 1870, Z. 10148, betreffend die Evidenzhaltung der Sterbefälle der vor vollendetem 23. Lebensjahre verstorbenen männlichen Personen bekannt gegeben, dass nach einer Mittheilung des königl. ungar. Ministeriums des Innern eine analoge Verfügung auch in den Ländern der ungar. Krone getroffen und zugleich angeordnet wurde, dass solche Sterbefälle in Ungarn männlicher, in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern geborener Personen von den dortigen Matrikenführern den diesseitigen politischen Behörden des Geburtsortes dieser Personen angezeigt werden.

Dem entsprechend sind auch die im diesseitigen Reichsgebiete vorkommenden Sterbefälle von männlichen, im Gebiete der ungar. Krone geborenen Personen unter 23 Jahren von dem betreffenden Sterbematrikenführern im Wege der politischen Behörden hieher anzuzeigen.

Hievon wird das hochwürdigste Consistorium bezüglich auf den hierortigen Erlass vom 12. September 1870, Z. 33377, mit dem Beifügen verständigt, dass der Inhalt des obigen Ministerial-Decretes sämmtlichen Bezirkshauptmännern in Galizien so wie den Magistraten in Lemberg und Krakau zur angemessenen Verständigung der Matrikenführer gleichzeitig mitgetheilt wurde.“

О чѡмъ Всеч. Душпастьри съ покликѡмъ на здѣшну Куренду ѡтъ 26. Жовтня 1870, Ч. 4885, къ сообразованію завѣдомляется. Ѳтъ гр. кат. Митрополитальной Консисто́ріи. Львѡвъ, дня 26. Жовтня 1871. Іосифъ, Митрополитъ.

9. Свѣдоцтва похороненія урльопникѡвъ и резервистѡвъ маются Начальникамъ громадъ доставляти. Ч. 65. Высокое ц. к. Намѣстничество рѣшеніемъ ѡтъ 12. Студня 1871, Ч. 47017, выдало слѣдующее рѣспорядженіе:

„In Gemässheit der §§. 8. und 27.: 4 der Instruction über die Evidenzhaltung der militärischen Urlauber und Reservemänner (Land.-Ges.-Bl. ex 1871, Nr. 27) sind die Gemeindevorsteher verpflichtet, in Todesfällen der Urlauber und Reservemänner die Todtenscheine unmittelbar im kurzen Wege einzuholen und sammt den Militärpässen den betreffenden Behörden vorzulegen.

Nachdem einige Pfarrämter die Ausfolgung dieser Exoffo-Scheine den Gemeinde-Vorstehern zu obigem Zwecke abgelehnt oder solche direct den politischen oder Militär-Behörden eingeschickt haben, wodurch die bezüglichlichen Amtshandlungen verzögert und vermeidliche Correspondenzen hervorgerufen werden, beehre ich mich das hochw. Metrop.-Consistorium um die gefällige

Anweisung der untergeordneten Pfarrämter zu ersuchen, damit dieselben in Todesfällen der Urlauber und Reservisten die Matrikenauszüge unverzüglich den Gemeindevorstehern zur weiteren Beförderung verabfolgen.

Nachdem ferner die Urlauber und Reservemänner nach §. 19.: 8 der vorbezogenen Instruction verpflichtet sind, von ihrer Verehelichung bei der nächsten Controlls-Versammlung unter Vorlage des Trauscheines oder einer beglaubigten Abschrift desselben die Anzeige zu erstatten, so erscheint es zweckdienlich, damit die Pfarrämter zugleich an die unweigerliche Exoffo-Verabfolgung der in dieser Absicht von den Parteien angesuchten Matrikenauszüge erinnert werden.“

О чѡмъ Всечест. душпастьрское Духовенство къ точному сообразованію завѣдомляется. Ѳтъ гр. кат. Митрополитальной Консисто́ріи. Львѡвъ, дня 4. Сѣчня 1872. Іосифъ, Митрополитъ.

10. Належитости за похоронъ брата есть властво противне духови церковного права; но може священникъ при сѡй случайности пріймати дары, яки му вѣрни на его утриманье приносятъ. Право австрійске призначло въ т. з. Іозефинскѡмъ патентѣ суму тыхъ належитостей; перекроченья въ тѡмъ взглядѣ суть про тое противъ права державного. — Запереченье похорона для того, що ктось не заплатитъ желаемой сумы, есть противъ законѡвъ церковныхъ. Ц. к. Правительство обѣцало регуляцію згаданого патента.

11. Метрика усопшихъ. Священникъ обязанъ такожь провадити метрику усопшихъ, въ котрой мае записоватися: рѡкъ, мѣсяць и день смерти; число дома; имя и назвискъ усопшого и его станъ, полъ, вѣкъ, рѡдъ слабости, котрый повинень подати обзиратель. Въ тѡмъ протоколѣ треба такожь и неживо роджени дѣти записовати. При кѡнци кожного року треба ѡтписи тыхъ метрикъ черезъ деканатъ до Консисто́ріи посылати. — При дѣтяхъ додаеся имя и станъ родичей.

12. „Чинъ моленія о болѣзнующихъ огневицею“ есть благословеніе чѡловѣка недужного съ молитвою, щобы го Богъ исцѣливъ ѡтъ недуга.

13. „Чинъ благословенія отрокомъ на училище учитися идуцимъ“ (к. 219.) може особливо тогда ѡтправлятися, коли начинаеся школьный рѡкъ.

14. „Обходъ пароха обычный парохіянъ передъ Рождествомъ и Богоявленіемъ“ (к. 333.), при чѡмъ священникъ може о многѡмъ довѣдатися, що ему въ душпастьрствѣ може придатися.

15. „Молитва въ началѣ поста великого“ получена съ благословеніемъ, щобы Богъ давъ св. пѡстъ на свою славу совѣстно совершити.

II. Церковь благословитъ такожь инни предметы для ужитку людей назначени. Такъ благословитъ дома, що звыкло дѣяться три разы, при положеню камня угольного, по выбудованю и въ часѣ праздника Богоявленія. Такожь благословитъ плоды земни и овочи, якъ особливо на Преображеніе Господне. Въ кѣнци благословитъ такожь зѣля и травы на Успеніе Пресвятой Дѣвы и Воскресеніе.

Суть еще многи инни благословенія въ требнику, котри приписани суть на розлични потреби и случаи, и котри про тое въ подобныхъ обстоятельствахъ предпринимати можна.

§. 373.

Г) *Освященіа церковни.*

Суть то таки благословенія, котрыми ѳддѣляея якій чоловѣкъ або предметъ исключно на службу церковну. Сила освященій церковныхъ состоитъ въ томъ, що якесь лице або предметъ посвячаея службѣ божій и къ тому получае высшу ласку и благословеніе боже.

Освященія належатъ по бѣльшой части до Епископа; пресвитеръ же може тѣлько гдекотри освященія, и то звычайно за позволенемъ Епископа предпринимати.

Головнѣйши освященія въ душпастврствѣ приходячи суть:

а) Освященіе воды, котрого обрядъ есть четверакий: при крещенію, на Богоявленіе, на братей Макабевъ и коротке освященіе. Вода свячена есть символомъ крови Спасителя, котра проникае силою своею всю природу, всюди спасеніе приносить. Для того Церковь такъ часто уживае свячену воду. Воду освячае іерей.

б) Освященіе елея оглашенныхъ и недужныхъ, о чѣмъ вже була бесѣда.

в) Освященіе Церкви и Престола, кимитра, котре самъ Епископъ мае право совершати; коли же тое якому священникови поручае, то есть тѣлько благословеніе, понеже опускаются обычни помазанья. (Обрядъ въ Требнику ѳтъ листа 302—342.)

д) Освященіе сосудовъ церковныхъ, зъ котрыхъ одни, якъ: чаша, дікосць, ложниця и пр. Епископъ, инни же каждый священникъ може благословити.

е) Освященіе одежей и инныхъ знарядѣвъ церковныхъ совершае Пресвитеръ. Всѣ тии освященія и благословенія можна въ каждый часъ совершати.

ж) Особливый родъ освященья есть такъ зване „во звышеніе Панагій“. Панагія (*παναγίου*) есть то емалло-

ванный образъ або крестъ, котрый Епископы на грудяхъ на золотѣмъ лавьцуху носятъ. Имя свое мае зъ ѳтси, що той образъ представлявъ въ початкахъ Пречисту Дѣву, котра сама называея по св. Троици „Пресвятая“ (*παναγία*). Чинъ наведеный обходится для слѣдующои причины: Доки Апостолы не розѣшлися на цѣлый свѣтъ, сходилися що днины на молитвы и общу трапезу. Коли до обѣда засѣдали, лишали всегда перше мѣстце порожне, на памятку, що тамъ сидѣвъ Спаситель, и на томъ мѣстци клали часть хлѣба мовбы для Исуса Христа. По обѣдѣ помолвившися брали той хлѣбъ, двигали го до горы и мовили при томъ: „Слава тебѣ Боже нашъ, слава тебѣ, Отцу и Сыну и св. Духу. Господи Исусе Христе помагай намъ.“ Коли же Преч. Дѣва упокоилася, и Апостолы по ей св. похоронѣ зновъ той обрядъ совершали, явилася имъ окружена Ангелами Пречиста Дѣва, на котрый чудесный видъ они воскликнули: „Пресвятая Богородице помагай намъ“. Пѣйшли потѣмъ до гроба Пречистой Дѣвы, а коли ей тѣло тамъ не найшли, переконалися, що Она взята есть ѳтъ Сына своего съ тѣломъ до неба. — На пѣдставѣ того преданія совершаея въ монастыряхъ щоднины „чинъ о панагій, або о Трисвятомъ“; часомъ же и по инныхъ домахъ. Священникъ бере съ собою три просфоры, кладе ихъ на образѣ праздничномъ, котрый лежитъ на столѣ чистымъ обрусомъ прикрытомъ; потѣмъ взявши на себе епитрахиль ѳтмавляе исаломъ: „Вознесу тя Боже мой . . .“ и прочи стіхиры и пѣсни приписани въ требнику (к. 134). По скѣченю псалма и тропаря: „Днесъ спасенія нашего“, бере священникъ одну просфору и дѣлитъ ей на тѣлько частей, кѣлько есть особъ въ домѣ съ изнятїемъ господаря и господинѣ; потѣмъ берутъ всѣ притомни обрусъ за край и двигаючи го съ образомъ и просфорами до горы, спѣвають: „Блажимъ тя вси роды Богородице Дѣво“, потѣмъ Ірмосъ 9. пѣсни канона Праздника, и три разы возносятъ образъ. По скѣченю Трисвятого кладутъ образъ на стѣлъ и всѣ цѣлуютъ образъ за рядомъ, а священникъ дае господарю и господини по цѣлой просфорѣ, прочимъ же особамъ по части. Потѣмъ кѣнчится сей чинъ тропаремъ и кондакомъ, молитвою: „Щедръ и милостивъ Господь“ и отпустомъ праздника. Чинъ сей совершаея въ Праздникъ Успенія Пресвятой Дѣвы.

ЗМІСТ

Від упорядника5

КИР ЮЛІАН ПЕЛЕШ. БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

- о. Северин Матковський.*
Д-р Юліан Пелеш Єпископ Станіславівський,
а відтак Перемиський 11
- о. Іриней Назарко, ЧСВВ.*
Біографічні дані Кир Юліана Пелеша.....30
- о. Іван Хома.*
Короткий життєпис Кир Юліана Пелеша.....37

ЛІТУРГИКА

- Передне слово до першого видання.....45
- § 141. Понятіє Літургії, Літургики.....47
- § 142. Подѣль Пастырскої Літургики.....48
- § 143. Жерела Пастырскої Літургики.....48
- § 144. Література Пастырскої Літургики.....61

ПЕРВА РОСПРАВА ЗАГАЛЬНА ЛІТУРГИКА

- § 145. Переглядъ66

ОТДѢЛЬ I

- § 146. Ідея и цѣль Богослуженія.....66

ОТДѢЛЬ II

Форма Богослуженія

- § 147. Понятіє.....71
- § 148. Потреба літургичної форми.....71
- § 149. Роди форми Богослуженія.....72
- § 150. Свойства літургичної форми.....74
- § 151. О початку певнихъ Богослужебнихъ формъ.....75
- § 152. Довжнôсть священика заховувати приписани
ôть Церкви Богослужебни форми (обряди).....76
- § 153. О поодинокихъ родахъ літургичної форми.
Переглядъ.....78

Глава I

Святіи часи, рôкъ церковный

- § 154. Понятіє и ідея року церковного. Подѣль.....78
- А) Недѣля
- § 155. Историчный початокъ и имена.....81
- § 156. Приписи зо взгляду на празднованье Недѣли85
- В) Недвижими праздники
- § 157. Понятіє и подѣль89
- § 158. Праздникъ еже по плоти Рождества Господа
и Спаса нашего Иисуса Христа.....89
- § 159. Предпразденьство и попразденьство въ загалѣ
и Рождества Христова въ особенности91
- § 160. Недвижими праздники Господски92
- § 161. Праздники Богородични.....94
- § 162. Праздники нарочитыхъ Святыхъ.....96
- Г) Движими праздники
- § 163. Праздникъ Пасхи. Имя и часъ празднованья100
- § 164. Предпразденьство Пасхи103
- § 165. Попразденьство Пасхи.....104
- § 166. Д) Посты и Загальницѣ.....111
- § 167. Е) Дни заупокойни.....117

Глава II

Святіи Мѣстця

- § 168. Понятіє, историчный початокъ, подѣль.....118
- А) Церковь
- § 169. Имя, символичне значенье, роди119

§ 170. Церковна архітектура.....	120
§ 171. Описанье Церкви, еи составни части	131
§ 172. I. Внутренне устроенье Церкви. Притворъ	132
§ 173. Корабль Церкви	134
§ 174. Хоръ. Олтарь. Имя и составни части.....	138
§ 175. Низшій хоръ. Иконостась.....	139
§ 176. Престоль. Вид, устроенье и символичне значенье	141
§ 177. Жертвенникъ. Горне сѣдалище. Закристія.....	148
§ 178. II. Внѣшнѡсть Церкви. Вежа	149
§ 179. Будова и освяченье Церкви. Через що тратить Церковь освяченье. О примиренію Церкви.....	150
§ 180. B) Каплицѣ.....	153
§ 181. Г) Кладбища	156

Глава III Святїи рѣчи

§ 182. Понятїе и подѣль	160
§ 183. А) Религїйни символы	161
§ 184. B) Святїи сосуды	164
§ 185. Г) Святїи одежи	167
Д) Звоны, Св. Мощи и образы	
§ 186. Звоны.....	175
§ 187. Святїи Мощи.....	178
§ 188. Святїи Крестъ	181
Святїи образы	
§ 189. Загальни исторични вѣдомости.....	186
§ 190. О образахъ въ особенности. Представленье Св. Троицѣ.....	189
§ 191. Представленье Пречистой Дѣвы Марїи и Ангелѡвъ.....	191
§ 192. Представленье Святыхъ Старого и Нового Завѣта	193
§ 193. Хоругви. Плащаниця	197

Глава IV Літургичне слово

§ 194. Языкъ церковный	200
§ 195. Пѣніе церковне	204
§ 196. Церковни книги.....	209

Глава V Священнодѣйствїя

§ 197. Переглядъ	225
§ 198. Постава и движенїя тѣла	225
§ 199. Движенїя поодинокихъ частей тѣла	230

ДРУГА РОСПРАВА ЧАСТНА ЛІТУРГИКА

§ 200. Понятїе и подѣль	234
-------------------------------	-----

ОТДѢЛЬ I ВСЕНАРОДНИ БОГОСЛУЖЕНІЯ

§ 201. Понятїе, значенье и подѣль	234
---	-----

Глава I Св. Літургїя

§ 202. Понятїе и имена	236
§ 203. Потреба жертвы. Образы Новозавѣтной Жертвы	237
§ 204. Установленье Новозавѣтной Жертвы.....	239
§ 205. Суцни составни части Св. Літургїи.....	239
§ 206. Исторїя Св. Літургїи	241
I. Літургїи Восточной Церкви.....	241
II. Літургїи Западной Церкви.....	250

А) Літургїя св. Іоанна Златоуста и св. Василя Великого въ особенности

§ 207. Переглядъ	251
------------------------	-----

I. Проскомидїя

§ 208. Историчный початокъ и имя.....	252
§ 209. Приготовленье священника до Св. Літургїи.....	253

§ 210. Обрядъ проскомидіи и еи символичне значенъе.....	255
<i>II. Літургія оглашенихъ</i>	
§ 211. Имя, составни части, ѳтношенъе до Старозавѳтной Службы и цѳль.....	259
§ 212. Предметове и символичне поясненъе Літургіи оглашенихъ: кадженъе, перве славословіе, ектеніи и перви два антѳфоны съ пѳснью „Единородный Сыне“	261
§ 213. Продовженъе: мала ектенія, третій антѳфонъ съ отвѳтными молитвами и Малый входъ.....	264
§ 214. Продовженъе: молитва Трисвятого, Трисвятое, отхѳдъ къ горному сѳдалищу, прокімень, чтеніе Апостола, Аллилуія и Евангеліе	268
§ 215. Заключеніе Літургіи оглашенихъ: Ектенія сугубая, ектенія и молитва о оглашенихъ.....	270
<i>III. Літургія вѳрнихъ</i>	
§ 216. Обьемъ, составни части и символичне значенъе.....	271
§ 217. А) Предложеніе Честныхъ Дарѳвъ	271
§ 218. В) Цѳлованъе мира и Символь Вѳры	275
§ 219. Г) Приношенъе Жертвы.....	277
§ 220. Д) Святе Причастіе	286
§ 221. Е) Заамвонна молитва и Отпустъ. Символика цѳлои Літургіи.....	293
В) Літургія Преждеосвященихъ Дарѳвъ	
§ 222. Исторія, имя и подѳлъ.....	298
§ 223. Приготовленъе Св. Агнца до Літургіи Преждеосвященихъ Дарѳвъ	299
§ 224. I. Вечерня яко часть Літургіи Преждеосвященихъ Дарѳвъ	300
§ 225. II. Молитвы о оглашенихъ	304
§ 226. III. Літургія вѳрнихъ	306
§ 227. Символичне значенъе Літургіи Преждеосвященихъ Дарѳвъ	311

§ 228. Переглядъ розличныхъ приписѳвъ, ѳтносячихся до совершенія Св. Літургіи	313
§ 229. А) Мѳстце Св. Літургіи. Совершанъе Св. Літургіи въ чужѳй Церкви.....	314
§ 230. В) Часть, коли Св. Літургію можна и належитъ совершати и кѳлько разъ. Порядокъ Богослуженія	318
§ 231. Г) За кого можна літургизати.....	326
§ 232. Д) Участіе народа в Св. Літургіи	327
§ 233. Е) Стипендія на Службы Божи. Службы фонда религіійного	328
§ 234. Ж) Служба Бога парохіяльна.....	332
§ 235. З) Вьмоги зо стороны священника, хотячого літургизати. Росположенъе тѳлесне и духовне, здѳбнѳсть канонична	338
§ 236. И) Приписы, ѳтносячихся до дѳйстного совершанъя Св. Літургіи, котру належитъ ѳтправити цѳло, непрерывно, уважно и побожно ...	347
§ 237. К) О недостаткахъ, возможныхъ при Св. Літургіи. Заключеніе росправы о Св. Літургіи	350

Глава II

Правило церковне

А) О правилѳ церковнѳмъ въ загалѳ	
§ 238. Понятіе и исторія. Часть церковного Богослуженія.....	356
§ 239. Идея и цѳль церковного правила	363
§ 240. Кто обовязанъ ѳтправити церковне правило?	367
В) О правилѳ церковнѳмъ въ особенности	
§ 241. Подѳлъ росправы.....	369

Отдѳль I

Дневне правило церковне

§ 242. Переглядъ	370
I. Вечерня	
§ 243. Обрядове поясненъе Вечерни.....	370
§ 244. Вечерня съ Лігією або Всеночне бдѳніе	375
§ 245. Символичне поясненъе Вечерни	379
§ 246. II. Повечеріе	382

§ 247. III. Полунощниця.....	386
IV. Утреня	
§ 248. Понятіє и подѣль	388
§ 249. А) Утреня недѣльна	388
§ 250. В) Велика Утреня або Утреня съ поліелеемъ.....	398
§ 251. Г) Утреня седмична.....	399
§ 252. Символичне толкованье Утрени	400
§ 253. V. Часы	401
§ 254. Символичне толкованье Часовъ.....	403
<i>Отдѣль II</i>	
§ 255. Седмичне Богослуженіє	406
<i>Отдѣль III</i>	
<i>Цѣлорочне Богослуженіє</i>	
§ 256. Идеа и подѣль.....	408
<i>Глава I</i>	
<i>О Богослуженію недвижимыхъ праздникоѡвъ</i>	
§ 257. Подѣль недвижимыхъ праздникоѡвъ.....	408
§ 258. А) Богослуженіє малого або непразднуемого Святого.....	409
§ 259. В) Богослуженіє малыхъ праздникоѡвъ.....	409
§ 260. Г) Богослуженіє середнихъ праздникоѡвъ	411
Д) Богослуженіє великихъ праздникоѡвъ	
§ 261. Характеристични ознаки Богослуженія великихъ праздникоѡвъ. Предпразденьство и Попразденьство. Отданіє праздника.....	414
Богослуженіє великихъ праздникоѡвъ въ особенности	
§ 262. Праздникъ по плоти Рождества Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа	415
§ 263. Праздникъ Богоявленія	420
§ 264. Благовѣщеніє Пресвятои Богородицѣ	424
§ 265. Воздвиженіє Честного и Животворящего Креста Господня.....	426
<i>Глава II</i>	
<i>О Богослуженію движимыхъ праздникоѡвъ</i>	
§ 266. Переглядъ и подѣль росправы.....	427

I. Богослуженіє Св. Четырдесятницѣ	
§ 267. А) Богослуженіє часа, приготовающаго на Св. Четырдесятницю	428
В) Богослуженіє Св. Четырдесятницѣ въ частности	
§ 268. Особенности сего Богослуженія.....	430
§ 269. Свята Четырдесятниця	431
§ 270. Г) Богослуженіє Страстной Седмицѣ.....	434
II. Богослуженіє Св. Пятдесятницѣ	
§ 271. А) Праздникъ Пасхи.....	441
§ 272. В) Свѣтла Седмица ажъ до ѡтданія праздника Пасхи	443
§ 273. Г) Вознесеніє Господне и Недѣля св. Отець.....	445
§ 274. Д) Сошествіє Св. Духа и Недѣля всѣхъ Святыхъ	446
§ 275. III. Праздникъ Святѣйшой Евхаристіи и Состраданія Пресвятои Богородицѣ	447
<i>Глава III</i>	
<i>О церковныхъ и богомольныхъ обходахъ</i>	
§ 276. Переглядъ и подѣль	449
§ 277. А) Церковни обходы (Процессіи)	449
§ 278. В) Богомольни обходы	450
<i>ОТДѢЛЬ II</i>	
<i>БОГОСЛУЖЕБНИ ДѢЙСТВІЯ ДЛЯ ПООДИНОКИХЪ ЛЮДЕЙ</i>	
§ 279. Подѣль росправы.....	454
<i>Глава I</i>	
<i>Святїи Тайны</i>	
<i>А) О Святыхъ Тайнахъ въ загалъ</i>	
§ 280. Значенье Святыхъ Таинъ	454
§ 281. Справованье Святыхъ Таинъ. Загалъни приписы	455
§ 282. О захованью священника передъ, при и по удѣленью Святыхъ Таинъ	457

В) О Святых Тайнахъ въ особенности

I Членъ

Святая Тайна Крещенія

§ 283. Понятіе.....	458
§ 284. Матерія Св. Тайны Крещенія.....	459
§ 285. Форма.....	460
§ 286. Служитель.....	461
§ 287. Приймаючий Св. Тайну Крещенія.....	462
§ 288. Часъ и мѣстце Крещенія.....	466
§ 289. Воспріемники.....	467
§ 290. Условне Крещеніе.....	469
§ 291. Приготовленье до принятія Св. Тайны Крещенія.....	470
§ 292. Имя крещаемого.....	471
§ 293. Обрядъ Крещенія.....	472
§ 294. О книгахъ крещеныхъ (метрикахъ).....	476
§ 295. Благословеніе жены родившой.....	492
§ 296. Обязанки душпаствыря зо взгляду на бабы (акушерки).....	492
§ 297. Введеніе жены родившой до Церкви.....	493
Додатокъ. Выпадки съ дѣтьми невѣрныхъ и жидѣвъ.....	493

II Членъ

Святая Тайна Миропомазанія

§ 298. Понятіе.....	494
§ 299. Матерія и форма.....	494
§ 300. Служитель.....	496
§ 301. Кто приймае Св. Тайну Миропомазанія.....	497

III Членъ

Пресвятая Тайна Евхаристіи

§ 302. Значенье и дѣйствія.....	498
§ 303. Кто може и повиненъ Пресв. Тайну Евхаристіи приимати.....	499
§ 304. Приготовленье на принятіе Пресв. Тайны Евхаристіи.....	503
§ 305. О захованью Пресв. Тайны Евхаристіи.....	505
§ 306. Обрядъ при Причастію вѣрныхъ.....	506
§ 307. Участіе народа.....	506

IV Членъ

Святая Тайна Покаянія

§ 308. Понятіе, потреба и значенье Св. Тайны Покаянія.....	508
§ 309. Матерія и форма Св. Тайны Покаянія.....	509
§ 310. Приймаючий Св. Тайну Покаянія.....	509
§ 311. Служитель Св. Тайны Покаянія и важнѣсть его уряда.....	512

Отдѣлъ I

§ 312. Уповаженье сповѣдника до слуханья Сповѣди, судовластіе.....	515
§ 313. Ограниченье судовластія.....	517
§ 314. I. О грѣхахъ задержаныхъ въ загалѣ.....	520
II. О грѣхахъ задержаныхъ въ особенности	
§ 315. А) Грѣхи Папѣ задержани.....	523
§ 316. В) Грѣхи Епископу задержани.....	531
§ 317. Г) Задержанья монастырски.....	536
§ 318. Власть розрѣшати ѳтъ выпадкѣвъ задержаныхъ.....	537
§ 319. Власть сповѣдника въ часѣ Ювилея.....	539
§ 320. О намовѣ до грѣха нечистоты.....	541
§ 321. Свойства сповѣдника, потрібни до позволеного и успѣшнаго справованья Св. Тайны Покаянія.....	542
§ 322. Часъ и мѣстце Сповѣди.....	543

Отдѣлъ II

I. Обязанки сповѣдника при Сповѣди

Троякій Урядъ сповѣдника въ загалѣ

А) Сповѣдникъ яко судія	
§ 323. Переглядъ довшностей сповѣдника яко судіи.....	544
§ 324. I. Слухати Сповѣдь кающогося.....	545
§ 325. II. Доповнити Сповѣдь вопросами.....	545
§ 326. III. Судити грѣшника зъ его сповѣди.....	550
§ 327. IV. Свѣй судъ выдати, т. е. розрѣшеніе удѣлити або задержати.....	553
§ 328. Поступованье сповѣдника при ѳтложенью розрѣшенія.....	556
§ 329. В) Сповѣдникъ яко учитель.....	560
§ 330. Г) Сповѣдникъ яко лѣкаръ.....	562

§ 331. О наложенію епитіміи	562
Троякій Урядъ сповѣдника въ особенности	
§ 332. Переглядъ	566
А) Поступованье сповѣдника зо взгляду на внутрєнне успособленье кающихся	
§ 333. 1. Грѣшники налогови.....	567
§ 334. 2. Грѣшники зъ случайности	568
§ 335. 3. Грѣшники, обовязани до воздаянія.....	569
В) Поступованье сповѣдника зо взгляду на внѣшни обстоятельство кающихся	
§ 336. 1. О поступованью съ дѣтьми.....	570
§ 337. 2. Сповѣдь родичей.....	575
§ 338. 3. Сповѣдь служащихъ и господарей.....	576
§ 339. 4. Сповѣдь людей, въ якомъ урядѣ або инномъ занятію поставленыхъ	578
§ 340. 5. Сповѣдь недужныхъ	579
§ 341. 6. Сповѣдь глухихъ и нѣмыхъ.....	581
Г) Поступованье сповѣдника зо взгляду на розлични внутрєнни состоянія кающихся	
§ 342. Сповѣдь скрупулянтѣвъ. Сповѣдь сумуючихъ. Сповѣдь людей, подверженыхъ тяжкимъ искушеніямъ.....	583
§ 343. Д) Сповѣдь загальна	584
II. Обовязки сповѣдника по Сповѣди	
§ 344. А) О поправѣ ошибокъ, при Сповѣди поповнєныхъ.....	588
В) О печати Сповѣди	
§ 345. Понятіе и обовязокъ	589
§ 346. Предметъ печати Сповѣди и еи обьемъ	590
§ 347. Якъ поступати собѣ, коли кающійся позволитъ сповѣдникови щось зо Сповѣди выявити?.....	592
§ 348. Чимъ нарушаєся печать Сповѣди?.....	593
§ 349. Якимъ карамъ пѣдпадає священикъ, нарушаючий печать Сповѣди, и поступованье при томъ.....	597

V Членъ	
Святая Тайна Елеосвященія	
§ 350. Понятіе и плоды.....	599
§ 351. Матерія и форма	600
§ 352. Кто приймає Св. Тайну Елеосвященія.....	602
§ 353. Служитель	604
§ 354. Обрядъ Св. Тайны Елеосвященія	606
VI Членъ	
Святая Тайна Священства	
§ 355. Загальный поглядъ	606
VII Членъ	
Святая Тайна Супружества	
§ 356. Понятіе и значєньє.....	607
§ 357. I. Кто має право пристояти супружеству.....	608
§ 358. II. Испытъ предшлюбный.....	609
§ 359. Якъ поступати, коли прийдє до вѣдомости пароха яка перепона	613
§ 360. О выконанью удѣленои диспензы.....	616
§ 361. III. Заручины.....	618
§ 362. IV. Оповѣди	619
§ 363. V. Вѣнчаніє.....	622
§ 364. VI. Приписы Конкордіи	622
§ 365. VII. Исправленье неважного супружества (<i>Convalidatio matrimonii</i>)	623
§ 366. VIII. Супружества мѣшани (<i>Matrimonii mixta</i>)	628
§ 367. IX. Супружества цивильни	634
§ 368. X. Метрика вѣнчанныхъ	643

Глава II

Церковни Освященія и Благословенія (Сакраменталія)

§ 369. Понятіе и значєньє.....	644
§ 370. Кто удѣляє и кто приймає освященія и благословенія.....	646
§ 371. А) Ексорцизмы	647
§ 372. В) Благословенія церковни. Чинъ погребенія и ѣтносячися сюда приписы.....	648
§ 373. Г) Освященія церковни	658

Кир Юліян Пелеш

**ЛІТУРГІКА.
Біографічні матеріали**

Упорядник А. П. Черемський
Технічне редагування О. О. Савчук

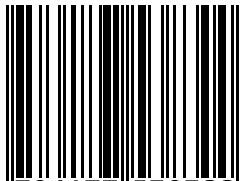
Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Palatino Linotype.
Підписано до друку 09.07.2019 р.
Умовн. друк. арк. 42. Наклад 1000 прим.

Видавець: ФО-П Савчук Олександр Олегович
www.savchook.com • e-mail: savchook.book@gmail.com
Тел.: 095.462.18.10

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників та розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3897 від 14.10.2010 року

Поліграфія: ПРАТ «ХКФ «Глобус»

ISBN 978-617-7538-30-0

9 786177 538300 >